

MINISTERUL CULTURII ȘI CULTELOR
SERVICIUL ARHEOLOGIE

CRONICA
CERCETĂRILOR
ARHEOLOGICE
DIN
ROMÂNIA

CAMPANIA 2001

1. Adamclisi, com. Adamclisi, jud. Constanța [Tropaeum Traiani]

Cod sit: 60892.08

Colectiv: Ion Barnea - consultant științific, Alexandru Barnea - responsabil (IAB, FIB), Monica Mărgineanu Cârstoiu, Adriana Panait (IAB), Ioana Bogdan Cătănicu (IAIA Cluj), Robert Constantin (MA Mangalia), Mihai Ionescu (profesor, Mangalia), Gh. Papuc, Cătălin Dobrinescu (MINAC), Margareta Arsenescu, Carol Căpiță, Cristian Olariu (FIB), studenți FIB.
Fonduri: MCC, FIB, IAIA, IAB.

În 2001 au continuat cercetările arheologice de la Tropaeum Traiani, Adamclisi, atât în orașul roman cât și în afara acestuia, pe platoul de E din fața cetății, în așezarea getică și în anexa fortificată.

1. În interiorul orașului cercetările s-au concentrat la S de basilica D (cunoscută în literatura de specialitate și ca basilica cu transept), unde cercetările din ultimii ani încearcă să precizeze planul și etapele constructive ale acestui important monument, ca și ale anexelor acestuia. În acest scop au fost continuate și reluate unele secțiuni din anii trecuți (septembrie 2000; suprafața S, la S de atrium; S.8P obținută prin desființarea matorului dintre S.8'P și S.8'PP; S.9-10;) și au fost deschise și unele noi [S.13, 2 x 3,5 m], aflată la E de S.10; prelungire în nava sudică a S.4, pe toată lățimea navei; prelungire a S.3, perpendicular pe zidul adosat atrium-ului; C.22, de la colțul transeptului până în zidul sudic al navei centrale, C.4 A, C.11, C.12, C.14, C.15, C.18, C.22, C.23, C.25, S.1, S.1').

Cercetările arheologice din toate aceste secțiuni și casete au permis lămurirea unor aspecte legate de stratigrafia cetății romane târzii, cu precădere în zonele de la SE și SV de basilica D. Nivelul de mortar identificat inițial în C.11 și C.4, care se regăsește și în C.4A, C.12, C.14, C.22 și C.23 reprezintă, probabil, nivelul de călcare aparținând ultimei faze de construcție a basilicii. Acest nivel a fost suprapus în unele locuri de o podea de lut, reprezentând faze ulterioare de locuire "ruralizată" și aparținând probabil sfârșitului sec. al VI-lea.

De asemenea, materialul arheologic descoperit confirmă datarea basilicii D în sec. IV.

Observațiile mai amănunțite din această campanie permit anumite nuanțări în ceea ce privește etapele constructive ale basilicii D, astfel: basilica a cărei ruină este astăzi vizibilă a fost precedată de o alta, cu orientare și fundare diferită; la rândul ei, basilica mai veche s-a construit în interiorul ruinei unui mare edificiu roman cu încălzire cu hipocaust, din care o parte din latura de SE a continuat să fie folosită cu unele reamenajări, inclusiv de ultima basilică; aceasta din urmă avea, în sec. VI, către SE un fel de zid de protecție, care, probabil, înconjura toate anexele basilicii dinspre S, imediat la S de acestea; încă nu se poate determina (șanse sunt foarte puține pentru un răspuns clar) amplasarea absidei basilicii mai vechi, și dacă aceasta va fi avut un atrium.

2. Cercetarea din zona anexei fortificate a avut ca scop clarificarea situației planimetrice și stratigrafice în zona de SE a acesteia; s-a avut în vedere și realizarea de măsurători pentru stabilirea cu exactitate a dimensiunilor fortificației și a turnurilor acesteia.

Cercetarea din acest an confirmă datele obținute în anii anteriori, mai ales cu privire la situația stratigrafică și la datarea demantelării fortificației anexe. Pe de altă parte, faptul că în secțiunea practică perpendicular pe curtea de E a anexei nu a mai fost identificat un alt turn, întărește

ipoteza că între turnurile T.3 și T.4 va fi fost o a doua poartă a fortificației anexe.

3. În urma cercetării de pe Platou s-a putut preciza, în acest an, o stratigrafie mai complexă; având în vedere prezența masivă a urmelor de locuire din S.VI (secțiunea cercetată în această campanie). Putem presupune că acestea oferă stratigrafia așezării pre- și proto-istorice de pe Platoul E. Ca ipoteză de lucru succesiunea cronologică este următoarea:

- Nivel roman
- Nivel pre-roman (Latène)
- Nivel hallstattian.

4. Pe lângă acestea, ca în fiecare an, s-au efectuat mai multe cercetări de teren, fiind identificate diferite materiale arheologice în zona basilicii *extra muros*, iar în pădurea de la Șipote a fost identificat unul din apeductele ce alimenta cu apă orașul roman.

5. Alături de investigațiile arheologice clasice, în noiembrie 2001 au fost efectuate cercetări magnetometrice de către firma SC GEI-PROSECO SRL, în urma cărora, în sectoarele A și B (aflate la N de *via principalis = decumanus maximus*), au fost identificate mai multe structuri, astăzi în întregime acoperite. Dintre acestea cea mai semnificativă pare a fi o stradă lată de cca. 5 m. Urmează ca sondajele arheologice să ofere mai multe date despre aceasta, ca și despre celelalte fundații identificate.

Sector Poarta de N

Ioana Bogdan Cătănicu (IAIA Cluj)

Cercetarea s-a concentrat asupra sectorului din exteriorul incintei. Dintru început a fost necesară îndepărtarea dărâmatului ce se afla peste zidul de V al turnului T4, pentru a înlătura riscul de a se prăbuși de la cca. 3 m înălțime peste oamenii care urmau să lucreze în partea exterioară a suprafeței S. III (lungă de 11 m și lată de 4 m).

Cercetarea începută în campania 2000, a îndepărtat cu acel prilej dărâmătura produsă la demantelarea sistematică a incintei datată în sec. X p. Chr.; în această campanie s-a continuat săparea stratului de dărâmătură datorat degradării finale a incintei și s-a atins cota tălpii fundației (cota 2,4 m sub nivelul actual al embletonului pe latura de N a incintei).

Continuând și sondajul stratigrafic din interiorul incintei, dispunem acum de stratigrafia pe incintă, de ambele părți ale zidului; atât doar că nu s-a ajuns încă la nivelul inferior al gropii de fundație și nici la nivelul pământului neumblat. Între nivelul de construcție constantinian, reprezentat în interiorul incintei de un strat continuu de mortar și piatră mărunță, iar în exterior de nivelul ce acoperă talpa fundației din piatră brută, este o diferență de 0,80 - 0,90 m; diferența se datorează intenției constructorului de a da soliditate zidului păstrând la baza lui, în interior un strat de pământ, dar este și urmarea așezării zidului la limita pantei platoului. Această concluzie se desprinde din faptul că în interiorul incintei, zidul s-a construit și sub stratul de mortar și piatră mărunță folosit la construcție pe încă 30 cm în cofrag de scânduri, în timp ce sub cota -1,55 m sub nivelul tălpii zidului în interior s-a aruncat piatră brută și mortar, direct în groapa de fundație; probabil s-a adus pământ peste nivelul la care s-a început

săparea gropii de fundație. Groapa de fundație era cu cca. 10 cm mai lată decât partea superioară a fundației. Este foarte posibil ca peste stratul de mortar căzut la nivelul de construcție să se fi aflat *intervallum* și poarta constantiniană, dacă luăm în considerare că îi corespunde, în paramentul păstrat, o deschidere care ar putea fi gura unui canal de scurgere a apei dinspre oraș.

Peste acest presupus canal, se pare că mai este o asiză, iar în paramentul incintei, în estul axului porții, se pare că s-a păstrat chiar latura porții constantiniene, care probabil că anula diferența de nivel dintre interior și exterior (cca. 0,4 m).

Deoarece aripa de V a porții a fost distrusă până la emplecton și în acesta nu s-a putut distinge intervenția de îngustare a porții, pentru a determina momentul acestei acțiuni, trebuie să ne referim la rezultatele sondajului din interiorul incintei. În acest sondaj, zidul de incintă prezintă o talpă de cca. 0,1 m, față de care elevația se îngustează. Nivelul acestei tălpi se află la nivelul ultimului prag al porții înguste. Acest fapt presupune că înainte de faza finală a cetății s-a produs o refacere a zidului în interior, la nivelul corespunzător, prin material, celei de a doua jumătăți a secolului VI p. Chr. Momentul îngustării porții trebuie să fi fost cândva în cursul secolului V p. Chr., deoarece pe primul prag al porții înguste s-a descoperit un număr semnificativ de *nummuli*. Stratigrafic, acestei faze îi corespunde o depunere de piatră de mici dimensiuni și mortar (0,3 m sub nivelul tălpii zidului).

În plan, există o deviație spre S a incintei, pe care o atribuim fazei de existență reprezentat de acest nivel de construcție, care s-a răspândit doar pe suprafața în care există această deviație. Concomitent cu închiderea parțială a porții are loc o înălțare a nivelului de călcare din zona în care existase un *intervallum* cu cca. 0,60 m, prin depunerea unui strat de lut, practic fără material arheologic. Ridicarea nivelului s-a făcut pentru a permite o locuire adosată incintei. Un zid a existat în această fază, dar a fost demontat la scurtă vreme și înlocuit cu cel existent acum, și care reprezintă limita străzii reduse la lățimea corespunzătoare porții înguste.

Caracteristic pentru locuirea de la poarta de N, este că nivelul de călcare al încăperilor ce flanchează strada este mai înalt decât nivelul străzii.

În interiorul incintei peste nivelul de construcție constantiniană s-a depus un strat gri-gălbui de locuire. Deși am păstrat un profil perpendicular pe poartă, cu rost practic și în evacuarea pământului spre exteriorul cetății, putem afirma cu certitudine că la nivelul din sec. IV p. Chr. a existat un drum de acces construit din dale groase și mari de piatră. Nivelul final al drumului, corespunzător secolului VI p. Chr. a urmat după o umplere, eventual intenționată, cu deșeuri din interiorul orașului (oase mari de bovine, dar și scoici de apă dulce și oase de galinacee, precum și fragmente ceramice) a zonei dintre turnul T.4 și incintă. La V de drum depunerile sunt mai sărace în material arheologic.

Doar în exteriorul incintei s-au pus în evidență, pentru perioada post constantiniană, două momente de folosire, pe care s-a răspândit cărbune și cenușă. Aceste două straturi succesive nu pot fi considerate rezultatul unor distrugerii generale din cetate; doar despre ultimul strat de incendiu căzut la un nivel ce corespunde celei de a doua asize de blocuri de parament, de peste talpa fundației, pare fi pus în relație cu incendiul din penultima fază de existență din sectorul cercetat și cu incendiul sesizat și în sectorul porții de E, fiind N VI A. Este de acum sigur că poarta de N a fost în uz de la începutul ridicării incintei constantiniene și este cel puțin sigur că era poarta care permitea circulația spre

necropola din dealul de la N de oraș, acolo unde se află basilica cimiterială. Poarta, redusă la dimensiunile unei cu un singur canat, nu era destinată decât pentru circulația pietonală. Turnul T.4 probabil nu mai avea nici un rost defensiv, accesul în turn fiind posibil doar prin interiorul edificiului din estul stradelei, *cardo maximus*. Din păcate, urmărirea zidurilor de incintă cu săpături care au tăiat toate legăturile stratigrafice și probabil au distrus "ca barbare" amenajările de intrare în turn în ultimele faze nu ne îngăduie să știm cum se făcea intrarea în turn; în ce măsură turnul era locuit sau era doar un spațiu de depozitare nu se poate afirma. Sigur este că a fost folosit până la începutul secolului VII p. Chr., când s-a îngropat acolo micul tezaur descoperit în 1993, care cuprinde monede emise în zona orientală a imperiului, de Iustin II, Tiberiu Constantin și Mauriciu Tiberiu (emisiuni datate între 570 - 590/591)¹.

Fazele de existență ale porții sunt, în linii mari, definite de situația stratigrafică. Ceea ce rămâne să mai aflăm este ce se întâmplă în acest sector al orașului înainte de a se începe construcția incintei. Sigur este că la -2,3 m, în sudul incintei, se află resturi de piatră ale unei construcții anterioare săpării gropii de fundație a zidului de incintă; este prematur să avansăm o ipoteză despre acest nivel de existență și, cu atât mai puțin, să apreciem dacă era în interiorul sau în afara zidului municipiului traianens.

Cercetările viitoare vor aduce probabil datele planimetrice privind etapele anterioare lui *Constantin și Licinius*.

Planșa 1

Note:

1. Vezi studiul Gh. Poenaru Bordea, Ioana Bogdan Cătănicu în Bulet. Soc. Numismatice (recent apărut).

Cercetări geofizice

Florin Scurtu (GEI-PROSECO București)

Cercetarea geofizică a început în anul 2000 (cu fonduri de la Agenția Națională pentru Știință, Tehnologie și Inovare) și a fost continuată în anul 2001 (cu fonduri de la Ministerul Culturii și Cultelor).

Metodele geofizice utilizate au fost electrometria (în anul 2000) și magnetometria (în 2000 și 2001).

Lucrările au fost efectuate într-o zonă situată imediat la N de basilica cercetată prin săpături în sectorul de NE al cetății. Din cercetările arheologice efectuate în alte zone ale cetății se cunoaște faptul că cea mai mare parte a construcțiilor sunt realizate din blocuri de calcar, rareori din cărămidă, dar ele au fost acoperite în general cu țiglă (dacă ne referim la cele romane și ulterioare).

Cercetarea rezistivimetrică a început prin realizarea câtorva sondaje electrice verticale care să permită să ne facem o imagine asupra valorilor rezistivității "normale" a formațiunilor geologice din partea superioară a subsolului și asupra influenței probabile a neomogenităților reprezentate de fundațiile zidurilor îngropate. A rezultat că, la partea superioară, solul are o rezistivitate reală de ordinul a 500 Ω m (influențată atât de uscăciunea solului după o perioadă de secetă, cât și de prezența a numeroase fragmente de calcar împrăștiate în sol, ca urmare a dărâării fostelor construcții din piatră), care crește la peste 1000 Ω m în zonele în care există resturi

de ziduri situate la mică adâncime sub nivelul solului. Substratul geologic are rezistivități de ordinul a 50 - 80 Ω m, corespunzând probabil stratului de loess, situat la adâncimea de -4/-5 m, pe care a fost construit orașul antic.

Ca urmare a acestor informații a fost realizată o cercetare rezistivimetrică de suprafață, care a pus în evidență prezența unor zone cu rezistivitate electrică aparentă cu mult mai mare decât valorile medii, având drept cauză probabilă cantitatea mare de bolovăniș și fragmente de cărămizi rezultate din dărâmarea vechilor construcții, dar și prezența unor platforme sau pavimente din piatră sau cărămidă (ca, de exemplu, în partea de NV a zonei cercetate rezistivimetric, unde rezistivitatea aparentă depășește 1500 Ω m).

Cercetarea magnetometrică s-a realizat pe o zonă mai largă decât cea rezistivimetrică. Harta magnetometrică obținută cu această ocazie a fost filtrată matematic în vederea obținerii imaginii construcțiilor îngropate. Pe harta magnetometrică astfel filtrată (în anexa 2 prezentăm harta rezultată din lucrările anului 2000) se observă cu deosebită claritate o tramă stradală orientată V - E și N - S (orientări cunoscute și din săpăturile arheologice efectuate până în prezent, care au evidențiat aceste două direcții principale:

V - E, paralel cu *via principalis* a orașului și N - S, paralel cu *cardo maximus*).

Se constată imediat prezența a două străzi orientate aproximativ V - E (în zona nordică în carourile C1 - F2, în cea sudică pe direcția B4 - F6, având o distanță de cca. 35 m între ele), între care se află o insulă de clădiri, iar o altă stradă, orientată aprox. N - S, este evidentă în carourile C1 - B4. În ceea ce privește clădirile, foarte bine evidențiate în această imagine, ele au în general dimensiuni de ordinul a 10 m x 10 m, unele compartimentate (de exemplu cea din carourile C4 - D4). Mai semnalăm prezența unor clădiri în formă de L (carourile E4 - E5 - F4 - F5, precum și C4 - D4 din care face parte și clădirea compartimentată menționată mai sus), dar și a altora care includ o construcție centrală, interioară, în carourile A3 - B3 și C6 - D6, ultima posibil înconjurată de un pavaj din cărămidă. Strada sudică descrisă mai sus este probabil și ea pavată cu cărămidă, cel puțin în partea ei de E. Un astfel de pavaj este prezent, foarte probabil, și în partea de N a străzii orientate N - S (în caroul C2). Construcții din cărămidă sunt probabil prezente și în carourile F4 și G4, iar în F3 este posibilă existența unui cuptor.

Pe harta magnetometrică filtrată referitoare la zona cercetată în anul 2001, imaginea finală este destul de clară, numeroase ziduri de diferite orientări fiind bine individualizate, ea este însă uneori complicată de elemente liniare disparate și cu direcții diferite, ce corespund probabil unor construcții ceva mai vechi și/sau mai prost conservate. Elementul cel mai evident îl constituie o stradă cu lățimea de 5 m ce se întinde pe aproape 100 m, traversând întreaga zonă (o vom numi *strada principală*, care, desigur, nu este tot una cu *via principalis*). Asupra acestei construcții putem face câteva observații preliminare, urmând ca cercetarea arheologică să furnizeze ulterior detalii directe obținute din săpătură: partea estică a străzii este orientată practic E - V, în timp ce partea sa vestică este orientată aprox. ENE - VSV (azimut magnetic cca. 250°), coborând probabil spre poarta de V; limita sudică a străzii pare să fie continuă în partea sa de E, în timp ce partea de V a străzii și limita nordică a părții estice sunt întrerupte de posibile stradele sau chiar de străzi mari (cum ar fi probabil și continuarea spre N a *cardo maximus*).

Orientarea structurilor de detaliu (fundațiile vechilor clădiri) este în general N - S și V - E, mai ales în partea de E a zonei cercetate, dar apar și unele structuri cu orientare perpendiculară sau paralelă cu partea vestică a străzii principale.

Distribuția principalelor materiale de construcție (calcar și material tegular) arată că în partea de V a zonei cercetate a existat probabil un cartier cu construcții din calcar foarte dense, în timp ce zona centrală pare să fie mai "aerisită", probabil cu clădiri mai mari și deci cu ziduri mai puține.

Planșa 2

2. Adâncata, com. Adâncata, jud. Suceava

Punct: Imaș

Cod sit: 146806.01

Colectiv: Ion Mareș - responsabil, Bogdan-Petru Niculică - responsabil sector (CMJB Suceava), Dumitru Boghian, Sorin Ignătescu - responsabil sector, Vasile Budui (Univ. ȘtCJM Suceava), Cătălina Buzdugan (OSPA Suceava)

În perioada 18 iulie - 15 noiembrie 2001, pe baza autorizației nr. 190/2001, cu finanțarea Ministerului Culturii și Cultelor, Complexul Muzeal Bucovina, în colaborare cu Facultatea de Istorie și Geografie - Suceava, a întreprins cercetarea sistematică a doi tumuli dintr-o vastă necropolă tumulară situată pe teritoriul satului Adâncata (comuna Adâncata), pe imașul sătesc. Necropola la care ne referim în continuare este amplasată la 3 km NE, în linie dreaptă, de limita nordică a orașului Suceava (sau la 6 km pe DN 29 A Suceava - Dorohoi), fiind poziționată între pâraiele Porcului (E) și Boului (SV) și DN 29 A (V). Suprafața pe care se desfășoară tumulii, mai mult sau mai puțin grupați, este mărginită în partea sudică de pâraul Meșcăi, iar spre N de pădurea Hănțești și primele case ale zonei sudice a satului Adâncata. Arealul aproximativ pe care se întind movilele vizibile este de 4 km² și se află la o altitudine de 400/405 m; terenul, fragmentat de pâraie cu caracter permanent sau temporar, are o energie de relief relativ redusă. În preistorie, această zonă se afla sub influența directă a uneia dintre cele mai importante căi de comunicație, respectiv culoarul Siretului, într-o zonă de trecere spre valea Sucevei.

Necropola a fost identificată în primăvara anului 2000, cu prilejul unor cercetări de suprafață care vizau repertorierea arheologică a comunei Adâncata, fiind reperați 16 tumuli în zona imașului și pe o suprafață recent despădurită. Numărul movilelor este însă mai mare (întrucât necropola se continuă într-o zonă împădurită), unele dintre acestea fiind aplatizate sau acoperite de liziera pădurii.

Movilele sunt, în majoritatea lor, foarte bine păstrate, având în medie dimensiuni cuprinse între 0,5/1,5 m înălțime și 10/17 m diametru, doar una dintre cele observate până în prezent având 25 m în diametru și înălțimea de 0,5 m.

În același timp, amintim faptul că necropola se află în apropierea unor așezări pluristratificate cum sunt cele de la Fetești - „Schit” (săpături sistematice 2000 și 2001) și Adâncata - „Dealul Lipovanului”, care conțin și materiale din bronzul timpuriu și mijlociu (ceramică și topoare de piatră).

Unele fragmente ceramice descoperite în toamna anului 2001, chiar în vecinătatea nordică a necropolei (1 km), în apropierea pădurii Hănțești și a satului Adâncata, ar putea aparține bronzului mijlociu, fiind vorba, probabil, despre așezarea contemporană necropolei.

Datorită faptului că centrul necropolei se află pe ambele părți ale drumului comunal Adâncata - Fetești, este posibil ca datorită lucrărilor de modernizare a acestuia, șase tumuli să fi fost distruși, astfel încât săpăturile sistematice de la „Imaș” îmbracă și un caracter de salvare, fiind necesară investigarea în timpul cel mai scurt a movilelor amintite mai sus.

Cercetările au demarat cu două grupe de studenți ai Facultății de Istorie și Geografie - Suceava, specializările Istorie-Geografie și Istorie-Engleză, care au efectuat practica de specialitate și au deprins metodele cercetării arheologice, specifice unei necropole tumulare, în cadrul acestui șantier-școală. Amintim aici și deplina colaborare oferită de Primăria Adâncata, Inspectoratul Școlar Județean - Suceava și prof. Liliana Focșa, directorul Școlii Generale Fetești, care au permis organizarea, în cele mai bune condiții, a unei baze de practică, oferind spațiu de cazare studenților și de adăpostire a materialelor arheologice. Ulterior, săpăturile au continuat cu lucrători din satul Fetești, din luna septembrie și până la încheierea lucrărilor.

Prin vestigiile descoperite în cei doi tumuli cercetați în campania din anul 2001, notați cu T1 și T2, necropola tumulară de la Adâncata - „Imaș” se încadrează, după cum vom arăta mai jos, între obiectivele arheologice de importanță nu doar națională, ci și est- și central-europeană.

Ca metodă de săpătură, având în vedere necesitatea înțelegerii corecte a modului de construcție a tumulilor, am optat pentru decaparea pe sferturi a acestora, pe suprafața neafectată - în cazul T1 și integral - pentru T2.

T1/2001

Datorită faptului că acesta era afectat parțial de traseul unui drum de care, a făcut obiectul unei intervenții sumare, de salvare și observație preliminară stratigrafică, în toamna anului 2000, rezultatele obținute determinându-ne să investigăm întreaga necropolă în anul următor. Dimensiunile sale sunt medii și caracteristice pentru majoritatea tumulilor din necropolă, având o înălțime de 0,5 m (până la solul antic de călcare).

Au fost trasați matorii centrali și secțiunile aferente, cu orientare N-S astfel: secțiunile sfertului de SE, notate S.I-IV SE, lungi de 8 m și secțiunile sfertului de NE, notate S.I-IV NE, lungi de 6,5 m, completate, ulterior, cu S.I SV și S.I NV, toate cu lățimea de 2 m, cu matorii de 0,5 m incluși.

În ceea ce privește modul de construcție a monumentului funerar, remarcăm faptul că, la început, s-a procedat la o sumară curățire a terenului, apoi a fost săpată, în solul antic de călcare, o groapă aprox. rectangulară, cu colțurile rotunjite și orientare generală ESE-VNV, cu dimensiuni cuprinse între 3,5/3,75 m (E-V) și 2/2,5 m (N-S), adâncă de 0,2/0,35 m, peste care a fost realizată o primă movilă, dintr-un pământ de culoare brun-închis, extrem de dur, în care au fost depuse, exclusiv, toate materialele arheologice din acest tumul. Această movilă a avut un diametru cuprins între 4,75 m (N-S), 4,25 m (E-V) și 5 m (NV-SE), fiind relativ circulară, cu suprafața plană, nederanjată și înălțimea de 0,4/0,5 m. Diferența de nivel dintre această movilă și solul antic de călcare a fost redusă prin acumularea unui pământ de culoare brun-cenușiu închis, dur, care constituie mantaua propriu-zisă a T1/2001, cu diametrul de 13,25 m (N-S).

Stratigrafia T1/2002 se prezintă astfel:

- până la -0,1 m, strat vegetal, alcătuit din pământ de culoare cenușiu-deschis;

- de la -0,10 m până la -0,2/0,35 m, strat de pământ nisipo-argilos, de culoare cenușie, uneori cu impregnații de cărbune sau cenușă (sol de pădure);

- de la -0,2/0,35 m până la -0,5/0,55 m și -0,8/0,85 m în zona gropii mormântului central și a primei movile, un strat de pământ brun-închis, dur, care conținea întregul material arheologic descoperit în T1, respectiv mantaua movilei ridicată inițial;

- între -0,25/-0,35 m și -0,5/-0,6 m, un strat de pământ brun-cenușiu închis, dur, care reprezintă mantaua T1/2001;

- de la -0,5/-0,6 m, până la -0,9 m se află un strat brun-gălbui închis (pre-sterilul arheologic), iar sub acesta, pământul viu, sterilul arheologic. În aceste două niveluri nu există nici un material arheologic.

În legătură cu vestigiile arheologice descoperite în T1, amintim faptul că groapa centrală și nucleul movilei, constituie amenajarea în care au fost depuse oasele calcinate și piesele de inventar ale M.1. În legătură cu această din urmă observație, trebuie să precizăm faptul că, în groapa mormântului, au fost delimitate două zone distincte, în care au fost descoperite materialele amintite mai sus: a) o grupare în partea E (până pe fundul gropii, la cca. -0,8 m; b) cealaltă în partea de V (până la adâncimea de cca. -0,5/-0,6 m). Este posibil ca, atât dispunerea materialelor, cât și diferența de adâncime, să indice existența a două morminte, însă, atâta vreme cât nu dispunem de rezultatul analizelor antropologice, nu insistăm în această direcție.

În zona de răsărit (S.II NE) au fost descoperite, după cum arătam mai sus, atât oase calcinate, predominant aglomerate pe fundul gropii, la -0,80 m, șase vârfuri de săgeată din silex cenușiu, cu baza concavă (la adâncimea de cca. -0,55/-0,6 m), cât și un topor naviform, cu muchia cilindrică și cu gaură centrală pentru fixarea cozii, lucrat din șist cuarțito-feldspatic cu clorit, de culoare cenușie verzuie (-0,8 m). În S.II NE, m 1, la -0,75/-0,8 m, a fost identificat un vas lucrat din pastă neagră-cenușie, grosieră, extrem de friabilă, recuperat fragmentar.

În marginea de apus a gropii (S.I NE), au fost observate oase calcinate, fragmente ceramice risipite, de foarte mici dimensiuni, extrem de friabile, de culoare cenușiu-negricioasă, precum și fragmente provenind de la cel puțin trei vârfuri de săgeată calcinate, toate aceste materiale fiind depuse între adâncimile de -0,44/0,6 m, iar la adâncimea de -0,55 m (de la suprafața actuală a T1), în apropierea matorului central E-V, un vas întregibil, de formă tronconică, lucrat dintr-o pastă grosieră, friabilă, cenușiu-negricioasă, vas în prezent restaurat. Din el au fost prelevate, în timpul procesului de restaurare, fragmente de oase calcinate.

În afara acestor piese, aflate în movila ridicată inițial, nu există, în T1 alte materiale arheologice.

În S.III și IV SE (între m 2,5/5,5 pe profilul de V al S.IV SE și între m. 2,75/5,75 pe profilul de E al aceleiași secțiuni) a fost identificată o lentilă de pământ cenușos cu impregnații de cărbuni, în care nu au fost descoperite oase, fragmente ceramice sau alte materiale arheologice, grosimea ei variind între 0,02/0,05 m, cu dimensiuni cuprinse între 3,25 m (N-S) și 2,5 m (E-V). În secțiune, sub lentilă nu au fost observate urme de pământ ars, care să indice o ardere *in situ*. Este posibil ca acest strat să

aparțină zonei rugului funerar, fiind adus și aruncat aici cu un scop pe care nu îl putem, deocamdată, desluși.

T2/2001

Se află pe marginea drumului comunal Adâncata - Fetești, la 20 m N de T1 și este unul dintre cei mai impozanți din cadrul necropolei, având o înălțime de 1,4/1,5 m și un diametru cuprins între 17,5 m (N-S) și 16,1 m (E-V). În zona sa centrală se observa o ușoară alveolare, cu diametrul de 1,5/2 m. Foarte bine conservat, prezintă, în linii generale, o stratigrafie similară cu a T1, diferența constând, practic, doar în elementele constructive:

- până la -0,1 m, strat vegetal;
- de la -0,1 m până la -0,2/-0,35 m și -0,5 m (în exteriorul mantalei), un strat de pământ nisipos și argilos, de culoare cenușie, uneori cu impregnații de cărbune sau cenușă (sol de pădure), similar celui din T1;

- de la -0,25/-0,35 m, până la solul antic de călcare (-1,4/-1,5 m) se extinde mantaua T2, realizată dintr-un strat de pământ dur, de culoare brun-cenușiu închis, aproape identic cu cel din T1/2001, cu pigmentații negricioase, cu unele impregnații de cărbuni și lentile de lut galben rezultate din săparea șanțului de delimitare a zonei mormântului central. Șanțul a fost săpat până la adâncimea de -1,55/-1,6 m de la suprafața actuală a movilei;

- de la -1,4/1,5 m se află solul antic de călcare, baza T2, un sol de culoare brun-gălbuie, în care nu există materiale arheologice, în acesta fiind săpat șanțul care delimitează zona centrală a movilei. Acest strat constituie, ca și în cazul T1/2001, presterilul arheologic, de la -1,8 m începând solul viu, de culoare gălbuie, sterilul arheologic, bogat în carbonați.

Au fost trasate următoarele secțiuni (sferturi), în scopul investigării exhaustive a movilei, după cum urmează: S.I-V SE (10 m), S.I-II SV (10 m), S.III SV (6 m), S.I-IV NE (12 m), S.I-II NV (12 m), S.III NV (7 m), cu lățimea de 2 m și matorii de 0,5 m incluși.

Referitor la sistemul de construcție al T2, precizăm că prima etapă în ridicarea sa a constat, mai întâi, în realizarea unui șanț (săpat în solul antic de călcare), având lățimea cuprinsă între 0,15/0,4 m, cu adâncimi ce variază între -0,15/-0,25 m, în care nu au fost descoperite alte urme arheologice, cu excepția unor mici impregnații de cărbune (în S.I NV). Acest șanț a delimitat, în centrul T2/2001, un spațiu de formă aprox. rectangulară, cu colțuri rotunjite și orientare E-V, spațiu care, în ansamblul construcției mormântului central, a fost urmărit cu strictețe. Dimensiunile acestei zone rezervate de șanț, sunt de 3,5 m (E-V)/2 m (N-S).

În interiorul acestei zone „sacre”, între adâncimile de cca. -1,2/-1,4 m (de la suprafața movilei), au fost depuse oase calcinate, două cranii (unul, de adult, spre N, altul de copil, spre S), un fragment de mandibulă, precum și porțiuni din oase lungi, puternice, provenind de la tibie, peroneu și femur, într-o poziție care nu denotă o conexiune anatomică. În această situație, nu suntem, deocamdată, în măsură să afirmăm că oasele respective sunt slab incinerate sau înhumate, neavând la dispoziție rezultatele analizelor antropologice. Între aceste oase, în vecinătatea craniului de adult, între oasele de mari dimensiuni, menționate mai sus, au fost depuse trei vârfuri de săgeată din silex cenușiu, cu baza concavă. Nu există nici un fragment de vertebră, în plus fiind descoperite disparat o măsea și un dinte uman. Toate

aceste resturi osteologice au fost așezate într-o construcție de piatră, în matorul dintre S.I NV și S.I NE, între m. 0/1,6, doar oasele din matorul central E - V, dintre S. I - NE și S.I - SE (care se aflau pe solul antic de călcare) nefiind acoperite de pietre.

Peste aceste prime depuneri, a urmat organizarea unui plafon din lespezi de gresie, între care au fost risipite numeroase fragmente de oase calcinate, pe aceste pietre fiind așezate trei vase, toate situate la aceeași adâncime (cca. -0,54/-0,65 m), două în S. I - NV și unul, care a fost restaurat, în S. I - NE. Acesta din urmă, de formă bitronconică, cu două torți plate, supraînălțate, cu gât bine evidențiat de corpul propriu-zis și gură largă, dreaptă a fost lucrat dintr-o pastă grosieră, cu silex sau silicolit pisat ca degresant și decorat cu triunghiuri cu hașuri oblice, afrontate, dispuse vertical, cu romburi hașurate oblic sub cele două torți, precum și cu benzi hașurate, de asemenea, oblic, pe marginea buzei.

Peste acest complex de pietre și vase, a fost depus un strat de pământ cenușiu-deschis, care s-a tasat în același timp cu construcția de piatră din zona centrală a T2, rezultând o alveolare care marca centrul movilei. Întreaga construcție de piatră se încadrează, preponderent, în limitele șanțului, care a avut un rol atât ritualic cât și de delimitare a zonei mormântului principal.

După organizarea construcției de piatră, circular, în jurul acesteia, cu un diametru de 11,7 m (N-S)/11 m (E-V), au fost depuse, probabil la zi, lespezi de gresie, care alcătuiesc un ring.

Lespezile se află la limita dintre mantaua T2 și stratul de pământ nisipo-argilos de culoare cenușie (sol de pădure), la adâncimi cuprinse între -0,25/-0,35 m. Cea mai mare parte a materialelor arheologice din T2/2001 se regăsește în interiorul acestui cerc de pietre, pe diferite adâncimi, în mantaua movilei.

În capătul de S al S.II NE, la adâncimea de -0,25 m, au fost identificate fragmente ceramice provenind de la cel puțin două vase, alături de câteva oase calcinate, care indică, eventual, un mormânt secundar, notat cu M.1/T2/2001.

În S.II NE (-0,65 m) între m. 5,75/6,5, cu o dezvoltare E-V de 0,7 m și în S.I SV (-0,9 m), între m 2,75/1,25, cu o dezvoltare E-V de 0,7 m, există două lentile de pământ cenușos cu impregnații de cărbuni, de dimensiuni, după cum reiese din cele arătate mai sus, aprox. egale, în care nu au fost identificate fragmente ceramice, osteologice sau alte materiale arheologice. Această situație se aseamănă cu cea din T1/2001, și în acest caz nefiind vorba de o ardere pe loc, ci de o depunere ale cărei semnificații țin, probabil, de ritual.

În T2, în ceea ce privește construcția centrală și ringul, s-au folosit, exclusiv, lespezi de gresie, lipsind cu desăvârșire alt tip de rocă. Menționăm și faptul că deseori au fost semnalate, în mantaua movilei, la diferite adâncimi, fragmente ceramice puternic corodate, friabile, lucrate dintr-o pastă fină de culoare cărămiziu-roșiatică, care aparțin culturii Cucuteni (fază neprecizată). Prezența lor în acest context poate fi pusă pe seama aducerii, cel puțin a unei părți din pământul T2, dintr-o zonă cu materiale arheologice aparținând culturii Cucuteni, sau din așezarea contemporană necropolei, care suprapunea vestigiile mai vechi, cucuteniene.

Pe baza materialului ceramic, a utilizării incinerăției (probabil și inhumăției), a prezenței ringului și construcției centrale din piatră, atribuim tumulii de la Adâncata - „Imaș”

complexului cultural din bronzul mijlociu Costișa-Komarov-Bialy-Potok, urmând ca cercetările viitoare să contribuie la o încadrare mai fină a materialelor arheologice și a necropolei în sine.

În concluzie, acest sit arheologic reprezintă un obiectiv de maximă importanță în cadrul studierii epocii bronzului, completând un *hiatus* al cercetării arheologice privind complexul cultural Costișa-Komarov-Bialy-Potok, nu doar pe teritoriul țării noastre, ci și din arealul de dezvoltare istorică al acestuia, referindu-ne aici și la regiuni din Ucraina și Polonia în care sunt cunoscute și cercetate aceste tipuri de monumente arheologice. În același timp, notăm disponibilitatea colectivului de față pentru efectuarea de studii interdisciplinare, acestea în contextul în care remarcăm faptul că necropola tumulară de la Adâncata - „Imaș” este singura de acest fel aflată în cercetare pe teritoriul țării noastre și a cărei investigare, sperăm, va fi una exhaustivă.

În ceea ce privește obiectivele pe care ni le propunem pentru anul 2002, acestea constau în cercetarea integrală a două movile (T3 și T4/2002), de dimensiuni medii (cca. 12 m diametru și 0,75 m înălțime), dintre care una prezintă o alveolă centrală și un șanț circular împrejmuit, bănuind-o că ar prezenta un mormânt central fie într-o construcție de piatră ca în cazul T2/2001, fie chiar unul într-o cutie de lemn sau piatră, ulterior prăbușită. Acești doi tumuli sunt apropiați, fiind situați la aprox. 40 m V respectiv E de cei doi cercetați în anul 2001. Principalul nostru scop este, în consecință, decopertarea și punerea în evidență a mormintelor din cele două movile, fie de incinerare, fie de inhumare, prelevarea, în continuare, de probe osteologice, palinologice, antracologice și pedologice, cumularea tuturor acestor date în scopul realizării unei documentații științifice pertinente. Urmărim realizarea tuturor etapelor de cercetare, întrucât este vorba, după cum s-a menționat mai sus, de unica necropolă tumulară aparținând complexului cultural din bronzul mijlociu Costișa-Komarov-Bialy-Potok aflată în curs de cercetare pe teritoriul României. La fel ca în anul precedent, urmărim constituirea a două grupe de studenți, care, în cadrul practicii de specialitate, vor beneficia de un stadiu pregătitor pe acest șantier-școală.

Planșele 3, 4, 5

Studiu geomorfologic și pedologic

Vasile Budui (Univ. ȘtcM Suceava), Cătălina Buzdugan (OSPA Suceava)

Pentru analiza pedologică au fost prelevate probe dintr-un profil pedologic executat în profilul S al matorului central E-V, al T2/2001, care a surprins, în S.I SE, inclusiv șanțul construit la baza movilei. De asemenea, s-a deschis un profil de control la 15 m NE de movilă, în terenul plan, neafectat antropic.

Caracteristici geologice. Regiunea studiată face parte din Platforma Moldovenească și are o structură geologică monoclină, cu stratele de roci mai dure (gresii) alternând cu stratele de roci friabile (nisipuri, argile), înclinate ușor dinspre NNV către SSE. Din punct de vedere petrografic, regiunea este caracterizată de prezența aproape de suprafață a unui orizont de gresii calcaroase volhiniene peste care se află un depozit lutos cuaternar.

Relieful are un caracter tipic de podiș ce poartă amprenta structurii geologice monoclinale. Pe fondul acestei structuri s-a dezvoltat un relief de cuestas orientate către NV

și NNV. Acestea au o înclinare mare și sunt afectate foarte intens de procese geomorfologice de versant (alunecări de teren). Din acest punct de vedere, zona Adâncata - „Imaș” este situată între două cuestas bine conturate: cuesta Meșcăi (la SE) și cuesta Hănțești la N.

Tumulul este situat pe reversul cuestas care se prezintă sub forma unui platou foarte slab înclinat (panta este sub 3°), susținut de aceste gresii calcaroase.

Clima (în prezent) este temperat-continentală, caracterizată prin frecvente secete de vară. Temperatura medie anuală este de 7,9°C, cu un maxim în iunie și un minim în ianuarie. Precipitațiile anuale însumează mai puțin de 600 mm, cea mai mare parte căzând la sfârșitul primăverii și începutul verii.

Regiunea se caracterizează printr-o **rețea hidrografică** care a evoluat în funcție de structura geologică. Astfel, se remarcă văile subsecvente ale pâraielor Meșcăi și Hănțești ce rețeauă stratele de roci. Acestea au afluenți reconsecvenți (ex. pâraul Boului, pâraul Porcului, valea Pleșei etc.).

Vegetația spontană din trecut a fost pădurea de stejar (*Quercus robur*). În prezent în zona T1 și T2/2001 este vegetație ierboasă. Până la despăduririle parțiale ale zonei Adâncata, de la începutul anilor '20 ai sec. XX, necropola era acoperită de păduri de carpen și stejar.

Solurile tipice acestui platou sunt solurile cenușii formate pe luturi grele și luturi nisipoase. Textura acestor soluri este luto-argiloasă până la argilo-lutoasă. În morfologia lor este prezent un orizont eluvial (Ame) sub care apare orizontul B argiloiluvial (Bt), ușor pseudogleizat. Reacția este moderat acidă până în Bt de unde încep să apară carbonații și reacția devine neutră slab alcalină.

În tumul, însă, profilul solului este modificat. Astfel, avem de-a face cu două soluri asemănătoare, de tipul solurilor cenușii, dar cu unele particularități specifice date de caracteristicile unui tumul: panta se modifică favorizându-se scurgerea superficială, concentrația de materie organică descompusă crește la adâncimea corespunzătoare defunctului, materialul cu care a fost acoperit acesta a fost adus din preajmă etc.

În continuare vom interpreta datele rezultate prin analizele de laborator și din observațiile de teren.

Proprietățile morfologice ale acestui profil de sol variază destul de mult. În primul rând culoarea solului prezintă nuanțe de YR (culoare intermediară între galben și roșu, conform sistemului Munsell) până la adâncimea de 1,6 m, în general închise, după care nuanța este brun gălbuie sau galben-brun deschisă. S-au pus în evidență pete de reducere și pete de oxidare în orizonturile cuprinse în intervalul de adâncime -1,2/-2,08 m.

Orizonturile de la partea superioară prezintă o structură poliedrică mică, apoi către profunzime mărirea agregatelor crește. Materialul prezintă un grad de compactare ridicat, având o consistență în stare uscată dură și foarte dură. Pentru orizontul bazal (la cca. 2,08 m) este caracteristică prezența a numeroase neoformațiuni carbonatice.

Textura variază pe profil destul de mult. Se remarcă orizonturile eluviale (orizonturile 2 și 6) cu o scădere a conținutului de argilă și corespondentele iluviale subiacente (orizonturile 3 și 7) care prezintă o creștere a acestui conținut.

Materialul de sol face efervescentă începând cu adâncimea de -1,6 m, ceea ce se explică, pe de o parte,

prin evoluția destul de avansată a acestui sol, iar pe de altă parte prin aportul de material necarbonatic din timpul construirii tumulului. Corespunzător cu acestea, reacția solului este moderat acidă la partea superioară a profilului, crescând o dată cu adâncimea, devenind neutră la adâncimea de peste -1,4 m și slab alcalină în orizonturile cu acumulare de carbonați.

Conținutul de humus este mijlociu-mic la partea superioară, foarte mic și extrem de mic la partea inferioară. S-a pus în evidență o creștere a conținutului de humus în orizontul 5 (cu proprietăți de Am) explicabilă prin aportul de materie organică provenită din descompunerea defunctului, dar și prin aportul de material, mai bogat în humus, din perioada construirii tumulului. Corespunzător cu cele prezentate anterior variază gradul de saturație în baze și suma bazelor schimbabile. Se observă scăderea celor doi indici în orizontul Ame superior.

Conținuturile de elemente nutritive sunt mici și foarte mici în cazul azotului și fosforului, iar în cazul potasiului aprovizionarea este bună.

ANEXA 1

3. Alba Iulia, jud. Alba

Punct: Catedrala romano-catolică

Cod sit: 1026.11

Colectiv: Daniela Marcu-Istrate, Angel Istrate (SC Damasus SRL), Nicolae Marcel Simina (MM Sebeș)

Lucrările au continuat cercetarea începută în anul 2000, ele fiind integrate programului de restaurare care este în curs. În anul 2001 au avut loc două campanii de cercetare arheologică în perioada 21 mai - 8 iunie, și respectiv perioada 11 septembrie - 3 octombrie. Lucrările au fost adaptate cerințelor celorlalte discipline care participă la restaurare. În prima campanie s-a cercetat exteriorul sacristiei, în a doua fiind executate intervenții condiționate de amplasarea unor scurgeri pentru apa pluvială, în zona absidei centrale și în fața intrării de V a catedralei. Au fost executate 10 secțiuni care au fost în măsură să satisfacă obiectivele punctuale urmărite de proiectant.

1. Turnul de S. A fost investigat în secțiunea S.16; datorită amplasamentului săpăturii s-a putut vedea doar colțul de NV al turnului, împreună cu contrafortul său. Fundația turnului a fost realizată unitar, prezentând în dreptul coloanei angajate un umăr de susținere pentru coloană. În dreptul contrafortului, pe latura de S la adâncimea de aproximativ -0,6/-0,7 m, prezintă un decroș lat de 1 m. Pe latura nordică decroșul este mai îngust, respectiv variind între 0,5-0,7 m, el urmărind în această zonă traiectul postamentului coloanei.

2. **Fundația scării de intrare în atrium.** A putut fi observată în secțiunile S.16 și S.18, având aceleași caracteristici tehnice. Relativ superficială, fundația este așezată pe un rând de bolovani mari (între care chiar o piatră profilată refolosită), peste care au fost așezate cărămizi.

3. **Transeptul.** Secțiunea 8 a fost trasată perpendicular pe latura de S a transeptului. În imediata apropiere a bisericii a fost identificat canalul de aerisire și verificare a fundațiilor realizat de I. Möller, cu o lățime totală de 1,4 m; partea superioară se află la -0,5 m, iar în adâncime coboară în orice caz sub -1,8 m. Secțiunea 9, de asemenea cu o lungime totală de 4 m, a fost trasată perpendicular pe S.8. A fost identificată ruina unui zid construit din blocuri și bolovani de

piatră, cu rare fragmente de cărămidă pentru egalizarea suprafețelor - pe care în stadiul actual al cercetărilor îl considerăm aparținând epocii romane.

4. **Sacristia actuală.** Până în prezent sacristia a fost cercetată prin patru săpături, una amplasată pe latura de E (S.5), iar trei pe latura de S (S.4/2000, S.6 și S.7). Cu excepția S.4, care a avut drept scop o prospectare generală a stării și structurii fundației, toate celelalte săpături au fost amplasate în puncte în care urmează a se executa lucrări de subzidire. Concluzia generală a acestor investigații este aceea că sacristia actuală suprapune fragmente din trei structuri care au precedat-o pe același amplasament: peretele de S suprapune aproape exact latura corespunzătoare a unei construcții prevăzută cu contraforturi oblice la colțuri, numită în continuare sacristia veche; peretele de E suprapune în zona mediană un zid orientat E-V aparținând unei construcții despre care presupunem că a deservit o intrare în criptă, iar spre N, lângă biserică, un zid orientat N-S despre a cărui funcțiune nu știm nimic.

Din această topografie rezultă că fundațiile proprii ale sacristiei actuale sunt extrem de limitate; amplasarea secțiunilor nu a permis observarea acestora decât pe latura de E, unde au fost identificate două segmente diferite, construite între zidurile demolate menționate mai sus. Fundațiile se adâncesc într-un strat de pământ negru cu fragmente de cărămidă și piatră de calcar, posibil granule de mortar, foarte pigmentat, cu materiale care ne îndreptățesc să îl considerăm medieval timpuriu. Deasupra acestuia se înregistrează o nivelare cu pământ negru amestecat cu lut maroniu, frecvent pigmentat și fragmente de piatră și cărămidă peste care se află stratul considerat a reprezenta nivelul de construcție pentru biserica actuală. Peste o nivelare cu prundiș amestecat cu nisip apare o lentilă de mortar alb care poate fi pusă în legătură ipotetic cu construirea sacristiei vechi; partea superioară a acestuia se află la - 2,3/-2,35 m. Două nivelări succesive, cu lut maroniu curat, respectiv cu prundiș, ambele foarte tasate, reprezintă amenajări succesive ale nivelului exterior de călcare. Deasupra acestora, stratigrafia a fost distrusă în principal de depunere consistentă de pământ negru amestecat cu pietriș de râu și nisip, fragmente de piatră și cărămidă, pigment de mortar și cărbune.

5. **Absida centrală.** Scopul săpăturilor din apropierea absidei a fost de a verifica situația fundațiilor în această zonă și eventualele legături stratigrafice. Săpătura a prins și o parte din malul înalt al amenajării de la începutul secolului XX, precum și pavajul de piatră de râu realizat de I. Möller - aici secționat însă de o canalizare contemporană cu țevi de beton. Sub pavaj la cca. 0,2 cm apare decroșul fundației sanctuarului lat de 1 m, iar lângă el, adosat în unghi ascuțit, un alt zid care a fost secționat probabil cu ocazia instalării fundației sanctuarului. Situația a fost observată în secțiunile S.13 și S.14 de unde s-a putut deduce aproximativ direcția acestui zid deviat pe axa VNV. Diferențierea a putut fi făcută datorită deosebirilor de textură și mai ales de mortare.

6. Structuri medievale demolate

6.1. **Sacristia veche.** Aceasta pare să fi fost o construcție pătrată, cu latura de cca. 7/7,15 m; colțurile exterioare erau prevăzute cu contraforturi dispuse oblic, de dimensiuni relativ mici, cu laturile elevației având între 0,8/0,9 m. Fundațiile au fost realizate din materiale

amestecate, în general refolosite, iar elevația din blocuri de piatră fasonate, după cum sugerează fragmentul din contrafortul de SV vizibil deasupra nivelului actual de călcare.

Până în prezent nu s-au făcut decât investigații exterioare asupra laturii sudice, imaginea generală a clădirii urmând a fi întregită după săpăturile din interior. Atât perețele sacristiei cât și contrafortul au fost demolate relativ regulat la -2 m, dar este imposibil de spus dacă această demolare s-a realizat până la un nivel de călcare existent sau într-un șanț care s-a adâncit sub nivelul acestuia pentru recuperarea materialului de construcție; urmele lăsate pe grund de această intervenție au fost dislocate ulterior de morminte sau alte intervenții locale. Informațiile pe care le deținem în acest moment nu ne permit datarea acestei clădiri.

6.2. **Intrarea în criptă.** În S.5 a fost surprins colțul de SE al unei construcții despre care presupunem că era adosată sacristiei vechi și deservea o intrare în cripta subterană. Grosimea medie a zidurilor este de 0,7 m pentru cel de S, respectiv 0,9 m pentru cel de E. Zidăria este realizată din bolovani de piatră, frecvent fragmente de pietre fasonate și fragmente de cărămidă romană, iar liantul a fost un mortar alb relativ dur.

6.3. **Zid descoperit în partea de E a bisericii,** aparținând unei structuri anterioare fundației sanctuarului. A fost realizat în sistemul emplecton, fața de N păstrată fiind realizată din blocuri de calcar cioplite, în vreme ce restul este din așchii neregulate legate împreună cu mult mortar.

6.4. **Zid descoperit în partea de V a bisericii,** este o construcție aparținând unei structuri anterioare turnului de S. Orientat N-S, zidul a fost anterior fundației turnului de S, capătului său de S adosându-i-se fundația turnului. A fost demolat neuniform, iar la cca. 1 m de la nivelul de călcare a fost scobit din loc în loc pentru a permite înmormântări deasupra. Datorită limitării suprafeței cercetate, în faza actuală putem doar presupune funcționalitatea lui medievală, legată de o fază mai veche a bisericii.

6.5. **Zid descoperit în partea de V a bisericii,** adosat contrafortului turnului de S. A fost orientat N-S și a aparținut cel mai probabil unei închideri mai vechi a atriumului. A fost demolat și el în mare parte, s-a mai păstrat doar capătul lui de S.

7. Structuri romane

7.1. **Un zid roman** de dimensiuni apreciabile, construit din blocuri de calcar fasonate, a fost descoperit în zona de SE a transeptului, fiind suprapus parțial de acesta. Orientat V-E, zidul este realizat într-o tehnică foarte îngrijită. Pe aceeași direcție a fost descoperită partea de jos a fundației unui zid mult mai precar construit, situat în zona intrării de V a catedralei. Un alt zid roman a fost descoperit în capătul de E al absidei centrale, orientat NNE-SSV; el a fost demontat parțial pentru a permite construirea fundațiilor absidei.

7.2. În S.16 a fost identificat un zid demolat neregulat. Partea lui superioară se situează în stratul cu urme de locuire romană, ceea ce ne permite să presupunem doar originea lui romană, la care putem adăuga observația că a fost parțial demontat cu ocazia unor înmormântări aparținând perioadei medieval timpurii.

8. **Stratigrafia.** Analiza stratigrafică a fost în măsură să surprindă imediat deasupra solului viu două nivele preistorice, cu pigment de cărbune și chirpici ars, fără alte elemente de cultură materială. Imediat deasupra se află depuneri masive aparținând epocii romane, în cadrul cărora s-au păstrat, pe lângă structuri zidite, numeroase elemente de cultură materială fragmentare sau întregi. Deasupra se regăsesc mai multe nivele de depunere medievale.

9. **Morminte.** Au fost cercetate 39 de morminte (inclusiv în secțiunile care au avut drept scop investigarea palatului), care se încadrează în trei orizonturi de înmormântări derulate în intervalul cronologic al secolelor XII - XVII.

Diferențierea s-a făcut pe baze stratigrafice, precum și pe baza artefactelor legate de înmormântări (inele, cercei, amenajări mortuare de tip cistă). Primul orizont se caracterizează, în mare, prin morminte de inhumatie orientate V-E, cu mâinile așezate pe bazin, unele având un șir de pietre sau cărămizi în jurul corpului; un mormânt de copil este înconjurat lateral și deasupra de o construcție tip cistă, realizată din cărămizi romane refolosite. Unul din morminte a avut depus între picioarele defunctului un olan roman ștampilat cu efigia *Legiunii a XIII-a Gemina*. La multe din mormintele încadrabile aceluiași orizont apar în zona capului așa-numitele inele de tâmplă cu capăt în S. Nivelul este anterior catedralei, astfel încât unele morminte au fost tăiate de fundațiile acesteia. Celelalte două orizonturi țin de perioade diferite de funcționare a catedralei, cu inventar funerar relativ sărac, unele fiind databile cu monedă.

10. **Materiale.** Din perioada romană au fost găsite cantități apreciabile de ceramica de uz comun, dar și fragmente din piese de lux și chiar un vas întreg de tip *mortaria*. Numeroase au fost fragmentele din materiale de construcție recuperate, multe din tegulele, olanele, sau cărămizile găsite purtând însemnele *Legiunii a XIII-a Gemina*.

Materialul arheologic cel mai numeros aparține epocii medievale, concretizat prin fragmente ceramice (vase de uz comun și multe fragmente de cahle), obiecte de podoabă, precum și numeroase fragmente de profilaturi provenind de la diferitele faze ale catedralei. Ceramica descoperită este încadrabilă în secolele VII - XVIII, fiind de o varietate tipologică deosebită. Întregul inventar se află depozitat la Episcopia romano-catolică din Alba Iulia.

11. **Degajarea pavajului.** La comanda proiectantului general, au fost executate lucrări de degajare a acumulărilor contemporane din jurul bisericii, realizate sub supraveghere arheologică. Degajarea s-a făcut până la nivelul pavat cu ocazia restaurării de la începutul secolului. Grosimea acumulărilor degajate variază de la 0,8 la 0,03 m.

Planșa 6

4. Alba Iulia, jud. Alba

Punct: Palatul Episcopal

Cod sit: 1026.12

Colectiv: Daniela Marcu-Istrate, Angel Istrate (SC Damasus SRL), Nicolae Marcel Simina (MM Sebeș)

Lucrările au continuat cercetarea începută în anul 2000, ele fiind integrate programului de restaurare care este în curs.

În anul 2001 au avut loc două campanii de cercetare arheologică în perioada 21 mai - 8 iunie, și respectiv perioada 11 septembrie - 3 octombrie. Lucrările au fost adaptate cerințelor celorlalte discipline care participă la restaurare. În prima campanie s-au cercetat laturile de N și de E ale palatului episcopal - aripa de N, iar în cea de-a doua a fost cercetată aripa de V.

1. **Clădirea de E.** A fost realizată o singură secțiune pe fațada de E, S.10, amplasată la 0,5 m distanță de colțul de NE al clădirii, iar spre E făcând legătura cu un cămin de canalizare. Săpătura a fost ulterior extinsă spre N, din cauza descoperirii unor ziduri demolate.

Comparând informațiile astfel obținute cu cele însumate în campania 2000 în S.1, se poate concluziona că fațadele de N și de E ale clădirii estice sunt identice din punct de vedere tehnologic, ele aparținând fără îndoială unei construcții unitare.

Deasupra primei asize de blocuri mari de piatră a fost identificată o fereastră având caracteristicile unei guri de tragere, care indică existența, în etapa construirii palatului, fie a unei pivnițe, fie a unui parter adâncit. Limita inferioară a ferestrei se află la -2,43 m (cu 1,03 m mai sus decât nivelul exterior de călcare din perioada construcției), iar limita superioară la -1,75 m.

La distanță de 3,3 m E față de palat a fost identificată o canalizare (?) care, după toate aparențele, a fost realizată aproximativ în aceeași etapă cu palatul. Pereții au fost realizați dintr-un singur rând de cărămidă (cu dimensiuni aproximative de 16 x 4 cm), legată cu lut nisipos, iar partea superioară a fost acoperită cu o lespede masivă din piatră.

2. **Clădirea de V.** Fațada de N a clădirii vestice a fost cercetată prin S.11, amplasată pe traseul canalizării pluviale, cu latura de E la 10 m distanță de colțul de NE al acestei clădiri. A fost cercetată fundația palatului. Talpa fundației se află la -4,04 m (cu aprox. 0,3 m mai jos decât în S.1). Nivelul de la care a fost săpat șanțul de fundare nu este foarte clar, deoarece într-o etapă ulterioară a fost căpăcuit de o groapă de var. În forma actuală, partea superioară a șanțului se află la -3,1 m, dar analizând comparativ structura zidului cu aceea a profilelor presupunem un nivel de călcare în jurul cotei de -2,7/2,9 m, probabil la limita superioară a unui strat de moloz amestecat cu pământ sau în cuprinsul unui strat de pământ castaniu gălbui mai afânat, cu fragmente de piatră, cărămidă, țiglă și pigment de mortar. Un bloc de piatră rămas pe grund la acest nivel ar putea confirma această ipoteză. Șanțul de fundare prezintă un profil neregulat; fiind săpat în straturi succesive de umplutură, fiind evident faptul că pereții lui s-au rupt.

Talpa fundației palatului se oprește la limita superioară a unui strat castaniu gălbui, cu pete de lut galben, pietriș, pigment ceramic, rar pigment de mortar, care reprezintă fie o umplutură de epocă romană, fie o depunere post-romană. Pe profilul de V, acest strat este suprapus de un pământ negru afânat, umed, foarte răscolit, cu fragmente de piatră, cărămidă, mortar, pigment de cărbune și frecvent pietriș; pe profilul opus se înregistrează însă o succesiune de nivelări.

Structura zidăriei la intersecția cu profilul de V sugerează faptul că nivelul de călcare s-a stabilizat în jurul cotelor de adâncime de -2,7/-2,6 m o perioadă îndelungată; în acest interval zidăria aflată imediat deasupra terenului fie s-a uzat puternic, fie din diverse motive a fost parțial demontată și refăcută. Depunerile următoare s-au realizat, cel mai probabil, în etape succesive. Din umplutura gropii de var, în special din stratul 5, a fost recuperată o mare cantitate de ceramică, inclusiv fragmente de cahle databile în sec. XVI.

3. **Pe latura de V** a palatului episcopal a fost realizată S.17, la 1,2 m spre S de la intrarea actuală în pivniță; suprafața a fost cercetată până la -0,3 m de la nivelul actual, săpăturile fiind apoi întrerupte din motive tehnice. Au fost descoperite două ziduri dintre care unul principal, care se întoarce spre S, și unul secundar, orientat N-S și adosat primului la cca. 1 m de la colțul amintit. Cercetarea nefiind

terminată, în stadiul actual putem doar presupune funcționalitatea acestor ziduri legată de existența în trecut, în această zonă, a unui rând de încăperi astăzi demolate.

Materialele descoperite în săpătură, constând în principal din ceramică (romană și medievală) se află în custodia Episcopiei romano-catolice din Alba Iulia.

5. Alba Iulia, jud. Alba [Apulum]

Punct: *Castrul Legiunii XIII Gemina (Porta Principalis Dextra)*

Cod sit: 1026.01

Colectiv: Vasile Moga - responsabil, Matei Drămbărean (MNUAI).

În intervalul 10 septembrie - 8 octombrie 2001 au continuat investigațiile arheologice sistematice, inițiate în 1994, la castrul roman de la Apulum, în sectorul ocupat de poarta dublă flancată de două turnuri rectangulare (pentru evoluția cercetărilor arheologice a se vedea V. Moga, *Castrul roman de la Apulum, Casa Cărții de Știință, Cluj, 1998; idem, Apulum, porta principalis dextra a castrului legiunii XIII Gemina, Bibliotheca Musei Apulensis, XII, Alba Iulia, 1999*).

Campania a avut ca obiectiv, pe de-o parte, degajarea integrală a intervențiilor medio-moderne din turnul de flancare de E, dezvelirea interiorului turnului și degajarea nivelului de călcare de la parterul edificiului (din faza de piatră). În timpul cercetărilor din interiorul acestui vestigiu antic au fost scoase mai multe blocuri paralelipipedice, realizate în manieră *opus quadratum*, căzute atât din elevația zidului de interior, cât și din cele trei laturi ale turnului (latura de S coincide la Apulum cu zidul de curtină al fortificației romane - n.n.). Materialele în discuție vor fi utilizate în lucrările de restaurare și conservare preconizate să se desfășoare, într-o primă etapă în cursul anului viitor.

În paralel pentru o cât mai adecvată consolidare a pereților suprafeței ocupate de intrarea romană, a fost deschisă spre V (înspre Catedrala Romano-Catolică aflată în vecinătate) o suprafață de 5,5 x 3,5 m ce a adus cu sine dezvelirea până la baza *ager*-ului (din faza de pământ a castrului - n.n.) a laturii celui de al doilea turn (păstrat în elevație pe mai bine de 3 m) și decopertarea părții superioare a zidului de incintă al castrului, bine păstrat pe traseul laturii de S.

Pe parcursul investigației au continuat să apară piese de inventar din ceramică și piatră. În poziție secundară, printre fragmentele ceramice feudale (unul aparținând unei toarte de cazan tipic sec. XI) am recuperat și obișnuite, de acum, materiale tegulare (cărămizi, țigle, olane) cu însemnele abreviate ale legiunii (cu ștampile de tipul Leg XIII GE sau Leg XIII GEM/LVCRETIVS AQVILA). Câteva dintre fragmentele de cărămizi au imprimat, înainte de ardere, urmele de ținte de la încălzimintea lui *miles Romanus*. Din interiorul turnului de E, în contextul cronologic al sec. II - III au ieșit la iveală trei antefixe (unul cu o inedită reprezentare a zeului Pan și a unei acolite) ce se adaugă unor piese similare, având ca motiv iconografic *signa legionis XIII Geminae*, respectiv leul, simbol zodiacal legat de perioada de constituire a acestei unități din nucleul armatei romane create de *Octavianus Augustus*. Și tot din același spațiu semnalăm apariția mai multor

pietre sferice din calcar, interpretate de noi drept "ghiulele" utilizate de catapultele romane (?).

Plansa 7

6. Alba Iulia, jud. Alba [Apulum]

Punct: Partoș - str. Dacilor nr. 34

Cod sit: 1026.02

Colectiv: Ioana Bogdan Cătănciu (IAIA Cluj)

În cadrul contractului de cercetare cu încheiat cu MCC, în 17 octombrie 2001 s-au început cercetările în orașul roman Apulum din cartierul Partoș al Albei Iulia.

Cercetarea s-a desfășurat în grădina casei de pe str. Dacilor nr. 34, proprietatea doamnei Ana Lăncrănjan. S-a efectuat cercetarea în această zonă centrală a orașului roman, ca urmare a acordului obținut de a începe cercetări în suprafață și de a le continua și în viitor.

Cercetarea se impunea în zona centrală a orașului, cea mai afectată de construcțiile aprobate în acești din urmă ani. Grădina în care am început cercetările este flancată de două case ridicate până la acoperiș! S-au efectuat cercetări de „descărcare de sarcină arheologică” și s-au dat avizele.

Cercetarea s-a desfășurat în condiții deosebit de grele, timpul înaintat fiind foarte puțin potrivit pentru cercetări arheologice, a plouat, a fost ceață persistentă până la orele 14 și în cele din urmă au fost temperaturi de -3° C.

Scopul cercetării este de a dezveli în suprafață o parte din ruinele orașului roman în zona centrală și de a demonstra că prin valoarea lor se impune nu numai cercetarea, dar și crearea unei rezervații arheologice și, în cele din urmă, a unui parc arheologic. Cercetarea este deci doar începutul unei activități care va reclama sprijinul CNA, și al MCC, dar și al factorilor din administrația locală. Cercetarea s-a făcut cu acordul proprietarei Ana Lăncrănjan, contra despăgubirii recoltei de legume.

Cercetarea s-a efectuat pe o suprafață de 20 x 7 m și a pus în evidență o locuire de tip urban, deosebit de bogată. A fost dezvelit nivelul de locuire al ultimei faze de locuire al unui edificiu de foarte mari dimensiuni. Nivelul este reprezentat de pavaj din mortar de var care a alcătuit baza unui paviment ceramic din care s-au păstrat doar câteva piese.

Pe nivelul de călcare s-au identificat urme de incendiu care a afectat partea lemnoasă. Acest nivel de existență se află la -0,5 m și a fost foarte afectat de o groapă de mari dimensiuni, în carourile 16-20. Groapa este datată la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX, pe baza materialului ceramic descoperit.

Zidurile construcției au fost ridicate din piatră de râu legată cu mortar. Lățimea este de 0,7 m. În suprafața cercetată, imediat sub stratul arabil gros de 0,3-0,4 m, s-a descoperit o mare cantitate de tencuială pictată cu roșu pompeian, oranj, verde închis și albastru intens. Nu lipsește maro și negru. Fragmentele descoperite indică un decor geometric: alb cu dungi oranj; roșu cu dungi oranj, dungi negre și maro de bordură. Nu excludem ca unele fragmente să fie chiar figurate; din păcate au fost răvășite, astfel că nu putem stabili desfășurarea lor în spațiu și, deci, să reconstituim cel puțin panouri de pictură parietală.

La V de zidul orientat N-S, s-a descoperit un pavaj din dale mari de gresie galben-verzuie, care se pare că a fost construit în două momente diferite, sau a fost refăcut într-o fază ulterioară, din cauză că fiind foarte friabil s-a degradat.

În acest moment al cercetării nu putem afirma ce anume reprezintă acest pavaj de piatră, dacă este al unei curți interioare sau al unui *cardinus*. Tot datorită faptului că piatra de gresie se degrada atât de repede, acest pavaj a fost înlocuit în ultima fază cu un strat de mortar gros de 0,16 cm, în care s-a așezat un pavaj din pișcoturi ceramice.

Deoarece pavajul de mortar s-a prăbușit pe o mică suprafață, putem propune ipoteza că el acoperea un *hipocaust*.

Cercetarea s-a desfășurat cu deosebită atenție și s-a lucrat cea mai mare parte la șpaclu.

O mare cantitate de vase întregibile s-a descoperit în zona de V a suprafeței locuite; din păcate nu s-a putut surprinde un nivel de locuire post roman, deși unele materiale sunt databile în sec. IV p. Chr. S-a descoperit o varietate de fragmente de vase de sticlă, două monezi încă neidentificate, dar cel puțin una din ele pare a fi un denar din a doua jumătate a sec. al III-lea p. Chr.

Cel de al doilea obiectiv al campaniei desfășurate în acest an la Alba Iulia - Partoș a fost abordat ca urmare a necesității de a determina latura de N a fortificației coloniei Apulum, în zona în care am efectuat cercetări de salvare reclamate de P. Moldovan, care a cerut aviz pentru edificarea unui „abator” de animale chiar pe colțul de N-E al orașului (săpături efectuate în iunie 2001, vezi raportul nostru prin care ceream achiziționarea terenului și interzicerea construirii pe acest teren).

Deoarece pe acest sector am descoperit *agger*-ul orașului pe latura de E, dar latura de N n-a fost identificată nici în anii trecuți, nici prin cercetarea de salvare făcută de Coriolan Oprean, ca urmare a descărcării de sarcină arheologică în vederea construirii unei benzinării, pe varianta șoselei în zona din fața porții de N a orașului roman.

Ca urmare a cercetării de salvare din primăvară, am știut că zona a fost acoperită cu un strat masiv de aluviuni (cca. 1 m) în anii '70. Pentru de a îndepărta acest strat, a fost folosit un utilaj Caterpillar, închiriat de la firma Start Construct din Alba Iulia. Am constatat că în nordul drumului de acces spre platforma de gunoi a orașului actual (până la 1990), s-a adus o cantitate masivă de pământ galben care să constituie un baraj în fața inundațiilor Mureșului (probabil înainte de marile inundații din 1970 și 1975). Stratul adus de aluviuni atinge, pe distanța de 20 - 25 m secționată, adâncimea de -2/-2,5 m.

Noi am ales din acest motiv pentru a amplasa secțiunea, zona cel mai puțin înaltă. Secțiunea cu dimensiunile de 16 x 1,2 m a atins la data de 28 octombrie (ultima zi de săpătură) cota de -2,7 m.

S-a pus în evidență dărâmătura zidului de incintă și probabil partea superioară a șanțului (primului) de apărare al coloniei.

În stratul de dărâmătură, care se găsește între m. 7 și 10,9 m se află multă piatră, căzută probabil pe bermă. Prezența unei mari cantități de țigle și cărămizi în dărâmătura presupusei *fossa* ne face să considerăm că turnul de colț al orașului a fost acoperit cu țigle și poate chiar a fost parțial construit în cărămidă.

În profilul de răsărit se pare că s-a surprins latura de V a turnului de colț. Pe o înălțime de 0,5 m, față de cota la care am ajuns cu săpătura, sunt păstrate resturi ale unui zid construit din piatră de calcar. Din cauza limitei în timp a contractului și a vremii care s-a înrăutățit, s-a întrerupt cercetarea care va fi continuată în campania 2002.

Materialul ceramic descoperit nu este deosebit de abundent, dat fiind și caracterul de fortificație al obiectivului și faptul că nu s-a epuizat cercetarea *fosse*. Totuși, s-au descoperit vase romane și chiar *terra sigillata*.

Cercetarea se impune cu stringență deoarece benzinăria aprobată este în curs de construcție, și acum este clar că s-a acordat avizul de construcție fără a se face o cercetare completă, și astfel toată zona de răsărit a laturii de N a incintei orașului roman va face parte din curtea benzinăriei, dacă nu va fi și afectată de săpăturile sub cota de -2 m, cât probabil că sunt depunerile ulterioare. De fapt am propus CNA revizuirea avizului de construcție, în lumina datelor oferite de sondajele efectuate în 2001.

Planșa 8

7. Alba Iulia, jud. Alba [Apulum]

Punct: Colonia Aurelia Apulensis - Cartier Partoș, str. Gemenilor, fișă cadastrală nr. 545, nr. top. 240/34/2, colțul de NE al orașului roman

Cod sit: 1026.02

Colectiv: Ioana Bogdan Cătănciu (IAIA Cluj), Matei Drâmbărean (MNUAI)

Cercetarea s-a desfășurat sub formă de săpătură arheologică de salvare, ca urmare a cererii d-lui Petru Moldovan, în vederea realizării obiectivului "Punct de sacrificare, carmangerie, anexe". Serviciul Arheologie al MCC a emis autorizația de săpătură arheologică de salvare nr. 59/2001. Perioada de desfășurare a cercetărilor: 12 iunie 2001- 10 iulie 2001.

Au fost trasate 22 de casete, C.1 - C.21 cu dimensiunile 4 x 4 m; C.22 de 7 x 2 m. Pe latura sudică a C.1 a fost identificat *agger*-ul orașului roman și fazele acestuia; iar la cca. 3 - 4 m spre E, zidul de incintă. *Agger*-ul a fost construit din *caespites*. Faza inițială a *agger*-ului, anterioară construirii incintei de piatră, s-a sfârșit printr-un incendiu evidențiat sub forma unui strat de cărbune cu grosimea de 2-3 cm.

Refacerea *agger*-ului nu a dus la lărgirea bazei sale, ci doar s-a procedat la o înălțare a acestuia cu argilă și pământ bătătorit.

Lângă *agger* s-a profilat substructura unui drum pomerial (*intervallum*), construit pe un strat de pământ lutos de culoare brun-roșcată. Datele stratigrafice din C.5 indică un singur strat de cultură; deci nivelul acestui *intervallum* a rămas practic același în cursul existenței orașului.

În C.4 și C.8 au fost descoperite piese de arhitectură aparținând construcțiilor civile din această zonă a orașului roman. Suprafețele C.18 - C.20; C.22 au pus în evidență un edificiu orientat pe direcția E-V, pe o lungime de 22 m. La S de zidul Z.1-1 (lat de 0,65 m), în C.20 s-a dezvelit un pavaj (cca. 4 m²) ceramic (pișcoturi) așezat pe un pat de *cocciopesto*. În C.18 și C.19 a fost identificat un pavaj din gresie aparținând, probabil, unei curți interioare. Pe aliniamentul de carouri C.14 - C.17, la -1,20 m, au fost identificate ziduri paralele cu cele din C.18 - C.20.

După cum se observă în stratigrafie, zidurile au fost defazate în perioada evului mediu și până la începutul sec. XX (situație descrisă și de către dr. Csérni Béla în *Jelentés a Colonia Apulensis területen 1911-12-ben végzett ásátásokról*, Budapest, 1913, p. 4).

Zidul era amplasat pe un pat din pietriș, peste care era realizată fundația din piatră de râu, legată cu mortar. Investigațiile arheologice nu au putut fi continuate până la

solul viu, deoarece la -2,20 m a apărut pânza de apă freatică. Materialul arheologic descoperit, bogat și variat, a fost curățat, desenat și se află în depozitul MNUAI.

În concluzie, rezultatele obținute indică existența unei locuiri compacte în colțul de NE al orașului roman, fiind observate trei etape de evoluție. Trebuie remarcat potențialul arheologic al acestei zone a orașului roman *colonia Aurelia Apulensis*, care ar putea furniza informații privind planimetria, trama stradală, mărimea *insulae*-lor și evoluția în timp a acestora. Încadrare cronologică: perioada secolelor II-III p. Chr. A fost realizată documentația grafică, fotografică și ridicarea topografică.

8. Alba Iulia, jud. Alba [Apulum]

Punct: Colonia Aurelia Apulensis - Cartier Partoș, str. Reg. V Vânători (fostă Republicii), nr. 145; zona centrală a orașului roman, latura de E, în apropiere de *cardo maximus*

Cod sit: 1026.02

Colectiv: Matei Drâmbărean (MNUAI)

Cercetarea s-a desfășurat sub forma de unei săpături arheologice de salvare, ca urmare a cererii beneficiarului Biserica Creștină Baptistă Betleem, în vederea realizării obiectivului "extindere biserică". Serviciul Arheologie al MCC a emis autorizația de săpătură arheologică de salvare nr. 148/2001. Perioada de desfășurare a cercetărilor: 03 noiembrie 2001 - 14 noiembrie 2001.

Au fost trasate patru suprafețe de cercetare, respectiv: S. I (4 x 4 m); S. II (4 x 2,5 m); S. III (4 x 2 m); S. IV (4 x 3 m). La adâncimea de cca. -1,2 m a fost identificat nivelul de călcare aparținând unui edificiu roman ridicat în perioada de apogeu a orașului roman.

Datarea acestui nivel a fost posibilă datorită descoperirii în S.III a unei monede de bronz (as) emisă la Roma, între anii 143 - 144 p. Chr. (Av: ANTONINVS AVG-PIVS P-P-TR-P-COS-III; Rv: IMPERATOR II LIBERT S-C)

Au fost identificate fundații aparținând zidului de incintă al orașului roman, precum și ale zidurilor de compartimentare a locuințelor.

Cercetarea a fost efectuată până la stratul steril, care corespunde unui nivel nisipos. Se cunoaște faptul că în cazul coloniei *Aurelia Apulensis*, nivelul pânzei freactice se află la cca. -2 m, acesta fluctuând în funcție de anotimp. Această situație o întâlnim și în perioada romană (secolele II - III p. Chr.), fapt dovedit arheologic. În S.IV unde au fost identificate două ziduri paralele, situate la cca. 1,7 m, din care s-au păstrat doar urmele și patul de amenajare, al cărui grosime este de cca. 35-40 cm, fiind realizat din pietriș. O astfel de manieră de construire a zidurilor ne dovedește că romanii aveau cunoștință de fluctuațiile nivelului pânzei freactice și ale efectului negativ al acesteia asupra zidurilor (aparitia fenomenului de igrasie).

Materialul arheologic este bogat, el reprezentând întreaga gamă de produse ceramice (vase de provizii, amfore, oale, farfurii, castroane, opaițe, materiale tegulare), obiecte de fier (cuie, piroane), sticlărie, oase de bovidee etc. Inventarul mobil a fost curățat, desenat și se află în depozitul MNUAI. A fost realizată documentația grafică, fotografică și ridicare topografică. Încadrare cronologică a descoperirilor: sec. II - III p. Chr.

9. Alba Iulia, jud. Alba [Apulum]

Punct: cartier Partoș - sanctuarul lui Liber Pater

Cod sit: 1026.02

Colectiv: Directori: Alexandru Diaconescu (UBB Cluj), Alfred Schäfer (Winckelmann Institut, Humboldt Universität zu Berlin), Ian Haynes (Birkbeck College, University of London). Responsabili sector: Doru Bogdan, Claudia Maria Melisch, Jamie Sewell. Arheologi: Stefan Altekamp (Winckelmann Institut, Humboldt Universität zu Berlin), Robin Densem, Frederike Hammer, Sophie Jackson (Museum of London, Archaeology Service). Ceramologi: Robin Symonds (Museum of London, Special Services), Swen Conrad (Institut für Klassische Archäologie der Universität Halle), Viorica Rusu-Bolindeț (MNIT), Constanze Höpken, Manuel Fiedler (Humboldt Universität zu Berlin), Fiona Seeley (Museum of London, Finds and Environmental Services), Frank Pemberton (Birkbeck College, University of London). Numismat: Cristian Găzdac (Merton College, Oxford). Topografi: Peter Rauxloh (Museum of London, Archaeology Service), Valerian Bărbuță (Univ. Alba Iulia), Marek Ziebart (University of East London), Duncan Lees, (Museum of London, Archaeology Service). Biologi: Anthony Legge (Birkbeck College, University of London), Barbara Zach (Institut für Ur-und Frühgeschichte - Archäobotanik der Universität zu Köln), Alexandru Gudea (Universitatea de Medicină Cluj-Napoca). Geofizicieni: Florin Scurtu (Universitatea Tehnică București), Bill McCann (Clark Laboratory, Museum of London, Archaeology Service), Adrian Alicu (MNIT).

1. Istoricul cercetărilor.

Proiectul APULUM a fost inițiat în 1998 de către lector dr. Alexandru Diaconescu, împreună cu lect. dr. Alfred Schäfer și lect. dr. Ian Haynes, având ca scop continuarea cercetărilor începute de Al. Diaconescu în 1989 - 1992 în sanctuarul zeului vinului, Liber Pater. Pe lângă dezvelirea sanctuarului propriu-zis, proiectul își propune corelarea fazelor acestuia cu evoluția generală a centrului urban Apulum. Proiectul prevede executarea de săpături arheologice între 1998 - 2003, urmând ca în anii 2003 - 2004 să fie redactată și publicată monografia sitului. Primele trei campanii au fost finanțate de diferite instituții și organizații din Marea Britanie, din Germania și de către Ministerul Educației, prin intermediul Universității din Cluj. Campania 2001 a fost finanțată în totalitate de către partenerii străini. Până acum, săpăturile s-au desfășurat timp de o lună, o lună și jumătate, antrenând de fiecare dată 30 - 50 de studenți de la universitățile din Londra, Berlin, Cluj și Alba Iulia, precum și un număr de 15 - 20 de specialiști pe an.

2. Metoda de lucru.

Săpăturile arheologice din sanctuarul lui Liber Pater de la Apulum reprezintă singurul caz (după cunoștințele noastre) unde specialiști și studenți aparținând mai multor națiuni europene lucrează împreună, pe același sector, și nu independent pe sectoare "naționale". În mod curent, documentația este ținută în limba engleză, dar informația, o dată prelucrată, este tradusă și în germană și în română. Scopul muncii comune este punerea la punct a unui sistem de înregistrare a datelor și observațiilor, care să fie compatibil cu mai multe tradiții și școli arheologice, și care în ultimă instanță să poată fi utilizat în orice țară europeană. Principiul de bază este cel enunțat de Philip Barker, conform căruia, indiferent de tehnicile folosite, principala obligație a unui arheolog este să stabilească concret și obiectiv secvențialitatea cronologică a evenimentelor care s-au petrecut pe aria sitului cercetat. Înregistrarea computerizată și descrierea contextelor arheologice se face pe fișe, după un limbaj controlat pus la punct de Museum of London Archaeology Service. Fiecare descoperire este poziționată

tridimensional conform sistemului GPS (Global Positioning System), raportat la sistemul național de coordonate geografice. Materialul arheologic este introdus într-o bază de date, care folosește sistemul Oracle și care este corelată cu celelalte baze de date.

În al doilea rând, căutăm să desfășurăm concomitent o serie de studii interdisciplinare (de exemplu: paleobotanică și paleozoologie), care să concureze la crearea unei imagini cât mai vii a sanctuarului nostru. Totodată sunt experimentate mai multe metode de teledetecție geofizică și de datare arheomagnetică a cuptoarelor ceramice descoperite. În aceste studii sunt de asemenea implicate echipe mixte, multinaționale.

Nu în ultimul rând, Apulum este un șantier școală pentru studenții universităților menționate. În timpul campaniei sunt organizate prelegeri ale specialiștilor și excursii didactice.

3. Scurtă descriere a situației arheologice.

Sanctuarul este amplasat în colțul de NV a orașului roman, într-o *insula* aparținând șirului cel mai vestic de locuințe. El constă dintr-o clădire rectangulară, gen hală (cu ziduri de piatră și cărămidă) și care are în față un portic (verandă), cu fundament de cărămidă. Cum lipsește o podea clară (iar în faza anterioară zona fusese o grădină), nu este clar dacă avem de-a face cu o clădire propriu-zisă sau cu o incintă deschisă. Marea cantitate de material tegular descoperită aici (2,5 t), poate proveni atât de la propriul acoperiș, cât și de la clădirile din jur. În imediata apropiere au fost descoperite mai multe cuptoare ceramice, precum și resturi de la variate activități industriale (sticlărie, turnare de obiecte din bronz).

Secvențialitatea cronologică a sitului pare să fie următoarea. În cursul sec. II, la V de așezarea civilă (*pagus Apulensis*) și mai apoi în exteriorul fortificației de pământ a *municipiului Aurelium Apulense*, au funcționat ateliere ceramice. La sfârșitul secolului, o dată cu constituirea *coloniei Aurelia Apulensis*, incinta orașului a fost extinsă spre V (adăugându-se un nou șir de *insulae*). Apare acum o clădire impozantă, cu o curte pavată cu cărămizi și pietriș, la V de care se găsea o grădină (pe direcția E-V ea măsoară 33,5 m). În grădină se găseau mai multe structuri ușoare de lemn, pe tâlpici de cărămidă. Dintr-o probă de sol prelevată de aici provine un sămbure de strugure. Vasele de provizii (*dolia*), îngropate la același nivel ar putea fi în legătură cu fabricarea vinului. Tot în grădină se aflau mai multe fântâni, care nu depășeau 2 m adâncime, și care probabil valorificau pânza freatică pentru irigații. La începutul secolului III, peste o parte a grădinii se ridică structura rectangulară, precedată de o verandă, și care constituie sanctuarul zeului vinului. Mai apoi, în cursul aceluiași secol, la V de sanctuar s-a construit o altă clădire, care constă de asemenea dintr-o hală de mari dimensiuni. La S de sanctuar continuau să fie îngropate *dolia* și funcționa cel puțin un cuptor ceramic.

Sanctuarul a fost distrus violent în epoca **postromană**, probabil de către primii creștini. În urma lor au rămas 4 statuete zdrobite ale zeului vinului, reliefuri sparte și plăci votive pentru același zeu și pentru acoliții săi, precum și un bogat material mărunț. Majoritatea pieselor fiind descoperite între 1989 și 1992, au fost deja predate și înregistrate la Muzeul Unirii din Alba Iulia. Restul materialului se află încă în studiu. Până în prezent au fost înregistrate 1822 de descoperiri mărunte. Probabil după prăbușirea acoperișului, clădirea de la V de sanctuar a fost reamenajată și transformată în atelier ceramic.

Producția este similară celei din perioada provinciei, dar un opaiț, databil la începutul secolului al IV-lea, confirmă plasarea acestui nivel în epoca postromană.

4. Campania 2001. Date tehnice și alte detalii

Campania de săpături s-a desfășurat în perioada 2 iulie și 28 august, cu perioada de maximă activitate între 14 iulie și 19 august 2001. Au participat, în afara directorilor și a șefilor de sector, 10 specialiști. Au fost continuate carourile E și F, începute în anii anteriori. Suprafața E are 20 x 13 m, iar suprafața F are 14 x 15 m. La sfârșitul campaniei suprafețele au fost reacoperite, urmând a fi redzevelite în anul următor, pentru a se continua săpărea contextelor de sec. II p. Chr., anterioare sanctuarului.

În aceeași campanie au fost redzevelite secțiunile S.IV și S.VII din 1989, respectiv 1992, care intersectau zidul nordic de incintă al orașului roman, cu scopul așezării acestuia pe plan conform sistemului național de coordonate geografice.

În aceeași campanie a fost redzevelită secțiunea S.M., care fusese începută pe Dealul Furcilor, cu scopul delimitării incintei sudice a municipiului Septimium Apulense. Săpătura fusese stopată, deoarece fiind amplasată la marginea unui drum public, prezenta un risc mare de accident. Între timp, drumul a fost închis. Reluarea cercetărilor a fost impulsionată de fotografiile aeriene realizate de prof. Bill Hanson și Ioana Olteanu de la Universitatea din Glasgow, care au pus clar în evidență existența unor clădiri romane în zona unde, pe baza periegezelor, noi localizaserăm cel de-al doilea oraș de la Apulum. Secțiunea a măsurat 15 m lungime x 1,5 m lățime și a avut o adâncime maximă de -2,3 m. A fost intersectat un șanț defensiv de formă trapezoidală, având o lățime de 8,5 m la partea superioară și o adâncime de cca. -1,8 m față de nivelul antic de călcare. În umplutura sa a fost descoperită ceramică romană și un vârf de suliță, bine păstrat. Pe escarpa internă căzuseră mai multe blocuri din zidul orașului. Înspre interior secțiunea a ajuns până la bermă și sperăm ca în campania viitoare să putem extinde secțiunea asupra zidului și a eventualului val de pământ din spatele său.

Planșa 9

Bibliografie:

1. Al. Diaconescu, I. Haynes, A. Schaefer, *The Apulum Project. Summary report of the 1998 and 1999 seasons*, în: *The Impact of Rome on Settlement in the Northwestern and Danube Provinces* (St. Altekamp, A. Schaefer ed.), BAR, Int.Ser. 921, Oxford 2001, p. 115-128.
2. A. Schaefer, Al. Diaconescu, *Das liber Pater Heiligtum von Apulum*, în *Reichsreligion und Provinzialreligion* (H. Cancik, J. Rüpke ed.), Tübingen, 1997, p. 195-218.
3. Al. Diaconescu, I. Piso, *Apulum*, în: *La politique éditiltaire dans les provinces de l'empire romain* (D. Alicu, H. Boegli ed.), Cluj Napoca, 1993, p. 67-82.

10. Alba Iulia, jud. Alba [Apulum]

Punct: Izvorul Împăratului

Cod sit: 1026.13

Colectiv: Mihai Blăjan - responsabil (MNUAI)

Între 28 septembrie și 20 noiembrie 2001 s-au executat săpături arheologice pe bordura sud-vestică a terasei a doua a Mureșului, în locul numit "Izvorul Împăratului". În cursul investigațiilor au fost trasate cinci secțiuni cu dimensiunile de 2 x 20,5 m (S.I-III) și 2 x 17 m (S.IV-V). Dispuse una lângă alta, pe direcția N-S, șanțurile au pătruns în stratul geologic

până la -0,27 m la capătul de miazănoapte și -1,65 m la extremitatea opusă.

Stratigrafia terenului cercetat pe podul platoului se compune din humusul vegetal așezat direct peste depozitul de argilă brun-roșcată, iar pe fruntea terasei, între cele două straturi, se interpune un ic de pământ nivelat în vremuri recente.

Extremitatea sudică a șanțurilor I-II a secționat un semibordei preistoric, cu pereții verticali, colțurile rotunjite și podeaua relativ plană. Dezvelită parțial, construcția cuprindea un inventar sărăcăcios, compus din oase menajere de animale, valve de scoici și fragmente din pereții și marginile unor vase borcan sau bitronconice, de mărime mijlocie și mare, din pastă degresată cu cioburi pisate. Vasele, ornamentate pe buză cu brăuri alveolate și pe pântec cu caneluri verticale continue, asigură datarea locuinței în Hallstatt C.

În secțiunea II, la -0,23 m adâncime, s-a conturat o groapă de provizii săpată până la -1,48 m în stratul de argilă, având corpul tronconic turtit, umerii cuptoriți (dimensiuni 1,62 x 1,7 m) și gâtul cilindric (1,42 x 1,44 m). În treimea inferioară a construcției subterane erau aruncate 22 fragmente de cărămizi, iar în partea de mijloc fusese depozitat un strat gros de cenușă, din care provin oase menajere de animale, bucăți de chirpici ars, resturi de cărbune și fragmente din vase fine, cu decor lustruit sau cu pasta zgrunțuroasă gri-cenușie, caracteristice culturii Bratei (sec. V p. Chr.).

În aria cercetată (de cca. 100 m²) s-au dezvelit 22 morminte de inhumație, săpate în depozitul de argilă brun-roșcată, între -0,27/-1,65 m adâncime față de cota actuală de călcare a solului. Se semnalează schelete de copii, adolescenți, maturi și adulți, de ambele sexe, așezate pe spate, cu capul spre V (19) ori la E (3) și picioarele întinse în partea opusă.

Gropile tombale au forma patrulateră, colțurile arcuite și fundul îngustat. Osemintele se păstrează adesea macerate, ori prezintă scheletul sau numai segmente răvășite de fierul plugului în timpul arăturilor. Mormintele cuprind câte un schelet așezat direct pe fundul gropii sepulcrale, în sicriu de lemn sau înconjurat cu un patrulater ridicat din cărămizi fragmentare și bolovani de calcar și gresie. Aceste materiale refolosite provin din ruinele edificiilor antice răvășite pe arătură.

Unele morminte sunt lipsite de inventar funerar. Alte complexe funerare au scheletul însoțit de câte o oală din lut așezată la călcâi sau deasupra tibialor, ustensile din fier (lame de cuțit, pensetă și amnar), obiecte de podoabă din sticlă (mărgele), bronz și argint (cercei, pandantive, butoni, inele, un colier împletit, etc.) și o cruce din bronz. Ofranda alimentară cuprinde resturile unui ou de galinacee, găsite într-unul dintre morminte.

Datate pe baza inventarului în secolul al X-lea, mormintele aparțin cimitirului identificat prin periegeze, în primăvara anului 1980, la SV de municipiul Alba Iulia.

Așadar, sondajele arheologice, efectuate în hotarul dintre Alba Iulia și satul Pâclișa, au surprins o porțiune din fâșia drumului antic Sarmisegetusa-Apulum (1995), urmele unor așezări din Hallstatt și perioada prefeudală (sec. IV-VII) și un cimitir medieval timpuriu. Pentru salvarea necropolei, periclitată de viitoarele lucrări edilitare, se impune continuarea săpăturilor cu fonduri sporite.

11. Alba Iulia, jud. Alba

Punct: str. Arhimandrit Iuliu Hossu (fostă Brândușei)

Cod sit: 1026.09

Colectiv: Aurel Dragotă - responsabil (MNUAI), Anca Nițoi (CMA Sibiu), Isabela Băbuț, Alina Bădescu, Dragoș Berariu, Costel Cioancă, Raul Crăciun, Valentin Deleanu, Raluca Gheorghiu, Ilie Lascu, Dana Miloș, Nicolae Neag, Călin Nicoară, Radu Ota, Cătălin Păun, Crina Soare, Viorel Ștefu, Diana Trif, Cosmin Marcel Urian (studenti Univ. Alba Iulia)

Teren privat: Mihai Ceuca (Autorizație de săpătură arheologică de salvare Nr. 98/2001)

Necropola medievală timpurie de la Alba Iulia, respectiv pe str. arhimandrit Iuliu Hossu (fostă Brândușei)¹, a fost descoperită fortuit în toamna anului 1997, cu ocazia unor lucrări edilitare pe terenul privat al dlui. Gh. Ștef. Cu acel prilej, au fost identificate 24 de morminte de inhumație. Ulterior, în anul 1999, săpăturile de salvare, efectuate pe terenul privat al dlui. Tiberiu Groza, au permis dezvelirea unui număr de **23 de morminte de inhumație**².

Săpăturile de salvare efectuate în anul 2001, pe terenul privat al dlui. Mihai Ceuca, au fost determinate de lucrările edilitare, care urmau să afecteze un alt segment al acestui cimitir. În vederea cercetării integrale a amplasamentului construibil, s-a impus deschiderea unei suprafețe S. III/2001 = 10,5 x 9,5 m.

În continuare, vom descrie mormintele, a căror numerotare s-a făcut în ordinea dezvelirii și prelucrării³.

M. 1/2001

(A = -0,5/ - 0,7 m, L = 1,6 m, O = V - E)

Schelet de femeie (?), depus în decubit dorsal. Craniul era căzut spre stânga. Bazinul s-a conservat destul de precar. Ulna și radiusul de la antebrațul stâng, se aflau lângă humerus. Oasele antebrațului drept erau căzute pe coastele regiunii toracale. Membrul inferior era flexat spre stânga.

Inventar: la *temporalul drept*, a fost găsit un inel de buclă (d = 1,8 cm, gr = 1 mm, g = 0,54), realizat din fir de sârmă de argint; un alt exemplar a fost găsit în zona *parietalului stâng* (d = 1,8 cm, gr = 1 mm, g = 0,46).

M. 2/2001

(A = -0,5/ - 0,7 m, L = 1,76 m, O = NV-SE)

Defunctul a fost depus întins pe spate, și avea privirea întoarsă spre partea dreaptă. Starea lui de conservare era satisfăcătoare. Oasele antebrațului stâng, se aflau depuse pe bazin. Ulna și radiusul de la antebrațul drept erau așezate pe vertebrele regiunii toracale. Fără accesorii.

M. 3/2001

(A = -0,5 m, L = 0,52 m, O = V - E)

Schelet de copil depus în decubit dorsal, cu craniul căzut pe dreapta. Humerusurile, bazinul, femurele și oasele gambei s-au păstrat parțial. Mai conservate s-au dovedit a fi vertebrele regiunii lombare. Fără accesorii.

M. 4/2001

(A = -0,5/ - 0,7 m, L = 1,7 m, O = V - E)

Schelet depus întins pe spate, cu craniul căzut pe partea stângă. Starea lui de conservare era satisfăcătoare. Brațul stâng era îndoit din cot, iar radiusul și ulna se aflau pe osul coxal. Ulna și radiusul de la antebrațul drept erau așezate pe regiunea lombară. Fragmente din mandibulă s-au depistat în zona labelor picioarelor.

Inventar: la *temporalul drept*, a fost găsit un inel de buclă, confecționat din fir de sârmă, circular în secțiune (d = 1,4 cm, gr = 1 mm, g = 0,46).

M. 5/2001

(A = -0,6/ - 0,66 m, L = 1,47 m, O = SE- NV)

Defunctul, conservat destul de bine, a fost acoperit cu un strat de aprox. 0,25 - 0,3 m, suprapus de două bucăți de piatră de calcar, de dimensiuni modeste. A fost depus în decubit dorsal, cu craniul căzut pe partea stângă. Poziția brațelor era identică cu cea surprinsă la M.4.

Inventar: la *temporalul stâng*, a fost descoperit un inel de buclă, tipul cu extremitățile depărtate (dimensiunile piesei: d = 1,8 cm, gr. = 1 mm, g = 0,48).

M. 6/2001

(A = -0,68 m, L = 0,54 m, O = NE-SV)

Schelet de copil depus în decubit dorsal, cu calota craniană sfărâmată. Fără accesorii.

M. 7/2001

(A = -0,57 m, L = 0,38 m, O = SE-NV)

Schelet de copil depus întins pe spate. S-au mai surprins doar unele resturi din calota craniană. Fără accesorii.

M. 8/2001

(A = -0,93 m, L = 1,5 m, O = SV- NE)

Schelet de femeie depus în decubit dorsal, cu capul întors spre stânga. Ulna și radiusul de la antebrațul stâng erau poziționate pe regiunea lombară. Oasele antebrațului drept erau așezate pe coastele regiunii toracale. Membrul inferior drept era ușor flexat. La cca. 0,25 m de calotă se afla o piatră din calcar. O altă piatră a fost depistată la cca. 0,1 m față de laba piciorului stâng. Mormântul a fost acoperit cu o piatră fasonată din calcar, de dimensiuni apreciabile (L = 1,36 m, l = 0,4-0,5 m, gr = 0,28 m).

Inventar: în *dreapta calotei craniene* s-a descoperit un fragment ceramic cu decor realizat din incizii trasate superficial; lângă *osul occipital* s-au găsit două bucăți dintr-un zurgălău din bronz (dimensiunile piesei: h = 18 mm, g = 1,18); o brățară din bară de bronz circulară în secțiune, deschisă, aflată pe *antebrațul drept* (dimensiunile piesei: gr = 4 mm la capete și 5 mm în zona centrală, d = 6,7 cm, g = 24,39); pe osul sacru, s-a depistat o biluță din sticlă, lenticulară în secțiune (gr = 6 mm, d = 8 mm, g = 0,5); la *temporalul stâng*, s-a identificat un inel de buclă (d = 1,7 cm, gr = 1 mm); lângă *extremitatea sternală a claviculei* și pe *coastele regiunii toracale* au mai fost depistate alte două exemplare (dimensiunile piesei: d = 1,8 cm, gr = 1 mm; d = 2 cm, gr = 2 mm); ultimul inel de buclă, cu extremitățile apropiate (dimensiunile piesei: d = 2 cm, gr = 2 mm), a fost găsit cu prilejul demontării scheletului.

M. 9/2001

(A = -0,6/ - 0,66 m, L = 0,6 m, O = NE-SV)

Schelet de copil depus în decubit dorsal, foarte sumar conservat. S-au mai păstrat resturi din calota craniană și din membrele inferioare. Mormântul a fost acoperit cu trei bucăți din piatră de calcar, cu dimensiunile următoare: L = 0,68 m, l = 0,43 m; L = 0,4 m, l = 0,2 - 0,3 m, gr = 0,27 m; L = 0,55 m, l = 0,4 m, foarte bine fasonate. Fără accesorii.

M. 10/2001

(A = -0,86 m, L = 1,84 m, O = SV-NE)

Defunctul a fost depus întins pe spate, cu craniul căzut pe partea dreaptă. Oasele antebrațului stâng erau așezate pe osul coxal, iar cele de la dreptul se aflau pe coapsă.

Mormântul a fost acoperit cu o piatră de calcar fasonată, cu dimensiuni similare celor aflate pe M.9, respectiv L = 0,62 m, l = 0,48 m, gr. = 0,26 m. Fără accesorii.

Teren privat: d-l Vasile Maier (Autorizație de săpătură arheologică de salvare nr. 194/2001)

În luna noiembrie 2001, am efectuat un sondaj de verificare în vederea stabilirii limitei vestice a cimitirului. Astfel, s-a deschis un sondaj - S.1 = 6 x 1 m, orientat N-S, în care nu s-au depistat morminte. Prezența unor bucăți de calcar, ne-a determinat să deschidem o casetă - C₁ = 0,5 x 1,5 x 0,5 m, între m. 4.5 - 6, în care n-am descoperit nimic. Terenul în cauză este de altfel mult mai mălos și la o cotă mult mai joasă, comparativ cu restul terenurilor din zonă.

Concluzii

La stadiul actual al cercetărilor, putem observa unele trăsături particulare ale acestui cimitir. Patru morminte, au fost acoperite cu bucăți și blocuri de calcar fasonate, respectiv M. 5/2001, M. 8/2001, M. 9/2001, M. 10/2001.

Scheletele au fost depuse în decubit dorsal și sunt orientate după cum urmează:

- V - E: M. 1/2001, M. 3/2001, M. 4/2001,
- NV - SE: M. 2/2001,
- NE - SV: M. 6/2001, M. 9/2001,
- SV - NE: M. 8/2001, M. 10/2001,
- SE-NV: M. 5/2001, M. 7/2001.

Brățele sunt întinse pe lângă corp, însă putem constata unele diferențe în ceea ce privește poziția antebrățelor: a) antebratul stâng pe osul coxal, iar cel drept pe regiunea lombară (M. 4/2001, M. 5/2001), b) antebratul stâng pe osul coxal, iar ulna și radiusul de la dreptul, pe vertebrele regiunii toracale (M. 2/2001), c) antebratul stâng pe osul coxal, iar dreptul pe coapsă (M. 10/2001), d) antebratul stâng pe regiunea lombară, iar antebratul drept, pe coastele regiunii toracale (M. 8/2001) și e.) antebratul stâng lângă humerus, iar cel drept, pe coastele regiunii toracale (M. 1/2001).

La M. 3/2001, M. 6/2001, M. 7/2001 și M. 9/2001, nu s-a putut observa poziția antebrățelor, datorită stării de conservare foarte precare.

Materialul arheologic prelevat constă din piese de podoabă realizate din bronz și argint (brătară, zurgălău, inele de buclă). Singura excepție este reprezentată de un fragment ceramic, descoperit în dreapta calotei M. 8/2001. Pentru acest perimetru al cimitirului, putem distinge o altă situație particulară, în sensul că nu mai apar vasele borcan în morminte, fapt ce ar putea sugera un alt orizont de înhumare, probabil mai târziu (?).

În concluzie, caracteristicile mormintelor, corelate cu materialul arheologic, permit **încadrarea cronologică a necropolei în secolul al X-lea.**

Planșa 10

Note:

- M. Drâmbărean, N. Rodean, A. Gligor, *Alba Iulia - Str. Brîndușei*, CCA XXXII, 1998, p. 3 și urm.; M. Drâmbărean, N. Rodean, A. Gligor, V. Moga, D. Anghel, *O nouă necropolă medieval timpurie descoperită la Alba Iulia, Apulum XXXV*, 1998, p. 187-205.
- A. Dragotă, D.S. Brânda, *Alba Iulia - Str. Arhim. Iuliu Hossu*, Cod RAN: 1026.09, CCA XXXIV, 2000, p. 10 și urm.; A. Dragotă, D.S. Brânda, *Necropola medieval timpurie de la Alba Iulia - Str. Arhim. Iuliu Hossu (fostă Brîndușei). Săpăturile de salvare din anul 1999, Apulum XXXVIII/1*, 2001, p. 289-318.
- Pentru unele detalii privind descrierea mormintelor și a materialului arheologic am utilizat în text următoarele abrevieri: A = adâncime, L = lungime, O = orientare, d = deschidere diametrică, gr = grosime, g = greutate, h = înălțime și ls = lățimea S-ului. Aceleași prescurtări au fost

folosite și pentru cimitirul de la Pâclișa, punctul „La Izvoare”.

12. Alba Iulia, jud. Alba [Apulum]

Punct: str. Munteniei nr. 15-17, Sediul guvernatorului consular al celor trei Dacii

Cod sit: 1026.10

Colectiv: Viorica Rusu-Bolindeț (MNIT) - responsabil, studenți ai Univ. Alba Iulia

Cercetările arheologice din campania anului 2001 au vizat finalizarea dezvelirii elementelor de construcție de pe latura de N a suprafeței excavate.

În acest scop, a fost continuată secțiunea S. XV/00 (cu dimensiunile de 6,4 x 3,5 m), rămasă neterminată din anul trecut, și a fost deschisă o altă secțiune - S. XVI/01 (10,9 x 2,8 - 3,5 m) - și o casetă - C. I/01 (3,6 x 2 m) - în capătul extrem estic al laturii menționate. În această campanie a fost dezvelită o suprafață de 20 m, pe o lățime variabilă (datorată distrugerii prin excavare), cuprinsă între 2,8 și 3,5 m, până la o adâncime maximă de -2,85 m. Rezultatele cercetărilor arheologice din campania anului 2001 de pe obiectivul în discuție cuprind următoarele (descrierile elementelor de construcție, ca și în ediția precedentă a "Cronicii cercetărilor arheologice" și așa cum au fost ele descoperite, se fac de la V la E):

Epoca romană. S-a continuat dezvelirea extremității estice a camerei C. Podeaua din *opus signinum* a acestei încăperi de mari dimensiuni (15 m lungime) a fost curățată pe ultimii 2,1 x 3,6 m, restul ei, până la fundațiile zidurilor camerei B (cca. 1,7 m), fiind spart de o locuire medievală din sec. XVI (asupra căreia vom reveni mai jos). La construirea acestei încăperi mari, care aparține ultimului **nivel de locuire romană** (faza II B), au fost dezafectate mai multe camere din fazele anterioare, ale căror ziduri, inclusiv instalații de încălzire, au fost utilizate ca substructii ale acesteia. Cu ocazia degajării gropii medievale care a spart extremitatea estică a podelei de *opus signinum* a camerei C, au fost puse în evidență podeaua inferioară a instalației de încălzire a camerei B, pe o suprafață de 3,6 x 2 m. Aceasta din urmă avea la bază cărămizi dreptunghiulare, peste care se așezau *pilae*-le de *hypocaust*.

Camera B - a fost dezvelită în campania anului 1992, însă era cunoscut numai zidul estic al ei (comun cu cel al camerei A) și partea interioară a zidului nordic, precum și podeaua inferioară de *opus signinum* a instalației de încălzire, pe care s-au păstrat *in situ* trei *pilae* de *hypocaust* de formă pătrată. Dimensiunile păstrate ale încăperii sunt de 3,1 x 2,3 m. În campania anului 2001 a fost pusă în evidență și partea exterioară a zidului nordic, construit în mare majoritate din rânduri de cărămizi, sporadic alternate cu pietre de calcar prinse cu mortar. Are dimensiunile de 2 x 0,8 m, elevația lui fiind păstrată pe înălțimea maximă de 0,6 m. Zidul respectiv constituia, împreună cu zidul perimetral vestic al camerei A, colțul nord-estic al camerei B. În spatele acesteia, la distanță de 1,1 m spre NV, a apărut un zid paralel, din care s-au păstrat numai fundațiile din piatră pe o lungime de 2,6 m, spre SV fiind spart de o groapă medievală din sec. XVI, iar spre NE intrând în profil. Este constituit de două rânduri de pietre din calcar prinse cu mortar, are lățimea maximă de 0,4 m și a fost păstrat pe înălțimea maximă de 0,4 m.

În interiorul spațiului delimitat de acest zid și de zidul NE al camerei B a apărut o instalație de încălzire în formă de canal, din care s-au păstrat podeaua inferioară din *opus signinum*, pe care s-au găsit păstrate *in situ* trei cărămizi dreptunghiulare (40 x 28 cm) și o alta pătrată (24 x 24 cm). Pe ultima dintre ele erau așezate patru cărămizi rotunde (cu diametrul de 0,16 cm), *pila* astfel formată fiind amplasată la 0,5 m de colțul NE al camerei B și aproape lipit de zidul orientat E-V al acesteia. Instalația de încălzire descoperită deservea camera A.

Camera B' - paralel cu zidul instalației de încălzire menționate și lipit de acesta, apar fundațiile unui alt zid, orientat NE-SV, care a fost dezvelit pe o suprafață cu dimensiunile de 1,5 x 0,8 m, spre S fiind scos de o groapă medio-modernă, spre N intrând în profil. A fost construit din pietre mari de calcar prinse cu mortar. Pe latura sa internă, zidul respectiv a fost tencuit cu *opus signinum*, în care a fost prinsă *in situ* și o *tegula mammata* fragmentară. De asemenea, interiorul camerei respective a fost zugrăvit policrom, fiind descoperite foarte multe fragmente de tencuială pictată în dărâmătura aparținând acestei încăperi. Nu avem indicii privind pandantul acestui zid, deci nici asupra dimensiunilor camerei respective, ca și al instalației de încălzire care o deservea, judecând după *tegula mammata* prinsă în perete. O posibilă legătură s-ar putea stabili între ea și camera b, care avea o serioasă instalație de *hypocaust* (?), însă posibila legătură dintre ele a fost distrusă de o groapă medio-modernă.

Camera A - era cunoscută din campania anului 1992. Ca urmare a extinderii săpăturii către N, a fost dezvelit zidul perimetral vestic al acesteia, care avea, până la partea distrusă prin excavare, dimensiunile de 3,08 x 0,7 m, înălțimea maximă a elevației fiind de 0,7 m. A fost construit din rânduri de cărămizi de mari dimensiuni, sporadic alternate cu pietre de calcar, toate prinse cu mortar. Camera avea lățimea de 3,5 m. Zidul perimetral estic al aceleiași încăperi a fost dezvelit numai pe lungimea de 2,6 m, capătul său nordic fiind distrus de o locuință medievală din sec. XVI, iar limita sa sudică nu a fost descoperită încă. Spre deosebire de zidul paralel, starea sa de conservare este mult mai proastă. În interiorul camerei astfel delimitate, a fost surprinsă podeaua inferioară din *opus signinum* a ei, foarte înnegrită datorită încălzirii acesteia de către instalația în formă de canal aflată în spatele camerei B. Nu au fost descoperite *pilae* de *hypocaust* pe această podea, nici *in situ*, nici la degajarea dărâmăturii din interiorul încăperii, dovadă a faptului că încălzirea ei era făcută numai de instalația de încălzire menționată mai sus. Podeaua camerei A se află într-o stare de conservare foarte bună.

Camera A' - ultima încăpere de pe latura de N a suprafeței excavate, situată în extremitatea NE a acesteia, a fost dezvelită pe 3,8 x 2,3 m. Zidul estic al camerei A este comun cu cel al camerei A', în timp ce spre E nu a fost surprinsă limita ei, deoarece nu a fost extinsă săpătura. De la această cameră a fost pusă în evidență o parte din podeaua de *opus signinum* de pe suprafața casetei C. I/01, ea fiind, pe perimetrul menționat, păstrată pe 2,3 x 1,68 m, restul ei fiind afectat, spre N, de locuința medievală din sec. XVI, iar către zidul perimetral vestic, de o groapă medio-modernă. Pe această podea, în imediata vecinătate a laturii estice a casetei C. I/01, se află o groapă circulară, cu diametrul de 0,54 m, care are adâncimea maximă de 0,15-0,2 m, fundul ei reprezentându-l de asemenea un strat de *opus signinum*. Funcționalitatea ei este greu de precizat, deocamdată.

Toate încăperile menționate (A, A', B, B', C) aparțin ultimei faze de locuire a complexului, datată la sfârșitul secolului al II-lea și în secolul al III-lea p. Chr. Nivelele mai timpurii au fost surprinse sporadic în campania anului 2001 și, în general, s-a mers pe ideea dezvelirii construcțiilor aparținând ultimei faze, în vederea valorificării lor prin conservare-restaurare, deoarece sunt impresionante ca dimensiuni și dotări, și se află într-o stare foarte bună de conservare, fără a se neglija însă fazele timpurii. În afară de informațiile aflate despre fazele I și II A din săpăturile efectuate în anii 1992 - 1997, a mai fost sondată fundația colțului NE al camerei A, până la nivelul pânzei freatice (-2,84 m) și, așa cum menționăm mai sus, s-a dezvelit o parte din podeaua inferioară a camerei B.

Epoca medievală. În interiorul camerei A și probabil și al încăperii A', a fost dezvelită o locuință medievală din sec. XVI. Au fost identificate trei din zidurile acestei locuințe - de E, V și S. Ele erau construite din pietre ecarisate (spolii romane) și din fragmente de cărămizi romane prinse cu lut galben. Zidul perimetral vestic al locuinței în discuție a fost așezat direct pe podeaua de *opus signinum* a camerei A, celelalte ziduri ale acesteia nefiind descoperite încă până la fundații. Locuința medievală se află la max. 3,2 m V de zidul perimetral vestic al camerei A, însă nu este paralelă cu aceasta. Dimensiunile ei sunt de 4,2 x 2,6 m, ei fiindu-i atașată și o anexă spre V, din care s-a prins un colț cu dimensiunile de 2 x 0,88 m. Locuința medievală are patru nivele de locuire, marcate prin podele succesive din lut galben. În campania anului 2001, din rațiuni financiare, au fost săpate două nivele. Pe primul dintre ele (ultimul din punct de vedere cronologic), în colțul NV al încăperii, au apărut resturile din chirpici ale unei vetre. Întreg nivelul a fost foarte bogat în material arheologic (vezi mai jos).

Pe cel de-al doilea nivel, aproximativ către mijlocul încăperii, au apărut urmele de arsură ale unei sobe, din care s-au mai păstrat câteva fragmente de soclu și câteva cahle-oală. Aici a fost găsită și o **cahlă cu însemn de proprietate**. Ea atestă numele proprietarului locuinței respective - *Johannes Mezerzius* - și anul în care a fost construită soba - 1510. Cercetările arheologice s-au oprit pe acest nivel, urmând a fi continuate în campania viitoare. Monedele descoperite pe cele două nivele menționate datează din vremea lui *Ferdinand I*, iar cahla cu inscripție menționată oferă la rândul ei un *terminus ante quem* pentru cronologia acesteia.

Tot o **locuire medievală din sec. XVI** s-a constatat și în extremitatea estică a camerei C, care a distrus podeaua de *opus signinum* a încăperii romane menționate. Din punct de vedere arheologic, nu au fost descoperite decât resturile din chirpici ale unei vetre, aflate la 0,4 m V de podeaua amintită, și având diametrul maxim de 0,5 m. Cele patru monede de argint descoperite, datând din timpul lui *Ferdinand I* (3) și *Rudolf I* asigură încadrarea acesteia în secolul menționat.

Materialul arheologic. Datorită caracterului oficial al acestui complex, artefactele aparținând epocii romane nu sunt nici foarte variate, nici foarte abundente. Se adaugă distrugerea straturilor romane prin intervenții ulterioare (multe gropi medio-moderne). În campania anului 2001 au fost descoperite: un *mortarium* fragmentar din marmură, un opaiț întreg lucrat la roată și altele fragmentare turnate în tipare, un bol fragmentar Drag. 37, ștampilat cu motive vegetale, un fragment de bol *terra sigillata* locală cu decor

în relief, ceramică comună. Numeroase au fost și în această campanie descoperirile de material tegular, ștampilat în proporție de 80% cu sigla *legiunii a XIII-a Gemina* sau cu aceasta, urmată de un număr de antroponime, la care se adaugă țiglele și cărămizile ștampilate cu siglele trupelor din garda guvernatorului. A mai fost descoperită tencuială pictată policromă, cu motive florale sau geometrice.

Pe cele două nivele aparținând locuinței medievale din sec. XVI a fost descoperit, așa cum menționam, un impresionant material arheologic. Pe lângă monede și cahla cu inscripție, s-au găsit foarte multe obiecte din fier, bronz și os, sticlărie, foarte mult material ceramic.

Materialul arheologic descoperit se află la Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei și este în curs de prelucrare.

În campania anului 2002 se intenționează încheierea cercetării sistematice a gropii excavate și începerea sondajelor pe suprafața necercetată, aflată în componența rezervației arheologice. Concomitent, se impun măsuri urgente de conservare primară a sitului în vederea pregătirii sale pentru restaurare, pentru ca vestigiile descoperite să nu fie definitiv compromise datorită intemperiilor și ale factorilor antropici.

Rezultatele campaniilor arheologice efectuate între anii 1992 - 2002 vor constitui obiectul unei monografii, ce va fi publicată, în funcție de posibilitățile financiare, în următorii cinci ani.

13. Albești, com. Albești, jud. Constanța

Cod sit: 60954.01

Colectiv: Maria Bărbulescu - responsabil, Livia Buzoianu (MINAC); Nicolae Georgescu, Nicolae Alexandru (MA Mangalia)

Săpătura arheologică din anul 2001 a urmărit cercetarea carourilor din apropierea incintei de S a sectorului B.

Zona cercetată, corespunzătoare carourilor 21 - 28 - 27 și 49 - 56 - 63 din sectorul A se află în exterior față de incinta menționată, dar în spațiul lărgit de locuire al cetății din faza a III-a, protejat de o altă incintă.

Pentru înțelegerea și interpretarea noilor descoperiri ne raportăm la situația înregistrată în campania anterioară. În profilele (α și β) corespunzătoare carourilor 42 și 35 au fost sesizate atunci trei niveluri de construcție (notate de sus în jos I, II, III), fiecare reprezentat prin câte o linie continuă și uniformă de piatră tasată, separate prin straturi de pământ cenușiu-prăfos. Celor trei niveluri de construcție le corespundeau: zid semicircular (NI), pavaj din dale de calcar (NII), nivelul de construcție al incintei a II-a (NIII).

De-a lungul laturii de N a carourilor 28 - 21 în noua săpătură notăm un pavaj din dale mari de calcar, păstrat pe o lungime de 6,5 m (lățimea = 0,9 m). Este continuarea pavajului exterior incintei a II-a, surprins și în S.A, c.35. Suprapus pavajului este un zid care traversează caroul 28 de la N la S. Noua structură pare a fi constituită din două ziduri paralele: unul păstrat mai ferm (l. 2,8 m) până în dreptul unor blochete de calcar ce intră în martor spre c.35 (este ceea ce corespunde părții mai late a zidului). Al doilea traversează c.28 și continuă în c.27. Capătul celor două ziduri apare în profilul martorului dintre S.A, c.28 și S.B, c.31. Inițial cele două ziduri formau un conglomerat de pietre cu o lungime de 4 m și lățime de 1,25 m. Prin detașare, zidul lung (dinspre E) are o lungime de 6,35 m și lățimea de 0,53 m (în S.A, c.28; extremitatea lui în S.A, c.27 este de 0,85 m); înălțimea

păstrată a zidului este de 0,6 m. În S.A, c.28 zidul stă pe un strat de pământ, sub care se află stânca tasată. Pentru că terenul urmează o albiere, unul dintre blocuri este pus pe cant.

Dacă nu putem avansa nimic referitor la funcționalitatea acestui zid, în schimb situația martorului dintre S.A, c.28 și S.B, c.31 este concludentă pentru urmărirea etapelor de amenajare a zonei. Se pot urmări, de la N la S:

- incinta a II-a;

- o amenajare formată din trei blocuri de calcar cu lungimi cuprinse între 0,35 și 1 m. Primul dintre blocuri prezintă mai multe orificii (patru) cu dimensiuni de 0,1 x 0,12 m. Cele trei blocuri ar putea reprezenta un prag, cu lungimea de 2,2 m și lățimea de 0,72 m; era pragul unei porți pietonale plasată pe incinta a II-a a sectorului B;

- pavaj exterior de-a lungul incintei și la nivelul de amenajare a pragului; lățimea pavajului (care continuă și la S de martor) este de 3,4 m;

- construcții ulterioare care suprapun pavajul: zidul circular din S.A, c.35 și noul zid N/S din S.A, c.28.

Dacă din punct de vedere funcțional incinta, pragul și pavajul constituie elemente unitare, construcțiile noi diferă ca orientare și destinație. Ele aparțin ultimei perioade din existența cetății.

Un alt rând de amenajări constructive noi se semnalează spre interiorul sectorului. Situația este evidențiată în carourile 34 - 41 (campania 2000) și caroul 27 (campania 2001). Interiorul caroului este ocupat de continuarea zidului N/S din caroul 27 (la care deja ne-am referit) și de un zid E/V pe toată lungimea caroului. Zidul este închis în martorii de V și E de ziduri mai mici. Dispoziția lor marca probabil o locuință. Notăm în partea de SV a caroului o placă verticală, de protecție, surprinsă chiar în martor, și un pavaj de dale de calcar.

Carourile cercetate în continuare, spre V (S.A 49 - 56 - 63), se află la exterior față de turnul incintei II.

Prin distrugerea, în timp, a martorului dintre carourile 49 - 56, se creează o suprafață de 9 x 4 m, în al cărei plan se pot urmări, de la E la V următoarele elemente:

- un pat (terasare) de piatră tasată, lat de 2,6 m (corespunde ultimei amenajări surprinse în profilul α din anul 2000; este aceeași tasare din S.A, c.42);

- urma unui zid (2) pe direcția S/N (L = 1,9; l = 0,75 m); zidul apare la 6,6 m de la profilul de E al caroului 49;

- spațiul dintre terasare și zid (respectiv cu dimensiunile între 2,6 și 3,8 m) era ocupat de un pământ nisipos, din care s-a recoltat ceramica;

- zidul situat pe direcția E - V, surprins în planul mai vechi nu s-a mai păstrat; din el a rămas doar un pînten în profilul de V;

Spre limita de V a caroului, sub stratul de dărâmatură, au apărut:

- un pavaj (3) care intră în martorul spre c.63; are o direcție oblică; dimensiunile păstrate sunt de 1,7 m (lungime) și 0,35 m (lățime);

- zid sau pavaj (4) descoperit în colțul de NV al caroului (L = 1,8; l = 0,9 m).

Un profil de-a lungul martorului de S al celor două carouri înregistrează următoarea succesiune:

- vegetalul (0/- 0,2 m);

- un strat de pământ brun cu blochete de calcar provenite din dărâmatură; grosimea stratului este mai mare spre limita de E a caroului 49 (= 0,5 m); acesta ia forma unei gropi la jumătatea distanței (unde atinge

valoarea de 0,75 m), și se îngustează spre limita de V a caroului 56 (= 0,15 m);

- nivelul de construcție la -0,8 m, cu aspectul unei terasări păstrate pe 2,6 m din lungimea profilului;

- fața unui zid (1), în profil, tăiat de terasare; zidul este orientat E-V cu ușoară deviație ENE-VSV; zidul, cu dimensiunile de 1,7 m lungime și 0,45 m înălțime continuă sub martor. Zidul stă pe un strat de piatră tasată, care corespunde unei nivelări și care poate fi urmărită până spre limita de V a profilului; sub această nivelare urmează stânca;

- un nou zid (2), orientat S-N, din piatră legată cu pământ; zidul stă pe un strat de pământ gros de 0,2 m;

- între cele două ziduri, diferite și ca orientare și ca manieră constructivă, este un strat gros de pământ cenușiu-prăfos, cu blochete de calcar și ceramică;

- în dărâmătura din apropierea zidului al doilea apar lentile de lutuală și arsură care suprapun un rând de pietre și în care recunoaștem elemente din amenajarea unei vetre;

- amenajările din colțurile de SV și NV ale caroului 56 stau, ca și zidul al doilea, pe un strat gros de pământ.

În noile carouri (49 - 56), terasarea de piatră tasată face parte din acțiunea de pregătire a terenului pentru construcțiile din etapa a III-a a așezării. Coincide cu nivelul de locuire din S.A, c.35 și de defaectare a oricărei urme de amenajare din S.A, c.42. Dărâmătura care suprapune acest nivel, prezentă în profil, zidul 2 și pavajul 3 din S.A, c.65 aparțin etapei a III-a a așezării. Zidul 1, a doua tasare și elementele de vatră aparțin etapei a II-a a așezării (respectiv nivelul III de construcție).

În caroul 63, din șirul de pietre care traversa caroul după vechiul desen, se păstrează:

- spre N, capătul unui zid masiv (dimensiunile păstrate sunt de 0,7 m lungime și 0,9 m lățime);

- un zid în L, ale cărui capete intră în profilul de S și de E al caroului. Latura mai lungă a zidului are valori de 1,5 m lungime și 0,45 m lățime.

Este posibil ca zidul 2 din S.A, c.56 și zidul în L din S.A, c.63 să delimiteze o locuință. Distanța dintre laturile de E și de V ale locuinței este de 4,5 m. Limita de N era formată probabil din zidul care traversa caroul 56, surprins în vechile săpături, și care este prezent în S.A, c.63 (zidul din SA, c.56: L: 1,5; l: 0,7; zidul din S.A, c.63: L: 1,6; l: 0,7).

Nu ne putem pronunța asupra celor două formațiuni (ziduri) masive din S.A, c.56 (colțul de NV) și S.A, c.63.

Materialele arheologice recuperate aparțin categoriilor cunoscute: amfore, ceramică de uz comun modelată la roată, vase lucrate la mână, reliefuri etc. Ele documentează etapele de locuire ale cetății începând de la sfârșitul sec. IV a. Chr. și din sec. III a. Chr.

Situația înregistrată nu poate ajunge la încheieri definitive:

- zona a suferit transformări odată cu extinderea suprafeței fortificate în etapa a III-a a așezării;

- nu avem clar delimitată latura de V a incintei în sectorul A și eventualele elemente de legătură cu turnul.

Planșa 11

Résumé

Les fouilles archéologiques d'Albești ont suivi la recherche des carrés situés près de l'enceinte de S du secteur B. La zone correspond aux carrés 21 - 28 - 27 et 49 - 56 - 63 du secteur A; ceux-ci se trouvent dans l'espace élargi de la cité, protégé dans la IIIe phase d'une nouvelle enceinte. On a découvert des structures additionnelles de la IIe enceinte et des vestiges des logements civils.

14. Albiș, com. Cernat, jud. Covasna

Punct: Grădina lui Csiszér (Csiszér kert),

Cod sit: 64210.01

Colectiv: Székely Zsolt (IRT București)

Datorită faptului că protocolul de colaborare pentru efectuarea cercetărilor arheologice la acest sit, între Institutul Național Român de Tracologie și noua conducere al Muzeului Național Secuiesc din Sf. Gheorghe nu s-a putut semna din cauza condițiilor impuse de ultima instituție menționată, în cursul campaniei de săpături arheologice din vara anului 2001, semnatarul acestui raport preliminar a efectuat periegează arheologică și asistență de specialitate, fără autorizație de săpătură.

În cursul lunilor iunie - iulie 1998, în locul denumit "grădina lui Csiszér" (Csiszér kert), cu ocazia efectuării unor lucrări de excavație, s-a descoperit o mare așezare arheologică, cu un bogat material ceramic, aparținând diferitelor culturi. Pământul scos din mal, a fost împrăștiat pe întreg teritoriul satului. Astfel, ceramica colecționată provine din aceeași așezare, dar a fost strânsă din mai multe locuri, de pe raza localității, unde a ajuns acest pământ ca umplutură.

Așezarea, care se află la 600 m NE de biserica reformată, la poalele unui deal, pe o terasă a pârlului Albiș, prezintă un profil gros de 4,5 m, în cadrul căruia se pot distinge mai multe nivele de locuire, urme de gropi și de locuințe.

În cursul anului 2001 au fost continuate lucrările de construcție pe acest teren. A fost secționat un șanț lung de 10 m și lat de 2 m, în direcția N-S, la 8 m E de clădirea ridicată în anul 1998. Cu această ocazie s-a putut stabili stratigrafia așezării, care se prezintă în felul următor:

- 0/- 0,15/-0,2 m - strat de humus;

- 0,2 / -0,5/0,7 m - strat de umplutură de culoare cenușie;

- 0,7 / - 1,25 m - strat de depunere de culoare brună;

- 1,25 / - 1,65 m - strat de cultură Latène;

- 1,65 / - 2,4 m - strat de cultură aparținând epocii bronzului mijlociu, cultura Wietenberg;

- 2,4 / - 2,7 m - strat de cultură aparținând neoliticului;

- 2,7 / - 3,2 m - strat de lut galben, nederanjat.

În cadrul materialului ceramic descoperit în stratul de umplutură, din punct de vedere cultural se pot distinge: câteva fragmente caracteristice pentru **cultura Criș-Starčevo**, puține fragmente aparținătoare culturii ceramicii lineare și câteva piese aparținând **culturii Coțofeni**. Materialul aparținând bronzului timpuriu este neconcludent, după care urmează un bogat material ceramic al **culturii Wietenberg**. Câteva fragmente ceramice ne indică prezența **hallstattiană**, iar unele fragmente aparțin Latène-ului clasic. Au mai fost recoltate și câteva **fragmente de vase de factură romană**, urmate de unele piese caracteristice pentru sec. IV - V. p. Chr., de factură gotică, un material destul de bogat aparținând sec. VII - VIII, iar restul materialului ceramic aparține evului mediu timpuriu, sec. XII - XIII.

În cadrul stratului de cultură aparținând epocii bronzului, cultura Wietenberg, au fost descoperite urmele unei locuințe incendiate, cu mai multe urme de pari și mai multe elemente de construcție (fragmente de gardină de lut, strat de chirpici).

Ceramica descoperită, cu toate că este foarte bogată în forme și decor, totuși este destul de fragmentară. După

compoziția pastei și a tehnicii de ardere, poate fi împărțită în trei mari categorii:

Ceramică grosieră, caracterizată prin fragmente executate din pastă cu mult nisip, de culoare gri și cărămizie. Marea majoritate a lor sunt vase mari, fără decor, sau cu decor simplu, linii orizontale incizate, sub sau pe buză.

Ceramica semigrosieră este confecționată din pastă cu mai mult nisip mărunț. Vasele sunt decorate cu linii orizontale sau alveole pe buză sau pe gât. Unele fragmente sunt decorate cu linii incizate în zig-zag.

Ceramica fină are suprafața lustruită, unele fragmente sunt acoperite cu slip. Culoarea variază între brun închis și neagră. Decorul constă în linii verticale, paralel incizate, benzi hașurate, sau umplute cu cerculețe, puncte sau cu triunghiuri.

Vasele mari, confecționate din pastă grosieră au analogii în așezările culturii Wietenberg de la Sf. Gheorghe - Bedehăza, Simonești, Derșida. De asemenea, și în materialul cetății culturii Wietenberg III de la Turia. Ceramica fină conține o serie de elemente considerate comune sau caracteristice culturilor Wietenberg, Monteoru și Tei, cum ar fi torțile supraînălțate cu buton sau cu șa. Prezența ceramicii decorată cu *Besenstrich* indică originea central europeană a culturii Wietenberg. Ulcioarele cu una sau două torți au analogii bune în ceramica culturii Ciomortan de la începutul bronzului mijlociu și în materialul de tip Costișa-Komarov, Monteoru și Tei.

În afara ceramicii, au mai fost descoperite mai multe obiecte de lut (fusaiole, roțițe de cărucioare), de piatră (două cuțite curbe fragmentare, *Krummesser* și de os), străpungătoare.

Pe baza materialului ceramic, a formelor și a modului de execuție, așezarea de la Albiș, Grădina lui Csíszér, aparține culturii Wietenberg IIB, dar unele fragmente cu decor spiralic indică și existența unei faze mai târzii (III).

Menționăm că pe teritoriul satului Albiș au mai fost identificate mai multe așezări ale culturii Wietenberg. Cercetarea lor sistematică ar putea furniza date importante cu privire la dezvoltarea internă a acestei culturi. La nivelul actual al cunoștințelor noastre nu ne putem exprima dacă este vorba despre așezări succesive sau mai multe faze de dezvoltare. Valea laterală a pârâului Albișului, orientată pe direcția E - V este paralelă cu valea Cernatului și a Turiei și a oferit condiții favorabile pentru statornicirea omului din cele mai vechi timpuri. Terasale acestor pâraie, afluențe ale Râului Negru, au fost foarte dens locuite.

Planșa 12

15. Almașu Mare, com. Almașu Mare, jud. Alba

Punct: La Cruce

Cod sit: 2318.01

Colectiv: Horia Ciugudean, Constantin Inel (MNUAI)

În perioada 8-24 noiembrie s-au desfășurat cercetări arheologice în necropola tumulară din perioada timpurie a epocii bronzului, amplasată în localitatea Almașu Mare, jud. Alba, punctul "La Cruce" (descoperire inedită realizată în urma unor periegeze în teren din anii 1998 și 2000). Amplasată la o altitudine de cca. 690 m, pe coama dealului ce străjuiește cimitirul actual al bisericii ortodoxe "Schimbarea la față" din Almașu Mare - Suseni, necropola tumulară este alcătuită din cinci tumuli aplatizați, așezați în linie, pe aliniamentul SE - NV.

În campania de cercetări a anului 2001 s-a realizat ridicarea topografică a întregii necropole tumulare din punctul "La Cruce", putându-se stabili pe această cale distanța dintre tumuli. Astfel, tumulul T. 2 se află la o distanță de 20 m NV față de T. 1 (cercetat de noi). Pe aceeași linie, spre NV, la 25 m față de T. 2, este amplasat T. 3, iar în continuare, la aprox. 40 m de T. 3, se află T. 4 (care este afectat parțial de un drum agricol). În partea opusă, la cca. 100 m SE de T. 1, se găsește T. 5 (puternic aplatizat).

Cercetările arheologice din campania 2001 au vizat dezvelirea tumulului T. 1, dar din pricina timpului nefavorabil, această activitate s-a realizat până la mantaua sa de piatră, lăsându-se un martor transversal de 50 cm, orientat SE-NV.

A fost deschisă o suprafață (S. 1/2001) cu laturile de 15 x 15 m în care se afla situat tumulul T. 1 cu diametrul de 12 m. După înlăturarea vegetației abundente care a și afectat structura compactă a pietrei din mantaua tumulului, imediat sub stratul vegetal (gros de cca. 15 cm) s-a putut observa că mantaua era alcătuită din bolovani de mari dimensiuni, care erau amplasați în zona mediană a tumulului, pentru ca spre centrul acestuia să predomină un strat abundent de piatră mai mărunț. Spre vârful lui T. 1, imediat sub stratul vegetal, a fost descoperită o monedă, iar lângă marginea de NV a matorului de 50 cm, în mantaua tumulului era depusă o râșniță de gresie de mici dimensiuni. Fiind prost păstrată, după procesele de curățare și conservare, moneda descoperită nu a putut fi identificată.

Observațiile preliminare asupra provenienței pietrei din mantaua lui T. 1 permit identificarea a două surse diferite: piatră de râu din valea aflată în vecinătatea nordică a necropolei tumulare, respectiv, blocuri mai mari de rocă sedimentară, dintr-un depozit aflat la aproximativ 400 m V de amplasamentul necropolei.

Cercetările viitoare urmează să continue dezvelirea tumulului T.1, respectiv demontarea mantalei de piatră și identificarea mormintelor pe care le conține.

Planșa 13

16. Ampoița, com. Meteș, jud. Alba

Punct: La Pietre

Cod sit: 5595.01

Colectiv: Horia Ciugudean, Adrian Gligor (MNUAI)

Situl Ampoița - "La Pietre" este situat pe partea stângă a râului Ampoița, chiar la intrarea în această localitate, locuirea umană concentrându-se în jurul celor trei olistolite de calcar, formațiuni geologice ce apar frecvent pe valea Ampoiului.

În campania precedentă (2000), a fost practică o secțiune de informare stratigrafică, în care am surprins o situație deosebit de interesantă, marcată de locuiri evidențiate prin complexe suprapuse aparținând culturilor **Petrești**, orizontului Herculane II-III - Cheile Turzii, **Coțofeni**, Wietenberg și epocii dacice (vezi CCA, 2001, Suceava, p. 30).

În campania anului 2001, desfășurată în perioada 9.10. - 9.11.2001, a fost deschisă o suprafață cu dimensiunile de 9 x 4 m, în vederea dezvelirii integrale a complexelor de locuire surprinse în sondajul inițial.

Această nouă unitate de cercetare (S. 1/2001), a fost poziționată pe latura estică a celei precedente (S. 1/2000), lăsându-se un martor de 0,5 m între ele și un martor lat de 0,3 m până la peretele stâncii, ca și în campania precedentă. Suprafața rezultată a fost împărțită în 8 carouri cu dimensiunile de 2 x 2 m (B.1 - 4, C.1 - 4) și două carouri de câte 2 x 1 m (B.5, C.5).

După cum am văzut, cea mai completă stratigrafie a fost evidențiată pe profilul sudic și se prezenta astfel:

- solul vegetal este situat între 0 - 0,2 m adâncime;
- -0,2/-0,5 m, strat de pământ de culoare maronie, amestecat cu multă piatră căzută de pe vârful stâncii; materialele arheologice sunt amestecate și aparțin epocii dacice, culturii Wietenberg, bronzului timpuriu și culturii Coțofeni;
- -0,5/-0,8 m adâncime, strat de pământ fără pietriș, de culoare maronie, marcat de o peliculă consistentă de chirpici, ce aparține ultimei locuințe Coțofeni (C.2/2001);
- -0,8/-1 m strat de pământ format din două pelicule de arsură datorate incendiului locuinței C. 4/2001 (una de culoare neagră, iar cealaltă roșie);
- -1/-1,2 m strat de pământ de culoare cenușie, care intercalează locuința incendiată de culoare roșie (respectiv C. 5/2001);
- -1,2/-1,4 m strat de pământ măzăros, ce conține urmele de arsură ale primei locuințe Coțofeni (respectiv C. 6/2001);
- -1,4/-1,6 m strat de pământ cenușos, mai bogat în piatră căzută, ce conține materiale amestecate Herculanene II-III - Cheile Turzii și Petrești;
- -1,6/-1,9 m strat de cultură Petrești, bogat în chirpici și arsură, ce aparțineau C. 7/2001;
- -1,9 m sterilul format dintr-un strat de piatră căzută.

Astfel, imediat după decopertare, în carourile din apropierea peretelui stâncii (B.1, B.2 și C.1) a fost surprinsă o depunere cu o grosime medie de 0,5 m, caracterizată îndeosebi de o mare cantitate de piatră calcaroasă căzută în decursul timpului de pe vârful erodat al stâncii. Acest ultim strat cuprinde amestecate materialele Coțofeni, din bronzul timpuriu, Wietenberg și dacice. Cantitativ însă, acest strat cuprinde în principal resturi ceramice aparținând culturii Wietenberg, reprezentate în carourile B.3 și B.4 de o locuință de tip semiadâncit, ce pornește de la această adâncimea de -0,2 m și taie nivelurile de locuire eneolitice, atingând sterilul arheologic. Din punct de vedere tipologic și motivistic, **ceramica Wietenberg se încadrează în faza II-a** de dezvoltare, iar cea dacică (descoperită izolat) corespunde fazei clasice a acesteia. Ceramica aparținând bronzului timpuriu apare de asemenea sporadic, neputând fi diferențiată stratigrafic în zona cercetată. O ceșcuță cu corp ușor bitronconic și tortiță supraînălțată, neornamentată, sugerează o datare ce se înscrie la **sfârșitul evoluției grupului cultural Livezile și începutul grupului Șoimuș**, făcând legătura cu apropiata necropolă tumulară cercetată în punctul "Peret".

De la adâncimea de -0,5 m, în apropierea stâncii (corespunzând carourilor B.1, B.2 și C.1) și 0,2 m pe măsură ce ne îndepărtăm de aceasta (corespunzând carourilor B.3, B.4, B.5 și C.3, C.4, C.5), materialele sunt nederanjate, putând fi astfel diferențiate pe complexe și nivele distincte de locuire.

Amintim de asemenea că în caroul C.2, încă de la decopertare a fost surprins un bolovan de calcar de mari

dimensiuni, evidențiat și anul trecut în S. 1/2000. Bolovanul de calcar se afla în acest loc încă din timpul celei mai vechi locuiri din acest punct, ce corespunde **culturii Petrești**, fiind folosit la susținerea peretelui nordic în ridicarea unei locuințe. Astfel, datorită acestei pietre de mari dimensiuni, în stratigrafia verticală s-a constatat o mai intensă locuire între bolovan și peretele stâncii (adică în carourile B.1, B.2 și C.1), față de exteriorul acesteia (carourile B.3, B.4, B.5 și C.3, C.4, C.5). Vom prezenta pentru început descoperirile din primele carouri, adică cele dintre bolovanul mare și peretele stâncii.

Imediat sub stratul de cultură cu materiale amestecate dacice, Wietenberg, bronz timpuriu și Coțofeni, în carourile C.1, B.1 și parțial B.2, a fost surprinsă o **locuință de suprafață Coțofeni** (notată C. 2/2001), cu un inventar arheologic bogat, reprezentat îndeosebi de fragmente ceramice, precum și vase întregibile. Între resturile destul de consistente de chirpici ale acestei locuințe au fost surprinse și un număr de cinci râșnițe fragmentare.

Locuința avea formă rectangulară, cu dimensiunile de 3 x 2,5 m, cei ce au construit-o profitând de peretele drept al stâncii ce reprezenta astfel peretele sudic al locuinței, iar piatra de mari dimensiuni delimita peretele nordic al acesteia.

La doar 0,1 m sub acest complex, am surprins o altă locuință Coțofeni de suprafață (notată C. 4/2001), ce avea datorită spațiului bine delimitat natural, aceeași suprafață. Inventarul arheologic este mai sărac, format doar din fragmente ceramice, pe profilul sudic fiind surprinsă însă o vatră fățuită.

Imediat sub aceasta, se afla o **nouă locuință Coțofeni** de suprafață (notată C. 5/2001) identică cu cele de mai sus, observându-se însă și un strat subțire de rocă șiștoasă mărunță în interiorul acesteia, probabil ca o amenajare a podelei. Lângă bolovanul de mari dimensiuni a fost amenajată o vatră fățuită pe un "pat" de cioburi.

Ultima locuință Coțofeni (notată C. 6/2001), de fapt cea mai veche din aceste carouri (C.1, B.1, parțial B.2), a fost cea mai originală în ceea ce privește modul de amenajare. În perioada anterioară, de pe vârful stâncii s-a desprins o lespede de mari dimensiuni, de formă ovală (cu diametrul de aprox. 1,5 m) căzând între spațiul dintre bolovan și peretele stâncii native. Aceasta, fiind într-o poziție ușor înclinată, a fost nivelată cu un strat subțire de pietriș mărunț în zona lăsată, peste care s-a aplicat apoi un strat de lut, rezultând astfel o podină dreaptă în interiorul locuinței. Inventarul arheologic a fost însă destul de sărac, constând doar din fragmente ceramice.

Urmează un strat de cultură cu o grosime medie de 0,2 m, caracterizat de un amestec de materiale aparținând **culturii Petrești și orizontului cu toate pastilate de tip Herculanene II-III - Cheile Turzii**. La acest palier cronologic s-a desprins lespede de piatră ce a fost folosită la amenajarea celei mai vechi locuințe Coțofeni (respectiv C. 6/2001), care a căzut peste o altă locuință de suprafață, aparținând culturii Petrești (C. 7/2001).

Bolovanul de mari dimensiuni se afla deja în acel loc în momentul celei mai vechi locuiri, pe peretele său sudic observându-se o luitură verticală pe întreaga sa latură. În acest fel s-a izolat termic peretele nordic al locuinței, pe care l-am surprins astfel în picioare pe această latură, pe o înălțime de 0,30 m. A fost evidențiată și podina acestei locuințe, realizată din lut bătătorit, pe o platformă de trunchiuri de copac despicate și asamblate anterior.

S-a procedat și la desfacerea matorului dintre secțiunile S. 1/2000 și S. 1/2001, astfel încât am surprins în suprafață întreaga locuință, cu vatra ei interioară. Aceasta a fost amenajată pe un "pat" de cioburi, având dimensiuni destul de mari. Inventarul locuinței este bogat, rezultând mai multe vase întregibile pictate, numeroase fragmente ceramice, precum și o brățară de mici dimensiuni din cupru. Forma locuinței este rectangulară, cu dimensiunile de 4 x 2,5 m. Sub acest complex, la adâncimea de -1,9 m față de nivelul actual de călcare, se afla sterilul, constituit din piatră calcaroasă.

La adâncimea de 1,9 m, în carourile B.1 și B.2, a fost surprinsă parțial o altă locuință de suprafață aparținând culturii Petrești, ce continua însă în profilul estic al săpăturii actuale.

În ceea ce privește zona dintre piatra de mari dimensiuni și exteriorul săpăturii, adică carourile B.3, B.4, B.5 și C.3, C.4, C.5, situația stratigrafică este mult mai simplă. Astfel, imediat după decopertare, la doar 0,2 m adâncime, în carourile C.3 și C.4 am surprins o **locuință Coțofeni** de suprafață (notată C. 1/2001), cunoscută încă din campania anterioară (L. 1/2000 Coțofeni). Păstrată destul de slab, datorită adâncimii mici la care se afla, a furnizat totuși câteva vase întregibile prinse în masa de chirpic. Forma ei este rectangulară, cu laturile însă mai slab delimitate decât la celelalte.

Imediat sub această locuință, la 0,4 m adâncime am identificat un **nou complex Petrești** (notat C. 3/2001), identificat de asemenea încă din sondajul de anul trecut. Este vorba despre o locuință de tip semiadâncit, cu puține urme de chirpici, dar foarte bogată în inventar ceramic, printre care vase întregi sau întregibile. De semnalat numărul mare de oase de bovine existente în acest complex.

Atât în strat, cât și în complexele Petrești, predomină ceramica pictată monocrom, cu culoare brună, rezultând motive ornamentale spiralice și meandrice, caracteristice fazei B a acestei culturi. La adâncimea de -1,3 m s-a surprins solul sterilul alcătuit ca și în cazurile precedente dintr-un nivel de grohotiș calcaros.

În momentul de față, concluziile noastre sunt următoarele: în carourile B.1, B.2, C.1, amenajarea începe cu locuința de suprafață Petrești, notată C. 7/2001. Ea este suprapusă direct de stratul de cultură cu **materiale amestecate Petrești și din orizontul torților pastilate** (Herculane II-III - Cheile Turzii). Este exclusă însă o contemporaneitate între aceste două manifestări culturale, lucru documentat odată cu desfacerea C. 7/2001, în care nu s-a descoperit nici măcar un fragment ceramic de tip Herculane II-III - Cheile Turzii, locuința conținând doar materiale Petrești.

Amestecul celor două culturi în strat, este explicabil prin succesiunea lor într-un interval scurt de timp și prin locuirea redusă a comunității Herculane II-III - Cheile Turzii, care nu a generat un nivel distinct de locuire. Este posibil însă ca în viitor să surprindem și complexe de locuit ale acestui din urmă orizont cultural.

În etapa de timp ocupată de cultura Coțofeni, s-au constatat patru etape de locuire bine diferențiate stratigrafic. Primele două nivele de locuire concretizate fiecare prin câte o locuință de suprafață (C. 6/2001, urmată de C. 5/2001) corespund fazei II.

Următoarele două nivele de locuire, marcate la rândul lor prin câte o locuință de suprafață (C. 4/2001 și C. 2/2001) aparțin fazei III de dezvoltare a culturii.

Locuința semiadâncită Wietenberg din carourile B.3 și B.4, a fost secționată de săpătură doar într-o mică măsură, urmând să fie degajată în campania viitoare.

După cum se poate constata, realitățile arheologice surprinse în acest sit sunt deosebit de complexe, importanța lor impunând continuarea cercetării acestei stațiuni arheologice.

17. Andrid, com. Andrid, jud. Satu Mare

Punct: Canton IEELIF

Cod sit: 136777.03

Colectiv: Liviu Marta, Cristian Virag, Ciprian Astaloș (MJ Satu Mare)

Aici a fost cercetată o așezare din etapa timpurie a primei epoci a fierului, situată pe terasa stângă a Ierului, în zona în care aceasta este traversată de șoseaua Andrid - Tășnad. Săpăturile de salvare au constat în săparea unor secțiuni și casețe în zona aflată de-a lungul laturii de S a drumului, unde a fost excavat un șanț pentru plantare de cablu telefonic.

Secțiunile S.I (40 x 1,5 m), S.II (20 x 1 m) și casețele S.III - S.X (5 x 1 m) au avut ca scop sondarea așezării pe întreaga sa lungime, traversată de șanțul pentru cablu. Au fost descoperite șapte complexe arheologice reprezentate de gropi cu diferite destinații. Materialul arheologic rezultat (oase, ceramică și o tijă de bronz) încadrează așezarea într-o **etapă mijlocie a culturii Gáva**. Materialul și documentația se păstrează la Muzeul Județean Satu Mare.

Abstract

The rescue excavation was made in a settlement belonging to the Gáva culture. Here were discovered seven domestic pits.

18. Ardeu, com. Balșa, jud. Hunedoara

Punct: Cetățeaua

Cod sit: 87870.01

Colectiv: Adriana Pescaru - responsabil, Cristina Bodó - responsabil sector, Mihai Căstăian - responsabil sector, Iosif Vasile Ferencz - responsabil sector (MCDR Deva)

Fiind situat în partea de NE a județului Hunedoara, satul Ardeu aparține din punct de vedere administrativ comunei Balșa. Zona, bogată în vestigii arheologice, este cunoscută în literatura de specialitate încă din perioada interbelică, datorită cercetărilor lui M. Roska. Amplasată fiind pe drumul cel mai scurt dintre Valea Mureșului și zona bogată în minereuri aurifere din Munții Apuseni, localitatea este străbătută de valea Ardeului. Acest curs de apă, la ieșirea din sat, spre S, realizează frumoasele chei ale Ardeului, care despart vârful „Pleșa Mlăzii” de înălțimea numită „Cetățeaua”.

Aceasta este formată din calcare jurasice dealul oferă abrupturi inaccesibile pe versanții de N, de V și de S, oferind condiții naturale pentru apărare unor comunități din vechime. Ceva mai lînă spre E, panta se continuă printr-o șa cunoscută sub numele de „dealul Judelui”.

Colina care poartă numele de „Cetățeaua” este un punct ce oferă o perspectivă până în Valea Mureșului și

dincolo de ea, spre Munții Șureanu. În antichitate, ca și astăzi, drumul trecea prin apropierea acestei înălțimi.

Dealul „Cetățeaua” se află amplasat intravilan, și are o suprafață de 34.530 mp, conform C.F. nr. 1/localitatea Ardeu, Nr. topo 1568. Cercetările arheologice s-au efectuat doar pe o mică parte din acest punct, suprafața fiind foarte întinsă (plan), iar materialul arheologic descoperit este extrem de bogat. Acesta este motivul pentru care considerăm că este necesară continuarea săpăturilor arheologice cu scopul investigării întregului areal.

Situl a fost cercetat printr-un sondaj arheologic în anul 1973 de către cercetătoarea Larisa Nemoianu de la MNIR. În anul 1999, Mihai Căstăian și Călin Herța, au salvat unele materiale arheologice amenințate de exploatarea de calcar. Tot ei au evidențiat prezența unui zid de piatră legată cu mortar. Datorită eroziunii accelerate provocate de activitatea din carieră, porțiunea de zid scoasă la lumină de cei doi astăzi nu se mai păstrează.

Cercetările arheologice din campania din 2001 s-au efectuat în perioada 25 iunie - 21 iulie. În momentul începerii săpăturilor arheologice, am constatat că o parte considerabilă a dealului a fost deja distrusă, iar cele două drumuri de acces au afectat mai multe terase de mari dimensiuni, locuite în antichitate.

În campania din anul 2001 a fost realizată o săpătură de salvare în urma unei solicitări din partea Direcției Județene a Drumurilor și Podurilor - R.A. Hunedoara. Pentru a acoperi cât mai multe obiective arheologice de pe suprafața sitului, cercetările s-au concentrat în trei puncte: pe platoul superior, terasa numită de noi TIII (afectată grav prin realizarea unuia dintre drumurile din carieră, situată pe versantul estic al dealului, la baza sa) și pe terasa numită de noi TIIA (terasă amplasată pe versantul de NE al dealului).

Platoul superior. Încă din momentul sosirii noastre am observat pe platoul superior 9/10 cavități săpate în stâncă, a căror destinație, cel puțin în momentul de față nu-l putem explica. Totuși, nu excludem posibilitatea ca ele să fi avut ca scop colectarea și depozitarea apei din precipitații.

Pe platou au fost trasate două secțiuni:

S. 1/2001 a fost trasată pe platoul superior, în așa fel încât să surprindă și una dintre acele cavități săpate în stâncă. Dimensiunile secțiunii sunt de 12 x 2 m, iar orientarea NE - SV. Numerotarea s-a făcut dinspre capătul de NE spre cel de SV, una dintre acele cavități fiind surprinsă în m 11 - 12. Din păcate însă, cercetarea acesteia nu a furnizat nici un element care să ne indice destinația ei sau posibila ei încadrare cronologică. În acest loc, la adâncimea de -0,3 m a fost descoperit un denar republican de argint.

Stratigrafia se prezintă astfel:

În m. 5 - 12 stânca este aproape de suprafață, fiind suprapusă de un strat de cca. 10 - 30 cm de sol în care se regăsesc puține materiale arheologice (cu predilecție ceramică) specifică evului mediu.

Pe primii metri, stratul de cultură este consistent, putându-se observa cu ușurință succesiunea locuirilor în acest loc. La suprafața solului se găsește stratul vegetal având grosimea de cca. 0,3/0,5 cm, în care au fost descoperite materiale arheologice caracteristice evului mediu și puține fragmente ceramice dacice. **Urmează două staturi bogate în materiale specifice civilizației dacice, în faza sa clasică de dezvoltare.**

Parțial distrus de amenajările din epoca dacică, a fost surprins și un nivel ce conține materiale specifice epocii bronzului (cultura Wietenberg). Acestea suprapun o locuire importantă aparținând culturii Coțofeni, pe această

secvență stratigrafică fiind surprinse două faze de locuire. Menționăm faptul că în dreptul m 1 grosimea depunerilor acumulate în urma locuirii atinge o grosime de cca. 1,65 m și spre vale, pe profilul scurt a fost surprinsă o arsură puternică, poate o vatră de foc, fapt pentru care credem că în apropiere ar putea fi surprinse urmele unei construcții.

S. 3/2001: a fost trasată tot pe platoul superior, la mică distanță de locul până unde s-a exploatat piatra. Cu doi ani în urmă printr-o casetă (C.1/1999), realizată de Mihai Căstăian și de Călin Herța a fost descoperit un segment de zid. Acesta însă, datorită activității în cariera de calcar, astăzi nu se mai păstrează.

Dimensiunile secțiunii au fost de 2 x 7 m, fiind orientată NE - SV. Amplasarea secțiunii s-a făcut la aprox. 1 m distanță față de C. 1/1999. Între m. 2 - 4 s-a dezvelit o porțiune dintr-o fortificație. Este vorba despre un zid realizat din piatră locală (calcar) fasonată sumar și legată cu mortar, având lățimea de 2 m. În S.3 s-a păstrat pe o înălțime de 1,5 m.

Ținând seama de locul unde se află amplasat, este posibil să fi surprins o fortificație care se datează în evul mediu, poate un turn, ce avea rol de punct de control care supraveghea cel mai scurt drum de legătură între Valea Mureșului și zona auriferă din Munții Apuseni. Rolul și importanța sa puteau fi asemănătoare aceluia ale turnului de la Crivadia.

Stratigrafia se prezintă astfel: stratul vegetal are în acest loc cca. 0,1 m. El suprapune un strat care conține materiale medievale și corespunde momentului amenajării zidului, cu o grosime de cca. 0,27 m. Stratul corespunzător epocii dacice are o grosime de cca. 0,35 m. Tot în această secțiune a fost evidențiat și un nivel aparținând culturii Coțofeni cu o grosime de cca. 0,3 m.

S. 2/2001: a fost trasată pe terasa numită de noi TIIA, cu dimensiunile de 2 x 10 m și este orientată N - S. Numerotarea am început-o de la N spre S. După îndepărtarea stratului subțire de humus, am descoperit o amenajare realizată din piatră locală de calcar.

Amenajarea de pietre are în profil un aspect tumular, mergând relativ drept până în dreptul m. 5 (unde a apărut la - 0,1 m adâncime), apoi cade până în m. 1, unde am evidențiat începutul acestei amenajări la adâncimea de cca. -1,1 m. Între pietre, care au dimensiuni apreciabile, au apărut numeroase fragmente ceramice - de fapt vase întregibile, o cantitate mare de oase de animale și câteva fragmente de oase incinerate împreună cu diverse obiecte din bronz, fier și os. Ceramica este de factură dacică, între forme numărându-se fructiere, vase-borcan, o ceașcă, boluri etc. Dintre piesele de metal amintim: o fibulă de bronz întregă, un fragment dintr-o fibulă de fier, o paftă de fier placată cu foiță de bronz, o cataramă de fier, un cuțit de fier, un fragment de teacă de pumnal (probabil sica) și altele. Sub nivelul de amenajare datând din epoca dacică a apărut și un nivel preistoric, reprezentat prin fragmente ceramice, urme de prelucrare a uneltelor de piatră și o vatră.

T. III: Ținând seama de aspectul actual al terenului, într-o primă fază a investigațiilor a fost recuperat materialul arheologic rezultat în urma amenajării drumului. În a doua etapă a cercetărilor din acest loc, am îndreptat malul pentru a surprinde situația stratigrafică. Cu această ocazie am putut constata că aici se găsea în antichitate o terasă.

Locuită încă din preistorie, noi am putut cerceta doar ceea ce a mai rămas în urma lucrărilor pentru realizarea drumului, adică o mică porțiune spre pantă.

Stratigrafia se prezintă astfel: la suprafața solului se găsește un strat de pietriș rezultat în urma exploatarea carierei, de culoare gălbuie, având o grosime de cca. 0,5 m. Acesta suprapune depunerile rezultate în urma activității umane, care apar în următoarea succesiune: epoca dacică (reprezentată de două nivele de locuire), epoca bronzului (cultura Wietenberg, cultura Otomani), perioada de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului (cultura Coțofeni).

În ce privește nivelul de epocă dacică, pe lângă cantitatea mare de ceramică, putem afirma că în acest loc a activat un meșter orfevrar, după cum sugerează o fibulă de bronz în curs de prelucrare, o alta din fier, fragmente de zgură, precum și mici fragmente provenind de la diverse obiecte de bronz. Din descoperirile mai vechi, de la Ardeu, provine și o nicovală din bronz, specifică atelierelor de bronzieri. În nivelele aparținând epocilor preistorice am descoperit și urme ale unor vetre (atât în nivelul de epoca bronzului, cât și în cel Coțofeni).

Menționăm că în acest sector de lucru cercetarea nu a fost finalizată, datorită unei colaborări defectuoase cu beneficiarul rezultatelor cercetării, ca atare investigația s-a oprit la cca. -3,5 m adâncime, în momentul apariției stratului corespunzător culturii Coțofeni.

Nu putem decât să ne exprimăm încă o dată părerea de rău pentru distrugerile începute din anii '70 asupra acestui sit, care într-o măsură a cărei amploare nu o putem estima, au continuat și după 1990. Sperăm ca printr-o cercetare arheologică sistematică să putem salva ceea ce a mai rămas.

Ținând seama de caracterul spectaculos al descoperirilor și de bogăția lor credem că este unul din siturile importante pentru epoca dacică, dar și pentru alte epoci istorice. Cercetarea lui poate aduce noi elemente în direcția cunoașterii epocilor pre- și protoistorice în zonă. Desigur, nu în ultimul rând, considerăm că în acest moment prioritară este cercetarea fortificației medievale de pe platou, grav afectată de exploatarea calcarului, de care poate că se leagă și toponimul: „Dealul Judelui”.

Planșa 14

19. Arva, com. Broșteni, jud. Vrancea

Punct: Biserica parohială „Sfântul Nicolae” a fostului schit Căpătanu

Cod sit: 175484.01

Colectiv: Emil Lupu - responsabil, arh. Gheorghe Sion, arh. Aurel Ioan Botez (ABRAL ARTPRODUCT SRL)

Finanțator: Parohia Căpătanu. Proiectant general: ABRAL ARTPRODUCT SRL - șef proiect arh. Gheorghe Sion

Fostul schit Căpătanu a fost ridicat la o dată necunoscută încă, majoritatea celor care s-au ocupat de istoricul lui considerând că aparține celei de-a doua jumătăți a sec. al XVIII-lea, ctitori fiind mai mulți membri ai familiei Căpătanu. Prima atestare documentară este din anul 1769. În anul 1797 schitul a fost închinat Episcopiei Romanului de urmașii ctitorilor, Silvestru și Macarie ieromonahi și alte rude ale lor, datorită condițiilor financiare dificile în care ajunsese schitul. Cutremurul din anul 1802 a produs stricăciuni mari ansamblului, urmate de o importantă reparație. În timpul primului război mondial, biserica a fost folosită ca adăpost de

armatele Puterilor Centrale, suferind noi distrugereri, urmate apoi de reparații ample. Înainte de cutremurul din anul 1940, în toamnă, a fost realizată (“repictată”) actuala pictură interioară de către un pictor focșănean.

În perioada 11 iunie - 20 iunie 2001, a fost realizată prima campanie de cercetare arheologică, pentru obținerea datelor necesare întocmirii proiectului de restaurare-consolidare a bisericii, în faza studiului de fezabilitate. Au fost efectuate opt casete (concomitent cu investigațiile geotehnice), cinci la exteriorul bisericii și trei în interiorul acesteia, iar la aprox. 30 m S de biserică au mai fost efectuate două șanțuri de sondaj.

Pământul viu, reprezentat de un loess prăfos sau uneori, nisipos, se află la o adâncime variabilă, situată între -2,2/-2,8 m față de waagriss, în funcție de configurația terenului natural, având în vedere că amplasarea bisericii s-a realizat pe un teren aflat într-o ușoară pantă, orientată N-S. Peste acesta, cu o grosime variabilă de 0,4/0,6 m, se află o depunere aluvionară de pământ castaniu cu urme vegetale și mult pietriș. Mai ales pe laturile de S și de E ale bisericii, acest strat a fost perforat de o depunere antropică alcătuită din loess și cărbune de lemn, mici fragmente de chirpici ars, oase umane. Deasupra acestuia apare stratul de loess aruncat, rezultat din săparea fundațiilor bisericii, contaminat de mortar din nivelul de construcție al fundației și de o lentilă de mortar din nivelul de construcție al eleveției. În unele casete a fost surprins un nivel de moloz, aparținând unei etape de distrugere parțială a boltilor bisericii, iar în pridvor, acest nivel este suprapus de un strat de mortar din ciment, aparținând construirii pridvorului actual. Nivelurile din sec. XIX - XX au fost în mare parte afectate, la exteriorul bisericii, de amenajarea soclului de piatră actual și a unui trotuar din bolovani de râu.

Fundațiile bisericii au fost realizate unitar la nivelul tuturor compartimentelor sale. A fost, inițial, realizat un șanț de fundare ce a ajuns până la pământul viu (cu excepția zonei altarului), în care a fost turnat un amestec de bolovani de râu de dimensiuni medii cu mortar de var și nisip. Deoarece partea superioară a fundației depășea nivelul de călcare al constructorilor, în unele zone a fost amenajată o gardină din bolovani de râu pe post de cofrag, ce s-a păstrat în zona pronaosului. În zona altarului, unde șanțul de fundare a întâlnit un mormânt anterior de inhumație pe care l-a deranjat, peretele exterior al fundației a căpătat un aspect neregulat.

Fundațiile au o înălțime totală între 0,8/1 m și nu prezintă crăpături, fracturi sau forme de tasare. Fundația peretelui de compartimentare dintre naos și pronaos prezintă, în zona casetei interioare efectuate, două fisuri superficiale.

Pridvorul actual a fost adăugat într-o perioadă neprecizată, între 1802 și primul război mondial, preluând traseul laturilor de N și de S ale pridvorului anterior și și-a adosat fundația sa laturii de V a celui inițial.

Această fundație este alcătuită tot din bolovani de râu înecați în mortar, dar de ciment, având talpa de fundare cu 0,1/0,2 m mai jos.

În această etapă a cercetării ne-am propus să rezolvăm doar câteva dintre problemele de evoluție a bisericii fostului ansamblu monahal. De aceea, multe dintre aspecte vor deveni puncte ale capitoului de probleme nelămurite.

1. Pe amplasamentul cimitirului sătesc și al bisericii actuale a funcționat o altă biserică și un cimitir aferent. A fost surprinsă o groapă de mormânt în Cas. 2, care a fost tăiată de șanțul de fundare a bisericii actuale. În interiorul altarului a fost descoperit *in situ* un picior de cruce și oseminte umane în poziție secundară. Tot pe acest amplasament a funcționat și o construcție civilă, din interiorul acesteia provenind un fragment de cahlă cu fața închisă și cu picior, micasată și cu decor vegetal stilizat, reprezentând o floare de crin. Piesa se datează larg în sec. XVII - prima jumătate a sec. XVIII.

Însă imediat deasupra pământului viu a fost observat și un nivel de loess conținând mult pigment de cărbune și mici fragmente de chirpici ars care, stratigrafic, este cel mai vechi nivel de locuire de aici.

2. La o dată încă neprecizată, dar, cu o mare aproximare, în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, pe una din moșiile cetei de neam a Căpătanilor, cu aprobarea întregii obști răzeșești, a fost edificat ansamblul monahal cu hramul „Sfântului Nicolae”. Planul bisericii era de tip treflat, având compartimentările obișnuite, din care astăzi nu se mai păstrează pridvorul. În mod sigur, peste pronaos se înălța un turn clopotniță accesat printr-o scară practică în grosimea zidurilor de N și de V ale pronaosului; este posibil să fi existat și o turlă peste naos. În urma investigațiilor din casele denumite Cas. 1, Cas. 6, Cas. 7, s-a constatat că, inițial, biserica a avut un pridvor cu o lungime de aprox. 2 m, țesut la nivelul fundației și al elevației cu pronaosul bisericii.

Pentru ridicarea bisericii, probabil că a fost folosită forță de muncă locală și materiale de construcție aflate în prejmă. A fost realizată o fundație din bolovani de râu, provenind din albia Milcovului și de pe panta sudică a Măgurii Odobești. Anterior săpării fundației a fost realizată o nivelare a terenului natural, panta orientată N-S determinând dimensiunile diferite ale fundației bisericii pe laturile de N și de S, cota stratului de pământ viu fiind urmărită, în toate situațiile, de talpa fundației.

Biserica a avut, în etapa inițială, un soclu din cărămizi de epocă (26 x 12 x 4 cm), alcătuit din 3 - 5 asize. Acesta era decroșat exterior față de elevație și a reprezentat stratul de egalizare necesar pentru o corectă construire a paramentului. Atât la nivel de soclu cât și de elevație, a fost folosită cărămidă de epocă, având dimensiunile precizate anterior. Cărămida a fost realizată din materie primă locală, cu un conținut mare de sare, cu o ardere nesatisfăcătoare și cu o grosime ce varia de la 4 la 5 cm.

A existat o pictură inițială interioară. Resturi de tencuială originală au fost descoperite în toate compartimentele interioare ale bisericii investigate arheologic, sub tencuiala actuală. Portalul și ancadramentele de ferestre credem că sunt cele originale. Tâmpla actuală, pe o înălțime de 2,5 m, ca și pictura din registrul inferior, pot aparține primei etape. Ea a fost construită inițial întretesută la nivel de fundație și adosată la nivel de elevație la pereții de S și N ai altarului.

3. Probabil cu ocazia cutremurului din anul 1802, biserica a suferit mari distrugerii. Credem, că la acea dată au fost avariate, foarte grav, boltirile și clopotnița de pe pronaos. Arheologic, nu au fost surprinse urmările acestor distrugerii, molozul fiind probabil îndepărtat de pe nivelul de călcare. Această etapă este pusă în evidență mai ales de corespondența epitropilor schitului cu domnia Moldovei, căreia îi sunt solicitate ajutoare financiare pentru reparații, în anul 1803.

4. Imediat după anul 1803, biserica schitului a fost reparată. Amploarea distrugerilor din 1802 și, deci, a reparațiilor din perioada următoare, se reflectă la nivelul

bolților și turnului clopotniță, ce au fost, în totalitate, refăcute din lemn.

5. Considerăm că actualul pridvor a fost construit în perioada interbelică. Nivelul său de construcție suprapune o vatră deschisă, datată în perioada primului război mondial. Realizarea sa a fost ulterioară altor două momente: primul este reprezentat de demolarea pridvorului original, iar al doilea moment este reprezentat de ridicarea a două contraforturi, ce au preluat partea inferioară a elevației primului pridvor. Tot acum este înlocuit soclul original din cărămidă cu actualul soclu din piatră de talie. Contemporană cu această etapă credem că este realizarea unei centuri superioare și refacerea bolților sus amintite, care sunt „sigilate” de realizarea actualei picturi, anterioară anului 1935.

Pardoseala din scândură a fost realizată înainte de pictura actuală; suportul de tencuială se oprește (în toate casele interioare efectuate), la nivelul pardoselii din scândură.

Nu se cunosc primele două etape de locuire umană pe acest teritoriu. Urmele unor morminte deranjate de fundațiile bisericii ne conduc la afirmația că pe acest loc a funcționat un cimitir medieval cu o biserică aferentă. Plasarea în timp și descoperirea unor complexe aparținând acestor etape, sunt probleme de rezolvat într-o cercetare viitoare.

Nu a putut fi datată absolut nici edificarea bisericii și nici vreo altă etapă de reparație, cu excepția picturii actuale. Analizând conținutul actului de închinare din data de 20 iulie 1797 putem formula câteva observații istorice cu privire la condițiile ctitoririi schitului:

- Faptul că actul de închinare din 20 iulie 1797 este semnat de rude colaterale ale unui preot Apostol Căpătanu și de obștea sătească, ne oferă prezumția că acest preot este ctitorul principal al schitului și că la acea dată nu existau moștenitori de gradul I ai acestuia (vezi însă și preotul Gheorghe Moise care se iscălește ca preot, fără grad de rudenie cu Apostol). O altă concluzie ar fi aceea că schitul poartă numele satului și nu al preotului ctitor, care poartă la rândul lui numele satului unde se afla biserica la care slujea sau poate ca o subliniere a faptului că era „om al locului”, al satului Căpătanu.

- Participarea obștii sătești la actul de închinare nu poate fi motivată decât prin participarea acesteia la actul de ctitorire, alături de Apostol Căpătanu, (considerat ctitorul principal), participare realizată în diferite forme. Așa se explică faptul că închinarea are nevoie și de acordul „poporenilor”.

- Faptul că Apostol Căpătanu era preot, absența altei biserici (contemporană cu schitul) care să deservească comunitatea locală, surprinderea unor morminte anterioare bisericii actuale și nominalizarea ctitoriei fie ca biserică (chiar și în actul de închinare !), fie ca schit, ne determină să credem că preotul ctitor nu a făcut altceva decât să ridice, cu participarea întregului sat, o nouă biserică pe locul uneia mai veche. Absența descendenților direcți și probabil decesul soției, l-a determinat să transforme (în baza drepturilor de ctitor), biserica ctitorită în schit de sat, iar el să se călugărească în parohia pe care o deservea. Acest caz nu ar fi singular pentru epocă și zonă, acordul Episcopiei fiind foarte ușor de obținut. Probabil că fosta casă parohială, aflată undeva în preajmă, a fost transformată în corp de chilii.

Exemplul ctitorului a fost urmat de nepoții lui, care semnează actul de închinare în calitate de monahi ai schitului (Silvestru ieromonah, Macarie monah).

- Probabil că în toată perioada de funcționare a schitului, biserica a continuat să deservească și satul Căpătanu. De menționat că satul este anterior schitului, numele său provenind probabil de la antroponimul ce desemna o ceată de neam, membră a unei obști teritorializate umblătoare pe bătrâni, ce s-a desfășurat anterior sec. XVIII. Această ambiguitate de statut credem că s-a datorat atât dublei funcțiuni (schit și biserică comunitară), cât și aspectului ansamblului arhitectonic (o biserică înconjurată de un cimitir sătesc, cu una sau mai multe clădiri împrăștiate în jur, în care viețuiau descendenții ai familiei Căpătanu, ce obținuseră ranguri monahale, scutiți de impozitele apăsătoare ale epocii).

- În ceea ce privește pictura murală, în acest moment se observă clar două etape. Cea mai recentă datează dinaintea anului 1935, când există informații că a fost spălată pictura iconostasului, pereții altarului și sânilor. Cea mai veche, pentru care nu avem momentan elemente de datare, se observă la partea inferioară a iconostasului. În tradiția locală a rămas faptul că biserica a fost folosită drept grajd și adăpost în acea perioadă. Probabil că atunci a fost pierdut și clopotul (actualul clopot fiind realizat după primul război mondial).

Descoperirea urmelor unei vetre simple, sub nivelul de construcție al actualului pridvor, ne determină să afirmăm că trupele aflate în prejma frontului de pe linia Galați – Mărăști – Mărășești - Oituz, au deprecia mai amplu biserica decât cutremurele anterioare și ulterioare.

Secțiunile I și II realizate la cca. 20 de m S de biserică, nu au oferit informații arheologice importante. Putem afirma doar că în sectorul sondat nu există urmele unor anexe ale schitului și nici urme antropice anterioare.

Planșa 15

20. Augustin, com. Ormeniș, jud. Brașov

Punct: Tipia Ormenișului

Cod sit: 41569.01

Colectiv: Florea Costea - responsabil (MJI Brașov), Angelica Bălos - responsabil sector (MCDR Deva), Lucica Scurtu (MJI Brașov), Voica Istrate (Șc. Gen. nr. 11 Brașov), absolvenții Mădălina Mărgineanu, Costel Cioancă (Univ. Alba Iulia), Laura Moței, Florin Moței (FIB), studenții Dragoș Berariu, George Bounegru, Daniela Drăgoi, Corina Dinu, Viorica Dinu, Raluca Gheorghiu, I. Alex. Lascu, Cristinel Plantos (Univ. Alba Iulia)

S-a lucrat numai în punctul Augustin-Tipia Ormenișului, deoarece pentru siturile din raza comunei Racoș nu au existat fonduri, în ciuda importanței naționale pe care o au cetățile și construcțiile sacre din zonă (Ministerul Culturii și Cultelor, poate și din cauza unor disfuncționalități de comunicare, nu a alocat nici un leu, deși s-a revenit cu solicitări).

Cercetările au vizat trei zone: a. incinta; b. terasele sudice ale tipiei; c. terasele de la poalele tipiei, în imediata apropiere a râului Olt.

a. Incinta

Au fost trasate șapte secțiuni (S. I, S. III - S. VIII / 2001) și o casetă (C. 4/2001), amplasate între „cazarmă” și sanctuarul cu aliniamente din plinte de tuf vulcanic.

Secțiunile, paralele, au avut orientarea NE-SV (terase - prăpastie) și au fost despărțite de câte un martor lat de 0,5 m. Casetă C. 4/2001 a ocupat cea mai mare parte din interspațiul S. I – S. VIII/2001. În final, după demontarea marilor, a rezultat o suprafață ce se extinde pe 2/3 din lățimea platoului, între monumentele amintite.

Constatări:

- Pe toată suprafața decopertată a apărut un pavaj realizat prin tăierea cu dalta a stâncii din porțiunea dinspre prăpastie și folosirea sfărâmurilor rezultate la înălțarea părții dinspre terase, până la cota stâncii tăiate. De-a lungul timpului, partea amenajată s-a tasat, coborând în unele locuri sub înălțimea rocii „cruțate”. În marginea dinspre prăpastie, în fața bordurii „cruțate”, au fost așezate 1 - 2 rânduri de lespezi de granit bine fasonate, paralele cu lungimea platoului. În mod cert acestea nu au avut rost defensiv, ci de a delimita o construcție. De un rost defensiv nu poate fi vorba, atâta vreme cât în această parte cetatea nu putea fi atacată (pe lângă faptul că aici există o bordură din rocă cruțată).

- Pavajul rezultat din operațiunea de nivelare conține, și în amestec cu pietrele aduse, dar și pe suprafața lui, peste 2.000 de fragmente foarte mici de vase „macerate” și seminate intenționat uniform peste tot (fragmente descoperite în S. I/2001 fac parte din același vas cu fragmente descoperite în S. IV/2001, aflate la o depărtare de peste 12 m).

Este vorba de chiupuri, fructiere, câni, castroane, *toate lucrate la roată și de culoare roșie-castanie*, fără a se putea spune că aceasta se datorează arderii secundare. Doar în două locuri, special adâncite, sub nivelul pavajului, s-au găsit două chiupuri sparte pe loc, modelate cu mâna, fără boabe de cereale sau alt conținut. În cazul ambelor categorii de vase, credem că avem de-a face cu o spargere și o „depunere” rituală. Pe podea, în afara a două cărlige-agățători din fier în formă de S și a unei figurine antropomorfe din lut, nu s-a găsit nici un fel de inventar specific locuințelor sau altor tipuri de construcții civile. Facem precizarea că piese din fier în formă de S nu s-au mai descoperit pe Tipia Ormenișului, decât în sanctuarul circular de pe terasă, deja publicat.

- Aproximativ în mijlocul suprafeței cercetate, la mai puțin de 9 m depărtare (spre NNV) de „cazarmă”, a apărut un șir de trei plinte din calcar alb. Una se păstrează integral, dar este spartă pe loc (și exfoliată de-a lungul timpului). Și celelalte două au fost sparte pe loc încă din vechime, dar au fost în cea mai mare parte înlăturate încă de atunci, probabil la cucerirea romană. Distanța între „centrul” plintelor este de 2,45 - 2,5 m. Plintele sunt așezate într-un cerc de lespezi, tot din calcar, destul de bine fasonate și astfel înclinate încât să le asigure stabilitatea. La rândul lor, lespezile se sprijină de o bordură de pietre mai mici, ansamblul dând, pe verticală, imaginea unei construcții în trepte. Plintele nu sunt adâncite în pavaj, ci „plantate” în cercul de lespezi, deasupra acestuia. În restul suprafeței cercetate s-au mai găsit alte suporturi de plinte sau plinte sparte pe loc, majoritatea deplasate fie la cucerirea romană, fie de-a lungul timpului, de rădăcinile arborilor.

- Suporturile de plinte nu au aceleași dimensiuni și nu se înșiruie pe aceeași direcție. Astfel se poate deduce că avem de-a face cu un sanctuar care a funcționat în două faze, sigur mai veche fiind cea căreia îi aparțin plintele cu diametrul mai mic (unele suporturi ale lor fiind parțial acoperite de pavajul corespunzător plintelor mari, cu

diametrul de aproape 1 m).

Deoarece cca. o treime din lățimea platoului nu a fost cercetată, în prezent nu ne putem pronunța nici asupra numărului de șiruri de plinte sau al plintelor, nici asupra orientării acestora. Sigur este doar faptul că pe Tipia Ormenișului a fost descoperit încă un sanctuar cu aliniamente (în realitate două), de data aceasta cu plinte din calcar alb, local. Până la dezvelirea integrală, ne ferim să facem aprecieri în ceea ce privește raportarea lui (lor) spațială sau temporală la celelalte edificii de pe platou.

b. Pe Terasa I, în imediata apropiere a zidului incintei și paralel cu acesta a fost trasată Secțiunea II/2001, lungă de 40 m și lată de 2 m, cu scopul de a se completa profilul longitudinal al respectivei terase. Ea începe de la 13 m depărtare de prăpastia dinspre NNV (Racoș) și ajunge la Secțiunea Magistrală de la începutul anilor '80, care a traversat incinta și terasele.

Constatări:

- Nu există decât foarte puține pietre căzute din zidul cetății sau din alte construcții din incintă.

- În capătul dinspre Racoș (NNV) se prefigurează un șir de bolovani mari de calcar, bine fasonați și adânciți în nivelul hallstattian, foarte probabil fundația unei construcții dacice mai vechi și de mari dimensiuni. Peste nivelul acestora se conturează o construcție din paiantă (dezvelită parțial), cu laturile de aproape 10 m.

- Fără a beneficia de o amenajare specială, *Terasa I* dacică a fost intens locuită în prima epocă a fierului, căreia îi aparțin numeroase vase negre canelate sparte pe loc și câteva piese din bronz (ace de păr, lamele etc.).

- În capătul dinspre SSE au apărut alte două construcții (locuințe suprapuse, cea veche și cu o vatră din lut fățuit). Nu ne putem pronunța asupra dimensiunilor deoarece limitele lor au fost înregistrate doar transversal pe lungimea secțiunii.

- Nici deasupra acestora, nici în porțiunea dintre ele și construcția din capătul de NNV al secțiunii II/2001 nu s-au găsit decât câțiva bolovani căzuți de pe platou. În schimb, peste tot se află lipitură de perete înroșită de foc, semn al existenței altor construcții din paiantă, cărora nu li s-a putut delimita conturul. Faptul se datorează neterminării săpăturii, nu atât din cauza intemperiilor din a doua jumătate a lunii august, cât din cauza lipsei de fonduri.

- De semnalat, în capătul dinspre SSE al secțiunii, prezența în rândul foarte abundentei ceramici dacice a trei fragmente greco-romane de import. În aceeași măsură se cuvine menționată o turtă de bronz în greutate de câteva zeci de grame, care, împreună cu lingoul de argint și cu dălițele descoperite anterior, probează funcționarea pe terase a unui atelier de bijutier-orfevrar.

c. Pe toată durata campaniei 2001, cu precădere în zilele neprielnice lucrului pe Tipia Ormenișului, s-au practicat aproape 40 de sondaje. De data aceasta, locurile alese au fost reprezentate de primele terase de la poalele dealului, în stânga Oltului, între 300 - 700 m depărtare de vărsarea Pârâului Tipiei (Racilor) în acesta.

Constatări:

- Toate terasele beneficiază de surse de apă curgătoare care nu seacă total nici în anii excesiv secetoși.

- În majoritatea sondajelor s-au evidențiat vestigii sporadice și atipice pentru a putea fi încadrate cultural și, implicit, date.

- În două dintre suprafețele de sondaj au apărut dovezi sigure ale locuirii dacilor în **Latène-ul final**. Este vorba de colțul unei case din lemn din care s-a păstrat îmbinarea a două bârne așezate orizontal. Ceramică modelată cu mâna

sau lucrată la roată (cenușie). În altă suprafață (care nu a putut fi extinsă și se pare că a „căzut” în perimetrul altei locuințe) a fost descoperită puțină lipitură de perete arsă, împreună cu fragmente castanii de la borcane modelate cu mâna și fragmente cenușii de la fructiere lucrate la roată.

Acestea din urmă, dar mai cu seamă locuința din bârne, fac dovada indubitabilă a locuirii dacilor și în imediata apropiere a Oltului, nu doar pe terasele ce înconjoară dealul aproape de cota lui cea mai înaltă. Se poate spune acum că suprafața dintre Valea Tipiei și Olt locuită de daci depășește 15 ha.

Deși înaintea campaniei 2001 am afirmat că ea va încheia cercetările de pe Tipia Ormenișului, dezvelirea „noului” sanctuar, dublată de abia amintita locuire a dacilor pe terasele inferioare ale Oltului, impun cu stringență nu doar continuarea, ci și augmentarea săpăturilor de la Augustin, imposibil de înfăptuit fără o cofinanțare consistentă și din partea Ministerului Culturii și Cultelor.

21. Babadag, jud. Tulcea

Puncte: Sector V, Sector Fortificație

Cod sit: 159669.01

Colectiv: Gabriel Jugănar, Sorin Ailincăi (ICEM Tulcea), Al. Morintz (IRT București)

Așezarea fortificată eponimă culturii hallstattiene de tip Babadag (sec. XI - prima parte a sec. VII a. Chr.) este situată la cca. 2 km NE de orașul Babadag, la vărsarea pârâului Tabana în lacul Babadag. Promontoriul de loess pe care este amplasat situl are în momentul de față o suprafață de cca. 2 ha, partea de NV - N - NE a acestuia fiind grav afectată de eroziunea continuă provocată de apele lacului Babadag, având loc într-un ritm accelerat masive prăbușiri.

Săpăturile arheologice din anul 2001, finanțate de la bugetul ICEM Tulcea cu suma de 32 milioane lei, au fost efectuate de Gabriel Jugănar și Sorin Ailincăi (ICEM Tulcea), în partea a doua a perioadei de săpături participând și Alexandru Morintz (IRT, București).

Cercetările au avut trei obiective principale:

- finalizarea cercetărilor din *Sectorul V* (faleza așezării) în cele patru casete de 4/4 m, dispuse pe două aliniamente;
- taluzarea și extinderea S.VI (secțiune trasată de S. Morintz) către SE în vederea cercetării sistemului defensiv al așezării - *Sector Fortificație*;
- actualizarea planului topografic al așezării.

I. Sectorul V

În cele patru casete a fost demontat nivelul IV situat între -1,5/1,6 m, nivel aparținând fazei Babadag II, unde în campania din 1999 au fost descoperite mai multe locuințe de suprafață și gropi menajere.

În Casetă I, nivelul IV acoperea un bordei de mari dimensiuni (B.1), orientat NNE-SSV, cu două trepte, surprins numai în carourile 1 și 2. Acest complex a fost săpat pe un nivel ce se găsește la -1,8 m, având o adâncime de -0,55/0,6 m. Depunerile din bordei ne indică două momente de evoluție separate de o lentilă de arsură foarte puternică. Materialul ceramic recoltat din cele două nivele ale bordeiului este unitar, reprezentând practic tot spectrul de forme ceramice de tip Babadag (cu excepția

ceștilor cu două torți supraînălțate), fiind atribuit fără nici un dubiu fazei Babadag II.

În carourile 3-4 ale Cas.I, la -1,8 m a fost sesizat un nivel de dărâmtură, cu pereți de locuință prăbușiți, proveniți din elevația bordeiului, peste un strat gălbui puternic tasat (probabil o nivelare din acea etapă de locuire).

Această nivelare a fost reperată și în Cas.IV, aflată la NV de Cas.I, dar numai în carourile 1 și 2, pe aceeași adâncime (-1,8 m). În caroul 1 al acestei casete semnalăm prezența unui fragment de vas bitronconic decorat cu cercuri și tangente incizate, motive tipice fazei Babadag I. Nu putem însă data acest nivel (nivelul V) într-o etapă mai veche de faza Babadag II, ținând cont de numărul mare de fragmente ceramice decorate cu motive imprimate, tipice acestei din urmă fază, fragmentul sus menționat ridicând totuși problema existenței în acest sector a unor posibile complexe Babadag I.

În Cas.II, pe același nivel de la -1,8 m a fost descoperită o groapă menajeră (Gr. 21) cu diametrul gurii de 1,3 m, al bazei de 1,45 m, adâncă de -1,1 m, ce conținea ceramică Babadag II, remarcându-se un fragment de vas bitronconic, decorat cu motive incizate și imprimate, și un perete de strachină decorat cu motive imprimate.

În Cas.III, pe același nivel (nivelul V), au fost descoperite patru gropi menajere, două intersectându-se cu material ceramic atipic.

Cel mai vechi nivel de locuire - nivelul VI, a fost sesizat numai în Cas.I, sub nivelarea amintită mai sus din caroul 3-4, la o adâncime de -1,9 m. Demontând acea nivelare, în caroul 4 s-a conturat gura unei gropi menajere (Gr.23), săpată direct în steril. Situația descoperirii acestui complex este una ideală pentru situl de la Babadag - unde multe amenajări se intersectează, amestecându-se astfel materialul ceramic.

Groapa avea diametrul gurii de 1,2 m, al bazei de 1,8 m, și o adâncime de -0,4 m, și conținea într-un prim strat (până la -0,2 m) cenușă, cărbune și oase de animal mic (probabil iepure), iar în stratul următor (între -0,2/0,4 m) pământ de umplutură în amestec cu fragmente ceramice. Materialul ceramic din acest complex închis este foarte important pentru datarea celui mai vechi moment de locuire din sectorul V. Sunt de amintit fragmentele unui mare vas borcan decorat cu brăuri crestate, fragmentele a patru străchini cu buza invazată - una decorată cu caneluri oblice pe buză, dar mai ales fragmentele unei cești cu o toartă supraînălțată, decorată pe umăr cu o linie orizontală realizată prin imprimare. Avem așadar certitudinea că acest complex aparține fazei Babadag II, respectiv unei etape de început a acesteia.

Finalizarea cercetărilor din cele patru casete deschise în sectorul V ne oferă prilejul unor concluzii preliminare, legate de evoluția așezării:

- Au fost descoperite șase niveluri de locuire, notate în ordinea descoperirii de la I la VI, primele trei fiind atribuite fazei Babadag III (sec. VIII - prima parte a sec. VII a. Chr.), iar ultimele, fazei Babadag II (sec. X - IX a. Chr.).

- Nu au fost semnalate complexe aparținând fazei Babadag I (sec. XI a. Chr.), ceea ce vine să confirme ipoteza lansată de regretatul S. Morintz, cu privire la dinamica așezării, ce a înaintat progresiv de la N spre S, ca urmare a prăbușirii încă din antichitate a falezei promontoriului.

- În ceea ce privește tipurile de locuințe, cele de suprafață, cu podele de lut, pereții construiți dintr-o structură de lut lipită cu lut și acoperișul din stuf, sunt cele mai numeroase. A fost descoperit un singur bordei, în penultimul nivel de locuire (nivelul V), situație ce confirmă și alte

descoperiri mai vechi de la Babadag, toate acestea demonstrând că acest tip de locuință mai primitiv, a fost abandonat cel puțin pentru nivelul fazei a III-a.

II. Sector Fortificație

Taluzarea S.VI și mai ales extinderea acestei secțiuni în partea de SE, operațiune nefinalizată datorită lipsei resurselor financiare, a avut ca scop verificarea sistemului defensiv. În caroul 1 al secțiunii, la adâncimea de -0,4 m, în terasa de loess, ce a fost tăiată de șanțul de apărare, a fost descoperită o groapă (Gr.1), având diametrul gurii de 0,6 m, al bazei de 0,7 m, adâncă de -0,35 m, cu un strat gros de cenușă, în amestec cu mai multe fragmente ceramice, precum și un mic cuțit din fier, cu limba mânerului distrusă și lama ușor curbată în sus, piesă similară celor de tip Stoicani. Pe baza materialului ceramic - două fragmente de străchini cu buza invazată, un fragment de vas borcan, două fragmente de vase bitronconice, a analogiilor cuțitului, cât și a poziției stratigrafice a complexului, acesta a fost încadrat în faza Babadag III. Pe această terasă în secțiunile mai vechi au fost descoperite mai multe gropi menajere atribuite fazei Babadag III, conturându-se ipoteza unei zone menajere a așezării. Raportul acestei zone presupus menajere cu sistemul defensiv - situat în imediata apropiere, în opinia noastră, nu poate fi de contemporaneitate. Este greu de presupus că această zonă, care în caz de pericol era populată cu un mare număr de apărători, era pur și simplu ciuruită de aceste gropi menajere. Opinem că zona menajeră aparține unei etape ulterioare folosirii sistemului defensiv, probabil o etapă finală Babadag III, ipoteză întărită și de semnalarea în 1996 în S.XVI (cercetat între 1994 și 1999) a unei gropi menajere în umplutura șanțului de apărare, cu material Babadag III.

În ceea ce privește șanțul de apărare cu o deschidere de 16 m, față de situația din S.XVI a fost sesizată amenajarea părții inferioare a acestuia cu lespezi masive de piatră. În același timp a fost și aici surprinsă nivelarea acestuia în perioada elenistică. Valul de apărare situat în fața șanțului, pe muchia unei terase abrupte, nu a fost cercetat integral, aici având loc extinderea secțiunii, urmând ca în campania din 2002 să se confirme sau nu situația din S.XVI, unde în mijlocul structurii a fost descoperit un nucleu de piatră cu multe urme de arsură.

Cu sprijinul colegului Alexandru Morintz, cercetător științific la Institutul Român de Tracologie din București, a fost actualizat planul topografic al așezării, sesizându-se pentru zona falezei o diminuare evidentă a așezării.

Pentru campania din anul 2002 ne propunem continuarea cercetărilor din Sectorul V (zona Falezei), unde vom trasa două noi aliniamente de casete, finalizarea cercetărilor din S.VI (sector Fortificație) și deschiderea unui nou sector în partea de VNV, singura zonă ușor accesibilă pe promontoriu, unde se află atât poarta castrului romano-bizantin, cât și intrarea în fortificația hallstattiană. Totodată va fi continuată actualizarea planului topografic al sitului.

Planșa 16

Résumé

Les travaux des campagnes de 2001 ont dégagé dans le Secteur V (à côté de NNE) les plus anciens niveaux (V et VI), datés en phase Babadag II. En même temps, dans la cote SSV ont été vérifiées la structure du système de fortification (fosse et vallum de terre), daté en phase Babadag III.

22. Balaci, com. Balaci, jud. Teleorman**Punct: Ruinele Curții lui Constantin Bălăceanu**

Cod sit: 152001.02

Colectiv: Nicolae Constantinescu - responsabil (IAB), Ecaterina Țânțăreanu, Veronica Predoi, Pavel Mirea (MJ Teleorman)

Obiectivele campaniei 2001 au fost, în continuare, datarea ruinei păstrate din edificiul nobiliar de la Balaci, refacerea configurației planimetrice originare și durata viețuirii în cuprinsul fostei curți.

Observațiile directe au permis răspunsuri parțiale la toate cele trei obiective, dar, de departe, cel mai important este acela că, la origine, cuibul rezidențial de la Balaci arăta altfel: era mai întins, dezvoltându-se în mod sigur spre N, dar posibil și spre S, cu o scară spre foisorul aflat deasupra pivniței mici.

Într-adevăr, toate secțiunile din microzona N (secțiunile I - capătul de N, II și IV) au permis cercetarea zidurilor care depășeau aliniamentul nordic al pivnițelor, fie că era vorba de laturile de V și E ale vechii case (secțiunile II și IV).

În prima s-a dat de un zid gros de 1,18 m, în a doua grosimea zidului atingând 1,28 m; capătul de N al secțiunii I, respectiv peretele de V a căzut chiar pe un racord al pivniței cu un perete de cărămidă perpendicular, demolat apoi până la soclul fundației.

Fundarea casei - a pivniței - a pornit de la un strat de humus negru, steril din punct de vedere arheologic, demonstrând că cel puțin în stadiul actual al cercetării o locuire medievală anterioară lipsește, dacă nu punem în discuție resturi vagi de locuire din mileniul I.

Gârliciul pivniței mici (P2) s-a aflat în centrul preocupărilor în această campanie, el fiind ascuns vederii datorită umplerii cu gunoi. Din interiorul pivniței mari, pe peretele de V se vede clar arcatura deschiderii. De asemenea, în interiorul pivniței mici se vede arcul de deasupra golului intrării, marcat și la exterior de un linteal de piatră fasonată, cu secțiunea pătrată. Exact pe direcția E-V a fost amplasată secțiunea VII, cu scopul de a observa configurația gârliciului, zidul de S al acestuia fiind deja parțial degajat în campania precedentă (secțiunea III).

S-a identificat astfel grosimea zidului sudic din cărămidă de 0,85 m și faptul că este înfipt direct în solul viu, brun roșcat de pădure (nu s-a atins talpa fundației), fără să urmeze panta de acces, distrusă între timp. S-a identificat de asemenea și peretele de sprijin al laturii de N a boltii gârliciului, decroșat cu un lat de cărămidă față de zidul de S al pivniței mici.

Materialul arheologic recoltat este inconsistent, sporadic ca răspândire și nesemnificativ pe alocuri. Lipsesc evidente semne de viață intensă în cuprinsul fostei curți boierești, chiar frapează, de exemplu, inexistența cahlilor de sobe. În concluzie, după două scurte campanii arheologice, monumentul bălăcean se dezvoltă ca un tip mult mai evoluat de casă nobiliară decât s-a presupus până acum, cu o posibilă analogie, strict contemporană (1690) la Afumaș-Ifov.

Bibliografie:

1. Anca Brătuleanu, Curți domnești și boierești: Valahia veacurilor al XVII-lea și al XVIII-lea, Ed. Simetria, Buc., 1997, p. 15, 22, 27, pl. II;
2. Constantin Bălăceanu Stolnici, Cele trei săgeți, Saga Bălăcenilor, Ed. Eminescu, Buc., 1990;
3. N. Constantinescu, E. Țânțăreanu, V. Predoi, Balaci, în: Cronica cercetărilor arheologice din România, Campania 2000, Suceava, 2001.

23. Balta Sărată (Caransebeș), jud. Caraș Severin**Punct: Câmpul lui Poșta**

Cod sit: 51029.07

Colectiv: Gh. Lazarovici (MNIT), Sorin Petrescu (MJERG Caransebeș)

Suprafețele 5 (8 x 10 m) și 6 (6 x 8 m), deschise în anul 2000, extinse din cauza complexelor descoperite în 1999 și anterior, deosebit de mari, sunt amplasate în zona centrală a stațiunii, zonă în care începe locuirea și unde au fost descoperite complexe de fază **Vinča A3-B1**, în special bordeie, și locuințe de suprafață (Vinča B1). S.6 este în jumătatea de N a sitului.

În aceeași zonă au fost descoperite complexe și morminte din epoca bronzului, grupul Balta Sărată (o locuință de tip colibă și o groapă), stațiunea eponimă a grupului.

Probleme mai importante:

Locuirea de epoca bronzului începe de la adâncimea de -0,2/-0,4 m, imediat sub stratul de humus și are "aglomerări de materiale" provenind de la colibe precum și unele gropi (cu diam. 1,1 m) provenind de la gropi de provizii sau fund de bordei (partea superioară distrusă de vechile lucrări agricole).

În zona livezii, în S.5: nivelul vincian pornește de la -0,25 m, iar la -0,4 m este nivelul de dărâmare al unei locuințe, nivelul de călcare fiind la -0,6 m. În zona de NV, în S.6 a fost descoperită o mare locuință cu obiecte de cult (vase capac de mari dimensiuni, idoli) pentru care suprafața a fost extinsă.

Stratigrafia:

- 0/-0,15 m humus actual, de culoare brun - gălbui;
- -0,15/-0,25 m strat brun-cenușos, granulos; la adâncimea de -0,25 m, în colțul de SE al S.5 apăreau fragmente ceramice de epoca bronzului (gr. Balta Sărată) precum și resturi de chirpici mărunți, provenit de la pereți de capăt, de la colibe sau locuințe ușoare, sezoniere, de epoca bronzului și de la unele medievale timpurii și mici gropi de provizii (diametru 0,9 m);
- -0,25/-0,4 m strat mai granulos negru-cenușiu;
- -0,4/-0,6 m strat brun, cu resturi de chirpici mărunți și mai mare pe alocuri, în același strat cu dărâmături masive de complexe, cu împrăștieri în imediata vecinătate a lor. În zona de V apar resturi de la pereți de locuințe nearse (pământ galben). Cercetarea s-a oprit la acest nivel.

Complexele

Locuința 18, parțial preparată, continua sub profilul de SE al suprafeței unde s-a extins cercetarea și avea lățimea de peste 2,5 m dar sub 3 m. Locuința a avut o folosire îndelungată, podeaua suspendată avea trei refaceri cu lut galben, ultima reparație a suferit arderi de la incendierea locuinței. Din primele etape de locuire pe

podea s-au găsit mai multe vetre sau funduri de casete pentru cereale, de formă dreptunghiulară cu lut ars gros și mai bine ars (marcând o ardere intenționată). Doar una dintre acele grupări avea structură de vatră (pământul era bătut și mai nisipos).

În vecinătatea colțului de V, pe peretele de V, au fost descoperite două zone gospodărești: o vatră cu resturi de la o plasă de pescuit cu greutate de piatră de forma acelor idoli de prundiș ("Pebbelidols"); o instalație de la război de țesut cu serii de 7 greutate conice despărțite de o greutate sferică cu gaura mai groasă, probabil pentru un fir de margine, mai gros; depuneri rituale de rășnițe (spre centrul peretelui de V și spre centrul locuinței), legate de abandonarea locuinței și de cultul Marii Zeițe Mame (6 rășnițe cu fața în jos peste cea de a 7-a aflată *in situ*). Spre centrul locuinței se mai afla *in situ* o rășniță mare și un lustritor.

Ritual cultic, agrar, legat de numărul 7: șapte este număr ritual, legat de culte ale Zeiței Mame, de ex. două serii de 7 zeițe cu tron și o serie de zeițe fără tron în complexe de cult cucuteniene de la Isaiia și Poduri; 7 greutate în Sanctuarul 2 de la Parța (cultura Banatului), de 2 ori câte 7 greutate în sanctuarul de la Sălacea, epoca bronzului), etc. (vezi Lazarovici & al. 2001, Parța, Sanctuarul 2).

Materialul din locuință aparține fazei Vinča B1.

Groapa 20 este fundul unei gropi de epoca bronzului cu materiale din grupul Balta Sărată, faza III, decorate cu dinți de lup și împunsături succesive.

Groapa 21 este fundul unui bordei medieval timpuriu în care au fost descoperite numeroase pietre arse de la acoperiș sau pietrar.

Planșa 17

24. Basarabi, mun. Calafat, jud. Dolj

Punct: Hunia catărului

Cod sit: 70370.01

Colectiv: Petre Gherghe - responsabil (Univ. Craiova), Marin Nica (MO Craiova)

În decursul lunii august 2001 s-au efectuat săpături arheologice de salvare de către Muzeul Olteniei în colaborare cu Universitatea din Craiova în trei puncte distincte din perimetrul localității Basarabi¹.

Pe raza localității Basarabi, în punctul "Hunia Catărului", la cca. 250-300 m V de ferma piscicolă, am deschis o casetă cu dimensiunile de 4,30 x 2,30 m, prilej cu care a fost identificat un cuptor medieval în perfectă stare de conservare, cu numeroase fragmente ceramice de epocă.

Acesta era plasat pe mijlocul terasei înclinată pe direcția N-S la o înălțime față de nivelul de călcare al văii de cca. 10 m. În apropierea lui, spre E, la aprox. 2-2,5 m, au fost identificați doi stâlpi carbonizați care au aparținut probabil unei locuințe, ca de altfel și cuptorul. Acesta avea dimensiunile de 1,04 x 1,1 m, iar deschiderea la gură de cca. 0,78 m. Grosimea pereților nu depășea 12 cm. După caracteristicile ceramicii cuptorul aparține așezării medievale din sec. al XIV-lea, cercetată încă din anul 1967.

Note:

1. Din colectivul de cercetare a făcut parte și profesorul de istorie Vasile Cioană din Maglavit, un foarte bun cunoscător al istoriei locale.

Abstract

Archeological diggings - in order to rescue and protect the archaeological heritage of this area - have been made on the sites of Basarabi.

At Hunia Catărului has been discovered a medieval earthen bread oven in 1967.

25. Băbeni, com Topliceni, jud. Buzău

Punct: Biserica parohială „Sf. Împărați”

Cod sit: 49787.02

Colectiv: Emil Lupu (ABRAL ARTPRODUCT SRL)

Finanțator: ONPP; Proiectant general: CPPCN - șef proiect arh. Liviu Brătuleanu

În perioada 8-20 martie 2000 a fost efectuată prima cercetare arheologică la biserica fostei mănăstiri Băbeni, reprezentată de sondaje arheologice informative, numai la exteriorul bisericii, executate concomitent cu investigațiile geotehnice asupra fundațiilor și terenului de fundare.

Biserica parohială este singurul monument ce se mai păstrează din fostul ansamblu mănăstiresc și este situată în zona central-estică a satului, pe terasa superioară de pe malul drept al râului Râmnicu Sărat.

Literatura de specialitate îl consideră ctitor al bisericii actuale și fostei mănăstiri pe Negoită Dedulescu. În anul 1670, un document ne spune că Negoită ocupa funcția de logofăt, fiind căsătorit cu jupâneasa Preda, fiica lui Stroe vel vornic Leordeanu; de asemenea, se specifică faptul că el mai avea și doi veri, respectiv Radu Dedulescu și Maria spătăreasa, căsătorită cu Ion Văcărescu. Aceasta din urmă, la 23 martie 1691 se afla refugiată la Sibiu cu Maria Cantacuzino, și îi scria împăratului Leopold I pentru a-i solicita asigurarea unor pensii viagere.

Evoluția ansamblului monahal este încă puțin cunoscută pentru sec. al XVII-lea, știind sigur doar că la 28 martie 1682, egumenul mănăstirii împreună cu Matei Bagdat și Negoită căpitan Dedulescu, cumpără o ocină la Draghiesți. De asemenea, satul este atestat documentar din anul 1593. Probabil că, la fel ca multe alte mănăstiri, cea ctitorită de Negoită logofăt a suprapus o biserică a satului pe care acesta îl stăpânea. Cert este că biserica actuală nu arată așa cum a fost construită la porunca logofătului.

Biserica pe care o vedem astăzi este tot ce a mai rămas din ansamblul mănăstirii. Ea este una dintre cele mai frumoase realizări ale arhitecturii din vremea lui Matei Basarab, dar pe care s-au aplicat decorațiuni specifice artei brâncovenești. Ea are un plan dreptunghiular, cu absida altarului decroșată, turn-clopotniță peste pronaos cu scara de acces în grosimea zidului nordic și pridvor inițial deschis, dar acum zidit. Ancadramentele ferestrelor și portalul către pronaos sunt bogat sculptate în stil brâncovenesc cu motive vegetale.

Faptul că această biserică prezintă toate caracteristicile artei brâncovenești, se datorează probabil refacerii bisericii inițiale. Refacerea a fost realizată și prin contribuția lui Mihail Cantacuzino, care era soțul Mariei Dedulescu, iar pictura, terminată în 1703, a fost realizată de Iachim Zugravul. În 1718 a fost pictat și pridvorul bisericii. Din decorațiunile interioare se remarcă și tâmpla de lemn, sculptată cu traforuri având ca elemente vița de vie și strugurii. La exterior, biserica are ca decor un brâu

median încadrat de două șiruri de cărămizi dispuse în "dinti de fierăstrău" și arcaturi. La puțină vreme după construirea sa, biserica a suferit primele transformări, reprezentate în principal de adăugarea pridvorului de certă factură brâncovenească.

Probabil că a avut mult de suferit în urma cutremurului din 1802, astfel că - în 1829 - egumenul Dositei a reparat acoperișul și chiliile. După secularizare și desființarea mănăstirii, preotul Ștefan Angheliescu face noi reparații la biserică și acareturi, împreună și curtea cu un gard din scândură.

În 1890 biserica este lovită de trăsnet și se fisurează în șapte locuri, fiind din nou reparată. După cutremurul din 1940 - respectiv în anul 1943 - este din nou reparată zidăria și este înlocuit acoperișul. Ultimele reparații sunt efectuate în anii '60 de către Episcopia Buzăului.

În această campanie au fost stabilite ca obiective obținerea de informații stratigrafice generale, stabilirea etapelor și a eventualelor faze de construcție sau refacere, investigarea structurală a fundațiilor, determinarea unor eventuale epoci anterioare de locuire umană și obținerea nivelmenturilor necesare proiectului de restaurare.

Pământul viu, reprezentat de argilă cu concrețiuni calcaroase se află la -1,5/-1,7 m față de profilul soclului bisericii. Peste acesta se află un nivel de humus vechi cu urme prăfoase și loessoide, amestecat cu argilă, gros de 0,15/0,2 m. Deasupra sa se află un nivel de humus de pădure gros de 0,3/0,4 m, în care se regăsesc și vagi urme antropice, reprezentate de fragmente de chirpic. Peste acest strat apare nivelul de construcție al mănăstirii, reprezentat de pământ aruncat din săpătura fundațiilor și mortar de var cu nisip din faza de construcție. Lipsesc în toate casele efectuate niveluri consistente de depunere aparținând perioadei de utilizare a mănăstirii și a bisericii de mir actuale, fiind înlocuite de humusul actual și de un trotuar din ciment de epocă contemporană.

Caseta 1 a verificat situația fundației pridvorului în colțul de SV al bisericii, unde apar două crăpături. S-a constatat că aceste crăpături se transmit până la talpa fundației. Fundația este alcătuită din bolovani de râu de dimensiuni medii și mari și din rare cărămizi fragmentare de epocă, înecate în mortar de var cu nisip. Talpa fundației se sprijină pe pământul viu, fără a fi îngropată în acesta. Nu a fost determinat aici decât nivelul de construcție al pridvorului brâncovenesc, nivelul de construcție și de depunere din sec. XVII fiind absent.

Caseta 2 a fost executată pe partea de S a bisericii, la exteriorul acesteia, la relația dintre pronaos și pridvor. S-a constatat că atât la nivel de fundație cât și de soclu, pridvorul se adosează la pronaos.

Cele două fundații au structuri diferite, respectiv fundația pronaosului este alcătuită din straturi de bolovani de râu alternând cu straturi de cărămizi fragmentare, înecate în mortar de epocă. Imediat sub nivelul tencuiei de ciment care îmbracă unitar cele două socluri, la nivelul pridvorului apare un placaj din cărămizi de epocă dispuse pe cant.

Caseta 3 a fost trasată pe latura de S a naosului pentru a verifica starea acestuia, alcătuirea fundației și nivelmenturile. Fundația are o înălțime de 0,8 m, iar în jumătatea sa inferioară mortarul este nisipos, cu puțin liant de var. Fundația este alcătuită din straturi succesive de bolovani de râu de dimensiuni medii și cărămizi fragmentare de epocă și nu este decroșată față de elevație.

În capetele de E și de V ale casei au fost urmărite două crăpături verticale transmise până la talpa fundației. Fundația este așezată aici pe un strat de humus vechi cu urme de

combustii vegetale și chirpici rar.

În profilul de V al casei a fost surprins *in situ* un cavou din cărămizi de epocă, ce nu a fost investigat, iar la -1,4 m a fost surprins mormântul unui ieroschimonah Sava, potrivit inscripției de pe o cărămidă aflată sub craniul acestuia.

Caseta 4 a fost executată pe lângă axul longitudinal al bisericii, în dreptul laturii estice a altarului. Cu excepția observațiilor privind fundația altarului, nu au fost făcute alte constatări. Fundația este alcătuită tot din straturi succesive de bolovani de râu și cărămizi fragmentare înecate în mortar.

Caseta 5 a fost realizată pe latura de N a bisericii, la relația dintre naos și pronaos. Ca și la nivel de soclu, fundația naosului este unitar construită și întretesută cu cea a pronaosului, fiind alcătuită din bolovani de râu și cărămizi fragmentare înecate în mortar de var cu nisip. Umărul fundației este alcătuit dintr-o asiză de cărămizi ca strat de egalizare, pe care s-a ridicat soclul bisericii. O fractură verticală este transmisă aici până la -1,08 m față de profilul soclului, având la nivelul fundației o lățime de 6-8 cm. Cărămizile din aceeași asiză - crăpate pe traseul fracturii datorită fenomenului de tasare ce se manifestă - au o diferență de nivel de 2-3 cm. Și aici talpa fundației este așezată pe un strat de depunere antropică, reprezentat de cărbune și chirpici, în care s-au descoperit fragmente ceramice ce se datează larg în cultura **Sântana de Mureș - Cerneahov**. De asemenea trebuie specificat că la -0,9 m de la nivelul de călcare actual a fost întâlnită o pânză de apă care în decurs de câteva zile a provocat băltirea în casetă și a împiedicat continuarea săpăturii până la pământul viu.

Caseta 6 a fost trasată la relația pronaos-pridvor, pe partea de N a bisericii. S-a constatat și aici că pridvorul se adosează la pronaos, între cele două construcții fiind pământ de umplutură, iar la talpa fundațiilor existând un spațiu între ele de cca. 28 cm. Ambele fundații sunt așezate pe pământul viu.

Prima depunere antropică aparține unei locuiri post-romane, din care nu au fost surprinse complexe arheologice, fiind pusă în evidență doar prin fragmente ceramice și urme evidente de cărbune și chirpici descoperite în Caseta 5.

În epoca medievală, în cursul sec. XVII, este ridicată biserica actuală, fără pridvor. Ea a fost construită pe un platou ce probabil că a fost nivelat prin răzuire. Biserica a fost unitar construită în toate compartimentările sale inițiale.

La scurt timp după ridicarea bisericii, probabil că s-a hotărât construirea pridvorului, de o manieră destul de neglijentă, dezaxat față de biserică. Acesta s-a adosat la pronaosul bisericii pe toată înălțimea sa.

Datorită conținutului restrâns al sondajelor realizate, problemele mari de cronologie și fazeologie a ansamblului monahal nu au putut fi abordate. Apariția pânzei de apă la -0,9 m adâncime, pe partea de N a bisericii a demonstrat că pe lângă fenomenul de tasare, aceasta se mai confruntă și cu alte probleme. Apa a împiedicat aici investigarea rapidă a sitului cerneahovian, pentru a stabili caracterul său. Prezența în număr mare a fragmentelor ceramice din această cultură în perimetrul ocupat de cimitirul actual, denotă că acest platou-terasă a fost intens utilizat și în timpuri mai vechi. Prezența masivă a gropilor de morminte, mai ales la S de biserică, a împiedicat obținerea unui profil stratigrafic general. La N și la E de

biserică, prezența unor mari aglomerări de cărămidă și mortar ne anunță existența unor construcții medievale dispărute.

Pentru stabilirea cronologiei bisericii este necesară o investigație în interiorul acesteia, aceasta putând stabili și prezența unor eventuale etape anterioare și nivelmenturile necesare refacerii pardoselii. Pentru stabilirea cronologiei și planimetriei ansamblului, este de asemenea necesară o investigație la N, V și E de biserică, zone ce ar putea eventual să ascundă și o reședință nobiliară locală, anterioară mănăstirii din sec. XVII.

În această campanie au fost descoperite foarte puține materiale arheologice, reprezentate de fragmente ceramice atipice medievale timpurii și fragmente ceramice, sticlărie și obiecte din fier de epocă contemporană.

Planșa 18

26. Bănești, com. Bănești, jud. Prahova

Punct: Dealul Domnii

Cod sit: 132324.01

Colectiv: Marinela Peneș, Claudia Dumitrescu (MJIA Prahova)

Amplasat în zona dealurilor subcarpatice, la SE de mun. Câmpina și 4 km NE de com. Bădești, între Văile Boului și Miroslav, Dealul Domnii este un promontoriu (cca. 500 m) cu platou înalt, împădurit, cu pante greu accesibile, ascuns între culmi mai înalte: Ciobu, Știubeu, Podul Odăii. Terenul argilos a favorizat, în timpul ploilor torențiale din 1997 masive alunecări ale versantului de NV și apariția întâmplătoare a unui bogat material arheologic.

Săpăturile arheologice derulate în anii 1997 și 2001 au fost practicate pe platoul înalt, în pădurea de stejari și în rupturile naturale, taluzate, cărora li s-au adosat mai multe casete.

În campania arheologică a anului 2001 s-au practicat opt casete, însumând o suprafață cercetată de 60 m², cu adâncimi cuprinse între -0,5 și -1,5 m. Cercetările s-au practicat în secțiuni nou deschise (cas. 14 - 19) sau în largiri ale unor casete existente din anul 2000 (cas. 8, 10, 13).

Pe platou, în pădurea de stejari existentă, s-au cercetat următoarele complexe arheologice: șase gropi rituale (cas. 13/gr. 14; gr. 20; cas. 15/gr.15; cas. 16/gr.16, 18, 19); trei amenajări de suprafață (cas. 8/10; cas. 10/11; cas. 17/17) și două zone cu comasări ceramice reduse, amplasate în pantă pe stratul natural de pietriș, în cas. 14, 18.

Gropile rituale dispuse în zona centrală a platoului sunt rotund-ovale în plan, cu diametre de 1 - 1,3 m, cu adâncimi de -1,1/-1,5 m (de la nivelul de surprindere), clopot în secțiune, cu fundul alveolat și amenajat pe pământul viu prin ardere intensă (6 - 8 cm în gr. 20/cas. 13), prin dispunerea unui strat gros de cenușă (4 - 6 cm în gr.16, 19 / cas. 16) sau prin arderea stratului de pietre naturale (gr.14 / cas.13).

Diferențele de amenajare a fundurilor gropilor rituale sunt determinate de practici specifice adaptate straturilor naturale ale solului.

În zona nordică a platoului, unde stratul de pietriș dispăre, gropile sunt mai adânci, respectiv - 1,5 m de la nivelul de surprindere, stratul argilos compact permițând dimensiuni mari; purificarea se face prin ardere nu prea intensă a pereților și amplasarea pe fund a stratului de cenușă (cas. 16 / gr. 16, 19).

În zona centrală dimensiunile gropilor se reduc, stratul de pietre calcaroase existent este ars, cenușa și cărbunii rămân

pe loc (cas. 13 / gr. 20). În această zonă stratul de pietre calcaroase este uneori dezagregat până la calcar, pe care fundul gropilor nu-l depășește. În aceste cazuri fundul gropilor este puternic ars până la scorifiere (cas. 7 / gr. 6/2000).

În partea sud-estică a platoului, la capătul cas. 13, groapa 14 deși are fundul pe strat de pietre arse nu conține material, chiar dacă amenajarea din nivelul superior este tipică.

Modul de realizare a gropilor presupune în toate cazurile aceeași procedură: săparea gropii, purificarea, amenajarea fundului, dispunerea materialului ceramic (probabil prin aruncare) pe fundul gropii, comasat pe circumferință; umplerea gropii până la -0,7/-1 m cu pământ provenit de la săpare, realizarea unui strat de 20- 40 cm din amestec de fragmente ceramice disparate, bucăți de vatră spartă, chirpici, cărbune, oase, având în centru un fragment ceramic deosebit (chiup, amforă, fructieră), umplerea totală a gropii cu pământ conținând fragmente mărunte de chirpici și cărbune.

De remarcat faptul că în groapa 16/cas.16 s-au descoperit primele obiecte metalice, respectiv un fragment de ac din bronz, cu capătul lățit, o fibulă miniaturală din bronz. Fibula (având dimensiunile L = 27 mm, H = 12 mm, L resort = 10 mm, L portagrafă = 10 mm, H portagrafă = 5 mm) are resortul bilateral, cu câte patru spire, cu piciorul întors pe dedesubt, resortul realizat dintr-un fir foarte subțire este prins de corpul fibulei prin introducerea într-un cârlig provenit din corpul fibulei. Pe corpul fibulei, aplatizat spre resort și lățit triunghiular, este o verigă subțire, atașată ulterior. Portagrafa este relativ înaltă comparativ cu corpul și se termină brusc cu un buton triunghiular. Fibula a avut resortul rupt din vechime și a fost găsită la -1,1 m, pe stratul de cenușă, între oase de animale mari, sub corpul unei oale lucrate cu mâna.

Materialul ceramic recoltat din gropile rituale provine de la vase mari lucrate cu mâna, în parte cu brâu alveolar, cești dacice, sau din vase lucrate cu roata (amfore, chiupuri, fructiere, boluri) relativ întregibile, arse secundar în proporție de 80%.

Gropile rituale 15 / cas.15 și 18 / cas.16 au fost distruse de alunecările de teren și de rădăcinile stejarelor. Ele erau amplasate la limita nordică a platoului și au caracteristicile celor cercetate aici. Din ele s-au recuperat bucăți mari de vatră și fragmente de fructiere.

Amenajările de suprafață (respectiv cele observate în cazul gr. / 10 cas.8; gr. 11 / cas.10; gr. 17 / cas.17) au fost surprinse în limita de SV a platoului, în pantă accentuată, între -0,3/-0,7 m și constau în comasări masive de material ceramic, ars secundar, amplasat în diferite poziții pe stratul natural de pietre, amestecat cu chirpici, cărbune și marcat de pietre mari, atestând posibile vetre deschise.

Caracteristicile gropilor rituale, amenajările de suprafață adiacente, tipologia materialului colectat duc la posibilitatea, în acest stadiu al cercetării, existenței pe Dealul Domnii, a unui complex ritual de cult cu **depuneri de ofrande de animale, practică bine cunoscută în lumea geto-dacică, în perioada secolelor II a. Chr. - I p. Chr. și documentată la Orlea (jud. Olt), Ostrovul Corbului (jud. Mehedinți), Conțești (jud. Argeș).**

Planșele 19, 20

Abstract

The site from Dealul Domnii was discovered after an earth sliding in 1997 and it was researched by an archaeological rescue excavation in 1997 and another systematic one in the years 2000, 2001. The site has a single level of habitation, which proved to be an important workshop arrangement, apart from other arrangements, such as the ritual deposit of animal sacrifices. The archaeological complexes researched so far are: six pits which were ritually purified with rich ceramic material previously burnt; three ritual arrangements, probably used in open air and a funerary pile. The research will be continued in the future campaigns in order to clarify the Dacian rits and rituals the 2nd - 1st centuries BC.

27. Bănița, com. Bănița, jud. Hunedoara**Punct: Dealul Cetății**

Cod sit: 87255.01

Cercetări geofizice

Florin Scurtu (GEI-PROSECO București)

Scopul cercetărilor geofizice din zona dealului Cetății, pe vârful foarte greu accesibil al căruia sunt cunoscute construcții militare dacice (M. Macrea, O. Floca, N. Lupu, I. Berciu - Cetății dacice din sudul Transilvaniei, Ed. Meridiane, 1966) sub numele de "cetatea dacică de la Bănița", a fost acela de a încerca să pună în evidență urme de locuire, civilă sau militară, în vecinătatea cetății sau pe o arie mai extinsă, în vederea instituirii unui perimetru de protecție arheologică. Fondurile necesare cercetărilor noastre au fost furnizate de către Ministerul Lucrărilor Publice.

Problema a fost dificilă chiar de la început, deoarece în afara părerii, poate nefundamentate științific, că întreaga așezare civilă din jurul cetății a fost distrusă la construirea căii ferate Simeria - Petroșani (G. Teglas, 1884, cf. I. Glodariu, E. Iaroslavschi, Civilizația fierului la daci, 1979, p. 37), nu am avut nici un fel de informație asupra eventualelor zone locuite din jurul cetății, nici în ceea ce privește poziția unor astfel de zone în raport cu cetatea și nici în privința genului de construcții civile la care ar trebui să ne așteptăm și a modului de organizare a unor astfel de așezări - locuințe izolate sau grupate (de fapt chiar despre rezultatele concrete ale săpăturilor din cetate, unde, după afirmațiile lui O. Floca, cel care a efectuat aceste săpături în anii '60, a fost găsit un material arheologic foarte bogat, avem date foarte sărace).

În aceste condiții, prima etapă a constat în depistarea unor zone cu morfologie potrivită pentru amplasarea unor construcții de genul presupus de noi (din lipsă de informații concrete, am plecat de la premiza că astfel de construcții ar fi putut fi realizate atât din piatră - în primul rând calcar, roca predominantă în regiune, cât și din lut, care prin incendiere ar fi putut da naștere unui material apropiat de cărămidă).

Pe drumul de urcare spre cetate, la poalele dealului, am constatat urme proaspete de săpături efectuate de căutători de comori. În una din zone, un număr de cutii goale de conserve așezate grupat pare să marcheze un loc în care obiectivul era prea mare pentru a fi săpat în momentul respectiv. Alte zone săpate recent am constatat și în alte părți de pe acest versant.

Urmele vechilor construcții militare dacice de pe Dealul Cetății nu mai sunt în prezent vizibile la suprafață, ele fiind acoperite de pământ, frunze și mușchi și poate chiar de cei care au săpat acest sit în anii '60. Se mai văd urmele unui "sistem de canalizare, în formă de albăie săpată în piatra naturală", după O. Floca (1966), dar nu este exclus ca acest jgheab să fi folosit la transportul de diverse materiale de la bază până în vârful dealului, în sistem "plan înclinat". Pe tot versantul se mai observă numeroase pietre paralelipipedice fasonate și cu jgheburile caracteristice săpate în aceste blocuri pentru solidizarea lor cu bârne din lemn.

Problemele acestei etape, de localizare a unor amplasamente pentru cercetarea geofizică, au continuat să fie destul de mari, din cauza ocupării actuale a unor locuri favorabile pentru construcția locuințelor antice, de către culturi de zarzavaturi, proprietarii acestora (în general cooperanți la acțiunea noastră) nepermițându-ne accesul pentru că circulația noastră prin zonele respective ar fi compromis culturile.

În aceste condiții a trebuit să exploatăm la maximum zonele cu fânețe, unde daunele produse de lucrările noastre au fost mai mici. Aceste zone au fost depistate prin controlul la fața locului, împreună cu localnici care cunoșteau bine împrejurimile și au acceptat să conlucreze cu noi.

Grutăți tehnice deosebite am întâmpinat și în procesul de metrologie a câmpului geomagnetic, din cauza activității solare foarte puternice (cea mai intensă din ultimii 10 ani), care prin frecvența, intensitatea și durata furtunilor magnetice a făcut să crească foarte mult timpul necesar fiecărei măsurători. Același efect l-a avut și proximitatea liniei de cale ferată electrificată, de tensiune 27 kV.

Perimetrele selectate pentru cercetare au avut formă dreptunghiulară (în practică o parte a acestor perimetre nu a putut fi acoperită cu măsurători, în general din cauza reliefului abrupt sau a altor obstacole naturale). Orientarea profilelor de măsură a fost cât mai apropiată posibil de direcția S-N, între limitele permise de situarea perimetrului față de morfologia terenului.

Au fost realizate cercetări magnetometrice de detaliu în 8 perimetre din jurul dealului Cetății în care accesul ne-a fost permis de relief și/sau de proprietarii terenurilor. Aceste perimetre sunt următoarele:

- 1.- grădina locuitorului Bălușe, pe malul drept al pârâului Jigoreașă;
- 2.- grădina aceluiași locuitor, la cca. 10 m S de primul perimetru;
- 3.- curtea cabanei proprietate a locuitorului Tomescu, de pe malul stâng al pârâului Bănița, la cca. 150 m SV de baza dealului Cetății;
- 4.- în poiana de la poalele dealului Cetății, pe versantul nordic al acestuia;
- 5.- într-o poiană de la N de dealul Cetății, peste pârâul Bănița;
- 6.- în grădina familiei Alionescu;
- 7.- în apropierea coloniei muncitorești de pe malul stâng al pârâului Bănița;
- 8.- sub baza celei mai nordice cariere de calcar din dealul de la E de dealul Cetății, pe malul stâng al Pârâului Bolii.

Alegerea unei strategii potrivite pentru "ghicirea" zonelor favorabile locuirii în vremea dacilor, adaptarea metodologiei de măsurare a datelor magnetometrice la

condițiile de “zgomot” geofizic, utilizarea unor mijloace informatice adecvate pentru prelucrarea datelor de teren și pentru redactarea hărților geofizice, ne-au permis ca în final să obținem imagini geofizice expresive în toate cele 8 perimetre în care am efectuat măsurători magnetometrice de mare și foarte mare detaliu.

Urmare a acestor rezultate, considerăm că pe o rază de cel puțin 500 m în jurul dealului Cetății se află, cu mare probabilitate, obiective arheologice legate de locuirea dacică și poate și romană, a căror importanță efectivă urmează să o stabilească viitoare sondaje arheologice pe zonele de interes rezultate din cercetarea geofizică.

28. Bâscenii de Jos, com Calvinii, jud. Buzău

Punct: Biserica parohială „Sf. Nicolae”

Cod sit: 45771.01

Colectiv: Emil Lupu (ABRAL ARTPRODUCT SRL)

Finanțator: ONPP; Proiectant general: LUDOCRIS SRL - șef proiect arh. Cristian Rânja

Biserica a fost ctitorită în anul 1775 de vătaful de plai Tudor Săseanu pe locul unei biserici anterioare din lemn, fiind pictată în 1797, apoi reparată în 1863 și 1879.

În perioada 1 august - 15 octombrie 2000 a fost realizată prima campanie de cercetare arheologică în perimetrul bisericii parohiale, necesară pentru detalierea proiectului de restaurare-consolidare. Această campanie a fost urmată de o supraveghere arheologică în anul 2001 cu ocazia executării lucrărilor de consolidare a infrastructurii bisericii.

În anul 2000 au fost efectuate 10 casete în perimetrul și la interiorul bisericii precum și pe latura sudică a zidului de incintă, la exteriorul acestuia. Scopul cercetărilor a fost acela de stabilire a nivelmenturilor necesare lucrărilor de consolidare și determinarea eventualelor etape de construcție a bisericii și anexelor acesteia.

Pământul viu este reprezentat de cel puțin două straturi de depunere aluvionară, alcătuite din pietrișuri rulate. Cel mai vechi strat conține și pământ argilos cu urme feruginoase, fragmente de marne și flișuri, nisip, combustii vegetale. Stratul următor conține predominant pietrișuri și nisipuri, combustii vegetale și rar humus vechi. Acest ultim strat este practic absent în interiorul bisericii și pe latura de S a acesteia. La exteriorul incintei, pe latura de S, pământul viu este reprezentat de loess-uri nisipoase și de pământuri argiloase cu nisipuri și concrețiuni. Toate aceste niveluri sunt dispuse într-o pantă orientată de la N la S și de la E la V, astfel că depunerile antropice și talpa de fundare a bisericii au urmărit curba terenului natural. Aproape toate depunerile antropice aparțin sec. XIX-XX, nivelurile de construcție și călcare inițiale, la exteriorul bisericii fiind înlăturate la săparea unor gropi pentru morminte, sau fiind spălate de apele pluviale. În general, nivelul de călcare din sec. XVIII s-a păstrat până în zilele noastre.

Zidăria bisericii actuale este realizată din asize de cărămizi, dispuse pe lung și lat, la nivel de soclu și elevație și din bolovani de râu și rare cărămizi fragmentare de epocă, la nivel de fundație. Ea este unitar construită la nivelul tuturor compartimentelor sale.

Fundația a fost realizată prin săparea unui șanț de fundare care a urmărit curba terenului natural. De la început, constructorul a resimțit dificultăți extrem de mari datorate terenului de construcție, de o duritate deosebită.

Astfel, panta terenului l-a determinat să încerce o nivelare, prin împingerea pământului rezultat din săpătură, de la N către S. Începând din dreptul altarului și de la intrarea în pridvorul actual, pentru realizarea unei cote apropiate a umărului de fundare, s-a folosit cofrag din scândură pentru turnarea fundației. În jumătatea de N a bisericii, amestecul de bolovani de râu de dimensiuni medii și rare cărămizi fragmentare de epocă cu mortar de var și nisip, a fost turnat în cofragul natural reprezentat de șanțul de fundare. Jumătatea inferioară a fundației din jumătatea sudică a bisericii a fost turnată în cofrag natural, iar jumătatea superioară în cofrag din scânduri. Apoi a fost adus pământul aruncat din săpătura șanțurilor de fundare, în jurul fundației ce rămăsese deasupra terenului. Din acest motiv, în decursul timpului fundația din jumătatea sudică a fost “spălată” de depunerea de pământ, până aproape de cota pământului viu.

Pe latura de S a actualului zid de incintă a fost realizată o clădire de proporții modeste. Ea a fost întretesută cu zidul de incintă din etapa I (1775 ?). Ambele construcții au avut o fundație realizată din bolovani de râu de dimensiuni medii și rare cărămizi de epocă. Elevațiile lor au fost de asemenea unitare și realizate din asize de cărămizi de epocă (cu dimensiunile de 27 x 15 x 5 cm), legate cu mortar de var și nisip.

Concluzii:

Satul Bâscenii de Jos are o veche atestare documentară, încă din sec. XVI. Era inițial un sat de moșneni care deja la începutul sec. XVII se spărsese în cete de neam umblătoare pe bătrâni. În cursul sec. al XVII-lea, o parte din moșii sunt cumpărate de Șerban Cantacuzino. Datorită datoriilor acumulate, urmașii lui Mihai Cantacuzino, Safta Ghica, Bălașa Greceanu și Constantin Dudesco vând episcopului Misail al Buzăului o parte din proprietăți, la 5 februarie 1739. Acesta, la rândul său o vinde la 20 mai 1741 protopopului de Aninoasa, Mihai Săseanu. Familia Săsenilor era atestată ca membră a comunității sătești încă din anul 1617, când un Stan Mărgineanu cumpăra moșii la Bâsceni. Urmașul acestuia este un Radu Săseanu, bunic al ctitorului de la 1775, cunoscut și cu numele de Mărgineanu.

Familia Săseanu-Mărgineanu este ctitoră unei biserici mai vechi din lemn numită și „Schitul Sfinții Îngeri”, care a fost mutată în 1775 pe o altă moșie a acestora din satul Miluiți. Probabil că pe locul acesteia a fost începută construirea bisericii actuale de către vătaful de plai Tudor Săseanu, cu soția sa Ancuța, protopopul Mihalcea Săseanu, preotul Dragomir Săseanu și fiii lor. Des pomenit în documentele prezentate, Tudor Săseanu nu este un anonim în istoria locală. Cunoscut mai ales drept ctitor al bisericii din Bâscenii de Jos (com. Calvinii), el face parte dintr-o familie, a cărei istorie poate fi urmărită de la începutul sec. XVII. Aceasta, grație colecției de documente a familiei, ce se afla în perioada interbelică în posesia lui Constantin Săseanu, care a permis pe atunci, tânărului preot pasionat de istorie, astăzi cunoscutul cercetător al trecutului buzoian, venerabilul Horia Constantinescu, să le studieze și să le prezinte în formă de rezumat în articolele sale referitoare la biserica din Bâscenii de Jos, publicate în revista bisericească „Îngerul”. Tudor Săseanu este fiul preotului Mihai Săseanu, protopop de Aninoasa (menționat cu acest titlu în 1741). Spre deosebire de cei doi frați ai săi Dragomir și Mihalcea care urmează exemplul tatălui devenind preoți (Mihalcea ajunge chiar protopop), Tudor a ales cariera

administrativă. Menționat cu titlul de logofăt în 1756 și 1760, este trecut cu funcția de vătaf al plaiului Săcuieni în pisană bisericii construită în 1775. Tudor Săseanu nu a mai apucat să vadă pictată această biserică, de către zugravul Ieremia, în anul 1797.

Zidul de incintă și casa de pe latura de S au fost ridicate după terminarea bisericii, de către Costache sin Moise polcovnic Săseanu. Acest zid de incintă inițial avea elevația din cărămidă de epocă și probabil că se afla pe traseul actualului zid de incintă, împreună cu el fiind realizate și alte anexe, în afară de casa sudică. Această casă avea câteva dependințe, între care și o pivniță.

În anul 1832, în urma unui incendiu provocat se pare de Procopie Naum, cumnatul lui Costache Săseanu, clădirile sunt refăcute de Procopie, și poate că tot acum este refăcut zidul de incintă, din bolovani de râu, acest personaj însușindu-și întreaga proprietate.

Probleme nelămurite:

Relația cronologică dintre turnul de poartă, zidul de incintă și biserica actuală. Este limpede că turnul de poartă este ulterior bisericii din anul 1775, cât și primul zid de incintă, el putând fi contemporan cu refacerea din 1832 a lui Procopie Naum.

Prezența unei biserici de lemn cu hramul "Sf. Îngeri", ctitorie a lui Stan Mărgineanu-Săseanu este atestată documentar, dar nu a fost pusă în evidență de cercetarea arheologică actuală. Având în vedere că evoluția bisericilor de lemn din această parte de țară ne este foarte puțin cunoscută, descoperirea și cercetarea ei, în cazul unor lucrări la interiorul bisericii, ar fi foarte necesară.

În interiorul bisericii, cu cea mai mare probabilitate în pronaos și în partea de pridvor, necercetate arheologic, există morminte ale membrilor familiei ctitorilor. Alături de acestea, este probabil să mai existe morminte anterioare bisericii actuale care ar putea data această primă biserică de lemn.

Planimetria și datarea casei de pe latura de S a zidului de incintă, sunt subiecte pentru o altă etapă de cercetare. Ea este importantă atât pentru faptul că avem încă puține cunoștințe despre reședințele boierimii de țară din această parte a țării, cât și datorită faptului că această clădire a adăpostit una din cele mai vechi și vestite școli din ținut.

Planșa 21

29. Bâzdâna, com. Calopăr, jud. Dolj

Punct: La Cetate

Cod sit: 71484.03

Colectiv: Vlad V. Zirra - responsabil (IAB), Olimpia Bratu (MJ Gorj), Alexandru Bratu (Arhivele Statului - Gorj), Dorel Bondoc (MO Craiova), Silviu Răduță (Univ. Craiova)

În campania din anul 2001 s-a săpat în două dintre sectoarele așezării din punctul "La Cetate":

1. Sectorul fortificației cu cărămizi de pe terasa vestică a așezării. În campania 2001 aici a fost deschisă secțiunea S. VIII/2001, orientată N-S, aprox. paralelă cu secțiunea S. VII/2000, pentru a încerca sesizarea legăturii stratigrafice dintre depunerea din interiorul așezării (zona locuită) și fortificația inițială, compusă din cărămizi arse. Totodată, a fost săpată o suprafață - Cas. 3/2001 - alăturată S. VIII/2001, în speranța de a observa cu precădere resturile fortificației cu cărămidă, dar, în același timp și pentru a verifica legătura stratigrafică cu interiorul așezării.

Menționez că până la această campanie au fost adunate destul de puține date privitoare la poziția stratigrafică și cronologică a zidului de cărămidă, fie din imposibilitatea de a săpa prin viile localnicilor care îl acoperă, fie din pricina faptului că lucrările arheologice mai vechi "rupseseră" aceste relații în spațiu. Aceasta a fost situația constatată în S. II/1993 și S. IV/1994.

În ansamblu, în cele două săpături din sectorul fortificației cu cărămizi, resturile acestora s-au păstrat doar sporadic, vădit mai slab decât în S. VII/2000, aflată la aprox. 9/10 m spre V. Totuși, acest fapt nu este surprinzător, ținând seamă că este o zonă unde zidul se află către capătul său sudic și că adiacent, la S, s-a creat de-a lungul anilor o vale de torent sezonier, care, foarte probabil a slăbit și a antrenat în cădere părți componente ale fortificației. În același timp, lucrările viticole își vor fi spus fără îndoială și ele cuvântul. Cu toate acestea, în special către profilul de V al S. VIII/2001, au putut fi observate un număr de două asize alăturate *in situ*. Sub fiecare din ele se aflau altele două.

Spre marginea opusă a șanțului asizele erau atât de măcinate, încât se transformaseră pur și simplu într-o "dără" de culoare galben-roșiatică care pătrundea în profilul de E. Mai mult, deși încă și mai palid, aceeași "dără" de culoare galben-roșiatică traversa oblic caseta Cas. 3/2001 până către peretele ei estic. La aproximativ 3/3,5 m mai spre S, atât în S. VIII/2001, cât și în Cas. 3/2001, fără a mai apărea resturi de cărămizi arse *in situ*, s-a putut identifica, totuși, la limită, o "dără" de culoare gălbui-albicioasă, discontinuă. În același timp, în ambele săpături, între traseele de culoare galben-roșiatică, perpendicular pe ele, numai imediat după răzuiele atente, au ieșit la iveală niște "benzi" roșcate (trei dintre ele erau mai clare), conținând și ele resturi mărunte, sau uneori mai mari, de cărămizi arse. Aceste benzi "uneau" "dărele" paralele, constatate în poziție oblică față de săpăturile deschise în anul 2001.

Încă la foarte mică adâncime față de firul ierbii (respectiv -0,05/0,1 m), la baza stratului vegetal cu care era amestecat, către extremitatea sudică a celor două săpături, s-a constatat prezența unui strat puternic ars, având aspectul unor bulgărași de mici dimensiuni, în general. Sporadic în el se vedeau mici fragmente de cărămizi arse. De la -0,1/0,15 m față de nivelul actual de călcare, sub stratul anterior menționat, și-a făcut apariția, pe alocuri compact, iar în unele zone sporadic, în special între cele două "dăre" oblice față de limitele secțiunilor, un nivel de cenușă prăfoasă și urme de cărbune. Răzuiele insistente au scos la iveală și "dungi" continue de cărbune, lungi de până la 0,6/0,7 m și late de 0,1/0,15 m, dispuse aproximativ perpendicular între "dărele" colorate de care aminteam anterior. Tot în urma răzuierilor și măturării atente au putut fi observate mici "pete" de diverse culori, de la cenușiu închis sau deschis până la gălbui roșcat, cu aspect circular sau ovoidal, cu diametre cuprinse între 0,08 și 0,12/0,14 m. Aceste "pete" aveau o frecvență apreciabilă atât între cele două "dăre" paralele, dar și imediat în spatele "dăre" întâlnite mai la N. Mai mult, "petele", după cum reiese din înregistrările făcute, par să fi fost dispuse pe anumite aliniamente sesizabile, chiar dacă relativ imperfecte. De asemenea, atât pe profilurile S. VIII/2001, cât și a Cas. 3/2001 au fost reperate "pete" foarte asemănătoare, cu diametre de dimensiuni aproximativ egale cu cele ale acelor la care s-au făcut referiri.

Pe profile s-au conturat în același timp și formațiuni verticale sau oblice, cu grosimi asemănătoare și colorit în general cenușiu, de diferite nuanțe. Astfel de formațiuni au ieșit la iveală în zona carourilor C. 19-23 din S. VIII/2001, respectiv carourile 4-10 din Cas. 3/2001.

Situația prezentată succint în rândurile de mai sus pare să reprezinte structura fortificației cu cărămizi arse, mai limpede înregistrată în S. VII/2000, unde, într-o zonă mai puțin expusă eroziunii, traseele paramentelor se vedeau mult mai limpede. Cu alte cuvinte, "dărele" roșii-gălbui sau alb-gălbui, paralele, aflate la aprox. 3 m una de cealaltă ar trebui interpretate ca fiind resturile palide ale paramentului interior, respectiv exterior al zidului de cărămidă. Este de remarcat faptul că, deși la o distanță de câțiva metri, traseele paramentelor sesizate în S. VII/2000 sunt continuate pe aceeași direcție de "dărele" amintite. "Dungile" perpendiculare pe "dăre" ar putea fi interpretate ca elemente de stabilizare a paramentelor, respectiv a umpluturii dintre ele, probabil niște *diatoni*, așa cum s-a văzut în săpăturile pe arii extinse întreprinse la Coțofenii din Dos. "Petele" înregistrate pe fundul săpăturilor, de culori diferite, precum și cele observate pe profile, în general cenușii, în poziție oblică sau verticală, sunt foarte probabil urmele unor pari de lemn, dispuși cu o anumită regularitate atât între paramente, cât și în spatele paramentului interior pentru stabilizarea masivei fortificației. Desigur, se impune precizarea că masa lemnoasă propriu-zisă, cu rare excepții, a dispărut în întregime în urma scurgerii veacurilor.

O altă situație cu deosebire interesantă a fost întâlnită în S. VIII/2001 și Cas. 3/2001, imediat la N de paramentul interior. Anume, într-un strat de cenușă și cărbune, care de altfel se întinde și între resturile paramentelor zidului au fost degajate la o adâncime cuprinsă între -0,6/-0,7 m o sumedenie de fragmente ceramice. Acestea provin în mare parte de la vase în majoritate lucrate cu mâna, dar și o mică parte de la vase modelate la roata olarului. Unele dintre cioburi provin din vase care par a fi fost abandonate întregi pe loc și zdrobite ulterior sub presiunea pământului așezat deasupra, altele din vase care par a fi fost sparte intenționat în acea zonă. În plus, în Cas. 3/2001 au fost dezvelite și oase de ovicaprină în conexiune anatomică. În S. VIII/2001 a fost semnalat un os de vită mare. Toate aceste elemente îndreaptă gândul la o situație destul de rară, dar nu necunoscută. Anume la deducerea unui posibil ritual, legat destul de evident de construirea fortificației cu cărămizi. De fapt, presupusul ritual propițiatoriu pare să fi avut loc imediat anterior sau ulterior puternicei arderi care a constituit consistentul strat de cenușă și cărbune care stă la baza fortificației. Materialul ceramic cuprins în stratul de cenușă și arsură este de aspect Latène vechi, asigurând astfel datarea pentru epoca în care a fost ridicată fortificația. Totodată, sub fortificație, respectiv sub nivelul cu cenușă și cărbune, a fost găsită o depunere arheologică conținând de asemenea ceramică fragmentară Latène vechi, arătând că într-o fază inițială așezarea getică din punctul "La Cetate" nu era întărită. Pe de altă parte, nivelul Latène recent surprins în mod limpede în S. VIII/2001 tinde să suprapună fortificația cu cărămizi, indicând astfel un raport de posterioritate. Prin situațiile stratigrafice observate în anul 2001 se poate asigura, în afara unei cantități importante de date privitoare la structura fortificației, datarea în sine a acestei importante construcții, anume în Latène-ul vechi, fără a putea oferi alte precizări.

În extremitatea nordică a S. VIII/2001 a fost cercetat un cuptor de mici dimensiuni, săpat din nivelul Latène recent, păstrat relativ bine, iar la doi metri mai la S a fost recuperat un clește de fierar.

2. Sectorul de locuire de pe terasa estică a așezării. Pe latura sudică a fost săpată Sp. 4/2001 pentru a urmări situația stratigrafică și materialele din zona cea mai intens locuită a așezării. În Sp. 4/2001 cercetările au adus rezultate asemănătoare cu cele cunoscute în campaniile precedente. Chiar deasupra pământului steril din punct de vedere arheologic s-a constatat din nou un nivel subțire (0,1/0,15 m) conținând ceramică din epoca bronzului (cultura Coțofeni). El este suprapus de o depunere bogată în resturi foarte fragmentare de olărie getică, atribuibile Latène-ului vechi. La rândul său această depunere este acoperită de un nivel conținând materiale caracteristice Latène-ului recent. Poate fi remarcat că și pe profilele Sp. 4/2001 au fost sesizate, atât în poziție oblică sau verticală, cât și orizontală resturi provenite de la pari, care, destul de probabil, făceau parte din structura construcțiilor din acest sector. Din păcate construcțiile ca atare nu s-au păstrat, cu excepția, poate, a uneia de la care au rămas resturi discontinue de la lăturala podelei.

Planșele 22, 23

30. Beclean, jud. Bistrița Năsăud

Punct: Dealul Bileag

Cod sit: 32492.03

Colectiv: Gelu Florea - responsabil (UBB Cluj), Lucian Vaida (MG Năsăud), Liliana Suci (UBB Cluj), Florea Vaida (Liceul Agricol Beclean)

Fortificația de la Beclean se află pe valea Someșului Mare și a fost amplasată pe dealul Bileag, deal de gresii de pe malul nordic al râului, având altitudinea absolută de 351 m. Fortificația, depistată în urma unei periegeze din anul 1998, este din câte se cunoaște până în prezent, singura fortificație dacică amplasată pe Someș, într-un punct care îi conferă o poziție strategică deosebită: posibilitatea supravegherii Someșului Mare până la Dej și de asemenea, cu vedere directă spre confluența văii Șieuului cu Someșul, respectiv spre fortificația de la Șieu Măgheruș. Cercetările sistematice au început în anul 1998 și ele continuă până în prezent.

Starea de conservare a elementelor de fortificare este relativ bună, în schimb platoul superior este distrus în proporție foarte mare de numeroase gropi moderne care au afectat stratigrafia și complexe.

În anul 2001 cercetarea s-a axat în principal pe dezvelirea terasei superioare a fortificației de la Beclean - dealul Bileag. Săpăturile din acest an le-au continuat pe cele din anul 2000.

Astfel a fost terminată secțiunea S. I/2000 trasată pe terasa din spatele valului I având dimensiunile de 19 x 2 m și scopul de a surprinde eventualele urme de locuire din interiorul fortificației. Stratigrafia acestei secțiuni (de sus în jos): (1) humus actual, (2) pământ maroniu cu pigmentație de arsură (al doilea nivel dacic), (3) pământ negru cenușiu cu pigmentație (primul nivel dacic), (4) pământ galben de amenajare, (5) stâncă nativă.

Toate nivelele din această secțiune conțin complexe de locuire după cum urmează: între m. 4,5 - 8 și pe toată lățimea secțiunii au fost descoperite urmele unei

construcții (dărâmtură de perete arsă, fragmente de bârne și amprente ale acestora măsurând uneori 50-60 cm, pietre căzute etc.) aparținând celui de-al doilea nivel dacic. Pentru verificarea acesteia a fost deschisă caseta C II/2001 cu dimensiunile de 1,7 x 2,5 m. S-a constatat că stratul de dărâmtură de perete continuă pe toată suprafața casetei astfel încât în anul 2002 cercetările vor continua în acest punct pentru a lămuri rostul, forma și dimensiunile acestei construcții.

Aparținând celui de-al doilea nivel dacic, între m. 11-16 a fost descoperită o construcție semiadâncită (platformă de fragmente ceramice dacice și pietre de râu) care se întinde pe toată lățimea secțiunii. Imediat sub această platformă, în jurul unei porțiuni cu pământ ars la roșu, au fost descoperite fragmente de creuzete, piese mărunte de fier, stropi de bronz etc., indicând existența aici a unui posibil atelier de bronzieri.

Din primul nivel dacic, parțial deranjat de cel de-al doilea, s-au descoperit mai multe gropi dintre care se remarcă G1/2001. Groapa, care se adâncește la peste 3 m, conținea lentile de arsură și pigmentație de cărbune, oase și fragmente ceramice, iar spre fundul ei, un capac aproape întreg maroniu din pastă de proastă calitate, o buză de fructieră și un fund de vas negru lustruit, toate sub dale mari de gresie puse în cant. Și în această zonă urmează ca în anul 2002 să fie continuate cercetările pentru a stabili forma și rostul gropii.

În pământul galben de amenajare de sub primul nivel dacic s-a conturat în plan o groapă (G3) având diametrul de 1,1 m care conținea pietre locale (lespezi de gresie, unele puse în cant), pigmenți de cărbune și arsură, oase și fragmente ceramice.

Pe aceeași terasă cu S. I/2000 a fost trasată o suprafață SS. I/2001 cu dimensiunile de 8 x 10 m. Deocamdată, în această suprafață a fost săpat doar nivelul superior, cercetările urmând să continue și în anul următor. S-au conturat aici două grupări de pietre de râu și gresii, unele parțial arse. Prima, de formă neregulată, este formată cu predilecție din lespezi de gresie în timp ce în a doua predomină piatra de râu. A doua grupare de pietre pare a marca conturul unei construcții patruleter, surprinsă parțial în suprafața SS. I/2001. Materialele recoltate din această suprafață constau din ceramică (fragmente de vase și vase întregibile: vas borcan, ceașcă - opaiț, vâscior miniatural), cute, calapod pentru ceramică, fragmente de creuzete, oase de animale (inclusiv colți de mistreț), râșniță fragmentară, piese de fier etc.

Tot în acest an a mai fost deschisă o casetă C. I/2001 de 5 x 2 m cu scopul de a lămuri forma bordeiului surprins în S I/1999. Materialele arheologice constau din **ceramică dacică și piese de fier** (o seceră cârlig, o verigă de fier etc.). Au fost, de asemenea, descoperite **fragmente ceramice Coțofeni**, aparținând unui strat preistoric surprins și în anii anteriori, deranjat de amenajările dacice ulterioare.

Cercetările din anii următori vor avea ca principal obiectiv finalizarea cercetărilor la SS I/2001 și continuarea investigațiilor pe terasele și platoul superior din interiorul elementelor de fortificare.

Materialele arheologice sunt păstrate la Muzeul Grăniceresc Năsăud (jud. Bistrița Năsăud).

Datarea sitului: ambele niveluri surprinse aparțin **civilizației dacice clasice** (sec. I a Chr. - I p. Chr.), existând indicii pentru o locuire Latène mijlocie (fragmente ceramice cu un aspect mai vechi) și pentru existența unui nivel **Coțofeni**, deranjat de amenajările ulterioare.

Bibliografie:

1. G. Florea, L. Vaida, L. Suci, *Fortificațiile dacice din nord-estul Transilvaniei (un stadiu al cercetărilor)*, Istros, X, 2000, p. 221-231.

31. Berca, com. Berca, jud. Buzău

Punct: Fosta mănăstire cu hramul „Sf. Împărați”

Cod sit: 45110.01

Colectiv: Emil Lupu (ABRAL ARTPRODUCT SRL)

Finanțator: ONPP; Proiectant general: ABRAL ARTPRODUCT SRL - șef proiect arh. A.I. Botez

Fosta mănăstire este situată la marginea de NV a localității, pe malul stâng al râului Buzău la confluența cu pâraul Sărățel, pe un bot de deal de tip *pinten barat*. Din fostul ansamblu monahal se mai păstrează biserica de plan trilobat, cu turlă pe naos și pridvor pe stâlpi din zidărie - închis cu ocazia restaurării din anii '80 ai sec. trecut - fosta **stăreție** - alcătuită dintr-un parter înălțat, acum în ruină, ce surmontează o pivniță cu gârlici de acces -, un corp de **chilii** și un **turn-clopotniță** - situate la S de biserică și aflate în stare avansată de ruină - și o parte din **zidul de incintă** - la E de biserică.

Primul document de atestare a mănăstirii datează (dacă nu este cumva o greșeală de scriere a datei), din ziua de 24 martie 1672, când o babă Ana cu fiii, ginerii și cumnații săi, face o danie stolnicului Mihalcea Cândescu, fratelui său Drăghici spătar și *mănăstirii Berca* (!) la Pleșcoiu de Jos. Al doilea document este din 1698 și în el se afirmă că un Gheorghe meșterul nu terminase încă lucrările la un acoperiș de șindrilă din mănăstire. În 1741 mănăstirea este închinată de către Șerban mare paharnic (fiul stolnicului Mihalcea), Episcopiei Buzăului, care a mutat aici "Școala candidaților de preoți", școală ce a funcționat între 1838 și 1848. Episcopul Chesarie a făcut reparații între 1832-1834, care au fost repetate în 1859. Peste frescele din biserică ale lui Pârnu Mutu, pitarul Nicolae Teodorescu a executat o pictură nouă în ulei. Din 1865 aici a funcționat subprefectura Plaiului Pârscov, cu birou poștal, iar din 1871 a fost instalată aici cazarma unei unități de dorobanți. În 1944, în timpul retragerii armatelor germane, acestea au tras cu tunurile în ruinele mănăstirii, provocând cele mai importante pagube de până atunci, deoarece aici se instalase un post de observație sovietic. În anii 80 a fost realizată o restaurare a bisericii (proprietate a Parohiei Berca).

A cincea campanie de cercetare arheologică a fost executată în perioada 29 octombrie - 7 noiembrie 2001, în vederea obținerii datelor necesare studiului de fezabilitate pentru restaurarea mănăstirii. În această campanie au fost efectuate 13 casete și două secțiuni, în perimetrul fostei stăreții și în interiorul bisericii. Scopul cercetării a fost reprezentat de stabilirea planimetriei anexelor fostei stăreții, cercetarea bisericii și stabilirea unor eventuale etape de construcție și refacere, a nivelmenturilor necesare proiectului de restaurare și realizarea unei fazeologii și cronologii a fostului ansamblu monahal.

În casele executate în biserică au fost descoperite mai multe morminte de inhumație, aparținând personalului monahal și unor mireni, numerotate în continuarea celor descoperite în campania anului 1999:

M. 25 - înhumat, senescent, decubit dorsal, V-E, palmele pe bazin, deus în sicriu din lemn, craniul deplasat din poziția anatomică; inventar: inel sigilar din argint pe degetul inelar al mâinii drepte; schelet puternic decalcificat; în umplutura gropii mormântului multe fragmente mari de mortar.

M. 26 - înhumat, infans II, decubit dorsal, V-E, palmele pe lângă corp (?), deus în sicriu din lemn, schelet puternic decalcificat; cărămidă fragmentară deusă lângă craniu.

M. 27 - înhumat, vârstă, orientare, sex, necunoscute, păstrat *in situ* numai la nivel de fragment de calotă craniană, din zona occipitală și o parte din fundul sicriului din lemn; inventar: monedă medievală nedeterminată. Probabil a fost distrus de nivelul de construcție al bisericii (?).

M. 28 - înhumat, vârstă, orientare, sex, ritual, necunoscute, surprinse *in situ* doar mici fragmente osteologice, puternic decalcificate, lângă groapa M. 26. Fără inventar.

M. 29 - înhumat, vârstă, orientare, sex, ritual, necunoscute, surprins *in situ* doar la nivelul unor fragmente osteologice ale membrilor, fragmentate din vechime, împreună cu resturi de lemn, lângă M. 30. Fără inventar.

M. 30 - înhumat, senescent, în poziție secundară (reînhumat sub formă de „pachet de oase”), probabil deranjat de groapa unui alt mormânt; prezenta urma unei lovituri circulare cu diametrul de 0,7/0,8 cm în zona frontală, deasupra orbitei ochiului drept, probabil sex bărbătesc. Inventar: din cutia craniană a fost scoasă o bucată de piele tăbăcită, putrezită și, împreună cu osemintele, un fragment de obiect alungit, din plumb.

M. 31 - înhumat, adult, decubit dorsal, V-E, surprins doar la nivelul membrilor inferioare, deus în sicriu din lemn; inventar: în groapa mormântului, în partea inferioară stângă s-a descoperit o casetă din lemn cu urme de piele în interior.

M. 32 - înhumat, infans, deranjat din vechime de groapa M. 33; inventar: pieptene din os.

M. 33 - înhumat, adult, decubit dorsal, V-E, surprins de la genunchi în jos, urme de la sicriu din lemn; fără inventar.

M. 34 - înhumat, adult, decubit dorsal, V-E, păstrat *in situ* doar trunchiul și membrele inferioare. Urme de sicriu din lemn.

M. 35 - înhumat, adult, decubit dorsal, V-E, jumătatea dreaptă a corpului „tăiată” de groapa M. 34, palma stângă pe umărul stâng, craniul deranjat din vechime și deus împreună cu femurul drept pe bazin, urme de sicriu din lemn. Inventar: monedă perforată, cu resturi din sfoara cu care a fost legată de un deget al mâinii stângi.

M. 36 - înhumat, adult, decubit dorsal, V-E, surprins de la genunchi în jos. Inventar: sub membrele inferioare a fost așezată o cărămidă de epocă, fără inscripție.

M. 37 - înhumat, adult, decubit dorsal, V-E, surprins de la genunchi în jos. Inventar: pe membrele inferioare așezată o cărămidă de epocă, fără inscripție, iar în groapa mormântului, în poziție oblică, o lespede din piatră din pardoseala interioară a bisericii.

Concluziile în urma celor cinci campanii de cercetări arheologice (din anii 1975, 1976, 1999, 2000 și 2001) sunt prezentate pentru fiecare monument din cadrul ansamblului.

BISERICA - Situată în zona centrală a platoului pe care a fost edificat ansamblul, este singura construcție care are o datare absolută asigurată. Ea a fost terminată și sfințită la 6 iunie 1694, ctitori fiind Mihalcea vel stolnic Cândescu și soția sa Alexandra Cantacuzino, cu fiii lor Șerban, Mihalcea și Moise. Construcția nu credem că începuse cu prea mulți ani în urmă. Biserica a fost construită unitar la nivelul tuturor compartimentelor sale de cult. Nu există relații de adosare la

nivelul de fundațiilor și elevațiilor. În toate zonele cercetate, talpa fundațiilor s-a așezat în pământul viu, fără depuneri antropice, reprezentat de loess prăfos cu urme vegetale și rare concrețiuni. Nivelul de construcție se situează direct pe stratul de cultură arheologică, aparținând culturii Monteoru (epoca bronzului); nu a fost surprins nicăieri un alt nivel medieval mai vechi. Elevația bisericii prezintă crăpături și fisuri, în toate perimetrele investigate, transmise spre fundație, de la partea superioară a construcției. Nu a fost descoperit nici un alt nivel de călcare interior, aparținând perioadei de funcționare a bisericii. Pardoseala interioară este din dale de piatră așezate pe nisip, iar nisipul pe un strat de nivelare, de pământ afânat purtat, recoltat din apropiere, conținând chirpici și fragmente ceramice din cultura Monteoru. În decursul timpului, nivelul de călcare interior nu s-a modificat. Pictura interioară actuală datează din sec. al XIX-lea, fiind realizată de pitarul Nicolae Teodorescu între anii 1832-34. Iconostasul este contemporan acestei etape. Sub pictura actuală se păstrează fragmente din pictura originală. Pictorul și pietrarul nu sunt cunoscuți, deși s-au făcut diferite atribuiri (Mira, Pârnu Mutu), în literatura de specialitate. Nu se cunoaște nici o semnătură a meșterilor. La N de altar, adosată acestuia, a existat o vestmântărie din sec. XIX, la care s-a renunțat în deceniul 8 al sec. XX.

STĂREȚIA - Este, după biserică, cel mai important element al fostului ansamblu monahal. Potrivit cercetărilor arheologice din anii 1975 și 1976, este prima construcție medievală din incintă. Paramentul este realizat din două șiruri de cărămizi, dispuse în asize, între care a fost introdusă o umplură din cărămizi sfărâmate, bolovani de râu și mortar. Anul construirii nu este cunoscut dar, stratigrafic, este anterior începerii construcției bisericii. În același timp cu biserică, după terminarea stăreței, i-a fost adăugat un pridvor, pe latura de N, în fața gârliciului de acces la pivniță. Pe latura de S i-a fost adosată o umblătoare, care în mod greșit a fost considerată foisor, cu ocazia cercetărilor mai vechi. Pivnița păstrează sistemul original de compartimentare și de acoperire. Doar răsuflătorile au fost modificate în sec. XIX, iar la intrare a fost adăugat un arc, în anii 70 ai sec. XX. Din timpanul estic, sub Camera 2, a fost realizată o ieșire secretă din stărețe, cu două tuneluri ce mergeau, unul către E iar celălalt către S. Accesul la pridvorul de pe latura de N se făcea (potrivit cercetărilor arheologice din anii 70), dinspre V, prin intermediul unei scări adosată laturii de N a stăreței. Urmele ei nu au fost descoperite în această campanie.

Parterul înălțat al stăreței avea o altă compartimentare decât cea actuală. Deasupra gârliciului pivniței se afla un hol. La V de hol se afla o singură încăpere mare, cu un stâlp central și un sistem de boltire, probabil cu penetrații. La E de hol existau șase încăperi simetrice și aproximativ egale. Sistemul de pardoseală era realizat prin sprijinirea unor grinzi longitudinale și transversale în locașuri prevăzute la construirea paramentului, pentru cele șase încăperi de la estul holului. Camera de la V de hol (trapeză ?) avea un sistem de grinzi perimetrice ce se sprijineau pe suporturi din cărămizi. Stâlpul central prezenta un soclu pe care era sprijinit un „jug” din lemn, pe care se sprijineau grinzile de sprijin pentru pardoseală, dispuse transversal. Același sistem de pardoseală din lemn exista și în hol (ca în „trapeză”).

În sec. XVIII pardoseala a fost schimbată, nivelul ei a fost ridicat și sub ea a fost introdus un strat de izolare, compus din cărbune de lemn. Tot în sec. XVIII a fost construită o nouă umblătoare, pe fațada sudică, în dreptul Camerei 2. Nu știm dacă cea anterioară, cu acces din holul central, a fost demolată. În sec. XIX (după cutremurul din 1802 ?), s-a renunțat la sistemul de boltire anterior, fiind construite planșee ușoare din lemn. Elevațiile parterului înălțat au fost refăcute. „Trapeza” a fost compartimentată în patru încăperi, cu un hol având axul longitudinal E-V. Toată compartimentarea a fost sprijinită direct pe pardoseala existentă. Tot în sec. XIX a fost demolat pridvorul de pe latura de N și umblătoarea din epoca anterioară. În locul pridvorului a fost construit un cerdac, ce a „îmbrăcat” toată fațada nordică, iar în dreptul Camerei 2 a fost construită o nouă umblătoare, cu canal de dejectie, ce se păstra și la începutul sec. XX.

CORPUL SUDIC DE CHILII - A fost realizat la scurt timp după edificarea stăreției, fiind adosat la elevația acesteia. Inițial a fost alcătuit dintr-o anfiladă de chilii, având ferestre și uși de acces numai pe latura de N, peretele sudic fiind un calcan din asize de cărămizi, străpuns doar de o ușă de acces la umblătoarea cercetată în anul 1999, adosată corpului de chilii. În etapa a doua i-a fost adăugat un pridvor, pe latura de N, după aspectul fundației sale, fiind deschis, cu un soclu pe care se sprijineau stâlpi din lemn. La realizarea acestui pridvor, toată elevația chiliilor de pe latura de N a fost refăcută și probabil că a fost modificat sistemul de bolti. Această etapă poate fi datată după 1738. În a treia etapă, după cutremurul din 1802, corpul de chilii și pridvorul ce-l însoțea a fost din nou refăcut. Acum au fost modificate compartimentările interioare și începând cu această dată, în cursul secolului, a fost ridicată o nouă umblătoare.

TURNUL CLOPOTNIȚĂ - A fost ridicat după cutremurul din anul 1802. La el s-a adosat pridvorul din fața corpului de chilii (în a doua sa etapă de refacere), precum și zidul de incintă (contemporan cu acesta, dar ulterior). A fost grav avariat în august 1944, când a fost bombardat de artileria germană. S-a dărâmat până la nivel de parter, după anul 1992.

LATURA DE V A INCINTEI - Trebuie să se rețină că la sfârșitul sec. XVII, atunci când a fost sfințită biserica și a început viața mănăstirească la Berca, nu existau ziduri de incintă. Credem că este foarte posibil ca lucrările să se fi întrerupt înainte de realizarea altor construcții, după stăreție, corp sudic de chilii și biserică. Planul ansamblului din etapa I, din sec. XVII, ne conduce la această afirmație. Toate investigațiile efectuate în 1976, 1999 și 2000, au constatat că zidul de V de incintă a fost edificat la începutul sec. XIX. Fundațiile descoperite aparțin unor construcții gospodărești (grajd, remiză), fiind surprinse și urmele unor construcții din lemn (șoproane). Zona de V a incintei nu a fost ocupată decât sporadic, de construcții provizorii cu rol gospodăresc, abia din sec. XIX.

LATURA DE N - Această latură a fost delimitată și închisă, abia la începutul sec. XIX, de zidul de incintă realizat din casete de cărămizi și bolovani de râu, care a lăsat spațiu pentru o poartă de serviciu - de legătură cu zona gospodărească a mănăstirii aflată mai la N, pe amplasamentul cimitirului actual. Zidul avea o înălțime de 1,8/2,2 m și o acoperire de protecție cu olane. În colțul de NV, atât la interior, cât și la exteriorul zidului, au fost construite anexe din zid. Probabil că aici s-au aflat spațiile de primire (arhondaric și grajdul pentru caii oaspeților). În colțul de NE se păstrează o încăpere care a aparținut de

asemenea zonei gospodărești (odaia slugilor ?).

LATURA DE E - Zidul de incintă s-a construit în continuarea calcanului de E al stăreției. Fundația sa a suprapus morminte din sec. XVIII, descoperite în S. V/76 și în profilul estic al gropii de var actuale, în campania anului 1999. Nu au existat alte construcții anexe, între zidul estic de incintă actual și biserică.

FAZEOLOGIE:

1. A fost din nou determinată o locuire preistorică, aparținând în principal epocii bronzului, cultura Monteoru. Din această epocă, în campania actuală a fost surprins un complex (CPL. 8), alcătuit din fragmente ceramice sparte pe loc, aparținând speciei roșietice, decorate cu măturica, dispuse pe o suprafață de cca. 1 m² (Cas. 39). Pe baza ceramicii, dar fără a fi putut realiza o departajare stratigrafică, prezența monteoreană aparține unei așezări de tip „cetățuie”, din fazele IC_{4.3} - IC₃ ale acestei culturi, care a ocupat întreg platoul actual.

2. Locuirea medievală timpurie, din sec. VI-VII, încadrată în cultura Ciurel, nu a mai fost determinată în această campanie.

3. Prima etapă a mănăstirii Berca a fost pusă în evidență în această campanie aproape în toate zonele investigate. În această etapă (aparținând sfârșitului secolului XVII), a fost construită biserica actuală, stăreția și corpul sudic de chilii. În cadrul acestei etape se diferențiază stratigrafic trei faze. În prima fază a fost construită stăreția. În faza a doua a fost ridicat corpul sudic de chilii. În a treia fază a fost construită biserica și toate anexele stăreției și corpului sudic de chilii (umblători și foisorul din fața gârliciului de acces la pivnița stăreției).

4. Etapa a II-a aparține mijlocului sec. XVIII. Fără a putea fi datată absolut, ea este reprezentată de o masivă demolare, atât la nivel de chilii, cât și de stăreție. Această masivă distrugere poate fi legată de cutremurul din anul 1738. Probabil că în contextul acestor masive pagube produse mănăstirii, are loc închinarea sa la Episcopia Buzăului, în 1741, ctitorii motivând închinarea ca fiind legată de absența mijloacelor financiare și starea deplorabilă a ansamblului.

5. Etapa a III-a este următoare transformării mănăstirii în metoc al Episcopiei Buzăului. Poate la inițiativa eparhială, este refăcută stăreția, corpul sudic de chilii, sunt realizate construcții noi: un pridvor în fața corpului sudic de chilii, o umblătoare pe latura de S a corpului de chilii, o nouă umblătoare pe latura de S a stăreției.

6. Etapa a IV-a este reprezentată de o nouă și importantă distrugere a anexelor mănăstirești. Ea poate fi legată de cutremurul din anul 1802 și a afectat în mod diferit toate clădirile ansamblului. Cel mai puțin a avut de suferit biserica, prezentând în anul 1815 doar turlele crăpate.

7. Etapa a V-a, de refacere, ce a urmat după o distrugere masivă a mănăstirii, poate fi acum considerată ca aparținând perioadei de după anul 1802. Ei îi aparține construirea turnului de poartă, zidul de incintă și refacerea elevațiilor corpului sudic de chilii și a parterului înălțat al stăreției. Tot în cursul sec. al XIX-lea se construiește și umblătoarea descoperită în Cas. 27. Au mai fost efectuate ample reparații ale stăreției și corpurilor de chilii, cărora li s-au ridicat nivelurile interioare de călcare. De asemenea au fost realizate recompartimentări interioare și a fost înlocuit sistemul de bolti interioare cu planșee drepte la stăreție.

Planșa 24

32. Bervenii, com. Bervenii, jud. Satu Mare

Punct: Holmoș II

Cod sit: 137041.02

Colectiv: Robert Gindele - responsabil (MJ Satu Mare)

Punctul de hotar Holmoș se situează la 4 km N de comuna Bervenii, în zona de frontieră româno-ungară, la 150 m de fâșie. Situl arheologic se întinde pe malul fostei mlaștini Ecedea, drenat în sec. XVIII-XIX, pe malurile unui pârâu, care s-a revărsat în antichitate în mlaștină. Situl a fost descoperit în anul 1997, zona fiind închisă în anii comunismului. Situl arheologic este compus din trei obiective: Holmoș I, tell fortificat din epoca bronzului, cultura Otomani; Holmoș II, **așezare din sec. II - IV p. Chr.**; Holmoș III, **așezare hallstättiană**.

Punctul Holmoș II are un amplasament distinct, despărțit de un pârâiaș de celelalte obiective. Foarte probabil că pe amplasamentul Holmoș II nivelul apei freatice era foarte ridicat în timpul existenței mlaștinii Ecedea. Pentru cercetări fost ales punctul de hotar "Holmoș II" pentru că în această zonă apar la suprafață numai materiale din sec. II - IV. Săpătura arheologică a avut un caracter de sondaj, fiind prima săpătură arheologică din zonă. Au fost executate 6 secțiuni în total pe o suprafață de 65 m².

Stratigrafie. *Stratul superior* (0-0,35, 0,4 m), arabil, este gros de 0,35 - 0,4 m, de o culoare cenușiu - negricioasă, și conține foarte multe fragmente ceramice și de chirpici. *Stratul al doilea* (-0,35/0,4 - 0,6/0,65 m) are culoare cenușiu-închisă, conține de asemenea multe fragmente ceramice și de chirpici. Pe profilele martorilor nu se poate distinge stratul de sol antic, dar amplasarea unei vetre la -0,45 m poate oferi indicații despre nivelul de călcare antic. În cadrul săpăturii au fost descoperite exclusiv materiale din sec. II - IV p. Chr. Lipsesc orice alt material anterior sau ulterior.

Secțiunea S I. (10 x 1 m). Carouri 6-10. A fost surprins un șanț - C1, larg de 0,8 m, cu pereți drepecți, în două trepte, care se adâncea la -1,5 m (cu o treaptă de 0,2 m pe laturi, la adâncimea de -0,8 m). Acest șanț a întretăiat un alt șanț asemănător C2, larg de 0,8 m, adâncit la -0,8 m. Carouri 1-5. A fost descoperită o groapă circulară - Gr.1, care intra în perete în caroul 3, adâncit la -0,8 m. Pe profile s-a putut observa că această groapă se adâncește dintr-un șanț larg de 0,8 m, care nu s-a adâncit până la steril.

Secțiunea S II. (5 x 1 m). A fost deschisă în continuarea S I. Nu au fost descoperite complexe arheologice.

Secțiunea S III. (10 x 2 m). A fost deschisă pe latura nordică a S. I. Se continuă șanțul - C1, cu pereții în două trepte, se continuă șanțul - C2, care a fost surprins sub forma unor pete în steril. A fost surprinsă printr-o umplutură negricioasă în stratul al doilea urma unui șanț - C3, care a fost observat în profilul S I în caroul 3. În caroul 6-7 a fost descoperită o groapă de stâlp circulară, Gr 2, cu diametrul de 0,90 m.

Secțiunea S IV. (5 x 1 m). A fost deschisă în continuarea S II. În carourile 1-3 la adâncimea de -0,3 m a fost descoperită pe toată suprafața secțiunii o îngrămădire masivă de chirpici, gros de 0,2-0,25 m. Sub această dărâmătură a fost surprins un șanț - C4, larg de 0,7 m și adâncit la 0,90 m. În umplutura șanțului au fost observate două gropi de stâlpi, circulare, Gr.5, 6, cu diametrul de 0,2 m. Au mai fost descoperite două gropi de stâlpi circulare, Gr.7 și Gr. 8, cu diametrul de 0,35 m, care sunt dispuse pe o linie perpendiculară pe șanțul C4.

Secțiunea S V. (5 x 3 m). A fost deschisă pe latura sudică al S IV. În carourile 1- 4 la adâncimea de -0,3 m a fost descoperită, pe toată suprafața secțiunii, o îngrămădire masivă de chirpici, gros de 0,2-0,25 m. După înlăturarea chirpiciului s-a putut observa continuarea șanțului C4, care este întrerupt. După un loc gol de 1,2 m pe linia șanțului C4, a fost descoperită o groapă de stâlp rectangulară, Gr.9, de 60 x 40 m. Au mai fost descoperite o groapă circulară, Gr. 10, cu diametrul de 0,3 m și o groapă rectangulară, Gr. 11, cu dimensiuni de 0,3 x 0,6 m. Gr.10 și 11 sunt dispuse pe o linie perpendiculară pe șanțul C4. Groapa Gr.12 este o groapă de stâlp circulară, cu diametrul de 0,3 m, situat lângă șanțul C4. Vatra V1 a fost descoperită în caroul 4, la adâncimea de 0,45 m, având o formă ovală, de 0,6 x 0,7 m. Vatra constă într-o lipitură de lut gros de 0,03 m, arsă la roșu.

Secțiunea S VI. (5 x 2 m). A fost deschisă pe latura nordică a S II. În carourile 3-4 a fost observată continuarea șanțului C4. În șanț s-au conturat trei gropi de stâlpi circulare, cu diametrul de 0,2 m.

Descoperiri mai importante: fragment *terra sigillata*, fragment de vas de bronz roman, fibulă de bronz cu picior întors de dedesubt, mai multe vase ceramice întregibile sau restaurabile.

Șanțurile C1 și C4 pot fi interpretate ca fundații pentru pereții unei locuințe de suprafață cu dimensiuni deosebit de mari. În șanțul C4 s-au păstrat și gropile de stâlpi, Gr.5, Gr. 6, Gr. 13, Gr. 14, Gr. 15, care susțineau structura de nuiele. În C1 stâlpii au fost scoși prin adâncirea șanțului. Pentru susținerea acoperișului serveau stâlpi mai masivi (groapa de stâlp Gr. 2). Locuința era împărțită în mai multe încăperi. Pereți despărțitori sunt atestați prin gropile de stâlpi Gr. 10, Gr. 11 și Gr.7, Gr. 8. Vatra era amplasată în prima încăpere, aproape de intrare. Dimensiunile locuinței nu le putem aproxima, latura scurtă este de 6 m și din latura lungă au fost surprinși 16 m. Această locuință taie o construcție anterioară de tip identic, cu lărgime de cca. 7 m și o lungime observată pe distanța de 3,5 m.

Asemenea construcții nu au fost cercetate până în prezent în Regiunea Tisei Superioare. Cele mai bune paralele putem să găsim numai în regiunile de mlaștină din nordul Europei, locuite de diferite triburi germanice. Locuințele de acest tip pot ajunge la dimensiuni de aproximativ 6-8 x 25-30 de m.

Materialul arheologic descoperit sprijină ipoteza unei prezențe germanice, pentru că alături de **ceramică dacică** apare într-un număr deosebit de mare și **ceramică aparținând culturii Przeworsk**. O datare mai fină pot oferi **materialele de proveniență romană** din cele două locuințe și, de asemenea, o valoare cronologică are și întretărirea de complexe.

Săpăturile din așezarea din sec. II - IV de pe amplasamentul Holmoș II pot oferi material foarte relevant pentru abordări statistice, cercetări arheozoologice și arheobotanice, pentru că nu avem piese în poziție secundară din alte perioade anterioare.

Planșele 25, 26**Abstract**

The archeological site is situated on the bank of the former Ecedea swamp, drained in XVII-XIX centuries, on the banks of a brook that ended in the marsh. The site was discovered in 1997, the area being closed in the years of the communism, because was situated to close to the border. In 2001 there were discovered two surface

dwellings, crossing one to another, with a width of 6 and 7 m and undetermined length. The archeological material is extremely rich: terra sigillata fragments, a bronze fibula and Roman bronze vessels. It is very probable that the settlement is a nobiliar one, a so-called "Fürstensitz", with Dacian and Germanic archaeological materials.

33. Berzovia, com. Berzovia, jud. Caraș Severin [Bersobis]

Punct: principia castrului Legiunii a IV-a Flavia Felix

Cod sit: 51519.01

Colectiv: Florin Medeleş - responsabil (IRT Timișoara), Alexandru Flutur - responsabil sector (MB Timișoara), Ovidiu Bozu (MBM Reșița), Valentin Voişian (MNIT)

În luna iulie 2001, am deschis două secțiuni în *basilica* (S. 9: 8 x 2 m, S. 10: 4 x 4 m) și o secțiune în afara *principiei*, pe latura de S (S. 11: 11 x 2 m).

În *basilica*, sub nivelele fazei de piatră am găsit șanțurile unor pereți de lemn. Într-o primă fază a funcționat o clădire căreia îi aparține peretele P 1. Pereții P 2, P 3, P 4 și P 5 aparțin celei de-a doua faze de construcție în lemn. Putem spune că gropile de stâlpi descoperite în campaniile precedente (1998 - 2000) se încadrează fie în prima fază de lemn, fie în cea de-a doua. Nivelul de călcare corespunzător construcțiilor din faza I este indicat de humusul antic, lipsind un strat distinct. Însă în interiorul clădirilor din faza II există cel puțin trei podele. Structurile de lemn pot să aparțină unor *principia* sau altor clădiri; identificările vor fi oferite de cercetările viitoare.

În ceea ce privește ultima fază de construcție, cea de piatră, în *basilica* avem de-a face cu trei nivele de amenajare pe întreaga suprafață săpată. Se particularizează totuși o porțiune de peste 1 m lățime lângă zidul Z 7 (zidul dintre *basilica* și încăperile din spatele *principiei*) unde sunt sesizabile mai multe nivele de călcare. Exceptând o podea de *cocciopesto* cu bucăți de țiglă de lângă Z 7, cele trei nivele de călcare în *basilica* sunt indicate de straturi de calcar, lut și, în cele din urmă, de un strat gros de calcar cu fragmente de țiglă. Într-un prim strat de amenajare din apropierea lui Z 7 a apărut un as de la *Nero*.

Secționarea gropii moderne de scoatere a zidului Z 7 (zidul de V al *basilicii*) ne-a oferit și lungimea aproximativă a încăperilor din spatele *principiei*: 10,3 m între șanțurile de fundație ale zidurilor Z 5 și Z 7. În *basilica*, o surpriză a constituit-o existența gropilor moderne (probabil ale căutătorilor de comori), care se adaugă astfel gropilor de scoatere a zidurilor. Această situație nu împiedică observațiile stratigrafice; în plus, aceste gropi (din *basilica*) ating doar partea superioară a fazei II de lemn.

În secțiunea S. 11, aflată în prelungirea lui S. 5/2000, se observă două straturi, mai groase în apropierea clădirii, care se subțiază pe măsura depărtării de aceasta. La aproximativ 11,8 m de Z 6 (zidul de S al *principiei*) a apărut șanțul de implantare a unui perete de lemn (probabil al unei barăci). În umplutura șanțului am găsit un as de la *Traian*. La S de acest perete a apărut lama de fier a unui *gladius*. Gradul nu foarte avansat de corodare a fierului permite o restaurare a armiei. "Baraca" a fost demolată de romani, zona peretelui fiind nivelată cu un strat în care intră fragmente mărunte de țiglă.

Cu excepțiile de mai sus, materialul arheologic este sărac: fragmente de țigle (cu ștampila LEG IIII FF), puțină ceramică. Piese se păstrează la Muzeul Banatului

Timișoara.

Datorită importanței și complexității sitului, sunt necesare măsuri care să ducă la amplificarea cercetărilor viitoare.

Bibliografie:

1. A. Flutur, *Săpăturile arheologice din castrul Bersobis - campaniile din anii 1998-1999*, Analele Banatului, SN, VII-VIII, 1999-2000, p. 365-372.
2. Idem, *Săpăturile arheologice din principia legiunii a IV-a Flavia Felix de la Bersobis - 2000-2001*, Analele Banatului, SN, IX, 2002 (în curs de apariție).

34. Biharia, com. Biharia, jud. Bihor

Punct: Cetatea de pământ

Cod sit: 27445. 01

Colectiv: Sever Dumitrașcu - responsabil, Florin Sfrangeu - responsabil sector, studenții Marinela Roșu, Radu David, Laura Ardelean (Univ. Oradea)

În vara anului 2001 săpăturile arheologice au fost continuate în incinta cetății de pământ, în partea de S. S-a trasat o secțiune de 1 x 35 m, situată în apropierea valului sudic al cetății de pământ, la distanța de 7,5 m S de stâlpul de curent din dreapta drumului de acces în cetate și la 1 m E de același stâlp.

Anterior au fost efectuate săpături arheologice în zona centrală (campaniile 1973-1976) și în zona de V (campaniile 1975-1976 și 1998-2000). Cercetările din ultimii ani desfășurate în apropierea valului vestic au pus în evidență existența a trei niveluri de depuneri arheologice:

- Un nivel antic sărac în material arheologic, descoperindu-se doar câteva fragmente ceramice hallstattiene și de epocă romană.

- Două niveluri de depuneri medieval timpurii separate de un strat de arsură cu cărămizi de lut ars și pietre de râu. În primul nivel medieval timpuriu, notat cu A, a fost descoperit un bogat material ceramic cu numeroase fragmente de cazane de lut, piese din metal și numeroase oase de animale precum și monede din sec. XII-XIV. În nivelul al doilea, notat cu B, alături de ceramica locală au fost descoperite și câteva fragmente ceramice smălțuite maro și verde-oliv, însă nu apar fragmente de cazane de lut.

Cercetările din anul 2001 din apropierea valului sudic au pus în evidență existența a două nivele de depuneri arheologice, separate de un strat de lut galben (scurs din val), cu urme de arsură, pietre rulate și câteva fragmente de oase de animal.

Primul nivel, aflat sub stratul vegetal, se adâncește până la -0,6/-0,65 m între m. 1 - 29, iar între m. 29 - 35 apare o locuință din același nivel care se adâncește până la -1 m. Acest nivel conține fragmente ceramice din epoca **medievală timpurie** cu numeroase buze de cazan de lut, oase de animale, bolovani de râu și pietre calcaroase. În acest nivel la adâncimea de -0,4 m apar două platforme din pietre de râu, una între m. 3,5 și 6,8 și a doua între m. 12 și 13. Urmele unei construcții din piatră cu bolovani de râu și blocuri de piatră tăiată din gresie apar între m. 22,4 și 27,4. În campaniile viitoare cercetările vor viza dezvelirea acestei construcții.

Al doilea nivel situat sub stratul de lut se adâncește pe alocuri până la adâncimea de -1,4/-1,5 m. Aici apar fragmente ceramice medievale timpurii ceva mai vechi, fără cazane de lut. S-a descoperit și ceramică dacică cu brâu alveolar într-o groapă situată între m. 10 - 12.

Materialele arheologice sunt depozitate la Universitatea din Oradea în vederea cercetărilor.

Bibliografie:

1. S. Dumitrașcu, Biharea, Oradea, 1994.
2. S. Dumitrașcu, Fl. Sfrengu, M. Goman, Săpăturile arheologice din vara anului 1998 de la Biharea - Cetatea de pământ, în: Crișana antiqua et mediaevalia, I, Oradea, 2000, p. 63-73.

35. Bordușani, com. Bordușani, jud. Ialomița

Punct: Popină

Cod sit: 92998.01

Colectiv: Dragomir Popovici (MNIR), Florin Vlad (MJ Ialomița)

În cadrul cercetării arheologice interdisciplinare din acest sit, în campania anului 2001, colectivul șantierului și-a propus în principal următoarele:

- continuarea cercetărilor în suprafețele β și γ cu scopul punerii în fază a acestora cu suprafața α ;
- cercetarea și epuizarea structurilor de epocă Latène, existente încă în suprafețele menționate;
- epuizarea și definirea caracterului așa-numitului "nivel de abandon";
- cercetarea structurilor de locuire surprinse în campania precedentă;
- studierea relațiilor spațiale între diversele structuri de locuire;
- studierea și definirea zonelor de pasaj observate între diversele structuri de locuire;
- realizarea diagramei stratigrafice a săpăturii acestei campanii;
- continuarea studiilor de paleoecologie începute în campaniile precedente;
- continuarea programului de arheologie experimentală, privind în special structurile de combustie, construcția și utilizarea acestora.

Cercetările efectuate au permis obținerea unor date foarte importante referitoare în special la ultimul nivel de locuire gumelnițean de pe popina de la Bordușani: locuințe, soluții constructive, materiale utilizate și în mod deosebit la zonele de pasaj, care sugerează o utilizare specifică a spațiului în cazul acestei așezări. Aceste observații vor trebui confirmate de viitoarele cercetări.

Date importante au fost obținute și în ceea ce privește mobilierul arheologic, caracteristic pentru etapa **Gumelnița A2**, cu unele caractere specifice.

Continuarea programului de arheologie experimentală a permis, pe lângă acumularea unor foarte interesante date, și o mai bună înțelegere a unor situații concrete întâlnite în cursul săpăturii.

36. Boroșteni, com. Peștișani, jud. Gorj

Punct: Peștera Cioarei

Cod sit: 81200.01

Colectiv: Marin Cărciumaru - responsabil, Mircea Anghelinu - responsabil sector, Rodica Dincă - responsabil sector, Monica Mărgărit - responsabil sector, Marian Cosac - responsabil sector (UV Târgoviște), Ovidiu Cârșina - responsabil sector (CNMCD Târgoviște)

Considerații metodologice

Reluarea săpăturilor din Peștera Cioarei a urmărit două obiective principale: verificarea observațiilor stratigrafice anterioare și epuizarea secvenței sedimentare din partea finală a peșterii. Acest ultim aspect urmărea să confirme sau să infirme existența unui eventual nivel secund al peșterii și, prin urmare, eventuala continuarea a secvenței sedimentare. Această posibilitate, sugerată de glisarea stratelor geologice în partea finală a peșterii, deschide perspective promițătoare privind conservarea unei secvențe sedimentare anterioare Complexului de încălzire Boroșteni (Riss-Würm).

Prin urmare, colectivul nostru și-a propus continuarea săpăturii sistematice a secțiunii XIII, unde alunecarea stratelor este mai evidentă și era bănuită existența unui sifon.

Decaparea secțiunilor XIV și XIII s-a realizat conform sistemului de cercetare aplicat până acum: decapaj atent, în nivele minimale, înregistrare tridimensională, însoțită de desenarea descoperirilor pe hârtie milimetrică, fotografiere și trecerea prin sită a întregului depozit cercetat.

Rezultate:

Cercetarea secțiunii XIV a confirmat presupunerile noastre anterioare privind concentrarea cronologică și din punctul de vedere al repartiției specifice a activității umane din peșteră. Astfel, s-a putut constata diminuarea netă a numărului artefactelor musteriene în partea inferioară a depozitului atribuit Complexului interstadial Nandru. De asemenea, această diminuare se verifică și din punctul de vedere al exploatării spațiului interior: partea finală a peșterii nu a fost practic locuită. Au fost recuperate 18 așchii (6 din diorit, 12 din cuarț și cuarțit), dintre care doar două slab retușate marginal. Nu excludem posibilitatea ca prezența lor să se datoreze unor eventuale perturbări stratigrafice. S-au recuperat de asemenea bogate resturi faunistice (preponderent de *Ursus spelaeus*).

Adâncirea săpăturii în secțiunea XIII a presupus evacuarea unui număr important de dale de calcar, unele de mari dimensiuni, acumulate în timpul celorlalte campanii. De asemenea, a fost necesară evacuarea pământului de umplură rezultat din campaniile din anii '80.

Din nefericire, în ciuda eforturilor, nu a fost posibilă soluționarea problemei privind existența unui nivel subteran. Degradarea intensă a pereților și acumularea desprinderilor calcaroase din pereți nu ne-au permis observarea precisă a unei continuități sedimentare, deși a fost atinsă adâncimea de -6,5 m față de punctul 0.

Menționăm că eventuala existență a unui etaj subteran al peșterii ar presupune prelungirea secvenței paleoecologice și eventual culturale regionale. O astfel de situație, unică în plan regional, ar putea contribui serios la o mai bună cunoaștere a paleoliticului mijlociu și eventual inferior din sudul României.

37. Borșeni, com. Războieni, jud. Neamț**Punct: Bulgărie**

Cod sit: 123987.01

Colectiv: Ioan Mitrea - responsabil, Elena Ciubotaru, Relu Butnaru, Gheorghe Dumitroaia (CMJ Neamț)

În campania arheologică din anul 2001 s-au efectuat săpături în partea de NE a sitului urmărindu-se dezvelirea unor noi complexe de locuire aparținând așezărilor din mileniul I p. Chr., precum și surprinderea limitelor de N și NE ale acestor așezări.

Rezultatele cercetărilor:

S-au săpat trei secțiuni (respectiv S. X, S. XI și S. XII în lungime totală de 310 m și cu lățimea de 1,5 m), prin adâncirea cărora au fost surprinse mai multe complexe arheologice din diverse etape ale mileniului I p. Chr. și câteva fragmente ceramice care dovedesc prezența unei **așezări Costișa**, aparținând bronzului mijlociu.

În această campanie au fost surprinse și dezvelite integral locuințele L. 15, L. 16, L. 17, L. 18 și L. 19, iar locuințele L. 20 și L. 21 au fost doar parțial cercetate. Au mai fost descoperite și câteva anexe gospodărești, respectiv un cuptor „în aer liber” și trei gropi de provizii.

Așezării carpice din sec. II-III îi aparține locuința L 17, surprinsă în S. X, între m. 46/49,3. Este o locuință de mici dimensiuni, de tipul celor cu podeaua puțin adâncită față de nivelul de construcție. A avut o instalație de foc constând dintr-o vatră simplă, din pământ și bolovani de râu. Cea mai mare parte a vetrei, ca și podeaua dinspre latura de V, a fost distrusă de groapa unui cuptor din lut „în aer liber”, aparținând așezării din sec. VI-VII. În pământul de umplură din L17 și mai ales pe podea, s-au găsit mai multe fragmente ceramice care provin de la vase lucrate cu mâna și îndeosebi confecționate la roată. O parte mai mică dintre fragmentele ceramice descoperite provin de la vase-borcan lucrate manual, dintr-o pastă poroasă. Mai numeroase sunt fragmentele care provin de la vase lucrate la roată, dintr-o pastă bună, fină, cenușie sau roșie. În unele cazuri vasele roșii prezintă resturi de angobă. Aceste fragmente provin de la căni, cupe, străchini.

Tot așezării carpice îi aparține și groapa de provizii descoperită în S. X, între m. 36,2/37,7, notată G 1. Este o groapă aproximativ cilindrică, cu diametrul la nivelul de săpare de 1,35 x 1,45 m și adâncă de -1,45 m în care s-au găsit numai fragmente ceramice carpice. Foarte probabil, tot așezării dacilor liberi, din sec. II-III, îi aparțin și alte două gropi, una descoperită în S. X, între m. 38/39,5 și alta descoperită în S. XI, între m. 53/54,5. În cele două gropi, notate G 2 și G 3, asemănătoare ca formă și dimensiuni cu groapa G 1, s-au găsit puține fragmente ceramice carpice.

Așezării din sec. V-VII p. Chr. îi aparțin locuințele L 15, L 16, L 18 și L 19 dezvelite integral, precum și locuințele L 20 și L 21 surprinse în S. XII și cercetate parțial.

Toate cele patru locuințe sunt de tipul bordeielor, având podeaua mai puțin (L 21) sau mai mult (L 15, L 16, L 18, L 19 și L 20) adâncită față de nivelul de construcție, respectiv nivelul de călcare din sec. V-VII. În L 16, care este o locuință de mici dimensiuni, s-au găsit un cuptor de lut circular la nivelul vetrei, de tipul celor cotlonite în peretele locuinței. În L 15 și L 18 s-au găsit câte un cuptor din bolovani de râu și piatră spartă, iar în L 19 s-au găsit două cuptoare din bolovani și piatră spartă. Cele două cuptoare din L 19 nu au fost folosite concomitent. După primele observații, se pare că și în L 20 și L 21 au fost construite tot cuptoare din bolovani

de râu și piatră spartă. Toate instalațiile pentru foc, amplasate fie în colțul de NV, de N sau de NE, erau în partea mai ridicată a podelei și respectiv a terenului situată pe laturile de S, de V și de N, respectiv pe trei din laturile bordeiului.

Pe latura de S a locuinței L 15, mai aproape de colțul de SV, s-a surprins și intrarea în bordei, sub forma a două trepte.

Fără a intra în alte detalii de construcție, menționăm că în L 19 s-au găsit numeroase resturi de bârne carbonizate, unele destul de lungi și groase, dispuse atât de-a lungul pereților cât și spre mijlocul locuinței. Bârnelor dispuse de-a lungul pereților, la diferite adâncimi, până spre podea, atestă că pereții bordeiului erau construiți din bârne. Resturile de bârne de pe mijlocul podelei dovedesc că acoperișul era construit în două pante. Pe podeaua locuinței s-au găsit trei gropi de furci, dintre care două dispuse aproximativ pe direcția S-N, sugerând tot un acoperiș în două pante.

Așezării din sec. V-VII îi aparține și cuptorul din lut „în aer liber”, descoperit parțial în S. XI și dezvelit integral prin săparea matorului dintre S. X și S. XI. După cum s-a mai menționat, groapa acestui cuptor taie parțial latura de V a locuinței carpice notate L 17. În groapa care deservea cuptorul s-au găsit trei fragmente ceramice, din vase-borcan lucrate cu mâna care permit atribuirea acestui complex așezării din sec. VI-VII.

În toate locuințele datate în sec. V-VII s-au găsit fragmente ceramice provenind din vase confecționate manual dintr-o pastă grosieră. Ca formă predomină vasele de tip borcan, de mărime mică și mijlocie, cu fundurile groase, gura largă și buza mai mult sau mai puțin răsfrântă. În unele cazuri, gura este trasă ușor în interior. Vasele-borcan, lucrate manual, în majoritatea cazurilor nu prezintă ornamente. Doar un fragment din groapa cuptorului C 1 era ornamentat cu creștături pe buză: iar un fragment dintr-un borcan, având gura trasă spre interior, descoperit în L 19, prezintă pe umăr un val din striuri neglijent realizat.

Din categoria vaselor lucrate cu mâna fac parte și tipsile. Fragmente de tipsii s-au găsit în L 15, L 18 și L 19. Acest tip de vas nu există în inventarul locuinței L 16. În locuința L 15 s-au găsit și fragmente dintr-un castron, de formă tronconică, cu pereții relativ groși, iar în secțiunea S. XII, între m. 40/41, la - 0,55 m s-au găsit câteva fragmente dintr-o „vatră portativă”.

Ceramica lucrată la roată este reprezentată prin fragmente din **vase mari de provizii de tradiție Sântana de Mureș**. Au pereții groși, buza lată, fiind ornamentate pe corp cu striuri și caneluri vălurite și drepte. Aceste vase au fost lucrate dintr-o pastă bună, densă, „pastă ciment” și au culoarea cărămizie. A doua categorie de vase lucrate la roată este reprezentată din borcane, de dimensiuni mici și mai rar mijlocii, lucrate dintr-o pastă nisipoasă, aspră, uneori cu mică în compoziție. Sunt ornamentate cu striuri, iar fundurile prezintă în exterior cercuri concentrice de la desprinderea cu sfoara. Unele vase borcan lucrate la roată prezintă în interior coaste vizibile iar pe mijlocul fundului un „umbo”.

Pe lângă ceramică s-au găsit și alte obiecte de inventar. Pentru valoarea sa artistică și cronologică menționăm în primul rând o fibulă romano-bizantină, găsită pe podeaua locuinței L 18. A fost confecționată din bronz, prin turnare. Fibula are corpul plat și foarte puțin curbat, iar suprafața ornamentată cu linii incizate, dispuse

în zigzag. În stadiul actual al documentării atribuim această piesă sec. VI p. Chr.

Dintre celelalte obiecte de inventar, menționăm câteva fusaiole din lut, bitronconice și mai rar cilindrice, cuțite de fier fragmentare, un fragment dintr-o seceră de fier, o cataramă dreptunghiulară și un cârlig tot de fier.

În campania din 2001 nu s-au descoperit complexe de locuire din sec. VIII-IX; menționăm însă că, sporadic, s-au găsit fragmente din vase borcan caracteristice acestei etape târzii din evoluția așezării.

Așadar, la Borșeni, se conturează un important sit arheologic cu așezări din sec. II-III, V-VII și VIII-IX, dar și o necropolă din sec. IV. Rămâne ca un obiectiv al cercetărilor viitoare descoperirea așezării din sec. V, dar și a necropolelor corespunzătoare așezărilor menționate mai înainte.

38. Brad, com. Negri, jud. Bacău [Zargidava]

Punct: La Stâncă

Cod sit: 23662.01

Colectiv: Vasile Ursachi (MI Roman, CMJ Neamț)

În conformitate cu planul de cercetări arheologice aprobat, în perioada 20 iulie - 15 septembrie 2001 au fost efectuate săpături arheologice în Cetatea dacică de la Brad. Lucrările au fost finanțate de către Ministerul Culturii și Cultelor care a alocat pentru acest șantier suma de 50 milioane lei.

Săpăturile din această campanie au avut ca obiectiv epuizarea unei secțiuni - S. LII - începute în anul 2000, precum și continuarea cercetării unei zone de pe acropolă, în care presupuneam că ar putea fi un turn de apărare. Cas. I, săpată în campania anului 1975 ne-a demonstrat că este vorba, într-adevăr, de o zonă deosebită, aici descoperindu-se o groapă mare de cult, cu diametrul de 3 m și adâncimea de -15,6 m, în care s-au descoperit fragmente ceramice de la peste 1200 vase, precum și diverse alte obiecte. Importanța acestei descoperiri ne-a obligat să continuăm investigarea întregii zone pentru a depista și alte elemente legate de această groapă de cult.

În acest fel în campania acestui an am întreprins o săpătură, prin trasarea a două case: caseta II și caseta III, care cuprinde toată această prelungire a acropolei, care ne-a indicat, așa cum notam mai înainte, existența unui turn de apărare. Cea mai spectaculoasă constatare este legată tot de groapa de cult, în sensul că în imediata apropiere a ei s-a descoperit o platformă de prundiș pe o suprafață de mai bine de 50 m². Această platformă a existat atâta vreme cât groapa a fost folosită ca atare, după care, deasupra platformei s-au amenajat locuințe de suprafață, prezente în mai multe straturi suprapuse, în ultimele două niveluri dacice de pe acropolă.

Din punct de vedere stratigrafic, consemnăm prezența tuturor nivelurilor arheologice existente în celelalte zone ale acropolei, cu deosebire că aici unele epoci sunt mai puțin consistente, atât ca material cât și din punct de vedere al numărului de complexe închise. Astfel, putem constata că pentru epoca neo-eneolitică, deși stratul de cultură își menține grosimea depistată în partea de mijloc a acropolei, nu apar locuințe și nici alte complexe, cu excepția unor fragmente ceramice, oase de animale și pigmentații de chirpici ars. Necropola sau așezarea din perioada de tranziție la epoca bronzului nu se întinde și în această zonă, cercetările noastre fiind lipsite de resturi ale acestei epoci.

Un material mai bogat aparține **epocii bronzului și primei epoci a fierului**, stratul de cultură materială (de până la -0,15/0,2 m) oferindu-ne o cantitate mai mare de ceramică, oase de la animale și diferite obiecte, alături de câteva gropi de provizii sau resturi menajere, care ne-au dat la rândul lor mai multă ceramică. Deși ceramica încă nu este prelucrată am putea semnala, prezența unor fragmente ceramice care aparțin **culturii Costișa**, cultură nesecizată până acum la Brad.

Cea mai intensă locuire aparține însă epocii geto-dacice, stratul de cultură din această epocă, cu o grosime de 2/2,5 m, fiind foarte bogat în complexe de locuire și material arheologic. Este suficient să amintim aici prezența celor patru niveluri dacice, începând cu sec. **IV a. Chr. și până în sec. II p. Chr.** Primele două niveluri, deși destul de bogate în material, sunt mult mai subțiri și au o altă consistență decât celelalte două din sec. I a. Chr. - II p. Chr., când ajung să depășească fiecare dintre ele 1,5 m grosime.

În această campanie au fost descoperite peste 150 obiecte întregi sau întregibile din os, ceramică, fier, bronz sau piatră din mai multe epoci dar mai ales din perioada clasică a culturii dacice, sec. I a. Chr. - sec. II p. Chr. Menționăm faptul că cele peste 25 de gropi au dat un valoros material arheologic de studiu, precum și o mare cantitate de piese pentru colecțiile muzeului. Ultimul nivel dacic a fost distrus în mare parte de un cimitir medieval, din care au fost cercetate în această campanie 31 **morminte de înmormântare**, multe din ele cu inventar bogat, constând din obiecte de podoabă, unelte și monede.

Rezultatele campaniei arheologice sunt deosebit de bogate atât prin numărul mare de obiecte descoperite, cât și prin valoarea și importanța informațiilor rezultate din această cercetare.

Cele două secțiuni: cas. II și cas. III, trasate într-o zonă deosebit de interesantă de pe acropolă, au adus numeroase date privitoare la cultura materială din diferite epoci, mai ales din epoca dacică, dar și cunoașterea în ansamblu a organizării unor asemenea centre, care duceau către fenomenul de urbanizare. Unele elemente descoperite până acum, dar și cele oferite de campania acestui an, confirmă acest important proces de urbanizare la geto-daci.

Rezultatele cercetărilor din această campanie, precum și importanța științifică a acestui obiectiv arheologic, impune pe mai departe continuarea cercetărilor atât pe acropolă, cât mai ales în așezarea deschisă, din care nu a fost cercetată până acum decât cca. 5 - 6%. Această zonă, care a dat elemente deosebite mai ales în ceea ce privește ritul și ritualurile de înmormântare din perioada clasică, trebuie mai intens cercetată, mai ales că nici una din așezările de tip "dava" nu a fost cercetată.

Planșa 27

39. Brăila, jud. Brăila*Punct: Cartier Biserica Veche**Cod sit: 42691.03*

Colectiv: Ionel Căndea - responsabil, Roberto Tănăsache - desenator, Gabriel Stoica - cameraman (M Brăila), Cristian Apetrei (UDJ Galați)

"Zona fostei mitropolii a Proilaviei" din cadrul vetrei medievale a orașului Brăila este amplasată în partea de centru și S a acesteia, fiind bine delimitată de actualul bulevard Al. I. Cuza, adică ultimul zid de apărare al cetății Brăilei de până la 1829.

Cercetări s-au desfășurat din 1998, sistematic, în punctele Piața Traian, str. Gheorghe Marinescu nr. 15, str. Logofăt Tăutu nr. 3. Sondaje prilejuite de obligația descărcării terenului de sarcină arheologică s-au efectuat și în alte puncte: (exemplu str. Frumoasă nr. 4). Evident, întregul sit se află sub orașul modern și contemporan cu o mulțime de intervenții asupra zonei respective, din fericire nu în profunzime.

Importanța zonei, în cadrul vetrei medievale a orașului Brăila (atestat documentar în 1368), este dată de faptul că ea a devenit cartierul creștin al orașului Brăila, ocupat de turci la 1538 și care se așează în zona cea mai înaltă, stăpânită până atunci de români.

Obiectivele cercetării vizează mai buna cunoaștere a genezei și evoluției așezării medievale de caracter citadin de la Brăila. Rezultatele de până în prezent au permis **conturarea cu destulă aproximație a vetrei medievale a așezării din sec. XIV-XV, precum și tendințele de evoluție ale acesteia în sec. XVI-XVIII.** Descoperirile realizate în punctele amintite, chiar și înainte de 1998, constau în principal în identificarea a cel puțin trei necropole creștine ce au funcționat în acest perimetru, dintre care două destul de târzii - sec. XVIII-XIX.

În vara anului 2001 cercetările arheologice în vatra medievală a orașului Brăila au continuat în str. Logofăt Tăutu nr. 2, precum și în punctul de la nr. 5-7 adică în imediata apropiere a punctului de la nr. 3 investigat în cursul anului trecut, precum și în str. Malului nr. 29.

În ciuda faptului că numerele 2 precum și 5-7 sunt, matematic vorbind, foarte aproape de nr. 3, pe teren, datorită traiectului străzii Logofăt Tăutu, distanța între cele trei puncte nr. 2, nr. 3 și nr. 5-7 este destul de mare (peste 25 m între ele)¹.

Str. Logofăt Tăutu nr. 2

Astfel, S. 4 (4 x 4 m) a fost trasată și executată în partea extrem nord-vestică a curții de la nr. 2, fără a putea identifica urme de morminte mai vechi sau mai recente.

Au fost descoperite în schimb două gropi menajere care au conținut material divers dar târziu. O mențiune specială se cuvine să facem în privința monedelor, e drept, unele perforate, descoperite în această suprafață. Groapa nr. 2 a conținut două piese în vreme ce în restul suprafeței au mai fost scoase la iveală încă două monede.

În rest inventarul celor două gropi este alcătuit din nasturi (de os), fragmente de sticlă, de tablă de cupru, urechiușe de la bumbi metalici, o mărgică, un inel din fier (probabil o piesă de harnașament), o cataramă din bronz, un amnar, un glonte (!), precum și câteva fragmente ceramice atipice.

Tot în S. 4, în Gr. I au mai fost găsite scheletele a două animale domestice, aflate la adâncimea de -2 m și respectiv de -3,28 m, după cum în Gr. II a fost găsit la -2,47 m un al treilea schelet de animal de casă (câine).

În sfârșit în S. 4, caroul 3, a mai fost surprinsă o porțiune dintr-o fundație a unei construcții moderne, din cărămidă și mortar, de la sfârșitul sec. XIX.

Remarcăm numărul mare de monede descoperite în această suprafață, ținând cont de frecvența înregistrată până în prezent din acest punct de vedere în cursul cercetărilor din celelalte puncte, cu excepția suprafețelor din cadrul necropolei nr. 4.

Str. Malului nr. 29

Cercetarea necropolei a continuat în str. Malului la nr. 29, pe un loc viran ca urmare a demolării unei clădiri modeste în cursul anului 2000. Acest amplasament, aflat în imediata apropiere a locului pe care s-a aflat chiar edificiul mitropoliei, - după părerea noastră cca. 20-25 m -, ne oferea posibilitatea de a verifica dacă necropola s-a întins cu adevărat până la Biserica Veche - biserica mitropolitană cu hramul Sf. Arhangheli Mihail și Gavril - dar mai ales vârsta acestui eventual cimitir.

Au fost cercetate două suprafețe (S. 1 și S. 2) urmând ca întreaga suprafață de aici să fie epuizată, din acest punct de vedere, în campania viitoare când, probabil, vom ataca și suprafața din str. Malului nr. 32, și ea lipsită de orice construcții sau edificii. În plus, acest din urmă punct, ceva mai mare, mai întins ca suprafață, are și avantajul de a "ieși" în actualul bulevard Al. I. Cuza în locul pe care vechile planuri ale orașului (1789 și 1830) ne arată prezența unuia dintre bastioanele ultimului zid de apărare a cetății.

Aflată la limita terasei Dunării, prima suprafață, din str. Malului nr. 29, n-a fost scutită de intervenții contemporane dintre cele mai dure.

Mai întâi în 1958-1959 a fost amenajată această Faleză în sensul că i-a fost aplicată o anumită înclinație pe tot traseul ei, ceea ce fără îndoială a eliminat o parte din mormintele de pe muchea terasei. Dovezi că s-a procedat astfel sunt cele câteva piese ajunse la Muzeul Brăilei în acești ani, purtând mențiunea "scoase de pe Faleza Dunării 1958-1959". Este vorba în special de ceramică și fragmente ceramice, obiecte mici din metal - cuie, scoabe - eventual de la coșciuge, etc.

Apoi, ceva mai târziu, dacă nu tot atunci, în lungul Falezei a fost montată o conductă și tot atunci sau poate în anii '40-'50 a fost construită la nr. 29 și o locuință de dimensiuni modeste. Toate acestea au afectat destul de serios nivelul cel mai de sus al înmormântărilor din perimetrul de pe str. Malului nr. 29. Și totuși, în S. 1 cu dimensiunile de 4 x 5 m au fost descoperite un număr de 10 morminte.

În cursul investigațiilor noastre, în cele două suprafețe au fost descoperite și alte piese. Astfel, în S. 1, la -0,75 m, un element decorativ din bronz de la o cruce sau un coșciug, apoi în S. 1 caroul 3, la -1,8 m, un nasture din bronz care împreună cu un nasture bumb din bronz de dimensiuni mici din S. 2, caroul 1, -1,05 m țin de necropolă și de materialele descoperite în ea în mod caracteristic.

Str. Logofăt Tăutu nr. 5-7

Un al treilea punct cercetat în cursul campaniei din anul 2001 îl constituie suprafața de 3 x 3 m investigată în curtea de la nr. 5-7, acolo unde trebuia să înceapă construcția unei locuințe proprietate privată. Cercetarea s-a dovedit extrem de utilă, ea punând în evidență prezența necropolei între punctele str. Logofăt Tăutu nr. 2 și 3 și str. Malului nr. 29.

Astfel, în S. 1, caroul 3, la -2,27 m a fost descoperit un nou mormânt M1, orientat V-E, în perfectă ordine anatomică și cu mâinile pe torace. Lungimea scheletului = 1,8 m. Inventar: inel din bronz cu tija răsucită (d = 2,2 cm), iar în loc de piatră o protuberanță metalică de 0,5 cm diametru, lipită.

Alături, în carourile 3-4, de la -0,8 m, o groapă menajeră alcătuită cel de-al doilea complex al suprafeței cercetate în str. Logofăt Tăutu nr. 5-7. Aici au fost descoperite câteva piese interesante până la -2,9 m astfel: la -0,2 m o monedă de un crețar (1816) apoi la -2,05 m un denar unguresc din sec. al XV-lea, perforat și distrus în bună parte; la -2,15 m, o monedă fragmentară din argint, austriacă, având *milesim*-ul 1580; la -2,8 m două bucăți mici din bronz, iar la -2,9 m un cârlig pentru pescuit, lung de 7 cm, precum și o copcă din metal comun și alte două bucăți din bronz.

În concluzie, cercetările arheologice din campania anului 2001, în cele trei puncte amintite, au dus la descoperirea a încă 18 morminte (17 în str. Malului nr. 29 și unul în str. Logofăt Tăutu nr. 5-7), ridicând astfel numărul total al mormintelor din necropola nr. 4 (cea a Mitropoliei Proilaviei) la 110.

A fost stabilită oarecum limita nord-vestică a acesteia și ne-am apropiat de zona celor mai vechi înhumări, fapt sugerat de vechimea unor piese de inventar, dar mai ales a monedelor.

Evident analiza antropologică a întregului material se impune, cu atât mai mult cu cât pentru necropola nr. 2 de la biserica Sf. Mihail a fost realizată și a oferit rezultate interesante.

Pentru viitor Muzeul Brăilei își propune să prelucreze materialul rezultat din cercetarea necropolelor pe baza unui program special de arheologie funerară realizat în colaborare cu firma "Ovisoft" SRL.

Obiectivul cercetărilor viitoare constă în studierea terenului din apropierea zonei în care s-a aflat biserica mitropoliei Proilaviei ce s-a distrus în 1846. Toate descoperirile din acest din urmă punct vor fi conservate și expuse în cadrul expoziției de bază a Secției de istorie veche și arheologie a Muzeului Brăilei. Pe locul respectiv se va ridica o capelă după încheierea cercetărilor.

Note:

1. Cercetările au fost finanțate pentru punctele Str. Logofăt Tăutu nr. 2 și Str. Malului nr. 29 de către Ministerul Culturii și Cultelor.

Bibliografie:

1. I. Căndea, *Brăila. Origini și evoluție până la jumătatea secolului al XVI-lea*, Brăila, 1995.
2. Idem, *Cercetările arheologice din vatra medievală a orașului Brăila (1998-1999)*, Istros IX, p. 313-344.
3. Idem, *Cercetările arheologice din vatra medievală a orașului Brăila (2000)*, Istros X, p. 455-468.
4. I. Căndea, Cristian Apetrei, *Cercetările arheologice din vatra medievală a orașului Brăila (2001)*, p. 469-486.

40. Brănești, com. Brănești, jud. Ilfov

Punct: malul lacului Pasărea

Cod sit: 101305.01

Colectiv: Gheorghe Mănușu Adameșteanu (MM București)

În cursul lunii iunie, anul 2001, au fost efectuate săpături pentru eliberarea terenului de sarcină arheologică pe un teren aflat pe malul lacului Pasărea, proprietatea lui Virgil Diaconescu. Locul unde urma să fie construită o locuință se află într-o zonă în care fuseseră descoperite, prin cercetări de suprafață, materiale arheologice (ceramică, chirpic) și urme de arsură ce păreau să provină de la o instalație de foc, toate putând fi atribuite culturii Dridu (sec. X-XI).

Instalația de foc: La -0,4 m față de nivelul actual de călcare s-a conturat o suprafață cu pământ ars; după curățare, a fost dezvelit un cuptor menajer, amenajat într-un bloc de pământ cruțat. Cuptorul, de formă ovală, având dimensiunile de 1,6 m x 1,24 m, avea pereții păstrați pe o înălțime de 0,25 m. În umplutura lui, deasupra unei vetre bine arse, s-au găsit câteva fragmente ceramice din pastă nisipoasă, provenind de la vase borcan caracteristice culturii Dridu.

Gura de alimentare a cuptorului era orientată spre V. În vederea obținerii unor informații suplimentare, absolut necesare (cuptor în aer liber sau instalație de foc din interiorul unei locuințe) a fost trasată o casetă cu laturile de 3 x 4 m.

În umplutura din fața cuptorului, pe o lățime de 0,9 m și o lungime de 1,6 m, s-a conturat o suprafață de pământ cu urme de arsură, bucăți de lemn ars și câteva fragmente ceramice, care reprezenta zona de alimentare a cuptorului.

Materialul ceramic recoltat din cuptor și de pe această suprafață ilustrează două categorii „clasice” pentru cultura Dridu: ceramica lucrată la roată, confecționată din pastă nisipoasă cu pereții maronii roșcați și miezul negru. Fragmentele descoperite aparțin în exclusivitate vaselor borcan. Ceramica cenușie, reprezentată doar prin câteva fragmente, provenind de la vase de dimensiuni ceva mai mari ilustrează oala cu toartă.

Decorul, la ambele categorii, este reprezentat de linii incizate, grupate în fascicole în val sau linii orizontale, care acoperă toată suprafața vasului. Prin varietatea combinațiilor, decorul sugerează o încadrare cronologică a instalației de foc în sec. X-XI, cu o posibilă restrângere la pragul dintre cele două secole.

De asemenea putem menționa și un borcan, decorat cu șiruri de împunsături oblice, realizate cu dinții pieptenului, asociate cu incizii orizontale, fragment descoperit în cursul cercetărilor de suprafață.

Tot în caseta 1, între -0,4/-0,6 m, în stratul de cultură au fost găsite câteva fragmente de oală cu toartă care, prin calitatea pastei - vase cu pereți subțiri și bine arși, de culoare roșie - și natura decorului, se încadrează în secolele XIII-XIV (orizontul Zimnicea).

Continuând săpătura din caseta 1, în capătul său de V, între -0,6/-0,9 m, au fost descoperite o serie de fragmente ceramice lucrate la roată (buze de castroane din pastă cenușie) și confecționate cu mâna (panse provenind de la vase de dimensiuni medii, probabil borcane), care se încadrează în sec. III-IV (culturile Chilia-Militari și Sântana de Mureș). Sub -0,9 m a fost atins pământul steril, fapt ce a impus sistarea săpăturii.

Din păcate în cele două secțiuni nu s-au găsit decât fragmente ceramice izolate, fără a se putea identifica vreun complex de locuire.

Recapitulând, se poate concluziona că prin săpăturile arheologice de salvare efectuate în luna iunie 2001, au fost obținute următoarele rezultate:

- A fost cercetat un cuptor menajer din lut, din secolele X-XI.
- Au fost descoperite fragmente ceramice care pot fi puse în legătură cu existența mai multor etape de locuire: sec. III-IV, X-XI și XIII-XIV, situație firească, deoarece amplasamentul se află pe malul lacului Pasărea.

41. Bucecea, com. Bucecea, jud. Botoșani [Siliștea satului medieval Vâlcești]

Punct: Biserica pustie

Cod sit: 36462.01

Colectiv: Eduard Gheorghe Setnic - responsabil, Paul Șadurschi - responsabil sector (MJ Botoșani), Costică Asăvoaie (IA Iași)

Prezentarea sitului: Punctul " Biserica pustie " este situat la cca. 1,5 km NV de marginea satului, pe partea stângă a Sirețelului, care curge la numai 200-300 m îşi la aproximativ 800 m SV de șoseaua Botoșani -Siret. Punctul se prezintă ca o movilă aplatizată, cu înălțimea de 0,5/0,75 m și diametrul de cca. 30 m. Primele cercetări au constat în recunoașteri de suprafață efectuate în anul 1989 (Păunescu, Șadurschi 1996, p. 86), prin care s-au identificat "pietre calcaroase și gresii nisipoase, bucăți de cărămidă de diferite dimensiuni" (Ibidem). Autorii cercetării consemnează că acest punct și împrejurimile sale reprezintă, conform tradiției locale, " ruinele unei biserițe vechi "respectiv" siliștea vechiului sat, Vâlcești, atestat la 13 februarie 1634" (Ibidem).

Pentru verificarea acestor informații dar și a acelor care ne semnalau folosirea locului drept carieră de piatră, am considerat necesară aprofundarea cercetărilor și în acest scop am efectuat un sondaj în octombrie 2001. Menționăm că starea de conservare a sitului este bună, acesta prezentând o importanță deosebită pentru problematica satelor dispărute, în general, și istoria medievală a actualului județ Botoșani, în particular.

Obiectivele cercetării: Cercetarea din 2001 a vizat identificarea sitului și punerea în acord a tradiției cu realitatea de pe teren. În acest scop au fost tratate trei secțiuni cu lățimea de 1,5 m și lungimea totală de 41 m.

Rezultatele cercetării: investigațiile efectuate au surprins fundațiile a două edificii (numerotate în ordinea descoperirii Z. 1, respectiv Z. 2) și a necropolei aferente (probabil celui mai vechi)

Primul edificiu, Z. 1, identificat la adâncimea de aproximativ -0,25/-0,35 m, în S. 1 și S. 3, aparține unei construcții din sec. XVII-XVIII. Pentru această datare pledează

a) *tehnica de construcție* - piatră spartă înecată în mortar pe bază de var, mortar la care s-au utilizat elemente din zidării anterioare (cărămidă fragmentară și frescă);

b) *contextul planimetric:* - de această zidărie aparțin urmele unui pavaj exterior, alcătuit din cărămizi de mai multe tipuri, care dau impresia generală de materiale recuperate și refolosite în acest nou context;

c) *situația stratigrafică:* - fundațiile Z. 1 suprapun dezaxat fundații mai vechi, în profil observându-se și o amenajare

preliminară, respectiv o nivelare a stratului de dărâmatură, în scopul ridicării noii construcții, în cadrul acestei operațiuni fiind antrenate și resturi de arsură.

Lipsește, în stadiul actul al investigațiilor, elemente certe de datare a acestei zidării (Z. 1), dar și o serie de indicii care țin de tehnica de construcție. Pe baza aspectului general și doar cu titlul de ipoteză, putem spune acum că această fundație a fost realizată ca sprijin pentru o construcție de lemn.

Al doilea edificiu, notat Z. 2, a fost identificat în toate secțiunile, la adâncimea de -0,6/-0,7 m față de nivelul actual de călcare. Fundațiile descoperite relevă existența unei construcții ridicate din piatră de talie de dimensiuni medii, fasonată pe exterior; piatra este bine țesută, legată cu mortar pe bază de var și nisip de foarte bună calitate. S-a putut observa, pe porțiunile decoperite, nivelul de demantelare al acestui edificiu datat pe baza analogiilor constructive îndeosebi, în perioada sec. XV-XVI. Pentru aceeași datare pledează și materialul ceramic, în majoritate fragmentar cu puține elemente de identificare, o monedă anepigrafă (emisiune Ștefan cel Mare) descoperită în stratul de dărâmatură care acoperă Z. 2, precum și un fragment de ancadrament de fereastră de factură gotică. Menționăm că biserica a fost decorată în frescă, în mod sigur cel puțin pe interior, stratul de dărâmatură fiind alcătuit în proporție covârșitoare din frescă mărunțită printre care se regăsesc bucăți de cărămidă și sporadice fragmente ceramice.

Lățimea fundațiilor Z. 1 este de 1,1/1,2 m, adâncimea acestora coborând până la -1,2 m. Orientarea Z. 2, pe porțiunile surprinse în sondaj, indică identificarea zidurilor de E și S ale edificiului datat de noi în sec. XV-XVI, mai exact a exteriorului acestor ziduri. Acest lucru este confirmat de identificarea necropolei, din care s-au investigat doar 10 morminte (respectiv 4 de adulți și 6 de copii); toate mormintele au orientare E-V și sunt complet lipsite de inventar. Menționăm că cercetarea de la Bucecea - " Biserica Pustie " din anul 2001 a fost serios afectată de condițiile climatice dificile ceea ce nu a permis derularea săpăturii în condiții optime și nici efectuarea unor observații complete asupra stratigrafiei sitului.

Tehnici de cercetare: materialul recoltat se află în stadiul cercetării analitice și a prelucrărilor statistice, în laboratoarele Muzeului Județean Botoșani, desenele, planurile și fotografiile urmând a fi prezentate la Sesiunea Națională de Rapoarte Arheologice.

Obiectivele cercetării viitoare: Deoarece sondajul din 2001 de la Biserica pustie nu a avut în intenție decât o informare asupra vestigiilor *in situ* și având în vedere că acest sondaj a dus la descoperirea unor importante vestigii, necunoscute până acum (ca tipologie) cel puțin pe teritoriul actual al județului Botoșani, ne propunem în anul 2002, decopertarea integrală a vestigiilor celor două edificii, identificarea clară a contextului stratigrafic și planimetric, precum și a elementelor necesare pentru încadrarea cronologică cât mai exactă. Cercetarea integrală ar putea aduce elemente noi în privința edificiilor de cult din satele medievale ale actualului județ Botoșani, percepția actuală fiind cea a predominării lăcașurilor de lemn. De asemenea, decopertarea celor două complexe și încadrarea cronologică exactă constituie un prim pas în cercetarea arheologică a întregului sat medieval Vâlcești, localizat pe teritoriul comunei Bucecea.

Propuneri de conservare: conservarea și restaurarea *in situ* a vestigiilor existente, cu implicarea comunității

locale într-un program comun de restaurare - conservare și de punere în valoare (această finalizare a cercetării arheologice ar fi un punct de atracție suplimentar alături de muzeul de științe naturale "V. Afedoae" și rezervația de floră "Lunca Siretului"). Pentru materialele recoltate se va realiza conservarea, restaurarea și punerea în valoare în cadrul Muzeului Județean Botoșani. Cercetarea are în vedere valorificarea multimedia și reconstituirea virtuală a aspectului unui sat medieval de pe valea Siretului.

Bibliografie:

1. Al. Păunescu, P. Șadurschi, *Repertoriul arheologic al României. Județul Botoșani*, Hierasus, X, 1996, p. 83-93;
2. E. Setnic, *Contribuții documentare la istoria satului Vâlcești*, Acta Moldaviae Septentrionalis, Botoșani, 2002 (sub tipar).

42. Bucșani com. Bucșani, jud. Giurgiu

Punct: Pod, La Pădure

Cod sit: 66483.03, 66483.04

Colectiv: Cătălin Bem - responsabil (MNIR), Silvia Marinescu-Băluc - consultant științific (IAB), Traian Popa (MJ Giurgiu), Valentin Parnic (MDJ Călărași), Carmen Bem (cMeC), Constantin Haită, Adrian Bălășescu, Valentin Radu (MNIR-CNCP), studenții Dan Bărbulescu, Irina Gălușcă, Ovidiu Năftănăilă (FIB), Daniel Garvăn, Elvira Oleinic ((UV Târgoviște)

Datele stratigrafice obținute în decursul cercetării propriu-zise și a practicării sondajului sedimentologic au fost în măsură să ofere informații prețioase privind evoluția pe verticală a tell-ului. Știm acum că primul "nivel" de locuire, format pe un grind al Neajlovului și aparținând unei perioade de început a culturii Gumelnița, i-a urmat o perioadă de abandon, demonstrată de cei 70 cm de depunere aluvială. Faptul că din trei lentile de sediment aluvial două au avut condițiile și mai cu seamă timpul necesar de a suferi transformări pedogenetice, ne indică o perioadă destul de lungă între părăsirea primului sat de pe tell și reocuparea acestuia din urmă.

"Nivelul" intermediar de locuire este de această dată **Gumelnița B1**, hiatusul din stratigrafia "așezării" fiind, așadar, reprezentat de câteva veacuri. Între acest "nivel" și cel superior, de asemenea, Gumelnița B1, o nouă depunere aluvială¹ întrerupe o evoluție continuă. Faptul că aceasta din urmă nu a suferit transformări pedogenetice presupune că nu a existat timpul suficient ca acest lucru să se petreacă. Nu putem ști deocamdată dacă este vorba de același grup de populație care a fondat cel de-al treilea sat. Ceea ce dorim să reținem în acest context este modul de evoluție pe verticală a tell-ului - trei așezări independente, cel puțin stratigrafic, care au trebuit să suporte consecințele unor inundații care le-au afectat într-o măsură mai mică sau mai mare.

Cel mai bine cercetat, în cazul tell-ului Bucșani I este, evident, nivelul superior. Despre cel intermediar și, mai cu seamă, despre cel inferior datele pe care le deținem sunt relativ sumare, situația fiind determinată direct de un anumit stadiu al cercetării. De exemplu, singurele informații privitoare la nivelul inferior provin din cercetarea sondajului (de 2 x 2 m) practicat în 1998 în treimea vestică a tell-ului și din sectoarele 9 (4 x 8 m) și 10 (4 x 4 m) ale suprafeței α (A) aflat în imediata vecinătate a sondajului și mai amplu investigat în campania 2001.

Prima locuire a grindului a debutat prin incendierea vegetației - un strat de 2-6 cm de cenușă și cărbune foarte fin acoperă întreaga suprafață cercetată până în prezent.

Singura locuință (Loc10) descoperită în acest prim nivel are o suprafață identificabilă de cel puțin 32 m.p. (cercetată în sondajul din 1998, ea a fost surprinsă și în treimea estică a sectorului 9). Înainte de ridicarea locuinței, pe amintitul strat de arsură, pe o lentilă de nisip, a fost depus cadavrul unui copil (sub șase luni), chircit pe dreapta cu capul aprox. spre S. Vârsta fragedă, lipsa unei gropi care putea spori șansele de conservare și, nu în ultimul rând, incendiul care a distrus locuința au condus la degradarea cvasicompletă a osemintelor. Platforma din lut care acoperea scheletul copilului, deși groasă, era construită simplu, direct pe sol, fără o substrucție continuă din lemn. Suprafața limitată de investigare și perturbările stratigrafice care au afectat locuința nu ne permit să facem referiri la tipul tehnicii de construcție a pereților sau la eventualele amenajări interioare ori anexe. Singurele informații sigure² le avem asupra momentelor ulterioare incendiului.

Cel puțin partea superioară a chirpiciului ars reprezentând resturile pereților arși prăbușiți ai Loc10 a fost afectată de o inundație³. Efectele sale sunt vizibile nu numai prin prisma materialului arheologic rulat ci, mai ales, prin aportul de sediment aluvial. Foarte degradat, chirpicul ars este amestecat la suprafață în acest sediment, totul fiind acoperit de o crustă carbonică de 0,8-2,3 cm grosime, extrem de dură (dacă tell-ul era încă locuit înaintea acestei inundații, cu alte cuvinte, dacă alte locuințe mai existau după incendiul care a distrus-o pe cea parțial cercetată de noi, nu avem încă posibilitatea de a ști). Probabil antrenat de această inundație (dacă nu cumva depus intenționat după distrugerea locuinței) este și toporul din cupru de tip Vidra descoperit înfipt (deci cu tăișul în jos) la partea superioară a chirpiciului ars.

Ulterior acestui moment (și nu excludem deocamdată o legătură de cauzalitate, ceea ce ar pleda indirect pentru o continuitate de locuire) am descoperit existența unui element stratigrafic care separă pe verticală depuneri diferite - este, așadar, vorba nu de o groapă ci de o elevație. Amplasarea sa în zona mai joasă a tell-ului, separând-o de centrul acestuia, poate indica o funcționalitate logică - dar faptul că am surprins acest complex numai pe o suprafață de cca. 0,5-0,6 m.p. nu ne permite să facem afirmații categorice. Prezența unui stâlp înfipt în acest "val"⁴ argumentează în plus calitățile sale de separare a două spații. Înălțimea maximă a acestui val, surprinsă spre centrul așezării este de numai 37 cm. Panta sa este însă în ascensiune și foarte probabil, "valul" va fi fost mai înalt.

Construit după ce o inundație a afectat "nivelul de distrugere" al Loc10, "valul" este la rândul său afectat de o nouă inundație, de data aceasta, probabil de mai mari proporții - sedimentul aluvial la baza "valului", nedepășindu-l, are 19 cm grosime. Depunerile stratigrafice ulterioare sunt mult mai clare din punctul de vedere al funcționalității "valului" - acesta separă indubitabil ceea ce a primit sigla N2.2 (care reprezintă - fără a putea realiza departajări stratigrafice mai fine - "nivelul ocupațional" al depunerii antropice intermediare a tell-ului) și N2.3 (steril, fără îndoială unul din nivelurile de inundație transformate pedogenetic surprinse și în sondajul din 1998).

În întreaga suprafață α , N2 (nivelul intermediar de locuire a tell-ului) se caracterizează printr-o omogenitate

desăvârșită a sedimentului. Piese și chiar vase ceramice fragmentare, numeroase fragmente de chirpici news și plăcuțe de vatră, dar și concrețiuni carbonatice sunt amestecate într-un sediment nisipos cenușiu deschis. Explicația poate fi cea a unei inundații de proporții (viitură) care a distrus integritatea celei de-a doua așezări de pe tell și, implicit, a omogenizat stratigrafic întregul nivel (este imposibil ca într-o depunere stratigrafică de 0,2-0,7 cm grosime să nu fi existat individualizări). Evident, aceasta nu este decât o ipoteză de lucru care va trebui să fie confirmată (sau infirmată) de viitoarele cercetări și de către analizele sedimentologice. Trebuie menționat totuși că cercetarea acestui nivel intermediar se află abia la început, demontându-se numai partea sa superioară.

Așa cum se evidențiază cu un alt prilej⁵, nivelul convențional denumit N1 are trei zone de dezvoltare stratigrafică (evident nedisjuncte) - cea efectiv destinată construcțiilor și spațiilor aferente exterioare, din zona centrală a tell-ului, cea reprezentată de deșeurile menajere din sudul și vestul primei și, în cele din urmă, o zonă cvasi-sterilă arheologic din sud-estul, estul și nordul movilei, practic, neutilizată în timpul ultimei locuiri.

Format, așadar, pe depunerea aluvială care îl separă de nivelul intermediar, nivelul superior al tell-ului cuprinde numai șapte locuințe, cu anexele și zonele menajere aferente. Particularitățile topografice ale movilei exclud existența altor locuințe. Singurele elemente care mai pot fi descoperite sunt cele de împrejmuire, dacă există, și resturile zonelor menajere parțial cercetate.

După solul actual (vegetal), care pe alocuri nu depășește 10 cm grosime, urmează primul nivel arheologic coerent (numit convențional N1), alcătuit din locuințe incendiate Gumelnița B1, structuri de combustie exterioare și spațiile menajere contemporane. Disparat și foarte aproape de suprafață s-au descoperit câteva fragmente ceramice din bronzul timpuriu. Materialul extrem de puțin, însă, și faptul că, practic, nu există un nivel coerent arheologic din această perioadă nu poate să semnifice decât o foarte scurtă locuire postgumelnițeană a tell-ului.

Cel de al doilea tip de locuință individualizat pe tell-ul de la Bucșani (Loc1 = Loc7, Loc4, Loc9 și Loc11) este în principal caracterizat de existența unui gol între sol și spațiul interior amenajat, platforma. Cu alte cuvinte, locuințele acestei categorii erau ușor supraînălțate pe un postament din sediment nisipos și lemn (sau doar din lemn - Loc1 = Loc7) completat cu șiruri mai mult sau mai puțin paralele de piloni (butuci) scunzi (12-16 cm), neîngropați, plasați în interiorul suprafeței închise de postament. În cazul Loc1, pilonii de dimensiuni semnificative (diametru de 25-35 cm) reprezentau elementul esențial al postamentului. O rețea complexă de scânduri și un strat din sediment nisipos preparat completează etapa constructivă⁶ anterioară ridicării pereților. În majoritatea cazurilor, aceștia, neavând o structură lemnoasă de rezistență, vor fi fost construiți într-o variantă a tehnicii ceamurului. Grosimea lor nu o putea depăși pe cea a postamentului, din rațiuni evidente, și, de asemenea, pereții nu puteau suprapune o refacere a podelei, acțiune gospodărească ulterioară momentelor inițiale ale construcției. Putem astfel estima o grosime de 23-28 cm, având în vedere tocmai dimensiunile postamentelor și ale amprentelor în negativ. Loc9, Loc11 și, parțial, Loc4 prezintă un element în plus - așa-numitul "vid sanitar", un spațiu obținut prin excavarea suplimentară a solului.

O variantă tehnică este cea a construirii pereților direct pe sol, adosați platformei suspendate deasupra "vidului

sanitar" (Loc11). În acest caz, nemaexistând limitele impuse de postament, baza pereților locuinței ajunge să depășească 0,5 m în grosime. Excepția a fost, fără îndoială, impusă de faptul că locuința în discuție avea un nivel - chiar dacă nu putem vorbi de un veritabil etaj, cel puțin este sigură existența unui pod. Cantitatea imensă de vase (cca. 100 - de diferite dimensiuni) descoperite în acest spațiu pare să indice nu o încăpere locuibilă ci, exclusiv, cu rol de anexă gospodărească, pentru stocare. Ampretele scândurilor tavanului (care erau, implicit, și ale podului) se păstrau atât în lutul platformei podului cât și în sedimentul folosit la prima luiture a tavanului parterului. Demn de remarcat este și faptul că grosimea totală a platformei podului și a refacerilor sale succesive (al căror număr variază între cinci și șapte) atinge pe alocuri 14 cm. Imensa greutate de sediment, la care se adaugă, firește, cea a scândurilor tavanului și, de asemenea, cea a eventualelor pereți ai nivelului superior, ca și greutatea întregului acoperiș era preluată nu numai de pereții portanți dar și de către doi stâlpi masivi interiori, al căror diametru atinge 0,45 m.

În altă ordine de idei trebuie să amintim suma tuturor actelor de consacrație și reconsacrație pe care le întâlnim în cazul tuturor vetrelor și cuptoarelor cercetate în proporție de cel puțin 50% - fie la inițierea realizării unei vetre sau a unui cuptor, fie la o refacere de amploare a unei asemenea instalații de combustie se depuneau la baza acestora una sau mai multe piese. Dacă semnificația depunerii în sine poate fi sesizată și asimilată cu ceea ce presupune o consacrație, mai dificil de explicat este marea varietate a pieselor depuse sau, mai mult, a combinațiilor de piese. Varietatea pieselor este dată nu numai de materialul din care erau confecționate (lut, os, corn, silex, piatră, aur), dar - mai cu seamă - de tipul în sine de obiect - figurină antropomorfă, lamă, percutor (piatră de amnar?), șlefuitor, săpăligă, obiect de podoabă.

O ultimă mențiune care ni se pare demnă de a fi aici amintită privește sfârșitul ultimului sat de pe tell-ul Bucșani I. Toate locuințele cercetate până în prezent (șase din cele șapte) au fost incendiate. Există câteva trăsături comune care ne conduc spre o ipoteză aparent paradoxală. În primul rând, înaintea incendiului toate casele au fost golite de unelte - există extrem de puține piese descoperite în locuințe și majoritatea lor se înscriu în categoria deșeurilor de debitare a silexului, deci nu sunt unelte. Majoritatea ceramicii care poate fi atribuită uneia sau alteia dintre locuințe nu se afla, așa cum ar fi fost firesc, pe podea, ci era depusă pe resturile pereților prăbușiți⁷. Mai mult, există cazuri când se poate evidențiază fără discuție intenționalitatea dărâării a chiar bazei pereților (Loc4 și Loc11) și o succesiune de operațiuni care au strictă legătură directă cu incendiul. După prăbușirea de la sine a acoperișului și părților superioare ale pereților ca urmare a acțiunii focului ceea ce rămânea în picioare era dărâmat intenționat când încă ruinele erau fumegânde (deci fierbinți - faptul că toate vasele ceramice sunt arse secundar la roșu este un argument arhisuficient), pentru ca apoi peste întreaga masă de chirpici să fie depuse intenționat (și aparent cu grijă pentru că nu există cazuri de împrăștiere datorate unui impact deosebit) vase de mărimi și forme diferite.

În plus, la toate locuințele cercetate, fără excepție, există cel puțin două focare detectabile de incendiu. Dacă unul, în general, poate fi pus în legătură cu zona vetrei interioare (unde trebuie să fi existat o cantitate suficientă

de combustibil), celălalt nu este exclus a reda cu mai multă claritate intenționalitatea. Intensitatea deosebită a focului care a mistuit cele șase locuințe cercetate, demonstrată cel puțin de transformarea majoritară a chirpiciului pereților în zgură și de deformarea vaselor din interiorul caselor, credem că poate fi pusă pe seama unui incendiu controlat (cu tiraj) și cu aport suplimentar de material lemnos altul decât cel al structurii de rezistență, al platformei sau acoperișului, al amenajărilor interioare. De altfel, lemnul învelit în lut nu putea arde, firească, cu flacăra, deci nu putea degaja o temperatură foarte mare.

Rămâne ca cercetările viitoare să confirme (sau să infirme, de ce nu?) această ipoteză a intenționalității incendierii ultimului sat de la Bucșani. Exemple etnografice care reproduc evenimente similare sunt numeroase.

Fazele următoare ale proiectului de cercetare pluridisciplinară din microzona Bucșani vor contribui decisiv la conturarea unei imagini cât mai complete asupra vieții locuitorilor acestei zone din mileniul 5 a. Chr.

Planșa 28

Note:

1. Localnicii își amintesc și astăzi că înainte de transformările produse în lunca Neajlovului (îndiguiri, desființarea de meandre, stăvilare etc.) cel puțin trei luni pe an aceasta era inundată.
2. În sondajul din 1998 nu am surprins decât cca. 3 m.p. din Loc10, iar în campania 2001 a fost demontată numai partea superioară a "nivelului de distrugere".
3. În luna iunie 2001 am fost martorul fericit pentru a înțelege mai bine evoluția tell-ului I de la Bucșani a unei inundații de proporții (absolut neplăcută pentru localnici). În urma a numai patru zile de ploie, strângând apele din amonte, Neajlovul a crescut cu 5-6 m, inundând nu numai lunca (acoperită pentru cca. 30 ore complet de apă), dar și baza tell-ului în curs de cercetare.
4. Faptul, sesizat în sondajul din 1998, că un șanț care pare a reprezenta un canal aluvial taie Loc10 și remaniază material arheologic (C. Haită, 2001) poate fi pus în legătură cu existența acestui "val". Acest lucru ar însemna faptul că prima fază de locuire a tell-ului cuprinde două etape.
5. Silvia Marinescu-Bîlciu et al., 1998, p. 96 și urm.
6. Puținele determinări antracologice pentru rarele elemente lemnoase păstrate ale postamentelor indică stejarul, în cazul a trei butuci și a unei scânduri, și ulmul pentru o altă scândură (Iulia Tomescu, *Rezultate preliminare privitoare la flora arborescentă obținută prin analiza materialului lemnos provenit din așezarea eneolitică*, în: Silvia Marinescu-Bîlciu et al., 1998, p. 108 și urm.).
7. Faptul că șantierul arheologic Bucșani nu a dispus o mare perioadă de timp (1998-2000) de aparate fotografice performante, capabile să reflecte fidel situația din teren, nu înseamnă că realitatea nu este cea înfățișată de noi. Indiferența sau reaua voință nu sunt menite să ajute la dezvoltarea cercetării arheologice.

Raport sedimentologic

Constantin Haită (MNIR - CNCP)

În campania de cercetări arheologice din anul 2001, studiul sedimentologic elaborat în așezarea eneolitică de tip tell Bucșani-Pod a fost continuat prin observarea, descrierea și eșantionarea profilelor stratigrafice din cadrul celor trei sondaje efectuate în scopul cercetării istoriei naturale a râului Neajlov, în relație cu locuirea gumelnițeană din această așezare.

Primul sondaj sedimentologic efectuat în campaniile 2000-2001 (notat S2, S1 fiind sondajul stratigrafic efectuat în 1998) a fost efectuat în vecinătatea nordică a tell-ului, la 34 de metri distanță de partea centrală a așezării, în scopul observării depunerilor naturale din lunca actuală, ca și a eventualelor indicii ale locuirii gumelnițene în exteriorul așezării propriu-zise. Cel de al doilea sondaj (S3) este situat în vecinătatea sudică a tell-ului la o distanță de aprox. 12 metri față de acesta, în scopul observării relațiilor dintre eventualele niveluri de locuire sau de acumulare a constituenților antropici și depozitele naturale. Cel de al treilea sondaj (S4) este situat la aprox. 25 metri S față de cel de al doilea, în apropierea văii actuale a râului Neajlov, în scopul observării depunerilor naturale din lunca actuală a râului.

Pe profilul de S al primului sondaj studiat în campania 2001, a fost observată următoarea succesiune stratigrafică:

1. Pietriș cu matrice de nisip, cenușiu închis, omogen, fără incluziuni, observat pe o grosime de 15 cm;
2. Nisip fin și argilă, gri verzui, cu structură granulară, rare granule carbonatice fine, grosime de 18 cm;
3. Nisip mediu fin și argilă, cenușiu roșietic, eterogen, cu concrețiuni feruginoase și carbonatice, fără incluziuni, cu grosime de 8 - 12 cm;
4. Nisip mediu cenușiu închis, cu oxizi de fier sub formă de concrețiuni centimetrice sferoidale și pete carbonatice uniform distribuite în toată masa. Limita inferioară coboară către E, grosimea acestui nivel variind între 17 - 27 cm;
5. Silt și nisip fin-mediu, gri deschis, cu carbonați și limită superioară marcată de un nivel centimetric cu frecvenți oxizi de fier (duriscrustă feruginoasă?), eterogen, fără incluziuni, grosime de 36 cm;
6. Silt și nisip mediu - grosier cu rare granule de pietriș, brun cenușiu închis, cu structură agregată slab exprimată, fisurație prismatică evidentă, omogen, fără incluziuni, cu grosime de 78 cm;
7. Silt și nisip mediu-grosier, brun cenușiu închis, cu structură agregată, fisurație prismatică și frecvente rădăcini actuale, omogen, fără incluziuni, cu grosime de 20 cm.

Pe profilul sudic al celui de al doilea sondaj sedimentologic a fost observată următoarea succesiune stratigrafică (descrisă din bază către partea superioară):

1. Pietriș cenușiu, omogen, compact, cu trecere gradată la argilă siltică, observat pe o grosime de 10 cm;
2. Argilă siltică cenușie închis, cu carbonați sub formă de concrețiuni fine (10%), pete feruginoase și resturi de plante de tipul papurei și stufului, mai frecvente imediat deasupra nivelului de pietriș, cu o grosime de 25 cm. În acest nivel a fost găsit și un fragment ceramic.
3. Argilă siltică cenușie închis, cu carbonați foarte fini, oxizi de fier, ce include foarte rare (1%) incluziuni: chirpici

ars foarte fin, cărbune, fragmente ceramice degradate, așchii de oase de mamifere. Are o grosime de 20 cm și reprezintă, probabil, un nivel de acumulare naturală sincronă locuirii gumelnițene;

4. Silt argilos cenușiu mediu, cu frecvenți carbonați sub formă de concrețiuni și depuneri pe fisuri, cu distribuție uniformă și trecere gradată către argila siltică din bază, și rari oxizi de fier, cu grosime de 40 cm;

5. Silt argilos cenușiu deschis, cu carbonați, omogen, cu grosime de 15 cm;

6. Argilă siltică și nisip grosier, brun cenușiu deschis, cu structură agregată slab exprimată și fisurație prismatică, omogenă, fără incluziuni, cu grosime de 40 cm;

7. Silt și nisip mediu-grosier, cenușiu mediu-închis, cu structură agregată și fisurație prismatică bine exprimată, cu grosime de 10-15 cm;

8. Silt și nisip mediu-grosier, brun cenușiu închis, cu structură agregată și frecvente rădăcini actuale, omogen, fără incluziuni, cu grosime de 20-25 cm.

Pe profilul sudic al celui de al treilea sondaj, a fost observată următoarea succesiune stratigrafică (în ordine stratigrafică normală):

1. Argilă siltică cenușie deschis, cu frecvenți carbonați, acumulați îndeosebi pe fisuri și goluri, cu fisurație prismatică, observată pe o grosime de 21 cm;

2. Argilă cenușie deschis, cu carbonați, omogenă, cu grosime de 18 cm;

3. Silt argilos brun gălbui, cu fisurație prismatică bine dezvoltată, omogen, cu grosime de 45 cm;

4. Silt argilos brun cenușiu mediu, cu fisurație prismatică bine evidențiată, omogen, cu grosime de 37 cm; în acest nivel au fost găsite câteva fragmente ceramice gumelnițene;

5. Silt și nisip fin-grosier, brun cenușiu închis, cu structură agregată și fisurație prismatică, cu carbonați, limită inferioară gradată, grosime 15-20 cm;

6. Nivel siltic de arsură, brun închis, cu fragmente ceramice atribuite perioadei medievale, cu grosimea de aproximativ 3-5 cm;

7. Silt și nisip mediu-grosier, brun cenușiu închis, cu structură agregată și frecvente rădăcini actuale, omogen, fără incluziuni, cu grosime de 20 cm;

Așa cum rezultă din prezentarea stratigrafiei sondajelor cercetate, zona în care este situat *tell*-ul Bucșani - Pod a suferit o evoluție geomorfologică importantă în cursul perioadei neo-eneolitice, fapt evidențiat și de succesiunea stratigrafică observată în sondajul S1.

Alături de zone cu sedimentare importantă, evidențiate în zilele noastre prin acumulări de nisipuri și pietrișuri, sunt individualizate și zone cu sedimentare fină, organică, caracteristice pentru zonele de mlaștină.

Completarea cadrului geomorfologic și stabilirea relațiilor cu așezările neo-eneolitice din această zonă reprezintă obiective necesare pentru studiile sedimentologice viitoare.

Raport arheozoologic

Adrian Bălășescu (MNIR - CNCP)

S-a continuat studiul faunei care provine din nivelul arheologic N1 și s-a început studiul faunei din nivelul arheologic N2. Numărul pieselor osoase determinate este de peste 1500. Lista faunistică reunește atât specii de mamifere domestice, *Bos taurus* (vită domestică), *Ovis aries* (oaie), *Capra hircus* (capră), *Sus domesticus* (porc), *Canis familiaris*

(căine) cât și sălbatică, *Lepus europaeus* (iepure de câmp), *Castor fiber* (castor), *Vulpes vulpes* (vulpe), *Ursus arctos* (urs), *Mustela putorius* (dihor), *Martes sp.* (jder), *Meles meles* (bursuc), *Lutra lutra* (vidră), *Felis sylvestris* (pisică sălbatică), *Equus caballus* (cal sălbatic), *Sus scrofa attilla* (mistreț), *Cervus elaphus* (cerb), *Capreolus capreolus* (căprior), *Bos primigenius* (bour), *Bison bison* (zimbru).

În acest moment al studiului preliminar nu putem spune dacă existau diferențe majore între cele două niveluri culturale gumelnițene.

În strategia economiei alimentare a comunităților gumelnițene de la Bucșani creșterea animalelor pare să joace un rol important. Dintre acestea erau crescute cu predilecție bovinele, care sunt urmate de porcine și ovicaprine.

Vânătoarea pare să fie și ea o ocupație de bază având în vedere procentul ridicat de oase determinate și specii identificate (14). Erau preferate animalele de talie mare: cerbul, bourul, calul sălbatic și mistrețul."

43. Bucu, com. Bucu, jud. Ialomița

Cod sit: 93030.01

Colectiv: Elena Rențea (MJ Ialomița)

Campania arheologică 2001 de la Bucu s-a desfășurat în trimestrele III și IV cu fonduri puse la dispoziție de Ministerul Culturii și Cultelor și Muzeul Județean Ialomița. Aceasta și-a propus să realizeze continuarea cercetărilor în așezarea din prima epocă a fierului, așezarea getică și așezarea medievală timpurie.

Cele șapte secțiuni trasate, orientate N-S, perpendiculare pe marginea terasei râului Ialomița și casele necesare cercetării integrale a complexelor arheologice au însumat o suprafață de 425 m².

Amplasarea lor s-a făcut în vecinătatea celor lucrate în 1998 și 1999 deoarece apropierea de sat a avut consecințe negative pentru această zonă care a fost folosită ca platformă de resturi menajere contemporane și carieră de lut, intenția noastră fiind aceea de a salva cât mai mult posibil.

Stratigrafia se prezintă asemănător ca în secțiunile anilor anteriori, cu aceeași constatare, distrugerea parțială datorată intervențiilor târzii și prezența stratului de depuneri menajere contemporane care atinge uneori o grosime de 0,5-0,6 m, în special spre marginea terasei. Urmează un strat de pământ cenușiu - compact cu o grosime variind între 0,1- 0,25 m. Stratul următor, format din pământ cenușiu - negricios, granulat, având o grosime medie de 0,35 m este pigmentat cu roșu și amestecat cu bucăți de chirpici, fragmente ceramice și oase de animale. Ultimul strat, o depunere de nuanță cenușiu-castanie, are grosimea între 0,1 și 0,3 m.

Așezarea hallstattiană

Locuința nr. 8 s-a conturat ca o suprafață ovală de culoare cenușie datorată amestecului pământului cu multă cenușă, cu orientare E-V și diametrele de 2,55 x 2,35 m.

Podeaua, păstrată integral, din pământ cenușiu-gălbui, bine bătut, prezintă o ușoară alveolare în partea centrală. Nu se păstrează vatra dar în umplutura gropii locuinței au fost descoperite bucăți de vatră, alături de fragmente de chirpici cu impresiuni de nuia.

Locuința nr. 9 are o formă rectangulară, orientarea E-V și laturile de 4 x 3,25 m. A fost ușor afectată de o groapa modernă, fără a-i distruge însă podina, bine conservată, care se afla la cota de -1,7 m față de nivelul actual al solului. Pe latura de S și E s-au păstrat două mici trepte. Nici în această locuință nu s-a păstrat vatra.

Pe suprafața cercetată în anul 2001 au fost descoperite câteva gropi menajere și două gropi de cult având o formă tronconică și dimensiuni destul de mari.

Pe fundul uneia din gropi a fost descoperit un strat de pământ ars la roșu, dur spre partea superioară, având o grosime maximă de 0,7 m, împreună cu bucăți de vatră și fragmente de străchini cu marginea arcuită interior, fragmente de cești hallstattiene dar și de vase lucrate din pastă grosolană. O lentilă de pământ cenușiu-gălbui, destul de dur, acoperea parțial gura gropii.

A doua groapă, de aceeași formă, avea depus pe fund un strat de pământ negru, cu grosimea maximă în zona centrală de 0,2 m, bine bătut, care suprapunea doua grupaje de oase, unele în conexiune anatomică, probabil de câine.

Inventarul arheologic descoperit, aproape în întregime în locuințe și gropi, este constituit în cea mai mare parte din material ceramic fragmentar.

Este bine documentată categoria ceramică compusă din vase lucrate din pastă amestecată cu cioburi pisate, arse oxidant incomplet și cu un aspect zgrunțuros. Au fost descoperite fragmente de vase tronconice decorate cu brâu alveolat, fragmente de vase cu profil arcuit și cu buza tăiată oblic spre interior, decorate, de asemenea, cu brâu alveolat, întrerupt de apucători simple sau cu o alveolă pe mijloc și mici alveole pe buză.

Categoria ceramicii semifine, compusă din vase lucrate dintr-o pastă cu cioburi mărunț pisate în compoziție și o ardere buna este reprezentată de fragmente de vase bitronconice, de mici și mari dimensiuni, cu fundul drept, corpul bine dezvoltat, gâtul înalt și gura evazată, unele prezentând patru apucători orizontale pe diametrul maxim, cu suprafețele de culoare neagră, bine lustruite. Străchinile aparținând acestei categorii au marginea arcuită interior și majoritatea sunt decorate cu caneluri oblice pe buză. Tot acestei categorii îi aparțin și fragmente de câni cu o toartă supraînălțată decorate pe diametrul maxim cu trei mici proeminente și caneluri verticale sau oblice între ele.

Ceramica de bună calitate este relativ bine documentată prin fragmente de cești cu două torți supraînălțate și două cești descoperite în locuința nr. 8.

Au mai fost descoperite fusaiole bitronconice și fragmente de unelte din os.

Inventarul arheologic, majoritar ceramic, descoperit în complexele arheologice dar și în strat, înscris așezarea de la Bucu în seria descoperirilor hallstattiene timpurii, tipuri de oase dar și elemente de decor imprimate sau incizate, exceptându-l pe cel format din cercuri imprimate înscrise între tangente, permit analogii cu descoperirile din aria culturii Babadag, în faza a II-a din evoluția sa.

Așezarea getică (sec. IV-III a. Chr.)

Din așezarea getică, a cărei încadrare cronologică a fost asigurată și prin descoperirea ștampilelor de amfore în anii anteriori în sec. IV-III p. Chr., au fost descoperite și cercetate integral două bordeie.

Bordeiul nr. 15 are o formă rectangulară, orientarea NV-SE și laturile de 2,7 x 2,5 m. Spre latura sudică a fost parțial distrus de o groapă ulterioară. Nu s-a păstrat podina, în schimb s-au conservat relativ bine trei vetre amplasate în exteriorul perimetrului gropii, pe laturile de NV, N și ESE,

ușor înclinate spre bordei și amenajate pe un strat de fragmente ceramice, cele mai multe provenind de la amfore grecești. Inventarul arheologic descoperit în groapa bordeiului a fost săracios. În afara fragmentelor de amforă au mai fost descoperite câteva fragmente ceramice din categoria vaselor de uz comun, lucrate cu mâna din pastă cu cioburi pisate cu un profil ușor arcuit. Cel de-al doilea bordei (B. nr. 16) are, de asemenea, o formă rectangulară, orientarea NV-SE și laturile de aproximativ 3,35 x 2,6 m. Păstrează pe cea mai mare parte din suprafața sa o podea dintr-un strat de pământ negricios, bine bătut și două vetre amplasate spre NV și N, bine păstrate, amenajate ca și în cazul celui alt bordei, pe un pat de fragmente de amfore.

Așezarea medievală timpurie

În secțiunile trasate în campania 2001 au fost descoperite și două bordeie aparținând așezării medievale timpurii (B. nr. 25 și B. nr. 26), doar unul din ele fiind cercetat integral.

Bordeiul nr. 25, cercetat în întregime, are formă dreptunghiulară, colțurile ușor rotunjite, orientare NE-SV și laturile de 3,9 x 3,25 m. Pe una din laturi au fost descoperite resturile unui cuptor de mici dimensiuni iar în vecinătatea sa, pe o mică suprafață, podeaua era înroșită.

Tipul de construcție, dimensiunile dar și inventarul ceramic descoperit, fragmentar în întregime, se înscrie în seria descoperirilor publicate, referitor la așezarea medievală timpurie de la Bucu, care se încadrează din punct de vedere cronologic în cursul sec. al X-lea și prima jumătate a celui următor.

Pe suprafața cercetată în anul 2001 au fost descoperite și patru bordeie medievale târzii, două dintre ele distruse în bună măsură de excavarile de pământ manuale sau mecanice petrecute în vremurile noastre. Ele pot fi puse în legătură cu evoluția actualului sat Bucu, atestat documentar în anul 1580.

Bordeiul nr. 3 are formă rectangulară, orientarea NV-SE, dimensiunile laturilor fiind de 3 x 2,6 m. Podeaua, din pământ negru, bătut, se păstrează pe o suprafață redusă.

Un cuptor, bine conservat, cu vatra înclinată spre bordei, era amplasat în exteriorul laturii nord-vestice a gropii bordeiului.

În umplutura gropii bordeiului au fost descoperite fragmente de câni, fragmente de lupe de fier, zgură, oase de animale. Fragmente de lupe și lupe din fier au fost descoperite și în una din gropile aparținând acestei perioade.

Planșa 29

44. București**Punct: Curtea Veche - str. Covaci, nr. 15-17**

Cod sit: 179132.37

Colectiv: Mircea Negru (MM București)

În data de 14.02.2001, Neptun Construct SRL a solicitat Muzeului Municipiului București, conform OG 43/2000, asistența arheologică în vederea eliberării de sarcină istorică a terenului din București, str. Covaci, nr. 15-17, sectorul 3, număr cadastral 2696.

Săpăturile arheologice au început în baza Autorizației de săpătură arheologică de salvare nr. 14/2001 și a contractului nr. 1052/21.03.2001, încheiat între MMB și Neptun Construct SRL.

Istoricul cercetărilor

Primele cercetări arheologice sistematice au avut loc la în zona Curtea Veche în anul 1953. Ele au fost inițiate de un colectiv format din L. Lăzărescu-Ionescu (responsabil), Dinu V. Rosetti (arheolog), Gheorghe Astancăi (istoric), Horia Teodoru (arhitect), Constantin Căzănișteanu și Mihai Sânpetru (studenți).¹

În anul 1954, Dinu V. Rosetti a continuat săpăturile arheologice la Curtea Veche, care au fost sistate apoi între anii 1955-1958. În anii 1959-1960, cercetările arheologice au fost reluate de un colectiv compus din Dinu V. Rosetti și Panait I. Panait.²

În perioada următoare, cercetările arheologice conduse de Panait I. Panait și Aristide Ștefănescu au căpătat un caracter limitat, de salvare.³

Din păcate, rezultatele cercetărilor au fost sumar publicate, ceea ce îngreunează orice nouă investigație arheologică a zonei Curtea Veche.

Aplicarea proiectului de cercetare

Proiectul de cercetare a fost elaborat în urma unei documentări de specialitate privind zona (informații privind rezultatele cercetărilor arheologice din împrejurimi și hărți ale Bucureștilor din anii 1791-1895).

Metodele de cercetare

Cercetarea pe suprafețe mari s-a impus datorită următoarelor condiții:

A. inconsistența terenului datorită folosirii clădirilor până în anii 1970-1980, când au fost demolate (existența pericolului de surpare);

B. necesitatea executării săpăturii arheologice până la adâncimi de peste -3 m;

C. apariția unor ziduri din cărămizi, care au îngustat spațiul destinat cercetării, au făcut imposibilă trasarea unor secțiuni.

Au fost delimitate patru suprafețe mari (cu dimensiunile de 12 x 10 m, 12 x 8 m, 18 x 10 m și 18 x 8 m). În funcție de descoperiri, problemele tehnologice și consistența terenului s-a optat pentru trasarea unor suprafețe intermediare în cadrul celor de mai sus.

După efectuarea lucrărilor de consolidare a terenului, întreaga suprafață de aprox. 690 mp a fost cercetată în vederea eliberării de sarcină istorică.

Datorită succesiunii de complexe arheologice medievale târzii și timpurii, desenarea grundriss-ului a fost făcută pe șase nivele, relevante pentru rezultatele cercetării: la adâncimea de -0,5 m, la adâncimea de -0,9/-0,95 m, la adâncimea de -1,35/-1,4 m, la adâncimea de -1,95/-2,05 m și la adâncimea de -2,38/-2,45 m și -3,2 m.

Pe baza hărților istorice din sec. XVIII-XX, suprafețele au fost trasate inegal pentru obținerea unor profile consistente și

relevante pentru partea centrală a terenului, unde au fost două curți interioare.

În prima fază a cercetării a fost lăsat un martor în formă de cruce cu grosimea de 2 m, care a fost ulterior demontat. Relevante pentru clarificarea situației au fost și profilele de E și N ale suprafeței G-I 1-7, cele de S și de V fiind în cea mai mare parte reprezentate de zidurile de incintă ale clădirilor din sec. XIX.

Înregistrarea materialului arheologic

Înregistrarea materialului arheologic s-a făcut pe carouri de 2 x 2 m, menționându-se adâncimea și complexul arheologic.

Punctul 0 pentru grundriss și stratigrafie a fost considerat colțul de NV al terenului. Pe laturile de N și S carourile au fost numerotate cu litere de la A la J, iar pe laturile de E și de V cu numere de la 1 la 17.

Materialul arheologic a fost inventariat sub sigle precum G.1/-0,3 m (G. 1 - identificarea caroului pe cele două axe și adâncimea). Acest sistem prezintă avantaje precum faptul că este deschis completării și permite alcătuirea unei liste de inventar de șantier pe plan și nivele.

Înregistrarea grafică și fotografică

Pentru înregistrarea datelor din teren s-au folosit mijloace grafice (planuri, profile), fotografice (peste 100 de figuri negativ și pozitiv color) și video (aprox. 8 minute).

Rezultatele cercetărilor arheologiceSec. III-II a. Chr.

În carourile B 8 și F 8 au fost găsite, în poziție secundară, câteva fragmente de vase modelate cu mâna. Ele au torți semilunare specifice secolelor III-II a. Chr.

Sec. VI-VII

În poziție secundară, în canalul din carourile F-H 1-3 au fost găsite câteva fragmente ceramice din sec. VI-VII. Ele provin din vase modelate cu mâna liberă.

Sec. X-XI

Complexul arheologic nr. 1 (C.A. 1) a fost parțial surprins și cercetat în carourile G-I 4-5. O mare parte a sa a fost distrusă de o groapă medievală târzie (Gr. 1) și ziduri din sec. XIX. Probabil a fost un bordei, cuptorul său menajer putând fi sub zidul din a doua jumătate a sec. XIX ce îl suprapune. Putem preciza însă faptul că în partea de S el avea o treaptă de intrare.

Podeaua nu prezintă urme de lutuire și se află la o adâncime de -2,65/-2,7 m. În partea sa centrală se afla o mică adâncitură ovală, ce cobora cu aprox. 0,2 m sub nivelul podelei.

Materialul arheologic recoltat constă în ceramică (vase modelate la roată decorate cu striuri și uneori cu valuri incizate), un cuțit din fier, câteva oase de animale și fragmente de lemn ars.

Sec. XVII

Din această perioadă datează trei gropi (Gr. 1-3) și un complex arheologic parțial păstrat (C. 2).

Groapa nr. 1 a fost descoperită în carourile G-I 5-7. Ea avea forma rotundă, diametrul de 2,98 m și adâncimea maximă de -2,74 m. Pereții și fundul gropii au fost lutuiți cu un strat de lut galben gros de 2-5 cm. Materialul arheologic constă în puține fragmente ceramice și resturi vegetale (paie). Utilitatea ei pare să fi fost de păstrare a proviziilor.

Groapa nr. 2 a fost descoperită în carourile D-E 5-6. Ea avea forma rotundă, diametrul de 2,95 m și adâncimea maximă de -2,7 m. Pereții și fundul gropii au fost lutuiți cu un strat galben gros de 2-5 cm.

Materialul arheologic constă în puține fragmente ceramice și resturi vegetale (paie). Utilitatea ei pare să fie, de asemenea, cea de păstrare a proviziilor.

Groapa nr. 3 a fost descoperită în carourile AB7-9. Ea avea forma rotundă, diametrul de 2,83 m și adâncimea maximă de 2,85 m. Materialul arheologic constă în puține fragmente ceramice din sec. III-II a. Chr, X-XI și XVII-XVIII. Ea a fost utilizată tot pentru păstrarea proviziilor.

Complexul arheologic nr. 2 (C.A. 2) a fost distrus parțial de o groapă de var de la mijlocul sec. XIX. Partea surprinsă indică o formă rectangulară cu colțurile rotunjite. Baza surprinsă la -1,92/2 m nu prezintă urme de lutuală. Deși este posibil să fi aparținut unui bordei, complexul pare a nu fi fost utilizat pentru locuire, ci mai degrabă pentru păstrarea proviziilor. În interiorul său au fost găsite puține fragmente ceramice, între care un vas întregibil databil în sec. XVII.⁴

Sec. XVIII

Clădirea nr. 1 (CL. 1) a fost parțial surprinsă între carourile F4-J15. Pe planul din anul 1791, în această zonă apare o clădire de mari dimensiuni⁵. Cercetările noastre au surprins numai o parte a aripei de E a acesteia.

În mod oarecum surprinzător am constatat că respectiva clădire era construită din lemn și pământ, ceea ce indică și utilitatea sa ca anexă a palatului voievodal, în ultimele decenii ale funcționării sale.

Fundația sa lată de 0,3/0,4 m, era pe tălpi din lemn. Din loc în loc au fost identificate și urme de stâlpi. Urmele acestei fundații au fost surprinse la adâncimea de -2,75 m de la nivelul actual de călcare. O fundație similară a fost constatată la o locuință din zona Hanul Manuc, distrusă de un incendiu de la începutul sec. XVIII.⁶

Podeaua aflată la -2,55/-2,65 m de la nivelul actual, nu prezintă urme speciale de amenajare. Ea a fost arsă parțial în carourile H-I 3 și H-J 7-10. În carourile H-J 7-10 au fost observate adâncituri neregulate de până la -2,97 m. Unele gropi de stâlpi indică compartimentarea clădirii, în zona carourilor F-H 3-4.

Materialul arheologic este foarte sărac și constă în puține fragmente ceramice și lemn ars.

Clădirea a fost dezafectată la sfârșitul sec. XVIII, fiind parțial distrusă de fundațiile și pivnițele clădirilor din sec. XIX.

Utilitatea sa pare să fi fost ca anexă a Palatului Voievodal, probabil servind ca locuințe ale servitorilor și grajd pentru animale. Lipsa materialului arheologic și straturile succesive de materiale organice descoperite în adânciturile din HJ7-10 sunt argumente serioase în acest sens. Conectarea unui canal al său la groapa de resturi organice din carourile A-E 2-8, confirmă supoziția de mai sus.

Canalul nr. 1 a fost surprins în carourile F-H 1-2. El are profilul aprox. triunghiular și adâncimea maximă de - 3,1 m.

Canalul pornește de sub stratul castaniu-gălbui murdar al clădirii din lemn din sec. XVIII. El servea pentru evacuarea deșeurilor organice în groapa de mari dimensiuni din apropiere (Gr. 4). Materialul arheologic descoperit este foarte sărac. El constă în fragmente ceramice din sec. VI-VII, X-XI, XVIII și fragmente de zgură din fier.

Complexul arheologic nr. 3 (C.A. 3) a fost surprins în carourile A 3 - D 3, A 8 - E 7. El nu a putut fi cercetat integral deoarece intră sub clădirea de la adresa Covaci nr. 13. Parțial a fost distrus și de unele amenajări ulterioare.

La adâncimea de -1,2/-1,3 m de la nivelul de călcare din secolul al XVIII-lea, pe un pământ de culoare verzuie, au fost puse bârne din lemn gros de 0,2/0,25 m. Peste ele au fost puse lemne de mici dimensiuni și șipcă. Materialul arheologic descoperit este, în general, de natură organică și puține

fragmente ceramice din sec. XVII-XVIII. Utilitatea sa pare a fi fost legată de Clădirea nr. 1, căreia pare să fi servit ca anexă) a se vedea plasarea sa în curtea interioară ai orientarea similară).

Sec. XIX-XX

Sec. XIX

Izvoarele scrise atestă vinderea Curții Vechi în anii 1798-1799. La scurt timp, pe teritoriul acesteia au apărut o serie de clădiri la care s-au refolosit o parte din cărămizile din fostele clădiri din incinta Curții Vechi⁷. Strada Covaci a fost atestată prima dată în anul 1835⁸, dar ea este mai timpurie, dovadă fiind clădirea Cafeneaua Veche (construită în primul deceniu al sec. XIX). Din secolul XIX datează patru clădiri (CL. 2 - CL. 5), trei gropi de var (Gr. 4 - Gr. 6) și trei toalete (T. 1 - T. 4).

Clădirea nr. 2 (CL. 2) se află în partea de N a suprafeței cercetate. Ea a fost parțial păstrată în colțul de N-E, unde au fost identificate doar trei camere. În carourile G-H 1-2 au fost găsite fragmente din chiupuri de mari dimensiuni. Ele sunt asemănătoare celor descoperite la Hanul Manuc, datate în primii ani ai sec. XIX⁹.

Pe bază acestor chiupuri, stratigrafică, precum și a existenței clădirii Cafeneaua Veche în primul deceniu al sec. XIX (amplasată vis-a-vis pe aceeași stradă Covaci), considerăm că ea a fost construită la începutul sec. XIX și a fost distrusă de marele incendiu din 23 martie 1847. Unele ziduri ale ei au fost refăcute după anul 1852, și au fost folosite până în ultimele decenii ale secolului XX.

Clădirea nr. 3 (CL. 3) se află în partea de SE a suprafeței (carourile I-J 9-17). Au fost păstrate doar două ziduri ale acesteia, fiind distrusă de același mare incendiu din anul 1847.

Clădirea este contemporană cu cea precedentă, după cum rezultă din observațiile stratigrafice și planul lui Rudolph Borroczyzn (1852). Latura sa din carourile J 9-17 a fost folosită de Clădirea nr. 5, până în a doua jumătate a secolului XX.

Clădirea nr. 4 (CL. 4) se află la adresa Covaci nr. 15 și este compusă din două corpuri A1 și B1.

Corpul A1 se află în carourile A-E 9-18. El are lungimea de 17,05 m și lățimea de 8,5 m la interior. Clădirea are o pivniță pavată cu cărămizi la adâncimea de -3,1 m.

Materialul descoperit este exclusiv din ultimele decenii ale secolului XX (moloz, cărămizi, conducte, tablă, plastic etc.).

Corpul B1 se află în carourile A-E 1-8. El are lungimea de 15,2 m și lățimea de 9,2 m la interior. Menționăm faptul că zidul vestic este comun cu cel al imobilului de la adresa Covaci, nr. 13.

Prima fază de existență a clădirii poate fi datată după anul 1852, pe baza aceluiași plan al lui Rudolph Borroczyzn. Un indiciu pentru construirea sa pot fi monedele românești emise în anul 1867 descoperite în carourile D-E 4-5. Din perioada interbelică datează o serie de monede emise în anul 1930.

Clădirea a fost locuită până în ultimele decenii ale sec. XX, când a fost demolată. Argumente în acest sens sunt materialele contemporane (cabluri electrice, moloz, conducte de canalizare din beton etc.).

Clădirea nr. 4 a fost construită după incendiul din anul 1847, chiar după anul 1852, când pe Planul lui Rudolph Borroczyzn nu figura. Ea a fost folosită până ultimele decenii ale secolului XX, când a fost demolată.

În sec. XX, la extremitatea sudică, în apropierea străzii Covaci, au fost introduse patru conducte de termificare în funcțiune în anul 2001, protejate de un zid de cărămizi refolosite (tip perioada interbelică).

Clădirea nr. 5 (CL. 5) se află la adresa Covaci nr. 17. Ea este compusă, de asemenea, din două corpuri notate A2 și B2.

Corpul A2 se află în carourile F-J 9-17. El are lungimea de 17,05 m și lățimea de 9,1 m. Podeaua pivniței pavate cu cărămizi din perioada dintre cele două războaie mondiale se afla la -3,1 m.

În umplutura din pivniță au fost găsite materiale din ultimele decenii ale sec. XX (moloz, cabluri, conducte, monede, plastic etc.).

Corpul B2 se află în carourile F-J 1-4. El are lungimea de 18,05 m și lățimea de 6,9 m. A fost construit, de asemenea, după anul 1852. Clădirea a fost demolată în ultimele decenii ale sec. XX.

În partea de N a fost amenajată o pivniță. În partea de SE exista o curte interioară. În sec. XX a fost introdus un sistem de canalizare din beton pentru această clădire.

Materialul arheologic este sărac și constă mai ales în fragmente de chiupuri, la care adăugăm o rășniță.

În curtea interioară dintre corpurile A2 și B2 au fost descoperite câteva fragmente ceramice modelate cu mâna ce pot fi datate în sec. III-II a. Chr., două gropi de var și patru toalete. În toaleta T. 1 au fost găsite vase de faianță și două monede de aur emise sub Napoleon al III-lea (1856, respectiv 1857).

Groapa de var nr. 5 a servit la construirea imobilelor datate după incendiul din anul 1847, celelalte gropi fiind ulterioare.

Toaletele au fost amenajate în curțile interioare ale clădirilor CL. 4 și CL. 5. În T. 1 au fost găsite două monede de aur de la Napoleon III (1856-1857), iar în T. 3 trei monede românești din anul 1867.

Sec. XX

Clădirile din a doua jumătate a sec. XIX au fost utilizate până în ultimele decenii ale sec. XX. Argumente în acest sens sunt refacerile cu cărămizi de dimensiuni mai mari și materialul arheologic (gresie, cabluri electrice, monede din anul 1930 etc.).

Considerații finale

Cercetările arheologice întreprinse în București, pe str. Covaci nr. 15-17 s-au încheiat cu descoperirea unor **urme de locuire din sec. III-II a. Chr., VI-VII p. Chr., precum și complexe de locuire din sec. X-XI, XVII-XVIII și XIX-XX.**

Pentru prima dată au fost semnalate urme de locuire din sec. III-II a. Chr., în jurul Bisericii Sf. Anton fiind descoperite fragmente ceramice din **prima epocă a fierului**.¹⁰

Existența unei așezări din sec. VI-VII a fost susținută de D. V. Rosetti în urma cercetărilor din anii '50.¹¹

Așezarea din sec. X-XI a fost semnalată de la primele investigații arheologice din anul 1953, datate greșit atunci în secolul al VI-lea p. Chr.¹²

Complexele arheologice mai vechi (Bordeiul nr. 1 din sec. X-XI, Bordeiul nr. 2 din sec. XVII și clădirea cu structură de lemn din sec. XVIII) au fost parțial distruse de amenajările din sec. XIX-XX.

Zona a fost intens locuită în sec. XIX-XX, când a fost construită acolo o structură urbană de tip modern. În ultimele decenii ale sec. XX, imobilele au fost demolate.

Conservarea bunurilor imobile și mobile

Conservarea bunurilor mobile și imobile s-a făcut conform legislației în vigoare în domeniu în acel moment

(respectiv Ordonanța Guvernului nr. 43/30.01.2000, aprobată prin Legea nr. 378/ 2001).

În vederea cercetării unor complexe arheologice medievale au fost dezafectate câteva ziduri din a doua jumătate a sec. XIX și prima jumătate a sec. XX. În acest sens s-a solicitat și s-a obținut aprobarea Comisiei Naționale de Arheologie.

Materialul arheologic (ceramică, porțelan, monede din anii 1800-1930, oase de animale etc.), care datează din a doua epocă a fierului până în sec. XX, se află depozitat la sediul Muzeului Municipiului București. El se află în curs de restaurare și prelucrare în vederea conservării și valorificării integrale a rezultatelor cercetărilor.

Note:

1. L. Lăzărescu-Ionescu (responsabil), D. V. Rosetti (arheolog), Gh. Astancăi (istoric), H. Teodoru (arhitect), C. Căzănișteanu, M. Sânpetru (studenti), *Săpăturile arheologice din sectorul Curtea Veche*, în: București - Rezultatele săpăturilor arheologice și ale cercetărilor istorice din anul 1953, I, București, 1954, p. 184-261.
2. D. V. Rosetti, *Curtea Veche*, în: *Bucureștii de odinioară*, sub redacția prof. I. Ionașcu, București, 1959, p. 147-165; D. V. Rosetti, P. I. Panait, *Săpăturile din sectorul Curtea Veche, 1959*, MCA, VIII, București, 1962, p. 767-771; P. I. Panait, *Observații arheologice pe șantierele de construcții din Capitală*, CAB, I, 1963, p. 139.
3. C. Mandache, *Cronica săpăturilor arheologice 1975-1985*, CAB, III, 1982, p. 290; I. Zănescu, *Cronica cercetărilor arheologice (1981-1985)*, CAB, IV, 1992, p. 367.
4. D. V. Rosetti, *op. cit.*, p. 178, 181-182, pl. 61:9; 99:1; 106:3, 5.
5. *Ibidem*, p. 149, fig. 40.
6. P. I. Panait, *Hanul Manuc - Cercetări arheologice*, BMI, XLI, 2, 1972, p. 7-8.
7. D. Almaș, P. I. Panait, *Curtea Veche din București*, București, 1974, p. 67-68.
8. *Ibidem*, p. 111-112.
9. P. I. Panait, *op. cit.*, p. 10.
10. D. V. Rosetti, *op. cit.*, p. 151, fig. 45.
11. *Ibidem*, p. 148, fig. 37.
12. L. Lăzărescu-Ionescu și colaboratorii, *op. cit.*, p. 188-190; D. V. Rosetti, *op. cit.*, p. 154.

Bibliografie:

1. L. Lăzărescu-Ionescu (responsabil), D. V. Rosetti (arheolog), Gh. Astancăi (istoric), H. Teodoru (arhitect), C. Căzănișteanu, M. Sânpetru (studenti), *Săpăturile arheologice din sectorul Curtea Veche*, București - Rezultatele săpăturilor arheologice și ale cercetărilor istorice din anul 1953, I, București, 1954, p. 184-261.
2. P. I. Panait, *Observații arheologice pe șantierele de construcții din Capitală*, CAB, I, 1963, p. 139-149.
3. P. I. Panait, *Hanul Manuc - Cercetări arheologice*, BMI, XLI, 2, 1972, p. 1-11.
4. D. V. Rosetti, *Curtea Veche*, în: *Bucureștii de odinioară*, sub redacția Prof. I. Ionașcu, București, 1959, p. 147-165.
5. D. V. Rosetti, P. I. Panait, *Săpăturile din sectorul Curtea Veche, 1959*, MCA, VIII, București, 1962, p. 767-771.

Abstract

The Old Court is the name of the medieval centre of the Bucharest. Here was for four centuries the residence of the Princes of Wallachia. On this area were the Voievodal Palace and its annexes. Our archaeological diggings from 2001 were concentrated in the northern part of this area, where the maps showed a big building of 18th century. After the sale of Old Court territory (1798-1799), in 1835, here was first attested the Covaci Street.

We decided to use the surface digging methods in all area of around 690 square meters. First we open four big surfaces separated by stratigraphical proofs. We have noted from A to J and 1 to 18 the square surfaces of 2 x 2 m. The 0 point was the north-west corner of the area. The drawings were executed on six representative levels from 0,5 m to 3,25 m. There were made many colour photographs, slide and video film too.

The oldest archaeological material was dated in the 3rd-2nd centuries BC and 6th-7th centuries AD. They consisted in few fragments of pottery.

An archaeological complex from the 10th-11th centuries AD was found (C.A. 1). Probably it was a dwelling, destroyed by later other ones. The large quantity of pottery founded there also dated it.

Some pottery fragments may be dated in 16th-17th centuries AD. Most of them were found in secondary positions. In the 17th centuries are to be dated three pits (respectively Gr. 1-3) and an archaeological complex (C.A. 2). It is very possible that C.A. to be a part of a destroyed dwelling. Anyway, it was probably used for provision keeping as the other three pits.

From the 18th century dated a big wood building (CL. 1), a big rectangular archaeological complex (C.A. 3) and a Channel. The building functioned in the last period of the Old Court that was sealed in 1798-1799.

At first decades of 19th century two buildings of brick walls were constructed there (CL. 2, CL. 3). The Great Fire of 1847 destroyed them. Late than 1852, two new buildings (CL. 4, CL. 5) that used some old walls occupied almost all the area. They were restored and used until the last decades of the 20th century when were demolished.

The archaeological material consists in fragments of pottery from 3rd-2nd centuries BC, 6th-7th, 10th-11th and 16th-19th centuries. Also, there were found British porcelain vessels of the second half of 19th century. For the urban structure chronology are important some coins issued between 1800 and 1930.

45. București**Punct: Militari - Câmpul Boja**

Cod sit: 179132.29

Colectiv: Mircea Negru (MM București)

Introducere. Situl arheologic se află în partea de V a Municipiului București, în cartierul Militari, de ambele părți ale străzii Câmpul Boja.

Identificat de Constantin Nicolaescu Plopșor în perioada dintre cele două războaie mondiale, situl a fost redescoperit în anul 1958, în urma unor cercetări arheologice de suprafață efectuate de un colectiv condus de Vlad Zirra.

Cercetările arheologice sistematice au fost efectuate în trei etape: prima etapă cuprinde campaniile din anii 1958, 1960-1961 (responsabil științific: Vlad Zirra), a doua perioadă

este cea a anilor 1978-1985 (responsabil științific: Mioara Turcu), iar a treia perioadă cuprinde anii 1994, 1996-1999, 2001 (responsabil științific: Mircea Negru).

De-a lungul timpului au fost identificate așezări din neolitic (cultura Boian), epoca bronzului (cultura Glina, grupul cultural Militari, cultura Tei), prima epocă a fierului, sec. II-I a. Chr., III p. Chr. (cultura Militari), VI-VII (cultura Ipotești-Ciurel-Cândești), X-XI (cultura Dridu) și XVIII-XIX¹.

Obiectivul și scopurile cercetărilor din anul 2001

Obiectivul campaniei din anul 2001 a fost efectuarea unui sondaj în sectorul D, situat în partea de V a sitului arheologic. În această zonă, cu excepția unor mici sondaje de salvare (1958, 1994), nerelevante ca dimensiuni și descoperiri, nu au fost întreprinse cercetări sistematice.

Scopurile acestei investigații au fost culegerea de informații științifice despre sectorul D al sitului arheologic, descoperirea de noi vestigii arheologice și valorificarea acestora.

Rezultatele săpăturilor arheologice din campania anului 2001**Suprafețe practicate**

Au fost trasate 3 secțiuni (S. 38 - S. 40) și două casete (C. 16, C. 17), denumite astfel în continuarea celor întreprinse de noi în cursul cercetărilor din anii 1994 și 1996-1999).

Secțiunile S. 38 și S. 39 au fost trasate la 50 m V de fosta răpă, unde au început primele săpături arheologice conduse de Vlad Zirra (1958). Ambele secțiuni aveau 26 x 2 m și erau orientate NS, cu caroul c. 1 spre Lacul Dâmbovița (fost Ciurel). Între cele două secțiuni a fost lăsat un martor de 0,5 m.

Secțiunea S. 40 a fost trasată la aprox. 50 m V de secțiunea S. 39. Această ultimă secțiune avea lungimea de 15 m și lățimea de 2 m.

Caseta C. 16 a fost trasată la 0,5 m E de S. 38. Ea avea dimensiunile de 4 x 3 m. Caseta C. 17 a fost trasată la 0,5 m V de S. 39. Ea avea 1,5 x 1 m. După cercetarea complexelor din casetele C. 17 și C. 18, au fost demontați martorii ce le separau de secțiuni, pentru investigarea totală a complexelor arheologice în cauză (bordeii B. 24 și groapa Gr. 28).

Din motive obiective (climatice și financiare), secțiunea S. 40 va fi continuată în campania din anul 2002. De asemenea, vor fi prelungite secțiunile S. 38 și S. 39.

Complexele arheologice. Materiale arheologice**Epoca bronzului**

Materialul arheologic din epoca bronzului constă în fragmente ceramice și oase de animale. Vasele ceramice descoperite se încadrează în două categorii principale specifice culturii Tei: ceramica fină și ceramica semigrosieră.

Ceramica fină este arsă complet și are în general culoarea negricioasă. Toate vasele prezintă slip, unele fiind chiar lustruite la exterior. Decorul incizat cuprinde motive cum sunt benzile de linii orizontale, triunghiurile, romburile și în forma literei "S". A fost folosită tehnica împunsăturilor succesive. Aceste fragmente provin de la vase bitronconice de dimensiuni mijlocii și cănițe.

Ceramica semigrosieră cuprinde ca degresant nisip și pietricele (cu diametre de 1-3 mm). Arderea a fost predominant oxidantă și completă. Predomină vasele de culoare cărămiziu-deschis față de cele de culoare negricioasă. Motive de decor sunt: brăurile alveolate dispuse sub buză, butonii alveolați și striurile realizate cu "măturica".

Secolul al III-lea p. Chr

Din secolul III p. Chr. datează trei gropi (Gr. 27 - Gr. 29) și puține materiale arheologice descoperite în stratul de cultură ori în poziție secundară.

Groapa nr. 27 (S. 1, c. 12)

Forma: tronconică.

Dimensiuni: DM = 1,08 m, Dm = 0,84 m, A = -1,13 m.

Groapa a fost surprinsă de la -0,5 m, din partea superioară a stratului cenușiu-negricesc cu vestigii din epoca bronzului. În umplutura sa a fost observată o cantitate mare de fragmente mici (0,5/1 cm, rareori 2/3 cm) de lut ars la cărămiziu-gălbui. Materialul arheologic constă în ceramică, fragmente de lut ars, oase de animale și lemn ars.

Ceramica din pastă grosieră modelată cu mâna a fost arsă, în general, incomplet. Fragmentele provin din partea mijlocie a unor vase de culoare cărămiziu-gălbuie.

Ceramica de culoare cenușie din pastă modelată la roată este reprezentată de fragmente din partea mijlocie a vaselor.

Ceramica de culoare cenușie din pastă zgrunțuroasă modelată la roată cuprinde fragmente de oale cu baze plate.

Groapa nr. 28 (S. 39, c. 4)

Aceasta avea forma tronconică cu baza mare în partea superioară și dimensiunile următoare: $D_{\max} = 1,35/1,4$ m; $D_{\min} = 1,04/1,05$ m; A = -1,48 m.

Groapa a fost surprinsă de la adâncimea de -0,4 m, din partea superioară a stratului cenușiu-negricesc cu vestigii din epoca bronzului. În umplutura gropii a fost observată o cantitate mare de fragmente mici (0,5/1 m, rareori 2/3 cm) de lut ars la cărămiziu-gălbui. Materialul arheologic constă în ceramică, fragmente de lut ars, oase de animale și lemn ars.

Ceramica din pastă grosieră modelată cu mâna a fost arsă, în general, incomplet. Fragmentele provin din partea mijlocie a unor vase de culoare cărămiziu-gălbuie.

Ceramica de culoare cenușie sau cărămiziu-gălbuie din pastă modelată la roată este reprezentată de fragmente din partea mijlocie a vaselor.

În această groapă a fost găsit și un cui al unei cataramă romane din bronz.

Groapa nr. 29 (S. 2, c. 20-21)

Forma: bitronconică cu diametrul maxim la bază.

Dimensiuni: DM = 1,4 m; Dm = 0,9 m; A = -1,54 m.

Groapa a fost surprinsă de la adâncimea de -0,4 m, din partea superioară a stratului cenușiu-negricesc ce conține vestigii din epoca bronzului. În umplutura gropii a fost observată o cantitate mare de fragmente mici (0,5/1 cm, rareori 2/3 cm) de lut ars la cărămiziu-gălbui și cenușă. Materialul arheologic constă în ceramică, oase de animale, lemn ars, fragmente din pereții și grătarul unui cuptor de ars vase (cu grosimi de 3/5 cm), un fragment de tablă din bronz.

Ceramica din pastă grosieră modelată cu mâna a fost arsă, în general, incomplet. Fragmentele provin din vase de culoare cărămiziu-gălbuie. Au fost identificate un vas cu corp ovoidal și unul de provizii.

Ceramica de culoare cenușie din pastă modelată la roată este reprezentată de fragmente de străchini și oale. Una dintre străchini este decorată cu roțița, fiind de proveniență romană.

Ceramica de culoare cărămiziu-gălbuie din pastă modelată la roată este reprezentată de fragmente dintr-o căniță de factură romană provincială.

Secolul al VI-lea p. Chr.**Bordeiul nr. 24 (Caseta C. 16)**

Avea forma patrulateră cu colțurile rotunjite și dimensiunile: L = 2,95 m; l = 2,82 m; A = -0,76/0,8 m.

Bordeiul a fost surprins de la adâncimea de -0,3 m, din partea superioară a stratului cenușiu-negricesc ce conține vestigii din epoca bronzului. Podeaua bordeiului se afla la adâncimea de -0,76/-0,8 m și nu a fost lutuită.

În colțul de V al bordeiului se află un cuptor menajer, în formă de potcoavă, al cărui perete exterior fusese surprins în secțiunea S. 38. El a fost săpat într-un bloc de lut cruțat. Dimensiunile sale erau următoarele: lungimea vetrei era de 0,69 m, diametrul maxim de 0,43 m, diametrul gurii de 0,36 m și înălțimea de 0,31 m. Grosimea pereților, arși la cărămiziu, era de 3 cm la gura cuptorului și 4,5 cm la deschiderea sa maximă. Vatra avea o înclinare de 3 cm de la spate spre gură. Ea era puternic arsă și avea o crustă albicioasă, groasă de 1-2 mm.

Cuptorul era plin cu pietre de calcar, cu dimensiuni de la 5/6 cm la 12/15 cm. Pe vatra sa, sub aceste pietre se afla un strat gros de 2-5 cm de culoare negricioasă, ce conținea fragmente de lemn ars. În fața cuptorului nu se afla vreo groapă de cenușă.

Materialul arheologic constă în ceramică, oase de animale, fragmente de lut ars, lemn ars și un fragment de bronz.

Ceramica modelată cu mâna din pastă semigrosieră de culoare cărămizie cuprinde fragmente din diverse vase și un platou întregibil.

Ceramica modelată cu mâna din pastă grosieră de culoare cărămiziu-castanie cuprinde fragmente de oale.

Ceramica modelată la roată din pastă cenușie zgrunțuroasă cuprinde câteva fragmente de oale, între care și una cu buza orizontală răsfrântă.

Stratigrafia

Solul vegetal de culoare cenușie deschisă, gros de 0,2/0,25 m, suprapune un strat cenușiu-deschis compact, gros de 0,15/0,25 m, ce conține fragmente de cărămizi din sec. XX (datate cu o monedă din perioada interbelică). De la adâncimea -0,4/-0,5 m până la -0,6/-0,7 m este un strat de pământ de culoare cenușiu-negricesc ce conține fragmente ceramice din epoca bronzului (cultura Tei). Stratul de pământ castaniu steril din punct de vedere arheologic a fost surprins de la adâncimea de -0,6/-0,7 m până la -0,8/-0,98 m.

Cronologia

Ceramica din epoca bronzului are motive de decor specifice fazei a IV a culturii Tei.²

Gropile nr. 27-29 au fost datate pe baza ceramicii modelate cu mâna sau la roată, precum și a unui cui de la o cataramă din bronz³. Ele se încadrează în limitele generale ale așezării, respectiv mijlocul și al treilea sfert ale secolului al III-lea p. Chr.⁴

În caseta C. 16, la -0,35 m, a fost găsit un denar roman emis în vremea împăratului *Hadrianus* (117-138).⁵ Moneda are un grad avansat de uzură, ceea ce sugerează o circulație a sa după perioada domniei acestui împărat. Din această cauză nu putem susține o coborâre a începuturilor așezării.

Bordeiul nr. 24 poate fi datat în secolul al VI-lea p. Chr., pe baza ceramicii modelate cu mâna⁶ și a platoului amintit.⁷

Valorificarea rezultatelor cercetării

Materialul arheologic este în curs de prelucrare și se află depozitat la Muzeul Municipiului București. El a fost marcat, va fi restaurat, clasat și trecut în Registrul inventar al șantierului arheologic de la București-Militari "Câmpul Boja" (care are peste 1150 de poziții înregistrate până în prezent).

Plansa 30 Note:

1. Mircea Negru, Cristian F. Schuster, Dragoș Moise, Militari-Câmpul Boja. Un sit arheologic pe teritoriul Bucureștilor, București, 2000, 357 p.
2. C. F. Schuster, în M. Negru, C. F. Schuster, D. Moise, *op. cit.*, p. 35, pl. 38:2, 4.
3. Eugen Chirilă, Nicolae Gudea, Vasile Lucăcel, Constantin Pop, Das Romerlager von Buciumi, Cluj, 1977, pl. LXXI: 1-2, 15, 21.
4. M. Negru, în M. Negru, C. F. Schuster, D. Moise, *op. cit.*, p. 130-134.
5. Mulțumim domnului Viorel Petac de la Cabinetul Numismatic al Academiei Române, pentru identificarea acestei monede.
6. Vlad Zirra, Gheorghe Cazimir, *Unele date ale săpăturilor arheologice de pe Câmpul Boja din cartierul Militari*, CAB, 1, 1963, p. 51, fig. 15.
7. *Ibidem*, fig. 15:12.

Bibliografie:

1. M. Negru, C. F. Schuster, D. Moise, Militari-Câmpul Boja. Un sit arheologic pe teritoriul Bucureștilor, București, 2000, 357 p.
2. M. Negru, *Descoperiri arheologice la București-Militari "Câmpul Boja"*, în: București - Materiale de Istorie și Muzeografie, 14, 2000
3. I. Poll, M. Negru, *Studiu de compoziție asupra ceramicii din secolul al III-lea p. Chr. descoperită la București-Militari "Câmpul Boja"*, în: București - Materiale de Istorie și Muzeografie, 14, 2000, p.
4. M. Negru, *Descoperiri arheologice la București-Militari "Câmpul Boja"*, în: București - Materiale de Istorie și Muzeografie, 13, p. 26-33.
5. M. Negru, *Raport preliminar privind cercetările arheologice de la Militari-Câmpul Boja (1996)*, Cercetări în aria nord-tracă, 2, 1997, p. 408-420.
6. C. F. Schuster, M. Negru, *Descoperiri din epoca bronzului la București-Militari "Câmpul Boja"*, în: București - Materiale de istorie, 13, 1999, p. 19-25.
7. M. Turcu, *Descoperiri arheologice la Militari-Câmpul Boja*, CAB, IV, 1992, p. 226-235.
8. M. Turcu, *Cercetări arheologice la Militari-Câmpul Boja*, MCA, I, București, 1992, p. 145-148.
9. M. Turcu, *Cercetări arheologice la Militari-Câmpul Boja*, CAB, III, 1981, p. 226-235.
10. M. Turcu, *Sondajul de la Militari-Câmpul Boja*, MCA, 1980, p. 121-123.
11. M. Turcu, V. Lancuzov, *Cercetări de salvare la Militari-Câmpul Boja (Campania 1978)*, MCA, 1979, p. 77-78.
12. M. Zgâbea, *Fibulele din sec. III și VI e.n. descoperite în săpăturile de la Militari*, CAB, 1, 1963, p. 373-384.
13. V. Zirra, Gh. Cazimir, *Unele rezultate ale săpăturilor arheologice de pe Câmpul Boja din Cartierul Militari*, CAB, 1, 1963, p. 49-71.

Abstract

The archaeological site from Bucharest, Militari quarter, Câmpul Boja Street was discovered by C. S. Nicolaescu Plopșor at the beginning of third decades of 20th century.

There were made archaeological diggings in three stages: 1958, 1960-1961 (conducted by Vlad Zirra), 1978-1985 (conducted by Mioara Turcu) and 1994, 1996-1999, 2001 (conducted by myself).

This archaeological site contains settlements from the Neolithic (Boian culture), Bronze Age (Glina culture, Militari cultural group and Tei culture), Early Iron Age, 2nd-1st centuries BC, 3rd century, AD, 6-7th centuries, 10-11th centuries and 18-19th centuries.

In the autumn of 2001, the archaeological diggings were concentrated in the D sector from the west part of the site. There discovered three pits of 3rd century AD (Gr. 27-29) and a dwelling from the 6th century AD. Also, there were found pottery fragments of the Tei culture from the Bronze Age.

The pottery vessels of the culture were made of fine or coarse paste. The first category contains blackish color vessels decorated with incised motifs. The other one contains red-light color vessels decorated with alveoled cordons.

Two of the pits (Gr. 27-28) were conical and the other one was biconical (Gr. 29). They contains hand-made and wheel-made pottery fragments, burned clay and woods fragments, animal bones. In Gr. 28 was found a bronze fragment of buckle. In the 3rd century level a coin emitted in the Hadrian rule was found. I mention that it is very used, and can not support the dating of the settlement earlier than it was dated (middle and third quarter of the 3rd century AD).

The dwelling B 24 had a trapezoidal form with rounded corners. In one corner it had a kitchen kiln excavated in the earth. It contains hand-made and wheel-made pottery, calcite stones, burned clay and woods. The pottery supports the dating of this dwelling in the 6th century AD.

46. Bumbesti Jiu, jud. Gorj**Punct: Vârtoș**

Cod sit: 79317.02

Colectiv: Vasile Marinou - responsabil, Dumitru Hortopan, Gheorghe Calotiu (MJ Gorj)

Campania arheologică desfășurată în vara anului 2001 în vicus-ul militar de la Bumbesti Jiu „Vârtoș” a continuat cercetările din anii precedenți.

Săpăturile, efectuate și anul acesta *manu militari*, au avut ca obiectiv principal delimitarea ca întindere a construcțiilor descoperite în anii anteriori. De asemenea, considerăm că anul 2001 a adus elemente concludente privind succesiunea zidurilor și a construcțiilor descoperite în campaniile precedente, precum și destinația acestora.

Astfel au fost trasate trei secțiuni orientate E-V, fiecare având dimensiuni diferite, după cum urmează: S. 1/2001 = 12 x 2 m; S. 2/2001 = 10 x 2 m, S. 3/2001 = 5 x 2 m. Toate trei au fost trasate paralel cu cele din anii trecuți.

În S. 1/2001, la -0,46 m față de nivelul actual de călcare, a apărut fundația zidului al cărui colț de NV a fost dezvelit în urma deschiderii casetei din 2000. A fost reliefată astfel complet latura nordică a construcției care

are lungimea de 5,8 m, grosimea de 0,58/0,6 m, iar înălțimea se păstrează până la 0,62 m. Zidul a fost lucrat din piatră de râu fără legătură de mortar.

Inventarul arheologic descoperit în S. 1/2001 constă din materiale de construcție întregi sau fragmentare (țigle, olane, cărămizi, tuburi) sau fier (un piron), fragmente de vase ceramice și piese din bronz (o verigă).

S. 2/2001 a fost deschisă la 0,5 m N de S. 1/2001 și are dimensiunile de 10 x 2 m. La -0,48 m față de nivelul actual de călcare a apărut continuarea fundației zidului construcției descoperite în urma trasării secțiunii S. 2/2000. În caroul 3, la -0,5 m față de nivelul actual de călcare, a fost dezvelit colțul de SE al construcției care urmează direcția nordică și care aparține unei alte clădiri. Spre deosebire de prima construcție, zidul acestei construcții a fost realizat din piatră de râu legată cu mortar de var. În stadiul actual al cercetărilor, latura de S a construcției (descoperită parțial) are lungimea de 7,64 m. În interiorul construcției (în colțul de SE) au apărut trei șiruri de *pilae* (unul a fost distrus de șanțul ROMTELECOM) din cărămidă legată cu mortar și alcătuite fiecare din câte 2-3 cărămizi. *Pilae*-le sunt așezate la o distanță de 0,2/0,38 m unele față de altele. În total au fost dezvelite 6 *pilae* care aveau o înălțime ce varia între 0,18/0,26 m (la care se adaugă alte trei pile descoperite în S. 2/2000). Cărămizile care le alcătuiau sunt dreptunghiulare și pătrate (întregi sau fragmentare), având dimensiunile de: 34,5 x 30,5 x 9 cm; 26,5 x 22 x 5 cm, 34 x 26 x 7 cm; 34 x 26 x 7 cm; 29 x 29 x 7,5 cm etc. În intervalul dintre *pilae*, se afla multă cenușă și cărbune.

Materialul arheologic recuperat din S. 2/2001 constă din materiale de construcție întregi sau fragmentare (cărămidă, țiglă, olane), vase fragmentare din ceramică și sticlă și obiecte din fier (o piesă nituită la ambele capete, probabil un element de balama). Tot din această secțiune, din interiorul construcției, au fost scoase la iveală tuburi ceramice și mai multe fragmente de tuburi (pentru circulația aerului cald).

S. 3/2001 s-a deschis la 0,5 m N față de S.2/2001 și este paralelă cu aceasta. Are dimensiunile de 5 x 2 m. În caroul 4, la -0,21 m, a apărut prelungirea zidului care a fost descoperit în S. 2/2001 și care se continuă spre N. Zidul a fost construit în aceeași tehnică (piatră de râu legată cu mortar) și are în stadiul actual al cercetărilor lungimea de 4,84 m și grosimea de 0,62/0,64 m. La -0,23 m față de nivelul actual de călcare s-a descoperit podeaua din *opus signinum* (cu o grosime de 0,08 m), aplicată peste cărămizi *bipedales* ce se sprijineau pe *pilae*. La -0,61 m și -1,05 m față de nivelul actual de călcare s-au dezvelit cinci șiruri de *pilae*, pe trei coloane, realizate din cărămidă întreagă sau fragmentară și alcătuite din 2-5 cărămizi legate cu mortar. Înălțimea *pilae*-lor variază între 0,16/0,42 m (s-au păstrat 13 *pilae*, însă una a fost deranjată de șanțul ROMTELECOM). În interior a apărut multă cenușă și cărbune. Aflate la o distanță care varia între 0,3/0,6 m, *pilae*-le susțineau podeaua turnată din *opus signinum*. Cărămizile descoperite aveau, în general, următoarele dimensiuni: 29 x 29 x 7,5 cm; 28 x 28 x 8 cm; 31 x 30 x 7 cm; 46 x 27 x 7 cm; 39 x 26 x 7 cm; 30 x 23 x 7 cm; 32 x 26 x 7 cm; 45 x 34 x 7 cm. etc.

Materialul arheologic recuperat din S. 3/2001 constă din materiale de construcție întregi sau fragmentare (cărămizi, țigle, olane, tuburi), piese de fier (piroane) și vase ceramice fragmentare.

În ceea ce privește stratigrafia secțiunilor este identică cu cea din anii anteriori: stratul vegetal coboară până la adâncimea de -0,1/-0,22 m, după care urmează stratul de cultură romană, cu o grosime cuprinsă între -0,6/-1,2 m, sub

care apare pământul virgin. De asemenea, pe unele locuri ea este serios afectată de lucrările moderne.

Cercetările arheologice desfășurate anul trecut în *vicus*-ul de la Bunești Jiu „Vârtoș” au adus elemente noi privind destinația construcțiilor dezvelite în anii 1997-2001.

Astfel, săpăturile arheologice efectuate în această perioadă au permis dezvelirea a două edificii, unul cu fundația realizată din piatră de râu fără legătură de mortar, iar cel de-al doilea (în curs de cercetare) cu fundația din piatră de râu, însă cu legătură de mortar. Dacă în cazul primului edificiu este vorba de o clădire cu instalație de hipocaust (*praefurnium, tubuli, opus signinum*), în ceea ce privește cea de-a doua clădire, considerăm că are destinația de *thermae (pilae, tubuli, conducte ceramice circulare, cantitate mare de cenușă și cărbune)*. Încăperea dezvelită parțial de S. 2 și S. 3/2001 poate reprezenta *caldarium*-ul.

Materialul arheologic în campania din anul 2001 se încadrează din punct de vedere cronologic în prima jumătate a sec. al II-lea p. Chr.

Planșa 31

Résumé

La campagne archéologique de l'été de l'année 2001 du „vicus” militaire de Bunești Jiu - „Vârtoș” a continué les recherches des années 1997 - 2000. Les fouilles archéologiques ont eu comme objectif principal la délimitation comme étendue des constructions découvertes pendant les années antérieures.

On a tracé trois sections orientées E - V, de dimensions différentes et parallèles entre elles. Ainsi, on a délimité plus exactement les fondations de deux constructions qui, à notre avis, appartenaient aux thermes du castr, à la fortification de terre de Bunești Jiu „Vârtoș”

Le matériel archéologique découvert dans les trois sections consiste en matériaux de construction de céramique et de fer, des récipients de céramique et de verre fragmentaires et des pièces en bronze.

Du point de vue chronologique le matériel archéologique récupéré, appartient à la première moitié du II - ème siècle après J.C.

47. Bunești, com. Bunești-Averești, jud. Vaslui

Punct: Dealul Bobului

Cod sit: 162951.01

Colectiv: Silvia Teodor (IA Iași), Tamilia Marin, Corina Nicoleta Ursache (MJ Vaslui)

Cercetările arheologice din cetatea geto-dacică de la Bunești-Averești, județul Vaslui, punctul „Dealul Bobului”, întrerupte după 1999, au fost reluate în 2001 de către Institutul de Arheologie Iași și Muzeul Județean Ștefan cel Mare Vaslui. Campania acestui an s-a desfășurat în perioada 20 VIII - 7 IX 2001, investigațiile concentrându-se asupra studierii sistemului de forificații și verificarea stratigrafiei așezării.

A fost trasată în acest scop secțiunea S. 128, numerotată în continuarea ultimei secțiuni cercetate în anul 1999 (V.V. Bazarciuc, Carnet de șantier - campania 1999). Secțiunea orientată NE-SV, cu dimensiunile de 74,5 x 2 m, a secționat valul și șanțul adiacent.

În urma cercetărilor au fost surprinse trei niveluri de locuire corespunzând următoarelor perioade: **prefeudală** - cultura Dridu; **geto-dacică (sec. IV-II a. Chr.)**; epoca bronzului - cultura Noua. Un al patrulea nivel, corespunzător epocii eneolitice - cultura Cucuteni, nu a fost surprins stratigrafic, materialele aparținând acestei culturi fiind antrenate în diferite straturi, în val, în special în stratul galben nisipos. Alte fragmente ceramice cucuteniene au apărut sporadic și în incintă. De altfel, acest nivel a fost surprins cu predilecție în partea de N a așezării, în cursul cercetărilor desfășurate în campaniile anterioare.

În ce privește stratul aparținând culturii Dridu, acesta a fost surprins doar în exteriorul așezării, în zona corespunzătoare șanțului.

Sistemul de apărare

Este constituit dintr-un val de pământ și un șanț. Valul are o lățime de 28 m, înălțimea maximă fiind de 3 m, iar zona șanțului are o deschidere de 12 m, adâncimea maximă fiind de -2 m.

Valul se constituie mai degrabă ca o amenajare prin supraînălțarea unei forme naturale ce mărginește așezarea pe două laturi, de S și E (posibil și în partea de V), șanțul rezultând de fapt din diferența de nivel. Amenajarea valului a fost făcută probabil ulterior locuirii din epoca bronzului - nivel surprins la baza lui, sub forma unui strat nisipos de culoare maronie-gălbuie, respectiv între 2,73/3 m. Acest nivel a fost surprins și la baza valului, spre interiorul așezării, pe o grosime de 0,2 m, însă fără inventar arheologic.

Nivelul de epoca bronzului este urmat de un strat galben nisipos cu lentile de calcar sau galben lutos, având o grosime ce variază între 0,5/0,7 m.

Următorul strat îl constituie cel alcătuit din pământ negru, grunjos, cu pigment de cărbune, fragmente ceramice și de chirpici, având o grosime de 0,35/0,45 m, care este practic nivelul corespunzător perioadei geto-dacice, cu materialele databile între sec IV și II a. Chr.

Acestuia îi urmează în zona valului un strat gros de aprox. 1 m de pământ purtat de culoare galbenă, cu lentile negre.

Șanțul are aspectul unei alveolări rezultată din diferența de nivel datorată supraînălțării valului. Adâncimea maximă este de -1,7 m față de nivelul actual de călcare. De menționat că în această zonă, în partea exterioară a șanțului a fost identificat, imediat sub solul arabil un strat de pământ negru nisipos din care provin fragmente ceramice de la un vas aparținând culturii Dridu. Acest strat continuă pe toată lungimea șanțului, el fiind suprapus pe o porțiune mică de val, de stratul galben cu lentile negre. Este posibil ca acest strat să reprezinte o refacere a valului în timpul acestei perioade, cercetările ulterioare în alte zone ale sistemului de apărare putând aduce noi afirmații în acest sens.

În incinta așezării, stratigrafia este cea stabilită prin săpăturile anterioare.

Astfel, sub solul vegetal (-0,1/0,15 m) se află un strat de pământ negru-grunjos care constituie de fapt nivelul de cultură geto-dacic, vizibil și în val, pe o grosime de 0,3/0,4 m.

El suprapune un strat maroniu-galben, nisipos, între 0,5/0,7 m în care se regăsește sporadic pigment de cărbune și lipitură arsă provenită de la complexe de locuire. Urmează solul viu de culoare galbenă, care conține și lentile feruginoase.

Complexe descoperite

Locuințe

Au fost identificate resturile a două locuințe dintre care doar una a putut fi conturată stratigrafic. Locuința, (Loc A) dezvelită incomplet era de formă probabil rectangulară, având colțurile ușor rotunjite, iar vatra în colțul de NE. Din inventarul locuinței amintim o rășniță fragmentară, o fibulă de tip Laténe, ceramică grosieră lucrată cu mâna (o strachină întregibilă). În colțul de S al locuinței se aflau oase de animale.

În această secțiune au fost surprinse șase gropi, între care două menajere, situate ca și locuința la baza valului. Ele au formă conică, având o adâncime mică, -0,4/-0,5 m, iar inventarul constă din fragmente ceramice, lipitură arsă și oase de animale.

Morminte

În interiorul așezării, la baza valului, s-a descoperit un mormânt de inhumatie la o adâncime de -1,9/-2 m, deranjat parțial, scheletul incomplet, orientat SE-NV avea în apropiere ceramică lucrată cu mâna, urme ale unui obiect din fier situat în zona genunchiului și o fusaiolă bitronconică.

Inventar. Din stratul de cultură, atât din zona valului cât și din așezare, amintim următoarele categorii de inventar:

1) Ceramică

- din epoca bronzului, în special în zona valului care provine de la căni cu buza puternic evazată, de culoare cenușie.

- geto-dacică, lucrată la mână, aparținând categoriei grosiere, cu mult degresant în pastă, de culoare roșie cărămizie și cenușie. Ca tipuri de vase amintim cămile, străchinile, vasele în formă de sac și bitronconice. Acestea sunt prevăzute cu proeminențe conice, iar ca decor prezintă brăul alveolat sau virgule.

Tot categoriei lucrate la mână îi aparține și ceramica fină, de culoare cenușie sau neagră, provenind în special de la străchini cu umărul arcuit.

- în afară de ceramica geto-dacică s-au mai descoperit fragmente de amfore grecești din *Thasos* și *Sinope*.

2) Obiecte de metal

A fost descoperită o fibulă în locuința Loc A, datată în sec II a. Chr. Menționăm, de asemenea, resturi ale unor obiecte de fier, neidentificate datorită proastei stări de conservare, care sunt destul de numeroase în strat.

Unelte

- trei rășnițe fragmentare, de tip primitiv, albiate. Una din acestea a fost descoperită chiar în val.

Arme

- un vârf de săgeată din bronz, de tip scitic, de formă piramidală, cu trei muchii.

Reluarea cercetărilor arheologice în cetatea de la Bunești-Averești „Dealul Bobului” a adus lămuriri în ceea ce privește sistemul de fortificație, constituit din val de pământ, identificarea pe teren a porții de intrare în cetate, situată în partea de SE a așezării precum și a necropolei, în partea de NV a cetății. De asemenea, au fost identificate două noi orizonturi stratigrafice și culturale, anume **culturile Noua și Dridu**, precum și elemente legate de datarea locuirii geto-dacice.

Studierea sistemului de apărare, respectiv a valului necesită investigații mai ample, având în vedere posibilitatea existenței și a unui emplecton de piatră în partea de NV a așezării, ipoteză în urma cercetării preliminare a valului pe toată întinderea lui.

48. Cajvana (cătun Codru), com. Cajvana, jud. Suceava)¹**Punct: Dealul lui Borodea**

Cod sit: 147651.01

Colectiv: Mircea Ignat - responsabil, Sorin Ignătescu (Univ. ȘtcM Suceava)

Săpăturile arheologice de la Cajvana (sat Codru, jud. Suceava) au vizat cercetarea unei necropole tumulare situate pe platoul numit „Dealul lui Borodea”, platou aflat în apropierea confluenței pârâului Solca cu Suceava. Necropola, în prezent, este afectată grav de folosirea agricolă a terenului deștelenit, pentru prima dată, în anul 1988. De atunci și până astăzi mulți tumuli de mici dimensiuni au fost aplatizați sau chiar au dispărut.

Săpăturile din campania 2001 au reluat cercetări mai vechi, efectuate în anii 1989 și 1990, când au fost investigați 11 tumuli. Observațiile și materialele arheologice descoperite atunci au permis individualizarea certă a unui nou grup cultural hallstattian târziu pe teritoriul României, pe care l-am denumit **podolo-moldav, datat în a doua jumătate a secolului VII și în sec. VI a. Chr.**²

Având în vedere noutatea descoperirilor, dar și conservarea precară a multor tumuli, investigațiile arheologice au fost reluate în campania din 2001, când s-au săpat trei tumuli (T 12, T 13 și T 14), situați în puncte diferite pe platoul „Dealul lui Borodea”. S-a urmărit cunoașterea unor situații diverse privind ritualurile ca și inventarele funerare. A fost avută în vedere, de asemenea, surprinderea unor eventuale elemente de stratigrafie orizontală. S-a avut în vedere tumuli cu dimensiunile actuale, diferite (T 12: diam. = 16 m, h. = 1,4 m; T 13: diam. = 7 m, h. = 0,75 m; T 14: diam. = 6 m, h. = 0,5 m).

Săparea acestor mobile, din punct de vedere a ritualurilor funerare, nu au furnizat date nemaîntâlnite în anii precedenți. Astfel, s-a cercetat un tumul (T 12) cu mantaua formată din două straturi, situație întâlnită și în campaniile precedente (T 1/1989), cu mențiunea că mantaua inferioară a lui T 12 era formată dintr-un pământ adus din altă parte care a fost foarte puternic tasat.

Ca și în anii precedenți (T 5/1989), doi tumuli săpați în 2001 (T 12 și T 13), nu conțineau materiale osteologice. Această situație este și mai dificil de interpretat întrucât T 5 și T 13 nu cuprindeau nici o piesă de inventar.

În schimb, în T 14 a fost găsită o cantitate impresionantă de oase incinerate, dar care nu sunt umane. Situația a mai fost întâlnită și în T 10/1990³. Cele de mai sus arată diversitatea de ritualuri practicate la Cajvana și, din câte cunoaștem, incinerarea unor animale nu este întâlnită între alte vestigii aparținând grupului podolo-moldav.

O situație particulară a fost surprinsă în T 14, unde s-a dezvelit o masă de cărbuni de lemn, arsă pe loc, dar care, prin dimensiunile ei, nu poate fi considerată ca provenind dintr-un rug funerar. Cărbunele este din esențe diferite de lemn și el a fost surprins în două sectoare, provenind probabil din arderea a două bârne masive. Trebuie să menționăm că situații similare s-au mai întâlnit în grupul cultural podolo-moldav.

Spre deosebire de cele două campanii precedente, când s-au găsit arme, piese de podoabă, ceramică, între care și un vas lucrat cu roata, săpăturile din anul 2001 au furnizat un inventar funerar sărăcăcios, compus din două vase și o brățară de bronz. Cu toate acestea, piesele menționate diversifică repertoriul tipologic al materialelor de la Cajvana.

În ceea ce privește ceramica s-a putut preciza, ca noi tipuri, un vas borcan cu marginea evazată, cu brâu continuu și o cupă cu corpul rotunjit și gât scurt, cilindric, cu buza puțin evazată. Spre deosebire de vasul borcan care are o pastă zgrunțuroasă, cu ardere inegală, cupa este modelată dintr-o pastă fină, cu puțin degresant, cu suprafața netezită, de culoare maronie, cu pete negre.

Brățara de bronz este de tipul celor cu capetele deschise, cu două spire și secțiunea semirotundă. Brățările în grupul podolo-moldav nu sunt numeroase și o astfel de brățară, din câte cunoaștem, nu a mai fost întâlnită în acest grup. În schimb, prezența în mantalele unor tumuli a unor unelte și așchii de silex este curentă și astfel de piese au fost găsite în mantaua superioară a tumului T 12.

Din cele mai sus prezentate succint, săpăturile din campania anului 2001, deși nu au adus rezultate deosebite, putem să subliniem că ele au completat informațiile cu privire la această necropolă și implicit cele privind manifestările specifice ale grupului cultural podolo-moldav pe teritoriul României. Menționăm că cercetările periegetice și informațiile mai vechi au relevat, în Depresiunea Rădăuți, și alte monumente similare, ceea ce arată o intensă locuire în această perioadă. Ne surprinde, totuși, că până în prezent nu s-a depistat nici o așezare corespondentă acestor necropole tumulare.

Menționăm că inventarul arheologic mobil va fi predat Complexului Muzeal Bucovina - Suceava, unde se află și descoperirile din anii precedenți. Întrucât terenul este utilizat de un deceniu și ceva ca teren arabil, ar trebui ca el să revină la destinația inițială, cea de fâneată naturală, pentru a conserva aceste vestigii.

Note:

1. Menționăm că necropola a intrat în literatura de specialitate ca fiind la Cajvana, localitate reprezentativă, cătunul Codru nefiind marcat nici pe hărți.
2. Mircea Ignat, *Un nouveau groupe culturel du Hallstatt tardif sur le territoire de la Roumanie*, *Studia Antiqua et Archaeologica*, VII, 2000, p. 331-344. Menționăm că redactorii volumului au modificat numele localității din Cajvana, cum e corect, în Cașvana, denumire incorectă.
3. Acest material osteologic se află în studiu la dr. Dan Botezatu din Iași.

Résumé

Par les recherches archéologiques de la nécropole tumulaire de Cajvana effectuées en 2001, on a investigué 3 tumulis (T 14 - T 16). On a remarqué la diversité de la structure des manteaux du tumuli (T 14) et des tumulis sans mobilier et sans matériel osteologique (T 15). La nécropole de Cajvana appartient du Hallstatt tardif - le groupe culturel qui s'appelle podolo-moldave (voir n. 2) et s'encadre en VII-ème siècles (la seconde moitié) et au VI-ème siècle av. J.-C.

49. Capidava, com. Topalu, jud. Constanța [Capidava]

Cod sit: 63063.01

Colectiv: Radu Florescu (UCDC București) - responsabil, Zaharia Covacef (UO Constanța, MINAC), Cristian Matei (UCDC București), Ioan Carol Opreș (FIB), Costin Miron, Marian Țiplic, Zeno Pinter (ULB Sibiu), Valeriu Georgescu, Robert Constantin (MA Mangalia), Adrian Crăciunescu (CPFPIC București), Ana Pavlu (UAB); Nicolae Mirițoiu (IA București), Mona Petre - desenator

În afara cercetărilor, în anul 2001 s-au executat cu forțe proprii, fonduri de la MINAC și de la Muzeul de Arheologie „Callatis” Mangalia și sponsorizări de la întreprinderi din zonă un grup sanitar complet, drenuri de evacuarea apelor uzate de la bucătărie și spălătorul în aer liber din fața bazei, precum și tencuirea exterioară și repararea acoperișurilor la celor două barăci folosite la cazarea studenților.

Ca și în anii trecuți s-a lucrat cu studenți în practică de specialitate proveniți de la Universitatea București, Facultatea de Istorie; Universitatea „Ovidiu” din Constanța, Facultatea de Istorie și Teologie; Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, Facultatea de Litere, Istorie, Jurnalistică; Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir” București, Facultatea de Istorie. Fondurile necesare hranei studenților au fost asigurate de fiecare universitate în parte până la concurența sumei de 12.000.000 lei fiecare (în total cca. 48.000.000 lei); pentru cazare au fost folosite cele două barăci ale bazei de cercetări Capidava, cu efecte de cazarmament asigurate de Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța și de Muzeul de Arheologie „Callatis” Mangalia. Ministerul Culturii și al Cultelor a contribuit cu o cofinanțare de 30.000.000 lei. Din aceștia s-au cheltuit 7.000.000 lei pentru dotări (două roabe, săpăligi, lopeți, șpacluri, saci de plastic) iar restul de 23.000.000 lei pentru contracte de colaborare după cum urmează:

- Mona Petre, desenoare pentru desenarea descoperirilor mobile în teren și pentru redesenarea unor relevee în vederea digitizării lor;
- arh. Ana Pavlu, pentru digitizarea celor patru rânduri de relevee generale existente;
- arh. Adrian Crăciunescu pentru relevarea săpăturilor din anul 2001;
- muz. Robert Constantin pentru actualizarea releveului topo al cetății și pentru completarea lui cu zona de la SE de cetate (sectorul VIII cod RAN63063.8);
- dr. Nicolae Mirițoiu pentru transportarea la București a celor 35 schelete rezultate din cercetările la necropole (1975-1997) și pentru prelucrarea lor primară - desfacerea pachetelor, curățirea vestigiilor, clasificarea primară.

Dintre acestea, s-au executat următoarele:

- Mona Petre a executat desene după obiectele descoperite în săpături, precum și a redesenat în tuș releveele din anii 1958-1959 (arh. Dinu Teodorescu);
- arh. Ana Pavlu a digitizat cele trei rânduri de relevee (1958-59, 1975, 1989);
- arh. Adrian Crăciunescu a executat releveul săpăturilor din sectoarele III/VI; I; VII;
- dr. N. Mirițoiu a efectuat transportul resturilor osteologice umane din necropolele Capidavei la București și a asigurat prelucrarea lor primară.

În campania 2001 s-au efectuat săpături în sectoarele V (cod RAN 63063.05) și IV (cod RAN 63063.04), în continuarea campaniilor anterioare; VI (cod RAN 63063.06) în continuarea celor efectuate în campaniile anterioare în sectorul III (cod RAN 63063.03); VII (cod RAN 63063.07) în continuarea celor din campania 2000 și în sectorul I (cod RAN 63063.01) în continuarea celor din campaniile trecute, precum și o completare de săpătură în sectorul XI (cod RAN 63063.11) în completarea săpăturilor din anii 1997. Rezultatele adâncesc și amplifică cunoștințele noastre despre Capidava romano-bizantină, de tranziție de la romano-bizantină la medio-bizantină și medio-bizantină.

Planșele 32, 33

Sectorul I, .. 53O și .. 53P

Cristian Matei (UCDC București)

Cercetările arheologice au continuat în anul 2001, sub conducerea lector univ. Cristian Matei de la Facultatea de Istorie a UCDC București și au fost executate de studenții de la aceeași instituție, în sectorul I, .. 53O și P cu scopul de a se pune în evidență spațiul *intramuros* - aflat în proxima vecinătate a edificiului basilical.

În .. 53/O și P se aflau urmele a două bordeie de dimensiuni mici (bordeiul B58 - 2,7 x 3,2 m, respectiv bordeiul B10 - 2,6 x 3,3 m), cu pereți dintr-un șir de moloane de piatră, provenite de la construcțiile mai vechi. Groapa și trei dintre laturile lui B58 tăiau colțul unei locuințe al cărui zid - cu lățimea de 0,45 m, lucrat din moloane de piatră cioplite cu barda, amestecate cu pietre nefasonate, de dimensiuni mai mici, legate între ele cu pământ - servise drept material de construcție pentru bordeie. Acest bordei se continua în .. 53/P. Cele două bordeie aflate în .. 53/O și P au fost demontate pentru continuarea săpăturii.

Săpătura din .. 53P a pus în evidență, în primă fază, zidurile unei locuințe care avea o latură adosată zidului de incintă. În interiorul locuinței, sub nivelul de călcare al celor două bordeie a fost surprinsă existența altui bordei, cu vatră deschisă, de aceeași formă de plan cum apare spațiul sobei în majoritatea bordeielor din sec. IX-XI de la Capidava. Acest bordei comportă o discuție mai amplă, date fiind caracteristicile lui constructive.

Bordeiul a fost realizat la relativ scurtă vreme după ce locuința din .. 53P - care poate fi datată în sec. V-VI - a fost distrusă. Oricum, momentul la care a fost amenajat bordeiul, chiar dacă nu poate fi precis determinat, poate fi plasat în sec. VII. Cei care au amenajat bordeiul au procedat în felul următor: s-au folosit de două din zidurile locuinței din .. 53P pentru construcția bordeiului; groapa bordeiului a fost săpată după ce dărâmurile din interiorul vechii locuințe au fost îndepărtate pe jumătate din suprafața acesteia; într-un colț al gropii bordeiului, lângă zidul vechii locuințe, a fost amenajată o vatră, din bucăți de piatră triunghiulare, dispuse radial, unele dintre ele provenind de la o râșniță din calcar numulitic, descoperită ulterior, în stadiu fragmentar (cca. 55%), în interiorul locuinței de sec. V-VI; pentru realizarea celorlalți doi pereți ai bordeiului, s-au utilizat pari și împletituri de nuiele, ceea ce conferă un caracter aparte locuinței-bordei, realizate jumătate din piatră, jumătate din materiale lemnoase acoperite probabil, la origine, cu lut galben, din care au mai rămas doar coji subțiri, cu urme de nuiele carbonizate.

Modul de realizare a bordeiului sugerează dorința ocupanților de a folosi ceea ce mai rămăsese din locuința de piatră pentru ridicarea noii construcții pentru a cruța, pe cât posibil, eforturile de amenajare a bordeiului, caracterul precar al locuirii - comparativ cu perioada precedentă - sugerând atât o perioadă dificilă din punct de vedere economic pe care o traversa comunitatea de la Capidava, cât și un oarecare provizorat al locuirii.

În Γ P53 s-a pus în evidență un bordei aflat sub nivelul de călcare al bordeiului B10, săpat în campaniile din anii '60, din care s-au păstrat doi pereți din zid de piatră. Sub nivelul de călcare al bordeiului s-a descoperit zidul locuinței din Γ O53 care se continua în Γ P53.

Adosat la zidul de piatră al locuinței din Γ O și Γ P53, se aflau mai mulți chirpici calcinați care - după modul în care erau dispuși, pe trei șiruri paralele, dispunere care se continua și în partea de locuință din Γ O53 - sugerează că respectivele materiale de construcție fuseseră depozitate aici în vederea unei utilizări ulterioare.

Sectorul III/VI

Ioan Carol I. Opriș (FIB)

Săpăturile arheologice din sectorul VI al cetății Capidava s-au concentrat asupra carourilor (Γ) Ș-T-Ț și W 72 (vezi Cronica săpăturilor arheologice din România pentru anul 2000, pl. I-II, cu relevul de arhitectură anterior săpăturilor din 2001, care poate fi găsit la adresa de Internet <http://www.archweb.cimec.ro>).

Potrivit sectorizării inițiale (prof. Grigore Florescu), șirurile de carouri de 5 x 5 m cu nr. 73-77, respectiv între limita dinspre NV-NE și curtea de S a cetății (curtea H) aparțin sectorului III al Capidavei (vezi Gr. Florescu, R. Florescu, P. Diaconu, Capidava I. Monografie arheologică, București, 1958). Săpătura, coordonată de dr. Ioan Carol Opriș (Facultatea de Istorie a Universității din București) și executată cu studenți aflați în practică arheologică, a avut drept scop continuarea cercetării nivelului de depuneri romano-bizantine în șirul de carouri 72, de unde se va extinde în anii următori spre șirul de carouri 71, unde este cunoscută, din cercetările anterioare (1956) o compactă depunere de bordeie medio-bizantine.

Γ W 72. Săpătura în acest carou, situat în dreptul intrării marelui edificiu porticat din spațiul extrem sudic al cetății, cunoscut sub numele de "Corpul de Gardă", și-a propus degajarea elementelor de zidărie pentru limita dinspre NV și V (Γ W 71 și Γ Z 72). După degajarea caroului de o grămadă de piatră acumulată din săpăturile anterioare, s-a procedat la degajarea resturilor unui zid din piatră cu pământ, care încăleca parțial porticul Corpului de Gardă, urmărind traseul acestuia din urmă, situat Γ W 73. Înălțimea surprinsă a acestui zid târziu era de 0,5 m, iar lățimea de cca. 0,65 m.

În centrul caroului, unde adâncimea atinsă este similară celei din portic, a fost săpat de către Grigore Florescu un alt bordei, figurat punctat pe releveele mai vechi și pus în evidență de căderea de forma unui con a stratului cenușiu, specific bordeielor medio-bizantine, dinspre limitele cu profil înalt ale săpăturii, respectiv spre Γ W 71 și Γ V 72 cu o diferență de nivel, în Γ W 72, între profilul de NV și centrul caroului de cca. 1,4 m. În acest caz trebuie ținut seama și de faptul că imediat înspre V începe panta terenului și terasele cetății înspre Dunăre. La limita cu Γ W 71 și mergând înspre Γ V 71 pare să se profileze un nou bordei, cu un șir foarte slab de pietre așezate în linie, la cca. 0,3/0,4 m de capătul

profilului respectiv. Zidul respectiv are o lungime surprinsă de 2,4 m și o lățime de 0,5 m, destul de aproape de nivelul actual de călcare (la o adâncime de -0,2/-0,22 m).

În planurile amintite la începutul prezentării figura și alt bordei, din care se mai păstrează doar colțul de N al acestuia, încăleacănd și el porticul, în Γ W-V 73-72. Între podeaua păstrată a acestuia și nivelul atins în centrul caroului, prin îndepărtarea pietrei depozitate, a fost stabilită o diferență de cca. 0,8 m. Tot potrivit acestor planuri, în spațiul Γ W-Z 72-71, se conturează sporadic zidurile unei noi clădiri compartimentate, cu limita în Γ W-Z 72 și compartimentarea continuând spre V, înspre șirul de carouri 71 ceea ce permite ipoteza existenței altei camere în continuare, spre V. Acest edificiu, din zidărie de piatră cu pământ, umple spațiul între porticul Corpului de Gardă și clădirea absidată situată pe o terasă inferioară (marcată în plan). Zidurile sale au o grosime de cca. 0,66/0,76 m. Camera de S are dimensiunile exterioare de 4,05 x 4,85 m. În Γ W 72 au putut fi degajate parțial zidurile colțului de NE, rupt poate datorită amplasării ulterioare a unui bordei. După cum menționam mai sus, zidul clădirii dinspre Dunăre continua în Γ Z 71 cu încă 1,1 m, Γ Ț 72. În caroul respectiv a continuat adâncirea începută în campania precedentă, cu scopul de a clarifica raportul între posibilele elemente arhitecturale constatate în Γ T 72, zidul de incintă al castrului târziu și cel de blocare al porticului, ce urmează într-o oarecare măsură limita Γ W-Ț 73-72 cu scopul de a afla noi detalii asupra substructurii zidului de incintă respectiv, cât și asupra eventualelor structuri arhitecturale sincrone sau diacrone cu el. Acest carou fusese abordat în campania precedentă, înspre limita Γ Ț 71, pe toată lungimea sa (respectiv 5 m), pe o lățime de 1 m și o adâncime aproximativă de -0,8/-1,2 m, acolo unde mai puteau fi încă observate resturile zidului din piatră și mortar ale castrului târziu. Lățimea zidului castrului târziu fusese stabilită la cca. 0,8/0,9 m, iar fundația surprinsă era puțin adâncă față de nivelul actual de călcare, realizată în grabă și așezată față de ultimul la -0,15/-0,2 m, pe o dărâmătură de chirpici sfârșat și o aglomerare informă de pietre. Pe fundul săpăturii din campania 2000 puteau fi observate (înspre Γ Ț 71), o serie întregă de pietre de mari dimensiuni, aprox. paralele cu limita caroului, reprezentând, probabil, elementele unui zid demantelat, aparținând unei faze anterioare.

În campania 2001 a fost păstrat (și ulterior desenat) martorul în continuarea zidului castrului târziu, până pe pila de zidărie în formă de L, situată la colțul Porticului Corpului de Gardă. Profilul (lat de 0,7 m) era situat la cca. 3,5 m de limita Ț 72-71 și are o lungime de 4,7 m. Surprinzător, din profil apare parțial și zidul de închidere al camerei din Γ T 72, până la pila de zidărie în formă de L. Mai mult, camera menționată continua cu o nouă compartimentare, realizată din zidărie cu piatră și pământ, al cărei colț era dat de zidul de blocare al porticului și avansa (iarăși în formă de L), la limita Γ Ț-U 72 pe o lungime de 2,85 m x 2,3 m. Această nouă compartimentare, al cărei nivel de călcare era situat la cca. - 1,1 m față de nivelul actual al solului, făcea legătura cu camerele din portic, situate la un nivel mai jos, pe un culoar cu trepte.

Materialul rezultat în această campanie constă, ca și în campania anterioară, în foarte puțină ceramică medievală timpurie. În schimb sunt foarte numeroase fragmentele de ceramică romano-bizantină (între care

predomină cele de amforă). Au fost descoperite, de asemenea, piese întregi sau întregibile (o amforă LR1, căreia îi lipsește partea superioară și ansele; o altă amforă pontică cu urme de vopsea pe corp, căreia îi lipsea doar o porțiune din gură; un capac de amforă întreg; un ulcior, căruia îi lipsește partea superioară; o râșniță din piatră bine conservată, alcătuită din 2 piese descoperită pe podeaua camerei, sprijinită de zidul despărțitor al camerei din T 72). Nivelul căruia îi aparțin piesele precede ultimul nivel identificat în cursul campaniei precedente, vizibil doar în caroul învecinat, T 72, prin cele câteva cărămizi ale unui pavaj situat imediat sub stratul vegetal actual.

T-Ş72. Aici a fost îndepărtat martorul dintre carouri, păstrat din campaniile precedente, lat de 1 m și adânc de cca. -1,1 m, situat aprox. pe linia dinspre Dunăre a șanțului castrului târziu. Totodată, ulterior acestei operațiuni, a fost realizat un profil lung între T-T-Ş-S 72, la limita cu șirul de carouri cu nr. 71. Materialul rezultat de aici constă aproape în exclusivitate din fragmente de borcane medieval timpurii și multe oase de animale. Prin îndepărtarea acestuia a putut fi pus mai bine în evidență colțul compartimentării din T 72, înspre Ş 72. Zidul lung exterior al acesteia, ca și fața zidului de piatră cu pământ pus în evidență la limita T 72 cu T 71 erau dublate de două șiruri de pietre cu suprafața foarte tocită, late de cca. 0,6 m - fie aparținând unor fundații de ziduri lungi dintr-o fază constructivă anterioară, fie rezultat al unei amenajări de trotuar pentru stradă. Limita lor superioară coincidea cu penultimul nivel de călcare înregistrat în acest carou. La acest nivel, surprins la o adâncime de -0,8 m față de nivelul actual de călcare, au apărut și o amforă tip Spatheion și un vas aparținând veselei pentru băut, aflate în bună stare de conservare. Mai mult, traseul celor două șiruri continuă și în T 72, însoțind zidurile perimetrice ale compartimentării menționate mai sus, iar acest fapt denotă o împărțire anterioară similară a spațiului din această zonă a cetății.

Au fost realizate o serie întreagă de profile ale carourilor săpate, măsurători experimentale ale volumelor diverselor piese din depozitul sitului, alături de desene și fotografii digitale ale diverselor faze de săpătură sau ale artefactelor descoperite. În plus, au fost realizate un număr de peste 100 de fotografii digitale.

Sectorul VII

Costin Miron (ULB Sibiu)

Săpăturile coordonate de asist. univ. Costin Miron și executate de studenți de la Facultatea de Litere, Istorie și Jurnalistică a Universității „Lucian Blaga” din Sibiu în perioada 10 iulie - 4 august 2001 au avut drept scop degajarea părții de NE a sectorului VII, cd77-76-75, prin îndepărtarea sistematică a vestigiilor bordeielor B256, B255, B265, B272, B273, B279, B275, B276.

Pe suprafața aproape plană astfel obținută nu au mai apărut altfel de vestigii, cu excepția resturilor aflate sub nivelul interior de călcare al bordeielor mai sus enumerate, și anume resturi de pământ calcinat de la tava de uscat cereale din B255 și fragmente ceramice striate formând substratul refractar al vetrei cuptorului din același bordei (B255), precum și asizele de fundație ale pereților tuturor bordeielor enumerate mai sus care au corespuns conturilor consemnate în relevee. De asemenea, a fost degajat zidul longitudinal care, urmând axul carourilor c77-76-75-74-73 unește zidul de incintă cu absida clădirii din carourile

abcde72-71-70-69. Acesta se păstrează cu aspect de elevație pe o înălțime medie de 1 m și prezintă o fractură longitudinală mediană cu prăbușirea paramentului de SV pe jumătatea superioară a înălțimii. Nu prezintă ramificații laterale, aceea aparentă în releveele mai vechi reprezenta probabil un zid de piatră cu pământ adosat zidului în discuție. Încă din 1957 nu s-au mai putut identifica elemente de zidărie care să-i aparțină așa încât atribuirea cronologică-culturală a acestui fragment rămâne sub semnul întrebării, poate în faza de tranziție de la faza romano-bizantină la cea medio-bizantină, ca și zidul de incintă al fortificației târzii.

Pe suprafața astfel degajată nu au mai apărut alte resturi constructive și descoperirile mobile aparțin doar celor două faze reprezentate și de resturile de arhitectură - destul de numeroase fragmente ceramice medio-bizantine striate, între care o deosebită importanță prezintă cele descoperite în substratul vetrei cuptorului din B255, constituind o „descoperire închisă”, precum și cele aflate într-o poziție similară în cuptorul din B257. S-au mai descoperit de asemenea numeroase fragmente ceramice romano-bizantine - frecvente amforele striate și cele cu coaste - dar nici un vas întreg.

Zidul longitudinal de pe axul carourilor c77-73 cu clivarea lui mediană longitudinală, precum și absența atât a vestigiilor altor construcții cât și a ștrepilor unor ziduri ramificate perpendicular, ridică o serie de probleme în legătură cu caracterul părții de SV a cetății, adică cu eventuala dispunere în terase a acesteia precum și cu raporturile de înălțime ale acestor terase. De asemenea ridică din nou problema lunecării de terenuri sub acțiunea unor mișcări epirogenetice (sau, mai simplu, seismice), cărora s-ar putea datora „clivarea” zidului amintit și cu „golirea” terasei inferioare pe care acesta eventual o delimita spre NE. De asemenea ridică problema reumplii acestei terase, până la latura de SV a zidului de incintă roman târziu, surprins către S (curtina J), cu ruine scurse de pe terasa superioară și cu amplasarea și săparea bordeielor medio-bizantine în această umplutură.

Faptul că zidul nu a putut fi încă urmărit până la întâlnirea cu absida clădirii din carourile abcde72-71-70-69 definește un obiectiv pentru săpăturile din campania 2002, când obiectivul este să se termine degajarea până în carourile cd73-66. Cu acest prilej se va urmări cu deosebită grijă sesizarea unei accentuări a pantei de alunecare a terenurilor pe direcția V, precum și jocul de nivele, ținând seama că edificiul cu absidă iese din aliniamentul cu zidul longitudinal către SV. Surprinderea, în 1942-1943, a unei fundații de zid și a unor elemente de ordin (bază, fus) la un nivel încă mai jos în zona carourilor e-g72-70 reprezintă o complicație în plus a acestei problematice.

Sectorul V/IV

Zaharia Covacef - responsabil sector (MINAC, UO Constanța)

În continuarea cercetărilor din anii trecuți, săpăturile au fost conduse conf. dr. Zaharia Covacef, de la Facultatea de Istorie-Teologie a Universității „Ovidiu”, Constanța, fiind executate de studenții aceleiași unități de învățământ superior. A fost adâncită săpătura în O73,74,76 și P75,76, desființându-se diafragme și degajându-se suprafața de dărâmături până la surprinderea unor resturi constructive sau de amenajări.

Astfel prin desființarea unei diafragme - după desenarea profilului - a putut fi identificat zidul de NE al construcției C10. De asemenea a fost degajat colțul de E al construcției C6, unde a fost surprins un stâlp de lemn vertical, parțial carbonat, de care se sprijineau câteva scânduri din care s-au cules fragmente carbonizate. În 076, în contextul apariției a două fusuri de coloană în centrul unei încăperi cu ziduri de piatră cu mortar - probabil cazarmă romană târzie - au putut fi identificate - tot prin desființarea unei diafragme după desenarea profilului - zidurile de piatră cu pământ corespunzătoare, documentând o fază ulterioară probabilei cazărmi, dar anterioară Casei bogate (C1-C2) din sectorul V.

În 076 s-a degajat suprafața de dărâmături identificându-se vestigiile unui bordei a cărui cercetare a fost lăsată pentru campania 2002, iar în 075 a fost identificat un zid de piatră cu mortar, ras până la o adâncime apreciabilă de cca. 1 m, ce se leagă probabil de structurile romane târzii prezente peste tot în zonă. La desființarea marțorului dintre 074-073, tot după desenarea profilului, a fost degajată complet strada 2.

Din săpăturile din campania 2001 din sectorul V/IV au fost recuperate multe fragmente ceramice - mai puține striate, medio-bizantine și relativ multe romane târzii, amfore dar și vase mici. În marțorul dintre 074-073 a fost găsită o monedă de bronz cu inscripția *Diva Paula(?)*, poate *Caecilia Paulina*, soția lui *Maximin I* (235-238), evident antrenată în acest nivel din depunerii anterioare.

Sectorul extramuran VIII

Marian Țiplic (ULB Sibiu)

Săpăturile, conduse de asistent Marian Țiplic, de la facultatea LIJ, ULBS și executate cu studenți de la aceeași unitate, au durat de la 6 la 24 august 2001, și au avut drept scop inițierea cercetării platoului de la SE de cetate, despre care se știa că este ocupat de bordeie medio-bizantine, așa încât se formulase ipoteza că fusese inclus în fortificația medio-bizantină, o ramificație a zidului de incintă din piatră cu pământ din această fază încingându-l pe conturul exterior.

În scopul urmăririi acestor probleme au fost trasate, coliniare cu limita de SV a carourilor N din sectorul V, două secțiuni, una în continuarea celeilalte, orientate SE-NV, de câte 2 x 20 m, separate de o diafragmă de 1 m, marcate cu 0100 - 096 (2 x 5 m), fiind adâncite până la -1 m/-1,5 m, în funcție de descoperiri, fără să atingă nicăieri nivelul pământului viu. Ca peste tot în Cetate a ieșit o cantitate însemnată de fragmente ceramice striate medio-bizantine, precum și fragmente ceramice romano-bizantine - amfore striate și cu coaste, vase mici, de băut sau de bucătărie, câteva fragmente de fier, precum și oase de animale - resturi de bucătărie. În secțiuni, la distanțe diferite de limita de SE a lor au fost identificate vestigiile a trei bordeie: unul în 097, din care nu se păstrează decât colțul rotunjit al unei fundații din bolovani de piatră; al doilea este reprezentat de o schimbare a solului marcând o linie dreaptă, în 098, așa încât clarificarea acestei anomalii rămâne pentru viitoarea campanie de săpături; al treilea constă din doi pereți din un singur rând de bolovani, formând un unghi drept, în 099, cea mai mare parte a lui intrând sub malul de NE al secțiunii și constituind, prin urmare un obiect de cercetare pentru viitoarele campanii.

La mijlocul secțiunii 099-100 au apărut două ziduri de piatră cu pământ, prezentând doi paramenți, paralele și tăind transversal-oblic secțiunea. Este evident că ele aparțin unei

construcții ample al cărei rost nu va putea fi clarificat decât în viitoarele campanii. La capătul de SE al secțiunii, la limita 0100 a fost descoperit un zid masiv de piatră cu pământ, ce atât cât se poate distinge urmează curba de nivel marcând începutul râpei care limitează platoul pe laturile lui de SE și SSV precum și în mică măsură pe latura de NE, unde urcă, pierzându-se în panta drumului. Este probabil că acesta constituie ramificația zidului de incintă medio-bizantin relativ bine cunoscut pe cetate și doar presupus pentru platoul *extra muros* de SE. Și în cazul acestei construcții, observațiile și descoperirile din campaniile viitoare vor aduce clarificări fundamentale.

În afara lucrărilor de cercetare propriu zise, din fonduri special afectate de Direcția Monumentelor Istorice au fost executate lucrări de conservare primară sub conducerea arh. Dana Sarvaș, la zidul de incintă și anume la curtile e, f, g și turnurile 3 (refacerea lucrărilor din anul 2000), 4, 5, 6. Rămân de efectuat în anul următor lucrări de conservare primară la curtea h și la turnul 7 precum și la interioarele turnurilor 2, 3, 4, 5, 6, precum și să se execute o conservare experimentală a șapei fisurate, cu lianți sintetici. În același timp se va continua și aprofunda proiectul de restaurare a cheiului portului și se va iniția proiectul de restaurare prin adăpostire a termelor romane. [arh. Dana Sarvaș]

Sector estic

Zaharia Covacef - responsabil sector (MINAC, UO Constanța)

Campania de cercetări arheologice din 2001, de doar trei săptămâni, a fost insuficientă pentru atingerea obiectivelor urmărite; sectorul este destul de întins, are multe construcții romano-bizantine ale căror ziduri distruse, reparate, suprapuse, adăugate de-a lungul a trei secole, au mai fost odată afectate de construcțiile perioadei medievale timpurii.

După cum se știe din rapoartele anterioare în sectorul de E au fost aduse la lumină zece încăperi, plasate în jurul unei piațete pavate, și căile de acces dintre acestea. În campania din 2001 am lucrat în încăperile C.5, C.6 și C.9 și de asemenea am continuat demontarea marțorului dintre carourile M.73-72 și N.73-72; s-a îndreptat capătul marțorului dintre carourile N.74 și N.73 și s-a săpat în carourile P.75 (C.9), P.76 și O.76.

Demontarea marțorului dintre carourile M.73-72 și N.73-72 începuse încă din campania trecută când ne-am oprit pe nivelul romano-bizantin; aveam de săpat un volum de 6,5 m lungime x 1 m lățime și 0,9 m înălțime. Săparea marțorului în această campanie a condus la descoperirea fundației zidului de NE al încăperii C.10, zid care a fost deranjat - și suprapus - de construcțiile medievale timpurii (una dintre acestea a afectat și colțul de V al încăperii C.7). Toate materialele găsite aici sunt fragmentare: o mare cantitate de ceramică, sticlă, fier și resturi osteologice și ihtiologice (inclusiv solzi de pește). Remarcăm, dintre descoperiri, o fibulă fragmentară de fier, două piese (?) din bronz, o monedă din bronz și o mărgică de chihlimbar.

Îndreptarea capătului marțorului dintre carourile N.74 și N.73 (scobit de „căutătorii de comori”) a evidențiat faptul că acesta suprapune exact strada 2. Și aici materialele, aceleași categorii, erau fragmentare; dintre toate remarcăm o monedă, foarte bine conservată, cu inscripția: DIVA PAVLA.

În încăperea C.5 (construcție ce aparține sfârșitului secolului IV - începutului secolului V, cu refaceri și adăugiri făcute la jumătatea sec. V), săpătura - de nivelare - a adus la lumină un vârf de lance din fier, o broască de ușă (găsită în dreptul intrării de pe latura lungă a încăperii) și un mâner manșon, de asemenea din fier, pe lângă o însemnată cantitate de fragmente ceramice, de sticlă și cuie din fier.

În încăperea C. 6, care formează un edificiu împreună cu încăperile C.1 și C.9, trebuia săpat colțul estic (rămas nesăpat din campania trecută). nordici în această campanie nu am epuizat stratul de incendiu, plin cu diverse materiale, inclusiv de construcție. Am găsit aici, în apropierea zidului de N-E al încăperii, pe lângă țigle și olane, un par gros, vertical, și două scânduri aproape suprapuse, toate arse. Din această încăpere se recuperează un opaiț fragmentar, un urciur - în aceeași stare - și o greutate-ancoră ale cărei fețe au formă trapezoidală (dimensiunile piesei: l = 15 cm; LA_{bază} = 12 cm; LA_{sus} = 8 cm; GR = 7 cm); orificiul de prindere (cu diametrul de 1 cm) este situat la 3 cm față de latura superioară, albierele profunde dovedesc utilizarea sa intensă. S-au mai găsit diverse fragmente ceramice, fragmente de piese (neidentificabile) și cuie din fier, talpa unui pahar și numeroase fragmente de sticlă.

În încăperea C.9 nu facem decât să curățăm și să îndreptăm profilul maritorului dinspre S-V; încăperea continuă și în carourile P.75 și P.74 (unde facem același lucru: curățenie). Din C.9 recuperăm un vârf de săgeată și trei fragmente dintr-un vârf de lance din fier. În caroul P.75 (deci tot C.9) descoperim un vârf de *stillum* din bronz și un pahar de sticlă, găsit împreună cu alte fragmente de sticlă, deformate de incendiu.

Caroul O.76-77, la fel cu P.76-77, era plin de dărâmături; am continuat degajarea lor, mai ales că în campania trecută aici apăruseră două coloane (probabil de la un portic) situate la 2 m în fața încăperii C.1. Am constatat că cele două coloane au fost utilizate pentru o construcție din piatră legată cu pământ; după toate aparențele noua încăpere (pe care o notăm L.3) a fost ridicată spre sfârșitul sec. VI - începutul sec. VII p. Chr., atunci când au mai fost ridicate construcții similare care au fost legate de pilonii porticului aflat în jurul piațetei. Dintre materialele recuperate de aici evidențiem un opaiț întreg (căruia îi lipsește câte un pic din cioc și din toartă), fragmente de la alte opaițe, amfore fragmentare, fragmente de sticlă, o lamă de cuțit din fier și numeroase cuie.

În sfârșit, în caroul P. 76 începem să înlăturăm dărâmăturile romano-bizantine, nivelate de locuirea medieval-timpurie; operațiunea se desfășoară fără deranjarea colțului locuinței medieval-timpurii descoperit aici în campania din 2000. Și de aici se recuperează o mare cantitate de materiale, în stare fragmentară: predomină amforele (în special cele de tipul „cu coaste”), castroane, farfurii, ceramică stampată, opaițe, pahare de sticlă, diverse fragmente de fier, plumb, ca și numeroase resturi osteologice. Subliniem însă că nu am reușit să înlăturăm toate dărâmăturile de aici.

Este necesar ca pe viitor, pe lângă continuarea cercetărilor din acest sector, să fie luate și o serie de măsuri de conservare primară a zidurilor; sectorul, destul de impozant prin construcțiile sale constituie o pagină din istoria cetății ce poate fi exploatată turistic.

Întregul material se află încă la Laboratorul de restaurare; după finalizarea acestei acțiuni va fi înregistrat, depozitat, iar cele mai reprezentative piese vor fi integrate circuitului expozițional.

Résumé

Les fouilles archéologiques ont continués dans les constructions C.5, C.6, C.9 et dans les carrés O.76, P.75, P.76. Les découvertes de la campagne 2001 consistent en: céramique (fragmentaire ou toute entiere: des amphores, pots, lampes à l'huile etc.), objets en bronze (entre ceux: un stillum et monnaies), objets en fer etc. Aussi, on a trouvé le mur de NO de la construction C.10 et - dans la carrée O.76 - un coin d'une maison (L.3) datant de la fin du VIe s. - commencement du VIIe s. apr. J.-Chr.

50. Carașova, com. Carașova, jud. Caraș Severin

Punct: Dealul Grad

Cod sit: 51813.01

Colectiv: Dumitru Țeicu (MBM Reșița), Silviu Oța (MNIR), Liana Oța (IAB)

Cetatea medievală de la Carașova a fost amplasată în punctul cel mai înalt al dealului Grad, (la o distanță de aprox. 500 m. de D.N. 58, în dreptul km. 10) la o altitudine de aprox. 300 m. Cercetarea a avut un caracter sistematic, dar datorită noilor distrugerii provocate de către căutătorii de comori am dorit să obținem cât mai multe date posibile din diverse zone ale sitului. În acest sens au fost trasate șase secțiuni, șase casete și s-au realizat trei sondaje.

Obiectivele cercetării

În campania 2001 obiectivele cercetării au fost următoarele:

- sondarea terasei din sudul cetății
- verificarea stratigrafiei în zona cisternei
- clarificarea raportului dintre ceea ce s-a considerat a fi clădirile interioare A și B
- modul de construcție a capătului dinspre SE a clădirii interioare B
- cercetarea bazei turnului din partea de NV a cetății
- sondaje de verificare pe partea de SV a cetății
- sondaje de verificare a relației dintre clădirea interioară A și prima incintă

Rezultatele cercetării

S. 1/2001 (4,5 x 1 m), orientată NV-SE, a fost amplasată pe terasa aflată pe latura de SE a dealului Grad. Pe stânca naturală (în această zonă este formată din plăci de calcar suprapuse, cu înclinația de 10-15°) a fost depus pe alocuri pietriș pentru nivelarea terenului. Din pământul care suprapunea stânca și pietrișul pentru amenajare au fost recuperate fragmente ceramice, oase de animale, un fragment de zgură provenită de la topirea fierului, câteva fragmente de cărămizi două fragmente de cute și o lamă de cuțit.

S. 2/2001 (5,5 x 1,5 m), orientată NNE-SSV a fost trasată la V de cisternă, la o distanță de 1 m. Peste stânca naturală s-au surprins pietre dărâmate și moloz. Acestea au fost suprapuse de un strat de lut (spre cisternă) de culoare cenușie. Materialul recuperat constă din ceramică databilă în sec. XV, cuie de fier, piese de fier cu utilitate incertă, trei fragmente de tablă de bronz, un vârf de cuțit, un cuțit și oase de animale. În caroul 1, spre NNE, a fost surprins un colț al clădirii interioare B.

S. 3/2001 (1,5 x 3,5 m), orientată NE-SV, a fost trasată la S de cisternă. Stratigrafia (de jos în sus) constă din plăci de calcar (stânca naturală). O primă placă, cu înclinația de 13° a fost surprinsă pe o lungime de 1,6 m

după care se întrerupe. Grosimea sa este de 0,2/0,3 m. De sub ea pornește o alta care continuă și în lateralul său. Peste prima placă de calcar este o lentilă de pământ maro afânat, lungă de 0,9 m și grosă de 2/17 cm. Peste ea, tot în m. 1, este un strat de pământ în amestec cu pietre mărunte, a cărui grosime este de 5/10 cm. În m. 2, stânca este suprapusă de un strat de pământ maro. Acesta a fost găsit din dreptul țăruiului cu marcajul 0 până la 2,3/2,35 m. Tot în zona metrului 2, în prima placă de calcar sunt trei perforații în linie. Distanța dintre ele și marginea stâncii este de aprox. 0,16 m. Forma lor este ovală. Distanța dintre ele este de 0,38/0,4 m. Adâncimile lor sunt de -0,15/-0,2 m. Peste a doua placă de calcar s-a surprins un strat de piatră mărunță în amestec cu pământ din care s-au recuperat fragmente ceramice, de cărămidă și oase de animale. Peste acest strat a fost un altul de pământ maro, menționat mai sus. El se oprea într-o aglomerare de pietre (între ele a fost lut și pământ) dispuse relativ regulat, în unghi de 45° în raport cu latura lungă a secțiunii. Peste acest strat de pământ maro, a fost o lentilă de lut cenușiu în amestec cu pământ. Grosimea sa este de 0,1/0,15 m. Ea a fost înregistrată pe toată suprafața secțiunii. Peste ea a fost un alt strat de pământ maro a cărui grosime este de 0,18/0,25 m. În el au fost găsite câteva pietre de calcar și bulgări de lut de diverse dimensiuni. Stratul vegetal are o grosime de 5/6 cm.

S. 4/2001 (1,5 x 3,5 m), orientată NE-SV. Stratigrafia este similară cu cea din S. 3/2001. Pe profilul său de NV, între 0,15/1,2 m este o terminație a primei plăci de calcar din secțiunea precedentă. De la punctul 0 până la 0,15 m este o altă placă de calcar. Distanța dintre ele este de 3/5 cm. Probabil că inițial a fost una singură, dar s-a fisurat. Până la 3,04 m pe același profil este a doua placă de calcar, cea din descrierea secțiunii precedente. Pe ea aglomerarea de pietre continuă în unghi de 45° de la 3 m până la 2,1 m, apoi își schimbă direcția cu 90° și se îndreaptă spre prima placă de calcar.

S. 5/2001 (1,5 x 4 m) a fost trasată în primul șanț de apărare din fața cetății, spre SV. Față de incinta cetății, secțiunea a fost trasată perpendicular pe ea. Sub două nivele consecutive de dărâmatură din incinta cetății, s-a găsit un strat de pământ maro-închis din care s-au recuperat fragmente ceramice, oase de animale și un număr mare de piese de fier în cea mai mare parte distruse, bulgări de fier, cărbune. Sub acest nivel, începând de la 1,6 m până în dreptul m 4, a fost surprinsă stânca naturală care era foarte denivelată. Între țăruiul cu marcajul 0/1,6 m s-a săpat până la -1,9 m adâncime (spre N) și 0,8 m spre S.

S. 6/2001 (2 x 4,3 m) a fost amplasată perpendicular pe zidul de incintă din a doua fază a cetății, în zona în care îi este adosată incinta 3. Din incinta 3, construită direct pe stânca în pantă, se mai păstrează resturi de mortar pe incinta 2. În această porțiune, incinta 3 avea o lățime a zidului de cca. 1,5 m. Ea a fost perpendiculară pe incinta 2 și avea o lungime de 4 m. A fost construită pe stânca în pantă, având ca puncte de sprijin pentru a evita alunecarea mici trepte în placa de calcar. Materialul arheologic recuperat constă din ceramică (oale borcan nedecorate), oase de animale și cui de fier.

Caseta 1 (2,4 x 2 m) a fost amplasată în colțul clădirii interioare B, spre E, cu scopul de a-i surprinde limita în această parte. S-a constatat că latura scurtă a clădirii este pe direcția NV-SE. Ea a fost construită direct pe stâncă (aceasta este înclinată spre F.2 - vezi raportul cercetărilor din 1998). Au mai fost surprinse din parament doar patru asize. Zidul a fost construit din meloane de calcar legate cu mortar din nisip

și var. Datorită înclinației stâncii zidul a fost construit în trepte. Stânca în C. 1 s-a observat că este din blocuri mari de calcar cu spații largi de 6/12 cm între ele. Traseul zidului se oprește față de F.2 la o distanță de 2,7 m. Au fost recuperate fragmente ceramice provenite de la oale borcan.

Caseta 2 (1,55 x 2,8 m) a fost trasată la E de S. 1/1998, la o distanță de 0,2/0,22 m spre SV și 0,19/0,2 m spre NE. Din stratul de humus s-au recuperat ceramică și oase de animale. După îndepărtarea unui strat de pietre căzute din ziduri, s-a găsit un fragment din baza unui zid orientat NV-SE. Lățimea sa atât cât s-a mai putut observa este de 0,6 m. Acesta a fost paralel cu cel al clădirii interioare, fiind construit din piatră de calcar legată cu un mortar de proastă calitate. Față de clădirea interioară, este la o distanță de 0,80 m. Au fost recuperate fragmente ceramice și oase de animale. Zidul clădirii interioare a fost construit direct pe stâncă, ea fiind înclinată în această porțiune spre NE. În C. 2 s-au păstrat șase asize în elevație. La o distanță de 0,54 m de latura dinspre E a C.2, zidul clădirii interioare a fost probabil distrus și formează o nișă. Peste partea inferioară a ei este un zid de piatră de calcar, de mici dimensiuni, arcuit spre NE. A fost legat cu mortar.

Caseta 3 (1 x 2,8 m) a fost trasată pe direcția NE-SV, fiind amplasată la E de C. 2/2001, la o distanță de 0,5 m. Sub nivelul de humus s-a surprins zidul clădirii interioare. Aici s-a surprins un fragment de nișă, aceeași cu cea din caseta precedentă, și un zid construit din ea, curbat spre NE. Acesta trecea pe sub matorul dintre cele două casete. Față de zidul clădirii interioare, acesta făcea un unghi de 65° spre NE și ieșea din ea cu 1 m. după care cădea brusc și se oprea pe capătul celui descris în C. 2 (acesta era curbat, a fost surprins în C. 3 și se îndrepta spre zidul clădirii interioare). Față de zidul care îl suprapunea, el a fost construit din meloane de calcar de dimensiuni mari și formau pe margine, la baza lui un fel de bordură) și care era paralel cu cel al clădirii interioare. Peste el a fost surprinsă o lentilă de nisip cu lungimea de 0,5 m. O altă lentilă de nisip a fost și între incintă și zidul care a fost perpendicular pe clădirea interioară și avea grosimea de 2-6 cm. Acesta suprapunea stratul de pământ dintre incintă și clădirea interioară și avea rolul de a forma o suprafață de călcare dreaptă, stânca fiind în această parte înclinată. Distanța dintre laturile nișei (una aflată în C. 2, alta în C. 3) a fost de 1,3 m. În zidul clădirii interioare am observat o lipsă de simetrie în construirea paramentului, fapt care se poate datora înclinației variate a stâncii pe care a fost construit. În C. 2 paramentul zidului clădirii interioare (atât cât s-a păstrat) până la baza nișei are patru asize. Primele două, de jos în sus, ating înălțimea stâncii din această casetă. Ele sunt suprapuse de o a treia asiză care suprapune vârful stâncii. La a treia asiză se constată utilizarea unor meloane de calcar sub forma unor mici plăci. A patra asiză combină meloane de calcar de mari dimensiuni (40 x 20 cm) și plăci din același material. Aspectul general al zidului este de apareiaj incert. În C. 3 s-au surprins până la baza nișei cinci asize. Primele patru, cele așezate pe stânca înclinată sunt din meloane de dimensiuni mici și mijlocii, dispuse relativ puțin îngrijit. Pe panta stâncii s-au utilizat pietre de dimensiuni relativ mici, apoi ele au fost suprapuse de meloane relativ regulate, alungite. Aceste prime patru asize din C.3 corespund cu cele din C. 2. A patra asiză a fost construită identic cu a cincea din C. 2.

Caseta 4 (1,6 x 2,5 m) a fost orientată NV-SE și amplasată la S de C. 2 și 3, între ceea ce am considerat a fi corpurile de clădire A și B, martorul lăsat între ele fiind lat de 0,5 m. Datorită distrugerilor, nu s-a surprins un parament între corpurile de clădire A și B. A fost găsită însă o aglomerare de pietre pe direcția N-S. Din restul casetei s-a degajat moloz. Săpătura nu am continuat-o până la stâncă deoarece am considerat că suntem în emplectonul zidului lat de 4 m al clădirilor interioare. Martorii dintre C. 4 și C.2 respectiv C. 3 au fost curățați de stratul de humus. În zona dintre C. 2 și C.4, nișa continua în adâncime. Astfel în această zonă s-a constatat că aceasta avea o adâncime de cca. -0,8 m. Același lucru s-a observat și în martorul dintre C.3 și C.4.

Caseta 5 (1,5 x 1 m) a fost orientată NV-SE și a fost trasată între C.1 și S. 2/2001 cu scopul de a surprinde traseul zidului clădirii interioare descoperit în S. 2 și în C. 1. Distanța dintre C. 1 și c. 5 este de 0,5 m. Pe latura de NE a C. 5 a fost găsit colțul zidului din C.1. Acesta face un unghi de 90° și se îndreaptă spre SV. În fața sa a fost surprinsă o aglomerare de pietre depuse pe stâncă, având aspectul unui contrafort rudimentar. Lățimea sa este de 0,6 m. A fost construit din piatră de calcar dispusă relativ haotic, legată cu mortar. În fața sa este un strat de pământ, pe stâncă. În el s-au găsit câteva pietre de calcar care marchează un nivel. Peste ele este un alt strat de pământ, iar deasupra, inclusiv peste contrafort, este o lentilă de pietre mărunte cu grosimea de 10/12 cm. Între C. 5 și S. 2/2001 a fost demontat martorul și s-a constatat că zidul surprins în prelungirea S. 2 continua până la cel din C. 1 și C. 5 la care era adosat.

Caseta 6 (4,3 x 2 m) a fost orientată NV-SE și amplasată în afara cetății, spre SV. Sub stratul de humus s-a surprins un strat de pământ ars și multe fragmente de lemn carbonizat. Acolo unde s-a atins stâncă, s-a observat că aceasta, din cauza incendiului avea culoarea roz. În stratul de pământ ars s-au găsit pietre de calcar împrăștiate, cuie și foarte puțină ceramică. Peste pământul ars s-au găsit pietre de calcar, probabil căzute din incinta 2. Tot dintre pietre s-a recuperat ceramică, oase de animale, o bucată de fier topit și o cule.

Sondajul 1 (1,2 x 1 m) a fost făcut în spatele incintei vechi, în zona S. 2/2000 și zidul oblic surprins în aceeași secțiune în campania precedentă. Scopul a fost acela de a observa modul de realizare a legăturii dintre cele două ziduri. S-a constatat că paramentul interior al incintei a fost distrus.

Zidul oblic s-a mai păstrat doar pe o lungime de 1,6 m. de la cel al clădirii interioare. În elevație se mai pot observa cinci asize. Posibila legătură între ele a fost distrusă, în spațiul dintre cele două ziduri găsindu-se piatră și nisip aruncat. În această zonă, lățimea incintei (fără paramente) este de 1,8 m.

Sondajul 2 (0,75 x 1,9 m) a fost orientat N-S fiind amplasat între incinta veche și latura vestică a primului corp de clădiri interioare (denumire convențională). Săpătura s-a desfășurat până la o adâncime de -0,72 m. și a confirmat că prin acest loc a existat un culoar de trecere.

Sondajul 3 (1,5 x 3 m) reprezintă finalizarea cercetării bazei turnului din partea de n-V a cetății. După degajarea dărâmăturilor s-a descoperit un nivel de călcare format din lemn incendiat care suprapunea un strat de mortar. Pe acest nivel au fost găsite fragmente de la piese de fier, un cui și un fragment ceramic din pastă caolinoidă pictată cu roșu. Sub podeaua de lemn incendiat s-au găsit piese de fier și un fragment de teacă de cuțit (?).

În partea de E a cetății a fost descoperită o monedă turcească de argint, emisiune din timpul domniei lui Baiazad al II-lea (1481-1512), probabil din prima parte a domniei (mulțumim pe această cale domnului Aurel Vălcu pentru determinarea piesei) și un inel din bronz cu piatră. Piese recuperate provin din o groapă făcută de căutătorii de comori.

Piesele de metal sunt foarte diverse și constau în special din cuțite, cuie, piroane, un manșon de sulită, cataramă, amnar. Alte piese recuperate sunt: fragmente de cute, piesă de os decorată. Ceramica recuperată constă din fragmente de oale borcan cu sau fără toartă, din pastă cenușie, caolin, sau brună. Decorul constă în special din picturi cu roșu sau negru, linie incizată în val sau simplă ori cu roțița dințată. Cronologic, se încadrează în limitele sec. XIV-XVI.

Cu ocazia săpăturilor a fost desenat și un vârf de lance utilizat în special de armatele din zona centrală a Europei la sfârșitul sec. XV și în cursul sec. XVI.

Descoperirile din campania anului 2001 demonstrează că cetatea a funcționat cel puțin și în a doua jumătate a sec. XV și probabil la începutul sec. XVI, contrar a ceea ce s-a afirmat până acum pe baze documentare.

Pentru protecția zidurilor, acestea au fost acoperite cu pământ și piatră.

Bibliografie:

1. Cronica Cercetărilor Arheologice, Campania 1998, Vaslui, 1999, p. 22-23
2. Cronica Cercetărilor Arheologice, Campania 2000, Suceava, 2001, p. 57-59

51. Carei, jud. Satu Mare

Punct: Bobald

Cod sit: 136535.01

Colectiv: Petre Roman - responsabil (IRT București), Némethi János - responsabil epoca bronzului (MM Carei)

Cercetările arheologice din iulie-august a.c. de la Carei "Bobald" au avut drept scop stabilirea amplasamentului unei construcții medievale (biserica) semnalate de noi încă în anul 1966, când am făcut primele sondaje de verificare în acest sit arheologic, pe o parte, iar pe altă parte continuarea observațiilor privind așezarea de tip "tell" din epoca bronzului, cultura Otomani. Cercetările arheologice au fost conduse de dr. Némethi János și de muzeograful Szócs Péter.

La data de 12 iulie a.c. am revenit în țară și m-am prezentat la șantierul arheologic, deschizând secțiunea de verificare S.C1+C2 pe drumul de acces și în timp de 2 zile am degajat absida bisericii. Am stabilit și direcția zidurilor, dar ele se aflau sub mormanul de pământ scos din S.1; S.2; S.3 și S.4. În acest fel degajarea lor va fi posibilă numai după astuparea acestor secțiuni, cu ocazia campaniei din 2002.

În continuare am reușit să identific și destinația acelor "gropi" misterioase, care porneau din stratul superior și erau umplute în primul rând de cărămizi feudale sparte. Aceste gropi sunt urmele "cercetărilor" făcute de A. Vende, care a făcut niște "gropi mari" în zona cea mai înaltă a Bobaldului, chiar acolo unde se ascundeau dărâmăturile construcției medievale, trece peste zidurile bisericii, fiindcă "săpa" în primul rând, pentru antichități,

apoi gropile au fost astupate cu cărămizile sparte și fragmentate, dar mortarul lutos-nisipos cu puține var indică clar apartenența lor de ziduri. În acest fel se poate presupune, că o bună parte a zidurilor bisericii sunt deranjate și distruse de A. Vende.

Degajarea pereții absidei bisericii aș fi putut-o face de acum 30 de ani, dar atunci nu existau condiții pentru conservarea și restaurarea lor. Acum, va urma ca Muzeul Județean Satu Mare (direcția) să decida modul de conservare a porțiunilor de ziduri degajate. Din secțiunile 1-5, precum și S.6A+B au fost degajate sub conducerea dl. Szócs Péter un număr de peste 70 de morminte, din cimitirul feudal al satului Bobald, la fel sesizat de mult, care se întindea în jurul bisericii având un inventar obișnuit, format din monede feudale (argint puternic oxidat), cercei, ace de coc de mici dimensiuni, mărele mici etc.

Toate secțiunile, respectiv S. 1 (6 x 1, 5 m); S. 2 (6 x 1,5 m); S. 3 (4 x 1,5 m); S. 4 (5 x 3 m); S. 5 (5 x 1,5 m); S. 6A+B (10 x 4 m) au fost adâncite până la solul de lut roșcat (pământ viu), având adâncimea în medie -2,5/3 m. Au fost urmărite problemele legate de evoluția tell-ului de la primul nivel de locuire din epoca neolitică (faza târzie), bronzul timpuriu (grupul Sanislău) și până la cultura Otomani (faza finală). Au fost descoperite multe vase întregi și întregibile, obiecte din corn de cerb și din os de animal, obiecte din piatră, un mormânt de inhumatie (un schelet de copil) din epoca bronzului, urme de locuire arse, elemente de fortificații (gropi de stâlpi pentru turnuri de pază) etc.

Abstract

In the 2001 archaeological campaign was researched a medieval church dating from 16th - 17th centuries, a part of the cemetery (more than 70 graves.) Other important issues of this archaeological site are concerning the development of the "tell" from the first inhabitation level dating from the Neolithic Age (the late phase), to the Early Bronze Age (the Sanislău group) and until the Otomani culture (the final phase).

52. Casian, com Târgușor, jud. Constanța

Punct: Gazoduct

Cod sit: 63009.06

Colectiv: Constantin Băjenaru (MINAC)

În lunile iunie-iulie 2001 s-au efectuat săpături arheologice de salvare pe tronsonul conductei de tranzit gaze DN 1200 cuprins între km 94,5 și 95,2, situat între localitățile Cheia și Casian (aprox. 1,7 km V de Casian și cca. 2,5 km SE de Cheia), la S de drumul ce leagă cele două sate. Menționăm că zona era cunoscută înainte printr-o serie de materiale arheologice recuperate în cercetări de suprafață, care au permis localizarea aici a unei așezări din epoca elenistică (E. Alexandrescu, A. Avram, O. Bounegru, C. Chiriac, Pontica 19, 1986, p. 243 și urm.). Cercetările noastre au confirmat această localizare, dar au permis și identificarea unui nucleu de locuire dintr-o altă perioadă și anume o așezare romană târzie databilă în sec. IV p. Chr. Procedăm în continuare la prezentarea datelor tehnice ale acestei săpături, începând cu perimetrul în care s-au descoperit resturi din sec. IV a. Chr. și încheind cu zona în care s-au pus în evidență structurile de locuire ale așezării romane.

1. Așezarea getică

La S de drumul comunal ce leagă satele Cheia și Casian, începând de la km 94,6 al conductei, înșirate pe o distanță de aprox. 300 m, au fost trasate 10 secțiuni notate cu cifre romane, având fiecare următoarele dimensiuni: S. I - S. III (2 x 10 m); S. IV - S. V (2 x 20 m); S. VI - S. VII (2 x 12 m); S. VIII (2 x 10 m); S. IX - S. X (2 x 12 m). Adâncimea secțiunilor până la care s-a lucrat a variat între -0,8/-1,7 m. Urme arheologice au apărut doar în S I și S. III, sub forma a două mici gropi cu materiale ceramice amestecate, grecești și autohtone. Alături de fragmentele de amfore ștampilate (două exemplare de *Thasos* din prima jumătate a sec. IV a. Chr.) și neștampilate (*Chios* - sec. IV a. Chr.), a apărut ceramica getică specifică, lucrată cu mâna (oale-borcan cu brâu alveolar și butoni, dar și un fragment de afumătoare). În cercetările de suprafață a fost descoperită și o toartă ștampilată de *Rhodos* (sfârșitul sec. III - primul sfert al sec. II a. Chr.).

Cu toate că nu au fost descoperite nivele clare de locuire, apariția acestor resturi sporadice confirmă existența în apropiere a nucleului unei așezări getice deschise din sec. IV - II a. Chr., în care se face simțită influența grecească prin intermediul cetății *Histria*.

2. Așezarea romană târzie. S-a identificat în zona de S a perimetrului afectat de lucrările pentru instalarea conductei (aprox. km. 95 - 95,2), pe o terasă înaltă de pe malul stâng al văii Casimcei. Așezarea este situată exact în fața binecunoscutei peșteri de la Casian, aflată pe malul opus.

A fost cercetată prin practicarea a șase secțiuni notate cu cifre arabe și având următoarele dimensiuni: S. 1 (2 x 64 m), S. 2 și S. 3 (2 x 20 m), S. 4 (4 x 8 m), S. 5 (4 x 16 m) și S. 6 (4 x 12 m). Adâncimea până la care s-a mers nu a depășit - 0,8 m. Stratigrafia a relevat un singur nivel de locuire databil în sec. al IV-lea p. Chr., aflat la o adâncime cuprinsă între -0,2/0,5 m față de nivelul actual. Sub acest nivel a apărut stratul de loess.

S. 1 s-a dorit a fi o secțiune de control stratigrafic și s-a trasat pe direcția N-S. Cei 64 m au fost împărțiți în 32 de carouri de câte 2 x 2 m. În carourile 3-9 au fost reperate zidurile din piatră legată cu pământ ale unei locuințe având nivelul de călcare format dintr-o podea de lut situată la - 0,5 m. De pe această podea au fost recuperate resturile a trei amfore cu striuri drepte și un opaiț cu reprezentarea crucii pe disc. În caroul 11 a apărut un zid din care se mai păstrează doar mici resturi din fundație, zid care pare să închidă locuința înspre N. Aici a fost descoperită o țigla întreagă căzută pe nivel și un ulcior întreg. Pentru a prinde cât mai mult din această locuință, am trasat, la V de S. 1, o secțiune lărgită la 4 m (S. 6), în care au fost reperate prelungirea zidului de S al locuinței, precum și un zid N-S care constituie capătul de V al acesteia. Astfel, se pot preciza dimensiunile acestei încăperi: 16,2 m lungime și 5,4 m lățime.

Trebuie precizat că zidurile se păstrează pe înălțimea a unuia sau două rânduri de pietre (șișt în mare parte), neavând practic fundații (fiind adâncite doar cu aproximativ -0,1/0,15 m sub nivelul de călcare. Descoperirea celor trei amfore, precum și a unor resturi de la un chiup, ne determină să precizăm caracterul acestei încăperi - cel mai probabil un depozit.

Un alt complex de locuire s-a identificat la N, în carourile 21-30 ale S. 1 și în S. 5, trasată la E de secțiunea magistrală. Acesta constă din rămășițele a două

ziduri orientate E-V și a unui zid orientat N-S, un pavaj din dale mari de piatră, combinat cu pietre de șist, și o subsecție de piatră a unei instalații gospodărești. Pe o suprafață foarte întinsă a fost înregistrată dărâmătura masivă de țigle și olane a acoperișului acestei locuințe. Printre dărâmături au apărut mai multe materiale ceramice (unele întregibile), precum și o serie de monede datând din sec. IV (*Constantius II - Constans, Valentinian I - Valens*). La S de această locuință s-a identificat o alee pavată cu pietre mici și mijlocii, orientată E-V, având o lățime de 2/2,2 m.

La aprox. 30 m V de secțiunea magistrală s-au trasat alte trei secțiuni (S. 2 - S. 4), într-un perimetru în care s-a constatat la suprafață o densitate mai mare de fragmente ceramice și pietre. Aici au fost identificate un rest de zid orientat N-S și un nivel foarte consistent de pietre mici și mijlocii constituind un gen de pavaj.

În cursul săpăturilor s-a descoperit un bogat material arheologic: ceramică, opaiț cu reprezentarea crucii pe disc, clopot de fier, 14 monede (una din sec. II, celelalte din sec. IV, acoperind perioada cuprinsă între anii 330 - 378).

Cercetarea acestei așezări, care se întinde pe o suprafață de cca. 1,5 ha, vine să completeze informațiile asupra vieții rurale din Dobrogea în sec. IV. Deocamdată nu putem preciza dacă avem de-a face cu o mică așezare rurală, o fermă sau alt tip de habitat. Doar o cercetare mai în detaliu a structurilor de locuire identificate în această campanie ar putea duce la clarificarea caracterului așezării. Precizăm că acest nucleu de locuire târziu se află la aprox. 1,5 km E de o întinsă așezare romană timpurie identificată la marginea de SE a satului Cheia. Este evident că trebuie să existe o relație între cele două nuclee de locuire, care nu poate fi clarificată decât în urma unor cercetări viitoare.

Planșa 34

53. Castelu, com. Castelu, jud. Constanța

Punct: Traseu gazoduct

Cod sit: 61130.02

Km. 123,5 - 124, 5

Colectiv: Gheorghe Papuc - coordonator, Zaharia Covacef - responsabil punct (MINAC)

Ca urmare a solicitării avizului de la Secțiunea Teritorială a Monumentelor Istorice nr. 10 „Dunărea de Jos”, în vederea instalării conductei de tranzit gaze D.N. 1200, Km. 123,5 - 124,5 din zona comunei Castelu, județul Constanța s-a încheiat Contractul nr. 16/2001 între MUZEUL DE ISTORIE NAȚIONALĂ ȘI ARHEOLOGIE CONSTANȚA și ROMGAZ S.A. MEDIAȘ în vederea eliberării terenului de sarcină arheologică.

În partea de E și N-E a localității Castelu cercetările periegetice au identificat mai multe vetre de locuire: o așezare romană timpurie; o așezare autohtonă și o așezare cu necropola aferentă din epoca romană bizantină. De-a lungul anilor în zonă s-au mai întreprins fie săpături de salvare, de mai mică întindere (în **zona așezării romane timpurii**) sau cercetări mai ample (în **așezarea romano-bizantină**). Traseul conductei de gaze traversează toate cele trei așezări motiv pentru care s-a impus cercetarea arheologică de salvare.

În cursul lunilor iunie - iulie s-au întreprins săpături arheologice de salvare în **așezarea romană timpurie** situată în partea de N-E a localității Castelu, pe traseul conductei de tranzit gaze - între km. 123,5 - 124,5.

De-o parte și de alta a secțiunii magistrale - care urma să fie săpată mecanic pentru amplasarea conductei de gaze - au fost trasate zece secțiuni, fie paralele, fie perpendiculare pe șanțul conductei, plus trei secțiuni suprapuse ulterior de aceasta (S.III, S.IIIM, S.III1). De menționat că șanțul săpat mecanic pentru conductă a tăiat practic așezarea.

Secțiunile I și II, orientate E - V, au fost trasate la Km. 124 + 095; dimensiunile acestora fiind de 20 x 2 m; adâncimile au fost determinate de natura descoperirilor. În S. I, în carourile 1 - 3, apare o amenajare din pietre, presupunem un rest de zid. Construcția a fost afectată însă de săpăturile anterioare făcute pentru conductele de țigle (una dintre acestea a apărut în Secțiunea I, la adâncimea de 1 metru). De aici, respectiv la adâncimea de -0,5 m, recuperăm mai multe fragmente dintr-o amforă de dimensiuni mari, precum și diverse alte fragmente ceramice între care unul cu firnis negru lucios; de asemenea o bucată de tablă de fier. Tot în S. I, caroul 5, dar de la adâncimea de -0,75 m se recuperează o piesă din fier foarte oxidată.

Din Secțiunile III și IIIM, orientate N - S, între Km. 124 + 095 și 124 + 245, după săpătura mecanică a șanțului pentru conductă, recuperăm foarte multe fragmente ceramice, materiale de construcție - în principal piatră (între acestea este o piatră cu o adâncitură centrală care putea fi utilizată fie drept ușor pentru o poartă, fie drept pivă), dar și olane, pe care le evidențiem ca atare, fără a putea identifica însă și construcțiile cărora le-au aparținut; toate apar între adâncimile de -0,75/1,6 m. Remarcăm două amfore aproape întregi; o oală getică cu buză răsfântă, crestată, decorată cu brâu aplicat; o cupă grecească cu decor floral.

Menționăm de asemenea descoperirea, la adâncimea de -1,1 m, a unui opaiț getic, întreg, cu bazinul de formă ovală și o toartă la una dintre laturile înguste, având dimensiunile: L: 11,9 cm; LA: 4,9 cm; I: 4,7 cm (Inv. 42375).

Tot aici s-au mai găsit: un lanț din bronz, o verigă din fier și două piese, fragmentare, de asemenea din fier, fără a le putea identifica utilitatea.

La adâncimea de 2,9/3 m, apar câteva resturi osteologice; datorită faptului că acestea se aflau în profilul șanțului nu am putut identifica apartenența lor.

În profilul de V al secțiunii magistrale, trasată mecanic pentru conducta de gaze, aprox. în dreptul Km. 123 + 900, a apărut la adâncimea de -1 m, pe o lungime de 8 m, un nivel cu pietre, cărămizi și urme de incendiu; citit de la N spre S acest nivel este foarte vizibil pe primii doi m, unde presupunem un pavaj, și pe ultimul metru, unde vedem marginea unui zid. În profilul de E al șanțului și în fața acestei amenajări, aproape de la nivelul actual și până la adâncimea de -1 m, apare același zid din pietre, gros de 0,6 m. Pentru identificarea celor constatate în cele două profile, trasăm o secțiune (S. IV), orientată N - S, lungă de 12 m și lată de 2 m.

În S. IV la adâncimea de -0,8 m se găsește o aplică dreptunghiulară din bronz (ruptă pe mijloc) care are două ținte pe una din părți. Tot aici au fost descoperite: un foarte mic fragment de sticlă și două fragmente ceramice dintr-o cupă. În continuare se recuperează diverse

fragmente ceramice, inclusiv getice.

De la adâncimea de -0,86 m începe să apară - în caroul 2 - un nivel de pământ roșiatic (pavaj?), gros de cca. 0,15 m. Forma conservată a acestuia este neregulată și acoperă o suprafață de cca. 1 m lungime și 0,8 m lățime. Pe lângă materialele ceramice (fragmente de vase de uz casnic), din săpătură se scot și fragmente de materiale de construcție (cărămizi și țigle).

În caroul 4 al S. IV, la adâncimea de -1,1 m, găsim un opaiț și fragmente de vase de sticlă. Opaițul, căruia îi lipsește o mică parte din bazinul decorat cu o scoică în relief, având dimensiunile: L: 7,5 cm; l: 2,6 cm (respectiv 4 cm, cu toarta); D: 6 cm, se înscrie în tipul XIX Iconomu, datat în primul sfert al sec. II p. Chr. Pot fi luate în discuție și opaițele din tipul VII Iványi, care își încep evoluția în sec. I p. Chr.

Paralel cu S. IV, la distanță de 1,5 m, trasăm S. V. Aici, la adâncimea de 0,35 m (și la distanța de 0,4 m față de profilul de E al secțiunii) apare un zid din pietre, lat de 0,55 m, înalt de 0,22 m. Cât privește materialul arheologic acesta constă din numeroase și diverse fragmente ceramice, dintre care le menționăm pe cele aparținând unei amfore și cele de la o cupă.

În aceeași zonă, la 2 m S față de S. IV și S. V, se trasează secțiunea S. VI pe direcția N - S, paralelă cu șanțul conductei de gaze. De la adâncimea de -0,35 m încep să apară materiale arheologice care, la fel ca în celelalte secțiuni, sunt fragmente ceramice diverse (amfore, ulcioare ș.a.).

Pentru a cuprinde cât mai mult din suprafața așezării au fost trasate, consecutiv, încă patru secțiuni (S. VII - S. X) între Km. 124 + 095 și 124 + 250, în partea de E a șanțului conductei, orientate E - V (deci perpendicular pe șanțul magistral), având dimensiunile de 20 x 2 m.

De peste tot s-au recuperat foarte multe fragmente ceramice - în special de la amfore dar și de la veselă de bucătărie -, precum și fragmente de la materiale de construcție (cărămizi și olane).

De la adâncimea de -0,75 m solul începe să se modifice culoarea; apar mici pete roșiatice și negre, acestea din urmă datorate probabil unor incendii, după cum probează și fragmentele ceramice afectate de ardere secundară.

Deoarece nu am descoperit gura nici unei amfore, deși s-a descoperit o cantitate apreciabilă din acest fel de recipiente, ne întrebăm dacă nu cumva zona cercetată făcea parte nu din așezare ci din necropola acesteia. Nu putem face însă această afirmație pentru că nu am găsit elementele principale care s-o confirme: resturile osteologice umane (inhumate sau incinerate).

Întregul material arheologic rezultat în urma cercetării de salvare a fost dus la laborator pentru a fi curățat, restaurat și conservat. Cercetarea acestuia, coroborată cu observațiile din teren și analogiile cu cercetările din alte puncte ne va permite concluzii pertinente, singura concluzie care poate fi avansată este că tot materialul descoperit în urma cercetării din zona de NE a localității Castelu (Km. 123,5 - 124,5) poate fi încadrat cronologic între sec. I a. Chr. - sec. III p. Chr.

Résumé

Les fouilles archéologiques de sauvetage de Castelu ont révélées un établissement d'époque romaine. On a trouvé des restes de constructions et céramique - fragmentaire - gétique et romaine. La datation d'établissement est 1er siècle av. J.-Chr. - IIIe siècle apr. J.-Chr.

Km. 124,5 -125

Colectiv: Gheorghe Papuc - coordonator, Cecilia Pașca - responsabil punct (MINAC)

Ca urmare a solicitării avizului de la Secțiunea Teritorială a Monumentelor Istorice nr. 10 „Dunărea de Jos”, în vederea instalării conductei de tranzit gaze D.N. 1200, Km 124,5 - 125, din zona comunei Castelu, județul Constanța, s-a încheiat Contractul nr. 16/2001 între MUZEUL DE ISTORIE NAȚIONALĂ ȘI ARHEOLOGIE CONSTANȚA și ROMGAZ S.A. MEDIAȘ, în vederea eliberării terenului de sarcină arheologică.

În partea de E și de S-E a comunei Castelu, cercetările periegetice au identificat mai multe situri arheologice: o așezare romană timpurie, o așezare autohtonă, o așezare și o necropolă de epocă romano-bizantină.

În perioada 11 iunie - 26 iulie 2001, au fost efectuate pe conducta de tranzit gaze, amplasată în imediata apropiere a comunei Castelu, în partea de E, săpături arheologice de salvare în două puncte:

- a) punctul 1 - **așezare romană timpurie**
- b) punctul 2 - **așezare autohtonă** (tronsoan 23, km 124,5 - 125)

În urma periegezelor efectuate în zonă, au fost găsite materiale arheologice (în special material ceramic), care, studiat oferea informații care duceau la concluzia existenței în zona sus-menționată a unor așezări: de **epocă romană timpurie** (sec. I - III p. Chr.) și **așezare autohtonă** (sec. II - I a. Chr.).

Pentru cercetarea perimetrului în care existau indicii că s-ar afla așezarea autohtonă, au fost trasate în total 16 secțiuni, fiecare având dimensiunile de 20 x 2 m, între ele lăsându-se câte un martor de 1 m. Aceste secțiuni au fost trasate de-o parte și de alta a traseului conductei de gaze, spre partea de E și de V, la aprox. 40 - 50 m față de conductă.

În partea de E, au fost trasate 8 secțiuni (cu dimensiunile de 20 x 2 m fiecare), orientate E-V. Fiecare secțiune a fost împărțită în câte 10 carouri.

Adâncimea până la care s-a săpat este diferită de la secțiune la secțiune, întrucât nivelul la care apărea stratul de apă era diferit de la o secțiune la alta.

Materialul arheologic recuperat din aceste secțiuni este numeros cantitativ, iar din punct de vedere științific oferă o serie de informații privitoare la așezarea autohtonă. Astfel, au fost recuperate fragmente ceramice provenind de la diverse vase de uz casnic, databile din sec. II a. Chr. până în sec. I p. Chr.

O mențiune specială facem în legătură cu fragmentul provenind de la un vas ceramic grecesc - posibil un bol -, databil în sec. VI a. Chr.

De asemenea, în această zonă, au fost scoase la lumină materiale ceramice, tot în stare fragmentară, din care erau lucrate țigle și olane, care acopereau locuințele antice din zonă.

În continuare, descriem câteva materiale arheologice recuperate în urma săpăturii arheologice efectuate în partea de E a conductei:

Din S. 1, caroul C 2, la adâncimea de -0,3 m, a fost recuperat un fragment ceramic având dimensiunile L: 4,1 cm; l: 3,1 cm; provine de la un vas ceramic; ceramică de culoare roșiatică, finis negru, ornamentat cu striuri; databil în sec. VI a. Chr.

Din S. IV, caroul C 4, la adâncimea de -0,25 m a fost recuperat un mic fragment ceramic (L: 3,1 cm; l: 2,7 cm), provenind de la un vas (câniță sau cupă); este lucrat din ceramică de culoare gălbui-roșcată, pictat cu culoare albă și aurie.

Din S. IV, caroul C 1, la adâncimea de -0,45 m a fost recuperat un fragment ceramic cu dimensiunile de L: 8,9 cm; l: 7,1 cm, provenind de la un vas de uz casnic.

Din S. IV, caroul C 1, la adâncimea de -0,45 m a fost recuperată o buză dintr-un vas ceramic - probabil un castron. Dimensiuni: l: 3,8 cm; l: 4,7 cm.

Din S. IV, caroul C. 1, la adâncimea de -0,55 m, a fost recuperată o toartă de la o amforă ceramică; piesa are dimensiunile: l: 14,1 cm; l: 4,2 cm.

Din S. IV, caroul C 1, la adâncimea de -0,55 m, a fost recuperată partea inferioară a unui vas ceramic - probabil un castron. Dimensiuni: L: 5,7 cm; l: 4,9 cm.

În partea de V a conductei de tranzit gaze, au fost trasate tot 8 secțiuni, având tot dimensiunile de 20 x 2 m fiecare, între ele lăsându-se câte un maror de 1 m; aceste secțiuni au fost trasate pe direcția N-S.

Din aceste secțiuni a fost recoltat material ceramic provenind, în special, de la vase de uz casnic; tot din aceste secțiuni au fost recuperate și câteva fragmente ceramice provenind de la amfore (torți).

Menționăm că în SII', a fost descoperit, la adâncimea de -0,4/0,5 m, un fragment din zidul unei construcții lucrate din piatră; dimensiunile păstrate ale zidului: L: 0,45 m, iar lățimea varia între 0,2/0,3 m. Presupunem că este vorba de zidul unei locuințe antice; de la baza acestui zid au fost recuperate mai multe fragmente provenind de la țigle și olane.

În continuare, descriem câteva materiale arheologice recuperate din săpătura din partea de V a conductei:

Din S. VI', caroul C 1, la adâncimea de -0,45 m, a fost recuperată partea inferioară a unei amforete lucrate din ceramică de culoare roșiatică; dimensiuni: l: 6,9 cm; D: 5 cm

Din S. VI', caroul C 1, la adâncimea de -0,45 m, a fost recuperat un fragment provenind de la buza unui vas ceramic (probabil un castron); dimensiuni: L: 4,9 cm;

Din S. VI', caroul C 1, la adâncimea de -0,45 m, a fost recuperat un fragment ceramic provenind de la un chiup; dimensiuni: L: 9,3 cm; l: 8 cm

Din S. VI', caroul C 1, la adâncimea de -0,45 m, a fost recuperat un fragment ceramic provenind de la un vas ceramic; dimensiuni: L: 6,9 cm; l: 4,5 cm

Din S. V', carourile C 3/C 4, la adâncimea de -0,55 m, a fost recuperat un fragment provenind de la buza unui castron ceramic; dimensiuni: l: 4,2 cm; l: 5,3 cm

Din S. V', carourile C 3/C 4, la adâncimea de 0,55 m, a fost recuperat un fragment ceramic provenind de la un vas de uz casnic; dimensiuni: L: 9 cm; l: 5,1 cm

Din S. V', carourile C 3/C 4, la adâncimea de 0,55 m, a fost recuperat un fragment ceramic provenind, probabil, de la un chiup; dimensiuni: L: 9,2 cm; l: 7 cm; prezintă urme de arsură

Din S. V', carourile C 3/C 4, la adâncimea de -0,55 m, a fost recuperat un fragment ceramic provenind de la un vas; dimensiuni: L: 8 cm; l: 5 cm

Din S. V', carourile C 3/C 4, la adâncimea de -0,55 m, a fost recuperat un fragment ceramic provenind de la un vas de uz casnic; dimensiuni: L: 8,1 cm; l: 5,5 cm.

Cronologic, materialul se încadrează între sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr.

Menționăm că în urma acestor cercetări nu s-a putut stabili perimetrul așezării, întrucât era necesar să ne

extindem săpăturile pe o suprafață mai mare, iar acest fapt nu era posibil.

54. Castelu, jud. Constanța

Punct: Valul de piatră

Cod sit: 60856.01

Colectiv: Gheorghe Papuc - coordonator și responsabil punct (MINAC)

La S de canalul Dunăre - Marea Neagră, pe dealul de la Castelu, la Km. 129,5, pe conducta de gaze Rusia - Grecia, Turcia, s-a cercetat un fragment din Valul de piatră.

Ca urmare a solicitării avizului de la Secțiunea Teritorială a Monumentelor Istorice nr. 10 „Dunărea de Jos”, în vederea instalării conductei de tranzit gaze Rusia - Grecia, Turcia s-a încheiat Contractul nr. 16/2001 între Muzeul de istorie națională și Arheologie Constanța și Romgaz S.A. Mediaș, în vederea eliberării terenului de sarcina arheologică.

Secțiunea efectuată pe traseul amintit, în valul de piatră a permis observații asupra valului: marginea nordică a șanțului a fost afectată de lucrările de scoatere a pietrei, deoarece aici a funcționat o carieră, roca aflându-se la adâncimea de -1/-1,5 m față de suprafața solului. Din zidul valului am surprins un rând de blocuri de piatră de talie mică, a cărui lățime este de 1,2 m; pe profilul din spatele zidului se află la nivelul fundației un strat de mortar.

Datele despre val sunt următoarele: lățimea fortificației este de 23 m, din care șanțul este lat de 10 m și adânc de -1,8 m, iar valul are lățimea de 18 m, iar înălțimea pe care se păstrează este de 1,5 m. Menționăm că șanțul a fost excavat în rocă.

Nu am descoperit resturi arheologice.

55. Călinești Oaş, com. Călinești Oaş, jud. Satu Mare

Punct: Hurcă

Cod sit: 137238.01

Colectiv: Liviu Marta - responsabil, Cristian Virag, Toma Barbu (MJ Satu Mare), Florin Ciulean (UV Timișoara).

Scurtă descriere. Amplasarea geografică: Așezare fortificată hallstattană timpurie ce aparține culturii Gáva. Este amplasată pe un deal cu pantele abrupte situat la marginea văii Turului, în micul defileu pe care râul îl străbate la ieșirea din Depresiunea Oașului.

Stadiul cercetărilor: investigațiile au început în 1999, la început având un caracter de salvare iar apoi urmărindu-se consecvent următoarele obiective:

- sondarea marginilor platoului pentru a verifica ductul sistemului de fortificare - și a stabilitii în consecință suprafața așezării.

- cercetarea unor obiective arheologice în zone mai puțin afectate de lucrările agricole.

- acoperirea întregii suprafețe a ariei fortificate cu mici sondeaje în scopul de a obține date asupra evoluției locuirii din interiorul așezării

Obiectivele cercetărilor din 2001

1. Sondarea marginilor platoului pe laturile de S și V pentru a verifica existența unor urme ale sistemului de fortificare, atât în scopul de a obține date referitoare la dimensiuni și la modul de construcție și, implicit, pentru a putea determina aria suprafeței fortificate, cât și în scopul de a putea estima natura și costurile săpăturilor de salvare determinate de construcțiile unor noi case de vacanță pe marginea sudică a platoului (spre malul lacului).

2. Continuarea cercetărilor în zona sud-estică a așezării, zonă mai puțin afectată de lucrările agricole.

Obiectivul 1. A fost urmărit prin săparea secțiunilor S. 16, S. 19, S. 20, S. 21 prin care au fost cercetate marginea sudică și marginea vestică a platoului. În S. 16 (lungime 20 m, lățime 1 m), efectuat în zona colțului S-estic al așezării, urmele sistemului de fortificare au fost surprinse prin cantitatea mare de pietre *in situ* și surpate. Acestea provin din placările valului de apărare. Printre dărâmăturile de piatră au apărut fragmente ceramice specifice culturii Gáva, precum și resturi de lemn carbonizat. În S. 19 (lungimea 20 m, lățimea 1 m), săpată pe latura vestică a botului de terasă nordic au fost surprinși din nou bolovani ce provin de la construcția valului. S-a putut constata că la baza valului există un strat de lut în care au apărut numeroase fragmente ceramice, inclusiv un castron întreg găsit între pietrele de la val. Acest strat de lut descoperit și în secțiunile săpate în anii precedenți poate fi interpretată ca amenajare a bazei valului. În S. 20 (lungimea 30 m, lățimea 2 m) și S. 21/(lungimea 15 m, lățimea 1 m) nu au fost descoperite urme ale sistemului de fortificare, în aceste zone el fiind distrus în întregime de lucrările agricole. În S. 20 s-au conturat două gropi mici în care însă nu au fost descoperite urme de cultură materială. În ambele secțiuni au fost descoperite un număr mic de fragmente ceramice de factură Gáva.

Obiectivul 2. Cercetările din interiorul așezării s-au realizat prin săparea secțiunilor S 17 (lungimea de 20 m, lățimea de 2,2 m) și S. 18 (lungimea 10 m, lățimea 1 m). De asemenea a fost practicată o casetă pentru cercetarea părții nordice a locuinței L 2 săpată în anul 2000. În S. 17 au fost descoperite obiective arheologice reprezentate de gropi cu diferite destinații și două depuneri de vase, ultimele cu un număr mare de forme întregi și întregibile. A fost cercetată și partea nordică a locuinței 2/2000, fiind astfel întregită planimetria acestora.

În concluzie, considerăm că obiectivele propuse pentru anul 2001 au fost îndeplinite. Deși în acest an nu au fost descoperite artefacte metalice, noile materiale descoperite în acest an și situațiile stratigrafice întâlnite întăresc ideea că așezarea Gáva de pe dealul Hurca a avut un singur nivel de locuire și respectiv de fortificare, ce poate fi plasat cronologic în etapa de mijloc din evoluția acestei culturi. S-a constatat că aproape două treimi din perimetrul platoului pe care se află amplasată așezarea era fortificat.

Abstract

The field researches from this year in the Hallstattian fortified settlement from Călinești (the Gáva culture) had two main objectives: a) the checking-out of the existence of a fortified system on the South and West sides of the settlement; b) to continue the researches inside the fortification in the South-East area, while in this area was noticed, during the last years, a good preservation of the archaeological complexes.

In this year there were researched here three pits with sediments and a dwelling edge.

56. Călinești Oaş, com. Călinești Oaş, jud. Satu Mare**Punct: Dâmbul Sfintei Mării**

Cod sit: 137238.02

Colectiv: Némethi János (MM Carei), Ciprian Astaloş (MJ Satu Mare), Cosmin Ilea (profesor - Dej)

Așezarea neolitică timpurie de la Călinești - Dâmbul Sfintei Mării este situată la 0,5 km. NE de com. Călinești Oaş, la aprox. jumătatea distanței dintre Călinești și satul Lechința, pe o pantă lină a dealului Dâmbul Sfintei Mării. Sursa de apă în zonă e asigurată de Izvorul Sfintei Mării, nu departe aflându-se Valea Lechințioarei, din prundișul căreia e posibil ca locuitorii neolitici ai zonei să-și fi extras materia primă cea mai frecvent folosită pentru confecționarea pieselor din piatră cioplită (opaluri).

Așezarea a fost descoperită într-o perieghetză din 1999, sondată în toamna aceluiași an, iar în anul 2000 au început săpăturile sistematice. Săpăturile din anul acesta (2001) au fost făcute pe terenul agricol vecin celui pe care se făcuseră săpăturile din anul trecut și au avut ca scop decopertarea completă a complexului nr. 1 din S. I/2000 și detectarea limitei de SSV a așezării, proiect realizat parțial. Au fost trasate 3 secțiuni: S. I (46 x 1,5 m), S. II (15 x 1,5 m) la care se adaugă o casetă de 2 x 2,5 m, S. III (15 x 1,5 m) și o suprafață: Sp. I de 6,3 x 5 m, totalizând o suprafață de cca. 140 mp.

La fel ca anul trecut se constată că pe cea mai mare parte a suprafeței excavate, imediat sub stratul vegetal (0 - 0,2/-0,3 m) apare direct sterilul arheologic: fie o argilă galbenă, fie o argilă galbenă cu concrețiuni feromanganice. Doar acolo unde complexe erau mai adânci s-au păstrat *in situ* urmele activităților preistorice, menționând că, aproape sigur, partea superioară a tuturor complexelor descoperite până acum la Dâmbul Sfintei Mării a fost distrusă de diverși factori naturali (eroziune) ori antropici (lucrări agricole). Stratul vegetal conține pe toată suprafața excavată artefacte în poziție secundară, acestea constând în proporție de peste 50 din material litic cioplit, mai rar șlefuit (două topoare în S. I), restul fiind cioburi mărunte, atipice, foarte corodate, cum de altfel e aproape întreg materialul ceramic descoperit în săpăturile noastre, fapt datorat probabil acidității ridicate a solului.

Complexul surprins anul acesta în S. I, S. II și Sp. I, este același cu C. I din S. I/2000, extinzându-se mai mult decât ne așteptam, mai mult de 10 m în lungime și 5/6 m în lățime. Dimensiunile și forma neregulată, nu ne permit să constatăm că ar fi vorba de o locuință, cum scriam în raportul pe 2000, ci mai curând o groapă de extras lutul, utilizată ulterior drept groapă menajeră. Ca materiale primează resturile de debitaj din opal în special, dar și din alte roci (silex, obsidian, tuf vulcanic), utilajul fiind mai rar întâlnit (lame retușate mai ales), câteva topoare din piatră șlefuite și ceramica de proastă calitate (sau prost conservată?) și destul de puțină (se remarcă câteva fragmente de oale, din care unul decorat cu ciupituri, alte câteva cu butoni). Cercetarea complexului a fost făcută până la cota de adâncime - 0,7/-0,75 m, urmând ca restul complexului până la aprox. - 1 m (adâncimea la care s-a ajuns în S. I/2000) să fie săpat în campania următoare.

Al doilea complex descoperit în campania 2001 e o groapă cu dimensiunile de 0,95 x 1,6 m (în S. II și caseta 1), plină cu cenușă și fără materiale, cu excepția câtorva mici fragmente ceramice irecognoscibile. Ipoteza noastră

este că groapa respectivă a servit evacuării cenușii dintr-o vatră din apropiere.

Avem de-a face foarte probabil cu o comunitate oarecum marginală, care s-a specializat în prelucrarea și posibil comercializarea pietrei cioplite. E o ipoteză de lucru care trebuie verificată prin analiza tehnico-tipologică și traseologică a materialului litic și prin extinderea săpăturilor în vederea surprinderii unor noi complexe. Păstrăm pentru locuirea neolitică de la Dâmbul Sfintei Mării încadrarea cronologică mai largă în fazele Starčevo - Criș III B- IV A, o evaluare mai precisă, pe baza ceramicii sărace descoperite până acum nefiind încă posibilă.

Bibliografie:

1. J. Némethi, C. Astaloș, *Călinești-Oaş - Dâmbul Sfintei Mării*, în: *Cronica cercetărilor arheologice din România, campania 2000, 2001*, București, ed. cIMEC, 2001, p. 60-61

Abstract

During the year 2001 was continued the research of a large complex, found in the 2000 campaign. This archaeological complex is extremely rich in carved stone artifacts. Also was investigated another complex, probably a pit for the evacuation of the ash. The site is to be dated in the Early Neolithic, the final phases of the Starčevo-Cris culture.

57. Căscioarele, com. Căscioarele, jud. Călărași

Punct: D'aia Parte

Cod sit: 101733.04

Colectiv: Valeriu Sirbu - responsabil (M Brăila), Paul Damian - responsabil sector, Christina Știrbulescu, Liviu Bălan (MNIR)

Așezarea fortificată de la "D'aia parte", cu o suprafață de peste 2 ha, se află pe un bot de terasă înconjurat, în proporție de cca. 60 %, de apele lacului Cătălui și, apoi, de vestigiile unui impozant sistem de fortificații.

Sistemul defensiv era constituit din patru linii de apărare:

a) un șanț imens pe laturile de N și E, unde nu era lac, ce are acum o deschidere la gură de cca. 30 m și adâncimea de 4/5 m,

b) un zid din lemn și pământ cu miezul ars, identificat pe laturile de N, E și V,

c) un zid din piatră, de la care s-a mai găsit doar paramentul exterior, din dale masive de calcar fasonate pe latura vizibilă, și emplectonul din pietre legate cu pământ, lat de 1,4/3,2 m, identificat în mod cert doar pe laturile de V și N, dar e probabil să fi existat și pe celelalte laturi

d) un zid din chirpici (cărămizi nearse), pe latura de V.

Săpăturile arheologice din acest an au avut ca obiectiv principal cercetarea sistemului de fortificație, îndeosebi în zonele unde situația rămăsese neclară din campaniile anterioare.

Totodată, s-a efectuat ridicarea topografică a sitului, extrem de necesară atât cercetărilor arheologice, cât și marcării exacte a limitelor sale pentru a putea fi protejat.

Zidul din lemn, pământ și piatră de pe latura estică

Cercetarea fortificației de pe latura de E s-a efectuat prin deschiderea secțiunii S₁, unde s-au obținut rezultate relevante, dar încă incomplete, astfel încât este necesară continuarea lucrărilor.

Zidul, aflat aproape în partea superioară a pantei, între m 79-86, cuprinde trei zone distincte: miezul ars, încadrat de doi "parapeți" de löess care, la rândul lor, sunt incluși între

două structuri de pietre, calcaroase și de râu, de mărime mijlocie. Miezul ars, de formă tronconică, are o lățime de 1,4/1,6 m și o grosime de 0,3/0,4 m; el cuprinde o masă compactă de pământ mazăros, ars puternic, aproape omogen, fără derivate ale focului (cărbune, arsură și cenușă). Cei doi "parapeți" de löess, lați de 0,4/0,7 m, încadrează miezul ars, probabil pentru a-i asigura stabilitatea; löess-ul este omogen și nu prezintă urme de ardere. Întrucât partea superioară a fost distrusă, e posibil ca acest strat de löess să-l fi acoperit în întregime, formând un fel de manta (deci să nu fie vorba de parapeți). Miezul ars și "parapeții" din löess sunt încadrați de două zone, late de 1,6/2 m, de pietre calcaroase și de râu, bucăți de pământ ars; s-au observat și bărne carbonizate de la infrastructura sa de lemn. Pentru amenajarea fortificației, întrucât terenul era în pantă, au fost săpate terase pentru a i se asigura stabilitatea.

Materialele arheologice descoperite în structura lui demonstrează că el a fost ridicat în epoca getică, cândva în 2¹/₂ sec. IV - sec. III a. Chr.

Complexe. Tot în S₁ s-au identificat și câteva complexe: o locuință de suprafață cu vatră în interior, o groapă de deșeurii menajere și un cuptor de uz gospodăresc, toate din epoca getică.

Zidul din chirpici (cărămizi nearse) de pe latura de vestică

Prin suprafețele S₄ și S₅ s-a urmărit cercetarea sistemului de fortificație de pe latura de V, îndeosebi a zidului din chirpici (cărămizi nearse).

Zidul din chirpici a fost intersectat în S₄ și în S₅, astfel încât s-au putut face o serie de observații.

În suprafața S₄ paramentul exterior al zidului s-a păstrat pe 7 asize, pe o înălțime de 0,7 m, apareiajul fiind descoperit pe o lungime de 1,7 m. Chirpiciile au fost bine așezate, întrețesuți, atât pe verticală, cât și pe orizontală. De dimensiuni variabile, dar apropiate, ei aveau o grosime de 4/8 cm, cu laturile de 30/35 x 20/25 cm. Chirpiciile erau din löess nisipos, fin, de culoare gălbuie, uneori cu pigmenti de lipitură arsă și vatră. Ca liant s-a folosit un pământ de culoare brună, cu rari pigmenti roșii, care acum era extrem de dur.

În suprafața S₅ s-a intersectat doar un colț din paramentul zidului, format din 6 asize, care avea aceleași caracteristici.

Pentru a i se asigura stabilitatea la baza zidului s-a făcut o platformă din pământ galben, omogen, acum extrem de dur. De asemenea, deasupra zidului se afla o masă compactă de pământ galben, probabil pentru a-l proteja.

Este uimitor cât de bine s-a putut păstra paramentul zidului, cât și forma și dimensiunile chirpiciilor.

Cercetările au dovedit că pe latura de V au existat trei linii de fortificații, evident în etape diferite: zid din lemn și pământ, zid din piatră cu parament din dale de calcar fasonate și emplecton din piatră spartă și lut, plus zid din chirpici. Toate aceste fortificații se datează în perioada secolelor IV - III a. Chr.

Inventarul

Epoca Latène

Întrucât s-au efectuat săpături doar în zona fortificațiilor, materialul arheologic descoperit este extrem de fragmentat, dar reprezentativ pentru epocă și el oferă date suficiente pentru încadrarea cronologică a complexelor.

Vasele ceramice getice sunt reprezentate de o gamă variată de recipiente, de tipuri și utilizări variate.

Borcanele, vasele tronconice și bitronconice, din argilă comună, cu multe cioburi pisate, modelate cu mâna și arse, în marea lor majoritate, oxidant, sunt prevăzute cu proeminențe de diverse forme pentru manevrare, decorul aplicat fiind reprezentat de brăuri alveolate sau crestate. Destul de rare sunt castroanele și străchinile ori cămile și vasele de provizii modelate cu mâna, de tradiție autohtonă.

În schimb, imitațiile după formele grecești, (*lekanoi*, căni, kratere, străchini, et.), modelate cu roata și arse neoxidant, de culoare neagră sau cenușie, sunt relativ numeroase.

Vasele grecești sunt reprezentate, îndeosebi, de amfore sudice (*Thasos*) ori pontice (*Heraclea*, *Sinope*), dar și de castroane sau căni cu firnis negru.

La diverse menționăm câteva "fusaiole", runde perforate, bile din piatră ori instrumente din os.

Vasele ceramice, grecești sau getice, sunt tipice pentru formele încadrate în sec. IV - III a. Chr.

Piese descoperite și documentația s-au depus la MNIR și Muzeul Brăilei.

Toate complexele și fortificațiile au fost protejate, fiind acoperite cu pământ și folie din nailon.

Planșa 35

58. Căuaș, com. Căuaș, jud. Satu Mare

Punct: Sighetiu

Cod sit: 137309.01

Colectiv: Némethi János - responsabil (MM Carei)

Cercetările arheologice din anul 2001 la situl arheologic Căuaș "Sighetiu" au continuat stabilirea situației stratigrafice a așezării, încadrat în cultura Gáva. În acest an au fost trasate trei secțiuni: S. 1 cu dimensiuni 15 X 2 m la marginea insulei în apropierea zonei mlăștinoase ce înconjură această insulă, având doar o singură intrare numită "Gura Insulei". Acest sondaj a fost plasat la 60 m de la digul drept al lerului, lângă drumul de câmp ce traversează insula, în partea dreaptă.

În S. 1 la carou nr. 1 a fost surprinsă o groapă menajeră relativ mică, dezvelită integral având multe fragmente de chirpici, fragmente ceramice și o statueta, ruptă reprezentând un mistreț. În mijlocul secțiunii s-a surprins o altă groapă mare, menajeră, dezvelită parțial cu un conținut bogat ceramic și oase de animale.

În S. 2, 10 X 1,5 m, și S. 3, 5 X 2 m, în afara stratului de cultură, mult deranjat de plug, a rămas doar o grosime de cca. 0, 25/0,3 m de depuneri cu mult material ceramic, oase de animale, chirpici, fragmente de piatră etc.

Materialul arheologic destul de bogat se încadrează în cultura Gáva, faza relativ timpurie din această cultură deja gata formată (Ha A1 și A2).

Abstract

In the year 2001 here were opened three sections. There were discovered two domestic pits, with a lot of pottery, animal bones and a statuette representing a wild boar. The archeological material is to be dated in the Gáva culture, a relatively early phase of this already formed culture (Ha A1 and A2).

59. Câmpulung, jud. Argeș

Punct: Jidova - cartier Pescăreasa

Cod sit: 13506.02

Colectiv: Constantin C. Petolescu (IAB, FIB), Teodor Cioflan (MJ Argeș)

În perioada 9 iulie - 31 august 2001 s-au efectuat săpături arheologice în castrul roman de la Câmpulung (în cartierul Pescăreasa, punctul "Jidova") (jud. Argeș), în baza autorizației de săpătură arheologică eliberată de Ministerul Culturii și Cultelor (nr. 25/2001). Colectivul de cercetare a fost format din: Constantin C. Petolescu (profesor la Universitatea din București și cercetător științific principal I la Institutul de Arheologie din București) și Teodor Cioflan (muzeograf la Muzeul județean Argeș, Pitești); au mai participat studenții Cosmin Bărbulescu (Universitatea din Pitești; în luna iulie) și Mihai Dan Constantinescu (Universitatea din București; în luna august).

În această campanie, au continuat cercetările la barăcile din *retentura dextra* (partea de N-V a castrului), în perimetrul delimitat spre E de *via decumana*, spre V și N de *via sagularis*, spre S de linia *horreum - principia*. Cum s-a arătat în rapoartele asupra campaniilor precedente (1990-2000), s-au identificat, în *retentura dextra*, două barăci militare, orientate E - V. Pentru a înțelege datele acestui raport, reamintim următoarele: În 1990 s-a săpat, sub formă de secțiuni (orientate N - S), suprafața dintre *horreum* și latura de N a castrului (până la *via sagularis*) (în planul castrului, cu amplasarea săpăturilor, denumită zona A). Suprafața următoare (marcată în plan: zona B), aflată la N de intervalul dintre *horreum - principia* și *via sagularis*, s-a săpat parțial, până la nivelul de prăbușire al barăcilor. Zona C este cuprinsă între latura de N a comandamentului (*principia*) și *via sagularis*, iar la E este mărginită de *via decumana* (a fost cercetată între anii 1996-2000).

În zonele A și C s-au identificat capetele de V (în zona A) și de E (în zona C) a două barăci militare; ele sunt separate de un drum pietruit cu pietre de râu, lat de aproximativ 5 m.

În anul 2001 s-au făcut cercetări în zona B, în vederea urmăririi în continuare a traseului barăcii dinspre *horreum - principia*. S-a cercetat numai o parte din această suprafață, măsurând 15,5 x 10,5 m. Din cauza suprafeței neregulate, s-a săpat pe adâncimi variind între -0,5/-1,2 m, până la stratul de loess (în vederea depistării stâlpilor barăcii).

Din păcate, în această zonă traseul barăcii a fost puternic răscolit de diferitele lucrări efectuate în curtea fostei întreprinderi miniere (care și-a avut aici diferite anexe, până în anul 1975); din acest motiv, doar într-un singur loc s-au descoperit câteva fragmente de tegule de la acoperiș, dar răsturnate, înfipte în podeaua de lut a barăcii. Nu s-au descoperit în această porțiune urme de pavaj, urmare a răscolirii profunde.

Dupa nivelarea și răzuirea suprafeței, aprox. la nivelul drumului dintre barăci (care corespunde totodată și cu nivelul podelei barăcilor), s-a continuat adâncirea în stratul de pietriș - pe care se instalase podeaua de cărămizi (cum s-a constatat din săpăturile din anii precedenți). În această porțiune (săpături efectuate în luna iulie de către muzeul din Pitești) s-a descoperit un fragment de vas de bronz și câteva piroane de fier. Extinderea săpăturii spre V (în luna

august) a dus la săparea stratului reprezentând podeaua barăcii, pe adâncimea de cca. -0,15/-0,2 m. În acest strat s-a descoperit o monedă (denar) de la *Elagabal*, o piesă de echipament militar (punctele de descoperire sunt marcate în plan), precum și fragmente ceramice și tegulare (de remarcat două fragmente provenind de la placarea pereților pentru încălzire).

Sub acest strat, pe o porțiune, s-a constatat un strat de pietriș, pe care probabil s-a așezat podeaua de cărămizi.

După depășirea stratului vegetal antic, la cca. -0,4/-0,5 m sub nivelul de călcare al barăcii, s-a constatat apariția stratului de loess. S-au constatat mai întâi urmele a doi stâlpi, care marchează laturile lungi ale barăcii; ei se află pe linia stâlpilor barăcii cercetate în anii precedenți și pe linia camerei cu pavaj cercetată în anii 1990-1991. Totodată, s-au depistat alți doi stâlpi interiori ai barăcii, care separau pe lat interiorul acesteia.

Săpăturile din acest an au contribuit la corectarea și completarea planului acestei barăci; ea măsoară aproximativ 35 x 8 m. Menționăm că la capătul de E al barăcii se află camera cu pavaj de cărămidă (cu grafitul unui militar din *cohors I Flavia Commagenorum*).

Până în acest an am considerat că jumătatea de E a acestei barăci ar continua spre *principia* în formă de L. Urmărirea ordinii stâlpilor ne îndeamnă acum la prudență, fiind posibilă și altă concluzie. Astfel, se pare totuși ca există o a treia baracă, mai mică, al cărei traseu s-a identificat între *principia* și conducta de fier (pentru apă ?) a fostei întreprinderi miniere (al cărei capăt de E se mărginește cu *via sagularis*, dar spre V intră sub suprafața nesăpată). În cuprinsul acestei barăci, în două locuri, în anii precedenți am constatat mici porțiuni de podea, păstrate *in situ*; ele s-au degradat în decursul iernilor, încât a fost necesară săparea acestor porțiuni. Nu am constatat însă urme ale altor stâlpi.

Ne propunem ca în campania următoare să continuăm adâncirea porțiunii săpate în august 2001, în vederea depistării altor stâlpi ai barăcii (unul deja sugerat de câțiva bolovani pe latura de S). De asemenea, avem în vedere continuarea adâncirii în partea de V a barăcii (în zona A), în vederea unei posibile identificări a stâlpilor din această porțiune.

În încheiere, trebuie menționate unele lucrări de conservare-consolidare la ruinele scoase la lumină în decursul a peste patru decenii de săpături.

În anii 1980-1982 au avut loc ample lucrări de conservare-consolidare și chiar reconstituire parțială (în special la *principia* și pe latura de S a castrului). Între timp, condițiile climatice specifice zonei montane (umiditate ridicată, vegetație abundentă, îngheț în timpul iernii) au făcut ca monumentul să aibă nevoie permanent de lucrări de conservare și întreținere. Situația tinde să devină dramatică, deoarece pietrele se dislocă, lăsând grave goluri chiar în partea originală (antică) a zidurilor. În cursul acestei campanii s-a încercat (și s-a reușit parțial) remedierea unor porțiuni grav afectate din zona comandamentului (*principia*).

60. Câmpulung, jud. Argeș

Punct: Mănăstirea „Negru Vodă”, str. Negru Vodă nr. 64; teren str. Negru Vodă nr. 76.

Cod sit: 13506.03

Colectiv: Gheorghe I. Cantacuzino - responsabil (IAB), Maria Venera Rădulescu, Ștefan Trâmbaciu (MM Câmpulung)

Cercetările arheologice de la Câmpulung au continuat în anul 2001 la ansamblul fostei reședințe domnești, în cuprinsul mănăstirii „Negru Vodă”, unde prin cercetările anterioare au fost obținute informații privind cele mai vechi urme de locuire, vestigiile bisericii din sec. al XIV-lea, elementele de fortificare și alte resturi de construcții din aceeași perioadă. Lucrările s-au concentrat în partea de N a incintei exterioare, dinspre răsărit, a mănăstirii. A fost continuată cercetarea unei clădiri de proporții mari descoperită în săpăturile precedente, fiind urmărite și unele construcții aflate la E de aceasta.

Urmărind date privind vechiul oraș medieval, cercetarea a fost extinsă în afara limitelor ansamblului printr-un sondaj de control pe terenul din str. Negru Vodă nr. 76, unde lucrări de canalizare dăduseră la iveală cu un an în urmă numeroase fragmente ceramice medievale.

În interiorul **ansamblului „Negru Vodă”** extinderea săpăturilor a fost limitată, ca și în anul precedent, de existența unei alei asfaltate și a unor arbori, de care a trebuit să se țină seama în amplasarea secțiunilor: S. 17 D și S. 17 E, trasate între sondajele din anul precedent; S. 19, și S. 20, mai spre E. Săpătura a pătruns până la solul steril numai pe suprafețe restrânse, ea fiind oprită în dreptul pavajelor de cărămidă sau acolo unde adâncirea a fost îngreunată de spațiul restrâns.

În partea de E a ansamblului mănăstirii „Negru Vodă” au fost urmărite prin două sondaje (S. 17 D și S. 17 E) porțiunile încă necercetate ale zidului sudic al construcției care fusese descoperită în 1984 și ale cărei limite au fost determinate în 2000. Săpăturile au adus date suplimentare privind acest edificiu cu planul rectangular, cu o lățime măsurând de la V spre E cca. 10 m și o lungime ce depășește, de la S spre N, 5 m. Zidurile sale, cu grosimea de 1 m, ridicate pe fundații cu adâncimea de peste -0,8 m, cu elevația păstrată pe cca. 1/1,1 m, au paramentul din blocuri de piatră de Albești cioplite și din bolovani de râu și sunt tencuite în interior. În încăperi se păstrează în cea mai mare parte pardoseala amenajată din cărămizi dreptunghiulare, așezate pe un strat de mortar. Pardoseala asemănătoare a fost găsită în săpăturile anterioare și la exteriorul laturilor de V și E, unde au fost descoperite, adosate în prelungirea laturii sudice, două segmente de zid cu grosimea de cca. 0,5 m și lungimea de cca. 1 m, păstrate pe o înălțime redusă. S-a putut astfel presupune că edificiul a fost completat pe laturile de V și de E, în mod simetric, de porțiuni mărginite de mici ziduri laterale, cu pardoseală de cărămidă, poate acoperite de o amenajare sprijinită la exterior pe stâlpi de lemn. Trebuie remarcat că nu s-a descoperit, pe întreaga lungime a laturii sudice (cercetată practic integral, cu excepția porțiunilor înguste păstrate între sondaje), nici o deschidere corespunzătoare vreunei intrări și nici o urmă de zid despărțitor. Aceasta arată că latura respectivă reprezenta partea laterală a edificiului, ale cărei intrări trebuie să fi fost orientate spre V sau spre E. Datorită cercetării incomplete și a imposibilității cunoașterii vestigiilor care au fost acoperite sau distruse de

construcțiile moderne ridicate spre N, rămân nelămurite unele probleme: întinderea clădirii în această direcție, compartimentarea ei interioară (lipsa unor ziduri despărțitoare pe latura de S ar arăta că aici se afla o sală de dimensiuni mari), locul intrărilor și altele.

Săpătura a fost oprită la nivelul pavajului, fiind adâncită numai la exteriorul construcției, într-un spațiu relativ îngust, în S. 17 D. Aici a putut fi clarificată semnificația resturilor de zidărie dispuse paralel cu latura de S a edificiului mare de piatră, descoperite în anul precedent, constatându-se că ele reprezintă colțul unei construcții de dimensiuni mici care se întinde spre S și E, aflată la 0,5/0,63 m de clădirea mare. Zidăria are o grosime de numai 0,43/0,46 m și o înălțime redusă, de cca. 0,30/0,35 m. Poate fi avută în vedere posibilitatea ca ea să fi reprezentat temelia de piatră a unei construcții de lemn sau de paie. Raportul între aceasta și zidul edificiului alăturat este de succesiune imediată, ea fiind ridicată poate imediat înaintea celei din urmă și având o durată mică de utilizare.

Fundația adâncă de cca. 0,7 m a clădirii mari are nivelul de construcție situat deasupra unui strat subțire legat de construcția zidăriei alăturate și a unor depuneri relativ consistente suprapuse solului gălbui steril. În partea superioară a acestor depuneri s-au găsit fragmente ceramice databile în sec. al XIV-lea, între care unele de oale-borcan cu pereți subțiri, cu buza îngroșată, răsfrântă în formă de "guler". Deasupra nivelului de construcție a acestei fundații se află depuneri din timpul folosirii clădirii, urmate de un strat de moloz provenind de la demolarea acesteia și nivelări groase din perioadele ulterioare. În interiorul construcției, deasupra pavajului de cărămidă și a unui strat de pământ compact castaniu - cenușiu, gros de 10 - 12 cm, se găseau straturi groase de aproape 0,8 m de moloz cu pietre și cărămizi provenind de la demolarea zidurilor construcției, ce poate fi pusă în legătură cu transformările din timpul lui Matei Basarab. Deasupra se află straturi de nivelare legate de lucrările din sec. ulterioare.

Pe nivelul de folosire al construcției sau pe pardoseala nu s-au descoperit materiale ceramice. În săpăturile precedente s-a constatat că nivelul de construcție al clădirii și al zidului adosat clădirii spre S este mult anterior față de cel al zidurilor ansamblului mănăstiresc din sec. XVII. O importanță deosebită o are descoperirea unei monede în S. 17 E, în stratul de pământ de peste pardoseala de cărămidă, la cca. 4 cm deasupra pavajului. Este o monedă de argint, dinar, emisă pentru Ungaria de Vladislav I în anul 1442, tip care a circulat până în al șaptelea deceniu al sec. XVI¹. Ea constituie un reper cronologic important, fiind descoperită în depunerea ulterioară dezafectării clădirii și anterioară demolării acesteia (cu rezerva că nu trebuie cu totul exclusă eventualitatea ca să fi fost antrenată în umplutura ulterioară, din groapa care a spart pavajul aflată în apropiere). Adăugându-se dovezilor care arată edificiul ca mult anterior construcțiilor din sec. XVII, descoperirea întărește, cu rezerva amintită, presupunerea datării sale în sec. XIV, și a folosirii până după mijlocul sec. următor.

La peste 10 m E de marea clădire care a fost menționată au fost găsite (în S. 19, aflate parțial dincolo de peretele de E al sondajului) resturi de zidărie cu o lungime de 2,9 m, adosate zidului ce limitează spre N actuala curte dinspre răsărit a mănăstirii, despărțind-o de curtea liceului (vechiul zid de N al „împrejmuirii bolniței”). Alăturate aceluiași zid au fost descoperite mai spre E, la cca. 14 m de ruinele edificiului de mari dimensiuni, resturile unei construcții cu patru încăperi. Lățimea acestei clădiri este de aprox. 4 m la

exterior, iar lungimea de peste 15 m. Zidurile, din bolovani de râu și rare fragmente de cărămidă, tencuite în interior, au grosimea de cca. 0,55 m. În trei încăperi se păstrează pardoseala de cărămizi așezate pe un pat de mortar. Clădirea poate fi identificată cu chiliile menționate în această zonă în catagrafiile din prima jumătate a sec. XIX (1809, 1810, 1837, 1844, 1850)² și este reprezentată pe un plan al mănăstirii de la mijlocul sec. XIX³. Ea poate fi datată în sec. XVIII sau eventual chiar în sec. XVII. În ceea ce privește zidul de N al incintei exterioare care desparte în prezent mănăstirea de curtea liceului, s-au putut observa deosebiri în aspectul fundației în diferite puncte cercetate, care pot indica faze de construcție diferite.

În sondajul efectuat în **str. Negru Vodă nr. 76⁴** solului steril gălbui cu prundiș și humusului cenușiu lipsit de urme arheologice li se suprapun depuneri cu fragmente ceramice din sec. XV - XVI sau altele cu urme databile în sec. XVII sau în sec. următoare. În partea de N a sondajului, pe o suprafață ce se întinde pe o lungime de peste 2,5 m, depășind limitele săpăturii, s-a descoperit o aglomerare de bolovani de râu de dimensiuni mijlocii și mici, în care se disting două straturi de pietre, despărțite de un strat de pământ cu urme de cărbune; partea inferioară a acestei aglomerări se adâncește până în solul steril. Poziția stratigrafică și materialele ar indica datarea complexului de pietre în sec. al XVII-lea. Au fost descoperite fragmente de cahle, atât cahle-oală cu deschiderea pătrată cât și unele decorate cu reprezentări heraldice, datate în a doua jumătate a sec. XVII: fragmente provenind de la patru cahle decorate cu motivul acvilei bicefale, identice cu un exemplar publicat prima dată în 1911, care are înscris în partea inferioară numele meșterului și anul 1666⁵. Se poate presupune că pietrele sunt legate de amenajări și lucrări efectuate în apropiere, fragmentele de cahle permițând ipoteza că nu departe va fi fost construită în a doua jumătate a sec. XVII o clădire relativ spațioasă. Pietrele, între care s-au găsit urme de cărbune, cenușă și bucăți groase de 3 - 4 cm de lipitură arsă, au distrus în cea mai mare parte o vatră; resturi ale acesteia, din pământ ars la roșu, se păstrează parțial dedesubtul stratului inferior de bolovani. Resturile de vatră, precum și unele fragmente ceramice găsite aici, care pot fi datate în sec. XIV - XV, permit la rândul lor presupunerea existenței în apropiere a unei locuințe din perioada respectivă.

Cercetările arheologice efectuate la Câmpulung în august - septembrie 2001 au adus informații de interes privind clădirea de mari dimensiuni, remarcabilă printr-o anumită somptuozitate, descoperită în zona situată la E de biserica ce adăpostește lespedeza funerară a marelui voievod Nicolae Alexandru. Moneda descoperită reprezintă, cu rezervele arătate, un reper cronologic important, întărind ipoteza datării edificiului în sec. XIV și presupunerea că el reprezenta una dintre clădirile aparținând vechii reședințe domnești.

În viitor trebuie avută în vedere continuarea săpăturilor în incinta exterioară, de la E, a mănăstirii, în special în zona în care au fost descoperite în 1981 urmele unei clădiri de mari dimensiuni cu pivniță, pentru a fi aduse precizări și completări privind cronologia construcțiilor care s-au succedat aici. Această cercetare, deosebit de dificilă datorită grosimii straturilor de nivelare târzii, cu mult moloz și piatră, va putea contribui la obținerea unei priviri de ansamblu asupra tuturor vestigiilor din această zonă.

De remarcat extinderea cercetării arheologice în afara ansamblului „Negru Vodă”, ceea ce a dat posibilitatea obținerii unor informații privind vechiul oraș medieval. Consistența depunerilor, cantitatea și varietatea destul de mare de materiale arheologice, inclusiv cele care pot fi datate în sec. XIV - XV, sunt semnificative pentru aprecierea caracterului locuirii urbane.

Planșa 36

Note:

1. Identificarea monedei: dr. Ernest Oberländer - Târnoveanu
2. Catagrafia din 10 noiembrie 1810 menționează „4 chilii într-un rând, cu câte o fereastră și cu umblătoarea lor osibită, acoperite cu șindrila de brad, lipite de un zid, care chilii caută cu fața spre biserica aceștii bolniți” (Sp. Cristocea și Șt. Trâmbaciu, *Construcțiile ansamblului feudal Negru Vodă din Câmpulung Muscel în catagrafile din prima jumătate a sec. al XIX-lea*, Studii și comunicări. Muzeul Câmpulung Muscel, 2, 1982, p. 61 - 72).
3. Arhivele Naționale, Filiala Mun. București, Col. Planuri, I-B-20
4. Săpăturile din acest sector au fost coordonate de Maria Venera Rădulescu.
5. Descoperiri amănunțit analizate de Maria Venera Rădulescu, *Cahle cu reprezentări heraldice descoperite la Câmpulung Muscel - „acvila bicefală”*, Argessis. Studii și comunicări, seria Istorie, tom. X, Pitești, 2001, p. 123 - 126.

Résumé

Les fouilles entreprises en 2001 à Câmpulung ont continué l'investigation de l'ensemble de l'ancienne résidence princière du XIVe siècle, entièrement modifié au XVIIe siècle, suite à la fondation du monastère. On a pu compléter les informations sur l'édifice aux murs en pierre d'un mètre d'épaisseur, avec un pavement de briques, d'une largeur de plus de 10 mètres, mis à jour antérieurement. La découverte, dans une couche de terre ultérieure à la désaffectation du bâtiment, d'une monnaie émise par le roi de Hongrie Vladislav Ier en 1442, appuie l'hypothèse que le bâtiment peut dater du XIVe siècle en appartenant à l'ancienne résidence princière. On a aussi découvert les traces d'une construction monastique du XVIIe ou XVIIIe siècle.

En dehors de l'ensemble du monastère, on a effectué un sondage sur le terrain situé au No. 76, rue Negru Vodă, en obtenant des renseignements sur l'habitat urbain des XIVe - XVIIe siècles.

61. Cârcea, com. Coșoveni, jud. Dolj

Punct: La Hanuri

Cod sit: 71901.03

Colectiv: Marin Nica, Simona Lazăr, Dan Bălțeanu, Florin Ridiche (MO Craiova)

În luna iulie a anului 2001, Muzeul Olteniei în colaborare cu Institutul de Cercetări Socio-Umane ²C. S. Nicolăescu-Plopșor² al Academiei Române, au continuat săpăturile arheologice în așezările preistorice, dacice și post romane de la Cârcea, punctul ²La Hanuri². Urmărindu-se limitele de N s-au fost deschise două secțiuni (S. XXIII - S. XXV) și mai multe suprafețe mici.

În cadrul secțiunii S. XXIII, cu dimensiunile de 2,2 x 8 m deși nu s-au surprins complexe de locuire clar delimitate s-au

putut observa câteva pete de arsură la adâncimea de aproximativ -0,8/-1 m pe nivelul de călcare al așezării culturii Gumelnița. Acestea erau suprapuse de fragmente sporadice ale așezării de tip Gumelnița IV - Cernavoda III. În caroul 4 al acestei secțiuni, la adâncimea de aproximativ -0,7/-0,8 m s-a descoperit o vatră bine conservată care ne indică cel mai vechi nivel de locuire al așezării gumelnițene. Sub vatră s-a găsit stratul neolitic de tip Cârcea în grosime de 0,6/0,7 m.

Și în secțiunea S. XXIV, caroul 1, s-a delimitat încă o vatră rectangulară (1,25 x 0,75 m) amenajată la baza nivelului de călcare al așezării gumelnițene.

În suprafața nr. 1 (4,4 x 2,5 m) din capătul de N al secțiunii S. XXIII s-a conturat o groapă cu fundul circular (1,7 m diametru) umplută cu numeroase resturi de chirpici și ceramică tipice culturii Verbicioara care deranja resturile unei alte locuințe gumelnițene cu dimensiunile de 2 x 2 m. Nivelul de călcare al locuinței este dat de vatra de la adâncimea de -0,86 m situată în colțul de E din imediata apropiere al acesteia. Vatra prezenta două straturi de fățuire, puternic crăpată ca o dovadă a unei folosiri îndelungate.

Într-o altă suprafață (4 x 2 m) săpată la capătul de S al secțiunii S. XXIII, s-a conturat o groapă de provizii circulară, în formă de clopot, care la gură avea diametrul de 1 m iar la bază 1,8 m. Trebuie subliniat faptul că în umplutura acesteia se aflau numeroase cești întregi și fragmentare și alte categorii ceramice din faza clasică (III după D. Berciu) a culturii Verbicioara. Stratul așezării din epoca bronzului, gros de 0,4 m suprapunea pe cel al culturii Gumelnița IV - Cernavoda III, gros de 0,8 m cu un bogat material ceramic și unelte de aramă. Stratul neolitic avea o grosime maximă de 0,6 m.

În cadrul secțiunii S. XXV, trasată la 28 m de suprafața nr. 1 cu dimensiunile de 8 x 1,3 m s-a conturat la adâncimea de -0,5 m o aglomerare de cioburi, rășnițe, greutăți pentru războiul de țesut, chirpici și o vatră în formă de potcoavă care au aparținut unei locuințe de suprafață tipică culturii Verbicioara. Conturul locuinței de formă aprox. rectangulară cât și dimensiunile acesteia de 6 x 3 m au fost afectate de o groapă dacică de formă circulară cât și de lucrările agricole actuale. Așa cum se poate observa și în planul săpăturii, dimensiunile acesteia puteau fi mai mari deoarece resturile locuinței continuă și în profilele suprafeței. În colțul de V al locuinței era amenajat cuptorul în formă de potcoavă cu dimensiunea de 0,8 m. Vatra fățuită, în grosime de 0,06 m, amenajată direct pe pământ, prezintă puternice crăpături ca o dovadă a unei folosiri îndelungate. Pe latura de N, cuptorul era consolidat cu o centură de pietre. Conținutul inventarului, bogat mai ales în greutățile de lut pentru războiul vertical de țesut de mari dimensiuni și a numeroaselor obiecte ceramice ce seamănă cu fusaiole neperforate, constituie dovada că locuința din epoca bronzului avea un rol special. În colțul de SE al aceleiași suprafețe din cadrul secțiunii S. XXV, la adâncimea de 1 m, s-a conturat o vatră de formă ovală (1 x 0,75 m) cu 0,2 m mai adâncă față de podina locuinței epocii bronzului. Câteva fragmente ceramice tipice culturii Cernavoda III descoperite în jurul vetrei constituie o dovadă în plus, a existenței unui hiatus cultural dintre cele două așezări.

În stadiul actual al cercetărilor, descoperirile din secțiunea S. XXV ne oferă elemente clare pentru reconstituirea unui complex de locuire de tip Verbicioara, care suprapune pe un altul de tip Cernavoda III. De

asemenea, materialul ceramic din epoca dacică descoperit în groapa rituală de formă circulară, reprezintă o situație inedită, ceea ce impune continuarea săpăturilor pentru lămurirea stratigrafiei din punctul ²La Hanuri².

Majoritatea materialului ceramic gumelnițean provenit din stratul de locuire de la adâncimile de -0,8/- 1 m prezintă forme și ornamente tipice acestei culturi. Predomină, în general, castroanele de diferite dimensiuni, cu buza îngroșată sau ușor arcuită în interior, iar sub umăr cu obișnuită proeminență perforată. Numai două fragmente de castroane sunt decorate cu motive liniare executate cu grafit alb și cenușiu pe fond crem sau negru cenușiu, puternic lustruit.

Castroanele cu partea superioară înaltă, lustruită și arcuită în interior sunt la fel de frecvente. Cupele tronconice, cu pereții mai mult sau mai puțin curbați se întâlnesc mai rar.

Vasele cu corpul bombat, gâtul scurt și buza ușor arcuită în interior sunt tipice culturii Gumelnița. Două fragmente provenite de la vase cu umărul lustruit sunt decorate cu incizii dispuse în zig-zag sau cu simple înțepături triunghiulare în tehnică și motive de tradiție Boian V - Gumelnița I. Aceeași tradiție continuă să se manifeste prin folosirea motivelor incizate și a barbotinei canelate. Cele două ace de aramă descoperite în strat, pătrate în secțiune, au dimensiunile de 11 și 10,5 cm.

Dintre materialele arheologice recuperate din gropile menajere și din complexul de locuire al așezării culturii Verbicioara evidențiem ceștile cu corpul bombat, cu una sau două toarte supraînălțate. Majoritatea sunt ornamentate cu benzi și triunghiuri incizate, motive tipice ceramicii fazei clasice (III după D. Berciu) a culturii Verbicioara. Un fragment de pahar cu fundul conic, vasul miniatural de formă tronconică și două pietricele frumos lustruite reprezintă piese singulare în repertoriul ceramicii acestei culturi.

Inventarul gropii rituale dacice este alcătuit din două vase borcan, trei căni dintre care una fragmentară, un gât de vas cilindric, înalt, trompetiform lucrat la roată, fragmentele dintr-o fructieră și partea superioară a unui vas mare de provizii, de formă bitronconică, cu buza arcuită în exterior, o fusaiolă și încă o fusaiolă neperforată, indicând caracteristici tipice așezărilor din sec. I a. Chr.

Noile date stratigrafice oferite de complexele de locuire de tip Verbicioara, de groapa rituală dacică din sec. I a. Chr., cât și de bordeiul post roman descoperit în campania din anul 2000 constituie obiective care vor trebui lămurite cu ocazia săpăturilor arheologice viitoare.

62. Cârломănești, com. Vernești, jud. Buzău

Punct: Cetățuia, La Arman

Cod sit: 50148.01, 50148.05

Colectiv: Mircea Babeș - responsabil (FIB, IAB), Ion Motzoi-Chicideanu - responsabil adjunct (IAB), Eugen Marius Constantinescu (MJ Buzău), Despina Gugu (IAB), Dorin Sârbu, Sebastian Matei (MJ Buzău), Monica Negoită (studentă, UV Târgoviște)

Stațiunea din punctul *Cetățuia* se află pe o terasă înaltă situată la confluența râurilor Buzău (bazinul mijlociu) și Nișcov. Așezarea de la Cârломănești a fost locuită atât în cursul epocii bronzului (cultura Monteoru - fazele M Ic4, M Ic3, M IIa), cât și în cea de **a doua epocă a fierului** (foarte probabil în două etape distincte: sec. III a. Chr. - scurtă locuire, urme sporadice - **prima jumătate a sec. I a. Chr.** -

așezare de tip dava, depunere consistentă).

Cetățuia este cunoscută, probabil din *Cestionarul arheologic*, încă din 1871, de Alexandru Odobescu care o numea "Movila cu cetate de la Nișcov".

Cercetarea sistematică începe târziu, abia în 1968, printr-un sondaj efectuat de Mircea Babeș, care va fi urmat de seria de campanii dintre anii 1972 - 1981. Parțial, cercetările au fost valorificate prin apariția unor studii în publicații științifice de specialitate¹.

Reluarea săpăturilor are în vedere cercetarea în suprafață a stațiunii, fapt care ar permite reconstituirea planimetriei și a dinamicii habitatului de tip *dava* din perioada secolului I a. Chr.

Campania 2001, care marchează reluarea cercetărilor în așezarea de la Cârломănești, a avut două obiective:

- identificarea vechiului nivel de săpătură și epuizarea a două dintre segmentele (arealele E 3aN și W 3bN) șanțului transversal (cercetat în 1979 - 1981);
- realizarea unui plan topografic al stațiunii și al zonei învecinate.

În arealul E3aN au fost descoperite încă șase complexe față de cele cinci înregistrate pe ultimul plan din 1981. Din totalul de unsprezece complexe, șapte sunt gropi ce aparțin nivelului Latène (cinci sigur, două probabil); o vatră atribuită fazei Monteoru Ic4-3; o aglomerare de ceramică de factură monteoreană, oase și pietre; celelalte două complexe nu aveau material reprezentativ care să permită o eventuală încadrare culturală.

Arealul W3bN a însumat la încheierea campaniei un număr de șaptesprezece complexe (paisprezece erau cunoscute din campaniile 1980-1981 și neepuizate): o "platformă" de lut reprezentând resturi ale unei construcții din nivelul Latène; șapte vetre (două aparținând nivelului Latène; trei - nivelului superior al epocii bronzului; celelalte două sunt nesigure) și nouă gropi (opt atribuite sigur nivelului Latène).

Punctul La Arman. În imediata apropiere a stațiunii de pe *Cetățuia*, pe platoul *La Arman*, într-un sit cunoscut încă din 1972-1981 și investigat inițial prin cercetări de suprafață, în octombrie 2001, în urma unei sesizări făcute de localnici, au fost identificate resturile a trei morminte de inhumatie și vestigii de locuire.

S-a trasat un sondaj de intervenție pentru salvarea mormântului de inhumatie M. 1. Acesta conținea scheletul unui adult chircit pe stânga, orientat cu capul către SV. Inventarul mormântului este alcătuit dintr-un colan din sârmă de bronz (*Ösenhalsring*) aflat în zona gâtului și dintr-un vas cu două torți supraînălțate trase din buză, plasat în dreptul feței. Cele două piese de inventar sugerează apartenența acestui mormânt de inhumatie la o **fază de mijloc a culturii Monteoru**. Groapa mormântului este suprapusă de un nivel de locuire, în care a fost identificat un complex incendiat, cu material ceramic, oase de suine și ovicaprine, cenușă și chirpici ars. Decorul și morfologia ceramicii descoperite indică apartenența complexului la o etapă Monteoru târzie. Din celelalte două morminte distruse au fost recuperate doar resturile osteologice.

Suprafața stațiunii, precum și zona din jur (inclusiv punctul *La Arman*) însumând cca. 15 ha, au constituit obiectul unei ridicări topografice realizate la scara 1:2 000. Pentru suprafața stațiunii de pe *Cetățuia* a fost refăcut sistemul de axe transversale și longitudinale, marcate prin borne de beton.

Note:

1. Pentru bibliografia cercetărilor obiectivului vezi M. Babeș, *Dacia NS* 19, 1975, p. 125-139; A. Oancea, *CAMNI* 2, 1976, p. 191-237; A. Oancea, M. Udrescu, D. Nicolăescu-Plopșor, *SCA* 13, 1976, p. 3-6; M. Babeș, *SCIVA* 28, 1977, 3, p. 319-352; M. Cărciumaru, *SCIVA* 28, 1977, 3, p. 353-364; M. Udrescu, *SCIVA* 28, 1977, 3, p. 365-374; V. Drâmbocianu, *SCIVA* 30, 1979, 1, p. 95-100; M. Babeș, M.E. Constantinescu, *Materiale* 13 (Oradea), 1979, p. 147-148; M. Babeș, M.E. Constantinescu, *Mousaios* 3, 1981, p. 25-27; M. Babeș, *Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României, I, București, 1994, p. 313-314, pl. XVI*; I. Motzoi-Chicideanu, D. Gugiu, *Un mormânt din epoca bronzului descoperit la Cârломănești, jud. Buzău*, *SCIVA*, sub tipar.

63. Cefa, com. Cefa, jud. Bihor [Așezarea Rădvani]**Punct: La Pădure**

Cod sit: 28255.01

Colectiv: Ioan Crișan - responsabil (MTC Oradea), Simona Stanciu, Florin Sfrengeu (Univ. Oradea)

În campania din anul 2001 săpăturile din așezarea medievală Rădvani (sat dispărut) au continuat în sectorul A (cimitir) unde a fost localizată și biserica. Au fost deschise încă două secțiuni în lungime de 21 și respectiv 22 m prin care au fost identificate încă 57 de morminte, numărul mormintelor descoperite ajungând până în prezent la 135. A fost dezvelită în întregime absida bisericii și a fost atinsă latura lungă dinspre N a acesteia. S-a stabilit astfel că este vorba de o biserică-sală cu absida patrulateră în lungime de 3,25 m și lățime de 3,75 m. Nava avea lățimea de 5,25 m.

Mormintele descoperite se eșalonează pe durata sec. XI-XVI. Peste nivelul de înmormântări din sec. X/XI-XIII a fost ridicată în sec. XIV o biserică. În interiorul acesteia și în jur s-au practicat apoi înmormântări cu defuncții depuși în sicrie. În trei morminte au fost găsite monede emise în timpul regilor Ștefan III (1162-1172), Ludovic I (1342-1382), Sigismund de Luxemburg (1387-1432) și Vladislav I (1440-1444). În mormintele unor copii de cca. 7/10 ani au fost descoperite piese de îmbrăcăminte: aplici de os de curea, aplici de bronz de la o centură și perle care erau cusute pe cununi. Acestea sunt realizări artistice reușite ale meșterilor populari din secolele XIV-XVI.

În campania următoare secțiunile vor fi prelungite pentru a fi surprins peretele vestic al bisericii și turnul acesteia. Se va putea astfel stabili planul edificiului și dimensiunile acesteia. O problemă care va rămâne în continuare deschisă este proveniența pietrelor din fundația bisericii, pietre ecarisate și cu elemente de decor sculptat. Ele au rezultat probabil de la un edificiu bisericesc mai vechi dezafectat. Se cunoaște din documente că așezarea dispunea încă la sfârșitul sec. al XIII-lea de o biserică. Locul acestui prim edificiu cu pereții în întregime sau parțial din piatră va fi probabil identificat undeva în apropiere în cazul în care temeliele acestuia nu au fost în totalitate dislocate.

64. Cenade, com. Cenade, jud. Alba**Punct: Biserica fortificată**

Cod sit: 3770.01

Colectiv: Ioan Marian Țiplic - responsabil, Zeno Karl Pinter (ULB Sibiu), Maria Emilia Crângaci (ICSU Sibiu)

În conformitate cu planul de supraveghere și cercetare arheologică a incintei bisericii catolice din Cenade, în cele două perioade de cercetare (martie, august 2000) au fost trasate șase casete (C 1 - C 6). C 1 - C 2, C 4 - C 5 au fost trasate două perpendiculare pe fundația bisericii, respectiv celelalte două pe fundația zidului de incintă, pe latura de N a incintei, iar ultimele două (C 3 - C 6) au fost trasate în interiorul bisericii, pe latura de N, la îmbinarea altarului cu nava. Casetele C 4 - C 5 au fost unite printr-o secțiune cu lungimea pe latura de E de 9,8 m, pe latura de V de 9,65 m, iar lățimea de 2 m. La ambele capete ale secțiunii au fost lăsați martori de 0,5 m între aceasta și casetele C 4 și C 5. Cercetarea arheologică urmărea să stabilească stratigrafia incintei fortificate și eventualele urme de construcții adosate zidului de incintă.

Continuând cercetarea arheologică începută în anul 2000 asupra bisericii fortificate din Cenade, în perioada 24-28 octombrie 2001 a fost efectuat un nou studiu arheologic ce a avut în vedere studierea ruinelor turnului clopotniță și a zonei din imediata lor apropiere și a întocmirii studiului de rezistență. Astfel, s-a deschis o secțiune (S. 2) pe axul bisericii pe direcția E-V prin interiorul turnului bisericii. Secțiunea inițială a fost proiectată cu dimensiunile de 2 x 4 m, ulterior fiind lărgită la dimensiunile de 2 x 7 m. A fost trasată și o casetă (C 7) pe latura de V a secțiunii S. 2, casetă ce a avut dimensiunile de 2 x 3 m.

Secțiunea S. 2/2001. Secțiunea S. 2 a fost trasată spre a surprinde pe de o parte modul de îmbinare a zidului de V al bisericii cu zidul de N al turnului bisericii, și pe de altă parte surprinderea tălpii fundației turnului. Specificăm că diferența de nivel între capătul estic al secțiunii și cel vestic, măsurată față de cota 0 este de cca. + 0,3 m.

După degajarea solului vegetal (care se află la adâncimea de -0,1 m față de cota 0), s-a surprins un strat de pământ amestecat cu mortar și multă spărtură de țiglă, cărămidă și gresie rezultate în urma prăbușirii turnului cu puțin timp înainte de anul 1860¹. Acest nivel de dărâmare prezintă o grosime mai mare în interiorul turnului și se micșorează spre V de acesta. Sub acest strat, la adâncimea de -0,2 m față de cota 0, se află un pavaj de cărămidă așezat pe un pat subțire de nisip, care reprezintă nivelul de călcare până în a doua jumătate a sec. XIX (vezi planșa IV). Pavajul de cărămidă este suprapus la distanța de 1,9 m față de zidul de V al bisericii, de un zid, cu grosimea de 0,45/0,6 m alcătuit din piatră și cărămidă legate cu pământ și puțin mortar. Zidul pare a fi ridicat în momentul în care s-a prăbușit o parte din turn sau mai bine zis jumătatea lui vestică. La acel moment s-a închis accesul în nava bisericii prin ridicarea temporară a unui zid pe aliniamentul resturilor de zidărie păstrate în elevație pe laturile de S și N ale turnului.

După reprezentarea din 1860 a lui O. Krabs se poate observa turnul clopotniță deja prăbușit, fiind vizibil ca ruină ce depășește însă nivelul acoperișului. Probabil că în această fază de prăbușire a turnului s-a încercat o zidire a lui. Pavajul de cărămidă suprapune un nivel de înmormântări ce străpung stratul subțire de pământ până

la gresia naturală. În acest nivel de înmormântări au fost cercetate 12 morminte (M 28 - M 35) păstrate parțial sau întregi.

Caseta C 7 a fost trasată în partea de V a secțiunii S. 2 cu scopul de a lămurii situația unui zid care cade perpendicular pe zidul de V al turnului clopotniță, totodată au fost dezvelite alte 4 morminte (M 36 - M 39). Se pare că fundația descoperită în C 7 reprezintă fundațiile unei construcții ce avea rolul de a proteja intrarea în turn. Din amplasamentul acestei fundații - perpendiculară pe latura de V a turnului exact pe axul bisericii - rezultă că intrarea în turn se făcea nu pe axul bisericii ci decroșat spre S de acesta. Fundația acestui pridvor de intrare nu depășește în adâncime fundația zidului turnului și suprapune în același timp un mormânt tăiat de fundația turnului.

Din analiza poziției și a suprapunerii mormintelor, în lipsa unor materiale care să permită o datare mai exactă, putem spune că avem de a face cu trei orizonturi de înmormântare care au ca limită cronologică inferioară sec. XV iar ca limită superioară începutul sec. XVI. Din acest ultim orizont făcând parte probabil M 36 și M 37, deoarece prin orientarea gropilor lor putem presupune că au fost înmormântați după pătrunderea Reformei, când orientarea E-V nu mai avea o prea mare importanță. Limita cronologică superioară pentru mormintele aflate în interiorul turnului, sub pavajul de cărămidă, nu poate fi mai sus de sfârșitul sec. XV, deoarece ele sunt anterioare pavajului iar unele sunt suprapuse de fundațiile de N și V ale turnului bisericii.

Studiul de parament și al fundațiilor laturilor de V și N, precum și al portalului de E al turnului, ne relevă faptul că, la fel ca și în cazul fundațiilor incintei de pe latura de N, avem de-a face cu o adâncime foarte mică a fundației. Întregul edificiu ecleziastic se pare că are fundații extrem de fragile, ele fiind sprijinite pe gresia naturală, la o adâncime de cca. 0,6/0,7 m față de actualul nivel de călcare pe latura de V a bisericii. În cazul fundației zidului de V al turnului (Z 1) am putut constata lipsa orizontalității acesteia. Fundația parcă urmărește înclinația naturală a pantei. Releveul peretelui de zidărie alcătuit din piatră și cărămidă în rânduri alternative ne arată că acesta a fost zidit cu mare grijă, ceea ce ne poate da un indiciu în ceea ce privește perioada de ridicare a lui. Este foarte posibil ca acest moment să fi fost după degajarea tuturor dărâmăturilor provenite din prăbușirea turnului, prăbușire petrecută pe la jumătatea sec. XIX când, deja, acest perete a obturat accesul în biserică prin partea de V, devenind un perete exterior al bisericii. Ceea ce este sigur este faptul că în anul 1775 pavajul de cărămidă încă mai era funcțional, pe el fiind descoperită o monedă de argint de la Joseph al II-lea, având ca dată a emiterii anul 1775. Pe de altă parte se mai poate observa neconcordanța între nivelul fundației zidurilor turnului și nivelul fundației piciorului arcului ce sprijină portalul de E al turnului, picior de arc ce era și unul din punctele de sprijin ale bolții - probabil boltă din cărămidă.

Concluzii. Putem aprecia, pe baza materialului documentar și a cercetărilor arheologice, că avem de a face cu un monument ce a suferit modificări majore pe durata existenței sale. În ceea ce privește datarea sa într-o perioadă anterioară sec. XIV, avem unele indicii legate de descoperirea în S2 a unui element din piatră ce prezintă un decor vegetal - o frunză - realizat într-un mod mai arhaic și care trădează o manieră de lucru specifică perioadei romanului târziu din Transilvania. Aceasta, coroborată cu prezența unui arc gotic și a unei ferestre de tradiție gotică târzie pe latura de S a bisericii, precum și cu descoperirea în

C 2 și C 5/2000 a unui zid din piatră legată cu mortar extrem de dur, zid ce pare că dublează latura de N a navei bisericii, nu pot să sugereze decât existența unei planimetrii cel puțin parțial diferită de cea actuală. Coroborarea acestor elemente de datare relativă cu moneda descoperită în M1/2000 - *qvartig* de la Sigismund de Luxemburg - permit, cu titlul de ipoteză de lucru, coborârea datării monumentului cu cel puțin o jumătate de secol. Elucidarea acestor aspecte nu poate fi posibilă decât prin cercetări arheologice și de arhivă viitoare.

Note:

1. Z. K. Pinter, I. M. Țiplic, M. E. Crângaci, *Biserica fortificată din Cenade - Jud. Alba [Salencen(l), Scholten(g), Szászcsanád(m)]*, *Studiu istoric și arheologic*, în: *Arhitectura ecleziastică din Transilvania*, volumul Sesiunii internaționale Nyireghaza 1999, Satu Mare, 2001.

65. Cheia, com. Târgușor, jud. Constanța

Punct: Cheia - Sat

Cod sit: 63018.02

Colectiv: Valentina Voinea, Cătălin Dobrinescu (MINAC)

Cunoscută în literatura de specialitate de multă vreme pentru numeroasele sale situri arheologice - epipaleolitice, neo-eneolitice, getice și romane - valea Casimcei continuă să dezvăluie noi urme de locuire antică. Astfel, cercetările de suprafață întreprinse în această zonă (cu ocazia săpăturilor de salvare de pe traseul gazoductului) au dus la descoperirea unei noi așezări eneolitice de tip Hamangia III în vatra satului Cheia. Numărul mare de fragmente ceramice, unelte de silex și piatră descoperite la suprafața solului impunea începerea cercetărilor arheologice sistematice. Beneficiind de sprijinul și înțelegerea unor localnici, am efectuat două sondaje S. A și S. B pe proprietățile acestora, în perioada 1 - 14 iulie 2001.

Având în vedere caracterul restrâns al cercetării noastre (sondaj stratigrafic), obiectivele noastre s-au rezumat la delimitarea așezării și identificarea stratigrafiei acesteia.

Sondajul S. A (2 x 10 m), executat la V de cimitirul musulman, în apropierea șoselei ce leagă satele Cheia și Grădina, a dus la descoperirea câtorva fragmente ceramice și oase de bovidee, fapt ce ne-a determinat să considerăm că ne aflăm la periferia așezării preistorice.

Sondajul S. B (4 x 12 m) a fost executat la E de cimitirul musulman, într-o zonă cu o mare concentrare de material. Suprafața cercetată - 48 mp - a fost împărțită în trei sectoare de doi martori cu o grosime de 0,3 m.

Stratigrafia așezării a fost surprinsă în secțiunea S. B:

- stratul vegetal actual, de culoare negricioasă este reprezentat de unitățile stratigrafice 3001, 3002 și 3003, având are o grosime de aprox. 0,35 - 0,4 m. În acest strat, puternic afectat de lucrările agricole, au fost descoperite foarte multe materiale arheologice aparținând culturii Hamangia III.

- după îndepărtarea stratului vegetal a apărut un strat de culoare cenușie - gălbuie, notat în cele trei sectoare cu U.S. 3004, 3005 și 3006, ce are o compoziție mai omogenă, compactată, nefiind afectat de lucrările agricole. Ca și în stratul anterior, s-au descoperit numeroase fragmente ceramice, obiecte de piatră, silex și os, toate

aparținând culturii Hamangia. Semnalăm de asemenea o mare concentrare de oase mari, provenind probabil de bovidee. Grosimea acestui strat nu depășește 0,2 m. La partea inferioară a fost identificat nivelul de călcare preistoric. Sub acest nivel de călcare apare stratul de loess, fără material arheologic.

Menționăm că, în suprafața cercetată nu au apărut complexe arheologice. Doar în sectorul 3 (U.S. 3006), peste nivelul de călcare s-au observat urme de cenușă și cărbune.

În continuare prezentăm categoriile de materiale arheologice descoperite în secțiunea S.B și recoltate prin cercetări de suprafață. Precizăm de la început că prezentarea noastră se rezumă doar la o parte din materialul descoperit, restul aflându-se la laboratorul de restaurare.

Materialul litic este cel mai bine reprezentat de uneltele de silex, fapt explicabil dacă avem în vedere numeroasele depozite de silex existente în zona carstică a văii Casimcea, exploatate încă din perioada paleoliticului. Predominante sunt microlitele de formă semicirculară, dreptunghiulară și trapezoidală, tăiate din silex de culoare bej, mai rar maronie sau neagră. Remarcăm calitatea lor - lucrute îngrijit cu rețușe foarte fine. Tot din această categorie fac parte și burinile, vârfurile, gratoarele și lamele. Ultimele prezintă deseori urme puternice de uzură - partea activă scobită, cu luciu foarte puternic - piesele fiind utilizate probabil pentru recoltarea cerealelor.

O altă categorie bine reprezentată o constituie uneltele de piatră șlefuită, în majoritate tăiate din șist verde, gresia cuarțoasă și granit. Frecvente sunt topoarele și topoarașele calapod. Nu lipsesc nici topoarele cu orificiu pentru fixarea cozii. Tot în perimetrul așezării a fost descoperită (*passim*) o râșniță din șist verde, de formă circulară, cu marginile ușor înălțate și partea activă prevăzută cu o adâncitură amplă, frumos arcuită. Frecătoarele și percutoarele, de formă sferică sau paralelipipedică, cu marginile rotunjite au fost confecționate din roci mai dure (granit).

Piese din material dur de origine animală se rezumă doar la câteva exemplare, fapt explicabil deoarece în cultura Hamangia nu a existat o tradiție privind prelucrarea uneltelor de os și corn, ca în cazul altor culturi contemporane (de ex. Boian, tradiție păstrată mai târziu și în Gumelnița). Sărăcia materialului de os - corn se mai explică și prin condițiile de conservare - cele mai multe așezări fiind cu un singur nivel de locuire. Amintim câteva vârfuri, puternic lustruite, o spatulă tăiată dintr-o coastă de bovine și folosită probabil pentru lustruirea ceramicii și un mâner cu incizii orizontale realizate pentru fixarea fibrelor vegetale.

Chiar dacă materialul ceramic descoperit în așezare este foarte fragmentar, totuși pot fi identificate formele de bază și elementele decorative. De aceea vom prezenta tipurile de vase, după cele trei categorii ceramice.

Categoria ceramicii fine, din pastă omogenă, de culoare maronie sau cenușie-negricioasă este reprezentată de vase bitronconice cu umăr rotunjit sau carenat, străchini și castroane cu profil elegant în „S”, având partea superioară amplu evazată. Vasele bitronconice miniaturale au fost arse uniform, în mediu reducător și acoperite cu angobă fină, de culoare maro sau neagră, puternic lustruită. Decorul se rezumă la șiruri de împunsături succesive sau impresiuni realizate cu o matriță zimțată și incrustate cu pastă albă. Rar, doar pe câteva fragmente ceramice, apare și decorul sub formă de pliseuri paralele, dispuse orizontal sau oblic între buza și umărul castroanelor.

În așezarea de la Cheia, categoria ceramicii semifine este cel mai bine reprezentată. Pasta, relativ omogenă, amestecată cu nisip, pietricele sau șamotă a fost arsă uniform, culoarea predominantă fiind cea maronie, mai rar cenușie-negricioasă sau cărămizie. Formele vaselor sunt de o simetrie aproape perfectă, chiar și în cazul celor cu pereți groși (peste 15 mm), de dimensiuni foarte mari. Suprafața exterioară este acoperită cu angobă lustruită, cel mai adesea de culoare maronie. Pe fundul unor vase au fost observate amprente de împletitură.

Formele ceramicii semifine sunt mult mai variate: castroane și străchini de dimensiuni mari, cu partea superioară puternic evazată, fructiere cu picior gol în interior, vase globulare, bitronconice, pahare cu pereți aproape drepți, capace conice, cu marginea îngustă, ușor evazată.

Decorul acestei categorii este mult mai variat: împunsături, creștături realizate pe linia diametrului maxim, pliseuri. Tipic rămâne, însă, decor realizat prin impresiune cu un obiect zimțat, obținându-se șiruri de liniuțe succesive, incrustate cu pastă albă. Motivele liniare sau triunghiulare sunt dispuse simetric, în registre orizontale, pe pansa vasului (vase bitronconice, globulare sau pahare) sau radial - ca în cazul fructierelor cu picior înalt, gol în interior și al capacelor conice.

În lotul ceramic analizat, categoria ceramicii grosiere este slab reprezentată. Pasta conține pietricele sau șamotă și este arsă cel mai adesea oxidant. Pe multe fragmente ceramice apar urme de ardere secundară, folosite probabil pentru prepararea hranei. Repertoriul de forme se rezumă la vase tronconice și semisferice. Cele mai multe sunt acoperite cu barbotină neorganizată sau organizată în linii paralele, verticale sau oblice, dispuse pe toată suprafața exterioară. Alte vase au buza marcată printr-un brâu crestat, dispus orizontal la aprox. 10 mm sub marginea superioară. Mult mai rar întâlnim, pentru această categorie, decorul incizat - linii neorganizate sau unghiuri grupate în benzi orizontale, paralele. În aceeași categorie încadrăm și un fragment de strecurătoare (?), pentru care nu putem preciza forma.

Plastica este reprezentată de patru fragmente de idoli antropomorfi: trei capete „coloană” și un tors. Figurine au fost modelate din pastă semifină, omogenă, arse uniform, în mediu reducător, acoperite cu angobă neagră, foarte bine lustruită. Pentru cel de-al patrulea, chiar dacă starea de conservare este foarte proastă, brațele fiind distruse din vechime, credem că poate fi încadrat în tipul A, după tipologia lui P. Hașotti: spatele este plat, formele sunt ample (sânii voluminoși), tratate relativ proporțional în raport cu zona abdominală.

Având în vedere caracterul limitat al celor două sondaje, prezentăm în continuare câteva concluzii preliminare, urmând ca cercetările viitoare să completeze observațiile noastre.

Așezarea de la Cheia este situată într-o microregiune foarte bogată: câmpiile joase inundabile din apropierea văii Casimcea, zonele de refugiu din peșterile La Adam, La Izvor, La Baba, La Soci, Casian, Gura Dobrogei, depozitele naturale de silex, șist și gresie din zona carstică a Podișului Central Dobrogean.

În aceeași microregiune au fost identificate locuiri Hamangia la Târgușor „Urs” și „Sitorman”, în peșterile La Adam, La Soci, Gura Dobrogei. Materialul de la Cheia își găsește cele mai bune analogii în așezarea de la Târgușor „Urs”, încadrată de P. Hașotti în faza III-a a culturii

Hamangia.

Situl de la Cheia se înscrie în tipul aşezărilor deschise de scurtă durată, cu un singur nivel de locuire. Din punct de vedere stratigrafic, nivelul de locuire corespunde unităţilor stratigrafice: U. S 3001-3002-3003, reprezentând partea superioară, deteriorată de lucrărilor agricole şi U. S. 3003-3004-3005/3006 - partea nederanjată a acestuia.

Deşi nu au fost descoperite complexe închise, totuşi, materialul arheologic descoperit ne permite să propunem încadrarea aşezării în faza III-a a culturii Hamangia. Dintre elementele definitorii ale acestei faze, prezente şi la Cheia, amintim:

- toporul cu orificiu pentru fixarea cozii;
- formele ceramice: străchini cu umăr rotunjit şi profil elegant în „S”, pahare cilindrice, capace conice cu marginea îngustă, uşor evazată, capace « căciulă », fructiere cu picior înalt, gol în interior - forme care apar începând cu faza III - a culturii Hamangia;
- elemente de influenţă Boian III şi IV - decor cu pliseuri şi decor incizat în unghiuri.

Pentru o mai bună înţelegere a sistemelor de construcţie, în viitor se impune continuarea cercetărilor arheologice pe o suprafaţă mai mare, în care să fie surprinse şi structuri de locuire sau alte complexe închise.

Abstract

The site from Cheia village, with an area of approximately 6 000 square meters is situated in a microarea rich in natural resources: the plains easily flooded near the Casimcea river, the caves (La Adam, La Izvor, La Baba, Casian, Gura Dobrogei), Dobrogean Central Plateau, rich in deposits of silex, shales and gritstone. The area was intensely inhabited, even in the Paleolithic; from the Hamangia settlements systematically researched we mention Târguşor, respectively the sites "Urs" and "Sitorman" (P. Haşotti).

In July 2001 the sections S. A (2 x 10 m) and S. B (4 x 12 m) were opened in order to delimitate the settlement and to determine the stratigraphic situation. The settlement ranges among the type of the open ones, of short period, with a single habitation level. In the absence of some closed complexes, the settlement was dated on the basis of the archeological material in the Hamangia III phase, finding good analogies in the "Urs" settlement from Târguşor. Among the defining elements of this stage we mention: the axe with an orifice for fixing the handle, the pottery - the dish with an empty high leg, "caps" lids - the sets incised, of Boian influence.

65 bis. Chitila, com. Chitila, jud. Ilfov

Punct: Fermă

Cod sit: 179294.01

Colectiv: Vasile Boroneanţ (MMB), Dan Turcu, Monica Nicolescu, Cătălin Nicolae (FIB), Adina Elena Boroneanţ (IAB)

Cercetările arheologice efectuate la Chitila Fermă, de pe grindul colmatat, situat la nord-vestul staţiunii între calea ferată Bucureşti-Ploieşti şi cursul Colentinei au pus în evidenţă o locuire din sec. II-V p. Chr., **aparţinând carpo-dacilor**. Locuirea era cunoscută din cercetările de teren anterioare. În secţiunile I-III practicate în 2001 a fost pusă în evidenţă o locuire din epocă dacică care o continuă pe cea din partea de vest a staţiunii din secolele III-I a. Chr. Locuirea din secolele II-V p. Chr. se suprapune peste una din epoca

bronzului, cultura Tei. Pentru această epocă au fost identificate trei locuinţe atelier în care se desfăşura reducerea minereului de fier precum şi prelucrarea acestui metal dar şi a bronzului, argintului şi cuprului. Aici se făceau unelte, arme, obiecte de podoabă şi de uz gospodăresc. Piese de metal se aflau împreună cu o cantitate importantă de zgură, topitură de metale, turte de fier brut, arsură, cenuşă, cărbune, rezultate din reducerea minereului după procedeul direct pe vatră s-au în cuptoare. Acestea sunt însoţite de o cantitate importantă de ceramică. Materialul ceramic găsit este prelucrat cu mâna, cu roata olarului, chiar în aşezare, dar există şi o importantă cantitate de factură romană rezultată din importurile pe care populaţia locală le făcea pe calea schimbului cu dacii din provincia Dacia cucerită, din *Scythia Minor*, *Moesia*, sau din alte provincii mărginaşe ale imperiului.

Cercetările fac dovada unei vieţi economice, sociale şi religioase bine organizate, dar la un nivel de dezvoltare caracteristic lumii barbare de la periferia imperiului roman din această vreme. Analiza materialelor găsite în săpătură duce la concluzia că populaţia carpo-dacică avea o organizare militară şi alianţe cu alte populaţii în curs de asimilare, care este susţinută de descoperirea vârfurilor de săgeată, de suliţă, pinteni de călăreţi, etc. În aşezare se desfăşura şi o intensă activitate de păstorit, agricultură, activităţi casnice gospodăreşti ca tors, împletit, cioplitul lemnului şi pescuit. Agricultură era favorizată în dezvoltarea sa datorită pământului umed, fertil, de origine aluvio-coluvială din preajma râului şi mlaştinilor. Potenţialul economic era ridicat şi s-a dezvoltat în strânsă legătură cu peisajul de luncă bogat în vegetaţie specifică, populată de o bogată faună piscicolă, de avifaună, vânat mărunt şi de talie mijlocie. La acest potenţial se adăuga şi cel provenit din pădurile de foioase care populau întreaga câmpie din jur. Cursul Dîmboviţei favoriza legăturile de schimb cu regiunile de deal şi munte din nord şi vest dar şi cu bazinul dunărean din sud care asigura relaţiile pe calea fluviului cu provinciile romane vecine, cu populaţiile de coloratură etnică traco-dacică. Importantă este descoperirea în aşezare a sceptorului de bronz care face dovada faptului că daco-carpicii erau la acea dată creştini, credinţa pe care o împărtăşea şi conducătorul comunităţii care putea fi chiar un preot cu rang înalt, după forma şi motivele ornamentale ce le prezintă piesa descoperită.

Sceptorul e de fabricaţie locală, realizat de către un meşter puţin priceput dar cunoscător al tradiţiilor locale traco-getice cu origini preistorice indubitabile. Piesa este un arhetip ce are forma unei mitre de arhieru şi prezintă un orificiu mai larg la bază pentru introducerea mânerului din lemn (un baston). Deasupra prezintă un orificiu mai mic, în care a fost încastrată componenta în forma de cruce făcută probabil din acelaşi metal (bronz) şi care s-a pierdut. Reconstituirea formei piesei este posibilă datorită imaginilor de pe piesele monetare de epocă sau de podoabă şi de ceramica găsită în areal. Un element convingător şi indubitabil este prezenţa globului cruciger de pe emisiunile monetare în care împăraţii din dinastiile constantiniană (324-364), valentiniană (364-378), teodosiană (379-457), leoniană (457-518), iustiniană (518-610) şi apoi a heraclizilor (610-717) şi a celor care au urmat sunt prezentaţi ca purtând în mâini globul cu cruce.

Forma globulară a sceptorului face parte din tradiţia dacică a arealului şi este atestată şi prin sceptorul descoperit în mormântul dacic de secol III de la Peretu, cu

ascendență în cele din piatră și lut din epoca pietrei și bronzului, în special cele din cultura Tei de la Cățelu Nou, Băneasa, Butimanu, etc. Forma în lobi a globului are origine în coroana imperială bizantină și este susținută ornamental de motivul în frunză de brăduți aplicați prin nituire pe buzdugan, și sunt dispuși în cruce pe calota piesei, înscrisă și ea pe un plan în cruce prin incizie care îmbracă întreaga piesă. În deschiderile ovale, de pe lobiile piesei au fost încastrate cu mare probabilitate pietre prețioase, care s-au pierdut o dată cu crucea de deasupra sa.

Motivul în brăduț face parte din arsenalul de motive ornamentale utilizate pe coifurile dacice de la Poiana Coțofenești, Agighiol, Porțile de Fier și Peretu, care este atestat în continuare și în secolele II-V și următoarele pe piese de arhitectură ceramică (în special capace de vas) și vase sau opaițe care poartă pe ele ornamentate în relief sau prin imprimare în tehnica *terra sigillata* din lumea carpo-dacică, cunoscută sub denumirea de cultura Chilia-Militari din Câmpia Română, și a dacilor liberi din spațiul vechiului regat dacic. El se află și pe ceramică provincială romană din Sciția Minor, Moesia, Panonia sau din provinciile vecine din imperiu. Motivul globular (globul cruciger cu cruce deasupra) este prezent pe piesele de podoabă purtate, cum sunt cerceii făcuți din aur descoperiți în Sciția Minor precum și pe alte obiecte de podoabă. Motivul mitrei este înrudit ca formă cu coroanele. Recunoașterea creștinismului în urma edictului de la Milano al lui Constantin cel Mare și a fost apoi desăvârșit în epoca medievală de către creziii, voievozii și arhierii din Principatele Române. Aceștia, după căderea Constantinopolului, se considerau urmași ai dinaștilor bizantini. Motivele ornamentale exprimate prin cruce, brăduț, poligon stelat, floare de crin etc. sunt figurate și pe pereții unor peșteri din arealul nostru geografic. Dovadă sunt descoperirile de cruce pe monede (Peștera Climente II) sau în reprezentările de pe pereții peșterilor Gaura Chindiei II sau de la Basarabi, de pe inelul sigilar de la Cladova (Arad) aparținând voievodului Pousa, ultimul principe al Transilvaniei de dinainte de invazia tătară din 1241. Ele sunt continuate și de motivele incizate cu pentagon stelat, cruce și crisme din peșterile de la Bozioru (zona Buzăului).

Descoperirea acestei piese pune problema că la acea dată daco-carpicii erau deja creștini, iar creștinarea goților ca aliați ai lor împotriva Imperiului roman face parte din coaliția politică, din conviețuirea dintre aceștia în zonă și constituie un proces normal în acest context istoric. Un proces normal trebuie considerată și relația populației daco-carpice cu cea din Sciția Minor, unde trăiau creștini frați de limbă și sânge, sugerată și de descoperirile de la Dinogetia, Histria, Axiopolis, Halmyris, Noviodunum, la care s-a făcut apel și în recentele descoperiri de cripte cu martiri creștini.

Descoperirea aduce astfel lumini noi în ceea ce privește formarea poporului român, în care factorul activ a fost creștinismul, prin raporturile de înrudire dintre populația din zona cucerită de romani cu cea a dacilor rămași liberi, stă în legătură și cu pătrunderea în imperiu pe calea deselor incursiuni ale populației daco-carpice. Un alt aspect care trebuie luat în considerare este faptul că în armata romană se înrolau luptători vorbitori de limbă daco-carpică care împreună cu concubinele lor se întorceau acasă după exercitarea serviciului militar sau în urma îmbolnăvirilor sau invalidizărilor din timpul serviciului militar. Prin armată și veterani, creștinismul s-a răspândit în sânul populației locale fapt susținut de martirii creștini militari sau foști militari de origine traco-dacică sau trăitori pe acest spațiu istoric. Procesul stă în strânsă legătură cu limba latină populară

vorbă, variantă a limbii latine oficiale, adoptată mai târziu de către biserica Occidentului prin limba latină medievală introdusă oficial în serviciul liturgic și nașterea limbilor neo-latine. Procesul este paralel cu sincretismul religios din spațiul carpto-dacic și cu amalgamul de populații vorbitoare a acestei limbi în zonă între secolele I-IV p. Chr. și în secolele următoare, în care elementul precumpănitor era cel autohton, în ciuda valurilor de stăpânitori politico-militari care s-au perindat.

Începând cu secolele X-XI asistăm la o prăbușire a statului vlaho-bulgar și lipsa autorității Imperiului bizantin grecizat după prăbușirea Regatului vlaho-bulgar din vremea Asăneștilor, iar după căderea Constantinopolului sub turci în arealul nostru geografic are loc creșterea rolului limbii române sub ocrotirea domnitorilor (voievozilor) din principatele valahe, devenite principalul reazem al ortodoxiei în spațiul mioritic carpto-dunărean.

Planșa 37

Note:

*** Aducem mulțumirile noastre Ministerului Culturii și Cultelor pentru acordarea în 2001 a unei subvenții de 20.000.000 lei pentru continuarea săpăturilor.

1. V. Boroneanț, *O monedă romană din secolul al III-lea descoperită la Chitila fermă*, Materiale de istorie și muzeografie XIV, p. 273 - 275. Mulțumim colegilor C. Preda, A. Popescu și M. Dima care ne-au ajutat în datarea monedelor găsite.

2. R. I. C., IX, X; Pierre Bastien, *Le buste monétaire des empereurs romaines*, I, 1991, II, 1992, III, 1993, Wetterin, Belgique, XXX; Ministerul Culturii, Muzeul Național de Istorie a României, *Catalogul expoziției: Paleocreștinism și creștinism pe teritoriul României, secolele III - XI*; E. Oberländer Târnoveanu, în: A. Vâlcu, M. Dima, *Monede de aur din colecțiile românești*, ed. CIMEC, București, 2001. Mulțumim domnului Ernest Oberländer Târnoveanu pentru generozitatea cu care mi-a oferit păreri și bibliografia necesară documentării privind încadrarea corectă privind forma și funcționalitatea sceptrului de la Chitila.

3. Gh. Popilian, *Ceramica romană în Oltenia*, ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1976; Gh. Bichir, *Geto-dacii din Muntenia în epoca romană*, ed. Academiei, București, 1984; M. Negru, Cr. Schuster, D. Moise, *Militari - Câmpul lui Boja. Un sit arheologic pe teritoriul Bucureștilor*, București, 2000.

4. Vasile Gregorian, *Veșmintele liturgice bisericești în Biserica Ortodoxă*, Craiova, 1941; Ene Braniște, *Liturgica generală*, București, 1993.

5. V. Boroneanț, *Arheologia peșterilor și minelor din România*, ed. CIMEC, București, 2000.

6. I. Barnea, Șt. Ștefănescu, *Din istoria Dobrogei*, vol. III, București, 1971.

7. V. Pârvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, București, 1911; Em. Popescu, *Inscripții grecești și latine pe teritoriul Dobrogei*, București, 1976; R. Vulpe, *Romanitate și creștinism, coordonate ale etnogenezei romane de la Dunăre la mare*, Galați, 1979

I. Barnea, *Arta creștină în România*, vol. 2, București, 1981; P. P. Panaitescu, *Interpretări românești*, ed. Enciclopedică, București, 1994; N. Zugravu, *Creștinismul popular la români*, ed. Institutului de Tracologie, 1996; I. Bitoleanu, Nichita Runcan, *Dobrogea vatră a creștinismului românesc*, Galați, 2001; N. Manolache, *Sf. Apostol Andrei la Dunărea de Jos*, Galați, 2001.

66. Ciocadia, com. Benghești-Ciocadia, jud. Gorj**Punct: Codrișoare**

Cod sit: 78917.01

Colectiv: Vasile Marinoiu - responsabil, Dumitru Hortopan (MJ Gorj)

Cercetările arheologice de la Ciocadia „Codrișoare” din anul 2001 au avut ca obiectiv principal verificarea elementelor de construcție apărute în urma realizării sondajului efectuat în anul precedent. Săpăturile au fost efectuate pe proprietatea particulară a cetățenei Corobea Maria din satul Bircii, comuna Benghești - Ciocadia.

S-a trasat o secțiune de 6 x 5,6 m rezultată din dezvoltarea casetei realizată în anul 2000 (planșele 2, 4/4 și 6/5).

Astfel, săpăturile au scos la lumină fundațiile unei construcții de formă patrulateră neregulată cu dimensiunile de 4,6 x 4,2 x 3,84 x 3,6 m. Zidul a fost construit din piatră de râu legată cu mortar ce are o grosime de 0,6/0,62 m. În interiorul construcției s-a descoperit un pavaj din piatră mărunță de râu. De asemenea, datorită faptului că în zonă au fost efectuate lucrări agricole, o mare parte din latura vestică și cea sudică a construcției, au fost serios deranjate.

Materialul arheologic recuperat în urma cercetărilor constă din materiale de construcție întregi sau fragmentare (țigle, olane, cărămizi) și fier (un piron), vase ceramice fragmentare lucrate cu mâna și la roată și piese din bronz (un arc de fibulă care mai păstrează 5 spirale și un fragment de la un vas).

În stadiul actual al cercetărilor nu ne putem încă pronunța în privința destinației construcției dezvelite în anii 2000-2001.

Nu este exclus ca la Ciocadia „Codrișoare” să fi existat un turn de observație care supraveghea drumul subcarpatic care ducea spre *limes alutanus* sau o *villa rustica* având în vedere că la Săcelu, la cca. 7 km V există o așezare romană rurală importantă.

Materialul arheologic recuperat până în prezent se încadrează din punct de vedere cronologic în perioada secolelor II-III p. Chr.

Planșa 38Résumé

Les recherches archéologiques effectuées à Ciocadia - „Codrișoare” de l'année 2001 ont fait venir à la lumière les murs d'une construction de forme quadrilatère irrégulière aux dimensions de 4,6 x 4,2 x 3,84 x 3,6 m, réalisées en pierre de rivière unie avec du mortier. À l'intérieur on a découvert un pavage en menue pierre de rivière.

L'inventaire archéologique mobile récupéré consiste en des matériaux de construction, des récipients d'argile travaillés à la main et à la roue, fragmentaires et des pièces en bronze.

À l'étape actuelle des recherches on ne peut pas se prononcer à l'égard de la destination de la construction découverte pendant les années 2000 - 2001 (tour d'observation ou villa rustica).

Le matériel archéologique découvert appartient aux siècles II - III après J-C.

67. Cioroiu Nou, com. Cioroiși, jud. Dolj.

Cod sit: 71849.01

Colectiv: Liviu Petculescu, Ernest Oberländer-Târnoveanu (MNIR), Dorel Bondoc (MO Craiova)

În cea de a doua campanie de cercetări arheologice de la Cioroiu Nou s-a urmărit continuarea cercetării edificiului cu *hypocaustum* descoperit în cursul cercetărilor din anul precedent - sector Muzeul Olteniei - și cunoașterea în detaliu a sistemului de fortificație identificat de către cercetările întreprinse în anii '50-'60 de către prof. D. Tudor și prof. Gh. Popilian - sector Muzeul Național de Istorie a României, din București.

1. Sectorul „Edificiul cu hypocaustum”

În campania arheologică din anul 2001 au fost continuate cercetările în sectorul celui de-al doilea *hypocaustum* de la Cioroiu Nou, surprins în sondajul de anul trecut¹. Prin cele două secțiuni paralele (S. 2/2001 și S. 3/2001) trasate pe direcția E-V, situate la 4 m distanță una de cealaltă, au fost surprinse limitele de V și N ale clădirii. Stratul vegetal gros de 0,2 m conține fragmente de cărămizi, bucăți de tencuială vopsită în roșu și olane. La adâncimea de - 0,9 m, sub nivelul actual de călcare, au fost descoperite cărămizi cu ștampila legiunii VII Claudia, iar la -0,95 m au apărut urmele hipocaustului, confirmându-se observațiile din campania precedentă. În S. 2, C. 3, la - 1 m adâncime a fost depistată o absidă, păstrată numai în jumătatea sa nordică, până la o înălțime de 0,8 m înălțime. În C. 7, la -0,9 m a fost pus în evidență zidul de E al clădirii cu *hypocaustum*, păstrat pe o înălțime de 1,35 m, până la prima asiză a nivelului de fundație. Colțul de zidărie identificat în S. 3, C. 5, pare să aparțină aceluiași edificiu, care, în acest caz, ar avea latura de NV lungă de 5 m, iar distanța dintre această latură și vârful absidei de 7 m.

După orientare, colțul de zidărie pare să aparțină clădirii termale. În C. 6, la - 1,55 m adâncime a fost aflat un ac de păr executat din os, ornamentat cu incizii geometrice, precum și un fragment de *mortarium*.

Instalația de încălzire (*hypocaustum*) avea 6 rânduri de *pilae*, orientate pe direcția SE-NV. Cea mai bine conservată dintre *pilae* avea 6 cărămizi.

Campania din acest an a dovedit că *hypocaustum*-ul descoperit anul 2000 face parte dintr-un edificiu prevăzut și cu o instalație termală.

2. Sectorul „Fortificație”

În vederea lămuririi unor aspecte neelucidate ale sistemului de fortificație al așezării romane s-a efectuat o secțiune S. 1/2001, amplasată perpendicular pe latura de E a fortificației, în apropiere de colțul de SE al acesteia. S. 1/2001 orientată E-V, a avut lungimea de 50 m și lățimea de 2 m.

Secțiunea S. 1/2001 a intersectat, perpendicular, două șanțuri de apărare, în forma literei „V”. Complexele vor fi descrise, dinspre începutul secțiunii, reprezentând partea cea mai îndepărtată față de platoul fortificat. Primul șanț, F. II, necunoscut din cercetările precedente, are deschiderea la gură de cca. 3 m și adâncimea de 1,5 m. În umplutura șanțului s-au descoperit numeroase fragmente ceramice romane din sec. II-III, cărămizi, țigle și olane, precum și fragmente de amfore și *mortaria*. De asemenea au apărut fragmente de piatră (marmură și calcar marmorean) cu urme de prelucrare, aparținând unor edificii importante. În acest șanț, ulterior a fost amenajată

o locuință îngropată, surprinsă pe profilul de N, care conținea ceramică medievală.

La o distanță de aprox. 3 m de acesta, spre V, a fost pus în evidență capătul exterior al celui alt șanț de apărare. Acest șanț, F. I, identificat deja de către D. Tudor și G. Popilian, are lățimea de cca. 6 m și adâncimea de -2,2 m. Umplutura indică un proces lent de colmatare și conținea cărămizi, țigle, fragmente ceramice romane din sec. II-III, IV-VI și medievale. Trebuie menționat faptul că fragmentele ceramice din sec. IV-VI și cele medievale au apărut până la adâncimea de aproximativ -1,8 m.

În această secțiune, din cauza intervențiilor ulterioare, medievale și moderne, nu s-a reușit surprinderea valului sau a palisadei.

În interiorul perimetrului delimitat de cele două șanțuri au fost surprinse urme sporadice ale unui nivel de locuire din epoca romană, care constă în șanțuri de fundație, superficiale, ale unor ziduri de lemn și chirpici, și un jgheab de scurgere, amenajat din olane, fără liant, depuse direct pe sol. Pe nivelul de călcare s-au descoperit numeroase țigle și olane romane. Acest nivel a fost perforat în mai multe locuri de gropi menajere și locuințe, puțin adâncite conținând amenajări pentru prepararea hranei sau încălzire și ceramică cenușiu-negricioasă, cu mult nisip, lucrată la roată rapidă, datând din sec. IV-VII și XIII-XV. În C. 9-10, pe profilul de S a fost identificată o locuință de suprafață, datată în secolele XIV-XVI, care avea un cuptor de pâine, amenajat în pământ cruțat. În umplutura cuptorului se găseau numeroase cochilii de scoici de apă dulce.

Cercetările din această campanie au dovedit că sistemul de apărare al așezării de la Cioroiu este mult mai complex decât s-a știut până în prezent. El constă din două șanțuri în formă de "V", cel mai lat fiind plasat spre interior. Numeroasele complexe post-romane, care perforază nivelul roman dovedesc o intensă ocupare a zonei până în pragul epocii moderne. Din păcate, amenajările contemporane ale terenului, în vederea creării unei grădini de zarzavat irigate au modificat complet situația topografică descrisă în perioada antebelică de către C. Nicolăescu - Ploșor și D. Tudor, fapt ce îngreunează considerabil reconstituirea organizării spațiale a teritoriului din epoca romană și până în Evul Mediu.

Datorită amintitelor amenajări, materialul roman descoperit este fragmentar. El constă mai ales în ceramică de uz comun din sec. II-III, numeroase *mortaria*, fragmente de amfore, opaițe, mozaicuri în formă de "pișcot", cărămizi, țigle și olane. Ceramica de *officina* constă în fragmente de farfurii, castroane și ulcioare, din pastă albicioasă sau gălbuie. Au fost descoperite fragmente de rășnițe și numeroase cuie și scoabe de fier.

Monedele, încă nerestaurate, descoperite în săpătură și „*passim*” datează din sec. II-III p. Chr.

În cursul campaniei din anul 2002 Muzeul Olteniei va continua degajarea edificiului cu *hypocaustum*, iar colectivul de la Muzeul Național de Istorie a României cercetarea zonei întregii zone de SE a așezării, platou și șanțuri.

Arăturile anuale distrug într-un ritm foarte accelerat la Cioroiu, cea mai mare așezare civilă, fără statut urban din Dacia Inferior, alături de importante urme de locuire din sec. IV-VII și XIII-XVIII. Întrucât vestigiile antice și medievale se află pe terenuri proprietate privată, propunem achiziționarea unei suprafețe de 1/2 ha teren de către Ministerul Culturii și Cultelor. Menționăm că în condițiile actuale, această achiziție s-ar putea face la prețuri foarte avantajoase. În condițiile în care terenul ar intra în proprietate publică, principalele

vestigii descoperite, începând cu edificiul cu *hypocaustum* ar putea fi restaurate și introduse în circuitul turistic, cu atât mai mult, cu cât așezarea de la Cioroiu se află pe traseul viitorului culoar european care leagă Salonic, Sofia, Calafat, Arad de Europa Occidentală.

Note:

1. L. Petculescu și D. Bondoc, în: Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2000, 2001, București, 2001, p. 69

68. Ciumești, com. Sanislău, jud. Satu Mare

Punct: *Vatra satului*

Cod sit: 138690.02

Colectiv: Némethi János - responsabil (MM Carei)

Aici a fost efectuată o săpătură de salvare pentru un șanț Romtelecom. În zona Bisericii Reformate, pe partea dreaptă a drumului (șoseaua) au fost dezvelite două gropi printr-o secțiune S. I (12 x 1,5 m). Prima groapă conținea fragmente ceramice și un ac din bronz - databil în Hallstatt A2/B1 - cultura Gáva. Groapa nr. 2 conținea relativ multe fragmente ceramice feudale din perioada secolelor XVI- XVII.

Abstract

A rescue excavation for a Romtelecom ditch was made on this site. In the area of the Reformed church, on the right side of the road (highway) there were uncovered two pits, in the section S. I (12 X1,5 m). The first pit included pottery fragments and a bronze pin - Hallstatt A2/B1, the Gáva culture. The second pit had relatively numerous pottery fragments from 16th - 17th centuries.

69. Cladova, com. Păuliș, jud. Arad

Punct: *Dealul Carierei*

Cod sit: 11566.01

Colectiv: Vasile Boroneanț - responsabil, George Pascu Hurezan, Peter Hügel (CM Arad)

Situl multistratigrafic de pe "Dealul Carierei" este situat la 30 km E de Arad, în dreapta Mureșului. În vârful dealului se află un platou elipsoidal de cca. 180 x 90 m (1,62 ha). Aici au fost descoperite urme de locuire databile din paleoliticul superior și până în sec. XVI.

După ce în campania precedentă am extins secțiunea magistrală V - E până la limita exterioară a ultimei terase estice, în campania din 2001 am decis prelungirea secțiunii cu încă 18 m spre E (lungime totală: 138 m). Această opțiune este motivată de necesitatea precizării limitei răsăritene a locuirii în această zonă a platoului, inclusiv depistarea unor eventuale lucrări de fortificație, precum și de rațiuni logistice.

În urma noilor săpături au ieșit la iveală urme de locuire și materiale arheologice din mai multe epoci: a. Hallstatt, b. **perioada civilizației dacice**, c. epoca romană și d. evul mediu.

a. La fel ca pe laturile de N și V, la marginea exterioară a ultimei terase estice am depistat o **locuință datând din prima vârstă a fierului**. Este vorba de un

bordei, adâncit în lutul steril cu -1,25 m față de nivelul de călcare din epocă. Am surprins colțul de SV al locuinței, unde fusese amenajată intrarea. Accesul era facilitat de trei trepte, săpate în lutul steril. Ultimele două, bine păstrate, sunt înalte de 0,4 m. Materialul arheologic prelevat din interiorul bordeiului a fost mai sărac, atât în ce privește cantitatea cât și diversitatea formelor, decât cel găsit în locuința poziționată similar, în buza pantei de N. Predomină ceramica grosieră (pastă zgrunțuroasă; ardere oxidantă) și formele de talie mare.

b. În **epoca dacică**, la limita estică terasei a fost ridicat un val din pământ bătut. În compoziția acestuia am găsit fragmente mărunte de ceramică hallstattană și chiar dacică, ceea ce denotă că pământul folosit pentru înălțarea valului provine din interiorul arealului fortificat, probabil chiar de pe ultimele două terase estice. Resturile valului dacic s-au păstrat pe o lățime de 8 și o înălțime de cca. 1 m. Situația stratigrafică confirmă concluziile din campaniile trecute: fortificarea așezării se situează la același orizont cronologic cu apariția locuințelor aristocratice din care provine un bogat material de sorginte scordiscă, datat **la cumpăna secolelor II-I a. Chr.**

c. În stratul de amenajare pentru biserica medievală a fost descoperit un nou fragment de cărămidă romană cu ștampila *cohortei II Flavia Commagenorum*. Cărămizi romane fragmentare au mai apărut și în umplutura atelierului medieval (nr. 6).

d. Resturile vechiului val dacic a fost înglobate într-unul nou, ridicat pe o structură de bârne, umplută cu straturi succesive de pământ bătut și piatră macerată. Lățimea păstrată a valului este 12 m, iar înălțimea de 1,5. Nu au apărut elemente noi care să permită o datare mai exactă a fortificării medievale. Astfel, menținem ipoteza privind datarea acesteia în sec. XI. Datorită lucrărilor genistice din vremea războaielor mondiale, din prima jumătate a sec. trecut, și a unei accentuate eroziuni, faza a doua a valului medieval, clar definită pe latura de N a fortificației, nu a putut fi identificată în sectorul cercetat în campania 2001. Nu au fost sesizate nici urme de incendiu. Un *terminus ante quem* pentru ieșirea din uz a fortificației medievale de pământ pare să-l ofere faptul că latura estică a atelierului 6 a fost tăiată în panta interioară a valului.

Atelierul a fost săpat până în loessul steril, la o adâncime de cca. 0,8/0,9 m față de nivelul de călcare din epocă. Una din dimensiunile sale (probabil lungimea) este de 6,5 m (pe axa E - V). În interior n-au putut fi sesizate mai multe niveluri de călcare. Materialul arheologic recuperat constă din ceramică, bucăți de minereu brut, fragmente de lupe de fier, zgură, lame de cuțit și un clopoțel sferic din bronz.

Bibliografie:

1. ***, *Repertoriul arheologic al Mureșului inferior. I. Județul Arad*, Timișoara, 1999, p. 55-58
2. A. A. Rusu, G. P. Hurezan, *Cetăți medievale din județul Arad*, Arad, 1999, p. 43 - 47
3. Idem, *Biserici medievale din județul Arad*, Arad, 2000, p. 74 - 80, 172 - 173.

70. Cluj-Napoca, jud. Cluj

Punct: str. Matei Corvin nr. 4 - Casa Bocskay

Cod sit: 54984.16

Colectiv: Daniela Marcu-Istrate - responsabil, Angel Istrate (SC Damasus SRL), Marcel Simina (MM Sebeș), Iurie Stamati (UBB Cluj)

În perioada 20.06.2001 - 12.07.2001 au fost efectuate cercetări arheologice în subsolul imobilului amplasat în str. Matei Corvin nr. 4, cunoscut sub denumirea de Casa Bocskay. Săpăturile fac parte integrantă din programul de restaurare a monumentului, încadrându-se în etapa preliminară de cercetări care vor fundamenta proiectarea. Planul de săpătură a fost stabilit împreună cu proiectantul general și cu echipa responsabilă pentru cercetările de parament și de istoria artei, în limitele spațiilor disponibile. Condițiile materiale și de timp impuse săpăturii au imprimat acesteia un caracter de salvare, nu unul sistematic. În total au fost practicate 18 case, în fiecare dintre încăperile unde a fost posibilă efectuarea unei săpături.

În ansamblu se poate spune că săpătura s-a desfășurat cu dificultate, din cauza spațiilor mici disponibile pentru depozitarea și manevrarea pământului. Deși aparent destul de extinse, dacă ne raportăm la complexitatea clădirii pe care trebuia să o investigăm, cercetările nu au fost suficiente pentru o cunoaștere exhaustivă.

Principalele obiective urmărite au fost:

- descifrarea evoluției planimetrice a clădirii actuale, stabilirea principalelor etape de construcție
- stabilirea relațiilor dintre zidurile existente
- stabilirea caracteristicilor tehnice ale zidurilor existente: structura zidăriei, materiale de construcție, adâncimea fundației, nivelul de construcție, relații cu structurile învecinate
- evoluția nivelelor de călcare pe ansamblul clădirii
- identificare unor etape constructive anterioare

Aceste obiective nu au fost atinse decât parțial; practic, pentru a cunoaște în detaliu evoluția pivniței ar fi necesară investigarea suprafeței interioare în proporție de 90%, ceea ce nu este posibil; de asemenea se impun și sondaje exterioare.

Rezultate. În urma cercetărilor au putut fi stabilite mai multe etape de locuire după cum urmează:

- locuire preistorică (epoca bronzului - cultura Wietenberg - și epoca fierului) concretizată prin depuneri stratigrafice masive din care a fost recoltată ceramică fragmentară.

- **locuire romană**, constând în ziduri demolate și urme de scoatere, precum și fragmente ceramice. În zona încăperilor de N și de V, unde nivelul pivnițelor este mai coborât, stratul de locuire romană a fost scos odată cu săparea pivnițelor medievale. În încăperile 1 și 4 a fost descoperită ruina unui zid gros construit în tehnica *opus incertum*, din care s-a păstrat puțin peste talpa fundației; în camera centrală au apărut urmele unui canal de hipocaust încadrabil în epoca romană târzie. În colțul de NV al încăperii 2 s-a descoperit ruina unui zid orientat V-E din piatră fasonată refolosită, de mari dimensiuni, legată cu lut, suprapusă parțial de zidul actual.

- **locuire medievală**, începând cu sec. XIV, conform celor mai vechi fragmente ceramice identificate.

În ansamblu domină intervențiile medievale, în cadrul cărora se pot decela mai multe etape care constau în intervenții de scoatere a zidurilor mai vechi cu scopul obținerii unor materiale de construcție, mai multe niveluri de călcare în pivniță și mai multe niveluri de construcție și reparație. În urma cercetărilor efectuate au fost relevate o parte a etapelor de construcție a pivniței, concluziile definitive putând fi trase doar la finalizarea cercetării interdisciplinare. Încăperile 1, 4 și 7 alcătuiesc o zonă care păstrează zidul de V dintr-o construcție mai veche, acesta fiind greu observabil datorită cămășuilelor ulterioare, la care s-au adăugat intervenții din epoca modernă (sec. XIX).

Încăperile 2, 3, 5 și 6 formează un nucleu unitar, construit în aceeași etapă. Partea de N, respectiv încăperile 9 și 10 au fost adosate ulterior, unind casa cu zidul fortificației vechi a orașului (din sec. XII-XIV). Această structură a putut fi cercetată doar din încăperea nr. 10, unde s-a putut stabili faptul că vechiul zid a fost cămășuit cu bolțile pivniței, care se diferențiază de vechiul zid prin fundarea superficială și o tehnică de construcție rudimentară. Caracteristicile tehnice ale zidului vechi au putut fi observate mai bine în urma descoperirii unui pasaj îngust scobit transversal prin zid cu scopul de a avea acces în pivnița vecină. Grosimea zidului în această zonă este de 3,25 m iar adâncimea de fundare calculată de la nivelul actual de călcare este de 3,1 m. Intervențiile din epoca modernă au fost legate de schimbarea compartimentării la etaj și se prezintă ca dubluri (arce, bolți) la structurile existente, acoperind o parte a indiciilor despre vechea configurație. Ultima intervenție a avut loc în ultima parte a sec. XX când încăperea nr. 9 a fost armată cu beton special.

Așa cum se întâmplă în general în cazul pivnițelor, creșterea nivelului de călcare în timp este minimă, iar materialele care pot fi recuperate din săpătură sunt reduse cantitativ și puțin edificatoare în sens cronologic. Primele depuneri medievale *in situ* pot să dateze din sec. XIV; materialele mai vechi sunt ajunse accidental, în umplutura unor gropi sau în nivelări cu pământ provenit din alte surse. Nivelările operate în pivniță s-au făcut cu lut sau cu nisip; au fost surprinse mai multe urme de lemn, provenind de la dușumele din scânduri sau simple scânduri așezate drept suport în anumite zone ale interiorului. O statistică a acestor nivelări sau pardosiri nu este semnificativă, deoarece este cert că s-au operat și răzuiri, cel puțin parțiale, ale interiorului.

Materialul arheologic descoperit în cursul săpăturilor ilustrează etapele de locuire descrise anterior, cea mai mare cantitate revenind însă sec. XVI-XVII; în spațiu, materialele sunt concentrate cu precădere în încăperile de S, confirmând faptul că această zonă a funcționat ca un spațiu de acumulare. Inventarul constă aproape exclusiv din ceramică de uz comun și cahle, și este depozitat la Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei din Cluj Napoca.

Planșa 39

71. Cluj-Napoca, jud. Cluj

Punct: str. Deleu

Cod sit: 54984. 17

Colectiv: Sorin Cociș (IAIA Cluj), Irina Nemeti, Valentin Voişan (MNIT), Florin Fodorean (UBB Cluj)

În campania a VIII-a s-a urmărit delimitarea laturii de V a clădirii romane C 1 până în apropierea construcțiilor contemporane. S-a deschis o suprafață 7 x 3,50 x 4 m.

S-a identificat la -0,20 m pe latura de N a suprafeței un zid medieval târziu (sec. XVII - XVIII), probabil din faza a doua de construcție a complexului mănăstirii. Zidul cu grosimea de 80 de cm a fost surprins pe o porțiune de cca. 2,5 m (orientat E-V) care a tăiat podeaua romană, păstrată la -0,70 m. Pe latura de V, un alt zid medieval (1,8 m lungime, 1,2 m lățime), a fost așezat pe dărâmătura podelei romane. Tehnica de construcție și materialul arheologic descoperit indică o datare a lui în secolul XV corespunzând unei prime faze a complexului ecleziastic medieval.

La -0,75 m a fost decopertată podeaua de *cocciopesto* a camerei C 4 din cadrul locuinței L1. Camera este bine delimitată pe trei laturi (N, S și E). Lungimea ei este de 4,25 m x 3,5 m fiind întreruptă doar de zidul medieval. Au fost surprinse trei nivele de refacere a instalației de hipocaust. Pentru a se verifica toată stratigrafia, în zona de V s-a executat un sondaj în podeaua de *cocciopesto* până la adâncimea de 3,30 m. S-a surprins un prim nivel de construcție în piatră și trei faze de lemn. Culoarul C 1, identificat în 1999 a fost cercetat până nivelul fazelor de lemn. În acest culoar s-a surprins *praefurnium*-ul camerei C 4. În dărâmătura culoarului s-a descoperit o inscripție întreagă dedicată lui *Silvanus*. Materialul arheologic descoperit constă în piese de bronz, fier, material ceramic.

Stratigrafia suprafeței este următoarea: o primă fază de lemn datând din primii ani de după cucerire; două faze de lemn până spre mijlocul sec. II d. Chr.; o construcție în piatră cu o refacere și o nouă construcție de piatră cu două refaceri (150 - 270 d. Chr.). Apoi două faze de construcție din epoca medievală - sec. XV, respectiv XVII, ce aparțin complexului ecleziastic.

72. Cochirleni, com. Rasova, jud. Constanța

Punct: Valul mare de pământ

Cod sit: 62814.01

Colectiv: Gheorghe Papuc - coordonator, responsabil punct (MINAC)

Ca urmare a solicitării avizului de la Secțiunea Teritorială a Monumentelor Istorice nr. 10 „Dunărea de Jos” în vederea instalării conductei de tranzit gaze, s-a încheiat contractul nr. 16/2001 între Muzeul de istorie națională și arheologie Constanța și Romgaz S. A. Mediaș în vederea eliberării terenului de sarcina arheologică.

În cursul lunii iulie s-a lucrat pe segmentul de conductă, corespunzător Km 128, trasându-se o secțiune în Valul mare de pământ.

Lățimea fortificației în acest punct este de 34 m, din care șanțul are o deschidere de 12 m, iar adâncimea de aproximativ -4,25 m; valul are lățimea la bază de 17 m, înălțimea fiind de 2,6 m. Spre S valul mai prezintă un șanț, lat de 5 m și adânc de -1 m. La această vreme obstacolul

are o înălțime de 7,1 m, dar în antichitate - la data construcției - avea cel puțin 9/10 m. Față de secțiunea noastră, castelele sau castelele se află la distanțe apreciabile.

Nu au fost descoperite materiale arheologice, iar monumentul a fost refăcut în situația anterioară săpăturii.

73. Constanța, jud. Constanța [Tomis]

Punct: str. Arhiepiscopiei, nr. 23

Cod sit: 60428. 01

Colectiv: Gheorghe Papuc - responsabil, Traian Cliante, Gabriel Talmățchi, Ionuț-Cătălin Dobrinescu, Constantin Băjenaru (MINAC)

Ca urmare a solicitării avizului de construcție a unui garaj subteran pe str. Arhiepiscopiei nr. 23 din Constanța, între MINAC și Arhiepiscopia Tomisului s-a încheiat un contract de cercetare arheologică de salvare.

Terenul supus cercetării, în suprafață de aprox. 450 m², este delimitat de strada Revoluției din 22 decembrie 1989 la E, strada Arhiepiscopiei la V, Catedrala Sfinții Petru și Pavel la S și Palatul Episcopal la N. Terenul în cauză a fost folosit înaintea începerii lucrărilor ca parcare și loc de promenadă. Pentru desfășurarea unei cercetări arheologice în condiții optime a fost nevoie să se îndepărteze cu mijloace mecanice straturile de beton aflate pe întreaga suprafață și nivelurile de umplură moderne destul de consistente. S-a constatat că terenul este într-o pantă destul de accentuată de la V (str. Arhiepiscopiei) la E (str. Revoluției), straturile de umplură modernă urmărind această pantă. Din jumătatea vestică a suprafeței supusă cercetării a fost nevoie să se îndepărteze un bazin-depozit de combustibil de dimensiuni apreciabile, din tablă de fier, care se afunda către str. Arhiepiscopiei până la adâncimea de -1,8 m și care a distrus în bună parte nivelele arheologice superioare din zona centrală a suprafeței supuse cercetării. În aceste condiții, săpătura arheologică propriu-zisă a început de la cota 0 (zero) situată în str. Revoluției, care rămâne cota de referință a adâncimilor luate în secțiuni.

După eliberarea terenului de straturile groase moderne au fost trasate 6 secțiuni, orientate E-V, cu următoarele dimensiuni: S. I - 3 x 9 m; S. II - 3 x 9 m; S. III - 3 x 30 m; S. IV - 3 x 30 m; S. V - 3 x 30 m; S. VI - 3 x 11 m, între aceste secțiuni lăsându-se câte un martor de 1 m.

Stratigrafia

Considerăm necesară prezentarea stratigrafiei pornind de la cel mai vechi nivel (**a doua jumătate a sec. VI a. Chr.**) până la cel mai recent nivel surprins (sec. VI p. Chr.).

N 0 - N 1 (a doua jumătate a sec. VI a. Chr.) au fost surprinse în toate sondajele efectuate. În general, este vorba de un strat subțire, negru-castaniu, cu scoici sparte, pietriș și resturi ceramice așezate direct peste vegetalul antic, aflat la o adâncime medie de -1,5/1,7 m. Acestui nivel îi corespund cele două locuințe-bordei menționate, adâncite în pământul viu (S. IV, c. 3-4 și S. V, c. 8). Nivelul este bine databil prin ceramică grecească arhaică (resturi de amfore de *Chios*, vase cu figuri negre), ceramică autohtonă lucrată la mână și vârfuri de săgeți premonetare.

N 2 (sec. V a. Chr.) - este constituit din mai multe podele de lut, pe alocuri cu urme de arsură și se găsește la adâncimi variabile între - 1,3/1,4 m și -1,6/1,7 m. Acestui nivel îi corespund zidurile unei locuințe descoperite în S. VI, c. 3-4. Datarea s-a făcut pe baza monedelor histriene cu "roata" și a ceramicii attice.

N 3 (sec. IV a. Chr.) se prezintă sub forma unor podele de lut, cu depuneri de 0,2/0,4 m, de culoare neagră-cenușie, cu foarte multă cenușă, situație ce atestă o distrugere către sfârșitul sec. IV a. Chr. Continuă să fie utilizată locuința din S. VI și, alături de aceasta, s-au identificat resturile unei alte locuințe cu ziduri de piatră în S. II, c. 2. Acestea din urmă îi corespunde și un pavaj din piatră de dimensiuni mijlocii, apărut la - 1,6 m. Materialul arheologic descoperit în acest nivel este bogat și sugestiv, începând cu ceramică attică târzie, cu figuri roșii, fragmente de amfore de Chios, Thasos și Heracleea Pontică, ca și monede de la Filip al II-lea. Adâncimea la care se găsește acest nivel este de - 1/1,4 m.

N 4 (sfârșitul sec. IV - începutul sec. III a. Chr.) - este un strat gros de nivelare de 0,1/0,2 m, pe alocuri fiind surprinse frânturi ale unor podele de lut.

N 5 - N 6 (sec. III-II a. Chr.) - sunt nivele bine evidențiate și constau în podele de lut sparte în unele porțiuni de gropi și fundații de ziduri romane și romano-bizantine. Materialul arheologic, foarte sugestiv (amfore ștampilate de *Rhodos*, *Heracleea Pontica*, *Sinope* și din alte centre), a permis clar datarea acestor două nivele.

N 7 - N 8 (sec. I a. Chr. - I p. Chr.) - sunt nivele elenistice târzii și romane timpurii bulversate, în mare parte, de decapările din epoca romană. S-au păstrat pe porțiuni restrânse, iar materialul arheologic este amestecat. Se datează printr-o monedă de sec. II - I a. Chr., ceramică de sec. I a. Chr. - I p. Chr. (pergameniană). Acestor nivele le aparțin resturile de pavaj de sub nivelul străzii romane.

N 9 (sec. II-III p. Chr.) - a fost surprins cel mai bine în S. IV, c. 3-4, precum și în sondajele efectuate în stradă, acestea din urmă permițând constatarea unei amenajări timpurii a acesteia. Aceluiași nivel îi corespund unele din zidurile locuințelor identificate.

N 10 (sec. IV p. Chr.) - este cel mai bine păstrat din punct de vedere al structurilor de locuire, majoritatea locuințelor identificate fiind construite în această perioadă. Tot acum se re-amenajează strada, cu dale mari de calcar.

Nivelele târzii, din sec. V - VI, au fost surprinse prin fundațiile unor ziduri de piatră legate cu pământ și prin câteva gropi menajere, nivelele de călcare propriu-zise fiind afectate de intervențiile moderne. Acestei perioade îi corespund cele două chiupuri din S. IV, carourile 2-3 și fântâna din S. IV, caroul 9. **Epocii romane și romano-bizantine** îi aparțin majoritatea complexelor de locuire identificate în perimetrul cercetat. Este vorba de trei complexe de locuire situate de o parte și de alta a străzii cu pavaj din dale de calcar.

Complexele de locuire

Resturile de locuire identificate în zona cercetată se pot împărți în două etape cronologice clare: **epoca greacă și epoca romană**. Bineînțeles că dovezile privind epoca greacă sunt limitate la acele resturi identificate în sondaje; epoca romană este, în schimb, foarte bine documentată, existând chiar posibilitatea distingerii mai multor etape constructive.

Amintim, pentru început, cele mai vechi complexe identificate și anume locuințele adâncite în pământ datând din epoca greacă arhaică (a doua jumătate a sec. VI a. Chr.). Aceste locuințe-bordei, identificate în S. IV, c. 3-4 și în S. V, c. 8 se prezintă sub forma unor gropi rectangulare adâncite în pământul viu cca. -0,5/0,6 m. S-au constatat refaceri succesive în urma a cel puțin două incendii

serioase. În bordeiul din S. IV s-au descoperit fragmente de chirpici ars și resturile unei vetre; ambele bordeie au oferit un bogat material arheologic specific acestei perioade (ceramică grecească și getică).

Din perioada clasică (sec. V - IV a. Chr.) datează o serie de ziduri din piatră legată cu pământ identificate pe N 2 și N 3. În S. VI, c. 3-4 a fost delimitată chiar o locuință formată din două încăperi: un zid orientat NE-SV, păstrat pe o lungime de 3,2 m și, perpendicular pe acesta, un zid despărțitor care a fost surprins pe o lungime de 2,6 m (suprapus de fundația unui zid cu mortar din sec. III-IV). Ambele ziduri sunt late de 0,4 m. Identice ca manieră de construcție și având aceeași orientare NE-SV sunt fragmentele de ziduri descoperite în S. II, c. 2 și în S. V, c. 3, acesta din urmă, păstrat pe o lungime de aprox. 2 m, continuând să fie utilizat și în perioada elenistică. De asemenea, în S. II, c. 2-3 a apărut la - 1,6 m și o porțiune de pavaj realizat din pietre mijlocii.

Epoca elenistică (sec. III - I a. Chr.) și sec I p. Chr. sunt destul de slab reprezentate din punct de vedere al structurilor de locuire. În afară de zidul mai sus amintit, acestei perioade i se pot atribui câteva rămășițe de ziduri descoperite în S. III, c. 4, la - 0,3 m și în S. IV, c. 7, la - 0,65 m. Din aceeași epocă datează cele două porțiuni de pavaj apărute sub nivelul străzii romane, în S. III, c. 4-5, la - 0,5 m, păstrat pe cca. 6 m² și în S. VI, c. 2. la - 0,8 m, pe cca. 3 m². Aceste pavaje realizate din piatră mică și mijlocie, alături de orientarea zidurilor clasice, constituie dovezi certe că rețeaua stradală a Tomisului își are originile încă din perioada greacă.

Înfățișarea actuală a cartierului surprins în acest perimetru este rezultatul reorganizării urbane a Tomisului în perioada romană, mai exact în sec. II-III p. Chr. Observăm că locuințele identificate aici sunt plasate de o parte și de alta a unei străzi orientate NE-SV. Această stradă a fost surprinsă pe o lungime de aprox. 18 m și are o lățime de 5,25 m. Sondajele efectuate au permis identificarea a trei nivele succesive de pavaj, începând din sec. II și până în sec. V-VI. Dacă în perioada timpurie strada se prezenta sub forma unui pământ tasat amestecat cu pietre mici, scoici și fragmente ceramice, în sec. IV (dacă nu cumva încă din sec. anterior) aspectul ei se schimbă: pe mijloc sunt plasate dale mari de calcar, iar restul este constituit din pietre mijlocii bine aranjate, de o parte și de alta a dalelor. Acesta este nivelul cel mai clar surprins și vizibil. În sec. V-VI, foarte probabil în urma unei distrugerii, nivelul cu dale și pietre mijlocii este acoperit, în cea mai mare parte, de un nivel foarte tare de lut amestecat cu fragmente ceramice. Maniera de construcție și comparația cu arterele descoperite în Parcul Catedralei (lipsește, de exemplu, canalul de scurgere pe centru) ne fac să credem că este vorba de o arteră secundară, aflată la cca. 25 m V de strada NE-SV din Parc (ax important al urbanisticii tomitane) La V și la E de stradă se află trei mari sectoare de locuire, notate de noi cu A, B și C.

Locuința A se află la V de stradă și este formată din două încăperi. Prima încăpere a fost degajată în S. VI, c. 3-4 și constă din două ziduri perpendiculare între ele, cu fundații adânci construite din piatră cu mortar și elevație în *opus mixtum*. Zidul NV-SE are o lungime totală de 5,6 m, iar cel NE-SV a fost descoperit pe o lungime de 3 m; ambele sunt late de 0,6 m. Cea de-a doua încăpere este surprinsă în S. V, c. 6-8 și este realizată din ziduri de piatră legată cu pământ. Zidul NE-SV are 5,2 m lungime și 0,6 m lățime, iar cel NV-SE are peste 7 m lungime și o lățime de 0,5 m, la care se adaugă o bermă de 0,1 m. Acest din urmă zid face colț cu un altul care se lipește de zidul cu mortar din S. VI, astfel că se poate stabili suprafața totală a celei de-a doua

încăperi la 5,6 x 5,2 m (adică aprox. 29 m²). Cronologic, locuința se poate plasa cu siguranță în sec. IV, dacă nu cumva chiar în sec. III.

Locuința B este situată tot la V de stradă și la S de locuința A. A fost înregistrată în S. III, c. 7-10 și în S. IV, c. 8-10. Aici situația este mult mai complexă, putându-se stabili cel puțin trei etape constructive. O primă fază este dată de zidurile unei încăperi ce lonjează strada, ziduri lucrate din piatră de dimensiuni mijlocii, bine fățuită. Zidul paralel cu strada a fost prins pe o lungime de 2,6 m, iar cel perpendicular pe acesta - și cu care face colț -, pe o lungime totală de 4,4 m. La rândul lui, acest zid face colț cu un altul orientat NE-SV și paralel cu cel de la stradă, dar care a fost demantelat aproape în totalitate. Toate zidurile acestei prime faze au o lățime de 0,6 m. Tot în prima fază se pare că se construiește și zidul gros de 0,9 m și lung de 3,8 m, aflat în S. IV/S. V, c. 8 și situat la numai 0,15 m de colțul locuinței timpurii. Acest zid masiv se pare că trebuie pus în legătură cu o curte interioară, la fel ca și restul de zid care lonjează strada în S. IV, c. 6-7 și porțiunea rectangulară de pavaj din pietre mijlocii (3 x 1,8 m) dintre acesta și zidul timpuriu din S. III. În cea de-a doua fază (sec. IV ?), de zidul care lonjează strada se lipește un altul, aflat la o distanță de 0,5 m de zidul de N timpuriu; acesta este lat de 0,8 m și a fost urmărit pe o lungime de mai bine de 11 m, până în S. V, c. 10; s-a constatat că formează două încăperi printr-un zid surprins în S. III, c. 10 și în S. IV, c. 10 pe o lungime de 4,3 m și pe o lățime de 0,7 m. Într-o a treia etapă, databilă în sec. V sau VI, locuința este afectată de implantarea unei fântâni exact peste zidul lung din sec. IV, care, pentru a face loc noii construcții, este demantelat de o parte și de alta a acesteia; probabil că în acest moment se produce și demantelarea totală a zidului de V al locuinței timpurii. Fântâna este circulară, realizată îngrijit din pietre mijlocii bine fățuite; zidurile sunt groase de 0,35 m; diametrul la interior este de 0,8 m. Tot în legătură cu această locuință, în fața a doua de existență, este de pus probabil și zidul identificat în S. V, c. 10, dar serios distrus de o groapă imensă din sec. VI. Între acest zid și limita de S a locuinței A s-a degajat o porțiune de pavaj din dale mari și mijlocii, de pe care s-a recuperat o monedă din sec. IV.

Locuința C ocupă în întregime sectorul de la E de stradă și cunoaște aceleași trei etape constructive. Din prima fază, databilă în sec. II-III, datează colțul de zidărie din piatră cu mortar degajat în S. V, c. 1-1' (zidurile sunt groase de 0,7/0,75 m) și un alt zid masiv de aproape 1 m grosime, ras și suprapus de zidul lung din sec. IV. În a doua fază (sec. IV) se construiește *a fundamentis*, din piatră legată cu pământ la fundație și cu mortar în elevație, un zid lung de 14 m, orientat NV-SE, care suprapune, în parte, zidul timpuriu. În S. II, c. 3, acest zid face colț către N cu un zid asemănător ca tehnică de execuție, surprins pe o lungime de 2,4 m, iar în zona străzii (S. V, c. 3) locuința este închisă de un zid ceva mai gros (0,65 m) realizat numai cu mortar și în a cărui fundație s-au găsit un fragment de inscripție și un fragment arhitectonic din sec. II-III. Cel de-al treilea moment constructiv este reprezentat de extinderea către S a acestei locuințe, prin ziduri de piatră legată cu pământ, cu fundații puțin adânci, care închid o suprafață de aprox. 40 m² (7,5 x 5,35 m). Zidurile acestei încăperi au fost degajate în S. III, c. 2-4 și în S. IV, c. 1-4. Colțul de SV este distrus de o hazna modernă. În interiorul acestei încăperi au fost descoperite și părțile inferioare a două chiupuri, materialul arheologic din ele

datând din sec. VI. Tot în sec. VI, dar poate că spre sfârșitul acestuia și la începutul sec. VII se datează un fragment de zid apărut în S. III, c. 1. Nu este exclus ca acestei locuințe să-i aparțină, încă din faza a doua, colțul de zidărie cu mortar dezvelit în S. II, c. 1. Mai menționăm descoperirea în S. II, c. 3 a unui rest de pavaj din dale de calcar, databil în sec. II-III.

Rezultatele obținute prin cercetarea acestui perimetru vin ca o completare a celor din Parcul Catedralei și confirmă existența în acest sector al Tomisului a unui important cartier de locuințe din perioada romană, dar și o zonă de locuire intensă din epoca greacă. Menționăm că studiul materialului ceramic cules de pe nivele bine datate, extrem de sugestiv mai ales pentru perioadele arhaică și clasică, va oferi date mai concrete privind dezvoltarea Tomisului în această perioadă.

Planșa 40

Abstract

The rescue excavations carried out at no. 23 Arhiepiscopiei Street in Constanța enabled the research of a district of the ancient Tomis, where there are traces of habitation beginning with the Greek Archaic period and continuing up to the Roman-Byzantine period. Beside some of the dwelling structures from the Greek epoch (two dwelling places of the archaic hut type dated in the second half of the 6th c. BC; walls of dwellings and pavements from the classical and Hellenistic period), the most important traces belong to the Roman and the Roman - Byzantine epoch. On both sides of a street oriented NE - SW three main habitation complexes were uncovered with several stages which succeeded one another in the 2nd - 6th century A. D.

The investigation of this perimeter comes to complete the data obtained from the excavations in the Cathedral Park and confirms the existence in this area of an important residential district from the Roman period, as well as the presence of a nucleus of living from the Greek epoch (of a great importance are the remainders from the Archaic period which confirm the foundation of Tomis in the second half of the 6th c. BC).

74. Constanța, jud. Constanța [Tomis]

Punct: Necropola romană

Cod sit: 60428. 16

Colectiv: Constantin Chera - responsabil; Traian Cliante (MINAC)

În lunile noiembrie-decembrie 2001 s-au efectuat săpături arheologice de salvare pe str. Traian, în vecinătatea blocurilor existente K 1 și K 2. Terenul era liber și nu prezenta diferențe de nivel semnificative.

Despre amplasament se cunoaște că în perioada sec. I - IV p. Chr. aici au fost efectuate **înmormântări succesive pentru perioada romană și romano-bizantină**. Cercetările anterioare au arătat că în această zonă, aflată în afara zidurilor de incintă ale cetății Tomis, au apărut în cursul unei îndelungate perioade de timp morminte de inhumăție în groapă simplă, în firdi longitudinale sau laterale, precum și ciste din lespezi de piatră sau cavouri din piatră și cărămidă, unele dintre ele pictate în interior.

Având în vedere că suprafața ce urma a fi cercetată era relativ mare, de cca. 700 m², am adoptat soluția trasării unor secțiuni transversale succesive pe lungimea noilor blocuri K1A și K2A, pentru a identifica și cerceta eventualele morminte. Adăugăm că încă din faza îndepărtării pământului

vegetal a fost constatată existența unor cabluri electrice, a unor canale termice și a unor canalizări pentru apa menajeră.

Astfel, ținând cont de orientarea viitoarelor construcții, am trasat perpendicular pe latura lungă a acestora secțiuni cu lățimea de 3 m (SE - NV, în cazul blocului K1A și NV - SE, în cazul blocului K2A) și lungimea de 16 m. Au rezultat astfel 9 secțiuni pentru fiecare dintre blocuri. Nivelul pământului viu a apărut la o adâncime de -0,5 m, existând practic două straturi distincte: cel vegetal și cel de loess, în care erau practicate fosele pentru morminte. După îndepărtarea primului strat s-a procedat la răzuirea atentă a nivelului de loess pentru identificarea obiectivelor de interes arheologic.

Pe amplasamentul blocului K1A, pe o suprafață de cca. 350 m² au fost identificate și cercetate 8 morminte de inhumăție cu firdă longitudinală, din care s-au recuperat materiale ceramice, cuie de sicriu, vase din sticlă și obiecte de uz personal. Tot aici s-a cercetat și o groapă din care au fost recuperate diverse fragmente ceramice, precum și fragmente de la un recipient din marmură. Menționăm că groapa ajungea până la o adâncime de cca. -3 m. De asemenea, unul dintre morminte prezenta două camere funerare, amplasate la cele două capete ale dromosului.

Pe amplasamentul blocului K2A, pe o suprafață de aceleași dimensiuni, au fost identificate și cercetate alte 7 morminte de inhumăție, dintre care 4 cu firdă longitudinală, 2 cu firdă laterală și unul în groapă simplă. Materialul ceramic este de aceeași factură, însă trebuie menționată descoperirea unei fibule de tip *Zwiebelknopffibel*, a unei cutiute din bronz cu capac, precum și a unui stilet din fier.

Săpătura arheologică executată în zona celor două blocuri, încadrabilă în necropola antică de pe str. Traian ne oferă posibilitatea enunțării unor observații, după cum urmează:

- au fost identificate și cercetate 15 morminte de inhumăție, databile în epocile romană și romană târzie (sec. II - IV p. Chr.);

- mormintele aparțin necropolelor romane ale cetății Tomis, cercetate și cu prilejul altor lucrări de construcții anterioare;

- descoperirile au condus la detalierea cunoștințelor noastre despre cultura materială și spirituală a locuitorilor cetății antice a Tomisului și la îmbogățirea colecțiilor muzeului constănțean cu noi și valoroase piese.

Planșa 41

75. Copăceanca, com. Călinești, jud. Teleorman

Punct: Cotu lui Pantilie

Cod sit: 152387.01

Colectiv: Eugen S. Teodor (MNIR)

După o întrerupere de patru ani (cu motivație multiplă), s-au reluat cercetările în satul Copăceanca (com. Călinești, jud. Teleorman), punctul „Cotu lui Pantilie”, începute în 1997. Este investigată o așezare de luncă, compusă din locuințe de suprafață, datată cu mare probabilitate la începutul sec. al VI-lea.

Lucrările au fost reluate pe aceeași proprietate (Dinu) pe care se mai lucrase în anul 1997, optându-se de această dată pentru o secțiune longitudinală (E-V), cu

dimensiunile de 30 x 1 m (S. 6), care avea drept scop evidențierea limitei vestice a așezării, pe de o parte, și intersectarea secțiunilor din 1997, spre răsărit (pentru o fermă corelare topografică). Lățimea mică a secțiunii este adaptată realității anterior constatate, și anume stratigrafia foarte săracă și absența complexelor mai adânci de -0,6 m.

La treimea vestică a S. 6 s-a interceptat marginea unei locuințe de suprafață (L. 3), dezvelită apoi integral în caseta 6A (8 x 3 m), trasată la nordul secțiunii. La o primă vedere, locuința era rectangulară, cu laturile și colțurile ușor arcuite, cu dimensiunile de 4,4 x 4 m; acest prim perimetru este marcat de câteva gropi de par, cu diametre relativ mici (0,8/0,1 m), la intervale neregulate, de o ușoară tasare a terenului (mai accentuată la centru și în dreptul intrării), de materiale arheologice risipite și de o umplutură cu conținut organic mai ridicat.

Cuptorul, aproape complet distrus de lucrările agricole mai vechi (cele noi sunt superficiale), mai păstra o vatră rectangulară, lată de 0,5 m și adâncă de cca. -0,4 m, se afla spre colțul estic al locuinței, construită pe un pat de lut de aproximativ 1 m (de-a lungul peretelui locuinței) pe 0,9 m, cu grosime variabilă (câțiva centimetri). Din resturile prezervate în zona centrală a locuinței (mai puternic tasată, deci mai departe de lama plugului), deducem că era un tip de cuptor bine cunoscut pentru epocă/zonă, din vălătuci arși legați cu lut. Așa cum forma vetrei sugerează, cuptorul nu a avut boltă, pereții fiind verticali; cuptorul era încheiat superior de o „tavă portativă” (cât se poate de fixă, după resturile de lipitură), din care s-a găsit un fragment mai mare (dimensiuni 15 x 15 cm, cu o margine înaltă de 4 cm).

Intrarea în locuință contrazice regula opoziției cu cuptorul, aflându-se pe peretele de SE, lângă colțul de S. Aici tasarea era cea mai pronunțată (cca. 0,3 m), ceea ce este natural, fiind un loc obligatoriu de trecere. Această tasare accentuată sugerează folosirea îndelungată a locuinței, peste cutuma epocii (de maxim 5 ani).

Inventarul locuinței este compus aproape în exclusivitate de fragmente ceramice lucrate la roata rapidă, de foarte bună condiție tehnică (pastă, modelare, ardere), însă de producție locală.

Locuința a pierit prin incendiu, care însă a afectat numai zona colțului estic (al cuptorului), zonă în care s-au găsit secvențe semnificative de chirpici ars, la o distanță de aprox. 1 m de limitele aparente ale locuinței, spre exterior. În aceste grupaje de chirpici s-au găsit o fusaiolă și o fibulă digitată fragmentară (capul digitat), ruptă din vechime. La distanțe similare față de limita aparentă a locuinței, respectiv la 0,8 m, s-au pus în evidență gropile unor stâlpi de sprijin, groși de 0,12/0,18 m, pe laturile de NE, NV și SV. Întreaga situație sugerează că locuința era de fapt mai mare (aproximativ de 5,5 x 5,5 m), cu acoperișul sprijinit pe bârne mai groase, având un spațiu central (de aprox. 4 x 4 m), delimitat de un al doilea rând de bârne de sprijin, mai subțiri. Spațiul marginal era probabil acoperit de lavițe sau alt mobilier, fapt pentru care nu avem probe materiale, acest nivel fiind foarte sus (la -0,3 m de solul actual), iar nivelul originar de călcare fiind probabil afectat de lucrările agricole ulterioare. Evoluția diferențiată a profilelor, spre V și E de locuință, sugerează că spre E era organizată o anexă gospodărească (după modelul L. 4), fapt ne-surprins prin săpătură.

La 14 m S de S. 6 (în proprietatea Ivan) și paralel cu aceasta s-a deschis S. 7, de 55 x 1 m. Treimea vestică a secțiunii era absolut „curată”, sugerând limita vestică a așezării. Material arheologic risipit pe nivel (inclusiv piroane de construcție) s-a recuperat din toată treimea mijlocie,

semnalând proximitatea unor complexe. Astfel de complexe s-au semnalat efectiv însă numai în treimea răsăriteană, adică în dreptul locuințelor L. 1 și L. 2 (/1997). A fost interceptată L. 4, dezvelită apoi cvasi-integral cu ajutorul casetei 7A (10 x 2 m). Locuința, tot de suprafață, cu o tasare semnificativă a zonei centrale (cca. 0,2 m la mijloc), se prezintă - așa cum a rezultat din săpătură - cu o formă destul de neregulată, măsurând (zona tasată) aproximativ 4 m de-a lungul secțiunii, și mai mult de 3,5 m pe direcția N-S (latura de S nu a fost dezvelită). Răzuielile succesive nu au putut pune în evidență un sistem de construcție inteligibil; martorii acestuia vor fi fost mai sus, posibil pe tălpi (sistem folosit de anexa alăturată), dar stâlpii de sprijin înfipti direct în pământ nu lipseau, după cum arată profilul de S al S. 7 (lipsa unei corespondențe „logice” între plan și profil nu este rezultatul „scăpărilor”, ci a unui desen „sincer”).

Cuptorul a fost construit pe latura de E, opus intrării (aflată pe latura de V). Există două vetre, una la -0,63 m și una la -0,52 m, aprox. suprapuse (evident, refacere), de dimensiuni și forme similare, respectiv elipsoide neregulate („potcoavă” este modelul „consacrat” cel mai apropiat), cu adâncimea de -0,55 m și lățimea de 0,6 m. Pereții erau ridicați din vălătuci arși legați cu lut.

Imediat la V de locuință, practic în continuarea acesteia, s-au identificat urmele unei alte construcții, cu laturile de V și E sprijinite pe „tălpi” și latura de N pe stâlpi (cea de S nu este cercetată), cu lungime de 2,7 m pe relația V-E (deci în continuarea locuinței) și cu mai mult de 3,3 m pe relația N-S. Numim acest spațiu „anexă gospodărească” într-un fel convențional, însă funcția de magazie-hambar pare destul de plauzibilă. Numeroasele urme de pari din interior (intersectate de cotloane de animale) indică amenajări diverse. Cea mai interesantă era realizată însă din vălătuci așezați în picioare, lipiți cu lut, realizând un cilindru cu diametru de 0,4 m și înălțimea păstrată pe 0,15 m. Funcția acestei instalații era probabil de recipient-conservant (eventual pentru grâne), în condițiile în care este greu de crezut că „gropile de provizii” ar fi fost utilizabile în luncă.

Profilul indică cel puțin trei refaceri ale peretelui răsăritean al „anexei”. Alături de refacerea cuptorului, se constituie în argument pentru folosirea mai îndelungată a locuinței (ca și în cazul L. 3).

La 2,75 m E de Anexa L. 4, S. 7 a intersectat colțul de N al L. 5, care urmează - sperăm - să fie cercetată în campania următoare.

Despre materialul ceramic, voi spune aici doar că este de o calitate surprinzătoare (nu cunosc corespondent în Muntenia), că ceramica lucrată la roată are o netă predominanță (aprox. 80%), că nu lipsesc importurile, dar că este - așa cum era de așteptat pentru locuințe de suprafață - destul de fragmentat.

Plansa 42

76. Corabia, jud. Olt [Sucidava]**Punct: Celei**

Cod sit: 125551. 02

Colectiv: Petre Gherghe - responsabil, Lucian Amon (Univ. Craiova), Florea Băciu, Mirela Cojoc (MAEtn Corabia)

Prezentarea sitului¹Amplasarea geografică

Fortificația romano-bizantină este situată în cartierul Celei, aparținând orașului Corabia, județul Olt.

Istoricul cercetărilor

După o perioadă de săpături ne-sistematice întreprinse pe parcursul sec. XIX, primele cercetări științifice au început în anul 1901, sub îndrumarea lui Gr. G. Tocilescu. Ulterior au fost inițiate campanii regulate de săpături arheologice, conduse de Dumitru Tudor (între anii 1936-1981), continuate de Octavian Toropu (1982-1995) și de Petre Gherghe (din 1995, până în prezent).

Starea de conservare. Spațiul cetății este protejat, construcțiile sunt parțial conservate, întregul sit aflându-se în custodia Muzeului de Arheologie și Etnografie din Corabia.

Importanța sitului. Urmele de locuire debutează cu perioada de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului și continuă până în sec. XVI. Importanța științifică este dublată de cea didactică, șantierul găzduind desfășurarea practicii arheologice a studenților de la Universitatea din Craiova.

Obiectivele cercetării

Cercetările arheologice din anul 2001 (campania nr. 59) s-au derulat în perioada 2-14 iulie. Au participat studenții anului I (de la secția Istorie, în intervalul 2-6 iulie și de la secția Istorie-Limbă și literatură străină, între 9-14 iulie) din cadrul Facultății de Istorie, Filosofie, Geografie a Universității din Craiova. Aceștia au fost secondați și de un număr restrâns de lucrători, angajați prin convenție de Universitatea craioveană.

Îndrumarea cercetărilor a fost asigurată de un colectiv condus de prof. univ. dr. Petre Gherghe și format din lect. univ. dr. Lucian Amon (Universitatea din Craiova), Florea Băciu și Mirela Cojoc (director și respectiv muzeograf, în cadrul Muzeului de arheologie și etnografie din Corabia).

În afara scopului didactico-aplicativ (studenții desfășurând practica arheologică, prevăzută în planul de învățământ), săpăturile au vizat, sub raport științific, continuarea cercetărilor în cele două secțiuni (S. I/98, respectiv S. I/99), începute anterior.

Rezultatele cercetării

În secțiunea S. I/98 s-a continuat săpătura pe toată suprafața acesteia, urmărindu-se, în paralel, și clarificarea unor probleme surprinse în campania anterioară și insuficient lămurite la momentul respectiv.

Astfel, în C 10 am procedat la cercetarea detaliată a amenajării aflate la adâncimea de -0,8 m și care pare a constitui continuarea (spre S) a zidului locuinței L. 2/99, din nivelul roman târziu, încadrat între anii 367/369 - 377/382² (de care a fost separată datorită intersectării cu o secțiune mai veche). Amenajarea are formă patrulateră (0,7 x 0,75 m) și se păstrează pe o înălțime de 0,3 m, fiind alcătuită din trei rânduri de cărămizi romane fragmentare, legate cu mult mortar. Sub rândul inferior există un strat de mortar (cu grosimea de 0,09 m) conținând bucăți de cărămidă sfărâmată și pietricele. Cărămizile sunt astfel dispuse încât între ele este creat un spațiu gol, cu secțiunea pătrată (0,2 x 0,2 m). În partea inferioară a acestuia este plasată o porțiune din corpul unei amfore poziționată vertical, care creează un

"canal" cilindric, cu adâncimea de -0,32 m. Fundul amforei lipsește, iar o porțiune din partea ei inferioară este plasată oblic, dând impresia că acest "canal" cotește spre S, deschizându-se într-o fosetă săpată în pământ, cu înălțimea de 0,4 m. Din păcate, aceasta este deranjată de o groapă, surprinsă în C10-11. Pe fundul acesteia se găsesc bucăți mari de stâncă, suprapuse de un nivel compact de arsură (cu grosimea de 0,1/0,15 m) peste care sunt prăbușite pietre mari, dintre care unele fasonate, și fragmente de cărămizi provenite, probabil, din suprastructura locuinței L 2/99. În privința rolului amenajării descrise anterior, este dificil a ne pronunța cu certitudine.

În același timp, a continuat cercetarea conținutului gropii menajere Gr. 6/2000 (din C12-13, - 2,2 m) descoperită în campania precedentă și aparținând nivelului geto-dacic târziu (sec. I. a. Chr. - I p. Chr.). Groapa are formă de sac, cu gura ovală (1,45 x 0,85 m) și adâncimea de -0,75 m. În interiorul ei a mai fost descoperită ceramică geto-dacică din pastă grosieră, lucrată cu mâna și decorată cu brâu alveolat sau crestat, o toartă de cățuie și un fund de vas, din pastă fină, lucrat la roată. În mod deosebit, rețin atenția un picior de amforă grecească de tip Thassos (sec. IV-III a. Chr.) și altul, de tip Sinope, provenite însă din nivelul dacic timpuriu, pe care ea l-a străpuns.

Dintre elementele noi, surprinse prin continuarea adâncirii pe întreaga suprafață a secțiunii, precizăm că în C 3-4 (zona unde, la sfârșitul campaniei din anul trecut, intuim prezența, la adâncimea de -1,8 m a unui posibil nivel dintr-o locuință romană timpurie distrusă: L. 4/2000), cercetările din acest an infirmă presupunerea noastră. Astfel, o dată cu adâncirea săpăturii, în profilul estic al secțiunii s-au conturat cele două escarpe ale unui șanț cu pereții oblici, convergenți spre partea inferioară, aflată la -2,6 m. Lățimea maximă a șanțului este de 2,4 m. Conturul său este vizibil și pe perețele vestic al secțiunii (ca și în profilele secțiunii alăturate, S. 1/99). În umplutura șanțului au fost descoperite numeroase fragmente de ceramică, cărămizi, olane, țigle romane - un fragment de țiglă păstrează doar colțul cartușului unei ștampile greu de întregit - dispuse haotic bucăți de calcar cochilifer, oase neprelucrate, un vârf de sulită din fier, o țință de bronz, o lentilă de plumb, o placă patrulateră de bronz, capul unui piron de fier, partea inferioară a unui creuzet cu pereții interiori vitrificați, pe fundul căruia se păstrează o "pastilă" de bronz și trei monede de bronz, ilizibile (M7-9/2001). Pe fundul șanțului, la -2,4 m este prăbușită și o porțiune de zid, păstrată pe două rânduri de cărămizi legate cu mortar. Probabil, șanțul aparține sistemului medieval de fortificare din interiorul cetății romano-bizantine, cercetările viitoare urmând a aduce noi clarificări în acest sens.

În C 1, pe profilul din capătul nordic al secțiunii, s-au conturat urmele unei gropi verticale, cu pereții paraleli. Ea apare la adâncimea de -1,7 m, are lungimea de 0,70 m și lățimea de 0,15 m. Tot în C 1, pe perețele vestic al secțiunii, la -1,25 m, este vizibilă o groapă asemănătoare, cu aceeași lățime și lungimea de 0,47 m. Ambele reprezintă urmele unor stâlpi de lemn verticali, ce aparțin nivelului roman timpuriu (267/275-364/365 p. Chr.).

În restul secțiunii, continuarea cercetărilor a permis identificarea urmelor a două locuințe și a patru gropi menajere, toate aparținând nivelului geto-dacic târziu.

În C15-16, la adâncimea -2,55 m, apare conturul unei locuințe de suprafață, L. 5/2001, care se continuă și sub

profilul de V. Latura de E, păstrată pe o lungime de aproape 3,5 m, este sinuoasă. Pe suprafața locuinței apar disipate fragmente ceramice geto-dacice (reține atenția un fragment de fructieră lucrat dintr-o pastă fină, de culoare roșie, probabil un import grecesc). În colțul nord-estic al locuinței, la -2,75 m, s-a identificat urma unei vetre de foc (0,5 x 0,5 m).

În C 8-9, la -1,5 m, sub **locuința romană L. 2/99**, se delimitează o suprafață ovală, de culoare cărămizie, aparținând unei alte **locuințe geto-dacice de suprafață**, respectiv L. 6/2001, care se continuă dincolo de peretele estic al secțiunii. Aprox. în centrul ei apar urmele unei vetre care intră în profilul estic. Ea are aspectul unei platforme lutuite (0,47 x 0,42 m), pavată cu șase pietre de râu, ovoidale, cu diametrele de cca. 0,07 m. Din zona locuinței provin două fragmente de la un fund de chiup, iar din apropiere (din C7, la -1,67 m) mai multe fragmente ceramice geto-dacice lucrate cu mâna, bucăți de lipitură cu urme de nuiete și oase de animale de talie mare.

Groapa 8 (Gr. 8/2001) s-a conturat în C 16, la -2,3 m, în colțul sud-vestic al secțiunii, fiind mai mult o alveolare de formă ovală (0,95 x 0,7 m) cu adâncimea de -0,19 m, care conține mai multe fragmente ceramice.

Groapa 10 (Gr. 10/2001) a fost descoperită în C 13, la adâncimea de -2,3 m. Diametrul gurii sale a fost surprins doar parțial (0,9 x 0,48 m) deoarece ea intră în peretele estic al secțiunii, iar în partea opusă este intersectată de Gr6/2000, prezentată anterior. Pereții și fundul gropii sunt ușor alveolați. Ea are adâncimea de -0,8 m și conține fragmente ceramice geto-dacice lucrate cu mâna și la roată, oase de animale mari (unele, tăiate la fierăstrău), oase de pește și un nucleu de silex.

Groapa 7 (Gr. 7/2001) a fost surprinsă parțial în C 15, la adâncimea de -2,5 m. Are aspectul unei alveolări cu diametrul maxim de 1,6 m și adâncimea de -0,15 m. În interiorul său erau depuse câteva fragmente ceramice, solzi și oase de pește, cenușă și cărbune.

Groapa 11 (Gr. 11/2001) s-a conturat în C 12, la -2,8 m, lângă peretele vestic al secțiunii. Ea are gura ovală (0,5 x 0,43 m), pereții sunt ușor alveolați și se îngustează spre fund. Adâncimea maximă este de -0,4 m. Conține pigmenti de cărbune, puține oase de animale (bovine), fragmente ceramice, dintre care se remarcă unul, realizat dintr-o pastă fină lucioasă, de culoare neagră, decorat cu buton în formă de șa.

Nivelul geto-dacic timpuriu (sec. IV/III-II a. Chr.) a fost atins în C 15. Aici, sub podina locuinței L. 5/2001, la -2,9 m s-a conturat o groapă, (Gr. 9/2001), cu gura ovală (1,6 x 1,05 m), care intră sub peretele vestic. În interiorul ei, pe lângă urme de cărbune, cenușă, fragmente de luituală, apar numeroase piese provenind de la un chiup realizat dintr-o pastă fină și decorat prin impresiune cu mici rozete.

În a doua secțiune, S. 1/99, s-a continuat cercetarea gropii 2 (Gr. 2/2000) descoperită în nivelul roman târziu, la sfârșitul campaniei precedente, în C 12. În interiorul acesteia au mai fost evidențiate numeroase oase neprelucrate (aripă de găscă sălbatică, mandibulă de știucă, un maxilar de ovicaprină) fragmente de țigle și cărămizi, un capac de pahar din sticlă și un fragment de opaiț cu decor perlat.

În cadrul nivelului roman timpuriu au fost observate urmele a două locuințe și ale unei gropi menajere.

Locuința L. 3/2001 a fost surprinsă în C 1/2, la adâncimea de -1,6 m. Pe un strat de pământ de culoare cărămizie, conținând pigmenti de cărbune și cenușă, care se întinde pe o lungime de cca. 4 m și ocupă toată lățimea secțiunii, s-au descoperit o țigla întregă, spartă pe loc,

bucăți de la alte țigle, olane și câteva fragmente ceramice, unele provenite de la o oală mare (cu pasta de culoare cenușie, decorată pe umăr cu trei linii paralele incizate), un fragment de castron, lucrat la roată, din pastă castanie, prevăzută cu o toartă ornamentată în exterior cu incizii și o greutate de plasă pentru pescuit.

Locuința L. 4/2001 a fost surprinsă parțial în C 10/11, la -2,3 m, ea continuând dincolo de peretele vestic al secțiunii. Pe o suprafață cu lungimea de 2,75 m apare un strat de pământ galben, cu grosimea de 0,25/0,3 m. Deasupra acestuia au fost descoperite fragmente de țigle și cărămizi, unele cu urme de ardere secundară, pietre trecute prin foc, un lemn de stejar ars parțial, oase de animale mari, toate calcinate, fragmente ceramice specifice sec. al IV-lea.

În C 2, la -1,7 m, se conturează o groapă menajeră, improvizată, de formă dreptunghiulară Gr. 6/2001, care intră în profilul vestic al secțiunii. Lungimea acesteia este de 1 m, lățimea (până în profil) de 0,5 m, iar adâncimea de -0,48 m. Pe lângă fragmente de cărămizi și cărbune, conține un fund de amforă și alte urme ceramice. Prin poziția ei, aparține locuinței L. 3/2001.

În nivelul geto-dacic târziu apar urmele a trei gropi menajere.

Groapa 4 (Gr. 4/2001), în C 11, la -2,1 m, se profilează pe peretele estic al secțiunii. Are formă ovală, cu diametrul gurii de 0,7 x 0,75 m și o adâncime de aproximativ -0,5 m. Conține cenușă, solzi de pește, fragmente ceramice etc.

Groapa 5 (Gr. 5/2001) a fost surprinsă pe peretele de E, în dreptul țărșului nr. 12, la -2,2 m. Ea are formă ovală (0,4 x 0,5 m) și conține oase de erbivore și de pește, fragmente ceramice.

În C 8, la cca. -2,4 m, apare doar marginea unei alte gropi, Gr. 9/2001, care se continuă dincolo de profilul vestic. În interiorul ei (cercetat parțial), alături de cenușă și resturi de lipitură, s-a descoperit partea inferioară a unei oale lucrate cu mâna, decorată cu butoni circulari și brâu alveolar, cât și un fragment provenit de la un vas mare de provizii.

Nivelului dacic timpuriu pare a-i aparține groapa 8 (Gr. 8/2001), din C 10, la -2,9 m. Diametrul gurii măsoară 1,5 x 1,1 m. Pereții sunt aproape verticali, fundul orizontal, iar adâncimea sa este de 0,40 m. În interiorul ei au apărut fragmente de cărbune, oase de animale și probabil, resturile putrezite ale unui fragment de țesătură.

Obiectivele campaniei viitoare. Ne propunem încheierea cercetării în secțiunile S. 1/98 și S. 1/99 (nivelul geto-dacic timpuriu) și deschiderea unor noi secțiuni, amplasate spre V față de cele precedente.

Planșa 43

Note:

1. Pentru detalii, vezi și Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2000, 2001, București, 2001, p. 72-75.
2. În privința datării nivelurilor de locuire, vezi O. Toropu, P. Gherghe, Fl. Băciu, în: Analele Universității Craiova, An I, 1, 1996, p. 9.

Résumé

Les recherches de l'an 2001 ont permis d'ajouter des nouvelles informations sur les traces des habitations de la période dacique précoce (IVe/IIIe-IIe s. a. JC) et tardive (I^e s. a. J. C. -I^e s. J. C.) ainsi du pallier romain précoce

(267/275 - 364/365) et tardif (367/369 - 377/382).

Aussi, on a découvert des objets céramiques des autres, en métal, en os et en verre.

77. Costișa, com. Costișa, jud. Neamț

Punct: Cetățuia

Cod sit: 122141. 01

Colectiv: Alexandru Vulpe - responsabil (IAB), Anca Popescu (Colegiul Economic „A. D. Xenopol” București), Radu Băjenaru, Meda Tache (IAB)

Așezarea se află pe un promontoriu numit "Cetățuia", desprins din terasa înaltă a râului Bistrița, situat în marginea estică a localității Costișa, com. Costișa, jud. Neamț. Cele mai intense urme de locuire aparțin epocii bronzului (cultura Monteoru, fazele Ic2-Ic1; cultura Costișa) și epocii neolitice (cultura Precucuteni).

Primele cercetări au fost efectuate în anul 1937 de către Radu Vulpe și Constantin Matasă. Săpăturile au fost continuate în anii 1959-1960, 1962 de către Alexandru Vulpe și Mihai Zamoșteanu, fiind cercetată jumătatea estică a platoului "Cetățuii" și trasate două secțiuni lungi pe șaua care leagă promontoriul de terasa Bistriței. Nu au fost surprinse urme de locuire pe pantele "Cetățuii".

Principalul obiectiv al sondajului din anul 2001 l-a constituit verificarea succesiunii stratigrafice de pe platoul "Cetățuii". Cercetarea s-a concentrat în capătul dinspre N al platoului, unde au fost deschise 5 casete cu dimensiunile de 4 x 4 m și cu matorii de 1 m între ele (notate cu siglele A, B, C, D, E). O secțiune, numită S. I/2001, orientată VSV-ENE, având dimensiunile de 10 x 2 m, a fost deschisă în zona de SV a platoului. Pe toată suprafața cercetată s-a ajuns la o adâncime medie de 1 m, săpându-se astfel cca. 100 m³.

Din punct de vedere stratigrafic, în zona nordică a platoului a fost observată următoarea succesiune: depunerea din epoca bronzului, având o culoare cenușie, aspect mazăros și o grosime medie de cca. 0,3/0,4 m acoperă o depunere neolitică, de culoare castaniu-gălbuie, a cărei grosime medie este de cca. 0,35 m. Nivelul din epoca bronzului apare întotdeauna asociat cu un pavaj constituit din pietre de râu, cu dimensiuni cuprinse între 0,05/0,3 m. Deasupra pietrelor și între ele au fost descoperite fragmente ceramice decorate în stil Monteoru Ic2-Ic1, dar și fragmente de tip Costișa. Cu excepția câtorva alveolări din caseta E, nu au fost identificate complexe de locuire din epoca bronzului. Tot în caseta E a fost descoperit un mormânt de inhumatie, conturul gropii nefiind însă surprins. Scheletul situat la adâncimea de -0,55/-0,6 m în solul neolitic a fost depus chirchit, în decubit lateral stâng, cu oasele în conexiune anatomică și craniul orientat către SE. Nu avea inventar. Poziția este însă tipică epocii bronzului. Depunerea neolitică conținea bucăți masive de chirpici cu urme de pari, numeroase oase de animale mari și fragmente ceramice de tip Precucuteni. În caseta C au fost descoperite două vetre, aflate la adâncimi diferite, ceea ce documentează existența a două niveluri neolitice. Consistența solului și prezența numeroaselor ganguri de animale nu permite întotdeauna separarea pe profil a celor două niveluri neolitice. În caseta D a fost surprins, pe o porțiune de formă circulară, conturul unui bordei medieval care a secționat și distrus straturile preistorice.

În capătul vestic al secțiunii S. I/2001 a putut fi observat, sub pavajul de pietre ce conținea ceramică Monteoru, o depunere groasă de cca. 0,1/0,15 m cu ceramică de tip Costișa. Sub această depunere din epoca bronzului au fost descoperite fragmente ceramice precucuteniene.

Obiectivul viitoarei campanii arheologice îl reprezintă cercetarea exhaustivă a "Cetățuii". Valorificarea acestei așezări este deosebit de importantă pentru cunoașterea manifestărilor culturale din epoca bronzului în spațiul situat la răsărit de Carpați.

78. Covasna, jud. Covasna

Punct: Cetatea Zânelor

Cod sit: 96441.01

Colectiv: Valeriu Sirbu - responsabil (M Brăila), Viorica Crișan - responsabil sector (MNIT), Monica Mărgineanu-Cârstoiu (IAB), Cristina Popescu (MCR), Dorin Ursuțiu, Luminița Săsăran (MNIT), Stănică Pandrea (M Brăila), Ștefan Bîlici (UAIM București), Virgil Apostol (MNIR), Ludmer Charlotte

Cercetările s-au concentrat atât asupra sistemului de fortificație, cât și a stratigrafiei de pe Terasa a III-a. În acest sens au continuat săpăturile în unele secțiuni începute în 2000 (S. 7, S. 9) și s-au deschis noi sectoare, respectiv S. 10 - S. 16.

Prin secțiunea S₁₆, de pe latura de N a sitului, s-au interceptat atât vestigiile fortificației de pe marginea Acropolei, cât și unele structuri din piatră, situate cam la mijlocul pantei dintre Acropolă și Terasa I-a. Pe marginea Acropolei s-au păstrat doar puține vestigii: pe o lățime de 2/2,1 m se observă o aglomerație de pietre nefasonate, infrastructura de lemn carbonizată și o masă compactă de pământ ars la roșu; o parte din elevația fortificației era prăbușită pe pantă. Cam la mijlocul pantei pe Terasa I-a, unde terenul era mai aplatizat, s-au păstrat fundațiile unor structuri din piatră, observându-se baza unor ziduri din plăci de gresie, îngrijit așezate. Prin cercetările din 2002 vom încerca să deslușim rostul acestor amenajări, care par a fi fost anterioare fortificației de pe marginea Acropolei.

Prin săpăturile din suprafața S. 7 A - C, situată la întâlnirea dintre Terasele a II-a și a III-a, s-au obținut noi date, fără a se putea lămuri pe deplin situația fortificațiilor din această zonă.

S-a dezvelit paramentul interior al fortificației de pe Terasa a II-a, cu cel puțin o fază de refacere, și colțul unui alt zid ce era perpendicular pe acesta.

În toată suprafața cercetată erau bârne masive, carbonizate, uneori cu o grosime de 0,3/0,4 m, provenind de la structura de lemn a fortificației, iar stratul de pământ ars la roșu avea o grosime de 0,3/0,7 m. De menționat că în campania din anul 2001, pe panta Terasei a II-a, la o distanță de cca. 10 m și paralel cu acest zid, s-a depistat un alt parament de zid ce avea o înălțime de peste 2 m. Prin cercetările din 2002 urmează să vedem care era structura fortificațiilor din această zonă, întrucât impresionantele vestigii sugerează atât ziduri de susținere și de apărare a pantei, cât și eventuala prezență a unui turn.

Pe Terasa a III-a, în suprafețele S. 10 - S. 15, s-a dezvelit o bună parte din vestigiile unui mare edificiu cu

fundații din piatră, cu o latură de cca. 12 m, compartimentat în două camere, fiecare cu câte o vatră de foc. În interiorul edificiului erau bucăți mari de lipitură și cărbune, numeroase vase ceramice sparte *in situ*, mai multe cești-opaițe, unelte de piatră, lut și fier, cuie, piroane și scoabe din fier. Prin campania din 2002 urmează să-l cercetăm în întregime.

Tot pe Terasa a III-a s-au continuat săpăturile în secțiunile S. 6 și S. 9, între complexele descoperite remarcându-se o locuință de suprafață, decopertată parțial, și o groapă menajeră în interiorul căreia au fost descoperite bucăți de lipitură, cărbune, numeroase vase ceramice fragmentare, jetoane, fusaiole și un fragment de oglindă. Menționăm că toate trei complexele descoperite aparțin ultimei faze de locuire dacică

Inventarul arheologic descoperit este de o mare varietate, îndeosebi la vasele ceramice.

Pe Acropolă și pe Terasa a III-a s-au găsit doar câteva fragmente de vase din epoca bronzului, probabil cultura Wietenberg.

Mai multe fragmente descoperite pe Terasa a III-a provin de la vase ceramice din prima epocă a fierului.

În schimb, din epoca dacică s-a găsit o cantitate impresionantă de vase. Cele care provin din zona fortificațiilor sunt mai fragmentare, dar foarte multe întregibile între cele descoperite în locuința, groapa și edificiul de pe Terasa a III-a.

Vasele ceramice sunt de o mare varietate tipologică și utilitară. Modelate cu mâna sau cu roata, arse oxidant sau inoxidant, ele acoperă aproape toată gama olăriei dacice din sec. II a. Chr. - I p. Chr.

Este de semnalat și prezența unor forme de vase sau a unor motive decorative deosebite. Tipurile cele mai numeroase sunt totuși borcanele, fructierele, ceștile-opaiț, vasele de provizii (unele de tip *pthos*), *kantharoi*, străchinile, strecurătorile, capacele etc.

Importurile elenistice sunt reprezentate, aproape în totalitate, de amfore.

Uneltele și ustensilele constau din: cuțite, cuie și piroane, scoabe, dălți, cute, fusaiole și rondelile, instrumente de modelat ceramica etc.

Piese dacice se datează în perioada secolelor II a. Chr. - sec. I p. Chr.

Cercetările vor continua în toate sectoarele amintite, urmărindu-se cu precădere clarificarea situațiilor apărute. Se impune de asemenea conservarea și restaurarea vestigiilor decopertate.

Planșa 44

79. Cucuiș, com. Beriu, jud. Hunedoara

Punct: Cetatea medievală

Cod sit: 88298.02

Colectiv: Zeno K. Pinter (ULB Sibiu), Mihai Căstăian, Daniel Țuțuianu (MCDR Deva)

După campaniile arheologice din anii 1998 - 2000, investigația asupra cetății medievale de la Cucuiș în anul 2001 a constat, din lipsa fondurilor necesare, în cercetări de suprafață. Au fost cercetate pe teren toponimele care au legătură cu fortificația medievală. În principal a fost cercetată „Valea Cetății”, care mărginește la NE și la E dealul pe care se afla fortificația, unde a fost localizată cariera de piatră folosită la ridicarea cetății. Aceasta se află pe malul drept al văii, plasată în dreptul cetății, la NE, la cca. 100 m diferență

de nivel. De aici în lungul văii, după 40 de m se observa un drum, destul de pieptiș, care permite accesul înspre șaua aflată la SE de cetate. Locul de întâlnire al drumului cu cumpăna de ape poartă numele de „Tăul cetății”, probabil sursa de aprovizionare cu apă cea mai apropiată. Din acest punct drumul continuă spre NV, urcând ușor, pentru ca după 180 m să ajungă la cetate, în dreptul turnului de poartă. Faptul că roca locală este deosebit de friabilă nu a permis utilizarea ei la construcția zidurilor, de aceea a fost utilizată o rocă de culoare gri - albăstruie, tot un șist cristalin, aflat pe valea cetății. Urmează ca cercetările viitoare să investigheze aspectele legate de exploatarea și transportul pietrei.

Planșa 45

80. Cumpărătura, com. Bosanci, jud. Suceava

Punct: satul medieval Nemirceni

Cod sit: 147152.01

Colectiv: Florin Hău, Ion Mareș (CMJB Suceava)

Cu prilejul unor cercetări de suprafață efectuate în anii anteriori, au fost identificate în teren, urmele unei așezări medievale datând din sec. XIV - XVIII, care s-a dovedit a fi, după studierea probelor documentare, satul între timp dispărut, Nemirceni¹. Așezarea a fost întemeiată în a doua jumătate a sec. al XIV-lea², având la originea denumirii sale, antroponimul Nemirca (Ciortorischii), de fapt numele unui înalt demnitar din Sfatul domnesc al Moldovei, care apare menționat între anii 1431 și 1439, în timpul domniilor lui Alexandru cel Bun și a fiilor acestuia Iliș și Ștefan³.

Situl de la Nemirceni⁴ se află la cca. 11 km S de orașul Suceava, în aria bazinului superior al pârâului Șomuzul Mic, pe malul drept al iazului contemporan *Nimercești*, al cărui baraj de arcamet a fost amenajat pe la mijlocul sec. trecut. Până la drumul național DN2 (Siret - București), actualmente drumul european E 85, sunt în linie dreaptă cca. 1,72 km spre V, în vreme ce coordonatele geografice ale acestui monument necunoscut sunt: 47°33'22" latitudine nordică și 26°17'31" longitudine estică.

Autorii perieghezilor⁶ au cules atât de la fața locului cât și din referințele documentare, suficiente date pentru a bănui de temei că, la Nemirceni au existat, o curte boierească - vag identificată în teren, o biserică de piatră cu necropola aferentă și mai multe locuințe datând din sec. XIV-XVIII. De altfel, ruinele bisericii, ascunse sub masa de dărâmături a unei movile de plan elipsoidal, erau și au rămas bine individualizate față de orizontala terenului înconjurător, dominând cota de referință a acestuia cu o înălțime de cca. 2 m⁷.

În anul 2001, beneficiind de sprijinul financiar al Ministerului Culturii - Serviciul Arheologie, Muzeul Național al Bucovinei, a inițiat o campanie sistematică de cercetări arheologice, stabilindu-și obiectivele unui program mai amplu, care urma doar să debuteze cu cercetările de la Nemirceni. Este vorba despre reluarea cercetărilor sistematice asupra siturilor rurale de vârstă medievală din nordul Moldovei, în contextul în care aceste preocupări fuseseră întrerupte (cu rare excepții⁸), mai bine de douăzeci de ani⁹.

Obiectivul esențial al acestui program a fost și a rămas, culegerea cât mai multor date referitoare la

planimetria, stratigrafia/cronologia și întreaga complexitate de factură arheologică a așezărilor rural-medievale reperate în Bucovina, știut fiind faptul că, despre așezările de acest fel, există date documentare insuficiente de concrete, astfel încât să-i fie garantată cercetătorului, formularea cu succes a unor aprecieri mai ample în definirea caracteristicilor particulare (mai ales!), ale habitatului rural-medieval circumscris ariei teritoriului est-carpatic, pentru perioada sec. XIV - XVII¹⁰.

Până la data redactării unui nou studiu de sinteză dedicat aspectelor fundamentale ale civilizației medieval-rurale românești din aria teritoriului est-carpatic¹¹, vor fi necesare ample cercetări sistematice care să determine epuizarea cantitativă a vetrelor majorității așezărilor medievale reperate, încadrabile din punct de vedere cronologic în perioada care și aici interesează¹². O monografie arheologică de sit medieval-rural, având ca obiect studiul aprofundat al tuturor aspectelor care pot fi „sustrase” unei realități atât de sumar descrise în sursele de informații documentare și narrative de epocă, nu a văzut încă lumina tiparului, pentru o așezare din nordul Moldovei¹³, astfel încât, autorii prezentului raport speră ca până la finele anului 2005, să poată concretiza cercetarea exhaustivă a sitului de la Nemirceni și cu acest rezultat¹⁴.

Debutul cercetărilor sistematice de la Nemirceni a fost așadar premers de o destul de amplă fază inițială de documentare, la capătul căreia, echipa angajată în coordonarea și efectuarea săpăturilor, dispunea de o serie de date concrete, între care și mențiunea expresă a unui document datând din 24 decembrie 1730, despre „biserica de piatră și cu temelie și pivniță de piatră”¹⁵ de la Nemirceni, încă existând (nedărâmată!!) atunci, biserică pe care, ilustrul prelat - mitropolitul Gheorghe, o cumpărase de la unii urmași ai familiei boierilor Șeptilici și o dăruise Mitropoliei de la Suceava. În teren, nu s-a putut determina cu exactitate poziția ruinelor bisericii, astfel încât, deschiderea secțiunii S. I/2001, a dus doar la concluzia că latura de V a monumentului trebuie căutată la cca. 1/1,5 m alături, spre E. Abia deschiderea casei C 1/2001, încă în faza de debut a cercetărilor, a determinat surprinderea în plan a colțului de SV al bisericii, într-o poziție nu tocmai perpendiculară față de orientarea casei, cum s-ar fi dorit¹⁶.

Una dintre primele observații care s-au cules la fața locului, ține de constatarea că nici unul dintre mormintele cercetate, nu era secționat de șanțul fundațiilor monumentului, situație care și în etapele ulterioare ale cercetării avea să rămână neschimbată.

Dintre cele 31 de morminte investigate, doar două au oferit membrilor echipei șansa de a găsi indicii cronologice mai clare - este vorba despre cele două monede culese (în context) din mormintele M 29 și M 30 datând - cea dintâi - din 1562 și cea de a doua din anul 1601 (a se vedea planul general).

În apropierea monumentului, mai precis la câțiva metri spre SV de acesta, au fost cercetate cele două pietre de mormânt datând de pe la începutul sec. XVII, a căror proveniență este cu certitudine din interiorul bisericii, poziția secundară actuală în care au fost găsite explicându-se prin faptul că, pe la începutul anilor '60 aici au avut loc o serie de „îmbunătățiri funciare” vizând „recuperarea” pentru agricultură a suprafeței de teren ocupată de ruinele bisericii.

Nivelarea terenului s-a făcut cu un buldozer, masa de ruine fiind serios afectată de aceste lucrări, în sensul îngrămădirii acestora sub forma unei movile cu înălțimea de cca. 2 m. În vârful acesteia, s-a descoperit cea de a treia

piatră de mormânt, confecționată dintr-un bloc de gresie nisipoasă ceva mai slab cimentată, ceea ce explică gradul ei de alterare mai ridicat în timp și determină actualmente citirea cu destul de mare greutate a textului din jurul câmpului decorat.

Trebuie reținut și faptul că, cea de a doua piatră de mormânt existentă în apropierea ruinelor bisericii, a fost ruptă în două, fragmentul de jos al acesteia fiind totodată, parțial mutilat¹⁷.

Obiectivul cercetărilor din această campanie fiind momentan numai acela al identificării în teren a planului bisericii, nu s-au făcut investigații în zona perimetrului interior al monumentului, arie din care, bănuim că provin pietrele de mormânt.

S-a cercetat atent doar o mică suprafață aparținând interiorului bisericii, anume aceea existentă în colțul nord-estic al absidei laterale de pe latura de S a complexului, ocazie cu care s-a putut constata faptul că biserica a avut două nivele de călcare succesive, distinct constatate prin existența a tot atâtea amenajări ale unei podine de lut.

Prima, amenajată probabil cu lutul galben-purtat scos din șanțurile de fundare ale complexului la data construirii sale, și a doua, amenajată ceva mai târziu, tot din lut galben-purtat, stratigrafic surprinsă imediat deasupra dungii de culoare cenușie închisă, care marchează acumularea depunerilor de la acest nivel, până la data amenajării acestei (a doua) podiri¹⁸.

Autorii prezentului raport consideră că, la capătul lucrărilor desfășurate pe parcursul campaniei de cercetări sistematice din anul 2001, au reușit să culeagă informații suficient de interesante despre planimetria bisericii de la Nemirceni, astfel încât să o poată alătura, seriei monumentelor de acest fel din nordul Moldovei, care alcătuiesc categoria bisericilor de plan triconc - simplu, edificate în intervalul cronologic datând de pe la sfârșitul sec. XIV și începutul sec. XV¹⁹. În momentul de față, lipsind date stratigrafice concludente referitoare la nivelul de construcție al monumentului, s-a putut deduce doar faptul că, din (aceiași) punct de vedere planimetric, există apropieri notabile, între biserica de la Nemirceni și bisericile vechilor mănăstiri de la Humor²⁰ și Vatra Moldoviței²¹, județul Suceava, chiar dacă aceasta din urmă, prezintă un plan ceva mai evoluat²². Important rămâne ca atare și faptul că, planul bisericii de la Nemirceni, care nu are pronaos, pare a fi din acest unghi de vedere, similar cu acela al vechii biserici a Mănăstirii Humorului și că, mai mult decât notabil din punctul nostru de vedere, absidele complexului de la Nemirceni, prezintă aceeași particularitate cu acelea de la Moldovița, fiind semicirculare în interior și poligonale în exterior. Din punct de vedere structural, cele mai expresive apropieri s-ar impune între biserica de la Vatra Moldoviței și aceea de la Nemirceni, dacă - mai întâi - s-ar face abstracție de prezența pronaosului de acolo și - mai apoi - s-ar lua în calcul grosimea asemănătoare a zidurilor absidei altarului, și inclusiv, forma amintită a tuturor absidelor, specifică ambelor monumente²³.

Reiese, fie și din aceste sumare constatări²⁴, faptul destul de evident după opinia noastră, cum că cele trei monumente sunt „înrudite” din punct de vedere structural și morfo-planimetric, în principiu, biserica de la Nemirceni, purtând până la această dată, semnele apartenenței sale previzibile, la faza incipientă a cristalizării planului triconc-simplu pentru monumentele ecleziale de piatră din nordul Moldovei²⁵, în versiunea - sperăm noi a o demonstra - a

bisericilor de curte datând și acestea din perioada începuturilor evului mediu românesc (statal !) de la răsărit de Carpați²⁶.

Planșa 46

Note:

1. Florin Hău, Ion Mareș, *Ruinele unui monument istoric necunoscut: biserica satului (dispărut) Nemirceni*, în: „Suceava”, anuarul Muzeului Național al Bucovinei, nr. XXII - XXIII/1995 - 1996, p. 326 - 337.
2. După încadrarea cronologică a materialului ceramic recoltat la fața locului.
3. DOCUMENTA ROMANIAE HISTORICA, serie A, Moldova, vol I, documentele cu numărul: 103, 152, 184, 192, 194 și 197 (vezi și Al. Gonța, *Documente privind istoria României, A, Moldova. Indicele numelor de persoane*, ed. I. Caproșu, București 1995, p. 507, Nemirca (Ciortorischii).
4. Existent în aria administrativă a comunei Bosanci, satul Cumpărătura, județul Suceava
5. Hidronim care păstrează aproape nealterată forma toponimului inițial, menționat documentar pentru prima dată în dreptul anului 1586 (*Suceava. File de istorie. Documente privitoare la istoria orașului (1388 - 1918)*, coordonator de ediție I. Caproșu, vol. I, București 1989, p. 198, documentul cu numărul 75).
6. vezi supra n. 1
7. Au atras atenția în sit, mai ales cele trei pietre de mormânt, datând din prima jumătate a sec. XVII descoperite în poziție neîndoielnic secundară, dacă se are în vedere și faptul că, pe la sfârșitul anilor '60 ai sec. trecut, s-a umblat în aria necropolei cu buldozerul, pentru lucrări de ameliorare agro-tehnică.
8. Lia și Adrian Bătrâna, *Reședința feudală de la Netezi (jud. Neamț)*, SCIVA, 1985, tom 36, nr. 4, p. 297 - 315.
9. Cel puțin din punct de vedere cronologic, în anul 1980, vedea lumina tiparului la Suceava, un studiu cu accentuat caracter programatic, semnat de Mircea D. Matei (*Observații privind cercetarea satului medieval din bazinele Moldovei și Șomuzului Mare*, în: anuarul „Suceava” al Muzeului județean, nr. VI-VII, p. 129-138; în context, rămâne important și studiul aceluiași reputat autor, intitulat *Observații în legătură cu raporturile economice dintre orașele medievale și satele situate în împrejurimile acestora (Realități din Țara Românească și Moldova)*, SCIVA, 1978, tom 29, nr. 3, p. 365-385), care fundamenta pentru prima oară, o serie de incitante direcții ale cercetării arheologice-sistemate, asupra habitatului medieval-rural din nordul Moldovei, stabilind și argumentând obiective dintre cele mai interesante, fără ca ulterior, o asemenea preocupare să fi determinat și o extindere controlată și coordonată a cercetărilor în teren, cu acest sens.
10. Două lucrări apărute în același an, rămase până astăzi unicat în materie (Mircea D. Matei, Emil I. Emandi, Oct. Monoranu, *Cercetări arheologice privind habitatul medieval rural din bazinul superior al Șomuzului Mare și al Moldovei (sec. XIV-XVII)*, Suceava, 1982, și Mircea D. Matei, Emil I. Emandi, *Habitatul medieval rural din valea Moldovei și din bazinul Șomuzului Mare (sec. XI-XVII)*, Ed. Acad., București 1982), tratează cu maximum de eficiență, obiectul relativ restrâns din punct de vedere cantitativ, al unor cercetări sistematice cu rezultate mai mult decât notabile, dar neepuizate din condiții obiective, efectuate asupra siturilor medieval-rurale de la Berchișești, Liteni, Zaharești și Tulova (Vorniceni Mari), județul Suceava. Importanța excepțională a acestor lucrări, remarcată la vremea ei, prin cucerirea de

către ediția bucureșteană a premiului Academiei Române, constă în faptul ușor de demonstrat că, atât suportul metodologic cât și acela al manierei de abordare strict tehnică a problematicii arheologice a studierii habitatului medieval rural, au fost rezolvate, încă de pe atunci, în cele mai multe privințe.

11. A căruia problematică să fie extinsă dincolo de rezultatele concretizate până la această dată (cf. Mircea D. Matei. *op. cit.*, Buc. 1982, Ed. Academiei).

12. Este de așteptat ca, în scurt timp, elementele metodologice ale acestor cercetări, să se cristalizeze în forma reluată și completată cu noi obiective de cercetare a metodologiilor deja existente, a căror laborioasă consistență nu va trebui să facă abstracție de aspectele „minore” ale problematicii cum sunt: topografierea exactă a tuturor datelor planimetrice descoperite în sit; prelevarea și interpretarea interdisciplinară a tuturor probelor de șantier care pot oferi informații despre totalitatea materialelor folosite în epocă pentru amenajarea locuințelor, curților boierești, bisericilor și/sau a construcțiilor anexe, a instalațiilor de încălzit, etc.

13. Rămân și cu acest prilej de remarcat eforturile „de o viață” ale cercetătorului Ioan Mitrea de la Muzeul „Iulian Antonescu” din Bacău, ale căruia insistente stăruințe au determinat apariția celei mai recente monografii arheologice de sit rural (prefeudal) din Moldova, la capătul quasi - epuizării cercetărilor din stațiunea Davideni, jud. Neamț, pentru intervalul cronologic al sec. V-VIII, din întinderea primului mileniu creștin. (Ioan Mitrea, *Așezarea de la Davideni din sec. V-VIII. Comunități sătești la E de Carpați în epoca migrațiilor*, Piatra Neamț, 2001).

14. Din punct de vedere metodologic, există suficiente modele anterioare în domeniu, chiar dacă problematica la care trimitem aici este sensibil mai vastă decât s-ar cere: N. Constantinescu, *Coconi - un sat din Câmpia Română în epoca lui Mircea cel Bătrân*, București, 1972; E. Neamțu, V. Neamțu, S. Cheptea, *Orașul medieval Baia în sec. XIV-XVII*, Iași, 1980; Mircea D. Matei, *op. cit.*, București, Ed. Acad. 1982; Dan Gh. Teodor, *Civilizația romanică la E de Carpați în sec. V-VII e. n. Așezarea de la Botoșana-Suceava*, București, 1984; idem, *Continuitatea populației autohtone la E de Carpați în sec. VI-XI e. n. Așezările din sec. VI-XI de la Dodești-Vaslui*, Iași, 1984; V. Neamțu, *Istoria orașului medieval Baia*, Iași, 1997; M. D. Matei, *Geneză și evoluție urbană în Moldova și Țara Românească până în secolul al XVII-lea*, Iași, 1997; R. POPA, *Țara Maramureșului în sec. al XIV-lea*, București, 1997; I. Mitrea, *Așezarea din sec. VI-IX de la Izvoarele-Bahna - realități arheologice și concluzii istorice*, Piatra Neamț, 1998; idem, *Așezarea de la Davideni din sec. V-VIII. Comunități sătești la E de Carpați în epoca migrațiilor*, Piatra Neamț, 2001, etc.

15. C-tin Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei și a Catedralei mitropolitane din Iași*, București, 1888, p. 12. doc. nr. XV („1730. Dăruiri făcute Mitropoliei de către Gheorghie Mitropolitul Moldovei.”).

16. Biserica a fost orientată cu cca. 15° deviație SE față de axul cardinal V - E, identificat în funcție de coordonatele reperului nord-topografic al locului.

17. O situație asemănătoare o prezintă și o piatră de mormânt căreia îi lipsește o importantă porțiune din text și din decor.

18. Interesează aici și faptul că, imediat peste fața superioară a acestei podiri cu lut galben-purtat, se află resturi de moloz și fragmente mari de piatră dislocată,

provenind de la un nivel de demolare, momentan nedat (există așadar și posibilitatea ca, din punct de vedere cronologic, să avem de a face cu un nivel de demolare anterior celui menționat cu ocazia descrierii lucrărilor de răzuire mecanică, petrecute la începutul anilor '60).

19. Situația stratigrafică cercetată în teren, a oferit din păcate numai constatări sumare și momentan neconcludente despre nivelul de construcție al bisericii, din pricina faptului că, atât în sectorul S, (casetele C1, C4, C6) cât și în sectorul V (casetele C2 și caroul C3/S1) lucrările de răzuire mecanică severă deja citate, au afectat foarte grav omogenitatea firească din punct de vedere cronologic a acumulărilor în această zonă (a se vedea profilul casetei C6-V).

20. Cercetată în anul 1967 - Elena Busuicoc și Gh. I. Cantacuzino, *Date arheologice asupra vechii mănăstiri a Humorului*, SCIV, tom 20, nr. 1, 1969, p. 67-83.

21. Gh. I. Cantacuzino, *Vechea mănăstire a Moldoviței în lumina cercetărilor arheologice*, în: Buletinul monumentelor istorice, nr. 3, 1971, p. 80-85.

22. Este vorba despre faptul că, biserica vechii mănăstiri a Moldoviței, pentru prima etapă a edificării sale, anume aceea datată de descoperitorul ei la începutul sec. XV (cf. Gh. I. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 82), prezintă particularitatea unui plan de tip pronaos - naos - altar, spre deosebire de planul bisericii vechi a Mănăstirii Humorului, (prima fază), edificată pe un plan de tip naos-altar, cu absidele semicirculare atât la interior cât și la exterior.

23. O observație atentă asupra aceluiași parametri planimetrice între cele două monumente, trimite la constatarea unei grosimi apreciabile a zidului de incintă-V aparținând bisericii de la Nemirceni, comparabilă până la similitudine cu situația vizibilă în aceeași poziție de la Humor = cca. 1,8 m.

24. În mod obiectiv determinate de stadiul încă incomplet al cercetărilor de la Nemirceni

25. O bibliografie restrânsă, dar concisă în acest domeniu, se cere parcursă prin consultarea a cel puțin următoarelor titluri: N. Iorga, G. Balș, *Histoire de l'art roumain ancien*, Paris, 1922; V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române*, București 1959; Gr. Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, 1963; Ch. Delvoye, *L'art byzantin*, Paris 1967; R. Theodorescu, *Quelques remarques sur le role des villes et des monastères dans la civilisation valaque du XIVe siècle*, în Actes du IIe Congrès des études du Sud-Est européen, Atena 1970; M. A. Musicescu, *Relations artistiques entre Byzance et les pays roumains (VIe - XIVe siècles)*. *Etat actuel de la recherche*, în XIVe Congrès international des études byzantines. Bucarest 6-12 septembre 1971. Rapports IV, București 1971; R. Theodorescu, *Despre planul triconc în arhitectura timpurie a sud-estului european*, în Studii și cercetări de istoria artei, seria artă plastică, tom 20, 1973, nr. 2 și mai recent, Cr. Moisescu, *Interferențe și sinteze stilistice la începuturile arhitecturii ecleziiale moldovenești (sec. XIV - XV*, în *Ars Transilvaniae*, III, 1993, p. 5-40.

26. Semnalate în teritoriu mai sunt câteva asemenea situri, la Arbore (cca. 55 m S de biserică cu hramul *Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul* (1502), Bălinești (1499), Volovățul vechi (sf. sec. al XIV-lea), Todirești (sec. al XV-lea), Bădeuți-Milișăuți (sf. sec. XIV), dacă e să ne referim doar la cele știute pentru jumătatea de N a teritoriului județului Suceava. (singura cercetare sistematică efectuată pe un sit de o asemenea factură, anume aceea din anul 1981 - 1983, cf. M. D. Matei, E. I. Emandi, *O citorie din secolul al XIV-lea a vornicului Oană de la Tulova*, în: Studii și cercetări de istoria artei, Seria artă plastică, tom. 32, p. 3-13, București, 1985, a

rămas incompletă din motive obiective).

81. Dalboșeț, com. Dalboșeț, jud. Caraș Severin

Punct: Dragomireana

Cod sit: 52589.02

Colectiv: Dumitru Protase - responsabil (UBB Cluj), Mariana Crînguș - responsabil sector, Doina Benea, Atalia Ștefănescu, Sânziana Preda, Nicolae Hurduzeu (UV Timișoara)

În campania arheologică din 2001 au continuat cercetările în zona de N a edificiului, la 3,6 m de secțiunea S. I/2000, adică la 29 m de colțul de NE al casei lui Nicolae Gaină. Noua secțiune, S. I/2001 are dimensiunile de 21 x 2 m, orientată 80° NE - 260° SV.

Situația stratigrafică este următoarea și ea este asemănătoare cu cea din campania anului 2000:

1. pământul steril.

2. faza de lemn a complexului.

3. nivelul marcat de un bloc de calcar mare, cu dimensiunile de 1,35 x 0,6 m cu fundație de blocuri de piatră din micașist și pietre de râu de mici dimensiuni.

4. faza de piatră cu mai multe subfaze. Fundațiile zidurilor au fost săpate într-un pământ lutos. La zidul B se observă mai multe etape de construcție.

5. strat de dărâmatură bulversat de săpăturile anterioare. Se caracterizează printr-un pământ negru, bolovani de râu și mortar. Intre M. 9 și M. 13 se observă un strat compact de lut cu urme dense de țigla și olane.

6. humusul actual.

S-au conturat trei încăperi dispuse în șir, prima prezentând o absidă:

Încăperea I absidată are o fundație de 0,95/1 m. Se cunosc două faze ale încăperii marcate prin cele două podele. A fost dezvelit și pragul de acces în încăpere. Pe prag fuseseră fixate 2 scânduri, fiecare având lățimea de 0,27/0,28 m, amprenta lor păstrându-se foarte bine în mortar. Această încăpere are o lungime de 6,75 m. Zidul absidat (A) are o grosime de 0,6 m și în interior prezintă o tencuială de 3 cm. Alte două ziduri (B și C) delimitează încăperea I, au o fundație de 1 m, iar lățimea lor este tot de 0,6 m. Zidurile sunt realizate din piatră de râu și mortar.

Încăperea II (dimensiuni: L = 5,2 m, l = 2,45 m) se află în continuarea încăperii I. Pe lângă zidurile denumite (B și C), se conturează un altul (D), care are o fundație de cca. -0,85 m. În interiorul încăperii podeaua este păstrată parțial executată din mortar cu urme de *cocciopesto*.

Încăperea III delimitată de zidurile (D) și (E) are o lungime de 5,25 m. Întreaga încăpere este acoperită de o podea de *cocciopesto*, foarte bine păstrată care are o grosime de 8 cm. Ea este așezată pe un pat de piatră de râu, prinsă într-un strat de mortar în *opus spicatum*.

Toate zidurile sunt realizate din piatră de râu și mortar, au uneori o lățime de 0,6/0,75 m, iar fundația lor poate ajunge până la 1 m. În încăperile I și III s-au depistat podele, cea din încăperea III fiind de foarte bună calitate. Absida prezentă în prima încăpere, alături de podelele de *cocciopesto* amintite ne îndeamnă să credem că ne găsim în zona băilor romane ale complexului de la Dalboșeț. Încăperile I și II prezentau urme de tencuială fină pe pereți, finisajul fiind unul de calitate. Ca și în anul precedent, se remarcă lipsa materialului arheologic, găsind doar un fragment de cărămidă cu câteva litere incizate în pasta crudă.

Concluzii: Cercetările de până acum au întărit convingerea existenței unei construcții romane având 3 etape de existență în care ultima cu mai multe subfaze. Datarea acestora nu se poate face cu deosebită claritate având în vedere lipsa totală a materialului arheologic până acum.

Résumé

Dans la campagne archéologique de l'année 2001 ont été découvertes trois pièces de l'établissement de Dalboșeț (dép. Caraș-Severin). À l'intérieur de ces pièces on a trouvé des planchers de cocciopesto. Du point de vue stratigraphique on soutient l'existence de trois phases. L'absence de matériel archéologique il est difficile à dater les phases de l'établissement romain de Dalboșeț.

82. Dedulești, com. Topliceni, jud. Buzău

Punct: Fostul schit Dedulești „Pogorârea Sfântului Duh”

Cod sit: 49803.01

Colectiv: Emil Lupu (ABRAL ARTPRODUCT SRL)

Finanțator: Parohia Dedulești

Proiectant general: ABRAL ARTPRODUCT SRL - șef proiect arh. Liviu Brătuleanu

Din fostul ansamblu monahal se mai păstrează acum doar biserica având hramul „Pogorârea Sfântului Duh”, pe marginea unei terase superioare de pe malul drept al râului Râmnicu Sărat. Potrivit pisaniei puse la intrarea în biserică în 1834, biserica ce “se prăznuiește și se cinstește hramul Sfânta Troiță, au fost zidită din început până la leatu 7128 (1619-1620) de un răposat Dedu Deducu”. Ea este de plan treflat, fiind compusă din pridvor închis, pronaos și naos cu abside laterale și altar circular la interior și poligonal la exterior. Tâmpla actuală a fost construită în 1813, când a și fost pictată de Eroftei zugravul, având clare influențe baroce. La ctitorirea sa, Dedu postelnic a închinat-o mănăstirii Cațichi din Ianina (Epir - Grecia), și a înzestrat-o cu mori de apă, pământuri, sate și robi țigani). Cu mare probabilitate, în preajma mănăstirii se afla și una din reședințele familiei Dedulescu. Vechimea așezământului bisericesc este mult mai mare, dovadă fiind și urmele unei biserici mai vechi, lângă cea actuală. Se consideră că biserica mănăstirii a avut și o fortificație exterioară, ce apăra chiliile dispărute acum. Zvonița actuală a fost ridicată la SE de biserică, de un stareț al mănăstirii, Stratonie Deduleșteanu, în anul 1834, peste ruina unei biserici mai vechi. La exterior biserica este împodobită cu un brâu median și este văruită. La interior se păstrează pictura în ulei executată de Eroftei zugravul în 1813, și patru icoane împărătești din 1792, executate de Talasii zugravul. Ușile împărătești au fost sculptate în 1898. După secularizarea averilor mănăstirești, viața monahală la Dedulești a încetat, iar în fostele chilii a fost amenajată școala elementară din sat, ce a funcționat între 1864 și 1918. După primul război mondial au fost demolate toate clădirile anexe ce se mai păstrau.

În perioada 6 octombrie - 14 decembrie 2000 a fost efectuată prima campanie de cercetare arheologică în cadrul căreia au fost realizate 13 casete și două secțiuni: 12 casete în perimetrul bisericii actuale - biserica II - la interiorul și exteriorul acesteia, o secțiune și o casetă în perimetrul fostei biserici (biserica I) - la SE de cea actuală - și o secțiune la marginea sudică a platoului pe care s-a aflat mănăstirea.

În perioada mai - septembrie 2001, cu intermitențe, a fost realizată a doua campanie de cercetare arheologică, având

drept principal obiectiv stabilirea planimetriei și datarea bisericii dispărute, aflată la SE de cea actuală, ce fusese deja surprinsă în campania precedentă. Cu această ocazie au fost efectuate două secțiuni ce au stabilit planimetria naosului și a pridvorului, după ce în campania precedentă fusese stabilită relația stratigrafică verticală între cele două biserici și fusese sondat pronaosul acesteia. După aceasta s-a procedat la degajarea interiorului bisericii I de molozul aparținând demolării acesteia, între secțiunile executate, până la cota pardoselii interioare.

Pământul viu este reprezentat de un loess nisipos, conținând rare urme de combustii vegetale și concrețiuni calcaroase. Cea mai mică adâncime la care a fost întâlnit este de -2,3 m (față de waagriss), iar cea mai mare este de -3,5 m (față de waagriss). În locul acestui nivel fără urme antropice, în CAS. 4 a fost întâlnit un strat de prundiș cu urme nisipoase și vegetale. Deasupra pământului viu apare un mic strat de pământ viu amestecat cu humus vechi. Imediat deasupra acestui nivel este un nivel de humus vechi cu urme vegetale și rar cărbune și chirpic. Urmele antropice de cărbune și chirpici provin de la un nivel de locuire preistorică, determinată în CAS. 6, locuire preistorică neprecizată care și-a așezat complexele chiar pe pământul viu. Pe stratul de humus vechi s-a realizat prima etapă de construire medievală, aparținând bisericii I (localizată sub zvonița actuală), și ale unor construcții anexe surprinse în interiorul bisericii II.

Acest nivel medieval se află la adâncimea medie de cca. -2,7/-2,9 m (față de waagriss) în interiorul bisericii și aproximativ -2,2/-2,4 m (față de waagriss) în afara acesteia, fiind reprezentat de un strat de 4/10 cm. de cărămizi fragmentare cu mortar de var, nisip și pietricele. Acest nivel este unitar și bine conturat în jumătatea de E a platoului actual, fiind înlocuit de un strat de chirpici în jumătatea de V. Urmează un strat subțire de depunere de pământ brun cu pigment de mortar, aparținând perioadei de utilizare a bisericii I și apoi nivelul de construire și săpare a bisericii II, aflată pe amplasamentul celei actuale. Aceste niveluri sunt reprezentate de straturi neuniforme, telescopate, de loess aruncat, pământ brun cu chirpici și apoi de mortar din construcția bisericii. În interiorul bisericii II avem apoi un nivel de pământ brun cu rar pigment de mortar, fără cărămizi sau pietre, aparținând amenajării terenului pentru pardoseala bisericii. Urmează apoi un nou strat de mortar, aparținând refacerii bisericii, nivel datat relativ în sec. XVIII. În interiorul bisericii a fost sporadic surprinsă prezența unor scânduri putrezite, aparținând pardoselii din sec. XVIII-XIX, iar în pridvor urmele unei pardoseli din cărămizi de epocă, ulterioară începutului din sec. XIX. Urmează un nou nivel de mortar, datat relativ în sec. XX, aparținând unei reparații ample a bisericii și, în interiorul bisericii, un strat de moloz adus pentru realizarea suportului pentru pardoseala actuală, pardoseală de lemn ce datează din a doua jumătate a sec. XX.

Biserica actuală este unitar construită la nivel de fundație. Toate zidurile de compartimentare interioară sunt întretesute iar talpa fundației este așezată pe sau în pământul viu reprezentat de loess nisipos. Fundațiile sunt realizate peste tot în aceeași manieră. Respectiv, după săparea șanțului de fundare, pe fundul acestuia a fost așezată o rețea de tiranți din lemn de secțiune patruleteră, cu latura de 0,2 x 0,25 m. Pe marginea șanțului de fundare au fost bătute rețele de pari din lemn ce au asigurat sprijinul unor cofraje din scânduri, ce au îmbrăcat

fundația la jumătatea superioară a acesteia, respectiv de la nivelul de construcție al bisericii I în sus. Fundația a fost realizată din straturi succesive de bolovani de râu de dimensiuni medii, alternate cu straturi de cărămizi fragmentare, înecate în mortar de var și nisip, de bună calitate. Elevațiile sunt realizate din asize de cărămizi de epocă cu dimensiunile de 27 x 15 x 4-5 cm.

Biserica I prezintă o fundație înaltă de aprox. 1,2 m. Ea este alcătuită din bolovani de râu de dimensiuni medii și mari, dispuși în asize, legați cu mortar de var și nisip, de bună calitate. Constructorul bisericii a căutat să așeze talpa fundației pe (sau în) pământul viu, reprezentat de loess-ul nisipos. În privința elevației păstrate, aceasta este alcătuită din aceleași asize de bolovani de râu, în rare cazuri fiind folosite cărămizi pentru egalizarea asizelor sau completarea spațiilor dintre bolovanii din asiză. Însă în umplutura de moloz a profilului estic al **Secțiunii I** se păstrează un fragment de zid prăbușit, alcătuit din straturi de cărămizi cu dimensiunile de 29 x 15 x 4 cm și bolovani de râu, care probabil provine de la un zid transversal de compartimentare a acestei biserici. Au fost descoperite și fragmente mari de zidărie din asize de cărămizi dispuse pe cant, provenind în mod cert din boltirile prăbușite ale edificiului.

Concluziile generale actuale sunt departe încă de a stabili cu precizie evoluția fostului ansamblu monahal. Abia după realizarea săpăturilor sistematice sub nivelul de călcare de epocă din interiorul bisericii I acestea vor avea o mai mare certitudine.

1. Platoul ocupat de biserica parohială actuală prezintă un nivel de locuire umană preistorică, ce coboară până la contactul cu pământul viu. Probabil că terenul respectiv era un luminiș pe terasa superioară a râului Râmnicu Sărat, având și o sursă de apă foarte apropiată, reprezentată de pâraiașul Gura Babei. Deoarece nu au fost descoperite inventare arheologice și nici nu au putut fi determinate complexe arheologice, datorită sistemului de săpătură în casete, atribuirea culturală sau cronologizarea acestui nivel nu a putut fi stabilită.

2. Între nivelul de locuire preistoric și primul nivel de construcție medievală s-a scurs o importantă perioadă de timp, în care terenul a fost ocupat de pădure. Nivel de humus vechi a fost determinat stratigrafic și el denotă că în această zonă nu a existat activitate antropică.

3. Primul nivel medieval are asigurată o cronologie relativă, dată de stratigrafia generală a ansamblului și de cea din Casetele 3 și 10, unde au putut fi puse în relație directă complexe din această etapă și biserica actuală. La SE de biserica actuală, în zona central-estică a platoului, a fost construită o biserică de plan trilobat, realizată din asize tencuite de bolovani de râu. În mod cert această biserică nu a fost o construcție izolată, ea fiind nucleul unui ansamblu monahal sau nobiliar.

La V de această construcție, în interiorul pronaosului bisericii actuale, au fost descoperite urmele unei clădiri din lemn, distrusă datorită unui incendiu. Deși nu avem o relație stratigrafică directă între biserica I de plan drept și această construcție incendiată, faptul că nivelul de construcție al bisericii I nu suprapune nivelul de incendiere al acestei clădiri, este suficient pentru a afirma că biserica I a avut anexe din lemn, surprinse arheologic la V de ea. Singura posibilitate de datare actuală a bisericii I este oferită de tradiția locală și de documentele ce afirmă că biserica a fost ctitorită de postelnicul Dediu Dedulescu.

4. După o perioadă de funcționare a bisericii I, în jurul și în interiorul acesteia fiind realizate înhumări, a fost construită

actuala biserică. Ansamblul monahal era deja în funcțiune și mărirea numărului de membri ai obștii a determinat construirea unei biserici mai încăpătoare. Potrivit relației stratigrafice și constructive din Casetă 3 considerăm că la edificarea actuala biserici, biserica I era încă în folosință. Așa cum din nou afirmă tradiția, credem că biserica I a fost transformată în paraclis și a continuat să funcționeze până la începutul sec. XIX. De altfel, în interiorul acesteia a fost surprinsă o etapă de refacere. Biserica I inițial avea probabil un iconostas, care a fost înlocuit cu o tâmplă. Acesta este singurul element de arhitectură din interiorul acestei biserici care conservă resturi de pictură. Decorul pictural floral, reprezentat de vreji și crini care ies din vase, realizat în tempera, este de o clară factură barocă. De asemenea, peretele de N al pronaosului, care avea prevăzută în prima sa etapă o scară de acces la o turlă-clopotniță, a fost închis într-o etapă anterioară anului 1672, când în dreptul ușii de acces la scară a fost realizat un mormânt având și o piatră tombală inscripționată. Aceasta ne conduce la presupunerea că blocarea ușii de acces la clopotniță s-a datorat dispariției acesteia anterior anului 1672.

Biserica II a fost realizată în cursul sec. XVII, probabil la sfârșitul acestuia. Fundațiile de rezaliți descoperite în Cas 10, 11, 13, și prezența unei uși (acum zidită) și a unei scări de acces - în peretele nordic al pronaosului, ne determină să credem că biserica II a avut o turlă pe pronaos. De asemenea, relația dintre pronaos și naos era mediată de o balustradă de zidărie cu arce și coloane. Fundația acestei balustrade a fost descoperită în Cas. 10 și 13.

5. La sfârșitul sec. XVIII, probabil în anul 1792, potrivit inscripției din ușa de lemn de acces la actuala turlă, biserica II suferă o transformare radicală. Motivul acestei intervenții nu-l putem decât bănui. Faptul că intervenția s-a centrat la zona elevației pronaosului și a pridvorului, ne face să credem că structura de zidărie pe care se sprijinea turla de pe pronaos, a cedat. Cu această ocazie s-a renunțat și la zidul de compartimentare dintre naos și pronaos. A fost acum realizat un turn-locuință pe pridvor, contrafortul de pe latura de N a bisericii, precum și sistemul de tunele-tainițe din biserică. Poate că tot acum a fost realizat zidul de sprijin surprins în Cas. 5, pentru a stabili biserica în zona de margine a platoului.

6. Datorită cutremurului din 1802, biserica II suferă o nouă transformare în anul 1813. Iconostasul este demontat și este construită actuala tâmplă barocă. Este refăcută pictura interioară. Biserica I este probabil afectată de acest cutremur sau de cel din 1828. Peste ruinele ei este construită actuala zvoniță.

7. La sfârșitul sec. XIX și în sec. XX, biserica a suferit noi intervenții de consolidare, de refacere a pardoselii și a acoperișului.

8. Nici în perimetrul bisericii I, nici al bisericii II nu au fost găsite olane, întregi sau fragmentare. Probabil că acoperișurile ambelor biserici au fost realizate din șiță, mai multe cuie fragmentare fiind descoperite în cursul săpăturilor.

Biserica I a avut paviment interior din cărămizi, la fel ca în pridvorul bisericii II. În interiorul bisericii II au fost găsite doar vagi urme de lemn putrezit aparținând unei pardoseli din scânduri anterioare celei actuale. Este însă exclusă posibilitatea de a fi avut o pardoseală originară din lespezi de piatră sau cărămidă.

În literatura de specialitate se consideră că actuala biserică este ctitoria lui Dediu postelnic din Gura Babei și Haidăi, fiind realizată în anii 1619-1620. Tradiția aceasta pornește de la textul pisaniei pictate din pridvor, pisanie realizată în 1834 și care a înlocuit cu certitudine o pisanie din piatră. La realizarea pisaniei din 1834 cea veche mai putea fi citită, numai așa explicându-se data sigură de ctitorire folosită, ca și numele ctitorului. Mai rămâne evident posibilitatea ca textul pisaniei să fi avut drept sursă tabloul votiv din pronaos. Numai că pronaosul a fost refăcut la începutul sec. XVIII, când a fost refăcută și pictura din întreaga biserică. Pisania-sursă a aparținut poate bisericii I. Faptul că ea nu se mai păstrează, deși constructorii de la începutul sec. XIX au dovedit mare grijă chiar și cu tâmpla înlocuită de la biserică II, ce se mai păstra în anii '60 ai sec. XX în muzeul amenajat în turnul-locuință, ne determină să credem că ea era amplasată în pridvorul bisericii I. În cursul cercetărilor, în pronaosul bisericii I a fost descoperită masa de piatră a unui altar și o piatră tombală inscripționată, aparținând cuscrei lui Dediu postelnic. O altă piatră de mormânt, fără inscripție, se află în partea dreaptă a naosului. De asemenea, a fost surprinsă grija de a păstra ca o relicvă ruina bisericii I, care nu a fost folosită ca sursă de materiale de construcție pentru refacerile succesive ale bisericii II. Stratigrafia verticală a demonstrat că, după prăbușirea zidurilor bisericii I nu s-a procedat la nici un fel de intervenție de înlăturare a molozului. De aceea, avansăm ca ipoteză de lucru posibilitatea că pisania din piatră originală se află încă în interiorul bisericii I împreună cu alte elemente arhitectonice, ca într-un adevărat lapidariu.

Datarea ansamblului și cronologia internă a acestuia sunt încă relative în acest moment. Pentru rezolvarea situației se impune cercetarea mormintelor care au fost deja surprinse în jurul sau în interiorul acesteia, cu speranța că acestea ne-ar putea oferi repere cronologice mai stricte. De asemenea, aceasta ne-ar oferi posibilitatea cunoașterii planimetriei bisericii I în relație cu restul ansamblului.

În literatura privind ansamblul fostei mănăstiri s-a afirmat în mod constant că acesta a avut un caracter de fortificație. Curajul afirmației a fost dat de aspectul de fortăreață al bisericii II, cu turnul-locuință, tunelurile și sistemul de închidere și blocare al ușii de la pronaos. Aspectul terenului însă infirmă această posibilitate. Periegeza efectuată în cimitirul din partea de V a bisericii confirmă că aici au existat două clădiri izolate, folosite drept școală și casă parohială până la primul război mondial. Pe latura de S a platoului, în S. II nu au fost descoperite construcții monumentale, și nici cu ocazia efectuării gropii de var din această zonă. Credem că însuși faptul că mănăstirea nu era de tip fortificat a determinat comunitatea monahală să fortifice biserica la reconstrucția din 1792, într-o perioadă când insecuritatea vieții cotidiene se transmite în arhitectura din Țara Românească și Moldova.

Prezența unor tuneluri de fugă ne-a fost repetată obsesiv pe toată perioada cercetărilor. Dacă aceste tuneluri traversează interiorul bisericii, sau dacă colțul de NV al bisericii I este suprapus sau preluat parțial de absida laterală *sudică* a bisericii II, aceste două probleme sunt subiecte care credem că trebuie să determine o continuare a cercetărilor, deoarece ele interesează pe toți cei implicați în restaurare, prin problemele de rezistență a structurii, ce le pot genera.

Planșa 47

83. Desa, com. Desa, jud. Dolj

Punct: La Ruptură, Castravița

Cod sit: 72043. 02, 72043. 01

Colectiv: Petre Gherghe - responsabil (Univ. Craiova), Marin Nica (ICSU Craiova), Florin Ridiche (MO Craiova)

În cursul lumii septembrie 2001 s-au efectuat săpături arheologice, de salvare, în două puncte distincte situate pe teritoriul localității Desa: "La Ruptură" și "Castravița" urmărindu-se identificarea și stabilirea perimetrului așezării și necropolei de tip Basarabi distrusă în proporție de cca. 90% de apele Dunării.

1. În punctul "La Ruptură", în dreptul capătului de V al insulei Acalia, și la aprox. 1 km V de punctul "Castravița", pe terasa Dunării, se află o așezare romană, distrusă în cea mai mare parte de apele Dunării. Din malul acesteia s-au recuperat **fragmente ceramice hallstattiene și romane**. Pentru obținerea datelor stratigrafice s-au săpat 4 secțiuni de mici dimensiuni la marginile de E și de V cât și la mijlocul așezării, cu toate acestea nu a fost descoperit nici un complex de locuire ci numai mici alveolări și gropi menajere cu material ceramic, obiecte de metal și os.

După măsurătorile și observațiile noastre, din cele două așezări nu a mai rămas în urma eroziunii apelor Dunării decât o suprafață de 400 m x 15 m.

În secțiunea S. I/2001, cu dimensiunile de 10 m lungime și 1,5 m lățime, după înlăturarea nisipului eolian pe o adâncime de -0,1 m, a apărut un nivel de cultură roman gros de 0,6 m care suprapunea un altul specific culturii Basarabi, gros de 0,4 m.

Pe marginea de V a așezării, la 35 m de S. I s-a deschis secțiunea S. II/2001 cu dimensiunile de 8 m lungime și 1,25 m lățime. Din punct de vedere stratigrafic s-au obținut aceleași date, diferențele fiind doar la grosimea depunerii de nisip eolian care varia între 0,5/0,9 m și a nivelelor de cultură; cel roman măsoară între 1/1,2 m, era puternic tasat și avea culoare cenușie. Nivelul de **cultură Basarabi**, deși avea culoare maronie și o grosime de 0,35 m, conținea puține materiale arheologice.

În carourile 3-4 în partea inferioară a stratului roman au fost descoperite numeroase fragmente ceramice, obiecte de os și fier dintre care un cosor curbat ne amintește de cele de tradiție dacică și numeroase piroane tot de fier. Ele au fost depuse într-o alveolare cu resturi de ceramică și cenușă. Pe profilul din colțul de E al secțiunii s-a putut observa conturul unei gropi de par care a aparținut unui bordei cu podeaua orizontală bine bătută.

Secțiunea S. III/2001, trasată pe marginea de V a așezării a avut dimensiunile de 5 m lungime și 2 m lățime. După înlăturarea nisipului eolian, gros de 1 m, s-a ajuns la nivelul roman de culoare cenușie care avea grosimea între 1/1,2 m dar conținea puține fragmente ceramice și acelea, în majoritate, atipice. Sub nivelul roman s-a identificat nivelul specific culturii Basarabi de culoare maronie gălbuie, gros de 0,45 m, de asemenea, sărac în materiale arheologice.

Pe profilul de N al secțiunii ne-a reținut atenția o groapă romană care a străpuns stratul de locuire Basarabi, amestecând materialul ceramic din cele două nivele de cultură.

La 5 m E de secțiunea S. III s-a deschis S. IV/2001 cu dimensiunile de 5 m lungime și 1,25 m lățime. S-au obținut aceleași date stratigrafice și la fel de puține materiale

arheologice. Dintre acestea remarcăm gâtul unei amfore¹

2. În punctul "Castravita" situat în dreptul kilometrului fluvial 766, în perimetrul "Dealului Dăbiloiu", din surpăturile malului Dunării au fost recuperate câteva fragmente **ceramice de tip Basarabi și romane**, iar la suprafața solului se observau pe lângă denivelările datorate rădăcinilor de copaci scoase de localnici, niște "suprafețe" pătrate sau circulare conturate de valuri și șanțuri pe interior.

Pentru început s-a deschis o secțiune (S. I/2001) de-a lungul malului Dunării la cca. 100 m. Ea a fost trasată aprox. în centrul grindului, pe direcția E-V, măsurând 13 m lungime și 1,50 m lățime, fiind perpendiculară pe șanțul și valul uneia dintre "suprafețele" pătrate cu latura de 15 m.

Șanțul situat în interiorul valului are o deschidere "la gură" de 0,74 m și o adâncime, față de nivelul de călcare din interior, de -0,3 m. De la nivelul acestuia există, la exterior, un val înalt de cca. 0,25 m și lat de aprox. 1,65 m. Deocamdată nu știm ce reprezintă aceste "suprafețe" pătrate sau circulare și nici cine le-a făcut.

După înlăturarea stratului vegetal (nisip eolian) gros de 0,1/0,15 m au apărut fragmente de țigle, olane și ceramică romană. Lipseau cărămizile. Nivelul roman are o culoare vânăt-negricioasă și o grosime de 0,5/0,55 m. Sub nivelul roman au apărut fragmente ceramice specifice culturii Basarabi, câteva dintre acestea aveau decor tipic culturii menționate, iar altele erau încrustate cu o substanță albă. Au fost găsite și fragmente ceramice decorate cu caneluri specifice aspectului cultural Vârtoap. Din punct de vedere stratigrafic, datorită solului nisipos, nu s-a putut face o distincție între cele două culturi menționate. S-a constatat că fragmentele ceramice hallstattiene erau mai numeroase către capătul estic al secțiunii.

Fără a se putea face o delimitare stratigrafică în carourile 1 și 2, la adâncimea de -0,7 m față de solul vegetal a apărut gura unui vas a cărui buză și parțial o bucată din perete au fost rupte de muncitori datorită nisipului aproape cimentat din jurul ei. Altă porțiune din buza vasului era ruptă din antichitate. Continuându-se săpătura am constatat că oala conținea oase umane calcinate și era depusă într-o groapă. Ne aflam așadar, în fața unui mormânt de incinerare cu resturile cremației puse în urnă, care după formă, pastă și decor aparținea epocii bronzului. Groapa mormântului avea gura ovală (0,65 x 0,6 m); adâncimea acesteia era de aproximativ -0,35 m de la nivelul hallstattian, iar fundul măsura în diametru 0,35 m, groapa fiind aprox. de formă tronconică. Lângă urnă, la bază, în partea de V, s-a găsit cenușă grupată-n formă de moviliță; dimensiunile acesteia fiind: înălțimea de 8 cm, iar la bază, diametrul atingea cca. 10 cm. Practic, cenușa ocupă tot spațiul dintre urnă și peretele gropii; în cenușă nu s-au găsit oase calcinate. În timp ce groapa era secționată s-a constatat că în pământul de umplutură au mai fost depuse trei fragmente ceramice; în umplutura gropii s-au găsit și fragmente de oase calcinate, aprox. deasupra cenușii menționate mai sus. Alte două fragmente de oase au fost descoperite la E de mormânt, la cca. 0,3 m; ele provin sigur de la acest mormânt ținând cont că se află la aceeași adâncime cu nivelul de săpare al gropii mormântului. În urnă s-au găsit oase calcinate, cenușă și nisip; oasele erau de dimensiuni mici (1-5 cm) și nu au fost puse într-o anumită ordine. S-a constatat că între resturile cremației (oase și cenușă) și peretele urnei, pe o grosime de cca. 2-3 cm, era nisip curat. În această situație am apreciat că oasele calcinate și cenușa au fost depuse inițial într-un "săculeț", care apoi a fost introdus în urnă. Spațiul dintre săculeț și pereții urnei a fost umplut cu nisip.

Urna a avut gât drept, gura spartă din vechime, pântecul bombat, cu 4 toarte bandate, dispuse simetric două câte două, fund plat, neprofilat. Aceasta are culoare cafenie, cu urme de ardere secundară și este modelată cu mâna. Pasta este fină având ca degresant nisip. Decorul vasului constă din benzi de striuri dispuse în registre verticale, paralele, numai pe partea inferioară a vasului. Pe diametrul maxim al vasului se află alte striuri dispuse, orizontal, într-un singur registru. Vasul a avut patru toarte din care s-au mai păstrat doar două; o toartă bandată, mai mare, pe diametrul maxim al vasului iar o alta, mai mică, tot bandată, pe umărul vasului. Atât toartele mari cât și cele mici erau dispuse simetric. În dreapta și în stânga toartei mari, în partea superioară a acesteia se află două proeminențe.

Din punct de vedere tipologic, urna de la Desa are analogii în ceramica de tip Verbicioara², descoperită atât în Oltenia cât și în Serbia, dar și în cea a grupurilor culturale, Cornești-Crvenka, faza II³, și Balta Sărată, faza I⁴, din Banat. Chiar dacă nu găsim un vas identic cu cel de la Desa în aria culturilor menționate mai sus, elementele de decor aparțin culturii Verbicioara. Proeminențe, cum sunt cele două de la toarta urnei, avem în special pe ceștile de la Cârcea "Viaduct"⁵, Locusteni⁶, Verbicioara⁷, județul Dolj, Rogova "La Cazărmi"⁸, județul Mehedinți, încadrate în fazele I-II ale culturii Verbicioara după periodizarea lui D. Berciu, dar și pe urnele de la Nicolae Bălcescu⁹, posibil și pe cea de la Breznița de Ocol¹⁰, județul Mehedinți, Verbicioara¹¹, județul Dolj și Livade-Mala Vrbica¹² (Serbia) încadrate tot în fazele I-II ale culturii. În ceea ce privește decorul cu striuri de pe urna de la Desa, acesta se regăsește pe multe fragmente ceramice, descoperite, în special, în centrul și sud-vestul Olteniei, la Cârcea "Viaduct"¹³, Padea¹⁴, probabil și la Verbicioara¹⁵, Slașoma¹⁶, Tismana¹⁷, Bistrețu "La Puni"¹⁸, Dobra "La Școală"¹⁹, Halânga²⁰, Ostrovul Șimian²¹, Pătulele²², Pristol²³ și la Ostrovul Corbului, în sectorul B²⁴ datate în fazele I-II. Ca formă, urna găsită la Desa are analogii în descoperirile de la Crivina sau Tismana²⁵, Gruia²⁶, județul Mehedinți, Verbicioara²⁷, de asemenea, datate în fazele I-II. Nu trebuie uitate nici mormintele de incinerare, încadrate tot în aceeași cultură, de la Ghidici²⁸, de altfel, cea mai apropiată descoperire de punctul semnalat de noi, și de la Săpata²⁹ în județul Dolj.

Ținând cont de analogiile prezentate considerăm că urna de la Desa poate fi încadrată în faza timpurie a culturii Verbicioara.

O altă secțiune (notată S. II/2001) a fost trasată la 66 m E de S. I, cu orientarea E-V și măsura 6 m lungime și 1,5 m lățime. După înlăturarea stratului vegetal, în carourile 1-3 au apărut foarte multe bucăți de chirpici, fragmente de țigle, olane, cărămizi, bulgări de calcar de Vrața și câteva fragmente ceramice care proveneau, probabil, de la demantelarea unei construcții romane de mai mică importanță, aflată undeva mai spre N, deoarece materialele arheologice la care ne-am referit păreau alunecate spre S, conform pantei terenului.

În celelalte carouri ale secțiunii au mai apărut doar câțiva bulgări de calcar de Vrața și câteva pietre de râu, în dezordine, printre care s-au găsit și câteva fragmente ceramice romane atipice. După ce ne-am adâncit aprox. 0,5 m (grosimea nivelului roman) am descoperit, fără nici o delimitare stratigrafică, câteva fragmente ceramice hallstattiene identice cu cele din S. I. Aici, cel de-al doilea nivel are o grosime mai mică, 0,1 m și nu este exclus să

ne găsim undeva la limita așezărilor deoarece terenul coboară spre S (spre Valea Dunării). Adâncindu-se secțiunea, pentru a verifica dacă presupusa noastră necropolă din epoca bronzului continuă până aici, am constatat inexistența acesteia.

Din dorința de a ne lămuri mai bine asupra stratigrafiei acestui sit arheologic am mai deschis o suprafață de cercetare (S. III/2001) cu dimensiunile de 7 x 3 m, situată la 15 m NNV de S. I, pe o porțiune de teren care era ceva mai înaltă decât restul grindului.

Fără a intra în detalii de specialitate precizăm că pe toată suprafața cercetată, după înlăturarea stratului vegetal gros de 0,1 m, au apărut, pe o adâncime de până la un metru, "platforme" de pietre de râu intercalate cu bulgări de calcar de Vrața special amenajate peste care se găseau grupate, fragmente de țigle (de culoare albă sau roșie), olane, cărămizi, sau împrăștiate: fragmente de țigle, olane, cărămizi, mortar, pietriș. Fragmentele ceramice recuperate din această suprafață au fost puține și atipice.

Din motive financiare nu am mai putut continua săpătura în adâncime, urmând ca în vara anului 2002 să reluăm cercetările executând, de data aceasta, una sau două secțiuni magistrale (în funcție de fondurile alocate) pentru a stabili întinderea și stratigrafia sitului arheologic.

Materialul arheologic, ceramica și obiectele de metal recuperate din cele două așezări de tip Basarabi și roman sunt reprezentative pentru cele două epoci, atât prin forme cât și prin decorul ceramicii.

În așezarea din punctul „La Ruptură”, de la baza stratului de locuire s-a recuperat un fragment ceramic care provenea de la un pahar de formă bitronconică și care avusese umărul decorat cu caneluri fine, de tip Bistreț-Ișalnița. Acesta poate reprezenta dovada unei locuiri încă din perioada de tranziție de la epoca bronzului la cea a fierului.

Majoritatea fragmentelor ceramice hallstattiene identificate „La Ruptură” provin din nivelul de locuire roman care a deranjat stratul preistoric gros de 0,5 m.

Dintre formele cele mai caracteristice ale ceramicii așezării hallstattiene de tip Basarabi de la Desa evidențiem: ceștile de mici dimensiuni cu fundul plat, umărul bombat ornamentat cu caneluri verticale, cu motive unghiulare sau arcuite în ghirlandă realizate în tehnica împunsăturilor succesive. Străchinile cu buza arcuită în interior, ornamentate în majoritatea cazurilor cu fațete largi dispuse oblic sau paralel încadrate, uneori, cu benzi subțiri de motive realizate în tehnica împunsăturilor succesive. De asemenea, s-a găsit un fragment de strachină cu pereții groși, lustruiți, decorat pe exterior cu caneluri combinate cu motive excizate în zig-zag sau unghiulare realizate în aceeași tehnică a împunsăturilor succesive.

Câteva fragmente provin de la vase de uz comun de dimensiuni mari cu corpul ușor bombat ornamentat cu băuri incizate dispuse în două șiruri sub buză sau pe gâtul vasului.

În așezarea hallstattiiană din punctul „Castravița”, suprapusă de așezarea romană, situată la cca. 1 km E de cea amintită anterior au fost descoperite numeroase fragmente ceramice asemănătoare ca forme și ornamente cu cele din punctul „La Ruptură”. Starea fragmentară a ceramicii nu ne-a permis o reconstituire în totalitate a categoriilor de vase tipice culturii Basarabi.

O buză de castron arcuită în afară, lustruită, este tipică culturii Basarabi. Buzele de străchini prezintă aceleași caracteristici, adică sunt arcuite în interior și ornamentate cu caneluri.

Caracteristicile comune ale ceramicii hallstattiene de tip Basarabi, descoperită în cele două așezări din punctele „La Ruptură” și „Castravița”, în ambele cazuri suprapuse de cele două așezări romane constituie dovezi peremptorii pentru sincronizarea acestora.

Ulterior încheierii cercetărilor arheologice ne-au fost aduse spre cunoștință și câteva materiale ceramice de tip Coțofeni, posibil de tip Glina și de tip Latène găsite în preajma punctului „Castravița”, pe malul Dunării.

Urmând succesiunea cronologică apreciem că înainte de a face câteva referiri la materialele arheologice din epoca daco-romană, recuperate din cele două puncte arheologice amintite, se cuvine să precizăm că la Desa, până în prezent, nu s-au făcut cercetări arheologice sistematice. Mai mult literatura de specialitate, sumară de altfel, face referiri la un castru și o așezare romană³⁰.

Sintetizând cele spuse de D. Tudor și interpretate de O. Toropu, se poate deduce că așezarea și castrul de la Desa, la care se face referire, și-au încetat activitatea ca urmare a atacurilor carpilor și goților de la jumătatea sec. III, moment confirmat și de descoperirile din zonă care se întrerup în vremea lui Filip Arabul. Ulterior circulația monetară este reluată la N de Dunăre și este confirmată, la Desa, de monedele din timpul lui Licinius și Constantin cel Mare. Tot din vremea lui Constantin cel Mare s-a descoperit la Desa o cărămidă romană cu ștampilă Legiunea a XIII-a Gemina care a fost transferată de la Ratiaria la Desa.³¹

Activitatea este reluată, dacă avem în vedere o cărămidă romană pe care s-a identificat ștampila legiunii a XIII-a Gemina, în vremea lui Constantin cel Mare când Legiunea a XIII-a Gemina a fost transferată de la Ratiaria la Desa. Referitor la misiunea acestei legiuni, la N de Dunăre, O. Toropu aprecia că nu se știe dacă a construit o nouă fortificație sau a fost refăcută cea din vechime.

Ultimele monede descoperite întâmplător la Desa sunt din vremea lui Constans. Acestea, spunea O. Toropu nu pot oferi o bază de discuții despre sfârșitul castrului

Se pare că existența castrului de la Desa în perioada romană târzie, a fost strâns legată de a Ratiariei. Cea din urmă a fost distrusă de huni în anul 442, dată după care, probabil, nici castrul de la Desa n-a supraviețuit, în eventualitatea că nu fusese distrus până atunci³²

Revenind la cercetările din vara anului 2001 precizăm că materialele arheologice recuperate au fost reprezentate de ceramică și materiale de construcție. Ceramica este lucrată la roată, în general dintr-o pastă de bună calitate și predominant din punct de vedere tipologic vesela de bucătărie. Dintre formele mai des întâlnite amintim: oala, ulceaua; bolul; castronul; strachina; capacul; amfora; fructiera de tradiție dacică.

Acestea găsesc analogii apropiate la descoperirile de la Locusteni³³, Groșani³⁴, Săcelu³⁵, ca să enumerăm pe cele mai apropiate geografic. Lor se alătură materialele de construcție reprezentate de fragmente de cărămizi, olane, țigle, bolovani de calcar, pietriș etc. Deși foarte puține nu lipsesc nici obiectele din os, bronz (un "buton-apucătoare" folosit la piesele mici de mobilier sau la casete, descoperit întâmplător la "Castravița" în malul Dunării și fier (un cosor descoperit în timpul cercetărilor din punctul "La Ruptură").

Încadrarea în epocă a acestora se poate face în linii mari, deoarece lipsesc elementele de prim ordin în datare - monedele. Fără a intra în detalii de specialitate, dar plecând de la o serie de analogii apropiate, se poate afirma că nivelul de cultură în care au fost descoperite

materialele enumerate, pot fi încadrate din punct de vedere cronologic (cu relativitatea impusă de stadiul de cercetare) la sfârșitul sec. III și în prima jumătate a sec. IV p. Chr. Această încadrare generală ar corespunde oarecum, etapei a doua de locuire stabilită pe baza descoperirilor întâmplătoare enumerate mai sus.

În concluzie, precizăm că așezarea și necropola de tip Basarabi din punctul "La Ruptură" fiind distruse de apele Dunării, ne propunem să cercetăm, în continuare, ceea ce a mai rămas. În schimb, cercetările pentru **epoca romană și daco-romană** trebuie continueate în zonă pentru a identifica așezarea și castru care nu este exclus, având în vedere și toponimia locului, să fie la „Castravița”.

Planșa 48

Note:

- Desenele au fost executate de Violeta Stănescu, iar restaurarea ceramicii a fost realizată de Viorel Cojocaru, ambii de la Muzeul Olteniei, cărora le mulțumim și pe această cale.
- D. Berciu, *Die Verbicioara-Kultur. Vorbericht über eine neue in Rumänien entdeckte bronzezeitliche Kultur*, Dacia NS, 5, 1961, p. 123-161.
- M. Gumă, *Epoca bronzului în Banat, orizonturi cronologice și manifestări culturale*, Bibliotheca Historica et Archaeologica Banatica, (Timișoara, 1997), pl. XL/6; XLI/4.
- Ibidem*, pl. LV/12; V. Dumitrescu, I. Stratan, *Necropola de incinerare din epoca bronzului de la Visag (r. Lugoș, reg. Banat)*, SCIV, 18, 1967, 1, fig. 2/4.
- M. Nica, *Date noi cu privire la geneza și evoluția culturii Verbicioara*, Drobeta, 7, 1996, fig. 4/4.
- S. Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii. 1. Epoca bronzului în spațiul carpato-balcanic*. Biblioteca de Arheologie, XXXIV, București, 1978, fig. 7/6; M. Nica, *op. cit.*, fig. 4/3; idem, *La genèse, l'évolution et les relations chronologiques et culturelles des cultures Verbicioara et Gârla Mare dans le contexte des civilisations de l'âge du bronze de l'Europe centrale et du SE*, The Thracian World at the Crossroads of Civilizations, II, Bucharest, 1998, fig. 3/1, 5, 6; 4/5; 5/1, 2, 4, 5, 8.
- D. Berciu, *Câteva probleme ale culturii Verbicioara*, SCIV, 12., 2, 1961, fig. 2/1, 3, 6, 7; S. Morintz, *op. cit.*, fig. 8/1; 9/3.
- G. Crăciunescu, *Cultura Verbicioara în județul Mehedinți*, Drobeta, 7, 1996, pl. VI/9.
- Idem, *Noi puncte din epoca bronzului pe harta arheologică a județului Mehedinți*, Drobeta, 5, 1982, fig. 3, 4.
- Idem, *op. cit.* (vezi supra, nota 7), pl. VII/2; idem, *L'âge du Bronze moyen et final au N du Danube, a l'est des Portes de Fer*. Rumanisch-lugoslavische Kommission für die Erforschung der Region des Eisernen Tores. Die Kulturen der Bronzezeit In dem Gebiet des Eisernen Tores. Kolloquium Drobeta-Turnu-Severin (22-24 November 1997), II, Bukarest, 1998, pl. X/2.
- S. Morintz, *op. cit.*, fig. 9/7.
- N. Tasic, *Die Entwicklung der Bronzezeit im Raum des Eisernen Tores (Djerdap)*. Rumanisch-lugoslavische Kommission für die Erforschung der Region des Eisernen Tores. Die Kulturen der Bronzezeit In dem Gebiet des Eisernen Tores. Kolloquium Drobeta-Turnu-Severin (22-24 November 1997), II, Bukarest, 1998, p. 35, Abb. 2.
- M. Nica, *op. cit.*, (vezi supra, nota 4), fig. 5/8, 9.
- Idem, *op. cit.*, 1998 (vezi supra, nota 5), fig. 8/10.
- D. Berciu, E. Comșa, S. Popescu-Ialomița, *Șantierul arheologic de la Verbicioara, Dolj*, SCIV, 2, 1, 1951, p. 241, fig. 10; S. Morintz, *op. cit.*, fig. 9/9.

- G. Crăciunescu, *op. cit.* (vezi supra, nota 7), pl. VI/12.
- Ibidem*, pl. VI/13.
- Ibidem*, pl. I/1, 2.
- Ibidem*, pl. III/5, 6; idem, *op. cit.*, 1998 (vezi supra, nota 9), pl. VIII/1, 3; IX/2, 3.
- Idem, *op. cit.*, 1996 (vezi supra, nota 7), pl. II/10; IV/5.
- Ibidem*, pl. VI/11.
- Ibidem*, pl. VI/1.
- Ibidem*, pl. VI/5.
- P. Roman, *Aufzeichnungen aus den Grabungsheften zu den Forschungen In den bronzezeitlichen Ansiedlungen von Ostrovul Corbului und Ostrovul Moldova Veche*, Rumanisch-lugoslavische Kommission für die Erforschung der Region des Eisernen Tores. Die Kulturen der Bronzezeit In dem Gebiet des Eisernen Tores. Kolloquium In Drobeta-Turnu-Severin (22-24 November 1997), II, Bukarest, 1998, p. 35, Abb. 6/1, 9.
- G. Crăciunescu, *op. cit.*, 1998 (vezi supra, nota 9), pl. X/3; idem, *op. cit.*, (vezi supra, nota 7), pl. VIII/3; F. Ridiche, *Noi date privind cunoașterea culturii Verbicioara (partea I)*, Oltenia, StCom, Arheologie-Istorie, XII, 2000, p. 50 (vezi precizarea de la literatura numărului de catalog 59).
- G. Crăciunescu, *op. cit.*, (vezi supra, nota 7), pl. VII/5; idem, *op. cit.*, 1998 (vezi supra, nota 9), pl. X/1, 5.
- D. Berciu, *op. cit.*, (vezi supra, nota 14).
- M. Nica, *Noi descoperiri de pe teritoriul Olteniei aparținând culturii Verbicioara*, Symposia Thracologica, 2, 1984, p. 4; idem, *Date noi cu privire la cronologia și periodizarea grupului cultural Gârla Mare, pe baza descoperirilor din așezarea de la Ghidici, punctul "Balta Țarova"*, Relations Thracico-Ilyro-Helléniques, Actes du XVe Symposium National de Thracologie (à participation internationale). Băile Herculane (14-19 septembre 1992). (București, 1994), p. 179, nota 16, fig. 14/1-3.
- D. Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, Arhivele Olteniei, XVIII, 104-106, 1939, fig. 215/1.
- D. Tudor, *Oltenia romană*, București, 1968, p. 277, idem, *Orașe Țârguri și sate în Dacia romană*, București, 1968, p. 322; O. Toropu, *Romanitatea târzie și străromânii din Dacia Traiană sud-carpatică*, Craiova, 1976, p. 22; *Ibidem*, p. 22-23
- Legiunea XIII-a Gemina după anul 275 a fost transferată de la Apulum în *Dacia Ripensis*, cu misiunea de a păzi granița de la vărsarea râului Porecka până la gura Lomului, având centrul de comandă la Ratiaria (cf. O. Toropu, *op. cit.*, p. 18, nota 25).
- Ibidem*, p. 34-35 și notele aferente.
- G. Popilian, *Necropola daco-romană de la Locusteni*, Craiova, 1980, Pl. II, mormânt 11/2; Pl. VII, mormânt 41/1, Pl. XIII, mormânt 88/1, Pl. XXV, mormânt 180/1, Pl. XVIII, mormânt 122/1.
- G. Popilian, M. Nica, *Gropșani, Monografie arheologică*, București, 1998, Pl. 9/3,5; Pl. 11/3,5,6/3.
- Petre Gherghe, *Dovezi ale continuității dacice în așezarea romană de la Săcelu*, Arhivele Olteniei (serie nouă), 4, 1985, p. 47-57. Arhivele Olteniei (serie nouă), 5, 1986, p. 18 și urm; idem,

Abstract

Rescue excavations have been made on the sites of "La Ruptură" and "Castravița" near to the Desa village. On both points were found archaeological materials belonging to the Basarabi and Dacian and Roman cultures. At Castravița, there has also been found an incineration

grave, containing an urn characteristic of the Bronze Age (the Verbicioara culture). Further research will be made in the summer of 2002.

84. Dezrobiți, com. Frâncești, jud. Vâlcea

Punct: Mănăstirea Dintr-un Lemn

Cod sit: 169930. 01

Colectiv: Emil Lupu (ABRAL ARTPRODUCT SRL)

Finanțator: ONPP; Proiectant general: ABRAL ARTPRODUCT SRL
- șef proiect arh. A. I. Botez

Mănăstirea Dintr-un Lemn este ctitorie a lui Matei Basarab sau (și) a nepotului său, Preda Brâncoveanu, ridicată înainte de anul 1634, ceva mai jos de o biserică de lemn (actuala bolniță), pe care istoriografia o consideră din sec. XVI. La inițiativa domnitorului Șerban Cantacuzino (1678-1688), au fost efectuate primele intervenții la biserică de zid. În timpul scurtei sale domnii, Ștefan Cantacuzino (1714-1716) a efectuat reparații și a realizat noi construcții în incintă, realizând și o mărire a spațiului acesteia. În 1793 au fost efectuate noi refaceri ale bisericii, iar în timpul stăreții Platonida (1808-1855) este construită incinta nouă, în prelungirea către E a celei vechi. La inițiativa lui Grigore Brîncoveanu (1858-60), este realizat un paraclis și alte anexe. Urmează reparații și intervenții ale Ministerului Marinei și Aerului (1938-1939) și ale D. M. I., în 1955. Șantier de restaurare al Ministerului Culturii și Cultelor din 1991.

În perioada 11 septembrie - 1 octombrie 2001 a fost efectuată cea de-a doua campanie de cercetare arheologică, după cea din anul 1999, necesară obținerii datelor pentru studiul de fezabilitate privind amenajarea incintei mănăstirești. În această campanie au fost efectuate opt casete, în perimetrul fostei stăreții (generic numită Palat) și la V de pridvorul muzeului mănăstirii și patru secțiuni arheologice, la S de biserică și la V de muzeul mănăstiresc.

În toate zonele investigate a fost determinată prezența pământului viu, reprezentat de un strat de argilă cu urme vegetale și rare microprundișuri. Adâncimea la care a fost surprinsă prezența acestui strat este foarte diferită de la o zonă la alta, datorită pantei accentuate a terenului natural, orientată de la V la E. Laturile de S și de N ale incintei au preluat două cute naturale ale reliefului care au transformat interiorul incintei într-o microdepresiune butonieră, deschisă pe latura de E. Laturile de S și de V ale incintei vechi au preluat în decursul timpului și rolul de ziduri de sprijin, astfel că la S de zidul sudic de incintă, determinat în S I, S III și S IV, au fost cercetate mari depozite de alunecare, ce au curs peste nivelul de construcție inițial.

Nivelul de construcție, considerat a aparține primei jumătăți a sec. al XVII-lea, este reprezentat, aproape în toate perimetrele cercetate, de un strat de amenajare a terenului natural, care a presupus mai multe etape. În prima etapă a fost incendiată vegetația care ocupa terenul destinat amplasării incintei. În a doua etapă a fost curățat și sistematizat terenul natural, procedându-se la decaparea acestuia până la contactul cu stratul argilos, care s-a impregnat cu resturi de combustii de la incendiere. Pământul decapat a fost împins către E, această umplutură fiind determinată în sondajele din anul 1999. A urmat săparea fundațiilor bisericii și a celorlalte construcții mănăstirești, fiind pusă în evidență prezența unui strat de pământ argilos aruncat, rar pigmentat cu mortar. Peste acesta apare un strat

de mortar, aparținând edificării propriu-zise a construcțiilor din incintă.

Datorită deselor intervenții constructive, ce au conținut și sistematizări verticale, nivelurile ulterioare de construcție nu pot fi puse în evidență de stratigrafia sectoarelor. Cea mai amplă sistematizare verticală a fost realizată la S și la V de biserică, unde au fost îndepărtate aproape toate depunerile antropice, peste pământul viu, argilos, fiind adus pământ de cultură, în epoca contemporană. Între Palat și stăreția actuală a fost surprinsă prezența unor masive depuneri de moloz, aparținând unor intervenții succesive de demolare și construire, datate în cursul sec. al XIX-lea.

La E de biserică, în perimetrul S. II, a fost constatată prezența doar a nivelului de construire a laturii de E a incintei și a nivelului de demolare, gros de peste 1 m, la nivelul de păstrare a zidurilor demolate fiind operată sistematizarea verticală a zonei, prin probabila îndepărtare a depunerilor din sec. XIX-XX și aducerea unui pământ brun de cultură.

Concluzii:

Etapă cea mai veche de edificare, în incinta veche a mănăstirii, mai păstrează următoarele construcții „în picioare”: biserică, Palatul (la nivelul Sectorului sudic), și zidul sudic de sprijin (ZSS). În cadrul acestei etape, până acum s-au conturat trei faze. Prima fază a presupus amenajarea terenului pentru toate construcțiile ce urmau să fie construite și ridicarea bisericii cu hramul „Nașterea Sfintei Fecioare”. A doua fază a fost reprezentată de ridicarea ZSS, a Palatului, turnului de N, țesut cu Palatul și a ZE. ZE prezenta contraforturi exterioare, două dintre acestea fiind surprinse parțial în S. I și S. III. În a treia fază au fost construite ZV, ZCS și ZD. Tot în această etapă a fost probabil realizat spaletul ușii de acces la beciul sudic al Palatului, adosat la ZV și umblătoarea investigată în Cas. II/99.

A doua etapă pusă în evidență de cercetarea arheologică este reprezentată de edificarea corpului estic al pivniței Palatului, a zidului estic de incintă (pe care se sprijină arhondaricul și colecția muzeală) și a turnului clopotniță. La colțul de SV al Palatului a fost realizată o încăpăre ce a închis acest colț, iar turnul de N (actualmente dispărut), a fost retencuit. Tot acum a fost rezolvată protecția gârliciuului de acces la pivnița sudică a Palatului, prin construirea unui foișor, iar umblătoarea din Cas. 2/99, ce deservea Palatul inițial, a fost dezafectată.

A treia etapă este reprezentată de construirea unei umblători, adosată la ZE, acesta fiind parțial demantelat pentru a se sprijini pe el peretele de V al umblătorii. Parțial investigată, fără a putea stabili modul în care se realiza evacuarea dejecțiilor, umblătoarea a fost datată relativ, în sec. al XVIII-lea, pe baza ceramicii păstrate *in situ*.

A patra etapă este cea mai consistentă, prin descoperirile făcute în această campanie. În urma unei importante distrugerii, cauzată probabil de cutremurul din 1802, turnul nordic s-a prăbușit. Latura sa de S, studiată prin Cas. 8 și 10, a fost demantelată până aproape de umărul fundației. De asemenea, a fost stricat și colțul de SV. Pe fundația existentă a fost realizată o nouă elevație, având un traseu E-V, ce se continua pe traseul său vestic, pe sub actuala stăreție. În fața acestui perete au fost amenajate trepte din bolovani de râu și o lespede de piatră din anul 1690, conținând o pisanie a domnitorului Constantin Brâncoveanu. Peretele de V al turnului a fost transformat în perete transversal, de compartimentare a

unei probabile anfilade de chilii *nordice*, ce a apărut pe locul fostului turn nordic, în continuarea Palatului. La interiorul turnului, a fost realizat un zid, așezat pe molozul rezultat din demolarea turnului, având un traseu V-E, adosat la peretele de V al fostului turn nordic, zid ce mai conserva *in situ* prima asiză din spaletul unei uși.

A cincea etapă a fost reprezentată de marele efort constructiv ce se datorează stăreței Platonida (1808-1858). Ea a fost remarcată prin prezența unui rest de portic, încă adosat colțului de SV al Palatului (partea ridicată în 1715). Acest portic a avut probabil rolul de a înfrumuseța aspectul laturii de N a incintei și, prin înălțimea sa, demonstrează că acest corp nordic era organizat la nivel de parter și etaj.

Următoarea etapă conține edificarea actualei stăreții și a unui zid fără fundație, construit în prelungirea laturii de S a Palatului. Atunci când a fost realizată această etapă, nici anfilada nordică de chilii, nici porticul din etapa Platonida nu mai existau, acestea fiind probabil demolate în timpul episcopiei lui Grigore Brâncoveanu (1858-1860).

Etape nelămurite:

În momentul de față, considerăm că ne aflăm încă la începutul unor cercetări sistematice, care încearcă să stabilească obiectivele generale pentru următoarea campanie arheologică. Pe parcursul investigațiilor din acest an, am încercat să determinăm arealul construit în prima etapă istorică a mănăstirii Dintr-un Lemn.

Totodată, a fost necesar să adaptăm metodele tradiționale de investigare arheologică la situația din teren. Spațiul interior al fostei incinte mănăstirești este bine organizat peisagistic și renunțarea la unele elemente de vegetație, pentru a deschide secțiuni magistrale și suprafețe, nu a fost considerată oportună de către comunitatea monahală.

De asemenea, datorită apariției unor morminte de inhumatie din a doua jumătate a sec. al XIX-lea, în primele trei carouri ale Secțiunii I, a fost solicitată oprirea săpăturilor în acest perimetru, astfel că nu au putut fi studiate fundațiile și terenul de fundare al bisericii „Nașterea Sf. Fecioare” și orice altă secțiune de relație a componentelor ansamblului cu biserica, nu a mai putut fi executată.

Pe lângă aceste probleme, ne-am mai confruntat cu absența unor date cronologice exacte privind edificarea construcțiilor din incintă și privind intervențiile constructive ulterioare la acestea. Singura „ancoră” cronologică sigură era considerată biserica, situată în planul central al incintei, care are o datare aprox. ă (unanim „votată” de istoriografie): 1634 - 1635 (!). Nu se păstrează pisania originală a bisericii, de curând au apărut chiar și reluări ale atribuirii actului de ctitorire (Matei Basarab sau Preda Brâncoveanu), astfel că chiar începuturile mănăstirii sunt neclare. Faptul că istoriografia consideră anul 7143 (1634 sau 1635) a fi anul ctitoririi mănăstirii, omițând prezența unui document din 3 august 1634, când stăreța mănăstirii și Stan ot Popești pe Otăsău jură strâmb pentru viile lui Radu Cotorogea la Cârnești, probabil se datorează unei omisiuni voite, dar acest act demonstrează că mănăstirea deja funcționa în acest an 7142 de la facerea lumii, deci este anterioară anului 1634. Considerând că nu a avut răgazul, în decurs de aproape doi ani să ridice mănăstirea, imediat după urcarea sa pe tron, atât aprecierea că mănăstirea datează din anii 1634-35, cât și cea că Matei Basarab este ctitorul principal, nu au de fapt nici o bază sigură.

1. Studiul istorico-arhitectonic fundamentat și remarcabil prin observațiile conținute, realizat de arhitecta Anca Brătuleanu, având ca obiect „Palatul” (adică stăreția veche),

pornește de la „postulatele” istoriografice: mănăstirea a fost ridicată în anul 1635 și etapele următoare de refacere sunt (ca și la Radu Crețeanu, arhim. Chesarie Gheorghescu, Nicolae Stoicescu) următoarele:

1684 - adăugarea pridvorului la biserică, de către Șerban Cantacuzino;

1715 - refaceri la pictură, turla de pe pronaos, corpul estic al Palatului, latura de E a incintei, incluzând turnul-clopotniță;

1733 - refacerea bolniței de lemn;

1790 - reparații la bolniță;

1793 - închiderea arcelor pridvorului cu zidărie;

1814 - refacerea integrală a bolniței;

1837-1855 - construirea de chilii noi pe laturile de E, de N și de V ale incintei vechi, intervenții la biserică, construirea incintei noi, în prelungirea către E a celei vechi;

1859-60 - Grigore Brâncoveanu dărmă chiliile de pe laturile de S și de V, turnul de N, construiește actuala stăreție și paraclis și umblătoare exterioare incintei;

1900 - se ridică actualul corp vestic de chilii;

1924 - reparații la zidul de sprijin;

1928-30 - refacerea pridvorului bisericii în forma inițială;

1938-39 - lucrări ample de restaurare în toată incinta;

1955 - noi lucrări de restaurare.

Din câte se observă, niciieri nu există o afirmație sigură, precum că incinta veche, în forma sa inițială, ar fi fost ridicată, să zicem, în jurul anului 1634! De asemenea, nu există nici un argument că în 1715, Ștefan Cantacuzino ar fi fost și autorul extinderii incintei și a Palatului. Despre Constantin Brâncoveanu, rudă apropiată a ambilor presupuși ctitori, se afirmă că s-a ocupat doar să înzestreze mănăstirea și să poposească aici de trei ori.

În concluzie: începuturile mănăstirii, atât la nivel de biserică precum și de incintă, nu sunt bine stabilite. Absența unor documente scrise, arheologice sau de altă natură, care să probeze anul ctitoririi și autorii, ne determină să afirmăm că toate afirmațiile făcute până acum rămân doar în stadiul de ipoteze.

2. În S. I și Cas. 9 și 11 precum și în S. II au fost descoperite ziduri și negative de ziduri aparținând incintei vechi, incintă ridicată în aceeași etapă cu biserica, dar într-o etapă ulterioară acesteia. Îngroșarea masivă, la nivelul colțului de SE al pivniței *sudice* a Palatului, marcată pe releveele de arhitectură de până acum, ascunde de fapt nașterea a două trasee de ziduri: unul care organizează accesul în pivniță și un altul (ZE), care asigură închiderea parțială a incintei vechi pe latura de E. Complexul de ziduri descoperit în Cas. 11 și prezența celor două ziduri paralele, la un m distanță unul de celălalt, descoperite în S. I, ne sugerează existența unei anfilade *sudice* de chilii, ce prezenta un pridvor cu fața spre biserică, lat de un metru. Pe de altă parte desenele și planurile lui Weiss, datate 1728-1731, ne reprezintă, în dreptul bisericii, la E de altar, un spațiu neocupat de clădiri (între foisorul Palatului și Cas. 11).

În concluzie: în prima etapă de funcționare, incinta mănăstirii era organizată ca un patruleter neregulat. Pe latura de S exista o anfiladă de chilii, cu un pridvor deschis, cu fața către biserică. Latura de E era și ea închisă cu o anfiladă de chilii. Nu se explică prezența ZE în Cas. 9, decât prin faptul că făcea legătura cu ZE din S. II. Absența unor construcții din prima etapă, în desenele lui Weiss din 1731, între foisorul Palatului și Cas. 11,

determină supoziția că aceste construcții fuseseră demolate în această perioadă.

3. La baza nivelului de călcare din sec. XIX, lângă fostul turn nordic, a fost descoperită *in situ* o lespede de piatră, cu o inscripție frumos săpată. Din păcate, piatra fragmentată din vechime mai ales la colțuri, unde putem presupune că era fixată într-un zid, nu a păstrat textul integral. Ea a fost pusă în anul 1690, din inițiativa lui Constantin Brâncoveanu, în amintirea tatălui său, Papa Brâncoveanu și a mamei și, prin conținutul său, face trimitere la *Evanghelia după Ioan*, Cap. IV, v. 3-39, respectiv dialogul Mântuitorului cu femeia samariteană la fântâna lui Iacob. Credem că pisania a fost pusă în prejma unei fântâni sau aducțiuni de apă potabilă, realizată de domnitor în incinta mănăstirii, foarte probabil în legătură cu turnul de N. Despre acest turn, pe baza analizelor de parament (care demonstrează întrețeserea sa cu parterul înalt al Palatului), s-a afirmat că este contemporan cu Palatul primei etape și asigură accesul din exterior în incintă și din incintă în parterul Palatului. El este soluția alternativă de acces în parterul Palatului, al cărui foisor actual este datat în anul 1715, foisor care a avut inițial doar rol de belvedere, lipsindu-i o scară de acces exterioră.

În concluzie: turnul de N proteja inițial un spațiu de trecere. Distrugerea sa, la începutul sec. al XIX-lea, a impus construirea unei scări exterioare pentru foisorul Palatului. Dar în perioada anterioară, el avea nevoie de o amenajare (rampă, scară), care să medieze diferența de nivel dintre intrarea în turn și curtea interioară. Această amenajare nu a fost descoperită în actuala campanie. Chiar mai mult, stratul de moloz aparținând demolării turnului, coboară până la jumătatea fundației sale. În absența altor date arheologice, avansăm ipoteza că, cel puțin din anul 1690, turnul a avut o amenajare pentru apa potabilă, datorată lui Constantin Brâncoveanu, dacă nu cumva chiar turnul a fost construit de acest domnitor.

4. Analiza de arhitectură efectuată pentru Palat, afirmă influențele clare ale mănăstirii Horezu asupra etapei a doua de refacere și extindere. Datele arheologice obținute din Cas. 4, 5, 6/99 au relevat faptul că latura de E a extinderii de incintă, împreună cu turnul clopotniță și zona estică a Palatului sunt unitar construite și contemporane. Desenele lui Weiss le consemnează ca atare, fără a exista undeva o specificație că ar fi fost construite în anul 1715. Umblătoarea cercetată în Cas. 2/99 a oferit inventar arheologic ce ne asigură o datare relativă pentru perioada sa de umplere, în sec. XVII-XVIII. Așa cum afirmam atunci, ea a încetat să funcționeze odată cu extinderea Palatului, pentru că nu mai putea deversa dejecțiile în interiorul acestuia.

În concluzie: Interesul lui Constantin Brâncoveanu pentru ctitoria familiei sale de pe malul Otăsăului, reiese din numeroasele vizite și popasuri făcute aici. Ar fi curios să nu se fi implicat constructiv în această ctitorie, iar această implicare poate fi reprezentată de extinderea Palatului și realizarea amenajărilor defensive pe latura de E a incintei. Aceasta înseamnă că aceste amenajări nu existaseră anterior sau fuseseră distruse.

5. În cursul cercetărilor, s-a observat distrugerea violentă a laturii estice a incintei din etapa întâi și demantelarea ZD din S. I în totalitate. La baza stratului de moloz din demolare, în S. II a fost descoperit un ancadrament de ușă (sau fereastră), având un decor geometric „în fagure”, caracteristic mai mult sec. XVI, datorat și unor influențe arhitectonice moldovenești.

În concluzie: demolarea sectoarelor de S și de E ale incintei vechi, poate fi pusă în legătură cu realizarea unor noi

amenajări constructive, cu destinația de chilii, pe latura actuală de E și în prelungirea actuală a clădirii de la colțul de SE. Momentul acestei intervenții nu este cunoscut.

În această campanie au fost descoperite 11 morminte de înhumare, 6 dintre acestea în conexiune anatomică. Toate se aflau concentrate în carourile 1-3 ale S. I și se datează în a doua jumătate a sec. XIX. Ca inventar au fost descoperite 6 cărămizi funerare, având incizate pe trei din ele: „1873 nov(embrie). Răcsandrina. Vivro...”, „Teodora m(ona)h(ia)”, „Geta Andronescu + 1869”. La mormântul „Geta Andronescu” și „Răcsandrina” au fost descoperite două perechi de cercei din aur.

În urma săpăturilor efectuate au fost recuperate două monede (aspră otomani de argint), 41 de pungă cu ceramică și obiecte de metal, care au fost în totalitate spălate, ambalate și etichetate.

Întregul inventar arheologic descoperit a fost predat pe bază de proces verbal, stareței mănăstirii, pentru a fi inclus în expoziția de bază a muzeului mănăstirii.

Planșa 49

85. Dindești, com. Andrid, jud. Satu Mare

Punct: VII

Cod sit: 136786.02

Colectiv: Liviu Marta, Ciprian Astaloș, Cristian Virag (MJ Satu Mare)

Așezare cu **urme de locuire de tip Baden, Gáva și Latène**. Este situată pe terasa lerului, pe șoseaua Dindești - Andrid, la 300 m de ultima casă din Dindești. Cercetarea a avut un caracter de salvare, ca urmare a fost săpată zona atinsă de șanțul pentru cablu optic Romtelecom.

Au fost săpate trei secțiuni de-a lungul șanțului, din care S. I (25 x 1,5 m) și S. III (25 x 1,5 m) au vizat sondarea zonelor de la marginea sitului (marginea nordică, respectiv sudică). Prin S. II (10 x 2 m), au fost cercetate trei complexe arheologice, din care C. 1 (o platformă de chirpici) și C. 2 (o groapă de mari dimensiuni) au conținut un foarte bogat material specific culturii Baden, faza clasică (II). Platforma de chirpici era sub formă de masă compactă pe o suprafață de 4 m². Se contura la adâncimea de -0,5 m, sub stratul de pământ rulat de plug, într-un strat de cultură neagră intens cu o grosime de cca. 0,3 cm. Sub ea se afla o groapă care, deși era deranjată de șanțul de la marginea drumului, a fost surprinsă pe o lungime de 5,2 m și o lățime de 4,75 m. În cele două complexe exista o mare cantitate de material arheologic, din care menționăm în mod special numărul mare de cești întregi și întregibile și castroane cu pereți mediani și butoni ornamentați, tipice pentru cultura Baden.

Prin C. 3 a fost definită o groapă, care deși nu avea marginile bine conturate, conținea un vas mare pântecos, tipic culturii Gáva. Vasul a fost descoperit în poziție culcată și nu conținea oase calcinate. Materialul descoperit și documentația întocmită în urma cercetărilor se păstrează la M. J. Satu Mare.

Abstract

As a result of the rescue excavations were partially uncovered (because of the destructions) a clay platform and a large pit. Both complexes contained an important amount of Baden ceramic materials. There was also

discovered a Gáva "amphora" with four small knobs on the shoulder.

86. Dorolț, com. Dorolț, jud. Satu Mare

Punct: Pescărie

Cod sit: 137684. 01

Colectiv: Liviu Marta - responsabil (MJ Satu Mare)

Scurtă prezentare a sitului: așezare descoperită în anul 2001, an în care a fost efectuată o cercetare arheologică de salvare. Au fost cercetate două complexe din epoca timpurie a fierului (etapa timpurie a culturii Gáva). De asemenea, în stratul de depunere au apărut și câteva fragmente ceramice specifice culturii Suci de Sus și alte câteva ce pot fi încadrate în epoca Latène. Situl este situat pe terasa nordică și vestică a unui lac recent amenajat (proprietate Peter József).

Perioada de desfășurare: 2 - 18 mai 2001

Obiectivele cercetării:

1. Cercetarea malului nord-vestic, zonă în care lucrările de îndiguire atingeau un colț al sitului. Aici a fost săpată o suprafață de 24 x 4 m, fiind dezvelite o groapă menajeră și parțial o locuință de suprafață (platformă de chirpici). Ambele complexe arheologice au avut un inventar bogat; pe baza unor forme de vase specifice - ca vasul mare pântecos cu proeminențe mari hipertrofiate și ceașca joasă cu toarta mult supraînălțată - ele pot fi atribuite unei etape timpurii ale culturii Gáva.

2. Sondarea malului nordic al lacului prin șase casete (6 x 2 m), pe locul pe care urma să se amenajeze digul, care însă au dovedit că situl nu se extinde până în această zonă; fragmentele ceramice descoperite la suprafață - și apoi în casetele săpate - au ajuns în urma scurgerii din partea de sus a terasei.

Materialele arheologice se păstrează la MJ Satu Mare și au fost prelucrate, urmând să fie introduse într-o lucrare monografică referitoare la etapa timpurie a epocii fierului din Câmpia Someș - Tur.

Obiectivele cercetărilor viitoare: deși au fost obținute date interesante în acest moment nu intenționăm să continuăm cercetările deoarece epoca timpurie a fierului este cercetat în situl apropiat de la Lazuri.

Abstract

The archeological rescue excavation undertaken on this archaeological site had, as result, the discovery of a domestic pit and of a clay platform, partially investigated. The rich archeological material can be dated in the early stage of the Gáva culture.

87. Drăghiești (Băbeni), com. Topliceni, jud. Buzău

Punct: Biserica parohială „Sfântul Nicolae și Adormirea Maicii Domnului”

Cod sit: 49787. 01

Colectiv: Emil Lupu (ABRAL ARTPRODUCT SRL)

Finanțator: Parohia Drăghiești; Proiectant general: ABRAL ARTPRODUCT SRL - șef proiect arh. A. I. Botez

În perioadele 8 - 30 martie 2000 și în aprilie 2001, la biserica parohială Drăghiești, situată pe terasa superioară de

pe malul drept al râului Râmnicu Sărat, au fost efectuate două campanii de cercetare arheologică.

Biserica actuală a fost construită, potrivit pisaniei, în anul 1747, de Maria vistiernica cu fiul ei, Nicolae sin Ioan Dedulescu. A fost pictată în anul 1760 de Barbu Zugravul. A fost reparată de către lordache și Pavel Dedulescu în 1828, fiind construite contraforturile de pe laturile de N și S și tâmpla barocă. În 1861 a fost învelită cu șindrilă de llinca Lahovari, fiica lui lordache Dedulescu. În 1892 i s-a pus dușumeaua de lemn, peste pardoseala de cărămidă anterioară. În 1930 i-a fost refacută turla, din lemn în loc de cărămidă și au fost consolidate bolțile cu tiranți din fier. În 1961, preotul Ioan Zamfir a învelit din nou biserica cu tablă galvanizată, a construit contraforturile de la pridvor, burlanele și streășinile, a realizat o nouă tencuială exterioară de ciment și a văruiat exteriorul bisericii.

În prima campanie au fost realizate șase casete arheologice, patru în biserică și două la exteriorul acesteia, iar în anul 2001 au mai fost executate încă nouă casete (în interiorul și exteriorul bisericii), și patru casete la V de biserică, pe locul unei construcții dispărute. În urma cercetărilor arheologice s-a constatat că biserica actuală a surmontat biserici din alte două etape anterioare.

În epoca medievală, pe terasa superioară de pe malul drept al Râmnicului, pe un humus de pădure, ce avea o mică înclinație naturală de la V la E și de la N la S, a fost construită o biserică de curte boierească, de plan drept, ale cărei fundații au fost surprinse în casetele din interiorul bisericii. Datorită nedescoperirii unor elemente de datare, cronologia acestei prime biserici nu poate fi încă stabilită. Din analiza stratigrafică s-a constatat doar că această biserică a avut o distrugere violentă, în urma unui incendiu, urmat de o demolare, până la nivelul primelor trei asize de cărămizi din elevație. Această biserică a avut și morminte de inhumație în interior, acestea fiind deranjate de constructorii bisericii din etapa a doua.

Biserica din etapa a doua a fost construită la o dată încă neprecizată. Deosebindu-se de biserica I prin planul său, ea a preluat laturile de S și de N ale fundațiilor din prima etapă, la nivel de pronaos și pridvor. Laturile de V ale pronaosului și pridvorului acestei biserici au fost construite pe lângă fundațiile din prima etapă. Biserica II avea un plan trilobat și o scară exterioară de acces la o turlă clopotniță, situată probabil pe pronaos. Elevațiile zidurilor de S și de N ale acestei biserici au călcat pe elevațiile păstrate ale bisericii I, având o lățime cu 0,1/0,5 m mai mare.

Biserica II a încetat datorită unei distrugerii violente. Elevațiile laturilor sale de V, la nivel de pronaos și pridvor, au fost suprapuse de un strat de moloz. Structura păstrată din această biserică prezintă numeroase crăpături, observate în toate casetele efectuate. Data distrugerii sale poate fi apropiată sau legată de cutremurul din anul 1738.

Biserica actuală a preluat laturile de N și de S ale bisericii II. Ea a fost lungită, laturile de V ale pronaosului și pridvorului acesteia situându-se pe lângă cele ale bisericii din etapa II. Ea a fost construită în anul 1747, iar la interior a avut o pardoseală inițială din cărămizi. În amintirea bisericii anterioare a fost preluat și hramul acesteia, astfel că biserica actuală are două hramuri. Având defecte grave structurale, determinate de relația cu bisericile I și II și cu terenul de fundare, biserica a fost probabil afectată major de cutremurul din 1802 și de cel din 1838. În anul 1828 i-au fost adăugate contraforturile actuale și a fost realizată tâmpla barocă actuală, având o fundație din

bolovani de râu și cărămizi fragmentare. În cursul sec. XIX a fost modificată pardoseala bisericii, fiind suprapusă cea din cărămidă cu o dușumea.

La aproximativ 80 m V de biserică se conservă o ruină din care se păstrează beciuri și ziduri cu laturile de aproximativ 22 x 17 m, realizate din casete de caramizi cu bolovani de râu. Aici au fost realizate patru secțiuni. În S. I a fost surprinsă *in situ* nașterea unui arc dublou, aparținând bolții în leagăn a unei pivnițe. Pe latura de N a clădirii a fost descoperită o umblătoare, adosată acesteia, din interiorul căreia au fost recoltate fragmente ceramice care se datează larg în sec. XVIII-XIX. Elevațiile păstrate sunt realizate în sistemul casetelor de cărămizi și bolovani de râu, în aceeași manieră cu biserica I.

Construcția respectivă ar putea aparține unei reședințe boierești, poate chiar a familiei Dedulescu. Ceramica descoperită în umblătoare ne îndeamnă să credem că această construcție a fost contemporană cu biserica III (1747). Tehnica de construcție a paramentului, identică bisericii I, o face contemporană și cu aceasta.

Planșa 50

88. Dudeștii Vechi, com. Dudeștii Vechi, jud. Timiș

Punct: În spatele gării (Movila lui Dragomir)

Cod sit: 156721.01

Colectiv: Adrian Bejan - responsabil (UV Timișoara), Daniela Tănase (MB Timișoara)

În anul 2001 obiectivul principal a constat în dezvelirea necropolei medievale timpurii și a așezărilor din mileniul I p. Chr., reperate în sondajele efectuate în anul 2000.

În secțiunea S. 1/2001 (10 x 2 m), trasată pe direcția NV-SE, la 3 m spre E de S. 3/2000, apariția unui mormânt și a unui șanțuleț au impus deschiderea a două casete: C. 1 (3 x 2 m) cu adâncimea de -1 m, în partea de NE a secțiunii și C. 2 (4,2 x 3,4 m) cu adâncimea de -1,45 m.

În această secțiune, în carourile 6-8, la o adâncime de -1,3 m a fost descoperit un mormânt de copil, notat M. 1/2001, scheletul păstrat parțial era orientat S-N și nu avea inventar; după orientare poate fi datat în sec. III-IV p. Chr. În caroul 10 a fost descoperit un șanțuleț pentru cercetarea căruia am deschis caseta 2, dar nu am surprins decât o porțiune a sa în care au fost descoperite oase de animale și fragmente ceramice lucrate la roata înceată, de culoare galben-roșcată databile în sec. VII-VIII; lămurirea acestei situații va fi o prioritate în anul 2002. În caseta 1, a fost descoperit, la o adâncime de -0,7 m, un mormânt notat M. 2/2001, orientat V-E, fără inventar. Considerăm că acest mormânt este contemporan cu cel descoperit în anul 2001, aflat în apropiere și care a fost datat în sec. XI p. Chr.

În secțiunea S. 2/2001 (15 x 1,5 m), trasată pe direcția NV-SE, la 12 m spre E de S. 1/2001, în C. 10, 14 și 11-13, au fost descoperite trei morminte.

M. 3/2001, descoperit în C. 13, are adâncimea de -1,08 m, scheletul este orientat V-E, mâna stângă era întinsă pe lângă corp și dreapta așezată pe bazin; nu are inventar. În C. 8-9 a fost descoperit un alt mormânt M. 4/2001, în care scheletul este orientat V-E și care are în inventar două scărițe de șa și fragmente de cataramă din fier. A fost găsită și o aplică rotundă din bronz. Aceste două morminte se pot data în sec. X p. Chr.

În C. 10-12 a fost descoperit un alt mormânt, M. 5/2001, orientat S-N. Scheletul s-a păstrat destul de bine și după inventar se pare că aparținut unei femei: în partea stângă a bazinului a fost descoperită o fusaiolă din cuarț roz și în zona

ambelor mâini câte o mărgea mare de sticlă acoperite cu foiță de aur și mărgelile mici din calciu. În zona picioarelor s-au găsit mărgelile mici din pastă de sticlă de culoare albastră; la picioare a fost depusă o cană cu o toartă, din ceramică cenușie, lucrată la roată. După inventar, acest mormânt poate fi datat în sec. IV p. Chr.

Materialul arheologic recuperat a fost depozitat la Universitatea de Vest unde urmează să fie prelucrat.

În viitor ne propunem să cercetăm sistematic așezarea din epoca migrațiilor și cea medievală precum și necropolele din sec. IV și sec. X-XI.

89. Dudeștii Vechi, com. Dudeștii Vechi, jud. Timiș

Punct Movila lui Deciov (Ôstelep)

Cod sit: 156721.02

Colectiv: Gheorghe Lazarovici - responsabil (MNIT), Dan Leopold Ciobotaru (MB Timișoara)

Comuna Dudeștii Vechi se găsește la 10 km V de orașul Sânnicolau Mare, pe râul Aranca și este cunoscută în mai vechea literatură de specialitate ca O-Bessenyő sau Beșenova Veche. Situl arheologic „Movila lui Deciov” este situat la aproximativ 500 m NV de sat, pe terasa joasă a brațului unui fost râu, în prezent canalul Gornja Aranca. Situl are o formă elipsoidală, cu latura lungă de aproximativ 100 m, iar cea scurtă de 80 m. Înălțimea absolută față de nivelul mării, conform hărții Stereo 70, este de 80,2 m.

Primele cercetări arheologice în acest sit se datorează arheologului amator Kislegi Nagy Gyula, care în anii 1906-1907 a efectuat o serie de săpături cu caracter arheologic. Acesta a conceput un sistem de cartare a așezării bazat pe carouri de 1 x 1 m, care se încadrau într-un octogon cu suprafața de 1336 m pătrați. Acest octogon era dispus pe centrul așezării, și autorul susține în articolele publicate că l-a săpat integral. Printre foarte puținele date stratigrafice, se menționează o grosime a stratului arheologic de până la 2,5/3 m și existența a trei straturi distincte, separate prin depuneri de cenușă. Autorul mai menționează descoperirea unor morminte cu schelete chircite, fără inventar, dar cu urme de ocră roșu, precum și lipsa totală a obiectelor metalice din inventarul arheologic. De asemenea, între desenele publicate de acesta apar fragmente ale unor vase eneolitice.

Cercetarea noastră de teren, desfășurată în 2000 și 2001, a constat din o serie de sondaje destinate atât localizării vechilor săpături de la începutul sec. XX, cât și obținerii unor informații detaliate privind stratigrafia, structura internă și limitele acestei așezări. În acest scop, s-a realizat un plan topografic și au fost plasate borne de ciment pe marginea sitului. Am încercat să obținem o sondare magistrală a movilei, iar pentru rapiditate și reducerea costurilor, am excavat pe aceeași axă, secțiuni cu dimensiunea de 1 x 5 m, alternând cu porțiuni cruțate de dimensiuni asemănătoare. Acest sondaj cu o lungime totală de 53 m este denumit S. I. Pentru a surprinde marginile vechii săpături, S. I a fost trasată excentric față de punctul cel mai înalt al movilei. Paralel cu drumul de țară care taie lateral așezarea și perpendicular pe S. I, a fost excavat un sondaj cu dimensiunile de 1 x 10 m, denumit S. II. La limita dinspre centrul așezării a sondajului S. I a fost trasat un sondaj perpendicular pe

acesta cu dimensiunile de 1 x 3 m, numit S. III, orientat către centru, cu scopul de a observa mai clar limitele vechii săpături ale lui Kislegi, care fuseseră sesizate în S. I.

S-a putut astfel constata că așezarea este un tell neolitic timpuriu aparținând culturii **Starčevo-Criș**, în care grosimea stratului de cultură variază de la aproximativ -0,3 m la margine până la aproximativ -2 m în zona apropiată de centru. În zona centrală, partea superioară a stratului de cultură, însumând aproximativ 0,5/0,7 m adâncime, este foarte deranjată de gropi moderne și bârloguri de animale. Pe o mare parte a S. I au fost înregistrate fragmente ale unor podine de lut nears sau foarte slab arse, care aparțin unui puternic orizont de habitare, situat la adâncimea de aproximativ 1 m. Sub acest nivel de locuințe, cantitatea de ceramică începe să scadă, și predominante devin categoriile semifină și fină, în detrimentul celei grosiere. Sub această adâncime, ornamentele barbotinate nu sunt întâlnite. Principalele elemente de decor sunt ciupiturile și impresiunile de unghie sau deget. Un alt puternic orizont de locuire, concretizat prin podine ale unor locuințe de suprafață este sesizat în apropierea sterilului, între adâncimile -1,4/-1,8 m, în funcție de distanța față de centru.

Așa cum nota și arheologul amator, au fost sesizate doar urme ale unor locuințe de suprafață, de formă rectangulară și cu șanțuri de fundație care se adâncesc cu 0,35/0,5 m față de podină și au o lățime de 0,15/0,2 m.

Printre vestigiile descoperite se cuvine să menționăm un mormânt cu schelet chirchit sesizat în sectorul B, caroul 1 al S. I, întins pe latura stângă cu capul spre SE, la adâncimea de -0,9 m. Acesta era lipsit de inventar și corespunde ca poziție și adâncime cu scheletele descrise de Kislegi.

În sondajul plasat la limita exterioară a tell-ului, S. I, sector E, carourile 4-5, au fost degajate urmele unui șanț datând din perioada neoliticului timpuriu, care traversează perpendicular S. I și al cărui fund coboară până la adâncimea de aproximativ -2 m. După profilul taluzat al șanțului și orientare, pare a fi un șanț care înconjoară tell-ul. Cercetările magnetometrice preconizate a avea loc în acest an vor încerca să clarifice acest aspect.

Cercetările sistematice planificate pentru următorii ani în acest tell au ca obiectiv degajarea unor locuințe de suprafață și relevarea sistemului de organizare internă și defensivă a acestei așezări.

90. Epureni, com. Epureni, jud. Vaslui

Punct: Capu Dealului

Cod sit: 163798. 01

Colectiv: Elvira Safta (MNIR)

Obiectivul campaniei din anul 2001 a fost, pe de o parte, continuarea săpăturilor în aria hallstattiană a sitului și, pe de altă parte, începutul unei cercetări interdisciplinare cu concursul unui sedimentolog.

În acest scop am finalizat cercetarea complexelor de locuire din casta 2/1989, am deschis 8 casete de 2 x 2 m (A - H) și una de 2 x 3 m (I), situate de o parte și de alta a șanțului S IV/1998 (carourile 68-80). În suprafața săpată de 60 m.p au fost cercetate 24 de complexe. În așezare au fost identificate 9 orizonturi pedologice (cf. raportului preliminar al studiului sedimentologic, vezi infra). Cinci dintre ele (orizonturile pedologice 3-7) reprezintă totodată cinci niveluri de locuire: un nivel de epoca bronzului ante Noua (1), două niveluri aparținând culturii Noua (2a - 2b) și două din

Hallstatt-ul timpuriu (3a - 3b). Solul corespunzător orizontului de locuire anterior culturii Noua (nivelul 1), cu o grosime de 0,14-0,20 m avea fragmente mărunte de chirpici și oase. Nivelurile Noua (2a și 2b) sunt mai slab reprezentate în aceasta zonă a sitului: 2a este un strat gros de 0,14-0,17 m cu fragmente de chirpici și ceramică; 2b este un strat de 0,34-0,38 m grosime și conține chirpici mărunți, ceramică și oase. Acestui nivel îi aparțin două gropi și un fragment de vatră păstrată *in situ*.

Primul nivel hallstattian (3a) are o grosime de 0,16-0,24 m. Complexele de locuire din acest nivel au cea mai mare pondere în zona cercetată: un bordei, 7 gropi, două complexe cu chirpici, unul cu pietre și unul cu ceramică. Ultimul nivel hallstattian (3b) este reprezentat de un strat compact cu grosimea de 0,12-0,22 m. Acestui nivel îi corespund 6 complexe: 4 gropi, o vatră, și fragmentul unei vetre de pe fundul uneia dintre gropile acestui nivel.

Locuințele. În caseta C a fost identificat un bordei cu vatră, care urmează a fi săpat în campania viitoare; acesta aparține nivelului 3a.

Acolo unde au fost identificate vetre, porțiuni compacte cu aglomerări de chirpici sau de piatră este de presupus existența unor locuințe de suprafață care nu au lăsat și alte urme (cpl. 4, 5, 10, 12, 14/1998, 25/1998).

Vetrele. În caseta G - nivelul 2b al culturii Noua - se afla un rest de vatră *in situ* (cpl. 10) cu o suprafață păstrată de 0,1 x 0, 2 m. Are fățuială și lipitură groasă de 4-5 cm.

În caseta 2/1998 au fost cercetate două vetre parțial suprapuse (cpl. 14/1998, 25/1998). Cpl. 14/1998 corespunde nivelului 3b, iar cpl. 25 nivelului 3a. Erau separate printr-o depunere de sol, gros de 5-6 cm care conținea și un fragment ceramic din pastă fină, neagră, lustruit și canelat. Vatra din nivelul superior s-a păstrat în proporție de 70 %. Avea o formă rotundă, cu diametrele de 1 x 0,95 m, cu două straturi de lutuală, fățuite și un rest de gardină.

Vatra suprapusă s-a păstrat într-o proporție mai mică (cca. 40%), fiind deteriorată din vechime. Ceea ce a rămas a îngăduit, totuși, reconstituirea formei ovale și a dimensiunilor: de 1,3 x 0,84 m. Avea două rânduri de lipitură și o singură fățuială.

În caseta C, pe latura ei vestică, intrând sub mal a fost dezvelită o vatră (cpl. 14/2000), în incinta unui bordei (cpl. 20); aceste complexe aparțin nivelului hallstattian 3a. Este de formă rotundă cu diametrele de 0,85 x 0, 9 m. Grosimea lutuiei este de 5-7 cm, iar cea a fățuiei de 1,5 - 2 cm. O bordură, lată de 25 cm, din chirpici ars la roșu intens și la negru mărginește vatra pe 0,4 m din circumferința ei nord-estică, ceea ce ar putea reprezenta un rest de gardină. Această vatră acoperă un rest dintr-o alta (cpl. 19) cu suprafața rămasă de 10 x 31 cm, cu o fățuială groasă de 2 cm și lutuală 3 cm.

La fundul gropii 24/1998 se afla un fragment de vatră (cpl. 15). Suprafața dezvelită este de formă triunghiulară cu dimensiunile de 0,1 x 0,2 m și grosimea de 2-3 cm. Este puternic arsă până la roșu intens și negru ca, de altfel, și solul din jurul vetrei. Cercetarea în aceste complexe nu a fost epuizată.

Într-o groapă (cpl. 13), situată în perimetrul casetelor G-F se afla o depunere masivă din bucățile unei vetre de mari dimensiuni cu lutuală groasă până la 10 cm și cu fățuială dură, cimentoasă.

Gropile. În cursul acestei campanii au fost cercetate 13 gropi, care sunt repartizate stratigrafic astfel: 2 gropi

(cpl. 16, 17) aparțin nivelului stratigrafic 2b - corespunzător celui de-al doilea nivel de locuire Noua; 9 gropi (cpl. 1, 2, 3, 6, 7, 9, 13, 18, 22/1988, 24/1998) din primul nivel hallstattian. - corespunzător nivelului stratigrafic 3a; 2 gropi (cpl. 11,13) din al doilea nivel hallstattian corespunzător nivelului stratigrafic - 3b.

Gropile Noua au forma ovală sau rotundă în plan orizontal și de sac în profil. Gropile hallstattiene au forme ovale sau rotunde în grund. În profil unele au forma de trapez (cpl. 13 și 9), de pungă (cpl. 2, 11) sau prezintă un profil mai complex: pe 2/3 din înălțime au pereții drepecți pentru ca apoi să se evazeze în trapez (cpl. 3, 22/1998, 24/1998).

Complexele cu aglomerări de chirpici provin de la pereții unor locuințe: cpl. 4 în caseta A și cpl. 12 în caseta H. Complexul 4 aparține nivelului 3a. Este situat la aceeași cotă cu complexele vecine 20 (bordeiu) și 14/2001 (vatra acestuia). Are o suprafață neregulată cu axele de 0,48 x 0,8 m. Complexul 12 aparține tot nivelului 3a. Axele sale măsoară 0,4 x 0,44 m.

Complex de pietre (cpl. 5) - aglomerare de pietre de râu, aflate în caseta D, lângă latura ei nordică. Acoperă o suprafață pătrată cu latura de un metru. La 0,2 m S de cpl. 5, care ar putea fi pus în legătură cu o locuință de suprafață, se afla o rășniță și un frecător.

Complex cu ceramica grupată - spartă in situ. Fragmente dintr-un vas negru, lustruit la suprafață și roșu pe fața interioară. Face parte din familia vaselor bitronconice pântecoase, cu marginea evazată, decorate cu caneluri orizontale pe gât și caneluri verticale pe umăr. Tipul de vas este caracteristic culturii Gáva, dar și culturii Corlăteni într-o variantă specifică acestui grup hallstattian regional. Ceramică de aceeași factură a fost identificată, la același nivel, în caseta F și în caseta H.

Inventarul ceramic al așezării va face obiectul unui studiu separat. Între obiectele descoperite menționăm: o rășniță și un frecător, în caseta D, lângă și la același nivel cu cpl. 5; o psalie de corn în cpl. 6; un percutor în caseta C, sub vetrele 14,19 din bordei; un *Rollenadel* în cpl. 24; o figurină de lut, reprezentând un cal, în caseta I, la -1,34 m. Menționez și descoperirea câtorva fragmente ceramice Basarabi, precum și a câtorva din perioada *Kaizerszeit*.

Studiu sedimentologic. Raport preliminar

Constantin Haită (MNIR - CNCP)

În campania de cercetări arheologice din anul 2001, în așezarea de la Epureni a fost elaborat un studiu sedimentologic ce a avut ca principale obiective:

1. Studiul nivelurilor observate pe profilele stratigrafice, și anume dacă există caracteristici sedimentare sau pedologice ce pot fi atribuite unor procese de acumulare sau transformare produsă sub acțiunea factorilor naturali;

2. Stabilirea relației stratigrafice dintre nivelurile de locuire și depozitele naturale din baza așezării, prin observarea distribuției limitei inferioare a nivelurilor de locuire în profilele stratigrafice din suprafața cercetată.

Sucesiunea stratigrafică din această așezare a fost observată, descrisă și eșantionată pe profilul de V al suprafeței S4 și poate fi prezentată astfel (în succesiune normală):

1. Silt argilos galben brun, bine sortat, omogen, compact, fără incluziuni, cu grosime medie de 0,78 m. Reprezintă o depunere loessoidă acumulată la partea superioară a terasei.

2. Silt fin brun gălbui, bine sortat, omogen, structură în pete datorată carbonaților, foarte compact, fără incluziuni, limită inferioară foarte neregulată, cu grosime de 0,17 - 0,21 m. Reprezintă un nivel de acumulare pedogenetică a carbonaților.

3. Silt brun gălbui, bine sortat, ușor eterogen, cu fisurație prismatică, compact, cu rare fragmente fine de chirpici ars și oase (1%), cu grosime de 0,19 m. Poate reprezenta un nivel de sol.

4. Silt cu nisip fin, brun cenușiu, bine sortat, cu structură agregată de bioturbație moderat dezvoltată și fisurație prismatică, slab eterogen, compact, cu rare blocuri siltice gălbui și rare fragmente de chirpici ars, ceramică și oase, cu grosime de 0,35 m. Reprezintă un nivel de locuire și prezintă caracteristicile unui orizont al solului actual.

5. Silt cu nisip fin, brun cenușiu, bine sortat, omogen, cu structură agregată de bioturbație bine exprimată și fisurație prismatică, include rare fragmente fine de chirpici ars (1-2%), grosime de 0,28 m. În acest nivel au fost cercetate arheologic resturi ale unor structuri arheologice, reprezentând un nivel de locuire hallstattiană suprapusă pedogenetic de orizontul organic al solului actual.

6. Silt cu nisip fin, brun închis, bine sortat, omogen, structură agregată de bioturbație bine dezvoltată, moderat compact, cu rare fragmente fine (subcentimetrice) de chirpici ars (1%), grosime de 0,20 m. Reprezintă orizontul arabil al solului actual.

După cum se poate observa în descrierea de mai sus, nivelurile de locuire sunt suprapuse de orizonturile pedogenetice ale solului actual, format după încetarea locuirii și până în prezent. Sucesiunea stratigrafică prezentată este situată între două gropi getice de mari dimensiuni.

Studiul micromorfologic ce va fi elaborat pe baza eșantioanelor prelevate pe profilul stratigrafic prezentat va putea aduce elemente suplimentare pentru detalierea stratigrafiei așezării, prin evidențierea, la nivel microscopic, a caracteristicilor ce pot fi atribuite proceselor sedimentare, pedologice sau antropice de formare a fiecărui nivel de depunere în parte.

În zona vestică a suprafeței cercetate, au fost observate și eșantionate patru profile stratigrafice situate, de la N la S, în casele E (profilele de N și de S), B și A.

Sucesiunea stratigrafică observată pe aceste profile poate fi descrisă (din bază către partea superioară) astfel:

1. Silt argilos, gălbui, omogen, compact, cu carbonați (2-3%), fără incluziuni, observat pe o grosime de grosime de 0,1 - 0,5 m. Reprezintă o acumulare loessoidă la partea superioară a terasei.

2. Silt argilos, gălbui, ușor eterogen, cu depuneri carbonatice pe fisuri (5%), fisurație prismatică, compact, fără incluziuni, cu grosime de 0,12 - 0,2 m. Reprezintă o acumulare naturală pe terasă și un orizont de acumulare pedogenetică a carbonaților.

3. Silt argilos, galben brun, eterogen, cu fisurație prismatică, depuneri carbonatice pe fisuri (5%), foarte rare incluziuni: fragmente fine de chirpici și oase, grosime de 0,14 - 0,20 m. Reprezintă un nivel de sol anterior primului nivel atribuit culturii Noua.

4. Silt brun gălbui mediu, eterogen, structură agregată slab dezvoltată, fisurație prismatică prezentă, rare fragmente fine de chirpici ars și ceramică, grosime de 0,14 - 0,17 m. Reprezintă primul nivel de locuire atribuit culturii Noua, afectat de procese pedogenetice.

5. Silt brun închis, eterogen, structură agregată slab exprimată, fisurație prismatică prezentă, 1-5% fragmente de chirpici ars, oase fine, ceramică, cu grosime de 0,34 - 0,38 m. Reprezintă cel de al doilea nivel de locuire atribuit culturii Noua.

6. Silt și nisip fin, brun cenușiu, ușor eterogen (pete gălbui), structură agregată moderat dezvoltată, 1-5% fragmente fine de chirpici ars și ceramică, compact, grosime de 0,16 - 0,24 m. Reprezintă primul nivel de locuire atribuit Hallstatt-ului.

7. Silt și nisip fin, cenușiu închis - mediu, omogen, 1-10% fragmente de chirpici și ceramică, structură agregată moderat dezvoltată, fisurație prismatică moderat dezvoltată, compact, grosime de 0,12 - 0,22 m. Reprezintă cel de al doilea nivel de locuire atribuit Hallstatt-ului.

8. Silt și nisip, cenușiu închis, omogen, structură agregată bine dezvoltată, fisurație prismatică, moderat compact, cu foarte rare fragmente fine de chirpici ars și ceramică, grosime de 0,13 - 0,09 m. Reprezintă orizontul arabil al solului actual.

9. Silt și nisip, brun închis, omogen, foarte rare incluziuni, foarte compact, cu grosime de 0,10 - 0,15 m. Reprezintă partea superioară a orizontului arabil, compactată prin lucrări agricole.

Studiul micromorfologic ce se va elabora pe baza eşantioanelor prelevate pe aceste profile va avea în vedere identificarea oricăror indicii, asupra activităților umane, prezente în nivelurile culturale, ca și caracterizarea condițiilor de formare a nivelurilor pedogenetice.

În marginea sudică a suprafeței cercetate, pe profilul estic al secțiunii S4, în zona 55 - 61 m, a fost cercetată o depunere ce prezintă aspectul de "cenușar".

Sucesiunea stratigrafică observată pe acest profil poate fi descrisă după cum urmează (din bază către partea superioară):

1. Silt argilos galben brun, eterogen, cu depuneri carbonatice pe fisuri, fisurație prismatică, fără constituenți antropici, observat pe o grosime de 0,18 m.

2. Silt, brun roșcat închis, relativ omogen, cu foarte rare fragmente fine de chirpici ars și cărbune, ce include foarte rari constituenți antropici (chirpici ars și cărbune fin), cu limită inferioară distinctă și neregulată și grosime medie de 0,59 m. Acest strat este interpretat ca un orizont pedologic.

3. Silt, brun roșetic, relativ omogen, cu impregnații feruginoase, cu rari constituenți antropici, cu limită inferioară neregulată difuză, cu grosime de 0,19 - 0,34 m. Este interpretat ca un orizont pedologic.

În extremitatea nordică a secțiunii, unde ultimul nivel descris are o grosime de numai 0,19 m, acesta este suprapus de două niveluri ce pot fi descrise astfel:

4. Silt și nisip fin, brun mediu, cu structură agregată, fisurație prismatică, cu foarte rari constituenți antropici, cu limită difuză neregulată și grosime cuprinsă între 0 (către S) și 0,2 m. Acest nivel este interpretat ca un nivel de locuire hallstattian.

5. Argilă, cenușie închis, relativ omogenă, cu 1 - 5% constituenți antropici, cu limită distinctă, cu grosime cuprinsă între 0 și 0,15 m. Reprezintă un nivel de locuire hallstattian.

6. Silt și nisip fin, brun închis, cu structură agregată, fisurație prismatică slab evidențiată, cu foarte rari constituenți antropici, limită inferioară gradată neregulată și grosime medie de 0,2 m. Reprezintă orizontul arabil al solului actual.

Studiul micromorfologic al celor 7 eşantioane prelevate pe acest profil va avea în vedere, în primul rând, analiza nivelurilor de cenușar. Cvasi-absența constituenților de

origine antropică și trăsăturile pedologice cum sunt culoarea, structura și caracterul limitelor ne îndreptătesc să considerăm, ca ipoteză de lucru, faptul că suntem în prezența unor orizonturi pedologice, care nu prezintă caracteristici diagnostice ce pot fi atribuite activităților umane.

O atenție deosebită va fi acordată și nivelului de argilă, în care frecvența constituenților antropici este ceva mai ridicată, în scopul identificării acestora și înțelegerii modului de formare.

91. Fântânele, com. Matei, jud. Bistrița-Năsăud

Punct: La Gâta

Cod sit: 33701.05

Colectiv: Corneliu Gaiu, Lucian Vaida (CM Bistrița)

Toponimul „La Gâta” definește capătul nordic din coama unui deal numit „Dealul Lușului”, situat la o distanță de cca. 3 km NE de vatra satului Fântânele. Investigațiile arheologice inaugurate în anul 1999 au la bază descoperiri întâmplătoare, prilejuate de lucrările de exploatare a nisipului din punctul respectiv.

După ce în intervalul 1999 - 2000 s-au identificat 10 **morminte celtice de incinerare** în groapă, în campania anului 2001 au fost cercetate alte două complexe funerare, din aceeași perioadă: unul de incinerare, iar celălalt de inhumare. În primul caz resturile cinerare și inventarul funerar au fost depuse într-o groapă de formă dreptunghiulară, la adâncimea de -1 m de la suprafața actuală a solului. În cazul mormântului de inhumare scheletul a fost găsit în poziție chircită, la adâncimea de -0,15 m. Inventarele sunt specifice necropolelor celtice din Transilvania, cuprinzând fibule din fier și bronz, verigi din fier, piatră pentru ascuțit, vase ceramice lucrate cu mâna și la roată.

Analiza tipologică a materialelor recuperate de la Fântânele demonstrează că acestea aparțin cronologic Latène-ului timpuriu, fiind caracteristice fazei Latène B₂.

Ulterior, lucrările de exploatare a lutului au mai atins un mormânt, din al cărui inventar a fost recuperat un vas bitronconic, fapt care ne impune accelerarea investigațiilor arheologice pentru salvarea porțiunii nedistruse a cimitirului.

92. Fetești, com Adâncata, jud. Suceava

Punct: La Schit

Cod sit: 146842.01

Colectiv: Dumitru D. Boghian - responsabil; Sorin Ignătescu - responsabil sector (Univ. Ștef. M. Suceava); Ion Mareș, Bogdan Petru Niculică - responsabil sector (CMJB Suceava)

În campania din anul 2001, desfășurată în perioadele 16 iulie - 10 august și 21 - 25 septembrie, au continuat cercetările din stațiunea Fetești „La Schit”, comuna Adâncata, jud. Suceava, situată pe platoul structural din partea de NE a satului, pe dreapta pârâului Grigorești, afluent al Siretului, în curtea bisericii „Sf. Nicolae” din Grigorești, com. Siminicea, ctitorie a lui Scarlat Miclescu (prima jumătate a sec. XIX), cunoscută și sub denumirea de „Schitul Grigorești”, care este șantier arheologic - școală, unde își desfășoară practica de specialitate

studenții de la Facultatea de Istorie și Geografie a Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava.

Având în vedere descoperirile făcute în anul anterior, în secțiunea S. I, spațiile libere avute la dispoziție și obiectivele cercetării, s-a decis trasarea unor alte secțiuni: S. II, la V de S. I/2000 și paralelă cu aceasta (m. 4 - 19), și S. III, în partea de SV a așezării (m. 0 - 20), paralelă cu S. I/2000 (m. 23 - 38), într-o zonă alveolată susceptibilă de a marca traseul primului șanț de apărare (Cucuteni A), care nu a putut fi surprins în întregime profilului în campania anterioară. S-a urmărit verificarea stratigrafiei, completarea cunoștințelor privitoare la locuința L. 1, elucidarea amplasamentului și funcționalității celorlalte complexe arheologice aferente, surprinderea perpendiculară a șanțului de apărare Cucuteni A₃, clarificarea formei și modului de construire a acestuia și inițierea primelor cercetări pedologice.

Stratigrafia secțiunilor cercetate în anul 2001 este la fel de complicată ca și cea din anul precedent, pentru surprinderea legăturilor dintre toate complexe realizându-se atât profile pe pereții de E și V ai S. II și S. III/2001, cât și planuri stratigrafice de detaliu.

Stratul steril din punct de vedere arheologic, alcătuit din așa-numitul orizont C, se găsește la adâncimi variind între -0,8/-1 m, în S. II/2001 și -0,5/-3,45 m în S. III/2001, fiind alcătuit dintr-o argilă ușor nisipoasă. La partea superioară a stratului steril arheologic se găsește un nivel brun-deschis, de asemenea steril, orizontul B al solului, cu grosimi care variază între 0,2/0,4/0,5 m, în funcție de modul cum a fost afectat de intervențiile antropice preistorice și istorice.

La suprafața acestui strat brun-deschis, în S. II/2001 (m. 4 - 15), între -1/-0,95 m, au fost identificate, într-un sol foarte puțin diferențiat ca nuanță față de cel anterior, materiale sporadice Precucuteni III, care nu au fost descoperite și în S. III/2001. Deasupra acestora, între -0,95/-0,6 m, într-un sol de culoare brună, cu cenușă în compoziție, care se subțiază evident în dreptul versantului nordic al șanțului de apărare (m. 15 - 19) se găsesc vestigiile Cucuteni A₃. Stratul Cucuteni A₃ a fost identificat doar sub forma scurte segmente (m. 4 - 5 și 7 - 12) în S. III/2001, acesta fiind foarte deranjat de locuirile ulterioare.

Nivelul Cucuteni B₁, identificat pe întreaga lungime a S. II și S. III/2001, se găsește, cu excepția gropilor și șanțului de apărare, între -0,6/-0,15 m și are o culoare brună, mai închisă, uneori virând spre brun-cenușiu și cenușiu. Așa cum arătăm și în raportul precedent, în acest strat a fost realizată podina locuinței L. 1, vetrele 3 și 4 și gropile 9 - 17/2001. Următorul nivel, atribuit **culturii Horodiștea - Foltești II**, este foarte subțire, inconsistent și neuniform spațial, marcat stratigrafic numai prin prezența materialelor ceramice specifice.

Materialele hallstattiene și vestigiile de tip Latène nu formează niveluri coerente și continui și prezintă doar scurte segmente în umplutura șanțului de apărare (S. II) și la S de acesta (în S. III). Stratul medieval târziu (sec. XVII-XVIII) este reprezentat prin nivelurile de umplură ale fortificației cucuteniene și de depunerile din bordeiul B 3/2001, în vreme ce orizonturile moderne și contemporane de construcție sunt reprezentate de deranjamentele și diferitele resturi de materiale (cărămizi, pietre, mortar, var, bucăți de tencuială, lemne, tablă, cuie etc.) cu care s-au acoperit denivelările din curtea bisericii (șanțul cucutenian de apărare și gropile fostelor bordeie). Stratul vegetal are o grosime de 0,05/0,1 m, în partea mai înaltă a așezării (S. II, m. 4 - 15), fiind foarte subțire datorită spălării solului, și mai gros, până la 0,2 m, în capătul sudic al S. III.

Trecând la prezentarea descoperirilor, arătăm că, așa cum s-a evidențiat din campania precedentă, vestigiile Precucuteni III nu formează, în secțiunile săpate, complexe propriu-zise, fiind probabil vorba de o locuire de mică durată și intensitate. Materialele care pot fi atribuite acestei faze a culturii Precucuteni (în special ceramică confecționată dintr-o pastă bună, arsă la brun-cenușiu și negru-cenușiu, decorată cu motive spiralice și geometrice, adâncite sau pictate cu culoare roșie crudă) au fost descoperite în S. II (m. 4 - 15) și S. III (m. 0 - 4). În cazul în care, prin cercetările viitoare, nu se vor descoperi complexe certe, care să poată fi încadrate în faza Precucuteni III, nu excludem atribuirea ceramicii cu decoruri adâncite și pictură roșie crudă, evident cu caracter de probabilitate, începutului locuirii Cucuteni A₃ din această stațiune, vorbind, astfel, de o prezență a **manifestărilor culturale de tip Hăbășești și/sau Trușești** în Podișul Sucevei.

La fel ca în anul precedent, s-a constatat că nivelul Cucuteni A₃ este destul de consistent în spațiul închis de șanțul de apărare, mai ales în S. II, m. 4 - 15, și S. III, m. 0 - 4, dincolo de fortificație a fost descoperită ceramică pictată bicrom și tricrom doar în cantitate mică și amestecată cu materiale din alte culturi. Nici în acest an nu au fost descoperite locuințe sau alte complexe de locuire asociate, cu excepția părții de SV a G 6/2000. În S. II, această groapă a fost surprinsă între m. 4/6, fundul său adunându-se spre m. 4,5, în profilul estic, unde atinge adâncimea de -0,9 m de la nivelul actual de călcare. Coroborând aceste informații cu cele din anul precedent, putem arăta că această groapă, de mari dimensiuni, se prezenta, în porțiunile săpate, ca o alveolă circulară neregulată și un profil albiat, cu diametrul E - V de 2 m, deschiderea (amplitudinea) spre S de 4 m și adâncimea reală de cca. 0,4 m. În partea superioară a fost deranjată puțin de locuirea Cucuteni B₁ din zonă. Deși dimensiunile acestei gropi sunt mari, lipsa unor alte indicii (vatră, inventar coerent) nu ne permite să o considerăm ca reprezentând un eventual bordei.

În ceea ce privește umplutura, arătăm că era compusă, la fel ca și în anul precedent, dintr-un sol brun în amestec cu multă cenușă în care se aflau fragmente ceramice pictate bicrom și tricrom, încadrate în faza Cucuteni A₃, câteva cochilii de melci și scoici, piese litice și osteologice. Pe fundul gropii au fost descoperite câteva fragmente ceramice pictate cu roșu crud în asocieri cu motive incizate, fiind posibil ca acestea să fi intersectat presupusul nivel precucutenian sau să reprezinte dovezile materialelor arheologice de tip Hăbășești și/sau Trușești în Podișul Sucevei.

Cea mai însemnată descoperire aparținând acestei faze de locuire este **șanțul de apărare**, care nu a putut fi cercetat în întregime, din motive obiective, în anul anterior. Deși latura nordică a acestei fortificații se conturează, în S. II, între m. 1 - 3, cea mai mare parte a șanțului intră în porțiunea nesăpată de sub aleea betonată care duce la trapeză. De aceea, S. III, trasată în partea de SV a stațiunii, a avut ca destinație principală surprinderea perpendiculară a șanțului de apărare și elucidarea modului de construcție și a apartenenței culturale și cronologice a acestuia.

În S. III, șanțul de apărare, cu toate că nu a fost surprins perpendicular, are o deschidere, la partea superioară, cuprinsă, pe profilul vestic, între m. 4 - 12. A fost săpat, în dreptul m. 4, de la -0,54 m față de suprafața

actuală de călcare, iar la m. 12 de la adâncimea de -0,7 m, traseul său având în această zonă o orientare ENE - VSV. În ceea ce privește construcția șanțului, s-a putut observa că a avut un profil în formă de "V", fundul acestuia atingând adâncimea maximă, în dreptul m. 9,4, la -3,46 m de la suprafața actuală a solului și la -2,7 m de la nivelul de **călcare Cucuteni A₃**. Partea superioară a versantului nordic era mult mai înaltă decât cea a versantului sudic, cu aproximativ 0,8/1 m, această diferență de nivel putând suplini lipsa unui eventual val. Completat, pe latura nordică, cu un eventual gard sau o palisadă, a căror identificare rămâne o sarcină pentru cercetările viitoare, acest șanț de apărare putea reprezenta o fortificație redutabilă pentru epoca eneolitică.

Versantul sudic al șanțului este înclinat, cu panta de aproximativ 60° la fel ca și cel nordic, dinspre așezare, dar acesta din urmă pare să fi avut o treaptă, situată la 1 m de fundul șanțului, cu o lățime de 1,2 m, a cărei destinație nu a putut fi stabilită deocamdată (pentru a ușura scoaterea pământului săpat sau, poate, marca un loc de traversare a șanțului, fiind evidentă, așa cum am arătat, diferența de nivel între partea superioară a celor două versante).

Procesul de umplere a șanțului a început natural, încă din perioada corespunzătoare etapei Cucuteni A₃, deoarece s-a putut constata, pe ambele versante, o depunere de sol brun și puține materiale arheologice, cu grosimea de 0,2/0,3 m, aparținând acestei perioade, poate și intervalului până la locuirea următoare. La nivelul etapei Cucuteni B₁, **fortificația Cucuteni A** se prezenta ca o șanțuire destul de adâncă, care a fost acoperită, în bună măsură, destul de rapid, cu materiale anterioare, în special lutuiei, rezultate din amenajările efectuate pentru întemeierea noului habitat uman. Practic, în timpul etapei Cucuteni B₁, fostul șanț de apărare a fost umplut, în apropierea sa realizându-se anexa și cuptorul 2, iar locuirea s-a extins spre S de acesta, unde ar fi posibil să se fi săpat un alt șanț, dacă ar fi să judecăm, deocamdată, după denivelările terenului. Ulterior, alte niveluri de umplutură s-au făcut în timpul **așezării Horodiștea - Foltești II**, evul mediu și în epocile modernă și contemporană, acestea din urmă fiind foarte consistente, înălțând sensibil terenul în S. III (m. 0 - 11).

Așa cum am văzut din campania precedentă, cel mai consistent nivel este acela care specific pentru faza Cucuteni B₁, căruia îi aparțin vestigiile locuinței de suprafață (L. 1/2000) și gropile 9 - 17/2001 (G. 9 - 17/2001). Vestigiile L. 1/2000 se continuă spre V în S. II (m. 4 - 9,2 și 10,8 - 14,8), fiind deranjată spre NV de șanțul de îngropare al unui cablu electric de joasă tensiune (m. 4 - 9, 25, cu lățimea de 0,5 m și adâncimea de -0,8 m) și de o serie de gropi realizate în timpul locuirii Horodiștea - Foltești II. Șanțul de fundație, desemnat drept groapa 12/2001 a fost identificat între m. 5/5,6 pe profilul vestic și 6,7/7,3 pe profilul estic, având o orientare SE-NV. În interiorul acestuia au fost descoperite resturi carbonizate de trunchiuri și blâni de lemn, care reprezintă, probabil, substrucția unei tălpi îngropate sau baza unui perete al locuinței.

Platforma s-a păstrat discontinuu, în zonele neafectate de deranjamente păstrându-se *in situ*, sub lipiturile de perete, vetrele, rășnițe, vase întregibile, plastică, piese litice etc. Este vorba, probabil, de o **mare locuință de tip Cucuteni B**, cu mai multe încăperi, din care două au fost delimitate aproape sigur, prezentând patru vetre (două cercetate în campania 2000 și două în 2001). Această locuință pare să fi avut porțiuni de platformă, cu grosimi variind între 0,15/0,25 m, realizate pe butuci despicăți (lodbe), prezentând o fățuire

atentă la partea superioară, cu lut nisipos amestecat cu pleavă și paie, care s-a păstrat în zonele nederanjate, și locuri fără, mai ales în dreptul vetrelor și al aglomerărilor de vase întregibile. Acolo unde porțiunile de platformă se păstrează, pe lângă lutuiei masive cu amprente specifice, au fost identificate, sub aceasta, urme prelungi de arsură înnegrită, care reprezintă lemnul carbonizat din substrucția podinei. Deși lutuiele de perete sunt multe și masive, nu știm în ce măsură se poate vorbi de o posibilă locuință etajată.

Vetrele sunt cele mai importante instalații casnice descoperite în această locuință, fiind amenajate în spații special rezervate în acest scop. Vatra nr. 3 a fost găsită în S. II, carourile 8 - 9 a (m. 7,6/8,6), la -0,4 m de la nivelul actual de călcare, având o formă oarecum rectangulară, cu axul lung de 1,1 m, orientat pe direcția NE - SV, și cel scurt, de 0,85 m, pe linia NV - SE. Marginile vetrei, care nu s-au păstrat în totalitate, sunt ușor înălțate, fără a forma o „gardină” propriu-zisă. Aceasta era, ca și precedentele, o vatră de tip evoluat, construită pe un „pat” de lut cu fragmente ceramice pictate în compoziție, cu o grosime de cca. 0,1 m, peste care s-a realizat o lutuială de fățuire, groasă de cca. 5 cm, din lut cu nisip fin, care, în urma utilizării, a căpătat nuanțe gălbui-cărămizii.

Vatra nr. 4 era păstrată destul de bine și se afla în S. II, carourile 12 - 13 a - b (m. 12,5/13,5) tot la -0,4 m. Aceasta avea o formă ovală, cu diametrele: NE - SV de 1,06 m și NV - SE de 0,94 m, cu un deranjament circular în centru. A fost realizată în același mod ca și vatra precedentă. Asocierea, în suprafața cercetată a L. 1, dintre vetre, gropi, rășnițe, grupări de vase întregibile, vorbește de existența unui spațiu cu destinație gospodărească.

Pe lângă complexe menționate mai sus, etapei Cucuteni B₁, din această așezare, îi sunt atribuite și cele două cuptoare exterioare, descoperite în S. III. Astfel, cuptorul 1 a fost descoperit doar parțial, în colțul de NV al S. III, m. 0/0,7, în groapa 9, din care cauză modul său de construcție a fost dificil de reconstituit. Din observațiile făcute cu deosebită atenție rezultă că acest cuptor a avut două camere, servind, probabil la arsul ceramicii. Interesante sunt, în acest sens, observațiile legate de modul de construcție al acestuia.

După o nivelare inițială a umpluturii gropii (G. 9), s-a realizat în ea, în zona unde urma să se construiască cuptorul, o lutuire circulară cu argilă, de aproximativ 3 cm grosime, ce avea un diametru estimat la 1,6 m. Pe această suprafață au fost apoi dispuse radial bețe cu diametrul cuprins între 4 și 6 cm. În regiunea exterioară a suprafeței de lut circulare, peste aceasta s-a construit o treaptă de pământ de formă circulară, întreruptă spre S, unde bănuim că se află intrarea cuptorului. Treapta, lată de cca. 0,4 m, delimitează, în centru, vatra cuptorului, arsă, în cursul utilizării, pe o adâncime de cca. 1 cm, spre deosebire de lutul de sub treaptă care a rămas nears. Bețele de lemn au rezervat, din treaptă, canale prin care, probabil, se făcea aerajul chiar dacă nu s-au descoperit, deocamdată, duze de la eventualele foale. De asemenea, putem presupune că pe treapta mai sus descrisă se punea un grătar perforat, ca acelea descoperite în alte așezări, pe care se așezau vasele în cuptor. Bolta cuptorului a fost realizată pe o osatură lemnoasă, alcătuită din pari subțiri și bețe, completată cu despicături subțiri de lemn (un fel de scândurele), dispuse circular la bază, unse

la partea exterioară cu lut, lipiturile păstrând amprentele substructurii.

Cuptorul 2, construit în aceeași fază, a fost găsit tot în S. III, în carourile 7/8 a, la adâncimea de -1,45 m de la nivelul actual de călcare, pe o amenajare anterioară, de forma unei trepte, realizată pe latura de N a adânciturii care rămăsese din fostul șanț de apărare Cucuteni A. Din acest cuptor a fost cercetată doar partea estică, aflată pe traseul secțiunii, cu dimensiunile de 0,7 m, pe direcția N - S, și 0,55 m, pe linia E - V, restul regăsindu-se în profilul vestic al S. III.

Deși este diferențiat constructiv de cel precedent, acest cuptor avea o cupolă care, din păcate, nu s-a păstrat în partea cercetată, observându-se, în schimb, foarte bine în profilul vestic al secțiunii. Vatra era orizontală și a fost realizată dintr-un singur strat de argilă, cu nisip în compoziție, prezentând grosimi variabile de 0,1/0,15 m. În marginea estică a vetrei se găsea o lespede de gresie, care ar putea indica gura cuptorului. În jurul cuptorului, în dreptul m. 6/7, a fost descoperită o aglomerare de lipituri care proveneau, probabil, de la o anexă în care a funcționat cuptorul, dovadă stând, în acest sens, și două gropi de stâlp (gropile G. 10 și G. 11), din dreptul m. 6,4 și respectiv 5,05, care susțineau acoperișul unei asemenea construcții, și materialele provenite de la dezafectarea bolții. Funcționalitatea acestuia este greu de stabilit fiind utilizat pentru ars ceramica sau pregătirea hranei.

Gropile descoperite în acest an aveau forme, dimensiuni și destinații diferite, cele mai multe fiind atribuite etapei Cucuteni B₁.

Groapa 8, identificată între m. 14,3/15,3 ai secțiunii S. III, avea o adâncime de numai -0,15 m, în interiorul ei găsindu-se un fragment de pavament smălțuit din evul mediu târziu, care vorbește și de atribuirea sa cultural-cronologică.

Groapa 9 a fost descoperită în capătul de NV a S. III, între m. 0/1,5, fiind săpată de la -0,85 m, penetrând stratul Cucuteni A și orizontul steril, până la -2,1 m. Forma sa este de clopot, tipică pentru gropile aparținând fazei B a culturii Cucuteni, în interiorul acesteia, după o etapă de utilizare, fiind construit cuptorul 1. Umplutura sa era compusă din sol amestecat cu cenușă, fragmente pictate Cucuteni A (antrenate) și B (mai ales pe fund), fragmente osteologice, cochilii de melci etc.

Groapa 13, aparținând tot nivelului Cucuteni B, avea, de asemenea, formă de clopot, găsindu-se între m- 14 și 15,2 ai secțiunii S. II și adâncindu-se între -0,6/1,7. Se afla, probabil, în legătură cu vatra nr. 4, destinația sa menajeră fiind evidentă. Umplutura sa era alcătuită din sol cenușos amestecat cu fragmente ceramice pictate, puține materiale osteologice, pietre etc.

Groapa 14, surprinsă doar pe o lățime de 15 cm, lângă profilul vestic al secțiunii S. II, între m. 11,7/13, nu atinge decât adâncimea de -1,05 m, fiind săpată din același nivel Cucuteni B, de la -0,52 m, urmând să fie cercetată în campania viitoare.

Cea mai mare dintre gropile descoperite anul acesta, la Fetești, este G. 15 și aparține tot nivelului Cucuteni B. Se conturează în S. II, între m. 8,6/10,6, fiind săpată aproximativ în formă de clopot, între -0,6/2,12 m. În umplutura acesteia se găsea o cantitate apreciabilă de cenușă, puține fragmente ceramice și câteva materiale osteologice, în special de la rozătoare mici, destinația sa menajeră putând fi legată de funcționarea vetrei nr. 3.

Groapa 16 are dimensiuni mai mici (S. II, m. 6,3/7,6) și fundul albiat, cu o adâncime de doar 0,4 m (săpată între

aproximativ -0,54/0,98 m), în conținutul său găsindu-se materiale Cucuteni B și puțină cenușă.

Groapa 17 nu a putut fi cercetată corespunzător datorită faptului că a fost suprapusă de linia de joasă tensiune îngropată în șanțul ce traversează această parte a așezării. Se pare totuși că groapa a fost puțin adâncă, păstrându-se doar cei 0,2 m de la fund, în dreptul m. 5,2, și va fi cercetată detaliat în campania viitoare.

Materialele Horodiștea - Foltești II, descoperite în anul acesta, nu formează complexe propriu-zise ci se găsesc împrăștiate la partea superioară a nivelului Cucuteni B. De asemenea, menționăm că nu s-au identificat materiale arheologice aparținând epocii fierului (Hallstatt și Latène), așa cum sunt cunoscute din anul precedent.

În ceea ce privește nivelul medieval târziu, este reprezentat, mai ales în zona șanțului de apărare prin niveluri de umplutură de diferite grosimi. Acestuia îi aparține cel de-al doilea bordei medieval târziu (B. 2/2001), identificat parțial în S. III, între m. 0,9/4,2, fiind considerat inițial o groapă mare. După cum se observă pe profilul vestic al S. III, acest bordei a fost săpat de la -0,5 m, adâncimea sa maximă fiind atinsă la -1,4 m de la nivelul actual de călcare. Acest bordei, ca și cel descoperit în anul precedent, a fost rectangular, cu colțurile ușor rotunjite. Pe axul NNW - SSE, singurul care a putut fi stabilit, deocamdată, fără a se ști dacă este cel lung sau cel scurt, bordeiul a avut 2,5 m și o deschidere, de la profilul vestic, în care se continuă, de 1,35 m.

Pe latura de SSE a bordeiului, au fost descoperite două gropi circulare, de 0,15/0,2 m, cu o adâncime de -0,2 m, ce par a proveni de la parii care susțineau structura lemnoasă a construcției, și o zonă cu "trepte" rotunjite, care ar putea indica o eventuală intrare. În jumătatea de SSE a B 3 a fost descoperită, în dreptul m. 3,1, o alveolă cvasicirculară, cu adâncimea de -0,1 m și deschiderea spre E de aproximativ 0,6 m, cu urme de arsură, indicând un eventual rug casnic (vatră neamenajată), care se pierde în profilul vestic al secțiunii.

Rezultatele obținute în campania 2001 completează cunoștințele despre succesiunea locuirilor preistorice și istorice din această așezare pluristratificată, planimetria acestora pe fiecare fază de locuire, contribuind și la salvarea și valorificarea unor importante materiale arheologice, care vor aduce informații utile pentru reconstrucția istorică. Din păcate, din motive obiective (lipsa de fonduri), probele pedologice prelevate nu au putut fi analizate, astfel încât suntem lipsiți de informații prețioase legate de înțelegerea formării și evoluției depozitelor geologice și arheologice din zonă.

În încheiere, dorim să aducem mulțumirile noastre, pentru sprijinul acordat, Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, Inspectoratului Școlar Județean Suceava, primăriilor din comunele Adâncata și Siminicea, directoarei Școlii Generale Fetești (dna. Liliana Focșa) și preotului paroh Florin Croitorii, cu speranța continuării colaborării noastre.

Planșele 51, 52

Résumé

Dans cet ouvrage les auteurs présentent les découvertes faites dans l'établissement pluristratifié de Fetești „La Schit”, département de Suceava, où ont été fouillés plusieurs complexes archéologiques (Précucuteni III, Cucuteni A₃ et B₁, Horodiștea - Foltești II, Hallstatt,

Latène gétique précoce, du Moyen Age tardif et de l'époque moderne). En 2001 ont été trouvés: les vestiges de la fosse de défense Cucuteni A3, une habitation de surface (L1), deux foyers (C1, C2), neuf fosses (G 9 - 17) encadrées dans la phase Cucuteni B1, une habitation creusée et une fosse du Moyen Age tardif. Malheureusement, dans cette campagne, n'ont pas été découverts de vestiges de Hallstatt et de Latène gétique précoce.

93. Foieni, com. Foieni, jud. Satu Mare

Punct: Kerek to

Cod sit: 137737.02

Colectiv: Némethi János - responsabil (MM Carei)

Aici a fost efectuată o săpătură de salvare pentru un șanț al Romtelecom. Pe marginea stângă a drumului Foieni - Berea a fost trasată S. I (12 x 2,5 m) pentru a dezveli o groapă din epoca neolitică. Aceasta aparține grupului **Pișcolț**, conținând ceramică specifică pictată cu o substanță bituminoasă.

Abstract

A rescue excavation for a Romtelecom ditch was undertaken on this location. On the left side of the road Foieni-Berea was opened the section S. I (12 x 2,5 m), in order to uncover a Neolithic pit belonging to the Pișcolț group, with typical pottery, painted with a bituminous substance.

94. Foieni, com. Foieni, jud. Satu Mare

Punct: colțul drumului de țară spre Berea

Cod sit: 137737.03

Colectiv: Némethi János - responsabil (MM Carei)

Aici a fost efectuată o săpătură de salvare pentru un șanț al Romtelecom. Au fost deschise secțiunile S. I (10 x 2 m) și S. II (12 x 2 m), care au stabilit stratigrafia **unei așezări din Hallstatt A1 - A2**, respectiv aparținând culturii Gáva. În S. II a fost surprinsă o groapă menajeră, care a fost dezvelită aproape integral printr-o casetă. Groapa conținea pe lângă oase de animale chirpici și fragmente ceramice din vase mari, cești și castroane specifice culturii Gáva, faza evoluată Ha A1 - A2.

Abstract

Here was undertaken a rescue excavation for a Romtelecom ditch. Two sections were opened, respectively S. I (10 x 2 m) and S. II (12 x 2 m) in order to establish the stratigraphy of a settlement dating from Hallstatt A1-A2 period, the Gáva culture. In the section S. II was researched almost entirely a domestic pit. This pit contained animal bones, pottery fragments belonging to big vessels, cups and bowls typical to the Gáva culture, the advanced phase, Ha A1-A2.

95. Foieni, com. Foieni, jud. Satu Mare

Punct: Sutesz tag

Cod sit: 137737.04

Colectiv: Némethi János - responsabil (MM Carei)

Aici a fost efectuată o săpătură de salvare pentru un șanț al Romtelecom. Au fost trasate 5 secțiuni cu dimensiunile de 10 x 2 m. Stratigrafia verticală este următoarea:

- la o adâncimea de -0,4/-0,5 m sub nisipul zburător se află un strat de cultură cu fragmente ceramice lucrate cu mâna din Hallstatt-ul târziu (Ha D1), respectiv **cultura Szentes-Vekerzug**. În S. I a fost surprinsă la -1,1/-1,2 m o depunere de chirpici și două vetre cu fragmente ceramice din epoca bronzului timpuriu, respectiv **cultura Nyirseg** (Br. I - II).

Abstract

A rescue excavation for a Romtelecom ditch was undertaken on this location. Here were opened 5 sections, with sizes of 10 x 2 m. The vertical stratigraphy is the following: at the depth of -0,4/-0,5 m under the flying sand, there is an archeological stratum consisting of hand pottery dating from Late Hallstatt (Ha D1) - the Szentes-Vekerzug culture. In the section S. I, it was uncovered, at a depth of -1,1/-1,2 m, a clay deposition and two fireplaces that contained pottery fragments dating from the Early Bronze Age - the Nyirseg culture (Br. I - II).

96. Frumușeni, com. Fântânele, jud. Arad

Punct: Mănăstirea Bizere

Cod sit: 9315.03

Colectiv: Adrian Andrei Rusu - responsabil (IAIA Cluj), George Pascu Hurezan, Peter Hügel (CM Arad), studenții: Ioana Barbu, Florin Mărginean, Györfi Salan (UBB Cluj), Alina Bădescu (Univ. Alba Iulia)

Finanțare: Consiliul Județean Arad.

Cercetările arheologice au fost începute în anul 2001, respectiv între 30 iulie - 23 august. Pentru abordarea obiectivului, lipsit, în cea mai mare parte, de repere orientative, s-a adoptat un sistem de referință relativă. Sectorul din limita de E a complexului, acolo unde a fost practică secțiunea din anul 1981, a fost denumit convențional « B » (« Biserică »). Sectorul central a fost marcat convențional cu sigla « T » (« Turn »).

Pentru sectorul B s-a trecut la marcarea unui pătrat, imediat la N de secțiunea veche, pătrat care avea laturile de 28 m. Suprafața aceluiași pătrat a fost împărțită în pătrate mai mici, de 4 x 4 m, fiecare înzestrată cu sigle combinate de la axa E-V (A-B-C-D-E-F-G) și cea N-S (1-2-3-4-5-6-7). Pentru că nu exista nici un fel de reper de urmărit, au început să fie săpate, pe diagonală, pătrate începute de la colțul de SV, către cel de NE. Întreaga diagonală nu a fost realizată. Au fost trasate și cercetate doar carourile cu siglele A 1, B 2, C 3 și D 4. La sectorul T s-a adoptat o variantă clasică de cercetare, prin secțiuni. Drept urmare, S. I/T a fost orientată riguros pe axa N-S, peste movila care trăda prezența unei construcții.

În D 4 s-a descoperit urma unei fundații impresionante prin dimensiuni și tehnică de realizare, care a fost bănuită a fi o biserică. Din planimetria ei a reieșit un pinten de

zidărie, rezolvat succesiv, de două ori. Pintenul ar putea să aparțină unei componente interioare a edificiului (baza unui arc dublu, de la granița dintre navă și altar ?).

Elevația a fost realizată din blocuri de gresie gălbuie, fasonate, care erau înscrise în asize destul de regulate, de cca. 0,42 m lățime. Paramentele au fost văruite cel puțin o dată. Nu excludem posibilitatea ca în viața edificiului să se fi folosit și cărămida. Sistemul de acoperire a fost făcut, în mod cert, cu componente de lemn (șindriile sau scânduri, prinse cu cuie potrivite, subțiri). Alte detalii de construcție sunt cele legate de cornișa cu arce semicirculare, situată, aproape obligatoriu, sub streășina acoperișului. Situarea colonetelor, probabil monolite, este încă incertă. Ar fi putut să fie plasate fie la interiorul monumentului, fie la exterior, mereu lângă pereți. Forma lor diferită sugerează o eventuală ritmare (exemplu: gresie - marmură). Un fragment litic cu profilatura în bandă, ar putea proveni de la un arc în plin centru, de la o ușă, realizat din bolțari ciopliți în forme identice. Este cert că principalul spațiu al mănăstirii a fost înzestrat cu o decorație pavimentală complexă, prin varietatea cromatică și cea a formelor și prin diversitatea materialelor de confecționare. Nu este încă clar dacă unele fragmente litice, mai ales de marmură albă, provin și de la decoruri parietale. De asemenea, rămâne deschisă problema amplasamentelor acestor componente, teoretic ele ar putea fi situate și în alte componente ale fostei mănăstiri.

Materialele litice cu profilaturi indică că avem de-a face cu mai multe faze de intervenție: sec. XI (pavimente, profilatura semicirculară), sec. XII (capiteluri, arcadele semicirculare), sec. XIV-XV (?). Date mai târzii nu există decât la nivelul materialelor mărunte, de inventar.

Turnul central a fost investigat mai întâi printr-o secțiune arheologică denumită convențional S. I (sector « T »). Soluția de ridicare a fost următoarea: paramentul a fost clădit ceva mai îngrijit, cu blocuri de piatră ecarisate grosier, cel puțin la nivelele inferioare (la -1 m de vârf și la +0,75 m de nivelul de călcare contemporan). Miezu zidului a fost « turnat » din pietre cu forme amorfe, în mult mortar de calitate. În elevație, situația a fost probabil diferită, la nivel de emplecton și parament. Părțile conservate până astăzi au aranjament de cărămizi înecate în mortar, în sistemul constructiv denumit a fi « în blocaj », dar și *opus spicatus*. Ruina aflată în vecinătate, - cea care a orientat săpătura, - care provine, aproape sigur, din elevația sa, are asize de cărămidă ceva mai regulate. Se poate estima că este vorba despre un plan aproape pătrat, cu latura de cca. 4,75 m.

Fântâni. Cea mai importantă, ca formă și execuție, a fost aceea realizată în parterul turnului din centrul incintei. A avut un diametru de 0,7 m. În cercetare au fost regăsite cinci rânduri de blocuri ecarisate, dispuse în asize regulate. Adâncimea la care s-a ajuns, folosind același reper de adâncime, este de -2 m. Cea de-a doua fântână trebuie să fi funcționat spre E, probabil în preajma bisericii. Dovedirea sa s-a făcut, încă din prima campanie, prin descoperirea a nu mai puțin de patru pietre care compuneau puțul. Formele acestora se deosebesc de acelea ale primei fântâni, prin aceea că prezintă doar concavități interioare, fără ca blocurile să fi fost pregătite pentru asize regulate. Diametrul este sensibil apropiat de acela al primei fântâni, din turnul T.

Palisada. Este vorba despre o construcție care a dispus de două șiruri de bârne poziționate vertical și paralel, una față de cealaltă. Șirul de E, dispus la jumătatea axei de N-S a casei, se compunea din trei bârne. Cele din extremități au fost prinse de profile. Șirul paralel, situat spre V, era aproape de profilul casei, la o distanță de 1,9/2 m. Din acest șir s-au

descoperit doar două gropi de stâlpi, din N și centru. Dimensiunile acestora sunt mai mici decât ale celor din E. În spatele șirului de V, respectiv în interiorul palisadei, la distanțe de 0,16/0,4 m, a fost identificat un șanț lat de 0,35 m, care străbate toată caseta. Grosimile înregistrate sunt de 0,2/0,4 m.

Bănuim că acestei instalații i se asocia și un șanț identificat la limita de V a casei A 1, respectiv la cca. 3 m de șirul vertical de V al palisadei propriu-zise. A fost regăsit pe o lățime de numai 1 m. Este cert că el a tăiat morminte mai vechi (de ex. M. 11).

Au fost marcate 17 morminte. Toate sunt fără inventar. Reinhumările au fost destul de frecvente.

Materialul arheologic este foarte divers: șase monede (sec. XIII-XV), aplici de carte, de vestimentație, fragmente de vase de bronz, feronerie de construcție, cuțite, vârfuri de arbaletă, componente de construcție (portal, frize, colonete, capiteluri, ancadrament de fereastră, componente de mozaic - 14 tipuri diferite, ochiuri de geam, veselă, candelă, cahle oală cu gura pătrată, cahle în formă de « bulb de ceapă », ceramică uzuală locală, dar și de import, de tradiție bizantină.

Întregul material arheologic este inventariat deja, în Muzeul Județean Arad.

97. Frunzănești (Fundeni), com. Fundeni, jud. Călărași

Punct: Biserica parohială „Sfântul Andrei”

Cod sit: 103023.01

Colectiv: Emil Lupu (ABRAL ARTPRODUCT SRL)

Finanțator: ONPP; Proiectant general: ABRAL ARTPRODUCT SRL - șef proiect arh. A. I. Botez

Din punct de vedere geografic, biserica se află amplasată pe malul stâng al râului Pasărea la cca. 25 km distanță de București și era inițial alcătuită din două incinte închise cu zid. Prima aparținea conacului boieresc și anexelor sale, iar cea de-a doua, mult mai mică, aparține bisericii cu hramul “Sf. Andrei” și comunica cu prima prin intermediul unei porți, având de asemenea și o poartă exterioară.

Monumentul este considerat a fi o ctitorie a marelui boier Radu III Dudescu, construirea sa, întreruptă datorită asasinării sale în 1715 la Istanbul, fiind continuată și terminată de fiul său Constantin Dudescu în 1732. După o perioadă de relativă părgăinire, datorată dezinteresului ultimului descendent al familiei, Constantin II Dudescu, a cărui avere este pusă sub epitropie în 1813 și apoi scoasă la meazt în 1814, întregul ansamblu intră în patrimoniul familiei Amira ce o restaurează în anul 1890, aducând și transformări structurale bisericii.

După instalarea aici a sediului unui I. A. S., acțiunea de degradare ia amploare, fiind amplificată mult după anul 1990. Actualmente este parțial întreținută numai biserica parohială și zidul de incintă al acesteia, fosta incintă boierească fiind în cea mai mare parte distrusă și abandonată. Din zidul de incintă al acesteia se mai păstrează numai fragmente.

În perioada 18 - 26 iulie 2000 a fost efectuată prima campanie de cercetare arheologică, concomitent cu investigațiile geotehnice, toate acestea fiind necesare obținerii datelor pentru realizarea proiectului de restaurare în faza E. T. a bisericii parohiale, fiind efectuate cinci

casete, trei la exteriorul bisericii și două în interiorul acesteia și o secțiune transversală (la N de biserică), pentru stabilirea relației dintre biserică și zidul de incintă al acesteia.

În această campanie au fost stabilite ca obiective obținerea de informații stratigrafice generale, stabilirea etapelor și a eventualelor faze de construcție sau refacere, investigarea structurală a fundațiilor, determinarea unor eventuale epoci anterioare de locuire umană, stabilirea unei relații între zidul de incintă și biserică și obținerea nivelmenturilor necesare proiectului de restaurare.

Pământul viu, reprezentat de un loess nisipos cu urme de măr și combustii vegetale și rare pietricele se află la -3,02/3,15 m (față de waagriss). Deasupra acestuia se află un strat de viu amestecat cu humus vechi și rare pietricele, având o grosime relativă de 0,18/0,25 m. Peste acesta, în toate casele efectuate, a fost întâlnită o depunere de humus vechi cu foarte rare urme de cărbune sau chirpic. Peste el se află un nivel de locuire preistorică, cu o grosime de 0,15/0,25 m, compus din humus cu pigment de chirpic, cărbune și fragmente ceramice. Imediat deasupra sa se află un nivel de humus în care au fost observate rare urme de cărbune, mortar de var și mici fragmente de cărămizi, nivel ce se situează imediat sub nivelul de construcție al bisericii, datat în anii 1715-1732. Peste el apar straturi de depunere și refacere a bisericii, unele deranjate de gropi de morminte din sec. XVIII-XIX, toate pigmentate puternic cu mortar și cărămizi fragmentare, var, fragmente de tencuială și cărbune. Humusul actual este pigmentat cu mortar provenind de la o ultimă restaurare de epocă contemporană iar în preajma bisericii, la nivelul său se află un pavaj realizat din cărămizi de epocă modernă.

Caseta 1 a fost executată în afara bisericii, pe lângă axul longitudinal al acesteia, în perimetrul laturii estice a altarului. A fost urmărită aici fundația altarului pe toată lungimea sa. Peste o depunere de humus vechi a fost determinată prezența unui nivel preistoric din care au fost adunate mai multe fragmente ceramice atipice. Nivelul de construcție al bisericii se află sub umărul fundației altarului, la -2,4 m (față de waagriss), suprapunând nivelul de săpare al bisericii și partea superioară a șanțului de fundație. Peste acesta, intercalat cu niveluri succesive de depunere, se află două niveluri de refacere, ultimul având în compoziție mult mortar de ciment. În profilul sudic al casei s-a conturat un mormânt de copil (infans I), din care au fost descoperite și demontate câteva fragmente ceramice.

Caseta 2 a fost executată pe partea de S a bisericii, la exteriorul acesteia, la relația dintre absida laterală dreaptă și peretele sudic al bisericii. Aici au apărut alte două morminte suprapuse, M₁ fiind surprins la nivelul membrilor inferioare, iar MP numai pe jumătatea stângă a corpului. Deasupra M₁, la -0,5 m au fost descoperite osemintele în poziție secundară ale unui infans I.

Gropile mormintelor au tăiat nivelul de construcție al bisericii și conțin în umplutura gropilor materiale de construcție din nivelul de construire și primul nivel de refacere. Și aici a fost din nou surprins un consistent nivel preistoric, fără a fi determinată prezența vreunui complex arheologic. Fundația bisericii este unitară la nivelul celor două componente arhitectonice și prezintă un umăr de fundație lat de 0,12/0,15 m, neuniform ca lățime, aflat la -2,44 m (față de waagriss) și retras succesiv din asizele de cărămizi. Soclul, realizat din aceleași asize de cărămizi ca și fundația, este netencuit pe o înălțime de 0,55 m, la 0,08 m sub nivelul de călcare actual prezentând urmele unei tencuiei de epocă.

Caseta 3 a fost trasată la relația pronaos-bridvor, în zona scării de acces la podul actual al bisericii, pe partea de N a acesteia, la exterior. Constatatarea este că atât la nivel de fundație cât și de soclu, pridvorul și pronaosul sunt unitar construite, fără a prezenta fisuri sau crăpături. Ca și la celelalte componente, fundația este alcătuită din asize de cărămizi legate cu mortar de bună calitate. Soclul, netencuit la jumătatea inferioară (îngropată în sol), este alcătuit tot din cărămizi de epocă. Cele trei niveluri de construire și refacere au fost observate și în acest perimetru. În jumătatea nordică a casei a fost surprinsă o groapă aparținând stratigrafic nivelului 2 de refacere al bisericii.

Secțiunea I a fost trasată la relația dintre pridvorul bisericii și spaletul vestic al porții de acces în incintă, situată pe latura de N. Săpătura a fost condusă până la nivelul preistoric de depunere arheologică. În caroul 1 al S. I, a fost descoperit la -0,2 m restul unui pavaj din cărămizi fragmentare de epocă, pavaj ce suprapunea nivelul 2 de refacere al bisericii și era suprapus de nivelul 3 de refacere. De menționat că în nivelul 2 de refacere au fost descoperite aici multe fragmente de tencuială cu frescă aparținând picturii originare (1732).

În perimetrul porții de acces de pe latura de N, a fost cercetată fundația acesteia și relația sa cu o clădire cu etaj ce a suprapus zidul de epocă aflat la V de poartă. Fundația porții este realizată în aceeași manieră ca și fundația bisericii, prezentând și o fundație pentru pragul ușii de acces.

Caseta 4 a fost executată în colțul de NE al pronaosului, în interiorul bisericii. După îndepărtarea pardoselii actuale a fost întâlnit un strat de piatră cu nisip roșcat. La -1,67 m (față de waagriss) a apărut o lespede de piatră aparținând unui pavaj anterior restaurării din 1890. Groapa 2 ce s-a conturat în profilul vestic aparține unui probabil mormânt ce a fost suprapus de nivelul de construcție din etapa a doua. În colțul de SV al casei a fost descoperită o groapă de par aparținând schelei din nivelul 3 de refacere. Nivelul de construcție inițial al bisericii a fost suprapus imediat de o crustă subțire de lut ars. Peste acesta, constructorii din etapa a doua au adus un strat de pământ brun grăunțos, cernut și care nu a fost compactat, strat ce a fost folosit pentru amenajarea pardoselii interioare a bisericii. Stâlful din colțul de NE al pronaosului este întretesut cu peretele nordic al pronaosului și cu postamentul coloanelor ce compartimentează biserica. Sub nivelul actual de călcare, acesta prezintă o fisură ce coboară până la talpa fundației. Postamentul pentru coloană prezintă un soclu de cărămidă decroșat exterior față de elevație cu 0,15 m, având o înălțime de 0,6 m.

Caseta 5 a fost realizată în naosul bisericii, pe lângă latura de S, la relația cu postamentul coloanei ce marchează compartimentarea naos-nartex. Ca și în Caseta 4, s-a constatat că cele două structuri prezintă o fundație unitar construită. Fundația naosului prezintă un umăr decroșat exterior față de elevație cu 0,06/0,08 m, iar postamentul prezintă un umăr lat de 0,24/0,26 m. În jumătatea de N a casei a fost surprins *in situ* un cavou din cărămizi de epocă modernă legate cu mortar de ciment, imediat sub pardoseala actuală, cavou ce nu a fost sondat arheologic.

Concluzii

Prima depunere antropică aparține unei locuri preistorice, din care nu au fost surprinse complexe arheologice, fiind pusă în evidență doar prin fragmente ceramice lucrate cu mâna din specia cenușie (arse reducător) și specia roșiatică, având urme de slip, toate fiind lucrate cu mâna.

Urmează o depunere medievală, în care se află puțin pigment de mortar, aparținând probabil unor activități ce s-au desfășurat la mai mare distanță de amplasamentul actual al bisericii.

Biserica actuală a fost construită pe un teren neocupat, fiind bine cunoscută perioada în care se realizează edificarea sa, respectiv în anii 1715-1732. Deși nu au fost observate sincopie în structura sa, probabil că Radu Dudescu a reușit doar să ridice biserica "la roșu", fiul său fiind cel care a realizat portalul și pictura interioară.

Pe baza stratigrafiei verticale s-a constatat că - probabil la începutul sec. XIX - biserica a suferit grave deteriorări, urmate aproape imediat de o restaurare. Prezența în nivelul 2 de refacere, a unor fragmente de tencuială originală, ne determină să credem că acum au avut probabil de suferit sistemul de acoperire și turlele. Cu această ocazie a fost refăcută pardoseala interioară, aflată atunci cu aproximativ 0,1 m mai jos decât cea actuală.

La sfârșitul sec. XIX (1890), familia Amira - care a devenit proprietara moșiei Frunzânești - a procedat la reparații capitale ale bisericii. Acum sunt realizate actualele turle și pictura din naos.

Planșa 53**98. Garvăn, com. Jijila, jud. Tulcea [Dinogetia]**

Cod sit: 160635.03

Colectiv: Alexandru Barnea - responsabil (IAB, FIB), Mihai Ionescu (Școala nr. 3, Mangalia), Cristian Olariu (FIB)

Data fiind recenta inițiativă de restaurare întreprinsă de către muzeul din Tulcea, cercetarea din prezenta campanie s-a concentrat în zona turnului nr. 1 (T1) și a cca. 2 m din partea de N a secțiunii S. 3, 1955-1957 (în continuare S. 2, 1955-2001). Scopul inițial l-a constituit curățarea interiorului T1 și a S. 3 1955-2001, în vederea restaurării.

În T1 s-a degajat interiorul turnului până la o adâncime de -0,87 m. În nivelul de umplutură au fost descoperite un fragment de cărămidă ștampilată aparținând legiunii *Iovia Scythica* și fragmente ceramice pornind de la perioada romană până în epoca bizantină a cetății de la Dinogetia (sec. XII). Pe lângă acestea, pilonul central a fost descoperit la o adâncime de -0,87 m (sau -1,22 m pornind de la vârful movei de pământ cu care era acoperit). Inițial, acesta a fost acoperit cu un strat de pietre provenind din dărâmtură, care la rândul său era acoperit cu un strat de pământ aparținând săpăturilor anterioare. Din păcate, datorită volumului foarte mare de muncă și lipsei fondurilor necesare, nu s-a putut degaja pilonul în totalitate.

În S. 3/1955-2001 s-a inițiat curățarea sa pe o lungime de 2 m, în vederea degajării soclului zidului (plinte). În stratul de umplutură au fost descoperite fragmente ceramice databile în intervalul cuprins între fondarea cetății romane și sec. XII, ca și un fragment de sticlă (fund de pahar), la o adâncime de -0,95 m.

În profilul de V al S. 3/1955-2001, la o adâncime de -0,63 m, s-a descoperit o dăltiță de fier; datorită contextului neclar,

aceasta nu se poate data cu precizie. La adâncimea de -1,42 m, a apărut în partea de E a secțiunii un strat de piatră provenind din dărâmtură, continuat în jumătatea de V cu o podea de lut. Sub podeaua de lut, un nou nivel de dărâmtură, în care există atât fragmente ceramice romane și bizantine cât și fragmente de arsură. Sub acest nivel, la adâncimea de -2,08 m a apărut soclul zidului. Se poate considera, în stadiul actual al cercetării că podeaua de lut apărută la -1,42 m poate fi datată în perioada bizantină (sec. X-XII), ea aparținând unui bordei care a folosit partea exterioară a zidului lui T1, ca una din laturi. Rămâne ca ulterioarele cercetări să stabilească veridicitatea acestei ipoteze.

Pe lângă acestea, au fost efectuate o serie de cercetări de teren. În cadrul acestora au fost descoperite două monede de bronz, una în zona turnului T4, în exteriorul rezervației arheologice, la cca. 10 m SE de turn, alături de o balama din bronz, fragmente ceramice și bucăți de zgură de fier.

În **punctul Mlăjitul Florilor**, în aria cercetată de Gabriel Jugănarul în anii trecuți, au fost descoperite fragmente ceramice datând din epoca bronzului, **getice și elenistice**. De asemenea, în interiorul cetății, în sectorul A, a fost descoperită o monedă de bronz.

Pe lângă acestea, au fost efectuate o serie de măsurători în interiorul turnurilor T 1, T 4, T 10 și T 11.

99. Gălățui, com. Alexandru Odobescu, jud. Călărași

Punct: Movila Berzei (Movila Verde, Movila Cotet)

Cod sit: 94152.01

Colectiv: Marian Neagu - responsabil, Cătălin Lazăr, Florin Rădulescu, Virginia Oană (MDJ Călărași), Andrei Soficaru (IA București), Costinela Parnic (Șc. gen. nr. 11 Călărași), studenți UO Constanța

Șantierul arheologic din punctul „Movila Berzei”, sat Gălățui, comuna Alexandru Odobescu, județul Călărași, este situat pe malul estic al lacului Gălățui, în drumul podului. Pe unele hărți mai vechi punctul respectiv apare și sub numele „Movila Verde” sau „Movila Cotet”.

Acest sit a fost prima dată cercetat sistematic la începutul anilor '80, de către Marian Neagu. Rezultatele săpăturilor arheologice din această perioadă au fost spectaculoase. Amintim doar locuința-sanctuar de 10 x 8 m, numeroasele vase ceramice, statuete antropomorfe, toate aparținând **fazei Giulești a culturii Boian**. Menționăm că tot în acest sit a fost identificat și un nivel de locuire aparținând fazei **Bolintineanu** a aceleiași culturi. Cercetarea a fost reluată în anul 2000, când s-au continuat cercetările începute anterior. Astfel a fost continuată cercetarea locuinței-sanctuar, ne-finalizată anterior din motive obiective. Totodată, au fost trasate noi secțiuni, acestea conducând la identificarea unor noi vestigii aparținând culturii Boian.

În campania 2001, colectivul științific al șantierului arheologic Gălățui-„Movila Berzei”, și-a propus următoarele obiective:

- continuarea cercetării colibe C1 (SVI);
- realizarea unui sondaj de verificare a zonei centrale a așezării Boian;
- identificarea necropolei așezării sau a unor morminte izolate;

- interceptarea unor complexe și a zonei conservate din locuința-sanctuar;
- delimitarea zonei *nordice* a așezării Boian.

Descrierea săpăturii și a metodelor de lucru

În campania 2001 am continuat aplicarea proiectului de săpătură elaborat în 2000 (secțiuni și săpătură în suprafață). Au fost trasate următoarele noi secțiuni:

S. IX a (10/1,5 m) situată în partea de S a așezării la 2 m E de S. I, orientată N-S. Este împărțită în 5 carouri numerotate 1-5;

S. IX b (10/1,5 m) situată în partea de S a așezării la 2 m E de S. IX a, paralelă cu aceasta, orientată N-S. Este împărțită în 5 carouri numerotate 1-5;

S. X (20/1,5 m) situată în partea de N a așezării (spre lac), la 10,5 m E de S. I, orientată N-S. Este împărțită în 10 carouri numerotate 1-10;

S. XI (10/1,5 m) situată în partea de N a așezării (spre lac), la 5 m E de S. X, orientată N-S. Este împărțită în 5 carouri numerotate 1-5;

S. XII (20/1,5 m) situată în partea de N a așezării (spre lac), la 20 m E de S. XI, orientată N-S. Este împărțită în 10 carouri numerotate 1-10.

În ceea ce privește metodele de lucru aplicate pe acest șantier arheologic, acestea au fost adaptate la situațiile concrete întâlnite în teren. Pentru decopertare și săparea primului strat de pământ (stratul vegetal), s-au folosit unelte clasice (cazmale, lopeți, sape). În stratul arheologic au fost utilizate truele, șpacluri, spatule, pensule, iar pentru evacuarea pământului rezultat au fost folosite lopeți și găleți. Arhiva de imagine a fost realizată cu cameră video, cameră digitală și aparate foto.

Rezultatele cercetărilor

1. Perioada neolitică

a). Boian - Giulești. În S. VI pentru extinderea cercetării colibei C1 s-a realizat la SV de complex, o casetă de 5 x 1 m. Aceasta a ajutat la identificarea completă a structurii de locuire (coliba C1). Au fost descoperite bucăți mari de chirpici ners, fragmente de vatră, o cantitate mare de material arheologic și osteologic. La baza colibei C1 s-a reușit surprinderea gropilor de pari ai acestei structuri. Cel mai probabil această colibă a servit drept structură de locuire câteva sezoane după care a fost transformată în groapă menajeră, astfel explicându-se cantitatea mare de material arheologic și osteologic descoperit în nivelele superioare ale acestei structuri.

În S. IX a-b □1-2 au fost descoperite cantități mari de material arheologic care se încadrează din punct de vedere tipologic aceluiași nivel arheologic.

În S. X □1-2 a fost identificată o altă structură de locuire (colibă). Și în cazul acestei structuri observăm existența unei locuiri de câteva sezoane iar apoi transformarea acesteia în groapă menajeră. Cantitatea de material arheologic și osteologic este considerabilă.

În S. XI □1-2 au apărut bucăți mari de chirpici, materiale provenite din stratul de distrugere al unei structuri de locuire - colibă transformată ulterior în groapă menajeră. Aceiași situație o întâlnim și în □4-5.

În S. XII □6-7 au fost descoperite cantități mari de material arheologic și bucăți de chirpici ne-ars, provenite din stratul de distrugere al unei structuri de locuire (colibă).

b). Boian - Giulești. În □X1-X2 s-a continuat cercetarea extremității sud-vestice a locuinței - sanctuar. Această structură a fost identificată și cercetată parțial la începutul anilor '80. În 1982 s-a prezervat o suprafață de (7 x 2,5 m), a

cărei cercetare a continuat în campania 2000 și în campania aceasta. A fost cercetat nivelul de distrugere care a permis realizarea unor observații referitoare la modul de construcție a locuinței - sanctuar. Sub acest nivel de distrugere a fost identificată podeaua precum și fragmente dintr-o vatră.

În S. IX b □1, la -1,25 m adâncime, a fost identificată o parte dintr-o locuință de suprafață, contemporană cu locuința - sanctuar. În mare parte această structură de locuire este deranjată, neputându-se identifica limitele ei. Materialul arheologic provenit din nivelul de distrugere al acestei structuri este extrem de interesant.

2. Perioada Latène. În S. IX a □3-4 au fost identificate mai multe fragmente ceramice aparținând acestei perioade. fragmente de amforă. În campaniile anterioare au fost descoperite materiale arheologice aparținând acestei perioade, fără a se identifica un nivel de locuire Latène propriu-zis.

3. Morminte sarmatice. Cu ocazia cercetării nivelului de locuire neolitic au fost descoperite și 4 morminte de inhumație, care din punct de vedere stratigrafic au perforat nivelul Boian-Giulești. Inventarul mormintelor ne permite încadrarea lor cronologică în sec. II-IV p. Chr.

M. 1/2001 a fost descoperit dezafectat în S. X, □2 la o adâncime de -0,95 m. Acesta este puternic deranjat de gangurile de crotovine descoperite în zonă. Groapa mormântului nu a putut fi identificată. Oasele nu se aflau în conexiune anatomică, păstrându-se doar o parte din cutia craniană, coaste, falange.

Absența inventarului funerar sau a altor date privind organizarea spațiului funerar (forma gropii, orientarea scheletului, poziția membrelor), face dificilă încadrarea precisă a acestui mormânt într-o anumită perioadă istorică. Menționăm totuși existența unor fragmente ceramice atipice și oase de animale aflate în poziție secundară.

M. 2/2001 a fost descoperit în S. XI, □3 la o adâncime de -1,3 m. Scheletul se află în poziție întinsă pe spate, cu membrele superioare pe lângă corp, orientat NNE-SSV. Oasele se află în conexiune anatomică în proporție de 95%. Lipsesc doar o parte din tarsiene, metatarsiene și falange, acest fapt datorându-se unui gang de crotovine în zona membrelor inferioare.

Groapa mormântului are o formă ovală. În umplutura gropii am identificat mai multe fragmente ceramice atipice, bucăți de chirpici ars, piese de silex. La 0,5 m de mormânt într-un gang de crotovine a fost descoperită o fusaiolă de lut ars. Toate aceste materiale se aflau în poziție secundară.

La demontarea scheletului, sub craniu și vertebrele cervicale, a fost identificat inventarul funerar al acestui mormânt sub forma unei oglinzi de argint (?) cu tamga, decorată cu svastică, un cercel corodat din cupru și câteva fragmente de cupru. Pe baza inventarului funerar atribuim acest mormânt sarmaților (sec. II-III p. Chr.).

M. 3/2001 a fost descoperit în S. X, □3. Adâncimea la care s-au descoperit oasele scheletului variază între -0,8/1,2 m. Astfel, cutia craniană la -0,8 m, oasele coxale la -1,2 m, oasele membrului inferior drept la -1,01 m, cele ale membrului inferior stâng la -1,15 m. Aceste diferențe se datorează deranjării mormântului de numeroase galerii de crotovine. Scheletul era orientat N-S și se afla în poziție întinsă pe spate, cu piciorul stâng ușor îndoit, femurul stâng intersectează femurul drept, iar tibiile și fibulele sunt

paralele. Oasele erau în conexiune anatomică în proporție de 60 %. Lipsesc o parte din oase, iar altele sunt deranjate. Groapa mormântului nu a putut fi identificată. Inventarul funerar este compus din mărgelile din pastă de sticlă descoperite în zona membrilor inferioare, mai ales între tibii și fibule. O singură mărgică a fost descoperită în zona toracică. S-au descoperit un număr de 234 mărgelile. Pe baza inventarului funerar atribuim acest mormânt sarmaților (sec. II-III p. Chr.).

M. 4/2001 a fost descoperit în S. IX b, □2-3 la o adâncime de -1,5 m. Individul era orientat N-S și a fost depus în poziție întinsă pe spate, cu brațele pe lângă corp. Oasele se află în conexiune anatomică în proporție de 90 %. În regiunea toracică oasele sunt puternic deranjate, probabil datorită intervenției crotovinilor. Groapa mormântului are o formă dreptunghiulară. Inventarul funerar era compus din mărgelile din pastă de sticlă descoperite în regiunea membrilor inferioare, între tibii și fibule (situație identică cu M. 3/2001). S-au descoperit peste 70 de mărgelile. Tot în aceeași zonă a fost descoperită o fusaiolă din lut ars. Pe baza inventarului funerar și a orientării scheletului atribuim acest mormânt sarmaților (sec. II-III p. Chr.).

Acest mormânt a apărut la sfârșitul campaniei, timpul rămas la dispoziție nepermițând finalizarea cercetării acestui mormânt. În aceste condiții s-a decis conservarea acestui mormânt pentru următoarea campanie. Prezervarea și conservarea a fost realizată cu folie de plastic și strat de pământ.

Date antropologice preliminare

M. 1/2001. Mormânt dezafectat. Starea de conservare este foarte proastă. Nu se păstrează decât oasele de la brâu în sus (picioarele lipsesc). Craniul a fost reconstituit parțial. Sexul nu s-a putut determina. Vârsta după dentiție cca. 2,5 ani. În actualul stadiu al cercetărilor se poate aprecia că era doliococan.

M. 2/2001. Stare de conservare este bună. Există unele spărturi la craniu și sacrum. Craniul a suferit o deformare postumă în stratul de pământ, fiind turtit lateral, mai accentuat pe partea stângă pe care zăcea, fiind totuși reconstituit. Pe ramul vertical stâng al mandibulei, de asemenea, și pe mastoida stângă prezintă o intensă colorație cu oxizi verzi de cupru de la inventarul funerar. Sex feminin (bazin). Vârsta adult. Craniul este alungit, doliococan, și aparține fără îndoială rasei europoide. Sunt prezenți toți dinții și semnalăm prezența unei accentuate depuneri de tartru și de asemenea prezența a 3 carii penetrante la molarii maxilari. După oasele bazinului, acest subiect a avut mai multe nașteri.

Statură:

femur (lungime naturală) = 410 mm (Manouvrier = 1543 mm; Bach = 1605 mm);

femur (lungime maximă) = 412 mm (Trotter & Glaser = 1560 mm);

tibie (lungime maximă) = 350 mm (Trotter & Glaser = 1630 mm);

humerus (lungime maximă) = 297 mm (Manouvrier = 1556 mm; Bach = 1615 mm; Trotter & Glaser = 1575 mm);

radius (lungime maximă) = 228 mm (Manouvrier = 1693 mm; Trotter & Glaser = 1630 mm).

M. 3/2001. Stare de conservare este mai slabă decât în cazul anterior, scheletul suferind o serie de distrugerii încă din vechime. Sex feminin. Vârsta matură. Observații:

- craniul, care s-a putut restaura în cea mai mare parte, este ovoid - mezococan;

- din dentiție s-au păstrat numai 14 dinți, de asemenea și numai jumătate din mandibulă;

- se poate observa căderea *intra vitam* a molarului 2 maxilar și o importantă suferință a parodontiului (retracție gingivală și depuneri de tartru);

- nu prezintă o deformări postume;

- lipsurile cele mai importante se înregistrează pe partea stângă (porțiunea respectivă de frontal, maxilarul stâng);

- individul aparține fără îndoială fondului europoid.

Statură:

femur (lungime naturală) = 414 mm (Manouvrier = 1556 mm);

femur (lungime maximă) = 415 mm (Bach = 1610 mm; Trotter & Glaser = 1565 mm).

Toate materialele arheologice descoperite pe șantierul arheologic Gălățui-„Movila Berzei”, se află în depozitele Muzeului Dunării de Jos Călărași. Materialul faunistic a fost depus la CNCP din cadrul MNIR București în vederea realizării analizelor arheozoologice. Materialul osteologic a fost depus și analizat la Centrul de Cercetări Antropologice „Francisc Rainer” București.

Pentru campania 2002, colectivul științific al șantierului arheologic Gălățui - „Movila Berzei”, și-a propus următoarele obiective:

1. Finalizarea cercetării locuinței - sanctuar;

2. Identificarea nivelului de locuire și delimitarea așezării Bolintineanu;

3. Cercetarea zonei de S și de N a așezării în vederea epuizării grupului de morminte sarmatice;

4. Descoperirea unor morminte neolitice.

Plansa 54

100. Gârla Mare, com. Gârla Mare, jud. Mehedinți

Punct: km fluvial 840

Cod sit: 111792.02

Colectiv: Ion Stîngă - responsabil (MRPF Turnu Severin)

Tipul de sit: *villa rustica* cu construcții anexe (sec. II-III p. Ch).

Stațiunea arheologică este situată în sudul localității Gârla Mare, pe malul Dunării, pe borna kilometrul fluvial 840.

Cercetarea arheologică a început în anul 1992. În momentul de față este cercetată *villa rustica* propriu-zisă.

Construcțiile interioare sunt amplasate pe laturile fermei la un metru distanță de incintă. Latura sudică (spre Dunăre) este prevăzută cu contraforți, iar pe colțul de SV se găsește un turn locuință. Intrarea este pe mijlocul laturii sudice. În campania 2001 au fost cercetate construcții aflate în estul fermei la o distanță de 110 m. A fost dezvelită parțial o construcție lungă de 27 m, lățimea cercetată fiind de 11 m, partea nordică pierzându-se în profilul de N. Zidul exterior al clădirii este bine lucrat, gros de 0,6 m, zidurile interioare, de compartimentare sunt groase de 0,45/0,5 m. Camerele au dimensiuni mari, unele dintre ele cu podele lutuite. Întreaga construcție este acoperită cu un strat masiv și compact de țigle și olane sparte. Materialul arheologic este bogat și variat: fibule, monede, lame de cuțit, obiecte de uz gospodăresc.

Materialul ceramic aparține în general vaselor de dimensiuni mari: amfore, chiupuri, *mortaria*. Un *mortarium* întreg, păstrează ștampila producătorului, necunoscută

până acum în literatura de specialitate. Necunoscută este și o șampilă pe o toartă de amforă. Ambele sunt din provinciile grecești. Pe o amforă întregibilă apare o inscripție pictată cu roșu. Dimensiunile mari ale camerelor și ale vaselor descoperite ne fac să credem că avem un depozit-magazie, dar și spații de locuit. Campania viitoare își propune dezvelirea totală a acestei construcții dar și a altora existente în apropiere.

Întreg materialul arheologic este depozitat și aflat în prelucrare și conservare la Muzeul Regiunii Porților de Fier.

Bibliografie:

1. Ion Stîngă, *Parures, objets de culte et autres représentations plastiques découvertes dans villa rustica de Gârla Mare*, Thraco-Dacica, XX, 1999, 1-2, p. 271-285.
2. Idem, *Contribuții privind cunoașterea teritoriului rural al Drobetei*, Drobeta, 10, 2001, p. 73-109.

101. Geoagiu, com. Geoagiu, jud. Hunedoara [Germisara]

Punct: Dealul Urișilor - Castrul militar

Cod sit: 89570.03

Colectiv: Adriana Pescaru - responsabil, Eugen Pescaru (MCDR Deva)

Situl arheologic se află situat între localitățile Bobâlna și Geoagiu, pe malul drept al râului Mureș, la aproximativ 8 km de Complexul termal roman Germisara (cercetat în anii anteriori). *Pagus*-ul Germisara cuprindea în antichitate pe lângă complexul termal, așezarea civilă, necropolă (ultimele două obiective fiind identificate prin cercetare de teren) și castrul militar ce a constituit proiectul cercetării sistematice începând din vara anului 2000.

În castru a fost cantonată unitatea militară *Numerus Singulariorum Britannianorum*, precum și subunități ale *Legiunii a XIII-a Gemina* (o dovadă fiind numeroasele *tegulae* cu ștampila celor două unități).

Suprafața castrului, în antichitate, se pare că era de aproximativ 6 ha. În prezent se mai păstrează cca. jumătate din platoul original, partea de S a castrului fiind distrusă de fluctuațiile în timp ale cursului Mureșului. În timpul funcționării, acesta avea o lățime de aproximativ 320 m (E-V) și o deschidere (N-S) de aproximativ 120 m. Dimensiunile au fost stabilite prin cercetarea arheologică din campania anului 2000¹.

În vara anului 2001 cercetarea arheologică în castrul militar Germisara s-a concentrat în zona centrală a platoului, unde în anul precedent, prin secțiunile de sondaj S. 5, S. 9 și S. 10 au fost identificate zidurile din piatră ale unei construcții de mari dimensiuni.

Ca tehnică de lucru a cercetării arheologice, colectivul șantierului a hotărât abordarea lucrărilor în sistem de carouri (4 x 4 m), pentru a putea surprinde planimetria construcției și eventualele amenajări din lemn. Carourile au fost marcate cu CII/... (C = carou; II = campania a II-a).

În partea de E a secțiunilor S. 9 și S. 10 au fost trasate un număr de 14 carouri. În carourile C. II/8 până la C. II/14 aliniate succesiv N-S am surprins un zid de 1,2 m lățime și adâncimea variind între -0,9/1,1 m. Lungimea totală a zidului pe latura de E este 34 m. La -0,45 m sub stratul vegetal și 0,7 m E de zid, în profilul casetelor C. II/8 până la C. II/14 apare urma unei rigole (lățime 0,4 m și adâncimea în punctul maxim de -0,45 m). La partea superioară (buza rigolei) spre

E, se continuă în profil un strat de pietriș de râu bine tasat, sub forma unei lentile. Presupunem că este marginea unui drum ce traversa castrul de la N spre S. Rigola avea menirea de a colecta apele pluviale de pe acoperiș și drum.

Tot în carourile C. II/8 și C. II/14 am surprins și colțurile de N și de S ale clădirii.

Pe latura sudică, la 14 m de colțul clădirii, zidul cotește spre N, iar după alți 5 m cotește spre E. Dacă zidul exterior, pe suprafața decopertată, este de 1,2 m lățime, zidurile interioare (de compartimentare) variază între 0,6/0,7 m. La extremitatea estică și cea vestică a peretelui sudic au fost descoperite două fragmente de coloane în poziție secundară.

Pe latura sudică se află substrucțiile a trei încăperi de aproximativ 3,2 x 3,7 m. În interiorul acestor 3 încăperi au fost depistate peste 800 de bombarde de dimensiuni cuprinse între 12 cm și 5 cm diametru.

Pe latura estică existau patru încăperi: a) 3,1 x 1,25 m; b) 3,1 x 3,7 m; c) 3,1 x 10 m și adosată acesteia spre V, o alta d) 3,1 x 10 m. Urmează o porțiune necompartimentată, posibil o curtină.

Pe latura nordică (cercetarea nu este finalizată) au fost surprinse, până în prezent, substrucțiile a trei încăperi pe care, pentru ușurința descrierii în lucrarea de față, le vom numera convențional cu 1, 2 și 3 de la E spre V.

Încăperea nr. 2 a fost pavată cu piatră de râu și nisip peste care se află un strat de 2-3 cm grosime din cărămidă pisată mărunt în amestec cu var.

Încăperea nr. 3, distrusă până sub nivelul pardoselii, cuprinde o încăpere subterană cu trepte de acces din piatră. Încăperea a fost îngrijit tencuită și pardoseala îngrijit realizată. La partea superioară a pereților acestei încăperi se observă urmele bolții ce o acoperea. Încăperea a fost incendiată, iar bolta prăbușită. Întrucât cercetarea în zona respectivă nu este finalizată, dimensiunile încăperii sunt greu de precizat în momentul de față.

După aspectul și modul de realizare al acestei zone credem că aici se afla *aerarium*-ul castrului, suprapus de *sacellum*.

Oecus-ul de pe partea de N, împreună cu încăperile de pe laturile de E și S (*armamentaria*), închid o curte mare interioară (*atrium*-ul), pavată cu amestec de nisip și var. În fața *oecus*-ului se află curtea sacră, zonă în care, prin cercetarea de până acum au fost observate urmele a cel puțin două altare (amprente în pardoseală).

Accesul în interiorul construcției se făcea prin partea de S, dimensiunile deschiderii urmând a fi stabilite în timpul viitoarelor campanii.

Nivelul actual de călcare din fața construcției se află la aproximativ -0,5 m sub nivelul de călcare antic, amenajările din fața acestuia, inclusiv drumul (*via principalis*), au fost distruse.

Planul complet al clădirii precum și destinația spațiilor vor putea fi stabilite abia după dezvelirea în totalitate a edificiului. Până atunci, sperăm să nu greșim dacă afirmăm că edificiul cercetat de noi este *principia* castrului Germisara.

Până în anul 1990 pe întreaga suprafață a castrului au fost efectuate lucrări agricole, ce au dus la distrugerea parțială sau în unele porțiuni totală, a zidurilor. În decursul timpului, tot din această zonă, a fost recuperată piatră de către locuitorii așezărilor din apropiere. Reconstituirea

unor elemente arhitectonice implică analogii sau consultarea literaturii de specialitate.

Cel mai grav afectat a fost inventarul mobil distrus de brăzdările plugurilor și împrăștiat pe suprafețe întinse. Au fost descoperite fragmente ceramice aparținătoare aceluiași vas la distanțe de 6-7 m unul de altul.

Cea mai veche monedă descoperită în această zonă este un *denar* republican din argint, emis de *Marcus Antonius* în anii 32-31 a. Chr., următoarea, un *dupondis* din bronz, din timpul împăratului *Nerva* (97 p. Chr.). Începând cu *sestertii* din bronz emis de *Traian* și datat 103-110? p. Chr., monedele se succed cronologic, șirul lor încheindu-se cu un *dupondis* din bronz de la *Otacila Severa*, datat 244-248 p. Chr.

Având în vedere datarea monedelor de până acum, considerăm că *principia* de la Germisara a funcționat neîntrerupt cel puțin în intervalul cuprins între anii 100-250 p. Chr.

Ceramica, în totalitate fragmentară, constă în vase de uz curent de proveniență dacică (vase borcan cu butoni, ceașcă cu o singură toartă, fragmente cu brâu alveolar) cât și romană provincială.

Existența la Germisara a *denar*-ului de argint datat 32-31 a. Chr., precum și a ceramicii dacice descoperite la baza zidurilor construcțiilor din castru, ne îndreptățește să afirmăm că edificarea castrului s-a făcut peste o locuire dacică.

Cele câteva opaițe, fibule și aplice, unelte din os, *tegulae* cu însemnele legiunilor cantonate aici (NSB și LEG XIII sau LEG XIII G.), ținte, cuie, scoabe, armături metalice, vârfuri de sulițe și săgeți vin să întregescă inventarul mobil din castru.

După finalizarea cercetării arheologice care a stabilit planimetria și modul de construcție a zidurilor (*opus incertum*), s-au efectuat lucrări de conservare primară a colțului de NE al clădirii. În acest scop au fost realizate analize fizico-chimice asupra mortarului în vederea stabilirii rețetei optime a liantului ce va fi folosit în timpul lucrărilor.

În anumite zone s-a impus demontarea unor porțiuni de zid afectat, după care s-a turnat o șapă de consolidare, șapă ce a fost colorată cu un pigment ocru. Piatra folosită la înălțarea zidurilor a provenit în totalitate din recuperări din timpul cercetării arheologice. În anumite zone, impuse de forma de relief, au fost create orificii pentru drenaj. Interiorul încăperilor a fost umplut cu pământ până la nivelul de călcare antic. În anul 2002 ne propunem continuarea consolidării construcției, o problemă deosebită constând în identificarea unei cariere din care să asigurăm piatra necesară.

Planșele 56, 57, 58

Note:

1. Adriana Pescaru, Eugen Pescaru, Angelica Bălos, Geoagiu, com. Geoagiu, jud. Hunedoara [Germisara], în: Cronica cercetărilor arheologice din România - campania 2000, 2001, p. 88 și p. 302.

102. Gherghița, com. Gherghița, jud. Prahova

Punct: Școala generală

Cod sit: 133438.01

Colectiv: Ștefan Olteanu (UCDC București), Nina Grigore (MJIA Prahova), Călin Hoinărescu (CONSPROIECT - PH)

Cercetările arheologice din lunile august - septembrie 2001 de la Gherghița, jud. Prahova (44°50' și 26°15'), punctul Școala generală din localitate, au confirmat rezultatele

companiei anului 2000, când fusese pusă în evidență o fundație din piatră legată cu mortar pe o lungime de aproximativ 5 m.

Cercetările din caseta 2, deschisă în vara anului trecut pe lungimea fundației descoperite au scos în evidență și celelalte laturi ale fundației unei construcții din piatră de formă rectangulară cu dimensiunile de 5 x 4 m. Posibilitatea ca această construcție să se fi prelungit pe latura sudică rămâne doar prezumtivă, datorită construcțiilor moderne care au distrus o eventuală continuare a încăperii în partea sudică.

S-a confirmat de asemenea, perioada de realizare a acestei construcții prin descoperirea la baza fundației a două morminte (suprapuse și deranjate de fundație, unul orientat V-E, celălalt perforat de zidul de fundație, resturile osteologice fiind împrăștiate). Dacă adăugăm și cel de al treilea mormânt descoperit în campania anterioară, în aceleași condiții stratigrafice, este posibil să avem de-a face cu o necropolă anterioară construcției amintite necropolă care, pe baza ceramicii descoperite în groapa decedaților, ar data din perioada sec. XV - XVI. S-a demonstrat, odată în plus, stratigrafic și pe baza materialelor ceramice descoperite că amintita construcție din piatră a fost ridicată în a doua jumătate a sec. XVI.

Potrivit profilelor realizate, zidul de fundație al construcției s-a adâncit până la cca. -0,6 m față de nivelul de călcare medieval, grosimea lui nedepășind 0,5 m. În cursul celei de a doua jumătate a sec. XVI, posibil la finele lui, pe suprafața exterioară nord - vestică a construcției s-a amenajat o placă de mortar realizându-se un fel de "verandă" - ca anexă la construcția cu rosturi încă nelămurite.

La începutul sec. XVII, clădirea a fost demolată, resturile de la suprastructura construcției (fragmente de cărămidă în special, împrăștiindu-se pe întreaga suprafață, rămânând ca martor numai zidul de fundație). De la demolarea amintită a rezultat un strat de pământ negricios, provenit din humusul medieval, care acoperă resturile zidului de fundație. Într-o etapă imediat ulterioară, peste aceste resturi s-a amenajat un pat de pământ galben, pe alocuri de cca. 0,2 m, scos probabil de la o eventuală construcție din apropiere (poate chiar de la construcția bisericii brâncovenești aflată la cca. 10 m E față de clădirea din sec. XVI). O nivelare masivă a locului s-a făcut în sec. XVII - XVIII, probabil tot în legătură cu construcțiile din zonă. Alte niveluri ulterioare (pietriș, mortar, etc.) sunt de pus în legătură cu noile construcții moderne (sec. XVIII - XIX), parte din ele aflându-se astăzi integrate în clădirile existente.

Analiza documentelor emise de cancelaria Țării Românești în perioada medievală ne arată o corespondență deplină între observațiile arheologice amintite și evenimentele din a doua jumătate a sec. XVI și din sec. XVII de la Gherghița cu privire la realizarea actului jurisdicțional din orașul menționat. La 17 iunie 1554, Pătrașcu Vodă, tatăl lui Mihai Viteazul, emite un act de judecată în care se arată pentru prima oară, că a fost scris în "Scaunul de judecată" al orașului Gherghița. Nu credem că este întâmplătoare informația că peste șase ani (1560), apare pentru prima oară în documente funcția de județ al Gherghiței cu cei 12 pângari. Este vorba de lărgirea atribuțiilor de judecată pentru aria jurisdicțională foarte întinsă ce revenea scaunului de judecată de la Gherghița, adeseori cu participarea sfatului domnesc pentru rezolvarea litigiilor nesoluționate în instanța primară. Este

posibil ca în aceste împrejurări să se fi construit la Gherghița o clădire în piatră necesară realizării actului de justiție, atât de către organele judiciare urbane, cât și de către domnie și sfatul domnesc. Este cunoscut faptul că Pătrașcu cel Bun, posesor al multor proprietăți în zonă, are o prezență aproape permanentă la Gherghița în diferite perioade, emițând de aici, împreună cu sfatul domnesc, o serie de acte de justiție privitoare la mersul proprietăților celor din jurisdicția Gherghiței.

Fiul său, Mihai Viteazul, manifestă o predilecție pentru Gherghița, fiind prezent în oraș nu numai lună de lună, dar, în unele cazuri, zi de zi, împreună cu sfatul domnesc în 1596 pentru activități judiciare - administrative în general și militare în special. Observațiile arheologice amintite mai sus, arată că acum s-ar fi amenajat acea platformă de mortar, sau verandă, în exteriorul construcției, servind, probabil aceiași scopuri administrativ - jurisdicționale.

După Mihai Viteazul, construcția este demolată, iar din Gherghița abia dacă se mai emit în cursul sec. XVII, doar 2 - 3 acte de judecată, funcția de scaun de judecată a Gherghiței dispărând, ca terminologie din documente. De altfel, secolul al XVII-lea aduce, totodată și începutul decăderii orașului la nivelul așezării rurale, așa cum va fi cunoscut din documentele sec. XVIII-XIX.

În încheiere, ținem să precizăm că descoperirea de la Gherghița reprezintă până în prezent, primul caz de evidențiere a imaginii constructive a unui scaun de judecată din sec. XV din Țara Românească și Moldova, cu atribuții judiciare la nivel orășenesc și cu participarea în anumite situații a sfatului domnesc.

103. Giorocuța, com. Supur, jud. Satu Mare

Punct: Dealul Giorocuța

Cod sit: 138958.01

Colectiv: Robert Gindele - responsabil (MJ Satu Mare), Alexandru Matei (MJIA Zalău)

În campania anului 2001, valul și șanțul roman a fost intersectat în trei puncte, în continuarea săpăturilor din anii precedenți, pe panta dealului Giorocuța, pe malul stâng al râului Crasna, la cca. 1500 m în amonte de satul Giorocuța. Dimensiunile secțiunilor au fost de S. I - 30 x 1 m; S. II - 50 x 1 m, S. III - 30 x 1,5 m. Umplutura șanțului roman s-a conturat la adâncimea de -0,45 m, dar am putut să-l săpăm numai în S. III. Profilele primelor două secțiuni s-au prăbușit din cauza precipitațiilor și a lunecărilor de teren. În S. III pereții șanțului coboară în forma de V, de la adâncimea de -0,8, până la adâncimea de -3,1 m. În anul 2001 am reușit să atestăm sistemul defensiv în continuare pe 300 m.

În concluzie putem să afirmăm, că sistemul defensiv roman continuă să urce pe dealul Giorocuța, foarte probabil, că se continuă mai departe, formând un sistem mai vast și nu încheie numai valea Crasnei. Pentru continuarea săpăturilor în anii viitori este necesar sistemul de săpătură în cofraje, pentru sprijinirea malurilor.

Principalul obiectivul al cercetărilor viitoare este identificarea sistemului defensiv pe toată lungimea lui. Sistemul defensiv (val și șanț) poate fi reconstituit, pe traseu, la intersecția cu drumul european 81 Cluj - Zalău - Satu Mare - Petea - Ungaria, Satu Mare - Halmeu - Ucraina și cu drumul național 1F Zalău - Carei - Ungaria.

Bibliografie:

1. A. Matei, I. Stanciu, în: *Vestigii din epoca romană (sec. II - IV p. Chr.) în spațiul nord-vestic al României*, nr. catalog 131 (246), fig. 31.

Abstract

The Roman defensive system (valum and ditch) was sectioned in three points, as a continuation of the former excavations, on the slope of Giorocuta hill, on the left bank of Crasna river, at a distance of about 1500 m upstream of Giorocuta hill. In S. III, the walls of the ditch are going down on the shape of V letter, from -0,8 to -3,1 m. In 2001 we succeeded to uncover the defensive system for another 300 m. As a conclusion, we may say that the Roman defensive system continues from Giorocuta hill going down, probably, being part of a larger system which wasn't build only to protect the Crasna valley area.

104. Giurgeni, com. Giurgeni, jud. Ialomița [Orașul de Floci]

Puncte: Sector Grind 6 - „La Mănăstire”, Sector Grind 3 - „Avicola”

Cod sit: 124910.02

Colectiv: Anca Păunescu (MNIR), Emilia Corbu, Radu Coman (MJ Ialomița), Irina Costea (studentă FIB)

Sector Grind 6, punct: „La Mănăstire”

Anca Păunescu, Radu Coman, Irina Costea

Pe Grindul nr. 6, „La Mănăstire”, la distanța de cca. 50 m spre SV de pridvorul Bisericii nr. 1, a fost trasată secțiunea nr. I. - 2001, (50 m x 2m), orientată N-S., cu scopul de a obține noi informații în legătură cu dispunerea locuințelor la S de biserică și a zonei unde au fost descoperite în campaniile anterioare urmele unor ateliere pentru prelucrarea metalelor. Secțiunea I este paralelă, la o distanță de 20 m spre V cu secțiunile trasate în anii 1996-1998.

Au fost cercetate parțial resturile unei locuințe de suprafață, cu mai multe faze de amenajare a podelei, distruse prin incendii. Pentru a surprinde întreaga suprafață a locuinței a fost trasată caseta A, (8,5m x 2,5 m) pe latura vestică a secțiunii. După îndepărtarea stratului de chirpici ars au fost descoperite 16 găuri de pari a căror dispunere sugerează existența unei prispe și a unui gărlci spre pivnița locuinței. Deocamdată presupunem încadrarea cronologică a acestui complex spre sfârșitul secolului al XVI-lea și în primele decenii ale secolului următor, după cum ne indică situația stratigrafică. Cercetarea exhaustivă a acestui complex va continua în campania viitoare. În suprafața secțiunii au mai fost descoperite 12 gropi pentru depozitarea resturilor menajere, gropile a două cupatoare pentru ars ceramica distruse din vechime, precum și 5 vetre de formă ovală, cu diametre diferite.

Materialul arheologic descoperit este compus din fragmente ceramice, mărunte, neîntregibile, patru monede, un inel cu placa decorată, 2 crampoane pentru încălțăminte, cuie, piroane de diferite dimensiuni, multe fragmente de zgură și o mare cantitate de material osteologic recoltată din gropile pentru resturi menajere. Materialul arheologic se află în curs de prelucrare în laboratoarele de specialitate ale MNIR.

Sector Grind 3, punct: „Avicola”

Emilia Corbu

Orientarea cercetării arheologice din vara anului 2001 a fost determinată de necesitatea delimitării ariei din punctul „Avicola”, unde se preconizează ridicarea construcției care să înglobeze un muzeu al sitului și o bază de cercetare.

În această zonă (Grind nr. 3 - „Avicola”) a fost trasată secțiunea II - 2001, (40 m x 1,5m), orientată N-S, cu scopul de a verifica întinderea așezării din sec. X-XI, cercetată parțial în anul 1987. Au fost identificate cele două nivele de locuire din vatra așezării urbane datate în cursul sec. XV-XVI și XVI-XVII. Complexele ce aparțin acestor două etape de locuire au fost distruse de gropile unor morminte ale unei necropole târzii. Aceasta urmează să fie cercetată în cursul campaniilor viitoare. Cele 19 morminte interceptate în suprafața secțiunii indică posibilitatea descoperirii celui de al șaselea cimitir din aria orașului, situat aproape de limita nord-nord-estică.

Planșa 58

Studiu arheozoologic

S. G. Vasile, A. C. Ciobanu, V. M. Dumitrașcu (studenți Facultatea de Biologie București)

S-au identificat 544 resturi faunistice din care 211 au putut fi determinate ca aparținând claselor de animale: *Mollusca* (1), *Pisces* (9), *Aves* (4) și *Mammalia* (530).

Mollusca. S-a determinat doar un rest al speciei *Unio sp.*

Pisces. Dintre pești am putut determina resturile osoase aparținând speciilor: morun (*Huso huso*), știucă (*Esox lucius*), șalău (*Stizostedion lucioperca*) și somn (*Silurus glanis*). Dimensiunile reconstituite sunt mari pentru știucă (lungime 778 mm, greutate 3354 g) medii pentru șalău (lungime 531 mm, greutate 1319 g) și somn (lungime 923 mm, greutate 5326 g).

Aves. Dintre cele patru resturi s-au identificat doar două ca aparținând găinii domestice (*Gallus domesticus*).

Mammalia. S-au determinat doar mamifere domestice. Dintre acestea boul (*Bos taurus*) cu 147 resturi, ovicaprinele cu 31, porcul (*Sus domesticus*) cu 16 și calul (*Equus caballus*) cu 3 resturi.

Se observă dominanța bovinelor (74,62%), urmate de ovicaprine (15,73%), suine (8,12%) și cabaline (1,52%).

Trebuie să mai remarcăm și gradul mare de fragmentare, precum și spărturile tipice rezultate ale procesului de tranșare, ca și de recuperare a măduvei la oasele lungi.

105. Golenți, mun. Calafat, jud. Dolj [Așezarea medievală Toporna]

Puncte: Balta Golenți, La Vârtej

Cod sit: 70398. 01, 70398. 02

Colectiv: Petre Gherghe - responsabil (Univ. Craiova), Marin Nica (MO Craiova)

În decursul lunii august 2001 s-au efectuat săpături arheologice, de salvare, de către Muzeul Olteniei în colaborare cu Universitatea din Craiova, în câteva puncte distincte din perimetrul localității Golenți¹.

Pe malul bălții Golenți, spre Dunăre, vis-a-vis de satul Golenți, mai exact în fața torentului care s-a creat aproximativ pe linia satului Golenți, am identificat pe

suprafața plajei mai multe pete de culoare cenușie-negricioasă de pe suprafața cărora sau din jurul cărora se puteau recolta fragmente ceramice și bucăți de zgură.

În urma observării mai atente a acestor pete de culoare închisă am efectuat o răzuire pe una dintre acestea, neafectată prea mult de apa lacului. După răzuire s-a conturat o suprafață rectangulară de culoare negricioasă care măsoară pe laturile de V și E 2,6 m, iar pe cele de N și S, 3 m.

Evident este vorba de resturile unei locuințe, orientată cu laturile mici pe direcția E-V, iar cu cele lungi pe direcția N-S.

În colțul de SV al locuinței a apărut o aglomerare de cărămizi arse, unele întregi altele fragmentare și printre ele trei pietre de râu, aplatizate care măsoară cca. 10-15 cm lungime și 5-8 cm lățime. Toate acestea ocupau o suprafață ce măsoară 1,2 x 1 m și care proveneau de la un cuptor distrus.

Acesta împreună cu locuința au fost spălate în repetate rânduri de apele bălții, ceea ce a făcut ca materialele ceramice să fie dispersate pe suprafețele mai mari și chiar amestecate ca perioade istorice. S-au identificat astfel materiale ceramice geto-dacice, daco-romane (sec. al IV-lea) și câteva medievale.

Continuând răzuirea din interiorul locuinței am recuperat ceramică fragmentară de factură daco-romană, iar cuptorul, după forma și modul cum a fost amenajat, credem că reprezintă prototipul celui din sec. VI (și când spunem aceasta avem în vedere descoperirile de la Gropșani, Cernele), ca să ne referim la cele mai apropiate.

După demontarea cărămizilor și pietrelor căzute s-a constatat că vatra avea colțurile rotunjite spre S și V și a fost amenajată cu cărămizi de formă dreptunghiulară al căror dimensiuni măsoară: 37 x 30 cm; 36 x 28 cm; 17 x 27 cm; 36 x 32 cm și 31 x 22 cm².

În groapa din fața cuptorului, în care se aduna cenușa și cărbunele, s-au găsit două fragmente ceramice lucrate cu mâna dintr-o pastă cărămizie în compoziție cu nisip și pietricele specifice ceramicii din secolul IV p. Chr.

În colțul de E al locuinței, la -0,25 m, a fost identificată urma gropii unui stâlp de la peretele acesteia care avea diametrul de 0,3 m.

La 3,6 m E de locuința din sec. al IV-lea s-a deschis secțiunea S. I, lată de 1,5 m, lungă de 8 m cu orientarea N-S, prilej cu care s-a identificat o locuință (L 1) geto-dacică. Orientată N-S ea avea o formă ovală cu diametrul maxim de 6 m. Din interiorul ei s-au recuperat fragmente ceramice geto-dacice care proveneau de la diverse vase lucrate cu mâna și cu roata. Evidențiem în acest sens o cană de formă bitronconică cu toartă fixată pe buză, o fusaioală, un picior de fructieră de culoare cenușie, fragmente ceramice care proveneau de la oale, borcane și alte forme specifice acestei epoci și care din punct de vedere cronologic aparțin sec. I a. Chr. - I p. Chr.

De pe fundul locuinței, la -0,7 m față de nivelul de călcare al așezării, au mai fost recuperate și trei lame de silex folosite pentru seceri, precum și o fusaioală confecționată dintr-un fragment de vas.

La 40 m V de complexele de locuire geto-dacice și daco-romane descrise mai sus, în imediata apropiere de balta Golenți, s-a efectuat o răzuire în urma căreia s-a conturat o altă pată neagră. Din interiorul acesteia, deoarece fusese spălată de viiturile apei s-a recuperat doar un chiup de factură geto-dacică. În consecință s-a stabilit că acesta provenea dintr-o locuință geto-dacică de

formă ovală, cu diametrul maxim de 5 m (L 2) și cu adâncimea de -0,1 m, față de nivelul de călcare al așezării.

În capătul de SE al secțiunii S. III, în imediata apropiere a locuinței L 1, s-a descoperit o groapă menajeră geto-dacică (Gr. 1) care conținea cenușă și bucăți de lipitură cu urme de restie provenite de la pereții unei locuințe cilindrică.

După constatările noastre complexe de locuire geto-dacice și daco-romane (secolul IV) descoperite pe marginea lacului Golenți reprezintă periferia de N a celor două așezări care au fost distruse în cea mai mare parte de eroziunea apelor lacului.

Din păcate locuința daco-romană din sec. al IV-lea ne-a oferit puțin material arheologic și acesta nu ne-a permis să facem analogii cu descoperiri din așezări de aceeași epocă.

Ceramica descoperită în complexele de locuire geto-dacice, de pe marginea lacului Golenți, rămâne, în lipsa altor materiale de interes arheologic, singurul element de încadrare cultural-cronologică. În general, fragmentele ceramice descoperite provin de la vasele de uz comun lucrate cu mâna sau cu roata.

Predomină în general, vasele de uz comun lucrate dintr-o pastă nisipoasă, aspră la pipăit, cu pereții netezi, de culoare cărămizie și mai rar cenușie. Vasele-borcan cu pereții ușor curbați, ornamentați la exterior cu brăuri alveolare și cu proeminente în formă de butoni reprezintă forma cea mai tipică a ceramicii geto-dacice. Nu lipsesc nici vasele de provizii de dimensiuni diferite cu corpul bombat, buza ușor îngroșată și arcuită în exterior și fructierele cu picior, uneori de mari dimensiuni cu buza teșită în exterior, lucrate atât cu mâna, cât și la roată. Mai puțin numeroase sunt vasele tronconice de dimensiuni mai mici.

Dintre vasele lucrate la roată, în tehnica de tradiție romană, cu pereții subțiri de culoare cenușiu-deschis și cu fundurile inelare sau proeminente am găsit doar forme de mici dimensiuni. Excepție face un fragment de buză îngroșată care aparține unui vas cu corpul bombat. Aceeași tradiție sau influență romană o întâlnim și la fructierele cu buza teșită brusc în afară, lucrate, de asemenea, la roată. Fragmentelor ceramice menționate li se alătură și un fragment de lustruit executat din pastă grosieră și fusaiole lucrate mai ales din cioburi sau din funduri de vase.

Ultima săpătură de salvare a fost efectuată pe malul Dunării în punctul "La Vârtej", mai exact în dreptul km. fluvial 803-804. Cele două secțiuni au permis identificarea a trei epoci istorice reprezentate de o groapă menajeră cu ceramică neolitică timpurie, care aparține culturii Starčevo-Criș, faza II; câteva fragmente ceramice specifice perioadei de tranziție la epoca bronzului - cultura Cernavoda III și bordeiul medieval atribuit pe baza materialului ceramic descoperit sec. XV-XVI.

Evidențiem caracterul inedit al cercetărilor din punctele amintite mai sus și contribuțiile importante la cunoașterea civilizațiilor preistorice, geto-dacice, daco-romane și medievale din această zonă. Ne referim mai ales la identificarea topografică a localității medievale Toporna, menționată de altfel în documentele Mănăstirii Tismana din anul 1384. În același document se face o danie Mănăstirii Tismana, satul "Vadul Cumanilor", care se găsea în vecinătatea localității Toporna din punctul "La Vârtej", identificat arheologic de cercetările noastre.

Cele două localități apar în documente până la 1590 (Toporna), când toponimul este schimbat cu Maglavit, iar cea de-a doua, Vadul Cumanilor este menționată până în 1792 când toponimul este schimbat cu cel de Basarabi. Prin

rezultatele cercetărilor noastre se confirmă și arheologic nu numai documentar, așezările Toporna și Vadul Cumanilor amintite mai sus.

Note:

1. Din colectivul de cercetare a făcut parte și prof. de istorie, Vasile Cioană din Maglavit, un foarte bun cunoscător al istoriei locale.

Abstract

At the archaeological site from Goleți were undertaken during the last year archeological diggins in order to rescue the archaeological heritage from this area.

At Balta Golenți were found the remains of settlement with Thracian and Dacian and Roman levels, but poorly preserved due to the distruction of natural factors - the moor.

At the point „La Vârtej”, located on the Danube bank, more precisely, at the kilometres 803-804, the researches have identified fragments of ceramics belonging to the Starčevo-Criș culture, phase 2, to the Cernavodă culture, phase 3. A medieval ground hut dating from the 15th and 16th centuries was also found there.

This archaeological excavation are important because they bring new information about the prehistoric, Dacian and medieval habitation in the area of Golenți moor.

A special mention should be made about the possible identification on this place of a medieval settlement mentioned in the feudal documents as the Toporna village.

106. Gorunești, com. Slătioara, jud. Vâlcea

Punct: Biserica parohială "Intrarea în biserică a Maicii Domnului" - Viorești

Cod sit: 173098.01

Colectiv: Emil Lupu (ABRAL ARTPRODUCT SRL)

Finanțator: ONPP; Proiectant general: AXEL IMPECO SRL - șef proiect arh. A. I. Botez

În perioada 27 - 29 septembrie 2001 la biserica parohială Viorești (cunoscută pentru celebra "friză cu potecași"), a fost efectuată prima campanie de cercetare arheologică, necesară obținerii datelor pentru aplicarea proiectului tehnic de consolidare și restaurare a bisericii, precum și pentru eliberarea de sarcină istorică a zonelor în care se execută lucrări de consolidare a infrastructurii.

Biserica este ctitorie a lui Ion sin Vlad și a soției acestuia Andreea, din anul 1781. În anul 1895, conform sinodiconului bisericii, au fost închise arcele de zid ale pridvorului și au fost desființate arcele de zidărie ce compartimentau naosul și pronaosul.

În această campanie arheologică au fost efectuate 4 casete, numai la exteriorul bisericii, fiind urmărite următoarele obiective: stabilirea etapelor și a eventualelor faze de construcție sau refacere, investigarea structurală a fundațiilor, determinarea unor eventuale epoci anterioare de locuire umană și obținerea nivelmenturilor necesare aplicării în teren a proiectului tehnic de restaurare și consolidare.

Pământul viu (fără urme antropice), este reprezentat de un strat de argilă, conținând șisturi, combustii vegetale și urme nisipoase. Având în vedere configurația terenului, aflat în pantă ușoară de la V către E și de la N către S, acest strat nu a fost întâlnit la aceeași adâncime în toate

casetele. Pe partea de N a bisericii, el apare la -0,2 m, pe partea de E la -0,7 m, iar la S de biserică nu a fost interceptat în săpătura arheologică până la -0,85 m, datorită prezenței unor morminte de inhumăție de epocă modernă.

Pe partea de N a bisericii nu se mai păstrează (ca depuneri antropice), decât stratul de construcție și o depunere actuală, situația aceasta fiind determinată de o sistematizare verticală efectuată în ultimii 10 ani, care a lăsat deasupra nivelului de călcare tot soclul.

Pe partea de S a bisericii, au fost surprinse mai multe morminte de inhumăție de epocă modernă, suprapuse de un nivel de moloz și un altul de mortar, aparținând probabil intervenției constructive din anul 1895. Peste acest strat se află humusul actual.

Fundațiile bisericii sunt unitare și întretesute la nivelul tuturor compartimentărilor sale. Ele au fost unitar construite, prin săparea unui șanț de fundare, în care a fost turnat amestecul de var, nisip și bolovani de râu și (sau) lespezi de piatră. La nivelul pridvorului, în caseta efectuată, nu au fost întâlniți decât bolovani de râu de dimensiuni medii. La jumătatea inferioară a fundației, liantul (de o calitate foarte slabă), s-a dezagregat datorită umidității mari din sol. La nivelul pronaosului, naosului și altarului, alături de bolovani de râu și mortar de var cu nisip, au fost întâlnite și lespezi de micașisturi.

Toate casetele arheologice au fost efectuate în perimetrul unor crăpături vizibile, ce coborau din cornișă către soclu. În nici una din casete nu s-a constatat propagarea crăpăturilor din elevație, la nivelul fundației, nici măcar sub formă de fisuri.

Fundația bisericii are o înălțime totală ce variază între 0,68 și 1 m. Cea mai mare înălțime se constată la pridvor, cea mai mică fiind la altar.

Concluzii

Biserica de la Vioești este una din cele aproximativ patruzeci de ctitorii, atribuite de tradiție vătafului de plai Ion Urșeanu, aflate pe toată întinderea fostului plai Horezu. Nu am putut stabili până acum dacă există o înrudire între Ion sin Vlad, din pisania bisericii și vătaful de plai Ioan Urșeanu, considerat ctitor al bisericii, de către o parte din istoriografia obiectivului.

Majoritatea bisericilor din zonă au fost pictate atât la interior, cât și la exterior, însă biserica de la Vioești este singura în care apare reprezentat vătaful și la exterior. Pe registrul superior al bisericii, este pictată o unică friză, cuprinzând parada întregii obști de ctitori moșneni, ce sintetizează întregul fenomen al ctitoririlor din plaiuri.

În secolul al XVIII-lea, vătaful de plai, asemenea căpitanilor de odinioară, era însărcinat cu paza plaiului „de hoți, tâlhari și furii de dobitoace”. Având în subordine câteva zeci de plăieși, proveniți din mai multe sate așezate în apropierea unui plai sau punct de trecere, el împiedica birnicii să fugă în Transilvania, încasa vămile de la punctul de trecere controlat, având dreptul la o treime din mărfurile confiscate pentru contrabandă, judeca pricinile mai mici dintre locuitori, se bucura de scutiri de dări, podvezi, clacă. Pe lângă aceste beneficii, în această zonă cu tradiție în creșterea oilor, începând din secolul al XVII-lea vătaful de plai primea și câte un caș și un miel de fiecare turmă ce urca la vârat. Autoritatea sa era foarte mare, din secolul al XVIII-lea având atribuțiile unui subprefect.

Istoricii de artă consideră că semnificația ctitoririi bisericilor din fostul plai Horezu de către vătaful Ion Urșeanu nu este doar vanitatea celui îmbogățit, ci și însemnul libertății și prosperității unei obști întregi, al cărei exponent este

vătaful de plai. Subiectul ctitoririlor colective este în continuare un deziderat al cercetării istorice, de artă, arhitectură sau arheologie socială medievală. Ctitoriile colective sunt percepute ca fenomen arhitectonic doar începând din secolul al XVII-lea, majoritatea operelor respective păstrate, datând din sec. XVIII și XIX. Pentru a păstra coerența afirmației că vătaful Urșeanu se erijează în garantul obștii moșnenești din rândul căreia s-a ridicat, luând-o părtașă la actul de ctitorire, ar fi necesară dezvoltarea unei demonstrații logice și argumentate că pictura exterioară este contemporană cu pisania și pictura interioară, înscriindu-se deci într-un unitar demers ctitoricesc.

Pisania actuală, mutată din ușa pronaosului în cea a pridvorului, nu lasă nici un dubiu în ceea ce privește comanditarul locașului: „Cu ajutorul lui Dumnezeu s-au înălțatu această sfântă besearică în hramu sfintei (!) Intrarea în be(seri)că a Născătoarei de Dumnezeu Fecioarei Mariei și a sfântului Ioan Botezătorul și s-a făcut de robul lu(i) Dumnezeu Ion i soția lui Andrecă i părinții mei Vladu, Stancea și s-a făcut cu toată cheltuiala lui. Noiembrie 1(ea)t 7290 (1781)”.

În timpul lucrărilor s-a observat că în zona tabloului ctitorilor, s-au realizat la un moment dat modificări, adăugându-se câteva personaje noi, prin refacerea parțială a picturii inițiale. Acest sector de biserică ni se pare foarte important pentru că, între preotul aflat în colțul de NV al pronaosului urmat de presvitera sa, apoi de jupânița Nedelea și jupân Ion Urșeanu vătaful și Constantin vătaf cu soția sa, aflați în colțul de SV, în golul actual al arcului, s-au mai aflat și alte personaje, care au dispărut odată cu demolarea zidului de V al pronaosului.

O primă întrebare este cea legată de poziția în care a fost reprezentat Ion Urșeanu. Acesta, în loc să se afle pe peretele de V al pronaosului, pe locul lui Constantin vătaf, este reprezentat pe peretele de N, împreună cu o jupâniță Nedelea, și nu cu Andrecă din pisanie. În poziția de onoare se află un preot necunoscut nouă, împreună cu presvitera sa și acel Constantin vătaf. Deasupra arcului peretelui dintre pronaos și pridvor, în nișa din pridvor unde ar fi trebuit să se afle pisania, este reprezentat un personaj biblic iar în pronaos, Capul Sf. Ioan Botezătorul.

O primă concluzie este aceea că biserica Vioești a fost realizată într-o singură etapă, de către o familie de ctitori locali, ai cărei exponenți au fost Ion sin Vlad și (sau) Ion Urșeanu, fiind terminată în anul 1781. Este foarte posibil ca această biserică să fi aparținut unuia din multele și anonimele „schituri de sat” ridicate în secolul al XVIII-lea, în toată Țara Românească. Tradiția locală vorbește despre faptul că pe locul actual ar fi existat o „mănăstire” ale cărei chilii, risipite la V de biserică, se mai păstrau la nivel de ruină, la începutul secolului XX.

În a doua etapă, care o considerăm larg în primul sfert al secolului XIX, biserica a suferit transformări, foarte probabil determinate de serioasele avarii produse de un cutremur. A fost închis pridvorul, a fost mutat portalul din pronaos, în pridvor, a fost realizat arcul de zid dintre pronaos și pridvor și cel dintre naos și pronaos. Între naos și pronaos credem că a existat un zid de compartimentare, cu un singur gol pentru acces, care a fost transformat în arc de descărcare. Cu această ocazie biserica a fost parțial repictată. Acum au apărut personajele din pronaos: preotul cu presvitera, Nedelea, Ion Urșeanu, Constantin vătaf cu soția, dintre aceștia preotul și Constantin vătaf,

fiind principalii comanditari, având în vedere poziția acestora în tabloul citorilor.

Este posibil ca acum să fi fost realizată și celebra pictură exterioară, „friza cu potecași”. Toate aceste presupuneri, ca și cronologizarea etapei, nu pot fi verificate decât printr-o atentă analiză de pictură și printr-o cercetare arheologică în interiorul bisericii.

La sfârșitul secolului al XIX-lea au fost mărite golurile ferestrelor și a fost construită o troiță din zid.

La sfârșitul secolului XX a fost realizată o sistematizare verticală a terenului, la N de biserică, ce a îndepărtat toate depunerile antropice, până sub nivelul de construcție din sec. XVIII și a fost demolată troița din 1895.

În această campanie nu au fost descoperite materiale arheologice. Mormintele surprinse în situ, în casele 1, 2 și 3 nu au fost deranjate, săpătura fiind oprită la contactul cu acestea.

Planșa 59

107. Grădiștea Coslogeni (Roseți), com. Roseți, jud. Călărași

Punct: *La clinci*

Cod sit: 93673.01

Colectiv: Marian Neagu - responsabil, Valentin Parnic - responsabil sector (MDJ Călărași)

În campania anului 2001 colectivul șantierului și-a propus continuarea obiectivelor din campaniile precedente:

a. Cercetarea complexului b7 (neolitic) și conservarea pentru campania arheologică următoare a martorilor în cruce.
b. Cercetarea și conservarea profilelor estic și nordic al secțiunii a.

c. Cercetarea primului nivel ocupațional al construcției din epoca bronzului - cultura Coslogeni, din suprafața W (A,B,C), S. I, Y (A,B).

d. Limitele vestice și estice ale așezării neolitice.

e. Limitele estice și sud-estice ale tumulului din perioada de tranziție și începutul epocii bronzului.

Bordeiul b7- neolitic

Săpătura a pus în evidență trei nivele ocupaționale ale unui bordei neolitic. Groapa acestui bordei are o formă ovală cu adâncimea de -1,1/1,2 m și dimensiuni ce variază între 2,15/2,85 m și 3,2/3,8 m. Au fost descoperite *in situ* vatra și porțiuni din podea.

Conservarea primară a ceea ce se mai păstrează din podina și vatra bordeiului, precum și a martorilor în cruce, s-a făcut prin acoperirea cu folie de plastic

Tumulul din bronzul timpuriu. Materialul recuperat în timpul cercetărilor aparține mai multor perioade, în majoritate este rulat, pământul necesar ridicării tumulului fiind adus din diferite locuri. Astfel, a fost descoperit material arheologic aparținând culturilor: **Hamangia** (neolitic), **Cernavoda** (eneolitic), **Yamnaia** (epoca bronzului), **Coslogeni** (sf. epocii bronzului).

Mormântul M. 1/2000 a apărut la -1,35 m, în mantaua tumulului. Scheletul a aparținut unui individ adult (talie: 1,8/1,85 m) depus, chircit, pe partea stângă și orientat NNE-SSV. Gradul de chircire este moderat. În imediata apropiere a scheletului a fost depus (ritual ?) un bovideu de talie medie. Botul animalului depus pe spate, atingea genunchii defunctului. Depunerea unei părți importante din patruped lângă schelet, putea semnifica o ofrandă.

În stadiul în care se aflau cercetările în campania 2000 nu eram în măsură să concluzionăm pentru o depunere rituală. În campania de cercetări din anul 2001, imediat sub acest complex au fost descoperite resturile unui cal, orientat SE - NV. Acestuia din urmă îi lipsește capul. Reprezintă o componentă a complexului din care mai făceau parte mormântul M. 1/2000 și bovideul.

Ținând cont de poziția pe care o ocupă acest complex în cadrul tumulului (aproximativ central), de componența acestuia (scheletul unui individ adult, resturile scheletului unui bovideu și scheletul unui cal), de faptul că a fost descoperit în prima manta a tumulului credem că este vorba de mormântul principal, în jurul căruia au fost dispuse celelalte morminte.

Mormântul M. 2/2001. Partea inferioară a unui schelet (oasele bazinului și ale membrilor inferioare). Acesta a fost descoperit la adâncimea de -1,85/-2,25 m, contorsionat, cu bazinul deranjat. Poziția picioarelor sugerează că individul a fost depus chircit. Nu a fost surprinsă groapa mormântului.

Mormântul M. 3/2001. Scheletul unui copil, depus chircit pe partea stângă. Gradul de chircire este moderat. A fost descoperit la adâncimea de -1,95 m. Brațul stâng este adus sub cap, iar brațul drept este adus la piept. În palma dreaptă este depusă o ceșcuță cu o toartă laterală.

Așezarea Coslogeni. Săpăturile arheologice au avut ca obiectiv continuarea cercetării și stabilirea limitelor estice și sudice ale construcției de epoca bronzului aparținând purtătorilor culturii Coslogeni. Au fost descoperite resturi ale pereților din prima fază de locuire, sub forma unei mase de chirpici puternic ars.

Conservarea primară a fost realizată prin acoperirea cu folie de plastic și pământ rezultat în urma săpăturilor.

Proiectarea viitoare a cercetării arheologice trebuie să fixeze ca obiective cercetarea sectorului nordic al cenușarului Coslogeni, al tumulului din epoca bronzului și a așezării neolitice.

Lista complexelor (C) identificate în campania 2001 este următoarea:

C 1 - groapă menajeră, descoperită în nivelul Coslogeni, la adâncimea de -1,93 m, cu marginile lipite cu o pastă de lut gălbuie în amestec cu materii vegetale. Diam. gropii: 1 m, adâncimea: -0,33 m. Conține ceramică Coslogeni fragmentară, oase de animale, cenușă, scoici, oase de pește.

C 2 - resturi ale unui animal, probabil oaie. Resturile nu se aflau în conexiune anatomică.

C 3 - groapă menajeră, descoperită în nivelul Coslogeni, la adâncimea de -1,9 m. Diam. 1,44 m, adâncimea gropii: -0,14 m. Umplutura este formată dintr-un sediment argilos galben-maroni, pigmentat cu chirpici ars, oase de animale, ceramică, cenușă.

C4 - groapă rectangulară, în nivelul Coslogeni, la adâncimea de -1,54 m. Lungimea: 1,04 m, lățimea: 0,65 m. Umplutura este formată din fragmente ceramice Coslogeni, scoici, cenușă. Fundul gropii este puternic bătătorit și probabil ars.

Planșele 60, 61

Bibliografie:

1. M. Neagu, N. Basarab, *Considerații asupra tracilor timpurii de la Dunărea de Jos în lumina săpăturilor arheologice de la Grădiștea Coslogeni*, Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos, V-VII, 1990, p. 13 - 27.

2. Valeriu Cavruc, Marian Neagu, *Date noi privind stratigrafia Grădiștei Coslogeni*, Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos, XIII - XIV, 1995, p. 71-81.

3. Marian Neagu, Valentin Parnic, Stănică Pandrea, *Grădiștea Coslogeni*, în: *Cronica cercetărilor arheologice din România, campania 1999*, Deva, 2000.

4. Marian Neagu, Valentin Parnic, Eugen Paveleț, Stănică Pandrea, Cătălin Lazăr, *Grădiștea Coslogeni*, în: *Cronica cercetărilor arheologice din România, campania 2000*, Suceava, 2001

108. Grădiștea de Munte, com. Orăștioara de Sus, jud. Hunedoara [Sarmizegetusa Regia]

Punct: Dealul Grădiște

Cod sit: 90937. 01

Colectiv: Ioan Glodariu - responsabil, Gelu Florea - responsabil sector, Liliana Suci (UBB Cluj), Eugen Iaroslavschi - responsabil sector, Gabriela Gheorghiu - responsabil sector (MNIT), Adriana Pescaru, Cristina Bodó (MCDR Deva).

Cercetările arheologice din anul 2001 au continuat săpăturile anterioare și s-au concentrat în două sectoare: pe Platoul cetății și în așezarea civilă.

Pe **Platoul cetății** s-a urmărit completarea cercetărilor anterioare care doar l-au secționat. În acest an săpăturile au continuat în sistem covor lângă și în completarea celor mai vechi și au fost trasate o secțiune și o suprafață.

S. I/2001, paralelă cu S. I/2000, a avut 12 x 2 m. Stratigrafia (de sus în jos) este următoarea: 1 - humus actual, gros de 0,1/0,15 m; 2 - umplutura romană a platoului, cu grosimea variabilă de la 0,2/0,3 m; 3 - umplutura dacică a platoului, groasă de la 0,2/0,4 m; 4 - pământ virgin cu o grosime ce variază între 0/0,5 m; 5 - stânca nativă, care n-a fost nivelată în nici un loc.

Ca observații generale s-a constatat că: 1. că nivelarea romană (nivelul II) a deranjat-o pe cea dacică (nivelul I), astfel încât materialele arheologice (mai ales țigle, cărămizi și ceramică au fost găsite adesea împreună); 2. nici în nivelul roman și nici în cel dacic nu s-au descoperit urme de pari, stâlpi sau pietre aranjate de așa manieră încât să se poată reconstitui, cel puțin parțial, forma barărilor care au funcționat în ambele niveluri. Petele de pământ ars erau superficiale și aveau contur neregulat.

Descoperiri: fragmente de țigle și cărămizi dacice și romane, împreună cu un bloc de calcar și mici lespezi de micașist, toate în poziție secundară; ceramica și ea tot fragmentată și amestecată era însă deranjată, câtă vreme imediat sub humus-ul actual au apărut numai fragmente de vase romane. Dintre celelalte descoperiri menționăm obiecte de fier (belciuge, armături, o cheie romană, cuie, piroane, o apărătoare de gură de foale, un cosor și o fibulă puternic profilată), din sticlă (fragmente de sticlă presată și de geam, patru unguentarii fragmentare) și două monede (una de la *Traian*).

Suprafața de 6 x 3 m a fost orientată SV-NE în funcție de fașii existenți. Stratigrafia acesteia (de sus în jos) este următoarea: 1. *humus*-ul actual, gros de 0,1 m; 2. nivelul II de amenajare, roman, gros de 0,3/0,7 m; 3. alveolare ce ajunge până la stâncă și la nivelul următor, aparținând tot nivelului II; 4. nivelul I, dacic, prezent numai între m. 1 - 3 și 5. stânca nativă.

Descoperiri: materiale de construcție (fragmente de țigle și cărămizi, cuie și piroane), ceramică romană și dacică

(inclusiv două fragmente pictate), un fragment dintr-o râșniță dacică, un vârf de lance și un călcâi de lance, o toartă fragmentară de la o butelie de sticlă.

În **așezarea civilă** săpăturile au vizat două terase și altele au fost sondate. Pe *Terasa cu cercuri*, cercetată și în anii precedenți, s-a constatat că săparea ei în sistem covor este inutilă și, ca urmare, suprafața nesăpată până acum a fost sondată în tablă de șah. Descoperirile s-au redus la o vatră de pământ ars superficială și fragmente ceramice dacice dispartate. S-a recuperat un cerc de roată din fier aruncat pe pantă de căutătorii de comori.

Pe *Terasa cu brazi*, tot în funcție de copaci, s-au trasat două secțiuni: S. II/2001 și S. III/2001 și două casete (1 și 2) adiacente la S. III/2001, toate orientate N-S.

Stratigrafia este practic aceeași în toate cele patru, cu particularități nesemnificative și care vor fi menționate. De sus în jos situația se prezintă astfel: 1. humus-ul actual, gros de 0,1 m; 2. strat de cultură, gros de la 0,3/0,5 m și 3. stânca nivelată la orizontală. Este pentru prima oară la Grădiștea de Munte când, în afara patului zidului dacic, s-a constatat o nivelare masivă la orizontală a stâncii native.

S. II/2001 de 12 x 2 m a fost trasată la baza pantei ce cură spre terasa superioară. Încă de sub humus-ul actual s-au găsit foarte multe țigle și olane (majoritatea se masau între m. 8 -12) și ici-colo câte un fragment de ceramică dacică.

În S. III/2001 de 13 x 2 m, trasată la 8 m V de precedentă, lipseau fragmentele de țigle și olane. În schimb, în m. 8, pe stânca nivelată s-au găsit două blocuri de calcar, iar în m. 1-7 numai ceramică dacică, între care fragmente de la un chiup cu buza în trepte, de la un capac și de la un vas cu coaste. Tot în jumătatea de N a secțiunii (m. 1-7) s-au găsit fragmente de calcar trecute prin foc, iar în m. 4-5 o scobitură în stâncă era asemănătoare unui jgheab larg de 0,15 m și lung de 1,2 m (pentru o bârnă ?).

Între cele două secțiuni, în afara stâncii nivelate și a fragmentelor dacice sporadice se remarcă o altă scobitură în stâncă în caseta 1 (m. 2,5/5,3 - numerotarea metrilor ca în S. III/2001) în care s-au găsit bucăți de calcar trecute prin foc și patru piroane.

Săpătura trebuie continuată pe terasă (s-a cercetat doar capătul ei de N) dar, din descoperirile de până acum, rezultă că acolo a existat o construcție dacică distrusă aproape integral de romani. Fragmentele de țigle și de olane au căzut de pe terasa superioară și sunt foarte mici din pricina exfolierii micașistului de la baza terasei superioare.

Tot cu prilejul funcționării șantierului s-a constatat împânzirea **Dealului Grădiștii** (locul Sarmizegetusei Regia), a **Fețelor Albe** și a **Meleii** cu gropile făcute de căutătorii de comori, care au aruncat piesele de fier, mai rar de bronz. "Pieptănând" cele trei situri adesea s-a putut localiza proveniența pieselor aruncate în jurul gropilor și s-a constatat că "depozitele" de fier și de unelte au fost ascunse de daci în buza teraselor (întocmai ca la Căprăreța, unde s-a cercetat un mare atelier metalurgic de-acum bine cunoscut). Cantitatea și diversitatea pieselor "recuperate" este impresionantă.

Conservări se fac la monumentele descoperite până acum în zona cetății și a zonei sacre. Descoperirile sunt publicate în articole axate pe categorii de monumente și de artefacte. Cele mai recente date de ansamblu asupra zonei se găsesc în: I. Glodariu, *Addenda aux "Points de repère pour la chronologie des citadelles et des*

établissements daciques des Monts d'Orăștie”, AMN, 32/1, 1995, p. 103-118; I. Glodariu, E. Iaroslavschi, A. Rusu-Pescaru, Florin Stănescu, *Sarmizegetusa Regia - Capitala Daciei Preromane*, Deva, 1996.

109. Halmășd, com. Halmășd, jud. Sălaj

Punct: Biserică

Cod sit: 141321.01

Colectiv: Horea Pop - responsabil (MJIA Zalău)

În această localitate a fost efectuată o săpătură cu caracter de salvare prin trasarea unei secțiuni: S. I (30 x 1 m), paralelă cu segmentul sudic al gardului grădinii casei parohiale, la 0,5 m de acesta, orientată aproximativ V-E, dispusă pe taluzul, lat de 1,5 m, înclinat la 45° dintre gard și trotuarul străzii ce urcă dinspre Valea Josanilor spre Oficiul Poștal, m. 0 al secțiunii S. 1/2001 fiind dispus dinspre acesta. Suprafața săpată: 30 m.p. Perioada de cercetare 04.06 - 12.06. 2001.

Săpătura, de mică anvergură, a surprins totuși 9 complexe, conturate în lutul steril, numind în acest fel și cele trei gropi de stâlp descoperite. Datorită taluzării, în anii anteriori, a spațiului investigat, în jumătatea dinspre profilul sudic al secțiunii nu putem vorbi de existența unor nivele arheologice și nici de un profil propriu-zis.

Complexul C 1 este o groapă de stâlp surprinsă în profilul nordic (m. 6, 8 - 7), cu diametrul de 0,2 m, având în umplutură mici fragmente ceramice dacice și lemn ars. Groapa se adâncește până la -0,4 m.

Complexul C 2 (m. 7, 6.-9) este un **cuptor dacic** menajer, de exterior, protejat probabil de un șopron sprijinit de stâlpi de genul complexului C 1, aflat în imediata apropiere. Cuptorul este bine conservat (diametru: 1 m, adâncime centrală: -0,9 m), cruțat în lut, fără alte amenajări suplimentare. În profilul nordic apare la -0,1 m adâncime. Gârlițul cuptorului, lat de 0,3 m și lung de 0,3 m, a fost amenajat la o altitudine superioară vetrei, cu 0,27 m mai sus, ceea ce a determinat o mai anevoioasă procedură de curățire a instalației, făcând ca în momentul descoperirii să identificăm mult cărbune de lemn pe fundul acesteia. Această caracteristică a determinat și o înnegrire a vetrei și a pereților cuptorului și nu o înroșire ca la alte astfel de complexe. Datarea în epoca dacică (sec. I p. Chr.) a cuptorului se face pe baza ceramicii descoperite în umplutura acestuia.

Complexul C 3 (m. 11 - 11,7) este o groapă, probabil menajeră, din care s-a păstrat doar jumătatea nordică a fundului acesteia, diametrul inițial fiind de cca. 0,8 m, adâncită cu 0,15 m în steril. Cele câteva fragmente ceramice mărunte o datează în epoca dacică.

Complexul C 4 (m. 12,1 - 12,55) este o groapă de stâlp adâncită în steril cu 0,25 m, având diametrul de 0,4 m. Puținele fragmente ceramice o datează în epoca dacică.

Complexul C 5 (m 13,25 - 13,75) este o groapă de stâlp cu diametrul de 0,5m, adâncită în steril 0,2 m, prezentând central urma propriu-zisă a stâlpului umplută, după putrezirea lemnului, cu lut fin galben probabil din podina unei locuințe din a cărei structură făcea parte. Ceramica descoperită datează groapa în epocă dacică.

Complexul C 6 pare mai degrabă un nivel neolitic de locuire (**cultura Criș**), care datorită adâncirii ușoare în steril (0,2-0,3 m) poate sugera prezența unei locuințe undeva între m. 13-24.

Complexul C 7 (m. 18,6-19,7) este o groapă, probabil menajeră, datată în **bronzul târziu** după puținele fragmente ceramice din inventar. Groapa mai conținea și oase arse și nearsă de animale și o bucată de gresie cu urme de netezire produsă de ascuțirea sau finisarea unor piese. Complexul (adânc de -0,8 m și cu diametrul de 0,8/1,4 m la gură și 1/1,6 m la bază, fiind deci tronconică, străpunge nivelul neolitic amintit, adâncindu-se cca. 0,5 m în steril.

Complexul C 8 (m. 19,6-21,5) este de fapt un subțire (0,1 m) nivel de locuire contemporan cu C 7 caracterizat prin prezența unor fragmente ceramice și o unor oase nearsă de animale care pot aparține unei amenajări pentru locuit din bronzul târziu.

Complexul C 9 (m. 26,6-30) este o **amenajare neolitică**, în 2 trepte adâncite (0,2 m de la m. 26,6-28,2 și 0,3 m de la m. 28,2 spre capătul secțiunii), pentru locuit. Inventarul ceramic sărac sugerează fie o locuire sporadică de scurtă durată fie o abandonare calmă a complexului. Fragmentele de lipitură de perete arsă indică o distrugere violentă prin foc a locuinței.

Cercetarea, având ca scop investigarea spațiului destinat îngropării cablului de fibră optică, pentru descărcarea terenului de sarcină istorică, a adus importante date privind **locuirea neolitică și dacică** cunoscute din campania anului precedent. Mai mult, cu această ocazie, au fost surprinse și urme aparținând **epocii bronzului**, sugerând o locuire a spațiului și în această perioadă.

Obiectivele cercetării viitoare: se dorește reluarea investigațiilor în sectoare mai puțin deranjate, de lucrări moderne, ale sitului arheologic. În sectorul nordic sondat în acest an se pot practica cu succes investigații exhaustive printr-un sistem de casete pentru salvarea altor complexe arheologice.

Suprafața totală excavată, de 30 m.p., de pe traseul cablului de fibră optică poate fi considerată ca fiind eliberată de sarcină istorică. Importanța descoperirilor impune de la sine necesitatea cercetării prin săpături sistematice și a zonei neinvestigate de pe traseul cablului de fibră optică.

Materialele arheologice recoltate, în urma cercetărilor arheologice efectuate la Halmășd, punctul Biserică, se află la Muzeul Județean de Istorie și Artă din Zalău, fiind prelucrate, desenate, inventariate și depozitate. De asemenea documentația de șantier (jurnal, raport și desene) se află în arhiva subsemnatului. Desenele au fost trecute în calc, iar cele trei filme foto (două alb-negru și unul color) au fost prelucrate.

Bibliografie:

1. *Șantierul arheologic Halmășd-Biserică*, în: *Cronica Cercetărilor Arheologice - campania 2000*, Suceava, 2001, nr. 97 (în colaborare).

110. Halmeu, com. Halmeu, jud. Satu Mare**Punct: Király Domb**

Cod sit: 137773.03

Colectiv: Liviu Marta - responsabil șantier, Cristian Virag - responsabil sector, Ciprian Astaloș - responsabil sector (MJ Satu Mare)

Scurtă prezentare a sitului: punctul "Király Domb" este situat în nordul comunei Halmeu (jud. Satu Mare), pe frontiera româno-ucrainiană, la cca. 500 m. E de punctul Halmeu - "Vamă". Este compus din două grinduri ("Király Domb I și II"), de dimensiuni aproximativ egale, cu suprafețe ovale, cu diametrul maxim de 76,4 x 55 m, fără a lua în calcul șanțul înconjurător. Movilele sunt înconjurate de șanțuri săpate probabil pentru a drena apa de la marginea luncii, dar având în vedere că ele corespund perfect cu perimetrul movilelor nu este exclus ca ele să fie săpate pe ductul unor șanțuri mai vechi. Observațiile efectuate în timpul cercetării arheologice vin în sprijinul acestei ipoteze. Punctul a fost descoperit prin perieghiza efectuată de către Liviu Marta și Ciprian Astaloș cu ocazia săpăturilor de salvare de la Halmeu - "Vamă", din toamna anului 2000. Între cele două puncte ("Vamă" și "Király Domb") se poate constata prezența în arătură a cioburilor neolitice și de epoca bronzului.

Obiectivele cercetării: secționarea grindului "Király Domb I" și a șanțului ce-l înconjoară pe axa V-E, pentru a stabili stratigrafia grindului.

Rezultatele cercetării și interpretarea lor:

Au fost trasate trei secțiuni, aflate pe același aliniament: S. I (20 x 2 m), S. II (10 x 2 m), S. III (15,7 x 2 m).

Stratigrafia:

- 0 - 0,4 m strat vegetal, în care apar amestecate materiale neolitice, de epoca bronzului și medievale
- -0,4 - 0,6/0,7 m strat de cultură neolitic, întretăiat de locuirile ulterioare: **Coțofeni**, epoca bronzului și medievale
- 0,7 - sterilul arheologic, un lut galben, uneori cu pigment de limonit

Complexe:

S. I (20 x 2 m)

C. 1 și C. 2 - sunt două aglomerări de cioburi neolitice și un fragment de rășniță în C2) între -0,4/-0,5. În cursul săpăturilor au apărut mai multe astfel de aglomerări, constând în special dintr-unul sau mai multe vase întregibile, toate neolitice, unele asociate cu piese litice cioplite și șlefuite.

C. 3 - groapă neolitică, surprinsă parțial, puțin adâncită (până la -0,7 m).

C. 4 - groapă neolitică, surprinsă parțial, cu o umplutură de culoare neagră, adâncită în steril până la -1,16 m, cu foarte mult material ceramic și litic (gratoare, lame, deșeuri de obsidian și diverse "silexuri") și șlefuite (topoare).

C. 5 - o groapă mică, cu puțin material ceramic și chirpici diseminat.

C. 6b - un complex surprins parțial ale cărui dimensiuni și formă nu au fost foarte clar delimitate, în care materialele neolitice și de epoca bronzului sunt amestecate, dar prezența unor bârne carbonizate, excelent păstrate, prin analogie cu situația similară din C. 3/S. II, ne determină să atribuim acest complex epocii medievale.

C. 6, C. 6a, C. 7 nu au legătură cu C. 6b, fiind complexe neolitice (gropi).

S. II (10 x 2 m)

C. 1 - groapă neolitică, cu puțin material ceramic.

C. 3 - un mare complex, surprins parțial, cu numeroase bârne carbonizate foarte bine păstrate ce mărginesc un șanț cu foarte mult chirpici în el. Materialul ceramic este amestecat (neolitic, de epoca bronzului), dar prezența a două lame de cuțit din fier medievale precum și a unor fragmente dintr-un vas de fier asociate cu bârnele ne determină să le atribuim unei construcții medievale.

C. 2 - complex surprins de-a lungul marginii sudice a secțiunii, cu o umplutură cenușie, cu fragmente ceramice neolitice.

S. III (15,7 x 2 m)

Prin S. III a fost secționat parțial șanțul ce înconjoară grindul pe la mijlocul laturi vestice a punctului aflat în cercetare. Săparea secțiunii nu a putut fi încheiată deoarece, ca urmare a ploilor intense din luna septembrie, nivelul pânzei freatice a crescut mult, inundând șanțul.

Concluziile parțiale pe care le putem trage ar fi, în primul rând, că avem de-a face, foarte posibil, cu un șanț antropoc, servind la **fortificarea așezării** de la "Király Domb I" în **perioada medievală**. Spre această concluzie ne îndeamnă prezența pietrelor, a urmelor consistente de arsură, a urmelor de pari și un șanțuleț îngust ce apare la baza șanțului, cu o umplutură cenușie, elemente care par a fi urmele unei palisade.

Încadrare culturală

Grindul de la Halmeu - "Király Domb I" a fost locuit în timpul a cel puțin trei epoci: neolitic, epoca bronzului, și **perioada medievală**. Au fost descoperite și puține fragmente ceramice de tip **Coțofeni**, fără a putea fi puse în legătură cu unul dintre complexe descoperite.

Neoliticul

Locuirea aparține neoliticului dezvoltat, **grupul cultural Pișcolt**, faza a II-a. Apare ceramica pictată cu negru (bitum), dar și pictura cu roșu, de tradiție Esztár. Majoritatea fragmentelor ceramice sunt nepictate sau nu s-a păstrat. Materialul de la Halmeu - "Király Domb I" prezintă bune analogii cu **grupul Diakovo** din Ucraina.

Epoca bronzului

Materialele nu au fost descoperite în complexe care să aparțină clar acestei perioade, ci doar în stratul de cultură sau, în poziție secundară, în complexe medievale. Pe baza ceramicii de bună calitate din care lipsește ceramica cu decor excizat acest orizont de locuire de la Halmeu poate fi datat în **epoca mijlocie a bronzului**. Alături de cantitatea mică de ceramică credem că orizontului din epoca bronzului îi pot fi atribuite și cele trei tipare din piatră utilizate la turnarea unor tije de bronz.

Perioada medievală

A fost detectat parțial sistemul de fortificație din perioada medievală. Menționăm descoperirea unor construcții medievale cu bârne carbonizate surprinse atât în S I cât și în S II.

111. Hârlău, jud. Iași**Punct: Biserica „Sf. Gheorghe“**

Cod sit: 95364.02

Colectiv: Stela Cheptea (CICE Iași)

Cercetările istorice și arheologice privind orașul medieval Hârlău au fost valorificate într-un volum (vezi Stela Cheptea, *Un oraș medieval. Hârlău, Iași*, 2000) în care au fost prezentate săpăturile arheologice întreprinse între anii 1969 și 1998. În lucrare s-a dat o atenție

deosebită apariției și evoluției așezării urbane, fapt legat și de amplasarea aici a Curții Domnești, căreia i s-au evidențiat etapele edificării. Nu au fost neglijate nici bisericile, dar informația arheologică referitoare la acestea a fost sărăcăcioasă, monumentele beneficiind doar de mici sondaje exterioare.

În anul 2001 s-a deschis, am dori să credem, cea de a doua etapă în cercetarea arheologică orașului medieval Hârlău, care se va axa, în primul rând, pe investigarea monumentelor eclesiastice. S-a început cu cel mai reprezentativ monument - biserica Sf. Gheorghe care poartă pisană pusă de Ștefan cel Mare în anul 1492. Săpăturile au fost sponsorizate de ziarul "Ziua" și Fundația Anastasia. Cercetarea interioară a bisericii a debutat cu obișnuita secțiune mediană, investigându-se astfel pronaosul și naosul, cu posibilitatea prelungirii ei în altar.

Descoperirile au fost surprinzătoare. Sub actuala biserică au fost identificate altele două. Absida din zidărie masivă (2,3 m lățimea fundației și 1,8 m cea a zidului) și altarul celei mai vechi biserici au fost dezvelite în actualul naos. Cea de a doua biserică a înglobat zidul dintre altar și naosul primului lăcaș care în noua construcție a devenit zidul dintre naos și pronaos. Pronaosul bisericii actuale, cercetat integral, suprapune, în parte, pronaosul bisericii a doua. Au fost surprinse mai multe intervenții pe monumentul actual, căruia îi aparțin și mormintele descoperite în pronaos. În total au fost dezvelite 10 cripte și 3 morminte. În general cavourile, foarte înghesuite, au fost prădate din vechime, în schimb scheletele din mormintele cruțate chiar de constructorii criptelor și-au păstrat inventarul relativ bogat. Deoarece cercetarea este la început, etapele cronologice de construcții sau reparații vor fi definitiv precizate la încheierea săpăturilor.

Având în vedere importanța descoperirilor, concentrarea obiectivelor într-un spațiu relativ restrâns, necesitatea unei cercetări interdisciplinare s-a creat posibilitatea ca la propunerea DCCPCN Iași să se organizeze, începând din anul 2002, un șantier-școală la Hârlău sub conducerea Filialei Iași a Academiei Române, Centrului de Istorie și Civilizație Europeană în colaborare cu Ministerul Culturii, Mitropolia Moldovei și Bucovinei și Laboratorul Zonal de Restaurare Conservare Iași.

112. Hârșova, jud. Constanța

Punct: Hârșova tell

Cod sit: 60810.01

Colectiv: Dragomir Popovici (MNIR), Bernard Randoin, Yannick Riolland (Ministerul Culturii și Comunicării, Franța), Valentina Voinea (MINAC), Florin Vlad (MJ Ialomița), Valentin Parnic (MDJ Călărași)

În campania anului 2001, a continuat cercetarea arheologică cu caracter complex, interdisciplinar, efectuată în cadrul proiectului de colaborare româno-francez. În condițiile realizării, încă din campania precedentă, a conducerii săpăturii astfel încât complexele existente în suprafața cercetată să se afle în fază stratigrafică, colectivul șantierului și-a propus în principal următoarele:

- continuarea cercetării complexelor de locuire, cercetare începută în cursul campaniei precedente, în special a S. L. 48, dar și a celor din sectoarele 2, 6, 7, și 13;
- studierea soluțiilor constructive și a caracteristicilor materiilor prime utilizate pentru realizarea acestora;
- cercetarea și definirea pe cât posibil a tipurilor de relații spațiale ce pot fi evidențiate, atât în interiorul structurilor de locuire cât și în cadrul așezării, între acestea, iar în corelație cu ele, orientarea cu precădere spre cercetarea eventualelor zone de pasaj;
- continuarea cercetării zonei de deșeuri menajere, C. 720, care a început încă din campaniile precedente, cu scopul de a se putea efectua o analiză interdisciplinară, comparativă, cu cea efectuată în cazul C. 521, în anii trecuți, astfel încât să se poată verifica observațiile efectuate cu acest prilej;
- s-a început procesarea documentației științifice de șantier în cadrul unei baze generale de date a șantierului care să permită pe viitor mai ușor prelucrarea mobilierului arheologic și a tuturor categoriilor de date obținute în cursul cercetărilor;
- s-a continuat completarea și organizarea arhivei fotografice în format digital a șantierului;
- s-a continuat formarea profesională a studenților participanți la săpături.

Toate aceste scopuri, deși au fost atinse numai parțial, au permis obținerea unor importante date privind modalitățile de construire a locuințelor, (evoluția acestora, respectiv faze constructive, materiale utilizate, etc.), a zonelor de pasaj, fiind surprinsă o singură astfel de situație extrem de interesantă.

C. 720 a permis efectuarea unor importante observații privind utilizarea suprafețelor locuințelor după abandonarea lor, evidențiindu-se faptul că, uneori, evoluția acestui tip de complexe nu este similară. Date mai elocvente vor putea fi obținute numai după cercetarea completă, din toate punctele de vedere a materialului obținut.

Pentru prima dată, în această campanie, în colaborare cu membrii colectivului șantierului arheologic Hârșova-Cetate, a fost organizată "Ziua porților deschise" care s-a bucurat de un real succes printre locuitorii orașului.

113. Hârșova, jud. Constanța [Carsium]**Punct: Incinte V**

Cod sit: 60810.02

Colectiv: Gabriel Custurea - responsabil, Constantin Nicolae, Gabriel Talmațchi (MINAC), Costel Chiriac (IA Iași).

Cercetările arheologice de la Carsium s-au desfășurat în două etape: 1) - între 26 iulie - 5 august, cu participarea Muzeului de Istorie Națională și Arheologie Constanța și a Universității „Ovidius” Constanța, care a asigurat și fondurile; 2) - între 1 - 25 septembrie, în cadrul programului de conservare primară și cercetare cu fonduri de la Ministerul Culturii și Cultelor.

În campania 2001 cercetarea s-a axat pe sectorul „incinte V”, începută încă din anii trecuți. Aici s-a trasat în anul 2000 o casetă paralelă pe S. II, la aproximativ 10 m N de aceasta, acolo unde ieșeau la zi două blocuri mari de piatră fasonată, numită S. II A, în suprafață de 4 x 6 m. În această campanie secțiunea s-a extins la E și V pentru a cuprinde toate cele trei presupuse incinte, pe o lungime de 33 m.

În carourile 1 - 4, spre capătul de răsărit al secțiunii care corespunde spațiului interior al cetății, s-a pus în evidență o nivelare masivă, ultima distrugere a cetății de la începutul secolului XIX, cu piatră de talie mică și mijlocie, cu multă arsură și materiale ceramice sparte în majoritatea cazurilor. Se remarcă mai multe pipe, între care unele importuri orientale, dar și exemplare din pastă de culoare deschisă, realizate grosolan, probabil produse locale.

Carourile 4 - 7 reprezintă spațiul în care au fost cercetate două incinte paralele, date în evul mediu târziu. Acestea se așează pe o nivelare din pietre de talie mare provenind de la incinte mai vechi. Prima dinspre E, interioară, are o lățime de 2,4 m și a fost realizată din piatră de talie medie și mortar din nisip cu var. În embleton, pe suprafața unui bloc de calcar s-a identificat un fragment de ceașcă din porțelan de culoare albă cu motive florale de culoare albastră. Pe partea de V s-a pus în evidență o poartă de acces. A doua incintă are paramentul exterior din piatră de talie mare, cioplită bine pe ambele laturi, în timp ce pe partea exterioară acesta este construit din piatră de talie mică legată cu un mortar nisipos. Din acest motiv, cea mai mare parte a zidului s-a prăbușit încă din vechime. Grosimea acestuia este de 3 m și înălțimea maximă de aproximativ 2 m. Nivelul de pietre pe care stau cele două incinte este mai mare de 15 m. Unele pietre au pe suprafața lor urme de nisip, var și cărămidă pisată. Materialul arheologic recoltat din acest sector este deosebit de sărac.

În caroul 10, la 1,5 m adâncime, sub nivelul de pietre ce provin de la demantelarea incintei exterioare, a fost descoperit un zid din piatră legată cu pământ. Spre capătul de N acesta este secționat de un altul, din piatră cu mortar. Pe nivelul de pământ galben de aici s-a descoperit o monedă din sec. IV p. Chr. Tot de aici provin mai multe materiale, între care fragmente ceramice cu „striuri” și „coaste”, precum și o aplică din plumb reprezentând un războinic cu un arc într-o mână. Acestui zid îi poate corespunde în S. II un turn, identificat sub incinta cercetată în campaniile trecute. Pe latura de V a cetății se poate observa o oarecare simetrie între acest zid și un rând de pietre care poate reprezenta continuarea incintei spre direcția nordică. Este prematur să se facă precizări de ordin cronologic cu privire la aceasta.

Spre V, în caroul 15, se găsește incinta exterioară dezvelită încă din anul 1943 de către Gr. Florescu. Are o lățime de 1,5 m, este construită din piatră de talie medie

cioplită la exterior și cu rosturile umplute cu mortar. De aceasta se leagă zidul care taie incinta din piatră cu pământ prezentată mai sus. Acesta este executat într-o manieră grosolană, din piatră bolovănoasă, legată cu mortar nisipos, având grosimea de 0,65 m. De aici provin mai multe bombarde din fontă și olane dintr-o pastă nisipoasă. Nu este exclus ca zidul acesta să se lege cu toate capetele de incintă exterioară. Cercetările viitoare urmează să stabilească acest lucru. După aspect este un adaos destul de târziu, poate legat de ultima fază de funcționare a cetății.

În ansamblul său, campania din anul 2001 de la Carsium a relevat o problemă deosebit de complexă în sector. Continuarea investigațiilor trebuie să ducă la lămurirea acesteia și să propună o cronologie a fazelor de construire a incintelor.

114. Hârșova, jud. Constanța [Carsium]**Punct: Edificiu**

Cod sit: 60810.03

Colectiv: Paul Damian, Christina Știrbulescu, Emil Dumitrașcu (MNIR)

După o întrerupere de doi ani au fost reluate săpăturile sistematice în punctul Edificiu¹.

Având în vedere că zona cercetată de noi se află la extremitatea sudică a localității și este folosită de locuitorii Hârșovei drept groapă de gunoi, atenția noastră s-a concentrat în primul rând asupra degajării zonei de deșeurile menajere.

Cercetarea arheologică a continuat în S. VI (suprafață deschisă în campania 1995) unde fuseseră cercetate în campania 1998² două edificii (Edificiile nr. 2 și 3). Zidul Edificiului nr. 3 (complex descoperit în campania 1998) are înălțimea de 0,67 m și este construit din pietre de carieră nefasonate legate cu pământ. În zona de NV a secțiunii a fost cercetată o podea (L = 1,65 m; l = 0,65 m), compusă din cărămidă pisată, pietricele, pigmenti de lemn carbonizat și mortar foarte friabil.

Materialul arheologic din această campanie lipsește, în mare măsură datorită faptului că pe toată suprafața S. VI a fost surprins stratul de pământ galben, steril din punct de vedere arheologic.

Note:

1. Despre cercetările arheologice din punctul Edificiu, punct care se găsește pe panta vestică a promontoriului pe care se înalță cetatea Hârșovei, vezi Oana Damian, Paul Damian, Cercetări arheologice, X, 1997, p. 231-238; Cronica cercetărilor arheologice. Campania 1993, Satu Mare, 1994, p. 31; Cronica cercetărilor arheologice. Campania 1994, Cluj-Napoca, 1995, p. 40; Cronica cercetărilor arheologice. Campania 1995, Brăila, 1996, p. 56-57; Cronica cercetărilor arheologice. Campania 1996, București, 1997, p. 26; Cronica cercetărilor arheologice. Campania 1997, Călărași, 1998, p. 28; Cronica cercetărilor arheologice. Campania 1998, Vaslui, 1999, p. 53
2. Cronica cercetărilor arheologice. Campania 1998, Vaslui, 1999, p. 53

115. Homorodu de Mijloc, com. Homoroade, jud. Satu Mare

Punct: Drumul Chilieii

Cod sit: 137906.01

Colectiv: Ciprian Astaloș (MJ Satu Mare)

În decembrie 2001 au fost făcute săpături de salvare în câteva puncte situate pe marginea șoselei dintre Homorodu de Jos și Homorodu de Mijloc (com. Homoroade), pe terasa inferioară a Văii Homorodului. S-au trasat sondaje în patru puncte din care doar în două au apărut câte un complex cu material arheologic. Am decis să numesc situl (toate punctele): Homorodu de Mijloc - "Drumul Chilieii", pentru că materialele descoperite în acest punct sunt cele mai reprezentative și pentru că celălalt complex descoperit pe teritoriul administrativ al satului vecin Homorodu de Jos, cu material mai sărac, pare să aparțină aceleiași așezări. Materialul ceramic descoperit se încadrează în neoliticul timpuriu, **cultura Starčevo-Criș**, în fazele sale târzii (III B - IV A).

Menționăm că la cca. 2 km. SE de acest punct se află o bogată **așezare Starčevo-Criș** (la Homorodu de Sus - Ograda Borzului), investigată de către Tiberiu Bader în anii '60.

116. Hunedoara, jud. Hunedoara

Punct: Grădina Castelului

Cod sit 86829.02

Colectiv: Sabin Adrian Luca - responsabil (ULB Sibiu), Andrei Gonciar (Univ. Ottawa), Silviu Purece (ULB Sibiu), Cristian Roman, Nicolae Cerișer, Dragoș Diaconescu (MCC Hunedoara), Cosmin Suci (Colegiul Național Pedagogic Sibiu)

Șantierul arheologic Hunedoara „Grădina Castelului” a fost organizat în urma colaborării dintre Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu (ULBS), Catedra de Istorie antică și medievală, Institutul pentru cercetarea și valorificarea patrimoniului cultural transilvănean în context european (ICVPT), primăria municipiului Hunedoara, Muzeul „Castelul Corvineștilor” din Hunedoara (MCCH) și Universitatea Ottawa din Canada.

Situl arheologic de aici cuprinde locuri din epocile **paleolitică, neolitică, eneolitică, epoca bronzului, hallstattiană, perioada clasică dacică și cea medievală.**

Săpăturile anului 2001 au avut drept scop, în „Grădina Castelului”, cercetarea suprafeței S. IV/2001. Aceasta este trasată în colțul de NV al grădinii, pe ultima porțiune de teren din acest sit care mai poate fi cercetată cu sorți de izbândă. Suprafața a fost excavată până la adâncimea de -1,1 m. Principalul complex arheologic descoperit cu acest prilej este un cuptor de piatră datat cu ceramica aflată pe vatră în sec. IX-X.

Obiectivele arheologice preistorice din această suprafață vor fi cercetate în campania de cercetări a anului 2002.

Împreună cu studenții și specialiștii canadieni a fost cercetată o secțiune, secțiunea S. 5/2001, de 60 x 3 m, trasată pe dealul de deasupra turnului Neboisa. Stratul de pământ depus peste stâncă este foarte subțire. Doar în zona central-vestică a secțiunii s-a observat un strat de cultură, de aproximativ 0,15 m, aparținând epocii bronzului. În aceeași zonă s-a descoperit și o **necropolă preistorică** ce se va cerceta integral în anul 2002.

Pentru cunoașterea aprofundată a acesteia s-a deschis suprafața S. 5/2001. Din necropolă s-au dezvelit 6 morminte, dintre care unul triplu și altul dublu. După toate aparențele, toate înhumările sunt de copii sau de persoane foarte tinere. Nu există reguli precise de orientare a mormintelor.

În acest an tot pământul rezultat din golirea complexelor descoperite s-a trecut prin site. Materialele arheologice (ceramica, monedele, unelte) au fost inventariate statistic, restaurate, sortate și marcate. Colecția descoperită în anii anteriori a fost inventariată.

De asemenea, materialele arheologice au fost fotografiate și desenate. S-au realizat și planșe în vederea publicării. Arhiva de desene și profiluri se află tot la MCC Hunedoara. Începând cu acest an s-a creat o bază de date informatizată ce cuprinde fotografiile, date statistice și date topografice. Noua imagine topografică a sitului se datorează colaboratorului Andrei Gonciar (Universitatea Ottawa), care a folosit pentru aceasta un aparat de fotografiat și un teodolit, ambele digitale.

Cercetările de la Hunedoara „Grădina Castelului” continuă neîntrerupt din anul 1996.

Pe șantier au efectuat practica de specialitate studenții ai Universității „Lucian Blaga” din Sibiu și ai Universității Ottawa din Canada (acestui grup i s-au alăturat și studenți din SUA și Europa Occidentală).

Materialele arheologice sunt depozitate la MCC Hunedoara.

Bibliografie:

1. S. A. Luca, *Contribuții la istoria veche a Hunedoarei. Săpăturile arheologice sistematice din Grădina Castelului - campaniile anilor 1996-1998*, Bibliotheca Archaeologica et Historica Corvinensis, I, Hunedoara, 1999.

117. Iaz, com. Obreja, jud. Caraș Severin, [Tibiscum]

Punct: Traianu (Troian)

Cod sit: 53407.01

Colectiv: Adrian Ardeț - responsabil (MJERG Caransebeș), Lucia Carmen Ardeț - responsabil sector (Liceul Teoretic „Traian Doda” Caransebeș)

Scurtă prezentare a sitului:

Așezarea romană civilă descoperită în punctul „Traianu” s-a dezvoltat pe partea stângă a drumului ce leagă municipiul și castrul militar de la *Tibiscum* de *Colonia Augusta Dacica Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, dar și de *Dierna*.

Până în prezent au fost cercetate integral patru clădiri dintre care: **Clădirea I** - Templul lui **Apollo** (Piso/Rogozea 1985, p. 211-218; Alicu/Rusu 2000, p. 42-49), **Clădirea II** (Bona/Rogozea 1985, p. 156-157 Pl. VI-VII), **Clădirea III** (Benea 1995, p. 149-172) și **Clădirea IV** (Ardeț 1993, p. 83-89). Principala problemă care a suscitat interesul arheologilor în zona „Troian” a reprezentat-o identificarea ruinelor descoperite, cu municipiul roman *Tibiscum*, problemă ridicată încă din anul 1976 când sunt descoperite primele ziduri din piatră (Bona/R. Petrovsky/M. Petrovsky 1982, p. 321-322), urmând la scurt timp să fie făcute și celelalte descoperiri

reprezentate prin Clădirea III (Benea 1995, p. 149-172) și Clădirea IV (Ardeț 1993, p. 83-89).

Obiectivele cercetării:

În campania arheologică din anul 1993 desfășurată la Tibiscum - Iaz, la S de Clădirea IV a fost săpată secțiunea S. 1/1993 (Ardeț 1994, p. 61-65) la care au fost surprinse elemente de fortificație, reprezentate printr-un șanț și val de apărare.

Descoperirea unui sistem de apărare pe latura de S ne-a făcut să intensificăm cercetările noastre spre latura de V, unde în campania arheologică 2001 ne-am propus efectuarea unei săpături arheologice în care, dacă este posibil să putem surprinde existența elementelor de fortificație.

Un obiectiv important al campaniei 2001 l-a constituit lămurirea raporturilor stratigrafice dintre construcțiile de piatră și existența fortificațiilor.

Rezultatele cercetărilor arheologice:

Campania arheologică s-a desfășurat în perioada 1-30 iulie 2001 și a fost finanțată de Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță din Caransebeș. A fost trasată secțiunea S. 1/2001 la 55 m E de punctul 0 al Clădirii IV și 17 m N de actualul drum de acces spre fosta balastieră. Secțiunea S. 1/2001 a fost orientată E-V cu o deviație de 0,5 grade SV, cu dimensiunile de 20 x 1,5 m, într-un teren proprietate privată necultivat din cauza vegetației și stufărișului existent.

Fazele de lemn

Elementele de fortificație

Așa cum se prezintă profilul secțiunii S. 1/2001 am reușit să identificăm un șanț de apărare (*fossa*) cu o lungime de 4,8 m și o adâncime de -1,3 m, săpat în nisipul aluvionar amestecat cu pământ în care a apărut chiar în icul șanțului o pușculiță întreagă din lut, o cheie din fier și o plăcuță din plumb, alături de numeroase fragmente ceramice.

Valul de pământ (*agger*-ul) are o lungime de 3,5 m și o înălțime de 0,6 m față de primul nivel din interior. Pe coama valului au fost descoperite urme de gropi de par și două rânduri de cărămizi folosite cu siguranță ca palisadă în momentul când această zonă a fost folosită ca fortificație.

La baza valului a fost descoperit un strat de pietriș și nisip bine tasat, asemănător cu o *via sagularis* având o lungime de 2,5 m și o grosime de 0,2-0,3 m care acoperă stratul de măr galben verzui amestecat cu nisip aluvionar. Pe acest drum a fost descoperit un fragment de țiglă ce are imprimată litera C.... Acest drum a fost tăiat în antichitate de fundația construcției de piatră.

În interiorul valului a fost surprinsă o peliculă de pământ brun, cu urme de cenușă și arsură în care au apărut foarte multe fragmente ceramice.

Stratul de nisip aluvionar și valul sunt acoperite de cca. 0,2 m de pământ brun-negru ce conține multe urme de arsură.

Faza I de lemn

A fost surprinsă între m. 14,5 și 20 și se prezintă sub formă de peliculă de arsură foarte puternică de culoare negru-brun. Această peliculă este acoperită de cca. 0,15 m de nisip galben verzui peste care constatăm un alt strat de arsură foarte puternică de cca. 0,05-0,1 m.

Foarte puțin material arheologic a rezultat în urma răzuirii acestor suprafețe pe care nu au fost surprinse fundațiile unor construcții, dar cu siguranță acest nivel reprezintă prima etapă a construcțiilor de lemn. Acest prim nivel a fost

acoperit de un strat de măr galben-verzui de 0,25 m amestecat cu nisip aluvionar.

Faza a II-a de lemn

Între m. 16-20, pe mărul galben verzui am descoperit o peliculă de cca. 0,1 m de cenușă și urme de bărne arse ce reprezintă podeaua locuinței, peste care se află un strat consistent de 0,2-0,25 m de cărămizi arse și sparte, urme de chirpici arse ce a fost folosit cu siguranță la construcțiile de lemn. La răzuirea întregii suprafețe nu am descoperit urme ale fundațiilor, în schimb a apărut foarte multă ceramică, precum și o monedă din bronz datată în timpul lui *Marcus Aurelius*.

Legat de faza a II-a de lemn constatăm umplerea șanțului de apărare cu pământ brun-negru afânat, dar și a spațiului dintre val și podeaua locuințelor, unde în faza I de lemn exista probabil *via sagularis*. În această etapă presupuneam o primă nivelare a zonei după ce sistemul de fortificație din timpul primei faze de lemn nu a mai fost folosit.

Faza de piatră

Amenajarea terenului

Peste toată suprafața secțiunii constatăm prezența unui strat de amenajare care are o grosime ce variază între 0,4 și 0,8 m. Acest strat de amenajare de pământ galben cenușiu, amestecat cu lut are în componență fragmente de cărămidă, piatră și urme de mortar.

Construcția zidului

În dreptul metrului 14 am descoperit fundațiile unui zid de piatră orientat N-S notat de noi Z1, la care este adosat un alt zid din piatră de râu numerotat de noi Z2 care cade perpendicular pe Z1. Temelia zidului Z1 are o grosime de 0,75 m iar adâncimea merge până la -1,4 m, din care 0,6 m sunt reprezentate printr-un pat de pietriș și nisip peste care a fost construită temelia din piatră de râu.

Zidul Z2 se adosează la Z1, între temelia acestuia surprinsă în dreptul metrului 17 și Z1 nu am reușit să descoperim urme ale zidului din piatră datorită scoaterii acestuia în antichitate. Temelia zidului Z2 este de 0,65 m, acesta ajunge la adâncimea de 1 m, fără să mai aibă un pat de pietriș și nisip, zidul Z2 este construit direct pe podeaua fazei a II-a de lemn, cu rol compartimental.

Podeaua locuinței de piatră

În interiorul locuinței de-o parte și de alta a zidului Z2 a fost descoperită o peliculă foarte fină de lut gălbui deschis care reprezintă după părerea noastră nivelul de călcare al construcției de piatră.

Acest nivel, dar și întreaga suprafață a secțiunii este acoperită de un strat de 0,3-0,4 m de nisip aluvionar amestecat cu pigment de pământ. Acest fapt este datorat cu siguranță revărsărilor râului Timiș, aflat astăzi la mai bine de 150 m E de secțiunea S. 1/2001.

Descrierea obiectelor descoperite

În secțiunea S. 1/2000 au fost descoperite patru monede din bronz, dintre care două sunt ilizibile și câte una este datată în timpul lui *Marcus Aurelius* și respectiv *Filip Arabul*.

Ceramica

Este cea mai numeroasă și bine reprezentată în secțiunea noastră. Dintre piesele mai deosebite menționăm o pușculiță din lut ce are înălțimea de 21 cm și grosimea de 21, iar gura are o deschidere de 4 cm, un fragment de vas *terra sigillata* ornamentat prin ștampilare cu motive preluate de la activitățile zilnice din viticultură,

mai precis ciorchini de struguri cu frunze de viță-de-vie și coșuri de nuiete din care curg strugurii.

Bine reprezentate sunt și fragmente de amforă din care am reușit să distingem tipurile: Dressel 6B, Forlimpopoli, Zest 84 sau Dressel 20.

La aceste descoperiri se mai adaugă și ceramica comună reprezentată prin oale, castroane, afumători etc. Materialul arheologic descoperit a fost inventariat și se află depozitat la Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță din Caransebeș.

Tehnici de cercetare utilizate

La secțiunea S. 1/2001 a fost folosită tehnica fișelor de context arheologic ce se dovedește deosebit de fructuoasă în cercetare și documentare. Pentru stabilirea structurii petrologice a fragmentelor ceramice, în mod special al amforelor am apelat la un laborator zonal având un sprijin deosebit din partea colegului Octavian Popescu, geolog la Muzeul din Caransebeș.

Obiectivele cercetărilor viitoare

Pentru următoarele campanii arheologice din zona Tibiscum-laz, ne propunem surprinderea elementelor de fortificație pe latura de N și E, lămurirea din punct de vedere arheologic a problemelor legate de fortificația descoperită recent. Un aspect deosebit de important îl constituie dezvoltarea civilă reprezentată prin construcțiile de piatră care vor reprezenta în viitor un domeniu de cercetare deosebit.

Planșele 62, 63

Bibliografie:

1. Ardeț, 1993 - A. Ardeț, *Le municipes romain de Tibiscum*, în: *La Politique ediliciaire dans les provinces de L'Empire Romaine*, în: Actes du 1er Colloque Romano-Suisse, Deva 1991, Cluj-Napoca, 1993, p. 83-89
2. Ardeț, 1994 - A. Ardeț, *Limitele orașului roman Tibiscum*, în: *Studii de Istorie a Transilvaniei*, Cluj, 1994, p. 61-65, Pl. I-III.
3. Benea, 1995 - Doina Benea, *Orașul antic Tibiscum. Considerații istorice și arheologice*, Apulum XXXII, Alba Iulia, 1995, p. 159-172
4. Bona/R. Petrovsky/M. Petrovsky, 1982 - P. Bona/R. Petrovsky, M. Petrovsky, *Tibiscum-cercetări arheologice (I)*, (1976-1979), ActaMN XIX, Cluj Napoca, 1982, p. 321-322.
5. Bona/Rogozea, 1985 - P. Bona, P. Rogozea, *Tibiscum-Cercetări arheologice III*, Banatica 8, 1985, p. 156-157, Pl. VI-VII.
6. Piso/Rogozea, 1985 - I. Piso, P. Rogozea, *Ein Apolloheiligtum in der Nahe von Tibiscum*, ZPE 58, 1985, p. 211-218.
7. Rusu-Pescaru/Alicu, 2000 - Adriana Rusu-Pescaru/D. Alicu, *Templele romane din Dacia I*, Deva, 2000, p. 42-49

Abstract

In the year 2001 archaeological excavation were undertaken in the Roman site from Tibiscum - laz (Obreja village, Caraș Severin county). The section S. 1/2001 with the size of 20 x 1,5 m had as a result the discovery of new defence elements.

These elements are described as groove of defence (fossa) and wall (agger). There have been discovered two phases of wood and one phase of stone to describe walls of stone connected with mortar.

The phase of wood is dated in the early beginning of the 2nd century B.C. and the phase of stone to the end of the 2nd century B.C.

118. laz, com. Obreja, jud. Caraș Severin

Punct: Șușara-Rovină

Cod sit: 53407.03

Colectiv: Sorin Marius Petrescu - responsabil (MJERG Caransebeș), Valentin Cedică - responsabil sector (MB Timișoara)

Situl arheologic de la laz - "Șușara-Rovină" (com. Obreja, jud. Caraș Severin) se află la cca. 2 km S de satul laz, în hotar cu municipiul Caransebeș și de-a lungul terasei a III-a de pe malul drept al râului Timiș. Primele cercetări arheologice cu caracter de salvare datează din 1987, iar cele sistematice au fost inițiate în anul 2000.

În campania din anul 2001 au fost reluate cercetările în zona necropolei, prin trasarea unei suprafețe de 45 m.p. la S de tumulul cercetat în anul 2000¹.

În urma cercetărilor au fost identificate trei morminte **de incinerare** cu ritual de înmormântare diferit.

Mormântul 1 (M₁) este de tip tumular cu mantaua din piatră de râu dispusă doar deasupra gropii cu resturile incinerate. Groapa are un diametru maxim de cca. 2,8 m și atinge adâncimea de -0,4 m. În groapă și în umplutură erau împrăștiate resturi de oase arse ale defunctului. Printre pietrele din manta a fost descoperită și o jumătate dintr-o râșniță cu perforație centrală, spartă chiar pe diametru.

Mormântul 2 (MP) a fost amplasat la o distanță de cca. 3 m S de M₁. În vederea înmormântării a fost săpată o groapă aproximativ tronconică, având adâncimea de -1,1 m, diametrul gurii de 0,9 m și diametrul fundului de doar 0,4 m. În groapă au fost depuse fragmente mici de oase umane arse. Mormântul este de tip plan.

Mormântul 3 (M₃) se află amplasat la cca. 1,2 m S de MP și a constat doar dintr-o groapă adâncă de -0,45 m, cu diametrul de cca. 0,9 m, în care au fost depuse resturile arse ale defunctului.

În toate cele trei morminte au fost descoperite numeroase fragmente ceramice, din păcate toate în stare foarte fragmentară. Predomină ceramica uzuală neornamentată și de culoare brun-roșcată, brun-cărămizie, cărămizie și neagră. Un singur fragment ceramic aparținând speciei semifine, de culoare brun-cenușie prezintă caneluri pe umăr.

Fiecare dintre cele trei morminte a avut ca inventar funerar câte o așchie de calcedonie, cu excepția MP în care a fost depusă o microlită trapeziformă realizată tehnic impecabil. În plus mormântul M₁ mai avea în inventar o lamelă din obsidiană și o amuletă realizată dintr-un fragment ceramic semifin șlefuit pe margini și perforat în mijloc.

Materialul ceramic recuperat din cele trei morminte poate fi atribuit **culturii Basarabi**, faza a II-a și se află la MJERG Caransebeș.

În viitoarea campanie vom încerca extinderea cercetărilor în zona sudică a necropolei, unde deja se observă cel puțin 3 posibili tumuli puternic aplatizați.

Planșa 64

Bibliografie:

1. M. Gumă, *Analele Banatului*, s. n., Arheologie-Istorie, IV, 1, p. 244-248
2. S. M. Petrescu, *Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2000*, p. 103.

119. Ilișua, com. Uriu, jud. Bistrița Năsăud*Punct: Vicinal**Cod sit: 35303.02*

Colectiv: Dumitru Protase (UBB Cluj), Corneliu Gaiu (CM Bistrița)

Complexul arheologic de la Ilișua având ca reper central castrul roman se întinde pe mai multe zeci de hectare în care sunt situate **așezarea civilă, necropola romană, atelierele de olărie, temple, alte elemente ale sistemului defensiv, cartografiate și parțial cercetate**, după mijlocul secolului XIX, de către Karoly Torma și intrate, din nou, într-un amplu program de cercetare cu începere din anul 1978.

Terasa înaltă și bine individualizată de pe malul stâng al râului Ilișua, cu urme de locuire din epoca bronzului și Latène-ul mijlociu, pe care a fost amplasat castrul, cuprinde în jumătatea sa vestică, o serie de edificii cercetate în anii din urmă.

În anul 2001 cercetările s-au desfășurat în două etape: prima - între 1-20 iulie - concentrându-se asupra **edificiilor termale**, cea de a doua, desfășurată în perioada 1-30 octombrie, a urmărit degajarea **clădirii D**, situată la 170 m NV de terme, pe aceeași terasă.

Termele de la Ilișua au fost cercetate de K. Torma în perioada 1858-1862, săpăturile fiind reluate, în acest sector, în anul 1995, timp în care au fost redzevelite cele două construcții denumite de Torma „baia mare” și „baia mică”, respectiv **A și B** în notarea noastră.

La prima clădire, prin cele două suprafețe dezvelite în această campanie (18 x 4 m și 24 x 6 m) a fost degajată întreaga construcție. Acestea au fost trasate pe laturile de E, respectiv de V ale clădirii care cuprinde un număr de șapte încăperi cu funcționalități bine definite. Zidurile, ridicate în tehnica *opus incertum*, au baza fundațiilor așezate pe un pat din bolovani de râu. Încăperea F a fost compartimentată printr-un zid în formă de L așezat pe pavimentul în *opus signinum*, fără fundație. O casetă de 8 x 3,5 m dispusă pe latura nordică, în spatele încăperii E, în vederea verificării existenței unui canal de aducțiune a apei, care apare în planul stabilit de K. Torma, nu a dat nici un rezultat pozitiv, aici înregistrându-se doar nivele de locuire și urmele unui paviment din mortar alb aparținând unei construcții anterioare edificiului termal.

Suprafața vestică a degajat porțiunile nesăpate anterior din încăperile C și D. Cele două încăperi au fost dotate cu instalații de hypocaust ale căror pile erau așezate pe un strat de paviment de *opus signinum*. Stratul superior de *opus signinum* a fost distrus în întregime, numărul maxim de pile păstrate fiind de 5. Încăperea C a avut amenajat pe latura vestică un *praefurnium*, al cărui canal se prelungea în interiorul încăperii printr-un zid îngust ridicat din lespezi de piatră. Umplutura încăperii era alcătuită din sfărâmături de piatră, tencuială și un strat compact de tuburi ceramice în formă de butelie de la bolta prăbușită.

Încăperea D, absidată, a avut pe latura nordică un alt *praefurnium* al cărui pereți au fost căptușiți cu un zid de cărămizi. La un moment dat canalele care asigurau circulația

aerului cald între încăperile C și D au fost zidite cu cărămidă. Este posibil ca inițial ambele spații să fi fost deservite de un singur cuptor, ulterior fiind amenajat și *praefurnium*-ul încăperii D, la a cărui amenajare s-au utilizat inscripții și reliefuri, între care menționăm un relief reprezentând-o pe *Fortuna*.

La sfârșitul acestei etape de cercetări avem planul complet al clădirii cu toate transformările și modificările survenite. Materialul arheologic, redus cantitativ, cuprinde o serie de vestigii care vor permite o mai exactă fixare în timp a edificării și funcționării termei.

La cea de a doua clădire din sectorul băilor s-a trasat o secțiune de 24 x 2,5 m, paralelă cu zidul estic, pentru a vedea dacă construcțiile înregistrate pe latura de N se întind înspre castru. Ele au surprins doar gropile unui portic de lemn care flanca frontul clădirii.

În cea de a doua zonă cercetată au fost deschise trei suprafețe de 20 x 4 m prin care s-a reușit obținerea unui plan complet al clădirii D, identificate prin două secțiuni deschise în campania precedentă. Edificiul are fundații din piatră prinse cu lut, zidurile având o grosime de 0,6 - 0,65 m. În fața clădirii, spre V, se găsea un pavaj din lespezi de piatră pe o lărgime de 1,5 m, formând un strat complet care nu se degaja de frontul clădirii decât prin forma regulată a zidului.

Clădirea, de formă rectangulară, avea dimensiunile de 16,5 x 12,5 m. Un strat compact de arsură atestă faptul că aceasta a suferit un incendiu mistuitor și că a avut o elevație din lemn.

Edificiul era compus dintr-un număr de șase încăperi cu dimensiuni diferite. În două dintre spații s-au găsit canale și pile de *hypocaust*, fapt care arată că, cel puțin în parte, acesta era încălzit. Despre funcționalitatea acestei clădiri este greu, deocamdată, să ne pronunțăm. Inventarul restrâns și inexpressiv, sub acest aspect, nu oferă vreun indiciu. Acesta cuprinde câteva piese de armament, fragmente ceramice și o mare cantitate de fragmente de foaie de sticlă.

Urmează ca, în campaniile viitoare, să fie continuate investigațiile pe această terasă, atât pentru fixarea topografiei așezării romane și pentru a salva de la distrugere o serie de edificii de suprafață, pe care exploatarea agricole din ultimii ani le pun în pericol. Interesantele vestigii preistorice depistate vor intra în atenția colectivului de cercetare, lărgit, de la Ilișua.

120. Isaccea, jud. Tulcea [Noviodunum]*Punct: Cetate**Cod sit: 159696.05*

Colectiv: Victor Henrich Baumann - responsabil, Aurel Stănică (ICEM Tulcea), Gheorghe Mănușu-Adameșteanu (MM București), Adrian Popescu (IAB), Chris Lockyear (London University), Dan Aparaschivei (UAIC Iași), Ciprian Rădulescu (student, UO Constanța)

În ultimii ani, cetatea *Noviodunum* a redevenit o importantă stațiune arheologică pe *limes*-ul dunărean. După ce în anii 1995 - 1997 a fost cercetată **așezarea civilă** din marginea de SE a **cetății romano-bizantine** și a fost secționat **valul III**, cel mai apropiat de **zidul fortificației de piatră**, din anul 1997 a început cercetarea în cetate, prin degajarea unui turn avansat de formă rectangulară.

În conformitate cu proiectul de cercetare arheologică aprobat de Ministerul Culturii și Cultelor, în anul 2001 săpăturile arheologice au urmărit în primul rând degajarea laturilor de E, de V și de S ale Turnului Mare. În acest scop au fost deschise două secțiuni noi CT. VII pe latura estică a turnului și CT. VIII pe latura vestică. Aceste secțiuni au permis evidențierea aspectului exterior al zidurilor laterale ale turnului și a celui de incintă.

În cele două secțiuni laterale, atât la E - în CT. VII, cât și la V - în CT. VIII, la adâncimi cuprinse între -2,5 m, de pe colțul de SE al turnului și -3,9 m, de pe colțul de SV al turnului, s-a dat peste resturile paramentului inițial al zidului de fațadă. Acest parament este construit în tehnica *opus quadratum*, din blocuri mari, rectangulare, de calcar. Mult mai bine păstrat, colțul de SV prezintă două plinte exterioare, realizate în aceeași tehnică. Același sistem constructiv îl întâlnim și la intrarea în turn, a cărei latură vestică a fost surprinsă încă din campania anului 1998 și, de asemenea, în elevația pilonilor mediani, a celui degajat în CT. II, în 1999, și în actuala campanie, celui din CT. III.

Prin eliminarea pământului și degajarea turnului pe cele trei laturi, s-au surprins porțiuni din fațada **zidului de incintă romano-bizantin**. Se observă că acesta este executat din blochete de piatră zidite cu mortar de var care întrebunțează cărămida pisată și care, în partea superioară, alternează cu șiruri de cărămizi. Săpăturile au stabilit existența mai multor faze constructive la zidurile Turnului Mare al cetății romano-bizantine și a unor intervenții care, cel puțin la nivelul epocii justiniene, au modificat structural și funcțional această adevărată fortăreață-avanpost de pe latura de SE a cetății.

În spațiul interior al turnului, ca și în zona din imediata vecinătate nordică a acestuia s-a urmărit extinderea, atât pe orizontală, cât și pe verticală, a săpăturilor, în scopul eliberării unor suprafețe cât mai mari, prin eliminarea unui volum cât mai mare de depuneri arheologice. În acest scop, au fost executate secțiunile CT. VI, paralelă cu CT. I, și CT. IX, paralelă cu CT. II.

Secțiunea CT. III, executată pe centrul turnului, secțiune în care în 1998 a fost descoperită intrarea în turn, a fost adâncită în 2001 până pe nivelul IX, nivel de construire al turnului, situat aici la -4,16 m adâncime. În actuala campanie, în caroul 4 a fost scos la lumină cel de-al treilea pilon central, construit pe zidul median transversal. Partea superioară a pilonului este realizată din șiruri de cărămizi, pilonul fiind construit din blocuri mari de calcar, pe un soclu cu margini teșite, așezat pe o bază dreaptă. Prezintă două refaceri succesive și o distrugere definitivă pe nivelul III, ultimul nivel romano-bizantin de funcționare a turnului.

Secțiunea CT. VI, de 3 m lățime, situată în imediata vecinătate răsăriteană a secțiunii CT. III, a fost adâncită până pe nivelul IV, nivel din sec. VI p. Chr., surprins la adâncimea de -3,85 m (în dreptul zidului de incintă). Acest nivel, pe care, între zidul de incintă și zidul median, se află un strat gros de 10-12 cm de grâu carbonizat și bârne de lemn arse, este puternic afectat de arsură, situație valabilă de altfel și în CT. III. Din nivelul constructiv și din nivelarea arsă de sub el au fost scoase fragmente de colonete realizate din piatră și mortar, evidențiind o amenajare importantă în dreptul pilonului central, anterioară nivelului IV. Nivelul IV este despărțit de ultimul nivel romano-bizantin - nivelul III, printr-o nivelare de numai 0,2 m grosime, peste care se află un strat de moloz gros de 0,65 m, strat care acoperă resturile pilonului central, a cărei elevație de cărămidă este întâlnită în dărâmătură. Din stratul de dărâmături au fost recoltate câteva fragmente de profile de oale, lucrute grosolan cu

mâna, care își găsesc analogii în **ceramica slavă de tip Monteoru**.

În zona de V a turnului, în CT. V, au fost reluate cercetările din 1999, oprite pe nivelul stilobatului median, considerat nivelul IX. Din marginea sudică a acestuia, în anul 2001, terenul a fost adâncit prin executarea unei secțiuni transversale până la talpa plintei de construcție a zidului de V al turnului și a stilobatului median, situată la adâncimea de -5 m. Sub această adâncime, la -5,25 m (adâncime raportată la înălțimea zidului de V), s-a dat de loess. De la nivelul IX al stilobatului și până la loess, un strat de peste 0,8 m grosime reprezintă stratul de cultură romană timpurie din care au fost recoltate numeroase materiale ceramice specifice sec. I - III p. Chr.

Secționarea longitudinală a Turnului Mare, aproximativ în zona sa centrală, cea mai înaltă a promontoriului, datorită prezenței unui segment de zid medieval, a permis stabilirea unor noi repere cronologice.

Zidul de incintă romano-bizantin este astupat de un strat gros de pământ de cca. 1,5 m, adus din așezarea romană timpurie, strat care conține numeroase fragmente ceramice, fragmente de sticlă, obiecte os, metale și monede din sec. I - III p. Chr. Sub acest strat de pământ purtat se întâlnesc două niveluri medievale din sec. XI. Cel dintâi nivel de locuire medievală (N. II) suprapune dărâmătura de moloz și de cărămizi a ultimului nivel romano-bizantin. Primul nivel medieval este situat între adâncimile de -2,5/-3 m și are o culoare gri-cenușie, pe alocuri cu urme de pământ ars. Ultimul nivel medieval este marcat de locuințe semiîngropate care suprapun direct și uneori distrug zidurile Turnului Mare.

Cele mai vechi monede, care datează începuturile acestui nivel în prima jumătate a sec. XI, sunt emisiuni *Vasile II - Constantin VIII*. Segmentul de zid de incintă medievală, care apare în plan vertical pe latura de N a turnului, este așezat pe structura păstrată a zidului de incintă romano-bizantin. Construcția sa încheie istoria Turnului Mare. El perforază stratul de nivelare masivă care acoperă locuirea din sec. XI pe întreaga suprafață a turnului. Rolul său pare să fie acela de a exclude din sistemul defensiv al cetății acest turn care, datorită distrugerilor provocate în cursul sec. XI, își pierduse orice importanță strategică.

Că avem de-a face cu o acțiune de acest gen, ne-o dovedesc situațiile arheologice din secțiunea CT. VIII, unde a fost excavat colțul de NV al Turnului Mare. În această zonă, sub stratul de moloz, rezultat din distrugerea zidului de incintă și a laturii de V a turnului, au fost descoperite două niveluri de locuire medievală din sec. XII - XIII, la -2,95/-3,5 m adâncime, ambele niveluri sprijinite pe zidul de incintă. Aceste descoperiri atestă că, zidul de incintă a continuat să funcționeze, cel puțin până în sec. XIV.

În **interiorul cetății**, primele șase niveluri aparțin epocii medievale. Secțiunea magistrală CT. I a fost adâncită în carourile 6 - 7 până la -3,9 m (adâncime luată în dreptul m 24). În campania anterioară, această zonă a fost eliberată parțial de stratul medieval până la adâncimea de -3,1 m în caroul 6 și -2,6 m, în caroul 7. Ultimul nivel romano-bizantin din cetate - nivelul VII, se află la -3,3 m, în caroul 6 și la -2,8 m în caroul 7, fiind marcat de un cuptor-pietrar de formă aproximativ pătrată, la mijlocul caroului 7, de un fragment de zid în continuarea „pietrarului” spre NE și de o bază de coloană la E. Nivelul 7 este acoperit de un strat gros de nivelare medievală,

execută cu pământ galben purtat. La -3,9 m adâncime, a fost surprins nivelul X, marcat de fragmentele unei podele de mortar, de pe care au fost culese materiale ceramice, obiecte metalice, sticlă și două monede din sec. IV p. Chr.

Turnul în care s-au desfășurat în ultimii ani cercetările arheologice, în urma cărora au fost realizate și observațiile noastre științifice, se prezintă ca o veritabilă fortăreață, fiind o dovadă incontestabilă a puterii și importanței strategice a cetății *Noviodunum* - principală stațiune a flotei moesice *Classis Flavia Moesica*. Turnul are o anvergură de 31,4 m și avansează în exterior pe o lungime de 16,3 m, suprapunând în interior o suprafață de 25 m x 9 m, respectiv 225 m.p. Structura sa interioară prezintă un șir transversal de patru piloni rectangulari, construiți din piatră și cărămidă pe un stilobat median, piloni care susțineau, probabil, la diferite nivele, platformele de lemn necesare apărătorilor în caz de asediu. Pilonii sunt realizați pe un bazament înalt din piatră de carieră prinsă cu mortar de var, peste care sunt așezate blocuri din calcar, în tehnica *opus quadratum*. Partea superioară a pilonilor este realizată din zidărie de cărămidă. Singurul pilon care a păstrat toate aceste elemente este cel descoperit și cercetat în 2001 în secțiunea CT. III, secțiune în care, în anul 1997, a fost descoperită și intrarea în turn, realizată în aceeași tehnică - *opus quadratum*. Stilobatul care susține arhitectura interioară a turnului are o lățime de 1,9 m și este construit, ca și bazamentul pilonilor, din piatră de carieră legată cu mortar de var. A fost amplasat într-un strat de cultură roman timpuriu, strat care a fost secționat, atât la E în CT. I, cât și la V, printr-o secțiune transversală la baza stilobatului, în CT. V. Ceramica, respectiv cele mai târzii tipuri, ca, de exemplu, amfora cu gât cilindric și toate supraînălțate de tip 2 Kapitän 1972, descoperite în CT. V, ca și cele mai recente emisiuni monetare de la împărații *Aurelianus* (270 - 275 p. Chr.) și *Maximianus Herculus* (295 - 305 p. Chr.) descoperite în CT. I, relevă momentul *ante quem* al construirii Turnului Mare. Construit, așadar, la începutul sec. IV pe latura de SE a cetății, Turnul Mare de la *Noviodunum* prezintă similitudini pe *limes*-ul dunărean, în nordul Bulgariei la *Iatrus*, unde, turnul mare al cetății respective, situat pe frontul de S, are aproape aceleași dimensiuni și o structură internă asemănătoare (cf. K. Wachtel, *Limes* 9, 138).

În Turnul Mare de la *Noviodunum* au fost identificate nouă niveluri de locuire, numerotate deocamdată de sus în jos. Primele două aparțin sec. XI bizantin, următoarele VII, sec. IV - VI p. Chr. Nivelul IX este nivelul stilobatului și primul nivel romano-bizantin. Nivelul VIII poate fi încadrat, după descoperirile numismatice din 1997 și 1999, din CT. I și CT. II, în a doua jumătate al sec. al IV-lea p. Chr. Nivelul VI - primul nivel romano-bizantin puternic incendiat, este marcat de un grup de chiupuri, amplasate spre zidul de față: două descoperite în CT. II în 1998 și alte patru descoperite în 2001 în CT. III.

Pe baza tipologiei ceramicii (fragment farfurie tip XV *Murighiol*; fragment de ceașcă tip V *Kuzmanov* - tip II *Murighiol*, cf. Fl. Topoleanu, *Ceramica romană și romano-bizantină de la Halmyris*, Tulcea 2001, 57, nr. 81 - 83, pl. 9; nr. 209 - 210, pl. 24), nivelul VI de la *Noviodunum* poate fi încadrat cronologic la **sfârșitul sec. V și începutul sec. VI p. Chr.**

Materialul amforic recoltat în CT. II dintr-o groapă provenită din nivelul VI prezintă fragmente tipice de la exemplare pontice din sec. V p. Chr. Următoarele trei niveluri, ca și nivelul VI, sunt puternic incendiate și sunt amplasate pe un strat gros de dărâmături, suprapus de un

strat de nivelare din pământ galben, din care a fost realizată și podeaua. Curățarea dărâmăturilor de pe nivelul IV, pe podeaua căruia, la N de șirul de piloni așezați pe stilobat, se afla un strat subțire de grâu carbonizat, a permis observația, conform căreia, în perioada respectivă turnul era întrebuințat parțial pentru depozitarea cerealelor. De o parte și de cealaltă a intrării în turn s-au găsit resturile unor magazii cu pereții construiți din paie, sprijinite la N de zidul de incintă. Nivelul IV prezintă pe axul stilobatului, între piloni, bârne și fragmente de lemn carbonizate provenite, așa cum aminteam mai sus, din amenajarea interioară a turnului. Nivelul IV este prin excelență un nivel din prima jumătate a sec. VI p. Chr. De altfel, descoperirea pe acest nivel a trei monede, emisiuni de la împăratul *Justinian* din anii 527 - 538 p. Chr. (în CT. I, C. 3, CT. II, C. 2 și CT. III, C. 5-6) ne scutește de alte comentarii.

Nivelul III reprezintă ultima perioadă de folosire a turnului în epoca romano-bizantină. Nivelul, ars și bulversat, este acoperit de un strat masiv de dărâmături incendiate în care materialul arheologic este foarte redus. Descoperirea ceramicii slave în dărâmătura ultimului nivel romano-bizantin reprezintă confirmarea arheologică a prăbușirii *de facto* a *limes*-ului nord-scythic, respectiv a cetății *Noviodunum*, la sfârșitul sec. VI sau în primii ani ai sec. VII p. Chr.

Planșa 65

121. Isaccea, județul Tulcea

Punct: Suhat

Cod sit: 159696.04

Colectiv: Silvia Marinescu-Bîlcu - responsabil (IAB), Cristian Micu (ICEM Tulcea), Adrian Bălășescu; Valentin Radu; Constantin Haită (MNIR - CNCP)

Campania arheologică din acest an s-a desfășurat în perioada 10-29 septembrie, cercetările fiind întrerupte din cauza vremii nefavorabile (anterior fusese fixată cel puțin o lună pentru campania arheologică 2001).

Obiectivul general al cercetării

Studierea și înțelegerea evoluției comunității neolitice (**cultura Boian, faza Giulești**) din punctul Suhat.

Obiectivele campaniei 2001

Continuarea cercetării complexelor de locuire neolitice identificate anterior în suprafața S. 3; precizarea relațiilor existente între spațiul destinat locuirii neolitice (în mod particular limita de S a acestuia) și zona imediat înconjurătoare; identificarea și cercetarea complexelor postneolitice.

Metoda de săpătură

Au fost cercetate sectoarele 4, 5, 7, 10, 13 din cadrul suprafeței S. 3. Amintim că această suprafață, aflată în zona de S a locuirii neolitice, a fost împărțită în 1998 în sectoare de 6 x 6 m, peste care am suprapus un caroiaj de 2 x 2 m. Inițial, între sectoare au fost păstrați martori microstratigrafici de 0,5 m lățime. Observațiile făcute în campaniile de cercetări precedente ne-au determinat să reducem această dimensiune la 0,3 m, ușurându-se astfel cercetarea unor complexe de locuire cu suprafețe reduse (în special gropi).

Metoda de înregistrare

A fost adaptată principiului aplicat în cercetarea așezării de la Isaccea, punctul Suhat, respectiv

identificarea complexelor de locuire dar și a relațiilor spațiale stabilite între acestea. Prin urmare, a fost adoptat un sistem bazat pe definirea complexelor de locuire și a unităților stratigrafice, informațiile furnizate în acest mod fiind înregistrate în fișe specifice.

Principalele rezultate ale campaniei 2001

Complexe de locuire postneolitice

Nu a fost identificat nici un complex de locuire aparținând perioadelor elenistică ori romană timpurie. În stratul brun, prezent pe toată suprafața S. 3, unde anterior fuseseră puse în evidență complexe de acest tip, au fost descoperite atât fragmente ceramice romane timpurii, cât și neolitice, alături de care au apărut granule de chirpici ars și nears, scoici, melci, cărbune lemn.

Există un semn de întrebare în legătură cu complexul C110G89, respectiv o groapă ce ocupă în sectorul 10 cea mai mare parte a B12 și marginea de E a B11. În interior a fost identificat un sediment de culoare neagră, alături de care au apărut numeroși bulgări de chirpici ars, fragmente ceramice neolitice și postneolitice, oase de mamifere, oase de pește, scoici. Precizăm că amenajarea gropii a afectat stratul cultural neolitic. Nu excludem ipoteza ca acest complex să aparțină în fapt perioadei moderne.

În acest an a continuat cercetarea mormântului M. 4 identificat în 1998. Groapa acestui complex, cu gura de formă ovală și diametru maxim de aproximativ 1,6 m a afectat prin amenajarea sa stratul cultural neolitic până la cota -4,13 m (măsurată de la punctul 0 al așezării). În umplutura sa au fost identificate fragmente ceramice neolitice și de perioadă romană timpurie, o figurină antropomorfă din lut, foarte puține oase, pe care nu le putem atribui inventarului acestui mormânt datorită poziției secundare în care se aflau în momentul descoperirii. Scheletul, se pare serios afectat de intervențiile ulterioare depunerii în groapă (partea sa superioară nu mai era prezentă în momentul cercetării în groapa M. 4), era așezat în poziție chircită, culcat pe partea stângă și orientat V-E. Singurul element de inventar ce pare a fi aparținut mormântului este un fragment ceramic, care aparține mai degrabă epocii bronzului, plasat în spatele scheletului, în dreptul bazinului, pe fundul gropii.

Complexe de locuire neolitice

În suprafața cercetată s-au conturat câteva zone de interes:

- prima dintre ele se află pe o mare parte din suprafața sectorului 5 și în colțul de SV al sectorului 4. Au fost cercetate complexele C94G77 (au fost cernute 62 găleți de sediment) și C104G86 (au fost cernute 98 găleți de sediment) aparținând unei faze finale a locuirii neolitice, care au afectat complexe similare - C105G87 (au fost cernute 10 găleți de sediment) - ori segmente ale unor posibile structuri de locuire - C106, C107, U. S. 1021 (ce aparțin, evident, unei faze mai vechi de locuire);

- o a doua zonă de interes a fost identificată în marginea de E a sectorului 4 și marginea de V a sectorului 7, unde a fost cercetat C109C88 (umplutura gropii conține un sediment nisipos, brun-cenușiu, în care au apărut numeroase oase de pește, oase de mamifere, fragmente de scoici, chirpici ars și nears, cenușă, cărbune) care a afectat probabil complexe de locuire aparținând unei faze de locuire anterioare, respectiv C103 și C108 (se pare fragmente de pereți ai aceleiași structuri de locuire);

- în sectorul 10, practic pe întreaga sa suprafață, au fost cercetate nivelul de distrugere al locuinței nr. 8 (sediment mazăros cenușiu, care conține chirpici nears, fragmente

ceramice, oase de mamifere și de pește, fragmente de scoici) și suprafața exterioară corespunzătoare (sediment nisipos maroniu ce conține fragmente de oase de mamifere și de pește, granule de chirpici neincendiat, fragmente ceramice);

- în sectorul 13 a fost bine delimitată o zonă ce conține un sediment nisipos cenușiu, ce conține chirpici neincendiat, multe oase de pește, o cantitate redusă de cenușă, puține fragmente de scoici, fragmente ceramice. S-ar impune pe viitor identificarea posibilelor relații ale acestei suprafețe cu locuința nr. 8.

122. Isaiia, com. Răducăneni, jud. Iași

Punct: Balta Popii

Cod sit: 98710.01

Colectiv: Nicolae Ursulescu - responsabil, Vicu Merlan - responsabil adjunct, Felix Tencariu (UAIC Iași, CISA Iași)
Finanțare: Fundația „Mileniul III” București, care a achiziționat și terenul pe care se află cea mai mare parte a așezării.

Perioada de săpături: 7-18 august; 6-13 septembrie 2001.

Continuarea cercetărilor desfășurate în 1996, 1998 și 2000 (vezi rapoartele în *Cronica*, 1997, p. 32 și pl. XXIV; 2001, p. 110-112 și pl. 28).

Obiective: dezvelirea locuințelor 2-4, surprinse parțial în 2000; epuizarea nivelurilor inferioare din Ș. IV.

Pentru obținerea acestor rezultate s-a deschis o nouă suprafață (S. V), de 25 x 3 m, corespunzător metrilor 10-35 de pe S. I, și a fost redeschis S. IV (cu aceleași dimensiuni), pentru epuizarea stratului arheologic până la solul steril

Rezultate:

- lămurirea unor noi aspecte privind stratigrafia așezării, prin descoperirea unui complex de locuire din Hallstatt-ul timpuriu în nivelul IV (post-precucutenian) și a unor materiale din evul mediu timpuriu (cultura Răducăneni) în nivelul II (post sec. IV p. Chr.);

- dezvelirea integrală a unei locuințe a culturii ceramicii liniare (loc. nr. 4), tăiată de o groapă (nr. 11), săpată din nivelul precucutenian superior;

- dezvelirea cuptorului locuinței nr. 3 (nivelul precucutenian superior), cu mai multe faze de refacere; cuptorul avea alături o banchetă din lut, în fața căreia erau depuse diverse obiecte de cult;

- atât cuptorul, cât și bancheta erau construite deasupra unor gropi (nr. 9 și 13), ceea ce sugerează existența unui ritual de fundare;

- dezvelirea unui nou complex de cult (masă-altar), care a aparținut fazei mai vechi a construcției-sanctuar (loc. nr. 1), anterior cercetată;

- dezvelirea integrală a loc. nr. 2 (= Gr. nr. 12), care era o locuință adâncită din Hallstatt-ul timpuriu, ce a deranjat, în mare parte, vestigiile locuinței precucuteniene nr. 3.

- descoperirea altor două gropi precucuteniene (8 și 10), din care una a fost integral cercetată (Gr. nr. 8), iar cealaltă surprinsă doar parțial în colțul SE al Ș. V.

Descrierea complexelor

Locuința nr. 1A: Prin descoperirea unei noi structuri de cult formată din picioare și fragmente pictate de la recipiente de cult, aparținând fazei mai vechi a construcției-sanctuar, s-a delimitat mai bine planul

acesteia, care fusese deranjat în cea mai mare parte prin reconstruirea sanctuarului. Acum se pare că și primul sanctuar a avut aceeași orientare (SE - NV) și a fost construit tot pe o platformă de lut, cu o platformă de lut, cu structură de bârne. Au mai apărut fragmente de rășnițe, piese de silex, și mai multe lutuiele cu amprente vegetale subțiri (trestie?). Se pare că aceleași construcții îi aparține și o tabletă fragmentară de lut (găsită în pământul scos din săpăturile din anii anteriori), decorată cu linii incizate pe una din fețe similară cu piesa din complexul de cult din 1996 (*Cronica*, 1997, p. 32 și pl. XXIV/1)

Locuința nr. 2 (= Groapa nr. 12), despre care s-a crezut în 2000 că a aparținut locuirii precucuteniene, s-a dovedit a fi o locuință adâncită, săpată din nivelul imediat ulterior depunerilor precucuteniene, dar anterior locuirii din secolul al IV-lea p. Chr., nivel pe care îl putem atribui acum, cu certitudine, pe baza fragmentelor ceramice tipice, **Hallstatt-ului timpuriu**. Dintre materialele hallstattiene se remarcă fragmentele de urne de culoare neagră, castroanele cu marginea încovoiată, toate decorate cu caneluri și cu ogive, precum și o ulcică cu tortiță, de culoare cenușie, făcută dintr-o pastă zgrunțuroasă. Materialele se încadrează în **cultura Corlăteni**, probabil chiar în faza **Hallstatt A**, având în vedere că zona respectivă a fost cuprinsă ulterior în aria **grupului cultural Cozia-Brad**. Groapa locuinței, bine sesizată la -1,3 m de la suprafață, avea o formă ovală, cu dimensiunile de 5,6 m pe axul N-S și 2,75 m pe axul E-V. Adâncimea de săpare era diferită, mai ales pe axul scurt, datorită pantei accentuate a locului spre marginea terasei (1,1 m la capătul vestic și doar 0,6 m la capătul estic). Fundul locuinței adâncite era, însă, drept, și, în zona centrală, se afla la -1,6 m de la suprafață (sau -0,85 m de la nivelul de săpare). Materialele erau masate mai ales în zona centrală și spre jumătatea nordică. Exact în zona mediană, pe lângă martorul de profil dintre șanțurile V și IV, era o lentilă de arsură, care pare să indice faptul că focul se făcea direct pe podeaua de lut a locuinței, fără o amenajare specială a vetrei. În umplutura locuinței, la partea inferioară, apar materiale hallstattiene, dar și precucuteniene și de ceramică liniară, antrenate din nivelurile tăiate la săparea bordeiului. Umplerea, la partea superioară, s-a făcut mai ales cu materiale precucuteniene, nelipsind însă nici cele hallstattiene. Chiar la partea superioară apare un strat de lutuiele masive de platformă și pereți, care căpăduiesc practic zona centrală a gropii. Aceste materiale precucuteniene de construcție au fost luate mai ales de la locuința nr. 3 (precucuteniană), aflată în vecinătate și care a fost afectată serios de amenajarea și apoi umplerea acestei locuințe adâncite. Utilizarea materialelor locuinței 3 la umplerea bordeiului este dovedită prin prezența unor fragmente ceramice, provenind de la același vas, ce au fost găsite atât în locuința precucuteniană, cât și în umplutura bordeiului hallstattian. Imediat deasupra umpluturii s-au găsit materialele din sec. XI-XII (**cultura Răducăneni**), constând mai ales din fragmentele unei oale tipice, cu marginea lățită și urechiușe perforate, având suprafața bine netezită (la partea superioară) și cu barbotină mărunță în dungi ondulate (la partea inferioară); culoarea este roșietic-gălbuie, cu miez mai închis la culoare și cu amestec de nisip, scoică, pietricele și cioburi mărunț pisate. Probabil că acestei etape târzii de locuire i-a aparținut și o lespede din calcar oolitic, de mari dimensiuni (53 x 35 cm; grosime 20 cm), care ar fi putut servi drept rășniță sau nicovală.

Locuința nr. 3 (precucuteniană) se afla în vecinătatea construcției-sanctuar (locuința nr. 1), spre E. Din păcate, a

fost distrusă în mare măsură la amenajarea și apoi umplerea locuinței adâncite nr. 2 (hallstattiană). S-a păstrat, totuși, destul de bine, zona cuptorului și o banchetă adiacentă, situată spre NV de cuptor. Din resturile păstrate se poate afirma că și această locuință a fost construită pe o platformă masivă de lut (grosime 10-14 cm), dar, se pare, fără structură de bârne. Prin plasarea ei în imediata vecinătate a locuinței 1, ca și prin amenajările interioare de un caracter aparte, credem că și această construcție a îndeplinit un anume caracter de cult. Nu este exclus să fie chiar o construcție anexă a sanctuarului.

Cuptorul a cunoscut mai multe faze de refaceri. Inițial, peste o groapă (nr. 9) s-a amenajat o vatră simplă, pe un pat de lut, gros de 1 cm. Vatra a avut trei fătuiele succesive, fiecare cu o grosime de cca. 0,5 cm. Se pare că vatra a avut și o gardină, așa cum sugerează câteva fragmente de plăci, găsite în poziție oblică, spre SV. Lângă vatră era și un fragment de rășniță. Ulterior, peste această vatră s-a amenajat un cuptor, având vatra pe un pat de bârne (ampretele lor indică un diametru de cca. 11 cm); bârnele nu au fost curățate de crengi, care au lăsat și ele amprente. Bârnelor erau orientate pe axul lung al cuptorului (SV-NE). Vatra acestui cuptor avea dimensiunile de 1,75 x 1,15 m, iar împreună cu marginea pe care se ridica bolta, cuptorul ocupa o suprafață de 1,9 x 1,6 m, având gura spre NE. În timp ce fătuiala vetrei a fost făcută din lut amestecat cu nisip (rezultând spărturi mozaicale), bolta era din lut amestecat cu pleavă. Bolta a fost construită pe un schelet lemnos, format din pari (groși de cca. 10 cm), împlețiți cu nuiele (având diametre de 2-3 cm). Bucățele de lut ale bolții (groase de cca. 9 cm) erau prăbușite pe suprafața vetrei. Vatra a cunoscut reluturii, care au făcut aderență între ele. Mai importante au fost două refaceri. Prima dată s-a turnat peste vatra inițială un pat de lut de cca. 2,5 cm și apoi s-a făcut fătuiala, groasă de 2 cm. Ulterior, s-a construit un nou pat de lut amestecat cu pleavă (gros de 2 cm) și s-a fătuială din nou, cu un strat de lut de aceeași grosime.

Bancheta, care se continua organic spre NV de cuptor, avea și ea suprafața fătuială și refăcută de mai multe ori (dimensiuni: L = 1,75 m; l = 0,8/0,85 m). În fața laviței, spre NE, era un spațiu liber, în care au fost depuse mai multe vase (unul s-a păstrat intact), măsuțe-altar și cutii pentru ofrande. Se pare că acestea se găseau la suprafața gropii nr. 13, care nu a putut fi cercetată decât parțial.

Locuința nr. 4 fusese parțial surprinsă în campania 2000, pe traseul S. IV, iar acum au fost dezvelite și resturile ce se întindeau în S. V. Coliba, tipică pentru comunitățile culturii ceramicii liniare de la E de Carpați, a fost deranjată puternic de groapa precucuteniană nr. 11, chiar în zona ei centrală. După resturile împrăștiate, se poate presupune că a avut o suprafață de cca. 3,5 x 2,7 m. Conținea numeroase fragmente ceramice (atât din categoria fină, cu decor de linii și „capete de note”, cât și din cea grosieră, cu decor imprimat și în relief, rășnițe fragmentare, frecătoare, unelte de silex (destul de rudimentar prelucrate), topoare de tip calapod, foarte multe valve de scoici (ceea ce dovedește utilizarea frecventă a moluștelor în alimentație, având în vedere că așezarea era chiar pe malul Jijiei). După caracteristicile ceramicii, locuința se datează în faza clasică a culturii ceramicii liniare, caracterizată prin decor de „capete de

note” și estomparea parțială a ornamentației, datorită lustruirii puternice a suprafețelor.

Locuința nr. 5 a fost surprinsă doar parțial la capătul SV al S. IV, urmând a fi dezvelită într-o campanie viitoare. Se încadrează în nivelul inferior al locuirii precucuteniene de aici. În zona de contact cu locuința nr. 4, resturile ei suprapun uneori pe cele ale ceramicii liniare.

Groapa nr. 8, surprinsă pe traseul S. V, a fost săpată din nivelul precucutenian superior (-1 m de la suprafața actuală). Avea formă aproximativ ovală (lungimea era de cel puțin 3 m, deoarece mai continuă puțin spre SE, iar lățimea e de 2 m), cu axul lung pe direcția NNW-SSE. Spre SE avea o coborâre bruscă la -1,75 m de la suprafață, iar adâncimea maximă atingea -2,1 m (fundul gropii prezenta, însă, neregularități). Din conținutul ei destul de bogat, în afară de fragmente ceramice (atât precucuteniene, cât și de ceramică liniară, antrenate la săparea gropii), se remarcă un nivel cu mai multe fragmente de rășnițe, depuse în zona centrală, între 1,65 și 1,7 m adâncime (se pare că e vorba de o depunere intenționată).

Groapa nr. 9 se găsea exact sub cuptorul locuinței nr. 3. A fost săpată de la partea superioară a nivelului precucutenian inferior (cca. 0,95 m de la suprafață). Are o formă ușor ovalizată: apare între m. 17,75 și 19 pe mariorul de profil dintre șanțurile IV și V, iar pe axul SE-NV are aproape 1,5 m. Fundul ei se găsește la 1,8 m de la suprafață (adâncimea reală: -0,85 m), este plat și are un diametru de cca. 1,5 m. A fost umplută destul de repede după săpare, în mare parte cu același lut galben, ceea ce a făcut destul de dificilă delimitarea ei. Umplerea sa rapidă s-a produs probabil în legătură cu nivelarea locului pentru construirea vetrei locuinței nr. 3. Doar spre partea superioară groapa era umplută cu un pământ ceva mai închis la culoare (cenușiu-negricios), în care se aflau foarte rare fragmente ceramice și lutuiei.

Groapa nr. 10 a fost surprinsă doar pe o mică porțiune în colțul sud-estic al S. V, între m. 33,5 și 35. A fost săpată din nivelul precucutenian superior, de la aproximativ 1,1 m de la suprafață și se îngustează treptat spre bază. Cercetarea ei integrală se va face într-o campanie viitoare.

Groapa nr. 11 a fost săpată din nivelul precucutenian superior de la 1 m de la suprafață și tăia vestigiile locuinței nr. 4 (cultura ceramicii liniare). Se întindea în ambele șanțuri (IV și V), având o formă aproximativ rectangulară, cu colțurile rotunjite (2,25 x 2 m). Se adâncea până la -1,9 m, dar fundul prezenta numeroase alveolări. Deși în conținutul ei apar în mod firesc numeroase fragmente liniar-ceramice, totuși la fundul gropii erau materiale precucuteniene, ceea ce îi asigură clar datarea.

Groapa nr. 12: vezi locuința nr. 2.

Groapa nr. 13 se afla parțial sub și în fața banchetei de lângă cuptorul locuinței nr. 3, dar, din păcate, n-a putut fi cercetată integral, din lipsă de timp și din cauza condițiilor meteorologice nefavorabile. Se remarcă prin umplutura ei negricioasă, cu urme de cărbuni și cenușă. Se pare că aici se depuneau resturile trecute prin foc în cuptorul adiacent. Se pare că a avut o formă oval-alungită (dimensiuni aproximative 2,5 x 1,15 m). Pe lângă fragmente ceramice, în umplutura gropii, a apărut și un picior de măsuță (L = 10 cm), cu secțiune aproximativ rectangulară (4 x 3 cm).

Păstrarea materialelor: Colecția Seminarului de Arheologie al Facultății de Istorie a Universității „Al. I. Cuza” Iași.

Planșele 66, 67

Résumé

Les fouilles de 2001, entreprises à une surface de 150 m², ont eu pour de principaux résultats, qui ont complété les données obtenues dans les campagnes antérieures (1996, 1998, 2000):

- l'éclaircissement de nouveaux aspects concernant la stratigraphie de l'agglomération, par la découverte d'un complexe d'habitat du Hallstatt ancien (l'habitation enfouie no. 2) dans le IVe niveau (post-precucutenien), aussi bien que de quelques matériaux de l'Haut Moyen-Âge (la civilisation de Răducăneni) dans le IIe niveau;

- le dévoilement intégral d'une habitation (no. 4), appartenant à la civilisation de la céramique rubanée, coupée par une fosse (no. 11), creusée du niveau précucutenien supérieur (V);

- la trouvaille du four de l'habitation no. 3 (le niveau précucutenien supérieur), avec de plusieurs phases de réfection; au prolongement du four il y avait une banquette en argile, où de divers objets de culte étaient déposés;

- le four et la banquette étaient bâties au-dessus de deux fosses (nos. 9 et 13), ce qui suggère l'existence d'un rituel de fondation;

- la découverte d'un nouveau complexe de culte (avec des pieds et fragments peints provenant des récipients de culte), qui a appartenu à la phase plus ancienne de la construction-sanctuaire (l'habitation no. 1), antérieurement investiguée;

- le dévoilement intégral de l'habitation no. 2 (= la fosse no. 12), une habitation enfouie de la phase Hallstatt A, qui a dérangé en grande partie les vestiges de l'habitation précucutenienne no. 3;

- la découverte de deux autres fosses précucuteniennes (nos. 8 et 10), dont l'une (no. 8) a été complètement fouillée;

Le rapport présente les données principales de chaque complexe y mentionné.

Studiul arheozoologic al resturilor provenite din așezarea de la Isaiia - Balta Popii - campania 2001

Sergiu Haimovici, Anca Corliuc, Felix Adrian Tencariu (UAIC Iași)

În urma săpăturilor din această așezare au fost prelucrate 362 resturi animaliere, aparținând nivelului culturii ceramicii lineare (locuința nr. 4) și nivelului Precucuteni (locuințele 1A și 3, gropile 8-11).

Materialul arheozoologic, aparținând culturii ceramicii lineare este în cantitate destul de mică (56 fragmente), întrucât nu au fost luate în considerație piesele ce ar fi putut eventual proveni din nivelul precucutenian. El se repartizează la două grupări de animale, pe de o parte moluștele (lamelibranhiate), cu doar patru valve de scoică de râu (*Unio sp.*), provenind de la trei indivizi, iar pe de altă parte, 52 de resturi, provenind de la șase specii de mamifere, atât domestice, cât și sălbatice. Două specii sunt domestice: taurinele (*Bos taurus*) cu 32 fragmente osoase și ovicaprinele (de fapt s-a putut determina doar prezența genului *Ovis*), cu 11 resturi. Cele nouă resturi de animalele sălbatice provin de la patru specii: cerbul (*Cervus elaphus*) cu șase fragmente, iar mistrețul (*Sus scrofa ferus*), căpriorul? (*Capreolus capreolus*) și pisica sălbatică (*Felis silvestris*) - fiecare cu câte un rest. Statistic, mamiferele domestice reprezintă 82,7% în cadrul

grupării, iar cele sălbatice doar 17,3%. Între cele domestice predomină cornutele mari (3/4), iar cornutele mici (ovinele) au doar 1/4. Între resturile animalelor sălbatice 66,66% aparțin cerbului, care este și specia cea mai mare (masivă).

Se constată că materialul osteologic de la cornutele mari și mici aparține doar adulților și maturilor, prezervându-se probabil de la tăiere tineretului. De asemenea, se pare că taurinele ar fi fost ceva mai gracile și mai mici decât cele precucuteniene.

Între animalele sălbatice semnalăm, drept carnivor, pisica sălbatică, necomestibilă, dar foarte importantă prin stenoecia ei avansată, ea fiind o specie ce frecventează doar pădurea, cu precădere cea de foioase. Celelalte trei, ierbivore, sunt vâdate ca animale de carne, ele dând, în subsidiar, și alte produse: coarne, dinți, oase, chiar organe moi, folosite din plin de către om.

Putem, deci, afirma că o ocupație de bază a purtătorilor respectivei culturi era creșterea animalelor (porcinele aveau, probabil, o pondere foarte joasă, căci nu credem că lipseau cu totul). Vânătoarea, cu caracter în primul rând alimentar, deși bine circumscrisă, avea un rol evident secundar. Locuitorii aveau drept ocupație, nu neglijabilă, și strângerea lamelibranhiatelor, valvele rămase de la scoica de râu fiind toate relativ mici, neatingând mărimea standard, adică maturitatea, arătând astfel că erau culese frecvent, încât nu puteau ajunge să-și termine ciclul biologic.

Având în vedere caracterul stenoec al pisicii sălbatice și totodată al cerbului, mistrețului și chiar al căprioarei, ca specii tipice de pădure, considerând și prezența lui *Unio*, putem conchide asupra environmentului din jurul stațiunii în timpul culturii ceramicii liniare. Mediul înconjurător era evident cu totul forestier, alcătuit din păduri de foioase, de altitudine joasă (stejărișuri amestecate), alăturându-li-se pădurea de luncă a râului Jijia.

Din nivelul culturii Precucuteni a fost cules un număr de 306 resturi animaliere de la trei grupe de animale: una de nevertebrate (moluște) și două de vertebrate (păsări și mamifere).

Moluștele sunt reprezentate de 13 valve *Lamellibranchiatae* (genul *Unio*) și de două cochilii de *Gasteropoda* (genul *Helix*). Din clasa păsări s-a identificat o diafiză de la un os lung, neputându-se preciza genul, ci doar faptul că a aparținut unei păsări mari, probabil de apă.

Dintre resturile osoase de mamifere, în număr de 290 fragmente, au putut fi determinate până la nivel de specie un număr de 236 fragmente. Acestea se repartizează la zece specii, din care cinci domestice (*Bos taurus*, *Ovis aries*, *Capra hircus*, *Sus scrofa domesticus*, *Canis familiaris*), patru sălbatice (*Sus scrofa ferus*, *Cervus elaphus*, *Capreolus capreolus* și *Bos primigenius*), la care se adaugă și *Equus caballus*, despre care nu putem preciza dacă era domestic sau nu.

Bos taurus este specia cu frecvența cea mai înaltă, cu 161 de fragmente, reprezentând aproximativ 70% din numărul total de resturi de mamifere; există o foarte mare variabilitate individuală, ce se poate datora diferenței de mărime între sexe; indivizii tineri sunt în număr mic, fiind sacrificați în proporție mare maturii.

Spre deosebire de descendentul său domestic, *Bos primigenius* este reprezentat doar de două fragmente: o falangă II și un corp vertebral, diferențiindu-se somatoscopic și metric de *Bos taurus*.

După taurine urmează cervidele: *Cervus elaphus* (cerbul) și *Capreolus capreolus* (căpriorul), cu un număr total de 44 fragmente, din care 42 aparțin cerbului și doar două

fragmente (un dinte și un fragment de craniu neural) căpriorului.

Pentru *Ovicaprinae*, reprezentate prin genul *Ovis* și prin genul *Capra*, care sunt doar domestice, s-au determinat 14 fragmente. Resturile de la aceste cornute mici, fiind foarte puține și fragmentare, nu s-a putut realiza diferențierea dintre cele două genuri.

Un număr de șapte fragmente a fost atribuit suinelor: porcul domestic (*Sus scrofa domesticus*) - trei resturi și mistrețul (*Sus scrofa ferus*) - patru resturi, diferențierea dintre cele două specii realizându-se atât somatoscopic cât și metric.

S-a găsit și un metapodal de *Canis familiaris* (câinele).

Calul (*Equus caballus*), se găsește într-o cantitate relativ mare, șapte resturi, din care trei aparțin unor oase ale extremităților, iar patru sunt ale unor oase acoperite de carne (humerus, radius, femur).

Analizând datele de mai sus, putem afirma că populația precucuteniană din habitatul de la Isaiia avea ca ocupație principală creșterea animalelor, în special a taurinelor, urmate la o distanță foarte mare de ovicaprine și porcine. A doua ocupație, cu pondere mult mai mică, era vânătoarea cervidelor (*Cervus elaphus* era mai frecvent) și a mistrețului. Trebuie luat în considerare și rolul calului în cadrul economiei vânătoarești, în măsura în care acesta era încă sălbatic. Având în vedere apropierea sitului de bălțile formate la confluența Prutului cu Jijia, nu excludem nici vânătoarea păsărilor de baltă. A treia ocupație era culesul moluștelor, de mult mai mică importanță, dar totuși bine reprezentată.

Așadar, putem menționa că tabloul ocupațional nu diferă prea mult față de cel prezentat pentru nivelul culturii ceramicii liniare. Mediul silvestru era propice pentru multiple activități umane, oferind pe de o parte vânatul, iar pe de altă parte, lemnul, folosit ca material de construcție și combustibil. De asemenea, este clar că taurinele, porcinele și într-o oarecare măsură ovicaprinele găseau în mediul silvestru hrana zilnică, întrucât erau crescute în semilibertate și nu în stabulație.

Abstract

The study is concerned to the faunistic remains from the linear pottery and the Precucutenian levels from this settlement. The founded species (Bos taurus, Capra hircus, Ovis aries, Cervus elaphus, Sus scrofa ferus, Capreolus capreolus - from the both levels, Felis silvestris - from the Linear Pottery level and Sus scrofa domesticus, Canis familiaris, Equus caballus and Bos primigenius from the Precucuteni level) and their frequency have been evidenced.

The occupations of the settlement inhabitants are taken into consideration and in the end the environment they held their lives is characterized, as a typical forest placed next to two large rivers (Prut and Jijia).

123. Istria, com. Istria, jud. Constanța [Histria]

Cod sit: 62039.01

Alexandru Suceveanu - responsabil științific (IAB)

Sector: Bazilica Episcopală (perioada romană târzie, sec. VI-VII p. Chr.).

Colectiv: Alexandru Suceveanu - responsabil sector (IAB), Crișan Mușețeanu (MNIR), Gordana Milošević (IA Belgrad), Constantin Băjenaru (MINAC)

În campania din 2001 s-a reușit - după 20 de campanii arheologice - dezvelirea integrală a marii bazilici episcopale (60 m lungime, 20/30 m lățime), unul din cele mai impunătoare monumente de acest gen din întreaga Peninsulă Balcanică.

Sondajele din acest an au infirmat ipoteza absenței în prima fază de existență a acesteia a *atrium*-ului și a transeptului, bazilica episcopală cuprinzând toate elementele clasice unui asemenea monument (*atrium*, *narthex*, *naos*-ul trinavat, transept, *beme*, altarul și patru anexe) încă din prima sa fază de existență. Peste cele două momente ale bazilicii (datele în sec. VI p. Chr.), se instalează alte două niveluri de locuire, care atestă lentă decădere a cetății spre o simplă așezare rurală (prima jumătate a sec. VII p. Chr.).

După efectuarea ultimelor sondaje arhitectonice în anul 2002, sectorul va fi cercetat în continuare de către Constantin Băjenaru, pentru a delimita mai precis configurația bazilicii din sec. IV - V p. Chr., suprapusă de marea bazilică episcopală.

Prefațat de câteva contribuții de mai mică întindere, destinate prezentării bazilicii anterioare celei episcopale (O. Bounegru, *La politique éditiltaire*, Deva, 1993), a celui de-al treilea nivel (Adela Băltăc și Constantin Băjenaru, Pontica 2000), și a bazilicii în ansamblul ei (Al. Suceveanu, *Omagiu Virgil Cândea*, 2002), studiul acestui monument va continua cu redactarea raportului monografic într-unul din volumele seriei *Histria*.

Sector: Bazilica Pârvan

Colectiv: Mircea Victor Angelescu - responsabil sector, Adriana Panaite (IAB), Alina Neagu, Florentina Ghemut - studenți FIB.

După scurta campanie de anul trecut (1-15.08.2000) când s-a realizat curățarea vegetației și scoaterea la lumină a zidurilor păstrate între vechile săpături antebelice, anul acesta am început cercetarea arheologică propriu-zisă. Aceasta s-a concentrat în mai multe puncte având ca scop stabilirea relației dintre basilică și zidul de incintă (care în această zonă are un traseu puțin cunoscut), știut fiind că V. Pârvan vorbea despre "basilica creștină de pe zidul cetății" (vezi Pârvan, *Histria VII*). La aceasta se adaugă încercarea de a observa care este raportul dintre diferitele faze de construcție ale incintei, care par să se suprapună începând cu acest punct și până la extremitatea sa estică. Deoarece zona a fost afectată de o serie de cercetări pentru care nu avem nici un fel de documentație (V. Pârvan - sondaj început și abandonat pentru latura sudică a incintei; M. Lambrino - sondaje identificate pe fotografia aeriană publicată în *Les vases archaïques d'Histria* cu sigla B) am pornit de la ideea că trebuie să rectificăm sondajul efectuat de M. Lambrino în interiorul basilicii, lângă zidul de incintă al cetății,

pentru a putea obține un profil general al întregului sector, încercând totodată să determinăm limitele acestui sondaj. Astfel pe latura vestică a vechii săpături (la 1,8 m de zidul vestic al basilicii) am stabilit linia viitorului profil, care traversează întregul sector de la N la S. Un alt punct ales spre cercetare a fost acela al intersecției zidului de incintă cu absida, deoarece așa cum arătau configurația terenului și zidurile păstrate ale basilicii (conservate în 1958) aceasta nu avea nava sudică. Nu în ultimul rând, cercetarea arheologică a mers în profunzime încercând să atingă adâncimea vechii săpături, în vederea determinării zonelor nederanjate ce pot în viitor să furnizeze date pentru stabilirea stratigrafiei și cronologiei cetății în partea ei sudică. Un ultim punct avut în vedere se află la N de strada ce delimitează basilica, pe linia profilului general al zonei și reprezintă o veche săpătură într-un edificiu roman târziu, care a fost curățată și rectangularizată.

Rezultatele cercetării de anul acesta au rezolvat unele probleme, dar ridică o serie de noi întrebări la care doar campaniile viitoare vor putea răspunde. Astfel s-a putut observa că zidul de S al basilicii suprapune parțial zidul de incintă al cetății, în emplectonul acestuia putându-se observa amprenta lăsată de fundația zidului basilicii (pe o lungime de 3,85 m), precum și o parte a acestuia păstrată pe o lungime de 2,2 m. Facem însă mențiunea că aceste date sunt valabile doar pentru una din fazele de funcționare a basilicii deoarece la dezvelirea spre V a incintei, în vederea obținerii profilului general al sectorului, în colțul de SV al basilicii, peste zidul de incintă am descoperit colțul a ceea ce pare deocamdată a fi o fază anterioară a basilicii. Aceeași este situația și în zona absidei unde se observă două faze constructive ale acesteia; pentru faza mai veche a acesteia s-a putut observa în urma cercetării intersecției acesteia cu zidul cetății că ea stă pe incintă, zidul de S urmând practic în continuarea acesteia; această observație ne permite să spunem că basilica are o navă sudică de formă neregulată, ceea ce nu reprezintă nici o problemă atâta vreme cât, pe de o parte există cazuri în care zidul de incintă a fost folosit ca un al patrulea zid pentru construcții adosate acestuia, iar pe de altă parte basilica în sine este o construcție atipică, ea neavând nici un unghi drept și nici laturile paralele egale (vezi *Histria I*). În secțiunea trasată în zona absidei (2,8/2,9 m) s-au mai putut observa în interiorul acesteia urmele ultimei asize a unei construcții care are forma unui sfert de cerc care se continuă apoi cu un ultim rând de pietre legate cu pământ; ceea ce atrage atenția este structura compactă de piatră legată cu mortar a sfertului de cerc. Este foarte greu de spus ce reprezintă această construcție și doar cercetarea viitoare poate aduce noi lămuriri; oricum pentru cercetarea fazelor anterioare ale basilicii un sondaj în zona altarului este absolut necesar.

La îndreptarea vechii săpături pe latura de V, în vederea obținerii profilului s-a constatat că zidul de incintă pare să fi fost reparat la un moment dat (nu știm în care fază constructivă) deoarece în acest punct s-a dezvelit un masiv de zidărie compactă (piatră legată cu pământ) de formă rectangulară care iese în afara traseului incintei, dar pare să fie construit în interiorul emplectonului. Dimensiunile acestuia sunt L: 4 m și l: 1 m. Peste el se află colțul basilicii mai sus menționat; lângă el a fost dezvelit un rest de zid orientat N-S, păstrat pe o lungime de 2 m și cu înălțimea de 0,95 m, care prezintă atât asize de piatră legată cu mortar, cât și asize de piatră legată cu

pământ; mai mult, fundația lui este doar cu piatră fără liant. Nu putem preciza cărui edificiu îi aparține acest zid; posibil să fie din zidul despărțitor al navei sudice a basilicii din prima fază de funcționare a acesteia.

La V de masivul de zidărie anterior menționat incinta prezintă încă o situație interesantă; la S de zidul posibil al navei basilicii, în emplecton, a fost identificat un zid din dale mari de calcar (dimensiuni 1,18 x 0,46 x 0,32) orientat N-S care stă tot pe emplecton (posibil prima fază a incintei romane târzii) și pe care stă colțul basilicii. Este posibil ca acest zid să fi aparținut unei porți (poternă), care a funcționat o scurtă perioadă de timp fiind apoi suprapusă de edificiul de cult creștin.

În interiorul basilicii, au fost identificate mai multe puncte nederanjate de vechile săpături, care ne permit să trasăm măcar parțial limitele vechiului sondaj. Astfel în colțul de NV au fost dezvelite resturile unei construcții cu colțul rotunjit, din blochete de mici dimensiuni legate cu pământ, care în interior este umplută cu pământ cu scoici și material ceramic foarte amestecat; de altfel toată ceramica de deasupra lui era foarte amestecată; construcția se continuă atât spre N, cât și spre V, intrând în profil. Lângă aceasta, pe latura de N a săpăturii a fost identificată o vatră cu puternice urme de arsură și material ceramic amestecat, ce se află pe un strat compact de pământ galben și care reprezintă una din limitele clare ale vechiului sondaj Lambrino. Pe latura de E a acestuia a fost identificată o altă construcție parțial distrusă; ea se compune din două ziduri orientate E-V care se intersectează cu un zid orientat N-S; în continuarea acestui zid spre S mai apare un zid de mici dimensiuni, dar cu o altă structură (piatră de șist verde legată cu pământ galben) care merge până la zidul de incintă. Această construcție este din piatră legată cu pământ (blochete și dale mari de calcar), singurul zid mai bine păstrat fiind acela orientat E-V și mai aproape de zidul de incintă.

În ceea ce privește incinta propriu-zisă (porțiunea dezvelită anul acesta, cuprinsă în limitele sondajului Lambrino) se pot face următoarele observații: grosimea variază foarte mult (zidul a fost demantelat pentru alte construcții - cetatea de la Vadu), în două puncte s-au putut identifica urme de parament interior (diferite ca structură, într-un loc, mai aproape de absidă piatră de șist, blochete de mărime medie și un al doilea loc, lângă masivul de zidărie, dale de calcar de dimensiuni mari), iar în profunzime, până la nivelul la care s-a oprit săpătura anul acesta, se observă asize de piatră legată cu pământ și o umplutură la baza zidului, în dreptul ultimei asize, de scoici pisate amestecate cu material ceramic foarte variat. De asemenea, s-a observat că pe toată lungimea zidului de incintă, ca și peste masivul de zidărie, se află un strat de mortar uniform în care s-a operat demantelarea specială pentru așezarea zidului basilicii.

Materialul ceramic din această campanie este foarte amestecat, de la arhaic până la roman târziu; deoarece zona cercetată a fost supusă mai multor cercetări nu putem deocamdată să schițăm nici un fel de stratigrafie a zonei. Mai mult, profilul general, atât cât a fost realizat, indică o uriașă umplutură (aproape 2 m) peste care s-a construit basilica.

Toate elementele enumerate (vatra, construcțiile din interiorul vechii săpături, masivul de zidărie ca și ultima asiză dezvelită a incintei) stau pe un strat masiv de loess galben (compact, fără nici un fel de material arheologic). De altfel, acest strat pare să reprezinte un indiciu stratigrafic important de vreme ce M. Lambrino spunea că a găsit depozitele de ceramică după ce a trecut de un astfel de strat. În aceste condiții este posibil ca limita vechii săpături să poată fi atinsă

în campania viitoare. Tot atunci dorim să realizăm în totalitate profilul general prin extinderea cercetării spre zidul de N al basilicii, unde se mai păstrează încă pavajul original din cărămidă, ceea ce indică o zonă nederanjată de săpături anterioare. De asemenea se va încerca rectangularizarea în totalitate a vechii săpături, prin extinderea spre N și spre E. În ceea ce privește problema fazelor constructive ale incintei se va trece la dezvelirea ei spre V către punctul în care se observă clar două trasee ale acesteia, pentru a le putea corela cu elementele observate de noi anul acesta, precum și pentru stabilirea legăturilor stratigrafice și cronologice dintre incintă și basilică. În legătură cu basilica propriu-zisă credem că se impune un studiu amănunțit al acesteia în legătură cu elementele constructive adiacente și anume strada și edificiul roman târziu de la N de stradă, atâta vreme cât strada este blocată la un moment dat, exact în punctul în care se încheie atât basilica cât și edificiul roman târziu, anterior menționat.

Sector: B. T. G. (Bazilica din fața turnului G al zidului de incintă roman târziu)

Colectiv: Catrinel Domăneanțu - responsabil sector (IAB)

Obiective: verificarea existenței unei incinte arhaice a acropolei, problemă deosebit de importantă pentru stabilirea structurii urbane a cetății grecești; compararea din punct de vedere stratigrafic a nivelurilor de locuire din partea centrală a orașului cu cele din așezarea civilă, aflată pe platoul de V al cetății.

În problematica urmărită de cercetările arheologice desfășurate la Histria, cea a incintelor a ocupat un loc important. În cei peste 80 de ani de săpături s-au identificat șase fortificații, fiecare corespunzând unei alte etape istorice a cetății. Cunoaștem astăzi traseele incintei arhaice a așezării civile (mijlocul sec. VI - sfârșitul sec. VI - începutul sec. V a. Chr.), care deși de dimensiuni modeste apăra o suprafață de peste 70 ha, incintei clasice, a celor două incinte elenistice, una a așezării civile, care urmărește în mare linia zidului arhaic și cealaltă a acropolei (a doua jumătate a sec. VI a. Chr. - sec. I p. Chr.), a incintei romane construită în timpul lui *Hadrian* și nu în ultimul rând a incintei romane târzii, cu mai multe faze de construcție și reparații, începând cu perioada ulterioară distrugerii gotice, de la mijlocul sec. III și până la începutul sec. VII. Din această succesiune de ziduri de apărare ne lipsește o singură verigă, incinta arhaică a acropolei.

O informație preluată de Grigore Florescu în volumul *Histria I* vorbește despre existența în nava stângă a basilicii din fața turnului G, datând din a doua jumătate a sec. IV, a unui zid mai vechi de mari dimensiuni aflat la aproximativ -2 m adâncime, care ar fi fost pus în evidență de un sondaj efectuat înainte de război. Această informație a fost confirmată în anul 1967 de către prof. Dinu Adameșteanu, participant la săpăturile conduse de Scarlat Lambrino. El considera că este vorba de un zid arhaic de incintă. Arh. Monica Mărgineanu-Cârstoiu, într-un studiu asupra străzilor din cetatea romano-târzie, constată în această zonă o schimbare bruscă de direcție a acestora. Știut fiind că străzile romane au păstrat în general orientarea celor grecești, ea formulează ipoteza

existenței în această zonă a unui obstacol, eventual a unui mare zid, care ar fi provocat această direcționare.

Ținând cont de cele de mai sus ne-am hotărât în anul care a trecut să verificăm existența incintei arhaice a acropolei.

Din păcate, cele două sondaje efectuate în navele de N și S ale bazilicii au nimerit peste două săpături mai vechi despre care nu aveam nici o informație. Este vorba de o săpătură Lambrino care practic a golit nava de N și de una efectuată de Gr. Florescu în nava de S în anul 1949, cu scopul de a verifica existența aceluși zid de mari dimensiuni. Sondajul Florescu orientat E-V a avut probabil o lungime de 12 m și o lățime de 3 m și a coborât în profunzime până la aproximativ -1,6 m față de nivelul actual al bazilicii (vezi profilele din secțiunea S. 2 - 2000 și din casele efectuate în partea de V a secțiunii - la N și S de ea). El nu a ajuns până la nivelul stâncii și nici la zidurile bazilicii. Această situație ne-a oferit posibilitatea ca pe o suprafață redusă, de aproximativ 3 x 2 m, din secțiunea 2000, aflată la capetele sale de E și de V, să se păstreze o stratigrafie relativ nederanjată, pornindu-se evident de la nivelul actual al bazilicii, care corespunde celui al fundației zidurilor. Din situațiile înregistrate anul trecut menționăm existența în partea de E a secțiunii a unui șanț de demantelare, lat de aproximativ 2 m, ce coboară până la stâncă, suprapus de un nivel din a doua jumătate a sec. VI (NA III). El este umplut cu nisip amestecat cu scoici mici. Materialul ceramic este foarte variat mergând din ultimul sfert al sec. VII a. Chr. până în a doua jumătate a sec. VI a. Chr. În capătul de V al sondajului stratigrafia este ceva mai clară. Aici am ajuns până la stâncă, oprindu-ne pe o umplutură masivă de scoici mari amestecate cu nisip.

Pentru verificarea stratigrafiei stabilite în această zonă și lămurirea rostului umpluturii cu scoici, în care am găsit două amfore aproape întregi, culcate pe o parte, una de Lesbos, cealaltă provenind dintr-un centru necunoscut, ne-am hotărât în acest an să cercetăm două noi suprafețe de 3 x 2 m. Ele se află la N și la S de secțiunea 2000, lăsând în afară șanțul Florescu (spre E) și mergând până la zidurile de S și de V ale bazilicii și la N până la fundația zidului dintre nava de S și nava centrală.

Din punct de vedere stratigrafic situația este următoarea:

- s-au înregistrat **două niveluri elenistice**, primul (de sus în jos) corespunde NH III - sec. II-I a. Chr. (**ștampilă amforă pseudo-Cos**- sec. I a. Chr., **picior amforă de Cos** sec. II a. Chr.), cel de-al doilea ar corespunde NH I - a doua jumătate a sec. IV - începutul sec. III (**două ștampile de amfore thasiene** date 330-315 a. Chr. și 315-300 a. Chr., **picior de amforă** sec. IV-III a. Chr., **fragmente de amforă de Sinope** cu gâtul umflat sec. III a. Chr.), două fragmente de statueta de teracotă, dintre care una de tip Tanagra. Urmează un nivel de sec. V a. Chr. în care am găsit multe fragmente de amfore de Chios cu gâtul umflat, cu buză pictată sau nepictată, unele cu cerculeț - din prima jumătate a sec. V a. Chr., un fragment de cupă tip C (mijlocul sec. V a. Chr.) și fragmente cupe delicat. Nu lipsesc însă, în proporție destul de mare, fragmentele ceramice aparținând epocii arhaice.

Nivelul arhaic (NA III - a doua jumătate a sec. VI a. Chr.) este reprezentat de un strat cu multă arsură și cenușă. Remarcăm prezența amforelor de Chios din a doua jumătate, sfârșitul sec. VI, fragmente Fikelura, fragmente boluri grecesc orientale, fragmente aparținând unor vase decorate cu figuri negre, band-cup și lip-cup. Tot acest strat suprapune un zid demantelat, păstrat pe un singur rând de pietre, care la rândul lui se așează pe o vatră circulară cu o suprafață foarte bine arsă, aflată direct pe stâncă. Stratul

cu scoici apare numai în caseta de N și în secțiunea 2000. Ele par să umple un șanț de demantelare a cărui limită de E este foarte precis tăiată într-o platformă de lut, grosă de 0,6 m - care suprapune stâncă antică.

Sondajul din nava de N a mers până la solul antic ce acoperea stâncă. Ea se află la -2/-2,5 m față de nivelul actual al bazilicii. În partea de E însă ne-am oprit pe o bizară "platformă" de pietre care avea o lungime de 6 m. Ea era flancată la E de un zid sec (nelipit cu pământ sau alt liant) care era construit exact sub fundația laturii de E a bazilicii. Aspectul amândurora părea să indice faptul că ele au fost construite ca protecție pentru un monument antic. De aceea în campania din vara acestui an ne-am hotărât să le demontăm.

Sub "platformă", la o adâncime de -2 m în caroul 3, a apărut un zid construit din pietre de șist, orientat NV-SE, iar în caroul 1 - pe sub profilul de S - începutul unui alt zid orientat NE-SV.

Demontarea zidului sec a dus la descoperirea unui alt zid, pe care îl proteja, al cărui traseu pe sub fundația bazilicii este NV-SE, paralel cu primul. El se păstrează pe o înălțime de 0,78 m. Toate aceste ziduri sunt așezate direct pe stâncă.

Această situație ne-a determinat să efectuăm o casetă la S de sondaj pentru a vedea care este legătura dintre toate aceste ziduri. Casetă are laturile de 4 x 2 m și s-a coborât în ea până la stâncă, la -2,5 m.

Rezultatele au fost următoarele:

În primul rând s-a confirmat ipoteza că Lambrino a golit toată nava. Platforma de protecție ca și zidul sec sunt prezente în partea de E a navei, ca să protejeze cele trei, în fapt probabil patru, ziduri.

Toate cele trei ziduri sunt din piatră de șist legate cu argilă. Zidurile de V și de S se țin în unghi drept doar pe două rânduri de pietre. Laturile interioare s-au păstrat intacte, cele exterioare sunt distruse. Din acest motiv nu știm ce grosime aveau. Zidul de E, de sub fundația bazilicii, cel mai bine păstrat, are un mic contrafort spre V - de care se lipește latura de SV a construcției despre care vorbeam mai sus. Nici lui nu-i putem stabili grosimea.

În privința funcționalității acestor ziduri, în stadiul actual al cercetării putem formula ipoteza existenței aici a zidului de incintă al acropolei din epoca arhaică, care ar avea un turn spre V. Spunem arhaică pentru că în stratigrafia orizontală, extrapolând observațiile din sondajul efectuat în nava de S, toată această construcție așezată direct pe solul antic corespunde acestei perioade. De alte elemente de datare nu dispunem, întrucât din săpătura Lambrino, foarte conștiincios efectuată, nu ne-a rămas nici măcar un fragment ceramic care să ne dea un indiciu în acest sens.

Pentru verificarea ipotezei am trasat anul acesta o nouă secțiune, aflată la 3,6 m N de zidul de N al bazilicii. Ea are o lungime de 10,75 m și o lățime de 3 m. Pornind de la nivelurile târzii, de epocă romană, sperăm să coborâm până la stâncă nativă și să identificăm presupusul zid de incintă al acropolei pe toată grosimea sa, nederanjată nici stratigrafic nici constructiv de un edificiu atât de masiv ca bazilica.

Deocamdată în campania din vara acestui an am înregistrat în caroul 1 un prim nivel (de sus în jos) - aparținând probabil începutului sec. VII p. Chr. și două ziduri legate cu pământ, unul orientat N-S și un altul construit într-o manieră foarte neglijentă, orientat NV-SE. Ambele par să aparțină unor construcții târzii. În rest avem

un strat masiv de dărâmatură. Zona pare să mai fi fost cercetată anterior, dar nu în profunzime. În caroul 3 se pare că un șanț sau o groapă a afectat (nu știm încă până la ce adâncime) straturile romane târzii.

Sector: Zona sacră

Colectiv: Alexandru Avram - responsabil sector, Monica Mărgineanu Cârstoiu, Iulian Birzescu (IAB), Konrad Zimmermann (Universitatea Rostock), Ștefan Bîlici (UAIM București), Virgil Apostol (MNIR); studenții Florian Olteanu, Irina Popescu (Univ. Craiova), Alexandru Bounegru (UAIC Iași), Delia Botcă, Florina Panait (UO Constanța)

Săpăturile (1-31 august 2001) au avut drept obiective: a) continuarea săpăturii în "groapa sacră" situată la SE de templul Afroditei și cercetată parțial în 1998 și în 2000; b) degajarea totală a colțului de SV al templului Afroditei, necercetat în perioada vechilor săpături (până în 1977), întrucât era încă suprapus de locuințe din epoca romană.

A. "Marea depresiune" ("groapa sacră")

Continuând activitatea de degajare a albiei naturale în stânca de șist, interpretată drept "groapa sacră", am dezvelit cinci blocuri fasonate din calcar (față de doar trei parțial vizibile în 1998), care se prezintă ca un rând perfect de ortostați legând pereții opuși ai stâncii. Pentru a se obține poziția orizontală, blocurile au fost așezate, pe un mic strat de sfărâmaturi de șist. Probabil că în această porțiune exista o cale de acces spre depresiune (în rest, cel puțin în zonele delimitate până acum, accesul este imposibil). În acest caz, zidul susținut de ortostații menționați, din care s-au mai păstrat o asiză de calcar mai prost conservată și un rând de plăci de șist în partea superioară, ar fi putut constitui un suport pentru un fel de podium. Dată fiind perfecta vizibilitate a locului dinspre gradenele de pe latura de E a templului Afroditei și din spațiul de la S de fațada aceluiasi templu, este posibil ca amenajarea care ne reține atenția să fi fost concepută pentru diferite manifestări legate de ritualuri sacre, urmărite de publicul adunat pe treptele de E și în fața templului Afroditei.

Așa cum constataseam în timpul campaniei din 2000, "marea depresiune" a fost la un moment dat astupată. În extremitatea sa nord-estică, un șir de șase baze rectangulare de calcar, din seria celor descoperite în vechile săpături, precum și a monumentelor αα, ββ și γγ, cercetate în 1996-2000 (vezi rap. 2000) - se așează direct pe umplutură (tocmai de aceea în acest sector nu am degajat umplutura, pentru a nu disloca aceste monumente). Toate aceste monumente sunt dispuse de-a lungul unei străzi pornind dinspre S (cu trei faze, toate din epoca elenistică) identificate în săpăturile din ultimii ani și interpretate ca fiind o nouă cale de acces în zona sacră (*via sacra*). Această cale trebuie să fi fost inaugurată în prima jumătate sau pe la mijlocul sec. III a. Chr., de când datează primul nivel al străzii și primele baze sau Ȑroi sacri cu inscripții descoperiți în săpăturile din anii '60-'70 și garnisită până spre sfârșitul sec. al II-lea cu alte monumente similare, epigrafe și mai ales anepigrafe. Noua cale de acces spre zona sacră (alături de cea tradițională din epoca arhaică și clasică, de la V spre E, prin *propylon*-ul reprezentat de monumentul C) a fost probabil amenajată în funcție de construirea templului închinat "Marelui Zeu", identificat recent cu monumentul D (comunicare inedită Petre Alexandrescu). În jurul anului 100 a. Chr., de-a lungul acestei căi sacre au fost amplasate mai multe mici monumente (mai

ales baze de stele votive). De reținut este și faptul că exact în acest moment se datează și faza IV a templului Afroditei (sau a doua fază elenistică), marcată între altele, de renunțarea la gradenele dinspre E, acoperite de un pavaj.

În aceste condiții este de presupus că, în cadrul unei reamenajări de ansamblu a spațiului sacru, s-a luat decizia de a se astupa imensa falie din stânca de la E de templul Afroditei, funcționalitatea sa sacră fiind preluată probabil de un *bothros* încă neidentificat, a cărui existență este de presupus undeva pe latura de V a templului (a cărui platformă J nu a fost încă cercetată complet, întrucât este suprapusă de clădiri din epocile romană și romano-bizantină). Concordanța dintre situația de ansamblu și componența umpluturii este susținută de o observație independentă, rezultată din analiza parțială a materialului descoperit în umplutura mării depresiuni: cele mai recente piese sunt, la prima vedere, câteva ștampile rhodiene din perioada V (ante ca. 108), câteva fragmente de boluri cu decor în relief și un fragment de *lagynos Hadra* din a doua jumătate a sec. II a. Chr. Nu avem până acum nici o descoperire aparținând cert primei jumătăți a sec. I a. Chr. Prin urmare, un rezultat esențial al campaniei 2001 îl constituie stabilirea momentului astupării mării depresiuni în jurul anului 100 a. Chr., în contextul mai larg al unei reamenajări a zonei sacre după distrugerea (cauzată de factori naturali, probabil de un cutremur?) de la sfârșitul sec. II a. Chr.

Pe de altă parte, materialul din marea depresiune se eșalonează cu precădere și destul de uniform între începutul sec. IV și cca. 100 a. Chr., cu doar câteva intruziuni de fragmente ceramice mai vechi. Deși nu s-au putut stabili straturi succesive de umplere, este posibil ca umplutura să conțină atât resturi aruncate intenționat în groapă în cadrul ritualurilor sacre, cât și materiale din componența pământului adus (nu se știe de unde) pentru astuparea faliei. Alături de piese ceramice indicând un caracter sacru al mării depresiuni, descoperite în 2000, adăugăm acum evidența osteologică: mai multe coarne de la diverse specii tăiate intenționat și, mai cu seamă, un cap de berbec (sau de oaie, miel) cu urme evidente de tăiere rituală, indicând fără dubiu un sacrificiu.

B. Colțul de SV al templului Afroditei

După taluzarea profilului de V al săpăturii, cel situat sub strada I (limita vestică a insulei urbane din sec. VI p. Chr.), am degajat porțiunea care acoperă colțul de SV al platformei J a templului Afroditei. Stratigrafia profilului de V se prezintă în acest sector în felul următor. Peste stratul de lut așezat deasupra arsurii 2 („Burebista”) se află o depunere care a furnizat material ceramic de epocă romană timpurie și câteva obiecte litice fragmentare. La baza acestui strat a fost distins un nivel de călcare pe care se așează plinta unui zid orientat aproximativ SE-NV, care, în continuarea zidurilor surprinse în anii trecuți la extremitatea vestică a suprafețelor B₅ și A₅, închide spre V insula romană timpurie. Acestui nivel (I b. - epoca Antoninilor) îi corespunde spectaculosul pavaj identificat în suprafețele A₅ și B₅. Peste stratul care suprapune acest nivel se așează un pat de așteptare de nisip marin, având în componență o tasare de scoici, care marchează nivelul al doilea al insulei romane (I c, sfârșitul sec. III p. Chr.). Urmează o umplutură masivă de pământ lutos cu material amestecat și o cantitate imensă de cărămizi și țigle (situație întâlnită în alte sectoare și în campaniile 1991-

1993) apoi, sub forma unui pământ cenușiu, terasamentul străzii I (sec. VI p. Chr.).

Săpătura a fost executată aproape exclusiv în exteriorul treptelor din colțul de SV al fațadei templului Afroditiei. Pentru secvența cronologică de epocă greacă stratigrafia se prezintă în felul următor: stânca aflată la -0,85/-1,1/-1,25 m față de nivelul treptelor superioare al templului Afroditiei, apoi un strat "de nivelare" conținând fragmente ceramice de la începutul sec. VI a. Chr. (buze de **boluri ioniene** etc.) gros de cca. 0,15 m, pe care se așează o temelie compusă din pietre de șist, destinată probabil unui antecesor al templului Afroditiei din prima jumătate a sec. VI a. Chr. Peste temelia menționată și până la nivelul tasării de calcar, surprins în mai multe locuri în vechile săpături și corespunzând primului rând de trepte ale templului, se așează un strat intermediar de pământ brun (-0,4/0,6 m), care a furnizat drept material cel mai recent câteva fragmente de cupe Kleinmeister. De aici și până la nivelul arsurii 2, care acoperă treptele superioare ale templului, s-a surprins o depunere cu material ceramic din a doua jumătate a sec. VI a. Chr. Treptele inferioare ale templului sunt foarte bine conservate, inclusiv, în câteva cazuri, crampoanele "coadă de rândunică". La cca. 1 m spre S de colțul de SV al templului se află resturile unui monument din blocuri fasonate din calcar, care a primit notația L. Temelia acestuia este compusă din spoli provenind de la templul Afroditiei, între care și câteva fisuri de coloană. Pe baza acestei constatări, precum și prin racordare stratigrafică cu fazele templului Afroditiei, monumentul L se datează cca. 100-48 a. Chr. (faza IV). Resturile unui posibil monument din aceeași perioadă, în mare parte acoperit deocamdată de depunerile post-grecești, au fost surprinse la V de colțul templului.

Sector: Basilica extra muros.

Colectiv: Alexandru Suceveanu - responsabil sector (IAB), Karl von der Lohe (Universitatea „Ludwig Maximilian”, München), Viorica Rusu-Bolindeț (MNIT), Alexandru Bădescu (MMN)

Vestigiiile arheologice din acest sector au început să fie cercetate încă din anii 1914-1918, pentru a fi apoi continuate în anii 1955-1956 și, respectiv 1961-1964. Nepublicarea primelor cercetări sau publicarea prea sumară a următoarelor și necesitatea conservării primare a edificiului basilical (care să-l salveze de la distrugere, până la practicarea unei masive restaurări) au determinat conducerea șantierului să decidă reluarea cercetărilor în această zonă.

Campania din anul 2001 a avut două obiective:

- § Basilica extra muros
- § Secțiunea V-E

Basilica extra muros

Este situată la cca. 200 m SV de Poarta Mare a cetății romano-bizantine, în imediata vecinătate a laturii sudice a Casei Pârvan. Acest edificiu a fost descoperit de V. Pârvan, care i-a și dat această denumire, însă, din cauza primului război mondial, nu a reușit să publice decât informații sumare despre acest monument¹. În 1917, arhitectul german J. Jacobs a întreprins săpături clandestine la basilică, după care a publicat, la rândul său, câteva informații în ceea ce o privește². Cel care a publicat un plan al acestei basilici a fost arhiepiscopul german R. Netzhammer, în cartea sa despre antichitățile creștine din Dobrogea³. El a și efectuat săpături arheologice la monumentul în discuție, fără a dezveli (în

afară de cercetările făcute anterior de V. Pârvan și J. Jacobs) decât o parte a acestuia. Cercetările arheologice au fost reluate de Em. Popescu în 1955-1956, acesta aducând corectări planului publicat de R. Netzhammer, deoarece fuseseră dezvelite până la acea dată numai absida și zidurile care mărgineau navele către N, S și V. Basilica se întindea mai departe către S și SV, unde au mai fost dezvelite de către Em. Popescu alte trei încăperi⁴, precum și o încăpere spre NV, în exteriorul absidei și lipită de aceasta, pe care autorul săpăturilor a considerat-o ca fiind o "capelă". A fost practică și o secțiune orientată N-S aproximativ pe lățimea basilicii, în care au fost dezvelite 13 morminte, dintre care 8 în interiorul acesteia, majoritatea aparținând primei necropole (sec. IV-V p. Chr.)⁵. Cele mai ample cercetări au fost efectuate în anii 1961-1964 de către N. Hamparțumian. Prin descoperirea a încă 74 morminte, cercetătorul amintit a reușit să precizeze existența celor două necropole, prima dintre ele fiind anterioară basilicii, cea de-a doua fiind-o fie contemporană, fie chiar posterioară. Cele 83 morminte urmează a fi restudiate, dar până atunci s-ar putea afirma, evident în stadiul actual al cercetării, că unei prime necropole de sec. IV-V p. Chr. îi urmează, poate încă din a doua jumătate a sec. V, construcția basilicii, al cărei caracter cimiterial urmează a fi precizat prin rafinarea cronologiei mormintelor celei de-a doua necropole.

Obiectivele urmărite în campania anului 2001 au fost precizarea cronologiei basilicii, precum și a raporturilor ei cu cele două necropole, cea din sec. IV-V p. Chr. și, respectiv, sec. VI-VII p. Chr.

Cercetările din acest an au adus importante contribuții privind cronologia relativă a basilicii. Astfel s-a putut stabili că în prima fază a acesteia, toate cele trei nave erau absidate, fiind posibil chiar ca ceea ce fusese interpretat ca *synthronos* să reprezinte absida navei centrale (ipoteză care rămâne de verificat). În faza a doua, basilica se prezintă în forma vizibilă astăzi, măsurând 16 x 11,6 m (120 m.p.). Absidele laterale de la E sunt înlocuite de ziduri drepte, orientate, firește, N-S. Nava centrală este flancată la E de o absidă impunătoare, la baza ei putându-se recunoaște, cel puțin în interior, o talpă care ar putea reprezenta totuși (dacă se renunță la interpretarea anterior citată) absida primei faze. În cursul aceleiași faze, dacă nu cumva este vorba de o a treia fază, corpului central al basilicii i se adaugă cinci anexe, una absidată la NE (de care se adosează, la rândul-i, zidul mării curți - poate cimiteriale - de la E), una rectangulară la SE, una la S și, în fine, două la V, între care este de presupus existența unui *narthex*, placat cu dale mari de calcar. Cu aceste anexe, basilica măsoară 230 m.p. O a treia fază ar putea fi reprezentată de un al doilea nivel, mai înalt decât primul cu cca. 0,3 m, identificat în anexa de NE, nivel peste care s-a păstrat bolta căzută a noii abside.

În ceea ce privește cronologia absolută a acestei basilici, este posibil ca prima ei fază să dateze de la sfârșitul sec. V și prima parte a sec. VI (și de care s-ar lega, deci, celebrul mormânt, databil între 530-560 p. Chr. pe baza bogatului inventar de aur, aflat la E de absidă, în anexa acesteia), fază care s-ar încadra în cronologia generală a cetății sub sigla IV A. Faza a doua, când știm că la marea basilică episcopală din centrul cetății anexele se măresc considerabil, datează probabil din a doua jumătate a sec. al VI-lea (IV B), în timp ce faza a treia ar putea să dateze din ultimii ani ai sec. VI și din primii ani ai celui următor (= V A), ultimul mormânt precis databil fiind

practicat în jurul anului 600 p. Chr. Monedele descoperite în săpăturile arheologice efectuate de Em. Popescu cuprind intervalul cronologic menționat, începând cu domnia împăratului *Anastasius I* până la cea a lui *Mauricius Tiberius*. În ceea ce ne privește, cele câteva monede de bronz găsite îndeosebi în anexele de pe latura sudică se încadrează în timpul domniei împăraților *Iustinian I* și *Iustin II*⁶.

Secțiunea V-E

Cercetări arheologice pentru verificarea stratigrafiei din zona aflată în exteriorul cetății romane târzii au fost efectuate în anii 1949-1952, marea secțiune transversală orientată E-V (de 320 m), menită să ofere o imagine asupra stratigrafiei cetății, atât în interior, cât și în exterior, cuprinzând și o suprafață de 80 x 4 m în exterior de la zidul V al cetății, peste cele trei valuri succesive dinspre vest⁷. Date cu privire la stratigrafia din exteriorul cetății romano-bizantine au fost oferite și de marea secțiune orientată N-S, efectuată în anii 1950-1953 în valul al III-lea, care au scos la iveală zidul de apărare al orașului din perioada elenistică, precum și o serie de niveluri romane și romano-bizantine⁸. În anii 1955-1956, săpăturile au fost extinse spre V de elementele de fortificație menționate, în suprafața cuprinsă între incinta elenistică și basilica creștină⁹. Cele mai nuanțate date despre zona în discuție au fost oferite însă de săpăturile făcute de N. Hampartumian în anii 1961-1964, ele stabilind cea mai rafinată stratigrafie a zonei intramurane (sec. I-III p. Chr.) și apoi extramurane (sec. IV-VII) a cetății Histria, stratigrafie care n-a avut decât a fi confirmată de săpăturile de la Terme II¹⁰.

Obiectivele cercetării arheologice din această zona le-au reprezentat precizarea stratigrafiei obținute în săpătura din anii 1961-1964 de către N. Hampartumian, precum și prin prelungirea ei până la incinta romană târzie, unde urmează să facă joncțiunea cu cercetările din sectorul "Poarta Mare" începute de colegii de la MNIR - a aceleia obținute prin secțiunea E-V, efectuate în anii 1949-1952.

Pentru verificarea acestor date atât de nuanțate, rămase însă, din păcate, practic nepublicate, s-a trasat o secțiune aflată la cca. 4 m N de colțul de NV al Casei Pârvan, paralelă cu *basilica extra muros*, dar aflată la N de aceasta, care urmează să ajungă la incinta romană târzie, în spațiul dintre cele două turnuri ale acesteia, de la Poarta Mare spre S. Având o lățime de 3 m, ea nu s-a putut întinde în acest an decât pe lungimea a 15 m (cu 5 carouri de 3 x 3 m). Săpătura n-a fost epuizată, ajungându-se la adâncimea medie de -1,7 m, ceea ce va justifica o interpretare cu totul provizorie a stratigrafiei obținute. Astfel, după humusul vegetal (cca. 0,15/0,2 m), a fost identificat un prim nivel de locuire, aflat la -0,3/0,4 m, cu o podea de lut prost păstrată, fără urme de arsură, pe care au putut fi identificate două construcții rectangulare, de mici dimensiuni (denumite convențional camerele A și B). Camera A, cu dimensiunile de 3,2 x 2,65 m, situată aproximativ în jumătatea de V a secțiunii, are două din ziduri adosate de latura vestică a unui zid mai vechi, orientat N-S și prins pe lățimea secțiunii. S-au păstrat numai fundațiile zidurilor respective, cu maximum două asize, constituite din pietre de șist legate cu pământ, având lățimea maximă de 0,65 m. Camera B, din care a fost surprins un colț în jumătatea estică a secțiunii, are dimensiunile de 3,2 x 1,85 m. Și în cazul acestei încăperi s-au păstrat numai fundațiile, cu maximum două asize, tehnica de construcție fiind aceeași ca în cazul camerei A, însă grosimea zidurilor este mult mai mică, ea variind între 0,3/0,42 m. Latura scurtă a camerei menționate, orientată

NV-SE, are, la 0,8 m spre V, un pandant - o latură paralelă, constituită din pietre de șist mari legate cu pământ, cu dimensiunile de 1,5 x 0,35 m - posibil o anexă (?), de formă dreptunghiulară, dimensiunile ei fiind însă f. mici (1,4 x 1,5 m). În vecinătatea acesteia, spre V, la 0,6 m de profilul N, au apărut și fundațiile unei alte construcții (?) de formă circulară, cu diametrul maxim de 1,5 m. Ea este alcătuită de asemenea din pietre de șist legate cu pământ, cu grosimea maximă de 0,4 m. Funcționalitatea acestei construcții este greu de definit deocamdată. Datarea acestui nivel este asigurată de mai multe monede, dintre care un *solidus* de aur de la *Iustinus I* (522-527 p. Chr.) și de câteva monede de la *Iustinianus I*, ceea ce ar permite încadrarea lui în timpul domniei acestor împărați, eventual și după această perioadă (= ? IV B). Adăugăm descoperirea mai multor fragmente ceramice aparținând acestei epoci, între care o amforetă întreagă cu *tituli picti*.

Următorul nivel (al doilea), ilustrat printr-o podea de lut bine individualizată, aflată la -0,5/0,6 m, ar trebui, în mod logic, să aparțină primei jumătăți a sec. VI (= IV A). Pe acest nivel a fost identificat zidul orientat N-S, cu dimensiunile de 3,08 x 0,65 m, din care s-a păstrat și o parte din elevație, având înălțimea de 0,57 m. Zidul respectiv este constituit din pietre de șist prinse cu pământ, sporadic din pietre de calcar. Primele două asize formau fundația zidului, la baza lui fiind vizibil nivelul de călcare corespunzător fazei IV A. La acest zid abutisa o alee pietruită (8,7 x 0,6/1 m), care a fost surprinsă pe diagonală pe jumătatea vestică a secțiunii. Urmează o dărâmatură masivă de mortar (datând eventual din momentul în care zona a fost abandonată și utilizată pentru prima necropolă; dacă într-adevăr așa stau lucrurile, ea ar putea marca al treilea moment întâlnit în săpătura noastră, corespunzător nivelurilor III A-B), al cărui vârf a fost nivelat pentru instalarea nivelului IV A, dar care a căzut pe o podea groasă de lut, aflată la -1,05/-1,1 m. Aceluiași moment îi aparține și o groapă surprinsă aproximativ în jumătatea estică a secțiunii, care pornește de la zidul orientat N-S al camerei A spre E, având dimensiunile de 2 x 2 m. Ea a fost golită parțial, în ea fiind descoperite multe pietre de dimensiuni diferite (inclusiv o rozetă din calcar), fragmente de cărămizi, țigle, material ceramic amestecat (de la elenistic la romano-bizantin), fragmente de sticlă etc. Monedele descoperite sunt datate în intervalul 388-408 p. Chr., precum și în vremea lui *Constantius al II-lea* (351 p. Chr.).

Podeaua de lut menționată anterior reprezintă al patrulea moment identificat în săpătura noastră. În măsura în care ea se lipește de reparația cu pământ a unei superbe construcții mai vechi, acest moment ar putea fi asimilat nivelului II B, în timp ce o altă podea, aflată la -1,22 m (lipindu-se de aceeași reparație și reprezentând deci al cincilea moment), ar putea fi asimilată nivelului II A. De notat apariția pe acest nivel, în jumătatea vestică a secțiunii, a urmelor unor vetre, cea mai concludentă dintre ele fiind cea descoperită la 0,5 m E de plinta construcției mai vechi (vezi mai jos). Ea are dimensiunile de 0,7 x 0,7 m și în afară de pigmenții de arsură i se conturează și amprente pe pereților. Din ea și din jurul ei au fost recoltate numeroase fragmente de zgură de fier, ceea ce ar putea indica existența aici a unei forje pentru prelucrarea fierului (?). Același lucru s-a constatat și în extremitatea de NV a secțiunii (în spațiul dat de diagonala reprezentată de aleea pietruită din faza IV A), unde au fost identificate alte patru

urme de vetre, de dimensiuni mai mici. Acestea au apărut de o parte și de alta a urmelor unui perete de lemn, cu vagi fundații din piatră (de 4,3 x 0,3/0,4 m), spațiul respectiv fiind divizat tot pe diagonală acesta. Amprenta respectivă ar putea reprezenta peretele uneia din încăperile unui atelier de prelucrarea fierului (?). Totodată, merită amintit faptul că în jumătatea estică a secțiunii, corespunzător aceluiași nivel, au fost găsite și câteva oase de animale în curs de prelucrare și rebuturi ceramice, eventuală dovadă a caracterului artizanal al zonei în a doua jumătate a sec. al III-lea p. Chr. Construcția de care se lipsesc cele două niveluri este, cum spuneam, mai veche, fiind construită din plăci mari de calcar, îmbinate poate la maniera cunoscută în perioada greacă (*opus graecum*), dar și în epoca romană timpurie (cum mai avem exemple chiar în cetate), cu o elegantă plintă. Datarea ei atât de timpurie (= ? I C), situație în care ar reprezenta al șaselea moment întâlnit în săpătura noastră, nu trebuie să surprindă, câtă vreme același nivel a fost identificat la Poarta Mare cam la aceeași adâncime (cca. -1,5/-1,7 m). Cercetările ulterioare vor avea sarcina să explice, printre altele, diferența față de același nivel din săpătura efectuată între anii 1961-1964, aflat sensibil mai jos. Dacă avem însă în vedere că la Terme II se află și mai jos, o primă explicație ar putea să o reprezinte o pantă accentuată către S. Totodată, se urmărește eventuala delimitare înspre N a necropolelor din sec. IV-V p. Chr., respectiv VI-VII p. Chr.

Note:

1. V. Pârvan, *Raport preliminar asupra primei campanii de săpături la Histria*, ACMI, 1914, București, 1915, p. 118-119; idem, *Arch. Funde im Jahre 1914, Sonderbruck aus dem Jarbuch der Kais. Arch. Instituts*, Arch. Anzeiger, 1915, col. 256-269; idem, *Nuove considerazioni sul vescovato della Scizia Minore*, Rendiconti della Pontificia Acca. demia Romana di Archeologia, II, 1924, p. 125.
2. J. Jacobs, în: *Dobrudscha Bote*, nr. 64-65.
3. R. Netzhammer, *Die christlichen Altertümer der Dobrudscha*, Bukarest, 1918, p. 159-161.
4. Rezultatele preliminare ale săpăturilor arheologice au fost publicate de Em. Popescu în *MCA*, IV, 1957, p. 16-24; *MCA*, V, 1959, p. 291-296.
5. Em. Popescu a sintetizat rezultatele cercetărilor arheologice asupra edificiului în discuție într-un studiu consacrat antichităților paleocreștine de la Histria - *Les antiquités paléochrétiennes d'Histria, Christianitas dacoromana. Florilegium studiorum*, București, 1994, p. 306-396.
6. Determinările de monede au fost făcute de dr. Radu Ardevan.
7. Em. Condurachi și colab, *SCIV* II, 1, 1951, p. 146-147; III, 1952, p. 243-248; IV, 1-2, 1953, p. 104-113; V, 1-2, 1954, p. 71-79; VI, 3-4, 1955, p. 520-526.
8. Rezultatele cercetărilor au fost sintetizate de C. Preda și A. Doicescu, *Zidul de apărare din epoca elenistică*, Histria II, 1966, p. 295-334.
9. Vezi nota 5.
10. H. Nubar, *Șantierul arheologic Histria. Sectorul bazilica extra muros*, *MCA*, IX, 1970, p. 191-199; idem, *Contribuții la topografia cetății Histria în epoca romano-bizantină. Considerații generale asupra necropolei din sectorul bazilicii "extra muros"*, *SCIV*, 22, 2, 1971, p. 199-215.

Sector Extramuros-Poarta Mare-Turnu Mare

Colectiv: Paul Damian - responsabil sector, Adela Băltăc, Christina Știrbulescu, Virgil Apostol, Emil Dumitrașcu (MNIR), Cristina Drăghici, Vlad Niculescu (studenți FIB)

Așa cum aminteam în raportul de anul trecut, zona pe care o cercetăm a suferit numeroase intervenții atât post 238 p. Chr., cât și mai ales din 1914 încoace, odată cu începerea săpăturilor la Histria. Două dintre săpăturile cunoscute au fost surprinse de noi în casele - A 1-2 și A 1-4 (sectorul S IV a Marii secțiuni din anii 1949 - 1952¹), respectiv în casele F1-2 (sondajul efectuat în dreptul și în turnului F al incintei romano-bizantine de către H. Nubar²).

Obiectivele principale ale acestei campanii au fost investigarea complexelor apărute în campania anterioară, precum și raportul acestora cu zidul de incintă roman târziu, prin extinderea cercetării atât în suprafețele deja existente precum și prin deschiderea unora noi.

Cercetarea **Edificiului nr. 1**³ a continuat atât în suprafețele deschise anterior, cât și prin extinderea săpăturii spre N. Astfel, pe lângă zidurile a și b, au fost descoperite alte două ziduri construite din șisturi și calcar legate cu mortar. Zidul din caseta A1 (L = 4 m, l = 0,6 m), orientat E-V, este limita de N a clădirii, iar cel din A2, surprins parțial (L = 2,3 m, l = 0,56 m), limita de V. Amenajarea din pietre, scoici și cărămidă din caseta B1 se extinde și în caseta A1 până în zid. Încăperea din caseta C1, pe care o considerăm a face parte dintr-o altă construcție⁴, aparține probabil tot edificiului nr. 1. În interiorul încăperii au fost sesizate două niveluri de călcare, cel mai vechi prezent prin dale de calcar, la -0,3 m (în c. a-d 1-2) și o podea construită în tehnica *opus signinum*, la -0,23 m (în c. a-b 3-4). În exteriorul edificiului, spre Poarta Mare, au fost descoperite resturile a trei vase mari de provizii (chiupuri).

În **Edificiul nr. 2**, la o distanță de 1,2 m, spre V, de zidul b, amintit în campania anterioară⁵, apare un fragment dintr-un alt zid, de aceeași factură (L = 1,1 m, l = 0,6 m, h = 0,3 m), ceea ce ne face să credem că aici exista o intrare. Pe toată suprafața încăperii este surprinsă o lutuială de aproximativ 0,48 m, ceea ce pare a fi o nivelare prezentă și pe strada din casele D 1-2 (C. P. L. 2), iar în caseta E2 acoperă un cuptor anterior.

C. P. L. 1 - amenajarea probabil posterioară edificiului nr. 1⁶ - cercetarea din această campanie a pus în evidență extinderea ei și spre N (caseta B2), aici păstrându-se doar patul de mortar și cărămidă pe care erau așezate dalele. Zidul din șisturi verzi legate cu pământ ce pare a mărgini spre V această amenajare, a fost surprins și în casele A2 (L = 13,64 m), iar în caseta A1, un alt zid de aceeași factură (L = 8,14 m) vine perpendicular pe acesta, închizându-l spre N.

C.P.L. 2 - strada⁷ din casele D1-2 (L = 8 m, l = 3,38 m) este mărginită la N de o bordură (surprinsă doar în caseta D1) formată din cinci dale (1,2/1,25 x 0,25 m), așezate vertical. Bordura din S nu a fost surprinsă în caseta D1 (probabil este scoasă sau suprapusă de zidul c al edificiului nr. 2), iar în caseta D2 au fost surprinse doar două dale (1,5 x 0,3 m; 0,8 x 0,3 m). Strada, construită din dale de calcar, are o ușoară pantă spre V și este lăsată pe centru (datorită canalului sau a tasării ei de către dărâmătura care se află pe mijloc). În D1 dala de pe mijloc

este mai înaltă cu 0,1 m față de celelalte era folosită, probabil, pentru drenaj.

C.P.L. 4 - în casetele B, C, D, E 3 a fost cercetat un canal pe aproximativ 20 m, orientat N-S. El este construit din pietre mari, fasonate, calcare și șisturi, frumos aranjate la interior, lipite cu mortar din var și fragmente mari de cărămidă pisată. Marginea de V (L = 19,15 m, l max. = 0,7 m, h medie = 0,7 - 0,8 m) este demantelat spre V în casetele C, D, C (parțial), B (parțial) 3 și spre E în toate casetele. Marginea de E (L = 17,25 m, l vizibilă = 0,6 m, h medie păstrată între 0,4-0,7 m) este demantelat spre V (în caseta D3) și spre E (în caseta E3). Fundul canalului nu a fost surprins.

C.P.L. 5 - față de situația surprinsă anul trecut⁸ menționăm prezența acestui canal și în casetele B4 (patru tuburi de 0,6 x 0,4 m) și A4 (două tuburi de 0,65 x 0,4 m și unul de 0,5 x 0,4 m). Menționăm că o parte din canal (cea din caseta A4) a fost surprins și în marea secțiune din anii 1949-1952⁹.

C.P.L. 6 - Cuptorul (D = 0,76 m, h păstrată = 0,2 m) este construit din cărămizi legate cu pământ. În el a fost găsită o cantitate mare de zgură și calupuri de fier. Acesta este nivelat cu pământ galben.

Materialul arheologic recoltat constă din fragmente ceramice și de construcție, diverse obiecte de bronz și fier (printre care câteva fragmente de inele și fibule), fragmente de la recipiente de sticlă, precum și o figurină de sticlă colorată. În cursul cercetărilor au fost descoperite 18 de monede, puternic oxidate, aflate în studiu.

Note:

1. Histria I, București, 1954, p. 163, 167-171, planșa XII
2. H. Nubar, A. Sion, *Incinta romană-bizantină de la Histria în lumina ultimilor cercetări*, Revista muzeelor și monumentelor. Monumente istorice și de artă, 1980, 1, p. 20-21
3. Vezi Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2000, Suceava, 2001, p. 117
4. *Ibidem*
5. *Ibidem*
6. *Ibidem*
7. *Ibidem*
8. *Ibidem*
9. Histria I, p. 171, fig. 60

Cercetări geofizice

Florin Scurtu (GEI - PROSECO, București)

După ce în anul 1999 am realizat cercetări magnetometrice de recunoaștere în două zone, imediat la N de complexul Terme II și imediat la S de bazilica extra-muros, în campaniile de teren din 2000 și 2001 cercetările au fost extinse, atât în interiorul zidului de incintă roman timpuriu, cât și pe Platoul de V (în interiorul incintei arhaice) și la S de acesta (la exteriorul zidului de incintă arhaic).

În anul 2000 au fost efectuate cercetări magnetometrice, finanțate de către Agenția Națională pentru Știință, Tehnologie și Inovare (ANȘTI) printr-un grant de cercetare și de către Muzeul Național de Istorie a României.

În zona cuprinsă între zidul de incintă elenistic și cel roman timpuriu cercetarea din anul 2000 a condus la următoarele concluzii principale:

1. - la NV de Terme II, imediat la SE de clădirea "Mixindrill" apare o zonă largă de maxim magnetometric care

poate avea o cauză geologică (o ridicare locală a șisturilor verzi) sau o cauză arheologică (acumularea unei cantități mari de material rezultat din distrugerea unor construcții antice din șisturi verzi și/sau cărămidă, sau un rest dintr-o zonă largă de cel puțin 10 m pavată cu astfel de materiale). Având în vedere că forma acestei zone de maxim magnetometric este rotundă și cu o rază de curbură mică, înclinăm spre varianta unei cauze arheologice;

2. - suprapuse peste marginea sudică a fostei bălți din mijlocul șantierului, apar urmele unor construcții de formă circulară, cu diametre cuprinse între cca. 8 m și cca. 20 m;

3. - în partea de NE a fostei bălți apar urmele unor structuri orientate în general NV-SE și SV-NE;

4. - pe micul platou din spatele magaziiilor apar de asemenea construcții îngropate.

Cercetările efectuate pe Platoul de V au constatat într-o primă etapă în realizarea unor profile lungi (peste 400 m), orientate V-E și N-S și cu echidistanța medie de 150 m între ele, care au arătat că platoul este acoperit în foarte mare măsură de vechi construcții. Pe două zone selectate pe baza rezultatelor obținute pe profile, s-a evidențiat prezența unor clădiri (în zona centrală a platoului), respectiv a unor cuptoare (în zona nordică, la cca 50 m SV de zona "sector X" și cca. 200 m NE de zona "Cuptoare").

În anul 2001 s-au realizat, din fonduri obținute în cadrul unui grant de la Ministerul Educației și Cercetării, detalieri ale unor zone interesante cartate în anii precedenți, precum și cercetări (magnetometrice și electrometrice) în zone noi, la N de complexul Terme II și în partea de S a Platoului de V (atât în interiorul cât și la exteriorul zidului de incintă arhaic).

De asemenea, au fost verificate arheologic patru zone anormale interesante rezultate din cercetările anilor 1999 și 2000: în perimetrul de la S de bazilica extra-muros a fost evidențiată astfel o zonă în care, pe un strat de țigle, au fost descoperite două schelete umane, sub acest strat de țigle existând probabil morminte antice, iar la N de complexul Terme II au fost întâlnite, sub fundul bălții secate în ultimii ani, urmele unei amenajări (posibil un drum de acces) din piatră spartă. În aceeași secțiune, imediat la N de această amenajare, au fost găsite numeroase fragmente ceramice din diferite epoci, precum și un opaiț și un fragment de teracotă (probabil Afrodita, după aprecierea colegei Adela Băltăc de la Muzeul Național de Istorie a României, "bine realizată din punct de vedere artistic, dar numai cu valoare de exponat din cauza ruperii de orice context arheologic"). Alte două secțiuni nu au fost spectaculoase din punct de vedere arheologic, dar ne-au arătat că și resturile de construcții constituite doar din câteva rânduri de pietre suprapuse generează anomalii sesizabile cu metodologia noastră de măsurare. Acesta constituie un fapt pozitiv în condiții "clasice", dar în cazul Histria, cu construcții din diferite epoci, suprapuse aproape aleator, el conduce la încărcarea hărților geofizice cu numeroase anomalii mai slabe și la îngreunarea interpretării arheologice a anomaliilor geofizice.

Cercetările magnetometrice de la N de complexul Terme II au arătat că structurile evidențiate în anii precedenți și verificate arheologic în acest an se continuă spre N și NV. Pe Platoul de V măsurătorile magnetometrice au fost efectuate atât de-a lungul unui profil N-S, care arată că zona din apropierea zidului de

incintă arhaic era construită, cât și pe panouri de micromagnetism adiacente unor perimetre cercetate în anul 2000, care au arătat continuitatea unor construcții antice evidențiate anul trecut. Sondajele electrice verticale realizate în această zonă au arătat că influența apei sărate din subsol modifică în mod esențial aspectul curbelor SEV.

În ultima parte a cercetărilor geofizice din anul 2001 s-au efectuat măsurători magnetometrice la exteriorul zidului de incintă arhaic, în vederea verificării posibilității ca în această zonă să existe de asemenea construcții antice, eventual urmele unor așezări-satelit ale Histriei. Rezultatele cercetărilor magnetometrice efectuate în această zonă pe un număr de 6 profile orientate N-S, în lungime de câte 500 m fiecare și echidistante la 100 m, au pus în evidență anomalii cu lungimea de undă specifică prezenței unor ziduri îngropate, situate la cca. 400 m S de zidul de incintă arhaic.

Având în vedere rezultatele obținute până în prezent la Histria, considerăm necesar ca în continuare să fie efectuate cercetări geofizice de mare detaliu în zona de la S de bazilica extra-muros, inclusiv pe zona anomală verificată prin săpătura efectuată la sfârșitul anului trecut. Aceste lucrări sunt necesare pentru cartarea cu mare exactitate a construcției situate sub cele două schelete umane găsite în secțiune, construcție care ar putea fi un cavou de mari dimensiuni (cca. 20 m lungime pe câțiva m lățime). Cunoașterea cât mai detaliată a geometriei sale în spațiu ar putea ajuta eventuala deschidere a sa în condiții de maximă securitate pentru obiectivele arheologice din interior. Va fi necesară, de asemenea, detalierea cu mijloace geofizice a zonei cu posibile construcții antice îngropate de la S de zidul de incintă arhaic, precum și efectuarea unor cercetări de recunoaștere în extinderea celor realizate în anul 2001 în această zonă.

124. Însurăței, jud. Brăila

Punct: Popina I

Cod sit: 43420.01

Colectiv: Stănică Pandrea, Mirela Vernescu, Simion Copilu (M Brăila)

Descrierea sitului

Șantierul arheologic de la Însurăței - "Popina I" este situat în lunca Călmățuiului, la 7 km N de orașul Însurăței, pe malul drept al Călmățuiului la cca. 1 km în amonte de Podul Rubla.

"Popina I" este un martor de eroziune desprins din terasa de pe malul stâng al Călmățuiului, are o lungime de 275 m și o lățime ce variază între 100 și 150 m. Popina este împărțită în două părți - inegale ca suprafață și înălțime - de un șanț larg de 15-20 m, care acum are aspectul unei viroage. Partea mai înaltă - numită "Popina IA", este zona cea mai intens locuită, până acum identificându-se 5 niveluri de locuire (8 locuințe de suprafață și mai multe gropi). Partea mai joasă - numită "Popina IB", este mai largă, suprafața are aspectul unui platou și, până în prezent, n-a fost cercetată arheologic.

Campania din anul 2000

În anul 2000 am continuat săpăturile în S. 3, o secțiune trasată perpendicular pe Șanțul Mare, cu scopul de a surprinde etapele de locuire și raportul dintre locuințe și șanțul ce separă "Popina I" în două zone. În anul 2000 am identificat și cercetat două locuințe de suprafață - L6 și L7.

Locuința nr. 6 (L6). A fost identificată începând de la adâncimea de -1,1/1,15 m, deasupra sa fiind locuința L4. Între cele două locuințe există un strat de nivelare, cu scopul de a pregăti terenul pentru L4.

Pereții prăbușiți ai L6 au fost identificați între -1,15 m și -1,7 m. În intervalul -1,15/-1,27 m, pereții prăbușiți sunt amestecați cu oase sparte, unelte fragmentare și fragmente de vase, ceea ce ne determină să considerăm că, după încetarea locuirii, L6 a fost utilizată ca zonă menajeră. În intervalul -1,27/-1,7 m, pereții prăbușiți formează o zonă compactă, printre resturile de pereți evidențiindu-se și gropile de pari. Între -1,7 m și -1,8 m am identificat și cercetat podina din lut a L6.

Zona menajeră dintre L6 și L7. Între locuințele L6 și L7 am identificat un strat gros de 0,4 m, format din sediment brun - gălbui amestecat cu fragmente de pereți, cărbuni, cenușă, o cantitate imensă de oase sparte, unelte sparte (epuizate), fragmente de vase. Acest strat de resturi menajere este cuprins între -1,8/1,85 m și -2,2 m și e format, practic, din mai multe niveluri de depuneri care sunt, tot atâtea, urme ale unor activități umane (foarte probabil, un astfel de nivel este rezultatul unei acțiuni de "depozitare" a resturilor menajere). La -2,2/2,25 m au fost identificate resturi de pereți neincendiați, care provin de la L7. Faptul că L6 și L7 nu au sfârșit incendiate confirmă ipoteza conform căreia cenușa și cărbunii din stratul ce separă cele două locuințe sunt în poziție secundară.

Locuința nr. 7 (L7). A fost identificată începând de la -2,2/2,25 m. Pereții prăbușiți formează o masă compactă de lut, identificată în intervalul -2,2/-2,4 m. La -2,4 m am identificat podeaua L7 și mai multe amenajări. Tot la -2,4 m am descoperit și un perete, din care s-au păstrat cca. 10 cm în elevație. Podina era din lut bine ales și amestecat cu material organic. De la nivelul podinei pornea o alveolare, de formă dreptunghiulară, adâncă de 10 cm, dar a cărei utilitate s-o putem indica.

Inventarul arheologic

Dintre pereții prăbușiți ai L6 și L7, s-au recoltat numeroase unelte fragmentare și fragmente de vase. Fragmentele de vase, prin formă și decor sunt încadrabile în **faza Gumelnița A2**.

O cantitate apreciabilă de obiecte a fost găsită în zona menajeră dintre L6 și L7. Atrage atenția un număr mare de unelte din piatră cioplită (lame, cuțite, racloare și gratoare) și, mai ales, câteva obiecte din os (unelte și astragale).

Materialul arheologic descoperit ne permite încadrarea complexelor arheologice cercetate (L6, L7 și zona menajeră dintre ele) în faza Gumelnița A2.

Campania din anul 2001

În anul 2001 am continuat cercetările în S. 3, concentrându-ne atenția asupra capătului din șanțul care separă Popina I în două zone. Am identificat și cercetat parțial o locuință, o groapă și șanțul de mari dimensiuni care traversează Popina I.

Locuința nr. 8 (L8). A fost identificată la cca 3m V de la marginea L7, începând de la -2,5/2,55 m, datorită unei mase compacte de pereți incendiați. Evidențiem faptul că zona pereților prăbușiți ai L8 a fost identificată la 10/15 cm sub nivelul podinei L7. Pereții prăbușiți ai L8 au fost evidențiați, dar locuința nu a fost cercetată. Printre resturile de pereți prăbușiți am descoperit o figurină antropomorfă fragmentară și fragmente de vase Gumelnița A2.

Groapa nr. 16 (GR. 16). A fost surprinsă doar în proporție de 15 - 20 % în S. 3 □4a. De aceea nu putem specifica forma. Am observat că groapa este săpată începând de la -2,8 m și are adâncimea de 0,8 m. GR. 16 este în proporție de 75-80 %, acoperită de L8. La partea superioară a GR. 16 se observă un mic strat orizontal, care o acoperea ca un capac, peste acesta ridicându-se L8. Umplutura gropii era formată dintr-un sediment brun-castaniu amestecat cu resturi compacte de pereți de locuință, pietre, oase și fragmente de vase. Fragmentele de vase, prin formă și decor pot fi atribuite atât fazei Gumelnița A2, cât și fazei Gumelnița A1 (fragmente de cupe de culoare neagră, intens lustruite și pictate cu grafit).

Șanțul Mare (S. Max.). În capătul S. 3, între □1a și □2a am surprins capătul șanțului de mari dimensiuni care traversează Popina I. Șanțul începe lin în dreptul m. 4, fiind identificat la -5,1/-5,12 m; coboară în pantă ușoară cca 1,5 m, ca începând din dreptul m. 2 să se adâncească brusc, peretele fiind aproape vertical. Umplutura este formată dintr-un sediment negru - brun, compact amestecat cu mici fragmente de vase ceramice, scoici și oase. Peretele abrupt al șanțului este evidențiat de fragmente de vase și scoici, care s-au prins de el (practic tapetându-l). Fragmentele de vase sunt încadrabile în faza Gumelnița A2. La cca. 1 m de malul abrupt al S. Max. am descoperit o groapă de stâlp cu diametrul de 30 cm.

Din datele de mai sus reiese că "viroaga" ce separă Popina I este de fapt un șanț de mari dimensiuni, care a fost săpat (ori dragat) în faza Gumelnița A2. Nu excludem posibilitatea ca acest șanț să fi fost un canal/un braț al Călmățuiului, care să fi fost dragat (curățat) în faza Gumelnița A2. Faptul că șanțul era umplut cu apă este indicat de prezența scoicilor. Considerăm de asemenea, că groapa de stâlp descoperită lângă malul șanțului poate să provină de la stâlpul unei punți ce lega cele două părți ale Popinei I.

Concluzii

Datele obținute în campaniile de săpături întreprinse în anii 2000 și 2001 ne permit evidențierea unor caracteristici ale așezării gumelnițene de la Însurăței - "Popina I".

1. Au fost identificate 5 niveluri de locuire, formate mai ales din locuințe de suprafață. Materialul arheologic descoperit în locuințele din nivelurile 1-4 este încadrabil în faza Gumelnița A2. Nivelul 5 de locuire a fost identificat datorită unei gropi în care s-au descoperit fragmente de vase încadrabile atât în faza Gumelnița A2, cât și-n faza Gumelnița A1.

2. "Popina IA" este zona cea mai intens locuită a "Popinei I", aici identificându-se complexe de locuire din fazele Gumelnița A1 (un nivel de locuire) și Gumelnița A2 (patru niveluri de locuire).

3. "Popina I" era separată în două zone de un șanț de mari dimensiuni (notat de noi S. Max.), care a fost săpat ori, poate refăcut în faza Gumelnița A2. Nu excludem posibilitatea ca S. Max. să fi fost un braț, ori un canal al Călmățuiului dragat, pentru ultima dată, în faza Gumelnița A2.

4. Cele două zone ale "Popinei I", separate de S. Max. erau, probabil, legate de o punte. Ipoteza noastră se bazează pe faptul că, lângă buza S. Max. am găsit o groapă de stâlp cu diametrul de 30 cm.

5. Având în vedere aspectul diferit al celor două zone ale "Popinei I", faptul că Popina IA este mai înaltă și intens locuită și faptul că Popina IB este mai scundă și are aspectul unui platou, ne determină să avansăm ipoteza că cele două

zone ar fi putut fi utilizate în scopuri diferite de către locuitorii așezării gumelnițene de aici.

Planșa 68

125. Jac, com. Creaca, jud. Sălaj [Porolissum]

Punct: Pomot

Cod sit: 140734.04

Forum

Colectiv: Alexandru V. Matei (MJIA Zalău)

Campania de săpături arheologice a anului 2001, în sectorul zona centrală a orașului roman Porolissum, a fost realizată pe terasele ce se află amplasate la ESE de latura de E (*dextra*) a castrului mare de la *Porolissum*. Pe aceste terase, în special pe singura suprafață mai mare plană (netedă) a zonei (cca. 5 ha), se întinde zona centrală a orașului roman *Porolissum*. Întreaga suprafață (peste 8 ha. de teren) a fost cercetată prin măsurători geomagnetice și de rezistivitate electrică a solului, realizate în colaborare cu specialiști geofizicieni și arheologi din Slovacia (Nitra), Olanda (Nijmegen) și România (ing. F. Scurtu). Măsurătorile (primele de acest gen din SE Europei) au reliefat prezența unor structuri (ziduri?) și construcții rectangulare aflate sub pământ. Aceste structuri rectangulare apar amplasate într-un plan bine ordonat ele fiind dispuse în jurul unor construcții rectangulare de mari dimensiuni amplasate în centrul suprafeței cercetate. Aceste structuri (urme ale unor construcții), după planul general astfel obținut, par să aparțină *forum*-ului orașului și unui alt for administrativ - *macellum* și *curia*. Alte structuri înguste (acestea reprezentând probabil drumurile de piatră), având trasee paralele sau perpendiculare și cu lungimi considerabile (zeci, sute de m) traversează (în unghi drept) sau ocolesc, acest plan general bine ordonat.

Cercetările realizate prin săpăturile arheologice din această campanie a anului 2001 - au dorit să sondeze cât mai mult din această suprafață și din aceste structuri rectangulare centrale, periferice și din cele înguste și cu lungimi considerabile. Întreaga suprafață de teren pe care se întinde zona centrală a orașului roman *Porolissum* este împărțită în carouri cu latura de 50 m, carouri dispuse în orientarea punctelor cardinale și a sistemului obținut în urma ridicărilor topografice a zonei.

Secțiunea S. I - cu lungimea de 41,5 m și lățimea de 1,5 m are orientarea E-V și este trasată având m. 0 la 20 m V de borna de marcaj. Această secțiune continuă secțiunea S. I/1998 și a fost trasată oblic pe una din structurile înguste și lungi sesizate prin măsurătorile geomagnetice.

Stratigrafic în această secțiune foarte lungă au fost surprinse mai multe nivele de locuire ce aparțin perioadei feudale sec. XII-XIII și perioadei epocii romane. La adâncimea de -0,2/0,3 m imediat sub humus-ul actual apare un strat subțire de pământ negru mai deschis la culoare ce conține și sporadice fragmente ceramice feudale datate în sec. XII-XIII. În zona m. 22-28 apare urma unei locuințe datate în această perioadă căreia i s-au surprins și urmele parilor de lemn cu diametrul de 0,16 m ce susțineau pereții interiori și exteriori (zona 22 - 26, 20 - 28,35). În aceeași zonă a apărut și o groapă cu

adâncimea de peste -2,1 m ce aparține aceleiași complex feudal de locuire a zonei. Această locuire feudală este atestată și de urmele unui mormânt de inhumație identificat în aceeași zonă, zona nr. 22-23 ce se pare că se conturează în profilul peretelui sudic al secțiunii S. I.

În zona m. 30 - 35 la adâncimea de -0,2 m au apărut dale mari de piatră ce formează drumul roman. Aceasta era una din structurile înguste și lungi ce apăreau exact în acest loc pe planul obținut în urma măsurătorilor geomagnetice. Această structură are un traseu aproximativ N-S cu câteva grade deviere spre E și V față de un ax ideal - N-S. Drumul, astfel identificat și prin săpăturile arheologice în S. I, apare cu o lungime apreciabilă (peste 180 m) pe planurile obținute în urma măsurătorilor geomagnetice și are traseul aproximativ perpendicular pe curbele de nivel ale zonei, respectiv pe zidul estic de incintă al castrului mare de pe Pomet. Drumul are aproximativ 5,6 m lățime și este lucrat din dale mari (60 x 50 x 20 cm; 50 x 50 x 30 cm etc.) de piatră de carieră din rocă dură exploatată de la adâncime. În mijlocul drumului a fost executată o groapă de către "jefuitoarii de piatră" care au scos dalele drumului și ale "fundăției" sale. Astfel în S. I, la adâncimea de -1 m în zona m. 31,5 - 33,2 apare un alt strat de pietre așezate orizontal una lângă cealaltă și care formau de fapt nivelul primei faze de amenajare a drumului. Au fost surprinse pe acest prim nivel al drumului la -1 m adâncime urmele roților carelor romane ce au "ros" piatra drumului formând urme (adâncituri) de 3-6 cm. Deci la un moment dat, vechiul drum roman, lucrat din dale de piatră de carieră de dimensiuni mai reduse și piatră de suprafață nu prea dură, a fost acoperit cu bolovani de carieră și rocă mărunță acestea formând baza (miezul de piatră) peste care au fost așezate blocurile mari de piatră ce au format noul drum - (faza a II-a de piatră), care este acum supraînălțat cu mai bine de 1 m comparativ cu nivelul primei faze a drumului. Acestui nou nivel al drumului roman (faza a II a) îi corespunde un nivel de locuire roman cu două subfaze. Aceste nivele romane sunt reprezentate de urmele unui (zid sec) fundația pentru un perete exterior al unei construcții (zona m. 17-19) sesizat la -0,6 m adâncime, ce are un traseu perpendicular pe drumul roman sesizat între m. 30-35. Aceleași construcții îi corespunde și o compartimentare surprinsă în zona m. 22,3/23,6, compartimentare reprezentată de urmele a 7 stâlpi de lemn (vârfurile lor triunghiulare de 10 x 12 x 6 cm) surprinse clar pe fundul secțiunii și care formau baza de sprijin pentru o compartimentare (perete de lemn și pământ, mortar).

La drum, aliniat paralel cu drumul roman, apare un postament rectangular cu diametrele de cca. 1,2 x 1,2 m așezat pe nivelul inițial al fazei I-a de piatră, postament realizat din cărămidă care probabil forma o bază pe care se sprijinea o coloană ce aparținea probabil *porticus*-ului acestei construcții ce este orientată perpendicular pe drum, construcție identificată în S. I între carourile m. 17-30.

Acestei ultime faze de construcție, ce aparține nivelului II supraînălțat al drumului, îi corespund și zidurile ce au grosimea de 0,6 m din zona m. 0-5 ai S. I, ziduri dispuse la fel în plan perpendicular și paralel aliniindu-se la traseul drumului roman. Aceleiași ultime faze aparțin și compartimentările identificate în S. I, ca aparținând unor pereți de lemn din zona m. 5/9 și gropile rectangulare de mari dimensiuni (1,1 x 1,2 m) din zona m. 7/8,5 în care erau amplasați stâlpii de lemn cu diametrul de 0,4 m. Acești stâlpi de lemn, în dispunerea lor rectilinie, formau scheletul de rezistență de care erau apoi sprijiniți pereții locuinței și în final acoperișul. Gropile mari rectangulare coborau până la cca. -

2/-2,2 m adâncime, în ele erau montați stâlpi groși de 0,4/0,45 m diametru, apoi pământul era aruncat în groapă și bine bătut cu maiul în jurul stâlpilor de lemn. Acesta este sistemul de construcție de bază în această zonă a orașului *Porolissum*, cu stâlpi groși de lemn care formează scheletul de rezistență pentru întreaga construcție. Se pare că aceste masive construcții de lemn aparținând ultimei faze romane (?) au fost distruse de un incendiu. Urmele pereților de lemn și pământ bătut ce s-au transformat în chirpici ars formează un strat relativ gros ce este surprins pe toată suprafața secțiunii.

Nivelul de locuire ce îi corespunde fazei I-a a drumului este marcat de prezența compartimentărilor de lemn sesizate pe suprafața întreagă a secțiunii în special în zona m. 15/20/28. Același tip de pereți de lemn și pământ bătut susținuți de stâlpi de lemn implantați în gropi rectangulare de dimensiuni mai mici 0,9 x 0,7 m cu stâlpi de lemn ce au diametrul de cca. 0,3/0,35 m formează tipul de construcție și pentru această fază a I-a de piatră a drumului roman. Compartimentările surprinse în zona m. 25/28 din S. I, la -0,8/0,9 m adâncime au aceeași orientare care se aliniază la traseul drumului roman, în special. Gruparea în zona m. 5/7; 13/15 și 21/23 a câte două astfel de gropi rectangulare pentru stâlpi de lemn ce susțineau pereții construcțiilor ne prezintă un tip de plan unitar de construcție și pentru această fază romană (de început) de locuire a zonei.

Urme ale compartimentărilor unei alte faze inițiale de lemn de locuire a zonei au fost identificate în S. I. în zona m. 29,6/30 acestea intrând practic sub traseul drumului. O primă concluzie fiind că în această fază inițială drumul roman nu avea traseul prin același loc. Se pare că acestei faze primare (de lemn?) de locuire a zonei îi corespund și cele **trei cuptoare pentru ars ceramică**, cuptoare surprinse în zona m. 0/2; m. 10/12 și m. 14/16. Toate aceste cuptoare pentru ars ceramică aparțin tipului de cuptor cu pilon central lucrat din pământ cruțat și cu grătarul din lut ars. Cuptorul din zona m. 0/2 din S. I. a fost parțial distrus (camera de foc și cea de coacere) de amenajarea aici a unei fântâni-cisternă pentru apă. Cuptorul din zona m. 10-12 este relativ bine păstrat, o groapă de stâlp distrugându-i parțial canalul de alimentare. Din groapa cuptorului a fost colectat un bogat material ceramic ca și din camera de coacere a cuptorului. Materialele ceramice culese din gropile acestor cuptoare datează în această primă fază de locuire vor ajuta la cunoașterea ceramicii romane ce se produce la *Porolissum*. Cuptorul din zona m. 14/16 a fost distrus mai bine de jumătate de o groapă rectangulară de stâlp ce aparține fazei a I-a de piatră. Aceste cuptoare ce aparțin unui atelier de olărie au gropile și canalele de alimentare realizate spre NNW.

În cele două casete de 4 x 3 m (C. 1 și C. 2) deschise în peretele estic al S. I, în zona m. 10/16 au fost surprinse cuptoarele identificate și în S. I. și care continuă în această suprafață. În umplutura cuptorului din C. 1. a fost descoperită o monedă de la *Vespasian*, care și prin aceasta asigură datarea foarte timpurie a acestui nivel (orizont) inițial de locuire. Tot aici, în cele două casete, au apărut ordonat amplasate două gropi rectangulare cu dimensiunile de cca. 1,2 x 1,1 m cu stâlpi ce au diametrul de 0,4/0,45 m grosime. Gropile au fost săpate până la cca. -2/-2,2 m adâncime pentru ca stâlpul care intra astfel în pământ, cel puțin 1,5/1,6 m să dea o stabilitate absolută întregii construcții, stâlpii fiind amplasați la o distanță de

cca. 2 m unul față de altul. Unui aliniament de stâlpi paralel cu cel surprins în cele două casete îi aparține groapa și stâlpul identificate în secțiunea S. I în zona m. 7/8.

În zona m. 35/41, pe cealaltă parte a drumului, stratigrafic în S. I se întâlnesc cele trei faze romane principale de locuire a zonei. Se pare că pentru ultima fază romană lângă drum avem un spațiu liber - o curte - (?) sau un *porticus* reprezentat de un strat de piatră mărunță așezată ca paviment.

Secțiunea III a fost trasată spre N la cca. 55 m de S. I și are 9,6 m lungime și 1,5 m lățime, cu orientarea perpendiculară pe aceeași structură îngustă identificată și în S. I m. 30/35 ca fiind drumul roman. A fost decopertat drumul roman păstrat intact, drum ce are cca. 5,1 m lățime și este lucrat din dale masive de piatră (80 x 80 x 40 cm; 80 x 60 x 45 cm). Se păstrează foarte bine urmele adâncite (cca. 4-6 cm) în piatră a roților carelor romane ce aveau un ecartament de doar 1,05 m.

Secțiunea V cu lungimea de 10 m și 1,5 m lățime, este trasată paralel la 30 m S de S. I și a surprins același drum roman identificat și în secțiunile S. I, m. 30/35 și S. III, m. 2/7,1. Drumul are cca. 5,2 m lățime și are două faze de amenajare. Peste prima fază lucrată tot din dale de piatră de carieră s-a așezat un strat gros de bolovani și piatră sfărâmată care a ridicat cu cca. 0,7 m mai sus nivelul drumului. La cca. 0,5 m V de drum apare zidul de 0,7 m grosime al unei construcții amplasate paralel cu drumul.

Secțiunile S. VI, S. VII și S. VIII sunt amplasate la S de secțiunea S. V și au fost trasate paralel cu acestea la 60 m (S. VI); 30 m (S. VII) și respectiv 20 m (S. VIII) și au urmărit traseul drumului roman surprins în S. I m. 30/35, în S. III și în S. V. Drumul a fost identificat doar în secțiunea S. VIII în capătul ei vestic și are cca. 5,2 m lățime. Și aici apar cele două faze de amenajare a drumului de piatră. Spre E terenul a fost erodat, iar faza a II-a a drumului a fost scoasă de țărani. Și pe suprafața pietrelor drumului din faza I se observă urma adâncită a roților carelor ce au circulat pe acesta, care (cărute) ce au un ecartament de 1,1 m lățime, calculate după urma roților rămasă în piatra drumului.

Între secțiunea S. VIII, nr. 27/33 și S. VII, nr. 9/13 în C. 4 apare drumul roman (fundăția lui), care nu mai pare să continue spre SE, el neapărând în secțiunea S. VII. Peste baza de piatră a drumului surprins în această casetă și lateral V de acesta apar niște amenajări de ziduri subțiri care brodează practic marginea drumului. În caseta nr. 3 deschisă lateral V de drum și de caseta 4, precum și în secțiunea S. VII, m. 11-20 apar urmele unei clădiri romane care este amenajată lângă drum, clădire cu zidurile de 0,7 m cel exterior și 0,6 m zidurile de compartimentare.

În secțiunea S. VII ce are lungimea de 20 m în zona m. 8/10 apare un zid ce are grosimea de 0,6 m, nu are fundație, folosește ca liant lutul și cuprinde în interiorul său fragmente de monumente romane. Este sigur un zid târziu probabil postroman.

În secțiunea S. VIII ce are lungimea de 35 de m lângă drum la E de acesta apare o construcție ce are pereții de lemn și pământ. Construcția aparține ultimei faze romane de locuire și are compartimentările surprinse cu un traseu paralel cu drumul roman, deci se aliniază la drum.

În zona aceasta a secțiunii VII spre secțiunea VI se pare că pe drum a fost realizată o amenajare relativ târzie ce pare să prezinte o absidare (?) spre zona de SE, drumul este scos el nemaicontinuând spre S. Urme de slabe fundații puse direct pe drumul practic distrus indică o amenajare de locuire târzie.

În urma cercetărilor arheologice din zona de E a platoului central prin secțiunile nr. I, III, V, VI, VII și VIII, rezultă că drumul roman identificat pe mai bine de 150 m are un traseu rectiliniu și prezintă două faze de construcție, iar de-o parte și de alta a drumului sunt edificate construcții (case, barăci ?) ce se aliniază perfect la drum cu latura lor îngustă. Apar și construcții cu ziduri doar de piatră, dar și construcții cu pereți din lemn și pământ, ce au ca schelet de rezistență stâlpi groși de lemn. Apariția unor amenajări peste nivelul drumului care nu continuă, precum și prezența zidului ce folosește fragmente de monumente sunt argumente că în această zonă s-a locuit și în epoca post romană.

Secțiunea S. II cu lungimea de 45,6 m și S. IV cu lungimea de 12 m și lățimile de 1,5 m au fost trasate pe latura de N a platoului central, pe traseele ce coboară dinspre latura *dextra* a castrului mare de pe dealul Pomet, având un traseu perpendicular pe această latură *dextra* a castrului. Au fost surprinse alte două drumuri romane care au un traseu perpendicular față de drumul rectiliniu surprins în S. I, III, V, VII și VIII. Drumul surprins în S. II. în zona m. 13,6/18,6 are 5 m lățime și are traseul aproximativ paralel cu latura *dextra* a castrului, făcând legătura cu drumul ce iese prin *porta principalis dextra* a castrului de pe Pomet și continuă spre **așezarea militară** ce se dezvoltă pe terasele din jurul castrului. Al doilea drum ce apare identificat tot în S. II. între m. 28,1/33,7, are tot 5 m lățime și prezintă un traseu aproximativ paralel, oblic spre drumul identificat tot în S. II între m. 13,6/18,7 și perpendicular pe drumul surprins în S. I-VIII.

Între aceste două drumuri în S. II, a fost identificată o construcție cu ziduri de piatră, care pe latura sa vestică, surprinsă în S. II, prezintă 4 contraforți ce au lățimile între 0,9/1,2 m. Sigur această clădire, amplasată între două drumuri, este un depozit (*horreum*) pentru cereale și alte produse - prezența contraforților susține această identificare. La N de drum în imediata sa apropiere a apărut un aliniament format din mai multe gropi rectangulare de dimensiuni mai mari, gropi realizate pentru implantarea stâlpilor de lemn ce formau structura de rezistență a unei construcții ce ar putea să fie identificată cu o brutărie. În secțiune (S. II) a apărut un mare cuptor pentru copt pâine iar în profilul peretelui estic se pare că se conturează un alt cuptor de același tip. O construcție care prezintă mai multe faze de locuire și multe compartimentări a fost identificată la S de drum, peretele exterior aflându-se în zona m. 46 din S. II.

Și în această zonă de N a teraselor centrale de la S de latura *dextra* a castrului au apărut construcții de piatră dar și construcții cu pereții lucrați din lemn și pământ bătut, care au ca sistem de realizare a structurii de rezistență a întregii clădiri stâlpii masivi de lemn cu diametrul de 0,4/0,45 m înfipti în gropile rectangulare.

Secțiunea S. IV, trasată paralel cu S. II la cca. 0,7 m E de aceasta, a identificat drumul roman surprins și în secțiunea II între m. 28/33, drum care reprezintă artera principală de transport care face legătura între trama stradală a orașului și zona sa periferică. La S de drum a apărut un prag, zidul exterior și un zid de compartimentare al unei construcții romane.

Un alt sector central al orașului *Porolissum* a fost cercetat, prin realizarea a 4 (patru) secțiuni de control care au sondat o zonă aflată la cca. 70 m SSV de drumul roman ce are un traseu rectiliniu pe terasa principală

aflată la SE de latura *dextra* a castrului de pe Pomet și secționat de S. I; III; V; VII; VIII.

Secțiunea S. I. *forum* cu lungimea de 37,6 m și 1,5 m lățime are un traseu perpendicular pe planul rectangular ce apare în chiar mijlocul terasei, pe locul cel mai drept (plat) a întregii zone a orașului antic, reliefat în urma măsurătorilor geomagnetice. Astfel secțiunea S. I, a surprins zidurile cu grosimea de 0,8 m, ale unei clădiri impunătoare ce prezintă două încăperi (*tabernae*) pe latura îngustă, ce au 6 m și respectiv 4,8 m (20 și respectiv 16 picioare romane). La N, în afara zidului exterior, al impunătoarei clădiri, la cca. 2 m distanță apare demantelat un alt zid solid (0,8 m grosime) care probabil reprezenta baza unui portic ce era pe această latură a clădirii. De menționat că din dărâmătura zidului exterior a apărut un fragment de fus de coloană. La 5,4 m distanță (tot spre N) de zidul exterior, apare un alt zid, dar care are doar 0,7 m grosime zid ce credem că a preluat funcția de bază pentru *porticus*-ul care acum este amenajat pe acest zid și pe zidul aflat la 6 m distanță N de noul zid, acesta având tot 0,7 m grosime. Aceste două ziduri cu grosimea surprinsă aici de 0,7 m au un traseu paralel între ele, acestea fiind paralele și cu zidul exterior al clădirii impunătoare (*forum*) pe care o mărginesc. Aceste ziduri au fost surprinse în aceiași poziție paralelă la aceiași distanță unele de altele și în săpăturile efectuate pe această terasă în anii precedenți (1999-2000). Într-o primă fază aceste ziduri credem că formau baza unei duble colonade ce susținea o arhitravă, colonadă ce înconjură întreaga zonă centrală a orașului, având în mijloc clădirea impunătoare pe care o identificăm ca fiind *forum*-ul orașului *Porolissum*.

Secțiunile S. II *forum* cu lungimea de 19 și secțiunea S. III *forum* lungă de 10 m paralelă și trasată la 1 m N de S. II, au un traseu perpendicular pe S. I *forum*, în zona m. 29,6 a acesteia. Secțiunile S. II și S. III *forum* au fost trasate peste zidul median ce desparte cele două încăperi (*tabernae*) surprinse aici cea cu lățimea de 6 m (camera D) și cea de 4,8 m lățime (camera E). Aceste două secțiuni S. II și S. III *forum* au identificat alte 3 încăperi (*tabernae*) camera A cu lățimea de 5,4 m; camera B cu lățimea de 4,3 m și camera C cu lățimea de 4,8 m. De semnalat că toate încăperile identificate au zidurile cu grosimea de 0,8 m. Singur zidul exterior al camerei A are 0,7 m grosime, el se termină la aceiași adâncime ca și zidul aflat la 5,4 m în exteriorul clădirii spre N, identificat în S. I *forum*, respectiv la N de camera D, zid ce se termină plat cu un strat de mortar egalizator, uniform. Acest zid credem că formează practic baza pentru *porticus*-ul exterior a primei colonade. În S. III *forum* la 6 m E de zidul primei colonade paralel cu acesta apare zidul exterior al celei de-a doua colonade. Prin urmare și pe latura de NE a *forum*-ului apar la aceiași distanță de 5,4 m și respectiv 6 m aceleași două ziduri paralele cu zidurile *forum*-ului surprinse și pe latura de N în S. *forum*. Identificate în campania de cercetări a anului 2000 și pe latura de SV aceste două ziduri paralele, inițial baze pentru două colonade ce susțineau probabil fiecare câte o arhitravă masivă (?), înconjoară o suprafață de aproximativ 185 m x 115 m. Această suprafață cu dimensiuni considerabile, adăpostește clădirile oficiale ale orașului, *forum*-ul religios, *capitolium*-ul și piața centrală.

În încăperile D și E ale *forum*-ului de piatră apar stratigrafic trei faze principale de amenajare și locuire. Se observă pe o grosime considerabilă de peste 2,4 m de profil aceste amenajări, nivelări și reamenajări de podele care începând de la adâncimea actuală de -3,15 m cu faza a I-a de piatră se ajunge ca podeaua fazei ultime (a III-a) să fie amenajată la -1 m adâncime, podea pe care se prăbușesc

zidurile interioare când clădirea se distruge în timp. Faza I-a și a II-a prezintă mai multe subfaze de amenajare a podelelor care sunt realizate din *cocciopesto* așezat pe un strat de pământ negru compactat cu maiul. Desele nivelări ale interiorului *tabernae*-lor au dus ca în faza a III-a să fie blocate (zidite) ușile (ferestrele?) ce despărțeau nivelul podelei urcând până la nivelul chiar al ferestrelor. Aceeași stratigrafie apare și în încăperile A, B și C. De semnalat că încăperea B este prevăzută cu sistem de încălzire *hypocaustum* de tipul canalelor de lângă ziduri prin care aerul cald este condus apoi prin *tegulae mammatae* în pereți.

Începând de la -2,4/2,6 m adâncime și mai mare adâncime, în secțiunea S. I au apărut compartimentări transversale, ce aparțin fazei de lemn. În zona m. 18-19 din S. I *forum* a apărut urma clară a unui *murus caespiticius* lucrat din gllii (cărămizi nearse). Urme de stâlpi (cu diametru de peste 0,3 m grosime) au apărut în S. I *forum* în zona m. 14/15 și în zona m. 4, clar conturați pe fundul secțiunii la -2,8/-3 m.

Un zid (?) ce aparține fazei inițiale de amenajare a zonei, a apărut la -2,85/-3,2 m. adâncime sub podeaua primei faze de piatră a *forum*-ului. Inclusiv fundația *forum*-ului faza I acoperă zidul inițial, acest zid (perete) solid - (0,8 m grosime) ce era lucrat din lemn, argilă amestecată cu mortar și tencuieii de var. Ca orientare acest zid nu aparține fazelor de construcție (de lemn) sesizate în S. I, el pare să aparțină fazei inițiale de amenajare (de locuire) a zonei viitorului *forum*. Acestei faze îi corespunde o țiglă cu ștampila trupei *Cohors I Itureorum*.

În exteriorul zidurilor ce înconjoară *forum*-ul au fost sesizate mai multe faze de amenajare, nivelări succesive și reamenajare a podelelor fazelor succesive de locuire a acestei zone centrale.

În secțiunea S. I *forum*, în zona m. 1,8/5,6 sub straturile de pământ (peste 1,2 m grosime) depus în timp adus de pe pantele înconjurătoare a apărut un șanț ce are o deschidere de cca. 3,6/3,8 m și o adâncime (calculată de la baza stratului depus) de cca. -2,2 m. Acest șanț pornește imediat de sub nivelul de depunere a pământului adus de timp și taie toate nivelele romane de locuire a zonei respective. Prin poziția stratigrafică acest șanț este o realizare târzie din finalul epocii romane sau chiar imediat postromane. Terminat în formă de V cu icul la cca. -3,2 m adâncime, acest șanț se pare că este contemporan ca realizare cu supraînălțarea și îngroșarea până la 1,1 m a zidului colonadei exterioare care astfel devine practic un zid de incintă. Disponerea pietrelor noului zid (tipul diferit de piatră folosit, mortarul, tehnica de zidire a acestei supraînălțări) peste vechiul zid păstrat doar până la cca. 1 m înălțime, zid care a folosit un alt tip de piatră și mortar la construcția sa, arată foarte clar modul cum a fost realizată această supraînălțare târzie a zidului colonadei exterioare. Stratigrafic această supraînălțare a zidului colonadei exterioare corespunde ultimei amenajări a podelei principale pentru ultima fază de locuire în *tabernae*-le *forum*-ului. Șanțul de apărare care taie toate nivelele romane, supraînălțarea zidului colonadei exterioare și transformarea acestuia într-un zid de incintă aduc date extrem de importante cu privire la sfârșitul epocii romane și părăsirea zonei *Porolissum*. Fortificarea zonei centrale a orașului *Porolissum*, zonă ce cuprinde *forum*-ul, *capitolium* și alte clădiri publice, aduce elemente extrem de importante cu concluzii istorice deosebite privind

caracterul părăsirii Daciei și a locuirii daco-romane postaureliene în oraș în zona sa centrală.

Secțiunea S. IV *forum*, are 19 m lungime și 2 m lățime fiind trasată perpendicular pe secțiunea S. I *forum*, la 63 m SV de aceasta în dreptul m. 35 și 24 din S. I *forum*. Secțiunea S. IV. este paralelă cu S. IV/2000 și cu zidul colonadei exterioare surprins și în această secțiune. În secțiunea S. IV *forum* s-a surprins capătul sud-vestic al aliniamentului *tabernae*-lor de pe latura de N a impunătorului edificiu care este *forum*-ul orașului. A fost surprins zidul exterior sudic al ultimelor două *tabernae* care se delimitează cu dimensiunile de 2,7 și 3 m lățime. În aceasta a fost surprinsă podeaua de *cocciopesto* bine păstrată. De semnalat existența unei faze de locuire postromană în această ultimă *taberna*. Zidul exterior a fost parțial scos, s-a amenajat o intrare nouă care folosește ca prag un fragment paralelipipedic de arhitravă cu dimensiunile de 1,12 x 0,26 x 0,42 m. În zidul intrării nou practicate au fost folosite monumente (fragmente), iar stratul de mortar căzut care acoperă nivelul roman este scos (tăiat) de nivelul postroman de locuire în această *taberna* într-o perioadă sigur postromană. În această secțiune au fost surprinse clar 4 faze principale de amenajare (locuire) pentru etapa de piatră a orașului. Tot aici a fost identificată și faza de lemn a unei fortificații inițiale a zonei, de la care s-a păstrat, parțial sub zidurile *forum*-ului de piatră, șanțul în formă de ic. Acest șanț are lățimea păstrată de 3,8 m, iar adâncimea icului se află la -3,2 m adâncime față de cota 0 (zero - suprafața actuală) sau la cca. -2,2 față de vechiul nivel de călcare al fazei de lemn. Închizând o suprafață ce se află la V de traseul acestui șanț inițial de fortificație, șanț surprins și în secțiunea S. IV/2000 și având același traseu, putem crede că în suprafața plană cu dimensiunile de cca. 100 m x 140/150 m, în primii ai sosirii romanilor aici la *Porolissum*, pe această suprafață a existat una din fortificațiile militare pentru trupele ce au campat (cantonat) aici încă din timpul împăratului *Traian*. Atât pentru lămurirea acestei situații privind existența unei fortificații din prima fază pe acest platou, cât și pentru continuarea cercetării prezenței fortificației târzii (șanțul) din jurul *forum*-ului, a locuirii sigur postromane puse clar în evidență de cercetările anului acesta, este necesară continuarea pe scară mare a cercetărilor arheologice începute în zona centrală a orașului roman *Porolissum*.

Concluziile istorice ce se impun privind intensitatea locuirii romane, identificarea a cel puțin 3 faze de piatră, a prezenței locuirii postaureliene în această zonă, a fortificării zonei centrale a orașului într-o perioadă târzie a epocii romane, poate chiar după părăsirea Daciei, toate aceste concluzii depășesc caracterul unor date pur tehnice și de importanță locală, concluziile istorice au deja o importanță națională deosebită privind în special studierea epocii romane târzii postaureliene și nu numai.

126. Jijila, com. Jijila, jud. Tulcea

Punct: Cetățuia (La movila popii Isac)

Cod sit: 160626.02

Colectiv: Gavrilă Simion (ICEM Tulcea)

Obiectivul arheologic numit de localnici „Cetățuia” sau „La movila popii Isac” se află pe teritoriul comunei Jijila, în zona izvoarelor pârâului Jijilei, la 9 km (în linie dreaptă) distanță de localitate pe direcția SV sau 12 km pe drumul de pământ de pe valea pârâului. Platoul cetății se află la

altitudinea de 175 m dintre latitudinea 45°15' și longitudinea 28°15'.

Prin sondajul arheologic programat și realizat s-a urmărit obținerea unei documentații asupra acestei așezări fortificate natural și artificial.

Cercetarea de suprafață efectuată a avut ca rezultat stabilirea următoarelor precizări: platoul amintit are pantele de NV și de NE abrupte, cu o verticalitate de peste 50°, iar cea de SE cu o înclinare mai puțin abruptă a fost excarpată de pe urma căreia a rezultat realizarea a două terase pe care s-au înălțat valuri de pământ artificiale.

Partea superioară a platoului prin care se realiza legătura cu restul teritoriului din jur a fost fortificată de la o pantă la alta cu trei valuri de pământ și două șanțuri de apărare, realizându-se prin aceste lucrări un loc fortificat de cca. 5 ha.

Săpătura s-a efectuat printr-o secțiune în suprafață de aproape 200 m.p. (184 m.p.) la o adâncime medie de -1/-1,2 m. În cele 26 de gropi descoperite în secțiune și la cele două locuințe, adâncimea săpăturii ajunge până la -2 m.

Prin sondajul efectuat nu s-a putut obține date de natură să clarifice care din suprafețele cetății a fost cea mai locuită și nici în ce perioadă istorică s-a realizat fortificarea acestei așezări.

Documentația obținută confirmă prezența unor comunități din ultima perioadă a bronzului târziu, care au aparținut culturii Sabatinovka - Noua - Coslogeni. O documentație mai bogată ne-a dat-o materialele descoperite care aparțin culturii de tip Babadag, mai ales faza I, precum și din celelalte două faze (II și III). În aceeași măsură ne este documentată și locuirea platoului în ultima **perioadă hallstattană** (sec. VII - V a. Chr) de când apreciem să fi fost realizată și fortificarea acestei așezări.

Încadrarea cronologică amintită a fost determinată de materialul ceramic descoperit, grupat și clasificat de cercetătorii culturii Babadag.

Planșa 69

127. Jupa, mun. Caransebeș, jud. Caraș Severin [Tibiscum]

Punct: La Drum - Zăvoi (Cetate sau Peste Ziduri)

Cod sit: 51038 01

Colectiv: Adrian Ardeț - responsabil (MJERG Caransebeș), Lucia Carmen Ardeț - responsabil sector (Liceul Teoretic „Traian Doda” Caransebeș), elevii cercului de arheologie „Constantin Daicovicu” de la Liceul Teoretic „Traian Doda” Caransebeș.

Scurtă prezentare a sitului

Rezervația Arheologică de la Tibiscum-Jupa a fost inaugurată în anul 1980 (Bona/Gumă/Groza 1990, 140-144) însumând o suprafață de teren de cca. 17 ha în care sunt protejate monumentele romane scoase la suprafață în urma cercetărilor arheologice. Primele cercetări arheologice sistematice sunt inițiate în anii 1923-1924 de către G. G. Mateescu de la Universitatea din Cluj și Ioan Boroș din partea Comisiunii Monumentelor istorice, Filiala Banat. Aceste cercetări au rămas nepublicate, materialul descoperit păstrându-se la Muzeul din Lugoj.

În anul 1964 Marius Moga împreună cu un colectiv de cercetători de la Muzeul Banatului din Timișoara (Moga 1970, p. 135-149; Moga 1971, p. 55-56, Fig. 1-2) din care

au făcut parte Ortansa Radu și Florin Medelet desfășoară o activitate remarcabilă dezvelind o bună parte din castru și așezarea civilă aflată la N de acesta. Din anul 1975 în colectivul de cercetare sunt cooptați alături de mai vechii cercetători și Doina Benea arheolog la Muzeul Banatului din Timișoara și Richard Petrovsky de la Muzeul din Caransebeș (Moga/Medelet/Benea/Petrovsky 1979, p. 215-218).

Începând cu anul 1976 și până în prezent, la Tibiscum au existat două colective de cercetare, unul coordonat de către Doina Benea (Benea/Bona 1994), reprezentând Muzeul Banatului din Timișoara și celălalt colectiv condus de către Petru Bona (Bona/R. Petrovsky/M. Petrovsky 1982, 311-330-Bona/R. Petrovsky/M. Petrovsky 1983, 405-432-Bona/Petrovsky/M. Petrovsky/Rogozea 1982, 185-207) reprezentând Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță Caransebeș, din care au făcut parte R. Petrovsky, M. Petrovsky, P. Rogozea și S. M. Petrescu.

Obiectivele cercetării

Pentru campania arheologică 2001 ne-am propus executarea unor lucrări de conservare primară la clădirile aflate în incinta „Așezării civile” aflate la N de castrul militar clădiri aflate într-un stadiu avansat de degradare.

Pentru a facilita lucrările de conservare, prima etapă a reprezentat-o curățarea și degajarea terenului din perimetrul drumului roman și a clădirilor XIII (4), IV (?) și V(5) dezvelite și conservate de către Marius Moga și colaboratori în anii 1965-1974.

Rezultatele cercetărilor și interpretarea lor

Campania arheologică s-a desfășurat în perioada 1-30 iulie 2001 și a fost finanțată de către Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță din Caransebeș. A fost curățat drumul roman pe o porțiune de 50 m N-S, a fost degajat pământul aruncat peste clădirea XIII(4) și s-au curățat suprafețele clădirilor IV (?) și V (5) care pe parcursul lunilor octombrie-noiembrie au fost conservate.

Drumul roman

Cunoscut mai mult din fotografiile făcute de către Marius Moga și prezente în expoziția Muzeului Rezervației Arheologice de la Tibiscum, drumul care străbate așezarea civilă are o lățime de 7 m și este pavat cu lespezi de calcar. Datorită vegetației abundente crescută aici s-a considerat că acest drum are o lățime de 3,50 m (Benea/Bona 1994, 64), existând numai sporadic lespezi de calcar.

Cu ajutorul elevilor de la cercul de arheologie „Constantin Daicovicu” de la Liceul „Traian Doda” Caransebeș am reușit să curățăm o porțiune de 50 m ce pornește din capătul nordic al așezării și merge până în dreptul clădirii III (3). Drumul este bombat la centru și are o substrucție din nisip fin. Lespezile de calcar sunt grupate în trei zone ale porțiunii curățate de noi. Acestea au dimensiunile de 1 x 0,5 m și o grosime de 0,25-0,35 m. Cel mai bine sunt păstrate în colțul clădirii III, unde constatăm dispunerea acestora pe o suprafață de 2,5 x 7 m.

Nu am descoperit material arheologic, decât cu excepția micilor fragmente ceramice și a bucăților de cărămidă.

Pregătirea Clădirii XIII (4) pentru conservare

Lucrările la acest obiectiv au presupus degajarea pământului aruncat peste o parte din clădire de către cercetătorii care au săpat aici în urmă cu ani. În acest sens am trasat o casetă de 10 x 4 m în care a fost degajat terenul de pământ și dărâmată până la nivelul fundației zidului care se prelungește în formă de L. A fost curățat acest zid din piatră de râu legat cu mortar, care are o grosime de 0,6 m. La cca. 0,8 m de temelia zidului a apărut o bază de piatră și

cărămizi cu dimensiunile de 0,65 x 0,55 m. Noi nu am curățat decât până la nivelul podelei care este confecționată din lut galben și nu prezintă urme de cercetare arheologică. Datorită faptului că această clădire nu a fost cercetată integral am considerat oportun să oprim lucrările de pregătire a conservării primare la această locuință până când nu vor fi terminate lucrările de cercetare arheologică.

Conservare primară

La sfârșitul lunii octombrie 2001 au început lucrările de conservare primară la Clădirile IV (?) și V (5) din Așezarea Civilă de la Tibiscum-Jupa. Aceste lucrări au presupus reclădirea porțiunilor de zid dărâmate sau repararea în cazul în care stricăciunile nu au fost atât de mari. Menționăm că lucrări de conservare la aceste clădiri nu s-au mai făcut de trei zeci de ani!

Clădirea IV (?) a fost cercetată de către Marius Moga, care o și conservă. Dimensiunile clădirii sunt de 9,5 x 7 m, temelia zidurilor care este în picioare are o grosime de 0,6-0,7 m.

Clădirea V (5) cercetată și aceasta tot de către Marius Moga în anii '70 apare în literatura de specialitate ca fiind o clădire cu destinație necunoscută (Benea/Bona 1994, 65). Fundațiile sunt realizate din piatră de râu legată cu mortar având dimensiunile de L/față = 19,5 m, L/spate = 18 m, l/N = 18 m și l/S = 19,5 m. Ca și în cazul celorlalte clădiri, grosimea zidurilor variază între 0,6-0,7 m.

Fundațiile ambelor clădiri au fost acoperite cu o șapă de ciment cu o grosime de 0,5 m.

Tehnici de cercetare și conservare utilizate

Au fost folosite metodele obișnuite, zidăria din piatră de râu nu a prezentat probleme deosebite pentru a folosi metode și soluții ingineresti.

Obiectivele cercetărilor și conservărilor viitoare

Pentru protejarea și conservarea ansamblului arhitectonic roman de la Tibiscum se impun în perioada imediat următoare atât lucrări de conservare primară, cât și lucrări de restaurare care să poată deschide acest complex arheologic spre vizitare de către marele public. Pentru ca să putem efectua lucrări de restaurare se impun cercetări arheologice de urgență pentru finalizarea Clădirii XIII (4). Un element foarte important în cunoașterea așezării civile de la Tibiscum îl reprezintă drumul care străbate așezarea. Acest drum după informațiile noastre nu a fost secționat de către Marius Moga, neexistând nici o corelație între acesta și dezvoltarea construcțiilor din piatră. În acest sens propunem o secțiune de 10 x 4 m în dreptul Clădirii I (1), după care vom întocmi documentația necesară trecere la restaurarea drumului și completarea acestuia cu lespezi de calcar.

Pentru anul 2002 propunem continuarea lucrărilor de conservare primară la Clădirea VI (6) și curățarea în continuare a drumului roman până în capătul așezării.

Bibliografie:

1. Bona/Gumă/Groza 1990 - P. Bona, Nicoleta Gumă, L. Groza, Caransebeș, *700 de ani de atestare documentară*, Caransebeș, 1990, p. 140-144, Fig. 102.
2. Moga 1970 - M. Moga, *Garnizoana romană de la Tibiscum*, ActaMN VII, 1970, p. 135-149.
3. Moga 1971 - M. Moga, *Tibiscum*, Buletinul Monumentelor Istorice, Nr. 2, București, 1971, p. 55-56, Fig. 1-2.
4. Moga/Medelet/Benea/Petrovsky 1979 - M. Moga, Fl. Medelet, Doina Benea, R. Petrovsky, *Cercetări*

arheologice din Castrul Tibiscum (Campania 1976), MCA, XIII-a Sesiune Anuală de Rapoarte, Oradea, 1979, p. 215-218

5. Bona/R. Petrovsky/M. Petrovsky 1982-*Tibiscum - cercetări arheologice (I)*, (1976-1979), ActaMN XX, 1983, p. 311-330.

6. Bona/R. Petrovsky/M. Petrovsky 1983-*Tibiscum - cercetări arheologice (II)*, (1976-1979), ActaMN XX, 1983, p. 405-432.

7. Bona/R. Petrovsky/M. Petrovsky/P. Rogoza, *Tibiscum - cercetări arheologice (II)*, (1980-1981), Studii și Comunicări de Etnografie și Istorie Caransebeș IV, Caransebeș, 1982, p. 185-207.

Abstract

The archeological research undertaken at „The Archeological Reservation from Tibiscum”, Jupa village, Caransebeș town, Caraș-Severin county was concentrated on the elementary conservation of the Roman urban buildings. On this occasion were cleaned the roman road of “Civilian Settlement”, the Edifice XIII (4) and was repaired the stone wall of the Edifices IV (?) and V (5).

128. Jurilovca, com. Jurilovca, jud. Tulcea [Argamum, Orgame]

Punct: Capul Dolojman, Insula Biseriçuța

Cod sit: 160653.02, 160653.03

Colectiv: Mihaela Mănușu Adameșteanu - responsabil științific (IAB)

Sectoarele vizate de săpăturile arheologice din anul 2001 au fost:

- **Incinta Greacă** (resp. Mihaela Mănușu Adameșteanu, IAB)
- **Faleză E** (resp. Mihaela Mănușu Adameșteanu, IAB)
- **Central: Bazilica II, Bazilica I și Poarta Mare** (resp. F. Topoleanu, ICEM Tulcea)
- **V - intervalar** (resp. Lians Oța, IAB)
- **Extra muros** (resp. Mihaela Iacob, ICEM Tulcea)
- **Necropola tumulară greacă** (resp. Vasilica Lungu, ISSEE București)
- **Insula Biseriçuța** (resp. F. Topoleanu, ICEM Tulcea)
- **Relevee și secțiuni de arhitectură, studiu al tehnicilor de construcție și al evoluției urbanistice a sitului în antichitate** (resp. arh. Monica Mărgineanu Cârstoiu (IAB)

Săpăturile din programul de cercetare al anului 2001 au fost finanțate de Serviciul de Arheologie din cadrul Ministerului Culturii și Cultelor, care a încheiat contracte cu fiecare din instituțiile partenere la cercetarea sitului arheologic Orgame/Argamum.

Totodată s-a inițiat o **cercetare arheologică interdisciplinară**, în colaborare cu Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Geologie și Geo-Ecologie Marină (GeoEcoMar), în scopul obținerii de precizări referitoare la evoluția geomorfologică a sitului din antichitate până în prezent (prin sondaje seismo-acustice realizate pe lacul Razelm) și al identificării caracteristicilor paleoambientale ale zonei (geologie, morfologie, seismicitate specifică, hidrologie, evoluție climatică etc.) în perioada viețuirii antice la Capul Dolojman. Cercetările s-au finalizat în

două rapoarte scrise, conținând un set de informații primare cu privire la tematica abordată, detalierea diverselor aspecte urmând a fi realizată prin cercetări de profil. Cele două cercetări au fost finanțate de Ministerul Culturii și Cultelor, prin Serviciul de Arheologie. Cele două rapoarte vor fi publicate integral.

Sector: Faleză E și Incinta greacă

Colectiv: Mihaela Mănușu-Adameșteanu - responsabil sector, Monica Mărgineanu Cârstoiu (IAB), Rodica Marghitu-Oanță (MNIR), Sorin Ailincăi (ICEM Tulcea), Nicolae Mirișoiu (IA București), Ștefan Bîlici (UAIM București), Virgil Apostol (MNIR) și studenții: Trăușan Radu, Oprea Ionuț, Odăgescu Ștefan (UAIM București), Anca-Cristina Dan (Facultatea de Limbi Clasice, Univ. București), Shevaun Fergus (Univ. Durham)

Sectorul incinta greacă

Săpăturile arheologice din **sectorul „Incinta greacă”** au continuat cercetarea traseului sudic al zidului de apărare a orașului grec și identificarea urmelor acestuia pe latura de S a Capului Dolojman. Reamintim că vestigiile atribuite fortificației grecești au fost surprinse anterior de Maria Coja de-a lungul falezei estice a Capului Dolojman, cronologia sa îmbrăcând intervalul dintre **sfârșitul sec. V a. Chr. și sfârșitul sec. IV a. Chr.** Reluarea investigațiilor la acest obiectiv a fost impusă de starea de conservare precară a vestigiilor deja identificate și de nevoia confirmării existenței, cunoașterii traseului, tipologiei și determinării perioadei de funcționare a fortificațiilor așezării grecești. Aceste informații pot fi relevante pentru determinarea tipului de locuire și de organizare a spațiului, a evoluției relației topografice dintre așezare și necropolă, precum și în evaluarea statutului politic al așezării.

Pornind de la rezultatele campaniilor de săpături anterioare, cercetarea din anul 2001 s-a desfășurat sub forma unui sondaj având dimensiunile de 20 m x 2 m (SIG 003). SIG 003 este amplasat la 20 m V de SIG 001, fiind perpendicular pe panta accentuată a reliefului actual (diferența de nivel între capătul de N și capătul de S al tranșeei: 5,25 m). Dincolo de confirmarea stratigrafiei observate în sondajele precedente, cu accidente datorate alunecării straturilor de-a lungul pantei (evidentă și în profilul secțiunii SIG 003), nu au fost surprinse alte structuri construite cu excepția unei fundații de zid, apărută la adâncimea de -1/-1,5 m, realizată din plăci și bolovani de calcar sumar fasonați, având ca liant pământul galben. Zidul, al cărui traseu urmărește direcția E-V, are lățimea de ± 3 m (măsurabilă în prezent 2,8 m) și se păstrează pe o înălțime de cinci-șase asize amenajate în retragere (0,5/0,7 m). El este suprapus de un șanț (?) de demantelare a cărui atribuire cronologică rămâne dificilă, întrucât se conturează imediat sub vegetalul actual, în condițiile în care panta accentuată a favorizat permanent spălarea straturilor superficiale. Atât la N, cât și la S de traseul confirmat al zidului, la adâncimi variind, în funcție de pantă, între -0,5 m și -1 m, sunt risipiți bolovani având același aspect cu cei utilizați la edificarea acestuia, ceea ce, eventual, ar putea sugera nivelul său de construcție. Corelarea observațiilor din teren, stratigrafice, studiul detaliat al inventarului arheologic recoltat, constând în fragmente ceramice atribuibile **epocilor arhaică** (sec. VI a. Chr.) și **clasică** (sec. V-IV a. Chr.) și confruntarea lor cu relieful și secțiunile de arhitectură vor conduce către

precizările cronologice necesare privind perioada de funcționare a acestui zid.

Corelarea datelor furnizate de cercetările Mariei Coja cu cele obținute de noi, prin programul inițiat în 1998, va îngădui reconstituirea ipotetică a traseului acestor fortificații în zona sud-estică a sitului. Totodată, continuarea săpăturilor pentru verificarea traseului acestui monument se dovedește necesară, atât prin reluarea unor puncte din cercetările din anii trecuți, cât și prin amplasarea altor sondaje la intervale regulate, pe direcția indicată de tronsonul de zid deja cunoscut. Cât privește restul secțiunii SIG 003, trebuie precizat că cercetarea de anul acesta, deși neepuizată, confirmă, prin aspectul terenului și datele stratigrafice, o morfologie antică a Capului Dolojman semnificativ diferită de cea actuală, propice locuirii în terase amenajate: adâncimea maximă la care s-a oprit cercetarea, în vecinătatea fațadei sudice a zidului, este de -2,85 m, lăsând neepuizat un strat de depunere arhaică databil în sec. VI a. Chr.

În același sector, însă în prelungirea SIG 001, la extremitatea nordică a acesteia, au fost practicate trei casete cu dimensiunile de 2 m x 2 m, câte două pe fiecare latură și una în continuarea SIG 001. Scopul acestor intervenții a fost verificarea stratigrafiei în zona în care în campania precedentă a fost identificat un complex funerar hallstattian atribuit culturii Babadag II și recuperarea integrală a depunerilor din acest complex. Cu acest prilej a fost degajată și latura de N a gropii, efectuându-se observații cu privire la amenajarea sa. S-a observat că groapa a fost săpată în stâncă, având forma unui trunchi de con cu baza mare, ovoidală, în jos. În umplutura gropii s-a observat un strat de cenușă în care erau risipite fragmente provenind de la aproximativ 78 de vase ceramice, un humerus uman incinerat și multe oase de animale arse diferit. Groapa a fost distrusă parțial prin suprapunerea unui zid orientat E-V, construit din bolovani de piatră sumar fasonați, legați cu lut. Fragmentele ceramice descoperite printre pietrele zidului îngăduie o datare către sfârșitul sec. V - prima jumătate a sec. IV a. Chr. Din complexul funerar hallstattian au fost recuperate alte patru schelete (ridicând la 13 numărul indivizilor identificați, ale căror oseminte erau în conexiune anatomică diferită) și un obiect de inventar din fier. Scheletele sunt în prezent supuse expertizei antropologice, iar întregul ansamblu va fi studiat în contextul informațiilor deja acumulate privind atestarea existenței unui orizont cultural Babadag la Capul Dolojman. Studiul ceramicii descoperite a îngăduit datarea întregului complex în faza a doua a culturii Babadag.

Sectorul Faleză E

În interiorul fortificației romano-bizantine, în sectorul **Faleză E**, au fost trasate opt noi casete, dispuse în șiruri de câte patru pe latura de N a sectorului. Scopul acestei extinderi a fost degajarea completă a unui edificiu cercetat parțial în anii 1987-1988 și conturarea insulei urbane din vecinătatea incintei și a bazilicii 3. Casetele, totalizând o suprafață de cca. 200 m.p., au fiecare dimensiunile de 5 x 5 m, fiind separate prin martori de 1 m. Datorită complexității situațiilor arheologice întâlnite, cercetarea a avansat în numai șapte (C1-01, C2-01, C3-01, C4-01, C6-01, C7-01, C8-01) dintre cele opt casete trasate, cea de-a opta (C5-01) rămânând a fi deschisă în campania următoare. Săpătura a permis conturarea și degajarea parțială sau completă a cinci încăperi, aparținând la cca. patru edificii, care au cunoscut mai multe faze constructive și de reamenajări.

În suprafața investigată, situată în vecinătatea falezei, cu pantă accentuată spre E (diferență de nivel de peste 2 m

între extremitățile sale de E și de V) s-a constatat că datorită eroziunii și alunecărilor de teren, în special spre ENE, nivelurile sunt spălate și deranjate, în timp ce cea mai mare parte a depunerilor de pe latura de V au fost afectate de o groapă de extragere a pietrei, identificabilă de la nivelul vegetalului actual.

În zonele în care stratigrafia nu pare deranjată, s-au păstrat indicii privind existența a trei niveluri romano-bizantine, succedându-se în cursul sec. VI - începutul sec. VII p. Chr., corespunzând a trei momente constructive, identificabile în tronsoanele de ziduri degajate. Un al patrulea moment constructiv, care le-a precedat pe acestea, pare să aparțină tot perioadei romano-bizantine, fiind ilustrat prin resturile unor edificii cu zidărie din blochete de calcar îngrijit prelucrate, cu dimensiuni oarecum uniforme. Starea în care se păstrează tronsoanele de zid atribuibile acestei faze, cu traseele puternic deformate, demantelate haotic și dărâmurile amplu risipite, amestecate cu resturi de chirpici, lut brun roșcat sugerând un incendiu puternic, sticlă de geam deformată la temperaturi înalte, sugerează o distrugere violentă urmată de o nivelare a dărâmurilor, inclusiv prin umplerea unor spații cu pământ galben steril (praf de calcar?). În casetele C3-01 și C7-01 se evidențiază o "groapă" de formă aproximativ rectangulară. Umplutura sa se compune din bucăți mari de chirpici ars, fragmente de țigle și olane, bucăți de lemn carbonizat, fragmente mari de sticlă de geam trecut prin incendiu, piatră provenind din zidurile învecinate. Deși dărâmurile care formează umplutura acestei gropi ating pe alocuri nivelul de călcare actual, ea pare căpăcuită de stratul de pământ galben și brun roșcat care nivelează ruinele acestei distrugerii violente, la baza sa fiind degajate bârne și scânduri masive din lemn carbonizat. În momentele constructive ulterioare, succesiv, tronsoane ale zidurilor acestei faze au fost refolosite drept fundații sau elemente de sprijin pentru alte amenajări urbanistice (pavaje, canale).

Deși abundent, inventarul ceramic recoltat se compune mai ales din amfore de transport decorate cu striuri și coaste, care au o lungă evoluție în sec. V-VII p. Chr. Alături de ele, în cantități sensibil mai reduse, au apărut fragmente de opaițe, oale de bucătărie și câteva fragmente de castroane și platouri. Impresionantă este cantitatea și varietatea fragmentelor vitroase, constând atât în bucăți deformate la căldură, cât și în sticlă de geam sau forme de recipiente variate, caracteristice epocii. Printre descoperirile metalice mai de seamă, alături de monede, se remarcă piese de centură din bronz caracteristice sec. VI p. Chr., aplici decorate cu motive vegetale, cârlige din bronz, lame de cuțit, cuie și săgeți din fier.

În două casete (C1-01 și C8-01), sub vestigiile romano-bizantine a fost identificat un strat cu urme de **locuire greacă** a cărei cronologie, prin ceramica furnizată, începe în **epoca arhaică** (sec VI a. Chr.) și se încheie în ultimul sfert al sec. IV a. Chr. Cercetarea în detaliu a acestor depuneri nu se poate face decât sub forma sondajelor, datorită densității monumentelor romano-bizantine în această zonă.

În timpul cercetărilor din cele două sectoare, s-a realizat și completarea releveului topografic și de arhitectură pentru structurile nou descoperite, completându-se, unde era cazul, și secțiunile de arhitectură.

Săpăturile arheologice efectuate în anul 2001 în sectoarele **Incinta greacă și Faleză E** au furnizat un bogat și variat material ceramic fragmentar, preponderent grec și romano-bizantin, parțial întregibil, metalic (monede, piese de centură, vârfuri de săgeți și alte obiecte din bronz și fier), din sticlă (fragmente de vase, mărgelile, sticlă de geam). De remarcat este și abundența materialului tegular - grec și romano-bizantin - recoltat, al cărui studiu poate furniza informații interesante cu privire la proveniența sa. Studiul inventarului arheologic mobil va contribui la precizarea cronologiei complexelor investigate.

Sector: *intervalla*

Colectiv: Liana Oța - responsabil sector (IAB)

Sectorul este amplasat pe latura vestică a **cetății romano-bizantine**, între valurile de apărare. Obiectivul cercetării îl reprezintă obținerea de date asupra caracterului locuirii sectorului menționat, alături de corelarea și completarea acestor date cu rezultate ale cercetărilor privind **valurile de apărare și incinta vestică a cetății**.

Cercetarea a început în 1995 prin trasarea unei secțiuni de sondaj și a fost reluată în 1997, prin extinderea spre N cu trei casete. În anul 2001 s-au deschis alte șapte casete, cu dimensiuni de 5 x 5 m.

Deși departe de a fi definitive, rezultatele cercetării conturează deja câteva aspecte ale problematicei privind utilizarea spațiului intervalar.

Adâncimile mici la care a fost surprinsă stâncă (-0,59/-0,97 m), starea fragmentară a materialului ceramic și faptul că încă din stratul vegetal ceramica romano-bizantină a fost descoperită amestecată cu ceramică arhaică și foarte puține fragmente ceramice aparținând sec. I a. Chr. - I p. Chr. și perioadei romane timpurii dau temei presupunerii că zona a fost decapată pe alocuri chiar până la stâncă, cel mai probabil cu ocazia construirii valurilor de apărare.

Un alt aspect al cercetării se referă la stratul de locuire arhaic, atestat inițial doar prin ceramica tipică (un număr mare de fragmente provenind de la boluri cu păsări, fragmente de amfore, ceramică cenușie și ceramică lucrată cu mâna). Lotul ceramic este unitar cronologic (de la **sfârșitul sec. VII până la mijlocul sec. VI a. Chr.**) și cultural (se încadrează grupului cu dominantă culturală greco-orientală surprins și în alte sectoare)¹. În 1997 și 2001, stratul arhaic a fost documentat și prin structuri de locuire amenajate direct pe stâncă (dale de calcar marcând un nivel de călcare, gropi săpate în stâncă). Prezența sporadică a acestor structuri de locuire se explică pe de o parte prin circumstanțele cercetării, aflată în faza de început, pe de altă parte prin intervenția constructivă din antichitatea târzie, care a distrus probabil multe din urmele precedente de amenajare a spațiului cercetat.

Cel de-al treilea aspect al cercetării vizează o altă etapă majoră a locuirii sectorului intervalar, și anume epoca **romano-bizantină**. În această perioadă pot fi încadrate câteva fundații de ziduri și urmele unei străzi, construită din piatră de calcar și orientată NE-SV. Cele șase fundații de ziduri, construite din meloane de calcar legate cu pământ, se păstrează pe înălțimi cuprinse între 0,13/0,4 m (între una și cinci asize) și grosimi cuprinse între 0,57/0,72 m. Aceeași durată scurtă până în prezent (trei campanii) a programului de cercetare a sectorului menționat și starea precară de conservare a fundațiilor nu permit deocamdată decât ipoteze privind tipul și durata locuirii romano-bizantine. Faptul că se

mai păstrează doar fundațiile zidurilor, care au fost sigilate de un strat de dărâmatură din pietre de calcar în care s-a descoperit o monedă *Justinian* (558-559 p. Chr.)² îndreptățește presupunerea că în perioada amintită zidurile fuseseră dezafectate, poate ca urmare a ridicării unuia dintre cele două valuri de apărare, valuri care barează accesul dinspre V al promontoriului pe care se află fortificația romano-bizantină. Traseul și diferențele privind tehnica de construcție a fundațiilor menționate sugerează cel puțin două faze de locuire, care vor trebui clarificate de cercetările viitoare. În acest moment, cert este doar că locuirea a fost în orice caz anterioară mijlocului sec. VI p. Chr.

Note:

1. M. Mănușu-Adameșteanu, *Argamum. Sectorul faleză de E (F. E.)*, MCA (serie nouă), I, 1999, p. 155.
2. Identificată de dl. Gh. Poenaru-Bordea, căruia îi mulțumesc și pe această cale.

Sectoare: *Bazilica II, Bazilica I, Poarta Mare*

Colectiv: Florin Topoleanu - responsabil sector (ICEM Tulcea), Iulian Vizauer (DCCPCN Tulcea), Mihai Paraschiv (student, UAIC Iași)

În campania anul 2001, cercetările arheologice din cetatea greco-romană *Argamum* (com. Jurilovca, jud. Tulcea), prima așezare de tip urban de pe teritoriul României menționată într-un izvor antic (sec. VI a. Chr.), au avut în vedere trei sectoare importante: **Bazilica II, Bazilica I și Poarta Mare**, toate aflate în partea de N a perimetrului intravilan.

Această zonă a cetății prezintă câteva trăsături aparte care impun o abordare particulară cercetării arheologice și interpretării stratigrafice.

Jumătatea de N a cetății este mult mai înaltă decât cea de S, spre care panta platoului este sensibil accentuată, datorită formei stâncii promontoriului pe care a fost construit monumentul. Acest lucru a determinat, așa spune în mod firesc, ca locuitorii așezării să decapeze sistematic nivelurile anterioare până la stâncă pe care și-au așezat temelile edificiilor. De aceea, aici se păstrează doar **monumentele romano-bizantine**, cu precădere cele aparținând sec. VI p. Chr., în timp ce la S, săpăturile au putut cunoaște în succesiune aproape completă, nivelurile de locuire începând cu cele aparținând culturii **Babadag** sau celei **grecești arhaice**.

Cota și forma stâncii din partea de N au impus, de asemenea, amenajarea acesteia în funcție de edificiile ce urmau a fi construite în diferite etape istorice, astfel că în unele cazuri întâlnim terasări chiar și în perimetrul aceluiași monument. Este motivul pentru care uneori același nivel poate fi găsit la adâncimi diferite despărțite doar de ziduri de compartimentare.

Dificultatea interpretării stratigrafice este amplificată și de numeroasele gropi de demantelare pentru extragerea pietrei, dar și de săpăturile arheologice despre care nu s-au păstrat nici un fel de informații, datorate în principal lui Paul Nicorescu, practicate, mai ales în preajma monumentelor cercetate de acesta.

Sectorul *Bazilica II*

Cel mai important obiectiv al sectorului este **bazilica trinavată**, cercetată parțial de către Paul Nicorescu și

Maria Coja. Din anul 1981 au fost reluate cercetările sistematice prin extinderea spre V pe bazilică, cu scopul de a se face legătura stratigrafică urbanistică dar muzeală cu sectoarele aflate în apropiere: Poarta Mare și Bazilica I.

În campania anului 2001 au fost practicate opt casete (primele trei începute în 2000) orientate E - V, de-a lungul laturii de S a sectorului. Casetele, numerotate de la 1 la 8, de la E la V, au dimensiunile de 5 x 5 m, cu martori de 1 m între ele. Scopul cercetărilor din această vară este acela de a identifica legătura stratigrafică dintre anexele bazilicii timpurii cu monumentele mai recente, de a afla modalitatea de acces în bazilică, de a urmări direcția străzii orientată spre Poarta Mare.

În toatele cele opt casete a apărut un strat compact de dărâmătură la -0,1/0,2 m format din stratul de blochete din piatră, cărămizi și țigle fragmentare. Sub dărâmătură, coamele zidurilor se conturează de la -0,15/-0,45 m.

O altă caracteristică întâlnită aproape în fiecare din cele opt casete sunt gropile de demantelare pentru extragerea pietrei, fiind astfel afectate nivelurile de locuire ca și zidurile edificiilor.

În caseta 1 (C. 1) am găsit latura sudică a anexelor timpurii ale bazilicii, zid construit din piatră legată cu pământ, lat de cca. 0,7 m care depășește linia zidului intrării în bazilică de sec. VI d. Chr. Zidul îngrijit construit pe stâncă urmărește forma acesteia, adâncindu-și temelia și într-o groapă menajeră de **epocă elenistică** din care a fost recuperat material arheologic tipic acestei epoci.

Zidul anexelor timpurii se regăsește spre V în C. 2, unde face colț spre N cu zidul oblic aflat la intrarea în bazilică, zid a cărui rol nu era cunoscut până în prezent. În acest fel se poate presupune că în prima sa fază din sec. V d. Chr. bazilica era îmbrăcată de construcții anexe, nu numai pe latura de S, ci și în perimetrul din fața intrării. Din cauza unei gropi care afectează întreaga suprafață a casetei, primul nivel păstrat se găsește la -1,3 m.

În C. 3 apare zidul orientat N - S al edificiului 1 (E1), cunoscut din campaniile anterioare. Din păcate, și aici, o groapă afectează paramentul de V al zidului astfel că prima asiză am găsit-o la -1 m. Nivelul aflat și aici la -1,3 m este bine păstrat, construit din lut bine bătătorit, cu material ceramic determinabil.

Și în colțul de NV al C4 a părut unul din zidurile E1. Într-o semisecțiune practică în jumătatea de V am ajuns pe un nivel bine conturat de un rest de pavaj pe care a fost descoperit o amforetă întregibilă datată în sec. V - VI d. Chr.

În C. 5 au apărut un nou zid care respectă orientarea generală a edificiilor ce mărginesc strada. Doar în colțul de NV s-a păstrat un nivel în care este marcat de lespezi din piatră, la -0,75 m. La V de acesta, strada este perfect păstrată, amenajată din piatră mărunță bine fixată în lut.

Aceeași stradă se regăsește și în partea de E a C. 6. Zidul de aici, care pornește din colțul de N al casetei are spre capătul de S o formă absidală, un altul formând unghi drept spre colțul de SV. Nivelul din încăperea astfel conturată apare la -1,05/-1,17 m și este perforat de o groapă menajeră.

În C. 7, zidurile nou descoperite conturează împreună cu cele din C. 6 un nou edificiu construit de-a lungul străzii. Remarcăm aici coridorul din partea de V bine marcat de un rest de pavaj și scările din care se mai păstrează spre E. În încăperea surprinsă spre profilul de E nivelul corespunde cu cel din caseta precedentă.

În partea de E a C. 8 a apărut o nouă stradă la -0,45/-0,5 m construită dintr-un strat compact de piatră bine tasată, prins în lut. În partea de V a casetei au apărut zidurile ce aparțin

de E 3 și el cunoscut din campaniile anterioare. În colțul unei încăperi conturate de două segmente de zid a apărut un nivel la -0,8 m marcat de țigle, olane și bărne incendiate pe care s-a pătrat un vas getic întregibil.

Tot în campania 2001 au continuat cercetările în încăperile a, b, și c ale E 4, aflat pe latura de V al sectorului cunoscute parțial din campaniile anterioare. De asemenea, au fost demantelați doi din martorii secțiunilor practicate în estul Bazilicii II, perpendiculare pe absidă, cu scopul de a facilita accesul vizitatorilor spre segmentul de incintă recent consolidat.

Sector Bazilica I

Și acest obiectiv a fost parțial cercetat în campaniile trecute de către Paul Nicorescu și Andrei Opaț, informațiile păstrate fiind însă foarte sărace.

În vederea unei eventuale consolidări și restaurări a monumentului este necesară cunoașterea sa în detaliu, măcar din punct de vedere constructiv.

Cercetările de aici începute în anul 2000 au continuat în această campanie prin practicarea a două noi secțiuni.

Prima (S. 1), care împarte în jumătate absida bazilicii a urmărit verificarea posibilității existenței unei cripte. Stânca apare aici însă la -0,1/-0,35 m sub nivelul actual de călcare și pare amenajată pentru a căpăta o formă plană. Spre E, pe stâncă se mai păstrează un nivel subțire din lut dur, puternic incendiat, a cărui încădrare cronologică ar putea fi asigurată de către câteva fragmente ceramice ce urmează a fi studiate. Un zid, ce părea anterior bazilicii, consolidează de fapt stânca care coboară în trepte, fiind mai înaltă în navă.

Urmărind forma stâncii promontoriului, nartexul formează o a treia treaptă, cea mai înaltă pe care este construită bazilica. În nartex a fost practică o a doua secțiune (S. 2) orientată N - S. Și aici stânca a apărut la -0,15/-0,2 m de actualul nivel de călcare, de data aceasta, în forma ei naturală.

Sectorul Poarta Mare

Monumentul a fost descoperit de Paul Nicorescu, iar apoi parțial cercetat de Andrei Opaț, dar și de această dată, informațiile transmise sunt modeste.

Cercetările au fost reluate în campania trecută cu scopul identificării fazelor constructive și a eventualelor trasee ale incintelor anterioare.

În 2001 am atins nivelul stâncii la -0,8/1 m, chiar și în prelungirea vechii secțiuni, spre V.

O nouă secțiune, practică în partea de N a porții spre interior, lungă de 3,75 m și lată de 0,9 m, a atins nivelul stâncii la doar -0,8/0,9 m de actualul nivel de călcare. A fost reconfirmată existența unei singure faze constructive, cea târzie, cel mai probabil din timpul domniei lui Iustinian. Constructorii au folosit aici pământ de umplutură adus din altă parte, în care a fost găsită o săgeată - semn premonetar, din bronz.

Materialul arheologic recoltat în această campanie este foarte divers. Așa cum este firesc în cazul așezărilor urbane de epocă romană, cantitativ pe primul loc se află ceramica. Ca tipuri morfologice predomină amforele, amforetele și vasele de bucătărie, unele întregibile, dar și opațele (11 fragmente), vesela pentru servitul mâncării și capacele. Dintre obiectele din metal amintim doar de cataramă, verigi, o brățară și o încuietorie, săgeată, cuțit, cârlig pentru pescuit, dar și 10 monede bine păstrate, datate preliminar între sec. IV - VII d. Chr., majoritatea găsite în context. Se remarcă un crampon pentru mersul pe gheață din fier, piesă unică în muzeul nostru.

Campania anului 2001 a prilejuit și o cercetare de teren la punctul „Zimbru” aflat a cca. 3 km N de cetatea Argamum, pe malul lacului Razelm. În acest loc promontoriul aflat la aproximativ 50 m depărtare de apă se continuă într-o pantă lină cu pământ spre E. În mal se păstrează capetele a patru ziduri cu lățimi cuprinse între 0,5/0,95 m, construite din blochete din piatră legate cu pământ. Se păstrează un singur nivel cu urme de arsură și fragmente de material de construcții. Distanța dintre zidul 1 și zidul 4 este de 14,6 m. La cca. 20 m N, în mal se mai observă urmele de arsură de formă concavă, cea mai mare cu lungimea de peste 2 m.

Cu siguranță, este vorba de un mare complex meșteșugăresc care producea material de construcție necesar cetății Argamum.

Planșa 70

Abstract

During the archaeological campaign undertaken in the year 2001 we made investigations directed towards the three objectives belonging to the northern sector of Argamum site. Thus, in eight cassettes dug along the southern side of the late Roman neighborhood situated in the proximity of the Basilica II we found several rooms belonging to the buildings already known from the previous campaigns. We also found a segment of the street directed towards the Great Gate.

Two diggings made at Basilica I revealed a late dwelling in the apse and arrangements of the level of inhabitation on the rocky cliffs on which the site was built.

The excavations made at the Great Gate revealed only one phase of building, dated during Justin's rule.

Sector: necropola tumulară

Colectiv: Vasilica Lungu - responsabil sector (ISSEE București)

Necropola tumulară a cetății grecești Orgame ocupă o suprafață de aproximativ 100 ha, în partea de V a zonei locuite de pe promontoriul Capul Dolojman, (comuna Jurilovca, județul Tulcea).

Campania de săpături arheologice programată pentru anul 2001 s-a desfășurat în perioada iulie-august și a urmărit continuarea și dezvoltarea proiectelor de cercetare anunțate anterior. În prima parte a intervalului, lucrările s-au concentrat în aria tumulului-heroon TA95 pentru a cerceta jumătatea sud-estică a ringului și pentru a lua primele măsuri de protecție înaintea aplicării proiectelor de restaurare completă a monumentului pe care le vom urmări în etapa imediat următoare.

În această campanie a fost completat planul rugului din lemn prin degajarea altor trei bărne pe latura de N. Ringul de protecție al mormântului, format din pietre cu dimensiuni variabile, dispuse pe o suprafață circulară cu dimensiuni impresionante: 7 m lățime la bază x 1, 25 m înălțime spre centru, pe un arc de cerc cu diametrul de 22 m, a fost degajat aproape complet, cu excepția unui mic segment păstrat ca martor în vederea alcătuirii proiectelor de restaurare.

În paralel, a fost încheiată cercetarea șanțului de ofrande pe latura estică și în jumătatea sudică pe o lungime de cca. 27,5 x 2,2/2,8 m lățime. Într-un strat de depunere cu grosimea de până la 0,25/0,3 m se aflau resturile de la procesiunile periodice de comemorare. În urma săpăturilor a rezultat o importantă cantitate de material arheologic (8 saci de material), în mare parte reprezentat de amfore din diferite

centre (*Chios, Thasos, Sinope, Heraclea Pontica* etc.), unele cu ștampile sau *graffiti*, la care se adaugă mai puține exemple de vase de băut (*kantharoi, kratere* etc.) sau țigle. A fost, de asemenea, găsit și un vârf de săgeată din bronz, databil în sec. IV a. Chr.

Pentru a reconstitui și defini raportul acestui important monument funerar în cadrul necropolei, el aflându-se în apropierea unor morminte din necropola arhaică cercetate în anii trecuți, au fost executate mai multe secțiuni de control în jurul acestuia.

Prima secțiune a fost trasată spre N (S. 3 în continuarea celor trasate anul trecut), cu dimensiunile de 20 x 2 m, dispusă la cca. 11 m V de secțiunea trasată anterior. Alegerea locului a fost influențată și de prezența unei vegetații diferite în jurul mormântului. S-a săpat până la stratul natural al stâncii, rezultând adâncimi variabile de la -0,1/-0,2 m în capetele secțiunii la -0,65/-0,7 m spre centru. Stratul degajat era format din pământ negru măzăros, cu o consistență diferită de-a lungul secțiunii; au fost găsite doar câteva fragmente de amfore (5 de la amfore grecești și 2 de la amfore romane) risipite în strat. Datele rezultate din această săpătură indică o zonă de scoatere a pietrei utilizate la ridicarea ringului tumulului TA95.

A alta secțiune (S. 4) a fost trasată la E de tumul TA95. Ea verifică zona care leagă limita nordică a sectorului mormintelor arhaice cu limita nordică a promontoriului, având următoarele dimensiuni: 42 m în lungime x 1 m lățime, cu adâncimi variabile de la -0,28 la -0,35/-0,6 m. După degajarea stratului format din pământ amestecat cu pietre mărunte s-a curățat complet nivelul stâncii naturale. De-a lungul secțiunii nu s-a constatat nici o intervenție până aproape de capătul său nordic. Aici a fost identificat un mormânt săpat în stâncă și acoperit cu lespezi mari din piatră. Pentru degajarea completă a mormântului (TR01) s-a trasat o casetă cu dimensiunile de 7 x 5 m în care a fost curățat ringul din pietre cu diametrul de 7 m și groapa mormântului (L = 2,5 x l = 1,6 x h = 0,82 m) amenajată în stâncă. Este vorba de un mormânt-cenotaf construit cu ring din pietre și fără tumul, singurul descoperit până în prezent în necropola de la Orgame.

A treia secțiune (S. 5) a fost făcută la cca. 400 m V de tumul TA 95 pentru a verifica o amenajare cu aspect tumular. Au fost adăugate 4 casete cu laturile de 4 x 4 m pentru cercetarea acestora. După curățarea vegetației și îndepărtarea stratului de pământ amestecat cu pietre, la cca. -0,3 m a apărut stratul continuu al rocii naturale tăiat pe latura sudică. Primele observații indică o zonă de exploatare a pietrei pentru construirea ringurilor din mormintele tumulare.

În capătul sudic al S. 1, trasată anul trecut de la tumul TA95 spre interiorul necropolei, au fost adăugate 4 noi casete pentru a cerceta un nou lot de morminte semnalate la suprafața terenului prin prezența mai multor pietre și fragmente ceramice. Deschiderea unor secțiuni în această arie a avut ca scop principal verificarea limitei sudice a zonei cu morminte de epocă arhaică.

Ca și în campaniile trecute s-a aplicat același sistem de săpătură pe casete largi de 8 x 8 m, cu martori de 0,75 m, impus de situația din teren. S-a constatat că tumulii sunt afectați în partea superioară de arăturile agricole efectuate înainte de obținerea statutului de rezervație arheologică a zonei (în anul 1995). Deși o importantă serie de informații privind construcția tumulilor s-a pierdut, rezultatele săpăturilor arheologice pun în valoare

importante date privind organizarea mormintelor și ritualurile funerare specifice acestei necropole.

Aici au fost excavați tumulii T_M, T_N, T_O, T_{Obis} și parțial T_P. Toți acești tumuli alcătuiesc un nou complex familial din epoca elenistică. Primii doi se înscriu în grupul tumulilor mari, având diametre de 12 m. Ceilalți fac parte din grupul tumulilor mijlocii cu diametre între 5 și 7 m. Aceste complexe sunt dispuse pe un aliniament E-V. În timpul săpăturilor, s-au cercetat mai multe morminte de incinerare. Principalele elemente din structura acestor morminte sunt: suprafața de depunere, inventarul funerar format din oase arse și ofrande, ringul protector din pietre și primele straturi din componența mantalei.

Inventarele funerare sunt compuse, în special, din vase ceramice grecești, unele cu finis negru, altele lucrate la roată din argilă bej. Au fost recuperate în jur de 30 de piese întregi și întregibile și mai multe fragmente, în special de amfore și kratere. Formele cele mai frecvent întâlnite sunt: *fish-plate*, *lekythoi*, *oinochoai*, *gutti*, *kantharoi*, amfore, precum și un opaiț. Din identificările făcute la fața locului putem semnala prezența amforelor de Thasos, unele cu ștampile, specifice pentru a doua jumătate a sec. IV a. Chr și începutul sec. III a. Chr. De pe rugul tumulului T_O a fost recuperată o piatră semiprețioasă din montura unui inel din bronz. Un fragment dintr-o fibulă din bronz a fost recuperat de pe rugul mormântului din T_M.

Săpăturile arheologice din această campanie s-au desfășurat conform planului de cercetare întocmit și aprobat de către Ministerul Culturii și Cultelor. Prin urmare, a fost finalizată cercetarea arheologică la tumulul-heroon TA95 și s-au creat premisele elaborării unui proiect de restaurare *in situ* a monumentului. Rezultatele obținute permit o mai sigură încadrarea a acestui important monument în spațiul necropolei. Pentru campania următoare ne propunem proiectarea unor noi săpături în zonă, în vederea cercetării raportului acestui monument cu unele trasee de străzi identificate pe fotografiile aeriene.

Materialul ceramic a fost recuperat din teren și va fi spălat și restaurat de către restauratorul Vera Tudorache de la Institutul de Cercetări Eco-Muzeale Tulcea, care face parte din colectivul permanent de cercetare de pe șantierul Orgame-Argamum. O parte din acest material a și fost spălat parțial în timpul campaniei. Întregul inventar recuperat se află depus în laboratoarele Institutului de Cercetări Eco-Muzeale Tulcea. El va fi fotografiat de către fotografii Georgeta Grigoriu și desenat de către desenatorul Camelia Geambai, ambele de la ICEM Tulcea. Materialul foto și înregistrările video executate în timpul săpăturilor au fost realizate personal. Acestea se află depuse în arhiva Institutului de Studii Sud-Estice Europene. Personal, am executat desenarea complexelor cercetate și am verificat, împreună cu arhitect Monica Mărgineanu de la Institutul de Arheologie "Vasile Pârvan", corectitudinea datelor înregistrate.

Planșa 71

129. Lapoș, com. Lapoș, jud. Prahova

Punct: Poiana Roman

Cod sit: 133928.01

Colectiv: Marin Cărciumaru - responsabil, Mircea Anghelinu - responsabil sector, Rodica Dincă - responsabil sector, Monica Mărgărit - responsabil sector, Marian Cosac - responsabil sector (UV Târgoviște), Ovidiu Cârșina - responsabil sector (CNMCD Târgoviște)

Având în vedere specificitatea sitului (atelier de debitaj) de aici, s-a urmărit completarea datelor privind sursele de materie primă, în funcție de tipul de material litic descoperit în anii trecuți și în campania din acest an. De asemenea, pentru delimitarea mai precisă a suprafeței sitului, au fost efectuate mai multe sondaje, în diferite condiții geomorfologice. În același timp, s-a continuat cercetarea Văii Nișcovului în vederea identificării unui campament de bază, în condițiile în care săpăturile anterioare nu au dus la descoperirea unor dovezi care să indice punctul Poiana Roman drept o așezare permanentă sau de mai lungă durată. Prin urmare, considerăm că situl de aici a funcționat exclusiv ca atelier de debitaj, informațiile istorice pe care le poate furniza fiind preponderent tehnologice. În acest sens, o latură importantă a studiului de aici a constituit-o experimentarea diferitelor tehnici de debitaj pe materiile prime locale, în scopul unei mai bune înțelegeri a lanțurilor operatorii evidențiate de analiza resturilor de debitaj paleolitice. Cercetarea arheologică propriu-zisă a încercat delimitarea precisă a arealelor de abandon al materialului litic, recuperarea integrală a artefactelor și precizarea fină a reparației spațiale a fiecărui nivel de abandon.

Metoda de săpătură a urmărit deschiderea unor secțiuni mai largi care să faciliteze identificarea planimetrică a fiecărui nivel de abandon. Tehnica altimetrică este înlocuită cu o atentă decapare în nivele minimale de câțiva centimetri, în scopul observării precise a nivelelor de concentrare relativă și a structurilor topografice. Scopurile acestei tehnici sunt facilitarea prelucrării statistice a întregului material dar și a efectuării remontajelor, esențiale pentru înțelegerea organizării și funcționării unui sit atelier. Amplasarea noii secțiuni a încercat să acopere un sector mai puțin cercetat al sitului, în vederea surprinderii cât mai complete a secvențelor de debitaj și a eventualei succesiuni culturale și/sau tehnologice din cadrul sitului. Secțiunea XXVI a cuprins 9 carouri (1/1 m), din care s-a recuperat un bogat set litic.

Din punct de vedere al stratigrafiei geologice, nu s-au constatat deosebiri față de campaniile anterioare, ale căror rezultate au fost publicate deja în rapoartele anterioare. Din punct de vedere al activității antropice, s-a constatat concentrarea deșeurilor masive de prelucrare și a structurilor de debitaj nederanjate în partea inferioară a secvenței stratigrafice, în depozitul geologic 5, situație similară celei din anii anteriori. Partea superioară a secvenței a oferit numeroase piese litice diseminate, fără a se putea invoca o concentrare stratigrafică sau planimetrică evidentă. Analiza tehnologică preliminară, efectuată pe șantier, a oferit următoarele categorii tehnice generale, grupate pe carouri.

Rezultatele din această campanie au întărit supoziția emisă de noi privind existența certă a unui nivel gravettian în acest sit. Existența unor nuclee atent debitați cu ajutorul unei *chasse-lame*, prezența sporadică a lamelor regulate

și drepte, și mai ales identificarea câtorva armături gravettiene tipice, inclusiv a unui vârf La Gravette fragmentar, în contextul stratigrafic al structurilor de debitaj ale primului nivel de locuire de aici, întărește ideea că nu se poate vorbi în acest sit de prezența unor elemente aurigaciene. În acest stadiu al cercetărilor, este certă apartenența unui mare volum al materialului litic la o tradiție tehnică cu afinități gravettiene. Elucidarea definitivă a acestei încadrări culturale revine cercetărilor ulterioare.

ANEXA 2

130. Lazuri, com. Lazuri, jud. Satu Mare

Punct: Lubi tag

Cod sit: 137979.02

Colectiv: Ioan Stanciu - responsabil (IAIA Cluj); Liviu Marta - responsabil sector (MJ Satu Mare); Iurie Stamatii (UBB Cluj), studentii Cristina Mitar, Paul Tătar, Coralia-Dorina Crișan, Daniela Inclezan, Arina Roșca (UBB Cluj)

A VIII-a campanie (26 august - 17 octombrie) a urmărit: a) continuarea investigării zonei centrale a așezărilor din diferite perioade; b) reluarea cercetării complexului nr. 30 (locuință din epoca bronzului), parțial surprins în S. VI/2000; c) verificarea extensiei diverselor locuiri în direcție estică, prin prelungirea S. V. Datorită insuficienței fondurilor, situație la care s-au adăugat ploile din luna septembrie și lipsa forței de muncă în luna octombrie, nu a fost posibilă atingerea obiectivelor b) și c).

În presupusa arie centrală a așezărilor (corespunzătoare unui vechi grind, cu altitudinea maximă de 121,75 m), în succesiunea suprafețelor deja excavate, a fost săpată spre N o suprafață hexagonală, măsurând aproape 293 m.p. Cu intenția de a economisi fondurile și timpul, pentru decaparea stratului de pământ arat (0,35-0,4 grosime) au fost utilizate mijloace mecanice. Întreaga suprafață a fost divizată în suprafețe mai mici (marcate în continuarea celor mai vechi, adică cu nr. 32-39), majoritatea de 6 X 6 m.

Locuirile preistorice

În acest an cu toate că în straturile de sub pământul arat a apărut ceramică de factură Suciului de Sus, cultură corespunzătoare primului orizont al locuirilor de la Lubi-tag, nu a fost dezvelit nici un complex arheologic care să-i corespundă. Considerăm situația pur întâmplătoare și nu ca o reflectare a surprinderii unei margini a așezării ce ține de cultura Suciului. De asemenea s-a constatat, în concordanță și cu descoperirile campaniei din 2000, creșterea substanțială a concentrării complexelor ce țin de cultura Gáva. Mai mult, descoperirea în acest spațiu a trei locuințe de suprafață ce pot fi atribuite etapei de început din evoluția culturii, sugerează că în această zonă se află o concentrare de locuințe Gáva, posibil chiar epicentrul așezării corespunzătoare începutului culturii.

Dintre aceste locuințe de suprafață identificate sub forma unor platforme de chirpici, complexul nr. 37 s-a păstrat doar parțial deoarece fost afectat de complexe ulterioare. În suprafața sa de 7,35 X 2,4 m stratul de chirpici atinge o grosime de până la 0,2 m. Este de presupus că forma locuinței a fost dreptunghiulară, orientată cu laturile lungi pe direcția E-V. Deși s-a insistat, nu au fost identificate gropi de stâlpi sau urme ale instalației de foc. Numeroase bucăți de chirpici prezentau amprente de nuiete. Cu toate că a fost recoltată o cantitate mică de material arheologic, au existat

câteva fragmente de vase care sugerează o încadrare a complexului în etapa timpurie din evoluția culturii Gáva.

Complexul nr. 41 (suprafețele 33-34) este o locuință de suprafață parțial identificată în porțiunea excavată, la adâncimea -0,45/0,5 m. Se prezenta sub forma unei mase compacte de chirpici, a cărei dimensiuni sunt imposibil de reconstituit acum, deoarece pe lângă faptul că nu a fost surprins decât în parte, complexul a fost afectat de locuirile ulterioare. Atât cât a fost cercetată, platforma de chirpici ars avea o suprafață rectangulară, cu suprafața de cca. 5 m.p., aproximativ orientată după punctele cardinale (laturi de cca. 2,2 X 2,2 m). Materialul recoltat este reprezentat prin ceramică, alături de care au apărut puține oase de animale. El indică apartenența complexului la faza de început a culturii Gáva. Complexul nr. 43 (suprafața 39) este tot o locuință de suprafață păstrată sub forma unei platforme masive din chirpici ars (grosimea variază între 0,15-0,25 m). Aproximativ o treime din suprafața complexului a rămas în pământul neexcavat. Deși marginile platformei nu s-au păstrat pe o direcție perfect liniară, ele indică forma regulată (dreptunghiulară a locuinței, laturile lungi orientate V-S-V, N-N-E.). De-a lungul perimetrului au fost identificate șase gropi de stâlpi, de formă circulară în plan (diametre între 20-50 cm), ușor îngustate spre fund (de la nivelul identificării, adâncimi - 0,2/-0,4 m). Lățimea complexului este de 4,2 m, iar lungimea maximă (pe care a fost cercetat) este de 4,16 m. Pe lungimea laturii sud-estice a fost identificată o vatră de formă aproape circulară (diametrul - 80 cm), constând dintr-un strat de lutuală, gros de 4-5 cm, puternic arsă. Materialul recoltat constă din oase de animale și ceramică. Pe multe din bucățile de chirpici erau imprimate urme de scânduri sau nuiete. Materialul ceramic indică poziția cronologică și culturală a complexului: etapa timpurie a culturii Gáva.

Complexul nr. 44 (suprafețele 34-37) este o locuință (?) adâncită în pământ, parțial identificată, deoarece cca. jumătate (spre N) din suprafața complexului a rămas necercetată, într-o porțiune de teren încă neexcavată. Latura estică a fost afectată de o locuință aparținând epocii romane. Precizările în legătură cu dimensiunile în plan sunt încă premature. Se adâncea până la -1,2/-1,3 m față de actualul nivel de călcare, adică cu cca. -0,8/-0,9 m în raport cu nivelul de călcare al așezării corespunzătoare. Podeaua era amenajată la orizontală, și era bătătorită. De-a lungul laturii estice, în exteriorul gropii au fost identificate două gropi de stâlpi, în relație aproape sigură cu acest complex. În porțiunea cercetată a apărut mult chirpici ars, oase de animale și ceramică. Materialul din urmă indică poziția cronologică și culturală a complexului, adică un orizont hallstattian mai recent (în raport cu faza timpurie a culturii Gáva).

Complexul nr. 38 (suprafețele 32-33-34-35) este o locuință din epoca Latène parțial adâncită în sol (-1,1 m de la actualul nivel de călcare, -0,7 m în raport cu vechiul nivel de călcare). Amplasarea sa în apropierea drumului de piatră actual nu este întâmplătoare, ea fiind situată practic într-un șir cu locuințele celtice descoperite în anii precedenți. Avea o formă aproape pătrată cu colțurile rotunjite (laturile măsoară 3,2-3,8 m), orientată N-S cu laturile mai lungi. De-a lungul pereților pe o lățime de 0,4-0,5 m, ridicat cu 0,2 m de la podea a fost cruțat în sterilul arheologic un postament care sprijinea talpa pereților de lemn. Pe mijlocul fiecăreia dintre laturi, în postamentul menționat, s-a păstrat câte o groapă de stâlp (circulare cu

diametre între 0,3-0,4 m). Aproximativ în centrul locuinței, însă nu *in situ*, au apărut mai multe fragmente din vatră. Locuința conținea multă ceramică (lucrată cu mâna și la roată), oase de animale și bucăți de chirpici ars. Pe baza materialului ceramic complexul poate fi datat în termeni siguri, adică aparține orizontului C al epocii Latene.

Locuirile din mileniul I a. Chr.

Orizontului din **epoca romană** îi aparțin complexul nr. 42 (suprafețele 34/37), gropa 197a (suprafața 32). Marea majoritate a gropilor de stâlpi aparțin unor construcții de suprafață, ușoare, databile în epoca romană; cele identificate în cursul acestei campanii nu indică planuri clare.

Complexul nr. 42 a fost o locuință parțial adâncită în sol, de formă dreptunghiulară (4,4 X 3,94 X 3,12 X 3 m, corespunzând unei suprafețe de aproape 12,80 m.p.). Deoarece suprapunea mai multe complexe preistorice, delimitarea sigură a conturului a fost posibilă abia între -0,7/-0,75 m. Podeaua, orizontală, fără a fi fost surprinse indicii în sensul unei amenajări speciale, se afla la -0,9 m față de suprafața actuală, adică în raport cu nivelul de călcare al așezării din epoca romană la o medie de -0,5 m. Construcția era orientată aproape perfect pe direcția V-E (cu laturile lungi). Pereții și acoperișul erau sprijinite pe stâlpi, identificați în fiecare colț și câte doi, pe laturile scurte. Nu a fost descoperită instalația pentru foc, eventual urme care să indice poziția ei, însă în umplutură au apărut multe fragmente din lutuiala puternic arsă a unei vetre.

Materialul recoltat, deși în cea mai mare parte îl constituie ceramica, este foarte bogat. Pentru prima oară în așezarea de la Lazuri a apărut într-un complex aproape exclusiv **ceramică Przeworsk** (lucrată cu mâna, din pastă fină sau grosieră), cu forme specifice acestui mediu cultural. Doar câteva cioburi indică legături cu lumea dacilor liberi. Faptul că ceramica lucrată la roată aproape că nu există, poate fi explicat prin poziția cronologică mai timpurie a acestui complex, adică spre mijlocul sau în a doua jumătate a sec. II a. Chr. De altfel, au fost găsite în campaniile trecute câteva fibule romane care indicau existența unui orizont mai timpuriu al locuirii din această vreme, eventual cu posibilitatea de a fi extins chiar în prima jumătate a sec. II a. Chr.

Groapa nr. 197a se alătură deja numeroaselor „gropi cu pereții arși” cercetate în această așezare. Avea formă dreptunghiulară (ușor trapezoidală), colțuri rotunjite, orientată aproximativ N-S cu laturile lungi (dimensiunile laturilor: 1,14 x 1,14 x 0,94 x 0,82 m). În secțiune, complexul avea formă accentuat albiată, fundul aflându-se la -0,97 m, adică o adâncime reală (în raport cu vechiul nivel de călcare) de cca. -0,5 m). Porțiunea lutuită a pereților (de-a lungul perimetrului distrusă în unele locuri), pe o adâncime de cel mult -0,18/-0,2 m, era verticală, de la această linie pereții albiindu-se. Stratul de lutuială (în medie gros de 2 cm) era puternic ars. Pe întreaga adâncime a umpluturii, în apropierea pereților cu precădere, a apărut multă lipitură arsă, macerată, prăbușită din pereți. De asemenea, exista în umplutură, mai ales la baza pereților și pe fundul gropii, mult cărbune, inclusiv bucăți masive, mai mari. La -0,2 m de la nivelul identificării, în centrul gropii și perfect orientat pe axa N-S (probabil în mod premeditat, mai există la Lazuri astfel de cazuri) se afla un os lung (picior) de la un animal.

Nu au fost identificate în cursul acestei campanii complexe din sec. VI-VII, însă apariția sporadică a fragmentelor de vălătuci și „pânișoare” de lut ars indică existența unui grup de locuințe în apropierea suprafeței excavate.

Pentru prima oară a fost integral dezvelită o „**gospodărie**” medievală timpurie, reprezentând ultimul nivel al locuirii din această așezare, al cărei punct de greutate, în ce privește datarea, poate fi plasat acum în sec. VIII p. Chr. Este vorba despre complexele 39 (suprafața 35), 40 (suprafețele 33-34) și 45 (suprafața 39), situate la mică distanță între ele.

Cel cu nr. 39 s-a păstrat sub forma unei gropi oval-alungite (orientată NNE-SSV cu axa lungă), identificată în termeni preliminari la -0,5 m (în partea superioară a stratului de pământ negru), apoi foarte clar la -0,6/0,65 m (dimensiuni pe axe: 3,38 X 2,32 m). În adâncime, complexul are o formă neregulată (adâncimea maximă este de -1,52/-1,54 cm, în raport cu linia suprafeței actuale). Deoarece nivelul de călcare în așezarea medievală timpurie se afla în partea superioară a stratului de pământ negru, adică între -0,4/-0,5 m, rezultă o adâncime reală a complexului de maximum -1,14 m. Pare să fi avut două compartimente, adică un spațiu oval, cu „podeaua” neregulată, corespunzând adâncimii maxime a complexului, măsurând pe axe 2,44 X 2,1 m, iar capătul nord-estic era amenajat sub forma unor trepte, cruțate între -0,9/0,95 m.

Inițial, complexul avea, în secțiune și la orizontală, o formă extrem de neregulată, podeaua adâncindu-se accentuat spre capătul sud-vestic. La un moment dat, fundul gropii a fost nivelat cu un strat de argilă galbenă, vag amestecată cu pământ cenușiu, pigment de arsură și în care au apărut, rar, ciobulețe medievale timpurii. În capătul sud-vestic această nivelare atingea 0,3 m grosime, iar în cel opus abia 0,06 m. Pe această cale, s-a obținut „un nivel de călcare” perfect orizontal. Pe axa lungă a construcției, ușor deviată spre S-V, a fost identificată o groapă, care mai probabil indică un stâlp central, străpungând umplutura menționată deja. În același capăt sud-vestic al complexului au apărut trei alveolări, cu dimensiuni între 0,16-0,24 m (pe axe), adânci de -0,08 m în medie, care - eventual - ar putea indica stâlpi mai ușori. În aceeași termeni nesiguri pot fi interpretate și alte două alveolări de pe latura sud-estică.

Lentilele succesive de argilă aruncate peste nivelul adus la orizontală sugerează umplerea intenționată a gropii, după dezafectarea stâlpului a. Apoi, aproximativ în centrul gropii, cu 0,22 m mai sus față de „podeaua orizontală”, au fost găsite bucăți de pământ ars, pe o porțiune ovală de cca. 0,3 x 0,36 m (cu o grosime de 0,04 m), peste care se afla un strat fin de cenușă. Nu este exclus să avem de-a face cu o instalație sumară pentru foc, amenajată pe un nou „nivel de călcare”, corespunzător liniei superioare a lentilelor de argilă (profilul matorului nu indica în termeni clari o astfel de situație). Faptul că în partea superioară complexul 39 era umplut cu pământ mai închis la culoare (negru), care conținea majoritatea materialului, ar putea fi explicat prin aceea că în etapa finală a utilizării sale el a fost umplut cu pământ și resturi menajere provenite din nivelul de călcare ori chiar dintr-o locuință corespunzătoare. Asemănarea dintre acest complex și cel cu nr. 15, cercetat în 1995, este frapantă, din toate punctele de vedere. Destinația lui rămâne neclară. Poate că inițial a fost o groapă din care s-a extras lut. Pentru că fundul său a fost nivelat (foarte probabil după un interval scurt de la săparea gropii, deoarece această umplutură era foarte curată), iar aproape în centrul complexului a fost identificată o groapă de stâlp, este de presupus că a fost transformat într-o

construcție ușoară, cu acoperiș conic, așa cum ar putea sugera stâlpii a (eventual și alveolările din capătul sud-vestic și cele de pe latura sud-estică). Dacă realmente am avea de-a face cu o vatră simplă, amenajată în centrul complexului, deasupra lentilelor de lut galben, atunci ar însemna că după renunțarea la presupusa construcție cu un acoperiș ușor, ocazional, în interiorul acestei gropi s-a făcut foc, probabil în scopuri menajere. În final, groapa a fost umplută cu resturi menajere.

Mai ales în partea superioară a umpluturii au apărut multe fragmente ceramice, majoritatea lucrate la roata rapidă (oale), apoi cu mâna (tăvițe, țesturi, oale) și la roata înceată (oale). În aceeași parte superioară a umpluturii a fost găsit și un fragment dintr-o fibulă romană, puternic profilată, evident ajunsă în complex cu materialul rulat. În mod cert, complexul 39 reprezintă o anexă a complexului 40 (locuință), în a cărei imediată apropiere se afla.

Cel din urmă complex avea formă aproape patrată (laturile măsoară 3,96 x 3,9 x 3,64 x 3,4 m, marcând o suprafață de 13,83 m.p.) cu colțurile ușor rotunjite, orientat fiind aproximativ V-E cu laturile mai lungi. Pereții gropii locuinței s-au păstrat ușor înclinați spre interior; probabil că inițial au fost verticali, însă, în timp, partea superioară a gropii s-a lărgit puțin. Cu cca. 0,1 m mai jos de la partea superioară a gropii au început să se contureze clar „pete” de argilă galbenă, sub forma unui „postament” perimetral, cu lățimea variind între 0,3-0,5 m. Pe laturile vestică, sudică și parțial estică, adâncit în acest „postament” (între 0,1-0,16 m), de-a lungul pereților gropii a fost surprins un șanțuleț, cu lățime oscilând între 8-26 cm, îngustat spre fund și umplut cu pământ negru. În mod cert, curățarea acestui „postament” a indicat faptul că este vorba despre sterilul arheologic. Sub el, de-a lungul întregului perimetru al locuinței se afla o cavitate rotunjită în secțiune.

Podeaua, puternic bătătorită (umplutura gropii locuinței se desprindea foarte ușor de pe ea), era ușor adâncită spre centru (adâncime maximă de 1,6 m de la actualul nivel de călcare), ridicându-se cu cca. 0,1 m în apropierea pereților; ea a fost amenajată într-un strat de argilă nisipoasă. În raport cu nivelul de călcare al așezării medievale timpurii (situat între -0,4/-0,5 m), groapa locuinței (un bordei efectiv) se adâncea cu cel puțin -1,1 m. În zona colțului nordic, pe o lățime între 0,1-0,2 m s-a păstrat o treaptă scundă, ridicată cu 0,05 m față de nivelul podelei.

Pe podea, în apropierea laturilor mai scurte și pe axa lungă a locuinței existau gropile a doi stâlpi, care susțineau acoperișul. În colțul nord-estic al locuinței se afla instalația pentru foc, adică o vatră mărginită de pereți construiți din piatră de stâncă, prinsă cu lut. Ea a fost amenajată prin luitura porțiunii corespunzătoare, ușor adâncită în podea. În plan, forma instalației pentru foc este aproape dreptunghiulară (0,7 x 0,4 m, pe axe), însă laturile ei nu sunt prea regulate. La 0,3 m de la latura nordică a vetrei propriuzise, spre peretele corespunzător al locuinței se afla un postament cruțat în argilă, în parte prăbușit, păstrat pe o înălțime de maximum 0,3 m, deasupra căruia au fost găsite câteva pietre arse. Împrăștiate, însă marcând liniar marginile vestică (acestea se aflau la 0,5 m de vatră) și estică ale vetrei se afla câte un șir de pietre de calcar, în general de dimensiuni medii și mari, puternic arse. Unele dintre ele au fost ușor prelucrate, iar câteva fragmente provin dintr-o *mola manuară*, spartă. În cazul paramentului de pe latura estică, între unele dintre pietrele găsite *in situ* se afla lut galben, iar bucățile de lut ars găsite în rest indică și ele faptul că acest parament (înălțimea lui poate fi calculată la 0,3-0,34 m) era

alcătuit din bucăți de piatră suprapuse și prinse între ele cu lut.

Printre pietrele care inițial alcătuiseră un perete pentru protejarea vetrei au fost găsite mai multe fragmente dintr-un țest mare și dintr-un platou de lut rectangular (prost conservate, majoritatea în apropierea colțului sud-vestic al vetrei) și câteva fragmente dintr-o oală lucrată cu mâna, altele, mai mărunte, din vase lucrate la roata rapidă sau înceată. Foarte puține au fost fragmentele (în general mărunte) de oase de animal. Două sau trei ciobulețe medievale timpurii (lucrate la roata rapidă ori înceată și chiar cu mâna) au fost găsite în diferite puncte ale podelei, adâncite în aceasta. În spatele postamentului care proteja vatra spre N a apărut și o lupă de fier.

Câteva zeci de gropi de țaruși marcau în fața instalației pentru foc un contur dreptunghiular (1,3 x 0,7 m); ele indică o piesă de mobilier interior (laviță? masă?), foarte probabil adosată peretelui sud-estic al gropii locuinței. Alte gropi de țaruși, însă mai puțin adânci, au fost găsite de-a lungul laturilor vestică și nordică ale vetrei, având poate, la început, rostul de a sprijini paramentul vestic. De asemenea, fără o ordine anume, gropi de țaruși, împreună cu alveolări neregulate, au apărut mai ales în porțiunea centrală a podelei. Alte gropi de pari, plasate în șir de-a lungul laturii sud-vestice, pot fi legate de construcția treptelor pe care se cobora în bordei.

O serie de detalii sugerează părăsirea premeditată a locuinței. Pe vatră și în jurul ei a fost găsit extrem de puțin material, apoi succesiunea a două umpluturi. Într-o primă etapă groapa locuinței a fost umplută pe o înălțime medie de 0,4-0,5 m (cam până la linia inferioară a „postamentului”) cu pământ cenușiu-gălbui (asemănător umpluturii complexelor preistorice) amestecat cu argilă galbenă, tasat, apoi a fost aruncat pământul negru, afănat. Din acest punct de vedere, situația este identică cu a complexului nr. 39.

Este dificil de explicat rostul aceluși postament cruțat spre partea superioară a gropii locuinței și care s-ar fi prăbușit în mod sigur, datorită spațiului liber de sub el. Am putea presupune că în acel spațiu au fost introduse una sau mai multe bărne, îmbinate la colțuri, însă explicația nu poate fi mulțumitoare. Nici într-un caz „postamentul” nu putea sprijini pereții de lemn ai locuinței, datorită situației invocate. Deoarece nu au fost găsite gropi de stâlpi în colțuri, nu putem presupune decât că partea aeriană a pereților construcției se sprijinea pe tălpi așezate în afara perimetrului gropii locuinței.

Complexul nr. 45 s-a păstrat sub forma unei gropi ușor trapezoidală, cu colțurile accentuat rotunjite, perfect orientată V-E cu axa lungă. Aceasta măsoară 3,38 m, în capătul vestic are o lățime de 1,1 m, iar în cel estic de 1,58 m. Dacă ținem seama de forma albiată (în secțiune), respectiv suprafața mai restrânsă corespunzătoare fundului gropii, atunci „suprafața utilă” a întregului complex se apropie de 3 m.p. Fundul se afla la -1,25 m față de actualul nivel de călcare și cca. 0,85 m în raport cu nivelul de călcare al așezării medievale timpurii, pe stratul de argilă galben-roșcată, nisipoasă, care conține mult limonit. Fundul gropii ori „podeaua” era marcată de denivelări ușoare, inițial fiind bătătorită, așa cum poate indica faptul că umplutura se desprindea ușor. În capătul vestic a fost cruțată o mică platformă, relativ bine păstrată, pe o lungime de 0,86 m, ridicată cu maximum 0,5 m de la podea și ușor înclinată spre interiorul complexului.

Eventual, ar putea fi interpretată ca o treaptă care asigură accesul.

Până aproape de fund s-a păstrat același pământ de culoare neagră intensă, foarte afânat, în care au apărut extrem de multe fragmente ceramice, în general foarte mărunte, multe oase de animale, unele arse, cărbune, bucăți de chirpici și pământ ars, alături de multe bucăți de piatră de carieră, în general arse și ele. Întregul aspect al acestei umpluturi sugerează utilizarea complexului, probabil de la un moment dat, ca groapă în care au fost aruncate resturi menajere. Spre bază, aproximativ în centrul gropii, a fost aruncată cenușă și pământ ars, formând o lentilă groasă de 3-4 cm. Pe marginile gropii pământul negru era amestecat cu steril arheologic. Interesant este faptul că fundul complexului a fost acoperit cu un strat de argilă galbenă, curată, cu o grosime între 1-3 cm. Axial și aproape lipită de capătul vestic al acestui complex, se afla groapa 215, sigur contemporană, deoarece în umplură au fost găsite câteva ciobulețe medievale timpurii. Avea formă oval-neregulată (0,84 x 0,52 m), cu pereții neregulați, îngustați spre fund (de la nivelul identificării se adâncea cu 0,4 m). Ea este identică altor gropi medievale timpurii găsite la Lazuri, acestea utilizate (în ultimă instanță) ca mici gropi menajere.

Destinația complexului nr. 45 (utilizat în ultimă instanță ca groapă de gunoi, asemenea complexului nr. 39) nu este clară. Din așezarea medievală timpurie de la Lazuri se mai cunosc astfel de amenajări. Deocamdată cele mai bune analogii pot fi găsite în zona Tisei superioare, Polonia Mică și mai ales în nordul Dunării mijlocii. Spre exemplu, la Brečlav-Pohansko analiza chimică a umpluturii unor complexe foarte asemănătoare sau chiar identice indică o mare cantitate de azotați și nitrați, rezultate care au dus la interpretarea acestora drept construcții ușoare, destinate protejării animalelor domestice mai mici.

În ce privește poziția cronologică a acestei locuiri, este extrem de importantă descoperirea unui cercel de bronz cu **corpul semilunar și pandantiv stelat, aparținând așa-numitului „tip Karcsa” sau subtipului II la Staššikova-Štukovska** (și care în nici-un caz nu poate depăși sec. VIII a. Chr.). Piesa precizează și mai strâns poziția cronologică a **așezării medievale timpurii** de la Lazuri, al cărei punct de greutate trebuie acum coborât în sec. VIII, eventual cea de-a doua jumătate. Cu atât mai mult, poate fi datat pe această cale întregul orizont cultural contemporan din nord-vestul României și întreaga Transilvanie, definibil prin asocierea unei mari cantități de ceramică lucrată la roata rapidă, strâns legată de tradițiile antice târzii, cu cea lucrată cu mâna ori la roata înceată.

Complexele nr. 40, 39 și 45 sunt strict contemporane și se leagă unele de altele, oferind, sugestiv, imaginea unei veritabile gospodării: locuința (complexul 40), adăpostul pentru unele dintre animalele domestice (complexul 45) și, poate, o pivniță sau un spațiu destinat inițial păstrării proviziilor (complexul 39) [I. Stanciu, I. Stamatii].

Bibliografie:

1. V. Kotigoroško, *Tumulii din perioada romană târzie de lângă satul Lazuri (jud. Satu Mare)*, Cercetări arheologice în aria nord-tracă (București), 2, 1997, p. 398-407.
2. Al. V. Matei, I. Stanciu, *Vestigii din epoca romană (sec. II-IV p. Chr.) în teritoriul nord-vestic al României, Zalău - Cluj-Napoca*, 2000, nr. 79 (146), p. 53-60; fig. 18-27; pl. 84-121, 336/2-10, 341/3,4,13-16, 348/4-5, 349, 355/1,3,6,7; anexele 3-6.

3. J. Némethi, *Descoperirile arheologice de la Lazuri-„Lubi-Tag” (jud. Satu Mare) din anii 1995-1996*, p. 78-86
4. I. Stanciu, *Așezarea slavă timpurie de la Lazuri-„Lubi tag”, jud. Satu Mare (cercetările arheologice din anii 1977, 1993-1995). Contribuții la cunoașterea sec. 6-7 în zona Tisei superioare*, StComSatu Mare, 15-16, 1998-1999, p. 115-268.
5. I. Stanciu, *Despre ceramica medievală timpurie de uz comun, lucrată la roata rapidă, în așezările de pe teritoriul României (sec. 8-10)*, Arheologia Medievală, III, 2000, p. 127-191.
6. I. Stanciu, *„Tonbrote” als Indiz für die Wanderung und die magisch-rituellen Glauben und Praktiken der frühen Slawen*, Eastern Review. Sanktuarium i Kult (Łódź), 5, 2001, p. 123-154

Abstract

During this year here were discovered archeological complexes belonging to the Suci de Sus culture. For the beginning period of the Gáva culture we found three clay platforms, representing the remains of three surface dwellings (complexes 37, 41, 43). To a more recent stage of Gáva culture is belonging the complex 44. Complex 41 is a semi-sunken dwelling from Latène Age, phase C.

Dating from the Late Imperial Roman Age are the complex 42 (dwelling), having in its inventory predominantly Przeworsk pottery, a rectangular pit with burned walls (no. 197a) and more pillar pits, indicating light buildings, on the surface. There were not identified in this campaign early Slave complexes. To the last level of the settlement (early medieval settlement) are belonging complexes 39 (perhaps a cellar), 40 (dwelling) and 45 (probably shelter for some domestic animals). From the complex no. 45 comes a bronze earring, in half-moon shape and stellary pendant, framed to the subtype II in Staššikova-Štukovska, indicating the VIII-th century as weight point for this settlement. Typical is the presence of a big amount of common pottery, processed in rapid wheel, associated with pottery worked by hand and, less, in slow wheel.

131. Lăpuș, com. Lăpuș, jud. Maramureș

Punct: Podanc

Cod sit 108231.01

Colectiv: Carol Kacsó - responsabil, Dan Pop (MJMM Baia Mare)

În anul 2001 au fost reluate, după o întrerupere de doi ani, săpăturile arheologice în necropola tumulară din bronzul târziu de la Lăpuș (jud. Maramureș). A fost continuată, de fapt, cercetarea tumulului 21, săpăturile în acest complex începând în anul 1995.

Tumulul 21 (tum. 21) este cel mai mare ca dimensiuni din cadrul grupării I, plasată pe terasa "Podanc", și singurul care n-a fost cercetat în campania de săpături din anii 1961 și 1967-1974. (Tumulii necropolei au fost amplasați în patru sectoare distincte [gruparea I, II, III și IV], aflate la o distanță apreciabilă unul de altul, între acestea existând și câțiva tumuli izolați). Diametrele tum. 21 sunt de 40,7/41,95 m, înălțimea (măsurată de la nivelul solului actual) fiind de 3,35 m.

Sistemul de cercetare a tum. 21, la fel ca și al celorlalte movile funerare de la Lăpuș, este de săpare

integrală a celor patru segmente (A, B, C, D), formate prin păstrarea unor martori stratigrafici plasați în cruce, cu direcția N-S (martorul AOC), respectiv V-E (martorul BOD). Martorii stratigrafici din tum. 21, cu o lățime de 1 m, sunt ușor deplasați înspre V față de axul N-S al movilei, respectiv înspre S față de axul V-E.

Spre deosebire de ceilalți tumuli din gruparea I, care aveau încastrăți în mantaua de pământ cantități mai mari sau mai mici de pietre de râu, plasate de cele mai multe ori în zona ce suprapunea vatra de incinerare, în tum. 21 era prezentă o adevărată construcție în formă de movilă, realizată din pietre de râu, plăci de gresie și bucăți de stâncă, cu diametrul de 26,5/28,9 m și înălțimea de 2,9 m. Această construcție centrală a fost acoperită de un strat de pământ cu o grosime variabilă, pe care au fost depuse, în anumite porțiuni, pietre de râu, acestea formând straturi cu grosimi diferite, extinse pe suprafețe de asemenea variabile. Construcția centrală a fost înconjurată de un inel format tot din pietre de râu, cu o lățime variind între 2 și 4 m. Întregul ansamblu a fost acoperit cu o manta de pământ. Forma inițială a acesteia nu s-a păstrat, pe de o parte datorită alunecării unei părți a pământului înspre margini, pe de altă parte datorită deranjărilor pe care le-a suferit movila într-o epocă recentă, atunci când s-a încercat jefuirea sa de către așa zisii "căutători de comori", aceștia dislocând pământul în partea cea mai înaltă a movilei, afectând, se pare, și construcția centrală de pietre, precum și atunci când s-a încercat distrugerea sa cu mijloace mecanizate, scopul declarat fiind de introducere a suprafeței pe care era ridicată movila în circuitul agricol. Această ultimă acțiune, ce a corespuns și cu acțiunea de transformare a terenului pe care era amplasată necropola din pășune în zonă arabilă, a avut loc la sfârșitul anilor '70 și începutul anilor '80 ai secolului 20 și a avut drept urmare îndepărtarea unei bune părți a mantalei de pământ mai ales în porțiunea estică a movilei.

Construcția centrală a fost și ea afectată de intervenții ulterioare, unele dintre acestea au avut loc însă într-o perioadă apropiată de cea a ridicării movilei funerare. Ele sunt dovezi fie ale unor încercări preistorice de jefuire a mormântului tumular, fie ale unor acțiuni de cult. Astfel, a fost sesizată, în segm. D, o fâșie relativ îngustă, lungă de mai mulți metri, din care au fost îndepărtate pietrele, aici apărând un gang, pe fundul căruia erau prezente urme slabe de arsură, precum și câteva mici fragmente de oase calcinate. O altă intervenție de acest fel a fost surprinsă, în același segment, în partea superioară a construcției, aici fiind găsit, printre resturi de arsură, un fragment de fibulă de bronz de dată mai recentă, foarte probabil, decât cea a edificării tumulului. Tot în segmentul D a apărut în construcția centrală o groapă de mari dimensiuni, în umplutura căreia a fost găsită o cataramă de fier. Pe fundul gropii erau prezente, de asemenea, resturi de arsură. În lipsa unei analogii sigure pentru cataramă, datarea sa este incertă, din acest motiv nu poate fi precizat nici momentul în care a fost practică groapa, este însă posibil ca el să corespundă unei etape mult mai noi decât cea în care se înscrie tumulul. Un alt obiect de fier, și anume un fragment de lupă de fier a fost găsit printre pietrele inelului. Având în vedere apariția sa la mică adâncime, apartenența sa la inventarul inițial al tumului este pusă sub un justificat semn de întrebare. Tot aici a fost găsit și un fragment de sceptor de piatră. Deși și această piesă este greu databilă și în plus este lipsită de corespondente în necropola de la Lăpuș, ea pare totuși a fi fost contemporană cu majoritatea artefactelor apărute în tumul.

Din loc în loc, în partea superioară a construcției centrale au fost depuse resturi de arsură împreună cu fragmente ceramice. Depunerea cea mai consistentă de astfel de resturi a fost identificată în segmentul A, în apropiere de baza construcției. Fragmente ceramice disparate au fost găsite și la diferite adâncimi în construcție. Tot aici au apărut și două ace de bronz, precum și un opritor cu capetele discoidale. Poziția lor indică mai degrabă faptul că ele nu au fost depuse intenționat, ci au fost pierdute de constructorii tumulului. Importanța lor pentru încadrarea cronologică a monumentului este însă deosebită, acele având analogii pe spații mai largi, iar opritorul una în depozitul de bronzuri de la Ungureni, localitate aflată doar la câțiva km distanță de Lăpuș.

În segmentul C, în spațiul dintre construcția centrală și inel a apărut un mormânt de incinerare în urnă. Este vorba evident de un mormânt secundar. Urna este un vas bombat ce aparține categoriei de ceramică grosolană. Ea era acoperită cu o strachină cu marginea lată și canelată, iar în interiorul ei, deasupra oaselor umane foarte slab arse, se afla o ceașcă cu toarta supraînălțată întoarsă cu gura în jos. Mormântul era înconjurat de bucăți de gresie de diferite dimensiuni.

O cantitate relativ mare de oase calcinate, încă nediate, au fost găsite grupat în segmentul B, în porțiunea vestică a movilei. Ele se aflau parțial sub pietrele din marginea construcției centrale, parțial în pământul dintre această construcție și inelul de pietre. Semnificația lor urmează încă să fie stabilită.

În porțiunea sudică a movilei, pe inel au apărut grupat fragmentele unui vas de mari dimensiuni în formă de sac. În aceeași porțiune, sub inel, amenajat pe pământul antic, se afla o platformă de formă aproximativ rectangulară, cu dimensiunile de 3,50/7,10 m, puternic arsă, pe care era prezentă o cantitate foarte mare de oase calcinate. Nici acestea nu au fost deocamdată diagnosticate, foarte probabil însă că ele sunt de animale. Este vorba aici, în mod aproape cert, de un loc de incinerare pentru animale. În imediata apropiere a acestei platforme se afla o alta de mult mai mici dimensiuni, de asemenea puternic arsă, complet curățată însă de resturile de ardere. Pe ea s-a găsit o brățară de bronz, care a fost, se pare, în contact cu focul.

Singura parte a construcției centrale unde, împreună cu pietrele, a apărut și o cantitate ceva mai mare de pământ este cea de mijloc a sa. Aici stratul de pietre era relativ subțire (grosimea sa reală nu poate fi stabilită, întrucât chiar aici a avut loc intervenția "căutătorilor de comori"). Ele acopereau o movilă de pământ de culoare brun-gălbui, în care erau prezente pietre de râu, probabil alunecate din stratul care o căpăcuia. În movilă au fost săpate două gropi, care s-au umplut parțial cu pietre, de asemenea alunecate, parțial cu pământ de culoare brun închis. Atât în gropi, cât și în movilă au fost găsite cantități apreciabile de ceramică. Movila acoperea, la rândul ei, o vatră de incinerare centrală.

Aceasta din urmă nu a fost deocamdată decât parțial degajată. S-a evidențiat însă foarte clar că și ea a fost amenajată pe o movilă de pământ cenușiu, diferit de cel existent la fața locului, deci adus de la distanță. Movila de pământ cenușiu, și ea doar parțial cercetată, a fost, se pare, cea pe care a fost edificată construcția centrală. Deocamdată nu se poate preciza dacă ea a fost amplasată pe solul antic. Acest fapt pare însă foarte

probabil. În afara vetrei de incinerare centrale, pe suprafața movilei de pământ cenușiu au fost identificate până în prezent încă trei vetre laterale, dintre care două au fost puternic deranjate de pietrele construcției centrale, ridicată nemijlocit deasupra lor. Toate trei au fost curățate de resturile de ardere. Semnificația lor este greu de stabilit, întrucât pe niciuna dintre ele nu au fost găsite oase calcinate și doar pe una puține fragmente ceramice.

Pe vatra de incinerare centrală s-au aflat deja cantități destul de mari de oase calcinate. Ele erau răspândite pe întreaga suprafață a vetrei, neexistând, cel puțin deocamdată, vreo concentrație a lor. Dispersate pe vatră se aflau și foarte multe fragmente ceramice. Nu s-a putut stabili vreo regulă în depunerea lor. Se pare însă că spargerea ceramicii a avut loc în afara perimetrului vetrei, întrucât fragmente din aceleași vase au fost găsite atât pe suprafața vetrei cât și în pământul ce acoperea vatra, aici la diferite adâncimi.

În timpul degajării movilei de pământ cenușiu, chiar la baza ei, în segmentul C, au fost găsite fragmente dintr-un vas cenușiu, depuse în trei grupaje. Fragmente ceramice dispartate au fost găsite și în alte porțiuni ale acestei movile. Tot aici au apărut, de asemenea concentrate în mai multe grupuri, cantități mai mari sau mai mici de cărbune. Este posibil ca ele să fi provenit de pe vetre. Au fost găsite și resturi care ar putea să fie vegetale.

Datorită prezenței unei cantități mari de apă în segmentul A, acum locul cel mai de jos de pe întreaga terasă Podanc, cercetarea acestei porțiuni nu a putut fi decât parțial realizată. Pentru a putea continua săpăturile și aici este necesară realizarea unui sistem de canalizare. Demersurile în acest sens au început în campania din anul 2001.

Datorită dimensiunilor excepționale ale tumulului 21, mai ales datorită prezenței aici a unei cantități uriașe de pietre (numai cele aflate în construcția centrală cântărind, potrivit unei estimări minimale, peste 1000 de tone), cercetarea sa nu a putut fi terminată nici în campania din 2001. Dacă nu vor exista alte surprize, cum ar fi existența unei camere funerare sub movila de pământ cenușiu, atunci săpăturile vor putea fi încheiate în campania următoare. Atunci se vor găsi răspunsurile la întrebările legate de sistemul de construcție a tumulului. În ceea ce privește problema apartenenței sale cronologice, descoperirile făcute până în prezent sunt suficient de clare, ele indicând încadrarea tumulului în faza a doua de evoluție a necropolei, ce corespunde fazei II a grupului Lăpuș, datată în Bronz târziu 3.

Materialele arheologice descoperite sunt depuse la Muzeul Județean Maramureș din Baia Mare.

Bibliografie:

1. C. Kacsó, *Die späte Bronzezeit im Karpaten-Donau-Raum (14. - 9. Jahrhundert v. Chr.)*, în: Thraker und Kelten beidseits der Karpaten, Hochdorf, 2000;
2. C. Kacsó, *Zur chronologischen und kulturellen Stellung des Hügelgräberfeldes von Lăpuș*, în: C. Kacsó (ed.), *Der Nordkarpatische Raum in der Bronzezeit. Symposium Baia Mare 7. -10. Oktober 1998*, Baia Mare, 2001, 231 - 278.

Zusammenfassung

Der Hügel 21 gehört der zweite Phase des spätbronzezeitlichen Gräberfeldes von Lăpuș, die durch die massive Anwesenheit der kannelierten Keramik gekennzeichnet wird.

Zum Unterschied von den anderen Hügeln der Nekropole, hatte dieser in der Mitte einen beindruckenden

Bau aus Flusssteinen, Felsstücken und Sandsteinplatten, der von einem ebenfalls aus Flusssteinen bestehenden Ring umgeben war. Unter dem Ring, gegen den südlichen Rand des Hügels, befand sich ein Scheiterhaufen, worauf eine sehr große Menge von verbrannten Knochen gefunden wurde. Diese sind vorläufig noch nicht diagnostiziert worden, vermute ich trotzdem, dass es um Tierknochen geht.

Der Zentralbau wurde über einen kleineren Hügel aus lehmhaltiger Erde errichtet. In der Mitte der Oberfläche dieses Hügels wurde ein anderer Scheiterhaufen angelegt, worauf zahlreiche Keramikscherben und verbrannte (menschliche ?) Knochen erschienen. Andere Verbrennungsplätze wurden am Rande des kleinen Hügels identifiziert.

132. Lunca, com. Vânători-Neamț, jud. Neamț

Punct: Poiana Slatinei

Cod sit: 125034.01

Colectiv: Gheorghe Dumitroaia - responsabil, Dorin Nicola, Constantin Preoteasa (CMJ Neamț), John Chapman (Univ. Durham)

Cercetările sistematice întreprinse între anii 1983-1996 în siturile arheologice din preajma izvoarelor sărate de lângă zăcămintul de sare de la Oglinzi¹ au evidențiat existența unor depuneri pre- și protoistorice foarte importante din punct de vedere științific, care au fost prezentate parțial în cadrul sesiunilor de rapoarte anterioare și în diverse publicații².

Stațiunea Lunca-„Poiana Slatinei” este cea mai semnificativă așezare, care prin consistentele niveluri **Starčevo-Criș**, **Precucuteni**, **Cucuteni**, **Komarov-Costișa**, **Noua**, **Corlăteni**, **Canlia** și resturile materiale ce aparțin **culturii ceramicii liniare, perioadei de tranziție la epoca bronzului, daco-carpilor, culturii Sântana de Mureș**, sec. V-VII, X-XII și **Evluii Mediu** evidențiază interesul permanent al comunităților din zonă pentru izvorul principal de apă sărată de pe versantul estic al Culmii Pleșului. Format din resturile rezultate în urma activității de fierbere a slatinii, care era transformată în sare cristalizată și „comercializată” probabil către comunitățile aflate la distanță, depunerile arheologice din cele trei sectoare ale Poienii Slatinii (A, B, C) se remarcă printr-o serie de particularități ce țin de apartenența culturală, succesiunea, starea de conservare a materialelor și dispunerea lor față de sursa de apă sărată.

Săpăturile întreprinse la Oglinzi-„Băi” între 1988-1992 au evidențiat o stațiune arheologică pluristratificată în care depunerile **Starčevo-Criș**, **Precucuteni**, **Cucuteni** și **Noua** sunt datorate populațiilor care s-au ocupat cu exploatarea slatinii transformată, prin fierbere, în sare cristalizată. Dispuse pe o suprafață de câteva hectare, vestigiile culturilor menționate au caracteristici similare celor din Poiana Slatinii, cercetarea lor contribuind la o mai bună cunoaștere a specificului așezărilor din zonă.

Oglinzi-„Cetățuia” este un sit aflat la N de Poiana Slatinii, la o depărtare de cca. 1,5 km. Săpăturile efectuate aici, în anii 1990-1991, au evidențiat existența unor urme de locuire mai consistente din timpul culturilor **Starčevo-Criș** și **Cucuteni**, care împreună cu resturile ceramice sporadice și șanțul de apărare din epoca bronzului

(probabil Komarov-Costișa) duc la concluzia că această așezare a fost preferată îndeosebi pentru poziția sa strategică, de aici putându-se controla accesul la izvoarele de apă sărată.

În campaniile 2000-2001, în cele trei situri, care alcătuiesc un obiectiv comun au avut loc cercetări sistematice, din păcate mult mai restrânse ca altădată. Mai întâi, în baza protocolului de colaborare cu University of Durham (GB) au fost efectuate cercetări cu caracter interdisciplinar, o echipă de specialiști englezi condusă de dr. John Chapman investigând prin metoda magnetometrică anumite zone cu potențial arheologic ridicat. La Lunca „Poiana Slatinii”, ținând cont de săpăturile din zona A, de perturbarea din jurul izvorului de slatină și de existența tranșeelor din timpul celui de-al II-lea război mondial, s-a decis investigarea zonei B, unde se presupune a fi o concentrare deosebită de vestigii neo-eneolitice. S-au trasat șase carouri orientate pe direcția E, investigațiile magnetometrice evidențiind doar ușoare diferențe în ceea ce privește anomaliile pozitive relativ la nivelele ridicate ale răspunsului dat de zona investigată. În așezarea de la Oglinzi-Slatina s-au investigat trei zone cu potențial arheologic. În prima zonă aflată în imediata apropiere a săpăturilor anterioare, prospecțiunea geofizică a evidențiat o mare sursă de material arheologic, deranjată, în parte, de urmele unor focuri din ultimii ani. În zona a doua a fost localizat un singur punct mai important, iar în zona a treia a fost identificat un punct în care semnalul receptat era deosebit de puternic. Deschiderea unei case în acest loc a dus la descoperirea unei aglomerări de chirpici ars, a unor fragmente de ceramică preistorică și concrețiuni calcaroase, ceea ce demonstrează eficacitatea utilizării unor astfel de metode în cadrul prospecțiilor arheologice sistematice.

La Oglinzi-„Cetățuia” această metodă nu a putut fi folosită cu aceleași rezultate din cauza vegetației bogate, care se găsește pe înălțime, a trunchiurilor de copaci și a tranșeelor existente din timpul celui de-al II-lea război mondial.

În campania 2001 s-a trasat o nouă secțiune (S. X), cu dimensiunile de 24 x 2 m, care a fost plasată în zona B a stațiunii din Poiana Slatinii. Fondurile limitate și lipsa mâinii de lucru nu au permis decât săparea solului vegetal actual, a pământului adus de aluviuni și a ultimelor depuneri arheologice care datează din Evul Mediu, din mileniul I și din timpul Hallstatt-ului. Materialul arheologic recuperat, deși se află în stare fragmentară, are o mare importanță științifică.

Note:

1. C. Stoica, I. Gherasie, *Sarea și sărurile de potasiu și magneziu din România*, București, 1981, p. 50.
2. Gh. Dumitroaia, *La station archéologique de Lunca-„Poiana Slatinii”*, în: *La civilisation de Cucuteni en contexte européen*, Bibliotheca Archaeologica Iassensis I, Iași, 1987, p. 253-258; idem, *Materiale și cercetări arheologice din nord-estul județului Neamț*, MemAntiq, XVIII, 1992, p. 98; idem, *Depunerile neo-eneolitice de la Lunca și Oglinzi, județul Neamț*, MemAntiq, XIX, p. 7-82; idem, *Comunități preistorice din nord-estul României. de la cultura Cucuteni până în bronzul mijlociu*, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, VII, Piatra-Neamț, 2000, p. 141-146 și fig. 93-103; M. Alexianu, Gh. Dumitroaia, *Découvertes getes récentes concernant l'aspect culturel Canlia dans le département de Neamț*, Thraco-Dacica, XI, 1990, 1-2, p. 125, 133; M. Alexianu, Gh. Dumitroaia, D. Monah, *Exploatarea surselor de apă sărată*

din Moldova: o abordare etno-arheologică, Thraco-Dacica, XII, 1992, p. 159-167.

133. Luncavița, com. Luncavița, jud. Tulcea

Punct: Cetățuia

Cod sit: 160699.02

Colectiv: Silvia Marinescu-Bilcu - responsabil (IAB), Cristian Micu (ICEM Tulcea), Michel Maillé, Jean Poujol (ASPAA Aveyron, Franța), Constantin Haită, Adrian Bălășescu, Valentin Radu (MNIR - CNCP)

Campania de cercetări din acest an s-a desfășurat în perioada 16 iulie - 18 august.

Obiectivele urmărite în campania 2001:

1. continuarea studierii complexelor de locuințe, aparținând primului nivel de locuire (superior) din suprafața S. I - **cultura Gumelnița, faza A2**. Amintim în acest context că metoda de cercetare aplicată în suprafața S. I se bazează pe divizarea spațiului destinat studiului în sectoare de 6 x 6 m, despărțite de martori stratigrafici de 0,5 m (în campaniile viitoare vom avea în vedere reducerea lățimii acestora la 0,3 m pentru a putea permite astfel și studierea complexelor de locuire cu suprafețe reduse);

2. realizarea unei secțiuni-sondaj în primul șanț aflat în marginea de V a așezării tell;

3. identificarea celor două secțiuni-sondaj realizate în deceniul al șaselea al secolului trecut de E. Comșa.

În cadrul suprafeței S. I au fost avute în vedere următoarele complexe de locuire:

- a. zona menajeră, notată convențional C 1, din sectorul 1. În cadrul campaniilor de cercetări precedente nu fuseseră obținute informațiile necesare explicării (într-o manieră convingătoare) modului de formare a vastei zone de acumulare a deșeurilor menajere. În acest moment, se poate preciza că etapa inițială este reprezentată de amenajarea unei gropi, notată convențional Gr. 1, identificată pe suprafața A2, A3. În cadrul acestui complex de locuire, nu au putut fi identificate etape distincte de depunere. Întreaga cantitate de sediment obținută a fost integrată unui eșantion, credem noi reprezentativ, scopul imediat fiind acela de a obține o imagine cât mai corectă asupra tipului de amenajare avut în vedere. A fost prelevată o cantitate importantă de fragmente de lemn ars destinată studiului antracologic. După umplerea gropii, comunitatea neolitică (corespunzătoare primului nivel de locuire, superior, aparținând fazei A2 a culturii Gumelnița) a continuat să folosească spațiul destinat concentrării deșeurilor menajere care, în final, se va extinde în suprafață, ocupând practic cea mai mare parte a sectorului 1 din S. I (nu poate fi precizată în acest moment suprafața totală destinată zonei de acumulare a deșeurilor menajere, ea extinzându-se probabil și în S. II, S. III și S. IV). Trebuie menționat în acest context că anterior fuseseră identificate și parțial definite etapele de depunere posterioare umplerii gropii Gr. 1, integrate la rândul lor vastei zone de acumulare a zonei menajere. Am continuat și în această campanie să definim cât mai corect caracteristicile acestui tip specific de unitate stratigrafică în cadrul mai vast al nivelului de locuire.

Trebuie precizat că amenajarea gropii Gr. 1 a intervenit, după toate probabilitățile, după încetarea perioadei de utilizare a structurii de locuire notată

convențional L 4. De altfel, în perioada sa finală zona de acumulare a deșeurilor menajere se va extinde și pe suprafața complexului de locuire mai sus menționat (pe suprafața L 4 au fost identificate puține elemente de inventar, de regulă fragmente ceramice, ce ar putea fi atribuite, cu unele rezerve, acestui complex de locuire);

b) locuința nr. 1 (notată convențional L 1). În cadrul acestui complex de locuire a fost acordată o atenție deosebită nivelului ocupațional definit anterior în sectoarele 2, 7, 8 din suprafața S. I. S-au putut stabili, până la sfârșitul campaniei, limitele L 1 pe laturile sale de S, de E și de V prin cercetarea părții inferioare a pereților, surprinși încă în elevație; în marginea de N, o cercetare atentă ne-a permis evidențierea limitei exacte dintre nivelul ocupațional corespunzător suprafeței L 1 și cel exterior acesteia.

S-au putut stabili în final și raporturile L 1 cu complexe de locuire definite anterior în zona de V (integrate în prezent nivelului ocupațional al lui L 1) și E (aflate în afara suprafeței L 1) a sectorului 2 din S I. În C3, D3 a continuat cercetarea gropii Gr. 2 ce a afectat vatra și o parte a podelei L 1. În acest moment putem preciza că inventarul acestui complex este destul de sărac (câteva mici fragmente ceramice rulate, foarte puține oase de mamifere și de pește, o așchie de silex), fapt ce împiedică definirea sa corectă. Nu excludem posibilitatea ca Gr. 2 să reprezinte de fapt o intervenție modernă (se știe, de altfel, că suprafața așezării-tell a fost folosită în a doua jumătate a sec. XX drept teren agricol).

c) locuința nr.2 (notată convențional L 2). Cercetarea a continuat în sectoarele 7 și 13, insistându-se pe studierea nivelului ocupațional al locuinței și pe stabilirea eventualelor raporturi existente între aceasta și nivelul ocupațional exterior. Pentru definirea corectă a acestuia din urmă a fost deschis un nou sector (notat convențional sectorul 14), aflat în apropierea L 1 și L 2, în marginea de N a așezării tell.

Descoperirea a două ace de cupru în suprafața sectorului 14 reprezintă, desigur, un element insuficient în definirea zonelor aflate în imediata apropiere a locuințelor.

Secțiunea-sondaj a fost realizată în suprafața S. IV a așezării tell. Dimensiunile sale provizorii sunt de 30 x 2 m, urmând a fi prelungită în momentul cercetării celui de-al doilea șanț din marginea de V a așezării.

Pe suprafața sa a fost identificată, parțial, o structură de locuire, notată convențional L 5. Studierea nivelului său de distrugere (o masă compactă de chirpici puternic arși) nu poate oferi informații suficiente pentru stabilirea exactă a destinației acestui complex de locuire ce aparține nivelului N I (superior). L 5 a fost folosită drept reper în săparea primului șanț din marginea de V a așezării-tell. Se poate spune în prezent că acesta din urmă reprezintă o amenajare post-eneolitică, care a afectat în mod evident stratul de cultură aparținând culturii Gumelnița (dacă a existat o amenajare similară, corespunzătoare epocii eneolitice, aceasta a fost cu siguranță afectată de intervențiile ulterioare). În stadiul actual al cercetărilor înclinăm să atribuim șanțul cercetat în această campanie perioadei romane. Precizăm că în apropierea așezării-tell, pe terasa pârâului Luncavița, se află o întinsă așezare aparținând perioadei romane.

În S. II a început, pe baza informațiilor mai vechi aflate în literatura de specialitate, identificarea și degajarea secțiunilor-sondaj realizate de E. Comșa în deceniul șase al sec. trecut în zona de SE a așezării-tell. Obiectivele acestei acțiuni au în vedere amplasarea corectă a vechilor sondaje în planul general al așezării tell și reinterpretarea situațiilor surprinse în suprafața lor.

Obiectivele cercetării viitoare

- Extinderea suprafeței cercetate în S. I;
- Continuarea cercetării nivelurilor ocupaționale din L 1 și L 2;
- Reinterpretarea profilelor stratigrafice din secțiunile realizate de E. Comșa.

Colectivul șantierului Luncavița are în vedere și valorificarea rezultatelor cercetării din situl amintit mai sus în cadrul unui muzeu local. În acest sens, la sfârșitul anului trecut, Institutului de Cercetări Eco-Muzeale Tulcea i-a fost prezentat o schiță de proiect care precizează atât tipul de clădire, cât și profilul viitoarei expoziții. Menționăm că, până în acest moment, autoritățile locale nu s-au arătat interesate în realizarea unui astfel de proiect.

Bibliografie:

1. C. Micu, *Cercetări arheologice în cadrul așezării-tell de la Luncavița*, în: O civilizație necunoscută: Gumelnița (volum aflat în pregătire);
2. C. Micu, *Cultura Gumelnița în nordul Dobrogei*, în: O civilizație necunoscută: Gumelnița (volum aflat în pregătire).

Raport preliminar arheozoologic (nevertebrate, reptile, pești).

Radu Valentin (MNIR-CNCP)

Pe lângă resturile de pești și mamifere au mai fost descoperite și resturi de malacofaună (scoici și melci) dar și oase de țestoase și păsări.

În cele ce urmează încercăm să facem o mică descriere a materialului determinat.

Mollusca. Dintre moluște a fost identificat doar un melc de livada *Helix pomatia* și 16 resturi de cochilii aparținând genului *Unio*: *Unio pictorum* (2), *Unio tumidus* (1) și 13 fragmente indeterminate. Dacă prezența melcului *Helix pomatia* poate fi de origine secundară, cochiliile de *Unio* nu puteau fi decât culese din apele Dunării și aduse până în așezare pentru a fi consumate (carnea) sau utilizate la confecționarea de podoabe (cochilia).

Tot în acest material s-au determinat și resturile scaphopodului de origine mediteraneeana *Dentalium sp* utilizat pentru confecționarea de podoabe.

Pisces. S-au identificat 418 resturi de pești toate aparținând taxonilor comuni în Dunăre: stiuca (*Esox lucius*), plătica (*Abramis brama*), avat (*Aspius aspius*), crap (*Cyprinus carpio*), babușca (*Rutilus rutilus*), lin (*Tinca tinca*), somn (*Silurus glanis*) și șalău (*Stizostedion lucioperca*).

De asemenea, în cazul taxonilor ce au fost reprezentați de oase bine păstrate s-a putut reconstitui și dimensiunile.

Somnul (*Silurus glanis*) prezintă un total de cca. 795 kg fiind de departe cea mai importantă specie consumată. Greutatea medie reconstituită este de cca. 24 kg iar greutatea extreme sunt de 1 și 160 kg pentru un NMI de 33 indivizi. Se observă predilecția pentru indivizi de talie mare dar trebuie să amintim ca aceasta este tendința generală observată în așezare, existența indivizilor de talie mică fiind deja evidențiată în anii precedenți pentru structuri arheologice bine precizate.

Crapul (*Cyprinus carpio*) ocupa locul al doilea ca importanță. Greutățile anterioare reconstituite pentru aceasta specie depășesc 1 kg, fapt ce nu se schimbă nici

cu ocazia acestor studii. Greutățile extreme sunt de 1,4 și 9,2 kg iar media depășește cu puțin 4 kg. Nu putem decât observa că în cazul crapului erau într-adevăr căutați și capturați indivizii reproducători, ceea ce înseamnă, dacă studiile viitoare continuă să ne ofere asemenea date, că pentru crap se realiza într-adevăr o selecție dimensională. Aceasta ne va conduce imediat la modul în care s-a realizat această selecție, datorată, probabil, uneltelor de pescuit, perioadei de pescuit sau schimburilor economice.

Știuca (*Esox lucius*) se clasează printre primele specii consumate. Greutățile reconstituite sunt medii și mari pentru această specie. Greutatea totală reconstituită pentru acest material se ridică la peste 23 kg cu o medie de 3,3 kg, o minimă de 1,9 kg și o maximă de 5,7 kg.

Șalăul (*Stizostedion lucioperca*) altă specie importantă este prezentă cu o greutate totală de 7 kg reprezentată de un NMI de 3 indivizi de talie medie ce cântăresc cu puțin peste 2 kg.

S-a mai putut reconstitui taliile pentru doi avaiți (*Aspius aspius*), 2 babuști (*Rutilus rutilus*) și un lin (*Tinca tinca*). Ele se pot clasifica, pentru speciile respective, ca fiind medii sau medii spre mari.

Chelonia. Testoasa de apă dulce *Emys orbicularis* foarte răspândită în lacurile și bălțile din preajma Dunării este prezentă cu 14 resturi de carapace și plastron.

Aves. Gradul mare de fragmentare ca și lipsa unei colecții de referință ne-a împiedicat să determinăm cele 7 resturi osoase de păsări.

În concluzie, putem spune că studiul materialului din acest an nu aduce mari noutăți față de anii precedenți. În continuare se înregistrează în contul peștilor talii medii și mari, fapt ce pe de o parte confirmă o parte din supozițiile din anii trecuți (apartenența peștilor pe sit se datorează schimburilor economice) dar pe de alta ne indică că metodele noastre de prelevare a materialului au ajuns la o limită și ele ar trebui variate. Dacă și după schimbarea metodelor de prelevare se va obține rezultate asemănătoare atunci vom fi în stare să tragem adevăratele concluzii.

Trebuie remarcată și prezența celorlalte animale pe sit, unele din ele aduse tot de la Dunăre, fapt ce apropie mult economia acestui sit de tipul așezărilor din apropierea Dunării, o economie de subsistență bazată pe exploatarea eficientă a bogatelor resurse oferite de fluviu și de mediul înconjurător.

Studiu sedimentologic în așezarea gumelnițeană Luncavița - Cetățuie, campania 2001. Raport preliminar.

Constantin Haită (MNIR - CNCP)

În cadrul campaniei de cercetări arheologice din anul 2001, studiul sedimentologic a avut în vedere:

- Studiul succesiunii sedimentare înregistrate în cadrul unui sondaj stratigrafic;
- Studiul sedimentologic al structurilor antropice cercetate în suprafața de săpătură.

Sondajul stratigrafic a avut ca scop de a aduce informații necesare pentru precizarea a două aspecte, deosebit de importante în studiul acestui sit arheologic:

- Înregistrarea întregii succesiuni stratigrafice atribuite culturii Gumelnița;
- Observarea relațiilor stratigrafice dintre depunerea antropică și depozitele de terasă și, eventual, identificarea unui șanț de apărare menționat în

literatura de specialitate ca fiind observat prin cercetări anterioare.

Succesiunea observată în cadrul sondajului stratigrafic poate fi descrisă, în linii generale, astfel (în succesiune stratigrafică normală):

1. Nivel siltic, gălbui, omogen, compact, cu structură de bioturbație datorată faunei, cu rare granule carbonatice, fără constituenți antropici.

Nivel natural al terasei, steril din punct de vedere arheologic.

2. Nivel siltic, gălbui, relativ omogen, compact, cu structură de bioturbație, rare granule carbonatice și foarte rari constituenți antropici (chirpici ars și ceramică).

Nivel de sol natural, dezvoltat pe acumularea de terasă.

3. Nivel siltic, gălbui, ușor eterogen, moderat compact, uneori friabil, cu structură în blocuri, ce include rari constituenți antropici (chirpici ars și ceramică).

Nivel ocupațional aparținând culturii Gumelnița A2.

4. Nivel siltic, brun, relativ omogen, moderat compact, cu structură granulară și agregată, rare fragmente de chirpici ars și ceramică.

Coluviu parțial contemporan (?) locuirii Gumelnița A2.

5. Nivel siltic, brun închis, friabil, cu structură agregată bine dezvoltată, frecvente rădăcini actuale, rare fragmente de chirpici ars și ceramică.

Nivel de sol actual.

Mai notăm faptul că nivelurile 3 și 2 sunt străbătute de o groapă de mici dimensiuni, probabil o groapă de par, situată în apropierea zonei în care există o schimbare a pantei actuale, ce poate corespunde cu limita de extindere a suprafeței locuite în perioada culturii Gumelnița. Umplutura acestei gropi este reprezentată printr-un silt brun închis și brun gălbui, eterogen, cu rare fragmente de chirpici ars și ceramică.

De asemenea, important de menționat este și faptul că nivelurile 1, 2, 3 și 4 sunt tăiate de marginea unei gropi de mari dimensiuni, care coboară către partea inferioară a așezării neolitice, iar în interiorul acesteia a fost observată o umplutură siltică, brună, omogenă, compactă până la foarte compactă, ce include rare fragmente ceramice, de chirpici ars și piatră, obiecte din fier sau lut, ca și fragmente de lemn descompus și rădăcini actuale.

Inventarul arheologic din această umplutură este atribuit perioadei romane.

Este posibil ca această umplutură să reprezinte, din punct de vedere sedimentologic, un sol remaniat.

Din rezultatele preliminare prezentate mai sus se desprind următoarele concluzii:

- în zona cercetată prin sondajul stratigrafic nu a fost identificat decât un singur nivel de locuire neolitică, atribuit culturii Gumelnița A2. Prezența coluviului ce poate fi contemporan, măcar în parte, locuirii pe baza căreia se formează, ar putea indica prezența celui de al doilea nivel de locuire gumelnițeană.

- nu a fost identificată nici o structură care să corespundă șanțului de apărare al așezării gumelnițene, menționat în literatura de specialitate ca fiind observat prin cercetări anterioare.

- prin acest sondaj stratigrafic a fost evidențiată o groapă de mari dimensiuni (tranșee ?) ce poate fi atribuită perioadei romane.

Din fiecare din straturile 2, 3 și 4 a fost prelevat câte un eșantion micromorfologic. Un alt eșantion a fost prelevat din umplutura gropii atribuite perioadei romane.

Studiul microscopic al secțiunilor subțiri va aduce informații detaliate asupra modului de formare al straturilor eșantionate.

134. Lupu, com. Cergău, jud. Alba

Punct: Cimitirul nou

Cod sit: 3832.01

Colectiv: Gabriela Gheorghiu - responsabil (MNIT), Ioan Glodariu, Liliana Suci (UBB Cluj), Vasile Moga (MNUAI), Cristina Bodó (MCDR Deva)

Cimitirul nou se află în imediata apropiere a intrării în sat dinspre VNV, pe latura stângă (versantul sudic al Dealului Chicui) a unui semiamfiteatru natural, ce mărginește din trei direcții o luncă mlăștinoasă.

Cercetarea arheologică are ca obiectiv delimitarea întinderii așezărilor antice (mai bine păstrate sunt cea **hallstattană** și cea din **a doua epocă a fierului**), în măsura în care cimitirul actual o permite, precum și investigarea complexelor ce au aparținut acestor așezări. Importanța sitului constă în existența aici a unei succesiuni de locuri, o însemnătate deosebită având cele din epocă Latène. Pentru această perioadă există două nivele: unul timpuriu și unul ce se datează în sec. I a. Chr. - I p. Chr., cel timpuriu neavând deocamdată material celtic.

Anul acesta, din motive obiective, cercetările s-au desfășurat în afara cimitirului propriu-zis. La 7,5 m mai sus de latura nordică a capelei și la 6,15 m V de gardul cimitirului au fost trasate două secțiuni paralele, fiecare de 12 m lungime și 2 m lățime, adâncimea până la care s-a ajuns fiind de aproximativ -2 m. În aceste secțiuni au fost surprinse două bordeie ce se datează, pe baza materialului ceramic, în Latène-ul timpuriu - sec. IV-III a. Chr. Materialul arheologic descoperit constă în vase ceramice întregibile și fragmente de la asemenea vase, oase de la diferite animale, fragmente de perete ars, precum și pietre locale (calcar local) arse ce provin, probabil, de la acoperiș. În cadrul materialului ceramic sunt de remarcat un castron roșu cu miezul negru, un fragment de strecurătoare și o toartă de la un vas ce le imită pe cele grecești de tip krater. Fragmente ceramice aparținând epocii bronzului - cultura Wietenberg - și Hallstatt-ului final s-au descoperit în poziție secundară.

De asemenea a mai fost trasat un sondaj cu o lungime de 4 m și o lățime de 2 m, la o distanță de 1,70 m față de gardul cimitirului și la 14,75 m mai sus de poarta acestuia. Și aici s-a surprins o parte dintr-un bordei aparținând tot Latène-ului timpuriu, fapt stabilit tot pe baza ceramicii descoperite. Datorită vecinătății gardului amintit nu s-a putut lărgi săpătura în vederea cercetării integrală a bordeiului.

Au mai fost făcute trei sondaje de câte 2 x 2 m și o adâncime de -1 m fiecare, ce au avut ca scop delimitarea spațiului pe care s-a întins așezarea.

Tot materialul descoperit a intrat în patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei.

Bibliografie:

1. I. Glodariu, V. Moga, *Der dakische Schatzfund von Lupu (Rumänien)*, Germania, 75, 1997, 2. Halbband, p. 585-596
2. *Repertoriul Arheologic al județului Alba*, Alba Iulia, 1995, nr. 110, p. 122;
3. Gabriela Gheorghiu, *O groapă de cult descoperită în așezarea dacică de la Lupu, com. Cergău, jud. Alba*, Istros, X, 2000, p. 231-238.

135. Mangalia, jud. Constanța [Callatis]

Punct: str. Oituz, Stația de betoane

Cod sit: 60491.11

Colectiv: Mihai Ionescu - responsabil (Șc.Gen. Nr.3 Mangalia), Nicolae Alexandru, Robert Constantin (MA Mangalia)

În urma cercetării prezentate, ce constituie în același timp o nouă contribuție la cunoașterea necropolei romano-bizantine a cetății Callatis, se impun următoarele observații:

Mormintele cercetate nu au făcut parte cronologic numai din epoca romano-bizantină, așa cum semnalaseră cercetările anterioare, ci și din epoca elenistică și din cea romană, acoperind astfel întreaga perioadă de existență a cetății.

O statistică din punct de vedere al încadrării cronologice a mormintelor evidențiază următoarele:

a. Au fost cercetate **6 morminte de epoca elenistică**, din care un mormânt de tip hypogeu, un rug funerar, două morminte în cistă de piatră și două morminte de incinerare

b. **Mormintele de epocă romană** cercetate sunt în număr de trei, datarea fiind asigurată de orientarea N-S a mormintelor cu craniul spre S și, bineînțeles, de analogiile cu mormintele cercetate anterior atât la *Callatis*, cât și la *Tomis* și *Histria*.

c. **Mormintele de epocă romano-bizantină**, în număr de 168, pot fi încadrate în mai multe categorii, după cum urmează:

1. Morminte în cistă de piatră realizate din plăci masive din calcar, netencuite.
2. Morminte în cistă de piatră realizate din plăci mari de calcar tencuite la rosturi cu mortar.
3. Morminte în cistă de piatră realizată din blochete de calcar de mai mici dimensiuni.
4. Morminte de tip hypogeu.
5. Morminte de inhumare în groapă simplă acoperite cu dale din calcar.
6. Morminte în groapă simplă mărginite pe una din laturi cu blochete de calcar.
7. Morminte în cistă realizată din *tegulae*.
8. Morminte în groapă simplă acoperite cu *tegulae* așezate în două ape.
9. Morminte în groapă simplă acoperite cu *tegulae* așezate orizontal.
10. Morminte în groapă simplă.
11. Mormânt în amfor.

O altă remarcă în privința prezentei cercetări ar fi raportul dintre numărul mormintelor de adulți și cel al mormintelor de copii. În acest sens este de subliniat numărul mare al mormintelor de copii și de adolescenți, ceea ce indică o rată destul de mare a mortalității în rândul acestei categorii a populației callatiene din a doua în epoca romano-bizantină.

Cu privire la același aspect poate fi remarcat numărul mai mare al mormintelor de copii în jumătatea de S a zonei cercetate.

Cu privire la tipologia mormintelor, numărul celor în groapă simplă este mult mai mare decât al celor în cistă, iar cele de tip hypogeu nu sunt decât două, din care unul a fost distrus, iar celălalt violat încă din antichitate, aceasta spre deosebire de zonele cercetate la V și S-V de prezentul perimetru, unde numărul mormintelor de tip hypogeu era cu mult mai mare, 5 morminte.

Se poate face o distincție între partea de S și cea de N a zonei cercetate și în privința numărului de morminte, acesta fiind mai mare în zona de N, deci, zona de N fiind mai aproape de centrul necropolei, nu întâmplător aici fiind mai multe morminte în cistă de piatră.

De remarcat este faptul că atât prezenta cercetare, cât și cercetarea din punctul Biogaz, au relevat și morminte de epocă elenistică și romană, fapt care infirmă o teorie mai veche, și anume că la Callatis zonele de necropolă romano-bizantină le respectă pe acelea de epocă elenistică și romană. E drept că mormintele elenistice și romane nu sunt în număr mare și că mormintele romano-bizantine predomină.

Un aspect inedit este identificarea a nouă morminte în care craniul scheletului a fost deformat încă din copilărie prin strângere cu niște chingi din piele, rezultatul fiind *cranile în formă de turn*. Trebuie subliniată în acest caz orientarea creștină a acestor morminte ce aparțin unor alogeni.

Marea necropolă romano-bizantină a Callatisului se află la cca. 1,5 km V de incinta cetății în această epocă și, în același timp, în apropierea *semitei* ce lega cetatea *Callatis* de *Tropaeum Traiani*; în acest sens amintim un miliar descoperit în zona cimitirului satului Arsa.

Nu în ultimul rând, atât orientarea mormintelor, E-V, cu unele mici devieri, orientarea și poziția scheletelor încadrează cea mai mare parte a mormintelor în rândul celor creștine și subliniază caracterul creștin al acestei zone a necropolei callatiene, precum și răspândirea pe care a cunoscut-o religia creștină în această perioadă.

136. Măgura-Lăceni-Vitânești (com Măgura, com. Orbeasca, sat Lăceni, com. Purani, sat Vitânești), jud. Teleorman

Punctele: Lăceni - „Valea Cioroaița”, Măgura (Cla 2), Măgura-Bran (Cla 001), Măgura-Buduiasca (Teleor 003), Vitânești (Teleor 007)

Colectiv: echipa română: Radian-Romus Andreescu - director proiect, Sorin Oanță-Marghitu, Constantin Haită, Adrian Bălășescu, Dragoș Moise, Valentin Radu (MNIR), Pavel Mirea, Pompilia Zaharia (MJ Teleorman), Cătălin Lazăr (MDJ Călărași), Alexandru Dragoman (IAB); echipa engleză: Douglass Bailey - director proiect, Steve Mills, Steve Trick (School of History and Archaeology, Cardiff University - HISAR, UK), Mark Macklin (Institute of Geography & Earth Science, University of Wales, Aberystwyth, UK), Andy Howard (School of Geography, University of Leeds, UK), Laurens Thissen, Mina Jordanova (Rijksuniversiteit Leiden), Amy Bogaard (University of Sheffield, UK)

Lucrările s-au desfășurat în perioada 20 iunie -30 septembrie 2001 și reprezintă a patra campanie, ultima, a primei faze a programului româno-englez de cercetare a locuirii neo-eneolitice din bazinul râului Teleorman.

Obiective: cartarea siturilor din zonă, studiul geomorfologic al văilor Teleormanului și Clăniței, cercetarea sitului Teleor 003 de la Măgura-Buduiasca, realizarea unui sondaj sedimentologic în așezarea de tip tell de la Măgura-Bran, cercetarea sitului Cla 002 de la Măgura, continuarea cercetărilor în așezarea de tip tell de la Vitânești (Teleor 007)

Metodologie. Lucrările s-au desfășurat atât în teren, cât și la sediul Muzeului Județean Teleorman. În teren au fost efectuate cercetări de suprafață, măsurători geofizice, cartări ale siturilor precum și săpături în diverse puncte de interes major. Au fost efectuate sondaje arheologice în siturile Teleor

003 și Cla 002, un sondaj sedimentologic în situl Cla 001 de la Măgura-Bran, precum și sondaje geomorfologice cu mijloace mecanice în Valea Teleormanului și a Clăniței. Au fost prelevate probe pentru analize C14 și analize sedimentologice. La sediul Muzeului din Alexandria s-a făcut prelucrarea primară a rezultatelor, s-a completat baza de date cu înregistrările din teren și arhiva fotografică computerizată. Cu ajutorul instalației de flotare au fost prelucrate probe din diverse situri. Amplasamentul siturilor în teren a fost înregistrat cu ajutorul sistemului Global Positioning System (GPS), cu un aparat Garmin 12 XL, fiind plasate, prin intermediul programelor GIS, pe o hartă digitalizată a văii Teleormanului. Pentru ridicările topografice a fost folosit un EDM - Topcom Station Total Model cu prismă triplă.

Măgura-Bran (Cla 001)

La ieșirea din comuna Măgura, pe malul stâng al Clăniței se află una dintre cele mai mari așezări de tip tell din județul Teleorman. Plasat pe o prelungire a terasei, tell-ul, are o formă aproximativ trapezoidală, cu o lungime de aproape 150 m, lățimea de 100 respectiv 75 m, și înălțimea de peste 11 m. Din păcate pe acest tell este plasată biserica și cimitirul satului Bran, acest fapt făcând imposibilă cercetarea sistematică a sitului. În aceste condiții ne-am rezumat la un obiectiv experimentat recent pe valea Teleormanului, acela al realizării unui sondaj sedimentologic. Acesta a avut drept scop evaluarea grosimii nivelului cultural precum și a legăturilor așezării cu lunca și terasa. Trasat pe panta de NE, foarte abruptă, a tell-ului sondajul a avut inițial o lățime de 2 m și o lungime de 30 m. Din cauza volumului mare de muncă și a înclinării accentuate a pantei a trebuit să reducem lățimea sondajului la 1 m, săparea lui făcându-se în trepte, fapt ce a dus la limitarea observațiilor arheologice și sedimentologice. Astfel grosimea nivelului cultural o apreciem la aproximativ 6 m, la partea superioară existând o **așezare geto-dacică** care suprapune una de epoca bronzului (cultura Glina). Nu a putut fi stabilit cu precizie grosimea nivelului neolitic, pentru că spre partea superioară a sondajului situația era deranjată de intervenții moderne. Un prim complex, resturile unei locuințe deranjate de o groapă, au apărut la cota -3,1 m. Analiza materialului ceramic a relevat faptul că predomină vasele lucrate dintr-o pastă intermediară, omogenă, bine arsă. Au fost descoperite fragmente ceramice aparținând unor vase de mari dimensiuni, având o formă piriformă, cu umărul aproape orizontal, decorate cu barbotină. Alte vase sunt decorate cu incizii, aplicații plastice, butoni, apucători triunghiulare. Fragmentele de capace descoperite sunt decorate cu caneluri sau linii circulare în relief. Ceramica din pastă fină, puțină, este reprezentată de castronașe și străchini, având ca decor benzi lustruite sau rar, benzi grafitate. Au mai fost descoperite un fragment de lingură din lut și un fragment dintr-un vas antropomorf. Încadrarea cronologică a acestei locuințe, ținând cont de puținele elemente disponibile, poate fi plasată la **sfârșitul fazei Gumelnița A2**, (anumite elemente, canelurile, benzile în relief, raritatea ceramicii fine, ar putea indica **începutul fazei Gumelnița B1**). Al doilea complex este reprezentat de resturile unei locuințe din chirpici nears, marcat printr-o succesiune de podele, fără material ceramic, descoperit la cota -4,5 m. Resturile unei locuințe incendiate au fost descoperite între -4,5/- 4,75 m. Și aici predomină materialul din pastă intermediară, de bună calitate, dar crește semnificativ procentul de ceramică din pastă fină și

semifină. Formele ceramice sunt reprezentate de vase bitronconice, tronconice, piriforme, străchini (unele adânci cu buza profilată) castronașe bitronconice și relativ globulare, capace. În ceea ce privește decorul barbotina este mult folosită, benzi de incizii sau scrijelituri încrustate cu culoare albă sau roșie, pictură cu grafit. Aceste elemente plasează locuirea probabil la **începutul fazei Gumelnița A2** cu elemente (încrustarea cu pastă albă și roșie) specifice fazei **Gumelnița A1**. Facem observația că aceste încadrări au o doză de relativitate ele fiind făcute pe baza unui material ceramic, puțin numeros, rezultat în urma unui sondaj restrâns. Sfârșitul nivelului cultural a fost înregistrat după cota -5,5 m, deci apreciem grosimea nivelului cultural la cca. 6m. O situație interesantă am înregistrat la baza tell-ului unde a fost descoperit un nivel în care erau multe fragmente de chirpici, fără a se constitui într-o structură coerentă (este foarte probabil să provină de la o locuință aflată în apropiere). Acest fapt precum și materialul ceramic, puternic fragmentat, amestecat, (eneolitic, bronz și geto-daci) au făcut imposibilă încadrarea cronologică.

Concluzii

Deși limitate observațiile obținute din sondajul sedimentologic din așezarea de tip tell de la Măgura-Bran sunt foarte importante. În primul rând s-a constatat că așezarea a fost plasată pe un intrând al terasei în lunca Clăniței, foarte probabil suferind anumite amenajări în faza inițială și pe parcursul locuirii (vezi mai jos C. Haită, raportul sedimentologic). Amplasamentul așezării este foarte bine ales, ea fiind protejată pe trei laturi de terase, controlând în același timp văile râurilor Teleorman și Clănița care de altfel se unesc la cca. 1 km S de sit. (Probabil acest amplasament a contribuit la continuarea locuirii în epoca bronzului și a fierului). În ceea ce privește locuirea **neo-eneolitică** este documentată o locuire Gumelnița care credem că acoperă toate cele **trei faze Gumelnița A1, A2 și B1**, fără a avea elemente care să indice o locuire mai veche.

Măgura (Cla 002)

În așezarea de pe malul Clăniței a fost deschis un sondaj paralel cu malul erodat de apele Clăniței, cu dimensiunile inițiale de 6 x 4m. Duritatea excesivă a solului nu a permis finalizarea lucrărilor, care aveau drept obiectiv verificarea celor două nivele de locuire surprinse în profilul realizat în anul 1999. Nu au fost evidențiate urmele clare ale vreunui complex, în schimb a fost scos la lumină un bogat material ceramic aparținând primului nivel de locuire. Categoria ceramică cea mai numeroasă este dintr-o pastă de bună calitate ce folosește ca degresant, în diverse proporții, nisipul. Mult mai puține sunt vasele din pastă grosieră, (cu mult nisip în compoziție, friabile și prost arse) și vasele din pastă fină. Formele sunt reprezentate de vase suport, castronașe bitronconice, vase bitronconice, vase cu buză lată și umăr ușor profilat, capace. Deși numărul fragmentelor decorate nu este mare, se remarcă varietatea tehnicilor și motivelor decorative. În proporție redusă s-a utilizat barbotina și excizia, aceasta din urmă reprezentată de benzi mai late sau mai înguste, superficial excizate mărginite de benzi lustruite. Cele mai multe fragmente sunt decorate cu incizii, fie simple scrijelituri, fie creștături adânci. Aplicațiile plastice constau în butoni și brăuri alveolate. Ceramica fină este decorată cu canelură fină, uneori abia vizibilă, iar câteva fragmente au urme de grafit. Materialul ceramic, mult mai numeros și variat decât cel descoperit în anii trecuți, plasează situl într-un orizont cronologic plasat la **sfârșitul culturii Boian**. S-au evidențiat și mai clar diferențele dintre acest material și cel descoperit pe Valea Teleormanului, la

Lăceni (Tel 001, Tel 008, Tel 009), din aceeași secvență cronologică, ceramica din Cla 002 fiind de o calitate mai bună, sugerând poate o decalare în timp a locuirilor din zona Lăceni-Măgura.

Măgura-Buduiasca (Teleor 003)

Unul dintre cele mai importante rezultate ale cercetării locuirii neo-eneolitice de pe valea Teleormanului îl constituie descoperirea la Măgura-Buduiasca a unor locuri aparținând **culturilor Criș și Dudești**. Situl este plasat pe terasa joasă a Teleormanului, în vecinătatea unor amenajări piscicole moderne ce au afectat semnificativ configurația terenului. Zona este puternic afectată de deranjamente, lucrări agricole, șoseaua ce leagă Vităneștiul de Măgura, lucrări la sistemul de irigații.

Obiective. Verificarea rezultatelor cercetărilor de teren și identificarea caracteristicilor regionale specifice culturilor Criș și Dudești.

Rezultatele cercetărilor. Cercetările, condiționate de existența culturilor agricole, s-au desfășurat în două etape, în iulie și septembrie. Concentrarea semnificativă a materialelor ceramice ocupă o suprafață de cca. 200 x 100 m. În prima etapă au fost practicate șase sondaje prin care s-a încercat stabilirea limitelor de N și de S ale așezării. Astfel, în zona de S, spre baza terasei au fost deschise două sondaje, S1 și S2 de 2 x 2m. Nu s-a surprins un nivel cultural bine individualizat, ci doar sporadic un amestec de fragmente ceramice neolitice (**cultura Criș**), **geto-dace și medievale**. În partea nordică au fost deschise patru sondaje S3 (2 x 1,5 m), S4 (2 x 2,5 m), S5 (2 x 1,5 m), S6 (2 x 2,5 m) mărimea lor depinzând de porțiunile de teren libere de culturi agricole. În ultimele trei situații era puternic deranjată, fiind descoperite, amestecate, **fragmente ceramice Criș, Dudești și Dridu**. În S3, pe o porțiune limitată, s-au surprins resturile unui bordei Criș, din care s-au recuperat mai multe materiale ceramice între care două castroane întregibile. În a doua etapă, după eliberarea unor terenuri de culturile agricole au fost deschise două secțiuni. Prima S7, orientată NV/SE (20 x 1,5 m), coboară pe pantă spre baza terasei. Situația stratigrafică este destul de perturbată, nivelul cultural, cu o grosime de cca. 0,25 m, conține material ceramic amestecat, aparținând culturilor Criș și Dudești, Dridu și feudalismului târziu. Singurele complexe care au apărut sunt resturile a două bordeie aparținând probabil feudalismului târziu, unul dintre ele cu un cuptor distrus parțial de lucrările agricole. În această secțiune au fost descoperite și câteva **fragmente ceramice Vădastra**. Secțiunea S8 (9 x 1,5 m), deschisă în zona de N a sitului a oferit cele mai multe informații despre locuirea neolitică. Astfel, sub nivelul arabil la cca. 0,70 m au fost descoperite patru morminte datate cu o monedă la sfârșitul sec.ului al XVIII-lea. Sub acestea, se găsește un nivel de cca. 0,30 m în care sunt amestecate materiale neolitice, Criș, Dudești și câteva cioburi Vădastra. La adâncimea de cca. -1 m au fost surprinse parțial resturile a trei bordeie, două aparținând culturii Dudești (B3 și B4) și unul (B5) culturii Criș (cercetările viitoare vor delimita forma și dimensiunile lor). Din bordeiul Criș au fost recuperate fragmente ceramice, inclusiv vase întregibile, unele din silex și os, material osteologic. În partea de SE a bordeiului au fost surprinse resturile deranjate ale unei vetre construite pe un pat de cioburi. Ceramica folosește ca degresant material vegetal (în special cea grosieră) dar și nisipul. Printre formele ceramice întâlnim paharele cu picior și pereți arcuți, castroanele cu gura largă, un capac.

Ceramica grosieră și cea intermediară este decorată cu incizii scurte, ciupituri (bob de grâu), brăuri alveolate, barbotină. Ceramica fină, de o calitate foarte bună este acoperită cu un slip roșu, pictată în unele cazuri cu negru sau brun, motivele decorative constând în benzi hașurate, meandre sau triunghiuri. Inventarul este completat de lame din silex, un fragment de topor din piatră șlefuită și două împungătoare de os. Materialul ceramic plasează **locuirea Criș** la un nivel care poate fi atribuit fazei III B.

Un material arheologic bogat, ceramică, inclusiv vase întregibile, unelte din silex, os resturi osteologice, s-a recuperat și din cele două bordeie Dudești. Formele întâlnite sunt vasele bitronconice cu gât înalt, castroane tronconice, vasele cu picior. Ceramica fină, puternic lustruită, este decorată prin incizare cu benzi hașurate dispuse în scară, linii și spirale. A fost descoperită o statueta antropomorfă fragmentară cu șoldurile și fesele puternic accentuate. Uneltele de silex au în general caracter microlitic, predominând lamele și gratoarele. Două spatule de os și o dăltiță din piatră completează inventarul. Formele și decorul ceramicii plasează **locuirea Dudești** la nivelul fazelor **Malu Roșu și Fundeni**, dar anumite elemente ar sugera și o locuire mai târzie, la nivelul fazei Cernica.

Vitânești (Teleor 007)

Cercetările din zona Vitânești s-au desfășurat în iulie-august și au avut următoarele obiective: continuarea săpăturii în suprafața A-G din așezarea de tip tell, continuarea decopertării sectorului SX în vederea cercetării nivelului Gumelnița B1, cercetări de teren în lunca Teleormanului în zona Vitânești, măsurători geofizice și săpături în situl Vitânești II

Vitânești-tell

În suprafața A-G a tell-ului a continuat lucrul în zona structurii de lemn descoperită în campania precedentă, zonă puternic afectată de deranjamente între care ganguri și vizuini de animale. Sub structura de lemn au fost descoperite resturile unei vetre cu o formă rectangulară (1,5 x 1,7 m), cu o parte din gardină păstrată pe latura vestică. Vatra avea cel puțin două faze de folosire. La cca. 4 m spre E au apărut resturile unei alte vetre având tot o formă rectangulară (1,2 x 1,6 m), în apropierea căreia au fost descoperite o zonă menajeră (scoici, oase, fragmente ceramice, cenușă și pigment de cărbune). Nu departe de cele două vetre a fost descoperită o concentrare de 4 râșnițe întregi și 7 fragmentare. În zona primei vetre s-a constatat existența unor mici resturi lemnoase, dispuse la întâmplare, precum și fragmente de chirpici nears. De asemenea au fost evidențiate mai multe urme de pari, dar acestea nu au o dispunere care să sugereze conturul unei structuri. Resturile unor pereți și podele din chirpici nears au fost descoperite în apropierea profilului sudic, iar resturile unei vetre, în colțul de N al suprafeței. Nu este deocamdată clar dacă avem de-a face cu mai multe locuințe sau cu o locuință și o zonă de activitate exterioară, fapt ce va fi clarificat de cercetările viitoare.

În suprafața H-K (6-10) s-a continuat decopertarea până la adâncimea de -0,8 m, săpătura oprindu-se pe resturile locuinței L6/99.

Vitânești II

Lucrările în situl aflat la mai puțin de 100 m SV de tell au început efectuarea unor măsurători geofizice (Radu Dimitriu, Constantin Sava, Institutul Național de Cercetare-dezvoltare pentru Geologie și Geocologie Marină "GeoEco Mar" - București). Cu ajutorul unor magnetometre protonice terestre portabile au fost făcute măsurători magnetometrice pe o

suprafață de cca. 1000 m.p., având în centru secțiunea (SI) cercetată în campania trecută. Cartarea magnetometrică realizată în perimetrul Vitânești II a permis evidențierea a cel puțin trei arii potențial purtătoare ale unor concentrații mai mari de materiale arheologice. Următoarea etapă a constat în verificarea rezultatelor geofizice. În acest scop a fost deschisă o suprafață de 8 x 10 m, paralelă cu profilul vestic al secțiunii SI, acolo unde măsurătorile au evidențiat cea mai întinsă zonă (12 x 10 m) cu anomalii magnetice. După decopertarea suprafeței, la adâncimea de cca. -0,6 m, au fost descoperite resturi de chirpici ars și concentrări de fragmente ceramice fapt ce a validat rezultatele măsurătorilor magnetometrice. Resturile de chirpici par a se delimita în două zone distincte, poate două locuințe, cercetările viitoare urmează a clarifica situația. Cele mai multe fragmente ceramice aparțin **fazei Gumelnița B1**, dar câteva fragmente ceramice asemănătoare cu cele descoperite la baza tell-ului par a indica o locuire mai vechi.

Cercetările de teren întreprinse în sudul așezărilor Vitânești-tell și Vitânești II au relevat câteva zone cu concentrări de materiale ceramice (cercetările de teren au fost limitate de culturile agricole). Cel mai important rezultat a fost descoperirea unei locuiri gumelnițene la cca. 1 km S de tell denumită Vitânești III.

Concluzii

Prima etapă a proiectului internațional de cercetare a locuirii neo-eneolitice de pe valea râului Teleorman s-a încheiat cu rezultate foarte bune. Folosind o metodologie modernă precum și echipament performant cercetările de pe valea Teleormanului au marcat mai multe premiere în arheologia românească. Astfel pentru prima dată siturile arheologice au fost cartate în sistemele GPS-GIS pe o hartă digitalizată a văii Teleormanului. Alături de multiple studii interdisciplinare (sedimentologie, palinologie, arheozoologie, arheobotanică), tot în premieră, în valea Teleormanului au început să fie făcute studii care țin de un domeniu nou, cel al arheologiei aluviale, în scopul înțelegerii printre altele al impactului pe care l-au avut schimbările mediul natural asupra comunităților umane. Cercetările de teren desfășurate după o metodologie nouă au permis identificarea unor situri neo-eneolitice dintre care unele s-au dovedit a avea un caracter sezonier sau temporar. În cei patru ani au fost descoperite peste 20 de noi situri, cele mai multe concentrate în zona Alexandria-Lăceni-Măgura-Vitânești. Un fapt important este acela că în această zonă au fost descoperite situri aparținând **neoliticului timpuriu și dezvoltat, culturile Criș și Dudești**. Astfel pentru prima oară există posibilitatea studierii într-o zonă restrânsă a **unei întregii secvențe neo-eneolitice cuprinzând culturile Criș, Dudești, Boian, Gumelnița**. De asemenea numeroase așezări de tip tell existente (identificate aproape 40) permit o abordare complexă a procesului formării acestor așezări. În acest scop ca o noutate metodologică am utilizat practicarea așa-numitelor sondaje sedimentologice pe pantele tell-urilor, sondaje ce permit o rapidă evaluare a nivelului cultural și a elementelor de geneză ale așezărilor.

În a doua etapă a proiectului, în următorii cinci ani aceste direcții de cercetare vor fi aprofundate, odată cu extinderea cercetărilor pe o arie extinsă în județul Teleorman

Planșa 72

Bibliografie:

1. Bailey, D.W., Andreescu, R. and Mills, S. (eds.). *Southern Romania Archaeological Project: Preliminary report 1998*. Cardiff: School of History and Archaeology, Cardiff University., 1999
2. Bailey, D.W., Andreescu, R, Mills, S. and Trick, S. (eds.). *Southern Romania Archaeological Project: Second preliminary*. Cardiff: School of History and Archaeology, Cardiff University, 2001

Studiu sedimentologic

Constantin Haită (MNIR - CNCP)

În campania de cercetări arheologice din anul 2001, studiul sedimentologic desfășurat în cadrul proiectului de colaborare româno-englez SRAP, a avut ca principal obiectiv cercetarea așezării de tip tell Măgura-Bran din punct de vedere al formării acesteia și al relațiilor cu mediul. În acest scop, a fost realizat un sondaj stratigrafic ce a secționat măgura din partea sa superioară către bază, precum și două sondaje sedimentologice, unul chiar în baza tell-ului, iar celălalt în lunca actuală a văii Clănița, în vecinătatea nord-estică a acestuia, la aproximativ 10 m distanță de baza așezării.

Sondajul stratigrafic a fost realizat sub forma unei secțiuni cu lățime inițială de 2 m și suprafețe orizontale practicate pe o lungime de 4 m, însumând o lungime de 20 m. Ulterior, în scopul reducerii semnificative a volumului de muncă, secțiunea a fost îngustată la 1 m lățime, suprafețele cercetate având, în acest caz, lungimea unui carou de 2 m, rezultând o secțiune cu aspect în trepte. Acest lucru a permis realizarea obiectivului propus, acela de a obține o succesiune stratigrafică, continuă, din baza tell-ului până la partea sa superioară; pentru aceasta, în fiecare carou s-a săpat până la adâncimea necesară pentru corelarea stratigrafică dintre suprafețele adiacente.

Materialul cultural a fost recoltat și înregistrat pe fiecare strat în parte și pe adâncimi de 20 cm, în situațiile în care grosimea nivelului respectiv era mai mare decât această limită stabilită convențional. Fiecare nivel a fost descris din punct de vedere arheologic și sedimentologic, urmărindu-se: textura, culoarea, structura, fisurația, gradul de compactare și omogenitatea, tipul și frecvența materialului cultural, natura impregnațiilor și a concrețiunilor, prezența materiei organice, tipul limitelor și grosimea.

Stratigrafia tellului poate fi descrisă, în linii generale, astfel (din bază către partea superioară):

- nisip fin până la grosier, brun cărămiziu, omogen, cu structură granulară, rare pete de oxizi de fier, fără incluziuni; limita superioară a fost observată la înălțimea relativă de 3,17 m față de o linie de referință situată la baza tellului (de cotă absolută 55,43 m). Acest nivel este interpretat ca reprezentând o depunere naturală ce face parte din terasa actuală a văii Clănița.

- depunere de sedimente naturale, ce constă din lentile cu textură și culoare foarte variate, de la de argilă nisipoasă cenușiu închisă, la silt cu nisip fin brun gălbui, nisip cu argilă și silt gălbui și nisip grosier cu silt și argilă cenușiu gălbui; aceste sedimente sunt omogene sau eterogene cu structură în blocuri sau structură prismatică, prezintă pete de oxizi de fier sau carbonatice și nu au incluziuni. Limita superioară a acestei depuneri a fost observată la 5,71 m de la bază. Această acumulare de sedimente de origine naturală este interpretată ca fiind rezultatul unor acțiuni antropice.

- nivel siltic cu nisip mediu, brun mediu, eterogen, cu structură granulară, frecvente fragmente ceramice, chirpici ars, cărbune și cenușă, ce corespunde unei acumulări de deșeurii menajere, ce se observă între limita superioară a nivelului anterior și cota de 5,41 m. Acesta reprezintă primul nivel de locuire observat în acest sondaj și este atribuit culturii Gumelnița.

- nisip fin-mediu cu silt și rare granule de pietriș, cu lentile de argilă brun cenușie închis, omogen, cu rare până la foarte frecvente fragmente de ceramică și chirpici ars. Acesta se constituie în umplutura unei gropi de mari dimensiuni, a cărei limită superioară taie depunerile mai vechi la o înălțime minimă de 3,57 m de la baza tell-ului, posibil chiar la 4,27 m. Această amenajare/terasare a fost surprinsă în sondajul nostru pe o lungime de 6 m, iar în partea sa inferioară prezintă o adâncime de 0,45 m față de linia de referință. În materialul de umplutură materialul ceramic este amestecat, alături de fragmente ceramice din epoca fierului apărând ceramică neolitică și din epoca bronzului.

Important de menționat este faptul că au fost observate trei gropi realizate în timpul locuirii neolitice, ca și niveluri de coluviu din aceeași perioadă.

Gropile sunt localizate în zona de limită a nivelurilor de locuire neolitică, unde se observă și o de creștere semnificativă a pantei. Aceste gropi prezintă o umplutură constituită din:

- nisip fin până la grosier, cenușiu, eterogen, cu rare (5-10%) incluziuni.

- nisip fin-mediu și silt, brun cenușiu, eterogen, cu structură granulară, pete de oxizi de fier, frecvente incluziuni (20-30%).

- nisip grosier cu rare granule de pietriș, brun cenușiu și brun deschis, eterogen, cu frecvente (30%) incluziuni - fragmente ceramice, de chirpici ars și cărbune.

În cadrul nivelurilor de locuire observate în partea superioară a profilului au fost identificate trei locuințe, la cotele relative față de nivelul de referință din bază: 6,2-6,45 m, 7,25-7,5 m, 7,75-8,05 m. Aceste locuințe sunt reprezentate pe profilul studiat prin:

- silt și nisip fin cenușiu deschis, omogen, fără incluziuni, ce poate reprezenta o podea din chirpici nears, suprapus de un nivel de nisip brun cenușiu, eterogen, cu structură în blocuri, cu foarte frecvente fragmente ceramice, chirpici nears și cărbune, reprezentând, probabil, nivelul de distrugere al locuinței.

- trei niveluri de nisip fin - grosier și silt, cenușiu deschis, cenușiu mediu sau brun închis, omogen, compact, fără incluziuni; a fost observat restul unui perete, ca și umplutura unei gropi de țărș.

- nisip fin și silt, brun gălbui, cu structură laminară și nisip mediu - grosier, cenușiu deschis și brun gălbui, omogen, fără incluziuni.

Au fost realizate și două sondaje cu ajutorul unui excavator în vederea observării sedimentelor din lunca văii Clăniței.

Primul dintre acestea, realizat în baza tell-ului de la Măgura, a evidențiat următoarea succesiune stratigrafică (din baza sondajului către partea sa superioară):

- nisip fin și argilă siltică, cenușiu închis, omogen, fără incluziuni, observat pe 0,15 m grosime.

- nisip argilos, cenușiu verzui, omogen, compact, fără incluziuni, cu grosime de 0,43 m.

- argilă cenușie verzui, omogenă, cu pete feruginoase, fără incluziuni, cu grosime de 0,54 m.

- nisip fin cu argilă, cenușiu verzui, omogen, rare pete feruginoase și concrețiuni carbonatice, cu rare fragmente fine de chirpici ars, grosime de 0,29 m.

- nisip fin-mediu cu argilă, cenușiu deschis, eterogen, cu concrețiuni carbonatice și fragmente de argilă cenușiu verzule, limită gradată, cu grosime de 0,12 m.

- argilă nisipoasă, cenușie deschis, compactă, cu rare concrețiuni carbonatice, grosime de 0,18 m.

- argilă nisipoasă, brun gălbuie, eterogenă, cu foarte fine fragmente de chirpici ars și cărbune și fragmente de nisip gălbui, cu grosime de 0,19 m.

- argilă siltică, brun gălbuie, eterogenă, compactă, cu fragmente fine de ceramică și chirpici ars, cu grosime de 0,3 m.

- silt brun gălbui, eterogen, foarte compact, cu fragmente de chirpici ars, grosime de 0,16 m.

- argilă siltică, cenușie deschis, eterogenă, foarte compactă, cu frecvente fragmente de chirpici ars, grosime de 0,18 m.

În cel de al doilea sondaj sedimentologic a fost observată următoarea succesiune stratigrafică (din bază către partea superioară):

- argilă fină cenușiu verzui, omogenă, cu fragmente de lemn, observată pe o grosime de 0,18 m.

- turbă cu matrice argiloasă, brun mediu, cu fragmente vegetale de tipul stufului și papurei, lemn și semințe, cu grosime de 0,25 m.

- turbă compactă, brun închis, cu abundente fragmente vegetale, lemn și semințe într-o stare bună de conservare, cu grosime de 0,10 m.

- argilă cenușie verzui, plastică, cu fragmente vegetale și de lemn, cu grosime de 0,25 m.

- argilă cenușie verzui - albastrui, omogenă, cu grosime de 0,20 m.

- argilă cenușie verzui, foarte plastică, ce include rare (2-5%) fragmente ceramice și de chirpici ars, cu grosime de 0,25 m.

- nisip fin - mediu și argilă, cenușiu și gălbui, eterogen, cu structură în pete, cu rare (1-2%) fragmente fine de chirpici ars și cărbune, cu grosime de 0,19 m.

- argilă siltică cenușie și gălbuie, eterogenă, cu rare fragmente fine de chirpici ars și cărbune, cu grosime de 0,27 m.

- argilă siltică, brun gălbuie, eterogenă, cu frecvente concrețiuni carbonatice și rare fragmente de chirpici ars și cărbune, cu grosime de 0,48 m.

- nisip mediu și argilă, brun mediu, cu foarte rare fragmente fine de chirpici ars, cu grosime de 0,22 m.

- nisip fin - mediu, brun deschis, cu structură agregată și rădăcini actuale, cu grosime de 0,4 m.

Sucesiunile sedimentare studiate în cele două sondaje sedimentologice reflectă existența unor zone de mlaștină, cu vegetație caracteristică, ce a dus în una dintre situații la formarea de turbă. De pe profilul celui de al doilea sondaj au fost recoltate eșantioane de macroresturi vegetale și palinologice care vor contribui la reconstituirea paleomediului.

137. Mălâncrav, com. Laslea, jud. Sibiu

Punct: Conacul Apafi

Cod sit: 144768.01

Colectiv: Daniela Marcu-Istrate, Angel Istrate (SC Damasus SRL)

Casa păstrată pe platoul situat la SV de Biserica evanghelică din Mălâncrav, cunoscută sub denumirea de conacul sau castelul Apafi, are o istorie complexă, ale cărei începuturi se situează cel mai târziu în sec. XVII. Ea a fost amplasată aproximativ pe locul unde cu două secole mai devreme a funcționat o curie. Clădirea în sine a suportat până în prezent numeroase intervenții, la capătul cărora în infrastructură se păstrează pivnițele vechi, dar suprastructura este în întregime remodelată în sec. XVIII-XIX. Cu toate acestea nu este nominalizată ca monument istoric, probabil dintr-o eroare, în schimb terenul pe care se găsește este clasificat ca sit arheologic.

Săpăturile arheologice efectuate în perioada 17 aprilie - 11 mai au avut drept scop cunoașterea evoluției clădirii actuale și a caracteristicilor sale tehnice, precum și identificarea unor eventuale alte structuri zidite existente în apropiere. Față de programul inițial stabilit cu beneficiarul, săpăturile au fost destul de ample, ele extinzându-se pe măsură ce investigațiile avansau, impuse de complexitatea clădirii și de necesitatea de a clarifica, pe cât posibil în detaliu, evoluția acesteia. Au fost cercetate 24 de suprafețe, numerotate în ordinea în care au fost deschise.

Structuri anterioare castelului Apafi

Locuire medievală caracterizată prin ceramică de uz comun și cahle databile în sec. XIV-XV. Materialele sunt răspândite pe suprafață, în general în jumătatea de V a platoului, într-un strat de lut negru care nu a fost atins de intervenții ulterioare.

Locuire din sec. XV-XVI, foarte probabil curia menționată documentar în sec. XVI. Construcția trebuie să fi fost realizată predominant din lemn, cu o infrastructură superficială din piatră sau chirpici, și a fost distrusă prin incendiu. Pe latura de S a castelului a fost identificat un strat de arsură care poate fi atribuit acestei etape. Pe latura de V apare sistematic deasupra solului viu un strat de lut negru puternic pigmentat cu cărbune și conținând o mare cantitate de ceramică din sec. XV-XVI, strat rulat cu ocazia unor operațiuni de nivelare. Același fel de materiale se regăsesc în umplutura unor gropi practicate în sec. XVII-XVIII pe platoul dinspre S. Stratul cu material rulat din sec. XV-XVI dar mai ales din sec. XVI se regăsesc și pe marginea de E a platoului, în exteriorul sau la limita estică a clădirii anexă, purtate cel mai probabil din zona în care a fost edificat castelul.

Deși nu putem localiza cu precizie perimetrul acestei locuiri și nici nu putem aprecia dimensiunile sale, trebuie să subliniem faptul că ea a avut un caracter select, dovedit prin fragmentele de cahle de sobă care se înscriu în cele mai pretențioase tipuri ale epocii. De asemenea este destul de frecventă ceramica de uz comun smălțuită în interior încă din sec. XV.

Clădirea actuală este sinteza mai multor etape de construcție. Ea a suferit numeroase modificări în timp, în prezent, fiind după toate indiciile, rezultatul unei refaceri din sec. XVIII - XIX. În zona pivnițelor se păstrează însă

parți din structurile mai vechi, împărțite și ele în mai multe etape de demontare și refacere.

Clădirea construită în sec. al XVII-lea a avut formă de „L” alungit cu latura lungă foarte dezvoltată (lungime totală 38,6 m și lățimea variind între 7 și 8 m) iar latura scurtă formată dintr-o singură încăpere cu dimensiunile 8 x 4 m. Sub întreaga clădire se aflau pivnițe ușor adâncite față de nivelul contemporan de călcare. Aripa lungă era compartimentată astfel: 2 pivnițe dreptunghiulare cu axul lung orientat N-S la extremitatea vestică și alte două compartimente sub clădirea actuală. Toate pivnițele au fost acoperite cu bolți semicilindrice din cărămidă, axul fiind stabilit însă pe latura lungă a dreptunghiului. Sub latura scurtă pivnița a avut o singură încăpere, probabil de asemenea boltită.

Despre încăperile de la etaj arheologia nu ne permite decât puține considerații. Știm că unele încăperi erau pictate cu scene diverse, și le putem localiza în partea de V a clădirii; de asemenea este cert că funcționau mai multe sobe realizate din cahle, tipurile reprezentative pentru sec. al XVII-lea.

Aripa scurtă a casei a fost demolată, de asemenea o parte a aripii lungi a fost refăcută. Pe latura de N a fost realizat un balcon iar la colțul de SV o latrină.

După încheierea construcției, la un oarecare interval, pe partea de N a fost prevăzut un nou sistem de pivnițe, din care putem reconstitui în întregime o singură încăpere situată la limita de N a clădirii actuale și parțial o a doua la extremitatea de E - ambele adosate paramentului actual. Desigur nu este exclus ca acest corp să fi dublat clădirea actuală pe toată lungimea ei, iar urmele demolării ei să nu fie detectabile. Aceste intervenții au fost realizate în sec. XVIII.

Pe partea de S a clădirii a fost adăugată o loggie, dar nu se poate preciza dacă aceasta s-a desfășurat pe toată fațada sau la construirea ei pivnițele din partea de V erau deja demolate. Intervențiile aparțin probabil sec. al XIX-lea.

În prima parte a sec. XX clădirea a căpătat forma actuală, renunțându-se la pivnițele de pe partea de N (sau la cel de-al doilea tract?) precum și la cele dinspre V (dacă acestea supraviețuiseră etapei anterioare).

Anexe. Pe marginea de E a platoului, la S de casa actuală, au fost descoperite ruinele unei clădiri anexă, databilă în sec. XVII-XVIII. Are o formă dreptunghiulară cu lungimea interioară 17,6/18 m, iar lățimea de 6 m; nu au fost identificate ziduri de compartimentare interioară, dar dacă au existat mai multe compartimente atunci este posibil ca delimitarea acestora să fi fost făcută prin structuri de suprafață, care au dispărut apoi în cursul operațiunilor de demolare și nivelare a terenului. Pe axul longitudinal au apărut amprente de stâlpi din lemn cu diametrul de 0,7/0,8 m, al căror scop trebuie să fi fost acela de a susține fie un tavan casetat fie o șarpantă deschisă.

Canalizări. Prin apropierea colțului de SV a clădirii trece o conductă realizată din segmente ceramice, care traversează probabil în diagonală platoul, ea fiind regăsită și în secțiunea de control din zona centrală a platoului.

Stratigrafie generală. Solul viu este reprezentat pe întreaga suprafață de un lut galben calcaros care conține mai cu seamă spre partea de N a platoului concrețiuni de nisip pietrificat, ceea ce a influențat adâncimea fundațiilor. Imediat deasupra a fost identificat nivelul de locuire medievală din sec. XIV-XV, caracterizat prin materiale (ceramică de uz comun și cahle) răspândite la suprafață în jumătatea de V a platoului, într-un strat cu mult pigment de cărbune. Locuirea de sec. XV - XVI este marcată de un strat gros de arsură aflat *in situ*, respectiv un strat de lut negru puternic pigmentat

cu cărbune care s-a depus pe suprafață ca rezultat al unei sistematizări generale a terenului înainte de construirea castelului din sec. XVII.

Cele mai consistente depuneri aparțin sec. XVII-XVIII, și în mod firesc se regăsesc în imediata apropiere a clădirii actuale, în legătură directă cu edificarea acesteia și cu toate transformările pe care le-a suportat - materializate în straturi cu conținut variabil de materiale de construcție, îndeosebi mortar. Zona cea mai săracă în depuneri este axul platoului: pe cea mai mare parte a suprafeței sub stratul vegetal apare un strat superficial cu materiale din sec. XVII-XIX, care suprapune direct solul viu.

Materiale. În general materialul arheologic recoltat constă din ceramică de uz comun și specială, sticlă și obiecte de metal precum și numeroase fragmente de cahle și se încadrează în intervalul cronologic delimitat de sec. XIV-XVIII. Cantitativ domină materialele din sec. XVII-XVIII. Inventarul este păstrat la Muzeul Municipal din Mediaș.

Planșa 73

138. Măriuța, com. Belciugatele, jud. Călărași

Punct: La Movilă, Movila Mică

Cod sit: 101136.01, 101136.02

Colectiv¹: Marian Neagu, responsabil, Valentin Parnic - responsabil sector, Dumitru Chiriac (MDJ Călărași)

Așezarea de la Măriuța, punctul „La Movilă”, este situată pe malul drept al Mostiștei, la 200 m NE de sat și face parte din terasa pe care cursul Mostiștei o înconjoară, în dreptul satului, întorcându-se spre N cu 180°. În acest fel, așezarea gumelnițeană pe latura vestică și pe cea estică este înconjurată de apă. Înălțimea sa, calculată de la nivelul luncii nu depășește 12 m, dar nu aceasta este grosimea depunerilor antropice.

În campania din anul 2001 colectivul șantierului și-a propus continuarea obiectivelor din campania precedentă.

A fost continuată cercetarea nivelului de distrugere al locuinței neincendiate S.L. 1.

Locuința neincendiată a fost identificată în sectoarele 1 și 3, orientată NV - SE. Se prezenta sub forma unei mase compacte de pereți prăbușiți, care se întindea pe o suprafață de aproximativ 8 x 4,5 m. Dimensiunile locuinței erau mult mai mari, colțul nord-vestic fiind prins în martorul care despărțea suprafața B, de suprafața deschisă de Mihai Șimon, notată de noi A. La demontare pereții aveau aspectul unui sediment de culoare cenușiu - gălbui, pigmentat cu cenușă și materii organice. Printre resturile de pereți s-au descoperit mai multe fragmente ceramice, oase, fragmente și unelte din silex.

Faptul că resturile acestei locuințe se aflau foarte aproape de suprafața actuală de călcare (-0,4/-0,5 m), la care s-au adăugat perturbările stratigrafice datorate animalelor, au făcut ca observațiile noastre să fie considerabil îngreunate. Cu toate acestea după demontarea pereților prăbușiți a putut fi observată podeaua confecționată din lut bătătorit, care se prezenta sub forma unui sediment gălbui argilos, cu pigmenți de calcar. Pe podina locuinței au fost descoperite numeroase gropi de par.

În colțul nord-vestic al locuinței, am întâlnit vatra (C 3) care se prezenta sub forma unei mase de chirpici cu suprafața rectangulară, fățuită și bine arsă. Partea

superioară se prezenta sub forma unor plăcuțe, pe o suprafață de 0,7 x 0,6 m. Vatra a avut un prim moment de utilizare, probabil odată cu construcția locuinței (nu a fost observată o fază inițială a locuinței fără vatră), după care a suferit o reparație și a continuat să funcționeze până la părăsirea locuinței.

Locuința neincendiată SL 2 - a fost descoperită în sectoarele 2 și 4, orientată NV - SE. A fost identificată sub forma unei mase de pereți neincendiați, pe o suprafață de aproximativ 40 m². Resturile de pereți se prezentau sub forma unui sediment de culoare gălbuie ce conținea chirpici nears, fragmente ceramice, oase, mici fragmente de chirpici ars.

După demontarea distrugerii a fost surprinsă podeaua locuinței confecționată din lut bătătorit de culoare cenușiu - gălbuie, care nu se păstra pe întreaga suprafață, din cauza perturbărilor ulterioare.

Descoperirea a două vetre relativ apropiate între ele (aproximativ 1,7 m) ne fac să credem că este vorba de o locuință cu două camere. Un alt indiciu care ar putea pleda în acest sens este un fragment de perete, păstrat în elevație pe o lungime de aproximativ 0,2 m., care pare să „despartă” cele două structuri de combustie.

Vatra din prima cameră (C 2), cea din partea sud-estică, se prezenta sub forma unei mase de chirpici, fățuit și puternic ars la partea superioară, deranjat de intervenția rozătoarelor. La secționarea vetrei s-au putut observa trei faze de utilizare. În imediata apropiere a vetrei și, credem noi, în directă legătură cu aceasta, au putut fi observate șapte gropi de par dispuse circular, provenind de la o amenajare interioară.

Vatra din cea de-a doua cameră (C 1) adosată peretelui exterior, păstrat în elevație pe o lungime de 0,3 m și o înălțime de 6 - 8 cm, avea forma rectangulară cu colțurile rotunjite. A fost descoperită sub forma unei mase de chirpici ars puternic, cu partea superioară fățuită. Aceasta era deranjată de un șanț cu lățimea de 0,3 m, probabil din epoca bronzului (aici am descoperit un obiect rotund din metal, datând din această perioadă). În secțiunea rezultată am putut observa patru faze de refacere ale vetrei.

Nici una din cele două structuri de combustie analizate de noi nu beneficia de gardină.

În prima cameră au fost descoperite trei vase dintre care unul de mari dimensiuni, sparte în loc, două percutoare din silex, o herminetă, șapte gratoare, două burine, un ac de os, un idol fragmentar din os, o statueta antropomorfă din lut, în timp ce în cea de-a doua cameră inventarul este foarte sărac.

Pe baza analizei celor două structuri de combustie și a materialului descoperit în cele două camere, estimăm existența unui prim moment de funcționare a locuinței cu vatra din cea de-a doua cameră și prima cameră utilizată pentru activitățile curente, iar într-o fază ulterioară este construită vatra și amenajarea din prima cameră.

În ceea ce privește sistemul de construcție al locuințelor de la Măriuța, acesta era constituit dintr-o structură de pari îngropați în pământ între care se practica o împletitură de crengi lipită cu lut atât la interior cât și la exterior. Podina locuințelor este realizată din lut bătătorit în amestec cu materii organice.

Pentru verificarea stratigrafiei de la Măriuța am practicat un sondaj în trepte, cu o lățime de 2 m, care coboară pe panta nord-vestică a movilei. În urma cercetărilor efectuate prima constatare care se impune menționată este că depunerea arheologică de la Măriuța nu se oprește la - 2,6/2,7 m, așa cum se menționase anterior, ci ea coboară

până la aproximativ -4,2 m, abia aici întâlnindu-se solul galben steril arheologic.

Punctul “Movila Mică”. În urma cercetărilor de suprafață, efectuate de noi, a fost identificată **ășezarea eneolitică** din punctul „Movila Mică”, datând din faza B a **culturii Gumelnița** (încadrarea a fost făcută după materialul ceramic recoltat) fiind situată la mai puțin de 100 m distanță de prima.

Ășezarea a fost identificată inițial în ruptura făcută de apele Mostiștei în malul terasei joase, de unde am adunat o mare cantitate de fragmente ceramice și unelte de silex. Are aspectul unei elipse cu diametrul mare de aproximativ 50 m, iar diametrul mic de mai puțin de 30 m. Grosimea stratului de cultură, măsurată în ruptura malului este de numai 0,4 m.

În urma cercetărilor întreprinse de noi în ultimii doi ani la Măriuța “La Movila”, am putut să tragem următoarele concluzii:

- Grosimea stratului de cultură de la Măriuța este de aproximativ 4,2 m și nu de 2,7 m așa cum se afirmase interior.
- Au fost identificate două niveluri culturale, ambele aparținând fazei B, a culturii Gumelnița.

În nivelul superior de la Măriuța au fost descoperite două locuințe neincendiate, deși anterior s-a scris că acest nivel nu conține locuințe. Este sigur că acest nivel conține și alte locuințe în afara celor cercetate de noi.

Planșa 74; ANEXA 3

Bibliografie:

1. Valentin Parnic, Dumitru Chiriac, *Ășezarea eneolitică de la Măriuța. Considerații preliminare asupra habitatului, Cultură și civilizație la Dunărea de Jos, XVI-XVII, Călărași, 2001, p. 199-207*
2. Valentin Parnic, Vasile Oprea, Gabi Dobre, *Contribuții la repertoriul arheologic al județului Călărași. Descoperiri Gumelnița pe Valea Mostiștei*, Studii de Preistorie, 1, 2001, sub tipar.
3. Dragoș Moise, *Studiul materialului faunistic provenit din ășezarea eneolitică de la Măriuța, Cultură și civilizație la Dunărea de Jos, Călărași 2001, p. 207 - 223.*

Note:

1. Desenele au fost efectuate de Gabi Dobre, desenator la Muzeul Dunării de Jos.

Analiza tipologică a materialului litic

Dana Pârlogea (absolventă UV Târgoviște)

Pentru a întregi tabloul paleo-economiei practicate în cadrul ășezării eneolitice de la Măriuța, trebuie avută în vedere și analiza tipologică a materialului litic recuperat în urma campaniilor din anii 2000 - 2001.

Lotul de piese avut la dispoziție se compune din 448 piese de silex și 6 piese din gresie, un total de 454 piese, care vor fi analizate tehnologic și tipologic. Trebuie avute în vedere etapele lanțului operatoriu, cum ar fi: materia primă; realizarea suportului; realizarea utilajului...

1. **TEHNOLOGIE** - Materia primă folosită (silex) este adesea de proastă calitate, dar nu lipsește nici cea de bună și foarte bună calitate. Sărăcia materiei prime este

evidențiată de o utilizare maximală a utilajului, uneori în defavoarea varietății formelor și dimensiunilor.

Analiza părților proximale ale lamelor, a nucleelor (care păstrează negativele desprinderilor) și a așchilor indică o percuție directă, cu percutor moale (bulbul prezintă adesea desprinderi de tip „esquille”).

2. TIPOLOGIE - Din punct de vedere tipologic, lotul avut la dispoziție prezintă aceleași caracteristici generale identificate în cadrul arealului culturii Gumelnița. Materialul litic are un caracter microlitic. Dintre suporturi predomină lamele (80,1 %), iar în cazul utilajelor grattoir - ul (56,4 %).

Cea mai interesantă piesă de gresie este toporul cu gaură de înmănușare, păstrat fragmentar, rezultat în urma săpăturilor din anul 2000. Din totalul pieselor lotului vor trebui excluse, într-o viitoare analiză spațială și stratigrafică, piesele fără un context stratigrafic clar.

Pe lângă toate caracteristicile tipo-tehnologice, existența nucleelor, a retușoarelor și a percutoarelor ne îndreaptă spre ipoteza practicării debitajului în cadrul acestei comunități. Ca un caz particular amintim existența unor lame care prezintă urme de lustru și muchiile tocite.

139. Mehadia, com. Mehadia, jud. Caraș Severin [Praetorium]

Punct: vicus-ul militar Praetorium

Cod sit: 53283.01

Colectiv: Doina Benea - responsabil, Călin Timoc, Simona Regep, Iulian Lalescu, Gabriel Socol (UV Timișoara)

Cercetările arheologice întreprinse în anul 2000 în grădina locuitorului Zărescu Emil au condus la identificarea unui edificiu. Pe o suprafață de 8 x 4,5 (0,5 m marțorul între casete) pe o fundație masivă din piatră de râu a fost descoperit un pavaj executat din monumente refolosite, pietre de râșniță mari, monumente funerare martelate (pe o stelă se putea încă observa literele D. M., fragmente de colonete votive; mai multe fragmente de reliefuri au fost descoperite depuse într-o groapă acoperite cu două plăci de calcar. Această curte pavată se afla la cca. 5,5 spre S și la 8,8 m V de acest punct.

Secțiunile trasate în anul 2001 în număr de 3 (S_I 18 x 1,5 m; S_{II} 12 x 1,5 m; S_{III} 10 x 1,5 m) au căutat să surprindă stratigrafia întregului edificiu și al zonei imediat limitrofe.

S_I/2001 a fost trasată pe direcția N-S surprinzând pe lățime zidurile edificului și aducând importante precizări stratigrafice:

1) 0 - 0,15 (20) m humus vegetal amestecat cu nivel de locuire romană.

2) 0,2 - 0,5 m pământ de culoare castanie cu pigmentație de cărămidă, parțial deranjat;

3) 0,5 - 0,6 m (între m. 0-5) lut de amenajare întins pe un strat de bolovani de râu;

4) între m. 0-9 au apărut 4 ziduri notate cu A, B, C, D. Între zidurile A și B se constată un strat dens de dărâmtură. Zidul C este ridicat pe un strat de țigle și olane provenite din dărâmarea edificului format de zidurile A, B, D. Între zidurile A și D există un pavaj din cărămidă prinsă în mortar.

5) între m. 9-18 nivel de locuire fără urme de construcție.

6) 0,75-1,20 m solul viu.

Edificiul a fost dezvelit în această campanie prin casete, rezultând o clădire orientată pe direcția E-V formată din 3 nave din care cea centrală era pavată cu cărămidă. La extremitatea dinspre V a edificului în dreptul navei centrale

s-a adăugat o încăpere (3,7 x 4,5 m) căreia ulterior pe latura de N i s-a mai adăugat o încăpere de 3,7 x 2,7 m. Întregul complex reprezintă un edificiu de cult antic.

Cercetările arheologice au precizat patru etape de locuire a zonei respective: un drum antic orientat pe direcția N-S paralel cu latura lungă a castrului. Lățimea sa este de 5,50 m. cu rigolele adiacente.

În prima jumătate a sec. II (epoca *Hadrian - Antoninus Pius*) se construiește templul din piatră de râu și mortar. Ultimele încăperi de pe latura de N a edificului au fost ridicate chiar pe traseul nivelat al drumului. Edificiul avea o lungime totală de 19 m și o lățime de 7 m. Un *vestibulum* (lat de 3 m) preceda un pronaos cu trei nave, urmat de o *cella* (centrală). Ultima încăpere era mai ridicată cu cca. 0,5 m. Față de pavajul navei centrale. Templul a fost distrus de un incendiu violent. Acoperișul de țigle și olane a creat un strat compact de dărâmtură în imediata apropiere a edificului.

Refacerea edificului prin adăugarea pe latura de N a încă unui zid ce crează un nou culoar. Cu această ocazie a fost adosată o a doua încăpere celei centrale, indiciu că aici mai era adorată o divinitate. Această etapă constructivă se datează în epoca Severilor și după această dată.

Edificiul a fost utilizat și în epoca romană târzie judecând după ceramica descoperită în ultimul nivel de locuire și a unui opaiț lucrat la roată descoperit chiar în fața celei centrale.

În **epoca romană târzie** templul a fost abandonat, nu putem în această etapă de studiu (încă neîncheiată) să precizăm în timp acest lucru, dar depunerea unor fragmente sparte de reliefuri, statuete în groapa din fața templului constituie un indiciu al spargerii lor intenționate. De asemenea pavarea zonei din fața templului cu monumente antice constituie un alt indiciu al utilizării edificului probabil în alte scopuri. Starea de conservare a monumentului este precară, practic de abia se mai păstrează 1+2 rânduri de piatră legată cu mortar, alături de fundație. Lucrările agricole curente au distrus sistematic an de an monumentul. Pentru încheierea lucrărilor mai este necesară o campanie pentru dezvelirea părții sudice a edificului, ceea ce ar fi scopul principal al cercetărilor din anul 2002.

Résumé

La campagne archéologique de l'année 2001 ont été concentrées sur la découverte de temple romain. L'édifice on a découvert à 30 m ouest de mur d'incinte du camp. La stratigraphie demont l'existence de trois phases d'habitations entre milieu du IIème - IVème siècle.

140. Mera, com. Mera, jud. Vrancea

Punct: Podul Mănăstirii, Fosta mănăstire Mera, cu hramul „Sfinții Împărați”

Cod sit: 176695.01

Colectiv: Emil Lupu (ABRAL ARTPRODUCT SRL)

Finanțator: ONPP; Proiectant general: ABRAL ARTPRODUCT SRL - șef proiect arh. A.I. Botez

Situată pe un platou aflat pe malul stâng al văii Milcovului, fosta mănăstire este acum compusă dintr-o biserică aflată în planul central al unei incinte fortificate cu turnuri de colț și cu alte turnuri pe laturile de E și de V, cel

de pe latura vestică având rolul de turn de poartă și clopotniță. În literatura de specialitate este considerată a fi singura ctitorie a familiei Cantemir. Anterior incintei actuale a funcționat o altă mănăstire, la E de cea cunoscută, ctitorită de către boierul Moțoc, soția acestuia închinând-o domnitorului Constantin Cantemir. Incinta și biserica actuală a fost ctitorită de Antioh Cantemir, între anii 1705-1707. A fost parțial distrusă în anul 1717, refăcută în 1734-36, noi construcții fiind ridicate în anul 1800. După anul 1864 mănăstirea a fost dezafectată, incinta fiind încredințată comunității sătești locale.

Stațiunea a mai fost cercetată arheologic de către Luminița Munteanu și Gheorghe Cantacuzino în anul 1974, Ion Motzoi-Chicideanu în 1977, Aurel Nicodei în 1998 și semnatarul raportului, în anii 1999 și 2000.

În perioada 16 - 25 octombrie 2001 a fost efectuată a cincea campanie de cercetare arheologică executată în vederea obținerii datelor necesare studiului de fezabilitate pentru restaurarea mănăstirii, fiind efectuate șapte secțiuni și opt casete arheologice.

Scopul cercetărilor din această campanie a fost reprezentat de stabilirea planimetriei anexelor din incinta actuală, interceptarea unor elemente de locuire pe platoul din cimitirul vechi și realizarea unei fazeologii și cronologii a fostului ansamblu monahal.

Pe latura de N a incintei actuale au fost efectuate două casete în campania actuală și o secțiune în anul 1999. Vizibilă deasupra nivelului de călcare actual, s-a păstrat o clădire (la nivel de soclu și o parte din elevație), care apare și în una din fotografiile prezentate în "Albumul Antoniu" realizat la sfârșitul sec. al XIX-lea. Această clădire aparținea unei anexe gospodărești a mănăstirii, fiind adosată zidului nordice incintă și suprapunând cu latura sa de E, fundația unei clădiri anterioare. Clădirea suprapusă de cea descrisă anterior a fost aproape total distrusă la sistematizarea verticală din anul 1998. În Cas. 21 și Cas. 25 a fost surprins *in situ* doar ultimul rând de bolovani de râu, de la talpa fundației acestei clădiri, lipsind orice posibilitate de apreciere stratigrafică a contextului în care aceasta a fost construită. Singura observație sigură este aceea că ea s-a adosat la zidul nordice incintă și poate fi datată larg în sec. XVIII. Analiza de parament ne determină să afirmăm că elevația zidului nordice incintă este întrețesută cu cea a turnurilor B și C, deci este contemporană acestora. Nefiind surprins un alt zid de incintă mai vechi, surmontat de cel actual sau retras interior față de acesta, este probabil ca zidul nordice incintă să aparțină etapei II de construire de la Mera (Etapa Antioh Cantemir, 1705-1707).

Pe latura de V a incintei actuale, în S. XVII/2001 a fost descoperit un complex arheologic aparținând unei construcții ulterioare zidului vestic de incintă. Reprezentată de un zid paralel cu cel al incintei, adosat acestuia, și două ziduri cu grosimea unei lățimi de cărămidă, această clădire a fost construită ulterior zidului de incintă și a folosit un complex (pavaj ?) din bolovani de râu și cărămizi fragmentare, pe care au fost ridicate cele două ziduri cu grosimea unei lățimi de cărămidă de epocă, fără fundație. Această clădire, a cărei planimetrie nu a putut fi încă determinată, este ulterioară zidului vestic de incintă și, prin analogie cu cea descoperită în Cas. 18 și 19/2000, credem că poate fi datată larg în cursul sec. al XIX-lea, având probabil destinația de grajd.

În interiorul turnului A a fost descoperit turnul de poartă al mănăstirii din etapa 1705-1707. Plecând de la analiza de parament și datele oferite de o cronică anonimă turcească, ce descrie în detaliu luptele desfășurate la Mera, în

primăvara anului 1717, am avut convingerea că sub turnul de poartă actual trebuie să se afle turnul de poartă, puternic fortificat, aruncat în aer în ziua de 2 mai 1717, de avangarda trupelor moldo-turcești, conduse de Mihail Racoviță. În Cas. 26/2001 a fost descoperită latura de N a acestui turn, păstrată integral la nivel de fundație și pe înălțimea a trei asize de cărămizi din elevație. Acest turn a fost parțial suprapus de turnul A actual, având o lățime mai mică decât acesta.

În interiorul fostei stăreții a fost stabilită relația dintre extradodusul bolții pivniței din sec. XVIII, zidul vestic de incintă și zidurile interioare de compartimentare a stăreții. Încă o dată, a fost confirmat faptul că zidul vestic de incintă este anterior pivniței, al cărei extradodus de boltă i se adosează. De asemenea s-a reconfirmat că zidurile interioare de compartimentare au fost ridicate pe montanții bolții în leagăn aparținând pivniței, după demolarea clădirii supratereane anterioare.

Latura de S a incintei a fost cel mai intens investigată arheologic dar comportă cele mai multe probleme privind planimetria și evoluția ansamblului. În S. XV/2001, S. XVI/2001, S. XX/2001 și Cas. 22 a fost urmărit traseul zidului sudic de incintă din etapa 1705-1707, descoperit în campania din anul 1974 și investigat apoi în 1999 și 2000. Acest zid, aflat la aproximativ 4 m de zidul sudic de incintă actual, se păstrează parțial la nivel de fundație. Elevația sa a fost afectată de sistematizarea verticală din 1998, ca și toate nivelurile arheologice. La exterior, el a avut mai multe contraforturi, adosate dar contemporane.

Pentru a rezolva problema relației dintre turnul F și zidul sudic de incintă din etapa 1705-1707, dar și a destinației sale, a fost realizată Cas. 22/2001. Acest turn nu a avut în nici un caz destinația de cisternă de apă și este construit într-o etapă ulterioară zidului sudic de incintă actual. Având în vedere maniera neglijentă în care a fost realizată fundația sa păstrată, credem că se aseamănă foarte mult cu tehnica folosită la ridicarea stăreții de după anul 1800.

Pivnița a fost realizată după anul 1705-1707 și înainte de construirea zidului sudic de incintă actual (1734-1736). Pivnița a avut un gârlici a cărui intrare era protejată de un foișor. Unul din picioarele de zid ale acestui foișor a fost descoperit în S. XVIII/2001. Într-o etapă situată după anul 1800, clădirea construită peste pivnița a fost înlocuită cu o stăreție compusă din parter și două etaje, care a preluat pivnița anterioară. Gârliciul pivniței a fost înlocuit cu un altul, mai îngust, protejat de un nou foișor, ce asigură accesul la etajul stăreții. Acest gârlici a fost determinat în S. XXI/2001, iar scara de acces, în S. XIII/1999. Anterior pivniței, adosată la zidul sudic de incintă din etapa 1705-1707 a existat o clădire descoperită în S. XIII/1999 și S. XVIII/2001. Planimetria acesteia a fost doar parțial determinată, iar existența ei în imediata vecinătate a intrării în pivniță, exclude posibilitatea ca pivnița să fi fost ridicată în etapa 1705-1707. În zona turnului F au existat construcții anexe, adosate zidului sudic actual de incintă, aparținând sec. XIX-XX și o scară de acces la turnul F. Pe latura de S a incintei, între turnul F și turnul F' nu au mai existat alte construcții anexe, adosate zidului de incintă din etapa 1705-1707.

În cimitirul vechi (la E de incinta actuală), a fost precizată continuarea zidului de E al clădirii descoperite în campania anului 1974, prin S. XVI, S. XVII, S. XVIII/1974. Această clădire are o lungime de cel puțin 11 m, peretele de E având 1,1 m grosime și o adâncime de fundare de

aproximativ -1,8 m de la cota terenului natural actual. Având precizate aceste date tehnice, credem că această clădire, a cărei datare nu o putem preciza încă, aparținea Incintei I, construită de boierul Moțoc și episcopul Ioan de Roman. Ea a îndeplinit atât rolul de anexă mănăstirească și pe cel de protecție a mănăstirii dinspre SE. Nu a fost descoperit un eventual zid de incintă, nici pe latura de S, nici pe cea de E a platoului pe care s-a aflat Incinta I.

Concluzii

În prima etapă de evoluție a ansamblului, Incinta I a existat ca entitate distinctă, având cel puțin trei construcții impozante. Una dintre acestea a fost reprezentată de actualul turn E, alta de biserica de lemn, dispărută, aflată în zona centrală a platoului cimitirului vechi și o a treia în colțul de SE al platoului. Este foarte probabil să mai existe o clădire în colțul de NE al platoului, acolo unde, în S. IX/99 a fost descoperit un pavaj din cărămizi medievale, datat absolut în al treilea sfert al sec. XVII, pe baza unei monede din 1661 (emisiune Ioan Kazimir).

A doua etapă este reprezentată de incinta actuală, construită de Antioh Cantemir, între anii 1705-1707. Acestei etape i se datorează o latură de S a incintei, retrasă cu 4 m spre N, paralelă cu cea actuală, două turnuri de colț circulare dispărute, o clădire situată între stăreție și turnul F', o altă clădire adosată laturii de N a zidului de incintă, având o lungime apreciabilă. Pe latura de V a incintei se făcea accesul în mănăstire, acces mediat de un turn, parțial descoperit în Cas. 26/2001. Această incintă a avut cel puțin două turnuri circulare de colț, clădiri anexe pe laturile de N și de S și scări de acces la turnurile de colț.

A treia etapă este reprezentată de violenta distrugere a unei părți din incintă, în mai 1717. Acum este distrus turnul de poartă de sub actualul turn A, zidul sudic de incintă și biserica de lemn din etapa I.

A patra etapă este reprezentată de construirea pivniței adosate laturii de V a incintei. Ea nu s-a adosat și la curtea sudică inițială pentru că aceasta nu mai exista, iar deasupra sa a fost construită o clădire, cel puțin la nivel de parter. Această etapă se datează post 1717 și ante 1734.

A cincea etapă aparține inițiativei constructive a stareșului Mitrofan Calerghi, între anii 1734-1736, când este refăcut zidul sudic de incintă cu turnurile sale de colț, probabil că acum este construit turnul A și este repictată biserica.

A șasea etapă este reprezentată de construirea, peste pivnița din colțul de SV al incintei, a stăreției, a turnului F' și a captării izvorului din incintă. Această etapă este asigurată pentru o datare absolută, de prezența unei inscripții la izvor, din anul 1800, și a unui depozit de aspri îngropați la baza scării de acces la etajul stăreției, având ca ultim an de emisiune, 1813.

Planșa 75

141. Merești, com. Merești, jud. Harghita

Punctul: Dâmbul Pipașilor

Cod: 85065.01

Colectiv: Viorica Crișan - responsabil (MNIT), Cristina Popescu (MCR); Darvas Lorand (MSC Miercurea Ciuc)

Așezare fortificată dacică (sec. II a. Chr. - I p. Chr.); urme de locuire din epoca bronzului (cultura Wietenberg), sec. VII - VIII și sec. XII-XIII.

Săpăturile din campania anului 2001 au continuat pe Terasa a V-a. Pentru a putea cerceta în totalitate complexele

apărute în 1994 a fost deschisă o suprafață de 8 x 10 m, paralelă cu secțiunea anterioară, la o distanță de 0,4 m de aceasta. S-au decopertat în totalitate locuințele 7 și 8 (din ultima fază a locuirii dacice), locuința a 9-a (din faza a doua de locuire) și o parte din locuințele 10 (prima fază de locuire), 11-12 (din ultima fază) și 13 (din faza a doua), ultimele trei aflându-se total (12) sau parțial în suprafața nou cercetată. Toate sunt locuințe de suprafață, construite din bârne placate cu niule și lipitură de lut. În interiorul lor erau vetre de foc de formă circulară și părți de podea lutuită.

Atât în locuințe cât și în stratul de cultură a fost descoperit un bogat și variat inventar arheologic constând din:

- vase ceramice (cești-opaițe, borcane, străchini, castroane, farfurii, capace, oale, cupe, kantharoi), unele, din cele lucrate cu roata, pictate cu motive geometrice;
- unelte de piatră (cute, o rășniță, un instrument pentru ornamentarea ceramicii);
- unelte și ustensile de fier (cuțite, cuie, dălțițe);
- unelte și ustensile de lut (fusaiole, instrumente pentru modelat ceramica, jetoane);
- piese de podoabă (mărgel);
- unelte de os
- un lot consistent paleofaunistic.

Printre piesele de import se remarcă un fragment de vas de sticlă, de culoare albastră ornamentat cu motive geometrice, de culoare albă, realizate în tehnica *millefiori*.

În stratul de cultură, printre artefactele dacice, au fost descoperite și câteva fragmente de vase aparținând epocii bronzului, cultura Wietenberg. Spre deosebire de anii anteriori, în sectorul cercetat nu au fost identificate materiale aparținând sec. VII-VIII sau XII-XIII.

Toate materialele descoperite sunt depozitate la MNIT, unde urmează să fie inventariate.

Cercetările din anul 2001 ne-au permis să clarificăm o supoziție anterioară și anume existența a trei faze de locuire dacică. Practic au fost descoperite trei locuințe suprapuse: 7 (la -0,6 m), 9 (podeaua și vatra la -0,8/-0,9) și 10 (podeaua și vatra la -1,1 m), toate distruse de incendii. Între nivelul doi și trei stratul de distrugere este foarte consistent: lipitură arsă până la vitrifiere, bârne carbonizate, cenușă.

Săpăturile viitoare vor continua cercetarea vestigiilor de pe terasa a V, dar vor aborda și cele de pe terasele I-II și "Câmpul Pietrii".

Bibliografie:

1. V. Crișan, Dacii din estul Transilvaniei, Sfântu Gheorghe, 2000.

142. Miercurea Sibiului, com. Miercurea Sibiului, jud. Sibiu

Punct: Petriș

Cod sit: 144937.06

Colectiv: Sabin Adrian Luca - responsabil (ULB Sibiu), Andrei Gonciar, Steven Batiuk (Univ. Ottawa), Adrian Georgescu (MN Brukenthal)

Șantierul arheologic de la Miercurea Sibiului, „Petriș” s-a organizat datorită colaborării dintre Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, Catedra de Istorie antică și medievală, Institutul pentru cercetarea și valorificarea

patrimoniului cultural transilvănean în context european (ICVPT), Muzeul Național „Brukenthal” din Sibiu (MNBS) și Universitatea Ottawa (UO - Canada).

Stațiunea arheologică se află între calea ferată și șoseaua Sibiu - Sebeș la aproximativ 1 km V de ultimele construcții din comuna Miercurea Sibiului. Câmpul cu resturi arheologice are cam 200 x 100 m. Cercetările noastre s-au desfășurat în extremitatea de NE a acestuia.

Principalele epoci reprezentate în săpăturile arheologice efectuate până acum sunt neoliticul, eneoliticul și epoca migrațiilor.

Anul 2001 a însemnat schimbarea sistemului de săpătură din acest sit. S-a trecut de la sistemul secțiunilor de control a stratigrafiei și complexelor la suprafața prin care se dezvelesc mari întinderi ale așezării. Astfel că am trasat și început excavația la o suprafață de 20 x 20 m dispusă într-o zonă în care putem descoperi atât complexe preistorice, cât și complexe funerare din sec. IV p. Chr.

Data fiind cantitatea de pământ extrem de mare excavată nu s-a putut cerceta decât parțial nivelul cu locuințe de suprafață aparținând culturii **Petrești**. S-a constatat că unele anexe ale caselor petreștene erau pavate cu piatră de râu, fiind de mici dimensiuni, iar locuințele apar sub forma unor platforme de lut ars de mari întinderi. La unele dintre locuințe se constată și lipirea pereților cu un strat subțire de lut, păstrat în cazul incendiului acestuia. Chiar dacă s-a lucrat mai bine de două luni nu am reușit să epuizăm cercetarea locuințelor de suprafață. Aceasta, ca și epuizarea complexelor adâncite care se conturează, este sarcina săpăturilor din anul 2002.

Materialele arheologice descoperite (ceramica) au fost statisticate, restaurate, sortate și marcate. O parte a colecției descoperite în anii anteriori a fost inventariată.

De asemenea, materialele arheologice au fost fotografiate și desenate. S-au realizat și primele planșe în vederea publicării. Arhiva de desene și profiluri se află tot la MNB Sibiu. Cu ajutorul teodolitului digital s-a creat o imagine topografică tridimensională a sitului. S-au luat și cotele GPS ale sitului în vederea realizării unor fotografii din satelit.

Pe șantier au efectuat practica de specialitate studenții ai Universității „Lucian Blaga” din Sibiu și colegii și studenții de la Universitatea Ottawa (Canada).

Ultima semnalare a materialelor arheologice de aici se află în revista *Apulum*: S. A. Luca și colab., *Die Frühphase der Vinča-Kultur in Siebenbürgen. Anhaltspunkte des chronologischen und ethnokulturellen horizontes*, *Apulum*, 37, 1, 2000, p. 7-9; *Faza timpurie a culturii Vinča în Transilvania. Repere ale orizontului cronologic și cultural*, *Angustia*, 5, 2000, p. 40-42.

Cercetările de la Miercurea Sibiului, „Petriș” continuă neîntrerupt din anul 1997.

Materialele arheologice sunt depozitate la MNB Sibiu.

143. Miercurea Sibiului - Apoldu de Jos

Colectiv: Sabin Adrian Luca - responsabil (ULB Sibiu), Andrei Gonciar, Steven Batiuk (Univ. Ottawa), Adrian Georgescu (MN Brukenthal), Cosmin Suciuc (Colegiul Național Pedagogic Sibiu)

Perieghezele din hotarul celor două comune au confirmat existența descoperirilor cunoscute mai de mult, datate în epoca romană, situri cercetate de Nicolae Branga.

Între Apoldu de Jos și Ludoș s-a descoperit un complex de urme antropice de dimensiuni impresionante, aflat în

dreapta drumului asfaltat ce unește cele două localități, pe un platou amenajat ce se înalță cu aproximativ 30 m față de valea pârâului Secașului.

S-a descoperit și o așezare preistorică ce este amenajată pe panta unui deal, precum și urme de pereți arși și fragmente ceramice răspândite pe un teritoriu foarte întins și variat ca forme de relief.

În zona centrală a acestui teritoriu se află ample lucrări antropice (confirmate și printr-un studiu geologic) între care amintim trei tumuli care au dimensiuni foarte mari (între 9,6 și 14,8 m de la bază la coronament). Anul precedent s-au făcut studii de geo-morfologie și topografice cu ajutorul geologilor și a unui teodolit digital. S-au obținut imagini detaliate ale zonei în trei dimensiuni. De asemenea s-au luat datele GPS ale zonei în vederea comandării unor poze din satelit. În final s-au efectuat și sondaje limitate ca întindere.

Săpăturile sistematice se dovedesc necesare în urma rezultatelor perieghezelor și studiilor de teren efectuate asupra sitului.

144. Mihoveni, com. Șcheia, jud. Suceava

Punct: Cahla Morii

Cod sit: 146469.01

Colectiv: Paraschiva Victoria Batariuc, Monica Gogu, Brândușa Amarandei (CMJB Suceava)

Stațiunea arheologică de la Mihoveni-„Cahla Morii” (com. Șcheia, jud. Suceava) a fost descoperită în vara anului 1971. În cele trei decenii care au trecut, au fost întreprinse șase campanii de cercetări sistematice în anii 1973, 1975, 1981, 1990 și 2001, precum și numeroase periegeze cu rezultate remarcabile.

Așezarea de la „Cahla Morii”, situată pe drumul județean DJ 178 A, la jumătatea distanței între localitățile Șcheia și Mihoveni, prin poziția sa favorabilă - un fragment de cca. 1,5 ha din terasa superioară, de dreapta, ce domină albia majoră a râului Suceava - a constituit un punct predilect de locuire. Condițiile de teren, cât mai ales faptul că așezarea este străbătută de două drumuri, unul dintre ele fiind mărginit de maluri abrupte care se prăbușesc mereu în urma exploatării de către locuitorii din zonă a lutului necesar în gospodărie, au făcut ca situl de la „Cahla Morii” să se găsească într-o permanentă stare de colaps, agravată și de lucrările agricole.

Cercetările arheologice întreprinse de-a lungul timpului au dus la descoperirea unei așezări pluristratificate, care își începe existența în preistorie și continuă până în Evul Mediu. Au fost identificate urme de locuire aparținând paleoliticului superior (Gravettian), neo-eneoliticului (culturile ceramicii liniare, Precucuteni III, Cucuteni B1 și B2), perioadei de tranziție la epoca bronzului (cultura Komarov și Noua), Hallstatt (cultura Gáva-Holihrad, aspectul cultural Grănicești), Latène getic și bastarnic, sec. II-IV p. Chr., sec. XIII-XV.

Cercetarea arheologică din anul 2001 a avut drept scop investigarea zonei în care, prin campaniile anterioare (1973 și 1990) au fost descoperite vestigiile unei așezări din Evul Mediu, mai precis de la mijlocul secolului XIV (bordeul 2) și de la sfârșitul aceluiași secol (locuința medievală nr. 1). În acest scop, au fost trasate două

secțiuni S. VI și S. VII, perpendiculare pe S. I/1973. Ambele secțiuni aveau lungimea de 13 m și lățimea de 2 m. În secțiunea S. VI, caroul 1, a fost descoperită o groapă tronconică ce se adâncea până la -2,23 m, față de actualul nivel de călcare, cu pereții ușor arși în zona fundului, destinată probabil păstrării cerealelor și care, mai apoi, a fost folosită drept groapă pentru resturi menajere. Pe fundul gropii se găsea un vas borcan lucrat din pastă cu nisip cu bobul mare, grosolană, cu buza înaltă și evazată la exterior care, prin analogie cu materialul ceramic de la Lunca Dorohoi, se datează la sfârșitul secolului XIII. În interiorul gropii se găsea o mare cantitate de fragmente ceramice care se încadrează în acea categorie numită de către arheologii sovietici ceramica roșietic-gălbuie, prezentă în zonele controlate de Hoarda de Aur, precum și fragmente de la un obiect de piele. În interiorul gropii se găseau și numeroase oase de animale, întregi și fragmentare. Prezența vasului care se datează la sfârșitul secolului XIII pe fundul gropii ne indică perioada când aceasta a încetat să mai fie folosită drept depozit de cereale și a început să fie utilizat drept groapă de gunoi, iar fragmentele ceramice provenite din zona controlată de Hoarda de Aur - situate la partea superioară a gropii - permit să stabilim și momentul când aceasta a fost umplută cu resturile menajere: deceniul șapte al secolului XIV.

În secțiunea S. VII a fost descoperită o altă groapă cu resturi menajere, conținând atât numeroase fragmente ceramice, care se datează la sfârșitul secolului XIV, precum și oase de animale.

Analiza materialului osteologic făcută de dl. profesor Sergiu Haimovici a evidențiat aspecte interesante legate atât de preocupările locuitorilor de la Mihoveni, dar și de regimul lor alimentar. Astfel, din groapa G1/2001, descoperită în S. VI o mare parte a resturilor osoase aparțin unor specii sălbatice, fiind determinate oase de iepure, urs, cerb, căprior, mistreț, în timp ce groapa G2/2001 predomină materialul osteologic aparținând unor animale domestice.

Materialele arheologice de la Mihoveni-"Cahla Morii" sunt depozitate la Complexul Muzeal Bucovina din Suceava, urmând ca la sfârșitul anului 2002 să fie restaurate. Descoperirea unei așezări rurale care exista în cea de-a doua jumătate a secolului XIII și care va continua să funcționeze până în primele trei decenii ale secolului XV permite studierea culturii materiale din teritoriul est-carpatic în această secvență cronologică, mai puțin cunoscută la începuturile sale. Materialul ceramic de la Mihoveni-"Cahla Morii" prezintă analogii atât în descoperiri făcute în teritoriul est-carpatic, în Maramureș și în spațiul controlat de Hoarda de Aur. Cercetarea arheologică de la Mihoveni se înscrie în efortul general de studiere a spațiului rural din Moldova evului mediu, pentru cunoașterea atât a realităților din lumea satului, cât și a relațiilor acestuia cu orașul, tocmai în perioada când acesta din urmă începea să prindă contur ca structură de sine stătătoare.

145. Mogoșești, com. Adunații Copăceni, jud. Giurgiu

Punct: La Cimitir

Cod sit: 100816.02

Colectiv: Traian Popa (MJ Giurgiu), Cristian Schuster (IRT București), Florin Grofu - desenator (MJ Giurgiu)

Introducere

În perioada octombrie-noiembrie 2001, Institutul Român de Tracologie, reprezentat de Cristian Schuster și Muzeul Județean "Teohari Antonescu", reprezentat de Traian Popa și Florin Grofu, au continuat cercetările arheologice de la Mogoșești, inaugurate în anul 1988, reluate în 1993 și continuate până în prezent.

Campania din anul 2001

Amplasament

Rezervația arheologică de la Mogoșești se află situată la V de satul Mogoșești, fiind flancată la S de DJ 412 A, la E de gospodăriile sătenilor și o râpă mai puțin pronunțată, la N de Lunca Argeșului, iar la V de o râpă adâncă ce separă acest promontoriu al terasei înalte (cca. 28 m) din dreapta Argeșului de un altul (cca. 31 m), care aparține satului Varlaam, situat la aproximativ 50 m de Mogoșești.

În campania arheologică a anului 2001 au continuat cercetările atât în punctul 1, cât și în punctul 2 ("La Cimitir"). În primul punct au fost tratate două secțiuni: S. 25 (= S. 1/2001; dimensiuni: 10 x 2 m) și S. 26 (= S. 2/2001; dimensiuni: 10 x 2 m), ambele orientate în direcția NE-SV. Acestea li se adaugă patru casete, tratate pe malul promontoriului, având mai mult un caracter de control: C. 8 (= C. 1/2001; dimensiuni: 2,5 x 2 m), C. 9 (= C. 2/2001; dimensiuni: 3 x 1,5 m), C. 10 (= C. 3/2001; dimensiuni: 3 x 2 m), C. 11 (= C. 4/2001; dimensiuni: 2 x 1,5 m).

Facem mențiunea că dimensiunile casetelor au fost condiționate de următoarea situație: a) existența unui drum de țară; b) a unei livezi de pomi fructiferi și a unor arbuști și rădăcini care au aparținut unor copaci de mari dimensiuni.

În punctul 2 ("La Cimitir") au fost tratate două secțiuni: S. 3 (= S. 1/2001; dimensiuni: 10 x 2 m), S. 4 (= S. 2/2001; dimensiuni: 10 x 2 m). Spre deosebire de punctul 1, de unde provine cea mai mare parte a materialului arheologic recuperat, în punctul 2 au fost descoperite doar câteva fragmente de ceramică, care aparțin culturii Tei, la care se adaugă fragmentele de lipitură arsă, lucru care ne determină să concluzionăm că aici se află, cu aproximație, limita vestică a așezării.

Stratigrafia

Cercetările din perimetrul suprafeței S. 25 (= S. 1/2001) ne-au permis surprinderea unui strat de pământ vegetal, gros de 0,3/0,4 m, care conține material arheologic din diverse epoci: feudalul timpuriu, getic și hallstattian.

Între -0,5/-0,8 m, materialul arheologic recuperat, cu mult mai substanțial în comparație cu primul strat, aparține culturii Tei.

Complexele arheologice cercetate

În timpul investigațiilor noastre, în suprafața S. 1 (= S. 25) din punctul 1, au fost descoperite urmele unei locuințe de suprafață, notată de noi cu L 8 (= L 1/2001; dimensiuni: 2,8 x 2 m). Descoperită la o adâncime de -0,6/-0,7 m și având o orientare NE-SV, locuința se caracterizează printr-un inventar relativ sărac: fragmente de lipitură arsă

(cu urme de pari și nuiete), fragmente de ceramică, o fusaiolă, fragmente dintr-o râșniță și dintr-un percutor din gresie și un strat subțire de cenușă. Tot în punctul 1, caseta C. 9 (= C. 2/2001) a fost surprinsă, începând cu adâncimea de -0,4 m, o groapă menajeră, al cărei fund coboară până la adâncimea de -1,1 m.

Inventarul gropii se compune din următoarele materiale: vase întregibile, bucăți mari de chirpici și podină, două fusaiole tronconice, oase de animale (în special cal) și foarte multă cenușă.

Materialul arheologic

Piese litice

Numărul pieselor litice recuperate este redus: două fragmente lame silex, fragmente dintr-un ciocan de granit, fragmente dintr-o râșniță și fragmente dintr-un topor de gresie.

Obiecte de lut

Au fost identificate trei fusaiole conice (una în S. 25 = S. 1/2001 și două în C. 9 = C. 2/2001), o fusaiolă plată și o roțiță de car miniatural.

Ceramica

Această categorie de material arheologic reprezintă peste 70% din întregul lot recuperat. Ceramica de sorginte **hallstattiană**, de tip **Basarabi** este reprezentată de câteva fragmente de culoare neagră-cenușie, având un decor executat cu măturica. Mult mai bine reprezentată este ceramica de tip **Tei**, care se clasifică în trei mari categorii: a) grosieră (75%); b) semifină (15%); c) fină (10%).

Dintre vasele întregibile menționăm:

a) un vas de dimensiuni mijlocii, descoperit în caseta C. 2, ornamentat cu triunghiuri, linii incizate și linii în zigzag. Vasul este de culoare neagră-cenușie, bombat în zona mediană, are gâtul aproape cilindric, prezentând și o toartă de mici dimensiuni;

b) un vas de mici dimensiuni, de formă tronconică, descoperit tot în caseta C2;

c) un picior de fructieră, ornamentat la buză cu triunghiuri, dispuse circular.

La toate acestea se adaugă un mare număr de fragmente de buză, torți și funduri, sugerându-ne forme și tipuri de vase variate. Pentru realizarea decorului au fost utilizate tehnici variate: în relief, prin adâncire și prin împunsături succesive. Menționăm următoarele tipuri de decor: brăuri alveolare simple și duble, crestate, alveole formate prin adâncire, cercuri și semicercuri, linii în zigzag, meandre, triunghiuri hașurate cu linii verticale și oblice, "S"-uri culcate ș.a.

Încadrarea cronologică

Materialul arheologic identificat în campania arheologică din 2001 se circumscrie **fazelor II și III ale culturii Tei**, dar am constatat și prezența unor elemente specifice fazei a IV a culturii menționate.

Planșa 76

Bibliografie:

1. Cristian Schuster, Traian Popa, *Mogoșești. Studiu monografic*, Giurgiu, 2000, p. 133-136.
2. Cristian Schuster, Traian Popa, *Raport preliminar privind săpăturile arheologice de la Mogoșești*, Cronica cercetărilor arheologice din România, Suceava, 2001, p. 148-149.

Résumé

Pendant l'intervalle octobre et novembre 2001, l'Institut Roumain de Thracologie représenté par l'archéologue Cristian Schuster et le Musée Teohari Antonescu du

département de Giurgiu, représenté par l'archéologue Traian Popa et le dessinateur Florin Grofu ont continué les recherches archéologiques de Mogoșești inaugurées en 1988, reprises en 1993 et poursuivies jusqu'au présent.

Pendant la campagne des fouilles archéologiques de l'année 2001 on a tracé deux sections (10 x 2 m) et quatre cassettes de dimensions variables au point 1 et, au "cimetière" (le point 2), deux sections (10 x 2 m).

Pendant les recherches, on a identifié deux complexes: une habitation de surface (dans S1 point 1), une fosse ménagère (dans C2 point 2).

Parmi les matériaux archéologiques récupérés, on peut mentionner: des objets lithique (des lames en silex, des fragments de matereau, de meule, fusaiolles, objets en terre glaise (des pièces en pierre coniques et plates) et en ceramique (des vaisseaux à completer).

146. Moigrad, com. Mirșid, jud. Sălaj [Porolissum]

Punct: Pomēt

Cod sit: 142159.03

Sector LM, obiectiv LM.3

Colectiv: Nicolae Gudea - responsabil (UBB Cluj)

În conformitate cu autorizația de săpătură arheologică nr. 157/2001 eliberată de către Ministerul Culturii și Cultelor, campania de cercetări arheologice a anului 2001 în vicus-ul roman a castrului mare de pe dealul Pomēt de la Porolissum (com. Mirșid, sat. Moigrad, jud. Sălaj); cod. sit: 14215902 s-a desfășurat în perioada cuprinsă între 1 august - 27 septembrie a.c.

Suprafața supusă cercetării arheologice se găsește în dreapta drumului roman care urcă în cadrul complexului arheologic, pe lângă vama romană (Gudea 1996) și spre castrul roman ce se găsește pe dealul ce azi se numește Pomēt (Gudea 1997/a). Terasa pe care se găsește obiectivul denumit convențional LM. 3 se găsește la începutul primei terase care începe în fața colțului de N al castrului, înspre dealul Irimiesei. Terasa amintită se desfășoară de-a lungul laturii de NE a fortificației, suprafață unde drumul roman care urcă dinspre Terasa Sanctualelor capătă un traseu orizontal aproximativ paralel cu elementele sistemului defensiv nord-estic al castrului (șanțuri de apărare, val, zid de incintă). Construcția avută în vedere se găsește la 6 m. NV de obiectivul LM. 1 S (*taberna* și templul lui *Jupiter Optimus Maximus Dolichenus*), obiectiv a cărui cercetare a fost finalizată în campania arheologică a anului 2000. Obiectivul LM.3 se găsește în imediata vecinătate a drumului roman amintit.

I. Au fost efectuate următoarele lucrări preliminare săpăturii arheologice privind pregătirea suprafeței de teren:

- a) defrișarea vegetației de arbuști în zona obiectivului;
- b) mutarea grămezii de *tegulae* (țigle, olane, cărămizi) provenite din campaniile anterioare de cercetare arheologică a obiectivului LM. 1 S.

II. În finalul cercetării pentru protejarea sitului identificat s-a efectuat o conservare primară a zidurilor clădirii după care cele 4 casete deschise (C. 1, 2, 3, 4) au fost astupate.

III. Săpăturile arheologie propriu-zise. Campania arheologică a anului 2001 a urmărit continuarea cercetării începute în anul 2000 când în zonă a fost trasată o secțiune de control în care a fost identificată existența obiectivului LM. 3.

Cercetarea în suprafață realizată în campania arheologică a anului 2001 a fost inițial concepută prin trasarea a 6 secțiuni paralele cu S.1 LM. 3/2000 cu dimensiunile de 3 x 6 m. Acestea urmau să fie trasate perpendicular pe latura îngustă pe S.1 LM. 3/2000 fără a fi lăsat martor între acestea și secțiunea amintită. Casetele au fost trasate începând cu m 6,5 al secțiunii S. 1 LM. 3/2000. Între cele două șiruri de 3 casete s-a lăsat un martor de 0,5 m.

Data târzie la care au fost demarate săpăturile arheologice, lipsa forței de muncă, au făcut ca C. 5 și 6 să nu mai poată fi deschise, acestea urmând să fie excavate în campaniile viitoare.

Caseta 1 (3 x 6 m.) amplasare: la SV de S. 1 LM. 3/2000 spre drumul roman.

Caseta 2 (3 x 6 m.) amplasare: la NE de S. 1 LM. 3/2000.

Caseta 3 (3 x 7 m) la SV de S. 1 LM. 3/2000, spre LM. 1 la S față de caseta 1. Caseta a fost prelungită cu 1 m. spre drumul roman pentru a putea surprinde drumul rigola și zidul de incintă al clădirii.

Caseta 4 (3 x 6 m) la NE de S. 1 LM. 3/2000.

În urma cercetării întreprinse asupra obiectivului LM. 3 campania arheologică a anului 2001 oferă următoarele date:

Clădirea se găsește în stânga drumului roman ce urcă dinspre Terasa Sanctualelor spre castrul de pe dealul Pomet, în imediata sa vecinătate. Între zidul de incintă al clădirii LM. 3 și dalele drumului nu a fost surprinsă prezența unei rigole, zidul fiind lipit de dalele drumului (realitate surprinsă în casetele 1 și 3). Clădirea este prevăzută spre drum cu un *porticus*. Prezența porticurilor este o realitate des întâlnită în cadrul construcțiilor *vicane* de la Porolissum și în general în Imperiul Roman. Intrarea în interiorul clădirii se făcea peste un prag de piatră ce prezintă o diferență de nivel de 0,15 m față de nivelul dalelor drumului roman. Existența *porticus*-ului este dovedită de baza de coloană de formă patrulateră cu dimensiunile 0,7 x 0,9 m ce a fost surprinsă începând cu -0,1 m adâncime în caseta 1 pe zidul dinspre drum.

Datorită stadiului actual al cercetării nu ne putem pronunța legat de dimensiunile și forma construcției cu toate că tipologia trebuie să fi fost respectată și forma dreptunghiulară cu latura îngustă spre drum regăsindu-se și în acest caz. Dacă lățimea este oferită de S. 1 LM. 3/2000 aceasta fiind de 14 m., lungimea, respectiv dezvoltarea în adâncime, a clădirii urmează a fi cunoscută în urma finalizării cercetării obiectivului din campaniile viitoare.

Tehnica de construcție a zidurilor clădirii este cea *opus incertum*. Grosimea zidurilor de incintă este de 0,7 m. În cazul zidului de incintă sud-estic în porțiunea surprinsă în caseta 4 s-a constatat în două cazuri folosirea ca material de construcție și a materialului tegular (cărămizi). Acest aspect surprins nu poate fi considerat o modificare a tehnicii de construcție ci poate fi legat de intervenții și refaceri târzii asupra clădirii LM. 3. Tot sub aspectul tehnicii de construcție a zidului de incintă sud-estic în porțiunea surprinsă în caseta 4 trebuie să amintim două aspecte. Zidul în zona amintită prezintă o puternică înclinare spre exterior (în porțiunea m: 2 și 6) iar traseul zidului nu mai prezintă un duct rectiliniu. Pe lângă acest aspect care se datorează unei anomalii de construcție realitate constatată parțial în caseta 3 și în

totalitate în caseta 4 zidul este realizat din pietre cu dimensiuni mici și mijlocii (5 x 15 cm, respectiv 15 x 25 cm).

Zidurile de compartimentare interioară sunt realizate tot în tehnica *opus incertum*. Un prim zid este surprins atât în caseta 1 cât și în caseta 3. Acesta nu este paralel cu zidul ce susținea *porticus*-ul respectiv zidul dinspre drum al clădirii. Acest aspect reprezintă o altă anomalie legată de tehnica și calitatea de construire. În taluzul stâng al casei 1 distanța între cele două ziduri este de 2,3 m. În taluzul drept aceasta este de 2,8 m. Grosimea zidului este de 0,65 m. În zona de îngemănare a acestui zid cu zidul de incintă sud-estic al construcției a fost surprins o amenajare din cărămizi și țigle cu dimensiunile de 1,3/0,5 m ce întrerupe zidul de compartimentare. Amenajarea respectivă inițial am considerat-o a fi un cuptor amenajat în zidul clădirii într-o fază târzie de locuire. Lipsa urmelor de ardere secundară ne-a determinat să renunțăm la susținerea în continuare a acestei destinații apreciind că amenajarea respectivă ar putea fi un *ustrinum*.

Un al doilea zid de compartimentare interioară a fost identificat în caseta 1 și caseta 2. Acesta este parțial prins în martor. Grosimea lui o avem, surprinsă însă din campania arheologică a anului precedent în S. 1 LM. 3/2000, aceasta fiind de 0,5 m. Tehnica de construcție rămâne cea de *opus incertum*. De la fundație spre elevația zidului propriu-zis grosimea este diminuată prin 3 trepte, praguri de 0,1 m.

Un al treilea zid de compartimentare a fost surprins în caseta 2, în dreptul m: 3. Zidul surprins are un duct ce cade perpendicular pe cel de-al doilea zid de compartimentare interioară menționat mai sus. Tehnica de construcție este cea de *opus incertum*. Starea de conservare a acestuia este foarte proastă. Nu este în acest caz exclusă posibilitatea ca pe anumite porțiuni el să fi fost scos. Un alt aspect constatat este acela că acest zid se adâncește foarte puțin în pământ -0,35/0,4 m și este neglijent construit fapt ce denotă că realizarea lui a fost executată probabil într-o fază târzie de locuire.

Deschiderea celor două casete neexcavate în campania anului 2001 (caseta 5 și caseta 6) trasate la NV de cele 4 săpături în campania anului 2001, precum și extinderea săpăturii în zona de NE a suprafeței cercetate ce va fi realizată în campania arheologică a anului 2002 ne va oferi date arheologice complete legat de acest obiectiv.

În continuare, pentru suprafețele cercetate în campania anului 2001 putem concluda că nivelul de călcare în interiorul clădirii LM. 3 se găsește la 0,5 m față de actualul nivel de călcare, nivel până la care stratul de cultură existent a oferit un material arheologic bogat și variat. Stratul de cultură amintit este căpăcuit de un nivel compact de *tegulae* (țigle și olane) provenite din învelitoarea acoperișului care la un moment dat s-a prăbușit. Această realitate este surprinsă în casetele 1 și 3 și parțial în caseta 2. Deasupra nivelului de *tegulae* a fost surprins un nivel de dărâmtură de piatră provenită de la zidurile construcției prăbușite ulterior prăbușirii acoperișului.

Legat de materialul arheologic recuperat în urma cercetării clădirii LM. 3 în campania arheologică a anului 2001 acesta este divers și destul de bogat. Ceramică (vase cu inscripții, oale, străchini, căni, chiupuri, pahare, capace, farfurii, *portaria*, afumătoare, fructiere, amfore, *terra sigillata*, *terra sigillata Porolissensis*, vase cu decor

lipit, vase lucrate la mână (dacice), *tegulae* (țigle și olane, țigle ștampilate, țigle cu urmă de animale și țigle cu urme de tălpi de copil - 2 cazuri). Sticlă (plăci geam, vase de sticlă, podoabe - inele, brățări, mărgelile), oase (oase menajare, oase prelucrate, unelte de os, instrumente, podoabe, piese de joc), piatră (monumente - baze de coloane, fragmente statui), fier (arme, unelte), material de construcții (piroane și cuie), bronz (fibule, aplici, pandantive, catarama), statuete - în campania arheologică a anului 2001 a fost descoperită o piesă deosebită, o statueta care reprezintă pe zeul Serapis - bust.

Materialul arheologic recuperat urmează să fie prelucrat și valorificat științific, categoriile de materiale în baza cărora se prelucrează materialul urmând să se diversifice în urma finalizării cercetării obiectivului LM.3.

147. Movileni, com. Heleșteni, jud. Iași

Punct: La Movile

Cod sit: 97492.01

Colectiv: Nicolae Ursulescu - responsabil, Vasile Cotiugă, Felix Tencariu (UAIC Iași), Mădălin Văleanu (CNMM Iași), Rodolfo Striccoli (Universită degli Studi di Bari), Silviu Văcaru, Adriana Moglan, Iulia Moldovan, Carmen Ungureanu (CNMM Iași), studenți UAIC Iași, 15 studenți de la Facultatea de Litere a Universității din Bari

Finanțare: MCC

Descrierea complexului. Giganticul complex tumular din localitatea Movileni este menționat încă din evul mediu, când a dat, de altfel, și numele acestui sat. El este situat în partea de NE a satului, pe partea mai înaltă a unui platou, care domină pantele ce coboară lin, spre N, către valea pârâului Rediu, afluent de dreapta al Bahluietului.

Complexul este format din două movile urișe, legate între ele printr-un val de dimensiuni impresionante. Axul lung al complexului este orientat NNW-SSE. Pe movila nordică se află un punct trigonometric, cu cota 323 m. În acest punct coordonatele geografice sunt: 47° 12' 23" lat. nordică și 26° 53' 52" long. estică. Aceasta a fost denumită convențional movila nr. 1, iar cea sudică nr. 2.

Între zonele centrale ale celor două movile este o distanță de 165 m. În total, lungimea axului lung, așa cum a fost stabilită prin ridicarea topografică a complexului (efectuată de muzeograful Mădălin Văleanu), este de 276 m. Movilele au un diametru vizibil de cca. 94/96 m. Valul dintre movile are cca. 120 m lungime, neputându-se însă face o delimitare precisă față de movile, în zona de contact. Lățimea valului oscilează între 45 și 50 m, fiind mai subțire la mijloc. În zona centrală valul are o înălțime de cca. 6 m, urcând ușor spre zonele de contact cu movilele. O evaluare aproximativă a masei de pământ folosită la ridicarea complexului ne conduce spre cca. 75.000 m³. Spre comparație, la săparea unui șanț neolitic, precum cel de la Traian-Dealul Viei, s-au scos cca. 1500 m³ (S. Marinescu-Bîlcu 1974, p.20), adică de cca. 15 ori mai puțin.

Un asemenea complex, format din două movile gigantice și un val de mari dimensiuni, mai este semnalat, pe teritoriul României, doar într-un singur caz, tot pe teritoriul județului Iași, în localitatea Alexești, com. Ipatele (RAJ Iași, I, Iași, 1984, p.209, punct XXXIX.6, nr. 25-26). Prin valul care unește movilele, cele două complexe se deosebesc de alte mari complexe, în care tumulii sunt izolați. După datele pe care le deținem, un asemenea tip de complex (tumuli și val)

nu este cunoscut nici în spațiul nord-pontic, nici în Balcani, nici în alte zone ale Europei.

Stare de conservare: Complexul a fost intens utilizat la sfârșitul celui de al doilea război mondial, servind drept un important punct de rezistență și observare pentru trupele române de pe aliniamentul Ruginoasa-Strunga-Oțeleni, așa cum indică liniile de tranșee săpate de jur-împrejur, amplasamentele de artilerie, muniția și schijele care se găsesc pretutindeni. Mai afectată de aceste lucrări militare a fost movila nr. 2, al cărei vârf a fost practic retezat, nemaiputându-se stabili actualmente înălțimea sa reală. Totuși, judecând după prima movilă, se poate aprecia că înălțimea lor absolută a fost aproximativ egală. Totuși, terenul din jur nu este perfect neted, o adâncire mai mare observându-se spre E, probabil datorită extragerii pământului construirii movilelor, ceea ce face ca înălțimea aparentă a movilei Nice să fie de 14 m, iar a celei sudice doar de 12 m.

Datate. Ca ipoteză inițială de lucru, am considerat că ridicarea acestui complex ar putea fi pusă în legătură cu existența, la cca. 3 km spre SE, a cetății hallstattiene târzie de la Crivești, com. Strunga. De altfel, în preajmă sunt mai mulți tumuli, dintre care trei de dimensiuni mai mari, ceea ce ne face să bănuim că aici ar putea fi necropola aristocrației comunității getice care avea în stăpânire teritoriul respectivei cetăți. Ipoteza pare a fi susținută, prin analogie, de existența, în apropiere, a necropolei princiare getice, de asemenea tumulară, de la Cucuteni, care își găsește bune paralele în mediul tracic sud-dunărean.

Obiective. Săpătura din acest an și-a propus cercetarea elementului cel mai neobișnuit al complexului - valul dintre cei doi tumuli. După fixarea axului lung al complexului, pe mijlocul acestuia s-a trasat perpendicular o secțiune ENE-VSV, prin care s-a intersectat valul. Secțiunea a avut o lungime de 48 m și o lățime de 6 m, pentru a permite folosirea mijloacelor mecanice în îndepărtarea pământului și pentru a împiedica prăbușirea malurilor în zona centrală. Pe mijlocul valului s-a lăsat un martor de profil, lat de 2 m, corespunzând cu axul lung al complexului.

Descrierea săpăturii. Săparea secțiunii (cca. 850 m³) s-a făcut în cea mai mare parte cu mijloace mecanice, iar trasările și îndreptarea profilelor s-a realizat cu ajutorul studenților. Săpătura a întâmpinat o serie de impedimente, datorate mai multor cauze: întârzierea deschiderii finanțării (sesizăm și pe această cale lipsa unei corelări între aprobarea săpăturilor, alocarea fondurilor și deschiderea propriu-zisă a finanțării), dificultatea procurării mijloacelor mecanice, a aprovizionării ritmice cu combustibil într-o zonă izolată, defectunile tehnice și, nu în ultimul rând, apariția muniției neexplodate de la ultimul război mondial ș.a.

Cu toate acestea, s-a reușit obținerea aproape integrală a unui profil prin val, ceea ce ne-a permis să stabilim, în mare, modul de construire a valului, precum și unele elemente de cronologie relativă.

Astfel, valul se ridică, în prezent, la 6 m deasupra nivelului antic de călcare, dar se poate presupune că odinioară era mai înalt cu cca. o jumătate de m, avându-se în vedere pământul scurs spre margini. Inițial, se pare că valul a avut o lățime de cca. 43 m. Evident, spre zona de contact cu movilele creștea treptat atât lățimea, cât și înălțimea valului.

Valul a fost construit după o concepție unitară, chiar dacă ridicarea sa a durat probabil câțiva ani. Aceeași

concepție a putut fi sesizată și în mica porțiune excavată din sfertul sud-estic al movilei nr. 1, ceea ce înlătură orice dubiu în privința contemporaneității valului cu cei doi tumuli. Concepția a constat în suprapunerea succesivă a mai multor straturi arcuite de pământ negru și sol argilos. Ridicarea a început pe un sol negru, gros de cca. 0,5 m, care suprapunea lutul steril. Acest sol prezenta numeroase impregnații ruginii, rezultate din putrezirea materiilor organice, care par să indice faptul că anterior terenul respectiv a avut un covor vegetal; și în prezent terenurile din preajma movilelor sunt intens cultivate.

În zona centrală s-a ridicat apoi, direct peste solul antic, un nucleu de pământ negru (amestecat parțial cu argilă brună), având, la bază, o lățime de cca. 11 m și o înălțime de 1,4 m. Acest prim nucleu a fost acoperit cu un strat de argilă brună, amestecată cu pământ negru. Acest al doilea nucleu are la bază o deschidere de cca. 16 m (incluzând primul nucleu) și o înălțime maximă de 2 m. La rândul său, acest strat de argilă este acoperit de un nivel de pământ negru, cu intruziuni lutoase, apoi de un altul, lutos cu intruziuni de pământ negru. Toată această fază a construcției este căpăcuiată de un pământ negru, amestecat cu argilă brună, mai ales spre pante. În opinia noastră, aceste prime cinci orizonturi ar reprezenta, în ansamblu, o primă fază de construire a valului, în cadrul căreia pământul negru a jucat un rol important, argila având rolul de a da mai multă stabilitate construcției. Această primă fază a valului avea o lățime de 26 m și o înălțime de 3,5 m.

Într-o a doua fază principală s-a utilizat numai argilă, desigur pentru a împiedica scurgerea pământului și probabil pentru a impermeabiliza construcția. În acest sens, se disting, în general, două orizonturi diferite de argilă. Un prim orizont constă dintr-un lut mai consistent, de culoare brun-gălbui, iar cel superior dintr-un lut gălbui-deschis, impregnat de carbonați, rezultați din dizolvarea sărurilor aflate în humusul de deasupra. Arcul primului orizont are o deschidere de 36 m și atinge o înălțime de 5 m de la bază (grosimea reală a stratului este de cca. 1,5 m). Orizontul superior de argilă are o deschidere, la bază, de 40 m și o grosime de cca. 0,6/0,7 m. În această fază se observă clar că lutul a fost adus simultan din locuri diferite, așa cum indică lentilele orizontale de nuanțe diferite. Se pare că, imediat după descărcare, lutul era întins și bătut, în dorința de a se asigura o soliditate cât mai mare a valului.

În fine, întreaga construcție a fost acoperită, într-o a treia fază, cu un strat protector de pământ negru, gros de cca. 0,4 m, care s-a scurs într-o oarecare măsură spre margini, dar a permis, în același timp, înierbarea construcției. În acest ultim strat au apărut și câteva fragmente ceramice răzlețe, care par să provină dintr-o așezare de tip Noua, așa cum indică un mic fragment din buza unui vas de tip sac, cu brâu ascuțit sub margine. Deci, deocamdată, perioada Bronzului târziu este o limită cronologică *ante quem* pentru complex. Deosebit de interesant este un fragment din gura unei amfore grecești, de culoare roșie, pe care se păstrează și urma torții rupte. S-ar putea ca acest fragment să provină dintr-o așezare getică, aproximativ contemporană cu momentul ridicării complexului.

După cât se pare, pământul a fost extras, în mare măsură, din zona înconjurătoare, deoarece mai ales spre E, dar și spre V și N de complex se observă largi alveolări.

Din păcate, n-a putut fi cercetată, până în prezent, zona centrală a valului, adică cei doi m ai profilului, dar se pare că în construirea valului nu s-a întrebunțat decât pământ, deși nu excludem încă posibilitatea ca în această zonă centrală să

găsim un eventual *dromos* de piatră sau din bârne. De asemenea, secțiunea va fi adâncită pretutindeni până la lutul steril, pentru a se completa profilul transversal prin val, până la bază, mai ales în tronsoanelor vestic.

Următorul obiectiv va fi cercetarea sferturilor sud-estic și nord-estic al movilei nr.1, pentru a se găsi elemente de datare a complexului și pentru stabilirea rolului avut.

Planșa 77

Résumé

Le gigantesque complexe tumulaire E formé par deux tertres de dimensions impressionantes (environ 100 m de diamètre; 14 et 12 m d'hauteur), liés entre eux par un vallum 120 m de longueur, 6 m d'hauteur et 50 m de largeur. Sur le territoire de la Roumanie il y a encore un seul complexe de ce type (Alexești, commune d'Ipatule, dép. de Iași) et dans l'espace balkanique (le monde sud-thrace et grec) et dans celui nord-pontique (le monde scythique) nous ne connaissons pas des analogies. Autour du complexe on trouve d'autres nombreux tumuli de diverses dimensions; donc, il s'agit d'une grande nécropole tumulaire. Son placement à l'approche de la cité gète en terre de Crivești nous détermine à croire, comme hypothèse préliminaire, qu'il s'agit d'une nécropole gète, qui, de même, contenait probablement des tombeaux tumulaires princiers, ainsi qu'on a constaté déjà à Cucuteni (environ 20 km à vol d'oiseau).

Au début des recherches on a fait le relèvement topographique de l'ensemble et le vallum a été coupé. On a constaté que le vallum a été élevé, probablement aussi bien que les tumuli, selon un plan unitaire, par le dépôt successif de dix couches en terre et en argile, afin d'empêcher l'écoulement du sol. Dans le remplissage du vallum des fragments céramiques isolés ont été trouvés; les derniers datent du Hallstatt récent (y compris un fragment du col d'une amphore grecque), ce qui assure une date ante quem pour le complexe tumulaire.

Des échantillons de sol pour les analyses pédologiques ont été prélevés

Considerații de ordin geografic, geologic și paleoecologic privind complexul tumular de la Movileni

Mădălin Văleanu (CNMM Iași)

Situată din punct de vedere geografic în Podișul Sucevei, subunitate a Podișului Moldovei, zona din apropierea satului Movileni, comuna Heleșteni, județul Iași, acolo unde a fost construit complexul tumular, se află pe interfluviul dintre bazinul hidrografic al Prutului (la E) și cel al Siretului (la V).

Zona are altitudini relativ mai mici decât în cuprinsul Podișului Sucevei și un relief mai neted și este cunoscută în literatura de specialitate sub denumirea de Șaua Ruginoasa-Strunga (sau "Poarta Târgu Frumos"), fiind situată spre contactul estic al Podișului Sucevei cu Podișul Central Moldovenesc (subunitate a Podișului Bârladului).

Din punct de vedere geologic, arealul menționat aparține Platformei Moldovenești, depozitele care afloră fiind încadrate Bessarabianului, etajul superior al Sarmățianului. În anexă prezentăm harta geologică a regiunii, cu o secțiune geologică pe direcția V-E, însoțită de coloana stratigrafică a Platformei Moldovenești.

Secțiunea arheologică realizată a interceptat nivelul antic de călcare, care datorită metodei de construcție a complexului tumular (suprapunerea de strate succesive de humus și argilă care au fost tasate antropic) a creat un sistem etanș, fapt ce a permis conservarea vegetației existente înainte de începerea lucrărilor. Conservarea mediului existent înainte de ridicarea complexului tumular și mai ales „etanșarea” realizată de sistemul de construcție (ce nu a permis circulația verticală a aerului și apei) deschide perspective pentru cercetările interdisciplinare legate de paleoecosistemul zonei, cât mai ales pentru crearea de etaloane pentru scările de datare radiometrice.

Din observațiile efectuate pe teren în secțiunea realizată, este probabil ca în zonă, înainte de construcția complexului, să fi dominat un peisaj de stepă, faptul trebuind să fie confirmat sau infirmat de cercetarea probelor de resturi vegetale. Acestea trebuie completate cu cercetări ale spectrului polinic, care, datorită „etanșării” la care a fost supus paleomediul, ne pot oferi rezultate cât mai reale, necontaminate de evoluția ulterioară a ecosistemului.

148. Munții Poiana Ruscă (periegheză)

Colectiv: Sabin Adrian Luca, Silviu Purece (ULB Sibiu), Andrei Gonciar (Univ. Ottawa), Cristian Roman, Nicolae Cerișer, Dragoș Diaconescu (MCC Hunedoara), Clubul speologic *Proteus* Hunedoara, Cosmin Suci (Colegiul Național Pedagogic Sibiu)

Perieghezele și sondajele în peșterile cu sedimente arheologice de pe rama de E a Munților Poiana Ruscă s-au putut organiza datorită colaborării dintre Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, Catedra de Istorie antică și medievală (ULBS), Institutul pentru cercetarea și valorificarea patrimoniului cultural transilvănean în context european (ICVPT), primăria municipiului Hunedoara, Muzeul „Castelul Corvineștilor” din Hunedoara (MCCH), clubul speologic *Proteus* din Hunedoara (PH) și Universitatea Ottawa (UO - Canada).

Perieghezele efectuate în vara acestui an au dus la cunoașterea arheologică a mai multor obiective cu sedimente depuse în urma activității specifice omului. În prima fază, acestea au fost curățate de căzăturile de piatră din tavan și de resturile lemnoase sau osoase depuse în perioada contemporană, preparându-se pentru sondaje arheologice.

În peștera de la Ciulpăz, „Bulgărelu”, s-a efectuat un sondaj de verificare care a dezvăluit o stratigrafie extrem de bogată, în cea mai mare parte preistorică. S-a efectuat un sondaj și în zona aflată în fața intrării peșterii și s-a constatat că locuirea preistorică este prezentă și aici (cultura Coțofeni).

Peștera de la „Bulgărelu”, de versant, cu dimensiuni reduse, plasată pe partea stângă a văii Zlaștiului are intrarea scundă. Aceasta a fost degajată cu ocazia cercetărilor speologice și duce într-o sală pavată cu bolovani desprinși din plafon și resturi ceramice și osteologice. Zona intrării poartă pe plafon urmele afumate ale unor vetre de foc, un horn făcând legătura cu suprafața.

Ultima publicare a unor materiale arheologice din peșterile de aici: S. A. Luca și colab., *Materiale arheologice din peșteri ale județului Hunedoara (I)*, în *Corviniana*, 3, 1997, p. 17-32.

Materialele arheologice sunt depozitate la MCC Hunedoara.

149. Murighiol, com. Murighiol, jud. Tulcea [Halmyris]

Cod sit: 160920.02

Sector: Edificiul din zona de NV

Colectiv: Florin Topoleanu - responsabil sector (ICEM Tulcea)

După o întrerupere de trei ani, în campania anului 2001 (septembrie - octombrie), au fost reluate cercetările în perimetrul unui mare edificiu situat în sfertul de NV al cetății. În cele câteva sondaje din anii trecuți se cunoșteau dimensiunile generale ale edificiului, 42 x 17,7 m, cu latura lungă orientată ENE - VSV, între edificiul central, *praetorium*, complet cercetat și zidul de incintă de pe latura de V, în apropierea porții.

Dimensiunile impresionante ale monumentului, grosimea zidului principal (1,10 m), unul dintre puținele edificii intramurane legate cu mortar și compartimentările interioare, au fost elemente care au permis o identificare preliminară a destinației edificiului: cazarmă sau *principia*.

În 2001 au fost reluate cercetările în 15 casete, incomplet cercetate în campaniile anterioare din perimetrul marelui edificiu.

În caseta R 18, aflată pe latura scurtă de E a edificiului, la -0,5/0,55 m, m-am oprit pe un nivel marcat de mortar alb, același constatat în elevația marelui edificiu care, aici, are o intrare blocată. Blocarea intrării s-a făcut pe nivelul anterior N 11 aflat la -0,8 m. Nivelul următor, N 10, este relevant într-o semisecțiune practică în jumătatea de N a R 18 la -1,1 m, cotă apropiată de media constatăată în toate sectoarele de cercetare. După un strat masiv de dărâmtură, format din blochete din piatră dar și material de construcție ceramic, următorul nivel a apărut la -1,41/1,77 m, cotele diferite datorându-se atât nivelului actual de călcare, afectat de intervențiile moderne, cât și de panta accentuată a nivelului de la SE către NV datorat dărâmăturii. Până la excavarea întregului perimetru, acesta ar putea fi un N 9, datat în a doua jumătate a sec. V a. Chr., când intrarea în edificiu încă funcționa.

Identificarea unui zid, lat de 0,65 m, legat cu pământ, în colțul de SE a R 18 a obligat pentru înțelegerea organizării urbanistice și a stratigrafiei, la adâncirea în S. 18, aflată la E de intrare. Aici au fost găsite două ziduri, de o parte și de alta a intrării, constituind elementele unei construcții anexă a marelui edificiu. Primul nivel clar marcat de lespezi și cărămizi a apărut -0,3/0,4 m făcând legătura cu strada constatăată în partea de V a *praetorium*-ului. Este vorba de N 13, nivel datat cu siguranță la începutul sec. VII p. Chr. când întreg ansamblul funcționa. Următorul nivel de aici a fost găsit într-o semisecțiune practică în jumătatea de N a casetei la -0,6 m, și acesta marcat de un rest de pavaj format din dale de piatră și cărămizi. Spre E intrarea în coridor este blocată de un zid care nu putea fi decât pragul de acces folosit de locuitorii lui N 12, datat în ultimii ani ai sec. VI - începutul sec. VII p. Chr.

Cunoscându-se orientarea laturii de N a edificiului m-am adâncit în casele I, J 14 pentru cunoașterea relației cu zidul de incintă aflat la doar 4 m de colțul de NV. Dărâmtura masivă din zonă, provenind atât de la incintă cât și de la edificiul în cercetare a determinat renunțarea la matorul dintre casele I și J, nerelevant pentru observațiile stratigrafice în condițiile în care primele coame de ziduri au apărut la -0,9 m. Între colțul edificiului și incintă a fost constatăată o imensă groapă de demantelare

antică umplută cu dărâmtură masivă, care a afectat un zid legat cu pământ surprins pe profilul de S al J 14. Primul nivel clar apare la cca. -2 m, puternic ars la roșu, pe care au căzut materiale de construcție ceramică. Într-o secțiune practică de-a lungul profilului de N, al doilea nivel apare la cca. -2,5 m, pe care se păstrează un strat masiv de dărâmtură, format din blochete din chirpici și țiglă de acoperiș, puternic arse. La acest moment apar zidurile unei încăperi legată cu pământ cu ușă spre incintă. Ceramica recoltată este tipică sec. VI p. Chr., adâncimea mare a nivelului fiind explicată prin cota mult mai înaltă de aici datorată dărâmturii provenind din incintă. Până la adâncimea de -2,9 m pământul excavat este ars la roșu, cu blochete de chirpici și material de construcție ceramic, dovadă a unei elevații cu chirpici a edificiului lipit de incintă.

În interiorul edificiului am continuat cercetările în J, K, L, M 15, cunoscute din campaniile trecute până la -0,98/0,55 m, când a fost relevat N 12, datat către sfârșitul sec. VI p. Chr. Prima operațiune din campania 2001 a fost eliminarea celor trei martori dintre aceste casete datorită surpărilor în timp. A rezultat o secțiune de cca. 19 m în care a fost practică o semisețiune în jumătatea de N. Până la -0,8/1,57 m când m-am oprit pe o suprafață dură construită din lut galben a fost relevată doar dărâmtură masivă provenită de la zidul de N al marelui edificiu. Acest nivel este bine datat de două monede de la Justinian. Se remarcă aici și moneda din K 15 găsită la -0,4 m, emisă în timpul domniei lui Heraclius, probabil în anul 611 p. Chr. De asemenea în L 15 la -1,55 m a apărut o piesă masivă lucrată din bazalt, ce pare a fi o râșniță sau o presă de ulei.

Aceeași operațiune de demantelare a martorilor s-a desfășurat și între K, L, M 16, unde, în campaniile trecute am relevat un zid median de-a lungul căruia au fost găsite trei baze de coloane patrulater. La cca. -1,85 m aici s-a ajuns pe un nivel perfect plan, realizat din mortar alb cu cărămidă pisată, elemente care i-au conferit o duritate puțin obișnuită în raport cu descoperirile de până acum din cetatea Halmyris. Mortarul nivelului, același folosit în a doua fază constructivă a marelui edificiu, marchează compartimentarea mediană petrecută cel mai probabil la începutul sec. V p. Chr. pe N 8.

În această campanie au continuat cercetările și în N 15 - 18, începute în campaniile trecute, când au fost eliminați și martorii. Secțiunea astfel rezultată surprinde pe toată lățimea sa marele edificiu și un zid gros de 1,1 m care îl compartimentează la jumătate. Capătul de S al acestuia este demantelat din vechime până -1,7/1,9 m, cotă la care a fost găsită fundația, situație spectaculos relevată și profilul de V al secțiunii. Aceeași demantelare a fost constatată și în zona de mijloc unde într-o primă fază constructivă exista o ușă, blocată apoi de zidul median cu baze de coloane de care am amintit în K, L, M 16. În N 16 a apărut clar N 10, datat în prima jumătate a sec. V, sub forma unui pavaj de cărămizi, demanteland și folosind coama unui zid de compartimentare anterior. Cel mai timpuriu nivel constatat până în prezent în marele edificiu aparține sec. IV p. Chr., situație surprinsă într-un sondaj din N 15 la -2,3 m, unde am ajuns pe plintă.

În sfârșit în campania 2001 a fost degajată în vederea conservării și restaurării latura de N și jumătatea laturii de V a bastionului nordic al porții de V a cetății, prilej cu care în dărâmtură a fost găsit fragmentul unui monument funerar decorat pe trei laturi cu motivul *kantharos*-ului cu viță de vie.

Din materialul arheologic recoltat amintim doar de cele opt monede, patru opaițe dintre care două întregi, fragmente

de amfore, veselă de masă și de bucătărie și o mare cantitate de materiale de construcție.

Planșa 78

Abstract

During the campaign developed in 2001 we continued the investigation of a big building (42/17.70 m) oriented ENE-WSW, between the "praetorium" situated in the center of the site and the western precinct. We revealed thus the obturation of the main entrance on a level dated during the mid 6th century, an inner level made up of thick mortar dated due to a coin of Justinian and a room built between the north-western corner of the big building and the precinct.

Sector: Poarta de Nord

Colectiv: Alexandru Madgearu, Traian Dvorski (Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară -ISPAIM); forță de muncă și logistică asigurate de MAPN

Obiectivul acestei campanii a fost reluarea investigării unui edificiu din apropierea porții de nord, care a fost descoperit în 1994. Este vorba de o clădire de mari dimensiuni, din care face parte și o termă. După cum s-a constatat încă din 1994-1995, această termă era privată. De aceea, edificiul la care era anexată terma nu putea aparține decât unui personaj important, militar sau civil. Edificiul blochează accesul spre poarta de nord dinspre centrul cetății. Astfel, edificiul (pe care îl denumim convențional *Domus Nord*) nu se poate data decât în perioada în care poarta de nord nu a mai funcționat, adică în secolul al VI-lea p. Chr. Datarea este confirmată de materialele descoperite în 1994-1995 în interiorul termei (monede, ceramică).

În campania 2001 s-a urmărit studierea acestui edificiu, prin continuarea săpăturii în unele casete mai vechi situate la vest de terme, a căror cercetare a fost întreruptă în 1987. A fost investigată mai întâi porțiunea din secțiunea magistrală S. I care se află lângă zidul de vest al termelor. Martorul de est al acestei secțiuni a fost curățat pentru a fi stabilită stratigrafia. Prin efectuarea profilului a fost depistată o locuință databilă la începutul secolului al VII-lea (nivel 13), care a fost amplasată în interiorul unei încăperi din *Domus Nord*, după dezafectarea acestui edificiu. Locuința a fost așezată pe un pavaj realizat din cărămizi și pietre. Închiderea spațiului de locuire s-a făcut printr-un zid din pietre legate cu pământ gros de 70 cm, care s-a ridicat peste o porțiune a zidului de nord al camerei de nord-est a *domus*-ului, demantelat într-un moment anterior. Laturile de vest și sud ale locuinței s-au aflat în secțiunea S. I. Podeaua locuinței, făcută din chirpic și pământ galben, a fost surprinsă în profilul de est al S. I, pe o lungime de 1,15 m (grosimea podelei este de 18-20 cm). În chirpic au fost identificate și fragmente de bârne de lemn carbonizate. Între martorul de est al S. I și zidul termei nu s-a putut săpa, deoarece s-ar fi periclitat construcția de protecție a termei. Din locuința de chirpic provin mai multe fragmente ceramice databile în secolele VI-VII, între care un fund de vas lucrat cu mâna (probabil dintr-un ulcior amforoidal). Este de remarcat că și la poarta de nord s-a locuit în spatele acesteia în epoca finală a cetății, fapt constatat anterior la poarta de vest. În acest caz, ruralizarea

specifică primelor decenii ale secolului al VII-lea a condus la transformarea unei părți dintr-un edificiu impozant într-un spațiu de locuire rudimentar.

În continuare, au fost cercetate casele T 6 și T 7, în care se află partea de vest a *domus*-ului. Casele fuseseră trasate în 1987, când au fost depistate zidurile care delimitează trei încăperi, dintre care cea mare se prelungește în caseta U 7 și în magistrala S. I (unde se încheie cu o intrare în termă, blocată la un moment dat). Încăperea mare are o intrare principală pe latura de sud, orientată către altarul bisericii episcopale și către artera principală a cetății (N-S). În dreptul acestei intrări s-au păstrat în interiorul camerei urmele unui pavaj realizat din plăci de piatră. De asemenea, există o intrare pe latura de vest, prin care se pătrundea într-o cameră încă necercetată. La vest de intrarea principală se află o anexă în care s-a descoperit o mare cantitate de fragmente ceramice databile în secolul al VI-lea (unele din vase întregibile). Această anexă este delimitată printr-un zid gros de 0,80 m și lung de 2,25 m, legat cu pământ, care se deosebește prin tehnică de cele din restul clădirii (care sunt legate cu mortar). Zidul a fost adosat ulterior la încăperea principală. El se îngustează la colțul cu zidul de sud al camerei principale, dând aparența unei intrări. Săpătura s-a oprit pe un nivel la -0,80 m, care poate fi identificat cu nivelul 10 din stratigrafia generală a cetății (prima jumătate a secolului al VI-lea).

Cercetarea a continuat prin trasarea carourilor T 4 și T 5 (o singură secțiune, fără martor pe direcția V-E, prelungită până la paramentul interior al incintei). În profilul de vest al casei U 4 care fusese săpată anterior se distingeau două blocuri de piatră, care s-au dovedit a fi o parte dintr-o scară, la care ne vom referi mai jos. Martorul, care era deja în parte distrus, s-a prăbușit parțial în cursul lucrărilor din 2001. Casele T 4 și T 5 au fost trasate cu o lățime mai mică decât cea standard de 4 m, deoarece altfel restul de martor dintre ele și U 4 - U 5 s-ar fi prăbușit integral.

Prin curățarea martorului de vest al U 4 s-au descoperit două asize ale unui zid legat cu mortar, orientat N-S, adosat la incintă (gros de 80-85 cm). El este paralel cu un zid care face legătura dintre intrarea în turnul de vest al porții de nord și latura de nord a camerei principale din *Domus Nord*. Prin urmare, aceste două ziduri delimitează o cameră a acestui edificiu. Este de observat că intrarea în turn nu a fost blocată, astfel că turnul a fost la un moment dat integrat în *Domus Nord*. Nu a mai putut fi identificată altă intrare în această cameră de nord, dar este posibil ca aceasta să se afle în partea de sud a martorului de est al casei T 4 (martorul a fost conservat pentru efectuarea profilului). În profilul de est al casetelor T 4 și T 5 se observă o dungă de mortar rămasă de la ridicarea acestui zid.

Chiar lângă punctul unde zidul descoperit în T 4 se adosează incintei s-a descoperit o scară care servea accesului pe drumul de rond și la etajul turnului de vest. Ea a fost întretesută cu incinta, deci a fost ridicată concomitent cu aceasta, pe la începutul secolului al IV-lea. O scară similară există și lângă celălalt turn, la est de termă. Scara descoperită în T 4 are lățimea de 1,20 m. S-au dezvelit cinci trepte. Scara se afla în exteriorul *domus*-ului. Acest *domus* a fost ridicat mult mai târziu, dar a putut utiliza în continuare scara, pentru acces exterior în turn. Zidul de vest al camerei de nord este adosat atât de incintă, cât și de scară. Scara a funcționat și în secolul al VI-lea, deoarece treptele care au fost descoperite se află deasupra unui nivel pe care s-au prăbușit numeroase țigle și olane provenite din acoperișul unei construcții situate la vest, care a fost distrusă cândva în

secolul al VI-lea. Dunga de mortar din profilul de est se suprapune peste acest strat de țigle și olane. Deci, ridicarea încăperii de nord din *Domus Nord* a fost ulterioră distrugerii clădirii situate la vest de scări. Construcția nu făcea parte din *Domus Nord*. Ea este delimitată de un zid legat cu mortar, orientat NE-SV, adosat la incintă, gros de 55-60 cm și lung de 8,5 m. Datarea distrugerii rezultă din ceramica de secol VI descoperită pe un nivel la -1,10 m, peste care s-a așezat dărâmătura finală a acestei clădiri. Unele fragmente ceramice provin din vase întregibile (amfore, borcane cu torți, oale fără torți).

Prin încăperea delimitată de cele două ziduri adosată la incintă, edificiul denumit convențional *Domus Nord* comunica cu camera turnului, care a funcționat și după dezafectarea porții de nord. Așadar, edificiul a refolosit elemente ale sistemului defensiv, deși era privat. Astfel, cea mai probabilă destinație a acestui *domus* era cea de reședință a comandantului cetății (*praetorium*). El a fost ridicat cândva în secolul al VI-lea, probabil cu ocazia lucrărilor de reconstrucție din epoca lui Anastasius I (491-518), când a fost deschisă poarta de nord-est, situată în spatele termei.

Campania din anul 2002 își va propune degajarea întregii clădiri *Domus Nord* și continuarea săpăturii în sectorul de nord-vest al fortificației.

Planșa 79

150. Năeni, com. Năeni, jud. Buzău

Punct: Zănoaga, Șipot

Cod sit: 47863.01, 47863.02

Colectiv: Ion Motzoi-Chicideanu - responsabil (IAB), Dorin Sârbu - responsabil adj. (MJ Buzău), Meda Tache (IAB), Tiberiu Vasilescu, (UCDC București), Bogdan Tănăsescu (MJ Giurgiu), Constantin Ciuculescu, Nicușor Sultana (masterand FIB), Monica Negoită (studentă UV Târgoviște)

Obiectivele cercetărilor au constat din:

1. Complexul de locuire din epoca bronzului, cultura Monteoru, din punctul „Zănoaga”;

2. Stațiunea eneolitică târzie, din punctul „Șipot”.

Cercetarea în complexul monteorean s-a făcut în continuarea celor din campaniile precedente¹, accentul în această campanie fiind pus pe locuirea de la începutul epocii bronzului de pe *Cetatea 2* și pe ultima etapă de locuire de pe *Cetatea 1*. Identificarea încă din 1988 a unei etape de locuire de la începutul epocii bronzului a creat necesitatea dezvoltării cercetării arheologice prin deschiderea unei săpături în punctul „Șipot”. Cercetarea din stațiunea eneolitică de la „Șipot”, începută anul acesta, în fapt un sondaj de informare stratigrafică, are ca scop precizarea raporturilor dintre locuirea eneolitică târzie și cele mai vechi manifestări din epoca bronzului. Punctul „Șipot” este situat la cca. 0,5 km în linie dreaptă pe direcția SV față de punctul „Zănoaga”. Ambele puncte se găsesc în raza satului Fiștești, com. Năeni, jud. Buzău.

I Punctul „Șipot” - săpătură condusă de M. Tache și D. Sârbu.

Stațiunea se găsește pe o culme de deal stâncoasă, situată între punctul „Zănoaga” și cătunul Tufe - Fiștești. Culmea are o formă aproximativ ovală, cu axul lung pe direcția NE - SV. Către S și SE culmea este mărginită de

un abrupt stâncos, care coboară aproape vertical cu 10 până la 50 de m. Către N panta este înierbată și cu puțin mai domoală, accesul cel mai lesnicios fiind în capătul de NV, unde dealul Șipot este despărțit prin șaua cu același nume de dealul Strihanu, acesta din urmă fiind dominant, cu o altitudine de cca. 500 m. Situl eneolitic de pe dealul „Șipot” a fost identificat în 1982 de I. Motzoi-Chicideanu, iar în decursul campaniilor dintre anii 1982 și 2000 s-au adunat materiale ceramice dintr-o ruptură de pe panta de N a dealului. O parte din materialele culese de la suprafață au fost prezentate succint de către M. Simon, care le-a atribuit aspectului cultural Stoicani-Aldeni². Începând de atunci se pune problema raportului dintre această așezare și cele mai vechi nivele ale complexului de locuire din epoca bronzului de pe **Zănoaga**.

Săpătura a început cu o secțiune lungă de 12 m și lată de 1 m (numită S.I), orientată N - S (6200‰ NNW), perpendiculară pe ruptura care a afectat stațiunea. Scopul principal al S.I fiind informarea stratigrafică, eventualele complexe descoperite urmând a fi cercetate în suprafață în campaniile viitoare. Imediat după începerea săpăturii propriuzise, s-a făcut o ridicare planimetrică prin triangulație la scara 1/200 a dealului Șipot, pe a cărui culme este amplasată locuirea.

Situația stratigrafică este următoarea: sub stratul vegetal, gros de 0,07 până la 0,10 m, se întinde un sol culoare brună, relativ compact, pigmentat cu puține fragmente de chirpici degradat, la baza acestuia aflându-se un strat de bolovani de calcar, dispuși mai compact către capătul de N al S.I. Grosimea stratului brun compact variază între 0,20 și 0,30 m, crescând spre capătul de N al secțiunii, în sensul pantei dealului. Materialul arheologic din această depunere se compune mai ales din fragmente ceramice și relativ puține oase de animale. De asemenea, printre bolovani și lespezile de la baza stratului brun compact, precum și la demontarea acestora, s-au găsit mai multe rășnițe de piatră, în câteva cazuri așezate cu fața în sus, lângă ele aflându-se și fragmente de la vase sparte pe loc. Sub „stratul” de bolovani se află un sol brun, lutos, puternic pigmentat cu fragmente de chirpici și o substanță prăfoasă de culoare albă, fiind atinsă cota maximă de -0,77 m, fără ca depunerea respectivă să fi fost epuizată.

Materialul ceramic din ambele depuneri se prezintă unitar atât în ceea ce privește pasta vaselor, cât și formele prezente. Din punct de vedere al calității pastei, olăria poate fi împărțită provizoriu în două categorii: grosieră - cu o cantitate mare de cioburi pisate în pastă, extrem de friabilă și cu suprafața tratată neglijent, în unele cazuri acoperită cu barbotină - și fină, cu degresant fin în pasta bine frământată și cu suprafața bine netezită. Printre *formele categoriei grosiere* se remarcă vasele de dimensiuni mari, cu profilul aproximativ bitronconic, înzestrate cu torți în formă de proeminente perforate, amplasate în zona diametrului maxim, sau, mai rar, cu torți cu secțiunea rotundă sau lenticulară. Aceleiași categorii îi aparțin borcanele (cu pereții slab profilați, cu marginea dreaptă sau rotunjită), vasele globulare cu torți perforate și fragmentele de pereți cu butoni cilindrici sau apucători plate. *Ceramicii fine* îi aparțin cupele cu torți perforate vertical, vasele globulare de dimensiuni mici, precum și un vas miniatural cu picior. Decorul, extrem de rar, al categoriei ceramicii fine constă exclusiv din linii incizate și caneluri dispuse orizontal sau vertical. În afară de formele menționate mai sus, s-au găsit și câteva fragmente de la castroane, ca și de la capace hemisferice cu buton discoidal.

Printre piesele descoperite merită amintite mai multe statuete, antropomorfe și un singur fragment provenit probabil de la o statueta zoomorfă (protomă). Cu excepția unei statuete antropomorfe - pandantiv, lucrată din os, celelalte piese sunt din lut ars. O caracteristică a figurinelor este dată de maniera extrem de schematică de tratare a trăsăturilor feței și corpului. Categoriei de obiecte mici descoperite în așezare îi aparțin și alte piese din os - un vârf de săgeată cu secțiunea romboidală și baza concavă, străpungătoare, un pandantiv dintr-un dinte de animal -, precum și din piatră - un frecător, o daltă șlefuită (de formă aproximativ trapezoidală, cu secțiunea rectangulară), un cuțitaș curb de silex, precum și mai multe fragmente de lame de silex.

Se remarcă absența printre materialele din depunerile cercetate anul acesta a categoriei ceramicii pictate, categorie cunoscută din materialul recoltat în anii precedenți din săpătura de pe versantul de N al dealului. Această problemă, alături de completarea observațiilor stratigrafice și de cercetarea în suprafață a locuirii eneolitice târzii de pe dealul „Șipot”, constituie obiective ale campaniilor viitoare.

Examenul preliminar al materialului arheologic indică apartenența acestuia la **cultura Gumelnița**.

II Punctul „Zănoaga”

Ila Cetatea 2 - săpătură condusă de I. Motzoi-Chicideanu și B. Tănăsescu.

Pentru cercetarea locuirilor de la începuturile culturii Monteoru au fost reluate săpăturile în suprafețele:

S.VIII H. În campania anului 1998 săpătura s-a oprit la partea superioară a stratului Zănoaga (în continuare Zn) IIb. Către capătul de E, urmând înclinația pantei, deasupra stratului Zn IIb se găsea o depunere (sol cenușiu zgrunțuros) cu material Monteoru Ic2 tipic. Pe profilul de N grosimea stratului de cultură depășește 0,80 m. Singurele deosebiri de ordin stratigrafic care pot fi făcute sunt următoarele: sub vegetalul actual se găsește o depunere cenușie, în care în 1988 s-au găsit amestecate cioburi monteorene târzii. Către capătul de E, în această depunere s-au găsit și cioburi aparținând stilului ceramic Monteoru Ic3. Imediat sub solul cenușiu se întinde o altă depunere, cenușiu-cafenie, mult mai compactă, cu mult material ceramic, tipic locuirii Zn IIb (= M-Ic4-1/2). Alături de ceramică s-au găsit foarte multe oase de animale și, mai rar, bucăți de chirpici și de lipitură de vatră. Aproximativ de la jumătatea secțiunii până în capătul de E, deasupra depunerii Zn IIb se întinde un strat de pământ cenușiu zgrunțuros, la baza căruia se găseau câțiva bolovani cu urme de arsură. Materialul arheologic al depunerii cenușii zgrunțuroase este reprezentat prin cioburi de la vase decorate cu nervuri în relief, specifice stilului Monteoru Ic2.

Sub depunerea cenușiu-cafenie compactă (Zn IIb) se găsește un strat cu aceeași compoziție și culoare, dar cu ceva mai mulți pigmenti de cărbune. Chiar în capătul de W al secțiunii s-a găsit o pată de cenușă, de formă circulară, cu un diametru de 0,20-0,30 m, care din punct de vedere stratigrafic este situată la baza stratului Zn IIb, ceea ce confirmă înregistrările stratigrafice făcute în 1992 pe profilele suprafețelor S.IV H și S.IV I.

Materialul ceramic descoperit se încadrează în categoriile cunoscute pentru locuirea Zn IIb. Ceramica este în totalitate fragmentară. Cu toate acestea pot fi distinse următoarele forme: ceașca cu toarta trasă din

buză și supraînălțată, castroanele cu corp semisferic, amfora cu umăr marcat și gură aproximativ trompetiformă, vasul de provizii cu profil în „S” din pastă cu „scoici pisate”.

Materialul ceramic din depunerea Ic2 este compus din cioburi de cești, fragmente din vase cu gura trompetiformă și vase de uz din pastă cu cioburi pisate, în acest nivel lipsind vasele din pastă cu „scoici pisate”.

În cursul săpăturii în S.VIII H nu au fost deosebite complexe arheologice clare, cu excepția petei de cenușă amintite. Săpătura a atins cotele maxime de -1,57/-1,55 m, fără a se ajunge la solul viu, drept pentru care profilul stratigrafic urmează să fie înregistrat la epuizarea suprafeței, în cursul campaniilor viitoare.

S.IV K. Din păcate, la sfârșitul campaniei din anul trecut, după plecarea colectivului, câțiva căutători de comori au intervenit în special în colțul de NW al secțiunii, spărgând profilul cu cazmalele. Acest lucru a determinat lărgirea suprafeței cu 1 m către N, astfel că S.IV K a atins marginea de S a S.II. A rezultat în final o suprafață de 10x5 m, al cărui singur profil intact este cel de S.

După destupare, în jumătatea de V (= treapta I) s-a ajuns la bolovanii înregistrați anul trecut. S-a continuat degajarea întregii situații cu șpaclul, mai fiind descoperiți și alți bolovani, dintre care câțiva cu urme de ardere puternică. În plan nu s-a putut observa o ordine anume a bolovanilor. Urmele de ardere dovedesc că bolovanii au aparținut unei structuri distruse și, ulterior incendiate. În stadiul actual al săpăturii nu putem preciza amplasamentul și rostul acestei structuri. Din punct de vedere stratigrafic, bolovanii amintiți se găsesc la partea de jos a depunerii Zn Ila, lucru confirmat de altfel și de materialul ceramic cu totul tipic găsit în preajma bolovanilor. Este vorba de cești cu toarta supraînălțată și trasă din buză, castroane semisferice cu buza teșită și proeminente pe margine, amfore cu torți tubulare, precum și vase de provizii din pastă cu calcar pisat („scoici pisate”), cu buza crestată și cu segmente de brăie alveolare aplicate pe gât. Merită menționate și câteva cioburi de la vase cu calcar pisat în pastă, a căror manieră de tratare a buzei amintește de vasele cu manșetă. Tot printre bolovanii răsfirați s-au găsit multe oase de animale.

Aproximativ la 2 m de profilul de V s-a distins pe plan arsura roșie care se putea observa și pe profilul de N la baza stratului Zn Iib. În colțul de SW al secțiunii bolovanii zăceau pe un lut galben-deschis, cu concrețiuni calcaroase, steril din punct de vedere arheologic. La fel cum s-a observat și anul trecut, în această zonă a săpăturii nu există vreo depunere corespunzătoare nivelelor Zn Ia și Ib. Către mijlocul secțiunii, pe profilul de V, s-a observat însă o lentilă lungă de cca. 1 m și groasă de 0,05-0,10 m, din lut cenușiu cu mulți pigmenti de cărbune. Această lentilă, așezată direct pe lutul galben, se găsea sub bolovanii cu urme de arsură. Această situație ar putea eventual indica că bolovanii și lentila amintită reprezintă resturile locuirii anterioare nivelului Zn Ila, nivel care a deranjat-o. De altfel, un argument în plus în acest sens îl constituie și faptul că sub bolovani s-au găsit și câteva fragmente ceramice decorate într-o manieră apropiată stilului Coțofeni/Zăbala. Asemenea materiale au mai fost găsite în anii 1989-1991 la baza stratului Zn Ia. Printre bolovanii răsfirați au fost înregistrate pete de lut galben, ce par a proveni de la podele distruse.

Imediat la E de dunga de arsură roșie s-a lucrat în depunerea Zn Iib, fiind găsit mult material ceramic tipic. Remarcăm din nou abundența materialului osteologic: ovicaprine, suide, bovine și câteva mandibule de canid. De o importanță cu totul aparte este descoperirea izolată a unui

molar uman în depunerea Zn Iib, aceasta fiind a treia descoperire de acest fel în cadrul locuirii de pe „Cetatea 2”³.

În capătul de E al secțiunii s-a lucrat în partea inferioară a depunerii cu materiale caracteristice stilului ceramic Monteoru Ic2. Se remarcă prezența unor pietre cu urme de arsură. În colțul de SE s-a descoperit un grup de cioburi, de la o amforă cu gura trompetiformă, decorată cu nervuri în relief. Se pare că totuși în această parte a suprafeței materialele Ic2, care se găsesc într-un strat de pământ negru afânat, sunt „rostogolite”, căci în aceeași poziție au fost descoperite și câteva fragmente ceramice cu elemente de decor specifice stilului Ic1. În jumătatea de S a suprafeței au fost descoperite mai multe cioburi cu decor tipic Monteoru Ic3 ce se găseau sub depunerea Ic2.

Către mijlocul secțiunii s-a ajuns, din nou, la „patul de stâncă” surprins prima dată în 1989 în S.II, anul trecut fiind atins parțial tot în S.IV K. Și anul acesta pe „patul de stâncă” de calcar s-au găsit bolovani de calcar cu urme de arsură, iar într-un anume loc chiar o pată de arsură roșie *in situ*.

Iib Cetatea 1 - săpătură condusă de T. Vasilescu și D. Sărbu.

În campania din acest an s-a continuat cercetarea în suprafața S.II, rămasă neepuizată anul trecut. De asemenea, s-a deschis o suprafață nouă, de 3x20 m, amplasată la 0,50 m E de S.II, denumită S.III. Orientarea suprafeței S.III este 5800% NW. Noua suprafață secționează transversal platoul așezării, fiind dispusă în lungul pantei și intersectând parțial șirul de secțiuni S.I, în care s-au efectuat cercetări în perioada anilor 1983-1986. Scopul principal al S.III este obținerea unui profil transversal, pornind de la creasta stâncoasă și până pe versantul de N al dealului pe care este amplasată zona de locuire denumită „Cetatea 1”.

S.II. În acest an în toată suprafața s-a ajuns la stânca nativă a dealului. Din punct de vedere stratigrafic, s-au putut face următoarele observații pe profilele lungi ale secțiunii (orientate pe direcția N - S, în lungul pantei): - imediat sub stratul vegetal, gros de maximum 0,1 m, se întinde un strat de pământ negru mătășos, cu material arheologic, având grosimea maximă de 0,35 m spre capătul de N al secțiunii și devenind mai subțire spre S sau chiar dispărând cu totul în capătul secțiunii, acolo unde stânca iese la suprafață. Depunerea neagră mătășoasă acoperă un strat de bolovani de calcar, printre care s-a găsit o cantitate mare de material arheologic. Grosimea maximă a stratului de bolovani este de cca. 0,40 m, acesta acoperind direct stânca dealului. Materialul recoltat anul acesta dintre bolovani se compune din fragmente ceramice, o fusaiolă, un vârf de săgeată și două nuclee de silix. De asemenea, s-au găsit în cantitate mare oase de animale, precum și, mai rar, fragmente mici de chirpic. Materialul ceramic, extrem de fragmentat, este compus din cioburi de la vase cu decor tipic stilului Monteoru Iib (triunghiuri hașurate, „cusături”, ghirlande etc.) și cioburi cu suprafața prelucrată în tehnica „Besenstrich”, ceea ce permite încadrarea depunerii cercetate într-o etapă târzie a culturii Monteoru. De asemenea, în capătul de N al secțiunii, la cota de -0,60 m, a apărut izolat un fragment de la o ceașcă decorată cu nervuri în relief (stil Monteoru Ic2), probabil provenind de la o locuire mai veche, distrusă într-o etapă ulterioară.

S.III. S-a săpat în stratul de pământ negru mătășos, fiind dezveliți bolovanii de la baza acestuia, astfel

confirmându-se observațiile stratigrafice din S.II. În partea de S a secțiunii, spre creasta dealului, s-au observat două alveolări naturale în stâncă, care conțin aglomerări de bolovani, dintre care unii cu urme de ardere, precum și material arheologic (cioburi și oase). De altfel, pe toată suprafața secțiunii s-au găsit numeroase pietre cu urme de ardere și fragmente relativ mari de chirpici cu amprente de nuiete, provenite probabil de la locuințe distruse. Complexe arheologice clare nu au putut fi identificate, totuși, în jumătatea de N a secțiunii, pe și printre bolovani, s-au găsit două vase sparte pe loc, dintre care unul puternic ars secundar, până la deformare. Materialul arheologic recoltat din depunerea de pământ negru mazăros și dintre bolovani de la baza acestuia constă din fragmente ceramice, doi căței de vatră, râșnițe, un frecător, lustruitoare, un „Krummesser” întreg și alte trei fragmente, un fragment de la un topor de piatră, o cute de gresie fragmentară și oase de animale. Materialul ceramic constă din fragmente de askoi, de la vase așa-zise „de ofrandă”, cești (unele cu torți cu butoni discoidalii), vase cu gura trompetiformă ș.a. Din punct de vedere ornamental cea mai mare parte a materialului se încadrează în stilurile ceramice Monteoru Ila-Ilb, fiind prezente însă și cioburi decorate cu registre constând din linii drepte și linii vălurite dispuse alternativ, motiv decorativ atribuit îndeobște repertoriului Monteoru Ib. Sunt prezente, de asemenea, și cioburi cu „Besenstrich” pe suprafața unei acoperiți cu barbotină.

Note:

1. Vezi I. Motzoi-Chicideanu, M. Chicideanu-Șandor, Materiale SN I 1999 (2000), p. 59-97 pentru campaniile dintre 1982-1996 și rapoartele din volumele de Cronici pentru campaniile 1997-2000.
2. M. Simon, SCIVA 37.1, 1986, p. 15.
3. În 1989 în niv. Zn. Ilb a fost descoperită o mandibulă umană. Din materialele osteologice strânse în 1993 și trimise la Berlin pentru datări cu radiocarbon, a fost distins un fragment de urnă, cf. C. Becker, PZ 75.1, 2000, p. 85.

151. Nufăru, com. Nufăru, jud. Tulcea

Punct: Trecere bac, proprietatea Adrian Petre.

Cod sit: 161062.10

Colectiv: Oana Damian (IAB), Corneliu Andonie (MMN), Aurel Stănică (ICEM Tulcea), Mihai Vasile (MNIR)

Cercetările în cetatea bizantină situată în intravilan-ul localității Nufăru, desfășurate în perioada iunie-octombrie 2001, s-au concentrat în zona nordică a promontoriului stâncos ce coboară spre Dunăre, pe care se desfășoară așezarea. Cu finanțare asigurată de Serviciul de Arheologie din Ministerul Culturii și Cultelor, ICEM Tulcea și MNIR București, s-au desfășurat săpături cu caracter sistematic în punctul Trecere bac (= proprietatea Enache Șinghi) și săpături cu caracter de salvare, în vederea descărcării terenului de sarcină arheologică, pe proprietatea Adrian Petre.

Obiectivele cercetate au constat din complexul instalației portuare, cu elementele adiacente - punctul Trecere bac/prorietatea Enache Șinghi) și viețuirea din sec. X-XIII în interiorul fortificației bizantine (proprietatea Adrian Petre).

În punctul Trecere bac (= proprietatea Enache Șinghi) s-a continuat

cercetarea instalației portuare a cetății bizantine și a complexelor adiacente, procedându-se la desființarea marilor aflați între casetele C 4 și C 5, la extinderea spre E cu încă 2,2 m, prin intermediul unei casete (C 6) a suprafeței excavate anterior, precum și la regularizarea săpăturii înspre limita sa vestică, acolo unde se înregistrează prezența unor construcții moderne neterminale. Totodată, a fost regularizată o suprafață la SE de debarcader, spre limita zonei cercetabile, în vederea obținerii de informații privind un posibil turn identificat fortuit cu ocazia intervențiilor abuzive cu un utilaj ale proprietarului terenului, Enache Șinghi. Nu s-au făcut deocamdată cercetări pentru studierea turnului și a relației cu zidul debarcaderului.

Zona care înglobează debarcaderul cetății are următoarele dimensiuni - 14,4 m (latura nordică) x 9,3 m (latura sudică) x 7,2 m (latura estică, cu un profil perpendicular pe zid bine păstrat). Precizăm că limita vestică a suprafeței a fost afectată de intervenții constructive contemporane.

În această suprafață se poate observa că zidul instalației portuare are o lungime de 14,2 m, dintre care se păstrează pe o înălțime mai mare pe lungimea de 5,4 m, până în dreptul a ceea ce considerăm a fi pasajul unei porți, ipoteză ce urmează a fi verificată într-o campanie viitoare. În suprafața respectivă, în mariorul dintre C 4/1999 și C 5/1999 și la E de C 4, în C 6/2001, a fost degajată o locuință cu bază de piatră, deja identificată în C 4 și în S 3 Șinghi/1999, care suprapunea un mormânt ale cărui membre inferioare fuseseră deja reperate în C 4/1999. Locuința are dimensiunile păstrate de 4,5 m x 1,3 m, pe înălțimea de 0,3 - 0,7 m, fiind fie instalată direct pe zidul debarcaderului, într-un moment în care acesta nu mai îndeplinea rolul pentru care fusese ridicat, fie partea sa dinspre N a alunecat pe pantă. Mormântul suprapus de locuință avea orientarea V-E, scheletul fiind în conexiune anatomică, în decubit dorsal, dar deranjat probabil de greutatea pământului alunecat pe pantă, ca și de intervențiile practicate în 2000 cu ocazia degajării zonei de platformele betonate turnate de proprietarul terenului în zona respectivă.

Zona degajată la S de zidul debarcaderului cetății, spre limita estică a suprafeței cercetabile, numită S. 4 (în continuarea celor cercetate în 1999-2000) are 7,8 x 7 m, fiind mărginită spre N de un zid pe care-l considerăm cu titlu de ipoteză a fi limita unui turn, spre E de DS 120, spre V de stânca nativă, iar spre S de o platformă betonată, aflată la limita proprietății Enache Șinghi cu cea învecinată.

La V de limita turnului, marcată de un zid construit din pietre legate cu mortar, orientat E-V, vizibil pe o lungime de 3,8 m, ce pare că se adosează spre V stâncii, zid ce urmează a fi cercetat într-o campanie viitoare, a fost descoperit un alt zid din pietre legate cu pământ galben, lung de 4,2 m și lat de 0,8/1,6 m, păstrat pe o înălțime de 0,6/0,9 m. Pentru a stabili dacă există vreo relație între zidul presupusului turn și acest din urmă zid, la 2,2 m distanță spre S față de linia zidului turnului a fost deschisă o suprafață de 4 x 4 m (S. 5), în care s-a putut constata o depunere arheologică foarte subțire, în care au fost cercetate două gropi menajere ce perforază stânca. În lipsa altor elemente, considerăm că zidul de pietre legate cu pământ aparține unei locuințe de suprafață adosată stâncii, databilă după materialul arheologic în sec. XII, locuință a cărei parte estică a fost probabil distrusă cu

ocazia intervențiilor brutale asupra pantei dealului făcute de proprietarul terenului.

Perspectiva cercetării în acest punct constă în dezvelirea integrală a instalației portuare a cetății până în dreptul DS 120 (cca. 30 m), urmată de conservarea și punerea în valoare a acestui monument important pentru istoria așezărilor portuare de la Dunărea de Jos.

Pe proprietatea Adrian Petre, situată pe strada de la E de localul Prislav, pe DS 67, în interiorul perimetrului fortificat al așezării, nu departe atât de zidul de incintă vestic (cercetat pe proprietatea Ștefan Ene în 1990-1991), cât și de zidul de incintă nordic (descoperit pe aceeași stradă în 1995), s-a continuat o săpătură de salvare în vederea descărcării terenului de sarcină arheologică în spațiul construit al unei viitoare locuințe (reprezentând o suprafață de 150 mp). Datorită densității complexelor de locuire și a abundenței materialelor arheologice se impune continuarea săpăturii în campania 2002.

Cercetarea s-a realizat prin intermediul a două secțiuni, S. I și S. II, orientate E-V, despărțite de un martor lat de 1,5 m, cu dimensiunile de 15 x 3 m, respectiv 13 x 4 m, spațiul cercetat prin săpătură reprezentând cca. 2/3 din suprafața afectată de viitoarea construcție.

În S. I s-a coborât până la adâncimea de 4,3 m, iar în S. II până la -2,5 m, datorită densității complexelor de locuire și a abundenței materialelor arheologice, precum și apariției unor complexe cu structuri din lemn consistente impunându-se continuarea săpăturii pentru epuizarea nivelelor ocupaționale.

După o depunere modernă marcată de câteva gropi menajere, ce coboară uneori până la 1/1,2 m, perforând nivelul de viațuire medieval, conținând material ceramic (străchini smălțuite, cești de porțelan, pipe) și numeroase obiecte din fier, a fost cercetată viațuirea aparținând epocii medievale bizantine, constând din două nivele - cel databil în sec. XII-XIII, reprezentat de un pământ cenușiu prăfos, cu numeroși pigmenți de cărbune, cărămidă și chirpici, căruia îi aparțin o serie de locuințe și gropi menajere, nivel cu grosimi în jur de 1/1,5 m, și cel databil în sec. XI, cercetat în cadrul unei depuneri groase de 2 m, constând dintr-un pământ cenușiu gălbui, căruia îi aparțin câteva locuințe cercetate parțial.

Complexele aparținând nivelului arheologic databil în sec. XII - prima jumătate a sec. XIII, cercetate atât în S. I, cât și în S. II, sunt reprezentate de locuințe, fie adâncite, fie cu baze de piatră legată cu lut, de formă rectangulară, cercetate parțial, cu dimensiuni surprinse de 5 x 4 m, 6 x 4 m, cu podele de pământ galben, secționate de gropi, fie mici, pentru adunarea cenușii, fie mari, circulare, cu caracter menajer, conținând solzi și oase de pește, ceramică, pigmenți de cenușă, cu vetre alcătuite din straturi succesive de pietre, paturi ceramice și pământ ars, cu dimensiunile de 1,4 x 1,3 m, păstrate pe înălțimi de 0,6 m. În cadrul inventarului arheologic se remarcă marea cantitate de ceramică uzuală și de fragmente de amfore piriforme cu torți supraînălțate, ca și unelte de fier, obiectele de uz casnic - degetare, capete de tindechi, lame de cuțit, precum și podoabele de sticlă.

Complexele aparținând nivelului arheologic databil în sec. XI, cercetate atât în S. I, cât și în S. II, constau din locuințe de formă rectangulară, cercetate parțial, cu dimensiunile surprinse în secțiune de 4,6 x 1 m, 3,6 x 3,3 m, 5,2 x 3,4 m, 3,8 x 2,8 m, 5,2 x 3,2 m, 3,8 x 3,2 m, 5,4 x 3,4 m, 2,2 x 1,2 m, 3,4 x 1,4 m, 4,2 x 2,7 m, 5 x 3 m, 1,3 x 1,1 m, 2 x 1,4 m, reperabile prin podelele consistente de pământ

galben tasat, aliniamentele de gropi de par conținând material lemnos, tălpile de lemn, bazele compuse din câte un șir de pietre, legate sau nu cu pământ galben, amenajările cu piatră, cu dimensiunile de 2,45 m x 1,7 m, cărămidă specifică perioadei romano-bizantine, refolosită, 2,7 x 1,9 m sau paturi din bulgări de mortar, groase de 0,06/0,22 m, surprinse pe o suprafață cu dimensiunile de 2,7 x 0,9 m. Instalațiile de foc, dispuse în colțurile sud-estic, respectiv sud-vestic, respectiv nord-estic ale locuințelor, sunt reprezentate fie de vetre simple, cu lungimea de 1,25 m x 0,4 m, fie de vetre acoperite de pietre, cu dimensiunile de 1 x 0,8 m, fie de cuptoare ridicate din mai multe rânduri de pietre legate cu pământ galben, cu dimensiuni reperate de 0,8 x 0,6 m, păstrate pe înălțimi de 0,35 m. În S. II a fost documentată, după cantitatea foarte mare de semințe, probabil de mei, carbonizate, prezența unui hambar, surprins deja parțial în S. I/2000, identificat pe o suprafață de 2,1 x 0,5 m, al cărui conținut se află însă în principal în martorul dintre cele două secțiuni. Inventarul locuințelor și al gropilor menajere este bogat, fiind alcătuit din ceramică uzuală din specia nisipoasă, smălțuită monocrom și cu decor în relief, amfore sferoidale și piriforme cu guler, ustensile și obiecte casnice din fier, bronz și lut - lame de cuțit, degetare, podoabe - brățări și mărgelile de sticlă. Se remarcă, după traseul gropilor de par, o dispunere ordonată, liniară, a locuințelor, cele mai multe pe axa E-V, dar și două exemple pe axa N-S, la distanțe cuprinse între 0,6 m și 3 m, spațiul dintre ele fiind marcat de un pământ nisipos galben verzui. Au fost descoperite și gropi conținând semințe carbonizate.

Dintre complexele arheologice susceptibile de a fi datate în ultimul sfert al sec. X, după prezența ceramicii cenușii cu decor lustruit și a celei din pastă caolinoidă cu vopsea roșie, asociate cu specia nisipoasă, amintim locuințele descoperite în S. I, una în carourile 6-7, cu dimensiunile surprinse de 4,4 x 2,4 m, cu o vatră acoperită cu pietre, amenajată în colțul nord-estic, conținând o scândură bine păstrată, provenind probabil de la o laviță, cealaltă, de asemenea în carourile 6-8, cu dimensiunile de 3 x 2,8 m reperabilă după parii păstrați, uneori chiar pe înălțimi de 0,35 m, cu podea de lemn conservată pe o suprafață cu dimensiunile de 1,13 x 0,86 m, cu vatră simplă în colțul nord-estic. Menționăm că la E și S de aceste complexe, sub nivelul lor, s-a înregistrat prezența unor rădăcini de arbori și a unui sediment extrem de dur conținând lemn natural carbonificat, paie, stof, semințe provenind probabil de la defrișarea prin incendiere a terenului în faza inițială a așezării din epoca bizantină. Sub acest sediment au mai fost descoperite două complexe, o locuință cu tălpi de lemn, din care a fost descoperită numai cea vestică, lungă de 2,94 m și cea sudică, lungă de 1,41 m, precum și o vatră simplă în colțul nord-estic, precum și o amenajare din lemn, cu aspectul unui pasaj podit, așezat pe pietre. Acest din urmă complex, apărut la adâncimea de 4,3 m, este dispus perpendicular pe S. I, continuând atât sub malul sudic, cât și sub cel nordic, ceea ce va permite studiarea lui și în martorul dintre S. I și S. II și probabil și în S. II. Acest complex, apărut la adâncimea de 4,3 m, are formă trapezoidală, cu dimensiunile surprinse de 1,97 m (latura sudică), de 2,62 m (cea nordică), 2,95 m (cea estică), 1,82 m (cea vestică). Pe centrul complexului, lățimea lui este de 2,47 m. Este compus din bârne de lemn cu secțiune pătrată de 0,06/0,1 m, dispuse transversal pe latura lungă

a secțiunii și podit cu lemn de esență tare. Complexul a fost secționat de o groapă conținând material ceramic din categoria nisipoasă și cenușe lustruite, o fusaiolă și o verigă de bronz.

Materialul arheologic descoperit în nivel și complexe este reprezentat de ceramică, obiecte mărunte, monede de bronz (cca. 100 piese) și un sigiliu de plumb.

Ceramica se compune din material uzual - fragmente provenind de la oale - borcan sau cu torți, căni, ulcioare, opaițe, vase de provizii din specia nisipoasă cu decor incizat, orizontal, vertical sau în val, precum și ceramică de factură deosebită - amfore sferoidale, piriforme cu guler sau cu torți supraînălțate, ulcioare și căni din pastă roșie, cu decor compus din dungii lustruite, vase acoperite cu angobă aurie sau smălțuite, olive sau divers colorate, împodobite prin aplicare (oale cu torți cu decor zoomorf sau ulcioare cu pastile), excizie - cu decor în relief, pictare (cu "anouri" de humă albă sau cu pete informale întrepesute, brune și verzi ori cu pete mărunte), incizie (în maniera sgraffito fin și "pronunțat", în special grupa cu smălț amintind de culoarea zahărului ars) ori prin combinarea ultimelor două tehnici. Se remarcă torțile tubulare provenind de la oale din pastă cenușie cu decor lustruit, precum și fragmentele de ulcioare din humă albă decorate cu dungii de vopsea roșie.

În afara ceramicii, ce acoperă în linii mari intervalul de timp cuprins între mijlocul sec. X și prima jumătate a sec. XIII, apar numeroase obiecte mărunte confecționate din fier, bronz, lut, corn, os, piatră, sticlă, reprezentând obiecte de uz casnic, arme și piese de harnașament, obiecte de podoabă, de port și de cult, cum ar fi, brățări și mărgelile din sticlă, cercei din bronz, fusaiole (inclusiv de Ovruci) și greutate pentru război și plasa de pescuit, capete de tindechi, degetare, lame de cuțit, plăsele pentru cuțit și piese de tolbă, cârlige de undiță, cuie, piroane și scoabe de fier, vârfuri de săgeți și de sulită, bile de praștie, clopoței de bronz, brățări din sticlă și bronz, brățări și mărgelile din sticlă și os, cercei și inele din bronz, cataramă din fier și bronz, unelte și piese de port din os, corn și bronz, o cruce pectorală relicvar și una sacerdotală din bronz, obiecte fragmentare din sticlă, bronz și fier, precum și zgură de sticlă și de fier.

O analiză mai detaliată a complexelor de locuire, precum și încadrarea lor cronologică mai precisă va fi posibilă doar după încheierea săpăturii în acest punct din perimetrul așezării fortificate de la Nufăru, analiza ceramicii și identificarea materialului monetar. Subliniem însă depunerile exclusiv medievale extrem de consistente (peste 4 m în S. I, regăsite cu toată probabilitatea în S. II), ca și posibilitatea înregistrării și a unor vestigii din epoci anterioare ridicării cetății bizantine, deci atingerea cu dificultate a solului steril din punct de vedere arheologic, și prezența unor complexe cu amenajări din lemn, foarte bine conservate, care se pretează atât la degajarea completă, cât și la conservarea lor într-un spațiu special, după extragerea din mediul original. Deocamdată s-a procedat la conservarea *in situ* a complexelor cu lemn, până la extinderea cercetării în campania 2002.

Precizăm că cercetarea trebuie continuată până la epuizarea nivelelor arheologice din spațiul ce va fi afectat de viitoarea construcție, ceea ce presupune efectuarea unei campanii prelungite în anul 2002. Totodată, faptul că grădina domnului A. Petre este traversată de la N la S de zidul de incintă de V al cetății bizantine ar putea permite o nouă cercetare a acestui monument și o completare a imaginii asupra situației vieții atât *intra*, cât și *extra muros*.

152. Nușfalău, com. Nușfalău, jud. Sălaj

Punct: Țigoii lui Benedek

Cod sit: 142248.01

Colectiv: Dan Băcueț-Crișan - responsabil (MJIA Zalău)

Situl se află dispus pe malul stâng (prima terasă) al râului Barcău, în apropiere de trecerea peste calea ferată, la ieșirea din Nușfalău spre localitatea Zăuan.

Așezarea a fost identificată în 1979, în urma unor cercetări de suprafață, fiind urmate de un sondaj arheologic. Au fost sesizate urmele a patru locuințe adâncite și ale unei vetre de foc amenajată în aer liber. Materialul arheologic descoperit datează complexe în sec. IX p. Chr. Cercetările din anul 2001 au avut ca obiectiv stabilirea stratigrafiei sitului și dezvelirea unor complexe arheologice în vederea realizării unei încadrări cronologice corecte.

Cercetările din anul 2001 au dus la descoperirea a două locuințe (una de suprafață și una adâncită) și a unei construcții anexe, toate complexe fiind databile în sec. IX.

În cadrul campaniei de cercetări desfășurate în 2001 au fost trasate un număr de patru secțiuni notate S. 1, S. 2, S. 3 și S. 4.

Din punct de vedere stratigrafic situația întâlnită în cele patru secțiuni este următoarea: humus, strat negru-marونیu, strat negru afânat ce conține materiale arheologice (nivel de cultură sec. IX p. Chr.), strat negru lutos (steril d.p.d.v. arheologic), lut galben-marونیu (steril d.p.d.v. arheologic).

S. 1/2001-cu dimensiunile de 6 x 1 m. În această secțiune nu au fost surprinse complexe arheologice. Din nivelul de cultură au fost recoltate câteva fragmente ceramice.

S. 2/2001, cu dimensiunile de 10 x 2 m. Între S. 1 și S. 2 a fost cruțat un martor cu lățimea de 1 m. În S. 2, între m 7-10, la adâncimea de -0,56 m (gropi conturate în sterilul galben-marونیu), au fost sesizate trei gropi de stâlp. Probabil că aceștia susțineau o construcție cu un alt rol decât cel de locuință (construcție anexă). În zona gropilor de stâlp au fost descoperite mai multe fragmente ceramice medievale timpurii. S. 3/2001- cu dimensiunile de 10 x 2 m. A fost deschisă la distanța de 24,6 m față de S. 2/2001. În această secțiune, între m 6,5 - 10, a fost surprinsă parțial o locuință de tip adâncit (notată L1), locuință ce a putut fi conturată datorită concentrării unei mari cantități de chirpici. Urmele acesteia au fost sesizate la adâncimea de -0,35 m, fundul ei fiind atins la -0,6 m. De asemenea, au fost surprinse pe fundul complexului și urmele a trei stâlpi.

În vederea investigării întregii locuințe L1 a fost deschisă secțiunea S. 4/2001 perpendicular pe S. 3/2001, între cele două fiind cruțat un martor de 0,4 m.

S. 4/2001-cu dimensiunile de 10 x 2 m. În S. 4 locuința L1 a fost surprinsă între m 0-4 la adâncimea de -0,35 m, fiind conturată datorită prezenței unei mari mase de chirpici. Locuința este de formă patulateră, adâncită în pământ, fundul acesteia fiind atins la -0,95 m față de nivelul actual de călcare.

Instalația de foc a locuinței este complexă, în L1 fiind prezente trei cuptoare, unul săpat în perete, unul scobit în bloc de lut cruțat iar al treilea era de tip "pietrar". În prima fază a funcționat doar cuptorul de tip "pietrar". După ce

acesta a fost desființat în vechime, au fost construite celelalte două cuptoare care au funcționat concomitent.

Tot în S. 4/2001, între m 6-10 a mai fost surprinsă o locuință notată L 2. Complexul a fost sesizat la adâncimea de -0,4 m, prezentându-se sub forma unei mari aglomerări de pietre, oase, ceramică și chirpici. L 2 este o locuință de suprafață cu formă neregulată. Fundul complexului a fost atins la -0,48 m adâncime față de nivelul actual de călcare.

Materialul arheologic recoltat este constituit din ceramică, majoritatea vaselor fiind lucrate la roata rapidă alături de care sunt prezente și câteva fragmente ceramice provenite de la vase lucrate cu roata înceată sau cu mâna. Pe baza materialului arheologic descoperit, complexe cercetate la Nușfalău "Țigoiul lui Benedek" pot fi datate în sec. IX. p. Chr.

Materialul arheologic recoltat în campania de cercetări desfășurată în anul 2001 se află păstrat în depozitele Muzeului Județean de Istorie și Artă Zalău.

Bibliografie:

Al.V.Matei, *Repertoriul de așezări și descoperiri aparținând sec. IV-IX de pe teritoriul județului Sălaj*, în *AMP*, III, 1979, p. 481-482.

153. Obreja, com. Obreja, jud. Caraș Severin

Punct: Sat Bătrân

Cod sit: 53381.01

Colectiv: Dumitru Țeicu, Dacian Rancu, Ovidiu Bozu, Vidu Micli, Gyömbér Maria (MBM Reșița)

Localitatea Obreja se află situată pe cursul inferior al râului Bistra, care constituie un culoar natural de legătură între Depresiunea Caransebeș și zona Hațegului. Rama nordică a Bistrei este mărginită de masivul Munților Poiana Ruscă, iar la S se desfășoară culmile Munților Țarcu.

Cercetările arheologice au identificat în lunca Bistrei, pe malul nordic, în punctul *Sat Bătrân* urmele unei biserici medievale și ale unei necropole.

Descrierea săpăturilor

Cele cinci secțiuni, create în plan S₁-S₅ au fost amplasate în zona de S și de V a bisericii cu orientarea E-V.

Cercetările arheologice de la Obreja au oferit informații la fel de semnificative și la fel de semnificative cu privire la structura planimetrică a bisericii. În zona de V a navei, în S₃-S₅, au fost cercetate un număr de 19 morminte.

Prezentăm în continuare cele mai semnificative morminte:

M. 14 - cercetat în S₃, la adâncimea de 1,15 m; fără inventar funerar.

M. 16 - mormânt de la care s-a păstrat doar craniul.

M. 19 - mormânt dezgropat de M18.

M. 20 - a fost dezgropat de M18.

M. 21 - situat în martorul din S₂ și S₃ a fost cercetat parțial. Groapa mormântului 17 a deranjat în parte M. 27.

M. 26 - cercetat în zona de la V de biserică. Păstrat parțial craniul și brațele.

M. 27 - păstrat parțial, identificându-se doar picioarele, în marginea sud-vestică a secțiunii S₄.

M. 28 - a fost identificat în martorul din S₃ și S₄, fiind cercetat doar craniul.

M. 30 - Situat în imediata vecinătate a zidului vestic a navei. Brațul stâng era așezat pe abdomen iar cel drept adus cu palma la claviculă.

Stabilirea limitelor cronologice ale necropolei, prin prisma inventarului funerar, este extrem de anevoioasă. S-au făcut înmormântări în cursul secolului al XV-lea, dar nu se poate aprecia momentul de început al cimitirului.

Necropola din jurul bisericii de la Obreja a avut o fază mai veche de înmormântări anterioară monumentului din zid. Observația noastră se bazează pe situația identificată în S₃ unde M. 23 se afla sub fundația zidului vestic al navei.

Investigația arheologică a facilitat observații privind ritualul funerar și o serie de tradiții legate de înmormântare. Se remarcă prezența monedei la morminte depusă ca obol funerar.

Biserica medievală

În stadiul actual al cercetării a fost stabilit planul monumentului. Nava avea o formă rectangulară cu dimensiunile exterioare de 8 m/7,60 m. Zidurile aveau o grosime de 0,90 m, fiind construite din bolovani de râu, și cu mortar. Fețele exterioare erau ușor cioplite. Aceeași structură din bolovani mari de râu se regăsește și în fundația navei. Zidul de V al navei a fost demantelat în bună parte, până în fundație.

În ceea ce privește interiorul navei, cercetarea arheologică a evidențiat o puternică deranjare, care în zona de E, spre altar, a dus până la dispariția zidurilor. Pe latura de V, spre N și S, s-au ridicat într-o etapă ulterioară construcției bisericii contraforturi. Dimensiunile acestor elemente sunt de 1 m/0,75 m. Cercetarea arheologică până la acest stadiu, n-a oferit elemente concludente pentru cronologia bisericii.

Investigația arheologică a vizat zona de răsărit a monumentului unde au rămas nedefinite o serie de aspecte. Se impune de la bun început precizarea că zona a fost bulversată de săpături mai vechi, ale căutătorilor de comori, care au demolat zidul până la fundație. Cercetarea arheologică a reușit reconstituirea traseului altarului cu ajutorul șanțurilor de fundație și a zidului pătrat. Biserica a avut altarul sub forma unei abside semicirculare sprijinită direct pe zidurile laterale ale navei. Dimensiunile externe ale monumentului au fost de 9,9/7,1 m. Documentele scrise de cancelarie de la începutul secolului al XV-lea aduc în conul de lumină un nucleu de sate românești stăpânite de familia nobilă românească Bizere. Analogii de plan și informațiile izvoarelor scrise converg pentru datarea bisericii de la Obreja în sec. XIV-XV.

154. Olteni, com. Bodoc, jud. Covasna

Punct: Cariera de nisip (Tag)

Cod sit: 63919.03

Colectiv: Valeriu Cavruc - responsabil, Dan Buzea (MCR)

În a. 2000 în zona unei cariere de nisip, pe un teren situat la intrarea din S în satul Olteni, în locul numit de localnicii "Tag", în apropierea unei cariere de nisip, au fost recoltate fragmente ceramice, iar în malurile carierei au fost observate profile ale unor gropi. Între administratorul carierei (DOMARKT S.R.L.) și Muzeul Carpaților Răsăriteni a fost încheiat un contract de eliberare a terenului de sarcină arheologică.

În cuprinsul sitului se evidențiază două puncte distincte: A și B.

Primul dintre ele (A) este situat la 800 m S de sat, între D.N.12 și calea ferată Brașov - Miercurea-Ciuc. Pe o

suprafață de cca. 600 x 80/200 m au fost răspândite urme de locuire din epoca bronzului și din sec. IV. Lucrările de exploatare din carieră au distrus partea de N a așezării, pe o suprafață de cca. 6.000 mp. Al doilea punct (B) se află la V de D.N.-12, la marginea de S a satului. Pe o suprafață de cca. 60 x 30 m, la marginea de N a carierei vechi de nisip, au fost descoperite fragmente ceramice de factură *neolitică*. Așezerea a fost puternic afectată de vechea carieră de nisip, precum și de lucrările de amenajare a D.N.12.

În perioada 7 mai - 2 iulie 2001 Muzeul Carpaților Răsăriteni a efectuat în zona carierei cercetări arheologice de salvare.

ZONA A. Cercetările s-au desfășurat pe o suprafață de cca. 3500 m.p. Porțiunea afectată deja de lucrările de exploatare a carierei, a fost cercetată prin taluzarea malurilor și răzuirea suprafeței la nivelul la care ajunsese lama buldozerului, iar acolo, unde terenul a rămas neafectat, au fost deschise 7 secțiuni (S.1 - S.7) și 5 casete (C.1 - C.5).

Stratul de cultură este sărac. Din el provin vestigii eneolitice (fragmente ceramice izolate de tip Cucuteni - **Ariușd**), din perioada de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului (1 fragment ceramic de tip **Coțofeni**), din perioada mijlocie a epocii bronzului (1 fragment ceramic de tip **Wietenberg**). Mai numeroase sunt vestigiile culturii **Noua** (fragmente de vase ceramice, un frecător din tuf vulcanic, fragmente ale unei piese masive de lut ars, lucrată din pastă în amestec cu resturi vegetale, ce aparțin probabil unei vetre portabile, cu analogii în așezerea culturii Coslogeni, Stelnică, jud. Ialomița, inedit). Au fost descoperite câteva fragmente ceramice de factura dacică și câteva fragmente de amfore de factură romană. Materialul arheologic preponderent aparține sec. IV (numeroase fragmente de vase ceramice de tip Sântana de Mureș-Cernjahov și câteva piese de fier).

COMPLEXE ALE CULTURII NOUA. Au fost cercetate 10 gropi menajere: Gr.2, Gr.8, Gr.9, Gr.5a, Gr.12, Gr.14, Gr.16a, Gr.17, Gr.20, Gr.21. Majoritatea gropilor aveau gura circulară și pereții lărgiți spre fundul drept. Gr.16a avea D max. la mijlocul adâncimii și fundul sferic. Umplutura gropilor, de cele mai multe ori, era compusă din pământ afânat, în amestec cu cenușă, lemn carbonizat și lipitură de lut ars. Gr.17 avea umplutură tasată, din pământ amestecat cu cenușă. În Gr.2, la gură și pe fund, se aflau aglomerări de pietre mari, printre care și o râșniță. Inventarul gropilor, de cele mai multe ori, consta din fragmente ceramice și oase de animale, mai rar, piese de os (1 fragment de ac), piatră (1 fragment de roțiță de car miniatural, din gresie; 1 fragment de topor; abrazive), sau lut ars (1 fragment de toporaș miniatural; o fusaiolă bitronconică; o roțiță de car miniatural).

Ceramica culturii Noua este puternic fragmentată. Ea se înscrie în cele două categorii caracteristice culturii Noua: grosieră și semifină. Uneori s-a reușit reconstituirea formelor întregi. Din categoria *grosieră* au fost reconstituite: 1 vâscior miniatural, o oală cu corp globular ornamentată pe corp cu o proeminență alungită; 1 vas cu pereții drepecți cu o toartă lată aplicată pe corp; 1 vas de provizii cu corp tronconic, cu exteriorul striat pe toată suprafață, având sub buză un brâu alveolat. Categoriei semifine îi aparțin: cești cu corp globular și toarte ușor supraînălțate; 1 vâscior miniatural de tip degetar; câni cu corp globular cu toarte ușor supraînălțate cu buton; o oală cu toartă prinsă de corp, lustruită; 1 vas de formă bitronconică, cu buza ușor evazată, cu un brâu alveolat pe umăr. Uneori, ceramica este ornamentată. Cel mai frecvent decor îl reprezintă brâul în relief, simplu sau alveolat, mai rar, două brâie alveolate. De cele mai multe ori acest gen de decor este întâlnit pe recipiente de categoria

grosieră, de proporții înalte (oala, vas-sac, vas-borcan), mai rar el este aplicat și străchinilor. Reprezintă o noutate în cadrul culturii Noua, proporția relativ ridicată a ceramicii cu suprafața striată.

COMPLEXE DIN SEC. IV p. Chr. au fost mai multe: o locuință (L.1) și 17 gropi menajere: Gr.1; Gr.3, Gr.4, Gr.5, Gr.6, Gr.7 (?), Gr.10, Gr.11, Gr.13, Gr.15, Gr.16; Gr.18, Gr.18a (?), Gr.19, Gr.21a, Gr.23; Gr.24.

L.1 a fost descoperită la nivelul solului steril. Ea avea forma aproximativ ovală (9,5 x 4 m) și era adâncită în solul steril cu 0,8 m. În partea de S a locuinței se afla o vatră de formă circulară. Umplutura locuinței consta din pământ de culoare neagră, puternic pigmentat, în amestec cu fragmente de lemn și lut ars. Pe latura nord-vestică a locuinței s-au păstrat dărâmăturile unui perete construit din pari nuiele, lutuit. Lipitura era lucrată din lut în amestec cu nisip și resturi vegetale. Printre dărâmăturile peretelui s-a găsit material ceramic din sec. IV, inclusiv o ceașcă întregibilă de formă tronconică, lucrată cu mâna, din pastă grosieră.

Pe marginea locuinței a fost descoperită o groapă de stâlp. În apropierea locuinței se afla o vatră amenajată într-o groapă de forma ovală, care se unea cu groapa locuinței printr-un scurt culoar. La baza vetrei se afla un pat din bolovani prinși cu lut, peste care a fost aplicată o luituală groasă de aproximativ 5 cm, bine netezită.

În umplutura locuinței au fost descoperite: 43 fragmente de oase de animale, 24 fragmente de lipitură, 2 fragmente de zgură de fier, 4 pietre, precum și 577 fragmente de vase ceramice din care: 5 fragmente ale culturii Noua și 572 fragmente ale culturii Sântana de Mureș-Cernjahov.

Ceramica din sec. IV include: 486 fragmente de categoria grosieră caracterizată prin pastă în amestec cu pietricele, nisip și cioburi pisate, lucrată cu mâna, bine arsă și ușor netezită, de culoare cărămizie sau maronie, de la vase de diferite dimensiuni și forme, în special oale bitronconice cu buza evazată sau răsfrântă, câni tronconice ornamentate cu brâuri alveolate și cu alveole relizate direct pe corp. În această categorie ceramică se remarcă un capac cu buton de prindere perforat transversal, înconjurat cu un șir circular de alveole; o ceașcă tronconică cu fundul delimitat prin alveole; 2 cești-opaiț de formă tronconică, cu urme de arsură neagră în interior. Ceramica fină este lucrată la roată din pastă în amestec cu nisip, are suprafețele bine netezite, culoarea cenușie, cărămizie sau gălbuie și adesea este ornamentată cu incizii drepte și/sau în valuri, dispuse orizontal. Acestei specii îi aparțin 81 de fragmente ceramice, printre care 30 de culoare cenușie, 49 de culoare cărămizie, 3 de culoare neagră. Remarcăm numeroase fragmente de buze de vase de tip *krausengefasse*, lucrate la roată, ornamentate cu benzi incizate, în valuri; o ceașcă-opaiț lucrată cu mâna din pastă semifină, de formă tronconică cu o toartă, cu urme puternice de arsură neagră în interior.

În umplutura gropii vetrei au fost găsite: 1 fragment de potcoavă de fier, 2 fragmente de oase de animale și 59 fragmente ceramice, din care 1 de tip Wietenberg (de ceașcă cu caneluri oblice late) și 58 din sec. IV. Ceramica din sec. IV include: 56 fragmente de categorie grosieră lucrată cu mâna și 2 fragmente de vase lucrate la roată.

Gropile din sec. IV, cercetate în campania din a. 2001, după formă se împart în 2 tipuri:

1) cu pereții drepecți ce se îngustează spre fundul drept, cu 2 variante: a) cu gura circulară (Gr.19, Gr.21a) și b) cu gura ovală (Gr.4, Gr.5); 2) cu gura circulară și pereții arcuți astfel încât D max. se află la aproximativ mijlocul adâncimii, fundul drept (Gr.3); 3) cu pereții arcuți astfel încât D max. se află la mijlocul adâncimii, cu fund sferic, cu 2 variante: 1) cu gura circulară (Gr.10, Gr.11, Gr.13, Gr.15, Gr.16, Gr.18, Gr.23; Gr.24) și 2) cu gura ovală (Gr.1). 4) cu gura circulară și pereții ce se lărgesc spre fundul drept (Gr.6, Gr.7; Gr.18a).

Gropile au împletura diferită: cu pământ cenușiu tasat (Gr.1, Gr.15, Gr.18, Gr.18a); cu pământ afânat în amestec de cenușă (Gr.3, Gr.4, Gr.10, Gr.16, Gr.19, Gr.23, Gr.24); cu pământ negru tasat (Gr.5, Gr.6, Gr.7, Gr.21a); cu multe lentile de lut și cenușă (Gr.11, Gr.13).

Inventarul gropilor din sec. IV.

Gr.1: 1 fragmente de os de animal, 1 fragment de lipitură, o piatră, 117 fragmente ceramice din sec.IV, din care 102 de categoria *grosieră* lucrate cu mâna, 15 lucrate la roată. A fost reconstituită o ceașcă-opaiț de formă tronconică, lucrată cu mâna, din pastă grosieră, decorată la baza corpului cu un șir de alveole alungite realizate prin împunsături de sus în jos, delimitând practic fundul vasului.

Gr.3: o piatră, 49 fragmente de oase de animale, 17 fragmente de lipitură, 17 fragmente de ceramice Noua, 175 fragmente ceramice din sec. IV: grosieră lucrată cu mâna (140 fragmente), grosieră lucrată la roată (16 fragmente) și fină lucrată la roată (19 fragmente).

Gr.4: 1 fragment de rășniță, 1 fragment de os de animal, 1 fragment de lipitură și 38 fragmente ceramice din sec. IV, din care: 37 de categorie grosieră lucrată cu mâna, 1 de categorie fină, lucrată la roată, de culoare cenușie.

Gr.5: 20 fragmente ceramice Noua și 48 fragmente din sec. IV. Ceramica din sec. IV cuprinde: 35 fragmente de categorie grosieră lucrată cu mâna, 23 fragmente de categoria fină lucrată la roată. S-a reconstituit o oală lucrată la roată din pastă fină, cu pereții subțiri, corpul globular, buza tăiată oblic spre exterior și ușor evazată, fundul inelat, de culoare cenușie, ornamentată cu două linii orizontale incizate pe partea inferioară a corpului.

Gr.6: 1 fragment de os de animal, 2 fragmente de lipitură, 5 fragmente de vase ceramice din sec. IV, din care: 3 lucrate cu mâna, din pastă grosieră, bine arsă; 1 fragment de vas de culoare cenușie, lucrat la roată din pastă fină.

Gr.7: fără inventar.

Gr.10: 17 fragmente ceramice din sec. IV, din care: 16 fragmente de categoria grosieră lucrată cu mâna, 1 fragment de strachină lucrată din pastă fină la roată, decorată cu brâu în relief alveolat.

Gr.11: 10 fragmente de oase de animale, 2 fragmente de lipitură, 78 fragmente de vase, din care: 7 ale culturii Noua (de categorie semifină, de culoare cenușie, cu urme de netezire) și 71 din sec. IV (grosieră lucrată cu mâna (39 fragmente), grosieră lucrată la roată (15 fragmente) și fină lucrată la roată (15 fragmente).

Gr.13: 1 fragment de ac de os, lustruit, ars la negru, cu ambele capete rupte în vechime, 16 fragmente de oase de animale, 5 fragmente de lipitură; 2 pietre, dintre care una ușor prelucrată, 141 fragmente ceramice din sec. IV, din care: 140 de specie grosieră lucrată cu mâna și 1 de la un recipient lucrat la roată, de culoare cenușie, ornamentat cu valuri incizate.

Gr.15: 2 turte de fier, multă zgură de fier, 15 fragmente de vase ceramice din sec. IV (7 de categorie grosieră lucrată cu mâna și 8 de categorie fină lucrată la roată).

Gr.16: 10 fragmente de oase de animale, 7 fragmente de lipitură; ceramica din sec. IV (grosieră lucrată cu mâna - 121 fragmente de la 10 vase, fină lucrată la roată (29 fragmente).

Gr.18: 1 un fragment de os de animal și 19 fragmente de vase ceramice din sec. IV (18 de categorie grosieră lucrată cu mâna și 1 de categorie fină lucrată la roată).

Gr.18a: se unea cu Gr.18. Raport stratigrafic nelămurit. Fără inventar.

Gr.19: 18 fragmente ceramice, din care 1 de tip Cucuteni, 17 din sec. IV (15 fragmente de vase lucrate cu mâna, 11 dintre care din pastă grosieră și 4 din pastă semifină; 2 fragmente de categorie fină lucrată la roată, de culoare cenușie).

Gr.21: 52 fragmente de oase de animale, 9 fragmente de lipitură, 1 fragment de rășniță, 3 pietre și 104 fragmente ceramice, din care 27 de tip Noua, iar 77 din sec. IV (76 de categorie grosieră lucrată cu mâna și 1 de categoria fină de la vas lucrat la roată).

Gr.23: 4 fragmente de oase de animale, 5 fragmente de lipitură. 43 fragmente ceramice din sec. IV, cu urme de ardere secundară puternică (27 de categorie grosieră lucrată cu mâna, 16 de categorie grosieră de la un vas de provizii lucrat la roată, 1 de categorie fină de la un vas de provizii lucrat la roată, de culoare cărămizie).

Gr.24: 1 burghiu și 1 fragment de cui de fier; fragmente ceramice din sec. IV (lucrată cu mâna din pastă grosieră, prost arse și de 1 fragment de buză de vas de tip *Krausengefasse*, lucrat la roată, din pastă grosieră și ornamentat cu valuri incizate).

ZONA B. Pe o suprafață de cca. 60 x 30 m, au fost descoperite materiale arheologice de factură precucuteniană.

A fost efectuat un sondaj de 1,20 x 2 m, în care a apărut o groapă menajeră modernă. Stratul vegetal se află între 0 și 0,30 m; stratul de cultură, ce se caracterizează prin pământ negru în care apar fragmente ceramice precucuteniene, se află între 0,30 și 0,70 m; imediat sub stratul de cultură, la adâncimea de 0,7 m, apare stratul steril caracterizat prin mai multe lentile de nisip galben argilos.

Materialul ceramic recoltat de la suprafața terenului, din stratul de cultură, cât și din împletura gropii, este reprezentat de ceramică cu multă pleavă și pietricele pisate în compoziție, arsă la negru, brun sau roșu-cărămiziu (fie complet, fie numai la suprafețe), având de cele mai multe ori un înveliș de aceeași culoare. Pe această categorie ceramică uneori este ornamentată, exclusiv prin tehnica exciziei: linii orizontale, „*dinți de lup*”, „*tabla de șah*”, bandă lată, limitată de „*dinți de lup*”. 1 fragment ceramic provine de la un vas de mari dimensiuni, cu buza tăiată drept, lustruit în interior, de culoare cărămizie și o bandă lată lustruită sub exteriorul buzei, sub care se află o suprafață barbotinată, de culoare neagră, cu mici proeminențe cilindrice, de „*tradiție Criș*”, cu analogii în mediul precucutenian.

Dintre piese, menționăm o lamă de silex, de culoare maronie, cu urme de lustru și retușe pe ambele fețe și o așchie de silex cenușiu-închis.

155. Oltina, com. Oltina, jud. Constanța**Punct: Capul Dealului**

Cod sit: 62495.01

Colectiv: Costel Chiriac (IA Iași), Gabriel Custurea (MINAC)

În toamna anului 2001 am executat un sondaj arheologic în zona de S-V a așezării fortificate de la Capul - Dealului, cunoscută încă din relatările lui P. P. Polonic (1935). Secțiunea a avut orientarea generală E-V, lungimea de 35 m și lățimea de 3 m, fiind paralelă cu axul longitudinal al așezării și în vecinătatea imediată a unei „gropi” practicate în valul de apărare al fortificației medievale timpurii.

În cursul săpăturilor am constatat că valul respectiv a fost (în zona vizată - către Lacul Oltina) construit din pământ și nu din piatră sau cu bază de piatră, cum se considera inițial. Coama valului se află la o înălțime de cca. 2 - 2,5 m față de nivelul actual de călcare. În partea de V a valului (care unește practic malul Dunării cu terasa superioară a Lacului Oltina pe o lungime de cca. 400 m) se află șanțul de apărare aferent valului de pământ. Șanțul are o adâncime, măsurată până la solul galben - steril de aproximativ 3 m, față de nivelul actual de călcare. Am constatat că șanțul valului a urmărit traseul unei falii naturale ce delimitează, de la N la S, peninsula pe care este situată fortificația, care are o suprafață de aproximativ 10 - 12 ha. Valul fortificației a fost afectat, în zona în care s-a efectuat sondajul, de cel puțin trei intervenții constructive care, în etapa actuală a observațiilor, nu pot fi plasate riguros cronologic (sec. X - XI). Este vorba despre rămășițele unor locuințe și amenajări aflate într-o stare de conservare precară și încă greu de definit ca formă, situație care nu ne permite avansarea unor concluzii clare.

Spre interiorul fortificației (către capătul de E al secțiunii noastre - S1) am surprins, de asemenea, urmele unor locuințe, probabil bordeie, pe care nu le-am excavat din lipsa timpului și a fondurilor necesare. Cantitatea mare de ceramică, unelte de piatră și metal (agricole) constituie în prezent un indiciu asupra caracterului economic al așezării, ca și despre limitele cronologice de referință ale nivelurilor arheologice superioare (sec. X - XI). Câștigul științific al primei campanii de săpături de la Oltina (Capul - Dealului) este constatarea că, cel puțin în zona controlată stratigrafic de noi, nu poate fi vorba, așa cum s-a presupus, despre o așezare fortificată cu zid de apărare, ci despre una de tip „horodiște”, cu val de pământ și șanț de apărare ridicată, probabil, peste ruinele, încă nesesizate arheologic, ale unei fortificații romane. Acest lucru este, în parte, sugerat de apariția unor fragmente de terra sigillata specifice sec. I - II.

Viitoarea campanie de săpături va urma clarificarea situației stratigrafice a zonei situate în vecinătatea vestică a valului, către interiorul fortificației, ca și lămurirea unor aspecte planimetrice sesizabile, deja, pe teren. Considerăm că cercetarea așezării fortificate de la Capul - Dealului este de maximă importanță pentru studierea segmentului de „limes” bizantin situat pe Dunăre, între cetățile de la Păcuil lui Soare și Cernavodă, îndeosebi pentru istoria sec. VII - XII și susținem necesitatea continuării investigațiilor printr-o eventuală extindere a colectivului de cercetare ca și a deschiderii unor noi sectoare.

Abstract

The systematic archaeological research in the fortified settlement of Capul Dealului has started in the autumn of the year 2001. The aim was to investigate a defence earth vallum with an exterior ditch.

The present height of the vallum is of about 2 - 2,5 m and the ditch has a depth of about 3 m.

The archaeological objects discovered here leads to the conclusion that the fortified settlement can be dated between the 10th - 11th cent.

The future excavations will try to establish an accurate stratigraphy and chronology of the settlement.

156. Oradea, jud. Bihor**Punct: Cetate**

Cod sit: 26573.02

Colectiv: Adrian Andrei Rusu - responsabil (IAIA Cluj), Doru Marta (MTC Oradea), studenții Ioana Barbu, Florin Mărginean (UBB Cluj), Ionuț Codrea (Univ. Alba Iulia)
Finanțare MTC Oradea, Primăria Oradea.

Campania anului a început la data de 24 septembrie, derulându-se până la 15 noiembrie 2001

A fost trasată secțiunea S XXVII, cu dimensiunile de 3,20 x 20 m, perpendiculară pe corpul J al cetății exterioare. Ea se găsea la 30 de m, spre N de colțul de S-E al acestui corp. A fost investigată sistematic Poarta principală de intrare în cetate, prin secțiuni speciale, codificate S P/1-5.

Palisada și valul timpurii a fost înregistrat între m 3 și 8. Adâncimea de descoperire este de -3,30/3,25 m. Ea se afla la o distanță de cca. 2,60 m de zidul de incintă de piatră. Traseele lor sunt aproximativ paralele. Urmele unor gropi din □1, aflate spre profilul de N, par să indice faptul că lățimea palisadei fusese în jur de 3 m. Latura dinspre interiorul incintei a fost constituită din trunchiuri verticale, aflate la o distanță de cca. 0,50 m, unul de altul. La limita dintre □2 și 3, spre profilul de S, s-a descoperit un grup de trei trunchiuri apropiate, dispuse în triunghi. Aproape perpendicular pe curbura zidului de incintă, medieval, de piatră, dar sub el, pornește un șir de patru trunchiuri de stejar, cu grosimi între 0,30-0,40 m. Șirul este mărginit, de-o parte și de alta, de trunchiuri tăiate pe grosime, la distanțe de 0,80-1 m.

Descoperirea ne aduce înainte nu numai traseul inițial al palisadei, ci și o componentă funcțională care poate fi interpretată ca un turn sau o poartă (eventual turn de poartă). Este limpede că ea se dezvoltă către N, căzând în afara perimetrului secțiunii noastre. Starea de conservare a trunchiurilor este remarcabilă în □3-4. Se distinge coaja, iar în grosime, trunchiurile și-au conservat culoarea gălbuie. Aproape de dispariție, se prezintă, în schimb, capetele de trunchiuri din □1-2. În umplutura de pământ au fost regăsite fâșii de piele, coji de alune și nuci, fragmente ceramice, nu foarte tipice. În dreptul zidului de piatră, la cca. 0,50 m a fost găsită o cărămidă.

Zidul de incintă medieval, traversează secțiunea în □3-5. El are o lățime de 1,90 m. Este construit din piatră de carieră, legată cu mortar de bună calitate. Se pare că distrugerea sa a fost făcută până la limita superioară a fundației. Este foarte clar faptul că zidarii nu au avut decât alternativa înălțării sale în spatele vechii palisade. Aceea a fost lichidată doar până la o anumită cotă, lăsând zidului o bermă largă, compusă din distanța de până la palisadă (2 m), alături de lățimea vechii palisade (3 m), la care s-ar mai fi putut adăuga, eventual, bermă aceleiași palisade.

Turnul T 1, a fost reluat după cercetări făcute în anul 1991 (S II - S III). S-a obținut racordul său cu o poartă, pe

care o flanca spre N. S-au identificat pragul, instalațiile de blocare.

Turnul T 5 este o noutate absolută în cercetarea cetății. În nr. 9, un zid masiv străbate secțiunea de la N-V, către S-E. Lungimea sa surprinsă este de 3,40 m. Fundația sa calcă pe nisip cu pietriș (sol viu), la -4,20 m față de nivelul de călcare actual. Au fost puși inițial un rând de bolovani neregulați, peste care s-a operat o egalizare până la o crepidă lată de 0,10 m. Fundația totalizează o înălțime de doar 0,50 m. Fundația a fost egalizată și cu trei rânduri de cărămizi. De la ea, din elevație, par să se fi păstrat două asize cu blocuri de pietre mari. Grosimea zidului este mai mare de 1,40 m. Demolarea a fost masivă. Groapa de scoatere pornește de sus, în forma unei pâlnii.

Poarta cetății, funcțională din sec. al XVI-lea, a suferit modificări majore. S-au identificat paramente originale (în bosaj), spre exterior, cu sugestii ale nivelului de călcare spre șanțul de apărare. Traseul porții este străpuns de instalații apărute din sec. al XVIII-lea și altele (cinci diferite !), din timpurile mai noi, din care doar una este funcțională. S-au obținut date tehnice esențiale pentru proiectul de restaurare ale ei.

Materialul arheologic constă din piese de bronz (cataramă, aplici de diferite tipuri și destinații, degetar, vase și fragmente de vase), arme (două capete de buzduhan, vârf de săgeată, ghiulele de fier), feronerie de construcție (țâțâni, închizători, gratii, scoabe, piroane), unelte (foarfeci - patru perechi, sfredel), pietre profilate gotice (fragmente de ogivă) și renascentiste (ancadrame), piese de os (prăsele, rebuturi), sticlă (ochiuri de geam, numeroase fragmente de veselă, un fragment de brățară turcească), ceramică de construcție (țigle, cahle-oală, de coronament, plăci cu decor diferit), veselă (loturi mici de vase timpurii - sec. XII-XIII, XIV-XV, foarte multă ceramică de sec. XVI-XVII, extrem de variată, cu multe exemplare întregi sau întregibile). Au fost prelevate trei mostre de bârne din palisadă, pentru analize dendrocronologice.

Întregul material arheologic se află în depozitele Muzeului „Țării Crișurilor” din Oradea.

157. Orăștie, jud. Hunedoara

Punct: Dealul Pemilor - X2

Cod sit: 87647.02

Colectiv: Zeno-Karl Pinter - responsabil, Ioan Marian Țiplic - responsabil sector (ULB Sibiu), Mihai Căstăian (MCDR Deva)

În campania anului 2001 au continuat cercetările asupra necropolei medievale timpurii din acest punct și au fost dezvelite alte 12 morminte, ajungându-se astfel la cifra de 21 de morminte dezvelite până în prezent. Au fost trasate 4 secțiuni de 2x20 m (S 25, S 26, S 27, S28), reușindu-se delimitarea spre V și N a necropolei.

Materialul arheologic din inventarul mormintelor este constituit din ceramică și piese de metal, trebuind remarcată, în acest context, lipsa materialului numismatic. În privința pieselor de lemn, piele sau materiale textile lipsa acestora este justificată de aciditatea naturală a solului, care face imposibilă conservarea lor, dar putem bănui prezența acestor materiale în legătură cu piesele de metal de care ar fi trebuit să fie atașate (săgeți, etc.).

În ceea ce privește obiectele din ceramică, în campaniile anterioare singurele descoperiri aparțineau nivelului turdășean și apăreau în morminte în poziție secundară.

Totuși într-un singur caz în inventarul unui mormânt dezvelit în 2001 a fost descoperit un vas depus ca ofrandă. M20 reprezintă un mormânt de copil care avea depus culcat, în prelungirea tibiei stângi un vas ceramic fără capac, de tipul vasului borcan. Inventarul acestui mormânt este caracteristic mediului de tradiție slavă sau bulgară, ceea ce conferă necropolei din Dealul Pemilor o importanță și mai mare în contextul cercetării coabitării populației locale cu elemente alogene stabilite în zona teraselor înalte ale văii Mureșului în preajma Anului O Mie. Alături de acesta a mai fost descoperit într-un mormânt de fetiță (M15) o salbă de mărgelă din ceramică, salbă ce era înșirată pe o sârmă de fier și păstrată în proporție de 90 %.

Inventarul metalic poate fi împărțit pe criterii de funcționalitate în două categorii: piese de podoabă și piese de echipament militar și de harnașament. Piese de podoabă sunt în general simple și confecționate din metale neferoase (cupru sau bronz) și reprezintă brățări, cercei, inele, zurgălăi, fiind descoperite atât în mormintele de bărbat cât și de femeie. Cerceii, din punct de vedere tipologic, fac parte din același tip reprezentat de brățări, cu secțiuni rotundă, diametrul variind foarte puțin în jurul valorii de 30 mm, fiind deschiși și cu capetele ascuțite. Inelele descoperite în campania 2001 se alătură celor descoperite în campaniile anterioare încadrându-se în tipologia prezentată de Z. K. Pinter și S. A. Luca. Se evidențiază o regulă aproape generală în ceea ce privește poziția în care sunt descoperite brățările în mormintele de bărbat: pe antebrațe în apropierea coatelor. Piese de echipament militar descoperite sunt reprezentate mai ales de vârfuri de săgeată, dar a fost descoperit și un topor de luptă în asociație cu săgeți. Din punctul de vedere al descoperirilor de piese de armament și a pieselor de harnașament în același mormânt relevant este M18 al cărui inventar este constituit din: *tolba cu săgeți* în care se afla și *toporul de luptă*, așezată pe partea dreaptă a defunctului în zona toracelui, *scărițele de cavalerie* depuse în zona labeli piciorului stâng, *zăbala articulată* cu opritor din os aflată pe tibia piciorului drept, armătura metalică a unei *săbeltasche* pe femurul piciorului drept, diverse piese provenind de la căpăstrul calului și *podoabe* (2 cercei în zona capului de o parte și de alta. În mai multe morminte au fost depistate vârfuri de săgeți depuse în mănunchi sau în tolbă, edificatoare pentru poziționarea lor fiind situația din M18 unde săgețile se aflau depuse în tolbă cu vârful în sus și nedepășind marginea acesteia.

În încercarea de încadrare culturală și cronologică a necropolei din punctul Orăștie - Dealul Pemilor X2 trebuie avut în vedere atât inventarul funerar, cât și modul de organizare a necropolei. Din acest ultim punct de vedere, din cercetările desfășurate până în prezent, putem spune că avem de a face cu o necropolă în cadrul căreia mormintele sunt organizate în șiruri paralele, lucru caracteristic necropolelor medievale timpurii a căror durată de folosire nu este îndelungată. Materialele descoperite în acest punct pot fi încadrate fără dificultate în perioada timpurie a evului mediu transilvănean la cumpăna mileniilor I și II, în acest sens existând corespondențe tipologice în mai multe puncte cercetate în spațiul intracarpatic. Încadrarea tipologică și cronologică a necropolei din punct de vedere al cronologiei relative și absolute a fost făcută de Z. K. Pinter și S. A. Luca, fiind vorba de o necropolă caracteristică orizontului Bijelo-Brdo (sf. sec. X - începutul sec. XI) și față de cele afirmate de

cei doi autori, pe baza descoperirilor din campania 2001, au apărut unele materiale ce aduc mai multă exactitate în ceea ce privește cronologia relativă a necropolei. Descoperirea mormântului de călăreț cu inventar caracteristic fazei finale a grupului Cluj (M18), ne permite să considerăm necropola ca fiind datată la sfârșitul sec. X și începutul sec. XI (prima decadă), reprezentând o etapă de trecere de la orizontul mormintelor de luptători caracteristice sec. IX-X la orizontul timpuriu Bjelo-Brdo. Totodată, mormântul de fetiță în care a fost descoperit vasul ceramic, caracteristic ca formă mediului slav, precum și celălalt mormânt de fetiță (M15) cu salba de mărgele, ne permite să luăm în considerare tot mai mult ipoteza atribuirii acestei necropole populației supuse centrului voievodal de la Alba Iulia, fiind vorba de supuși al lui Gyla.

Bibliografie:

1. Z. K. Pinter, S. A. Luca, *Necropola medieval-timpurie de la Orăștie-Dealul Pemilor. Punctul X2/1992-93*, în: Corviniana, I, 1995, p. 17-44.
2. S. A. Luca, Așezări neolitice pe valea Mureșului (I). Habitatul turdășean de la Orăștie - Dealul Pemilor (punct X2), Alba Iulia, 1997.
3. S. A. Luca, Z. K. Pinter, *Der Böhmerberg bei Bross/Orăștie. Eine archäologische Monographie*, Sibiu, 2001.

158. Ostrov, com. Ostrov, jud. Constanța [Durostorum]

Punct: Ferma 4

Cod sit: 62547.01

Colectiv: Paul Damian, Adela Băltăc, Christina Știrbulescu, Virgil Apostol, Decebal Vleja, Emil Dumitrașcu, Gabriel Bălan (MNIR), Dan Elefterescu (MDJ Călărași), Claudia Mușter (studentă UAIM București), Cristina Drăghici, Vlad Niculescu (studenti FIB), alți studenți de la universitățile din București și Constanța.

A continuat cercetarea în cele două sectoare principale¹, Sectorul 1 *Thermae* și sectorul 2 *Edificiul nr. 2*.

Sector I *Thermae*

Colectiv: Paul Damian, Adela Băltăc, Emil Dumitrașcu

Principalele obiective au fost delimitarea spre S și E a edificiului termal precum și cercetarea altor complexe surprinse la N de acesta.

Cercetarea a continuat prin trasarea unor noi suprafețe, către E, precum și în unele puncte deschise în campania precedentă². Edificiul are o suprafață, surprinsă, de aproximativ 350 mp, este orientat SSE-NNV, fiind delimitat la N și V de ziduri construite în tehnica *opus mixtum* cu mortar (nisip, pietricele, cărămidă pisată), păstrate pe înălțimi diferite, cel de N fiind demantelat pe aproape toată suprafața. Cercetarea a pus în evidență existența a cel puțin unei noi încăperi spre E, pe lângă cele 5 deja evidențiate în campaniile anterioare². Această încăpere, cu o suprafață de aproximativ 42 mp, este delimitată la S de un zid, orientat E-V, din piatră legată cu pământ (l = 0,55 m), în timp ce din zidurile de E și N au fost surprinse doar urmele fundațiilor (l = 0,60 m). Zidul de V, surprins doar parțial în profil, este construit în tehnica *opus mixtum*, pe alocuri păstrându-se urme de tencuială.

În ceea ce privește funcționalitatea încăperilor, credem că în stadiul actual al cercetării este timpuriu să ne pronunțăm, dar putem menționa doar că instalația de *hypocaust* apare doar în 3 încăperi cercetate, iar în încăperea de la S, se observă o prezență masivă a arsurii.

În ceea ce privește complexele aflate la N de edificiul termal, menționăm un canal, orientat SV-NE, surprins pe o lungime de 3,80 m. Canalul este construit cu marginile din pietre de dimensiuni medii, lățimea lor stânga-dreapta fiind de aproximativ 0,20 m, iar canalul propriu-zis (l = 0,32 m; h = 0,13 m) este construit din cărămizi legate cu mortar (cu dimensiunile fie de 0,30 x 0,30 m, fie de 0,30 x 0,16 m). Spre E de canal s-a cercetat un pavaj construit din fragmente de cărămizi, ceramică, fragmente provenite de la elementele de canalizare și pietre de mici dimensiuni. Canalul și pavajul sunt mărginite la S de un zid, păstrat într-o stare foarte proastă, construit din pietre de mici dimensiuni legate cu pământ, ce ar putea să indice faptul că după ce edificiul termal își încetează existența, foarte probabil în a II-a jumătate a secolului al II-lea, în imediata apropiere se construiesc edificii modeste, cum de altfel putem observa în situațiile arheologice surprinse în sectorul 2.

Materialul recoltat constă îndeosebi din elemente de construcție specifice naturii edificiului, fragmente ceramice și de sticlă (mai ales recipiente pentru păstrarea soluțiilor cosmetice), obiecte de podoabă (mai ales mărgele din sticlă). Din materialul numismatic recoltat din perimetrul edificiului (zece monede) doar șase sunt în poziție stratigrafică clară, ele încadrându-se în limitele cronologice deja stabilite³.

Sector II

Colectiv: Paul Damian, Christina Știrbulescu, Gabriel Bălan

Investigarea edificiului nr. 2 a continuat prin extinderea cercetării la V de secțiunea magistrală S I și prin epuizarea secțiunilor deschise în campaniile anterioare.

Edificiul nr. 2 are o suprafață cercetată de aproximativ 115 m² fiind distrus în mare parte datorită lucrărilor agricole. În cele două case deschise anul acesta este prezent un nivel compact de dărâmtură și au fost puse în evidență fundațiile unor ziduri din piatră nefasonată, legată cu pământ, puternic distruse, care delimitează trei încăperi.

Descoperirile monetare ale acestui an se înscriu în limitele cronologice deja stabilite⁴.

Materialul arheologic recoltat este relativ bogat și putem aminti un frumos *tintinabulum* de bronz, un inel de bronz, o teracotă, un tipar de mâner de pateră din ceramică, fragmente de la recipiente de sticlă și ceramică, un fragment de fibulă, un număr mare de elemente de construcție, etc.

Note:

1. vezi Cronica cercetărilor arheologice. Campania 1997, 1998, p. 53-54; Cronica cercetărilor arheologice. Campania 1998, 1999, p. 79; Cronica cercetărilor arheologice. Campania 1999, 2000, p. 71-72; Cronica cercetărilor arheologice. Campania 2000, 2001, p. 168-170
2. vezi Cronica cercetărilor arheologice. Campania 2000, p. 168-170

3. Cronica Cercetărilor arheologice. Campania 1998, 1999, p. 79; Cronica Cercetărilor arheologice. Campania 1999, 2000, p. 71; Cronica Cercetărilor arheologice. Campania 2000, 2001, p. 169
4. Cronica Cercetărilor arheologice. Campania 2000, 2001, p. 169

Sector MDJ Călărași - SIIC

Colectiv: Dan Elefterescu

Au fost continuate săpăturile în zona excavațiilor antice pentru lut (transformate apoi în platforme de depozitare a resturilor menajere) lucrându-se pe două complexe: G41 și G60.

Pe lângă cantitatea foarte mare de obiecte din ceramică ce-și vor aduce sigur, prin cantitate și diversitate, o contribuție importantă la studierea ceramicii din zonă, obiecte din metal, os, sticlă, atrage atenția apariția a încă unui tipar bivalv din lut pentru turnarea fibulelor, care, alături de numeroasele fragmente mici și foarte mici de la obiecte din bronz, ne certifică încă o dată existența în imediata apropiere a unui mic atelier. În G41 s-a putut stabili (cu toate că săpătura nu este terminată) că momentele de extragere a lutului alternau cu momente scurte de părăsire și depozitare a gunoaielor (probabil din toamnă în toamnă).

Tot în acest complex de mari dimensiuni (7 x 5 m până la -3,76 m) au mai apărut, spre fundul gropii, patru monede ce făceau parte, probabil, dintr-un fișic.

Sector MDJ Călărași - SIIC

Colectiv: Dan Elefterescu, Decebal Vleja

S-a făcut curățarea secțiunii (secțiunea fusese abandonată din lipsă de fonduri în 1998) și a fost mărită cu câte un metru pe fiecare latură, ajungându-se la o suprafață de 56 mp. Prin continuarea săpăturii s-a ajuns până la adâncimea de -1,20 m, conturându-se sub nivelul de dărâmături continuarea edificiului descoperit în 1997 în SIIC.

Studiu numismatic

Mihai Dima (cIMeC)

Cercetările din acest an au adăugat 26 de piese noi lotului de monede constituit în urma campaniilor 1998-2000. Așa cum s-a menționat mai sus, din punct de vedere cronologic, acestea se încadrează în cele trei grupe cunoscute deja.

Dintre cele 20 de piese descoperite în sectoarele 1 și 2 ale MNIR, șase se datează în prima jumătate a sec. al II-lea p. Chr. Două dintre acestea sunt de la *Traian* (dupondii) și patru de la *Hadrian* (un *dupondius*, un as și două monede provinciale).

Între piesele puse în circulație la sfârșitul sec. al II-lea și în prima jumătate a sec. al III-lea întâlnim trei denari, emiși de *Septimius Severus*, *Iulia Soaemias* și *Orbiana*, două monede provinciale, bătute la Nicopolis ad Istrum, și șase imitații realizate prin turnare, după monede provinciale și denari.

Cele mai recente piese din acest lot au fost emise la mijlocul sec. al IV-lea. Este vorba despre două emisiuni de tip FEL TEMP REPARATIO, date între anii 351-354.

O monedă este ilizibilă.

În sectorul Muzeului Dunării de Jos au fost descoperite șase monede de bronz. Dintre acestea, patru exemplare au apărut în groapa G41, iar două exemplare în secțiunea SIIC. Cele patru monede din G41 sunt ași, de la *Traian*, *Hadrian*, *Antoninus Pius* și *Faustina Senior*. Au fost găsite la mică distanță una de alta și toate patru prezentau urme de arsură. În secțiunea SIIC a fost descoperită o imitație după o emisiune provincială neprecizată și o jumătate dintr-o monedă alexandrină, deocamdată neprecizată.

159. Ostrov, com. Ostrov, jud. Tulcea [Beroe]

Punct: *Piatra Frecăței*

Cod sit: 161115.01

Colectiv: Alexandru Barnea - responsabil (FIB, IAB), Dorel Paraschiv, Aurel Stănică (ICEM Tulcea)

Cercetările de la *Piatra Frecăței* s-au desfășurat în perioada 24 septembrie - 14 octombrie, în mai multe secțiuni, dispuse pe ambele promontorii.

Secțiunea I b (S. I b)

În secțiunea I b am continuat cercetarea în sondajul din partea de E a carourilor 20 - 21, sub podeaua complexului 13, complex descoperit și cercetat parțial în campania din anul trecut. Sub podeaua amintită, surprinsă la adâncimea de -2,25 m față de actualul nivel de călcare, se găsește un strat de pământ galben tasat, cu materiale arheologice din mai multe perioade:

- perioada romano-bizantină - amfore *LR 1*, *LR 2*, *Kuzmanov 16*, amfore de masă, oale locale, un ac din os și trei monede datate în sec. IV;

- perioada romană timpurie - amfore *Dressel 2 - 4*, *Zeest 94*, cești globulare decorate cu caneluri și ceramică de masă orientală;

- prima epocă a fierului - trei fragmente ceramice.

Săpătura s-a efectuat până la adâncimea de -4,8 m. La -3,6 m față de actualul nivel de călcare a apărut o amenajare din piatră locală legată cu pământ, din care se mai păstrează 4 asize.

Secțiunea VI (S VI)

Am continuat cercetarea în această secțiune, ce este orientată V - E și are dimensiunile de 12 x 2 m. În zona carourilor 1 - 2, la adâncimea de 1,35 m în dreptul țarușului 0 a apărut o podea consistentă din pământ galben, pe care au fost descoperite mai multe vase borcan (dintre care unul întreg) și un fragment ceramic cu smalt verde-măsliniu, decorat cu „barbotină”, datate în sec. XI.

La -1,6 m, în dreptul țarușului 3 și aproape de actualul nivel de călcare în dreptul țarușului 6, am surprins o altă podea, sub un strat consistent de umplutură. Podeaua, cu materiale datate tot în sec. XI (între care se remarcă o cruciuliță din bronz și un fragment de igliță din os), a fost perforată de două gropi. Groapa nr. 1 a fost surprinsă în carourile 4 - 5, în profilul nordic; în aceasta au fost descoperite vase ceramice din sec. XI (între care o ceașcă cu smalt verde măsliniu întregibilă), trei monede și o cruce-relicvar din bronz din aceeași perioadă și o monedă emisă în sec. IV. Groapa nr. 2 a fost surprinsă în carourile 5 - 6, în profilul sudic; din aceasta au fost recoltate numeroase oase și solzi de pește.

Secțiunea VII (S VII)

La 1 m S de S. VI, am trasat o altă secțiune de 12 x 2 m, paralelă cu aceasta.

În primele două carouri, la adâncimea de -1,2 m față de actualul nivel de călcare (luată în dreptul țarușului 0), am descoperit o podea din lut galben, corespunzătoare celei din S. VI. În profilul de S, în caroul 1, a fost surprins parțial un pietrar.

În carourile 3 - 6, la -1,4 m în dreptul țarușului 2 și aproape de actualul nivel de călcare în dreptul țarușului 6, am descoperit o altă podea, corespunzătoare, de asemenea, celei din secțiunea anterioară. Pe podea au fost surprinse două pietrare, unul în caroul 3, iar altul în caroul 5; acestea sunt de la două locuințe, separate în dreptul țarușului 4.

Secțiunea X (S X)

La V de S. I b, pe pantă, spre așezarea civilă, a fost trasată o secțiune, cu dimensiunile de 4 x 2 m, orientată N - S. În acesta a fost surprins zidul de incintă de epocă romano-bizantină, prăbușit. Zidul fusese realizat din piatră locală, prelucrată sumar, legată cu mortar.

Secțiunea XI (S XI)

La 3 m V de S X a fost trasată o secțiune paralelă cu aceasta, cu dimensiunile de 6 x 2 m, în care a fost surprins zidul de incintă romano-bizantin, de asemenea prăbușit. Peste zid a fost descoperită și cercetată parțial o locuință cu inventar bogat (vase ceramice și o monedă), datat în sec XI. Din acestea rezultă că zidul s-a prăbușit înainte de revenirea bizantinilor la Dunărea de Jos. Spre profilul de E al secțiunii XI au fost descoperite câteva oase umane.

Secțiunea VIII (S VIII)

Pe mijlocul promontoriului sudic (cel de lângă șosea) a fost trasată o secțiune perpendiculară pe șosea, cu dimensiunile de 14 x 2 m, caroiată din 2 în 2 m.

În caroul 4, la adâncimea de 0,2 m, a ieșit la iveală un mormânt (M 1) deranjat - au fost recuperate tibiele, un coxal, câteva vertebre și craniul.

În carourile 6 - 7 a fost descoperit un alt mormânt (M 2), a cărui groapă fusese mărginită de pietre și bucăți de lemn. Mormântul, orientat SVV - NEE a fost surprins la adâncimea de -0,8/1 m. Acesta avea ca inventar un vas-borcan, datat în sec. XI, deșus în dreapta capului și un cercel din bronz.

În carourile 4 - 5 a fost surprinsă și cercetată parțial o locuință semiadâncită cu pietrar, datată, pe baza inventarului (vase-borcan, ceramică smălțuită, două monede), în prima jumătate a sec. XI. Locuința, a cărei podea a fost găsită la adâncimea de 1,9 m, a perforat două niveluri. În dreptul țarușului 4, pe podeaua locuinței și în umplutura acesteia (care are o grosime de peste 1 m), au apărut mai multe blocuri paralelipipedice masive din piatră, ce par să fi fost utilizate la construirea unei incinte.

Primul dintre nivelurile perforate de locuința medievală a fost surprins pe ultima parte a caroului 2 și în caroul următor, la adâncimea de 0,8 m; pe acesta, care avea un strat superficial de arsură, au fost descoperite fragmente ceramice romano-bizantine - amfore LR 1, LR 2 și farfurii Hayes 3.

Al doilea nivel perforat a fost descoperit la adâncimea de 1,35 m; acesta era puternic incendiat și conținea materiale arheologice de epocă romană timpurie, datate în sec. II - III - amfore Zeest 94, cești cu corpul globular, ceramică de masă orientală, vase din sticlă.

Al doilea nivel a fost păstrat în caroul 3, săpătura efectuându-se doar în caroul 2, până la adâncimea de 2,3 m, într-un strat de nivelare ce conținea materiale romane timpurii - amfore Kăpitan II, Zeest 94, ceramică de masă pargameniană, tegule.

Secțiunea IX (S IX)

La V de S. VIII am trasat o altă secțiune, paralelă cu aceasta, pe carourile 4/7, pentru a surprinde și aici blocurile paralelipipedice din piatră din dreptul țarușului 4. Între S. VIII și S. IX am lăsat un martor cu lățimea de 1 m.

În caroul 4, la adâncimea de -0,25 m au apărut mai multe schelete (M 3), însă doar unul dintre acestea avea oasele în conexiune anatomică - un copil cu înălțimea de 0,65 m, deci în vârstă de cca. 1,5 ani. Celelalte oase proveneau de la cel puțin doi copii de aceeași vârstă și de la cel puțin doi adulți. Ca inventar, mormântul avea un pandantiv din os. Scheletul complet avea aceeași orientare ca cel din M 2 (SV - NE).

În carourile 5/6, la adâncimea de -0,8 m, a fost descoperit un alt mormânt (M 4), orientat V - E. Defunctul, care avea mâinile pe bazin, fusese depus în sicriu din lemn. Mormântul avea ca inventar o cană cu o toartă (în dreapta craniului), un cercel din bronz, un inel și o monedă datată în sec. XI.

Planșa 80Résumé

On a été réalisées des fouilles archéologiques sur les deux promontoires de Piatra Frecăței - Beroe; quelques complexes d'habitation du XI-e - XII-e siècles et un fragment de muraille d'enceinte de la période romano-bizantine ont été mis au jour sur le promontoire du N et quatre tombes médiévales sur celui du S.

160. Ovidiu, com. Ovidiu, jud. Constanța**Punct: Fortificația romano-bizantină**

Cod sit: 60696.01

Colectiv: Gheorghe Papuc, Constantin Băjenaru, Cecilia Pașca (MINAC)

Campania 2001 s-a desfășurat în luna septembrie și a avut drept obiectiv principal cercetarea completă a locuinței tăiate de incinta de E a fortificației. Identificat în campaniile din 1995 și 1996 de Mihai Bucovală, edificiul respectiv nu a beneficiat de o cercetare stratigrafică completă, iar relația dintre acesta și incinta *quadriburgium*-ului a fost destul de greu de deslușit. Autorul cercetării avansa ipoteza unei datări târzii a acestui edificiu, după distrugerea fortificației la mijlocul secolului al VI-lea, fiind indus în eroare din cauza demantelării profunde a zidului de incintă (în afară de elevația care a dispărut aproape în totalitate, s-au scos și bune părți din fundație), care a făcut ca zidurile locuinței să se păstreze mult mai bine decât incinta. Sondajele efectuate în C1 și D2 relevau însă nivele de locuire în acest edificiu databile în sec. IV - V, care puneau sub semnul întrebării datarea fortificației în această perioadă.

Pentru a clarifica situația, am trecut la eliminarea unor martori inexpressivi lăsați pe zidul de incintă și a pământului scurs în carouri, păstrând ca martor relevant doar pe cel care separă de la V la E seria de carouri C2 - C1 - C1' și D2 - D1 - D1'. De asemenea, s-a curățat pavajul situat la V și s-a pus în evidență mai bine zidul paralel cu incinta care se lipește de colțul de NV al edificiului.

Cel mai important rezultat al acestei cercetări este confirmarea faptului că *locuința este anterioară fortificației*. Argumente: orientarea este diferită, fundația incintei

încalcă una din dalele pavajului care lonjează zidul de N la exterior și taie pavajul de cărămizi din interiorul edificiului, iar nivelul primei asize din elevația curții de E, retrasă cu cca. 0,10 m față de fundație, este deasupra ultimului nivel de locuire în edificiu. De asemenea, profilul marilor păstrat pe axul longitudinal al edificiului a clarificat în mare măsură stratigrafia din acest sector, care poate fi considerată relevantă și pentru întregul sit, cel puțin pentru perioada cuprinsă între sfârșitul sec. IV și prima jumătate a sec. VI. Din păcate, stratigrafia nu a putut fi urmărită până la loess datorită apei freactice, astfel că cel mai timpuriu nivel surprins (la -1,8/-2 m), anterior construcției edificiului, se datează, pe baza materialului ceramic, în sec. IV. Urmează patru nivele care țin de locuința tăiată și alte două aparținând *quadriburgium*-ului.

În această campanie s-au efectuat cercetări și în zona porții de pe incinta de E. Aici era cunoscut doar unul din cele două bastioane interioare tip zwingler și anume cel de la N, ceva mai bine păstrat. Cel de-al doilea a apărut la o distanță de 4,70 m S de primul și este mult mai prost păstrat. De fapt, din ambele bastioane au mai rămas doar părți din fundație, ele fiind demantelate sistematic o dată cu refacerea incintei de E și închiderea vechii porți. De asemenea, s-a dezvelit și așa-numitul trotuar-bordură de la exteriorul incintei, care se dovedește a fi de fapt o îngroșare a curții pe o lungime de cca. 25 m, pandant al îngroșării constatate la interior pe curtea de V.

Ținând cont de observațiile din campaniile anterioare și alăturând datelor stratigrafice evidența numismatică și observațiile preliminare asupra ceramicii, se pot stabili următoarele repere cronologice:

Edificiul tăiat de incintă este construit la sfârșitul sec. IV sau la începutul sec. V și suferă mai multe distrugerii pe parcursul sec. V, clar evidențiate de cele patru podele cu urme de arsură. Nivelul cel mai vechi se află la -1,80 și constă dintr-un pământ brun închis întărit, având o arsură consistentă deasupra; urmele a două vetre au fost identificate lângă fundația incintei (D2) și în dreapta intrării în edificiu (D1-D1'). Un al doilea nivel este amenajat imediat deasupra (apare la -1,7 m) și este reprezentat de o podea groasă de lut combinată cu cărămizi și pietre; vetrei de lângă intrare i se adaugă pereți din piatră, cealaltă vatră este abandonată, iar peste arsura primului nivel este construit, fără fundație, un mic zid din două rânduri de pietre legate cu pământ, lat de 0,3 m. *Ceramica și monedele datează aceste prime două nivele în prima jumătate a sec. V.* Al doilea nivel este distrus printr-un incendiu violent. După o tentativă de refacere (vizibilă în D2-C1 printr-un strat de lut care acoperă arsura nivelului doi), edificiul este pentru puțină vreme abandonat, după care este reamenajat. Al treilea nivel, care apare la -1,4 m, este foarte expresiv ilustrat de un pavaj interior din cărămizi cărui îi corespund la exterior pavajele din piatră și dale de pe laturile de V și de N ale locuinței. Pe baza ceramicii stampate, acest nivel se datează în a doua jumătate a sec. V (mai probabil către prima parte a acestui interval) și ia sfârșit tot prin foc. Al patrulea nivel apare la -1,20 și se prezintă sub forma unei podele groase de lut la interior și a unei depuneri subțiri de pământ galben bătătorit peste pavajele de la exterior; această ultimă fază pare să fi durat o scurtă perioadă de timp, după care edificiul va fi dezafectat pentru a face loc construcției *quadriburgium*-ului.

Quadriburgium-ul este prin urmare o construcție târzie, din ultimele decenii ale sec. V (Zenon sau Anastasius) și are două faze. Prima are nivelul de călcare reprezentat printr-o podea foarte tare la -0,85/0,9, care este amenajată peste

dărâmurile edificiului anterior. În cea de-a doua fază incinta de E suferă o refacere totală (clar atestată prin demolarea celor două bastioane interioare). Refacerea este confirmată și de stratul gros de cioplitură rezultată din finisarea blocurilor de calcar folosite în parament, care apare în colțul de S-E al fortăreței. Peste acest strat apare, la -0,60 un nivel de călcare sub forma unui pavaj rudimentar din pietre mici și țigle sparte. Un tezaur monetar cu ultimele exemplare de la Anastasius, descoperit în 1984 în apropierea porții, poate data sfârșitul primei faze la sfârșitul sec. V sau la începutul sec. VI, în vreme ce distrugerea definitivă are ca *terminus post quem* o monedă de la Justinian (databilă în 538/539 sau 539/540), descoperită pe podeaua turnului dreptunghiular A.

Campania 2001 a fost extrem de importantă pentru clarificarea stratigrafiei și cronologiei ruinelor de la Ovidiu. La fel de importante vor fi și ultimele două campanii care se preconizează a mai avea loc în 2002 și 2003. Având ca scop realizarea unei monografii cât mai complete a sitului (prevăzută să apară cel târziu în 2004), acestea se vor concentra în primul rând pe dezvelirea completă a turnului circular D (de SV) și a unor porțiuni din incinta *quadriburgium*-ului rămase necunoscute. De asemenea, ne vom axa pe identificarea unor noi structuri de locuire intra și extramurane și, atât cât ne va permite nivelul apei freactice, pe stabilirea stratigrafiei complete a sitului (existând dovezi certe de locuire atât din perioada romană timpurie, cât și din epoca greacă și elenistică).

Planșa 81

161. Parța, com. Șag, jud. Timiș

Punct: Tell II

Cod sit: 158797.01

Colectiv: Florin Drașovean, Dan Leopold Ciobotaru (MB Timișoara), Gheorghe Lazarovici (MNIT)

Campania arheologică organizată de Muzeul Banatului cu sprijinul și finanțarea Ministerului Culturii și Cultelor în situl arheologic Parța *tell II*, comuna Șag, județul Timiș, s-a desfășurat între 19 iulie și 14 august 2001.

Cercetarea arheologică din acest an avea ca obiectiv principal excavarea nivelului aparținând neoliticului timpuriu, ceea ce implică avea ca urmare finalizarea săpăturii la secțiunea II a tell-ului. Această secțiune, cu dimensiunile de 10 x 10 m, a fost deschisă în anul 1992 și a fost săpată în campanii derulate de-a lungul mai multor ani. Campaniile anterioare au scos la lumină locuirea medievală, eneolitică, un strat consistent aparținând **grupului Foeni al culturii Petrești**, precum și locuirea neolitică târzie aparținând purtătorilor **culturii Vinča, faza C**. Ultima campanie a fost organizată în vara anului 1999.

Campania din acest an a început prin degajarea unei cantități foarte mari de sol care s-a scurs din profilele deschise până la adâncimea de -2,3/2,5 m. De asemenea, o mare cantitate de pământ a rezultat și din activitatea de braconaj arheologic, extrem de intensă la Parța, datorită notorietății siturilor. Dealtfel, acest caz a fost semnalat și în presă, în ultimii ani.

După degajare, stratul arheologic se găsea la o adâncime de -2,4/-2,5 m, în pantă ușoară către S. O bună parte din suprafața secțiunii era deranjată și de resturile

gropilor aparținând unor locuințe vinciene care au fost excavate în campania anterioară. Disponerea carourilor de 2 x 2 m a urmat fidel concepția de organizare aplicată de la începerea primei campanii. De asemenea, adâncimile se măsoară cu nivela având ca și cotă de reper calota unui bulcăr militar din imediata apropiere.

Primul strat, cu o grosime de 0,2/0,25 m, orizontal pe toată suprafața secțiunii, avea o culoare brun închis, și era foarte compact. Din acest strat, lipsit de complexe arheologice, am recuperat ceramică, oase și chirpici în stare foarte fragmentară, care prezentau urme de rulaj mecanic secundar. Aceste materiale aparțineau tipologic neoliticului timpuriu iar stratul respectiv reprezenta un hiatus arheologic între locuirea neolitică timpurie și cea neolitică târzie. Prin prezența acestui strat compact, vestigiile culturii Starčevo-Criș se păstrau complet izolate de materialele mai târzii.

Sub acest strat a apărut un strat deschis la culoare, gălbui, mult mai moale și bogat în material arheologic. Calitatea și bogăția ceramicii și a materialului osteologic au impus folosirea cu precădere a uneltelor de mână, șpaclul și mătură, pentru degajarea complexelor.

Astfel, în caroul 25, situat în colțul vestic, a fost cercetată o groapă Starčevo-Criș, care fusese tăiată de o groapă mare realizată în neoliticul târziu. Restul de groapă Starčevo-Criș a fost sesizată la adâncimea de -2,35 m și a continuat până la adâncimea de -2,7 m.

În caroul 15 de la adâncimea -2,55 m a fost săpată groapa 1/2001, de origine vinciiană, cu diam. 0,9 m și formă circulară, care cobora până la adâncimea de -2,8 m. În această groapă au fost descoperite resturile unei plăci de reverberație și o statueta feminină fragmentară.

În caroul 22 a fost excavată groapa 2/2001, aparținând nivelului neolitic timpuriu, de formă ovală, cu latura lungă de 1,5 m. Prezența acestei gropi a fost sesizată încă din campania anterioară, când din această zonă au fost recuperate fragmente ceramice aparținând neoliticului timpuriu. Fundul acestei gropi s-a oprit la adâncimea de -2,84 m, dar în latura vestică o alveolare a gropii cobora până la adâncimea de -2,92 m. Latura nordică a gropii a fost afectată de o groapă patrulateră vinciiană care intra parțial în profilul secțiunii. Din complexul neolitic timpuriu au fost recuperate și fragmente ceramice pictate.

În caroul 11, o groapă aparținând nivelului vinciian de formă dreptunghiulară, cu lățimea de 0,2 m și lungimea de 1,2 m cobora până la adâncimea de -2,64 m și avea orientarea N-S. Groapa pare a fi legată de sistemul de fundație al unui complex vinciian târziu care se extinde în afara secțiunii.

În caroul 5, de la adâncimea de -2,60 m s-a evidențiat prezența unei gropi circulare, 6/2001 care cobora în steril până la adâncimea de -3,7 m. În această groapă au fost descoperite fragmente foarte masive de chirpici, provenind de la o locuință de suprafață neolitică timpurie care fusese dezafectată undeva în afara perimetrului secțiunii.

În zona carourilor 2-4, 7-9 au fost degajate urmele unei locuințe bordei, B1/2001, de formă relativ patrulateră, cu latura de 2,9 x 3,3 m, care în latura nordică posedă un prici cruțat în lut. Adosat la acest bordei se găsea o încăpere pe latura vestică, relativ circulară, de 1,6 m. Adâncimea maximă a bordeiului era de -3,85 m. Din acest bordei a fost recuperată o cantitate foarte mare de material arheologic.

Un al doilea bordei relativ patrulater, B2/2001, a fost descoperit în zona profilului sud-vestic al secțiunii, carourile 9-10, 14-15, 20. Acesta avea pereții drepți, păstrați în steril în stare relativ bună. Latura păstrată integral a bordeiului are

lungimea de 2,4 m, iar adâncimea totală a acestuia este -3,55 m, având o adâncime de săpare de 0,9 m.

Cel mai interesant obiectiv este o groapă probabil rituală, cilindrică, care a fost dezvelită în carourile 3/4, începând aproximativ de la adâncimea de -2,8 m și al cărei fund se găsea la adâncimea de -4,8 m. Diametrul acestei gropi este de 0,95 m. În jurul acestei gropi se găsesc o serie de patru alveole care coboară în spirală, permițând accesul în groapa cilindrică. La baza acestora se găseau două vase întregibile.

Analiza primară a materialului ceramic a permis încadrarea locuirii neolitice timpurii în **cultura Starčevo-Criș, faza a IIIa**.

162. Pâclișa, mun. Alba Iulia, jud. Alba

Punct: La Izvoare

Cod sit: 1062.01

Colectiv: Aurel Dragotă (MNUAI), Anca Nițoi (CMA Sibiu), studenții Isabela Băbuț, Alina Bădescu, Dragoș Berariu, Costel Cioancă, Raul Crăciun, Valentin Deleanu, Raluca Gheorghiu, Ilie Lascu, Dana Miloș, Nicolae Neag, Călin Nicoară, Radu Ota, Cătălin Păun, Crina Soare, Viorel Ștefu, Diana Trif, Cosmin Marcel Urian (Univ. Alba Iulia)

Cimitirul a fost descoperit accidental în anul 1970 (?), datorită unor eroziuni de teren, care au blocat accesul spre Vurpăr. Cu prilejul intervenției utilajelor mecanice în vederea deblocării drumului Pâclișa-Vurpăr, s-au răvășit 3 morminte de inhumație, din care au mai fost recuperate inele de tâmplă cu un capăt în formă de S (M.N.U.A.I., inv. F. 6340-6347), realizate din fir de sârmă din argint, cu gr.= 3 mm și d= 1.5 cm-1.8 cm. Sondajul arheologic din toamna anului 2000, a permis localizarea cimitirului la ieșirea din Pâclișa, pe partea dreaptă a drumului Alba Iulia - Vurpăr, pe a doua și a treia terasă a Mureșului, în apropierea toponimului "Căptălan - La Râpi". Cele 3 morminte dezvelite cu prilejul sondajului¹, erau destul de răvășite, datorită lucrărilor agricole sezoniere. Inventarul funerar era compus în totalitate din piese de metal, respectiv inele de tâmplă simple sau cu un capăt în -S, inel digital torsadat și monede emise de regii arpadieni Ștefan I (997-1038) și Andrei I (1046-1060).

Săpăturile de salvare de la Pâclișa, punctul "La Izvoare", s-au desfășurat în perioada 2 octombrie - 3 noiembrie 2001 (Autorizație de săpătură arheologică Nr. 201/2001), pe terenurile private ale d-nilor Florea Gheorghe și Iancu Alexandru. S-au dezvelit în total **14 morminte de inhumație**, după cum urmează:

S 4 = 10 m x 2 m

Teren: Iancu Alexandru

M. 4/2001

L = 0,64 m, O = V-E, A = -0,34 m/-0,48 m

Schelet de copil, descoperit în dreptul m. 8.6-9.2. S-a mai conservat calota craniană, resturi din mandibulă și din oasele antebrațului. Fără accesorii.

M. 5/2001

L = 1,06 m, O = V-E, A = -0,56 m

În vederea dezvelirii complete a scheletului, s-a impus realizarea unei casete - C1 = 0,8 m x 1,92 m x 0,8 m, între m. 7.6-9.52.

Calota craniană și humerusurile nu s-au mai păstrat, iar regiunea toracală s-a conservat destul de precar.

Oasele antebrăzului stâng și drept sunt căzute lângă bazin.

Inventar: pe *metacarpul IV*, aflat sub trohanterul mic al femurului, s-a găsit un inel digital torsadat ($d = 2,1$ cm, $gr = 3$ mm, $g = 2,74$).

M. 6/2001

O = V-E, A = -0,44 m.

Schelet răvășit, dezvelit între m. 2,3-3,04, din care s-au mai recuperat resturi din calota craniană și din membrele inferioare. Fără accesorii.

S 5 = 10 m x 2 m.

Teren: Iancu Alexandru.

M. 7/2001

L = 1,6 m, O = SV-NE, A = -0,3 m.

Defunctul a fost depus în decubit dorsal, cu privirea întoarsă spre dreapta. Mandibula este ușor dislocată. Extremitatea inferioară a humerusului stâng lipsește, iar ulna și radiusul sunt căzute lângă coapsă. Radiusul de la antebratul drept este așezat lângă coapsă, iar ulna este căzută oblic pe bazin.

Inventar: de lângă *extremitatea acromială a claviculei drepte*, s-a prelevat un denar emis de Petru I (1038-1041; 1044-1046); între *spațiile intercostale ale regiunii toracale*, s-a identificat un inel de tâmplă în formă de S ($d = 1,7$ cm, $gr = 1$ mm, $g = 0,56$, $ls = 4$ mm).

M. 8/2001

L = 1,62 m, O = E-V, A = -0,3 m.

Defunctul a fost așezat întins pe spate, cu craniul întors spre stânga. Oasele antebrăzului stâng sunt așezate pe bazin. Ulna de la antebratul drept este depusă pe bazin, iar radiusul este deplasat de zona de articulare cu condilul humeral, căzând oblic pe ulnă.

Inventar: dintre *dinții premolari și molari*, s-a prelevat un cui din fier (L = 1,5 cm, l = 5 mm, $g = 0,15$); în *regiunea temporalului drept*, s-au depistat 3 inele de tâmplă în formă de S ($d = 1,7$ cm, $gr = 2$ mm, $ls = 5$ mm, $g = 1,91$; $d = 1,7$ cm, $gr = 2$ mm, $ls = 5$ mm, $g = 1,91$; $d = 1,3$ cm, $gr = 2$ mm, $g = 0,62$); la *temporalul stâng*, au mai apărut 2 inele de tâmplă în formă de S ($d = 1,4$ cm, $gr = 2$ mm, $ls = 5$ mm, $g = 1,39$; $d = 1,3$ cm, $gr = 2$ mm, $ls = 4$ mm, $g = 1,36$); lângă *rotula dreaptă* un obiect din fier (L = 1,5 cm, l = 8 mm, $g = 1,91$).

M. 9/2001

L = 1,6 m, O = V-E, A = -0,71 m.

Adult depus întins pe spate, cu privirea întoarsă spre stânga. Oasele antebrăzului drept sunt căzute pe bazin. Ulna și radiusul de la antebratul stâng, se află așezate lângă bazin. Fără accesorii. Inițial, S.5 avea 10 m, dar datorită faptului că s-au surprins numai membrele inferioare ale defunctului, s-a impus prelungirea cu 1 m.

S.6 = 10 m x 2 m, deschisă paralel de S.4, cu martor de 0,5 m. Distanța între S.5-S.6 este de 3,2 m.

Teren: Iancu Alexandru.

M. 10/2001

L = 0,86 m, O = VSV-ENE, A = -0,32 m

Schelet de copil, depistat între m. 6,74 - 7,6. S-au mai păstrat resturi din calota craniană, bazin, și femure. Fără accesorii.

M. 11/2001

L = 1,06 m, O = VSV-ENE, A = -0,4 m.

Defunctul, a fost depus în decubit dorsal. Calota craniană este destul de răvășită, fiind păstrată parțial. Regiunea toracală s-a conservat destul de precar, același lucru putându-se constata și în ceea ce privește bazinul. Oasele antebrăzului sunt așezate lângă bazin. Tibia și peroneul de la gamba stângă, nu s-au mai păstrat. Fără accesorii.

S. 7 = 10 m x 2 m, deschisă pe axul SV, cu martor de 0,5 m.

Teren: Iancu Alexandru.

M. 12/2001

L = 1,26 m, O = VSV-ENE, A = -0,36 m/0,44 m.

Schelet depus în decubit dorsal, cu calota craniană destul de răvășită. Mandibula era deplasată pe regiunea cervicală. Osul coxal stâng era deplasat pe regiunea toracală. Oasele antebrăzului drept erau așezate lângă coapsă. Radiusul și ulna sunt și ele deplasate, ultima căzând oblic pe zona unde ar fi trebuit să se afle osul coxal stâng. Fără accesorii.

M. 13/2001

L = 1,5 m, O = VSV-ENE, A = -0,82 m/0,92 m.

Scheletul a fost dezvelit între m. 0,7-2,2 și s-a conservat destul de sumar. Calota craniană era destul de sfărâmată. Privirea defunctului era întoarsă spre dreapta. Oasele antebrăzului erau căzute pe coapse.

Inventar: la demontarea scheletului, cu prilejul răzuirii, la adâncimea de -0,98 m/1 m, s-a depistat un denar emis de Andrei I (1046-1060).

M. 14/2001

L = 1,44 m, A = -0,37 m-0,76 m, O = V-E.

Dimensiuni groapă: L = 2,04 m, l = 0,78 m.

Scheletul a fost depus întins pe spate. Regiunea toracală, s-a conservat destul de sumar. Oasele antebrăzului drept sunt căzute pe șold. Radiusul de la antebratul stâng se afla pe șold, iar ulna era căzută oblic pe bazin.

Inventar: din *zona temporalului stâng*, s-a prelevat un inel de tâmplă din argint, simplu ($d = 1,1$ cm, $gr = 1$ mm, $g = 0,41$); un alt exemplar identic, s-a depistat la *temporalul drept* ($d = 1,1$ cm, $gr = 1$ mm, $g = 0,41$).

S.8 = 10 m x 1 m.

Teren: Florea Gheorghe.

Nu s-a depistat nici un mormânt.

S. 9 = 10 m x 2 m, deschisă în prelungirea S.5, cu martor de 0,5 m.

Teren: Iancu Alexandru.

M. 15/2001

L = 1,59 m, O = V-E, A = -0,62 m/0,94 m

Dimensiuni groapă: L = 2,14 m, l = 0,70 m/0,90 m.

Scheletul a fost depus în decubit dorsal. Mandibula era deplasată pe regiunea toracală. Oasele antebrăzului, se aflau așezate pe șolduri.

Inventar: între *coastele III-IV ale regiunii toracale*, s-a identificat un denar fragmentar de la Andrei I (1046-1060).

M. 16/2001

L = 1,56 m, O = V-E, A = -0,34 m/0,56 m.

Dimensiuni groapă: L = 1,66 m, l = 0,50 m-0,54 m.

Defunctul a fost depus în decubit dorsal, cu privirea întoarsă spre stânga. Vertebrele s-au conservat destul de sumar. Oasele antebrăzului sunt așezate pe coapse. Fără inventar funerar.

M. 17/2001

L = 1,04 m, O = VSV-ENE, A = -1 m.

Schelet de copil, conservat satisfăcător. Bazinul și humerusul stâng se aflau în stare fragmentară. Ulna și radiusul de la antebratul drept sunt așezate pe coapsă. Fără accesorii.

La m. 1,7, la adâncimea de -0,6/0,8 m, s-a depistat un fragment dintr-un cuțit de fier (L = 59 mm, l = 5 mm, $g = 5,19$).

Așa cum arătam, doar în cazul a trei morminte (M.14/2001, M.15/2001 și M.16/2001), s-a putut stabili cu

exactitate conturul gropilor. Acestea, erau de formă rectangulară, cu colțurile rotunjite și aveau adâncimea cuprinsă între -0,22/0,39 m. Lungimea acestora, variază între 1,66 m-2,14 m, iar lățimea, între 0,50 m-0,90 m. Trebuie specificat faptul că, aici am identificat scheletele cele mai bine conservate. Toate mormintele sunt de inhumatie, și au fost depuse în decubit dorsal.

Orientarea scheletelor era V-E și VSV-ENE. În ceea ce privește poziția brațelor, constatăm și aici unele diferențe: ambele antebrățe depuse lângă bazin (M.5/2001, M.11/2001, M.12/2001, M.13/2001, M.14/2001, M.15/2001, M.16/2001); oasele antebrățului stâng lângă coapsă, iar cele de la dreptul depuse pe bazin (M.9/2001, M.17/2001), sau ambele antebrățe așezate pe bazin (M.8/2001).

Nu s-au surprins resturi de sicrie, sau piese de armament și harnașament. Inventarul funerar, a fost compus în totalitate din piese de podoabă, realizate din argint și bronz.

Accesorii, constau din inele de tâmplă simple sau cu un capăt în formă de S, monede, un inel digital torsadat și un zurgălău (S.4/2001). În S.4/2001, în dreptul m. 4,6, la A = -0,2 m, am depistat două jumătăți dintr-un zurgălău piriform din bronz, care se lipesc perfect într-o singură piesă (h = 29 mm, l = 22 mm, g = 8,15).

Analizând piesele de inventar funerar, în conexiune cu particularitățile mormintelor, putem observa similitudini clare cu mediul culturii Bijelo Brdo, fapt care ne determină să optăm pentru plasarea cronologică a cimitirului în decursul secolului al XI-lea.

Note:

1. H. Ciugudean, A. Dragotă, *Pîclișa, mun. Alba Iulia, jud. Alba. Punct: «La Izvoare». Cod RAN: 1062.01, CCA XXXV, 2001, p. 176;*
2. H. Ciugudean, A. Dragotă, *Cercetări arheologice la Alba Iulia-Pîclișa: descoperirile hallstattiene și medievale timpurii (Campania din anul 2000)*, Apulum XXXVIII/1, 2001, p. 269-288.

163. Pericei, com.Pericei, jud.Sălaj

Punct: Keller Tag

Cod sit: 142293.01

Colectiv: Sanda Băcuet Crișan - responsabil, Horea Pop, Dan Băcuet Crișan (MJIA Zalău)

Situl arheologic de la Pericei "Keller Tag" se află dispus pe a doua terasă a râului Crasna, în partea stângă a șoselei Zalău-Șimleu Silvaniei, la cca. 1,5 km de intrarea în localitatea Pericei.

Obiectivele cercetărilor din anul 2001 au avut ca scop stabilirea marginilor așezării neolitice.

În acest punct au mai fost desfășurate campanii de cercetări arheologice în anii 1999-2000, campanii soldate cu descoperirea unei așezări neolitice de mare întindere cu mai multe faze de locuire. Așezarea prezintă analogii în descoperirile de la Suplacu de Barcău.

În acest sit au mai fost puse în evidență și urme de locuire din:

- epoca bronzului.
- Sec. II p. Chr.
- Sec. VII p. Chr.

În cadrul campaniei de cercetări din 2001 au fost dezvelite trei locuințe neolitice, gropi neolitice și dacice (sec. II p. Chr.)

În cadrul campaniei de cercetări desfășurate în anul 2001 au fost trasate un număr de teri secțiuni, notate S. 1/2001, S. 2/2001 și S. 3/2001.

Din punct de vedere stratigrafic am constatat existența unui singur nivel de depunere (nivelul arat): 0/0,2 m, după care de la -0,2 m fiind atins nivelul steril din punct de vedere arheologic. Această situație stratigrafică a fost sesizată în toate cele trei secțiuni.

S. 1/2001. Secțiune cu orientare N-S, având dimensiunile de 10 x 2 m.

La adâncimea de -0,2 m au fost conturate mai multe complexe: locuințe neolitice L 1, L 2, L 3 și L4; gropi neolitice G 1, G 2, G 3 și G 5; groapă dacică -sec. II p. Chr. - G4.

Locuința L1 - locuință neolitică adâncită, săpată în trepte, surprinsă parțial, de formă neregulată, conturată la adâncimea de -0,2 m. Fundul complexului a fost surprins la adâncimea de -0,5 m, -0,6 m, -0,8 m. Pe fundul acestuia au fost sesizate și două gropi de stâlp.

Locuința L 2 - locuință neolitică adâncită, surprinsă parțial, de formă (probabil) oval alungită, conturată la adâncimea de -0,2 m. Fundul complexului a fost surprins la adâncimea de -0,6/0,65 m.

Locuința L 3 - locuință neolitică adâncită, surprinsă parțial, de formă neregulată, conturată la adâncimea de -0,2 m. Fundul complexului fiind surprins la adâncimea de -0,5/0,6 m.

Locuința L 4 - locuință neolitică de tip adâncit, suprapusă parțial de L 3, surprinsă parțial în secțiune. Este de formă (probabil) rectangulară, sesizată la adâncimea de -0,2 m, fundul acesteia fiind sesizat la adâncimea de -0,4 m.

Groapa G 1 - groapă neolitică de formă oval-alungită, sesizată la adâncimea de -0,2 m, fundul acesteia fiind surprins la adâncimea de -0,6 m.

Groapa G 2 - groapă neolitică de formă ovală, surprinsă la adâncimea de -0,2 m (suprapune locuința L 4), fundul complexului fiind surprins la adâncimea de -0,5 m.

Groapa G 3 - groapă neolitică de formă ovală, sesizată la adâncimea de -0,2 m, suprapusă de complexe L 2 și G 1. Fundul acesteia a fost surprins la adâncimea de -0,6 m.

Groapa G 4 - groapă databilă în sec. II p. Chr, sesizată la adâncimea de -0,2 m. complexul este de formă circulară, suprapune complexul neolitic L1. Fundul gropii G4 a fost atins la adâncimea de -0,9 m.

Groapa G 5 groapă neolitică de formă circulară, sesizată pe fundul complexului L 1 la adâncimea de -0,6 m (G 5 suprapusă de L 1), fundul acesteia fiind atins la -0,8 m.

S. 2/2001. Secțiune cu orientare N-S, având dimensiunile de 8 x 2 m. S. 2 a fost trasată în capătul de N al lui S. 1, între cele două secțiuni S. 1 și S. 2, fiind cruțat un martor de 0,5 m. Complexele descoperite în această secțiune au fost conturate la adâncimea de -0,20 m. Astfel, au fost descoperite: o parte din Locuința L1 (surprinsă și în S. 1) și gropile G 6, G 7, G 8 și G 9.

Locuința L1 - surprinsă și în S. 1, a fost conturată la adâncimea de -0,20 m, fundul complexului fiind sesizat la adâncimea de -0,80 m.

Groapa G 6 - groapă neolitică de formă ovală sesizată la adâncimea de -0,20 m, fundul ei fiind surprins la -0,50 m. Acest complex suprapunea parțial pe L1.

Groapa G 7 - groapă neolitică de formă ovală conturată la adâncimea de -0,2 m fundul ei a fost sesizat la adâncimea de -0,55 m.

Groapa G 8 - groapă neolitică de formă oval-alungită, sesizată la adâncimea de -0,2 m, fundul ei fiind surprins la -0,4 m față de nivelul actual de călcare.

Groapa G 9 - groapă neolitică de formă oval-alungită, conturată la adâncimea de -0,2 m. Fundul complexului a fost atins la adâncimea de -0,45 m.

Secțiunea S. 3/2001, având dimensiunile de 10 x 2 m și orientarea N-S, a fost trasată la distanța de 27 m E de S. 2/2001, paralelă cu aceasta. În această secțiune la adâncimea de -0,2 m față de nivelul actual de călcare au fost surprinse mai multe complexe: gropile G 1, G 3, G 4, G 5, G 6 și G 7 - gropi neolitice și G 2 - groapă sec. II p. Chr.

Gropile G 1, G 5, G 6 și G 7, s-au conturat la adâncimea de -0,2 m, sunt de formă ovală, adâncindu-se în sterilul arheologic cu 0,2/0,3 m. Gropile conțineau foarte puțin material arheologic (2-3 fragmente ceramice foarte mici).

Groapa G 2 - groapă datată în sec. II p. Chr., conturată la adâncimea de -0,2 m, este de formă circulară. Fundul complexului a fost atins la adâncimea de -0,85 m.

Groapa G 3 groapă neolitică, de formă oval-alungită, conturată la adâncimea de -0,2 m. Fundul gropii a fost sesizat la adâncimea de -0,45 m.

Groapa G 4-groapă neolitică de formă ovală, conturată la adâncimea de -0,2 m. Fundul complexului a fost atins la adâncimea de -0,5 m.

Materialul arheologic descoperit în complexele neolitice constă în: ceramică (diferite forme: farfurii, capace, boluri mici, străchini și vase mari pentru provizii), lame de silex și de obsidian, unelte din piatră (dălți și topoare). Acest material arheologic prezintă analogii în descoperirile de la Suplacu de Barcău.

Materialul arheologic descoperit în gropile datate în sec. II p. Chr. constă în câteva fragmente ceramice dacice cu un conținut foarte mare de mică în pastă, fragmente ce provin de la vase mari lucrate cu mâna, ornamentate cu brăuri crestate și cu linii incizate reprezentând motivul "brăduțului".

Materialul arheologic descoperit în secțiunile S. 1, S. 2 și S. 3, în cadrul campaniei de cercetări desfășurate în anul 2001, în situl de la Pericei "Keller Tag", se află păstrat în depozitele Muzeului Județean de Istorie și Artă Zalău.

Bibliografie:

1. *Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 1999*, p. 73-74.
2. *Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2000*, p. 148.

164. Petroșnița, com. Bucosnița, jud. Caraș Severin Cod sit: 51788.01

Colectiv: Adriana Radu (MBM Reșița)

În dreapta șoselei europene Băile Herculane - Caransebeș, este un tumul delimitat spre E de drumul ce duce către halta Petroșnița, iar spre V de cel ce duce către satul Petroșnița, fiind la cca. 200 m. S de indicatorul ce marchează bifurcația. Așezarea preistorică este situată pe terasa a doua a Timișului, între calea ferată și șosea, în jurul tumulului.

DESCRIEREA SĂPĂTURILOR

La 10 m de șoseaua națională, la baza tumulului, pe direcția EV a fost trasată o secțiune S1 cu dimensiunile de 10

x 2 m. Cea de-a doua secțiune S2, cu dimensiunile de 23 x 2 m, a secționat movila pe direcția NS, a fost trasată pe lângă borna topografică situată în centrul ei și se află la 1,5 m distanță de S1.

În secțiunea S1 stratul vegetal gros de 0,15-0,20 m., nu a conținut nici un fragment ceramic. Urmează un alt nivel cu o grosime de 0,20-0,32 m compus dintr-un pământ negru, moale unde apar fragmente ceramice și unelte realizate din silex gălbui. Următorul strat de cultură este tot negru, însă mai lutos, iar fragmentele ceramice apar doar sporadic. El are o grosime de cca. 0,30 m. Sub acest nivel urmează un pământ galben lutos, fără urme arheologice, mai negru în partea superioară.

În secțiunea S2, stratul vegetal gros de cca. 0,15 m, steril din punct de vedere arheologic, suprapune un strat din pământ negru, cu puține fragmente ceramice gros de 0,10-0,15 m.

În carourile 1-5 la adâncimea de 0,28 - 0,30 m a apărut stratul lutos, galben. Două sondaje efectuate în carourile 1 și 2, au arătat că nivelul cu pământ lutos, steril din punct de vedere arheologic, are o grosime de cca. 0,40 - 0,60 m și se continuă cu aceeași consistență.

Carourile 6-10 cuprind partea plană a tumulului aplatizat. Stratul de cultură, cu puține fragmente ceramice, coboară până la adâncimea de 0,35-0,38 m de unde apare lutul galben.

În carourile 7-8 a apărut o groapă cu dimensiunile de 1,95x1,55 m în centrul căreia, spre S s-a aflat o bână cu diametrul de cca. 0,12 m, la adâncimea de 0,65 m. În această groapă au apărut fragmente ceramice moderne și de epoca bronzului. Ea este despărțită printr-o fâșie de pământ galben de o altă cu dimensiunile 1,30 x 1,45 m, situată în caroul 9. Aceasta din urmă are o adâncime de 0,85 m. Și în interiorul aceasta a fost găsită partea inferioară a unui par.

În carourile 10-12 situația se prezintă în mod asemănător cu cea existentă în carourile 1-5, pământul galben, lutos, apărând de la adâncimea de -0,35m.

DESCRIEREA MATERIALULUI

Materialul arheologic constă din puține fragmente ceramice moderne, de epoca bronzului și unelte din silex.

Acestei perioade îi aparține un material arheologic ce constă din: unelte din silex, un pandantiv din lut, fragmente ceramice.

Factura ceramicii este semifină și de uz comun. Ceramica semifină este realizată dintr-o pastă bine aleasă de impurități, cu nisip și cioburi pisate. Culoarea în spărtură este cenușie cu un slip interior cărămiziu, brun sau negru și în exterior negru-cenușiu, brun sau cărămiziu, netezit. Ceramica de uz comun are pereții groși iar în pastă se află mai mult nisip cu bobul mare. Slipul exterior subțire, uneori căzut, este cărămiziu sau brun.

Cu prilejul săpăturilor din acest an au fost găsite: oale cu gât înalt cilindric, tronconic, căni, ulcele, străchini tronconice. Uneori, toarte circulare perforate orizontal se află pe maxima rotunjime sau unesc gâtul cu corpul cănilor, butoi ascuțiți, completează suprafața vaselor.

Ornamentele sunt realizate în general prin incizii, mai rar este folosită canelura și nervurile în relief.

Prin incizii au fost realizate motive ogivale pe gâtul cănilor sau ghirlande pe pântecul vaselor în alternanță cu spații neornamentate. Suprafața exterioară este acoperită cu linii paralele incizate, mai mult sau mai puțin adâncite, pe toată suprafața sau grupate la anumite distanțe. Alte motive sunt realizate din nervuri.

INCADRARE CULTURALĂ

În secțiunea S1, deși stratul de cultură este destul de gros, au apărut puține fragmente ceramice ceea ce ne îndreptățește să credem că ne aflăm la periferia așezării și în afara complexelor de locuire. Materialele descoperite aparțin epocii bronzului.

165. Piatra Neamț, jud. Neamț

Punct: Poiana Cireșului

Cod sit: 120735.04

Colectiv: Marin Cărciumaru - responsabil, Mircea Anghelinu - responsabil sector, Rodica Dincă - responsabil sector, Monica Mărgărit - responsabil sector, Marian Cosac - responsabil sector (UV Târgoviște), Ovidiu Cârșina - responsabil sector (CNMCD Târgoviște)

Concepția și metoda de cercetare

Cercetarea sitului paleolitic de la Poiana Cireșului a fost condiționată în această campanie atât de complexitatea situației stratigrafice, cât și de bogatele și complexe dovezi ale activității antropice prezente aici. Ambii factori au reieșit în urma sondajului efectuat în 1998 de colectivul nostru de cercetare. Campania din anul 1998 a condus la descoperirea unui bogat nivel cultural gravettian (material litic și faunistic, vetre), aflat între 1,50-2 m adâncime, dar și a unei concentrări aparținând unei tradiții culturale mai vechi (presumtiv aurignacian), despărțite prin steril de prima și aflată la o adâncime de 3,50-3,70 m.

Datorită condițiilor bune de conservare a materialului arheologic, strategia de exploatare informațională a sitului a avut, în campania din acest an, obiective paleoetnografice. Prin urmare, s-a căutat deschiderea unei secțiuni de dimensiuni mai ample (3/3 m), care să permită dezvelirea planimetrică a diferitelor soluri de locuire și lectura în bune condițiuni a relațiilor spațiale dintre diferitele artefacte și structuri de locuire. Această secțiune, numerotată de noi S III, se află plasată în continuarea sondajului efectuat de noi în 1998, pe latura vestică a acestuia, și este despărțită de acesta de un martor de 0,20 m. Suprafața acestei secțiuni a fost însă limitată de microtopografia poienii și de limitele obiective (timp și resurse umane) pe care o săpătură extrem de atentă le presupune. A fost montat un caroiaj permanent cu fire cu plumb, delimitându-se astfel 9 carouri, notate A1-C3. Decaparea s-a realizat extrem de atent, în nivele minimale de câțiva centimetri, fiind permanent însoțită de înregistrarea tridimensională și recuperarea exhaustivă a întregului material. A fost de asemenea realizată o serie bogată de fotografii și diapozitive ale diverselor contexte descoperite.

Un alt obiectiv al acestei campanii a fost prelevarea unor eşantioane de sediment pentru realizarea unui studiu palinologic al întregului depozit, ca și a unor eşantioane pretabile datărilor absolute.

Rezultate

Stratigrafia geologică

Stratigrafia geologică a sitului, extrem de complexă și serios afectată de fenomenele periglaciare, a confirmat și în acest an observațiile noastre din cadrul campaniei din 1998. Au fost delimitate astfel 7 depozite geologice diferite (numerotate de jos în sus):

Stratul I - depozit nisipos cu pigmentații ferimanganice și slabe acumulări de carbonat de calciu în partea superioară,

unde componenta lutoasă este mai bogată; textura este în general prăfoasă și oarecum compactă în partea inferioară.

Stratul II - depozit lutos, cu scurgeri de carbonat de calciu permanente, ceea ce îi conferă o structură pseudomiceliană; vetrele din cadrul său îi modifică pe alocuri compoziția și faciesul.

Stratul III - este un orizont de tranziție spre stratul IV, întrucât contactul său cu stratul II este foarte net, punând în evidență o posibilă discontinuitate sedimentologică; aspectul său este lutos, dar nu atât de compact față de stratul care îl suprapune, și îi conferă o oarecare autonomie în cadrul coloanei stratigrafice.

Stratul IV - puternic argilos, cu bogate depuneri ferimanganice, care îi conferă o structură glomerulară și desprinderi prismatice; caracterul puternic argilos și bogăția mai mare de depuneri ferimanganice se realizează către mijlocul acestui strat; uniformitatea sa este întreruptă de pătrunderi cenușii scăpate pe canalele de rădăcini care pătrund aici; el ar putea reprezenta orizontul B al solului actual (suprapus probabil de o serie de orizonturi fosile), în timp ce stratul pseudomicelian ar putea reprezenta orizontul C al solului actual.

Stratul V - depozit lutos și foarte compact, de culoare mult mai deschisă față de stratul subiacent; el poate reprezenta un orizont de tranziție între orizontul B și orizontul A al solului actual; în accepțiune pedologică, el poate fi notat cu A' sau AB.

Stratul VI - orizont brun-pal, care stă la baza solului actual, dar este mult mai compact decât orizontul subiacent și mult mai compact față de orizontul A.

Stratul VII - reprezintă orizontul de acumulare de humus, altfel spus orizontul A al solului actual, cu structură grăunțoasă și lipsit de compactitate.

Sucesiunea culturală

Partea superioară a depozitului conține materiale arheologice amestecate (resturi de debitaj, lame fragmentare). Au fost de asemenea recuperate două toporașe șlefuite, ce pot fi tipologic atribuite unei tradiții neolitice. O încadrare asemănătoare este de altfel posibilă și pentru fragmentele unei rășnițe și cele ceramice nedecorate, însoțite de chirpici ars, aflate la o adâncime surprinzător de mare (0,80 m). Acestea din urmă pot fi presumtiv încadrate **culturii Criș** și atestă o serioasă perturbare stratigrafică, ale cărei urme nu au fost însă evidente, în plan sau în profil, pe parcursul decapajului.

Deși materialul litic apare foarte diseminat în întreg depozitul, o atenție deosebită a fost acordată nivelului de locuire aparținând gravettianului. Din cadrul acestuia (concentrat între 1,50-2, m adâncime) s-a recuperat un set de 929 piese litice. În urma unei analize preliminare efectuate pe șantier rezultă următoarea situație statistică pe carouri.

Situația exploatarea materiei prime, de origine foarte diversă, dar cu bune calități mecanice, este următoarea.

Acest nivel face dovada unei intense și focalizate activități antropice. O bună dovadă în acest sens o constituie urmele de vetre, care apar diseminat pe aproape întreaga suprafață a secțiunii, începând cu 1,70 m și cu deosebire concentrate în partea nordică și vestică a secțiunii noastre. Deși informe, aceste vetre par a fi funcționat o perioadă notabilă, orizonturi de pământ ars la roșu și resturi de combustie diseminate apărând practic pe întreaga grosime a stratului de cultură. În caroul C3, urmele de arsură se continuă și după epuizarea

concentrării litice și faunistice, ceea ce prelungeste evident durata probabilă de funcționare a acestei vetre.

Din cadrul acestui nivel au fost recuperate bogate resturi faunistice de ierbivore (preponderent ren). Au fost de asemenea prelevate mai multe eșantioane de cărbune și os ars, în vederea efectuării unor datări radiocarbon.

Acest nivel cultural este omogen și aparține indubitabil unei tradiții gravettiene, așa cum o dovedesc armăturile (vârfuri și lamele a dos) și tehnologia (percuție indirectă, ocazional debitajul prin presiune). El poate presupune o ocupație repetitivă, așa cum atestă vetrele suprapuse și slab amenajate (printr-o simplă alveolare), dar și grosimea stratului. Modesta amenajare a vetrelor poate presupune și o funcționare protejată a acestora, deși nu au fost identificate dovezi directe ale existenței unor structuri de locuire, acest aspect fiind în întregime misiunea studiilor privind repartiția planimetrică a resturilor abandonate.

Al doilea nivel de concentrare a dovezilor de locuire paleolitică este cel plasat între 3,50-3,70 m adâncime și atribuit de noi aurignacianului, pe baza gratoarelor carenate descoperite în campania 1998. Acest nivel este lipsit de resturi faunistice, dar atestă diseminat existența unor urme de combustie. Din cadrul său au fost recuperate doar 132 piese litice, masiv concentrate în carourile B3 și C3, pe latura estică a secțiunii. Tipologic, situația statistică este următoarea:

Utilizarea materiei prime presupune o varietate mult scăzută față de nivelul superior. Statistic, gresia silicioasă cu glauconit este preponderentă:

În condițiile în care nici un nouă atribuire nu ne apare posibilă, încadrarea acestui nivel secund rămâne aceeași, în aurignacian.

În concluzie, campania din acest an a conservat în bună măsură concluziile din campania anterioară, dar a condus la recuperarea unui bogat set de informații noi, care vor putea fi puse în valoare de studiile tehnologice, arheozoologice, palinologice și ale repartiției spațiale pe care colectivul nostru și le propune în viitorul apropiat. Având în vedere bogăția deosebită de informație arheologică pe care situl de aici o permite a fi recuperată, continuarea cercetărilor în acest sit ne apare prioritară.

ANEXA 4

166. Pietroasa Mică, com Pietroasele, jud. Buzău

Punct: Gruiu Dării

Cod sit: 48539.01

Colectiv: Valeriu Sirbu - responsabil (M Brăila), Vasile Dupoi, responsabil sector (USH București); Sebastian Matei (MJ Buzău), Denisia Mihaela Liușnea (UDJ Galați), Stănică Pandrea (M Brăila), Roxana Matei, Charlotte Ludmer.

Reluarea săpăturilor, după o întrerupere de peste 10 ani, era necesară pentru că o serie de probleme rămăseseră nelămurite, între care amintim: tipul și structura fortificației, stratigrafia, natura complexelor, tipul de monument pentru sec. I a. Chr. - I p. Chr. etc.

Incinta, de formă aproape dreptunghiulară, are acum o lungime de de 70-75 m și o lățime de 35-50 m, deci include o suprafață de cca. 2500-2600 m²; în mare parte a fost afectată de carierele de piatră și de eroziune, astfel că se poate estima că în epoca dacică a avut o suprafață de 3500-4000 m². Prin forma sa tronconică, cu trei laturi abrupte, platoul era ușor de apărat și fortificat, întrucât este format din

masive de calcar și gresie, iar lemnul este din abundență în zonele din jur.

Fortificația. Pe latura de V, cea mai vulnerabilă, și, parțial, pe cea de NV vestigiile fortificației sunt încă impresionante, ele observându-se pe o lungime de 55-60 m, cu o lățime la bază de 14-16 m și o înălțime, în dreptul paramentelor, de 3,50 - 3,75 m. Foarte probabil și laturile de S și E au fost apărate, dar aici exploatarea de calcar au distrus zonele unde s-au aflat fortificațiile. În ultima fază, din sec. I a. Chr. - I p. Chr., pe laturile de V și NV a fost ridicat un zid cu două paramente și emplecton, lat de 2,10 - 2,20 m. Paramentele, păstrate pe maximum 3-4 asize, sunt clădite din dale din calcar, îngrijit fasonate, de mărimi diferite, iar emplectonul este format din pietre mici și mijlocii, de forme diverse, legate cu pământ galben. În zona cercetată zidul n-a fost așezat direct pe stânca nativă, ci pe un "pat" de pietre și lut, iar fundația, cu o înălțime de 1,20 - 1,40 m, a fost îngropată într-o masă de pietre și lut galben. Deocamdată nu s-au identificat urmele vreunei infrastructuri din lemn. De la paramentul interior spre incintă, pe o lățime de 6-7 m, se observă o serie de intervenții în stâncă și zone cu blocuri masive din calcar, ceea ce indică amenajări anterioare, a căror rost urmează să-l stabilim în campaniile următoare.

Stratigrafia. În partea de NV a incintei s-au efectuat săpături, în patru suprafețe de câte 4 x 4 m, însă doar în S₆ s-a ajuns până la sterilul arheologic, adică stânca nativă, astfel încât problemele stratigrafice vor fi abordate cu prudență.

Inventarul arheologic descoperit provine din eneolitic (**materiale Cernavodă Ic și Cucuteni B₂**), din epoca bronzului (**cultura Monteoru, fazele Ic3, Ic2 și Ia**), geto-daci (sec. IV a. Chr. - I p. Chr.), plus rarissime piese din mileniul I p. Chr.

În zona cercetată geto-dacii au bulversat nivelurile monteorean și, parțial, pe cel eneolitic. În nici una din suprafețe nu s-au descoperit complexe de locuire *in situ*.

Grosimea stratului arheologic în S₆ este de 1,40 - 1,60 m, el fiind constituit din depunerile de tip moviliță din epoca dacică (sec. I a. Chr. - I p. Chr.) și din depunerile, în mare parte nivelate și distruse, din eneolitic și bronz.

Complexe. În nivelul dacic târziu s-au identificat doar trei tipuri de complexe: depuneri de tip moviliță cu ringuri la bază, vetre și o singură groapă!

Aceste depuneri de tip moviliță se prezintă astfel: a) *baza* este marcată de ringuri de pietre, uneori suprapuse, de formă rotundă sau ușor ovală, cu diametre de 1,50-3 m; câteodată, în interior au vetre ori s-au depus resturile unor vetre; b) *umplutura* cuprinde pământ și pietre, bucăți și pigmenți de vetre și pereți arși, oase de animale, plus un bogat și variat inventar format din vase ceramice, întregi sau fragmentate, unelte și ustensile, podoabe, monede etc.; c) *deasupra* depunerilor s-a așezat o masă de pietre, mai mult sau mai puțin compactă.

Spre exemplificare, descriem *Complexul nr. 1* (C₁D₁, din S₆-S₇).

Vom prezenta elementele esențiale ale acestei depuneri întrucât este una tipică și are un inventar bogat.

De formă aproape rotundă la bază (D = 2,75 - 2,85 m), depunerea s-a evidențiat stratigrafic pe o înălțime de peste 0,80 m (între 0,40 - 1,24 m adâncime). Complexul era marcat la bază de un șir intermitent de pietre și depuneri de inventar arheologic. Depunerea a fost acoperită, placată, cu pietre mici și mijlocii, plus fragmente de vase. În profilul vestic al secțiunii S₇ se observa clar

cum dărâmatăra fortificației, oblică și liniară, a căzut peste placarea semicirculară a complexului.

Umplutura complexului era formată dintr-un amestec, pe orizontală și verticală, de pământ gălbui-cenușiu mazăros în partea superioară și cenușiu-afânat în cea inferioară, pigmenti și bucăți de lipitură arsă și de vatră, oase de animale, pietre, plus un bogat și variat inventar arheologic.

Inventarul arheologic constă din vase întregi și fragmentare, sute de fragmente de vase dacice și elenistice, unelte și ustensile, arme și podoabe, piese diverse etc.

În partea central-nordică s-au depus vase întregi sau sparte *in situ* și vase fragmentare, între care amintim: borcane, cești-opaițe, cupe și picioare de fructiere, strecurători, capace etc.; între acestea sunt de semnalat și câteva funduri de borcane.

În complex s-au aflat peste 25 de piese din bronz și fier (fibule, un ac de păr, verigi, oglinzi, cuțite, cârlig de undiță, plăcuțe etc.), 6 fusaiole, un vârf de săgeată din os, o bilă din piatră etc.

Precizăm că aici s-au depus o serie de piese întregi, atât vase ceramice, cât și piese din fier sau bronz ori lut.

Desigur, o bună parte din umplutura lui provine din stratul arheologic, dovada cea mai clară fiind cele câteva fragmente de vase eneolitice și monteorene; de semnalat și marea cantitate de oase de animale, unele parțial arse, de la variate specii de animale.

Desigur, înălțimea inițială a depunerii trebuie să fi fost de cel puțin 1 m, dacă ea avea acum cca. 0,85 m; faptul că n-a avut un ring compact din pietre masive, pe mai multe nivele, a făcut ca o parte a depunerii să depășească limitele lui inițiale.

Pe baza ansamblului inventarului, depunerea poate fi datată la mijlocul / a doua jumătate a sec. I p. Chr., piesele din epocile anterioare fiind antrenate în umplutura depusă.

Se observă o evidentă succesiune a complexelor, atât pe orizontală, cât și pe verticală. De exemplu, în S₆, complexele nr. 1 și nr. 6, suprapuneau complexul nr. 4, de la care s-a păstrat doar ringul, iar în S₉, complexele nr. 2 și 3 se aflau la nivele diferite. Doar prin cercetarea unor mari suprafețe și prin analiza minuțioasă, comparativă, a inventarelor din aceste complexe se va putea sesiza dinamica depunerilor.

Inventarul arheologic este bogat și variat.

Eneolitic. Întrucât doar în câteva situații s-au găsit materiale *in situ*, nederanjate de nivelare, inventarul este fragmentat și reprezentat, îndeosebi, din fragmente de vase și rare unelte și ustensile din silex, os și piatră. Vasele de tipul **Cernavodă Ic** sunt ornamentate cu șiruri mici de impresiuni realizate cu șnurul sau cu o unealtă cu vârful ascuțit, iar cele de tip **Cucuteni B** sunt pictate cu benzi de culoare brună, neagră ori roșie, fie direct pe peretele roșu al vasului, fie pe un fond de vopsea alb-gălbuie.

Cultura Monteoru. Deoarece tot stratul arheologic al acestei culturi a fost bulversat și nivelat de către daci, singurele materiale recuperate au fost fragmentele de vase, de diverse forme și mărimi, caracteristice etapelor Monteoru Ic3, Ic2 și Ia.

Epoca Latène

Din sec. IV-III a. Chr. nu s-a descoperit nici un complex *in situ*, ci doar puține fragmente de vase: a) modelate cu mâna-borcane, vase tronconice sau bitronconice, cu proeminențe pentru manevrare, decorate cu brăuri alveolate sau crestate, castroane cu gura invazată sau verticală, și b) modelate cu roata: castroane ori străchini cu gura invazată și, mai rar, câni, de culoare cenușie ori neagră.

Din sec. I a. Chr. - I p. Chr. s-a descoperit o gamă variată de piese: vase ceramice, unelte și ustensile, accesorii vestimentare și podoabe, arme etc. Este de menționat că marea majoritate a pieselor s-au aflat în depunerile de tip moviliță.

Vasele ceramice includ aproape toată gama de recipiente cunoscută în olăria geto-dacică a acestei epoci, atât ca forme, tehnici de modelare, ardere și decorare, cât și ca motive ori compoziții decorative.

Importurile elenistice constau, îndeosebi, din fragmente de amfore, dar și de alte recipiente ceramice sau din sticlă ori metal. Importurile romane sunt mult mai reduse.

Uneltele și ustensilele sunt reprezentate din cuțite din fier ori piese din os, corn, lut și piatră, iar armele din vârfuri de săgeți din fier, bronz sau os. De semnalat numărul extrem de mare de "fusaiole" și rondelile.

Accesoriiile și podoabele sunt reprezentate de fibule, inele, cercei, brățări din fier și bronz, din mărgelile din sticlă etc. De semnalat pintenii și cârligele de undiță din fier, ca și o figurină antropomorfă din lut.

Cronologia. Pe baza descoperirilor de până acum, inclusiv a celor din intervalul 1973-1989, se poate afirma că există vestigii din eneolitic (cca. 3700/3650-3400/3300 a. Chr.), din epoca bronzului (cca. 2400 - 2100 a. Chr.) și din epoca geto-dacică (cca. 350-200 a. Chr. și cca. 125/100 a. Chr. - 101/106 p. Chr.); prima jumătate a sec. II a. Chr. pare a nu fi documentată, iar majoritatea pieselor provin din sec. I p. Chr.

Izolată s-au găsit și piese din mileniul I p. Chr. sau evul mediu.

Considerații finale. Vom avea în vedere și campaniile anterioare, deci o suprafață de peste 800 m².

Întrucât pentru eneolitic și epoca bronzului s-a săpat extrem de puțin în nivelurile lor arheologice, iar acestea au fost bulversate în epoca Latène, este dificil de făcut aprecieri de ordin general.

Din sec. IV - III a. Chr. nu s-a descoperit nici un complex *in situ*, iar numărul pieselor este redus, astfel că rămâne cercetărilor viitoare clarificarea situației.

În schimb, pentru sec. I a. Chr. - I p. Chr. putem afirma că este vorba de o incintă fortificată cu un zid cu două paramente și emplecton, în care complexul tipic este reprezentat de depunerile de tip moviliță cu ring la bază, câteodată cu vatră în interior. De regulă, aceste depuneri conțin vase întregi sau sparte *in situ*, plus o serie de alte piese: unelte și ustensile, podoabe, monede, armament), figurine antropomorfe ori zoomorfe etc. Deocamdată nu s-a descoperit, îndubitabil, nici un complex de locuire *in situ*, întrucât nu s-au găsit gropi de bordeie ori podine, pereți prăbușiți, arși sau nu, ori zone amenajate și concentrări tipice de materiale de la locuințe de suprafață. Nu s-au găsit nici ateliere ori amenajări de tipul anexelor gospodărești. În afara depunerilor de tip moviliță s-au mai găsit câteva vetre și doar o singură groapă.

În toată suprafața din incinta cercetată până acum, de aproape 800 mp, s-au găsit numeroase depuneri cu ringuri la bază, ce par a se grupa pe nuclee și "înșira" pe direcția SE - NV. Există ringuri concentrice, ringuri - "mamă" cu alte ringuri adosate, suprafețe compacte de pietre etc. Depunerea unor piese întregi - vase, unelte, arme, podoabe etc., uneori destul de numeroase, deci renunțarea la bunuri de valoare, nu poate fi explicată fără o motivație culturală.

Doar cercetările viitoare vor putea lămuri dacă toată incinta a fost folosită, în sec. I a. Chr. - I p. Chr., pentru depuneri votive sau numai o parte a ei și ce tipuri de situri au fost aici în epocile anterioare.

Planșa 82

167. Pietroasele, com. Pietroasele, jud. Buzău

Punct: Castru-Sector B, „La Grădiniță“, SCV Pietroasa - Necropola 2, „Valea Bazinului“

Cod sit: 48496.04, 48496.13, 48496.05, 48496.12

Colectiv: Eugen Marius Constantinescu (MJ Buzău), Mihalache Brudiu (UDJ Galați) - responsabili, Mihaela Denisia Liusnea (UDJ Galați), Sebastian Matei, Gabriel Stăicuț, Laurențiu Grigoraș (MJ Buzău)

Campania 2001 de cercetări arheologice pe șantierul Pietroasele s-a desfășurat între 28 iunie și 25 august. În perioada 28 iunie - 20 iulie au efectuat practica pe șantier studenți din anul I ai Facultății de Istorie-Teologie a Universității Dunărea de Jos - Galați; între aceștia au fost prezenți, între 28 iunie și 11 iulie, și 32 de studenți de la Filiala Cahul - Republica Moldova a Universității, coordonați de prof. univ. N. Certan. După încheierea practicii studentești, lucrările au continuat până la 25 august, cu participarea unor studenți din anii I - III și a lucrătorilor angajați. Cercetările s-au executat în cele 4 puncte în care s-a lucrat și în campania 2000, anume: a. *Castrum, sectorul B, colțul de S-E*, coordonator de sector prof. univ. dr. Mihalache Brudiu; b. *La Grădiniță*, coordonator de sector asist. univ. Mihaela Denisia Liusnea; c. *la Stațiunea de Cercetări Viti-Vinicole Pietroasa, Sectorul Administrativ*, coordonator de sector prof. dr. Eugen - Marius Constantinescu; d. *în Valea Bazinului*, coordonator de sector Matei Sebastian. Arheologii Grigoraș Laurențiu și Stăicuț Gabriel au făcut parte din colectivul de la S. C. V. V. Pietroasa.

În punctul a. *castrum*, cercetarea arheologică din campania 2001 a urmărit continuarea săpării secțiunii din 1999 - 2000. Justificarea continuării săpăturilor decurge, pe de o parte, din rezultatele etapei anterioare, 1973 - 1988, când, în acea zonă de S-E a castrului, unde au fost deschise cinci secțiuni, s-a constatat că stratigrafia a fost deranjată de structurile de locuire din perioada recentă, iar pe de altă parte, după reluarea acestora, în anul 1999, s-a putut descoperi o situație arheologică care promite să conducă la clarificări de ordin istoric, greu de recuperat în urma distrugerilor la care ne-am referit.

Reamintim pe scurt rezultatele anterioare (1999 - 2000) din secțiunea de 17 m deschisă în curtea familiei Maria și Nicu Poteș: a) în sectorul de S, lângă zidul castrului au fost identificate resturi de construcții din interiorul fortificației (carouri 1 - 4); b) urmează un sector în care stratigrafia arheologică a fost deranjată până la adâncimea de 0,60 m (carourile 4 - 7,50); c) în restul sectorului situat la V (carourile 7,50 - 17) stratul arheologic aparține culturii Sântana de Mureș.

Întrucât în campania din anul 2000 s-a constatat prezența unor construcții moderne - un beci care nu permitea observațiile stratigrafice din cele două profile și nici continuarea săpăturii pentru a urmări depunerea de bolovani de calcar rulați și nisip galben¹ subiacent depunerii arheologice, am procedat, după scoaterea pământului care a protejat complexele *in situ*, la lărgirea secțiunii care a ajuns la 2,2 m.

După demantelarea beciului, la construcția căruia fuseseră folosite materiale de la construcțiile antice, precum și a lărgirii secțiunii cu 0,60 m, am putut identifica o nouă situație în plan și profil. Astfel, în *sectorul a* s-a observat prezența unei zone cu mortar compact în care se găseau câțiva bolovani rulați (carourile 1 - 4). Peste aceștia era un grup de bolovani masivi, rulați, dispuși neordonat, fără a avea urme de mortar pe suprafața lor. Această situație se prelungește până la jumătatea caroului 4, dar în mod evident continuă în peretele de V al secțiunii.

O altă situație, care se evidențiază în această zonă cu resturi de construcții, o reprezintă un spațiu de 0,40 m între zonele cu mortar identificate în campaniile 2000 - 2001, fapt care ne determină să considerăm existența acolo a două ziduri.

În acest spațiu lipsit de mortar compact au fost observate urme de sol calcinat la roșu și negru (cărbuni)².

Trebuie să adaug aici relatările a doi bătrâni septuagenari, din localitatea Pietroasele, unul fiind chiar proprietarul Nicu Poteș, care au precizat că în urmă cu 60 de ani a fost extrasă o cantitate mare de piatră din zidurile situate în pământ, exact în zona unde era secțiunea noastră. Piatra a fost dusă și spartă la șoseaua din exteriorul localității.

La aceeași adâncime la care se află resturile din construcțiile romane (0,40 m), în caroul 5 s-a descoperit o monedă de 1 leu emisă în 1953. Avem astfel o dovadă peremptorie asupra deranjamentului stratigrafic din *sectoarele a și b*, până la adâncimea de 0,50 m, produs în perioada contemporană.

În *sectorul b*, din punctul de vedere stratigrafic, la adâncimea de 1,65 m s-a constatat existența în carourile 6 - 8 a unui sol de culoare cafenie pe care se găsea un grup de bolovani din calcar, rulați. Tot în această zonă, unde fusese identificată groapa 1/2000, a apărut, la baza acesteia, o depunere de lut galben în care se găsea un grup de bolovani rulați, unul având dimensiuni mari - toți la adâncimea de 1,15 m. Trebuie de menționat că și la baza gropii 1/2000 s-au găsit bolovani de același fel.

În *sectorul c* care începe din jumătatea caroului 7 se află stratul de locuire aparținând culturii Sântana de Mureș, a cărui grosime maximă de 0,60 m este atinsă în carourile 10 - 17 și probabil continuă în grădina învecinată.

Acum s-a putut observa faptul că groapa 1/2000 pornea de la partea superioară a stratului aparținând **culturii Sântana de Mureș**.

În ceea ce privește materialele arheologice, acestea sunt reprezentate de fragmente ceramice încă neîntregibile (datorită stadiului săpăturilor). Există o singură excepție: în caroul 15 au fost descoperite fragmente ceramice din care poate fi reconstituită o căuie de tradiție dacică. Pasta are ingredient din fragmente ceramice pisate, prezentând aspect grosier. La suprafața exterioară este afumată parțial. Calcinarea este neuniformă, având nuanțe de la maroniu la roșcat.

O altă categorie ceramică având ingredient de nisip, de cele mai multe ori cu granulația mare, aparține vaselor lucrate la roată - borcanele, chiupurile pentru provizii. La unele vase din această categorie trebuie menționată observația asupra utilizării unui ingredient din calcar pisat, care la tratarea cu soluția de HCl se dizolvă, dând pastei ceramice un aspect spongios.

În general, predomină ceramica zgrunțuroasă, cimentoasă în special, cu nisip grosier lucrată la roată,

precum și ceramica modelată cu mâna cu ingredient de fragmente ceramice pisate, aspecte care duc spre o datare mai târzie.

Ceramica fină este rar întâlnită, la fel și ceramica de factură romană.

Au mai fost întâlnite și fragmente de la vase din sticlă, de proveniență romană.

A mai fost descoperită în groapa 1/2000 - 2001 o mărgică din sticlă de culoare albastră, iar în stratul de locuire o fusaiole de tip conic cu baza fațetată, precum și un fragment din tablă din cupru, oxidat.

În concluzie, se poate preciza că stratul arheologic cenușos reprezintă, credem, o zonă liberă de circulație, cu rol de curte în care puteau fi depuse resturile menajere a celor care locuiau în zona construcțiilor din apropierea zidului de apărare. [Mihalache Brudiu]

În punctul *La Grădiniță* a fost deschisă o nouă secțiune, S III, cu dimensiunile 15 x 1,5 m, într-un perimetru situat la aproximativ 70 m SE de castrul roman, poziționată la E de clădirea Grădiniței de copii. Obiectivul cercetării, ca și în campaniile din anii 1999 și 2000, a fost încercarea de a **identifica necropola romană** a cărei existență ipotetică a fost sugerată de descoperirea întâmplătoare, în 1957, a unui mormânt în inventarul căruia a apărut o fibulă cu capetele în formă de bulbi de ceapă, databilă la cumpăna dintre sec. III-IV p. Chr.

Dacă în campania din 1999, în S I se descoperise un complex carpic (bordei și material ceramic), iar în cea din anul 2000 o groapă de provizii contemporană cu acesta, în urma cercetării întreprinse în SIII/2001 s-a putut clarifica situația stratigrafică legată de prezența unor orizonturi de pietre rulate, de diverse dimensiuni din cele două secțiuni anterioare (SI/1999 și SII/2000).

Astfel, în SIII/2001, în care s-a adâncit până la 1,80 m, a apărut o pătură de pietre rulate, la adâncimea de cca. 0,65 m, de dimensiuni medii, cu două excepții, cu orientarea SE, care a dispărut în caseta 6. Sub aceasta a fost identificată o lentilă de nisip la -1,28/1,30 m, sub care începea stratul steril. Printre pietre și perimetrul casetelor 6-7, 9, 11-12 și 15 a apărut, dispersat, material arheologic (ceramică, sticlă, oase de animale, lipitură, obiecte din fier, cărbune) databil din Hallstatt și până în sec. III p. Chr. Nefiind descoperite în complexe, aceste materiale pot da cu dificultate informații precise din punct de vedere istoric, însă ele sunt dovada, alături de prezența grohotișului și a nisipului, a unor procese de versant dinamice, care sunt rezultatul eroziunii torențiale.

Practic, punctul cercetat se află în zona de contact dintre glacis - prisma de pietrișuri levantine, ce mărginește masivul deluros Istrița, și Câmpia Gherghiței, la 191 m, ceea ce explică procesele amintite. Eroziunea a antrenat și materialul arheologic probabil din complexe care ar putea fi identificate pe versant, în perioada anterioară construirii fortificației romane.

În ceea ce privește fragmentele ceramice sunt de menționat: fragment de vas în formă de sac, prezent în mod frecvent în mediul geto-dac din spațiul carpato-balcanic în sec. VII-III a. Chr., din pastă grosieră, cu nisip, pietricele și cioburi pisate folosite ca degresant, lucrat cu mâna, ornamentat cu brâu în relief, alveolat, ars la cărămiziu și cu miezul negru-cenușiu; apucătoare plată pentru vas sac, din pastă brună cărămizie, cu nisip ca degresant, lucrat cu mâna; buză de vas, din pastă grosieră lucrată cu mâna, cu pietricele și nisip folosite ca degresant, diametrul vasului fiind de 15 cm; buză de vas cu diametrul de 10 cm, răstrântă în exterior, din pastă fină, cenușie, lustruită și buza unei căni

din aceeași pastă, diametrul fiind de 12 cm; partea de sus a unui vas în formă de sac, din pastă grosieră, cu pietricele ca degresant, arsă la cărămiziu, diametrul de 31 cm; partea mediană a unei căniși fragment de toartă, din pastă fină, cenușie, lucrate la roată, datând probabil din perioada sec. II a. Chr. - II p. Chr. La acestea se adaugă câteva fragmente osteologice provenind de la un bovidu și piese din fier.

Este foarte probabil ca presupusa necropolă să fi avut un alt areal decât în zona cercetată, însă materialul identificat pune problema necesității cercetării versanților masivului Istrița, pentru a identifica eventuale alte complexe decât cel de la Valea Bazinului. [Mihaela Denisia Liuşnea]

În *Sectorul S.C.V.V.* au continuat cercetările în perimetrul Cimitirului 2, prin deschiderea unei noi secțiuni, S IV, cu dimensiunile 18 x 2 m și a trei casete cu suprafața totală de 19 m p. Au fost localizate patru morminte de inhumatie, numerotate M 21, 22, 23, 24, dintre care au fost cercetate trei, mormântul 23, situat în profilul de V al casei 2 nu a fost dezvelit. Cercetările au fost mult stânjenite de faptul că în secțiune a fost interceptat canalul de termoficare prin care se asigură încălzirea blocului de locuințe și două conducte de canalizare. Gropile mormintelor se situau la adâncimi cuprinse între 1,35 m și 1,97 m.

Mormântul 21, înhumat, copil, decubit dorsal, orientat S 3000%, depus într-o groapă dreptunghiulară cu dimensiunile 1,36 x 0,60 m, săpată până la adâncimea de 1,46 m față de nivelul actual de călcare. Oasele au fost destul de mult afectate de acizii din sol; s-au păstrat mai bine oasele brațelor, femurele, câteva vertebre și câteva coaste. A avut ca inventar 78 de mărgelile din sticlă de culoare albastră, mici, dispuse 54 în jurul gâtului și 24 la încheieturile mâinilor, iar două mărgelile din cornalină la nivelul capetelor superioare ale femurelor; lângă osul stâng al bazinului s-au observat resturile oxidate ale unui obiect din fier.

Mormântul 22, înhumat, matur, decubit dorsal, orientat S 2890%. Groapa dreptunghiulară, largă, cu colțurile de pe latura de N rotunjite, s-a observat de la adâncimea de 1,38 m și a fost săpată până la 1,74 m. Oasele, în general, bine păstrate, cu excepția coastelor, omoplatului și claviculei stângi. Craniul jumătate spre stânga - V, cu mandibula căzută; vertebrele superioare lipsesc. Brațele erau întinse pe lângă corp, cu palmele pe șolduri, picioarele întinse, paralele, cu labelle spre stânga.

Inventarul, bogat, era format din: 1. cercel din sârmă de bronz, la urechea dreaptă; 2. două mărgelile de coral și două de cornalină, la gât pe partea dreaptă; 3. cataramă de argint/bronz, lângă coloană; 4. mărgică de lut pictată, la partea inferioară a oaselor bazinului; 5. mărgică de cornalină, la jumătatea antebrațului drept; 6. mărgică de cornalină, între antebrațul stâng și osul bazinului; 7. mărgică de cornalină, lângă genunchiul stâng; 8. vas bitronconic cenușiu lucrat la roată, în fața labei piciorului stâng; 9. cuțit din fier puternic oxidat, la partea superioară a osului stâng al bazinului; 10. monedă *denarius* de argint de la Constantius II, sub osul stâng al bazinului; pe avers, bustul Împăratului, diademat, spre stânga; în exergă inscripția D N CONSTAN ... TIUS P F AUG; pe revers, într-o ghirlândă circulară, VOTIS XXX MULTIS XXXX (fiecare grup de litere și cifre formează un rând); la bază, între ghirlândă și un cerc perlat, SIRM.

Pe fundul gropii, de la nivelul craniului până la oasele bazinului, era un strat subțire de sol cenușos pigmentat cu negru, rezultat în urma descompunerii în absența aerului a unui pod de lemn așezat sub acea parte a corpului.

Mormântul 24, înhumat matur, decubit dorsal, orientat S 3100%, avea groapa mare, largă, dreptunghiulară, cu dimensiunile de 2,70 x 1,28/1,17 m; s-a observat la adâncimea de 1,62 m și cobora până la 2,25 m față de nivelul actual de călcare. Pe fundul gropii se afla un strat de pământ de umplură gros de 3 - 4 cm, peste care, în zona scheletului, era un strat de sol cenușos, gros de 2 - 3 mm, iar peste oasele scheletului se aflau dungi groase de 2 mm, dispuse în lungul gropii, formate din același material, rezultat în urma descompunerii unor scânduri de lemn în absența aerului.

Inventarul: 1. fibulă de bronz cu p. î. d.; 2. mărgică poliedrică de cornalină, la vârful humerusului stâng; 3. unsprezece mărgice de cornalină, în zona gâtului; 4. mărgică de cornalină, lângă vertebra a șasea lombară; 5. cuțit de fier puternic oxidat, lângă oasele antebrațului stâng, spre interior; 6. fusaiolă bitronconică, sub cotul drept; 7. strachină cenușie lucrată la roată, între călcăie, în afara labelor picioarelor.

Cele trei morminte cercetate în campania 2001 se înscriu, prin poziție, orientare, dispunere și inventar, în contextul deja definit al Cimitirului 2 de la Pietroasele. O mențiune deosebită merită descoperirea monedei de la *Constantius II*, care confirmă odată în plus datarea propusă anterior pentru această necropolă. De asemenea, se confirmă dispunerea în șiruri paralele a mormintelor de inhumație din acest monument funerar. [Eugen - Marius Constantinescu]

În sectorul *Valea Bazinului* a fost redeschisă secțiunea S 99, având dimensiunile 20 x 2 m, care a fost adâncită în această campanie cu 0,25/0,30 m. Stratul de cultură Latène, cu o culoare castanie și databil în mare în sec. II - I a. Chr. nu a fost încă epuizat, însă în jumătatea de E a S)), aflată mai sus decât jumătatea de V și în care ne-am adâncit mai mult (cca. 1,20 m), s-a observat că pământul, foarte tare, a căpătat o culoare gălbuie, iar materialul arheologic a devenit foarte rar. Având în vedere această situație, nu este exclus ca stratul steril să fie foarte aproape.

În ceea ce privește complexele cercetate, față de campania anterioară, avem următoarea situație:

CPL 2 (carourile 7 - 8) - Având în vedere dimensiunile, D = 2mp, și faptul că o parte se află în profilul de E al secțiunii, credem că acest complex reprezintă groapa unui bordei. Deși s-au săpat cca. 0,30 m, conturul acestui complex nu s-a modificat simțitor. Culoarea umpluturii a rămas castaniu închisă, cu mult pigment de cărbune și lipitură arsă. Materialul arheologic constă din fragmente ceramice (borcane decorate cu brâu alveolat și incizii paralele, castroane cenușii lucrate la roată, fructiere ș. A.), oase și bucăți mari de lipitură arsă.

CPL 3 (caroul 4) - acest complex, reprezentat de o groapă de formă ovoidală, s-a mai îngustat foarte puțin, umplutura având aceeași culoare cenușiu - gălbuie. Din materialul ceramic remarcăm un fragment de cană decorată cu incizii paralele, și o mărgică din pastă de sticlă de culoare galbenă ce are pe suprafața ei mici bumbi din pastă de sticlă de culoare portocaliu - albăstrui.

CPL 5 (caroul 9) - Spre deosebire de campania anterioară, când acest complex a fost desemnat drept vatră, anul acesta, în urma secționării, s-a observat că el reprezintă de fapt un cuptor. Din datele pe care le avem putem spune că forma cuptorului este ușor ovoidală, cu diametrul mare de

cca. 0,65 m, pereții având grosimi cuprinse între 6 - 8 cm. De asemenea s-a mai observat că această instalație cu rol de încălzire, era în directă legătură cu un complex adâncit, probabil locuință (CPL 6). Raportul dintre aceste două complexe precum și datarea lor rămâne o problemă ce va trebui rezolvată în campania viitoare. [Matei Sebastian]

Planșa 83

Note:

1. E. M. Constantinescu, M. Brudiu, M. D. Liușnea, D. Sârbu, S. Matei, în: *Cronica cercetărilor arheologice din România, Campania 2000*, 2001, p. 179 - 182, pl. 47
2. Ibidem, pl. 47

168. Pișcolț, com. Pișcolț, jud. Satu Mare

Punct: Lutărie

Cod sit: 138583.01

Colectiv: Nemeti Janos (MM Carei), Robert Gindele (MJ Satu Mare), Alexandru Romat (UBB Cluj)

Săpăturile arheologice din anul 2001 au fost realizate cu ajutorul excavator. Stratul arabil a fost decopertat mecanic și stratul de cultură manual Astfel au fost decopertate suprafețe de peste 600 m². Echipa de cercetare a fost format din: dr. Janos Nemeti, șef de șantier, responsabil epoca neolitică și epoca fierului, Robert Gindele, responsabil sec. IV-V, Muzeul Județean Satu Mare, studentul Alexandru Romat (UBB).

Epoca neolitică

În campania de săpături din anul 2001 pentru dezvelirea integrală a complexelor nr. 66 și 63 am deschis o suprafață de 5 X 4 m și caseta a 5 X 3 m.

Ambele complexe (nr.63 și 66) au fost integral dezvelite, având ca conținut un bogat material ceramic, litic și oase de animale. În partea superioară a complexului nr. 63 a fost surprins un strat gros de 0,40-0,45 m de culoare neagră închisă cu o ceramică specifică grupului Pișcolț - finala fazei mijlocii. Restul gropii conținea ceramică specifică fazei mijlocii a grupului Pișcolț- având pictura realizată cu smoală bituminoasă, groapa nr. 63-integral se include în faza mijlocii a grupului Pișcolț.

Epoca fierului

În stratul de cultură dezvelită manual am surprins câteva mici depuneri de ceramică celtică, LTC1 și o mică groapă nr. 71 cu puține materiale de ceramică celtică, este de LTC1

Complexele din sec. IV-V

Complex 72. Groapă de provizii conturată la adâncimea de 0,6 m, forma gurii este ovală, cu diametrul de 1,30 X 1,40 m, peretele coboară oblic, fundul este netezit, adâncimea este de 0,88 m.

Complex 74. Groapă de provizii, conturată la adâncimea de 0,65m, forma gurii este ovală, cu diametrul de 1,48 X 1,90, formă tronconică în secțiune, cu diametrul fundului de 2,40 m, adâncimea de 1,85 m.

Complex 75. Groapă de provizii, cercetată parțial, conturată la adâncimea de 0,65 m, forma gurii este probabil ovală, cu diametrul de 1,30 m, forma tronconică în secțiune, cu o treaptă pe partea nordică, cu diametrul fundului de 2,10 m, cu adâncimea de 2 m. Secțiunea în profilul suprafeței: strat arător, negricios, de 0,38 -0,40 m; strat de cultură antic, compact, cenușiu închis, de 0,20 -

0,22 m; umplutura complexului, foarte afânat, cenușiu, cu multă cenușă și lentile horizontale de lut galben.

Complex 76. Groapă de provizii, conturată la adâncimea de 0,70 m, forma gurii este ovală, cu diametrul de 1,12 X 1,40 m, formă tronconică în secțiune, cu diametrul fundului de 1,86 m, cu adâncimea de 1,50 m.

Complex 77. Groapă cultică? conturată la adâncimea de 0,70 m, forma gurii este ovală, cu diametrul de 0,88 X 1 m, formă tronconică în secțiune, cu un parapet de lut cruțat lângă pereți, cu diametrul maxim de 1,26 m cu adâncimea de 1,32 m. Pe parapetul de lut cruțat au fost așezate trei vase, o lamă de fier și un celt hallstattian probabil refolosit.

Complex 78. Groapă de provizii, conturată la adâncimea de 0,70 m, forma gurii este ovală, cu diametrul de 1,30 X 1,40 m, formă tronconică în secțiune, cu diametrul fundului de 2 m, cu adâncimea de 1,70 m.

Complex 79. Complex cu groapă de provizii, conturată la adâncimea de 0,50 m, forma este ovală, cu un capăt scurt în formă neregulată, cu diametrul de 3,60 X 2,10 m, pereții coboară oblic la adâncimea de 0,94 m, fundul netezit. Din centrul complexului coboară o groapă de provizii, forma gurii este ovală, cu un capăt scurt în formă neregulată, cu diametrul de 3,60 X 2,10 m, pereții coboară oblic la adâncimea de 0,94 m, fundul netezit. Din centrul complexului coboară o groapă de provizii, forma gurii este ovală, cu diametrul de 1,08 X 1,36 m, formă tronconică în secțiune, cu diametrul fundului de 1,96 m, cu adâncimea de 1,90 m.

Complex 80. Groapă de provizii, conturată la adâncimea de 0,50 m, forma gurii este ovală, cu diametrul de 1,12 X 1,60 m, formă tronconică în secțiune, cu diametrul fundului de 2 m, cu adâncimea de 1,48 m.

Complexele cercetate în anul 2001 sunt gropi de provizii și probabil o groapă cultică. Aceste gropi de provizii au fost săpate în spatele locuințelor. Pe dispunerea lor se poate observa, că au fost săpate în șiruri paralele. Materialul arheologic recoltat constă în fragmente ceramice cenușii și roșiatici, modelate la roată, cu motive lustruite, foarte puține fragmente ceramice modelate cu mâna, oase e animale. Piese mai importante sunt câteva lame de cuțit și seceri, precum și un capăt de arc reflex din os. Separat trebui să analizăm complexul 77, groapa cultică. Acest complex este diferit față de celelalte prin dimensiunile mai reduse și prin parapetul de lut cruțat lângă pereți. Cele trei vase (un castron și o oală cenușie, modelată la roată, cu motive lustruite, un borcănaș modelat cu mâna, cu toartă supraînălțată) au fost așezate pe acest parapet împreună cu o lamă de fier și un celt hallstattian refolosit.

Abstract

The 2001 excavations were made using an excavator. The arable stratum was mechanically uncovered and the culture stratum by archaeological diggings. In this way, there were uncovered more than 600 m². For the Neolithic Age it was continued the research of the complexes no. 63 and 66. The complex was gradually filled in the middle phase of the Piscolt Group. From the Celtic Iron Age it was discovered only a small pit (no. 71), with less material. The most numerous complexes are datable in 5th century BC, but they are provision pits. We noticed a "cult" pit from V-th century, with three complete vessels and a hallstattian celt.

In 2001 we succeeded in recognizing the Northern limit of the settlements. We found out more vessels to be reconstituted from Neolithic Age, three complete vessels and ends of bone reflex arch from 5th century BC.

For the future researches we would like to determine the southern limit of the settlements, this being, also, the final stage of the research.

169. Platonești, com. Săveni, jud. Ialomița

Cod sit: 94410.01

Colectiv: Gheorghe Matei, Radu Coman (MJ Ialomița)

Situl este o necropolă birtuală medieval-timpurie de tip Dridu, sec. VIII-X p. Chr.

Obiectivul cercetării din anul 2001 a fost urmărirea extinderii mormintelor spre latura nordică și nord-estică a sitului, a tipului de înmormântare, a distribuției mormintelor în necropolă.

În campania 2001 s-au efectuat cercetări pe opt secțiuni: S45, 47, 48, 49 cu lungime de 56x3 m și S46, 50, 51, 52 cu lungime de 28x3 m, pomindu-se de la M594, în total 90 de morminte.

Mormintele se clasifică astfel:

A. morminte de inhumatie:

- Inhumatie fără inventar - 6 morminte;
- inhumatie cu inventar - 12 morminte;
- cenotaf - mormânt.

B. morminte de incineratie:

- Incineratie în umă - 35 morminte;
- Incineratie în groapă - 36 morminte.

A.1 Morminte de inhumatie fără inventar: M 507, 512, 513, 514, 562, 590. Mormintele au orientarea N-S (M 512, 513, 514, 562), S-N (M 507) și E-V (M 590).

A.2 Morminte de inhumatie cu inventar: M 508, 510, 531, 532, 533, 535, 553, 554, 555, 560, 561, 580. Mormintele au orientare predominant N-S (M 508, 531, 535, 553, 554, 560, 561). Orientate E-V sunt: M 532, 533. Singurul mormânt orientat E-V este M 510.

Menționăm că din aceste 12 morminte, patru sunt de copii (M 510, 533, 560, 561).

Ca inventar întâlnim: vas în zona piciorului stâng (genunchi), cataramă, cercel, lame de cuțit și chiar un picior de pahar (de culoare verde) (în M 555).

A.3 Singurul mormânt cenotaf (M 583) are orientarea gropii N-S, iar în zona centrală s-au găsit fragmente ceramice de la un vas (Dridu).

B.3 Morminte de incineratie în umă: M 509, 518, 519, 520, 521, 523, 524, 525, 526, 528, 529, 530, 541, 542, 544, 545, 546, 547, 550, 551, 552, 565, 567, 568, 570, 571, 572, 573, 574, 577, 579, 581, 584, 593, 594. Vasele folosite ca umă sunt: vas-borcan (din pastă de uz comun), vas-borcan (din pastă fină) și oală cu două torți (din pastă fină).

Urmele, vasele-borcan, din pastă fină, tot de dimensiuni mari (lucrate la roată) au culoarea cenușie sau roșiatică, lustruite la exterior.

Urmele oală, din pastă fină, de dimensiuni mari, de culoare cenușie au două toarte diametral opuse.

Singura umă confecționată din caolin dobrogean este cea din M 546.

De remarcat că unele au capac. Capacul fiind din vase întregi sau sparte pe jumătate (M 570, 593) sau fragmente ceramice (M 526, 541).

Mărcile întâlnite la urne sunt: marca stea în șase colțuri înscrisă în cerc (M 546) și cerc tăiat de linii (M 585).

Ca inventar printre oasele calcinate din umă s-au găsit cuțite, cercei (M 526, 530, 542, 594), două brățări (bronz) și două coliere.

B.2 Morminte de incineratie în groapă: M 505, 506, 511, 515, 516, 517, 522, 527, 534, 536, 537, 538, 539, 540, 543, 548, 549,

556, 557, 558, 559, 563, 564, 565, 566, 569, 575, 576, 578, 582, 585, 586, 587, 588, 589, 591, 592.

Gropile sunt rotunde; au diametrul de 0.40 m, se adâncesc până la -0.50/-0.60 m și conțin oase calcinate. Ca inventar în gropi întâlnim foarte des fragmente ceramice și lame de cuțit din fier (M 536, 541, 563, 576), catarame din fier și bronz (M 517, 543), vase borcan mici, din pastă fină, de culoare roșiatică-cenușie (M 517, 539, 585, 587, 588). Mai rar întâlniți sunt cerceii (M 585).

Toate materialele arheologice sunt depozitate la Muzeul Județean Ialomița, fiind în curs de restaurare și inventariere.

Obiectivul următoarelor cercetări este continuarea lor în zona nord-estică și nord-vestică, după cum se grupează momintele, în vederea delimitării extinderii necropolei și stabilirea distribuției momintelor.

170. Plopiș, com. Plopiș, jud. Sălaj

Punct: Cucleu

Cod sit: 142346.01

Colectiv: Ioan Bejinariu - responsabil (MJIA Zalău), Dan Sana (Univ. Alba Iulia)

Localitatea Plopiș se află în sud-estul jud. Sălaj, în bazinul superior al râului Barcău, la poalele Munților Plopiș. Stațiunea arheologică cercetată se află la NV de centrul localității, la cca. 500 m N de pârâul "Valea Mare". Este vorba despre un promontoriu mai greu accesibil pe laturile sudică, vestică, respectiv estică, dar bine articulat de dealurile aflate la N de pârâul amintit, printr-o amplă șa de legătură. Stațiunea este cunoscută din vara anului 1997 când a fost descoperită cu ocazia unei periegeze de către colegii Sanda și Dan Băcuet-Crișan de la Muzeul din Zalău. În momentul debutului sondajelor arheologice o porțiune din versantul sud-vestic al dealului era vizibil afectată de eroziunea naturală și de acțiunea oamenilor. În acest sector ne-am propus să începem investigarea arheologică deoarece în profilul martorului de eroziune era vizibil un strat de cultură din care au fost adunate materiale arheologice în repetate rânduri. Ne-am propus pentru început lămurirea apartenenței culturale a locuirii și obținerea unor date referitoare la stratigrafia sitului în acest sector. Inițial a fost deschisă o casetă (C. 1) cu dimensiunile de 4 x 3,5 m, iar apoi o alta (C. 2) de 4 x 1,5 m aflată 1 m NV de prima. Nevoile financiare (și lipsa mâinii de lucru) nu au permis sondaje mai ample în această primă etapă. Din păcate, s-a putut constata că în acest sector stratul de cultură a fost distrus cu ocazia unor lucrări vechi de terasare a versantului pentru viticultură. S-a păstrat un strat de cultură doar pe porțiunea dintre terase (unde nu s-a intervenit mecanic), dar având aspectul unor scurgeri produse probabil în momentul executării lucrărilor respective. Acest strat a fost mai bine evidențiat în profilul nordic casetei C. 1 și în caseta C. 2. În acest strat a apărut majoritatea covârșitoare a materialelor arheologice.

Ceramica reprezintă categoria cea mai bine reprezentată numeric. Este vorba însă doar de fragmente de dimensiuni reduse, puține exemplare pretându-se la o restaurare parțială. Datorită caracteristicilor solului (acid și umed) majoritatea fragmentelor sunt prost păstrate. În cazul categoriei de uz comun avem de-a face cu vase de provizii de dimensiuni medii cu buza ușor răsfrântă, lucrate dintr-o pastă omogenă, bine arsă. Drept degresant s-au utilizat în acest caz pietriș și bucăți de mică iar suprafețele nu sunt finisate (în majoritatea cazurilor aceste vase au o suprafață zgrunțuroasă). Decorul acestei categorii se reduce la alveole

pe marginea răsfrântă a buzei sau la brăuri alveolate dispuse imediat sub buză. Într-un caz avem de-a face cu un decor de linii incizate în zig-zag dispuse pe interiorul buzei. Ceramica categoriei fine este lucrată dintr-o pastă omogenă, bine arsă, în amestec cu nisip fin și paiețe de mică. Suprafețele sunt de obicei netezite, dar slipul a dovedit o slabă aderență. Apar mai ales străchini-castroane, chiar și un exemplar cu buza lobată, dar sunt bine reprezentate și așa numitele ulcele (Chidioșan). Decorul acestei categorii este mai bogat, vădind totuși o accentuată "lipsă de inspirație". Apar mai ales caneluri oblice, de diferite lățimi, precum și benzi hașurate "în rețea" sau simplu cu linii înclinate, precum și triunghiuri realizate din linii incizate. Un element important îl reprezintă apariția decorului tip "*besenstrich*" precum și a celui realizat în tehnica "*kammstrich*" pe câteva fragmente. În afara fragmentelor ceramice mai sus descrise au fost descoperite un fragment de roțiță din lut și un așa numit "cap de băț". O singură piesă de metal a fost descoperită în campania anului 2001 - o dăltiță plată din bronz (L - 4,6 cm, l max. - 1cm), asemănătoare celei descoperite în nivelul 2 al așezării de la Derșida "*Dealul lui Balota*".

În ciuda caracterului restrâns al sondajului, materialele descoperite incită la o continuare a cercetărilor prin sondarea unor noi zone ale sitului, ce ar fi putut scăpa neatins de lucrările de amenajare moderne. Ceramica și celelalte artefacte descoperite pot fi atribuite fără rezerve culturii Wietenberg. În cadrul repertoriului de forme și decor al acestei culturi își află analogii clare materialele descoperite la Plopiș "*Cucleu*". Faptul că nu apar elemente de decor și tehnici definitorii pentru fazele avansate ale acestei culturi (spirală, meandru, împunsăturile succesive în canal lat), sărăcia decorului, precum și apariția unor fragmente decorate cu *Besenstrich* sau *Kammstrich* (fără a absolutiza importanța acestor elemente) ne determină să atribuim materialele Wietenberg descoperite fazei de debut a culturii Wietenberg. Dealtfel analogiile cele mai apropiate le găsim în așezări atribuite fazei timpurii a acestei culturi (Suatu - "*Fâneața de Jos*"), fără a uita în primul rând analogiile furnizate de nivelul 1 (cel mai timpuriu) al așezării de la Derșida. Cronologic faza I a culturii Wietenberg este încadrată în etapa de început a bronzului mijlociu (BM I) din zona NV a României, ceea ce corespunde sfârșitului etapei R BA1 - începutul R BA2.

În campania anului 2001 au fost luate măsuri pentru stoparea eroziunii naturale a sitului prin consolidarea versantului cu vegetație specifică zonei de luncă.

Materialele rezultate din campania anului 2001 sunt inventariate și se păstrează la Muzeul Județean de Istorie și Artă din Zalău.

171. Plosca, com. Bistreț, jud. Dolj**Puncte: Cabana de metal, Ferma 2**

Cod sit: 70931.02, 70931.03

Colectiv: Ion Motzoi-Chicideanu - responsabil (IAB), Monica Chicideanu-Șandor (FIB), Florin Ridiche (MO Craiova), Sorin Oanță-Marghitu (MNIR), Bogdan Tănăsescu (MJ Giurgiu), Constantin Ciuculescu, Nicușor Sultana (masterand FIB), studenți FIB, Univ. Craiova

Săpăturile din campania 2001 s-au desfășurat în două puncte distincte, deși aflate la mică distanță unul de altul. Ambele sunt situate pe malul de S al actualului Bazin 1, în fapt Lacul Bistreț, vis-à-vis de satul Plosca, comuna Bistreț, județul Dolj. Locul este denumit de localnici *Cabana de metal*, după o magazie pentru furaje, distrusă de apă prin anii 1985-1986. Cel de al doilea punct, denumit convențional *Ferma 2*, se găsește la cca. 150 m E de primul, în fața fermei pomicole nr. 2.

1. Cimitirul de incinerare din epoca bronzului

În punctul *Cabana de metal*, situat pe un ieșind al malului, a fost continuată cercetarea cimitirului de incinerare din epoca bronzului, cultura Gârla Mare. Dat fiind că în campaniile 1999-2000 a fost săpată o suprafață destul de mare de-a lungul malului, în zona direct afectată de eroziune, săpătura din anul acesta a început cu trasarea a două noi suprafețe situate la S și la E de vechile suprafețe, scopul principal fiind surprinderea eventualei limite de S a cimitirului. Datorită unui drum de circulație pentru vehiculele fermei piscicole, nu s-a putut dezvolta săpătura decât până în preajma acestuia. Dincolo de drum a mai rămas o zonă lată de cca. 20-30 m până la baza actualului dig RAIF, zonă în care sunt interzise orice fel de săpături. Zona cercetată în 2001 a fost cel mai mult afectată de lucrările de îmbunătățiri funciare din anii 1968-1971. Către SE se mai păstrează un strat de nisip eolian, gros de cca. 0,1/0,2 m, sub care se găsește un strat negru-cenușos, cu mult nisip în compoziție. Grosimea acestuia variază între 0,2/0,45 m. La partea superioară au fost descoperite cioburi Dridu, alături de bucăți de chirpici, ce documentează o locuire în cea mai mare parte distrusă. Sub acestea se găsesc ceva mai multe fragmente ceramice Basarabi, material asemănător fiind din abundență pe plaja malului. Este vorba în special de fragmente de străchini cu marginea arcuită spre interior, fragmente de cești - mai puține, cioburi de la vase de uz comun. Decorul ceștilor și străchinilor constă din caneluri sau motive incizate și adesea incrustate cu substanță albă. Locuirea Basarabi este bine documentată pe malul de S în zona punctului *Cabana de metal*, aici fiind culese de pe plajă încă din anul 1983, numeroase fragmente ceramice și alte materiale cum sunt o fibulă din bronz cu scut beotic, 3 vârfuri de lance, o figurină zoomorfă miniaturală reprezentând un cal. Anul acesta au fost recuperate de pe plaja din fața săpăturii două vârfuri de săgeată din bronz și un vârf de cuțit. Din păcate, în lipsa unor complexe clare, nu putem aprecia caracterul sitului Basarabi. Materialele Basarabi se găsesc peste resturi - cioburi și puțini chirpici - ce pot fi atribuite așa numitei culturi Vârtop de la începutul primei epoci a fierului, caracteristica lor fiind dată de decorul canelat al vaselor. La partea inferioară a depunerii negru-cenușoase au apărut fragmente ceramice Gârla Mare ce provin, în parte măcar, de la morminte deranjate sau distruse. Săpătura din august 2001 a reușit să stabilească limita sudică a zonei funerare ce se află la cca. 20 m de actualul aliniament al malului.

Către V, de-a lungul malului, situația stratigrafică este diferită în sensul că straturile de nisip eolian și depunerea neagră cenușoasă au fost îndepărtate cu buldozerele în anii 1968-1971, complexe Gârla Mare apărând la mică adâncime, uneori chiar la -3 cm de la actualul nivel de călcare. Cercetarea plajei și a malului către V a pus în evidență două fapte. Mai întâi au fost observate resturi de morminte de incinerare distruse, documentate prin fragmente de oase calcinate și cioburi răspândite pe plajă la piciorul malului, fapt ce probează că cimitirul Gârla Mare s-a extins către apus, cel puțin până la punctul în care în 1994 a fost salvat un mormânt Gârla Mare (M. 1 pe plan), punct situat la cca. 100 m V de marginea săpăturii din campania 2000. În această parte însă răzuirea cu buldozerul a fost făcută până la solul viu, abia către punctul în care a fost găsit M. 1 fiind evident stratul negru-cenușiu, acoperit însă de un strat gros de cca. 0,6/0,8 m de nisip, ceea ce pune problema unei săpături costisitoare în condițiile lipsei forței de muncă. Din această cauză săpătura s-a restrâns la o secțiune, S. I. h, lungă de 22 m și lată de 2m, orientată V-E, aprox. de-a lungul malului, pornind de la latura de V a S. I. g, scopul fiind acela de a identifica eventuale complexe funerare. Săpătura nu a depășit -0,4 m în adâncime, dat fiind faptul că secțiunea a fost trasată în zona unde decapările cu utilaje grele au fost cele mai severe. La cca. 7 m de capătul de E, la -0,1/0,5 m au fost descoperite într-un sol cafeniu-cenușos, ce stătea direct pe solul galben, steril din punct de vedere arheologic, trei grupuri de cioburi dispartate, provenind de la tot atâtea vase sparte pe loc. În jurul loc s-au găsit și fragmente mici de oase calcinate, totul indicând că este vorba de resturi de morminte distruse cu ocazia decapărilor. Fragmentele ceramice proveneau de la două castroane și de la o ceașcă, toate cu decor tipic Gârla Mare. Cum însă nu au mai fost surprinse și alte elemente care să permită precizarea unor complexe funerare, grupurile de materiale nu au fost marcate ca morminte propriu zise, fiind considerate materiale deplasate de la locul lor inițial. Către capătul de V al S. I. h, chiar în locul unde aceasta atinge malul lacului, a fost descoperit M. 50. La cca. -0,15 m de la actuala suprafață a terenului, a fost găsit un fragment mare de la un vas, posibil kantharos, alături de care se mai găseau și alte cioburi de la el ca și altele de la un castron cu o toartă. Lângă ele se găseau, evident împrăștiate, oase calcinate sfărâmate. La cca. 5 cm mai jos, tot în solul cafeniu, a fost descoperită o grămadă de oase calcinate, grupate, dedesubtul lor găsindu-se și câteva fragmente de vas, probabil de la fundul urnei. Este evident un mormânt de incinerare, distrus în cea mai mare parte de decapările din 1968 ca și de eroziunea malului. În taluzul malului, în această zonă se mai pot observa către V resturi de oase calcinate și fragmente ceramice, iar pe plajă se găsește o cantitate remarcabilă de cioburi Gârla Mare, ceea ce indică cu siguranță că în zonă au mai existat și alte morminte distruse în același fel. De altfel, M. 1 și 2 descoperite în 1993 și 1994 se găsesc plasate la cca. 70 m mai spre V de M. 50, ceea ce demonstrează că cimitirul a avut o suprafață destul de mare, foarte probabil însă cea mai mare parte a sa găsindu-se în partea de teren distrusă de apă în ultimii 30 de ani. În restul secțiunii s-au descoperit fragmente ceramice izolate, toate aparținând culturii Gârla Mare. Pentru completarea cercetărilor din campania precedentă a fost prelungită spre S secțiunea S-g, scopul principal

fiind cercetarea în plan a Cpl. 21 și verificarea și în această zonă a cimitirului de incinerare. Imediat sub actualul strat vegetal s-a ajuns la solul cafeniu ce suprapune direct solul galben viu. A fost surprinsă pe plan și jumătatea de S a Cpl. 21, iar prin răzuiri repetate au mai fost descoperite Cpl. 23 și două alveolări ale stratului cafeniu, dar lipsite de material.

În jumătatea sudică a Cpl. 23 au fost descoperite cioburi Gârla Mare disparate ca și un fragment ceramic roman târziu, antrenat pe un gang de animal. Reamintim că în campania 2000 în Cpl. 21 fusese descoperit un pandantiv de bronz de tipul Herzförmigehänger, specific grupului Gârla Mare. Nici structura și nici materialul arheologic din Cpl. 21 nu ne permit o precizare a caracterului său. În mod cert, în lipsa materialului osteologic, nu poate fi vorba de un mormânt. Nici posibilitatea ca Cpl. 21 să reprezinte un cenotaf nu poate fi reținută, dat fiind că M. 39, un cenotaf descoperit anul trecut, avea inventarul tipic unui mormânt de incinerare, deși nu conținea oase calcinate. Din aceste motive nu putem reține decât faptul că acest complex nu este decât o groapă cu puțin material ceramic și o piesă de port, groapă situată în cadrul zonei funerare, eventual în legătură cu unele detalii de ceremonial funerar adiacente unor înmormântări. La cca. 0,5 m spre S de Cpl. 21, la -0,22 m a fost descoperit Cpl. 23, de forma unei pete circulare cenușii, cu diam. de 0,8 m și adâncă de doar 0,05 m. În umplutură au fost descoperite doar câteva cioburi, dintre care doar două aveau decorul tipic Gârla Mare. În lipsa unor elemente clare nu putem avansa nici o interpretare a acestui complex. Către V, la cca. 2,5 m și la -0,18 m a fost surprins un grup de fragmente ceramice oarecum disparate, dintre care se remarcă, în primul rând, un fragment de statueta antropomorfă, alături de care s-au descoperite fragmente de castroane cu decor tipic Gârla Mare și câteva torți de cești, fiind în mod evident vorba de resturi de la un alt mormânt de incinerare distrus de buldozer și al cărui loc nu a putu fi precizat.

2 - Așezarea din epoca bronzului

În cursul campaniilor din anii 1999-2000 către E de punctul *Cabana de metal*, au fost descoperite pe plajă materiale ceramice care atestau o locuire din epoca bronzului anterioară culturii Gârla Mare. Materialele acestea se concentrează în fața Fermei pomicole nr. 2 a fostului IAS Corabia, de la care am preluat și denumirea convențională a punctului. Documentarea privind perioada timpurie a epocii bronzului în zona lacului Bistreț este deficitară astfel că pentru prima oară se ivea prilejul unei cercetări privind evoluția arheologică anterioară culturii Gârla Mare.

Din punct de vedere stratigrafic situația se prezintă după cum urmează: sub un sol vegetal gros de cca. 0,03-0,05 m, se întinde un sol cafeniu, lutos, gros de cca. 0,2/0,3 m, sub care se găsește imediat loessul galben care reprezintă solul steril arheologic (pământul viu). În depunerea cafenie au fost identificate resturile unei așezări distruse în special de apă, așezare ce poate fi plasată în prima parte a epocii bronzului. Deși suprafața cercetată nu a avut dimensiuni mari au putut fi identificate câteva complexe alcătuite din chirpici și fragmente ceramice, uneori și pietre. Materialul ceramic se poate împărți în două categorii mai mari: de uz comun și "fină". Pentru prima categorie cioburile provin de la vase lucrate dintr-o pastă mai puțin îngrijită, cu cioburi pisate și nisip cu bobul mare. Formele principale, atât cât s-au putut reconstitui este vasul cu corp bombat, cu gât scurt și marginea ușor evazată, caracteristica fiind dată de suprafața brăzdată cu măturica, așa zisul decor Besenstrich. Cioburile aparținând categoriei a doua provin de la vase lucrate din pastă fină cu nisip bine cernut și arse îngrijit. Formele ce au

putut fi reconstituite sunt castronul și ceașca. Pe câteva fragmente se mai păstrau resturi de decor cu motive incizate. După materialul ceramic, așezarea poate fi apropiată grupei Verbicioara.

3 - Cercetări de suprafață

De pe plajele din vecinătatea punctului *Cabana de metal* a fost adunat **material ceramic aparținând culturii Gârla Mare, primei epoci a fierului - grupa Vârtop -, culturii Basarabi și culturii Dridu**. De o însemnătate aparte sunt câteva piese din bronz: un vârf de cuțit și două vârfuri de săgeată, toate din bronz.

Ca de obicei, colectivul șantierului a efectuat verificări de suprafață în zona lacului Bistreț. Din păcate, nivelul crescut al apei în acest an a restrâns din posibilități, dar totuși au fost verificate punctele *Ferma 3*, unde materialul de pe plajă pare a indica existența unui alt cimitir Gârla Mare (dintre materialele recuperate se remarcă două fragmente de statuete antropomorfe) cu înmormântări de tip Bistreț-Ișalnița, și punctul *Malu Mare* de pe grindul Ostrovogania (în bazinul 2, în fața localității Cârna/Dunăreni, com. Goicea) unde a fost verificată situația așezării Coțofeni distrusă parțial de un canal. [Ion Motzoi Chicideanu]

Punctul *Ferma 2*.

În perioada 15 august - 3 septembrie 2001 s-au efectuat săpături arheologice în punctul *Ferma 2*. Finanțarea cercetării a fost asigurată de fonduri ale Ministerului Culturii prin intermediul Muzeului Național de Istorie a României. Punctul *Ferma 2* este situat la aprox. 100 m E de necropola Gârla Mare, pe malul de S al Lacului Bistreț, în dreptul localității Plosca. Zona fiind puternic afectată de eroziunea naturală datorată apei lacului săpătura arheologică a căpătat un caracter de salvare.

De pe plaja din dreptul acestui punct au fost adunate fragmente ceramice decorate cu striuri, triunghiuri incizate, fragmente de cupe. În anul 2000 s-a încercat stabilirea caracterului obiectivului arheologic din acest punct și a stratigrafiei acestuia prin efectuarea unui sondaj de 10 x 1 m, notat S.I, orientat N-S, perpendicular pe malul lacului, săpătura fiind finalizată în 2001. Stațiunea din acest punct este o așezare cu următoarea stratigrafie: nisip galben, care apare la adâncimea de aprox. -0,90 m, suprapus de un strat gros de 0,25 - 0,30 m de nisip de culoare galben-roșcată (ambele sterile din punct de vedere arheologic); un strat de culoare cenușie cu grosimea de 0,20 m (nivelul I) suprapus de un altul de culoare neagră (nivelul II); deasupra există o depunere subțire (0,07 - 0,10 m) de nisip eolian, suprapusă de solul vegetal. În ambele niveluri de locuire apar multe fragmente ceramice, bucăți și pigmenți de chirpici și cărbune, fragmente de vatră, oase de animale. În stratul de nisip de culoare galben-roșcată materialul arheologic este în poziție secundară, antrenat de gangurile de animale. În nivelul I (inferior) s-au descoperit câteva fragmente ceramice din pastă cenușie, cu nisip în compoziție, decorate cu striuri verticale, un vas fragmentar cu pereți subțiri din pastă gălbuie, decorat sub margine cu un șir de puncte imprimare. Materialul din nivelul II (superior) este amestecat: ceramica striată, asemănătoare cu aceea din nivelul inferior, apare alături de ceramica de tip Bistreț-Ișalnița (lobi din pastă fină, de culoare neagră, lustruită) sau de factură hallstättiană (fragmente de cești din pastă fină neagră-cenușie cu o toartă cu secțiunea semiovală, decorată pe mijloc cu o

incizie lată și pe margini cu două benzi umplute cu linii paralele, oblice). În capătul de N al secțiunii S. I, la adâncimea de -0,57 m, a fost surprinsă limita de E a unei gropi (notată CPL1). În profilul de V a secțiunii s-a observat că groapa a fost săpată de la baza nivelului inferior și se adâncea în stratul de nisip galben-roșcat. În urma studierii profilului s-a observat că în umplură, pe lângă fragmente ceramice, oase și cărbune apar și bucăți mari de chirpic.

Pentru a surprinde restul complexului a fost deschisă la V de S. I, păstrând un martor de 0,20 m, o secțiune (S. II) cu dimensiunile de 4 x 3 m, orientată N-S, perpendicular pe malul lacului. Stratigrafia este aceeași: nisip galben-roșcat (steril din punct de vedere arheologic) suprapus de două depuneri de pământ de culoare cenușie (nivelul I) respectiv neagră (nivelul II), ultimul puternic afectat, parte superioară fiind rasă de lama scraper-ului în acțiunea de construire a digului cu ocazia transformării lacului în fermă piscicolă; aceste depuneri sunt suprapuse la rândul lor de un strat de nisip eolian și de solul vegetal. În ambele niveluri de locuire s-au descoperit fragmente și pigmenți de chirpici și cărbune, bucăți de lipitură de vatră, oase de animale și fragmente ceramice. Complexe arheologice au fost găsite doar în nivelul inferior. În colțul de N-E al secțiunii a fost cercetat restul complexului CPL 1, o groapă cu bucăți de chirpici, pământ ars și fragmente ceramice, în umplură. După desenarea profilului complexului s-a trecut la demontarea martorului. Groapa, de formă ovală cu dimensiunile de aprox. 1,20 x 1 m și adâncă de 0,50 m, a fost umplută cu bucăți mari de chirpici puternic ars, lipite între ele, unele fățuite, amestecate cu pământ ars, fragmente de lipitură de vatră, bucăți de cărbune și fragmente ceramice, unul decorat cu măturica, un ciob decorat prin împunsături succesive, un fragment dintr-o ceașcă din pastă neagră, lustruită. Aproape de fundul gropii, în jumătatea de E, s-a descoperit un fragment de rășniță de piatră. Groapa era căpăcuiată de o masă de chirpici și cioburi, toate atipice peste care zăcea fundul unui vas spart pe loc, în care au apărut mai multe bucăți de chirpic.

În capătul de N al S. II s-a cercetat un alt complex (CPL 2), o masă de fragmente de chirpici, unele fățuite pe o parte, de formă circulară cu diametrul de aprox. 0,30 m. La secționare, complexul se prezintă sub forma unei lipituri de pământ galben grosă de 2-3, cu partea de pe nivelul de călcare fățuită. Deasupra luteiilor au fost prinse bucăți mici de chirpic. Interpretarea complexului este incertă, sub luteială nefiind prezentă arsura care ar fi dus la concluzia că am fi avut de a face cu o vatră. Lângă acest complex au apărut un fragment ceramic decorat cu striuri dispuse în rețea și un fragment de pahar din pastă galbenă, cu marginea rășfrântă, decorată cu creștături. În colțul de S-V al secțiunii a fost cercetată jumătatea unei gropi (CPL 3) care avea în umplură doar câteva bucăți mici de chirpic.

La E de S. I, păstrând un martor de 0,20 m, a fost deschisă o altă secțiune (S. III) cu lungimea de 4,42 m la V și 4,50 m la E, lățimea de 3 m, orientată N-S, perpendicular pe malul lacului. Stratigrafia este aceeași ca în celelalte două secțiuni, nivelul superior fiind afectat într-o măsură mai mare de lama scraper-ului. Singurul complex descoperit este o groapă (CPL 4) care aparține la fel ca și celelalte complexe nivelului I. Groapa se adâncește cu 0,20 m din stratul cenușiu în nisipul galben-roșcat și are diametrul surprins în secțiune de aproape 0,50 m, restul complexului fiind în martor. Complexului îi aparțin fragmente de la un vas mare, acoperit cu slip roșu și decorat cu linii incizate dispuse în rețea. În depunerea cenușie alături de multe fragmente

ceramice atipice s-au descoperit câteva cioburi decorate cu striuri și o margine de vas decorat pe partea interioară cu un motiv realizat din linii incizate dispuse în rețea și incrustat cu pastă albă. Spre capătul de S al secțiunii jumătatea unui vas-borcan de mari dimensiuni, decorat cu striuri, zăcea direct pe nivelul de călcare, fără a face parte dintr-un complex arheologic, lângă el descoperindu-se doar câteva cochilii de scoici. Materialul ceramic descoperit în depunerea de pământ de culoare neagră (nivelul II) este amestecat, fapt observat și în celelalte secțiuni. Alături de fragmente ceramice decorate cu striuri, tipice nivelului inferior, apar cioburi de tip Verbicioara (decorate cu motive triunghiulare incizate, o toartă decorată cu romburi înlântuite), o margine de vas de tip Bistreț-Ișalnița, sau fragmente de factură hallstättiană (margini de vase decorate cu brăuri, un fragment de ceașcă cu o toartă).

În urma săpăturilor începute în 2001, în punctul Plosca-Ferma 2 a fost documentată o așezare cu două niveluri de locuire. Prezența materialului ceramic decorat cu striuri în nivelul inferior indică o datare a locuirii la începutul perioadei mijlocii a epocii bronzului, la nivelul așa-zisului "orizont al ceramicii decorate cu măturica". Cele patru complexe cercetate până acum aparțin acestei perioade. Prezența acestui stil ceramic în raza Lacului Bistreț este importantă din două puncte de vedere. În primul rând perioada de timp cuprinsă între descoperirile de tip Coțofeni și cele Gârla Mare era documentată doar prin câteva morminte Verbicioara. Așezarea din punctul Ferma 2 umple acest gol cronologic. În al doilea rând, ceramica striată, care aparține unui stil ceramic cu o arie largă de răspândire în bazinul mijlociu și inferior al Dunării, apare la Bistreț asociată, inclusiv în același complex (CPL 1) cu o specie ceramică de factură diferită, decorată prin incizie, cu motive în rețea și incrustată cu pastă albă sau ceramică din pastă fină, de culoare neagră, lustruită, uneori decorată prin împunsături succesive.

Materialul arheologic din stratul superior, puternic afectat de lucrările de amenajare a digului, este probabil în poziție secundară, fiind purtat de apele lacului. Apar amestecate materiale ceramice de tip Verbicioara, **Bistreț-Ișalnița și hallstättiene.**

Materialul se află la Muzeul Național de Istorie a României și este în curs de prelucrare. [Sorin Oanță-Marghitu]

172. Poduri, com Poduri, jud. Bacău

Punct: Dealul Ghindaru

Cod sit: 24640.01

Colectiv: Dan Monah - responsabil (IA Iași), Dragomir Nicolae Popovici - responsabil adj. (MNIR), Gheorghe Dumitroaia (CMJ Neamț), Felicia Monah (IA Iași), Cătălin Bem, Adrian Bălășescu, Valentin Radu, Constantin Haită (MNIR - CNCP), Constantin Preoteasa (CMJ Neamț), Gheorghe Lupașcu, Vasile Cotiugă (UAIC Iași)

Săpăturile arheologice din vara anului 2001

În campania 2001 săpăturile au fost concentrate în zona nordică a Casetei A unde au fost demontate vestigiile L 73_b și a fost continuată investigarea zonei L 73_a, fiind explorat nivelul pe care a fost construită locuința. În partea sudică a casetei A au fost efectuate o serie de degajări și au fost demontate ultimele vestigii ale locuinței

nr. 74. În dorința de a obține cât mai multe informații cu privire la construcțiile din fazele Cucuteni B și A-B, grav afectate de braconaje, în extremitatea nord-estică a casetei A a fost deschisă caseta B cu suprafața de 8x14 m. Săpătura din această nouă suprafață a fost condusă de către Cătălin Bem. Și în această campanie echipa de arheologi a beneficiat de ajutorul prețios al colegilor biologi care au recoltat materiale osteologice și macroresturi vegetale. Din motive obiective nu a putut fi continuată săpătura în zona Casa Piticilor și nu au fost continuate experimentele începute în campania precedentă. Regretabil este și faptul că, în campania 2001, la lucrările de la Poduri nu au participat studenții. Deoarece lucrările campaniei 2001 au început cu săparea casetei B considerăm firesc să începem cu prezentarea informațiilor obținute în acest sector.

Săpăturile din caseta B¹. Așa cum am mai spus în partea de N-E a casetei A a fost deschisă o nouă zonă de lucru cu suprafața de 8x14 m. Carourile din această casetă au fost notate cu literele M-P, fiind numerotate de la 1 la 7. Inițial ai fost lăsați doi martori, primul separa caseta A de caseta B, iar al doilea se afla pe linia carourilor M-P. Mai târziu cei doi martori au fost demontați. Din păcate și în noua suprafață sunt câteva perturbări stratigrafice datorate braconajelor, dar mai puțin extinse decât în caseta A. În nivelul Cucuteni B au fost degajate resturile L 76, cercetată parțial pe traseul casetei A în cursul campaniei 2000. Vestigiile locuinței sunt constituite, în special, din bucăți de chirpici de la pereți, de dimensiuni modeste, cu numeroase discontinuități. Pe bucățile de chirpici au fost observate amprente de la stâlpi cu diametrul maxim de 5,5 cm, amprente fiind destul de apropiate una de alta. Așa cum s-a observat și în cazul altor construcții din faza Cucuteni B de la Poduri locuința nu avea platformă de bărne, podeaua, cu trei faze de refacere, a fost construită direct pe sol, de fapt pe "nivelul de distrugere" al L 75.

Din observațiile făcute pe șantier se pare că întregul material ceramic recoltat se încadrează în stilul ε.

Demantelarea vestigiilor locuinței s-a realizat stratigrafic, fiind demontat, mai întâi, stratul "negru 1", probabil stratul mai vechi arabil, apoi "negru 2", corespunzând probabil epocii bronzului și, în sfârșit, stratul "exterior 1" considerat drept rezultat al abandonării L 76 și a construcțiilor contemporane. Straturile "exterior 1 și 2" reprezintă momente ocupaționale contemporane construcției nr. 76, în timp ce stratul numit "exterior 4", aflat sub L. 76 ar reprezenta, împreună cu stratul "exterior 2", perioada dintre distrugerea L 75, datată în faza Cucuteni A-B, și construirea L 76.

În timpul săpăturilor au fost identificate mai multe complexe care sunt formate fie din aglomerări de material arheologic fie din urme ale unor intervenții din vechime. Cx. 1/2001 a făcut impresia, la început, a unui șanț care tăia L 77 cercetată, în parte, în caseta A, funcționalitatea lui nu a putut fi stabilită cu precizie și în final s-a dovedit a fi, mai degrabă, o vatră prost conservată. Situația acestui complex este mai complicată deoarece, mai târziu, pe traseul așa zisului șanț a fost identificată o groapă în care se aflau oase umane. Groapa a fost notată cu sigla M 1, fiind observată de la adâncimea de -1,61 m. Resturile umane par a fi în poziție secundară, în raport cu adâncimea au fost prelevate, mai întâi, oasele lungi de la picioare, câteva vertebre și coaste și câteva fragmente care par a fi din oasele regiunii sacrale. În sfârșit, pe fundul gropii se afla craniul. După dimensiunile oaselor se pare că era vorba de un copil. Deși provine din caseta A preferăm să prezentăm situația M 2 în această secțiune. În caroul K 12, în nivelul Cucuteni A₂, au fost

descoperite, de asemenea, oase umane. Groapa în care au fost depuse nu a fost observată decât în momentul în care au fost observate câteva pietre aranjate în semicerc. Cu certitudine pietrele au fost aranjate circular, dar în campania trecută partea vestică a cercului a fost demontată. În mijlocul cercului de pietre era depusă o jumătate de craniu uman provenind de la un copil. Practica manipulării rituale a oaselor umane, în special a celor de copii², este confirmată de descoperirile din campania 2001. Formularea unor ipoteze mai consistente nu va putea fi făcută decât după efectuarea expertizei antropologice.

Cx. 2/2001 și Cx. 3/2001, situate în zona de E a L 76, erau formate din niște aglomerări de chirpici ars cu un număr de fragmente ceramice și pietre, probabil resturile unei "anexe" a locuinței nr. 76. În zonă a fost descoperit și un "cățel de vatră". Ambele complexe par, pe baza informațiilor stratigrafice, să funcționeze în același timp cu L 76. Cx. Nr. 4/2001, din caroul K 17, este o groapă care străpunge nivelul Cucuteni A₂ (diam. 0,5 m, adâncimea 0,25 m), având, în umplutură, bucăți mari de chirpici, fragmente ceramice Cucuteni A și câteva fragmente ceramice Cucuteni A-B. Cx. 5/2001 este o aglomerare de chirpici ars, numeroase fragmente ceramice și chiar vase parțial întregibile, pietre și oase de animale. Complexul se află la N de L 76, vestigiile provenind de la o construcție ușoară contemporană cu L 76. În materialul ceramic se pare că sunt și fragmente care pot fi atribuite fazei Cucuteni A-B. Cx. 6/2001 este o groapă din caseta B (caroul N 6) care perforază L 76. În umplutură a fost găsit un fragment ceramic ce poate fi atribuit epocii bronzului. Acesta ar fi singurul complex din epoca bronzului. În cursul săpăturilor din caseta B au fost găsite, în stratul de la suprafață, aprox. 15 fragmente ceramice ce pot fi atribuite epocii bronzului. Cx. 7/2001 din caseta A (caroul B -1) pare să fie o groapă cu diametrul de 1,5 m în care au fost observate câteva oase umane în conexiune anatomică. În groapă a fost descoperit și un posibil corn de cerb lopătar și alte câteva oase care par a proveni de la același exemplar. Rămâne ca expertiza arheozoologică să elucideze această situație.

Rezultatele obținute deocamdată prin săpăturile din caseta B sunt destul de modeste datorită unor deranjamente moderne, dar și a faptului că a fost degajată doar extremitatea locuinței Cucuteni. Probabil, vom putea oferi mai multe informații după restaurarea și studierea materialului ceramic recoltat. Investigarea suprafeței B va fi continuată și în campania viitoare când sperăm să obținem informații interesante despre locuința Cucuteni A-B cercetată parțial în campania 2000. [Cătălin Bem și Dan Monah].

Săpăturile din caseta A

Așa cum am arătat, în partea introductivă a raportului, în timpul campaniei 2001 a fost continuată cercetarea unor suprafețe din caseta A. Lucrările s-au desfășurat în nivelul Cucuteni A₂ și în cel corespunzând etapei Cucuteni A₁. Vom proceda la descrierea descoperirilor și a informațiilor obținute în ordine cronologică.

Nivelul Cucuteni A₂

Cercetarea locuinței nr. 74

În cea mai mare parte locuința a fost săpată în campania anului trecut³. Rămăsese nedemontată jumătatea nordică a încăperii de V, cea în care se afla și vatra. Pentru a completa datele obținute anul trecut am demontat martorii lăsați pe vatră și am continuat săparea

zonei de pe laturile de N-V și N a locuinței. Am retaluzat profilul șanțului cu care am secționat, în anul trecut, locuința pentru a verifica existența și rostul straturilor de lutuiei din încăperea de E. Am remarcat că acestea pornesc aprox. din centrul camerei de V, îngroșându-se pe măsură ce ne apropiem de extremitatea estică a locuinței. Se pare că am avut dreptate anul trecut când am afirmat că au fost aplicate câteva lutuiei peste care, în ultima fază de utilizare a locuinței, să fie așezată o "dușumea" de scândură. Observațiile noastre par să fie susținute și de colegul Constantin Haită. Se pune firesc întrebarea de ce nivelele de lutuială nu acoperă întreaga suprafață a locuinței. Singura explicație pe care o găsim este că lutuielele nu corespund unor etape diferite de ocupare a locuinței, fiind doar simple nivelări efectuate cu scopul de a obține o suprafață netedă și orizontală. Am remarcat și faptul că peretele transversal ce despărțea cele două încăperi nu străpungea lutuielele menționate ci se sprijinea pe acestea iar ultima lutuială "urca" pe baza peretelui.

Sub L 74 se afla un strat de pământ de culoare verzui închis, pigmentat de cărbuni și cu multe fragmente ceramice și oase de animale. În acest strat am găsit un fragment de idol zoomorf și un fragment dintr-o protomă zoomorfă, probabil un cap de urs. Partea superioară a stratului de pământ verzui pare să fi fost amenajată prin nivelare pentru a se obține o suprafață plană pe care să fie construită locuința 74. Materialul ceramic este obișnuit pentru etapa Cucuteni A₂, predominând ceramica grosieră, cea fin pictată fiind slab reprezentată. Cele câteva fragmente cu decor de tip Precucuteni III sunt normale deoarece ne aflăm către baza stratului de depuneri Cucuteni A₂. [Vasile Cotiugă și Dan Monah].

Cercetarea vestigiilor L 69, 80, 81 și 84

Din nivelul Cucuteni A₂ au fost cercetate porțiuni din alte patru locuințe. Părți din aceste construcții au fost săpate în campaniile trecute iar în prezent zone din acestea sunt deranjate de braconajele din anii 1997-1999. Din aceste motive datele obținute nu sunt semnificative dar s-au obținut unele detalii sau precizări privind tehnica construcției locuințelor din această etapă.

Resturile L 69

La adâncimea de 2 m, în zona nordică a casetei A, în carourile K-L -1,2, au fost descoperite, anul trecut, resturile locuinței 69, orientată pe direcția E-V. În apropierea acesteia, spre S, dar la același orizont stratigrafic, se aflau resturile locuinței 84. Distanța dintre dărâmăturile celor două construcții era de un metru. Vestigiile ambelor locuințe au suferit numeroase și importante distrugerii datorate braconajelor, dar și datorită gropilor practicate în timpul locuirilor post- Cucuteni A₂. După demontarea platformei L 69 s-a constatat că aceasta era construită pe un strat, pe alocuri gros, de cenușă vulcanică (tuf) adusă din afara tell-ului. Cenușa, de culoare alb-gluie, așezată într-un strat gros de 3-5 cm, a fost folosită pentru a nivela terenul pe care a fost construită platforma locuinței, și, probabil, a avut și rolul de a izola structura de lemn de umezeala terenului. Materialul ceramic recoltat permite atribuirea acestei construcții etapei Cucuteni A₂.

Locuința nr. 80

Resturile L 80 au apărut la adâncimea de 2 m în partea de E a casetei a (caroul I 18, și se prezentau sub forma unei mase de chirpici compact, ars la roșu-cărămiziu, care acoperea o suprafață de aprox. 2-2,5 m². După demontarea dărâmăturilor pereților au fost găsite fragmente ceramice care au permis încadrarea ei în etapa Cucuteni A₂. La

demontarea platformei, arsă la roșu-cărămiziu, s-a remarcat că avea grosimea de 0,08-0,1 m și fusese construită pe bârne cu diametrul de 8-10 cm care își lăsaseră amprente pe chirpic. Bârnelor erau orientate N-S, probabil, transversal pe axul locuinței.

Locuința nr. 81

Vestigiile acestei construcții au apărut, la adâncimea de 2 m, în c. K-L 7-11. Resturile constau într-o masă de chirpici ars, cu suprafața de cca. 30 m². Din păcate, resturile construcției erau, pe o suprafață întinsă, deranjate de o groapă a braconierilor. După înlăturarea dărâmăturilor pereților au fost găsite mai multe vase întregi și întregibile care pot fi atribuite etapei Cucuteni A₂. În c. L 10 a fost găsită vatra locuinței care, însă, era deranjată de un gang, totuși au putut fi observate, destul de clar, două faze de utilizare a ei. Locuința, sau mai bine spus porțiunea cercetată, nu avea platformă pe bârne.

Locuința nr. 84

Această construcție a fost, aproape în întregime, distrusă de braconieri. Din porțiunea rămasă au fost recoltate câteva fragmente ceramice, prinse în chirpici, tipice pentru etapa Cucuteni A₂.

Nivelul Cucuteni A₁

Locuința nr. 73_b

Această construcție face parte dintr-un complex de patru locuințe suprapuse pe care l-am atribuit, cu unele rezerve, etapei Cucuteni A₁. În campania trecută a fost demontată o parte din L 73_a care avea un vas îngropat sub bârnele platformei, un rit de fundare a locuinței⁴. În campania 2001 am continuat cercetarea complexului de locuințe Cucuteni A₁ prin demontarea, tot parțială, a vestigiilor construcției 73_b. Am remarcat că locuința 73_b era orientată E-V, bârnele platformei fiind orientate, în linii mari, pe direcția N-S. Resturile construcției se prezentau sub forma unei mase de chirpici compactă, arsă la roșu-cărămiziu, fără nici un fel de fisuri. Partea dinspre S-V era mai înaltă decât cea de N-E și mai ales decât cea din extremitatea estică care suferise o puternică tasare. La început a fost demontată o pojghiță de chirpici, de 2-5 cm grosime, deosebit de dură deși părea să fie formată din sfărâmături Sate de presiunea pământului aflat deasupra. După îndepărtarea pojghiței superioare a fost observată o placă de chirpici, alcătuită din mai multe straturi, fisurată în bucăți mari mozaicate. Grosimea acesteia era de 5-7 cm. În unele zone sub placa menționată se găsea o altă placă de chirpici cu grosimea de 3-5 cm. Placa superioară a suferit arderi inegale ca intensitate și din această cauză avea în unele porțiuni culoarea roșie, iar în altele neagră. Ambele plăci păreau să provină de la pereții locuinței și sub acestea se afla platforma de lut a construcției cu grosimea de 10-12 cm. Platforma a fost alcătuită din bârne cu diametrul de 8-10 cm peste care, din loc în loc, transversal, au fost puse ramuri de arbori care, uneori, își păstrau frunzele. Bârnelor erau orientate N-E - S-E, transversal pe axul construcției. Ampretele bânelor se conservau, destul de bine, pe nivelarea galben-albicioasă pe care fusese construită locuința. În c. C 2-4 a fost remarcată o aglomerare de chirpici de formă dreptunghiulară, poate datorată prăbușirii peretelui care, poate, compartimenta construcția. Cu toate eforturile noastre nu am putut descifra semnificația acestei aglomerări de lipituri care, uneori, alternau cu straturi de cenușă. La început am crezut că este vorba de o construcție, o amenajare interioară, dar această ipoteză nu s-a confirmat. Pe latura de N-E a locuinței a fost

descoperită o movilă de cenușă, de formă elipsoidală, cu înălțimea de peste 0,20 m, care probabil provine de la acoperiș.

Descifrarea detaliilor constructive ale locuinței este îngreunată de gropile imense ale braconierilor care au afectat zona în care probabil se afla vatra. Din această zonă braconierii au recoltat, se pare, un mare număr de vase. Din această cauză materialul ceramic recoltat de noi este insignifiant. Demontarea vestigiilor L 73_b a fost întreruptă în zona în care există o suprapunere cu locuința 73_c. Lucrările vor fi continuate în campania 2002.

Groapa de fundație

În c. G -1, la adâncimea de 2,80 m, în nivelarea de sub platforma L 73_a, a fost descoperit un complex de formă aprox. ovală, orientat pe direcția E-V, cu diametrul mare de cca. 1,5 m și cel mic de 1 m. Complexul era format din 135 pietre de râu de dimensiuni și forme diferite, aranjate cu grijă. În mijlocul acestui pavaj se afla o groapă de formă circulară, cu diametrul de cca. 0,3 m și adâncimea de 0,4 m. Pe fundul gropii, în centrul ei, era depusă o statueta feminină, în poziție șezândă, cu fața orientată spre E. Statueta are înălțimea de 4 cm, fiind un exemplar tipic pentru faza Precucuteni III. În umplutura gropii se afla un sediment maroniu cu bucățele de chirpici ars și cărbuni de lemn și o cochilie de scoică. Pavajul de piatră care înconjură groapa cu statueta era acoperit de un strat de lut, cu grosimea de un centimetru în zona ce suprapunea groapa și aproape 10 cm spre margini. Pe această lutuală au fost așezate bârnelor platformei locuinței 73_a. Considerăm groapa, pavajul și statueta ca fiind componentele unui rit de fundare a locuinței menționate. [Constantin Preoteasa, Cătălin Bem, Dan Monah]

Cercetări inter-disciplinare

Și în campania 2001 colectivul de cercetători a făcut eforturi pentru o cercetare inter-disciplinară. Din păcate, au putut fi obținute doar informații preliminare privind resturile arheozooloogice și unele macroresturi vegetale.

Fauna de la Poduri (jud. Bacău)

Materialul faunistic provine din două nivele culturale: Cucuteni A₂ și Cucuteni B₁. Mamiferele identificate sunt specii domestice: *Bos taurus*, *Ovis aries*, *Capra hircus*, *Sus domesticus*, *Canis familiaris* și sălbatic: *Equus caballus* (prezent doar în nivelul Cucuteni A₂), *Bos primigenius*, *Bison bonasus* (Cucuteni B₁), *Cervus elaphus*, *Capreolus capreolus*, *Sus scrofa*, *Ursus arctos*, *Canis lupus* (Cucuteni A₂), *Vulpes vulpes* (Cucuteni B₁), *Meles meles* (Cucuteni A₂), *Martes sp.* (Cucuteni B₁), *Felis sylvestris* (Cucuteni A₂), *Lepus europaeus* (Cucuteni A₂), *Castor fiber*.

Animalele domestice au ponderea cea mai mare în cadrul faunei. Ca număr de resturi (NR) ele reprezintă: 86% în Cucuteni A₂ și 84% în Cucuteni B₁. Ca număr minim de indivizi (NMI), în Cucuteni A₂ acestea dețin un procentaj de 71%, iar în Cucuteni B₁ de 72%. În ambele niveluri se observă că animalele domestice predomină, ceea ce sugerează că activitatea de creștere a animalelor juca un rol important. Bovinele și ovicaprinele sunt crescute în principal pentru produsele lor secundare (lapte, lână, etc.), iar porcul în special pentru consumul alimentar.

În cursul evoluției culturale de la Cucuteni A₂ la Cucuteni B₁ se observă o modificare a paleoeconomiei animale, în

sensul că ponderea bovinelor crește și cea a ovicaprinelor scade. Vânatul constituie o sursă alternativă pentru aprovizionarea comunității cu carne. [Adrian Bălășescu, Valentin Radu]

Macroresturi vegetale din L 75

În campania anului 2000 au fost găsite mai multe macroresturi vegetale provenind din construcții, complexe de cult și gropi atribuite fazelor Cucuteni A-B și Cucuteni A₂. În momentul de față nu putem prezenta decât rezultatele preliminare ale determinărilor făcute pentru depozitele din L 75. Construcția menționată, o locuință cu etaj, este atribuită fazei Cucuteni A-B. Sub planșeul etajului, pe platforma parterului, au fost găsite două depozite de macroresturi vegetale bine conservate care au fost recoltate în întregime.

Eșantionul nr. 1 provine din vasul nr. 9, o amforă pictată în stilul specific fazei Cucuteni A-B, care fusese spart de prăbușirea planșeului. Deși vasul era spart, fragmentele ceramice au protejat fructe și au permis buna lor conservare. Au fost determinate 248 de fructe de coriandru (*Coriandrum sativum*). Coriandru este o plantă erbacee, anuală sau bianuală, cu originea probabilă în bazinul estic al Mediteranei. Se consideră că din această regiune s-a răspândit, cu mult timp înainte, în Asia meridională și Europa⁵. Coriandru era folosit de egipteni, greci, romani și alte popoare antice pentru aromatizarea mâncărilor și băuturilor. În evul mediu era folosit, în special, pentru aromatizarea vinurilor dar și a fripturilor și prăjiturilor⁶.

În momentul de față coriandru se cultivă mai ales în regiunile sudice ale României, fiind folosit ca plantă aromatică. Remarcăm faptul că depozitul descoperit la Poduri este alcătuit doar din fructe de coriandru ceea ce ne semnaleză cu multă probabilitate existența unor culturi pure. Ne punem, firească, întrebarea dacă exemplarele descoperite la Poduri proveneau dintr-o cultură locală sau erau aduse din S.

Eșantionul nr. 2. În imediata apropiere a vasului cu fructe de coriandru se afla încă un depozit de resturi vegetale. În timpul recoltării arheologii au avut impresia că resturile vegetale proveneau din vasul nr. 9. Fără să excludem această posibilitate trebuie să remarcăm că cele două depozite sunt diferite în ceea ce privește compoziția floristică. Lotul care ne-a fost prezentat cântărea 130 g și era alcătuit din fructe de coriandru (*Coriandru sativum*) și fructe de soc (*Sambucus nigra*). Dacă fructele de coriandru sunt bine conservate, păstrându-și forma, cele de soc sunt sfărâmate în mare parte. [Felicia Monah]

Note:

1. Între echipa de arheologi de la București și cea de la Iași nu s-a ajuns la un deplin acord în ceea ce privește terminologia și interpretarea unor situații întâlnite pe teren. Deoarece conducerea săpăturii din caseta B a fost încredințată colegului Cătălin Bem la redactarea finală a raportului am respectat terminologia și interpretările formulate de acesta.

2. Cf. D. Botezatu, D. Monah, *Un craniu uman descoperit în nivelul Cucuteni A₂ de la Poduri-Dealul Ghindaru*, în D. Monah et al., *Poduri, com Poduri, jud. Bacău, Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2001*, București, 2001, p. 194-195.

3. Vezi V. Cotiugă, *Cercetarea locuinței nr. 74. O privire preliminară*, în D. Monah, et al., op.cit., p.193-194.

4. *Ibidem*, p.193.

5. J. Kybal, *Plantes aromatiques et culinaires*, Paris, 1981, p. 82.

6 *Ibidem*.

173. Poiana, com. Zvorâștea, jud. Suceava

Punct: În Huci la Fedcu

Cod sit: 151380.01

Colectiv: Mugur Andronic (CMJB Suceava)

Săpăturile arheologice sistematice din anul 2001, a treia campanie, desfășurate pe parcursul a două etape, de vară și de toamnă, au avut ca scop cunoașterea sectorului nordic al sitului.

L₃₁ - locuință de suprafață (-0,5 m, față de nivelul actual de călcare), rectangulară, de mici dimensiuni (1,80 x 2,10 x 1,80 x 2m), de tipul colibeii, cu adâncime maximă la baza cuptorului de -0,6 m, orientată aprox. N-S. Spre colțul de N-E a fost clădit din lespezi de piatră un cuptor, ulterior distrus și răvășit. O parte mică din pietre s-au găsit împrăștiate în partea opusă a spațiului locuibil. Pe fundul locuinței s-a descoperit material osteologic și ceramic, cât și cărbune fragmentar.

L₃₂ - locuință ușor adâncită, cu podea albiată și adâncă la mijloc de 0,7 m, relativ dreptunghiulară, cu un colț mult rotunjit și laturi de 2,9 x 3,9 x 3,45 x 4,20 m. Orientarea aproximativă este N-S. În colțul de N a fost amenajat un cuptor (0,9 x 0,75 m), a cărui bază constructivă ajungea la -1,10 m. Vatra sa se prezenta sub forma unui strat de lut ars gros de 3 cm.

Ca inventar amintim un împungător din os, material osteologic și ceramic fragmentar.

L₃₃ - locuință semiadâncită, de forma unui pătrat cu un colț mult alungit (cu laturi de peste 3 m) cu podea albiată și adâncime de 0,65 m. Orientarea aproximativă a complexului a fost N-S. În colțul nordic fusese inițial un cuptor (sau vatră), din care s-a păstrat doar suprafața vetrei, ovală (0,90 x 0,65 m), constând dintr-un strat de lut cărămiziu, gros de 3-4 cm. Probabil că a fost vorba despre un cuptor dezafectat, prin refolosirea ulterioară a pietrelor.

L₃₄ - locuință semiadâncită (-0,65 m), aprox. pătrată (3,20 x 3,40 m), cu fund ușor albiat, suprapusă de L₃₆. Nu a păstrat urme evidente de instalație de foc. Orientarea sa a fost NE-SV. Paralel cu peretele vestic s-a descoperit o dispunere în șir de mici lespezi. Alături de material ceramic și osteologic fragmentar s-au mai descoperit o fusaiolă și o bucată de lut ars semănând cu partea terminală a unui picior de statueta umană.

L₃₅ - locuință semiadâncită (-0,85 m), de formă neregulată (3 x 2,33 x 3,40 x 2,10 m), cu colțuri mult rotunjite, cu podea albiată, cu adâncime maximă spre centru și orientare aproximativă NE-SV. Nu s-au descoperit urme certe de instalație de foc, ci doar mici pietre, răzlețe. Pământul de umplutură conținea o cantitate mare de cenușă și cărbuni. Ca inventar arheologic s-a descoperit material ceramic și osteologic, inclusiv un dinte de mistreț matur, cu vârful pilit pentru ascuțire.

L₃₆ - locuință semiadâncită, aproape pătrată (3,70 x 3,10 x 3,70 x 3m), ce a suprapus pe L₃₄. Podeaua ușor albiată, mergea spre centru până la -75 cm. În colțul estic s-a conservat un mic cuptor din pietre (0,7 x 0,55 m), cu vatră slab conturată prin lut ars insuficient. În colțul sudic s-au mai

descoperit urmele de la o suprafață de ardere, de mici dimensiuni (0,5 x 0,4 m), probabil de la o fostă vatră.

Notabil este și faptul că L₃₆, sau L₃₄, au beneficiat în exterior, în strictă apropiere de un mic cuptor, fără nivel de ardere la lut roșu, ridicat pe nivelul antic de călcare (-0,35/0,4 m), parțial desfăcut și el, după cum o demonstrează o mică grupare de lespezi clădite la cca. un metru de el.

L₃₇ - locuință (?), atelier, de formă relativ ovală (3,50 x 2,25 m), având în extremitatea de NV un cuptor exterior, cu vatra relativ circulară (diam. cca. 1,25 m), marcată de un strat de pământ cărămiziu puternic ars, gros de 3-4 cm, dar nu și zgurificat. În zona fostei sale guri s-au păstrat trei pietre de dimensiuni mai mari.

Alături de ceramică și oase, s-au descoperit o lopățiță din corn de cerb, o lamă de cuțit, două fusaiole bitronconice, un împungător din os și o ancorită de fixat toarta unei găleți din lemn.

L₃₈ - locuință de suprafață (-0,45 m), relativ pătrată, cu laturi de 2,90 x 3 x 2,50 x 2,60 m, și orientare aproximativă N-S. Nu a păstrat urme evidente de instalație de foc. Spre colțul de S-V s-au păstrat câteva pietre, iar în dreptul laturii nordice s-au păstrat două mari grupări de pietre cu urme de ardere, intercalate de bucăți de cărbune (foc pe vatră pietruită ?).

L₃₉ - locuință de suprafață (-0,4/0,45 m), cu un contur patruleter incert (laturi de cca. 3 m), cu orientare ipotetică N-S. Spre colțul nordic a identificat urma unei foste instalații de foc (cuptor sau vatră), prin existența unei suprafețe de lut ars (0,5 x 0,6 m), groasă de 2-3 cm, de culoare cărămizie.

L₄₀ (?) - adăpost de tipul probabil al unei colibe (-0,4 m), de contur incert, cu o latură de 2,6 m surprinsă mai bine, cu urme de incendiere constând dintr-o cantitate considerabilă de cenușă și cărbuni. Orientarea complexului, de formă se pare dreptunghiulară (cca. 2,65 x 1,34 m), era aprox. NE-SV. Nu a posedat urme vizibile de instalație de foc, dar în perimetrul său au apărut câteva fragmente ceramice și osoase.

L₄₁ - locuință de suprafață (anexă?, -0,40 m), patruleteră cu laturi de cca. 3,5 m și orientare aproximativă N-S. Nu s-au identificat urme de instalație de foc, ci doar câteva pietre de dimensiuni modeste răzlețe.

L₄₂ - locuință adâncită (-0,75/1,05 m), rectangulară (3,55 x 4,45 x 3,60 x 4,42 m), orientată aprox. NE-SV. Nu a prezentat urme certe de instalație de foc, deși se pare că a avut-o, prin pietrele de mai mici dimensiuni împrăștiate spre colțul de N.

Alături de inventarul obișnuit ceramic și osteologic, a mai fost recuperat fragmentul unei greutăți de lut, discoidale pentru tors fire de dimensiuni mai mari.

L₄₃ - locuință adâncită parțial (-0,6 m), rectangulară (4,52 x 3,95 x 4,56 x 3,73 m), orientată aprox. N-S. În colțul nordic, a fost amenajat cu o mare cantitate de pietre un cuptor, ulterior răvășit. Vatra sa (0,55 x 0,80 m) căpătase consistență și culoare tipică, pe o profunzime de 2-3 cm.

Aici s-a descoperit o jumătate de fusaiolă modelată prin rotire, din pastă nisipoasă, având caneluri.

L₄₄ - locuință adâncită parțial (-0,75 m), relativ pătrată (4 x 4,20 x 4,22 x 4,40 m), cu orientare aproximativă N-S. Spre colțul de S-V s-a găsit o mică grupare de pietre de mici dimensiuni, provenind se pare de la o fostă instalație de foc.

S-au descoperit două fusaiole arse oxidant cu profil canelat, una bitronconică și trei forme de lut ars (mărgele?), tubulare și perforate.

L₄₅ - locuință de suprafață (-0,35/0,40 m), cu un contur (patrulater) imposibil de determinat cu exactitate. Nu s-au identificat urme de instalație de foc. În schimb s-au descoperit mai multe bucăți mari de chirpici de la pereți, având în componență pleavă, groase de cca. 3,5 cm și purtând amprente de crengi de 3-4 cm diametru. Peretele lutuit și fățuit pe ambele părți, deci putea avea o grosime de 7-8 cm. Pe lângă obișnuitul material ceramic și osteologic fragmentar, s-a mai descoperit un împungător din os.

G₁ - groapă umplută cu pământ cenușos, dar fără cărbuni, cu rare fragmente ceramice și osoase, relativ ovală (1,80 x 0,90 m), cu adâncime maximă de 1,10 m și pereți oblici. În pământul de umplutură s-a descoperit o mică lamă de cuțit.

G₂ - groapă de contur neregulat (1,20 x 0,75 m), cu pământ cenușos și fragmente mici de cărbune, cu fund plat, adânc de 0,5 m. Fără ceramică sau oase.

Ca inventar descoperit în această campanie, se remarcă în primul rând o lopătică (otic?) de la baza unui corn de cerb, piesă care se putea întrebuița poate și la tăbăciturii pieilor și care este rar atestată în epocă: Borșeni-Neamț¹, Lozna-Botoșani², Alcedar și Rudi (R. Moldova)³ sau Dobronăuți (reg. Cernăuți/Ucraina)⁴.

O altă piesă cu rare descoperiri este ancorița de fixat toarta unei găleți de lemn. Astfel de piese s-au găsit mai numeroase la Alcedar⁵, Rudi sau Echimăuți⁶, toate în stânga Prutului.

În sfârșit, în L₃₄ s-a descoperit un fragment de seceră, astfel de unelte fiind destul de frecvente în siturile din sec. de sfârșit ale primului mileniu creștin: Lozna, Dragosloveni-Vrancea⁷, Odaia și Echimăuți⁸ în Basarabia, Revna și Dobronăuți⁹ ambele în regiunea Cernăuți.

Ceramica descoperită, fără posibilitatea întregirii unui vas, este realizată peste 95% exclusiv cu mâna, cu cioburi pisate în compoziție, arsă oxidant incomplet. Cel mai adesea buzele vaselor sunt ornamentate, cu obișnuitele alveole digitale.

Ceramica la roată folosește un lut nisipos, destul de fin cernut, fiind ornamentată cu incizii orizontale și vălurite. Fiind deosebit de rară, în așezare o considerăm de import, fiind deosebit de importantă pentru datarea sitului în plin veac IX.

Note:

1. Informație I. Mitrea, pentru care îi mulțumim.
2. D.Gh.Teodor, *Regiunile carpato-nistrene în sec. V-X p. Chr.*, p. 100, în volumul *Spațiul N-E carpatic în mileniul întunecat* (coord. V.Spinei), Iași, 1997, fig. 22.
3. M.T.Kašuba, N.P.Tel'nov, T.A.Sčerbakova, *Alcedarskoe drevnerusskoe poselenie (raskopki 1987-89 gg.)*, Tiraspol, 1997, p. 20, 34; V. S. Bejlekči, *Otčet o raskopkah vostok'noj v Posada Rud' v 1971 godu*, raport 163, Arhiva I. A. al A. S. a R. M., p. 104, pl. 2/1.
4. L.Mihajlina, *Naselennja verhn'ogo Poprytja VIII-X st.*, Cernăuți, 1997, fig.47.
5. M.T.Kašuba, N.P.Tel'nov, T.A.Sčerbakova, *op. cit.*, p. 51.
6. M.G.Rošaľ, G.B.Fedorov, *Žilye i proizvodstvennye sooruzenija drevnerusskogo poselenija Rud'*, în *A. I. M.* (1970-1971 gg.), Chișinău, 1973, p. 162, 175.
7. D.Gh.Teodor, *Meșteșugurile la nordul Dunării de jos*, p. 26-27, cu bibliografia. Idem, *Regiunile carpato-nistrene...*, fig.25.

8. I.A.Rafalovič, *Otčet o polevyh'ssledovanijah otrjada ranneslavjanskoj arheologii P. D. Z. za 1963-1964 gg.*, raport 24, Arhiva I. A. al A. S. a R. M., p. 62.

9. L.Mihajlina, *op. cit.*, p. 99.

174. Pogonești, com. Ivești, jud. Vaslui

Cod sit: 164570.01

Colectiv: Mircea Mamalaucă (M Bărlad)

Cercetarea necropolei de sec. IV p. Chr. de la Pogonești-Ivești, în urma campaniei din anul 2001, se apropie de sfârșit. Probabil anul următor va fi ultimul în ceea ce privește cercetarea acestei necropole.

Cu prilejul ultimei campanii, cea din 2001, ne-am concentrat atenția spre extinderea investigării laturii de N-E a necropolei ultima porțiune necercetată până acum. În această situație am executat șase secțiuni orientate E-V lungi de 20 m și late de 1,5m, care vin în continuarea celor trasate în anii anteriori. Deși ne așteptam ca rezultatele cercetării să fie cel puțin comparabile cu cele din anii anteriori am constatat că în întreg perimetrul cercetat nu se mai găsea nimic "in situ" ducându-ne la concluzia că am descoperit și extremitatea de N-E a necropolei. În același timp am mai trasat încă o secțiune orientată N-S în vederea verificării părții de E a necropolei. În perimetrul acestei secțiuni am descoperit o locuință de epoca bronzului cu un inventar format din ceramică și obiecte din os (fragmente de vase, o fusaiolă din lut, bățator, arșice).

Pentru că în anii anteriori, datorită condițiilor dificile de muncă, o parte a necropolei nu a fost cercetată (V, N-V) în acest an am trasat 13 secțiuni lungi de 15m și late de 1,70 m secțiuni în care am descoperit 16 morminte. Este vorba de 14 morminte de inhumăție și două de incinerăție.

Mormintele de inhumăție sunt orientate către N-S.

În ceea ce privește mormintele de incinerăție trebuie spus că în cazul celor două descoperite în acest an cenușa nu mai era așezată direct pe pământ ca în situațiile găsite în anii anteriori, ci pe câteva fragmente ceramice.

Inventarul mormintelor de inhumăție se înscrie în nota obișnuită mormintelor din necropolele de la Pogonești-Ivești, adică este relativ sărac. Totuși în câteva din morminte s-a descoperit un inventar relativ bogat și interesant. Mormântul 57 fiind cel mai reprezentativ din acest punct de vedere, conținând trei vase ceramice întregi, un pieptene din os aproape întreg, un colier format din cinci mărgele, un pandantiv ghioc și o pensetă din bronz foarte bine conservată. O situație interesantă am întâlnit și în M.54 unde un foarte frumos ulcior, perfect păstrat, era ținut în palmele celor două mâini ale decedatului, la care se mai adaugă un castronaș, lucrat la roată de culoare cenușiu închis. În rândul obiectelor de inventar aș mai putea adăuga și alte piese cum ar fi: fragmente provenind de la doi piepteni din os, trei cuțitașe, unul din bronz și două din fier și ceramică mai mult sau mai puțin fragmentară provenind atât din vase lucrate la roată cât și din vase lucrate cu mâna.

După cum spuneam puțin mai sus anul 2002 va reprezenta probabil anul ultimei campanii în această necropolă, cercetarea fiind aproape încheiată. Suprafața necercetată rezumându-se la doar 200-300 mp.

În perioada următoare vom elabora o monografie a necropolei astfel încât rezultatele cercetării să fie prezentate în integralitatea lor, imaginea noastră putând fi mai exactă și mai completă asupra situației din necropola de la Pogonești-Ivești.

175. Popești, or. Mihăilești, jud. Giurgiu

Punct: Nucet (așezarea A)

Cod sit: 104172.01

Colectiv: Nona Palincaș - responsabil (IAB)

Campania din anul 2001 s-a desfășurat în cadrul unui proiect de cercetare comun al Institutului de Arheologie "Vasile Pârvan" din București cu Institutul de Pre- și Protoistorie al Universității din Viena. Mijloacele financiare necesare au fost asigurate de Ministerul Culturii și Cultelor din România și de către firma austriacă ILRO S. A., membră a concernului austriac STRABAG A.G.

Lucrările din acest an au avut ca obiectiv cercetarea unei gropi de dimensiuni foarte mari, despre care, pe baza observațiilor făcute prin săpărea parțială din 1957 - 1958, se credea că reprezintă resturile unei fântâni de epocă Latène clasic (sectorul Ψ)¹. Pentru o serie de precizări stratigrafice a fost cercetată și zona aflată imediat spre N de "Fântână" (sectorul W). Acolo se aflaseră resturile unor sanctuare refăcute succesiv, iar apropierea dintre acestea și fântână s-a considerat a fi una de interdependență².

Fântâna. Cercetările preliminare întreprinse în campania din anul 2000³ au dus la concluzia că partea păstrată *in situ* a "Fântâniei" este în jumătatea ei de V de cca. 13 m, iar în jumătatea de E de cca. 9 m. Diferența de cca. 4 m o reprezintă umplutura unei vechi secțiuni (din 1958) prin care s-a încercat tăierea pe jumătate a fântâniei. Adâncimea mare a obiectivului obliga la săpărea lui în cheson deschis, o soluție tehnică deosebit de costisitoare. Ca urmare, țelul inițial, acela al săpării exhaustive a Fântâniei, a fost abandonat în favoarea unei cercetări parțiale. În final a fost cercetată jumătatea de V a acesteia pe o adâncime de cca. 1,75 m⁴. La aceasta se adaugă ceea ce s-a săpat - pentru control - în anul 2000: cca. 0,4 m.

Prin noua campanie de săpături s-a obținut: 1. detalii cu privire la structura fântâniei și 2. prelevarea de probe de sediment, lemn carbonizat și macroresturi botanice pentru o abordare interdisciplinară a problematicii.

Structura Fântâniei. Groapa în care a fost amenajată, atât cât se poate deduce din partea păstrată *in situ*, a fost de formă aprox. rotundă, cu diverse neregularități. Odată cu adâncimea conturul său tinde să capete pe alocuri formă pătrată. Diam. se micșorează cu cca. 0,5 m pe 1,75 m adâncime.

Pe pereții gropii s-au putut documenta pentru prima dată amprente clare de bârne de lemn. Amprețele măsurau cca. 10 x 8 cm în secțiune, nu mai conțineau nici un fel de resturi de lemn și se aflau dispuse perpendicular unele pe altele. La -0,7 m sub primul grup de amprente se afla un al doilea grup. În jumătatea vestică a Fântâniei s-au văzut două asemenea locuri cu amprente de bârne. Adăugând la aceasta și forma accentuat rectangulară a conturului gropii în această zonă, precum și tendința sa generală de a se încadra într-un cerc se poate trage concluzia că forma inițială a Fântâniei a fost foarte probabil pătrată.

În continuare spre interior se află ceea ce am numit "zona cenușie"⁵. Cuprinde de fapt diverse nuanțe de pământ cenușiu în stare uscată, dar brun închis în stare umedă. Înglobează numeroase mici fragmente de chirpici ars, fragmente de crustă de vatră și mici bucăți de pământ ars oxidant, fragmente de ceramică - de epocă Latène -, de oase de animale și de lemn carbonizat, precum și rare fragmente de obiecte din bronz. În ansamblu se poate subîmpărți în două regiuni ce se deosebesc prin tonalitatea culorii gri. Limita dintre ele corespunde, în partea dinspre V, în mare, cu traseul bârnelor așa cum l-am dedus din amprente lor de colț păstrate.

Traseul bârnelor pe laturile de S și de N al Fântâniei nu s-a putut reconstitui cu exactitate. El este important pentru relația cu resturile de lemn carbonizat găsite pe limita sudică dintre cele două regiuni cenușii și interpretată ca reprezentând resturile unei împletituri de nuiele/lăstari.

Limita interioară a "zonei cenușii" este marcată pe cea mai mare parte a suprafeței, mai ales de pe la -1,5 m adâncime în jos, de o dungă îngustă de pământ ruginiu (grosime ca 1 cm). Pe alocuri s-au putut vedea urme clare de scândură sub forma unei amprente ruginii (cea mai mare era de L = 6 cm, l = 7 cm; lungimea fiind considerată de-a lungul fibrei lemnoase). "Banda ruginie" reprezintă resturile unei construcții de scânduri aflată la începutul procesului de fosilizare și care a fost cândva ultima fază internă - ultima fază de folosire, adică cea de a doua - a Fântâniei.

Mai departe spre interior se află umplutura pusă cu ocazia dezafectării Fântâniei. Constă într-o mare masă de pământ viu de două feluri - maron - roșcat (feruginos) și galben cu numeroase concrețiuni calcaroase - și este practic steril din punct de vedere arheologic (cu excepția câtorva mici fragmente de lemn carbonizat).

Faptul că la dezafectare Fântâna a fost umplută și nu pur și simplu abandonată, și că deasupra ei s-a construit o cisternă din lut sunt de pus în legătură cu vecinătatea sanctuarului⁶.

Sectorul W. Principalele observații făcute aici țin de existența unor platforme de lut cu compoziție de chirpici nears, aflate între sanctuar și Fântână. Relația exactă dintre ele nu se poate însă stabili fără prelucrarea planurilor din campaniile anilor '50.

De asemenea, s-a mai constatat, dedesubtul locuirii Latène, prezența unui strat Basarabi, care suprapunea la rândul său un strat cu ceramică mai ales de culoare neagră, de tip "Pre-Basarabi".

Planșa 84

Note:

1. Pentru amplasarea exactă a Fântâniei în cadrul așezării v. N. Palincaș, *Cronica săpăturilor 2000*, fig. 1.
2. R. Vulpe, *Materiale și cercetări arheologice*, 6, 1959, p. 321.
3. N. Palincaș, *op. cit.*
4. Depunerea *in situ* din așezare, pe de o parte, și obligația de a respecta normele de securitate a muncii, pe de alta, impun o anumită înclinare a pantei din jurul „Fântâniei”. Aceasta ne-ar fi permis să săpăm până la o adâncime maximă de 3 m. Ploile repetate din luna septembrie au făcut însă imposibilă atingerea acestei adâncimi. Pereții sectorului Ψ au fost astfel amenajați încât să permită ajungerea la o adâncime maximă de cca. 3 m.

5. Cf. și Nr. 1 și 2 pe planul din N.Palinceș, *Op. cit.*, fig. 2.

6. V. *supra* nota 2.

Abstract

This short preliminary report describes the structure of a part of a late Iron Age well (second half of the second century BC), situated in the settlement of Popești. In 2000 and 2001 a total depth of a little bit more than 2 m has been reached in the western half of the well. Its eastern half was excavated to about 4 m lower than the western in 1958. In an - later given off - attempt to get a profile of this feature. It has been measured that the in situ preserved part of the well should still be of about 11 m on its western side.

Two phases of the well have been identified. In an approximately round pit ($\varnothing = 3,20$ m at the bottom of the current excavation) a wooden rectangular structure has been constructed. The only rests of it are a couple of prints of former posts, in two corners on the western half of the well (for their eastern counterpart there are no precise notes left). On the southern part of the well, there were carbonized remains from what we believe to have been wickerwork of twigs. Its precise function is unknown. The second phase of the well survived only in the form of a narrow strip of ferruginous earth.

Between the well (Section Ψ) and the place of the sanctuaries (Section W) successive clay platforms have been observed.

176. Poșta (Telița), com. Frecăței, jud. Tulcea

Punct: Valea Celicului

Cod sit: 160412.08

Colectiv: Gavrilă Simion (ICEM Tulcea)

Situl arheologic de pe valea Celicului a intrat în literatura de specialitate încă din anul 1993 (*Le site de Celic Dere. Interpretation ethno-culturelles et implications dans la chronologie du Hallstatt final*, în lucrările Colocviului Internațional, septembrie 1993 -Tulcea, 1997, p.231 - 252; *Cercetările de pe Valea Celicului*, Analele Dobrogei, SN, I, 1995, 1, p. 250 - 253; *Nécropoles des bauches du Danube: pratiques rituels funéraires, Nécropoles et pouvoir*, Lyon -21 - 25 Janvier 1995, Paris, 1998, p. 167 - 190, ș.a.) și a fost vizitat în repetate rânduri de specialiști, participanți la diferite manifestări științifice.

Cercetările din campania anului 2001 s-au desfășurat în ambele sectoare: în necropolă și în așezare.

Cercetările întreprinse asupra necropolei s-au desfășurat pe o suprafață de 500 mp. Se poate afirma că aceste săpături au fost realizate pe ultimele suprafețe ale necropolei. Se mai cunosc ca obiective rămase necercetate doar un singur mormânt tumular, foarte aplatizat și cca. 40 - 50 m² din zona necropolei plane unde se mai percepe existența unor morminte. Acestea rămân a fi cercetate în perioada prelucrării definitive a materialului descoperit.

Prin săpăturile efectuate în necropola plană au fost descoperite 12 morminte de inhumatie prevăzute cu ringuri din bolovani mari de piatră și acoperite cu mantale tot din bolovani. Diametrul ringului varia între 3 și 5 m, iar adâncimea mormântului propriu-zis între 1 și 1,4 m. Săpătura în șanț s-a efectuat pe o adâncime de 1,50 până la 2 m. Toate mormintele au fost de inhumatie, cu osemintele așezate în poziție decubit-dorsal și, în câteva cazuri, au fost și în poziție chircită. Inventarul mormintelor a fost în general

destul de sărac: unul-două vase de ofrandă la 4 morminte, obiecte de podoabă (mărgele de chihlimbar, brățări din bronz, etc.). Descoperirile făcute se încadrează în limita sec. VI-V a. Chr.

În ceea ce privește mormântul tumular, acesta a avut o situație care a demonstrat o practică ritual-funerară deosebită. Movița era complet acoperită cu o manta de bolovani și spre exterior cu un ring din bolovani foarte mari. Groapa mormântului era acoperită în totalitate cu bolovani de piatră.

Scheletul era în poziție decubit - dorsal, orientat N-S, iar ca inventar, două vase ceramice fragmentate, lucrate cu mâna, pastă poroasă.

De asemeni au fost găsite două mărgele de sticlă chihlimbar și alte cca. 10 bucăți fragmente din același material.

Mormintele din necropola plană au fost foarte sărace. Doar la două morminte s-au găsit două brățări din bronz, din care una fragmentară.

Sub aspectul practicilor ritual-funerare, scheletele, de altfel foarte slab conservate, au fost descoperite fie în poziție decubit dorsal, fie chircite pe o parte.

În **așezare** s-a realizat o secțiune de 2/62 m. Descoperirile (gropi și locuințe) au obligat ca săpătura să se efectueze până la 2 - 2,5 m adâncime. În complexele existente: 1)gropi și podeaua unei locuințe, au fost descoperite o serie de materiale ca: fragmente ceramice din mai multe perioade istorice, din faza Babadag III și mai ales de la **sfârșitul primei epoci a fierului** (sec. VII-V a. Chr).

Deosebit de semnificativ a fost materialul ceramic descoperit în groapa nr. 7 unde, alături de fragmente ceramice negre, lustruite, de tip Babadag III s-a descoperit și un fragment de la un vas pictat cu buline roșii și albe.

Pictura a fost realizată din pigmenți de oxizi de fier naturali, utilizați în realizarea vopselelor praf pentru zugrăveli. Forma vasului are analogii în necropola hallstattană de la Sbornyanovo (Bulgaria).

Planșele 85, 86

177. Rapoltu Mare, com. Rapoltu Mare, jud. Hunedoara

Punct: Măgura Uroiului

cod sit 90672.01

Colectiv: Angelica Bălos - responsabil, Adriana Ardeu (MCDR Deva)

Cercetările din anul 2001 au vizat sondarea unui platou aflat la baza Măgurii Uroiului. Terenul se situează în dreapta Mureșului, pe a II-a terasă a acestui râu, în imediata apropiere a confluenței sale cu Streiul. Anterior, prin sondaje și periegeze, au fost semnalate în zonă descoperiri preistorice, de epocă romană și medievală. Ultimul studiu făcut pe fotografiile aeriene identifică pe Măgura Uroiului o fortificație datând probabil din prima epocă a fierului.

Așezarea fortificată în discuție a fost descoperită cu ocazia săpării unui șanț pentru cablu cu fibră optică. Datorită faptului că platoul este folosit ca pășune, starea sa de conservare este destul de bună.

Secțiunea trasată (26 x 3 m) a avut drept obiectiv precizarea naturii valului vizibil pe teren. În urma

secționării lui s-a observat că nu este o denivelare naturală, ci aparține unui tip de fortificație (val-șanț-val) cunoscut încă din epoca bronzului.

Pe coama valului, între m 14/17 și la -0,25 m adâncime în profilul stâng și -0,32 m în profilul drept, a apărut o aglomerare de pietre (andezit - augit) care sugerează o placare a valului în scopul consolidării. Între m 14/15,5, sub nivelul de piatră, s-a constatat prezența unei lentile de pământ lutos, de consistență foarte tare. Sub această lentilă se afla pământ negru amestecat cu fragmente ceramice și resturi osteologice, constituind umplutura valului. La -1,5 m adâncime, în apropierea profilului drept a fost descoperită o vatră bine păstrată, în jurul căreia s-au găsit numeroase fragmente de vase Hallstattiene. Cercetarea valului a fost întreruptă la -1,8 m adâncime.

În spatele valului au mai fost trasate patru casete (3 x 2,5 m). În C3 au fost descoperite fragmente ceramice aparținând celor două epoci ale fierului, fără a se putea înregistra prezența vreunui complex, iar în C4 resturile unei locuințe incendiate, precum și ceramică, fragmente osteologice și un mare număr de scoici.

Materialul preponderent este ceramica fragmentară, în mare cantitate ea aflându-se în val. Majoritatea fragmentelor ceramice se încadrează cronologic la începutul epocii fierului, dar câteva fragmente aparțin culturii Basarabi și epocii dacice. Printre materialele descoperite sunt și două roțițe de lut, un fragment de statueta antropomorfă și patru figurine zoomorfe, toate aparținând Hallstatt-ului timpuriu, orizontului culturii canelate.

După o prelucrare statistică sumară, se poate spune că 80% din materialul descoperit aparține începutului epocii fierului. Pentru următoarea campanie este prevăzută terminarea cercetării valului în secțiunea deschisă, trasarea unei secțiuni magistrale, pentru a putea stabili relația cronologică între fortificație și etapele de locuire din interiorul acesteia și începerea cercetării fortificației de pe Măgura Uroiului.

Planșa 87

Bibliografie:

1. W. S. Hanson, I. A. Oltean, *A Multi-Period Site on Uroi Hill, Hunedoara: an Aerial Perspective*, AMN, 37/1, 2000, pp. 43-49

178. Râșnov, jud. Brașov

Punct: Cetate

Cod sit: 40376.03

Colectiv: Adrian Andrei Rusu - responsabil (IAIA Cluj), Florea Costea (MJI Brașov), Vasile Mizgan, (TransArheo Cluj-Napoca)
Finanțare: Drumuri Publicitare S.A. București

Cercetările anului 2001 au fost efectuate în perioada aprilie-iunie (cu mari întreruperi). Operațiunile arheologice s-au limitat la două secțiuni în preajma fântânii cetății și sondaje de-a lungul coridorului care mărginește complexul spre S-V. A fost asistată arheologic golirea de pământ și molozuri a «barbacanei mici» și a extradodusului turnului de poartă «Báthory», din cetatea de jos, în vederea realizării proiectelor de arhitectură (restaurare).

Din punct de vedere constructiv s-au adus informații noi asupra sectorului de incintă investigat, și la descoperirea unui număr de încă trei case, complet necunoscute, de lângă

fântână. A apărut și un mormânt insolit, primul din interiorul cetății superioare, la colțul de N-V al Turnului Armelor.

Materialul arheologic ar fi trecut drept banal și obișnuit (multă ceramică dacică, fără contexte clare, ceramică premodernă, fragmente de sticlărie și feronerie de construcție), dacă, în Turnul Báthory, nu ar fi fost descoperit un material excepțional, îngropat prin prăbușirea suprastructurilor turnului, cu prilejul asediului de la 1613. Este vorba despre inventarul aceluia moment, constând din materiale de bronz (vase și fragmente, armături de lădiță), cositor (trei câni cu capac, de mărimi diferite, una având semn de proprietar SSR 1600), argint (un ac de păr aurit și 416 monede), fier (arme, instrumente, unelte), piatră (ghiulele), ceramică (cahle cu motive încă necunoscute).

Întregul material arheologic este predat Muzeului Județean Brașov. Tezaurul monetar se află pentru identificări și valorizări, la Cluj-Napoca, la Institutul de Arheologie și Istoria Artei (responsabilul de șantier).

179. Râu de Mori, com. Râu de Mori, jud. Hunedoara

Punct: Curtea nobiliara a Căndeștilor

Cod sit: 90887.01

Colectiv: Zeno K. Pinter, Marian Țiplic (ULB Sibiu), Mihai Căstăian (MCDR Deva)

Cercetările sistematice din ultimii ani (1997 - 2000) au continuat având drept obiectiv în vara anului 2001 cercetarea de parament la monumentul respectiv. S-a încercat observarea evoluției cronologice și stilistice în cadrul edificiilor componente ale curții nobiliare, cu precădere asupra elementelor constructive aflate într-o poziție primară. Astfel, s-au făcut observații asupra sistemului de boltire al pivnițelor, grosimea zidurilor, structura planșeelor, tipurile de ancadrame și goluri aflate în structura clădirii principale și a capelei. Au fost cercetate ancadramele de la ușile pivnițelor, dar și elementele profilate incluse mai târziu în zidăria nivelului superior, în structura zidului de incintă sau în cadrul capelei, precum și câteva elemente aflate în proximitatea curiei. Coroborarea informației arheologice cu datele de ordin arhitectonic și elementele de istoria artei vor permite trasarea unei evoluții cât mai precise pentru complexul nobiliar de la Râu de Mori.

Planșa 88

180. Rogova, com. Rogova, jud. Mehedinți

Punct: La Cazărmi

Cod sit: 113475.02

Colectiv: Gabriel Crăciunescu - responsabil, Cristian Manea, Constantin Para (MRPF Turnu Severin)

Stațiunea pe care o cercetăm de mai mulți ani este situată în punctul „La cazărmi” de pe malul râului Blahnița. Primele cercetări au fost făcute în 1995 și, cu excepția anului 1999, au continuat până în 2001. Este singura așezare aparținând fazei I a culturii Verbicioara studiată pe o arie extinsă și care a oferit materiale ce

vorbesc despre modul în care s-a format această cultură iar materialul ceramic permite o mai bună cunoaștere a repertoriului formelor de vase. O probă de lemn găsită în una din locuințele acestei culturi, dată la analiză C₁₄ în Germania, va putea să ofere o datare a începutului culturii Verbicioara.

Situl adăpostește **așezări aparținând perioadei de tranziție la epoca bronzului - cultura Coțofeni; epocii bronzului - cultura Verbicioara, Hallstattului - cultura Basarabi, Latène - locuire dacică și feudalismului timpuriu - cultura Dridu. Un mormânt aparținând culturii Basarabi semnaleză existența unei eventuale necropole. Anul acesta (2001) am găsit materiale din toate perioadele menționate, cu excepția locuirii dacice.**

Au fost trasate trei secțiuni: S XV de 16 x 3,5 m; S XVI de 20 x 2 m; S XVII de 44 x 1 m. Au fost găsite patru locuințe și desfăcute încă o jumătate dintr-o locuință rămasă necercetată din anul precedent.

În S XV am terminat cercetarea unei locuințe Coțofeni apărută în campania anterioară în Sp II. După dezafectare groapa acesteia a fost umplută în special cu fragmente ceramice printre care amintim și două cești cărora le lipseau doar tortițele. În aceeași secțiune au apărut alte două locuințe Coțofeni, de suprafață aflate una lângă alta. Prima locuință din 2001, avea lățimea de 3,45 m și lungimea prinsă în secțiune, de 2,85 m. În interiorul ei se aflau două gropi: una în partea de S, ce avea diametrul de 1,60 m și alta în partea de N cu diametrul de 1,40 m. În capătul estic al locuinței am găsit o groapă ce avea diametrul la partea superioară de 0,70 m și 0,45 m la bază, fiind adâncă de -0,75 m. Podeaua locuinței nu era amenajată.

Locuința nr. 2 aparținea tot culturii Coțofeni fiind lată de 3,40 m și cu lungimea, prinsă în secțiune, de 2,30 m. Și aceasta avea o groapă pentru stâlpi de susținere.

În S XVI a fost găsită o locuință de suprafață aparținând culturii Verbicioara. Aceasta avea lungimea de 4,40 m și lățimea depășea cea de 2 m cât avea secțiunea noastră. Nu avea nici aceasta podeaua amenajată. Lângă locuința a fost găsită o groapă cu diametrul de 1,20 m ce aparținea aceleiași culturi.

În S XVII lângă primele carouri, a fost făcută o casetă de 7 x 1 m pentru a putea prinde mai mult dintr-o locuință Verbicioara. Această locuință avea în interior o groapă adâncă de 0,72 m care nu era de tipul celor făcute pentru îndepărtarea excesului de umiditate, așa cum se întâmplă în majoritatea cazurilor la Rogova.

În malul râului Blahnița, lângă suprafețele trasate de noi, a apărut, în malul rupt, o locuință cu lățimea/lungimea de 3,50 m, ce avea în mijloc o groapă cu diametrul de 1,15 m și adâncimea de 0,20 m. Evident că această groapă era făcută pentru îndepărtarea excesului de umiditate.

Materialele epocii bronzului de la Rogova aparțin primei faze a culturii Verbicioara. Întregul material arheologic se află depozitat la Muzeul Regiunii Porților de Fier unde, în mare parte a fost restaurat și desenat.

În campania următoare ne propunem să stabilim limita vestică a așezării și existența unei eventuale necropole Verbicioara. Pentru aceasta este necesară extinderea către V și S a cercetării.

Bibliografie

1. Gabriel Crăciunescu - *Cultura Verbicioara în județul Mehedinți*, în DROBETA, VII, 1996, p.35-48
2. Gabriel Crăciunescu - *L'Age du Bronze moyen et final au nord du Danube, à l'E des Portes de Fer*, în Die Kulturen des

Bronzezeit in dem Gebiet des Eisernen Tores, Bukarest, 1998, p.115-138

3. Gabriel Crăciunescu - *Contribution à l'étude de la culture Verbicioara. La station archéologique de Rogova (dép. de Mehedinți)*, Thraco-Dacica.

4. Gabriel Crăciunescu - *Cultura Verbicioara la Rogova, jud. Mehedinți*, Drobeta, X, 2000, p. 9-64

PROGRAMUL NAȚIONAL DE CERCETARE „ALBURNUS MAIOR”

În perioada 3 mai - 31 octombrie 2001 s-au desfășurat ample săpături arheologice cu caracter de salvare în zona localităților Roșia Montană și Abrud din jud. Alba, potrivit Acordului de Consultanță încheiat între S.C. Roșia Montană Gold Corporation și Muzeul Național de Istorie a României, parte a Programul Național de Cercetare „Alburnus Maior”, inițiat de către Ministerul Culturii și Cultelor prin ordinul nr. 2504/07.03.2001.

Cercetările arheologice din aceasta campanie au avut următoarele obiective:

- săpături arheologice în vederea eliberării terenului de sarcină arheologică desfășurate în perimetrul extravilan al localității Roșia Montană, la vest de masivul Cetate, zonă cunoscută sub denumirea de Găuri-Hop/Hăbad/Tăul Țapului/ Valea Nanului/Carpeni;
- săpături arheologice în vederea eliberării terenului de sarcină arheologică desfășurate în zona satului Gura Cornei, oraș Abrud;
- cercetare arheologică de suprafață pe Valea Cornei;
- expertiză-diagnostic asupra galeriilor antice și medievale din masivele Cărnăc, Orlea, Țarina, Văidoaia, Cetate, Carpeni;
- investigații cu caracter arheologico-minier în galeriile antice și medievale din punctele Zeus și Găuri, zona Cetate.

La cercetările inițiate au participat specialiști din următoarele instituții:

- Muzeul Național de Istorie a României - București;
- Muzeul Național al Unirii - Alba Iulia;
- Centrul pentru Proiectare Patrimoniul Cultural Național - București;
- Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei - Cluj-Napoca;
- Muzeul Civilizației Dacice și Romane - Deva;
- Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” - București;
- Institutul de Arheologie și Istoria Artei Cluj-Napoca;
- Muzeul „Iulian Antonescu” - Bacău
- Universitatea din Toulouse - Franța.

Au mai participat specialiști de la Universitatea din București - Facultate de istorie, Universitatea Babeș-Bolyai - Cluj-Napoca - Facultatea de Biologie-Geologie și CIMEC - Institutul de Memorie Culturală - București.

Coordonarea întregului proiect a fost asigurată de către Muzeul Național de Istorie a României.

Cercetările arheologice au cuprins o arie largă, depășind 700.000 m.p. și au pus în evidență numeroase vestigii aparținând îndeosebi perioadei romane, sec. II-III, dar și urme ale activității umane din perioadele medievală și modernă. Cercetările s-au desfășurat în condiții dificile - un sezon deosebit de ploios, presiunea timpului, o

anumită presiune socială, consolidarea din mers a unei echipe, care, din nefericire, se schimba de la o lună la alta.

Putem spune însă că cercetarea și-a atins obiectivele propuse, cea mai mare parte a complexelor arheologice depistate au fost cercetate integral, iar cea mai mare parte a vestigiilor arheologice mobile au intrat în procesul de restaurare și punere în valoare.

Dintre principalele descoperiri arheologice ale campaniei de cercetare 2001 pot fi amintite:

- cele 3 **necropole romane de incinerare** în zonele Hop, Valea Nanului și Carpeni (fiind cercetate peste 180 de morminte);
- identificarea și cercetarea a mai multor (5 sau 6) **arii sacre**, unde au fost găsite un număr de 34 de altare votive (localizate în punctele Hăbad – Brădoaia, Hăbad – Vasinca, Valea Nanului – Szekely, Valea Nanului – Drumuș, Valea Nanului - Dalea);
- posibila localizare a unor **așezări ale coloniștilor illiri** (așezare de tip *kastellum*), situate în zona Găuri și în zona Valea Nanului – Szekely/Drumuș;
- structuri de **locuire romană** cu edificii publice (*termae*), localizate în zona Carpeni și în zona Tăul Țapului;
- identificarea parțială a traseului **drumului roman antic** care lega zona Alburnus Maior de Ampelum (în zona Găuri – Hop – Hăbad).

[Paul Damian – coordonatorul programului]

181. Roșia Montană, com. Roșia Montană, jud. Alba [Alburnus Maior]

Punct: Hop

Cod sit: 6770.01

Colectiv: Vasile Moga, Aurel Dragotă, Constantin Inel, Adrian Gligor (MNUAI)

Începute în cursul anului 2000 sub forma unor sondaje arheologice de verificare (C.C.A., Suceava, 2000, p. 209-214) investigațiile de teren din cadrul proiectului Național Alburnus Maior s-au derulat în intervalul 7 mai - 31 octombrie 2001.

Denumirea punctului se referă la două mici coline situate în vecinătatea unor galerii antice de mină (Găuri) și a unui lac artificial „Tăul Găuri” unde documente cartografice din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, ale căror copii au fost consultate și de noi, plasau aici în apropierea galeriei „Deak Ferencz” una din necropolele centrului antic (V. Wollmann, *AIIA, CN, 17, 1985/1986, p. 253*).

Sondajele din anul 2000 au confirmat existența unui număr de 4 morminte de incinerare în gropi ușor albiate, cu pereții arși și obiecte de inventar specifice acestui gen de descoperiri (C.C.A., Suceava, 2000, p. 211). Ne găseam deci într-un punct în care informațiile bibliografice și investigațiile preliminare confirmau existența necropolei romane de incinerare de la Hop (alături de altele de la Alburnus Maior, n.n) dezvelite prin secțiuni și suprafețe cu dimensiuni variabile pe parcursul celor 6 luni a campaniei arheologice 2001.

Astfel, am procedat la deschiderea simultană a două suprafețe plasate în extremitățile de V și de E ale necropolei,

urmând a ne întâlni cu ele în centrul sitului. Au rezultat un număr total de 26 secțiuni-suprafețe în care au fost cercetate un număr de 171 morminte de incinerare. Cercetarea exhaustivă din cursul anului 2001 a permis stabilirea (în cursul investigațiilor de la sfârșitul lunii octombrie) limitelor cimitirului după cum urmează: V: limita este dată de un strat de rocă naturală ce făcea practic imposibilă săparea unor gropi de morminte; N: limita coincide cu traseul unuia din drumurile antice ce lega așezările miniere de la Găuri cu cele de la Hăbad; E: se întindea spre Găuri (să notăm că aici sau constatat distrugerii și intervenții ulterioare epocii romane, în sfârșit S - panta foarte abruptă nu pare să fi fost utilizată pentru înmormântări.

Din cele mai sus descrise reiese faptul că ne găsim în fața uneia din necropolele centrului antic de minerit aurifer de la Alburnus Maior (alte necropole parțial investigate mai sunt la Tăul Cornii - cercetări anul 2000; Tăul Secuilor - cercetări 2001, Carpeni - un grup de morminte înconjurate cu „ringuri” din piatră nefasonată - cercetări 2001 ș.a.) atribuită etnic și o spunem de la bun început, minerilor illiri și familiilor acestora colonizați oficial în provincia Dacia încă în timpul lui M. Ulpius Traianus. Așa cum se va vedea necropola de la Hop se găsea în imediata vecinătate a punctelor de lucru (galerii, n.n.) și nu departe de una din așezările identificate în punctul Găuri.

Din analiza celor 171 morminte rezultă că ritualul și ritualul de înmormântare a fost cel al incinerății, cu arderea defuncțiilor pe loc (89) în majoritatea cazurilor, cu arderea în alte părți (82) și depunerea resturilor în gropi simple. Există și câteva cazuri în care s-au constatat „în mormântări” suprapuse (S.III/M.3-M.3a, S.IX/M.1-M.1a), după care apariția în poziție secundară a două capace de sarcofag din rocă tufitică (60 x 54 x 20 cm; 65 x 58 x 18 cm) ar indica (până la o descoperire sigură) și practicarea inhumăției, aceasta poate numai în cazul copiilor. Gropile mormintelor incinerate pe loc (incinerare primară “bustum” - au orientarea variabilă, prezentând pe margini o crustă din pământ înroșită de focul rugului funerar (să notăm că în câteva din gropile de morminte alături de puține oase calcinate au apărut resturile lemnoase din rug n.n.). Aceiași constatare este de făcut și în privința variabilității adâncimii gropilor între 0,30 - 0,80 - 1m. Forma gropilor este rectangulară, de regulă alungită și colțurile rotunjite.

În câteva cazuri (3) s-au remarcat anumite amenajări postardere a mormintelor, amenajări constând din plasarea deasupra mormântului a unor bucăți din piatră locală (rocă nefasonată) așezată (ca semn de mormânt ?) deasupra resturilor cremației sau încercarea (pentru un număr de 8 morminte) de a amenaja după modelul de acasă (A. Iovanovici, 1984, p.154-157.) - Dalmația - unele construcții funerare simple despre care vom avea ocazia să vorbim la timpul potrivit.

Vorbeam, mai sus de construcțiile funerare întâlnite în cadrul cimitirului. Este vorba de morminte împrejmuite de un șir de pietre nefasonate așezate mai mult sau mai puțin ordonat, fie sub formă de cerc (ringuri cu diametre: 3,20 m/2,30 m - S.IV), fie sub formă patrulateră (6,20 x 6,30 m - C2/M.3). Deasupra zidurilor de fundație a unuia dintre morminte „cu incintă patrulateră” au apărut materiale de construcție constând din cărămizi și țigle romane (de notat că pe unul din fragmentele de țiglă apare imprimată în relief ștampila Legiunii XIII Gemina, fără antropomim. Apariția acestei țigle militare nu ne surprinde, dacă avem în vedere faptul că la Alburnus Maior, într-o presupusă

fortificație, nedepistată încă, a staționat un detașament al legiunii de la Apulum, cu misiunea supravegherii bunului mers al exploatării și asigurarea apărării districtului minier. În toamna acestui an, materiale tegulare ale legiunii, fără antropomim au apărut și la Carpeni, în săpăturile echipei Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei, după cum tot aici au fost descoperite un număr de 5 morminte înconjurată de aceleași blocuri nefasonate (despre prezența militară în zonă vezi V. Moga, 1985, p.56-57; V. Wollmann, 1996, p.73-78.). Cele mai apropiate analogii cu asemenea tipuri de „edificări sepulcrale” bine cunoscute încă înaintea celei de a doua conflagrații mondiale, tot dintr-o zonă minieră atribuită, mai degrabă illirilor, decât daco - romanilor (n.n.) și necropolei acesteia de incinerare primară (pe loc n.n.) dezvelită parțial de arheologii maghiari B. Lukees - 1879, G. Teglas - 1890 și reluate în 1938 de O. Floca pe dealurile Boteș și Poduri (AISC, III, 1936-1940, p.160-173; *Sargeția*, II, 1941, p.91-105; D. Protase, 1971, p.104-107.) odată cu dezvelirea a încă 6 morminte (M.6. Boteș, mormânt cu „ring” sau „cerc de piatră”, cu diametrul de 2,50 m, având ca inventar un opaiț). Practica înconjurării mormintelor de incinerare cu „cercuri de piatră” se întâlnește în Dacia și în zona exploatărilor zăcămintelor de fier din Munții Poiana Ruscă, lângă Teliuc (jud. Hunedoara), la Cinciș, unde același Oct. Floca (*Acta M.N.*, 2, 1965, p.163-192) a dezvelit pe lângă o villa rustica și necropola acesteia; din cele 17 morminte (unul de inhumație, în sarcofag din cărămidă) un număr de 16 sunt de tipul „cu cerc de piatră” cu diametrul cuprins între 3,10 - 4,60 m.

Revenind la necropola de la Hop, să amintim că inventarul tuturor mormintelor este același cu cel al celeilalte necropole illire de la Ruda Brad. Predominantă pare a fi și aici olăria romană provincială (fructiere, cupe, vase globulare și piriforme, ulcioare, opaițe cu sau fără ștampilă). Ceramica apare fie într-un exemplar sau două, fie grupată pe mai multe categorii, însoțită sau nu de alte obiecte de inventar. Dintre obiectele de bronz, ar fi de amintit fibule tipice sec. II-III, o oglindă și un număr de 4 monede ilizibile (situația pieselor numismatice este asemănătoare celor de la Ruda-Brad unde acestea, dată fiind starea lor de conservare nu pot să ofere repere cronologice cât de cât sigure).

Din sticlă au fost recuperate vase de tip lacrimaria și unguentaria, întregi și fragmentare. Fierul este reprezentat mai ales prin piese de mici dimensiuni, cuie, piroane, bare și mai ales „cuie de la sandale”. În sfârșit ar mai fi de semnalat apariția în câteva morminte a unor bucăți din cuarț și silix, prezența lor, indicând indirect ocupația celor incinerati, respectiv mineritul cu tot ce se înțelege prin această activitate economică.

S-a vorbit mult despre „sărăcia inventarului arheologic” din necropolele atribuite minerilor (ca să ne referim numai la aceste cimitire și nu la celelalte cunoscute și investigate în mediul urban și rural al provinciei) din Dacia, Dalmația și chiar din Peninsula Iberică (Claude Domergue, 1990, p.358sq). În ultima din provinciile citate mai sus, bogată în resurse aurifere și argintifere intens exploatate în antichitate, s-a încercat chiar, o statistică pe baza inventarului mormintelor descoperite pe trei criterii: lipsite de inventar (61,5%), cu câte un obiect de inventar (15,5%), cu mai mult de un obiect (23%) de unde concluzia sărăciei.

Fiind cel dintâi cimitir de incinerare cercetat integral la Alburnus Maior, necropola de care ne ocupăm nu este, firesc, singulară în spațiul aurifer antic al Munților Apuseni. Cu mai bine de două decenii în urmă, în zona de V a zonei miniere, lângă exploatări (galerii și nisip aluvionar) de la

RUDA-BRAD (jud. Hunedoara), la aprox. 1 km. de localitatea Ruda, în punctul „LA PETRONEȘTI” a fost dezvelită o necropolă - 126 morminte - atribuită coloniștilor illiro-dalmați (A. Rusu, *Sargeția*, XXV, p. 137-152.). Gropile mormintelor, arderea pe loc a acestora și inventarul recuperat (ceramică, opaițe, stele funerare însoțite de texte epigrafice, trei monede ilizibile, cuie din fier, fragmente de silix și cuarț) au analogii cu necropola de la Hop.

La rândul lor, O. Floca (AISC, III, 1936), A. Rusu (*Sargeția* XXV) și recent V. Wollmann în sinteza privind „*Mineritul metalifer, extragerea sării și carierele de piatră în Dacia*”, 1996, p. 221-231 vorbind despre același subiect, al inventarului mormintelor, „miniere” fac referiri la caracterul modest al descoperirilor din mormintele de incinerare. Fără să insistăm aici și acum asupra acestui aspect să menționăm totuși că în cazul necropolei illire de la Hop analiza primară a inventarului (aflat în plin proces de restaurare, n.n.) ilustrează aceeași modestie, dar și subliniem, și trecerea de la habitatul de tip indigen (illiro-dalmat) la forme de tip roman (primul rând la încercările de a imita construcțiile sepulcrale romane, la apariția opaițelor, a fibulelor și mai ales a monedelor ce reprezintă simbolic „obolul lui Charon”. Lipsa unor inscripții funerare (*tituli sepulcrales*) sau a unor monumente cu simbolistică funerară de tipul stelelor, medalioanelor, leilor sau sfincșilor funerari, întâlnite în necropolele locale, de la Tăul Cornii (C.C.A., Suceava, p.212-213) și Tăul Secuilor (C.C.A., Suceava, p. 213-214; V. Moga, 2001, p. 383-390), apoi la Ruda - La Petronești (A. Rusu, *op. cit.*, p.137-152) ori Ampelum (Zlatna) considerat sediul administrației miniere romane din Dacia, unde alături de numeroase monumente funerare (inscripții, piese sculpturale - cf. V. Wollmann, *op. cit.*, p. 222), a apărut și un sarcofag din cărămidă din interiorul căruia s-a recuperat un vas din bronz - oenochoe - cu buza trilobată și toarta supraînălțată (V. Moga, R. Pop, *Acta MN*, 15, 1978, p. 213-218), nu reprezintă nici pe departe sărăcia ci, mai degrabă condiția socială a membrilor unui *vicus* sau *kastellum* (atestate de altfel epigrafic și depistate în parte, de cercetările arheologice din campania anului 2001, n.n.) local, de felul celui apărut în apropierea necropolei de la Hop.

Având în vedere caracterul preliminar al raportului, precum și faptul că majoritatea materialelor arheologice rezultate se află încă în curs de prelucrare, opinăm pentru o încadrare cronologică largă a obiectivelor arheologice cercetate, adică începutul secolului II - sfârșitul secolului III p. Chr.

Suntem convingși că cercetările viitoare, atât la necropolele centrului aurifer Alburnus Maior, cât și la așezările și locurile de cult încă existente, dar necercetate exhaustiv, vor aduce surprize științifice, așa cum au dovedit-o rezultatele din anul 2001.

Plansa 89; ANEXA 5

Bibliografie:

1. Acta MN- Acta Musei Napocensis.
2. A. I. I. A.- Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie, Cluj-Napoca.
3. AISC- Anuarul Institutului de Studii Clasice, III, 1936-1940.
4. Claude Domergue, *Les mines de la Peninsule Iberique dans l' antiquité romane*, Coll. de l' ecole francaise de Rome, 127, 1990.

5. CIL- Corpus Inscriptionum Latinarum.
6. C.C.A.- Cronica Cercetărilor Arheologice- Campania 2000, Suceava, 2001.
7. IDR- Inscricțiile Daciei romane.
8. A. Iovanovic, *Forms of burial In the territory of Yugoslavia in the time of the Roman Empire*, The University of Belgrade, 3, Beograd, 1984.
9. M. Macrea, *Viața în Dacia romană*, București, 1969.
10. V. Moga, *Din istoria militară a Daciei romane, legiunea XIII Gemina*, Editura Dacia, Cluj, 1985.
11. V. Moga, *Studii de istorie antică, omagiu profesorului Ioan Glodariu*, Cluj-Napoca, 2001, p. 383-390.
12. Constantin Preda, *Monedele geto-dacilor*, Biblioteca de Arheologie, București, 1973.
13. D. Protase, *Riturile funerare la daci și daco-romani*, Bibliotheca de Arheologie, XVI, București, 1971.
14. P. Le Roux, *Cités et territoires en Hispanie: L' épigraphe des limites*, în: *Mélanges de la Casa de Velasquez*, XXX, 1, 1994.
15. P. Le Roux, *La territoire de la colonie auguste de Mérida, Réflexions pour un bilan*, în: *Collection de la Casa de Velasquez*, 65, 1999.
16. V. Wollmann, Mineritul metalifer, extragerea sării și carierele de piatră în Dacia romană, Bibliotheca Musei Napocensis, XIII, 1996.

182. Roșia Montană, com. Roșia Montană, jud. Alba [Alburnus Maior]

Punct: Găuri

Cod sit: 6770.05

Colectiv: Radu Ciobanu, Matei Drâmbărean (MNUAI)

Cercetările arheologice executate la "Găuri" au avut în vedere rezultatele unor sondaje anterioare din această zonă a Roșiei Montane¹. Trebuie precizat însă că situația reliefului natural al terenului, două terase aflate pe o pantă ascendentă de aprox. 30°, dintre care doar pe una au fost descoperite urme importante de locuire, a impus organizarea săpăturilor în raport de orientarea și amplasamentul secțiunilor arheologice realizate în vara anului 2000. Din acest motiv am considerat util a păstra numerotarea secțiunilor și a suprafețelor ce fac obiectul acestui raport, în continuarea celor de anul trecut, după cum și caroiajul a păstrat aceeași orientare, adică de la S spre N. În al doilea rând, în contextul condițiilor unui relief accidentat, acoperit în bună măsură de pădure, cercetările noastre au avut drept prioritate perimetrul accesibil, iar unde a fost nevoie s-a procedat la câteva defrișări reduse ca întindere.

Având în vedere rezultatele cercetărilor anterioare, am deschis secțiunea S IV de 18 x 3 m, în prelungirea secțiunii S II/2000². În capătul sudic al acesteia, a fost degajat un strat compact de dărâmături, la adâncimea de -0,30 m, alcătuit din piatră de carieră. Sub stratul de pietre, la adâncimea de -0,50 m a fost observată o urmă de arsură, foarte clar conturată, având o formă rectangulară, orientată VNV-ESE. Urmele în chestiune le-am pus în legătură cu o locuință de lemn, incendiată, notată L1/SIV, ce semnalează de fapt și primul nivel de locuire de epocă romană de la "Găuri". Ca tip de locuință, L1/SIV se înscrie probabil în categoria celor parțial îngropate, cu pereți de lemn, urmele elementelor structurale fiind destul de vizibile pe întreg conturul gropii de fundație. Pardoseala carbonizată a fost distrusă ulterior de o altă construcție, de data aceasta de piatră, ce o suprapune

parțial, asupra căreia vom reveni (notată în continuare drept edificiul de piatră). Groapa de fundație de la L1/SIV a fost în întregime acoperită cu piatră în momentul în care peste ea s-a ridicat noua construcție. În dreptul c. 9 - 13 am remarcat o altă urmă de arsură, mult mai slab conservată, la adâncimea de -0,60 m, provenind probabil tot de la o locuință, notată cu L2/SIV.

Materialele descoperite în cadrul secțiunii S IV sunt relativ puține și de slabă calitate. Predomină fragmentele ceramice de uz comun concentrate în special în perimetrele delimitate de L1 și L2.

La capătul sudic al secțiunii S IV a fost apoi deschisă o casetă de formă triunghiulară, C1/SIV, de 2,50 X 5,80 x 7,60 m³ pentru a încerca degajarea completă a urmelor locuinței de lemn și a aglomerării de blocuri de piatră, constituind de fapt un masiv strat de dărâmături de la o construcție de mai mari dimensiuni, edificiul de piatră. Locuința de lemn avusese cel puțin două încăperi, dintre care doar conturul uneia se mai păstra, cealaltă fiind distrusă în întregime. De aici au fost recuperate câteva fragmente ceramice, între care se distinge unul de culoare neagră, cu buza evazată și pereți canelați. Edificiul de piatră, din care a fost degajat un zid masiv de 0,80 m grosime, pe o lungime totală de 18 m, era alcătuit din asize de piatră, fără mortar, folosind drept liant exclusiv lutul. În caseta C1/SIV zidul, notat convențional Z1, fusese dărâmat până la nivelul a patru asize, iar pietrele fuseseră reutilizate pentru amenajarea așa-numitului "maur", precum și a mantalei de piatră ce acoperea parțial colina și terasa superioară. Pe ultima asiză a zidului Z1, precum și în stratul de dărâmături au fost descoperite fragmente masive de mojar, folosite probabil în cadrul unei refaceri. Din materialul recuperat în caseta C1/SIV se remarcă două fragmente de aplică de cataramă din bronz fără decor.

La 5,50 m E de S IV a fost deschisă secțiunea S VI, de 32 X 3 m. La 1,30 m de capătul sudic al secțiunii a fost deschisă o casetă, notată C2/SVI, de 4 X 4,80 m, pentru degajarea completă a zidului Z1. Acesta se păstra relativ intact, în elevație măsurând 0,60 m, tot cu patru asize, însă în dreptul c. 3 se încheia în unghi ascuțit de aprox. 78°, cu un alt zid. Zidul acesta, notat Z2, avea doar două asize, și a fost degajat pe o lungime de 3,60 m. Ambele ziduri conturează latura de N și de E ale edificiului de piatră. Din interiorul încăperii conturate de Z1 și Z2 a fost descoperită, la adâncimea de -0,40 m, o monedă de bronz, din păcate aflată într-o avansată stare de degradare. Având în vedere diametrul acesteia, întrucât aversul și reversul sunt practic ilizibile, putem presupune că este vorba de un *dupondius*.

În partea mediană a secțiunii, la -0,40 m, a fost descoperit conturul unei gropi ovale, cu câteva urme de arsură în interior, precum și un alt vas ceramic fragmentar cu pereții roșii. Marginile gropii, probabil aparținând unei locuințe de lemn, notată L1/SVI, erau pe alocuri subliniate de câteva pietre, între acestea semnalându-se și două fragmente de mojar, unul cu suprafață convexă, celălalt cu suprafață concavă.

Pentru elucidarea unor aspecte legate de descoperirile din anul 2000, am procedat la extinderea câmpului de cercetare din S VI. Am deschis deci o casetă, notată C1/SVI, de 4,5 x 5 m. Aici s-au descoperit urmele, destul de clar conturate, a trei locuințe de lemn, L1, L2 și L3/C1/SVI, dintre care două aveau aceeași orientare, adică N-S. Una din cele trei semnalate, anume L1, avea o

orientare diferită, adică VNV-ESE, la fel cu L1/SIV și L3/C1/SIV. Din punct de vedere planimetric toate aveau plan rectangular, însă materialul ceramic descoperit este foarte sărac. Un zid relativ omogen, având aceeași orientare ca a celor de pe terasa superioară, a fost descoperit și aici. Acesta a fost notat convențional drept Zx. El era alcătuit din piatră de râu prinsă cu lut și avea pe alocuri urme pronunțate de arsură. În plus de situația consemnată deja, aici mai exista un mic zid din blocuri de piatră, notat cu Zy, având o singură asiză, la -0,40 m. În concluzia acestor observații, putem consemna cele trei locuințe de lemn, L1 de 2,10 X 1,20 m. L2 de 5 X 1,60 m și L3 de 2,80 X 1,70 m. suprapuse la rândul lor de o amenajare de piatră, având puternice urme de arsură, constituită din două ziduri paralele, Zx și Zy, asupra caracterului căreia nu ne putem pronunța.

S-a deschis apoi secțiunea S VII, având dimensiunile de 9 X 2 m, orientată VNV-ESE unde au fost reperate traseul zidului Z1 aparținând edificiului de piatră, iar sub el, urmele locuinței de lemn, amintită anterior, L1/SIV. Orientarea celor două complexe era riguros identică.

La aprox. 50 de m V de secțiunile descrise a fost amplasată o alta, S V., de 24 X 3 m. În capătul sudic s-au conturat urmele unei gropi de arsură, de culoare brună ce aparținea unei locuințe de lemn, notată L1/SV. Urma de arsură a gropii era de plan aprox. rectangular, configurând un contur identic cu cel al locuințelor de lemn menționate înainte. Aproape de marginea acesteia a fost descoperită o piatră dintr-o râșniță de mână, cunoscută în literatura de specialitate drept *catillus*, cu un diametru de 0,32 m și înălțimea de 0,11 m. Tot din acest perimetru ar mai fi de consemnat ca piese de inventar mai multe fragmente ceramice, provenind de la vase de uz comun, precum și câteva cuie de fier.

În timpul derulării săpăturilor arheologice din zona "Găuri", la baza versantului opus colinei cercetate de noi a început reamenajarea unui drum de acces spre cariera de piatră situată în imediata vecinătate, prilej cu care a fost scoasă la iveală o piesă epigrafică romană. Condițiile și locul descoperirii ne fac să presupunem că piesa în chestiune fusese dislocată din contextul arheologic inițial și refolosită în galeriile miniere din apropiere, de unde apoi a fost din nou deplasată. Piesa, din bazalt, are o formă paralelipipedică, cu dimensiunile de 1,71 X 0,25 X 0,21 m. iar pe una din fețe spre capăt, apare incizată cifra XXVI. Câmpul inscripționat are dimensiunile de 0,19 X 0,07 m. La capătul spre care se află cifra în chestiune există trei orificii circulare dispuse triunghiular, servind probabil pentru prinderea unei alte piese, asupra căreia nu ne putem pronunța. Pe fața opusă celei inscripționate, se află un pinten pronunțat.

În legătură cu caracterul piesei descoperite putem avea în vedere două ipoteze:

Piesa în chestiune este o bornă, fie miliară, fie delimitând o proprietate de teren oarecare. Cum alte elemente suplimentare lipsesc și având temeiul să credem că de altfel nici nu au existat inițial, înclinăm să considerăm piesa drept o bornă pentru delimitarea unei proprietăți, un soi de *terminus augustalis*⁴ de pus în legătură cu așezarea situată în vecinătate. Dacă am avea în vedere un *miliarium*, de pus în legătură tot cu o descoperire din vecinătate, adică drumul situat pe terasa superioară de la "Găuri", atunci ne lipsește orice detaliu de raportare a distanței semnalate. Lipsește totodată și abrevierea caracteristică *m. p.*, ce indica întotdeauna numărul miilor de pași de străbătut de la un punct la altul. Este important de remarcat că nu avem nici un indiciu în legătură cu distrugerea accidentală a câmpului

inscripționat, în sensul înlăturării unui fragment din acesta, ceea ce ne-ar îndreptăți o completare oarecare. Cifra este poziționată simetric, în raport de marginile din stânga și din dreapta, iar sus sau jos nu se disting urme de incizare.

Piesa este o bornă minieră, indicând o galerie de mină, cum sunt multe vizibile, în apropierea locului de descoperire. Absența unor analogii valabile, nu numai pentru Dacia, dar chiar pentru întregul imperiu roman, face însă îndoielnică o asemenea atribuire. Se cunosc situații când plăci epigrafice ne semnalează detalii în legătură cu proprietarii sau data începerii lucrărilor la o exploatare minieră romană, însă în cazul nostru nu poate fi vorba de o situație similară. În schimb, prezența pintenului situat pe fața opusă câmpului inscripționat ne evocă altceva, anume o scară de acces spre galerii, alcătuită din doi sau mai mulți moduli ce se prindeau unul de celălalt, iar piese asemănătoare, chiar de acest tip, se regăsesc chiar în cadrul expoziției în aer liber a Complexului muzeal Roșia Montană.

(perioada 28 iulie-31 octombrie 2001)

Având în vedere descoperirile anterioare s-a impus ca necesară abordarea săpăturii prin deschiderea de suprafețe. Orientarea și dimensiunile acestora a fost determinată de configurația terenului și de stadiul cercetărilor. În continuare au fost trasate S.VIII-S.XXVII.

Pentru punerea în evidență a obiectivelor s-a recurs la demontarea maritorilor existenți între suprafețele deschise. Au fost identificate fundațiile unui edificiu, executate din piatră de carieră legată cu argilă. Construcția aparține epocii romane, sec. II p. Chr.; are forma unui paralelogram neregulat ale cărui laturi sunt orientate aprox. pe direcția punctelor cardinale. Colțul de N-E al edificiului este ușor ascuțit, cca. 80°, ceea ce determină diferențe între lungimile laturilor sale. Amplasarea construcției s-a făcut într-o zonă de intersecții ale drumurilor romane. În urma efectuării măsurătorilor, dimensiunile edificiului sunt: 16,60 m (E), 18,60 m (N), 14,60 m (V). Din latura sudică nu s-a păstrat decât mici porțiuni ale colțurilor de S-E și S-V; restul zidurilor fiind dezafectate în perioada modernă și transformate în „mauri” cu scopul de a delimita proprietățile sau traseul drumurilor. Grosimea zidurilor variază între 0,60-0,80 m. Edificiul patrulater dispune de două locuințe (L.1, L.2) amplasate pe laturile de E și V, legate printr-un coridor a cărui lățime este 1,30 m. Din laturile de S și V se păstrează suficiente elemente pentru a reconstitui traseul acestora. Dimensiunile L.1 sunt 8,40 x 5m fiind, probabil, compartimentată în două încăperi. Zidurile au fost executate fără pat de amenajare, direct în stratul de argilă, fapt ce asigură o bună stabilitate. Privind planul de ansamblu se pot observa deformări (devieri) ale traiectoriilor zidurilor datorate alunecării terenului situat în pantă și, nu în ultimul rând, dezvoltării vegetației (arbori). Ultimul aspect este ușor vizibil pe latura estică dovedind încă odată efectul negativ creat de rădăcinile arborilor asupra substructurilor. Inventarul arheologic este sărac, ceramica reprezentând elementul de bază. Materialul ceramic este păstrat fragmentar, starea sa de conservare fiind slabă, datorită calității inferioare a pastei (arderii) precum și a solului acid. Ca forme ceramice întâlnim: ulcioare, chiupuri, oale, castroane, farfurii.

Dezvelirea locuinței L.2, situată pe latura vestică, a furnizat mai multe informații atât sub aspect planimetric cât și material. Locuința este compartimentată, rezultând două încăperi notate c.1, c.2. Încăperea c.1 situată la S,

are forma patruleteră cu dimensiunile de 4,30 x 3,40 m. Peretele vestic este ușor deviat datorită alunecării terenului. Legătura cu c.2 este realizată prin intermediul unei intrări de 0,80 m, al cărui prag a fost identificat pe latura de N. Dimensiunile aproximative ale încăperii sunt: 3,75 x 2,80 m. La dezvelirea fundațiilor s-a observat că adâncimea acestora, în cazul c.2, este mai mică, iar latura de E (situată spre curtea interioară a edificiului) nu are legătură cu zidul încăperii c.1. În concluzie c.2 a fost realizată c.1 prin ridicarea unui zid ce unea colțul de N-E al primei încăperi de zidul coridorului. Din inventarul arheologic alături de ceramică se disting două piese:

Altar votiv, dedicat zeului *Ianus*. Descoperit în interiorul laturii de E a L.1 în curtea interioară a edificiului, monumentul se afla în poziție secundară lângă o amenajare circulară din piatră, ce servea ca bază pentru altar. Dimensiunile piesei sunt: 50 X 21 x 20 cm; Este executată în calcar, având o bună stare de conservare. Textul inscripției este completat cu redarea în relief, într-o manieră stilizată a divinității *Ianus Geminus*. Este cea de a treia semnalare epigrafică acestei vechi divinități italice la *Alburnus Maior*. Anterior, de aici se mai cunoșteau două monumente: unul închinat lui *Ianus Geminus* de către illirii *Aelius Baebius* și *Beus Platoris* (Platoris) descoperit în 1885 în zona minei Ferdinand (IDR, III/3, 389), iar cel de al doilea, în lotul inscripțiilor din crângul sacru de la Hăbad, reprezentând o dedicație colectivă către același *Ianus Geminus* venită din partea unei colonii locale, *K(astellum) Ansis* (V. Wollmann, *Alla*, XVIII, p.278).

Noua atestare a lui Janus, vine din partea unui grup (*patroni kastellani?*), illirii *Dasas*, *Verzo* (cu omologi în rândul coloniștilor illyro-dalmațieni de la *Alburnus*, cf. V. Wollmann, *Mineritul...*, 1996, p.165-172) și *Nevatus*, ce apare pentru întâia oară la *Alburnus*. La fel de singulară, cel puțin pentru Dacia, se dovedește a fi reprezentarea figurativă a zeului, considerat protector al porților și a tuturor intrărilor și înfățișat „cu două fețe” (să notăm că în cazul monumentului de față zeul apare înveșmântat într-un soi de „manta” cu cute oblice). Apariția figurii zeului, suplinește epitetul *Geminus* din textul epigrafei. Ca o curiozitate, reprezentarea lui *Ianus bifrons* mai este cunoscută la noi pe tipul de piese numismatice „cu cap janiform”, printre tezaurele monetare din județele Dolj, Vâlcea, Mehedinți ș.a. (C-tin Preda, 1973, p.142-149), datând din veacurile III-II a. Chr.

Adorat mai ales în *Dalmatia* (CIL, III, 2881 - *Corinium*, CIL, III, 2969, *Aenona*; CIL, III 3030, *Flavona*, CIL, III 3181, *Dalmaticae Incertae*; CIL, III, 10.072, *Albona*), *Noricum* (CIL, III, 5092, a) și în alte părți ale lumii romane (cf. V. Wollmann, *Alla*, nota 44), zeul apare însoțit de epitete cum ar fi *Ianus Pater*, *Ianus Augustus Sacrum*, *Ianus Pater Augustus Sacrum*, *Ianus Geminus*. În Dacia el este semnalat numai la *Alburnus Maior*, unde cum s-a văzut, apare acum și prima reprezentare iconografică. Cei trei illiri care îl venerază par să fi fost, după abrevierea literelor din ultimul rând al inscripției, *im(munis) p(atroni) Ka(stellani)* ceea ce face probabilă existența în zona Găuri-Hop-Hăbad a unui *kastellum*, poate *Kastellum Ansis* ce mai apare semnalat în câteva rânduri (IDR, III/3, 422; V. Wollmann, *op. cit.*, nr. 10-11, 18, 23).

Obiect sanitar (*latrina*) de formă circulară, cu diametrul exterior de 0,30 m. este realizată în piatră, descoperită în poziție secundară la exteriorul colțului de S-V al L.1.

Luând în considerare și celelalte obiecte de inventar descoperite (ceramică uzuală rășnițe, opaite, cuie, piroane) considerăm că destinația edificiului este aceea de locuință întărită de tip *Kastellum* (C. Daicovicu, *Apulum IIII*, 1961,p.

55-58.). Un alt argument în această direcție este dat de orientarea complexului arhitectural către S, oferind lumină și căldură pe toată durata zilei. Lipsa inventarului specific pentru minerit (târâncop, daltă, ciocan) ne determină să credem că aceste unelte erau depozitate fie în mine, fie în imediata lor vecinătate.

Un răspuns la întrebarea: *cine locuia într-un astfel de edificiu*, a fost dat anterior prin amintirea comunităților de origine illyră atestate epigrafic și în tăblițele cerate (IDR, I, p. 165 - 257). Tehnica de legare cu argilă a pietrelor, foarte rar utilizată la romani, reprezintă un argument în plus pentru atribuirea acestor edificii comunităților illyre: *pirustae*, *baridustae*, *sardeates* (C. Daicovicu, *Apulum, IIII*, p.53; M. Macrea, *Viața...*, p. 146, 252).

Preferința pentru piatra de carieră, existentă din abundență în zonă, ale cărei muchii ascuțite, prin legare cu argilă, conferă o stabilitate și rezistență superioară zidului, comparativ cu piatra de râu. În compensare, piatra de râu își găsește utilizarea în construcția rețelei de drumuri, asupra căreia ne vom referi în continuare.

Traseul drumurilor este determinat de configurația terenului și amplasamentul celorlalte edificii situate în punctele Găuri, Hăbad, Tăul Țapului. S-a căutat alegerea unor trasee adaptate la teren, preferându-se o dispunere la jumătatea pantei (creasta militară - M. Besnier, *Dictionnaire*, 785 sq.)

A fost redeschisă S.III/2000, punându-se în evidență profilul și dimensiunile drumului roman ce trecea la SE de edificiu. Tehnica și materialele de construcție au fost adaptate la resursele zonei. Realizarea drumurilor era relativ simplă: în solul argilos era amenajat un pat artificial din piatră de carieră, cu dimensiuni de 0,2-0,3 m, peste care erau așezate pietre de râu, legate cu argilă (având dimensiuni mai mici) realizându-se pavajul propriu-zis, cu un profil ușor bombat ce asigura drenarea apei pe laterale, unde erau amenajate canale colectoare. Marginile părții carosabile sunt bine conturate, fiind porțiunile cele mai bine păstrate. Deși simplă, această manieră de construcție conferă o foarte bună rezistență a drumurilor, aspect surprins și în cercetările arheologice.

La *Alburnus Maior* avem de a face cu drumuri vicinale. Lățimea drumurilor cercetate în zona Găuri este de 2,60 m (SXXI - S XVII; S XXI - S XXVIII) și 3,40 m (S XIX).

Planșa 90

Note:

1. Pentru observațiile legate de coordonatele exacte, istoricul și amplasamentul zonei, *Cronica cercetărilor arheologice din România*. Campania 2000, București 2001, s. 173/3, p. 210.
2. În anul 2000 în această zonă au fost deschise trei secțiuni, notate S I - S III. S II, de 40 X 1 m, traversa practic terasa inferioară a zonei, de la S spre N; în extremitatea sudică a acesteia, la baza terasei superioare, au fost puse în evidență urme de locuire de epocă romană.
3. Forma casetei, oarecum bizară, a fost determinată de situația din teren, la 0,20 m de capătul acesteia existând un șir de copaci ce nu au putut fi înlăturați. Oricum stratigrafia complexului a avut de suferit, rădăcinile copacilor distrugând o bună parte din substrucțiile romane. În dimensiunile menționate au fost cuprinși și 2,80 m din lățimea secțiunii S IV, rezultând în final un triunghi dreptunghic cu una din catete de 5,80 m.

4. Asupra bornelor de acest tip, nesemnate până acum în Dacia, descoperite însă în Spania sau Dalmatia, P. Le Roux, *Cités et territoires en Hispanie: L'épigraphie des limites*, în *Mélanges de la Casa de Velasquez*, XXX, 1, 1994, p. 37-51, *idem*, *Le territoire de la colonie auguste de Mérida, Réflexions pour un bilan*, în *Collection de la Casa de Velasquez*, 65, 1999, p. 263-275.

183. Roșia Montană, com. Roșia Montană, jud. Alba [Alburnus Maior]

Punct: Proprietate Dalea

Cod sit: 6770.06

Colectiv: Vlad V. Zirra - responsabil, Liana Oța, Cristina Alexandrescu, Adriana Panaite, Anca Ganciu, Adina Boroneanț, Alexandru Dragoman - responsabili sector (IAB)

În perioada august-octombrie 2001 au fost trasate 13 secțiuni pe valea Nanului, în punctul "Proprietate Dalea". 10 dintre secțiuni au fost orientate N-S, iar 3 dintre ele E-V.

Stratigrafia zonei cercetate se prezintă astfel: stratul vegetal (0-0,25 m), din care provin minuscule fragmente de ceramică smălțuită aparținând epocii moderne, cuie și potcoave de proveniență contemporană, strat compact de dărâmtură, surprins pe alocuri foarte aproape de suprafața solului sau, în porțiunile neacoperite de dărâmtură, pământ castaniu cu particule roșiatice, lut galben.

În urma demontării dărâmăturii, s-a obținut planul unui edificiu de formă aprox. rectangulară, cu portic, mai multe compartimentări pe latura vestică și o curte interioară. Zidurile erau construite din meloane de dimensiuni diferite, în general mari și medii, legate cu pământ. Se păstrează pe înălțimi variind între 0,25-0,80 m (între 1 și 6 asize), și grosimi variind între 0,50-0,80 m. Zidurile erau orientate pe direcția N-S și E-V. Pe latura mică, distanța între zidul interior și cel exterior este de 3,20 m, remarcându-se o întrerupere pe traseul zidului interior, în centrul edificiului. Aceeași distanță (3,20 m) a fost înregistrată și între zidurile de pe latura estică. Ar fi de menționat că starea lor de conservare este precară pe această latură, datorită prăbușirii pantei care a antrenat chiar și zidurile din colțul sud-estic al edificiului. Pe latura sudică, distanța dintre zidul interior și cel exterior este de 1,80 m. Compartimentările de pe latura vestică a edificiului aveau deschidere spre curtea interioară. În partea de N-V, între zidul interior și cel exterior a fost identificată la -0,60 m o zonă de arsură de formă ovală, cu dimensiuni 1,27 x 0,48 m.

În curtea interioară a edificiului menționat s-au descoperit 13 altare. Nouă dintre altare erau aliniat, alcătuiind două grupări. Toate cele nouă altare erau căzute cu fața în jos și cu baza spre V. Bazele au fost surprinse la -0,40-0,42 m, la limita dintre pământul castaniu cu particule roșiatice și lutul galben. Al zecelea altar, aliniat cu piesele mai sus menționate, dar izolat, zăcea pe cant, în pământul galben, cu fața în sus și baza spre V. Alte două altare au fost descoperite la V (căzut cu fața în jos și baza spre E) și E (de asemenea cu fața în jos și baza spre E) de aliniamentul de altare. Tot la adâncime mică (-0,15-0,18 m), acoperit aproape pe jumătate cu pietre din dărâmtură, s-a descoperit un nou altar, răsturnat cu inscripția în sus și baza spre V, izolat, într-una din compartimentările de pe latura vestică a edificiului. Altarele variu ca înălțime între 49,5 și 97 cm și aveau capitulul simplu sau decorat. Nouă dintre ele aveau inscripții dedicate divinităților Fortuna, Apollo, Asclepius, Mercur, Silvanus, Liber și Libera, Terra Mater, Jupiter

Optimus Maximus, Sarapis (?). Inscripțiile a două dintre altare sunt greu lizibile, iar alte două sunt anepigrafe.

Tot în curtea interioară, în zona în care s-au descoperit altarele, s-au mai observat și alte piese arhitectonice, între care se remarcă un ansamblu de trei piese, căzut în dărâmtură, la V de aliniamentul de altare. Ansamblul era alcătuit dintr-o colonetă cu baza pătrată și fusul rotund, un tambur circular, cu locașuri de fixare rotunde și adâncite pe ambele părți, păstrat însă fragmentar și un vas lucrat tot din gresie, cu marginea ușor arcuită în interior și mânere verticale sub buză, păstrat de asemenea fragmentar.

Ceramica s-a descoperit în cantitate redusă și în stare fragmentară. Cele câteva vase parțial întregibile aparțin ceramicii de uz comun, lucrată la roată din pastă roșie, friabilă. De asemenea redus este și numărul obiectelor de metal susceptibile a fi datate în epoca romană. Ar mai fi de amintit descoperirea unei cantități relativ mari de fragmente de lemn carbonizat, identificate mai ales în apropierea zidurilor. Acestea proveneau probabil de la suprastructura din lemn a edificiului.

Sondajul executat la V de punctul principal de cercetare nu a dat la iveală nici un fel de material arheologic.

Planșa 91

184. Roșia Montană, com. Roșia Montană, jud. Alba [Alburnus Maior]

Punct: proprietatea lui Iustin Balea

Cod sit: 6770.07

Sector: Dealul Carpeni - Valea Nanului

Colectiv: Cristian-Aurel Roman, Adela Paki, Viorica Rusu-Bolindeț, Adriana Isacu, Emilian Bota, Monica Bodea, Felix Marcu, Tiberiu Tecar (MNIT)

Cercetările arheologice de pe Dealul Carpeni, în punctul reprezentat de proprietatea lui Iustin Balea au fost efectuate în perioada 1 iunie - 30 august 2001, la solicitarea firmei S. C. Rosia Montana Gold Corporation, în vederea descărcării terenului respectiv de sarcină arheologică. Săpătura de salvare efectuată a evidențiat existența în aceasta zonă a unui habitat de epocă romană, precum și a unei (unor) necropole de incinerare aferente acestuia. Raportul de față reprezintă rezultatele preliminare ale acestor cercetări arheologice.

I. Habitatul de pe Dealul Carpeni.

Zona stabilită pentru cercetare se afla pe culmea Dealului Carpeni, de aceea s-a decis trasarea unei secțiuni magistrale care să cuprindă coama dealului, pentru a surprinde astfel maximum de informație posibil și determinarea direcției în care trebuie concentrate eforturile echipei în faza ulterioară a săpăturilor.

Astfel s-a trasat și excavat o secțiune - S 1 - orientată NV-SE, lată de 2 m și lungă de 78 m - în faza inițială - ce va fi extinsă ulterior prin deschiderea unei case de 6 x 5 m, la 81 m. După excavarea a cca. 0,6-1 m în adâncime, am putut constata lipsa urmelor arheologice în primii 70 m de secțiune; în afara unor fragmente ceramice, larg răspândite în stratul vegetal actual, în porțiunea amintită solul geologic nu prezenta urmele unor intervenții umane anterioare. Pentru a stabili cu precizie situația stratigrafică, au fost efectuate două sondaje la m 0-3 și 21-24, până la

adâncimea de 1,50-1,80 m în solul geologic; nici o modificare nu a fost sesizată și ulterior eforturile s-au concentrat în zona de S unde au fost observate urme romane. Lângă profilul sudic al secțiunii, între m 80-81, sub stratul de humus actual (glia) am surprins o vatră de foc modernă - urma unui foc incidental - ce nu poate fi corelat cu urmele locuirii romane din zonă.

În aceeași zonă sudică a secțiunii, la cca. 0,60 m adâncime, s-a putut observa ceea ce părea urma de scoatere a unui perete de lemn; aceasta are ca umplutură un strat de pământ amestecat cu mult cărbune și foarte multe fragmente ceramice, relativ multe fragmente de sticlă și sporadic mici fragmente de piese din bronz. Alături am surprins urma de scoatere a unui par de lemn cu secțiune de cca. 20 x 18 cm. Datorită acidității solului, majoritatea pieselor descoperite în săpăturile efectuate aici se prezintă într-o stare avansată de degradare, făcând dificilă o eventuală tentativă de conservare.

Odată stabilită zona de concentrare a urmelor arheologice, au fost deschise alte secțiuni: S 2 - orientată E-V, cu dimensiuni de 15 x 2 x 1,50 m; S 3 - orientată N-S, cu dimensiuni de 29 x 2 x 1,50 m; S 4 - paralelă cu S 1, de dimensiune 2,75 x 2 x 1,50 m; S 5 - în suprafața dintre S 1 și S 3, orientată NV-SE, inițial de 7 x 2 x 1,50 m, extinsă la 7,8 x 5,70 m.

Secțiunea S 2 nu a relevat urme arheologice consistente, fapt pentru care au fost efectuate și aici două sondaje de 2 x 2 x 1,80 m, până la adâncimea de -2 m, care au întărit concluziile anterioare. Singura piesă descoperită a fost un fragment de lespede votivă, cu părți din două rânduri ale inscripției, aflat însă în poziție secundară. În stratul compact de lut brun cu puternic amestec de argilă caolinică cenușie s-au descoperit doar câteva fragmente de cărămidă puternic degradate.

Secțiunea S 3 a permis observarea a două nivele de cultură bogate în material ceramic, sticlă și a unei locuințe care pare a fi bordei semi îngropat, în profilul E (Loc 3). S-a putut sesiza și un canal -probabil de drenaj - colmatat, care traversează S 5 și ajunge în S 1. Între materialele descoperite aici putem nota, alături de o mare cantitate de material ceramic roman de factură uzuală (fragmente de oale, străchini, farfurii, căni, ulcioare și cupe de băut), multe fragmente de recipiente de sticlă, un fragment de oglindă de argint, două fibule de bronz, o monedă colonială romană și un posibil lacăt (sistem de închidere ?) tot de bronz.

În secțiunea S 4 a fost observat urma slabă a unei posibile locuințe semi îngropate (Loc 2), strat care a fost foarte bogat în material ceramic și sticlă, similare cu cele descoperite în secțiunea S 3.

Secțiunea S 5 a permis surprinderea unei locuințe romane (Loc 1), cu dimensiunile observate de 5,10 x 2,60 m, orientată E-V; locuința continuă în zona neexplorată.

În stratul de pământ brun amestecat cu argila caolinică caracteristică zonei, au fost descoperite fragmente ceramice romane de factură uzuală (forme amintite mai sus), fragmente de recipiente de sticlă și chirpici ars; alături de locuință trece ductul canalului colmatat. Nu au fost descoperite elemente care ar permite o încadrare cronologică strictă a locuinței; stratigrafic s-a observat că acest canal funcționa contemporan cu locuința Loc 1.

În cursul lunii august, pe aceeași proprietate au fost trasate 4 secțiuni și 6 case amplasate în puncte diferite în zona estică a Dealului Carpeni.

S 13, situată la liziera pădurii, orientată E - V, cu dimensiunile de 50 X 2 m, prelungită înspre E cu 4 m, cu un

martor de 0,50 m; în prelungirea secțiunii, în extremitatea estică, imediat sub glie, a apărut o îngrămădire de pietre ce păreau să indice o locuire, fără a se putea stabili cu exactitate ductul unui eventual zid. Descoperirea unor fragmente de țigle romane în zona respectivă ne determină să atribuim această amenajare epocii romane. Nu a mai fost găsit vreun alt tip de material arheologic și nici vreo altă fază de locuire în această zonă. În caroul 1 al secțiunii inițiale, la aceeași adâncime ca și în cazul precedent, a apărut de asemenea o îngrămădire de pietre mari de râu, legate cu pământ, care sugerau o posibilă locuință, fără a se putea defini elemente constructive clare. Fragmentele de țigle, singurul material arheologic descoperit aici, indică apartenența la epoca romană și a acestei amenajări.

Cea mai importantă descoperire din această secțiune o constituie fundația unui colț de clădire, surprins în diagonală pe lățimea secțiunii între carourile 16-19, după degajarea dărâmăturii. Pentru a stabili orientarea și dimensiunile clădirii, am deschis o casetă la SV de S 13 - C 7 -, cu dimensiunile de 7 X 7 m, cu un martor de 0,50 m între ele. Împreună cu colțul descoperit în S 13, s-a conturat o cameră cu aspect ușor trapezoidal (camera 1), cu dimensiunile de 3,78 X 3 X 2,60 x 4(?) m, ce făcea parte dintr-o clădire cu fundație din piatră legată cu pământ, apărută la adâncimea de -0,60 m. Ea este concentrată în colțul NV al casei C7, extinzându-se spre NV, în zona nesăpată de noi. Clădirea se extindea și spre N, în secțiunea S13, în apropierea profilului N a acestuia fiind surprinse fundațiile a două ziduri similare cu precedentele, aprox. paralele între ele, orientate N - S, perpendiculare pe zidul orientat NE - SV al camerei 1. Distanța dintre cele două fundații de ziduri menționate este de 0,65 m, ceea ce face dificilă explicarea unei funcționalități a acestora. Fundațiile de ziduri, atât ale camerei 1, cât și cele care continuă spre N, au grosimea de 0,65-0,67 m. Totodată, în interiorul camerei 1, în colțul SV al acesteia, au fost dezvelite două stânci native de mari dimensiuni (1,10 X 0,72 m, respectiv 1,50 x 0,60 m), amplasate una lângă alta, care depășeau fundațiile zidurilor respective. Este greu de precizat funcționalitatea acestora - puteau fi folosite ca suport pentru o instalație casnică? -, ținând cont de faptul că ele erau înconjurate de nivelul de călcare al camerei, reprezentat de un suport de pietre plate, acoperite cu lut galben și fragmente foarte mici, sfărâmate, din stânca nativă. Pe zidul orientat E - V al camerei 1 (care continuă spre V), la 2,55 m de profilul V al secțiunii S 13, spre E, în exteriorul camerei respective, apare o altă fundație de zid, perpendiculară pe acesta. Ductul său mergea către S și are grosimea de 0,57 m. De asemenea, în colțul SE al casei C 7, a fost surprinsă fundația unui zid similar, al cărui duct poate fi mai greu sesizabil datorită pantei accentuate, ce poate reprezenta, probabil, o altă încăpere aparținând aceleiași clădiri (camera 2). Prezența unei cantități mari de chirpici atestă faptul că această clădire, surprinsă în S 13 și C 7, a avut numai temelia din piatră legată cu pământ, elevația fiind din lemn și chirpic. În nivelul de dărâmare al clădirii a fost descoperit un material arheologic relativ bogat, de factură romană, constând din fragmente ceramice, cuie și piroane, o cheie din fier, fragmente de recipiente de sticlă, respectiv un denar de la ANTONINUS PIUS.

S 14 - a fost amplasată la E de secțiunea S 1, cercetată de colegii noștri în luna iunie (vezi mai sus), orientată NE-SV, fiind în același timp aprox.

perpendiculară pe secțiunea de sondaj S III, efectuată în anul precedent de colegii de la MNU Alba Iulia. S 14 are dimensiunile de 11 X 2 m, iar paralel cu ea, către NV, au fost deschise casetele C 8 - 11, cu dimensiunile de 3 X 3 m, cu câte un martor de câte 0,50 m atât între ele, cât și între acestea și S 14. În suprafața respectivă s-a constatat prezența a două faze de locuire romană.

Primului nivel îi aparțin 4 locuințe de suprafață incendiate, care au fost surprinse atât în S 14, cât și în casetele C 8, C 9, C 10, ele fiind denumite convențional L 1 - 4.

L 1 a fost dezvelită în colțul SE al secțiunii S 14 și al casei C 8, la o adâncime cuprinsă între - 0,70 și 1,10 m. A fost delimitată de un strat puternic de arsură, fără urme ale unor pereți de chirpici, dar cu un bogat material arheologic. Acesta constă din multe fragmente ceramice, între care un opaiț cu ștampila producătorului OCTAVIVS, fragmente de recipiente din sticlă, câteva fragmente de țigle. Extremitatea vestică a locuinței L 2 a fost surprinsă la o adâncime cuprinsă între -0,75 și -1,25 m, în carourile 1-2 din secțiunea S 14, pe jumătatea E a acesteia, iar partea ei estică a fost dezvelită în secțiunea S 3, săpată în luna iunie. Fiind surprinsă numai o parte a ei, materialul recoltat de aici a fost mai slab din punct de vedere cantitativ decât al locuinței precedente, constând numai din fragmente ceramice. Canalul de drenaj surprins în luna iunie în S 3 (vezi mai sus) este sesizabil și în S 14, în caroul 2, atât în stratigrafie verticală, cât și orizontală. O parte a locuinței L 3 fusese surprinsă în secțiunea de sondaj S III din anul 2000, partea ei sudică fiind dezvelită de noi în caseta C 9, iar extremitatea estică a fost observată în profilul V al secțiunii S 14 și în imediata vecinătate a acestuia, la o adâncime cuprinsă între - 0,60 și 0,85 m. Spre deosebire de celelalte locuințe descrise, aici s-a găsit o cantitate foarte mare de chirpici - bucăți mari, cu urme de nuiete - fragmente de pari și de bârne arse, atestând modul de construcție al acesteia. Pe lângă fragmentele ceramice prezente și în celelalte locuințe, aici s-au descoperit două târnăcoape de minerit din fier, relativ bine conservate, cuie și piroane din fier, recipiente din sticlă fragmentare. L 4 a fost surprinsă în colțul SE al casei C 9 și în caroul 3 al secțiunii S 14, la o adâncime cuprinsă între - 0,35 și 0,65 m, fiind tăiată de secțiunea S III din anul 2000. Pe nivelul ei a fost surprinsă o amenajare de pietre corespunzând unei vetre de foc, marcată de arsură puternică. Materialul arheologic din această locuință este slab reprezentat. În secțiunea S 14, în carourile 3 - 5 se constată existența aceluiași prim nivel de locuire romană, definit prin pigmenți de arsură și fragmente ceramice, fără a putea fi delimitate eventuale locuințe și datorită amplasării peste acest nivel a unei substrucții de piatră. Același lucru este valabil și în cazul situației din caseta C 10, unde nu avem decât în partea superioară a primului nivel câteva pietre provenite din dărâmătura fundațiilor zidurilor din faza următoare, el fiind definit prin stratul de arsură menționat și prezența materialului arheologic de epocă romană, fără a constata existența unor elemente constructive.

Al doilea nivel de locuire din zona cercetată este pus în evidență de fundația din piatră a unei clădiri surprinsă în carourile 3 - 5 ale secțiunii S 14. Fundația respectivă, orientată SE - NV, are dimensiunile păstrate de 4,50 X 0,60 m, este constituită din pietre mari legate cu pământ și apare la adâncimea de -0,35 m. În acest stadiu al cercetării nu s-a putut preciza ductul celorlalte ziduri ale clădirii, posibil însă ca ea să fi fost orientată spre E, judecând după un posibil colț (?) de zid, surprins către extremitatea NE a secțiunii S

14. Corespunzător aceluiași nivel de locuire, în caseta C 11 a apărut fundația unei alte clădiri, din care s-a surprins colțul NE. Ea este constituită din douăazine de pietre de dimensiuni mari legate cu pământ. Pe diagonala casei a fost surprinsă una dintre laturile lungi ale clădirii, cu dimensiunile de 2,50 X 0,65 m. Latura mică, surprinsă parțial pe profilul estic, are dimensiunile de 2 x 0,50 m. Fundația apare la adâncimea de -1,15 m, în această zonă panta fiind foarte accentuată. În caseta C 11 nu s-a găsit material arheologic.

Pe panta vestică a Dealului Carpeni a fost trasată secțiunea S 15, orientată N-S, cu dimensiunile de 12 x 2 m. Cu excepția câtorva fragmente ceramice rulate, cercetarea arheologică nu a pus în evidență în această secțiune nici un fel de urme de locuire umană. Adâncimea maximă a secțiunii a fost de -0,80 m.

Paralel cu S 15, la o distanță de 5 m spre V a fost trasată secțiunea S 16, cu dimensiunile de 22 X 2,50 m, parțial cercetată datorită intemperiilor atmosferice. Pe trei sferturi din suprafața secțiunii au fost dezvelite îngrămădiri de pietre legate cu pământ, fără a se putea stabili pe moment funcționalitatea lor. În caroul 8 al secțiunii s-au găsit două morminte de incinerare - M 7 și M 8 - orientate SV-NE, respectiv NV-SE. Mormintele erau delimitate de un strat relativ puternic de arsură, M 7 având deasupra și câteva pietre, care nu au fost aranjate în formă circulară, ca în cazul celor descoperite pe terasa S a zonei cercetate, fiind de fapt o manta de piatră. Stratul respectiv de arsură a avut o grosime maximă de 0,10-0,15 m, pereții mormintelor nefiind puternic înroșiți de foc, indicând faptul că arderea corpului defuncților s-a făcut la *ustrinum*, după care cenușa și resturile cinerare au fost aduse la locul mormintelor respective. Inventarul funerar al celor două morminte include puține materiale arheologice. În M 7 - o parte din cenușă și fragmente de oase calcinate au fost depuse într-un platou așezat cu gura în jos, amplasat către colțul SE al mormântului. În interiorul acestuia a fost descoperit un cerceț din aur cu cap în formă de calotă și sistem de prindere în formă de "S" care avea și o piatră prețioasă în centru, care, din păcate, nu s-a mai păstrat. Tot din inventarul acestui mormânt mai menționăm și o cupă fragmentară. În M 8 - inventarul a constat numai dintr-un capac de vas și o cupă fragmentară. Nu s-a mai constatat existența unei alte grupări de morminte în această zonă, însă ea nu a fost cercetată exhaustiv pentru a avea certitudinea că nu avem de a face și în această parte a Dealului Carpeni de o altă grupare de morminte (vezi mai jos), ca în cazul celei descoperite pe terasa SE a suprafeței cercetate (vezi mai jos).

Cercetările arheologice efectuate în acest punct al Dealului Carpeni par să indice o comunitate de coloniști mineri bine definită, care și-au construit aici locuințele, destul de modeste din punct de vedere arhitectonic, necropola (necropolele ?) fiind amplasată în imediata vecinătate a acestora. Este posibil ca aici să îi avem concentrați pe acei *Baridustae*, coloniști illyri aduși de romani din localitatea (sau zona?) *Bariduum* din Dalmația, zona cercetată de noi reprezentând, probabil, o parte din acel *Kastellum Barudistarum*, atestat de inscripția IDR III/3, nr. 388, descoperită pe Dealul Carpeni în 1936.

II. Grupul de morminte de pe Dealul Carpeni

Au fost descoperite în cursul cercetărilor efectuate în luna iulie. Au fost trasate mai multe secțiuni și casete. Secțiunile au fost poziționate în funcție de descoperirile care au apărut în secțiunile anterioare, configurația

terenului și proprietatea asupra terenului. Prima dintre secțiuni, S 6, are 20 m x 2,50 m. Datorită situației create au mai fost deschise câteva secțiuni și casete după cum urmează: în stânga secțiunii S 6 am mai deschis două secțiuni, S 8, de 15,50 m x 2,50 m, care începe din dreptul metrului 4,50 al secțiunii S 6. Tot din dreptul aceluiași metru, a mai fost deschisă o secțiune, S 9, de 7,50 m x 2 m, cu un martor de 0,20 m, care a fost ulterior desființat. În partea dreaptă a lui S 6 au fost deschise casetele: C 1, de la m. 5 până la m. 9,50, care are dimensiunile de 4,50 X 3 m, după care a fost lăsat un martor de 0,20 m și a fost deschisă caseta C 2, cu dimensiunile de 2,80 X 3 m, apoi caseta C 3, de 2,60 X 3 m, tot cu un martor de 0,20 m între ea și C 2 și C 4 cu dimensiunile de 4,20 X 2,80 m. În secțiunea S 6, imediat după îndepărtarea stratului vegetal, care are o grosime maximă de 0,20 m, în dreptul m. 10, a apărut capătul unei clădiri, C 1, până în dreptul m. 14,40, latura nordică continuă în S 8, iar latura de E intră în profilul de N în dreptul m. 10,75, fiind deci oblică pe S 6 și continuă în C 2. Tot în această secțiune au mai apărut câteva morminte de incinerare.

Mormântul nr. 1 este înconjurat cu un ring de piatră, care începe la o distanță de 6 m de capătul estic al secțiunii și are un diametru interior de aprox. 2,50 m și unul exterior de 3,40 m. Acest ring continuă și în profilul nordic, drept pentru care s-a deschis caseta C1 pentru a surprinde întreaga construcție. Înspre N, acest ring are în prelungirea lui un dreptunghi de pietre care are dimensiunile interioare de 1,40 X 0,40 m. Ringul de piatră este format din două asize de piatră, care au o lățime maximă de 0,60 m și o înălțime maximă de 0,35 m. În interiorul acestui ring la adâncimea de -0,45 m apare groapa unui mormânt de incinerare care este orientat E-V. Groapa mormântului are latura de E situată la 6,70 m față de profilul estic și latura de N la 0,20 m față de profilul nordic al secțiunii. Groapa mormântului are o lățime N-S de maximum 0,70 m și o lungime E-V de maximum 1,45 m. Fundul gropii este alveolat și merge până la adâncimea maximă de -0,70 m de la nivelul actual al solului. Groapa mormântului a fost umplută cu pământ și lemn ars, iar pereții gropii sunt pe porțiuni foarte mici înroșiți. În interiorul ringului nu au fost descoperite urme de arsură. În interiorul gropii au fost descoperite fragmente foarte mici și perisabile de oase. Materialul arheologic descoperit este foarte prost păstrat datorită umidității. Inventarul mormântului constă din două opaițe, un vâscior, un vas globular, fragmente ceramice. Pe fundul gropii mormântului a început să izvorască apa, pâna freatică fiind foarte sus.

Mormântul nr. 2. Extremitatea de V a ringului care înconjoară acest mormânt se află la 10,20 m față de profilul estic al secțiunii, și are o grosime maximă de 0,30 m. Ringul de piatră al acestui mormânt se află sub colțul de SE al clădirii C 1, clădire care distruge parțial extremitatea estică a ringului. De altfel, latura de E a gropii lui M 2 se află sub zidul estic al clădirii și are o lățime de 0,65 m, iar latura de N a gropii se află la 0,60 m de profilul N și are o lungime de 1,20 m. Groapa lui M 2 apare la -0,60 m și merge până la -0,80 m de la nivelul actual al solului. Și această groapă a fost umplută cu pământ și cărbune de lemn ars. Pământul din interiorul ringului nu prezintă urme de arsură. Inventarul mormântului constă din trei mărgele, trei monede din bronz și din fragmente ceramice.

Mormântul nr. 3. Ringul acestui mormânt a apărut la 12,50 m de capătul estic al secțiunii S6 pe profilul de N. În S6 se găsește doar extremitatea de S a ringului care înconjoară mormântul M3, el continuând în caseta C3. Ringul de piatră

are un diametru interior de aprox. 2 m și este alcătuit din două asize de piatră cu o grosime de maxim 0,60 m și o înălțime de maximum 0,40 m. Mormântul este orientat SE-NV. Groapa mormântului are latura estică situată la 13,10 m de capătul estic al lui S6 și o lățime de 0,60 m, iar latura nordică are o lungime de 1,50 și se află la 2,50 m de profilul N a lui S6, în capătul de SE și 2,10 la extremitatea NV față de același profil. Groapa apare la -0,60 m și are o adâncime maximă de -0,15 m, având fundul alveolat. Groapa a fost umplută cu cărbune și pământ, având în unele locuri pereții înroșiți. Pământul din interiorul ringului nu prezintă urme de arsură. Inventarul mormântului constă din vas de sticlă întreg - *lacrimarium* -, din câteva fragmente de vase din sticlă, un capac de vas.

Mormântul nr. 4. Acest mormânt nu are ring de piatră. Este orientat E-V, latura lui estică fiind situată la capătul de E a lui S 6 și are o lățime N-S de 1,10 m, iar latura de V are o lungime de 1,60 m. Groapa mormântului apare la -0,60 m, după care la -0,80 de latura sudică se îngustează pe o lățime de 0,30 m, și 0,10 m pe latura de V. În rest, groapa merge până la -0,95 m având o formă alveolară, străpungând un nivel roman anterior. Groapa lui M 4 a fost umplută cu cărbune ars și pământ. Inventarul lui este constituit din fragmente ceramice și de vase din sticlă. La 1,50 m de profilul E a lui S 6 am secționat capătul mormântului și am ajuns până la adâncimea de -1,10 m, pentru a putea surprinde primul nivel roman. Acest prim nivel de locuire începe la -0,75 m și are o grosime de 0,15 m. Este compus din pământ negru cu pigmenți de cărămidă. Am descoperit ceramică de uz comun. Sub acest nivel se află humusul antic gros de 2-3 cm, după care urmează solul steril. A fost descoperită urma unei gropi de par, cu diametrul de aprox. 0,75 m, centrul gropii fiind situat la 2,45 m de capătul estic al secțiunii și 1,45 m de profilul nordic. Datorită pânzei freatice nu am putut săpa acest nivel și nici secționa și goli această groapă.

Mormântul nr. 5. A fost descoperit în S8 și S9. Este tot un mormânt de incinerare cu un ring de piatră parțial păstrat. Extremitatea estică a ringului se află la 0,60 m, iar cea vestică la 3,60 m față de profilul estic a lui S8 și S9. Întrucât mormântul se afla sub profil, acesta a fost desființat. Groapa mormântului a apărut la adâncimea de -0,60 m, iar fundul alveolar al gropii se află la -0,90 m față de nivelul actual al solului și străpunge primul nivel. Din cauza pânzei freatice nu s-a putut ajunge să fie cercetat nici în acest loc primul nivel. Groapa lui M 5 conține pământ și cărbune ars, iar pe pământul din interiorul ringului nu se constată urme de arsură. Inventarul lui era alcătuit din două vase ceramice, din fragmente de vase din sticlă și ceramice.

Mormântul nr. 6. Acest mormânt este orientat N-S. Groapa lui este situată la 6,50 m față de capătul estic a lui S8 și S9. Latura lui de E are 1,40 m lungime, iar cea de N este situată la 1,50 m față de profilul N a lui S8 și are 0,60 m lățime. Groapa mormântului apare la -0,40 m adâncime și merge până la -0,60 m, având o formă alveolară. Groapa a fost umplută cu pământ și cărbune ars, iar în jurul gropii nu s-au semnalat urme de arsură. Inventarul funerar este constituit din două monede de bronz, din fragmente de vase ceramice și din sticlă.

Tot în S8 continuă latura de S a clădirii C1, extremitatea vestică a zidului păstrat situându-se la 14 m față de profilul estic a lui S8. Zidul are o înălțime maximă păstrată de 0,80 m. În capătul de V și la marginea de S a

secțiunilor S6, S8, S9, panta terenului cade foarte puternic, el aparținând totodată altui proprietar.

În afară de secțiunile și casele amintite mai sus au mai fost deschise și alte secțiuni, care nu au surprins nivele de locuire romană, medievală sau modernă. Acestea au fost: S7, cu dimensiunile de 22 X 3 m; S10, cu dimensiunile de 16 X 2 m; S11, cu dimensiunile de 60 x 1,50 m; S12, cu dimensiunile de 20 X 2 m.

În concluzie, putem afirma că în suprafața cercetată de noi s-au descoperit trei nivele arheologice aparținând epocii romane. **Primul nivel** este cel constituit dintr-un strat negru cu pigmenți de cărămidă, din care provine ceramică romană. Acest strat se afla la -0,80 - -1m față de nivelul actual al solului, care din cauza pânzei freatice, nu a putut fi cercetat.

Al doilea nivel este dat de mormintele de incinerare. Aceste morminte nu au toate aceeași orientare. Corpul defunctului nu a fost ars pe loc, ci undeva în apropiere, dovadă faptul că pereții gropii mormântului nu sunt puternic înroșiți și pământul din interiorul ringului, în cazul în care mormântul are ring, nu prezintă urme de arsură.

Al treilea și ultimul nivel îl reprezintă clădirea C1, ale cărei ziduri sunt deasupra ringului mormântului nr. 2, ring pe care practic îl desființează în partea de S și E, iar extremitatea de E a gropii mormântului se află sub zidul clădirii.

În acest stadiu al cercetărilor, nu dispunem încă de elemente de datare absolută a nivelelor arheologice discutate.

Planșa 92

185. Roșia Montană, com. Roșia Montană, jud. Alba [Alburnus Maior]

Punct: Hăbad

Cod sit: 6770.08

Colectiv: Adriana Pescaru - responsabil, Virginia Rădeanu, Angelica Bălos, Romică Pavel, Daniel Țuțuianu, Nicolae Cătălin Rîșcuța (MCDR Deva)

Muzeul Civilizației Dacice și Romane din Deva a avut sectorul de cercetare pe terenul numit "Hăbad", constituit din două proprietăți: cea a bisericii greco-catolice și proprietatea familiei Oprișa. Zona, situată pe pantele la N-V ale masivului "Brădoaia", se prezintă sub formă unor pajiști întinse, întrerupte de pâlcuri de arbuști și mărginite de păduri. Rețeaua hidrografică este bine reprezentată de izvoare și mici pâraie. Arealul cuprinde atât terenuri accidentate cât și terenuri relativ plane. Relieful antropogen este reprezentat de un "tău" dezafectat, instalație utilizată în trecut la prelucrarea minereului aurifer. Sectorul este străbătut de un drum de țară, care ar putea să suprapună, în anumite porțiuni drumul antic și medieval.

În funcție de conformația terenului au fost stabilite trei zone de cercetare, marcate prin coordonate stereografice. Pe cele două proprietăți, abreviate DHO (Deva-Hăbad-Oprișa) și DHB (Deva-Hăbad-Biserică), au fost efectuate un număr de 42 de secțiuni arheologice.

Au fost descoperite patru clădiri, una contemporană și trei de epocă romană, și o porțiune din drumul roman ce străbătea ținutul cercetat de noi.

Stratigrafia este următoarea:

- 0-0,10 m., strat vegetal actual;
- 0,10-0,40 m., strat de cultură de culoare negru - cenușiu;
- 0,40-0,50 m., strat de culoare galben - cărămiziu, steril din punct de vedere arheologic.
- 0,50-0,60 m., strat lutos, galben - cărămiziu, în care apar fragmente ceramice;
- 0,60-1,20 m., strat lutos de culoare cărămizie, impregnat cu lut de culoare cenușiu albăstrui (așa - numita galiță minieră), steril din punct de vedere arheologic.

Materialul arheologic descoperit este format în principal din ceramică de factură locală, de culoare roșu - cărămiziu, cu pasta grosieră, destul de prost arsă; au mai fost găsite și fragmente ceramice de culoare cenușie, cu pastă de aceeași factură.

Din primul nivel de locuire, sesizat la adâncimea de 0,50 m, au fost recoltate fragmente ceramice realizate dintr-o pastă fină, foarte bine arsă, de culoare cărămizie. Din studierea materialului ceramic s-a constatat existența mai multor tipuri de vase, de la ceramică mai fină, cu utilitate bine determinată precum amforele, la ceramică de uz comun, formată din opaite, castroane, oale, cești, ulcioare, etc.

O piesă deosebită este desigur tiparul de *terra sigillata* descoperit în locuința notată de noi L2. Descoperirea acestui tipar presupune existența unui atelier de producție locală a vaselor ștamplate, tipul de decor fiind unul de largă răspândire.

O altă piesă importantă provenită din zona acestui edificiu o constituie un altar votiv, descoperit în secțiunea S.28, lângă zidul clădirii. Altarul este dedicat lui Jupiter, de către un colonist numit *Platius*, provenit probabil din Dalmația.

Pe lângă aceste materiale au fost descoperite multe piese metalice, în principal piroane și cuie, mai multe chei, un pumnal fragmentat, un fragment de târnăcop, o bardă cu manșon de înmănușare, mai multe cuțite fragmentare, etc.

Printre piesele mai importante se numără și cele două fibule fragmentare, găsite în S.34, și o mârgea din S.22. Este vorba despre o fibulă de bronz descoperită în C.2 și o fibulă de fier, găsită în C. 5.

Pe latura nordică a construcției L 3, aliniat la zid, a fost dezvelit un bloc - postament de piatră fasonat, de dimensiuni mari (1,10 x 0,65 x 0,32 m.). El era prins într-o platformă din piatră de carieră. În fața sa, căzute de pe platformă, au fost descoperite mai multe fragmente ale unui monument. Este vorba despre partea superioară, profilată, a unui altar de dimensiuni medii. În partea laterală se păstrează o volută, iar deasupra se observă profilatura scobiturii pentru depunerea ofrandelor. Forma nu a fost atestată până acum între descoperirile de la "Hăbad" (Wollmann, 1985-1986, 253 și urm.). Având în vedere profilul părții superioare, nu excludem posibilitatea ca acest monument să fi fost anepigraf.

Din imediata vecinătate a monumentului a fost recuperată și o monedă de argint, foarte bine păstrată. Este vorba despre un denar emis de către împăratul Hadrian.

Cercetările recente din zona "Hăbad" au adus noi informații cu privire la caracterul locuirii și a organizării spațiului sacru, în epoca romană, la Alburnus Maior. Au

apărut în premieră fragmente de tipar de *terra sigillata*, provenite probabil de la un atelier local de producție a ceramicii ștampilate, precum și o monedă ce oferă o datare aproximativă a uneia dintre clădiri.

Planșa 93

Bibliografie:

1. Volker Wollmann, *Un lucus la Alburnus Maior*, Anuarul Institutului de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca, 1985-1986, p. 253-298.

186. Roșia Montană, com. Roșia Montană, jud. Alba [Alburnus Maior]

Punct: Hăbad-Brădoia

Cod sit: 6770.09

Colectiv: Sorin Ilie Cociș, Adrian Ursuțiu, Călin Cosma (IAIA Cluj)

Amplasare geografică și istoricul cercetărilor.

- sectorul cercetat se află la o altitudine de 878 m de la nivelul mării fiind un platou de tip pîntin, coordonate sistemul Stereo 1970.- 534.000.00-534.140.00

Punctul Opișă a fost sondat arheologic în 1983-1984 de către Volker Wolmann în cadrul unei săpături de salvare. S-au descoperit 24 de altare romane, întregi sau fragmentare, porțiuni din drumul roman și material arheologic (ceramică, cuie de fier). Concluzia la care a ajuns autorul cercetării este că ne aflăm într-o zonă sacră, în aer liber - luculus.

Metode de cercetare utilizate.

Pentru identificarea stratigrafiei de ansamblu s-au executat inițial 4 secțiuni (S1-S4), pe marginea de E a platoului. Decopertarea în întregime a platoului a fost realizată prin practicarea unor casete de 4 x 4 m, cu martori de 0,20 m (C1-C32). Excepție au făcut de la această regulă C14, C27-C30, care au alte dimensiuni datorită învecinării lor cu limitele de N și V ale platoului. S-a investigat în total o suprafață de aprox. 800 m.p.

Cercetarea arheologică propriu zisă.

S1/2001 - 13 x 2 m orientată NNE - SSV cu stratigrafia: 0-0,30 m - nivel vegetal negru inconsistent cu material ceramic sporadic; 0,30-0,50 m - nivel galben, lutos, consistent, cu vagi urme de pigment; 0,50-0,70 m - steril galben deschis, reprezentând substratul geologic al promontoriului. Pe m 1-4 ai șanțului am identificat la -0,10 m adâncime un strat de dărâmatură plasat chiar pe nivelul galben lutos. După îndepărtarea dărâmăturii -0,40 m s-au putut identifica în colțul sudic, pe o lungime de 1,8 m, temelile unui zid roman (Z6), gros de 0,80 cm orientat aprox. NNE-SSV.

S2/2001/10 x 2 m, dispusă în prelungirea lui S1, cu aceeași stratigrafie. Intre cele două șanțuri a fost cruțat un martor de 1 m. La m 4, chiar pe grundul șanțului, intrând sub peretele de V a fost identificată o lespede ce pare a prezenta urme de prelucrare, iar la m 9-10 o altă dărâmatură surprinsă la 0,20 m adâncime.

S3/2001 - 10 x 2 m - dispusă în prelungirea celorlalte două secțiuni de mai sus, aceeași stratigrafie. Pe m 1-3 continuă dărâmatura din S2 un eventual traiect al unui zid sec putând fi presupus la m 3, la cca. 0,40 m adâncime.

S4/2001 - 15 x 2 m - orientată NV-SE, pe marginea promontoriului, după conformația terenului și oarecum descentrată față de șanțurile anterioare - cu stratigrafia: 0,30-0,40 nivel galben lutos, consistent, cu pigment, sărac în

material arheologic; 0,40-0,50 m steril galben deschis cu aceeași structură ca în secțiunile anterioare. La m 14, la cca. un metru de marginea terasei, a fost dezvelit chiar din stratul vegetal, traiectul unui zid sec (Z5) ce probabil aparține unei clădiri alunecate pe panta de N a promontoriului terasei. Pentru dezvelirea acestuia a fost deschisă o mică casetă (2 x 3 m) pe latura de N-E a lui S4/2001.

Primul rând de patru casete (C1-C4) a fost orientat paralel cu latura de V a secțiunii S1/2001, până în marginea promontoriului. Stratigrafia surprinsă este similară celei din S1 cu mențiunea că nivelul steril variază ușor ca adâncime. Material arheologic sporadic, în principal ceramic, dar și câteva piese de fier de mici dimensiuni slab conservate. În suprafața tuturor casetelor apare dărâmatura, imediat sub stratul vegetal, situație similară celei din primii m ai S1.

După îndepărtarea dărâmăturii, în C2 a fost surprins pe toată lungimea, un zid roman Z3, gros de 0,80 cm.

Al doilea șir de șase casete (C5-C10), similare celor dinainte a fost orientat paralel cu laturile de V ale S1-S3, cu martor de 0,20 m. Dărâmatura din m 9-10 ai S2, respectiv m 1-3 ai S3 a fost identificată în C8-C9 imediat sub stratul vegetal. Stratigrafia este aceeași, la fel și inventarul arheologic. În C7, respectiv în colțul ei sud-vestic, s-au descoperit 3 inscripții romane, la adâncimea de -0,60 m. În caseta C10, după îndepărtarea dărâmăturii, se conturează un nou zid sec, orientat E-V, gros de 0,70 cm. Casetele au fost numerotate convențional, în continuare, de la C11 la C32. Stratigrafia surprinsă în casete corespunde cu cea identificată în C1-C10, mai exact: la o adâncime de 0-0,30 m - nivel vegetal negru, inconsistent, cu material arheologic sporadic; la adâncimea de 0,30-0,50 m - nivel galben lutos cu material arheologic sărăcăcios, iar la adâncimea de 0,50-0,70 m - steril galben deschis, reprezentând substratul geologic al promontoriului.

Caracteristica principală, care se poate distinge pe toată suprafața cercetată, constă dintr-o dărâmatură mai mult sau mai puțin compactă fără a se putea distinge de fiecare dată ductul clar al unor ziduri. În principiu dărâmatura compactă se distinge în zona periferică a platoului și a sectorului atribuit nouă. Ductul clar al unui zid (Z3), parțial scos, ce se distinge în caseta C2 având continuarea în caseta C5 și o orientare NE-SV, probabil continuă în caseta C30 care face parte din sectorul atribuit MCDR Deva. Având în vedere acest aspect, cei care au reprezentat acest Muzeu au fost de acord ca suprafața respectivă să fie, de la un moment dat, cercetată și valorificată de noi. Pe această suprafață se poate distinge ductul unui zid aproape în întregime scos, notat convențional cu Z6, care se distinge în secțiunea S1. Și acest zid se prezintă ca aspect la fel cu cele descrise mai sus având dimensiunile de cca. 0,80 m, terminându-se și acesta „brusc” ca și zidul Z3. Zidurile despre care discutăm mai sus reprezintă o clădire (structură) absdată (?) cu dimensiunile de cca. 9 x 5,5 m. Având în vedere că zidurile laterale se termină „brusc”, este foarte probabil ca partea din față a acestei clădiri să fie susținută pe pari care nu au fost identificați. Dimensiunile aproximative ale zidurilor se încadrează între cca. 0,80-0,90 m. La cca. 0,50 m de zidul scos (Z7) care descrie o absidă, în aceeași casetă C30, mai apar o serie de bolovani de carieră, pe o lățime de cca. 0,50 m, fără a se putea distinge ductul unui zid.

Un alt zid cu lățimea medie de 0,40 m și o orientare E-V, denumit convențional Z4 apare în caseta C4. Corespondențele acestui zid nu au putut fi identificate, în principiu din cauza caracterului sub care se prezintă aceste structuri: - ziduri din a cărui elevație nu se mai păstrează de cele mai multe ori nimic iar fundația apare în general la același nivel cu dărâmătura. Mai mult decât atât, se pare că zona a fost „deranjată” în cursul anilor 1980 de anumite amenajări ale terenului. Oricum, în zonă, în casetele învecinate, apare destul de multă piatră ce inițial făcuse parte din aceste ziduri.

Ziduri clare apar în schimb în partea de N a platoului respectiv în casetele C10, C15, C16, C17, C18 și, în sfârșit, C19. Aceste ziduri Z1 și Z2 se pot distinge pe o lungime de cca. 10-15 m mergând aprox. paralel cu o distanță intermediară de cca. 2,10-2,80 m. Ceea ce este ciudat este faptul că zidul Z1 nu descrie un unghi drept în caseta C15 ci continuă într-un unghi rotunjit până în caseta C10 unde nu se mai poate distinge din cauza dărâmăturii relativ compacte. Aceste ziduri au putut să fie urmărite până aproape la marginea platoului fără a se putea distinge capetele lor de N. La V de aceste ziduri, în caseta C13, apare urma unui par de susținere sub forma unei arsuri cu diametru de cca. 0,10-0,15 m înconjurată de un ring mic de piatră de carieră. Un alt par, însă cu aspect diferit, apare în secțiunea S4, coborând până la o adâncime de 0,70-0,80 m. În cazul acestuia nu mai apare amprenta de arsură și nici ringul de piatră ci doar groapa lui de implantare, nefiind probabil contemporane.

Un alt posibil zid apare în caseta C28, în imediata vecinătate a zonei deranjate de amenajările din cursul anilor trecuți, tocmai din această cauză neputând fi urmărit decât pe o porțiune de 4 m.

În C14 s-au descoperit 4 altare (două întregi, două fragmentare) precum și 3 plinte. În colțul de N-V al casetei C14, sub dărâmătura ce apare în toată jumătatea de V a casetei, a fost identificată o amprentă denumită convențional cu X, ce se prezintă sub forma unor pigmenti de arsură, mai compactă în partea de N. Este de formă relativ ovală (diam. 2,20 x 1 m) însă limita ei de S nu este foarte clară, iar latura scurtă de V intră în profilul casetei neputând să fie urmărită. Grosimea acestei amprente este de aprox. 0,10-0,15 m iar în profil apare sub formă ușor alveolată (mormânt ?).

Materialul arheologic

Acesta constă din inscripții romane (altare), executate din gresie tuftică de Orlea sau Carpeni, ceramică romană descompusă aproape în întregime din cauza umidității și acidității solului, precum și cuie de fier. Fundațiile zidurilor sunt executate din pietre nefasonate, dacit, provenit din Masivul Cetate.

Concluzii

În privința funcționalității terasei în epoca romană, parțial ipoteza lui V. Wolmann privind existența unui loc sacru, este argumentată de noile descoperiri cu completarea că existau mai multe clădiri (?), probabil de lemn, cu fundații de piatră, care adăposteau aceste altare. S-au putut identifica cel puțin patru asemenea clădiri. Prima, închisă de zidurile Z3-Z6, absida Z7, având la intrare, probabil, stâlpi de lemn. A doua, cuprinsă între zidurile Z1 și Z2, a treia parțial cercetată (Z4), iar a patra ce cuprinde numai zidul Z5.

Cronologic, ele nu pot fi date în stadiul actual al cercetării, decât în clasică epocă - sec. II-III p. Chr.

Planșa 94

187. Roșia Montană, com. Roșia Montană, jud. Alba [Alburnus Maior]

Punct: Hăbad - Locul bisericii

Cod sit: 6770.10

Colectiv: Mihaela Simion, Adela Băltăc, Christina Știrbulescu (MNIR), Ioan Carol Opreș (FIB), Vlad Niculescu (student FIB).

Începând cu data de 5 iunie 2001 a fost abordat punctul Hăbad - "Locul Bisericii" (în continuare abreviat HLB), în vederea descărcării de sarcină arheologică.

Au fost trasate inițial patru secțiuni (S1-S4) care s-au dovedit lipsite de interes din punct de vedere arheologic. În aceste condiții investigația arheologică s-a concentrat pe platoul nordic al HLB, unde configurația actuală a terenului, precum și observațiile prealabile periegetice ofereau indicii despre prezența unor posibile structuri de locuire.

Au fost inițiate, în acest sens, cinci secțiuni, cu dimensiuni variabile, după cum urmează: S.5 (orientată N-S, Lungime: 20 m, lățime: 2 m, în prelungirea C.1), S.7 (orientată E-V, Lungime: 26,75 m, lățime: 2 m, în cruce cu S.5.), S.8 (orientată E-V, Lungime: 16 m, lățime: 2 m, paralelă la o distanță de cca. 4,20 m S cu S.7.), S.11 (orientată E-V, Lungime: 13 m, lățime: 5,70 m, paralelă cu S.7. spre N) și S.12 (orientată E-V, Lungime: 13,75 m, lățime: 2 m, amplasată între S.8 și S.7). Pe suprafața acestor secțiuni, imediat după înlăturarea stratului vegetal actual, au început să apară urmele unei amenajări din piatră, foarte rudimentare, la o adâncime maximă de - 0,35 m. Contururile acestei amenajări sunt surprinse mai ales în S.11, unde, în jumătatea de V se disting urmele unor temelii din piatră nefasonată, provenind de la o construcție din care au fost surprinse două încăperi (denumite convențional cam. 1 și 2). Pentru acestea din urmă se cuvine menționat faptul că au putut fi surprinse doar pe înălțimea unei singure asize de piatră a temeliei, așezată pe un sol galben-nisipos, amestecat cu rocă macerată, fără alte elemente constructive suplimentare (urme ale pereților, acoperișului etc.). Pentru cam. 1 au putut fi puse în evidență limitele de V (Z1), N (Z3) și S (Z2), cea de E (Z4) fiind foarte precar păstrată. Dimensiunile acesteia sunt de cca. 2,50/6,50 m, iar urmele fundațiilor au o grosime aproximativă de 0,60 m. Limita de V pare a corespunde unui perete exterior (Z1), întrucât are o grosime ceva mai mare, de cca. 0,80-0,90 m. De asemenea, această limită este comună, tot corespunzător unui perete exterior și cam. 2. În ceea ce privește cam. 2, nu sunt surprinse clar decât laturile de N (Z2) și de V (Z1), până în dreptul carourilor a6-7, b6-7 și c6-7. Din acest punct se conturează limita unui sediment provenind de la activități de prelucrare a minereului (rocă macerată de culoare galben-cărămizie, amestecată cu marnă albastră, lut, praf de piatră, după toate aparențele reziduu de lavaj al minereului). Zidul de E, care ar fi închis amenajarea, prost păstrat, denumit mai sus Z4, este prăbușit în interiorul unui canal de scurgere a apei ce a fost pus în evidență și în S.8, S.12 și S.7 și care are un traseu de la S spre V.

Din umplutura acestui canal a fost recoltat un material arheologic amestecat (fragmente ceramice aparținând tuturor epocilor istorice, două vârfuri de săgeți cu spin medievale precum și fragmente de artefacte moderne și contemporane), evident antrenate de scurgerea apei pe pantă. Întreaga amenajare se întinde spre S. După toate

aparențele, întregul ansamblu are un caracter sezonier, probabil o locuință de tip *cram*, specifică zonei. Materialul arheologic recoltat din acest complex este foarte amestecat și constă, în principiu, din ceramică de bucătărie, de epocă modernă-contemporană, din pastă grosieră și prost arsă. Trebuie menționate și câteva piese din metal (potcoave, caiele, precum și un mic topor mineresc). Singurul element cert de datare, recoltat în condiții clare, este o monedă emisă de Statul român în anul 1924 (caroul a6).

Amenajarea se întinde și pe suprafața S.7 și S.8 și S.12, respectiv traseul lui Z1. Pentru S.8 trebuie menționat un fragment al unui altar (posibil epigrafic) antic, respectiv o volută, ca soluție locală, care imită *pulvini*, refolosit în construcția lui Z1.

De pe același traseu de zid a fost recoltat un altar de tip *ara* anepigraf, de asemenea refolosit (martorul dintre S.12 și S.8). Tot de acolo, într-un context stratigrafic iarăși incert, provine și o monedă romană (denar imperial din prima jumătate a sec. II p. Chr., FAVSTINA DIVA)

188. Roșia Montană, com. Roșia Montană, jud. Alba [Alburnus Maior]

Punct: Hop - proprietatea familiei Botar

Cod sit: 6770.01

Colectiv: Rodica Marghitu-Oanță, Sorin Oanță-Marghitu, Mihai Vasile, Gabriel Bălan, Cătălin Bem, Silviu Oța (MNIR), Liana Lucescu, studentă FIB

În perioada mai - octombrie 2001 în zona Hop - Găuri, pe terenul aflat în proprietatea familiei Botar a fost efectuată cercetarea arheologică în vederea eliberării certificatului de eliberare de sarcină arheologică a respectivului teren.

Zona investigată se află la N de drumul forestier ce coboară din masivul cetate și se îndreaptă, prin Hăbad (proprietatea Opișea), spre Abrud; la S de acest drum a fost cercetată necropola de incinerare de epocă romană de către colectivul de arheologi de la Muzeul Unirii Alba Iulia.

Terenul supus săpăturilor arheologice a fost împărțit convențional în trei sectoare: Sectorul A în imediata vecinătate a drumului forestier la N de acesta, Sectorul B la baza pantei dealului, pe o mică terasă, Sectorul V în extremitatea de S - E a proprietății.

În Sectorul A au fost deschise șase secțiuni orientate N-S, urmărindu-se configurația naturală a terenului. În S IA și S IC, sub nivelul vegetal, în stratul de culoare neagră a apărut o aglomerare de pietre de dimensiuni mici și medii, de formă ovoidală cu dimensiuni de cca. 5/4 m. Pietrele se aflau pe un pământ de culoare galben-roșiatic. Din acest complex au fost recoltate fragmente ceramice smălțuite și o potcoava de cal. Materialul arheologic ne îndeamnă să atribuim acest complex perioadei moderne, sec. XIX. În continuarea secțiunilor S IA și S IC, pe panta de N a platoului, au fost trasate alte două S IB și S ID. Aici au fost cercetate două complexe CPL 12 și un posibil drum de vagonete. CPL 12 înfățișat ca o mare aglomerare de pietre de mari și medii dimensiuni ce aparțin nivelului de pământ de culoare galben-roșiatic. Printre pietre apar fragmente ceramice de factură romană. În capătul N al S I B a fost surprinsă o bandă de pământ maroniu ruginos de consistență nisipoasă, lată de 0,70 - 0,80 cm. Aceeași situație a fost întâlnită în S IVB și S IVC, aflate în estul zonei cercetate, de unde am tras concluzia că avem de-a face cu un traseu de linie de

vagonete ce comunica cu mai multe mine. Stratigrafia Sectorului A este următoarea: lut de culoare galben-verzui (steril din punct de vedere arheologic), un nivel de pământ de culoare galben-roșiatic (nivelul antic), un strat de pământ negru, un strat de pământ castaniu închis (aceste două straturi aparțin perioadei moderne) și solul vegetal.

Săpăturile din Sectorul B au fost amplasate în funcție de poziția gurei de mină și a șanțului aferent. Pe panta de accentuată la N de gura de mină a fost trasată secțiunea S IV (20/2 m). Spre capătul de E la - 0, 30 m a apărut o masă compactă de pietre mici, obiecte de fier și fragmente ceramice de factură romană, medievală și modernă (CPL 9), ceea ce ne face să credem că acest complex se datorează scursurilor de pe partea superioară a platoului. La E de S IV a fost deschisă S IVA unde am putut delimita conturul CPL 9, acesta închizându-se în formă ovoidală, materialul arheologic fiind similar cu cel din S IV. La est de aceste două secțiuni au mai fost deschise, în paralel cu acestea, încă două S IVB și S IVC. Din S IVB au fost recuperate fragmente ceramice smălțuite, resturi de cahle, cuie și fragmente de sticlă. În caroul 1 la -0,30 m a apărut un nivel de pământ maro - ruginos de consistență nisipoasă cu o lățime în plan de 0,70 m. Pe această bandă au fost identificate urmele unor traverse de linie de vagonete. Sub această linie s-a constatat o amenajare a terenului cu depuneri succesive de nisip și lut ce suprapuneau o aglomerare de pietre de mari dimensiuni. Aceeași situație a fost identificată și în S IVC. În fața minei a fost amplasată o secțiune perpendiculară cu intrarea în mină. Din humus au fost recuperate fragmente ceramice, de sticlă și piese de fier, la -1,60/1,85 m a apărut nivelul antic roman, reprezentat de un strat de pământ galben-roșiatic. Din acest strat au fost recoltate fragmente de ceramică de culoare roșie. În dreptul carourilor 2 - 3 a fost găsită intrarea în mină, lată de 0,70-0,80 m. Pe rocă, de o parte și cealaltă a intrării au fost ridicate câte un zid, zidul dinspre E s-a menținut pe două asize.

În dreptul gurii de mină, pe mică terasă a fost deschisă o secțiune S II. În capătul de E al acesteia a apărut colțul unei locuințe, astfel am decopertat întreaga suprafață în sistem de casete alăturate. Sub stratul vegetal a fost cercetată o locuință modernă, de formă rectangulară cu fundațiile laturilor de N, E și parțial S, bine păstrate. De pe suprafața locuinței au fost recoltate fragmente ceramice smălțuite și nesmălțuite ce provin de la vase de uz casnic, fragmente de cahle, unelte de fier, cioburi de sticlă. Dintre pietrele fundației a fost găsită o monedă austriacă (Kreutzer) emisă la 1812, iar în podina locuinței a mai fost descoperită o a doua monedă de același tip emisă la 1800. Locuința se află în imediata vecinătate a minei ceea ce ne sugerează scopul său strict legat de folosirea minei.

Pe platoul de sub drumul forestier, în extremitatea SE a proprietății, în sectorul V, a fost cercetată o locuință romană de formă patrulateră, cu latura de N de 13,40 m, cea de E de 11,20 m, cea de V de 9,90 m și latura de S de 14,55 m. Clădirea are un plan neregulat, ușor trapezoidal, neavând nici un unghi drept, Lățimea zidurilor variază între 0,60-0,70 m. Zidurile sunt ridicate din pietre fasonat legate între ele cu pământ. Pe latura de N zidul se păstrează pe 7 asize ce reprezintă fundația. De pe suprafața acestui complex au fost recoltate fragmente ceramice de culoare roșie, piese de fier și două rășnițe de piatră. Colțul NV al clădirii a fost suprapus de o amenajare contemporană, datată cu monede de 20 de lei, 1950 și 5 bani, 1953.

Latura de S a fost suprapusă de traseul unui mauer, zid de delimitare a proprietății.

În concluzie, în punctul Hop - Botar au fost cercetate complexe de epocă: romană, locuința din Sectorul V, modernă: locuința din Sectorul B, mina și traseu de linie de vagoneti din Sectoarele A și B, zidurile de delimitare a proprietății, din Sectoarele A și V, epocă contemporană: grajdul din Sectorul V. Aceleași perioade istorice au mai fost dovedite prin descoperirea materialelor arheologice în poziție secundară. Întregul inventar, înregistrat și recoltat pe contexte, se află în curs de prelucrare.

189. Roșia Montană, com. Roșia Montană, jud. Alba [Alburnus Maior]

Punct: Tăul Țapului

Cod sit: 6770.11

Colectiv: Silviu Oța, Mihaela Simion, Decebal Vleja, Emil Dumitrașcu (MNIR), Corina Borș (cIMeC), Lăcrămioara Istina, Marius Istina (MIA Bacău), Liana Lucescu, (studentă FIB), Marcel Ilisie (student UBB Cluj)

În perioada august-octombrie 2001 a fost supusă investigației arheologice zona cuprinsă între Valea Seliștei și Valea Nanului, considerând ca punct de reper lacul artificial Tăul Țapului. Cercetarea a avut ca obiectiv identificarea unor posibile vestigii arheologice.

Cercetarea arheologică la care a fost supusă zona de N a platoului poziționat la E de lacul artificial Tăul Țapului a putut constata existența unei clădiri cu ziduri de piatră semifasonată legată cu pământ, denumită convențional Edificiul nr. 1, care suprapune o clădire mai veche, denumită Edificiul nr. 1A (faza I).

Edificiul nr. 1 (faza II) este o clădire de formă rectangulară, orientată pe o axă mediană N-S cu dimensiunile de 16,20 x 13,40 m, pe paramentele exterioare și 14,40 x 11,50 m pe cele interioare. Zidul de N (Z1) este orientat E-V, are o lățime de cca. 0,70 m și este construit din piatră fasonată și semifasonată legată cu pământ, mai solidă și mai regulată (0,40 x 0,20 m) pentru temelie, și mai mărunță și neregulată pentru cele 2-3 asize prezervate. La - 0,35 m față de actualul nivel de călcare este vizibilă o plintă care marchează nivelul de utilizare al clădirii. Mai jos, la - 0,65 m, apare o nouă plintă, la limită dintre stratul brun cenușiu și un sediment de lut galben. Este vizibilă modalitatea în care Z1 folosește ca fundație un zid mai timpuriu, probabil un zid de exterior al Edificiului nr. 1A, cu un nivel de călcare corespunzător celei de-a doua plinte. Prima fază este mai restrânsă având o lungime de doar 11,50 m. Z2 constituie limita de E a Edificiului nr. 1, are o lungime de 11,60 m pe interior și o grosime de 0,60 m. Pe interiorul lui Z2 sunt vizibile cele două faze de construcție. Se observă modalitatea prin care cea mai timpurie fază de construcție a Z2 este utilizată ca fundație pentru ultima fază. Cea de-a doua plintă apare la cota de - 0,45 m. Faza I are o lungime ceva mai mică față de cea înregistrată pentru faza a II (12,70 m). De altfel, în colțul de N-E, este vizibilă transformarea impusă de faza a doua precum și șanțul executat în cea de-a doua fază în vederea lărgirii construcției. Z2 este paralel spre E, la o adâncime de - 0,90 - 1,60, pe diferența de nivel, cu o amenajare din piatră de râu așezată pe cant, cu o lățime de cca. 0,40 - 0,50 m, probabil un canal destinat scurgerii apei de la S la N. Z3 este limita de S a Edificiului nr. 1, cu o

lungime pe interior de 14,60 m, iar pe paramentul exterior de 16,60 m. Este orientat E-V și are o grosime de cca. 0,70 m datorită deplasării elevației spre N. Cele două faze de construcție sunt mai puțin sesizabile. Plinta corespunzătoare fazei a doua este la - 0,38 m, iar nivelul de călcare al fazei I este vizibil la - 0,60 m. La cca. 0,15 m față de paramentul interior al Z3, se observă o zonă de arsură la roșu, care pare să provină de la amprenta unui perete de lut prăbușit peste care este așezată prima asiză din temelia lui Z3. Z3 este mărginit pe exterior de un pavaj de lespezi fasonate (CPL. 2). Lespezile au dimensiuni de 0,47 x 0,25 m; 0,50 x 0,30 m și sunt așezate urmărindu-se o orientare pe direcția NE-SV. Complexul se delimitează de paramentul exterior al Z3 printr-un șanț de rigolă cu o lățime aproximativă de 0,20 - 0,25 m și o adâncime relativă de cca. 0,10 m. Toată amenajarea urmărește pe lungime doar paramentul exterior al Z3, dincolo de care CPL. 2 nu mai poate fi observat. Z4 se constituie ca limită de V a Edificiului nr. 1, are o orientare N-S și o grosime de 0,65 m. Lungimea sa este de 13,30 m pe exterior și 11,40 m pe interior. În construcția sa nu se disting cele două faze de funcționare. Plinta Z4 sugerează un nivel de utilizare la - 0,25 m.

De asemenea, trebuie remarcată prezența unor șiruri de pietre semifasonate, identice cu cele folosite la construcția canalului paralel cu Z2, poziționate în interiorul Edificiului nr. 1, perpendiculare pe Z2. Situația constatată ne îndreptățește să atribuim aceste urme de temelii sau de pereți despărțitori primei faze constructive (Edificiul nr. 1A).

Faza I corespunde deci unui edificiu mai vechi, probabil de epocă romană, ale cărui fundații exterioare au fost reutilizate, la un moment dat pentru construcția Edificiului nr. 1 de la Tăul Țapului.

Pentru elucidarea problemelor ridicate de limitele și traseul CPL. 2 aria de investigație a fost extinsă spre S, prin deschiderea unui nou front de lucru. A fost determinată limita de S a CPL. 2. Acesta are o lățime totală de cca. 3,50 - 3,60 m, un aspect identic cu cel descris anterior și un nivel de călcare la -0,20-0,30 m. Limita de S a fost deranjată de o intervenție ulterioară. De asemenea, au fost puse în evidență urmele, reduse în principal la fundații, ale unor ziduri din piatră legată cu pământ. (denumite convențional Z1, Z2, Z3, Z4, Z5)

Z2, Z3, Z4 și Z5 constituie zidurile exterioare ale unei clădiri denumite convențional Edificiul nr. 2. Clădirea este orientată pe o axa N-S. Starea precară de conservare a edificii permite totuși următoarele precizări:

- Latura de E (Z3), surprinsă în totalitate, are o lungime de 13,50 m.
- Latura de N (Z4), are o lungime de 22m.
- Latura de V (Z2) a putut fi evidențiată pe o lungime de 12 m.
- Latura de S (Z5) a fost surprinsă doar pe o lungime de 1 m.

Pe suprafețele corespunzătoare interiorului Edificiului nr. 2 se constată un nivel de călcare sugerat de prezența unui rest dintr-un pavaj din piatră fasonată, prezent mai ales în jumătatea de V a Edificiului nr. 2, deranjat și foarte prost conservat, la o adâncime de -0,40 - 0,45 m. Dalele sunt de dimensiuni destul de mici (0,50 x 0,30 m; 0,40 x 0,40 m), fiind în mare parte sfărâmate și deteriorate de umiditate. Limitele acestui pavaj precum și stratigrafia verticală sugerează posibilitatea unei compartimentări a

Edificiului nr. 2, printr-un perete despărțitor, în două încăperi.

Relativ la Z1, ce are o tehnică de construcție puțin diferită de cea utilizată pentru construcția zidurilor exterioare ale Edificiului nr. 2, trebuie precizat faptul că el se află în conexiune cu un alt zid (Z6), care a fost pus în evidență în C. 1A (caroul a2). Z6 a fost surprins pe o lungime de 4,25 m, are o lățime de cca. 0,55 m și o orientare V-E. Redus la fundație, Z6 se păstrează pe înălțimea a trei asize și este adosat Z2. Aceasta ne permite să formulăm ipoteza potrivit căreia Z1 și Z5 constituie o fază de construcție ulterioară Edificiului nr. 2, probabil o anexă.

Stratigrafia verticală a suprafeței pe care se întinde Edificiul nr. 2 nu pune probleme deosebite. Se constată prezența unui strat vegetal actual, cu o grosime constantă de cca. 0,10 - 0,15 m. Urmează un strat de pământ de culoare cafeniu deschis în care a fost sesizată prezența dărâmăturii de piatră. Acest strat are o grosime variabilă de cca. 0,25 - 0,45 m. Sporadic, în acest nivel apar lentile de piatră macerată. Pentru jumătatea de E, pe suprafața corespunzătoare Cam. 1, este specific un sediment din pământ afânat, de culoare neagră cenușie, în amestec cu fragmente de cărbune și cenușă. Stratul are o grosime destul de mare, de cca. 0,60 m în extensie maximă și probabil marchează prezența ca element constructiv pentru pereții Edificiului nr. 2 a lemnului. Ultimul strat constatat este lutul galben, steril din punct de vedere arheologic.

Întreaga zonă supusă investigației arheologice în acest sector s-a dovedit foarte săracă în material arheologic. Fragmente ceramice recoltate sunt extrem de prost conservate. În ceea ce privește atribuirea lor culturală, trebuie semnalate prezența unor fragmente ceramice de factură romană, provenite mai ales de sub nivelul de călcare marcat de pavajul Cam. 2, dar și de la decopertare. Ele se concentrează mai ales în zona din proximitate Edificiului nr. 1. Piese de metal sunt prezente într-un număr redus și constau mai ales în cuie și scoabe din fier, corodate, precum și un cuțit de fier recoltat din C. 1A.

Nu ne putem pronunța în ceea ce privește funcționalitatea Edificiului nr. 2, iar lipsa elementelor de datare face dificilă încadrarea cronologică și culturală a monumentului investigat. Tehnica de construcție utilizată este încă frecventă în zonă, ca o soluție locală de nivelare a terenului. Astfel de ziduri din piatră legate cu pământ susțin suprastructuri din lemn sau alte materiale de construcție.

Având în vedere situația constatată, din punct de vedere arheologic, înclinăm către o abordare unitară a ultimei faze a Edificiului nr. 1 și a celei inițiale a Edificiului nr. 2, elementul de legătură fiind pavajul sau calea de acces (CPL. 2) care separă cele două edificii, a cărui limită de S este deranjată concomitent cu distrugerea (demantelarea) Z4.

În aceeași perioadă a fost investigat perimetrul limitrof tăului printr-o serie de sondaje efectuate pe proprietățile particulare din zonă, care nu au prezentat interes din punct de vedere arheologic.

Planșa 95

190. Roșia Montană, com. Roșia Montană, jud. Alba [Alburnus Maior]

Punct: Perimetrul T. I (proprietatea lui Lajos Szekely); Perimetrul T. II - Drumus Rozalia; Zona T 1 - T 2 - Zona funerară Drumus Szekely; Perimetrul Ioachim Tomuş-Valea Nanului. Edificiul/edificiile T III.

Colectiv: Cristina Crăciun, Anișoara Sion, Sergiu Iosipescu, Raluca Iosipescu (CPPCN), ridicare topo ing. Constantin și Gabriel Mehedințeanu

Suprafața pe care s-au desfășurat săpăturile arheologice de către CPPCN acoperă o parte din zona colinară dintre platoul Hăbadului și văile Găuri și Nanului.

Cea mai mare parte acestui areal este tributară bazinului hidrografic al râului Roșia. Zona este delimitată la N și E de albia pârâului Găuri, iar la V de creasta dealurilor de pe malul drept al văii Nanului.

Punctul extrem sudic al zonei unde s-au efectuat săpături de salvare de către CPPCN este marcat de drumul comunal Roșia - Tăul Țapului - Seliște - Abrud. Din acest perimetru, desfășurat pe o suprafață relativ mare se detașează microzona geografică de la E de valea Nanului, cunoscută din harta lui Posepny (1858) sub denumirea de Curișul Monului.

Zona este folosită ca loc de pășune și fânaș; pe zone mici din terenurile de pășune au fost practicate «răzoare», amenajări de terase pentru culturi agricole. Într-un astfel de «răzor» au fost descoperite în perioada interbelică primele altare votive din perimetrul T. I - proprietatea Szekely).

În zona dinspre albia Găuri, la suprafața solului sunt perceptibile halde vechi, acoperite cu vegetație.

Pe conturul de NE al perimetrului cercetat se află intrările în două galerii de exploatare importante de la sfârșitul secolului trecut, și anume galeriile Miskolcs și Ferdinandul de Jos.

Perimetrul T. I (proprietatea lui Lajos Szekely)

Cristina Crăciun, Anișoara Sion, Sergiu Iosipescu, Raluca Iosipescu

Coordonatele geografice: latitudine 46°17'53"; longitudine 23°06'39"

Coordonatele stereografice ale zonei:

x: 534880.00 - 534840.00

y: 354540.00 - 354440.00

Altitudinea terenului: 809,08 m

Cercetările arheologice au fost grupate pe platoul dealului Curișu Monului; platoul avea vizibilitate directă către culmile Hăbadului și către dealurile din vecinătatea actualului cătun Seliște, dar domina întreaga vale a Roșiei și platoul Carpeni.

În perioada interbelică, pe proprietatea Szekely au mai fost descoperite, de tatăl actualului proprietar, șase altare votive (IDR III/3, p. 388, 398, 399, 400, 403 și 409), precum și o monedă a împăratului Traian (IDR III, 3, p. 394). Epigrafele în limba latină sunt dedicate *Genio Collegi K(astello?) Baridustarum* și lui *Silvanus*, iar cele în limba greacă zeilor *Nareus* (două dintre ele), *Iupiter Sardendenul* și *Iupiter Sittakomikenul*.

Cele două secțiuni magistrale S I (orientată N-S) și S II (orientată E-V) au fost amplasate în zona cea mai înaltă a

platoului; casele C 1-C21, de dimensiuni variabile, au permis cercetarea întregului sanctuar și a spațiilor perimetrare ale acestuia. În exteriorul edificiului au fost executate 5 secțiuni (S III-S VII), pentru stabilirea relațiilor dintre edificiu și zona învecinată. Încă în primele două secțiuni trasate în cruce, S. I și S. II, s-au descoperit în curtea sanctuarului un număr de alte patru - cinci altare votive, dintre care trei epigrafe. Inscripțiile votive sunt dedicate lui Apollo, Mercur și Neptun de către indivizi cu antroponime de origine illyră.

Edificiul are forma dreptunghiulară și este orientat cu latura lungă pe direcția SV/NE, dimensiunile maxime, la nivelul fundațiilor, măsurate pe exteriorul zidăriei, variind între 18,9/19 m pe latura lungă și 12,95/13,05 m pe latura scurtă. Planul sanctuarului se înscrie într-un dreptunghi în care aripa estică este ocupată de o curte dreptunghiulară A având pe latura de V un zid care delimitează spațiul curții de cele trei încăperi (*cubicula, cellae*) B, C, D.

Dimensiunile interioare ale curții A sunt de 12,65 x 11,3 m, încăperile anexate la V având deschideri variabile, pe direcția NV/SE, de 3,9/3,95 m, 3,48/3,5 m și respectiv 1,7 m și dimensiuni constante de 3,50/3,54 m pe direcția opusă.

Traseul inițial al zidurilor perimetrare ale edificiului, conservate *in situ* aproape în întregime, a suferit unele modificări devenind ușor sinuos datorită alunecărilor de teren pe pantă. Fundațiile tuturor zidurilor se află la -0,5/- 0,4 m față de cota maximă a ultimului nivel de călcare păstrat *in situ* (+ 808,79 - cota din încăperea C și cota de + 808,65 din zona de descoperire a altarelor). Elevațiile păstrate au o înălțime de 0,25/0,37 m.

Din volumul mare de dărâmătură de piatră răspândit până la cca. 4,5 m distanță de zidurile perimetrare ale construcției și pe întreaga suprafață a celor patru încăperi estimăm că întreaga construcție avea zidurile executate în totalitate din pietre legate cu pământ. Grosimea zidurilor la nivelul fundației se înscrie între 0,75/0,92 m; pe tronsoanele de zidărie deplasate pe pantă, grosimea actuală a zidurilor depășește uneori 1 m.

Excepție de la această regulă se constată la zidurile despărțitoare dintre spațiile B și C și C și D unde au fost surprinse două faze de construcție distincte. Inițial zidurile despărțitoare aveau, la nivelul elevației, grosimea cuprinsă între 0,5/0,57 m fiind îngroșate, într-o fază de construcție ulterioară, prin adăugare pe o față sau pe ambele fețe a câte unui șir de pietre, așezate ordonat, cu o lățime de 0,35/0,4 m, grosimea finală a zidurilor ajungând la 0,95 m și respectiv 1,4 m.

Zidurile întregii construcții au fost executate din blocuri brute, piatră de carieră și bolovani așezate ordonat la fața zidurilor, miezul zidăriei fiind construit odată cu cele de la fața zidului, din pietre cu dimensiuni mai mici care ocupă perfect spațiile rămase libere. Tehnica de zidărie este cea a zidurilor seci, fără emplecton.

Nivelul de călcare ultim, păstrat în toate cele patru compartimente A, B, C și D este reprezentat printr-un pavaj compus din pietre mici legate cu lut galben nisipos. Problemele legate de scurgerea apei pluviale au fost rezolvate prin dispunerea în panta ușoară a pavajului, dinspre V spre E.

În interiorul încăperilor B, C și D s-a observat prezența unui nivel de călcare anterior la o adâncime de cca. 0,15/0,2 m față de ultimul nivel păstrat.

Pe ultimul nivel de călcare din încăperea B au fost descoperite *in situ* numeroase fragmente de lemn carbonizat provenind, cel mai probabil, din structura acoperișului.

Întreaga suprafață a podelei a fost acoperită cu un strat gros de arsură, cărbune și cenușă, pământul fiind ars la roșu. Urme de arsură pe nivelul de călcare au fost descoperite și în spațiul curții A, mai pregnante în zona din fața altarelor votive. Pe exteriorul edificiului pe laturile de NE și S au fost surprinse *in situ* două pavaje construite în aceeași manieră din pietre mici rotunde de culoare roșiatică.

Săpătura arheologică din casele C. 8, C. 7 și C. 19 a surprins existența acestui tip de pavaj pe mai mult de 3,5 m lățime față de zidurile perimetrare ale sanctuarului. Interpretăm pavajul descoperit în exterior ca aparținând unui spațiu de circulație în jurul construcției, deși nu au fost sesizate urme de borduri marginale.

Accesul în spațiul curții A se făcea cel mai probabil dinspre E printr-o intrare plasată în axul construcției. În această zonă, în C. 6, pe pavimentul ultimului nivel interior păstrat au fost descoperite câteva cuie lungi de 0,05/0,07 m și fragmente din piroane de fier cu floare mare pătrată.

În perimetrul interior al curții A nu s-au descoperit elemente care să ateste că acest spațiu ar fi fost compartimentat sau că, pe contur, în una din cele două faze ale edificiului, ar fi fost înconjurat de un portic cu fundații de piatră.

Pe latura vestică a curții, în dreptul încăperii C, a fost descoperit traseul unui zid, a. 1, lat de 0,45/0,5 m, paralel cu zidul a al încăperii C și păstrat *in situ* pe o lungime de minimum 4,8 m. Distanța dintre zidul a. 1 și zidul a al încăperii C este de 0,9 m. Traseul zidului a. 1, la ambele extremități își schimbă direcția către V, unindu-se cu laturile laterale ale încăperii C - c, b, în dreptul traseului inițial din prima fază a construcției: considerăm zidul a. 1, ca latură superioară a podium-ului *cellei* C.

În fața zidului a. 1, pe o distanță de 1,16/1,2 m, se păstrează o structură de pietre, așezate ordonat, cu aspect de platformă în trepte. Din elementele păstrate, dar mai ales din tehnica de construcție, recunoaștem în acest spațiu elementele unui *podium*. În fața treptelor, pe cota nivelului de călcare au fost descoperite altarele votive.

Inventar mobil

În spațiul interior al celor patru compartimente A, B, C, D și pe nivelul de călcare din exteriorul construcției, pe latura de SE și de NE, în apropierea zidurilor perimetrare au fost descoperite fragmente ceramice de epoca romană, de culoare roșie, provenind în general de la vase cu dimensiuni mici, de tip boluri și cupe. În casele C. 1 și C. 3 au fost descoperite și câteva mici fragmente atipice de ceramică cenușie groasă de 0,4/0,6 cm. Excepție au făcut fragmentele ceramice descoperite în caseta C. 20, care provin de la vase de dimensiuni mult mai mari.

Din dărâmătura zidurilor și de pe nivelul de călcare ultim au fost recoltate și câteva piese metalice din fier - cuie, piroane, un fragment de balama de la o ușă și o cheie romană, păstrată în stare fragmentară.

Plansa 96

Cercetare arheologică de salvare în perimetrul T. II - Drumus Rozalia

Cristina Crăciun, Anișoara Sion

Perioada de desfășurare a cercetării: 12 septembrie - 20 octombrie 2001

Coordonatele geografice: latitudine 46°17'56"; longitudine 23°06' 38"

Coordonatele stereografice ale zonei:

x: 534900.00 - 535020.00

y: 354440.00 - 354500.00

Altitudinea terenului: 783,9 m

Cod sit: 6770.01.23.02

Proprietatea Drumuș Rozalia, în perimetrul căreia a fost descoperit edificiul denumit convențional T. II, se desfășoară pe pantele relativ domoale ale dealului Curisui Monului, la N de platou pe care este situat edificiul sacru T. I (distanța circa 150 metri). În antichitate, locul avea deschidere spre valea râului Găuri, care se varsă în imediata vecinătate în pârâul Nanului și, mai departe către zona Carpen, unde au fost descoperite *thermele* de epocă romană

Edificiul sacru a fost descoperit ca urmare a amenajării unui drum de acces pentru executarea unor foraje în zonă (inițiate de RMGC). Tăierea pantei drumului de acces a dus la decaparea straturilor naturale și chiar la tăierea stâncii; s-a distrus atunci o parte din zidul perimetral al curții edificiului antic, cât și cea mai mare parte a *vestibulum*-ului templului. Menționăm ca la suprafața terenului nu erau decelabile elemente de microrelief care să indice prezența unei construcții antice.

Cunoscând orientarea zidului perimetral al edificiului, ca urmare a secționării acestuia de către drumul vicinal, lucrările de cercetare arheologică au început prin trasarea a două secțiuni majore S. I și S. II, perpendiculare una pe cealaltă, completate ulterior cu o serie de casete, astfel amplasate încât să cuprindă întreaga suprafață ocupată de edificiu:

S. I - 24 x 2 m, pe direcția 62° NE - traversează edificiul de la NE către SV și a urmărit stratigrafia pe axul longitudinal al edificiului.

S. III paralel cu S. I - cu dimensiunile de 9 x 2 m, paralelă cu S. I.

S. II a, b, orientată NV - SE, perpendicular pe S. I, are o lungime totală de 45 m și o lățime de 1 m, cu o întrerupere de 3 m în dreptul drumului de acces. Secțiunea S. II a urmărit clarificarea stratigrafiei amenajării platoului pentru construirea edificiului și stabilirea sistemului de drenare a scurgerilor de apă dinspre pantă către latura de SE a curții edificiului sacru.

S. II b nu a putut fi extinsă către NV, spre marginea platoului pe care este construit edificiul din cauza copacilor din zonă.

Practicarea casetelor C 1 - C 9 a permis cercetarea întregului edificiu cu excepția unei fâșii din zona curții edificiului care a trebuit menținută ca acces vicinal.

Posibilitatea existenței unei anexe a curții templului, adosată acestuia este exclusă.

Amplasarea secțiunilor și casetelor este figurată în planul general al săpăturii, scara 1:1000, anexată prezentului raport și în planul - relevu al întregului sit.

Construcția, ce va fi denumită în continuare T. II este un edificiu de cult, de formă rectangulară în plan, cu o lungime măsurată pe exterior de 23,5 m și o lățime care variază între 11,35 m (latura y 2) și 12,9 m (latura y 1). Diferența dintre

cele două dimensiuni ale laturilor înguste este numai parțial datorată alunecării pe pantă a zidului de NV X. 1

Suprafața calculată a edificiului pentru dimensiunile exterioare este de 270,88 m² în varianta minimă (23,56 x 11,54) adică mai mult de o zecime dintr-un *iugerum* (2518,21 m²).

Terenul a fost amenajat pe verticală și orizontală, înainte de începerea construcției. Din rezultatele săpăturii putem preciza că s-a decapat o zonă largă din solul antic, ajungându-se în unele situații până la nivelul rocii sedimentare pe care o suprapunea. Profilul executat în lungul drumului actual și în C. 9 indică amenajarea terenului pe direcția NE până la 17 m distanță de zidul perimetral y. 2

Fundațiile edificiului au fost executate din piatră mărunță amestecată cu lut galben și tasată în șanțul de fundație. Adâncimea fundației de la nivelul de construcție al platformei templului până la nivelul decupat al stâncii naturale este de circa 0,7 - 0,71 m. Peste tot, în toate sondajele de verificare s-a constatat că fundațiile se reazemă pe stâncă, dar cota de construcție a zidurilor din piatră legată cu pământ diferă în funcție de nivelul orizontalității amenajării terenului pentru construcție.

Pe laturile x. 2 și y. 1, în exteriorul construcției, a fost sesizată amenajarea unei platforme perimetrare, a cărei lățime se înscrie între valorile de 1,4/1,5 m. Platforma este construită din pietre mari, legate cu lut galben. Spațiile dintre pietrele mari au fost completate cu pietre de dimensiuni mai mici; la extremitatea platformei, a fost sesizată o alveolare a terenului, cu o cotă inferioară nivelului platformei și pe care o presupunem a funcționa aidoma unei rigole.

Prin proporții și organizare spațială, edificiul T. II se apropie cel mai mult de un templu clasic: planul edificiului sacru, cu intrarea dinspre V, respectă prescripțiile epocii care cereau ca altarele și statuile zeului să privească către E (Vitr. IV,5,2); de asemenea, pe aceea privind așezarea altarelor în curte, în așa fel încât ele să se afle la un nivel inferior statuilor zeităților venerare, așezate în *cella* (Vitr. IV,9,1).

Zidul perimetral al edificiului închidea printr-un *peristil* dezvoltat pe trei laturi o curte lungă de 12,3 m pe axul longitudinal al edificiului și lată de 6,5 m în dreptul platformei *cellei*. După imensa cantitate de piatră găsită în săpătură, zidul exterior al templului era probabil un zid plin până la cota acoperișului porticelor.

Peristilul înconjură curtea pe cele trei laturi x. 1, x. 2, y. 2. Structura de coloane din lemn se sprijinea pe cele trei *stylobate* care au următoarele dimensiuni:

- *stylobat*-ul stâng, cu o lungime de 15/16,5 m marca fundația porticului lateral stâng; lățimea galeriei era de 1,3 m.

- *stylobat*-ul drept, cu o lungime de 15 m, marca fundația porticului lateral drept; lățimea galeriei era de 1,08 m.

- *stylobat*-ul porticului corespunzător laturii de la intrarea în templu avea lungimea de 5,4 m și închidea o galerie cu lățimea de 1,08/1,1 m.

Precizăm ca pe nici unul din *stylobate* nu s-au găsit repere de punere în operă a unei coloane.

Pronaosul, mărginit spre interior de portic, comunică simetric cu două spații (*cubicula*) dispuse de o parte și de alta a *cellei* și *opisthodom*-ului, cu dimensiunile maxime actuale de 2,5 x 5,1 m (caseta C. 5) și respective, 3,15 x 5,2 m (caseta C. 3a).

În centrul curții, către SE se afla *cella* și încăperea din spatele ei. Dimensiunile acestora din urmă sunt la interior 4,91/5,02 x 3,8 m, în faza 1 și 4,7 x 3,5 m în faza 2. În fața acestei încăperi se află *cella* și *podium*-ul: dimensiunile acestor spații sunt: 2,55 x 5,05 m.

Cel puțin una din prescripțiile vitruviene privind raportul dintre diferitele componente se regăsește în proiectul de organizare al spațiului sacru: raportul de 1:2 dintre lungime (23,56 m) și lățime (11,54 m). În curte, aliniamentul altarelor votive găsite culcate *in situ*, se află la o distanță egală, 9/10 m de porticul de la intrare și zidul templului din partea opusă și la 2,55 m de *podium* - ul / platforma *cellae* (Vitr. IV,7,2).

Amenajarea drumului vicinal care a tăiat zidul perimetral exterior y. 2 și *stylob*-atul porticului de pe această latură a distrus și *vestibulum*-ul edificiului. Urme ale fundației *vestibulum*-ului templului au fost sesizate în C. 7 și C. 9. În S. II B și C. 2, unde săpătura s-a realizat după defrișarea arborilor tineri de 15/20 ani, nu am putut sesiza fundația zidului corespunzător de pe această latură. Grosimea zidului de fundație al *vestibulum*-ului este de 0,65 m, iar lățimea spațiului, aproximată după urmele din C. 9 era de circa 0,98/1,03 m; presupunând o dezvoltare simetrică pe față, ar rezulta că lățimea *vestibulum*-ului este de 4,75/4,9 m, care este identică cu lățimea platformei din fața *cellae*.

Cu excepția câtorva pietre de mai mari dimensiuni, rectangulare în plan, în zona *vestibulum*-ului nu am găsit piese de inventar care să permită reconstituirea unor coloane din piatră pe fațada de la intrare.

Grosimea zidurilor edificiului variază în jurul valorii de 0,9-1,1 m.

Grosimea celor două *stylobate* ale porticurilor este de circa 0,65/0,7 m. Apareiajul zidurilor seci din piatră legată cu pământ este de tip poligonal frust, cu încercarea de orizontalizare a asizelor.

În casetele C. 5, C. 3 și în S. I au apărut mai multe blocuri semi-fasonate, în număr de circa 10/16 exemplare de forma trapezoidală și un număr de circa 20/26 pietre de formă rectangulară alungită, care se concentrează în curtea edificiului, în zona platformei altarelor.

Au fost sesizate doua faze de existență ale edificiului sacru, sesizabile atât stratigrafic, dar și ca evoluție a partiului arhitectural.

În curtea edificiului, la jumătatea distanței dintre galerie și latura opusă a sanctuarului s-au găsit un număr de circa 15-16 altare, dintre care șase întregi, două cu fragmente din câmpul epigrafic. Respectarea unor aliniamente riguroase în dispunerea în poziție culcată a altarelor este certă. Tot ca o certitudine menționăm faptul că și în ceea ce s-ar numi postura - cădere de pe soclu sau de pe locul în care erau așezate, ele respectă același aliniament riguros, care sugerează afinități cu ceea ce cunoaștem despre ceremonia *lectisternium*-lui.

Altarele votive sunt dedicate următoarelor divinități; IOM, Ianus Geminus, Apollo (cu un epitet necunoscut în alte provincii romane) Terra Mater, și Geniului colegiului Sardeatilor. Unul din altarele votive descoperite este primul monument votiv din marmură descoperit la Roșia Montana.

Materialul ceramic găsit în săpătură este numai ceramică romană de factură provincială.

În caseta C. 7, în afara zidului perimetral al edificiului, pe nivelul rigolei a fost descoperită o monedă din bronz, datând din timpul domniei lui Hadrian, emisă de conciliul provinciei Bythinia. (identificare dr. R. Ardevan)

Planșa 97

Zona T 1 -T 2 - Zona funerară Drumuș Szekely

Cristina Crăciun

Zona funerară de pe proprietățile Szekely-Drumuș (ce va fi denumită **necropolă**) se întinde la N V de edificiul T 1 și la S-E de edificiul T 2.

Mormintele cercetate până în prezent sunt mai apropiate de edificiul T 1 decât de edificiul T 2. Din aceste cauze, necropola pare a „aparține” mai mult de edificiul T 1 decât de T 2.

Numărul mormintelor cercetate integral exclude posibilitatea unor concluzii, fie ele și preliminare, în afara certitudinii existenței necropolei ca atare. Semnalăm că, în zona proprietății Drumuș sunt decelabile elemente de microrelief, care ar prezuma existența unor alte morminte de incinerare în tumuli sau chiar existența mai multor tumuli cu înmormântări multiple

Profilul secțiunii în care a fost descoperit M 1 (Szekely), mult afectat de amenajarea «răzoarelor» (amenajare de terase pentru culturi agricole în zona de pășune), indică amplasarea unei amenajări funerare în pantă, identic celor sesizate pe platoul Carpeni.

În cazul mormintelor M 1, M2, putem afirma cu certitudine că dispunerea mormintelor a urmărit panta naturală a terenului.

Săpăturile în zona de necropolă s-au desfășurat astfel:

- în zona edificiului T 1 au fost practicate trei secțiuni paralele: S III (Szekely) -dimensiuni 17,5 x 1 m; S IV (Szekely) - dimensiuni 10 x 1,5 m; S V (Szekely) - dimensiuni 10 x 1 m. Indiciile privind prezența unui mormânt de incinerare apărute în profilul secțiunii S III au condus la executarea secțiunii S IIIA, în dreptul c. 14 - 22. S III a este paralelă cu S III, la 0,5 m spre N.

- în zona edificiului T 2 au fost practicate următoarele secțiuni:

- S I (Drumuș 2), orientată N-V - S-E (dimensiuni 8 x 1 m); cu caseta C 1 în dreptul c. 7-9 ale lui S I;
- S I B, paralel cu S I din dreptul carourilor 4-9 ale acestuia (dimensiuni 5 x 0,75 m);
- S II (dimensiuni 8 x 1 m, în dreptul c. 4-5 ale secțiunii S I);
- S III A (dimensiuni 2 x 1m, la N-E de S II)
- S III B, în dreptul c. 3-4 din S II).
- S. IV, perpendiculară la S I, la o distanță de 2 m S-E de c. 9 al secțiunii S I.

Cele două morminte descoperite în S III A (Szekely) = M 1 și M 2 descoperit în S I și caseta C 1 (Drumuș 2), prezintă amenajarea gropii de cremație după tipul cunoscut din toate necropole cercetate la Roșia Montană în anii 2000 și 2001 (zona Găuri și Tăul Secuilor, Corna și Carpen).

Mormântul M1-Szekely a fost cercetat integral: lungime 1,80 m; lățimea *fossei* -0,60 m. Adâncimea *fossei* de incinerare este de 0,60 m. Orientarea mormântului este N-E - S-V. Urmele amenajării în tumul au fost urmărite în profil numai în zona pantei descendente a secțiunii S III (Szekely).

M 1 prezintă incinerare primară de tip *bustum*. Câteva bucăți de lemn recoltate din interiorul gropii ar presupune folosirea unui fel de podium din scândura de rășinoase. Inventarul funerar se compune din opaiț *monolychnis*, fragmentar - tip X Loeschcke, inclus în ritualul cremației, și trei ulciorușe din pastă fină de culoare cărămizie deschis, cu înălțimea de 13 cm, diametrul maxim 9,7 cm, diametrul

fundului 4,2 cm, diametrul gurii 2,4 cm. Acestea au fost depuse în groapă ca ofrande după terminarea incinerării mortului.

M 2 (Drumuș 2) a fost cercetat integral: lungime 1,80 m; lățimea *fossei* -0,60 m.

Adâncimea *fossei* de incinerare este de 0,62 m. Orientarea mormântului este N-E - S V, identică cu cea a mormântului M1; mormânt de incinerare de tip *bustum*. Înaintea cremației, groapa a fost amenajată prin placarea lutului galben al pereților și fundului gropii cu pietre de dimensiuni medii și mici. Profilul secțiunii S I (Drumuș 2) indică amenajarea în tumul a mormântului și marcarea lui cu *ring* de piatră de jur-impresur, conform celor surprinse în S I B și în c. 5 din S I A. Distanța dintre groapa mormântului și ringul de piatră poate fi aproximată, pe baza a cât s-a săpat, la 1,50-2 m.

Inventarul funerar se compune din: vas de ofrandă de un tip mai puțin obișnuit față de tipologia cunoscută (Popilian 1976, pl. LXI și LXII), dar cunoscut cu forme asemănătoare la Ampelum (Lipovan, AMN, 1986, 515, pl. I a); vasul a fost găsit deasupra stratului care sigila resturile cremației și ofrandele funerare curente (spart ritual?).

În M 2 au mai fost descoperite: un opaiț de tip *monolychnis* (fragmentar și în stare de conservare proastă - tip X Loeschcke) și trei ulciorușe din pastă fină de culoare cărămizie deschis, cu înălțimea de 13 cm, diametrul maxim 9,9 cm, diametrul fundului 4,8 cm, diametrul gurii 3,2 cm. Atât opaițul, cât și ulciorușele au fost așezate în mormânt după terminarea cremației. La M 2 a fost observată și o anomalie a liniei conturului pe latura scurtă a mormântului. Explicația acestei anomalii, prezentă și în cazul unora din mormintele de incinerare de la Muncelu-Brad este, după opinia noastră, mai degrabă legată de o amenajare pentru mărirea tirajului focului în timpul cremației, decât de urma lăsată de asamblajul de lemne al rugului funerar.

Inventarului ceramic i se adaugă un obiect metalic - cui, piron ars în groapa de cremație. Prezența cuielor în morminte este relativ des întâlnită în necropolele romane din sec. II - început de sec. III și este interpretată ca dovadă a asamblării lemnului rugului (Rusu op. cit., 140) sau un fel de sigilare *in aeternum* a spiritului mai puțin agreabil al decedatului (Tranoy-2000, 149).

Tumulul mormântului M 2 este intersectat de o altă amenajare în tumul.

În acest tumul(?)/amenajare au fost descoperite alte morminte de incinerare, M 3 și următoarele (localizare S II și S III A (Drumuș 2), care sunt deosebite de primele două atât în ceea ce privește inventarul, cât și în ceea ce privește ritualul de înmormântare.

Incinerarea pare a se fi practicat la un *ustrinum*, neidentificat în secțiunile executate în campania 2001; fiecare mormânt este marcat la suprafața solului antic de ofrande votive, marcate/suprapuse/acoperite de o grămadă de piatră

Mormintele apar sub forma unor gropi aproximativ rotunde în plan, cu diametrul de 0,60-0,80 m, extrem de afânate, cu urme de cenușă și arsură, adânci de circa 0,30-0,35 m și marcate perimetral, la nivelul superior al gropii, de strat gros de circa 3-5 cm de și pietre foarte mici, peste care se așează un opaiț și, uneori, vase. Ele se grupează pe o suprafață, la o distanță de 0,40-0,70 m. În zonele de separare, consistența pământului este comparabilă cu cea a unei tasări intenționate, din lut galben și pietre mici, rotunde. Din cele șase sau șapte exemple de astfel de gropi, conturate în S II și S III a și b (Drumuș 2), am definit ca M 3 și

M 4, pe cele care au la suprafață pe lângă opaiț și vase de ofrandă. În cazul M 3, inventarul se compune din două opaițe de tip *monolychnis* (unul găsit cu fața în jos, alături de celălalt, la o diferență de nivel de circa 2-3 cm) și o cupă din pastă fină de culoare cărămizie-deschis; Analogii ale vasului: mormintele M 1 și M 5 de la Boteș-Corabia, Drobeta și Ghidici. M 4 are ca inventar un vas și un opaiț de aceleași tipuri ca cele din M 3.

Nivelul superior al celorlalte „gropi” de depunere a resturilor incinerării a fost sesizat în S II, carourile 3-8; deasupra fiecăreia a fost descoperit un opaiț, în stare de conservare precară. Umiditatea și aciditatea solului, calitatea pastei obiectelor ceramice, dar și desfășurarea săpăturii în condiții atmosferice nefavorabile au afectat recuperarea în stare de conservare integrală a unora din piesele descoperite.

Cercetarea arheologică a zonei funerare: Cercetarea în necropolă nu a fost finalizată din cauza timpului scurt avut la dispoziție pentru specificitatea acestei categorii de situri arheologice.

Nu am putut sesiza în totalitate criteriile dispunerii în plan a mormintelor de incinerare în întreaga necropolă și nu știm dacă relația stratigrafică valabilă pentru M 2 - M 3 - M 4 (M3 și M 4 = înmormântări secundare în tumulul mormântului M 2) este valabilă și pentru alte cazuri.

Limitele necropolei sau locul pentru *ustrinum* nu au fost identificate.

Alte structuri ale habitatului (de exemplu, drumuri), îndeobște aflate în interiorul sau în apropierea necropolelor, nu au fost sesizate.

Relația dintre necropolă și edificiile sacre T 1 și T 2, în absența continuării cercetărilor arheologice, rămâne complet necunoscută. Faptul că mormintele (câte au fost descoperite) sunt dispuse «în spatele» celor două edificii ar fi un argument pentru existența lor concomitentă. De asemeni, nu putem preciza căruia dintre cele două edificii sacre îi aparține necropola, deși situația topografică pledează pentru edificiul T I.

În spațiul F, sub nivelul corespondent nivelului din spațiul A, la circa 0,24 m mai jos, pe o suprafață de circa un metru pătrat, au fost descoperite câteva dale mari din piatră cu dimensiuni maxime de 0,33-0,27 m, așezate ordonat. Ele par să fi fost suportul unui alt nivel de călcare, dintr-o fază anterioară a edificiului. Pământul de umplură dintre cele două pavimente este pigmentat cu arsură și fragmente ceramice de mici dimensiuni. Toate fragmentele ceramice găsite în caseta C 3, până la acest dalaj sunt de epocă romană.

Fundația clădirii a fost evidențiată arheologic numai în secțiunea S II B. Groapa de fundație a fost tăiată parțial în stâncă (cota stâncii este +785,60), parțial în stratul de lut galben de deasupra. La cota de +785,76, peste patul de fundație amenajat din pietre mici amestecate cu lut galben clisos, începe construcția zidului sec, din piatra mare legată cu pământ, ordonată la fața zidului, în asize horizontale.

Grosimea zidului este de 0,70-0,75 m, măsurată la baza elevației. Partea superioară a elevației păstrate este de maximum 0,80 m înălțime (în S II B și S V/C 2). În tronsonul cel mai bine conservat, zidul prezintă șase asize de piatră, cu înălțimea totală de 0,60 m.

Acoperișul construcției, șarpanta și învelitoarea erau din lemn. În secțiunea S I, pe nivelul de călcare exterior, la cota de +785,85 a fost descoperit un fragment dintr-o grindă carbonizată, lung de 0,43 m și gros de 17 cm.

Urme de arsură pregnante au fost descoperite și în interiorul construcției, pe toate spațiile degajate ale podelelor, unde au apărut materiale ceramice de epoca romană, sub un strat de cărbune și cenușă. Alte urme ale distrugerii prin foc a clădirii au fost evidențiate și în nivelele din spațiile exterioare încăperii A, respectiv F și G.

Edificiul de epocă medievală

Zidurile păstrate din edificiul de epocă medievală delimitează spațiile B, C, D, I și E, descoperite în secțiunile S. IV B, S V/C 2, S II B, S III și S I. În nici una din secțiunile arheologice nu am surprins reutilizarea fundațiilor romane în epoca medievală, deși clădirea de epocă medievală se întinde mult spre N față de zidul g, ocupând și o parte din suprafața spațiului de epocă romană A. Spațiul B este delimitat de zidul f la S, de zidul e la E și de zidul g la N. Limita spre V a încăperii nu a fost surprinsă. În această fază a săpăturii, dimensiunile încăperii se înscriu în valorile de 6,50 x 3,50 m. Posibilitatea extinderii încăperii către V este de luat în calcul, deoarece o intrare în încăperea a fost descoperită chiar în colțul sud-vestic al casetei S V/C 2.

Fundațiile au o cotă foarte apropiată de nivelul actual de călcare. Din elevațiile încăperilor de epocă medievală nu s-au păstrat decât una sau două asize din piatră, imediat sub stratul vegetal actual. (la 0,10-0,15 m).

Zona Roșiei Montane făcea parte din domeniul minier administrat de stat. O mare parte a celor care lucrau în minerit în epoca romană în zona Roșia-Buciumi era formată din peregrini illyri (Paki 1993, 21 și 27). Documentele epigrafice ne dau o idee clară despre structura de organizare collegială a variilor *nationes* -*Pirustae*, *Ansi*, *Sardiatae*, *Baridustae*, *Maniatae* (Ardevan, 1998, 603-604, T.LII-LIII) - ca să-i enumerăm numai pe cei identificați cu certitudine. În afara activităților sociale sau profesionale, colegiile mai ofereau membrilor certitudinea unor funeralii decente. Existența unui astfel de colegiu este probată la Roșia Montana de tablă cerată I (IDR I,31): *collegium Iovis Cerneni*, format din adoratorii acestei divinități de origine celtă era în același timp, ca și multe altele, un *collegium funeraticium*: *Artemidorus Apolloni*, *Valerius Niconis* și *Offas Menofili* mărturisesc public ca «*neque loculum aberet*», adică nu mai aveau locuri pentru morminte.

De la această premiză epigrafică și pe baza unor situații deja certificate arheologic (Hăbad-Găuri, T 1-T 2), conexiunea, inclusiv topografică dintre *collegium/ castellum/ sanctuare/ necropolă* are implicații majore pentru cunoașterea organizării domeniului minier în epoca romană și mai ales, pentru cunoașterea statutului juridic al celor ce lucrau aici.

O situație asemănătoare este sugerată și la Ampelum de proximitatea dintre morminte de incinerare și locul de descoperire al unor fragmente arhitectonice din elevația (?) unei construcții sacre (Lipovan, op. cit., 503 și urm). În acest stadiu al cercetărilor arheologice la Roșia Montana, dificultățile, căci ele există, provin din absența unor date certe privind raportul stratigrafic și cronologic dintre aria sacră și necropolă (contemporane?/ intersectate, deci din epoci diferite?). Ele nu sunt rezolvate nici în zona Hăbad-Găuri și nici în zona Curislu Monului, în absența unor cercetări arheologice exhaustive.

Cercetare arheologică de salvare în perimetrul loachim Tomuș-Valea Nanului. Edificiul/edificiile T III.

Cristina Crăciun, Anișoara Sion

Perioada de desfășurare a cercetării -15 octombrie 30 octombrie 2001

Coordonatele geografice: latitudine:46 °17 '53 "; longitudine 23° 06' 32"

Coordonatele stereografice ale zonei:

x: 534850. 00- 534890. 00

y: 354320. 00-354390. 00

Altitudinea terenului: 786,8 m

Cercetările arheologice s-au desfășurat în zona de culme a versantului deluros de la N de principalul afluent al pârâului Nanului.

Acoperită (astăzi) aproape în întregime de pădure, culmea domina dinspre E zona văii Nanului. Diferența de nivel dintre dealurile de deasupra Tăului Țapulului și locul menționat este de circa 100 m. Privind din perimetrul T III, orice edificiu important dinspre valea Roșiei sau de pe platoul Carpen era perfect vizibil.

Mențiuni ale unor descoperiri fortuite în acest loc sunt făcute de V. Wollmann (Wollmann, AllACN, 27, 287), care identifică un altar votiv, reutilizat ca piatră tombală de fostul proprietar al locului (monumentul se află și astăzi la marginea cimitirului bisericii ortodoxe din Țarina). De altfel, în perimetrul T III, pe platoul din pădure, este vizibilă urma unui șanț, în care, după informațiile actualului proprietar, într-o perioadă anterioară (circa 30-40 ani) s-a practicat o săpătură; urmele șanțului au fost surprinse în secțiunea SI în c. 8-9. În zona împădurită a crestei sunt vizibile și astăzi pietre semifasonate, mai ales în partea dinspre confluența văii Nanului cu afluentul său principal.

În zona platoului, la extremitatea estică a pădurii, au fost practicate următoarele secțiuni:

-S I, cu o lungime de 27 m și o lățime de 1 m, pe direcția aproximativă E-V;

-S II A, orientată aproximativ N-S, dimensiuni 10,5 m x 1 m, perpendiculară pe S I, la N de acesta;

-S II B, orientare aproximativă N-S, dimensiuni 13 x 1 m, în continuarea spre S a secțiunii S II A; profilele păstrate față de S I sunt pentru ambele secțiuni 0,5 m

-S III, dimensiuni de 7 x 1 m, paralelă cu S I și la E de S II B;

-S. IV A, dimensiuni 4,5 x 1 m, paralelă cu S II A;

-S. IV B, dimensiuni 4,5 x 1 m, paralelă cu S V și S II B.

-S V, paralelă cu S II B, dimensiuni 7,5 x 1 m, la S de S I; prin lărgirea spre E, S V a devenit caseta C 2, cu dimensiunile de 7,5 x 2,75 m.

-S VI, dimensiuni 2,5 x 1 m; precum și casetele C 1 (dimensiuni 3,5 x 2,5 m) între S III S. I S I și C 3 (dimensiuni 4 x 2 m), între S II A și S VI. Caseta C 3 este o lărgire a lui S II A în zona de cădere a pantei în extremitatea nordică a platoului.

În zona cercetată au fost dezvelite parțial două construcții distincte, datate, prima în epoca romană: zidurile a, a1, b S. I c, respectiv spațiile A, E,F,G, și a doua, în epoca medievală târzie: zidurile d, e, f, f 1, g, și eventual f 2, care delimitează mai multe compartimente ale aceleiași clădirii, B, C, E, D și I.

Ambele constructiv sunt orientate aproximativ la fel față de punctele cardinale.

Orientarea clădirii de epocă romană, calculată după cea mai scurtă latură a clădirii descoperită în săpăturile din 2001, este 337° N-V - S-E.

Construcția medievală este amplasată imediat la S de cea de epocă romană. Zidul g este aproape paralel cu zidul b al construcției romane, la o distanță de maximum 0,30 m spre S.

În ambele edificii, săpătura arheologică nu a putut fi finalizată.

Edificiul de epoca romană

Zidurile păstrate perimetrează un spațiu cu deschiderea pe direcția N-V - S-E de 8,20 m; dimensiunea este certă, intersecțiile zidului a cu zidurile c fiind verificate arheologic.

Pe direcția opusă, către S-V spațiul A se desfășura pe minimum 11 m lungime, atât cât s-a putut cerceta în timpul avut la dispoziție pentru acest perimetru.

Observațiile arheologice și dimensiunile pe care a fost surprins nivelul de călcare în secțiunea S I ca și faptul că pe toată lungimea secțiunii nu am găsit nici un zid paralel cu zidul estic, ne permit să apreciem că spațiul A, de formă dreptunghiulară în plan, se închidea spre V printr-un zid aflat la minimum 17 m distanță și dincolo de extremitatea secțiunii S I și dincolo de limita proprietății Tomuș.

Axul lung al întregii construcții de epocă romană trebuie să fi fost pe direcția N-E/S-V.

În toate secțiunile arheologice practicate în spațiul A, grosimea stratului de dărâmtură păstrat *in situ* este de circa 0,50 m, ceea ce indică faptul că elevația zidurilor edificiului era în întregime din piatră. Sub stratul de dărâmtură au fost surprinse ultimele nivele de călcare (interior și exterior) ale edificiului. În interior, nivelul de călcare, este constituit din podea de lut galben).

Zidurile sunt din piatră legate cu pământ și au grosimea de 0,70 m. Cantitatea destul de redusă a dărâmturii de piatră descoperită deasupra nivelelor de călcare conduce la ipoteza că elevația construcției era realizată dintr-o structură de lemn, rezemată pe un soclu din piatră legată cu pământ. Înelitoarea clădirii trebuie să fi fost, ca și în cazul edificiului de epocă romană, din lemn (conform urmelor de arsură din S II B și casele C 1 S. I C 2).

Fragmentele de cahle, nesmălțuite, au motive ornamentale geometrice și florale, caracteristice secolelor XVI-XVII. Materialul ceramic este deosebit de diversificat, de la chiupuri de provizii, cu pereții groși de circa 5-6 mm, până la vase de dimensiuni reduse, din pastă extrem de fină.

În afara obșnuitelor piroane, cuie de mici dimensiuni, etc. din acest perimetru provine un toporaș de miner din epoca modernă, o mică nicovală din fier și fragmente dintr-o daltă. Importanța descoperirilor arheologice din perimetrul Tomuș - T III este subliniată și de prezența vestigiilor arheologice din epoca medievală târzie, până în prezent, una din puținele descoperiri de această epocă, despre care avem cunoștință în zona Găuri - valea Nanului. Inventarul mobil descoperit în spațiile locuirii medievale (mai ales cahlele de sobă) indică utilizarea ei ca locuință permanentă.

Existența unui al treilea edificiu roman în perimetrul căruia informația științifică semnalează posibilitatea descoperirii unui altar votiv, la o distanță nu mai mare de 170 m de alte două monumente de arhitectură sacră este nu mai puțin surprinzătoare. Din păcate, săpătura arheologică și inventarul mobil descoperit până în prezent nu au putut certifica sau infirma ipoteza existenței unui sanctuar în această zonă. **Este remarcabilă însă orientarea identică a zidurilor perimetrului de epocă romană în cazul edificiilor**

T I și T III, ca și planimetria uniaxială, cu spațiu central - curte, de proporții similare, a celor două construcții.

Subliniem și constatarea că distanța maximă dintre latura estică a edificiului T III și latura vestică a sanctuarului T I este de numai 124 m, iar distanța dintre prelungirea laturilor lungi ale celor două edificii este de 75 m

Existența unui alt edificiu de cult a fost certificat arheologic în campania 2001 pe versantul stâng al văii Nanului (săpătura I. A. București), la o distanță (numai aparent surprinzătoare) de 170 m. Aceasta este și distanța în linie dreaptă dintre T III și T II.

Zona ocupată în teren de cele trei construcții cu funcția de edificiu de cult este relativ restrânsă; dacă luăm în considerație funcțiunea certă a edificiilor T I și T II, ca și semnalările din literatura de specialitate, probabilitatea unei funcțiuni similare și pentru T III devine o ipoteză plauzibilă.

Planșa 98

191. Ruginoasa, com. Ruginoasa, jud. Iași

Punct: Dealul Drăghici

Cod sit: 98783. 01

Colectiv: Cornelia-Magda Mantu Lazarovici - responsabil (IA Iași), Gheorghe Lazarovici (MNIT), Cătălin Hriban, Carmen Ungureanu, Mădălin Cornel Văleanu (CNMM Iași)

Stațiunea Cucuteni A3 de la Ruginoasa "Dealul lui Drăghici" este cunoscută încă din primul sfert al secolului trecut prin cercetările H. Dumitrescu. La sfârșitul primăverii trecute, autoritățile locale au distrus o mare parte din zona centrală, inițială, a așezării cucuteniene, prin săparea unei suprafețe, în căutarea pietrei pentru construcție. Cu acest prilej au fost afectate mai multe complexe de locuire, materialul arheologic caracteristic așezărilor de acest tip fiind foarte bogat și în cazul de față. Această excavație se plasează în apropierea secțiunilor cercetate de H. Dumitrescu, dar nici una din ele nu o intersectează. În acest context, având în vedere că autoritățile locale nu au ridicat pământul rezultat în urma acestei excavații, am decis orientarea cercetărilor de salvare într-o zonă care oferea posibilitatea coroborării datelor și a obținerii unor informații de maximă importanță. Întreaga suprafață a fost împărțită în carouri de 20 x 20 m, în care am reușit să încadrăm săpăturile mai vechi și pe cele de dată recentă. Am trasat la rândul nostru o secțiune de 10x8 m, Secțiunea I (caroiaj din 2 în 2 m), orientată E-V față de excavația pentru exploatarea pietrei. Această secțiune am adâncit-o doar până la - 0,45 m. În partea sa de SV a fost identificată o amenajare de formă semicirculară (4,8 x 1,6 m) din pietre mai mici, amestecate cu pietriș foarte mărunț, având o grosime de cca. 0,2/0,3 m, sub care reapare solul negru. Sporadic, în această zonă au apărut materiale cucuteniene, printre care fragmente ceramice, unelte de silix și chiar o statueta antropomorfă.

Pe latura de N a aceleiași secțiuni, încă de la -0,2 m au început să apară pietre de diferite dimensiuni, mai mici spre latura de N propriu-zisă și mai mari spre centrul secțiunii. Pietre mai mari erau plasate la diferite distanțe chiar în interiorul acestei amenajări, sugerând faptul că această construcție a avut mai multe încăperi. În colțul de SE al Secțiunii I am descoperit și o vatră de formă aproape circulară, cu două nivele de locuire, înconjurată

de pietre. Între pietrele de dimensiuni mai mari ale amenajării cercetate au apărut mai multe materiale arheologice: fragmente ceramice mărunțite în partea de sus, apoi altele de dimensiuni mai mari spre baza nivelului, la 0,45 m. Între vasele întregibile se remarcă cele de tip chiup, decorate cu barbotină și brăuri alveolare, iar din categoria semifină cele de tip suport și fructieră, pictate policrom. În afară de ceramică au mai fost identificate un inel din cupru, un vârf de lance, obiecte din os, mai multe statuete antropomorfe și zoomorfe.

Cel de al doilea sector pe care l-am cercetat este legat de șanțul de apărare, aparținând probabil primei etape de locuire a așezării. În capătul de SE al excavației pentru extragerea pietrei am sesizat de la început mai multe pete închise la culoare, de dimensiuni mari. Curățând cu mîgală una din aceste pete am pus în evidență marginea unui bordei cu două nivele de locuire, care era suprapus de un alt nivel cucutenian, mai târziu. Din datele de care dispunem se poate aprecia că bordeiul a avut o suprafață de cel puțin 3 x 2,4 m. Primul nivel de locuire al bordeiului în zona cercetată consta din pietre de mari dimensiuni, unele provenind de la râșnițe; între ele am descoperit mai multe fragmente de vase, printre care și un fragment mare dintr-o fructieră, pictat policrom. Podeaua bordeiului consta dintr-o lipitură de lut dens, galben. Al doilea nivel de locuire din bordei era de asemenea marcat prin pietre de mari dimensiuni, iar pe latura de SV erau și câteva fragmente mari de lipituri roșiatice, provenind de la un cuptor, cu adâncituri și găuri, ce au fost folosite pentru refacerea nivelului de locuire al bordeiului. Probabil că încă o mare parte din acest bordei este acoperit de pământul rezultat din excavațiile pentru extragerea pietrei din anul 2001. Studiarea profilului pe care se afla și bordeiul ne-a indicat o altă construcție interesantă. Mai multe fragmente mari de pietre dispuse oblic apăreau în jur de - 0,45/0,5 m, continuau până sub nivelul bordeiului și le-am putut observa și spre V, în zona distrusă. Cercetarea parțială a acestei ultime zone, a demonstrat că această "pardoseală" de pietre placa pereții șanțului de apărare până la baza sa, la -2,5 m. Mai mult, pe latura de S a porțiunii șanțului investigat s-au observat urmele unui alt șanț, sau poate doar a unei amenajări ulterioare construcției acestuia, problemă ce se impune a fi clarificată prin cercetările viitoare. Prezența unui astfel de șanț de apărare, placat cu piatră până la bază, constituie probabil o caracteristică a așezării Ruginoasa și nu a mai fost întâlnită până acum. Și această zonă a oferit un bogat și divers material arheologic.

Concomitent cu săpătura propriu-zisă s-a spălat o mare parte din materialul arheologic și s-a trecut și la prelucrarea sa statistică. Această operație nu s-a încheiat încă, dar este absolut necesară pentru această stațiune cu mai multe nivele de locuire, în vederea stabilirii cronologiei interne a sitului.

În concluzie, trebuie să reamintim câteva din datele caracteristice, extrem de importante ale acestei așezări. Prima observație pe care trebuie să o facem se referă la tipurile de construcții de locuit din această așezare, destul de rar întâlnite mai ales în partea de N a Moldovei, unde predomină mai ales locuințele de suprafață, de tipul cu platformă. O a doua observație se leagă de faptul că așezarea de la Ruginoasa se întinde pe o suprafață destul de mare, iar în zona sa centrală se mai observă urmele unor amenajări, ce ar putea fi legate de diferitele etape de locuire și de șanțurile de apărare corespunzătoare lor. Dimensiunea așezării, inventarul extrem de divers și bogat indică și în acest caz o așezare importantă, poate cu un rol anume în această zonă. În acest fel s-ar explica poate și prezența unui

număr relativ mare de castroane cu protome zoomorfe, care par să reprezinte o caracteristică a așezării și care indică practici magico-religioase legate de cultul turmelor sau al fertilității și fecundității.

Alte aspecte ale așezării de la Ruginoasa pot fi formulate cu greu în acest stadiu al cercetărilor. În zona cercetată sau în cea afectată de excavațiile din primăvară s-au descoperit în general puține oase de animale, dar o cantitate foarte mare de scoici de apă dulce, provenind din Siret sau din vreo baltă din apropierea sitului, care demonstrează că locuitorii satului de aici practicau culesul scoicilor pentru a-și completa subsistența.

Situl arheologic „Colina lui Drăghici”

Este amplasat la S de satul Ruginoasa, pe dealul numit „a lui Drăghici” situat la 1 km SV de gara din sat.

Din acest loc sătenii extrag, din timp în timp, piatră pentru diverse scopuri (drumuri, case, etc.), situația fiind similară cu cea din punctul „Cetățuia” de la Băiceni, comuna Cucuteni, județul Iași. Descoperirea sitului s-a făcut în anul 1897, iar în anul 1926, Hortensia Dumitrescu a întreprins o serie de investigații arheologice care au însumat o suprafață de 444 m². Rezultatele cercetărilor au fost publicate în revista *Dacia*, III-IV, 1933, p. 56-87. În timpul celui de-al doilea război mondial, pe platoul dealului au fost amplasate 6 cuiburi de artilerie (care se observă în teren) și se văd urme ale exploziei a două proiectile. În perioada 1945-2000, după spusele unor săteni, din acest loc s-ar fi extras în continuare piatră.

Trebuie menționat că partea de S a sitului este delimitată de o adâncitură a solului, care este menționată în figura din 1926 cu linie întreruptă și asupra căreia autoarea nu face nici o referire. Fotografia aeriană a zonei, realizată în anul 1978, evidențiază că aceasta este de origine artificială și corespunde, din punct de vedere constructiv, unui șanț de apărare. Șanțurile de apărare sunt întâlnite frecvent în așezările cucuteniene amplasate pe acest tip de formațiune a reliefului.

În data de 10 mai 2001, conform unei hotărâri a Consiliului Local al Comunei Ruginoasa, au început lucrările de deschidere a unei cariere de piatră exact în zona centrală a sitului arheologic. A fost excavată o suprafață cu dimensiunile de 15 m x 45 m. În momentul în care primarul a venit la fața locului, pentru recepția lucrărilor, și a constat distrugerile produse, a oprit lucrările și a anunțat în data de 14.05.2001 CMNM Iași. Au fost luate măsuri de pază a sitului și s-au recoltat din pământul excavat vase aproape întregi și o cantitate de 200 kg materiale ceramice și osteologice.

În data de 15.06.2001 s-a deplasat la fața locului muzeograful Mădălin Văleanu care a făcut o primă evaluare a situației, preluând pentru cercetare materialele recoltate de primărie. În data de 16.05.2001 a fost sesizată prin adresa 2200/16.05.2001 Direcția Județeană Iași pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național (nr. înregistrare 285/16.05.2001) asupra celor constatate. În perioada 19 - 25.05.2001, sub coordonarea muzeografului Mădălin Văleanu de la CMNM Iași, s-a recuperat o cantitate de peste 500 kg de materiale arheologice care se aflau la suprafața pământului excavat, materiale care puteau fi sustrate cu ușurință sau distruse.

În data de 22.05.2001 s-au aflat la locul excavației dr. Ruxandra Alaiba, cercetător științific la Institutul de Tracologie, filiala Iași și dr. Magda Mantu, cercetător științific principal la Institutul de Arheologie Iași, iar în data de 24.05.2001 prof. univ. dr. N. Ursulescu de Facultatea

de Istorie Iași, pentru a se informa asupra situației.

În data de 24.05.2001, la Sesiunea Națională de Rapoarte Arheologice de la Suceava, Mădălin Văleanu a prezentat o comunicare asupra situației de la Ruginoasa.

Dintre materiale arheologice recuperate se disting:

- un fragment de vas pictat tricrom, la exterior cu o protomă sub forma unei fețe umane, din care s-a păstrat doar nasul și ochii, având în partea stângă, ca o prelungire a sprâncenei, un corn de bovidu.

- un alt fragment de vas păstrează o altă reprezentare de față umană, din care s-au păstrat doar nasul și ochii.

Aproximăm că lucrările antropice efectuate de-a lungul timpului (excavații de piatră, șanțuri de artilerie, excavația recentă etc.) au afectat în total 20-30% din suprafața sitului arheologic. [Mădălin Cornel Văleanu]

192. Sarmizegetusa, com. Sarmizegetusa, jud. Hunedoara [Colonia Ulpia Traiana Sarmizegetusa]

Punct: Forum Novum

Cod sit: 91063. 01

Colectiv: Ioan Piso (MNIT), Cristian Roman (MCC Hunedoara), Ovidiu Țentea (UBB Cluj)

Au continuat lucrările începute în anul 2000 în camera T, situată la E de *basilica forensis*. Reamintim (vezi raportul pe anul 2000) că *forum novum* a fost precedat de un *macellum*, iar acesta de o fază de lemn. Din faza de lemn s-au păstrat în zona cercetată elemente nesemnificative. *Macellum*-ul a fost construit pe la începutul domniei lui Hadrian. Din această fază datează, pe latura de N, tabernele 1-11 și porticul din dreptul lor. Sub taberne și sub portic a fost găsit un întreg sistem de canale, care aveau rostul de a drena apele pluviale din curtea *macellum*-ului. La un moment dat, de-a lungul laturilor curții au fost săpate rigole în blocuri de calcar, renunțându-se la vechile canale. Cel mai important rezultat al campaniei a fost dezvelirea parțială a unei prime taberne (nr. 12) pe latura de E a *macellum*-ului. Aici tabernele erau mai spațioase și nu erau prevăzute cu portic.

Macellum-ul a fost demolat și *forum novum* a fost construit cu ocazia ridicării Capitoliului. Nu au fost păstrate decât zidurile perimetrice ale *macellum*-ului. Pe traseul fostelor baze ale pilonilor ce susțineau porticul a fost înălțat zidul Z5, care reprezintă limita de S a basilicii *forensis*. *Basilica forensis* a fost construită pe locul tabernelor 1-9, iar pe locul tabernelor 10-11 a fost amenajată o primă încăpere (T), făcând parte dintr-un edificiu care închidea forul pe latura de E. *Basilica forensis* comunica printr-o ușă cu camera T. La această intrare se ajungea din *basilica forensis* cu ajutorul unor trepte încadrate de două statui. Baza celei de N s-a păstrat, aparține guvernatorului M. Sedatius Severianus și datează din anul 153. Acest an reprezintă și *terminus ante quem* pentru construirea Capitoliului și a întregului for. Este rezonabil să plasăm această transformare cândva în jurul anului 150, ceea ce ar însemna că *macellum*-ul să nu fi durat mai mult de o generație.

În campania anului 2001 au fost cercetate ambele faze ale încăperii T (T1 și T2), având fiecare câte o instalație distinctă de hypocaust. S-a încercat, dar nu s-a reușit atingerea limitei de V a basilicii. Este ceea ce a rămas de făcut în campania din 2002, iar aceasta va însemna încheierea săpăturilor în basilică și publicarea ei.

193. Sarmizegetusa, com. Sarmizegetusa, jud. Hunedoara [Ulpia Traiana Sarmizegetusa]

Punct: La Cireș - Necropola estică

Cod sit: 91063. 02

Colectiv: Ioan Piso - responsabil, Felix Marcu (MNIT), Ovidiu Țentea (UBB Cluj), Virginia Rădean (MCDR Deva)

Săpăturile sistematice din necropola estică a orașului roman Ulpia Traiana Sarmizegetusa au fost reluate în vara anului 2001 la aprox. 400 m E de colțul nord-estic al incintei acestuia, în imediata vecinătate a drumului comunal Sarmizegetusa-Ostrov, locul respectiv fiind cunoscut sub denumirea "La Cireș".

În zonă au mai avut loc cercetări pe parcursul anului 1934, când C. Daicoviciu și Oct. Floca au identificat așa-numitul "Mausoleu" al Aureliilor¹. Alte săpături au fost realizate între anii 1982-1984, la o distanță de aprox. 40 m S-V de monumentul amintit, de către un colectiv de arheologi din cadrul Oxford Archaeological Unit. Aceștia au cercetat parțial o incintă funerară cuprinzând un număr de patru morminte aparținând, de asemenea, perioadei romane². Ulterior au mai fost efectuate investigații asupra drumului roman care unea *colonia* de restul provinciei, traversând și necropola estică a orașului³.

Sistemul de săpătură. Cercetarea arheologică a fost efectuată prin săparea a trei secțiuni (S1-3) și o suprafață (S4):

S1 a avut o orientare N-S și dimensiuni de 10 x 2 m; cu două extinderi de un metru spre V ale carourilor C1 și C3;

S2 a fost trasată în prelungirea spre N a lui S1, păstrându-se un martor de 50 cm. A avut dimensiuni de 10 x 2 m, cu o extindere de un metru spre V a C5;

S3 a fost trasată perpendicular pe capătul nordic al S2, având dimensiuni de 14 x 2 m.

Suprafața S4 a avut dimensiuni de 4, 75 x 5,50 m.

Secțiunile au fost subdivizate în carouri. S1 și S2 au cuprins câte 5 carouri, numerotate în ordine crescătoare de la S la N, iar S3 a fost împărțită în carourile C1-C7 numerotate de la V la E.

Morminte de incinerare. Complexele identificate ca morminte de incinerare sunt: G1, G2, G3, G5, G10, G14, G15, G20, G21(?):

G1. O urmă mai închisă la culoare a fost surprinsă aproape de capătul nordic al secțiunii S1. Aceasta reprezintă o groapă de formă ovală cu dimensiuni de 50 x 75 cm., care a putut fi identificată începând cu adâncimea de 35 cm., conținând un pământ brun-cenușiu amestecat cu fragmente mici de cărbune și bucăți minuscule de oase calcinate. În urma golirii acesteia s-a putut observa că marginea gropii prezintă ușoare urme de ardere pe unele porțiuni.

G2. În C1 al S1 a fost identificată o groapă cu formă neregulată, având dimensiunile de 160 x 80 cm, pornind de la adâncimea de 35 cm, sub glie. Umplutura gropii conține câteva fragmente atipice de ceramică fără urme de ardere secundară, provenind din vase diferite. De asemenea, s-au mai putut observa fragmente de cărbune și chirpic. Dimensiunile acesteia pot indica un mormânt, dar forma și inventarul complexului ne îndeamnă să privim cu o oarecare rezervă funcționalitatea acestuia.

G3 a fost identificată la limita vestică a S1, în C2-3, având dimensiuni de 120 x 45 cm. Conturul ei apare ca o dungă compactă de chirpici lată de aprox 1 cm, forma

gropii fiind ovală. Umplutura ei constă într-un pământ gri-negricios, relativ compact conținând puține fragmente de cărbune și urme de cenușă. În profil groapa are o formă albiată fiind adâncă de cca. 15 cm. Pe fundul mormântului au putut fi observate oasele calcinate ale defunctului. Inventarul arheologic constă dintr-un fragment de piesă de bronz, probabil fibulă. Avem de-a face cu un mormânt caracterizat printr-o groapă arsă ritual. Datorită puținelor urme de cărbune și cenușă presupunem că defunctul nu a fost incinerat pe loc, groapa fiind curățată după "purificarea" ei prin ardere. Având în vedere dimensiunile mici ale puținelor oase păstrate întregi, putem presupune că defunctul era un copil. Aprox. o treime din acest mormânt a fost distrus de groapa G7, care pornește dintr-un nivel superior.

G18 este o groapă ovală cu lungimea de 150 cm și lățimea maximă de 60 cm, identificată în S2, C2, având orientarea N-S. Inventarul acesteia a fost deosebit de bogat, constând în 15 vase întregi de mai multe forme și dimensiuni. Vasele au fost așezate în groapă ordonat, unele dintre ele fiind în interiorul altora. Aceste caracteristici pot să indice depunerea lor în urma unui banchet funerar. Umplutura propriu-zisă a gropii constă dintr-un pământ brun deschis a cărui consistență și culoare a fost puțin diferită de nivelul din care face parte. Nu au fost identificate urme de arsură sau oase. Acest mormânt a fost parțial deranjat de groapa G8.

G5, G10, G14, G15, G20 reprezintă complexe care au fost caracterizate drept morminte în primul rând datorită aspectului lor. Forma gropilor este aprox. ovală în plan orizontal și de formă albiată în profil. Conturul gropilor constă dintr-o dungă lată de 2 cm, având o culoare roșiatică în exterior și neagră în interior, ca rezultat al arderii gropii. Umplutura mormintelor constă dintr-un pământ brun-negricios, conținând fragmente de cărbune și cenușă. Dimensiunile gropilor sunt cuprinse între 1-1,30 m și 0,50-0,60 m.

G5 - S2, C5, orientare E-V; suprapune parțial mormântul G10. Inventarul mormântului constă din ceramică și o oglindă de bronz fragmentară.

G10 - S2, C5, orientare N-S. Inventarul constă din trei opaițe fragmentare, fragmente de ceramică și de oase calcinate. Două dintre opaițe păstrează marca producătorului, doar una putând fi citită, "Fortis". Mormântul a fost deranjat de groapa G10'.

G14 - S2, C3, orientare E-V; suprapus parțial de groapa G4. Inventarul constă dintr-un opaiț, fragmente sporadice de ceramică și de oase calcinate.

G15 - S3, C1, orientare E-V; suprapus parțial de groapa G13. Inventarul constă dintr-un vas de ceramică aproape întreg, înalt de aprox. 15 cm și o spatulă (?) de fier.

G20 - S3, C6, orientare E-V; suprapus parțial de Z4. Acest complex este lipsit de orice fel de inventar. La S de mormânt au fost identificate trei gropi de par având un diametru de 20 cm, de asemenea, cu un aliniament E-V. Umplutura lor este identică cu cea a mormântului amintit. Deși orientarea traiektului reprezentat de cele trei gropi de par poate indica o eventuală legătură cu faza de lemn considerăm mai plauzibilă relația lor cu G20.

G21 a fost identificată în colțul nord-estic al S2. Conturul gropii nu este foarte precis, putând fi observat pe profilul estic al secțiunii. Credem că avem de-a face cu o mică porțiune dintr-un mormânt de incinerare întrucât pe fundul gropii au fost identificate câteva fragmente minuscule de oase calcinate și, probabil, în marginea gropii, un *dupondius* emis în timpul împăratului Traian.

Gropi cu funcționalitate imprecisă. După cum aminteam mai sus majoritatea mormintelor au fost parțial deranjate de gropi care pornesc dintr-un nivel superior. Acestea se prezintă sub forme diferite, fiind mai adânci decât mormintele. În general sunt ovale în plan orizontal, având un profil albiat. Dimensiunile lor variază destul de mult cea mai mică fiind G7 (diametru de aproximativ 50 cm), groapă care suprapune parțial mormântul G3, iar cea mai mare, groapa G8 (identificată doar pe o porțiune de aprox. 4m²) care deranjează parțial partea superioară a mormântului G18. Restul gropilor care suprapun, de asemenea, morminte de incinerare sunt G7, G8, G4, G10' și G13 care deranjează parțial pe G3, G18, G14, G10 și G15. Inventarul acestor gropi constă din fragmente de ceramică și de oase, bucăți foarte mici de cărbune, țigle și bolovani de râu sau de carieră. Din punctul de vedere al compoziției lor cele mai interesante sunt gropile G8 și G10'. Prima dintre ele se învecinează cu zidul Z1, cuprinzând o mare cantitate de tencuială provenită din Z1, fragmente de cărămizi și cinci cărămizi semicirculare, cu lungimea de aprox. 60 cm, făcând parte din capace de cistă. Astfel de cărămizi pot fi folosite și ca elemente arhitectonice, având rol de coloane angajate. Aceasta poate reprezenta o intervenție târzie legată de distrugerea părții superioare a mormântului G18, de la care pot proveni, eventual, cărămizile semicirculare amintite mai sus. În interiorul gropii G10 au fost identificate parțial două lespezi de gresie. Nu credem că toate gropile enumerate mai sus au aceeași funcționalitate. *Tegulae*-le și lespezile de gresie descoperite de noi în poziție secundară pot proveni de la acoperișul mormintelor de incinerare din zonă. O analiză detaliată a materialului arheologic descoperit în interiorul lor, precum și rezultatele campaniilor din anii următori sperăm să poată lămuri problematica legată de funcționalitatea acestora.

Morminte de inhumare. Au fost identificate doar două morminte de inhumare ambele fiind situate în secțiunea S3, de-o parte și de alta a zidului Z2, având o orientare N-S.

Am denumit G9 înmormântarea unui defunct în partea estică a zidului Z2 din care am putut identifica un schelet aproape întreg (150 cm), partea inferioară a tibiilor intrând în profilul sudic al S3. Conturul gropii nu a putut fi sesizat întrucât scheletul a fost depus pe dărâmătura provenită din Z2, fiind acoperit cu aceasta. În jurul gâtului a fost identificat un colier din bronz. Analogii ale acestui colier sunt datele în sec. VIII-IX p. Chr.

G17 reprezintă groapa unui mormânt de inhumare. Scheletul identificat integral are o lungime de 165 cm. În interiorul gropii au fost identificate câteva cuie, fapt care indică depunerea defunctului într-o ladă de lemn, și în zona mâinii stângi un vas ceramic. În apropierea scheletului a mai fost descoperită și o monedă. Aceasta a fost emisă în Niccea în timpul împăratului Alexander Severus (222-235 p. Chr.). Datorită asemănării destul de mari între compoziția lui G17 și pământul în care a fost săpat acest mormânt, precum și datorită poziției ciudate în care moneda se afla în raport cu scheletul (în preajma labelor picioarelor acestuia), nu putem fi siguri că moneda aparține acestui complex. Mormântul G17 este foarte probabil contemporan cu G9, având în vedere faptul că sunt singurele morminte de inhumare identificate până acum.

Faza de lemn a fost identificată în S2 și S3 constând în cinci pereți, denumiți P1-5. Gropile pereților au putut fi

sesizate în pământul galben care reprezintă sterilul din punct de vedere arheologic. Au aspectul unor dungii rectilinii de culoarea gri, late de 25 cm și adânci de cca. 30 cm.

P1 - a fost identificat în S3 în urma golirii gropii moderne din S3, fiind identificat un perete orientat N-S care apare ca o dungă gri, lată de 25 cm.

P2 - identificat în S3, C2 orientat N-S.

P3 - S3 în C1-2, orientat E-V.

P4 - S2 în Cas. C orientat N-S.

P5 - S3 în C7, orientat E-V.

Singura intersecție a fost sesizată între P2 și P3, sub traiecul zidului Z2. Este, de asemenea, probabil ca P4 să se intersecteze în unghi drept cu P3, fără ca noi să fi putut identifica, însă, această porțiune.

Gropi de par

Pe traiecul lui P2 au putut fi sesizate două gropi de pari având diametrul de 20 cm. Una dintre ele a fost semnalată la intersecția lui P2 cu P3, iar cealaltă la aprox. 1 m. înspre S. Aceste gropi se adâncesc cu 5-10 cm față de șanțul de implantare a lui P2. O groapă de par similară a putut fi sesizată și pe traiecul peretelui P4.

G19 constituie un complex sau parte dintr-un complex care din punct de vedere stratigrafic ridică unele probleme de interpretare. G19 este cel mai timpuriu complex din zona respectivă, conturându-se în S2, C4 și având ca extindere întreaga suprafață a acestui carou. În plan orizontal are o formă aproximativ trapezoidală, în plan vertical putându-se observa, pe ambele profile, forma sa albiată; fapt care sugerează un bordei. Materialul recoltat de la nivelul superior al acestuia constă în câteva fragmente atipice de ceramică romană. Pe fundul alveolării sunt semnalate două mici fragmente de ceramică preistorică (de asemenea, pe fundul unei gropi de par, de pe traiecul lui P4, aflat în imediata vecinătate a complexului, a fost identificată o microlită). Complexul G19 pare să reprezinte un nivel de locuire, respectiv limita sudică a clădirii cu pereți de lemn, având în vedere faptul că G19 și P4 se află la aceleași adâncimi, au aceeași compoziție, iar traiecul lui P4 și latura sudică - aprox. dreaptă - a G19 par să fie perpendiculare. Nu excludem, însă, nici posibilitatea ca acest complex să aparțină unui nivel de locuire preistoric, insuficient de bine conturat în zona investigată de noi.

Faza de piatră este compusă din cinci ziduri, denumite convențional Z1-5:

Z1 a fost identificat în S2, C1, având orientarea E-V. A putut fi sesizat imediat după îndepărtarea gliei, având grosimea de 60 cm. Fundația sa este constituită din două șiruri de bolovani de râu - cu dimensiuni de max. 15 cm - legați cu lut; adâncimea sa fiind de 30 cm. Crepida este marcată printr-o șapă de mortar groasă de 3-4 cm. Elevația este confecționată din bolovani de râu cu dimensiunile cuprinse între 10 și 40 cm., legați cu mortar de foarte bună calitate. Zidul a fost păstrat până la o înălțime de maxim 50-55 cm măsurat de la crepida acestuia. Lățimea crepidei este de 8-10 cm. Z1 a fost tencuit pe ambele fețe ale sale, identificând în acest sens fragmente mari de tencuială (max. 10 cm.) atât pe suprafața sa cât și în poziție secundară. Tencuiala a fost realizată din mortar alb având o grosime de 2 cm.

Z2, identificat în S3, C2 - orientare N-S. Are aceleași dimensiuni și caracteristici cu Z1, fiind construit într-o tehnică similară cu acesta. Ca particularități trebuie amintit că fundația sa are trei rânduri de piatră de râu, elevația fiind păstrată pe o înălțime de 40-45 cm.

Z3, în S4, pe o lungime de 4,75 m (în limita sudică a suprafeței), continuând în S3, între m 8,30-14; orientare E-V. Între m 9,25-10, respectiv între 12,30-13,30, Z3 se intersectează în unghi drept zidurile Z4 și Z5. Fundația lui Z3 este formată din trei rânduri de piatră de râu. Ca și în cazul lui Z1, limita dintre fundație și elevație este marcată printr-o șapă de mortar. Porțiunea lui Z3 identificată în S4 și între m 8,30-9,25 și 13,30-14, este construită în aceeași tehnică cu Z1 și Z2. În intervalul cuprins între intersecțiile cu Z4 și Z5, tehnica de construcție a lui Z3 este diferită. Ca și Z4 și Z5, această porțiune din Z3 este construită într-o tehnică rudimentară, din bolovani de râu prinși cu nisip. Porțiunea delimitată de Z4, Z5 și Z3 credem că reprezintă o platformă, nivelul acesteia fiind marcat de două fragmente de cărămizi prinse în mortar. Se pare că ceea ce am denumit convențional în timpul săpăturilor Z4, Z5 și porțiunea în cauză din Z3, reprezintă limitele unei platforme a cărei funcționalitate nu o putem încă preciza. Substrucția platformei au constituit-o bolovani de râu amestecați cu nisip, foarte asemănători cu cei care constituiau limitele platformei.

Relațiile stratigrafice dintre incintele funerare și morminte sunt încă greu de stabilit întrucât straturile arheologice nu permit decât rareori corelații de acest gen, zona investigată în această campanie fiind destul de restrânsă. Dificultatea este mărită și datorită faptului că ne aflăm într-un cimitir unde un "nivel de călcare" este foarte greu de distins. Putem face deocamdată următoarele corelații: mormântul G10 suprapune mormântul G5, acesta fiind ulterior peretelui P4; Z4 taie mormântul G20; faza de piatră a incintelor funerare fiind mai târzie decât construcția cu pereți de lemn (clădire sau incintă funerară). Clădirea cu pereți de lemn pare să fi fost foarte timpurie întrucât într-o peliculă de arsură aparținând unui nivel de amenajare ulterior funcționării fazei de lemn a clădirii, în S2, Cas. C, peste nivelul lui P4, a fost identificat un as din timpul lui Traian emis între anii 103-111⁴ (Muzeul Sarmizegetusa abreviat în continuare MS nr. inv. 34331). În G21 a fost identificat un *dupondius* din timpul lui Traian, emis între anii 114-117 (MS, nr. inv. 34330), iar o monedă emisă în Niceea în timpul lui Alexander Severus între anii 222-235 a putut fi sesizată în G17 sau în imediata sa vecinătate (MS nr. inv. 34329). Probabil aparținând unui mormânt, secționat tangențial de S2, în C4, a fost descoperit un denar suberat, databil în prima parte a secolului III p. Chr. De asemenea, un as emis în timpul lui Antoninus Pius pentru Aurelius Caesar în 158-159, a fost identificat în S3, C1, imediat după îndepărtarea gliei (MS nr. inv. 34327).

Note:

1. C. Daicoviciu, Oct. Floca, *Mausoleul Aureliilor de la Sarmizegetusa*, în *Sargeția* 1, 1937, pp. 1-23.
2. T. Allen, *Interim report on two seasons of excavations of a burial enclosure in the east cemetery of Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, 1982-1984, în *AMN* 26-30. 1/2, pp. 397-400.
3. Cf. D. Ursuț, A. Mitulescu, P. Paul, *Drumul roman Sarmizegetusa-Ostrov. Aspecte geo-topometrice*, în *Sargeția* 26-27, 1982-1983, pp. 201-207.
4. Determinările monedelor au fost efectuate de către dl. conf. univ. dr. Radu Ardevan cărui îi mulțumim și pe această cale.

194. Satu Nou, com. Olțina, jud. Constanța*Punct: Valea lui Voicu**Cod sit: 62333. 02*

Colectiv: Niculae Conovici - responsabil (IAB), Mihai Irimia - responsabil (UO Constanța), Anca Ganciu (IAB)

Situl arheologic de la Satu Nou - Valea lui Voicu este situat pe un promontoriu din marginea Dunării, în mare parte distrus prin eroziune naturală¹.

În săpăturile din 2001 au fost continuate cercetările în prelungirea nordică a S. I de pe platoul principal (carourile 11N-23N), prin investigarea celui mai vechi nivel getic (N. 10) și a viroagei cu depuneri hallstatiene.

Cercetările din acest an au adus lămuriri privind începutul locuirii getice și stratigrafia depunerii hallstatiene. În campania anului trecut am considerat că aglomerările de pietre și cenușă, câteva vetre, în asociere cu oase și fragmente ceramice - unele hallstatiene, altele getice și elenistice - ar aparține locuirii hallstatiene. Ele au apărut la partea superioară a stratului brun-vinețiu și erau suprapuse de un strat (uneori două) portocaliu cu aspect aluvionar. Extinderea săpăturilor în cadrul stratului brun-vinețiu și a celui hallstatiian de sub el a dovedit însă că depunerea respectivă aparține neîndoiește locuirii getice. Mai exact, este vorba de cel mai vechi nivel getic (N. 10). Apariția în cadrul acestui nivel a numeroase fragmente ceramice hallstatiene poate fi acum explicată.

În timpul săpăturilor din anii 1991-1992², complexele aparținând epocii hallstatiene au apărut exclusiv la interiorul și pe marginea unei viroage cu lățimea la bază de cca. 3 m, orientate aprox. pe direcția S-N începând din dreptul zidului de incintă getic. La exteriorul incintei acest nivel nu a fost atins. În cadrul acestei viroage (șanț artificial sau natural ?) s-au găsit aglomerări masive de pietre, unele arse, vase sparte *in situ* parțial întregibile, oase de animale (între care cca. 11 schelete de câini și unul de porc, resturi de schelete umane), vetre temporare și chiar resturile unei locuințe. În marginea de V a viroagei au fost cercetate mai multe gropi, unele conținând sacrificii umane - dar numai în jumătatea sudică a săpăturii. Au fost deosebite două straturi, nu întotdeauna distincte. Materialul arheologic aparține primelor două faze ale culturii Babadag, dar în unele complexe acestea erau asociate și cu ceramică de tip Coslogeni. De asemenea au apărut fragmente ceramice atribuite culturilor Cernavoda I și Cernavoda III, sporadice. Dincolo de respectiva viroagă, adâncă de cca. 0,6/1 m, nu a apărut un nivel de cultură hallstatiian ci doar ceramică și alte obiecte antrenate în nivelurile getice. De asemenea, cu excepția zonei ocupate de viroagă nu a mai fost identificat nici nivelul 9 getic.

Ca și în sectorul cercetat de noi acum (c. 11N-26N), locuirea getică era despărțită de cea hallstatiiană prin două straturi distincte. Cel inferior este format dintr-un strat brun-vinețiu de grosimi variabile, în care apar uneori pietre, pigment de cărbune, rare fragmente ceramice și oase purtate. Deasupra lui apare un strat gălbui-portocaliu. În apropierea zidului de incintă acest strat avea la bază o depunere de pietre. El ar putea proveni din scurgerile pe panta dealului din perioada când zona era nelocuită. Acest strat a fost surprins pe toată lungimea săpăturii noastre până în dreptul zidului de incintă.

Deasupra stratului vârstat cu portocaliu apărea ceea ce am numit Nivelul 9. El se prezintă în săpătura actuală (c. 11N-12N, c. 18N-19N) sub forma unor straturi subțiri, succesive de lut gălbui cenușos cu straturi conținând multă

cenușă, cărbune, pietre, împreună cu rare fragmente ceramice getice și grecești și oase de animale. În S. Ib-c, c. 11N au apărut și două zone circulare cu pământ ars, ca niște vetre neamenajate, așezate pe o zonă bine bătătorită. Complexe de locuire propriu-zise nu au apărut. Peste „N. 9” au apărut diferite complexe de locuire ale N. 8.

Cercetările din anul 2001 au indicat existența chiar în *stratul portocaliu*, de aspect aluvionar, a unei locuințe getice cu vatră. Este vorba de locuința descoperită în S. I a-b, c. 11N-14N cu două încăperi, una prevăzută cu o vatră mare, cu crustă (în S. Ib, c. 13N, tăiată de Gr. 71), cealaltă cu o vatră temporară (S. Ib, c. 11N). Cele două încăperi, surprinse bine în profilul martorului dintre sectoarele a și b erau despărțite de un „prag” (probabil rest de perete), cu grosimea de cca. 0,9 m. În carourile 15N-24N, nivelul de locuire getic nu a mai apărut în stratul portocaliu, ci la partea superioară a stratului vinețiu, în cadrul acestuia. El se prezenta sub forma unor depuneri masive de pietre de mărimi diferite așezate pe un strat de cenușă. Printre acestea au apărut fragmente ceramice getice, elenistice și hallstatiene, oase de animale și umane și două vetre: una în S. Ic, c. 20N și alta fragmentară înspre râpă, în c. 23N (cercetate în 1999 și 2000). Trebuie precizat însă că vatra din c. 20N a ieșit la un nivel superior aglomerării de pietre. Ca elemente de datare pentru acest nivel dispunem de câteva fragmente de amfore de Rhodos, Heraclea Pontica și Sinope. O toartă de Sinope din acest nivel purta o ștampilă fragmentară, ilizibilă. Nu știm dacă fibula celtică de bronz descoperită în S. Ia, c. 11N aparține aceluiași nivel (care aici lipsește) sau nivelului 9. După opinia noastră, atât descoperirile din stratul portocaliu cât și cele din stratul brun-vinețiu aparțin primului nivel getic. Vetrele amenajate din c. 20 și 23 ar reprezenta, împreună cu locuința din c. 11-14N și cu Gr. 92, primele construcții mai durabile ale noilor locuitori geți. Frecvența relativ mare a fragmentelor ceramice hallstatiene se datorează deranjării stratului brun-vinețiu de către geții nou veniți. Diferența cronologică dintre nivelurile 9 și 10 nu poate fi prea mare, ambele aparținând începutului locuirii.

Stratul brun-vinețiu conținea, după cum am arătat mai sus, materiale arheologice purtate, majoritatea hallstatiene. El conținea de asemenea și numeroase cochilii de melci și amprente albe de rădăcini putrezite. Acest strat, cu grosimi variabile (0,2/0,4 m, putând ajunge însă până la -0,8 m în apropierea zidului de incintă), acoperea stratul hallstatiian. El s-a format cu siguranță în intervalul de timp scurs între sfârșitul locuirii hallstatiene și începutul locuirii getice. Pe locul viroagei, doar parțial colmatate, a crescut o vegetație abundentă care a găzduit numeroase animale mici, inclusiv melci, așa cum se întâmplă și astăzi. În același timp viroaga a primit și materiale scurse pe pantele ei dinspre V (pietre, cărbune, cenușă, fragmente ceramice, etc.). La venirea lor, în primul sfert al sec. III a. Chr., geții au intenționat să lărgască zona locuibilă și de aceea au trebuit să niveleze complet vechea viroagă. Acest lucru era cu atât mai necesar în zona ocupată de zidul de incintă. Marea cantitate de pietre găsită în cel mai vechi nivel getic, precum și straturile dense de lut galben alternate cu straturi de cenușă care marchează nivelul 9 stau măturie a eforturilor depuse în acest sens. Stratul de cenușă care stă la baza aglomerărilor de pietre se datorează probabil defrișării terenului. Pietrele, dintre care unele arse, puteau

proveni atât din partea superioară a platoului (astăzi distrusă de eroziune) ca urmare a curățării terenului, cât și din materia primă folosită pentru înălțarea zidului de incintă și a substrucției acestuia. Este de remarcat faptul că pietre identice (o parte arse) au fost descoperite și în umplutura viroagei din epoca hallstattiană.

Alunecările de teren pe panta dealului spre viroagă au început încă din epoca hallstattiană. Așa se explică faptul că umplutura viroagei era acoperită în partea de V de un strat de loess curat, telescopat de la V spre E, care pătrundea sub stratul brun-vinețiu. Această alunecare de teren a fost surprinsă în c. 15N-19N. Ea ne-a indus inițial în eroare, astfel că partea superioară a depunerii hallstattiene nu a fost integral cercetată în acest an. În S. Ic-d, c. 16N, alunecarea respectivă acoperea o zonă bătătorită din pământ brun, cu pigment de arsură și cărbune, probabil o platformă de acces spre fundul viroagei. Alte alunecări au avut loc pe versantul estic al viroagei, după cum s-a observat în profile.

Depunerea hallstattiană se află doar în cadrul viroagei, având marginile lățite datorită eroziunii terenului. Abia după cercetarea acestor margini vom ști sigur dacă acolo existau gropi rituale așa cum au apărut în 1991-1992 în partea de S. Deocamdată, în zona cercetată în acest an (c. 14N-20N) nu au apărut complexe de locuire hallstattiene propriu-zise. Depunerile de pietre de dimensiuni variate, unele arse, vasele fragmentare sparte *in situ*, oasele de animale și celelalte obiecte hallstattiene și Coslogeni (sceptru de piatră, brățară, tub de os, fusaiole etc.) s-au găsit dispuse pe cel puțin două rânduri, urmând panta S-N a viroagei. Nici unul din vase nu se întregeste complet. Nu au apărut nici urme de locuințe, nici vetre amenajate. Se remarcă prezența unui schelet de câine și a altor fragmente de schelete de câini. Au apărut de asemenea și câteva oase umane izolate. Aspectul umpluturii viroagei este acela al unor gunoaie aflate la marginea unei așezări. Este important de reținut că materialele descoperite nu se aflau direct pe fundul șanțului ci mai sus, în umplutură. Colmatarea viroagei s-a făcut, după toate probabilitățile în mod natural.

În timpul săpăturilor a fost alcătuită documentația arheologică, constând din planuri, completarea profilelor magistrale, realizarea unui micro-profil al „șanțului” hallstattian, fotografii prelevate în cursul săpăturilor. Materialul arheologic adunat, împreună cu toată documentația grafică originală sunt depuse la Muzeul de istorie națională și arheologie Constanța. O copie a documentației grafice, la scară redusă (1:50) se află la Institutul de arheologie "Vasile Pârvan", împreună cu un rând de fotografii. Restaurarea și conservarea materialelor arheologice se face la muzeul constănțean, iar prelucrarea lor științifică va fi făcută de membrii colectivului de cercetare. La fața locului nu există complexe care pot fi restaurate și conservate, cu excepția unei porțiuni a zidului de incintă de pe Platoul I. În prezent se află în pregătire redactarea părții a doua a catalogului de amfore și ștampile amforice descoperite la „Valea lui Voicu”.

Pentru campania viitoare avem în vedere epuizarea depunerilor din Suprafața I. După aceea cercetările vor trebui orientate spre clarificarea altor probleme: locuirea de pe Platoul II, zidul de incintă de pe Platoul I, structura sistemului defensiv al Platoului II (val și șanț de apărare), cercetarea necropolei tumulare, identificate doar pe fotografia aeriene. Este necesară și efectuarea a cel puțin unui sondaj a așezării fortificate din punctul „Vadu Vacilor”, unde presupunem că s-au mutat locuitorii de la „Valea lui Voicu” în cursul sec. II a. Chr.

Planșa 99

Note:

1. Pentru descrierea sumară a sitului vezi *Cronica cercetărilor arheologice din România, campania 2000*, p. 218-221.
2. M. Irimia, N. Conovici, *Pontica* 26, 1993, p. 51-114 și fig. 1 (planuri).

Bibliografie:

Așezarea getică fortificată de la Satu Nou - "Valea lui Voicu" (com. Oltina, jud. Constanța). Raport preliminar, *Thraco-Dacia*, 10, 1989, p. 115-154; *Săpăturile arheologice în așezarea getică fortificată de la Satu Nou, com. Oltina - campania 1989*, *Pontica* 23, 1990, p. 81-96; *Timbres amphoriques et autres inscriptions céramiques découverts à Satu Nou (comm. d'Oltina, dép. de Constanța)*, *Dacia N. S.* 35, 1991, p. 139-176; *Descoperiri hallstattiene în zona davei getice de la Satu Nou, com. Oltina, jud. Constanța*, *Pontica* 26, 1993, p. 51-114; *Noi date arheologice privind începuturile culturii Poienești - Lukașevka și prezența bastarnilor în Dobrogea*, *SCIVA* 43, 1992, 1, p. 3-14 (autor N. Conovici). *Sistemul defensiv al davei getice de la Satu Nou-Valea lui Voicu*, *Studia În onoare Ion Niculiță, Chișinău* 1999, p. 196-211.

Rezultatele cercetărilor au fost făcute cunoscute la diferite manifestări științifice. Alte studii sunt în pregătire. De asemenea, fiecare campanie a fost prezentată la sesiunile anuale prin rapoarte preliminare de săpătură și figurează în *Cronica săpăturilor arheologice din România* începând cu anul 1995.

Résumé

L'an 2001 on a continué la recherche dans la Surface I sur l'acropole. Les fouilles ont épuisé les niveaux 9-10 du site gète et ont étudié le ravin contenait des matériaux de l'époque du Hallstatt (civilisation de Babadag).

Les fouilles de 2001 ont corrigé quelques observations erronées de l'an précédent. Les découvertes hallstattiennes (céramique, os, foyers, agglomérations de pierres) de la couche brune superposée par la une couche orange du N. 9 gète appartenaient en vérité au N. 10 gète. Ce dernier représente le début de l'occupation gète, au premier quart du IIIe s. av. J. -C., avant la construction du système défensif. Cette couche contient aussi le comblement du ravin (fossé ?) hallstattien, accumulé pendant les siècles passé après la fin du site correspondant.

Au dessous de la couche brune, le ravin contenait des agglomérations de matériaux divers - céramique, menus objets en bronze, un sceptre en pierre, os d'animaux et humains, une squelette de chien etc. A la différence de la partie étudié en 1991-1992, cette fois on n'a pas trouvé des complexes hallstattiens in situ: foyers, traces de

maisons, fosses. La recherche des couches hallstattiennes n'é que partiellement achevée.

195. Săbăoani, com. Săbăoani, jud. Neamț

Punct: La Islaz (La Izvoare)

Cod sit: 124215.02

Colectiv: Vasile Ursachi (MI Roman, CMJ Neamț)

Obiectivele cercetării: Campania anului 2001 a avut ca scop depistarea limitelor de S-SE a necropolei din sec. IV p. Chr., verificarea limitelor locuirii din sec. II-III și sec. VI-VII în partea de S a așezării din aceste perioade, precum și salvarea unor complexe de locuire din diferite perioade, care apar în malurile zonei izvoarelor din apropiere.

Rezultatele cercetării și interpretarea lor

Pentru delimitarea așezărilor din partea de S a stațiunii arheologice au fost trasate trei casete, în zonele unde au fost surprinse patru locuințe adâncite din sec. VI - VII și o locuință - bordei din sec. II - III. Cele trei casete - notate caseta I, caseta II și caseta III reprezintă o suprafață de teren cercetată de 108 m² și un volum de peste 162 m³. Fiecare din cele patru locuințe din sec. VI - VII p. Chr. avea câte un pietrar pentru încălzit și două din ele aveau și câte un cuptor pentru copt pâine sau pentru gătit. În apropierea locuinței notate de noi cu B1 - din caseta I s-a cercetat și o groapă cu resturi menajere. Este de adăugat faptul că două dintre aceste locuințe - cele din caseta III notate cu B3 și B4 se suprapun pe o porțiune de cca. 2 m², ceea ce presupune existența unei locuiri mai îndelungate pe același loc.

Din punct de vedere al materialului arheologic, trebuie să remarcăm sărăcia acestor locuințe, majoritatea materialelor constituind-o ceramica lucrată la mână, oase de animale provenite de la consumul de carne precum și câteva obiecte, printre care remarcăm câteva fusaiole, cuțite din fier și așa numitele tăvi din lut ars.

Astfel, în B1 s-au descoperit fragmente ceramice de la trei vase borcan mijlocii, cu fundul gros, precum și alte fragmente de la 4 vase borcan cărămizii, mai mari, cu buza dreaptă sau ușor evazată, caracteristică sec. VI - VII d. H. Tot aici au apărut și câteva fragmente ceramice din sec. II - III p. Chr. Groapa din această casetă - Gr. 1 - avea puțin material arheologic și aparținea sec. II - III p. Chr.

Locuința adâncită din caseta II, notată de noi cu B2, are forma dreptunghiulară, cu colțurile rotunjite și o adâncime nu prea mare. Materialul descoperit în ea, mai ales ceramic, aparținea la cca. 5 vase borcan mici, o tavă cărămizie, de asemenea, fragmentară și 7 vase borcan mai mari, caracteristice sec. VI - VII p. Chr.

Locuința adâncită nr. 2 (B2) suprapunea o locuință adâncită din sec. II - III p. Chr., de formă ovală, adâncită până la -2,1 m cu mai multe praguri și adâncituri pentru vase sau alte obiecte folosite în interiorul locuinței. Materialul din această locuință este mai abundent, în special ceramica lucrată la mână sau la roată.

Din ceramica lucrată la mână remarcăm 5 vase-borcan cărămizii, cu buza răsfrântă în afară, decorate cu brâu simplu sau alveolat, două cățui și o cană cărămizie. Ceramica lucrată la roată este mai numeroasă și provine de la următoarele tipuri de vase: 2 vase urnă mari și 4 mijlocii, cenușii, 2 străchini, o fructieră, 7 căni cenușii de diferite mărimi, 3 căni roșii, 1 străchină roșie, 2 farfurii roșii, 3 vase urnă roșii și o amforă albicioasă din import. Toate aparțin sec. II - III p. Chr.

A doua zonă care a fost cercetată se referă la delimitarea necropolei din sec. IV p. Chr., fiind trasată o secțiune, în continuarea celor 23 din anii precedenți, notată de noi cu S. XXIV, care explorează zona de SE a necropolei având o lungime de 30 m și o lățime de 2 m. Și aici, încă de la adâncimea de -0,2 m s-au descoperit numeroase materiale aparținând epocii feudale, câteva locuințe adâncite din aceeași perioadă, cuptoare pentru încălzit sau copt pâine și multă ceramică. Printre obiecte notăm câteva cuțite de fier, obiecte de podoabă și fragmente de teracotă de la sobele de încălzit. Tot în această secțiune s-au descoperit și două locuințe adâncite din sec. VI - VII, cu pietrare în interior și cu cuptoare pentru gătit, care nu au fost, din lipsă de timp și fonduri, cercetate în întregime. Ca și la celelalte locuințe din această perioadă, semnalăm prezența ceramicii, a diferitelor obiecte de uz casnic și fragmente dintr-un tipar de cercei și ace. Nu lipsesc nici materialele din epoca bronzului sau a dacilor liberi - sec. II - III p. Chr.

Consemnăm faptul că necropola din sec. IV p. Chr. nu se mai întinde și în această zonă, deci mormintele din S. XXIII, din anii precedenți, constituie limitele de SE a necropolei.

Ultima zonă cercetată se referă la o casetă - notată "La Izvoare N - C I", ce reprezintă salvarea unei locuințe adâncite din sec. XIV - XV, care se vedea în malul prăbușit al zonei izvoarelor. Secțiunea care cuprindea această locuință avea dimensiunile de 5 x 3 m. Ceramica reprezintă materialul cel mai numeros din locuință pe lângă un volum destul de mare de oase de animale.

Rezultatele campaniei arheologice din acest an sunt deosebit de bogate și interesante, atât prin numărul și valoarea lor cât și prin faptul că lămuresc diverse situații privind întinderea unor necropole sau a așezărilor din diferite epoci.

Stațiunea arheologică de la Săbăoani, fiind un mare complex de așezări de la eneolitic până în feudalismul dezvoltat, constituie un obiectiv deosebit de important, care impune continuarea, cu mai mare intensitate, a cercetărilor în anii viitori.

Planșa 100

196. Săcelu, com. Săcelu, jud. Gorj

Punct: Gruî

Cod sit: 81763.04

Colectiv: Petre Gherghe - responsabil (Univ. Craiova), Gheorghe Calotoiu (MJ Gorj)

Cercetările arheologice de la Săcelu s-au efectuat, ca și în campania arheologică din anul 2000, în colaborare cu Muzeul județean Gorj "Alexandru Ștefulescu" din Tg. - Jiu¹, în perioada 13-20 august 2001, cu ajutorul unui grup de studenți de la Universitatea din Craiova, Facultatea de Istorie-Filosofie-Geografie, Secția Istorie, anii I și II. Totuși lipsa fondurilor pentru cercetare nu a putut fi suplinită în totalitate și ea s-a răsfrânt asupra caracterului limitat al cercetării.

În acest context s-au început cercetările arheologice în punctul "Gruî" două secțiuni, pe locul unde în unde în 1976-1977 același colectiv de cercetare a descoperit un mormânt roman, amenajat într-un sarcofag executat din țigle și cărămizi romane de formă triunghiulară. Lângă mormânt, care între timp fusese profanat, s-a găsit și o

inscripție pe piatră, căzută cu fața în jos, în partea de apus a mormântului. Ea era prevăzută în partea inferioară cu o "limbă" care se fixa între patru blocuri de marnă grezoasă îngropate în pământ ce proveneau, probabil din zona "Buha" - Băile Săcelu. Inscripția a fost publicată de C. C. Petolescu, pe atunci șeful colectivului.

În apropierea mormântului s-au mai găsit resturi de cărămizi, pietre și unele "amenajări" executate din piatră de râu, a căror semnificație și dimensiuni, atunci, nu au mai fost stabilite.

Din aceste considerente, prin cercetările executate în vara anului 2001, ne-am propus să lămurim aceste aspecte și totodată să clarificăm dacă în punctul "Grui" situat în vecinătatea așezării romane, avem de-a face cu o necropolă sau doar cu un mormânt izolat.

Dar, așa cum precizam mai sus, lipsa fondurilor și doar entuziasmul studenților nu a fost suficient, cunoscut fiind faptul că, datorită secetei, pământul era foarte tare și se săpa greu. Cu toate acestea s-au executat două secțiuni în apropierea mormântului. Secțiunea SI a fost orientată N-S și măsura 18 m lungime și 1,50 m lățime. După înlăturarea stratului vegetal, pe o adâncime de cca. 20-25 cm (terenul era ușor înclinat) am ajuns la nivelul de cultură roman, care măsura între 15-30 cm. grosime. Aici au fost descoperite trei cărămizi romane de formă triunghiulară, în stare fragmentară și câteva fragmente de țigle. În apropierea acestora a apărut, pe direcția N-S, o platformă neregulată amenajată cu pietre de râu de dimensiuni care variau între 20x15 cm și 10x7 cm și care se întindea pe o suprafață de 8 m lungime și 0,80 - 1,50 m lățime. După pietrele care se terminau în profil am dedus că acest "pavaj" se continua spre N. Adâncindu-se secțiunea s-a constatat că la -40-60 cm se ajungea la un pământ de culoare galbenă care nu conținea material arheologic (era pământ steril).

Secțiunea S. II, orientată E-V, pleca din imediata apropiere a lui SI și măsura 8 m lungime și 1,50 m lățime.

Au apărut fragmente de țigle și cărămizi romane împrăștiate pe o grosime care variază între 5 și 10 cm. În capătul estic al secțiunii, pe o lățime de 1,70 m a apărut o platformă de pietre de râu (cu dimensiuni ce variau între 33 x 20; 34 x 30 și 25 x 17 cm) și câteva fragmente de țigle și cărămizi.

Pentru a stabili lățimea și lungimea platformei de pietre din această secțiune am deschis o casetă spre N, cu dimensiunile 1,5 x 1,5 m și am constatat că grupajul de pietre se extindea atât spre N cât și spre E, aprox. pe aceeași lățime.

Din motive obiective am fost nevoiți să ne oprim cu săpătura aici, urmând ca în campania din vara anului 2002, dacă Muzeul Județean Gorj va asigura fondurile necesare, să deschidem o suprafață de săpătură mai mare pentru a putea răspunde problemelor care ni le-am propus și se impun elucidate.

Note

1. Petre Gherghe, V. Marinoiu, *Raport preliminar asupra cercetărilor arheologice de la Săcelu, județul Gorj*, în: *Cronica cercetărilor arheologice din România, Campania 2000, 2001*, p. 221-222.

Abstract

Two archaeological diggings have been made on the Grui site. Between 1976 and 1977, the same research team discovered a Roman tomb - a brick and tile sarcophagus. The aim of the research was to identify the necropolis

assumed to have been there; unfortunately, the lack of money deferred the research team to make ampler investigation which, consequently, will be resumed in summer of 2002.

197. Sărata Monteoru, com. Merei, jud. Buzău

Punct: Schitul lui Negoită

Cod sit: 47550.03

Colectiv: Emil Lupu (ABRAL ARTPRODUCT SRL)

Finanțator: sponsori - ing. Eugen Ciobanu și ABRAL ARTPRODUCT SRL

Pe raza actualei comune Merei, la partea superioară a văii Brânzeasca, aflată la NV de băile Sărata Monteoru, sunt o serie de vestigii arheologice, reprezentate de urme de ziduri, cărămizi de epocă medievală, fragmente ceramice.

O informație inedită, care lămurește oarecum problema localizării și perioadei de funcționare așa numitului *schit al lui Negoită*, astăzi dispărut, o dă hotărnicia moșiei Mușcelul Sărății, partea lui Oprea Nenciulescu din 1682, în care se dă ca punct de reper **mănăstirea lui Negoită**. Ruinele acestui schit, pe care tradiția locală îl atribuie unui Negoită, au fost semnalate pentru prima dată de Bazil Iorgulescu în *Dicționarul* său, pe raza comunei Gura Sărății, cătunul Nenciulești, în punctul *Nucii lui Negoită*¹. Nicolae Stoicescu, în lipsa unor dovezi documentare, credea că este posibil ca acesta să fie schitul Sărata (amintit pentru prima dată într-un document din 25 august 1765)² sau un altul, localizat pe Valea lui Seman. Pe baza unei hotărnicii, ajunsă de curând în posesia Muzeului județean Buzău³, putem afirma că în 1682, schitul exista, fiind cunoscut de contemporani ca *mănăstirea lui Negoită*, Negoită fiind cu siguranță, ctitorul acesteia, probabil proprietarul moșiei pe care s-a construit (actualmente pe teritoriul satului Nenciulești, com. Merei).

Administrativ, punctul *Nucii lui Negoită* aparține de localitatea Nenciulești și se învecinează cu actuala localitate Sărata-Monteoru (fostă Sărata). În Evul Mediu, satul Nenciulești se numea Bugheni sau Boghiani. Prima atestare documentară a satului este din 25 iunie 1625 când, într-un act de întărire pentru mănăstirea Menedic (Vintilă Vodă, jud. Buzău), este pomenit hotarul Bughenilor cu care se învecina moșii mănăstirii. Satul mai este atestat documentar în 17 februarie 1704, când Moise Godinescu deținea o sfoară de moșie aici.

Moșia Sărata (sau satul Sărata), este atestată documentar începând din 8 septembrie 1525, aici având proprietăți, de-a lungul timpului, Episcopia Buzăului, familia voievodului Vlad Vintilă, boierii Mărgineni, mănăstirea Izvorani, Negoită și Mihai postelnic (ctitorii mănăstirii Pinu Mare), mănăstirile Berca și Slobozia lui Enache, Costache Ghica, Constantin Brâncoveanu și Mihai Cantacuzino.

Faptul că nici un document aparținând acestor mari proprietari funciari nu pomenește despre existența în hotarul moșiilor lor a vreunui ansamblu monahal, ne face să credem că acest schit dispărut se afla în afara moșiei satului Sărata și nu putea deci purta numele de Schitul Sărata.

Schitul nu a funcționat nici până la Legea Secularizării și nici nu a fost închinat Episcopiei Buzăului, în condicile

căreia ar fi trebuit să se afle. Între anii 1863 și 1885-1890, când Basil Iorgulescu își strânge materialul pentru dicționarul istoric al județului Buzău, este o perioadă scurtă de timp, în care memoria colectivă ar fi conservat o amintire vie și clară asupra existenței unui ansamblu monahal, dar lui Iorgulescu nu i s-a oferit decât informația că acel loc se numește *Nucii lui Negoită* și, ajuns la fața locului a putut vedea doar ruine de clădiri fără nici o conotație. În tradiția locală actuală, personajul *Negoită* este considerat ultimul viețuitor al schitului, care ar fi fost înmormântat acolo de către săteni, împreună cu mari comori, însă apelativul acestuia nu este în nici un caz biblic, aparținând mai degrabă unui mirean.

Pornind de la datele prezentate, la solicitarea unui comitet de inițiativă pentru reînființarea unui nou ansamblu monahal, comitet coordonat de inginerul Eugen Ciobanu și preotul parohiei Sărata Monteoru, Florin Bocșan, în perioada septembrie 2000 au fost efectuate periegeze și apoi sondaje arheologice în punctul *Nucii lui Negoită*.

Cele două secțiuni realizate au fost trasate în perimetrul în care se conturau urmele unor ruine de clădiri. Orientate N-S, cele două secțiuni au interceptat o clădire de plan dreptunghiular, având lățimea de 3,8 m la interior, dar a cărei lungime nu a fost stabilită, având laturile lungi orientate E-V. Construcția a fost realizată din zidărie mixtă (piatră și cărămizi cu dimensiunile de 28x15x4,5 cm și liant de var cu nisip). Fiind surprins în secțiunea I un perete transversal, de compartimentare interioară, acesta prezenta și spații unei uși, realizați numai din cărămizi de epocă. S-a constatat că elevațiile păstrate pe o înălțime de 0,3/0,7 cm, prezintă fracturi transmise până la talpa fundației. Ele ne pot da o explicație privind abandonarea complexului respectiv, datorită unui cutremur puternic ce l-a adus în stadiul de ruină.

Prezența bisericii schitului nu a fost încă determinată, datorită caracterului restrâns al cercetării și prezenței vegetației din sezonul respectiv. În lipsa descoperirii unor piese de inventar arheologic, datarea complexului respectiv rămâne ca obiectiv al unei campanii arheologice mai ample. Singura realizare a acestei etape este că a fost determinat amplasamentul schitului dispărut.

Note:

1. B. Iorgulescu, *Dicționar geografic, statistic, economic și istoric al județului Buzău*, București, 1892, p. 351.
2. Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România. I - Țara Românească*, Mitropolia Olteniei, 1970, vol. 2, p. 612, nota 23.
3. Informație oferită de muzeograf Daniela Lupu.

198. Săvârșin, jud. Arad

Punct: Cetățuia

Cod sit: 11851. 01

Colectiv: Mircea Barbu - responsabil (CM Arad)

În cursul anului 2001 s-au reluat, după o întrerupere de doi ani, cercetările în cadrul stațiunii arheologice de la Săvârșin.

Stațiunea arheologică este situată la S-E de localitate și la 500 m N de actualul curs al Mureșului, pe o terasă de promontoriu. Locul este cunoscut de localnici sub numele de "Cetățuia" sau "Czukurhegy" (Dealul de Zahăr), ultima denumire provenind de la roca vulcanică de culoare galben-roșcat, foarte friabilă.

Cercetările din campania anului 2001 au continuat la poalele dealului "Cetățuia", în zona de S-E a acestuia, zonă în care au apărut cele mai semnificative descoperiri arheologice: urme de fortificare, terasări, locuințe, ateliere și o necropolă.

Cercetările au început prin curățarea și adâncirea secțiunii S 7, perpendiculară pe curbele de nivel, în vederea clarificării aspectelor legate de evoluția în timp și spațiu a așezării.

De asemenea, în același scop, în campania actuală, au fost trasate și începute în execuție două noi secțiuni: S. 8 și S. 9.

Secțiunea S. 8, perpendiculară pe curbele de nivel, a fost trasată pe direcția N-V, la cca. 40 de m față de cea precedentă. În momentul actual, ea are o lungime de 12 m și o lățime de 3 m, urmând ca în viitor să fie prelungită pe direcția N-V. La 25 m de această secțiune, în direcția S-E, a fost trasată și secțiunea S 9 care la început a avut o lungime de 7 m și o lățime de 3 m. Nu s-a putut prelungi secțiunea, fiindcă nu s-a primit aprobarea de la ocolul silvic pentru defrișarea materialului lemnos.

În ambele secțiuni, la încheierea săpăturilor, adâncimea maximă, față de actualul nivel de călcare, a ajuns la 3 - 3,50 m.

Ca urmare a săpăturilor efectuate, s-au surprins și în această zonă urme de terasare și locuințe de tip bordei, de formă rectangulară.

Datele obținute confirmă faptul că începuturile așezării dacice de la Săvârșin se încadrează cronologic în sec. V-IV p. Chr.

Din această perioadă, în secțiunea S. 8, în zona carourilor 2 - 3, la o adâncime de cca. 1,10 m față de actualul nivel de călcare, sub un strat de pământ vinețiu cu urme de cărbune, a fost identificat un mormânt de incinerare parțial distrus. În vasul-urnă, lucrat cu mâna, de formă bitronconică, având culoarea cenușiu cu nuanțe roșcate, au fost depuse fragmente de oase și cenușă. Atât partea superioară a vasului cât și capacul (strachină) au fost deteriorate, probabil încă în antichitate. Presupunem că pământul vinețiu cu cenușă reprezintă urmele rugului funerar din apropiere.

În zona de N-V a secțiunii S. 8 și în profilul estic, între m 9 și 12 a fost identificată o locuință de tip bordei, de formă rectangulară având podeaua lutuită. Urmele de chirpici demonstrează că pereții din lemn au fost lipiți cu pământ. Se pare că această locuință, descoperită pe o terasă creată artificial, este contemporană cu mormântul identificat.

Secțiunea S. 9, trasată la cca. 25 m E de cea anterioară, a confirmat faptul că în etapele următoare, până în sec. I î. p. Chr. - I p. Chr., locuirea s-a întins în zona de S-E a dealului, deosebit de propice pentru locuire atât datorită structurii geologice cât și datorită imediaței vecinătăți a cursului Mureșului.

În această secțiune au fost surprinse urme de terasare (două niveluri). De menționat este faptul că la o terasare, nivelarea pământului a fost consolidată prin așezarea unui strat de piatră mărunțită, strat ce avea o grosime de 5 - 7 cm.

În secțiunea S. 7, în zona m 20 - 35, pe o mare suprafață, în urma adâncirii secțiunii și a îndreptării profilurilor au apărut fragmente de lingouri, zgură și cenușă. În zona m 30 - 35 a apărut o lutuire de cca. 10 cm grosime. Lutuirea merge spre peretele de N-V (terminația în momentul de față a secțiunii) și în peretele estic.

Probabil lutuirea provine de la o locuință sau chiar de la atelierul metalurgic presupus încă din campaniile anterioare.

Materialele arheologice descoperite în această secțiune sunt asemănătoare cu cele găsite în zona atelierului metalurgic identificat în zonă în anii 1984 - 1987. Similitudinea lor confirmă existența acestui al doilea atelier metalurgic.

În actuala campanie a rezultat un material arheologic bogat și divers și în celelalte două noi secțiuni. În cadrul materialului arheologic, ceramica este majoritară. Din punct de vedere al repertoriului de forme, este acoperită întreaga gamă a ceramicii dacice. În actuala campanie, ceramica lucrată cu mâna este majoritară, fiind compusă din vase de uz gospodăresc și vase de provizii. Ceramica de lux este reprezentată prin fragmente de fructiere, străchini și castroane. Registrul ornamental al ceramicii este foarte bogat și variat.

În cadrul ceramicii descoperite în actuala campanie, menționăm apariția câtorva fragmente ce provin de la o populație alogenă. Aceste fragmente, prin compoziția pastei, formă, mod de realizare, prezintă similitudini cu ceramica de factură celtică.

Fragmentele de rășniță, fusaiiolele de diferite forme și mărimi, completează materialul arheologic ceramic.

În secțiunile recente, pe lângă materialul ceramic, au apărut și obiecte din metal. Au apărut unelte de fier (săpă, topor), cuie, piroane de diferite dimensiuni, fragmente de cuțite și un vârf de săgeată.

Cercetările din actuala campanie de la Săvășin ilustrează evoluția societății dacice începând din sec. V - IV î. p. Chr. și până la cucerirea romană. De asemenea, actualele cercetări confirmă faptul că acest complex dacic este unul din cele mai bogate și importante din zona vestică a Daciei.

Extinderea viitoare a săpăturii în zona de S-E și cea de N-V a promontoriului va aduce noi mărturii arheologice care să completeze pe cele descoperite până în momentul de față.

199. Sănnicolau Mare, jud. Timiș

Punct: Seliște

Cod sit: 155537.03

Colectiv: Adrian Bejan (UV Timișoara), Marius Grec (Șc. Gen. Nr. 2 Sănnicolau Mare)

A. Cercetările sistematice au început în anul 1995. Pornind de la stratigrafia din acest an și de la topografia terenului, s-au stabilit etapele de cercetare. Cercetările sunt executate de către Universitatea de V din Timișoara și au caracter de șantier-școală al Universității, în cadrul căruia studenții efectuează practica de specialitate (anul I Istorie, Istorie + o limbă străină și Teologie + istorie. Între 1995-1999 s-a urmărit delimitarea epocilor de locuire în punctul arheologic "Seliște", precum și fixarea pentru fiecare din așezările suprapuse a limitelor și a ariei aproximative de amplasare pe teren, precum și a punctului de maximă intensitate de locuire.

Concomitent s-au degajat complexele arheologice descoperite, recuperându-se materialul arheologic, îndeosebi ceramică și oase de animale.

A doua etapă urmărește constatarea relației spațiale dintre complexele arheologice de pe un perimetru central al așezării (inițial s-a dorit cercetarea unui perimetru de 50x50

m, dar spațiul este mult prea întins pentru capacitatea de muncă existentă).

B. Campania arheologică a anului 2001 s-a desfășurat pe parcursul lunii iulie, cu aceleași probleme anuale legate de recolta încă neculeasă și de reticențele celor care au în custodie de la primărie aceste terenuri. Am obținut permisiunea de a lucra pe un lot unde am reușit să surprindem în secțiunile noastre punctul în care platoul Seliște coboară într-o pantă naturală cu aprox. 1 m, formând un șanț, ce înconjoară partea nordică (cea mai înaltă) a platoului dinspre E și S. A fost o acțiune determinată de condițiile din acest an, deoarece intenționăm să secționăm acest șanț în ultima campanie cercetare la Seliște.

S-au executat două secțiuni S18 și S19 (numerotate de la începutul cercetărilor), cu casetele adiacente, paralele, ambele având inițial dimensiunile de 30 x 1,5 m, dar prelungite ulterior, astfel că S18 = 32 x 1,5 m, iar S19 = 42 x 1,5 m. Adiacent secțiunilor, pentru necesitatea degajării complexelor arheologice, s-au efectuat casete: C1 = 6 x 2,5 m; C2 = 6 x 2 m; C3 = 5 x 1,5 m; C4 = 3 x 1,5 m. Prin îndepărtarea mortarului dintre S18 și S19, între M. 101-4 a rezultat C5 = 4 x 1,5 m.

Stratigrafia secțiunilor (suprapunerea straturilor de cultură) nu oferă surprize, fiind identică pe întreaga suprafață a platoului, cu intensități diferențiate pentru fiecare strat de la zonă la zonă, în funcție de ponderea de locuire a perioadei.

Respectând stratigrafia, de la perioada cea mai recentă (feudalismul dezvoltat și târziu), în urma efectuării secțiunilor și casetelor menționate au rezultat în anul 2001 următoarele complexe arheologice:

I. *Feudalism dezvoltat*. Strat de cultură aflat imediat sub nivelul de arătură, cuprins între 0,20-0,40 m. Locuințele și gropile coboară până la adâncimea de 0,70-0,90 m. Fragmente ceramice numeroase, distruse de arătura adâncă. Inclusiv complexele de locuire sunt în cea mai mare parte distruse. Ele sunt sesizabile în partea inferioară a stratului de cultură și în profil.

Locuința nr. 1 — de formă aprox. dreptunghiulară, cu colțuri rotunjite; la extremitățile de NE și NV au urme de gropi de stâlpi. Orientare: N-S. Dimensiuni: 4,10 x 2,50/2,60 m. Nu s-au găsit urme de vatră, dacă a existat, ea a fost eliminată. Ceramică și fragmente de oase mari de animale; ceramica este tipică pentru sec. XVI-XVII/XVIII. Locuința se adâncește la nivelul de călcare medieval cu aprox. 0,35-0,40 m. Fundul se află la adâncimea de 0,70 m de nivelul actual de călcare.

Din același strat feudal s-au degajat cinci gropi de provizii și patru gropi menajere:

G₁ — groapă de provizii, ovală în secțiune, situată în S18, M. 2,10-3,90, adâncime 0,75 m, fund aprox. drept. Din umplutură provin fragmente ceramice și oase de animale fragmentare, pământ și cenușă. Se adâncește în nivelul de locuire feudal aprox. 0,40 m.

G₃-G₅ Trei gropi ovale identice cu precedentă. Dimensiuni: G₃ - între M. 8-8,90 m, axe 0,90 x 0,70 m, adâncimea 0,75 m; G₄ - M. 9,40-10,40 m, axe 1,0 x 0,70 m; adâncime -0,80 m; G₅ - M. 11,50-12,40 m; adâncime 0,80 m. Au fundul drept, aproape lipsite de inventar — doar mici fragmente ceramice, pământul de umplutură este amestecat cu cenușă.

G₂ — M. 3,90-4,50 m, groapă menajeră, de mici dimensiuni mici, aproape circulară, semănând cu o groapă de stâlp, fără urme de lemn în interior și nejustificând în

zonă prezența unui stâlp. Diametru aprox. 0,6 m, adâncimea de -0,7 m. Fără inventar.

De remarcat că toate aceste gropi se înșiruie pe o axă N-S pe parcursul a aprox. 10 m. M. 2-12 și aparțin probabil aceleiași locuințe, probabil aflată la V de ele, nedescoperită.

G₆₋₉ — patru gropi de provizii aflate de asemenea în șir, între M. 15-20, orientate N-S dar mai spre E, flancând latura vestică a locuinței L1, între aceasta și gropi fiind o distanță de aprox. 3 m. Sunt mai mari și ovalul gurii este mai rotunjit. Toate patru au adâncimea de 0,80 m.

G₆ - între M. 15,20-16,40. Axele 1,20 x 1,10 m, orientare N-S.

G₇ - între M. 17,30-18,40. Axele 1,10 x 1,0 m.

G₈ - între M. 21,50-22,80. Axele 1,30 x 1,20 m.

G₉ - circulară, diametrul aprox. 0,80 m. Între M. 24,60-25,40. Nu are nici un inventar semnificativ. Fragmente ceramice atipice și foarte mărunte, puține fragmente de oase de animale de mici dimensiuni.

II. *Feudalismul timpuriu*. Strat de cultură aflat sub cel feudal târziu și având o grosime de 0,35-0,70 m, străpuns de locuințele feudale.

Locuința nr. 2/2002. Orientată E-V, în secțiunea S19, M. 17,60-19,60. Dimensiuni: 2,40 x 2,0 m. Formă dreptunghiulară cu colțuri rotunjite. Latura sudică se află sub locuința feudală, fără a se deranja una pe cealaltă. Adâncimea locuinței este de 1,35 m de la nivelul actual de călcare. Este dificil de apreciat punctul de plecare, dar coboară 38-40 cm sub nivelul feudal timpuriu, străpungând straturile mai vechi.

Pe latura estică, spre colțul nord-estic se află cuptorul, lipit de peretele estic, cu fața vetrei la adâncimea de 0,90 m. Pereții sunt distruși, se păstrează doar baza lor. Forma vetrei este ovală, de 1,20 x 1 m. În fața cuptorului, fundul locuinței este mai adânc (-1,35 m), ridicându-se apoi spre latura vestică într-o pantă cu înclinația de aprox. 0,20 m. Probabil intrarea se afla pe latura vestică.

Locuința nr. 3. S18-19, M. 11-13,40. Dreptunghiulară, cu colțuri rotunjite. Este orientată V-E. Dimensiuni 3,80 x 2,40 m. Fundul relativ drept, la adâncime de 1,18/1,20 m. Nu există absolut nici o urmă de instalație de încălzire. Prin comparație cu precedentă, putea avea intrarea pe latura vestică.

Trei gropi de provizii: G_{11, 12, 14}. Formă ovală sau aproape circulară. Coboară la aceeași adâncime cu locuința sau puțin mai mult și probabil sunt contemporane cu aceasta (L₃).

G₁₁ - în S19, M. 0,80-2,80. Aproape circulară, cu diametrul de 1,80/2 m. Coboară până la adâncimea de 1,30 m.

G₁₂ - în S18 și peretele estic al acesteia. Ovală, orientată E-V, axele 1,90 x 1,10 m. Adâncime -1,35 de la nivelul actual de călcare.

G₁₄ în secțiunea S19, M. 13,50-15,0. Ovală, orientată N-S, axele 1,50 x 1,10 m. Adâncime - 1,20 m de la nivelul de călcare actual.

Două gropi menajere, circular-ovale, puțin adânci, fundul lor este puțin albiat. G₁₀ - în secțiunea S18, M. 0,40-(-0,60). Adâncime 1,15 m. Pentru degajarea sa a fost necesară prelungirea cu 2 m a secțiunii S18. G₁₃ - în secțiunea S19, M. 9,50-10,50, aproape circulară, cu diametrul de 1 m, adâncime 1,10 m.

Din cele două locuințe și din gropile de provizii au rezultat ca inventar fragmente ceramice tipice pentru sec. XI-XII (inclusiv fragmente de cazane).

III. *Epoca postromană (sec. III/IV-VI)* — îi aparțin două locuințe și o groapă de provizii.

L₄ 2002 - Formă dreptunghiulară, cu colțuri rotunjite, orientare N-S. Ocupă în întregime lățimea S19 între M. 3-8,30. Dimensiuni - 5,40 x 3,40. Nu sunt urme de vatră sau cuptor. Fundul prezintă următoarea particularitate: partea nordică (2 m de la peretele nordic spre interior) coboară până la adâncimea de 1,70 m, iar restul locuinței se află la adâncimea de 1,95 m. Diferența de nivel și dimensiunile foarte mari ale locuinței ne determină să considerăm că de fapt sunt două locuințe din aceeași epocă, dar nu contemporane, cea mai adâncă fiind mai veche, cea de-a doua refăcută parțial peste prima.

Locuința nr. 5 - în secțiunea S18, depășind secțiunea spre V, între M. 8,30-11,80. Formă dreptunghiulară cu colțuri rotunjite, orientată N-S, cu dimensiunile 3,50 x 2,60 m.

Locuința se află exact în punctul cel mai jos al platoului "Seliște", pe fundul șanțului preistoric. Adâncimea sa maximă este la 2,70 m de nivelul de călcare actual. În centrul său se află probabil o vatră mai mare (nu sunt indicii că ar fi fost cuptor), din care s-a păstrat, la adâncimea de 2,20-2,30 m, un strat de pământ amestecat cu arsură, pe o suprafață de 1,80 x 1 m. Locuința a sfârșit în urma unei incendieri foarte puternice, partea sa superioară are un strat de arsură gros de 20-30 cm, care se extinde ca o peliculă și pe nivelul din imediata vecinătate a locuinței.

Groapă de provizii G₁₈ - aflată spre N, în imediata vecinătate a locuinței 5, în S18, M. 7,10-7,90. Circulară, diametrul mic, sub 1 m; adâncimea până la 1,80 m de nivelul de călcare actual.

Cu toate dimensiunile mari ale locuințelor, inventarul acestor complexe este foarte sărac. Doar câteva fragmente, destul de mici și atipice de ceramică cenușie lucrată la roată, de sec. III-IV. De reținut distrugerea prin incendiu a locuinței nr. 5. Urme puternice de ardere (incendiu?) au apărut și în alți ani la complexe care se pot data perioadei postromane.

IV. De-a lungul celor șapte ani de cercetare arheologică în punctul "Seliște", au apărut sporadic fragmente ceramice lucrate cu mâna, provenind dintr-un nivel aflat direct pe stratul neatins de existența umană. Fragmentele ceramice relativ mici (doar o căniță care se poate întregi) datează acest nivel în epoca bronzului. Acest nivel a constituit nivelul de călcare al șanțului foarte puțin adânc (aprox. 1 m), care creează pe platoul "Seliște" o zonă mai ridicată în partea nord-estică a sa. Secțiunea S18 surprinde partea șanțului între M. 4,30-23, deci o lungime de aprox. 18,50-18,70 m.

Cel puțin în zona cercetată de noi nu sunt urme de șanț artificial. La suprafața solului șanțul poate fi urmărit pe o distanță mai lungă (peste 100 m), împărțind platoul în două de la NE spre SV.

V. În cursul cercetărilor de până în prezent din anii 1995-2001 s-au descoperit: din *epoca bronzului*: șanțul așezării; din *epoca postromană*: 4 locuințe, 5 gropi de provizii, 2 vetre de cuptor, un mormânt de inhumație, segmente de șanțuri care probabil departajau complexe de locuire; din *sec. VIII-IX*: o locuință; din *sec. XI-XII*: 13 locuințe, un cuptor, 2 vetre, 13 gropi de provizii, 5 gropi menajere; din *feudalismul dezvoltat și târziu*: 7 locuințe, 12 gropi de provizii, o groapă menajeră.

VI. Continuarea cercetărilor sperăm să aducă noi elemente care să completeze imaginea așezărilor suprapuse din acest punct arheologic. Materialele arheologice recuperate se depozitează în Depozitul de

arheologie al secției de Istorie — Universitatea de V din Timișoara — camera 301.

Bibliografie:

Cronicile anuale de cercetări arheologice publicate în volumele sesiunilor naționale de rapoarte arheologice: campania 1995 - sesiunea Brăila 1996; campania 1996 - sesiunea București 1997; campania 1997 - sesiunea Călărași 1998; campania 1998 - sesiunea Vaslui 1999; campania 1999 - sesiunea Deva 2000; campania 2000 - sesiunea Suceava 2001.

Abstract

The archaeological site from Sănnicolau Mare - Seliște was established in 1995. The first concern was to separate the habitation periods and to delimitate the areas of the habitation places.

In 2001, the following sites were individualised:

I. Late Middle Ages (between the 16th-17th/18th Centuries A. D.) with one dwelling (L1), eight food pits (G_{1, 3-9}) and a garbage pit (G₂);

II. Early Middle Ages (between the 11th-12th Centuries A. D.) with two dwellings (L2, L3), three food storage pits (G_{11, 12, 14}) and two garbage pits (G_{10, G13}).

III. Post Roman Period with two dwellings (L4, L5) and a food storage pit (G₁₅).

IV. The cultural level belonging to the Bronze Age is in fact a ditch that separates the plateau in two from North East-South West, the Northern part being higher with approximately 1 meter than the rest of the terrain. The profile of the ditch wall has 18. 50-18. 70 in length.

From 1995 till the present day, the following archaeological sites have been discovered:

- a cultural layer dating back to the Bronze Age established by a cultural level and the ditch engaged this year

- the Post Roman period - with four dwellings, two fireplaces, a burial tomb, and some ditches that separated the dwellings

- the 8th-9th Centuries - one dwelling

- the 11th-12th Centuries - 13 dwellings, one oven, 2 fireplaces outside the dwellings, 13 food storage pits and 5 garbage pits

- the end of the 16th-17th/18th Centuries with 7 dwellings, 12 food storage pits and one garbage pit.

200. Sântana de Mureș, com. Sântana de Mureș, jud. Mureș

Punct: Biserica Reformată

Cod sit: 114462.01

Colectiv: Daniela Marcu Istrate - responsabil (SC Damasus SRL), Gheorghe Petrov (MNIT)

În perioada 25 septembrie-3 octombrie 2001 la biserica reformată din Sântana de Mureș (comună suburbană a mun. Târgu Mureș) au fost executate cercetări arheologice parțiale în exteriorul monumentului, mai precis pe latura de N a absidei altarului și a navei.

Principalele obiective urmărite de cercetarea arheologică au fost:

-dezvelirea substrucțiilor unui compartiment anexă al bisericii (sacristia), presupus a fi existat datorită faptului că în

urma unor recente decapări parțiale ale peretelui exterior de N al absidei a fost sesizată urma unei deschideri de ușă, umplută ulterior cu zidărie de cărămidă, despre care s-a presupus că nu putea să asigure decât accesul din altar spre un astfel de compartiment.

- elucidarea absenței contrafortului de N-E al navei.

- verificarea contemporaneității compartimentului absidei altarului cu cel al navei.

- stabilirea unor caracteristici tehnice parțiale ale monumentului, rezultate în urma cercetării arheologice limitate (talpa fundației, structura zidăriei, etapele de construcție)

În cele două secțiuni realizate (S. 1 - S. 2) au fost dezvelite în întregime ruinele fostei sacristii a bisericii. Această anexă a fost o încăpăre care, cel puțin după traseul fundațiilor, prezintă o formă ușor trapezoidală cu laturile inegale. Dimensiunile la exterior sunt: - latura vestică: 3,5 m; latura estică: 4,25 m; latura nordică: 4,1 m. În ce privește grosimea zidurilor de fundație a sacristiei, media acestora este de 0,7 m, având o grosime mai mare (cca. 0,8 m) pe partea de S.

S-a observat legătura organică dintre navă și absidă (țesere), ele fiind contemporane. Sacristia a fost adosată ulterior, fapt observabil doar la nivelul fundațiilor, și de asemenea se remarcă diferența dintre adâncimile de fundare (fundația bisericii este mai adâncă cu 0,7 m decât cea a sacristiei). Lipsa contrafortului de NE se explică prin prezența sacristiei în momentul construcției contraforturilor.

În jurul bisericii a fost descoperit și un cimitir din care au fost cercetate nouă morminte. O parte din acestea sunt deranjate parțial (M. 3, M. 9), sau în întregime (M. 7) de către alte morminte. M. 5, M. 6, M. 8, M. 9 sunt vizibile doar parțial din secțiuni, deoarece o parte a scheletelor intră fără a fi deranjate sub fundațiile sacristiei. Un caz mai special îl reprezintă M. 1, care provine din înmormântări mai vechi decât biserica, fiind tăiat de fundația acesteia. Faptul că în groapa lui M. 1 a fost descoperit pigment ceramic fără urme de mortar ne duce cu gândul la faptul că ar putea aparține unui orizont de înmormântări care au fost grupate în jurul unui lăcaș din lemn, care exista pe același loc sau undeva în apropiere. Toți defuncții au orientarea V-E, cu capul la V, o mică diferență apărând în cazurile M. 5 și M. 6, unde se remarcă o ușoară deviere spre SV-NE. Din morminte lipsesc urme de lemn sau armături de fier care fie nu au fost depuse (în mormântări fără sicriu) fie au dispărut datorită acidității solului. Inventarul funerar lipsește în majoritatea cazurilor; doar la M. 4 a fost descoperită o cataramă pentru curea din fier foarte oxidată.

În ansamblu toate scopurile propuse inițial au fost atinse, în plus apărând indiciile unui așezământ mai vechi atribuit ipotetic sec. XII-XIII.

Planșa 101

201. Scânteia, com. Scânteia, jud. Iași

Punct: Dealul Bodeștilor

Cod sit: 98925.01

Colectiv: Cornelia-Magda Mantu Lazarovici (IA Iași), Senica Țurcanu (CNMM Iași).

Cercetările arheologice din campania 2001 au avut ca obiectiv principal continuarea investigațiilor în partea de E

a Suprafeței III, pentru dezvelirea completă a locuinței 11 și a pregătirii suprafeței în vederea continuării cercetării locuințelor 10 și 9, în campania 2002. S-a avut de asemenea în vedere și cercetarea integrală a gropii 173 (săpată în 1999). Un alt obiectiv al cercetării noastre a fost și acela de a obține cât mai multe informații în legătură cu mediul ambiant cucutenian. În acest sens, pe baza unei colaborări cu drd. Dawn Marie Marshall de la Universitatea Texas A&M (SUA), s-a alcătuit un conspect floristic al zonei înconjurătoare și s-au recoltat mai multe probe de pământ în vederea realizării unor analize palinologice. Ar mai fi de făcut unele precizări legate de prospectarea sitului pe care îl cercetăm. Pe baza unei sponsorizări generoase din partea dr. N. Săvescu de la New York, în primăvara anului 2001, împreună cu dr. F. Scurtu s-a putut continua prospectarea așezării cucuteniene de la Scânteia pe o suprafață de cca. 1400 m². Mai mult, chiar în prag de iarnă, F. Scurtu, beneficiind de o altă sponsorizare, a mai continuat prospectarea părții de S a sitului Cucuteni A3. Prin aceste cercetări s-a demonstrat că așezarea are o suprafață mai mare comparativ cu cea stabilită prin cercetările de suprafață și cele sistematice. Locuințele par să fie grupate pe șiruri. Mai mult, pe latura de E a așezării, spre zona de contact cu Dealul Bodeștilor și prin aceste cercetări și prin compararea cu fotografia aeriană s-a observat existența unei perturbări ce poate indica pe timpul locuirii cucuteniene prezența unui val/perete ?, care nu a fost documentat de cercetările arheologice de până acum.

Revenind la săpăturile arheologice propriu-zise din anul 2001, amintim faptul că am trasat o nouă secțiune lată de 5 m, lungă de 36,5 m, lipită de vechea Suprafață III, pe care am deschis-o în urmă cu mai mulți ani, ca urmare a rezultatului prospecțiunilor micromagnetice. Stratul cucutenian de cultură din zona cercetată a apărut la cca. - 0,4/0,55 m, fiind mai dens în partea de N a secțiunii. Resturile locuinței 11, a cărei cercetare am vrut să o încheiem cu această ocazie erau mai dispersate în această zonă, comparativ cu cele din traseul Suprafeței III, întinzându-se pe o suprafață de 6x2 m. Fragmentele de platformă din lut ars erau chiar destul de prost conservate, comparativ cu zona centrală a Suprafeței III unde au fost descoperite, doar pe latura de S-V întâlnindu-se unele fragmente mai consistente. Printre dărâmăturile friabile provenind de la pereții casei am descoperit un nou fragment, cu decor canelat, asemănător cu piese similare identificate în locuințele 6 și 9. Spre extremitatea estică a platformei acestei locuințe am descoperit alte 4 greutăți de lut ars, unele extrem de friabile, care demonstrează că aici exista un război de țesut, singurul de acest tip descoperit până acum la Scânteia. Spre marginea de S a locuinței 11 am descoperit mai multe artefacte de silex, percutoare, frecătoare - percutoare, care indică faptul că în afara războiului de țesut aici funcționa și un atelier de prelucrare a silexului, care se integrează extrem de bine cu celelalte descoperiri din zona Suprafeței III. Materialul ceramic descoperit pe lângă locuință, în preajma platformei, sau ceva mai departe, este la fel de abundent cu cel din alte zone ale așezării. Și de această dată predomină mai ales ceramica semifină (pictată policrom: cupe, vase cu picior, castroane, amfore, fructiere, vase cu corp circular) și grosieră (multe fragmente și vase sunt decorate cu barbotină și diverse combinații de butoni ornamentali: apar mai multe variante de chiupuri), comparativ cu cea foarte fină.

Dincolo de locuința 11, în apropierea peretelui secțiunii de E, între carourile 1-2 au apărut alte dărâmături de lut ars (2,25 x 35/40 m), care ar putea indica atât prezența unei

anexe, cât și a resturilor unei alte locuințe. Între locuința 11, cercetată integral prin această campanie și locuința 10, pe care urmează să o cercetăm în campania următoare, s-a conturat o groapă de formă rotundă, de mari dimensiuni, Gr. 183 (diametrul este de cca. 4,75x3,75 m), cu un inventar extrem de bogat. Această groapă este situată la cca. 60 cm N de locuința 10, ale cărei resturi (3x0,5 m) au fost identificate prin cercetările pe care le-am întreprins în anul 2001. Restul Suprafeței III E, trasată în campania 2001, a fost cercetată doar până la adâncimea de -0,40 m. Ceea ce este foarte interesant de subliniat este faptul că în această zonă, așa cum demonstrează descoperirile de până acum, au existat mai multe ateliere de prelucrare a silexului.

Ca să încheiem, cercetarea ultimei părți a gropii 173 a dus la descoperirea aici, în nivelul de la - 1,9/2,43 m a mai multe vase sparte *in situ*. Groapa prezenta un inventar la fel de bogat până spre fund (-2,43/2,75 m), alături de ceramică, piese de silex, întâlnindu-se și mai multe fragmente mari de lipituri, ce ar putea proveni de la placa unui cuptor.

În concluzie, trebuie să subliniem din nou că cercetarea acestei zone din Suprafața III E se leagă extrem de bine de informațiile acumulate pentru Suprafața III. Avem de a face cu mai multe zone ce indică ateliere de prelucrare a silexului, dar și unele complexe, precum Gr. 173, care indică și practici de cult legate de această îndeletnicire. Din păcate, studierea marginii de E a locuinței 11 nu a adus în discuție date arhitectonice la fel de interesante ca cele din săpăturile mai vechi. Descoperirile din acest an confirmă doar existența în această locuință a unui război de țesut.

Continuarea cercetărilor arheologice în zona Suprafeței III până la epuizarea ei ar putea aduce noi date interesante, dacă avem în vedere pe lângă complexele și materialele menționate, prezența a mai multe artefacte de cupru și fragmente ceramice din perioada de tranziție și din cultura Yamnaia.

Cercetări geofizice

Florin Scurtu (GEI-PROSECO București)

Cercetarea magnetometrică realizată de noi pe amplasamentul așezării cucuteniene de la Scânteia în luna mai 2001 a fost realizată din fonduri private, din sponsorizarea acordată de Dr. Napoleon Săvescu și organizația "Dacia revival" din Statele Unite ale Americii.

Rezultatele cercetării constau într-o hartă magnetometrică generală, o hartă a distribuției locuințelor cucuteniene, o hartă cu detalii ale așezării cucuteniene și o vedere panoramică a așezării cucuteniene din zona cercetată.

Premizele petrofizice ale cercetării noastre au în vedere faptul că de obicei locuințele cucuteniene au o podea constituită din jumătăți de trunchiuri de copac acoperite cu lut, care după incendiere au creat un fel de platoșă de cărămidă și că argila arsă generează anomalii magnetometrice.

Anexa prezentată este o vedere panoramică, în spațiu, a unei părți a așezării din zona cercetată de noi, considerând că aceasta este luminată de soare dinspre V - S V. Imaginea este foarte expresivă, ea permițând privitorului să vadă așezarea așa cum era ea, ca și când

ar fi reală și actuală. Ea are de asemenea meritul de a permite o interpretare a unei anomalii lineare prezente în partea de E a hărții magnetometrice: aceasta reprezintă un val de apărare, care s-ar putea să nu fie unic, deoarece spre E au rămas deschise și alte anomalii magnetometrice.

202. Sighișoara, jud. Mureș

Punct: Dealul Viilor

Cod sit: 114523.04

Colectiv: Radu Harhoiu - responsabil (IAB), George Baltag (MI Sighișoara), Daniel Spănu, Andrei Măgureanu (IAB), Erwin Gall (absolvent FIB), Andrei Gusti-Streitfelder (student FIB), Kerstin Zintz și Bianca Coman (studente, Universitatea Tübingen)

Cercetările arheologice din campania anului 2001 și-au propus rezolvarea mai multor obiective.

Unul din acestea a fost continuarea prelucrării tipologice a materialului ceramic din așezarea de la Dealul Viilor, ceea ce a însemnat analiza tipologică și comparativă a inventarului ceramic al celor peste 100 de complexe aparținând sec. III-VIII, respectiv XII. În acest sens au fost desfășurate paletetele cu inventar ceramic al complexelor și s-a trecut la analiza lor comparativă. În același timp au fost verificate la fața locului desenele efectuate la laboratorul de desen al Institutului și cele efectuate de domnul Daniel Spănu în baza arheologică de la Dealul Viilor. Rezultatul acestui demers colectiv, întreprins în special după amiază, a constat în definirea mai precisă a tipurilor și a variantelor și în limpezirea spectrului topologic al ceramicii din situl în discuție. Menționez că așezarea de la Sighișoara este unul din puținele complexe arheologice cu locuire continuă pe o perioadă impresionantă de timp, materialul descoperit oferind posibilitatea realizării unei rețele tipologice atât la nivelul întregului spațiu transilvan, cât și al bazinului carpatic în general.

Obiectivul principal al campaniei din anul 2000 a constat însă în realizarea cercetării arheologice din punctul "necropolă" a sitului de la Sighișoara Dealul Viilor. Cercetările din acest an continuă un șir lung de campanii de cercetare arheologică întreprinse în acest punct începând din anul 1989 și care, din lipsă de fonduri, au trebuit a fi întrerupte în anii 1997-1999. În felul acesta s-a conturat și una din problemele urmărite de cercetarea din acest an și anume aceea a identificării în teren a vechilor săpături, ceea ce permite și condiționează racordarea și integrarea noilor cercetări în cadrul unui program logic de investigare arheologică. Menționez că, deși zona a fost declarată rezervație arheologică, aici, în urma schimbării regimului de proprietate a solului, au avut loc schimbări masive, care au dus la degradarea microzonei, la pierderea sistemului de borne și din păcate și la distrugerea unor complexe arheologice.

În cursul campaniei din anul 2001 au fost identificate următoarele complexe arheologice:

Complexul 362 (SII, car 1): groapă cu cărbuni; groapă rotundă, 0,3 x 0,35 m, care apare la - 0, 3 m și se termină 0,5 m inventar: mult cărbune; frgm. ceramice, printre care o buză cu perete cu impresiuni-brâu alveolar sub buză și mici frgm. de oase calcinate ??? la - 0, 35 m.

Complexul 363 (SII, car 1): groapă rotundă, 0,3 x 0,3 m, care apare la - 0,3 m și se termină 0,6 m și are marginile ușor arse; inventar: cenușă și un ciob lucrat cu mâna.

Complexul 364 (Sd2): În partea vestică a sondajului, apare la -0,65 m o aglomerare de chirpici, frgm. ceramice și

oase de animale, pe o suprafață de 1,4 x 1,4 m, fără a putea fi precizată o delimitare clară. La - 0,75 m începe pământul viu

Complexul 365 (Sd2) se delimitază clar ca o vatră pe care au apărut frgm. ceramice, printre care și o buză lucată la roata rapidă, brun-roșcat, alveole sub buză, linii în val. Deasupra vetrei (=365) a apărut un fragm. ceramic de sec. XII, fiind deci vatra unei locuințe de sec. XII, care se întinde probabil la N de sondaj și care a perforat stratul de cultură conținând materiale ceramice preistorice. Se prezintă astfel sub forma unei vetre-cuptor a cărei cupolă n-a mai putut fi sesizată. Urmele apar la - 0,6 m, sub care, la -0,7 m apare podeaua vetrei groasă de 8 cm, mai îngroșată înspre N, înspre peretele secțiunii. Sub prăbușirea cupolei: vas borcan de sec. 12.

Complexul 366. (S. II, caroul 3-7); Cercetat parțial; pată neagră, care se prelungește până în caroul 6; se manifestă sub forma unei pete negricioase, cu chirpici, are o întindere neobișnuită ocupând carourile 3/7. Complexul coboară vertical până la adâncimea de -2,5 m, unde formează o treaptă, după care se adâncește în solul viu până la adâncimea de -3,7 m. Dimensiuni surprinse în secțiune: 5 x 2 m. Frgm. ceramice lucrate la roata rapidă (sec. 12); oale borcan și fragmente de la o găleată de lut și o uneltă de fier, ușor aplatizată la un capăt și ascuțită la celălalt, prevăzută la mijloc cu două "gheare" de secțiune dreptunghiulară. L.: 17 cm; Gr.: 0,7 cm.

Complexul 367 (S. I car 3-4, perete vestic). Cercetat parțial. Apare la - 0,7 m sub forma unei grupări mari de lespezi de două pietre circular ovale (30x40; 50x80 cm, mărginite de 2 pietre triunghiulare (1 x 0,5 m), care intră în peretele sudic; pare să fi fost depus într-o groapă (care nu s-a putut observa), poate ca un fel de capac; sub pietre nici un fel de inventar.

Complexul 368: (S. I car. 4-5, perete vestic), Cercetat parțial. - 0,7/0,8 m, delimitându-se mai clar; apare la - 0,7 m și intră în peretele estic al secțiunii, dispăre la - 1,05 m. Nu este clar dacă a fost o groapă de mormânt. Dimensiuni în S. I: 0,5 x 0,25 m; orientare SV-NE; fără inventar

Complexul 369 (mormântul 1/01= M185) (Sd1). apare la - 0,7 m o groapă rectangulară cu colțurile rotunjite care intră în peretele vestic: Dimensiuni 1,4 x 0,8 m; se manifestă ca o groapă rectangulară cu colțurile rotunjite, care se delimitază clar la -0, 85 și merge până la -0,95 m și care conține frgm. mici de oase răvășite, printre care și dinți de lapte extrem și un humerus care pare a fi tăiat din vechime Orientare a gropii V-E. Deci este un mormânt de copil, răvășit și fără inventar.

Complexul 370 (mormântul 2/01=186). În Sd1: -0,80 m o pată rectangulară cu dimensiunile de 1,50x 0,50 m orientată NV-SE;). Groapa rectangulară care se adâncește în pământ până la 1,38 m, formând un fel de treaptă la -1,10 m. Dimensiuni: 0,65 x 0,55m; Orientare: NE-SV. Inventar: câteva oase de animale, printre care o măsea de cal. Poate fi un mormânt jefuit din a doua jumătate a sec. 6 și prima jum. a sec. 7. (Band etc.).

Complexul 371 (M 3/01 = M 187): (S. I: în caroul 4-5) Groapă de formă dreptunghiulară, cu colțurile rotunjite, care se observă la - 0,75 m și are fundul la 2,6 m, îngustându-se treptat spre fund. Orientare SV-NE. Dimensiunile gropii: 2,4 x 2 m; pe fund 1,3 x 2,2 m. Mormânt jefuit. Fără inventar. În peretele de S, spre colțul sudic, la -1,85 m câteva falange; în apropiere, puțin mai înspre N, câteva falange și vertebre la - 2,53 m. În malul

vestic al gropii, între 2,2/2,45 m, pe o suprafață de de 0,4 x 0,6 m, masate: o claviculă, apoi oase din bazin, câteva coaste și 2-3 falange. Urmează femurele, tibiile și peroneele 2 humerusuri, un radius, un omoplat, poate al doilea păstrat fragmentar, falange de la mâini și de la picioare dintre care unele lipsesc, 2 ulne și 10 vertebre. În partea de N al acestei suprafețe s-au păstrat fragmente din calota craniană, mandibula și un maxilar? Păstrat fragmentar. Impresia este a unui fel de împachetare a acestor părți de schelet, ceea ce nu este exclus.

Complexul 372 (S. II, car 7/8), Cercetat parțial. Apare la -0,8 m ca o pată neagră și care dispare la -1,05. Dimensiuni surprinse 2 x 2,5 m. Intră în malul estic al secțiunii. Inventar frgm. ceramice de sec. 12.

Complexul 373. (SII car. 7) Groapă pigmentată cu cărbune. Adâncimea la care a fost surprinsă situația este de 0,98 m; groapă oval-rectangulară; dimensiuni: 0,63 x 0,30 m. Merge până la 1,40 m; Inventar: cărbune și cenușă.

Complexul 374: (S. I car. 6) se conturează la -1,2 m o groapă rectangulară care intră în malul de V al secțiunii. Dimensiuni: 0,5 x 0,6 m, care se adâncește până la -1,2 m; fără inventar

Complexul 375. (SII, car. 7-8, casetă), La -0,95 m, se conturează un colț de complex ce pare a fi o groapă rotundă-ovală cu dimensiunile de 0,5 x 0,5 m; ad: -1,3 m (de la nivelul solului), -0,6 m de unde pare să se adâncească; fără inventar.

Complexul 376: (SI caseta 371) - 1,2 m se conturează o groapă cu colțurile rotunjite care intră în malul estic; dimensiuni: 0,4 x 0,4 m. Se sapă groapa fără inventar; adâncimea: -1 m de la nivelul solului, -0,4 m de la pornire.

Complexul 377: (casetă lui S. II) Cercetat parțial. Se conturează la -0,70 o zonă bogată în chirpici și fragmente ceramice din sec. XII, care ocupă practic toată caseta, cu excepția colțurilor de NE și de NV. Poate avea legătură cu 372 și după răzuială pare să se întretaie cu 366. El se află și peste 375. Se recoltează un bogat material ceramic. Reprezintă umplutura unei locuințe cu inventar extrem de bogat, alcătuit mai ales din ceramică de sec. XII, tehnologic mai rudimentară decât cea a lui 366, creând impresia unei roți încete sau de trecere la roata rapidă.

Complexul 378: (partea estică a casetei / S. II). Groapă rotund-ovală care apare la -1,05 m. Dimensiuni: 0,25 x 0,3 m; -1,45 m; fără inventar.

Complexul 379. (partea estică a casetei/S. II) Groapă rotund-ovală care apare la -1,05 m. Dimensiuni: 0,6 x 0,3 m; -0,3 m; fără inventar.

203. Sighișoara, jud. Mureș

Punct: Biserica din Deal

Cod sit: 114523.06

Colectiv: Daniela Marcu Istrate, Ioan F. Pascu (SC Damasus SRL)

Ultima campanie de cercetare arheologică la Biserica din Deal s-a desfășurat în perioada 1-20 iunie 2001 și a avut drept scop verificarea unor informații pe partea de N a clădirii. Au fost deschise trei suprafețe:

S. 40 deschisă pe latura de V lângă contrafortul din colțul de NV, cu scopul de a verifica relația dintre fundația actualului perete vestic și contrafort și de a încerca să identificăm ruina bazilicii. S-a putut observa structura fundațiilor bisericii hală și faptul că peretele și contrafortul

sunt țesute. De asemenea au apărut mai multe morminte încadrabile orizonturilor de înmormântare cunoscute din campaniile anterioare.

S. 42 a fost trasată cu scopul de a investiga un mormânt cu cai din epoca migrațiilor, mormânt ce a fost identificat parțial în S. 41/2000. Deși secțiunea a avut dimensiuni mari (5x5 m), ea nu a reușit să surprindă în întregime mormântul, ci doar cinci schelete de cai cu capetele așezate radial spre exterior, aparținând după toate indiciile perioadei sfârșitului sec. VI. Din păcate datorită structurii terenului actual, cu umpluturi masive realizate în epoca medievală, mormântul se află la adâncimea de -5,5 m și este amplasat în imediata apropiere a monumentului medieval, situație care face imposibilă extinderea cercetării. În zona înmormântării au fost descoperite puternice urme feruginoase, fără a se putea însă recupera piese definibile.

S. 43 a fost deschisă lângă porticul de N având ca principal scop cercetarea unui zid perpendicular pe biserica actuală și anterior acesteia, identificat în S 21-22/2000. În urma săpăturii s-a ajuns la concluzia că zidul în discuție aparține unei etape care nu a mai fost finalizată.

Planșa 102

204. Siliștea, com. Români, jud. Neamț

Punct: Pe Cetățuie

Cod sit: 124108.01

Colectiv: Neculai Bolohan - responsabil (UAIC Iași); Gheorghe Dumitroaia, Elena Munteanu (CMJ Neamț)

Obiectivele cercetării. În perioada 9 iulie - 3 august au continuat cercetările sistematice în stațiunea Siliștea - *Pe Cetățuie*, obiectivele propuse fiind delimitarea suprafeței locuite, clarificarea succesiunii stratigrafice, determinarea caracterului așezării și a etapelor frecventării acesteia, stabilirea rolului avut în cadrul culturii Costișa, definirea raportului cronologic dintre culturile Costișa și Monteoru. S-a considerat necesară cercetarea concomitentă a două sectoare în campania 2000 - S I (2 x 37 m) pentru cercetarea șantului de apărare și Cas A (4 x 4 m), în așezare. Datorită fondurilor insuficiente, a lipsei forței de lucru și a duratei relativ scurte de desfășurare a săpăturilor, la sfârșitul campaniei din anul 2000 suprafețele au fost închise fără a fi cercetate integral. În aceste condiții, campania 2001 a debutat prin redeschiderea unor sectoare din săpătura veche, în scopul studierii situației surprinse parțial în anul anterior. Astfel, din S I au fost redeschise două sectoare, pentru verificarea stratigrafiei, unul S I/C. 9-10 cu dimensiunile de 2 x 2 m, celălalt, la capătul de N al secțiunii, S I/C. 12-14 de 2 x 4 m, situat între Cas A și α. S-a procedat la re-excavarea suprafețelor amintite, atingându-se, la -0,20 - -0,30 m, nivelul arheologic deja cercetat de noi (desenat și fotografiat); după curățarea sa acesta fiind demontat, săpăturile au continuat - așa cum o impunea configurația nivelului arheologic - prin șpăcluieli și prin răzuiri succesive, până la -0,60/-0,80 m.

De asemenea, a fost redeschisă Cas A (4 x 4 m), aflată la 0,20 m V față de capătul de N al lui S I; aici nivelul atins în anul anterior se afla la -0,20 - -0,35 m, iar săpătura a continuat - cu aceleași operațiuni ca și în S I -

până la -0,55 m. Pentru mai buna observare a situației în teren și a raportului dintre vestigiile din Cas A și S I/C. 12-14, a fost demontat și martorul stratigrafic dintre aceste două sectoare. Concomitent, lângă latura de E a lui S I/C. 12-14, la distanța de -0,50 m de acesta a fost trasată o noua casetă, inițial numită Cas B, ulterior redenumită Cas α (4 x 4 m), unde a fost cercetat, la -0,40 - -0,60 m un nivel de gresii - șpăcluire, curățare, evidențiere, desenare și fotografiere - ce corespunde celui descoperit în campania 2000 în Cas A și S I. În afară de sectoarele amintite, pentru verificarea întinderii nivelului de locuire spre capătul de N al platoului, la 65 m distanță față de colțul de NE al lui S I a fost deschisă o casetă de control - CTRL 2

Rezultatele cercetării. Cas A. S-a procedat la re-excavarea casei A până la nivelul 0,20 m, după care a fost cercetat segmentul stratigrafic aflat între 0,20 și 0,60 m, care constă în gresii de culoare gălbuie sau arse la roșu. Este o zonă în care sunt prezente foarte multe fragmente ceramice, aparținând, deopotrivă, culturilor Costișa și Monteoru, și fragmente osteologice. Dintre acestea din urmă remarcăm descoperirea, la -0,40 m, a unor coaste de bovidu care aparțin aceluiași individ al cărui craniu a fost identificat în campania 2000, în complexul 1; un argument în favoarea acestei afirmații îl constituie faptul că deasupra coastelor era așezat un fragment ceramic provenind de la un vas de mari dimensiuni, un alt fragment din același vas fiind descoperit dedesubtul craniului din complexul 1. În partea de NE a casei, dedesubtul unei pietre de râșniță de formă triunghiulară, dar cu 0,20 m mai jos, a fost identificat un vas întreg, cu o singură toartă, de mici dimensiuni, trasă din buza vasului și aplicată pe umăr și cu trei butoni dispuși simetric pe umăr, deus sub nivelul de gresii. În jurul vasului au fost găsite mai multe fragmente de olărie care după pastă par să aparțină culturii Costișa, câteva fragmente osteologice și pigmenți de lipitură. Vasul a fost acoperit, în mod simbolic, cu un fragment ceramic. Practicând o casetă pentru a realiza unele observații microstratigrafice și pentru a scoate vasul, am observat existența unei alte structuri de lespezi de gresie dispuse liniar pe o lungime de 1,3 m, orientată oblic față de vas și aflată la aproximativ 0,10 m dedesubtul gurii acestuia.

În același nivel a fost identificat și un fragment de vas de culoare neagră, decorat în zona diametrului maxim cu un brâu cu alveole întrerupt. Fragmentul amintit, atribuit fazi Monteoru Ic3, mai prezintă în partea superioară un alt motiv decorativ, constituit din cercuri concentrice incizate, înconjurate de un cerc de împunsături și trei linii oblice.

S I/C. 12-14. Nivelul arheologic identificat, aflat în continuarea celui din Cas A, este compus dintr-un strat de gresii de culoare gălbuie sau înroșite de foc, fragmente de la mai multe vase sparte pe loc (ce pot fi atribuite, după decor, culturilor Costișa și Monteoru), resturi osteologice provenind, în cea mai mare parte, de la bovidee, fragmente de lipitură și puțini pigmenți de arsură; forma și componența acestui strat par să indice existența mai multor locuințe de suprafață, cu podeaua amenajată din gresii. Printre piesele mai importante descoperite, menționăm două obiecte de podoabă din sârmă de bronz - *Noppenringe* - la fel cu cel descoperit în Cas A în campania 2000. De asemenea, au mai fost recuperate trei frecătoare de râșniță, mai multe așchii din silex și fragmente osteologice cu urme de prelucrare.

Cas α . Nivelul arheologic cercetat în campania 2001 se află la adâncimea de 0,40 la 0,60 m și corespunde celui cercetat în campania anterioară în S I și Cas A. Acest nivel - cu o grosime de 0,20 m constă într-un "pavaj" de gresii, în fragmente ceramice și unelte din piatră și os. În zona de NV

a casei a fost surprinsă o vatră de dimensiuni mici, constând în lespezi de gresie înroșite, dispuse vertical pe trei laturi, împreună cu o patra lespede, ce servea drept bază. Dată fiind suprafața restrânsă cercetată (4 x 4 m) nu au putut fi determinate forma și destinația acestui "pavaj", fiind realizate doar unele observații privind structura sa: pavajul - ce urmează a fi secționat în campania următoare - este compus din straturi suprapuse de gresii (refaceri?). Nu s-a putut determina o ordine în dispunerea acestor gresii - arse la roșu sau nu. Pământul din jurul gresiilor păstra foarte puțini pigmenți de arsură și câteva resturi osteologice calcinate, în apropiere, în colțul de SV al casei fiind descoperită și o tablă din bronz de dimensiuni mici, deformată de foc. De asemenea, atât deasupra cât și în componența și dedesubtul stratului de gresii a fost identificat material ceramic de tip Costișa, extrem de fragmentar.

S I/C. 9-10. Suprafața, cu dimensiunile de 2 x 2 m, a fost redeschisă în scopul clarificării secvenței stratigrafice. S-a constatat că există un singur nivel arheologic, între 0,10 și 0,60 m, unitar în ceea ce privește materialul conținut, culoarea și consistența solului. Au fost descoperite fragmente de olărie, resturi osteologice, gresii arse sau de culoare gălbuie. Dedesubtul acestui strat, de la -0,60 m, începe stratul steril, galben, de consistență nisipoasă, ce are în componența sa niveluri succesive de gresii. Aceste gresii, cu aceeași structură ca și fragmentele descoperite în stratul arheologic, fac parte din structura *Cetățuiei* și au fost folosite de populația din epoca bronzului care s-a așezat aici.

În suprafețele cercetate în campania 2001 s-a constatat prezența unor structuri de locuire, ce au ca bază aceste "pavaje" din gresii, concluzie întărită, în afară de prezența fragmentelor osteologice, dintre care unele cu urme de prelucrare și a fragmentelor de olărie, și de identificarea unor frecătoare de râșniță, a câtorva unelte din silex, a unui miez provenind de la perforarea unui topor și a obiectelor din bronz. Rămâne încă deschisă problema aspectului și a dimensiunilor acestor locuințe, dată fiind cantitatea mică de fragmente de lipitură descoperită.

Ctrl 2 (2,90 x 2,60 m); sondajul de aici, efectuat cu scopul identificării limitei nordice a așezării, a atins adâncimea de -0,60 m, putând fi efectuate și unele observații stratigrafice. Astfel, s-a constatat că nivelul vegetal mergea până la 0,20 m adâncime, după care urma stratul arheologic, cu o grosime de 0,30 - 0,40 m, ce conținea doar puține fragmente ceramice specifice culturii Costișa în afara unui context clar (ceea ce ne îndreptățește să considerăm că am atins una din marginile așezării). La baza acestui nivel au fost descoperite lespezi de dimensiuni mari, formând un "dalaj", corespunzând stratului steril din S I/C. 9-10.

Obiectivele cercetărilor viitoare. Ca obiective generale ale cercetării rămân delimitarea suprafeței locuite (în acest scop urmând să fie realizate alte sondaje de control, în extremitatea de V a platoului), clarificarea succesiunii stratigrafice, determinarea etapelor frecventării așezării, stabilirea rolului avut în cadrul culturii Costișa.

Situația arheologică surprinsă de noi pledează pentru importanța cunoașterii așezării de pe *Cetățuia* - Siliștea în contextul Bronzului Mijlociu din jumătatea de N a Moldovei, iar continuarea cercetărilor în acest sit sperăm să contribuie la mai buna cunoaștere a **culturilor Costișa și Monteoru** și a relațiilor stabilite de purtătorii acestora.

Planșa 103

Bibliografie

1. N. Bolohan, E. R. Munteanu, *Sat Siliștea, com. Români*, în: *Cultura Costișa în contextul epocii bronzului*, catalog de expoziție, coord. V. Cavruc și Gh. Dumitroaia, Piatra-Neamț, 2001, p. 44-48.

Abstract

The researches place is located within Central Moldavia, at the Southern extremity of the Cracău-Bistrița depression in the hill top area between Siret and Bistrița rivers. Noteworthy, that at 6 km SW there is the eponymous settlement, at the border of the Monteoru and Costișa and in the proximity of an important way of access to Transylvania, towards the Ciucului depression. The archaeological site is located on the territory of Români commune, Neamț county, in the Eastern proximity of the former Bărjoveni village (unified with Siliștea), on the Cetățuia hill.

Our discovery consists of a fortified settlement bordered to south by a defence ditch. On the occasion of the archaeological excavations during July 2001 had been collected and extracted a wide range of archaeological finds such as: pottery fragments belonging to Costișa and the first phases of the Monteoru culture, a hole pot in situ under a level of gritstones (globular form and the rim little flared, a flatted handle starting from the rim of the pot, attached on the shoulder), two copper (?) adornments of Noppenringe type with closer analogies in Central Europe, bone fragments and utensils. All of these evidences allowed us to conclude upon the chronology of the archaeological site (the last phase of the Early Bronze Age) and the beginning of the Middle Bronze Age, about the destination and the cultural interrelations that took place.

205. Siret, jud. Suceava

Punct: Dealul Ruina

Cod sit: 146664. 02

Colectiv: Attila László - responsabil (UAIC Iași); Mircea Ignat (Univ. ȘtcM Suceava), Ion Mareș, Bogdan Niculică (CMJB Suceava)

Situl arheologic se află pe platoul „Dealului Ruina”, component al Podișului Sucevei (subunitatea Podișul Dragomirnei), un fragment de cuestă înaltă (398 m) situată în partea de E a orașului Siret. Așezarea din Hallstatt-ul timpuriu ocupă întregul platou, de câteva zeci de hectare, al „Dealului Ruina” și unele terase (trepte largi rezultate din valuri de alunecare) din jur. Locuirea din faza Cucuteni B se află în zona de NNV a platoului amintit.

Săpăturile arheologice sistematice au debutat în anul 1992 (fiind inițiate de Facultatea de Istorie - Geografie de la Universitatea „Ștefan cel Mare” și Muzeul Național al Bucovinei din Suceava) și au continuat în anii 1994, 1995 (din acest an colaborarea fiind extinsă cu Facultatea de Istorie de la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași), 1998, 2000 și 2001, în sectorul A¹. La aceste campanii arheologice au

participat grupe de studenți din anul I de la facultățile amintite, în cadrul practicii de specialitate, situl devenind un șantier școală. Contribuția studenților la buna desfășurare a investigațiilor arheologice a fost deosebită, fapt pentru care colectivul de cercetători le adresează mulțumirile cuvenite. Pentru buna organizare și desfășurare a săpăturilor arheologice ne-am bucurat, pentru toate campaniile, de sprijinul acordat de Inspectoratul Școlar Județean Suceava, de Primăria orașului Siret, de prof. Mihai Crețu, directorul Liceului „Dragoș Vodă” din Siret, de prof. Carmen Rotaru, director al Casei de Cultură Siret.

În urma săpăturilor arheologice a fost precizată stratigrafia așezării hallstatiene timpurii, care are două niveluri de locuire, a fost identificat și cercetat sistemul de fortificație alcătuit din șant de apărare, val și palisadă. De asemenea, au fost studiate integral și parțial locuințe de suprafață și adâncite (prevăzute cu instalații de încălzit), o construcție cu pavaj din pietre, resturile unui cuptor, gropi menajere, vetre în aer liber. Materialul arheologic, rezultat din aceste săpături, este bogat și variat: ceramică, metal (piese din aramă și din bronz), unelte din os, din silex și din piatră, statuete zoomorfe (peste 30 de bucăți) și una antropomorfă, fusaiole/miniaturi de roți de car, greutateți tronconice din lut ars, masive și miniaturale, perforate orizontal, vase miniaturale.

Situl arheologic de pe „Dealul Ruina” se conservă relativ bine. Întreaga suprafață a platoului dealului a fost și este folosită ca teren agricol, arăturile afectând nivelul superior al locuirii hallstatiene timpurii, iar în zona așezării Cucuteni B, chirpicul ars de la unele locuințe a fost dislocat și scos la suprafață, alături de materiale arheologice. Actual, platoul dealului este fărâmițat în numeroase loturi particulare și, din acest motiv, cercetarea arheologică este condiționată de suprafețele disponibile pentru efectuarea de săpături. Pe latura de S-E a platoului dealului se află o pădure care se întinde de pe coama valului de apărare și acoperă atât șanțul cât și locuirea hallstatiene timpurie de după sistemul de fortificație.

Așezarea fortificată din Hallstatt-ul A de pe „Dealul Ruina” este una dintre cele mai mari stațiuni din grupul Grănicești al culturii Gáva - Holihady, fiind, în același timp, un sit care prezintă o deosebită importanță pentru cercetarea arheologică din România și din Europa. Rezultatele săpăturilor arheologice de până acum reliefează importanța deosebită a unei așezări centrale, intens locuită, din arealul ocupat de grupul Grănicești, atât prin amplasarea sa geografică și condițiile oferite de spațiul din jur, cât și prin controlul pe care l-a deținut asupra culoarului râului Siret, cel puțin în zona din jurul stațiunii.

Obiectivele cercetărilor arheologice din anul 2001 au constat în dezvelirea integrală a unor complexe studiate parțial în anul precedent, în sectorul A, în cuprinsul S. V/1998/2000 (magistrala care a secționat, pe o lungime de 148,80 m, mai puțin de jumătate din așezarea hallstatiene timpurie, secțiunea respectivă urmând a fi prelungită până la marginea platoului dealului, pentru stabilirea stratigrafiei și succesiunea civilizațiilor în sectorul B, unde se află și așezarea cucuteniană). De asemenea, a fost prevăzută continuarea cercetărilor interdisciplinare prin prelevarea materialelor pentru determinări paleontologice, antracologice, geologice și pedologice. Având în vedere cercetarea interdisciplinară, ne-am propus să realizăm reconstituirea succesiunii în timp a factorilor în care au

evoluat comunitățile umane din stațiunea arheologică de pe „Dealul Ruina” și din zonele din jur.

Pentru continuarea dezvelirii unor complexe arheologice studiate parțial în anul 2000, de la capătul de V al S. V/2000 (de la m. 148,80), au fost deschise patru casete (Cas. 1/2001, Cas. 3/2001, Cas. 4/2001 și Cas. 8/2001), amplasate pe latura de N a secțiunii și paralel cu aceasta. În afară de Cas. 1/2001 care măsoară 3,80 x 3,70 m, celelalte trei casete au avut dimensiuni de 3,70 x 3,70 m, rezervându-se martori de 0,30 m între ele și față de S. V/2000.

Rezultatele investigațiilor arheologice din anul 2001 vor fi prezentate succint în continuare.

Complexul 6/2000. Locuința 1/2001. În S. V/2000, C. 98 - 99 (m. 146 - 148,5), la limita dintre nivelul superior și cel inferior de locuire hallstattană timpurie (-0,30 m), a fost dezvelit, în anul 2000, *Complexul 6/2000* alcătuit dintr-o grupare de chirpici ars cu urme de nuiele, fragmente ceramice, fragmente de greutate tronconice din lut ars, pietre. Aceste materiale au semnalat existența unei locuințe, surprinsă parțial. Aprox. pe aceeași suprafață, în nivelul inferior al locuirii hallstattiene timpurii, materialele amintite formau o depunere relativ consistentă până la -0,60 m adâncime, unde, bucăți masive de chirpici ars, cu urme de nuiele, aflate în poziție secundară, umpleau partea de sus a unei gropi ovale (*Groapa 6/2000*)². În Cas. 1/2001 (C. 97 - 99, m. 145 - 148,80 de la S. V/2000) a fost dezvelit în continuare, la limita dintre cele două nivele de locuire (-0,30 m), chirpici ars cu urme de nuiele provenit de la pereții prăbușiți ai unei locuințe de suprafață (L. 1/2001). Chirpicul ars alcătuiă câteva grupe compacte, restul fiind împrăștiat pe aproape întreaga suprafață a casei (C. A1, B1, B2). În C. A1, la -0,25/0,30 m, printre bucățile de chirpici ars, a fost descoperită o vatră (V. 1/2001), răvășită din vechime, care s-a păstrat pe o suprafață de 0,20 x 0,30 m. Vatra a fost construită direct pe sol prin aplicarea unor lipituri fără impurități, groase de 3,5 cm, care, de la arderea intensă, au căpătat la suprafață o culoare albicioasă și o structură mozaicată. În zona vetrei, pe latura de S, a fost amenajat un spațiu uzual, prin aplicarea unei strat de lut galben, pe o suprafață de 0,70/1 m. Pe latura de S a vetrei au fost așezate în linie și pe cant câteva lespezi groase, cu rolul de gardină. Lângă vatră, și în zona din jur, printre bucățile de chirpici ars au fost descoperite numeroase fragmente de greutate tronconice (unele întregibile) perforate orizontal, între care una întreagă și alta miniaturală. De asemenea, în zona amintită, au fost găsite fragmente ceramice de la diferite vase. La doi m de vatră 1/2001, în C. B1, la aceeași adâncime, se afla a doua vatră (V. 2/2001), distrusă din vechime, păstrată pe o suprafață de 0,30/0,60 m. Sistemul de construcție al acestei vetre este similar cu al primei. Pe vatră, lipită de ea de la arderea secundară și acoperită cu chirpici ars, s-a găsit o greutate tronconică de lut ars. În jurul vetrei au fost descoperite numeroase fragmente de greutate tronconice (unele întregibile), între care și două greutate întregi, miniaturale. La un metru de vatră s-a găsit fragmentul unei seceri din bronz și fragmente ceramice de la mai multe vase hallstattiene (unele întregibile).

Sub L. 1/2001 a fost delimitată, parțial, o alveolare (cu diametrul de 3,70 x 1,60 m și adâncă de 0,20/0,30 m, lipsită de materiale arheologice) săpată de la baza nivelului inferior de locuire hallstattană timpurie (-0,60 m), în solul brun-gălbui și galben. O posibilă relație presupusă între această alveolare și *Groapa 6/2000*, va fi lămurită prin cercetările viitoare.

Locuința 2/2001. În S. V/2000, în C. 90 - 91 (m. 134 - 136) a fost cercetată parțial o groapă ovală (*Groapa 5/2000*)³. Pentru continuarea dezvelirii acesteia a fost deschisă Cas. 4/2001 (între m. 133 - 136,70 de la S. V/2000). În această casetă, în C. A2 și B2, la limita dintre cele două nivele de locuire hallstattană timpurie (la -0,30 m), în nivelul inferior (la -0,35/-0,40 m) au fost descoperite bucăți masive de chirpici ars cu urme de nuiele care formau câteva grupe compacte și lipituri arse dispersate. În marginea de V a chirpicului ars, provenit de la pereții unei locuințe de suprafață (L. 2/2001), aprox. la mijloc, a fost găsită o vatră (V. 3/2001) deranjată din vechime, păstrată pe o suprafață de 0,26 x 0,36 m, inițial probabil de formă circulară. Construcția acesteia este identică cu a vetrelor prezentate mai sus. Lângă vatră au fost descoperite fragmentele unui vas și fragmente de greutate tronconice din lut ars (unele întregibile). Asemenea materiale au apărut și în zona chirpicului ars. Groapa 5/2001 nu a fost surprinsă în Cas. 4/2000, închiderea ei fiind în martorul rezervat, care va fi desființat ulterior.

Complexul 4/2000. În S. V/2000, în C. 76 - 85 (m. 114 - 127) a fost investigat, parțial, un complex de locuire⁴. Pentru continuarea cercetării acestuia a fost deschisă Cas. 8/2001 (între m. 117 - 120, 70 de la S. V/2000). Pe o mică suprafață în C. A1 și A2 ale casei, la -0,35/-0,40 m, în nivelul inferior al locuirii hallstattiene timpurii, au fost găsite bucăți masive de chirpici ars cu urme de nuiele, două fragmente de greutate tronconice din lut ars și fragmente ceramice de la diferite vase. Aceste depuneri aparțin complexului de locuire amintit, ele delimitând marginea de N a unei locuințe de suprafață.

Materialele arheologice rezultate din campaniile de săpături sistematice de pe „Dealul Ruina” se află în colecțiile Complexului Muzeal Bucovina din Suceava, fiind în cea mai mare parte restaurate și conservate. O parte din piese au făcut parte din expoziții temporare organizate de muzee din țară. Din nivelul inferior al locuirii hallstattiene timpurii de pe „Dealul Ruina” au fost prelevate mai multe probe de cărbune pentru analize C₁₄. De asemenea, au fost recoltate probe pentru analize pedologice. Materialele osteologice sunt în curs de prelucrare.

Obiectivele viitoarelor cercetări constau în prelungirea S. V/2000 (sector A) până la marginea platoului dealului (sector B), deschiderea unor noi secțiuni în zona fortificației (sector A) și în suprafața locuită din afara șanțului de apărare (sector C). Pentru investigarea completă a unor complexe arheologice studiate parțial în anii anteriori (din motive obiective, suprafața îngustă a terenului disponibil pentru cercetare, parcelele din jur fiind ocupate cu diferite culturi agricole) vor fi practicate casete, conform planului întocmit. Cercetările interdisciplinare vor fi continuate pentru cunoașterea cât mai exactă a tuturor factorilor caracteristici sitului arheologic de pe „Dealul Ruina” și a zonei din jur. De asemenea, ne propunem să realizăm ridicarea topografică, investigarea arheomagnetică a sitului și elaborarea unui studiu geomorfologic.

Situl arheologic de pe „Dealul Ruina” este afectat la suprafață de lucrările agricole. Pentru conservarea și protejarea lui, propunem scoaterea temporară din circuitul agricol a unor suprafețe destinate săpăturilor arheologice.

Bibliografie:

1. Mircea Ignat, Ion Mareș, în *Cronica cercetărilor arheologice. Campania 1994*, Cluj - Napoca, 1995, p. 83; Mircea Ignat, Attila László, Ion Mareș, în *Cronica cercetărilor arheologice. Campania 1995*, Brăila 1996, p. 114 - 115; Attila László, Ion Mareș, Bogdan Niculică, în *Cronica cercetărilor arheologice. Campania 1998*, Vaslui, 1999, p. 107 - 108; Attila László, Ion Mareș, Bogdan Niculică, Mircea Ignat, în *Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2000*, Suceava, 2001, p. 230 - 232.
2. *Ibidem*, p. 231-232.
3. *Ibidem*, p. 231.
4. *Ibidem*.

206. Slava Rusă, com. Slava Cercheză, jud. Tulcea [Ibida]

Cod sit: 161277.01

Colectiv: Mihaela Iacob- responsabil, Victor Henrich Baumann, Dorel Paraschiv (ICEM Tulcea), Costel Chiriac (IA Iași), Nicolae Mirițoiu (IA București), Mihai Paraschiv (student, UAIC Iași)

Semnalată în literatura de specialitate încă de la sfârșitul sec. al XIX-lea, cetatea de la Slava Rusă este, în absența unor cercetări arheologice sistematice, una dintre cele mai puțin cunoscute cetăți de epocă romană din Dobrogea. Faptul că satul actual Slava Rusă suprapune în mare parte situl antic a constituit un impediment în acest sens favorizând, în același timp, o degradare accentuată a ruinelor antice.

Cetatea de pe Valea Slavei a fost identificată de V. Pârvan cu *polis Ibida*¹, pomenită de Procopius din Ceasarea între cetățile refăcute de Justinian (*De aed.* IV, 7), nume corectat ulterior de Aricescu - pe baza unei mențiuni a lui Theophylactus Simocata unde apare *Libidinon polin* - în Libida, Libidum sau Libidina².

Primele cercetări arheologice - sub forma unor sondaje - au fost efectuate de D. Butculescu în 1885³, dar rezultatele nu sunt cunoscute.

Din însărcinarea lui Gr. Tocilescu, în 1897, în contextul efortului de înregistrare a principalelor monumente antice din Dobrogea, P. Polonic face o primă descriere a ruinelor orașului cu "ziduri și turnuri colosale", cunoscut sub numele de cetatea Haradoc și oferă o schiță a fortificațiilor; terenul fiind liber de culturi și construcții moderne, acesta a putut observa 30 de turnuri, trei porți și măsura cu aproximație laturile⁴, informații rămase inedite⁵; tot el a recuperat de la locuitori cinci inscripții.

În anul 1908 R. Netzhammer a vizitat cetatea, publicând în cartea sa, apărută un an mai târziu, un plan al cetății, același ca al lui Polonic⁶.

În timpul primului război mondial locotenentul bulgar Iconomof a făcut săpături în interiorul cetății dezvelind o bazilică trinavată, al cărei plan ni s-a păstrat grație schițelor aceluiși Netzhammer, din nou în vizită - în 1918 - la Slava Rusă⁷.

Săpăturile inițiate în 1926 de către G. G. Mateescu s-au limitat la o singură campanie, cu rezultate necunoscute⁸.

Cercetările întreprinse de un subcolectiv de la șantierul Histria în 1953 au constat în trei mici sondaje amplasate la N și la V, în afara incintei; au fost descoperite fragmente ceramice getice și romano-bizantine, cărămizi (14 piese, dintre care una cu inscripție în limba greacă) și s-au

achiziționat de la locuitori monede de bronz romane (2 ex.) și romano-bizantine (emise de Justinianus, Justinus II, Mauricius Tiberius)⁹.

Aplicând procedeele fotogrametriei în cercetarea arheologică, Al. S. Ștefan a reușit să restituie planul zonei arheologice de la Slava Rusă¹⁰.

Coroborarea datelor epigrafice cu observațiile de natură constructivă indică drept moment al ridicării marii centuri fortificate de la Slava Rusă epoca tetrarhică (*Licinius - Constantin cel Mare*) probabil pornind de la un nucleu - un *oppidum* getic. În ceea ce privește momentul ridicării fortificației târziile datele nu sunt prea clare - cert este că aceasta a funcționat până la începutul sec. VII.

Cercetările arheologice desfășurate în anul 1987 în teritoriul orașului, de către Andrei și Cristina Opaț, au dus la dezvelirea, la cca. 3 km V de satul Slava Rusă a unui complex monastic paleocreștin - două basilici cu câte o singură navă, o capelă cu absidă și diferite anexe înconjurată de o incintă - cu trei faze constructive, datat între a doua jumătate a sec. IV - prima parte a sec. VII p. Chr.¹¹.

Un sondaj - cu caracter de salvare, amplasat la cca. 30 m de bazilica paleocreștină săpată de Iconomof s-a efectuat în vara anului 1988 de A. Opaț¹². În ciuda caracterului restrâns al cercetării - o casetă de 4 x 4 m - autorul sondajului a putut constata prezența a șapte niveluri de locuire, primele trei aparținând perioadei romane timpurii (sec. II - III), iar celelalte patru celei romano-bizantine (sec. IV - VII)¹³.

Cercetările arheologice desfășurate în campania din vara anului 2001 au avut în atenție două sectoare: Curtina G și Poarta de V. În lipsa unor cercetări arheologice sistematice anterioare la Ibida și a unei legislații adecvate de protecție a siturilor arheologice până la începutul a.c., cetatea Ibida a fost ținta traficantilor de antichități, în acțiunile de detecție și săpături clandestine fiind implicați unii dintre localnici. Mai mult, faptul că mai bine de 60% din suprafața sitului arheologic se află sub satul actual Slava Rusă nu se pot lua întotdeauna măsuri de protecție eficiente. Zidul de incintă al cetății a fost multă vreme considerat „cariera de piatră” a satului, iar turnurile loc de depozitat gunoaie. De aceea am decis ca unul dintre punctele de cercetare să îl constituie poarta de V, care până la începutul campaniei arheologice din 2001 a constituit locul predilect de depozitare a gunoaielor satului.

I. Curtina G

La distanță egală de turnurile 7 și 8, pe latura de N a cetății, a fost trasată o secțiune orientată N - S, cu lungimea de 52 m și lățimea de 3 m, aceasta fiind caroiată din 4 în 4 m. Secțiunea amintită traversează zidul de incintă. Cercetările au avut în vedere următoarele aspecte:

1. surprinderea fazelor de construcție a zidului de incintă;

2. stabilirea stratigrafiei, atât în interiorul cetății, cât și în exteriorul acesteia.

1. Am constatat că în zona cercetată, zidul de incintă, surprins în carourile 7/8, prezintă două faze de construcție.

Zidul din prima fază, ce se datează în perioada Principatului, are grosimea de 3,4 m și a fost realizat din blocuri paralelipipedice masive din calcar; din această fază se mai păstrează șapte asize, ce se găsesc la o adâncime cuprinsă între -3,6 (nivelul plintei) și -2,65 m față de actualul nivel de călcare. Fundația are grosimea de 4 m

și adâncimea de -1,5 m, talpa acesteia găsindu-se la -5,1 m față de actualul nivel de călcare.

A doua fază a zidului de incintă, datată în perioada Dominatului, a fost realizată din pietre cioplite sumar, pentru egalizarea asizelor fiind utilizate pietre de mici dimensiuni. În această fază zidul este retras spre exterior, având o grosime de doar 2,2 m. În porțiunea cercetată incinta apare imediat sub actualul nivel de călcare.

2. În zona *extra muros* (carourile 1 - 7) au fost surprinse trei niveluri de călcare.

Primul nivel se găsește la -3,6 m față de vegetal (în zona incintei) și la + 0,25 m față de plintă. Acesta a fost surprins doar în carourile 4/7 și conține materiale arheologice romane timpurii - în special fragmente de amfore *Zeast 64* și de vase de sticlă datate în sec. I - II p. Chr.

Al doilea nivel a fost surprins la -3,15 m față de vegetal (în zona incintei) și la + 0,7 m față de plintă, în carourile 3/7; ca și primul, acesta conținea materiale de epocă romană timpurie.

Ambele niveluri au fost distruse parțial de două gropi, surprinse în carourile 5/6. Fiecare din acestea pornește de la unul din nivelurile amintite, însă pe cea mai mare parte a suprafeței săpate ele se intersectează. Fundul gropilor a fost surprins la adâncimea de -4,6 m față de coama zidului de incintă. În dreptul țărșului 5, la adâncimea de -4,8 m a fost descoperit un mormânt de inhumăție fără piese de inventar, în groapă simplă, orientată SV - NE. Defunctul avusese mâinile pe bazin.

Al treilea nivel a fost surprins la -2,1 m față de vegetal și la + 1,75 m față de plintă, doar în carourile 6/7; pe acesta au fost descoperite fragmente ceramice romano-bizantine. Peste nivelul amintit se găsește un strat de dărâmtură de pietre și mortar, gros de 2 m.

În dreptul țărșului 2, la baza stratului vegetal, au fost descoperite două monede romano-bizantine, una datată în sec. IV, iar cealaltă în sec. V. În straturile de umplutură din zona *extra muros* au fost descoperite și materiale arheologice anterioare epocii romane - un picior de amforă de Thassos datat în sec. IV - III a. Chr., câteva fragmente ceramice din prima epocă a fierului și două lame de silex neolitice.

În zona *intra muros*, între ultimul m a caroului 8 și începutul caroului 11 a u fost surprinse două niveluri de călcare.

Primul dintre acestea se găsește la -3,8/5,1 m față de vegetal (adâncime măsurată din dreptul incintei) și la -0,3/1,5 m față de plintă, ceea ce demonstrează faptul că avem de-a face cu o terasare. Nivelul, pe care au fost descoperite fragmente ceramice - *terra sigillata*, boluri pergameniene, vase de sticlă romane timpurii și un denar emis în timpul lui Vespasian, căpăcuia două gropi getice.

Al doilea nivel, surprins la -3,3 m față de vegetal, conținea materiale arheologice datate în sec. VI - fragmente de amfore *LR 1*, *LR 2* și *Zeast 99*, de farfurii *Hayes 3* și *Hayes 10* și o monedă. Peste acesta se găsea același strat de dărâmtură, gros de 2 m, descoperit și în zona *extra muros*.

În carourile 11/13 au fost surprinse parțial două edificii de epocă romano-bizantină, realizate din piatră și pământ; fiecare dintre acestea avea un singur nivel de locuire.

Cercetările din campania viitoare vor avea drept scop prelungirea acestei secțiuni spre S și stabilirea stratigrafiei în zona din apropierea centrului cetății.

II. Poarta de V

Cercetările din acest sector au urmărit dezvelirea turnului nr. 3 și a sectorului intramuran situat între incintă și râul Slava. După înlăturarea gunoiului modern - acțiune desfășurată pe parcursul a trei zile, cercetarea a debutat prin trasarea unei secțiuni (S. 1) orientată V - E, cu lungimea de 48 m și lățimea de 3 m, lungimea secțiunii fiind impusă de spațiul rămas liber (după înlăturarea gunoaielor) dintre zona cultivată și râul Slava. În continuare, pentru a lămurii situația arheologică, am trasat secțiuni și casete, cu dimensiuni variabile, în funcție de suprafața disponibilă: S. 2 (23 x 2,5 m) spre S, cu un martor de 0,5 m între S 1 și S. 2; A (4,5 x 4,5 m) și B (4,5 x 4,5 m) cu martor de 0,5 m între ele și C (4,5 x 5 m) cu martor de 1 m spre caseta B. Mai mult, pentru că râul Slava a secat la un moment dat, am profitat de ocazie pentru a continua cercetarea și în albia acestuia, rezultatele fiind spectaculoase. Pentru ușurința descrierii situației arheologice am caroiat din 2 în 2 m secțiunile.

Cercetările efectuate în S. 1 au surprins, în C 7/C 9, zidul de incintă orientat S - N, pe o lungime de 3,25 m. În carourile situate la V de incintă a apărut o dărâmtură din blocuri mari de piatră și cărămidă. S-au putut observa două niveluri de dărâmtură, între care se afla un strat de peste 0,5 m de depuneri de mâl. Zidul de incintă, a cărui grosime este de 3,2 m a fost construit din blocchete de talie mijlocie, neîngrijit tăiate, legate cu mortar. Deși în partea de V a incintei am coborât până la 1,7 m sub nivelul actual de călcare nu am putut surprinde încă plinta.

În continuare, la 0,1 m distanță față de incintă, a apărut un zid (L = 4 m, l = 1,5 m) ce a funcționat probabil ca picior de pod (pila) sau poate contrafort (?). Acesta prezenta, până la nivelul plintei, o elevație din trei asize de blocuri mari, îngrijit tăiate, peste care urmează - până la nivelul la care s-au păstrat - trei asize din cărămidă legată cu mortar. Faptul că plinta bastionului apare - pe latura de N - la 1,4/1,5 m față de profilul de S și că există o distanță de 0,1 m între incintă și bastion demonstrează că acesta din urmă a fost construit ulterior ridicării incintei.

Cercetările au continuat și în C. 10/C. 12 până la aceeași adâncime. Sub o dărâmtură masivă din piatră, cărămidă și mortar a ieșit la iveală, în C. 11, zidul - orientat N - S, construit din blocchete mici de piatră legate cu pământ, al unei clădiri ce fusese demantelată în momentul ridicării contrafortului. În rest, în C. 14/C. 24 a apărut un strat de pietriș mărunț legat cu lut; după toate probabilitățile este vorba de o stradă largă sau de o piațetă ce a fost amenajată după demantelarea clădirii căreia îi aparținea zidul din C. 11.

În S. 2 a apărut latura exterioară a turnului nr. 3 pe o lungime de aprox. 10 m și același strat masiv de dărâmtură spre partea de V a secțiunii. Spre E, în continuarea segmentelor surprinse în S. 1 au apărut zidul de incintă și cealaltă jumătate din contrafort (?). S-a putut observa că acesta are o lungime de 4 m și se oprește cu 0,5 m înaintea deschiderii (ușă) de intrare în turn. La adâncimea de 1,45/1,5 m, în C. 11/C. 12, am surprins colțul de S al clădirii demantelate. În continuare, în C. 12/C. 24 apare strada (piațeta).

Curățarea albiei Slavei ne-a rezervat câteva plăcute surprize. S-a putut observa că turnul nr. 3 are formă de potcoavă și că latura surprinsă în S. 2 este de fapt cea dinspre N; tot datorită săpăturii din albie am văzut că turnul prezenta o deschidere de 1,1 m la distanța de 1 m (măsurată pe interior) față de colțul de N al turnului. A

apărut și un segment de contrafort la 2,2 m distanță de cel ieșit în S. 1/S. 2, ce începe la 1,1 m față de latura de S a deschiderii. S-a putut observa că cei doi contraforti sunt situați simetric față de intrarea în turn. Comparativ cu nivelul zidului păstrat în S. 1 și S. 2, în albia râului acesta se găsește la o cotă mult mai joasă. A fost, de asemenea, curățată porțiunea din interiorul turnului, situată în albie, până la arcul de cerc interior al turnului, pe o lungime de 10 m (măsurată pe interior).

Prin trasarea celorlalte trei casete pe malul de S al pârâului, am încercat să degajăm interiorul turnului, să-i surprindem latura de S și să dezvelim în continuare incinta și cel de-al doilea contrafort. În caseta A ne-am adâncit până la -1m față de nivelul actual de călcare și am surprins - sub un strat masiv de colmatare - atât continuarea contrafortului cât și incinta, la aceeași cotă. În caseta B am dat peste același strat de colmatare fără a putea ajunge, până la sfârșitul campaniei la o situație arheologică clară. În caseta C ne-am oprit la sfârșitul campaniei în stratul de dărâmatură.

Reumplerea albiei Slavei în urma unei ploii torențiale a împiedicat continuarea cercetării în acest sector. Cu siguranță că Slava avea în antichitate alt curs decât cel actual. De altfel, din discuțiile cu bătrânii am aflat că în ultimii 50 de ani cursul pârâului a fost modificat forțat din rațiuni utilitare.

În campaniile următoare vom continua cercetarea spre turnul nr. 2 și în măsura în care va fi posibil, vom căuta să dirijăm cursul râului astfel încât să deranjeze cât mai puțin monumentul.

Dintre descoperirile de obiecte menționăm un mare număr de cărămizi cu semn de fabricant, o cărămidă cu inscripție în greaca cursivă, fragmente ceramice și de sticlă, bombarde - acestea găsite în special în spațiul de la intrarea în turn - și două monede - *folles* - de la Justinianus.

III. Cavoul *Tudorka*

La aprox. 1,5 km SV de cetate și la 1 km N de complexul monastic, cercetat de Andrei și Cristina Opaïț, am efectuat o săpătură de salvare pe terenul asociației de agricultori din Slava Rusă. Monumentul dezvelit - cavou cu *dromos* și cameră funerară - se înscrie în categoria mormintelor întâlnite până în prezent doar la Tomis, Callatis și Noviodunum. Dimensiunile construcției sunt: camera funerară - 4,5 x 3,5 m, h = 1,92 m; *dromos*-ul - 1,7 x 1,65 m, h = 1,65 m. Cavoul este construit din blochete de piatră - pereții și cărămidă - bolta. Bolțile - a camerei funerare și a *dromos*-ului - sunt în mare parte distruse. Pereții cavoului au fost tencuiți și pictați *a seco*. Aceștia au fost împărțiți în panouri delimitate prin dungi în culorile roșu închis și albastru închis. Motivele decorative sunt cele vegetale și fagurele. Alături de roșu și albastru apar și negrul, ocrul și galbenul.

Monumentul a constituit un cavou de familie al vreunui demnitar din cetatea Ibida pentru mai multe generații. Osemintele descoperite, împrăștiate pe toată suprafața cavoului și pe o "adâncime" de 1 m, provin de la peste 40 de indivizi - copii cu vârsta de până la un an, tineri, maturi, bătrâni. Defuncții au fost înmormântați în sicrie de lemn - dovada numărul mare de piroane și cuie de fier, uneori cu bucățele de lemn prinse pe ele - care se depuneau pe cele două paturi laterale. Un postament, situat între paturi, servea probabil pentru depunerea ofrandelor și ca suport pentru opaite. Cavoul a fost pavat cu dale de piatră și cărămidă prinse în mortar. Probabil că sub podea, între cele două paturi, a fost depozitat la un moment dat vreun obiect de preț recuperat ulterior, deoarece din podea, spre marginea de E, între cele două paturi lipsesc patru dale, iar în acest mic

spațiu a fost săpată o groapă. Din punct de vedere cronologic cavoul a funcționat între sec. IV și începutul sec. VII. Materialele descoperite în el - opaite, două monede (una de sec. IV și o alta de sec. V), două catarama, piepteni din os, mărgelile asigură acest interval de datare. Cavoul a fost jefuit încă din antichitate, dar și mai târziu: nici un schelet nu a fost găsit în conexiune anatomică, mai mult, se găsesc oase și în *dromos*, la aprox. 1 m față de nivelul actual de călcare.

Importanța deosebită a monumentului, situarea acestuia pe drumul ce ducea din cetate la complexul monastic, constituie motive serioase pentru restaurarea și integrarea în circuitul turistic.

Planșele 104, 105

Note:

1. V. Pârvan, Ulmetum I. Descoperirile primei campanii de săpături din vara anului 1911, AARMSI 2, 34, 1912, p. 578, 585, 599.
2. A. Aricescu, Despre numele antic al așezării de la Slava Rusă, BMI 40, 3, 1971, p. 58 - 60; contra Em. Doruțiu-Boilă, *Despre localizarea orașului Libidina (Theopylactos Symocattes, Istorie I, 8)*, StCI 18, 1979, p. 145 - 149; recent Al. Madgearu a reluat discuția susținând validitatea ideii lui Aricescu (Al. Madgearu, *Few Notes on Two Placenames of Getic Origin in Procopius, De Aedificiis*, Thraco-Dacia 20, 1999, 1 - 2, p. 310 - 311)
3. I. Barnea, *Perioada Dominatului (sec. IV - VII)*, în R. Vulpe, I. Barnea, *Din istoria Dobrogei. II. Romanii la Dunărea de Jos*, București, 1968, p. 426; Al. S. Ștefan, *Cetatea romană de la Slava Rusă (Libida?)*. Cercetările aerofotografice și apărarea patrimoniului arheologic, RMM - MIA, 46, 1, 1977, p. 3 - 22.
4. P. Polonic *mss.* (Arhiva Gr. Tocilescu), 5131, f. 38; 43; idem, *mss.*, 7, caiet 4, f. 34 - 36; idem, *mss.*, I, varia f. 153/1.
5. O schiță a cetății, făcută de P. Polonic, vezi la Al. S. Ștefan, *op. cit.*, fig. 2.
6. R. Netzhammer, *Aus Rumänien*, I, Einsiedeln, 1909, p. 385 - 389.
7. Idem, *Die christlichen Altertümer der Doubruscha*, București, 1918, p. 154 - 156.
8. R. Vulpe, *În amintirea lui G. G. Mateescu*, Analele Dobrogei 11, 1930, p. 125.
9. Gh. Ștefan și colab., *Șantierul arheologic Histria (r. Histria, reg. Constanța)*, SCIV 5, 1 - 2, 1954, p. 110, 112, fig. 33 - 36.
10. Al. S. Ștefan, *loc. cit.*
11. A. Opaïț, C. Opaïț, T. Bănică, *Complexul monastic paleocreștin de la Slava Rusă*, RMI 59,1, 1990, p. 18 - 28.
12. A. Opaïț, *O săpătură de salvare în orașul antic Ibida*, SCIVA 42, 1 - 2, 1991, p. 21 - 56.
13. *Ibidem*, p. 21 - 23.

207. Slatina Timiș, com. Slatina Timiș, jud. Caraș Severin

Punct: Șăs (Gura Ilovei)

Cod sit: 54065. 01

Colectiv: Adriana Radu (MBM Reșița)

După Cheile Teregovei și ale Armenișului, relieful se deschide și valea râului Timiș se lărgeste în apropiere de Slatina Timiș unde este localizată o importantă așezare de

la sfârșitul epocii neolitice. La N de localitate în zona bifurcației ce duce la Ilova, la V de Timiș, pe prima terasă a acestuia, se află punctul numit Șăs (localnicii îl numesc *Gura Ilovei*), străjuit la N de apa Ilovei.

DESCRIEREA SĂPĂTURILOR

În colțul de N V al așezării în apropierea marginilor abrupte ale terasei a fost trasată o secțiune S1 cu dimensiunile de 10 x 2m.

Stratul vegetal subțire, de 0,7-0,12 cm conține fragmente ceramice aparținând culturii Tiszapolgár. În carourile 1-4 fragmentele ceramice descoperite sunt numeroase. Urmează un pământ negru gălbui, cu o grosime de 10-12 cm, bogat în fragmente ceramice mai ales în carourile 2-4. Sub acest nivel apare o concentrație foarte mare de pietre și chirpici, mai rare în dreptul metrilor 1,40-3,20 către colțul de V și în dreptul metrelor 7 către colțul de E. În caroul 3 pietrele sunt așezate una lângă alta și una peste alta conturându-se platforma unei locuințe din pietre, între ele și sub ele fiind bucăți mari de chirpic.

Paralel cu S1, la 0,60 m de aceasta a fost deschisă secțiunea S2, pentru a se constata dacă platforma continuă către S.

După pământul vegetal urmează un strat de pământ negru cenușiu în care au apărut fragmente ceramice aparținând culturii Tiszapolgár. Sub acesta la adâncimea de 0,15-0,22 cm apare platforma de pietre cu bucăți mari de chirpici între m 2,80 și 7.

Sub locuința marcată prin bucăți de chirpici și pietre, stratul de cultură continuă încă 0,80 m. Au fost identificate mai multe nivele de reconstrucție a locuinței, marcate prin pietre bucăți de chirpici și arsură.

La începutul locuirii, în lutul galben, au fost săpate două bordeie ce au servit ca locuințe. Cel dinspre E a fost intens locuit, stratul de cultură este mai gros și se prezintă sub forma a două nivele de locuire marcate prin pietre. Traseul bordeiului dinspre V se vede foarte bine în profil, începutul locuirii fiind marcat prin chirpici roșu.

CULTURA MATERIALĂ

În secțiunile S1 și S2 au apărut numeroase fragmente ceramice și unelte din piatră și silex și mai rar obsidian. Interesant este un topor trapezoidal, de dimensiuni mici, realizat din piatră cafenie.

Factura ceramicii este semifină și fină, mai rar întâlnită fiind cea de uz comun. Pasta semifină, bine aleasă de impurități, cu nisip, este compactă, tare, cenușie în spărtură și cu slip cenușiu sau negru cenușiu în exterior. Aceleași caracteristici le prezintă și ceramica fină cu singura diferență că pereții sunt mult mai subțiri. Ceramica de uz comun are pereții mai groși și pasta este uneori mai afânată și mai moale.

În ceea ce privește tipurile ceramice se evidențiază forme ce aparțin clar culturii Tiszapolgár: toarte cioc și picioare de cupă înalte sau scunde perforate cu orificii mai rotunde.

Fragmentele ceramice ne ajută să reconstituim forme variate din vesela folosită în viața de zi cu zi: oale cu gâtul înalt sau scund, cilindric, tronconic sau evazat; castroane și străchini tronconice sau cu pereții arcuiți și buza răsfântă, pahare, cești, câni, linguri din lut, pahare și capacele ce au baza marcată de proeminențe cioc, care se continuă și pe pereți.

În cadrul culturii Tiszapolgár ornamentele sunt rare. Suprafața exterioară a vasului este împodobită cu toarte cioc, impresiuni și mai rar incizii. Picioarele perforate ale cupelor sunt și ele astfel concepute încât să joace un rol decorativ. În locuința săpată în acest an, cu excepția proeminențelor

specifice și a picioarelor astfel prelucrate nu au fost găsite alte motive ornamentale.

ÎNCADRARE CULTURALĂ

Fragmentele ceramice găsite aparțin în totalitate culturii Tiszapolgár.

208. Slăvitești, com. Șirinești, jud. Vâlcea

Punct: Fosta biserică „Sf. Arhangheli” a boierilor Slăvitești

Cod sit: 173720. 01

Colectiv: Emil Lupu (ABRAL ARTPRODUCT SRL)

Finanțator: ONPP; Proiectant general: AXEL IMPECO SRL - șef proiect arh. A. I. Botez

Biserica actuală este situată pe partea stângă a pârâului Luncavăț, pe panta unui deal, aproape de confluența cu izvorul Bătrâneasa, fiind o construcție izolată păstrată sub formă de ruină, rest al unui ansamblu monumental care mai conținea o reședință boierească și acareturile acesteia. Ea a fost construită de către boierul Ion Slăviteșcu cu jupâneasa sa Bălașa în anul 1750, potrivit unei pisanii ce nu se mai păstrează. A fost reparată și i s-a adăugat o turle-clopotniță peste pronaos având baza din zidărie și turla din lemn precum și un turnulet lateral din zidărie pe latura de N care asigură accesul la această clopotniță. Ruinată la sfârșitul sec. al XIX-lea, a fost din nou reparată în 1943. După al doilea război mondial, odată cu alungarea ultimilor proprietari, biserica este închisă și starea ei se deteriorează până la faza de colaps actuală.

În perioada 11 octombrie - 4 noiembrie 2000 a fost realizată prima campanie de cercetare arheologică, necesară obținerii datelor pentru aplicarea proiectului tehnic de consolidare și restaurare a bisericii, precum și pentru scoaterea de sub sarcină istorică a zonelor în care se execută lucrări de consolidare a infrastructurii. Aceasta a fost urmată de o a doua campanie, în perioada 10 iulie - 3 august 2001. În campania anului 2000 au fost efectuate 14 casete, nouă la exteriorul bisericii și cinci în interiorul acesteia, iar în cea a anului 2001 a fost efectuată supravegherea arheologică la executarea unui șanț perimetral exterior, necesar lucrărilor de consolidare a infrastructurii.

Pământul viu, reprezentat de argilă cu urme vegetale, feruginoase și concrețiuni este dispus în pantă, de la N spre S și de la V spre E. Cota cea mai înaltă la care a fost întâlnit este - 0,77 m (față de waagriss) în colțul de NV al bisericii și ajungând până la - 2,3 m (față de waagriss), în partea de SE a bisericii. Deasupra acestuia se află un nivel de humus vechi, conținând și pigment de argilă, urme vegetale, dar și urme de combustii și mici urme de chirpici ars. Această depunere conține urme antropice antrenate pe panta dealului, fiind mai consistentă la exteriorul bisericii, pe partea de S a ei și practic absent la interiorul bisericii. Nivelul de construcție al bisericii se păstrează numai în anumite zone din interiorul bisericii, fiind îndepărtat la exterior, la construirea zidului de sprijin de pe laturile de N și de V și la repararea soclului, pe latura de S. Ultimul nivel de depunere antropică aparține perioadei de ruinare a bisericii de după 1950. La exteriorul bisericii acest ultim strat este reprezentat de un nivel de pământ spălat de pe panta dealului, conținând mortar,

cărămizi fragmentare și, într-o cantitate mare, țiglă fragmentară de Jimbolia, produsă în anul 1943. La interiorul bisericii, ultimul nivel este reprezentat de un nivel de dejecții de origine animală, aparținând perioadei 1960-1998, când biserica a fost transformată în grajd. Acest nivel coprolitic a pătruns până la nivelul de construcție din sec. XVIII, viciind depunerile arheologice și a degradat profund partea inferioară a tencuielii pictate interioare.

Biserica este unitar construită, la nivel de fundație, în toate compartimentele ei. În posibilele articulări de fundație s-a constatat că nu există întreruperi ale fundației. Aceasta a fost realizată prin săparea unui șanț de fundare având rolul de cofrag natural, în care a fost turnat un amestec de bolovani de râu și mortar de var cu nisip. Ea are înălțimea de 0,8/1 m, neavând în general un umăr de fundare și urmărește cota terenului natural din anul construirii. La interiorul bisericii, pereții transversali sunt unitar construiți și contemporani cu restul bisericii. Elevația este realizată în surplombă față de fundație, în interiorul altarului, naosului și pronaosului.

Pe laturile de N și de V ale bisericii, dublând fundatia acesteia, a fost descoperit un zid de sprijin. Acesta are o înălțime variabilă de 0,4/0,7 m, dată de configurația terenului natural de la data construirii. Pentru realizarea sa a fost practicat un șanț de fundare cu 5/20 cm mai larg decât grosimea zidului respectiv. În acest șanț a fost construit zidul din cărămizi de epocă medievală dispuse în asize egale, legate numai cu mortar de var, nisip și praf de cărămidă.

Concluzii preliminare

În aceste etape, cercetarea a fost determinată de necesitatea salvării bisericii din starea de colaps în care a ajuns în ultimii 50 de ani. De aceea, investigația arheologică s-a redus strict la obținerea datelor necesare pentru realizarea practică, în teren, a primelor lucrări de consolidare a infrastructurii, care au constatat în executarea unei dale suport interioare din beton armat și a legăturilor viitoare ale acesteia cu o grindă perimetrală exterioară de tip Vierendeel conform proiectului tehnic avizat. Starea de colaps a bisericii a împiedicat realizarea unei săpături exhaustive și sondarea terenului din jurul bisericii. Datele preliminare obținute ne permit următoarele concluzii privind biserica cu hramul "Sf. Arhangheli".

1. Biserica actuală a fost construită într-o singură etapă, toate compartimentele rituale fiind unitare atât la nivel de fundație cât și de elevație. Fundația a urmărit panta formată de terenul natural, iar după realizarea șanțului de fundare, terenul din interiorul construcției a fost decapat și nivelat. Biserica, de proporții modeste și de plan drept, a avut cu certitudine rolul de biserică de curte boierească și probabil de capelă cimiterială pentru familia ctitorilor.

Cu ocazia săpăturilor arheologice și a lucrărilor de intervenție urgentă, în campania din anul 2000 au fost descoperite în interiorul bisericii 7 morminte de inhumatie, într-o stare avansată de degradare (probabil datorită dejecțiilor animalelor ce au fost cantonate în biserică câteva zeci de ani), dintre acestea două având ca inventar bumbi pentru îmbrăcăminte. Nu au fost descoperite monede sau alte elemente de datare strictă. Nici la celelalte 6 morminte parțial surprinse în casetele arheologice la exteriorul bisericii, nu au fost descoperite elemente de inventar. Ceea ce a surprins a fost proporția de aproape 50 % a morților ce intră în grupa infans I-III. Mormântul 5 nu a fost decât parțial surprins la nivelul cavoului din cărămizi de epocă și nu a fost cercetat arheologic. În campania anului 2001 au fost descoperite încă 16 morminte de inhumatie, toate ulterioare

datei de edificare a bisericii, aparținând cimitirului ce a funcționat în jurul acesteia.

2. Așa cum ne este prezentată și în tabloul votiv, biserica nu a fost inițial prevăzută cu turlă. Cu toate acestea, la destul de scurt timp după construire ea a întâmpinat probleme ce au dus la construirea unui zid de sprijin, realizat din cărămizi de epocă legate cu mortar de var, nisip și praf de cărămidă. La realizarea acestui zid au fost îndepărtate nivelurile de construcție și călcare de la 1750. Deși s-a vorbit despre probleme ridicate de alunecări de teren nu credem că acestea au determinat de fapt starea de colaps actuală a bisericii. Executarea zidului de sprijin, realizat în această manieră originală, probabil că a fost o soluție de epocă pentru impermeabilizarea fundației în zona cea mai expusă la un moment dat la infiltrații pluviale.

3. După realizarea zidului de sprijin, pe latura de S a bisericii au fost realizate lucrări de reparare a soclului din asize de cărămizi. Probabil că lucrarea s-a impus datorită degradării zidăriei din zona de îngheț a construcției. În locul asizelor de cărămizi a fost realizat un "brâu" din casete de cărămizi de epocă și bolovani de râu, aflat acum la cota terenului natural. Mortarul din această etapă constructivă s-a scurs peste zidul de sprijin din colțul de SV al bisericii, asigurând etapizarea acestei etape constructive.

4. La sfârșitul sec. XVIII sau începutul sec. XIX, dar nu înainte de anul 1821, peste pronaosul bisericii a fost ridicată o turlă clopotniță iar pe latura de N a bisericii a fost realizat un turn cu scară în *colimaçon*, adosat la biserică, acesta asigurând un acces exterior original la noua turlă clopotniță. Dincolo de noile necesități de cult, noua rezolvare arhitectonică a răspuns unor necesități de apărare, turnul clopotniță având probabil rolul unui reduit pentru familia boierească ce locuia în cula din preajmă.

Rolul acestei etape constructive a fost remarcat și de T. Margot în 1859, când pe biserică se mai vedeau urmele plumbilor turcești, din timpul luptei pe care Drăghici Slăvitescu o dăduse cu un grup de otomani, în anul 1821.

5. În sec. XIX și prima jumătate a sec. XX biserica a început să se degradeze, lovitură de grație fiind dată probabil de cutremurul din anul 1940. Ultimul proprietar al restului de moșie al neamului Slăvițeștilor, Constantin Oromolu, realizează o intervenție de consolidare în maniera epocii, cu tiranți din fier și pune un acoperiș din țiglă de Jimbolia, în locul celui din șită. După alungarea proprietarilor de către autoritățile comuniste, biserica este definitiv abandonată, singurul nivel de demolare descoperit în săpătură, provenind din această etapă.

Cercetarea arheologică a probat că biserica a fost construită într-o singură etapă. Planimetria și iconografia acesteia nu lasă nici un dubiu privind faptul că aceasta a fost o biserică de curte boierească și că a aparținut familiei Slăvițeștilor. O mare problemă este aceea de a demonstra că această biserică a făcut parte dintr-un ansamblu feudal. În momentul de față nu cunoaștem decât biserica și amplasamentul reședinței Oromolu, ridicată în perioada interbelică. Perieghiza efectuată a adus ca element interesant doar faptul că reședința pomenită a fost construită din cărămizi medievale, probabil refolosite.

La moartea ctitorului bisericii, în 1759, acesta a lăsat drept moștenire biserica, moara, cula și casele, pe lângă alte proprietăți funciare. Prin urmare, cula pictată de Henriette Delavrancea-Gibory în 1926 ar putea fi aceea pe care a lăsat-o moștenire Ioan Slăvitescu și în care

Drăghici Slăvițescu a fost asediat de otomani, culă aflată în ruină la 1859.

Biserica actuală a servit doar intereselor familiei Slăvițescu, ea nefiind transformată vreodată în biserică cimiterială a satului Slăvițești. Deci boierii stăpânitori nu s-au amestecat cu supușii lor de pe moșie.

Primul document sigur de atestare a neamului Slăvițeștilor este din 24 aprilie 1609, când logofătul Tudor ot Slăvițești semnează în calitate de martor. Urmărind familia în documente pe o perioadă de 50 de ani, respectiv până la 18 ianuarie 1652, constatăm că toată ceata boierească costăpânitoare de tip II, își precizează reședința numai la Slăvițești. Fără să discutăm despre documentele nesigure de pomenire ce încep cu 12 iulie 1526 (D. R. H. III, nr. 25), putem concluziona că această familie boierească de rangul II își are reședința la Slăvițești încă de la începutul sec. XVII.

Nu mai că satul actual Slăvițești se află pe malul drept al Luncavățului la aprox. 1 km S de biserica monument. Într-un document din 8 martie 1615 (D. I. R., sec. XVII, vol. II), pe lângă Pârnu postelnic Slăvițescu este pomenit și "popa Ivan ot Slăvițești", martor la o cumpărare de moșie a celui dintâi. Prin urmare, la data pomenită exista o biserică la Slăvițești, deservită de un preot, altul decât cel de la Sirineasa, care este și el pomenit ca martor în act ("popa Nicola ot Sirineasa"). Prin urmare, pe raza satului Slăvițești există o biserică cu cel puțin 150 de ani mai veche decât cea cu hramul "Sf. Arhanghel" și cu 200 de ani decât biserica "Cuvioasa Paraschiva", din sat, ctitorie a lui Gheorghe și Ion Slăvițescu din anul 1810.

Până în anul 1750 boierii Slăvițești au avut o altă biserică de curte, care se află pe malul stâng sau drept al Luncavățului. Biserica actuală nu a fost construită pe amplasamentul celei vechi. De la mijlocul sec. XVIII, comunitatea sătească și cea boierească au trăit despărțite de apa Luncavățului, iar riturile de trecere și le-au săvârșit în biserici diferite și în cimitire diferite. Dacă cele două comunități s-au separat geografic de la mijlocul sec. XVIII, hotărârea aceasta nu a putut aparține decât cetei de neam boierești. Dacă ele au fost de la început separate, atunci rămâne ca problemă nerezolvată determinarea amplasamentului primei biserici și a curții boierești.

Planșa 106

209. Socol, com. Socol, jud. Caraș Severin

Punct: Okruglița

Cod sit: 54118.02

Colectiv: Dumitru Țeicu - responsabil, Dacian Rancu, Vidu Micli (MBM Reșița)

Localitatea Socol se află situată în județul Caraș-Severin la confluența râului Nera cu Dunărea, pe o veche și importantă arteră de comunicații care pornea din culoarul dunărean, ocolea la V Munții Banatului și ajungea în Câmpia Timișului.

Lonca nordică a văii Nerei, la Socol, este mărginită de culmile joase și teșite ale Munților Locva. Zona de interes arheologic *Kruglița* sau *Okruglița*, cum este numită în toponimia locală, se află situată la 6 km de sat, sub culmile Munților Locvei.

Descrierea săpăturilor

Săpăturile s-au concentrat la necropola identificată pe culmea terasei, unde au fost cercetate, în S₁ și S₂, un număr de 12 morminte.

M1 - Cercetat în S₁, la adâncimea de 0,60 m.

MP - cercetat în S₁, la adâncimea de 0,70 m.

M3 - situat în vecinătatea M1, la 0,95 m adâncime. S-au putut face observații doar la jumătatea inferioară a mormântului. Brațul drept era adus cu palma la claviculă.

M4 - cercetat în S₁, la 1,10 m adâncime. Brațul stâng era așezat pe bazin, asupra celui alalt nu s-au putut face observații. Mormântul a deranjat parțial pe M3, fiind o înmormântare ulterioară.

M5 - cercetat la 1,5 m adâncime; suprapus în bună parte de M4; fără inventat funerar.

M6 - Situat în extremitatea nordică a secțiunii 1; păstrat fragmentar.

M7 - identificat și cercetat în aceeași zonă din S₁; păstrat fragmentar, doar o parte din bazin și femur.

M8 - Cercetat în S₂ lângă profilul vestic, la 0,90 m adâncime; păstrat fragmentar.

M9 - Cercetat în S₂ la 0,80 m adâncime; identificat doar un fragment de femur.

M10 - M11 - identificat în S₂ fragmente din calota craniană și din oasele lungi ale brațelor.

M12 - Cercetat în C₁ la adâncimea de 1,15 m; mormânt deranjat de la care s-a identificat doar calota craniană

Mormintele identificate până la stadiul actual al cercetării n-au avut inventar funerar care ar fi putut oferi jaloane cu privire la cronologia necropolei. Sporadic s-au găsit în umplutura gropii mormintelor ceramică din sec. XIII-XIV, ceea ce ar putea reprezenta un termen *post quem*. Extinderea investigației arheologice va oferi, probabil, elemente necesare pentru datarea mormintelor de la Socol - *Okruglița* și a raportului cu edificiul din preajma lor.

Investigațiile din C₁ și C₂ au evidențiat existența unei construcții din piatră, cărămidă și mortar. Cărămizile utilizate au dimensiunile de 27/16/6 cm. Au fost utilizate, într-o măsură mai mică, și materiale romane de construcție, țiglă bunăoară. Zidurile construcției au fost demantelate până la fundație. Se poate observa pe profilul de N și S din C₁ și C₂ pe profilul de E se poate distinge urma unui șanț de fundație. Ceea ce se poate susține până în stadiul actual al cercetării este existența unei construcții din zid și a unei necropole în jurul acesteia. Mormântul deranjat din C₂ de zidul construcției sugerează că au fost făcute înmormântări într-o perioadă anterioară momentului ridicării construcției. Rămâne în sarcina cercetării viitoare, stabilirea raportului exact între necropola și construcția dezafectată, un edificiu de cult, precum și datarea acestuia.

Stratigrafia din C₁ și C₂ a fost bulversată, așa cum se poate vedea și în documentația grafică și foto de gropi făcute de către căutători de comori într-o vreme pe care n-o putem preciza.

Bibliografie

- Engel Pál, *A Témessváriés és Moldovai Szaandják török kori telepölése* (1554-1579), Szeged, 1996, p. 27.
- D. Țeicu, *Banatul Montan în Evul Mediu*, Timișoara, 1996, p. 299-300.

210. Stâlp, com. Stâlp, jud. Buzău**Punct: Biserica parohială cu hramul „Sfântul Dumitru și Sfinții Împărați”**

Cod sit: 49634.10

Colectiv: Emil Lupu (ABRAL ARTPRODUCT SRL)

Finanțator: Parohia Stâlp - sponsor Mantu Costache

Proiectant general: AXEL IMPECO s. r. l. - șef proiect arh. A. I. Botez

În anul 1999 au fost efectuate la ansamblul bisericii parohiale din Stâlp primele cercetări arheologice, necesare obținerii unor date pentru proiectul de restaurare al bisericii.

Ansamblul actual este alcătuit dintr-un zid de incintă (construit din casete de cărămizi și bolovani de râu), o turlă-clopotniță pe latura de V și biserica, aflată în partea central-nordică.

Istoriografia de până acum considera ansamblul ca fiind o ctitorie mai puțin cunoscută a spătarului Mihai Cantacuzino, realizată în anul 1689. Atribuirea s-a făcut pe baza tabloului votiv (ce-l înfățișează pe spătar și o parte a familiei sale), iar datarea pe baza unui document din 18 martie 1689, reprezentând o ofertă a lui Alexea Rusu către pârcalabul Vâlcu Leicoiu, de a realiza o biserică din lemn în satul Stâlp, la cererea spătarului Mihai Cantacuzino. Prin urmare, s-a considerat că Vâlcu Leicoiu era un boier din casa spatarului și că acesta din urmă a renunțat la construirea unei biserici de lemn, în favoarea celei actuale. Pe baza unui alt document (din 1710), s-a considerat că la Stâlp, odată cu biserica ar fi fost ridicată și o reședință boierească (casă sau conac), pe care spătarul a folosit-o cu intermitență.

În cursul sec. XIX biserica și-a pierdut pridvorul și turlă-clopotniță de pe nartex, iar peste portretul ctitorului a fost pictat chipul unui boier Damian. O clădire cu parter, aflată în colțul de SE al incintei, a fost demolată înainte de primul război mondial, iar între anii 1936-1938 s-a realizat o restaurare, în urma căreia a fost reabilitată pictura inițială, a fost construit un nou pridvor și o turlă pe naos. Tot atunci, a fost construit turnul-clopotniță actual.

Pentru realizarea proiectului de restaurare a bisericii au fost efectuate minime sondaje arheologice la relația pronaos-naos, pronaos-pridvor, în zona altarului și în două puncte din incintă. Sondajele au fost concomitente cu investigațiile geotehnice asupra fundațiilor și terenului de fundare. Rezultatele obținute au dus la următoarele concluzii:

Biserica a fost unitar construită la nivelul tuturor componentelor sale inițiale. Au fost relevate intervenții constructive din perioada anilor 1936-1938. Au fost parțial surprinse fundațiile unei clădiri aflate în colțul de SE al incintei, contemporană cu zidul de incintă.

A fost determinată stratigrafic existența a două niveluri de locuire, anterioare bisericii cantacuzine.

Având în vedere valoarea și potențialul de informații încă necunoscute, de natură arhitectonică, istorică și arheologică a ansamblului bisericesc, ca și de intervenția ireversibilă asupra sitului arheologic ce va urma la restaurare, propunem efectuarea de cercetări arheologice mai ample.

211. Stelnică, com. Stelnică, jud. Ialomița**Punct: Grădiștea Mare**

Cod sit: 94508.03

Colectiv: Niculae Conovici - responsabil, Anca Ganciu (IAB), Gheorghe Matei (MJ Ialomița)

Grădiștea Mare este o ridicătură de teren din Balta Borcei, cu o suprafață de cca. 15 ha și o înălțime relativă față de terenul din jur de 0,5/2 m, situată la cca. 3 km NNE de bacul de traversare de la Stelnică¹.

Săpături sistematice, desfășurate în perioada 16. 07-3. 08. 2001. S-a lucrat în 6 secțiuni de mărimi diferite: S. XVIII de 10 x 4 m S. XIX de 16 x 3 m, S. XX de 42 x 3 m, S. XXI de 42 x 3 m, S. XXII și XXIII de 20 x 3m. Ultimele trei au rămas neterminate.

Zona în care am efectuat săpăturile arheologice din acest an a suferit puternice modificări în ultimele decenii, atât prin amputarea reliefului original, cât și prin schimbarea parțială a naturii solului. În profilul de S al S. XXII a putut fi observată clar (și fotografiată) amprenta lamelor de buldozer care au nivelat terenul, înlăturând aproape complet straturile arheologice. Așa se explică raritatea complexelor descoperite în zona sudică. Pe de altă parte, aflându-ne în apropierea saivanelor fostei ferme de oi a I. A. S. Stelnică, aici au fost evacuate vreme de mulți ani dejecțiile animale. În locurile unde acestea au staționat, solul viu a devenit humus, căpătând o culoare brun închis până la adâncimi de peste -0,6 m. Alte distrugerii ale depunerilor arheologice au fost făcute de animalele subterane, ale căror galerii și vizuini se întâlnesc la tot pasul și care au deranjat multe morminte. În sfârșit, observațiile noastre au mai fost îngreunate și de necesitatea înregistrării și extragerii materialelor din complexele descoperite înainte de sfârșitul fiecărei zile, pentru a preveni distrugerea lor de eventualii „vizitatori”. Din motivele enumerate mai sus au rezultat unele observații și fotografii incomplete, chiar înregistrarea posibil greșită a unor morminte. Chiar numărul total de morminte descoperite în acest an rămâne a fi verificat prin cercetarea resturilor osteologice de către specialiști (în cazul M. 252, 260, 263, 269, Gr. 105).

Vestigii medievale și moderne.

Din aceste perioade mai recente au fost înregistrați mai mulți pari de lemn putreziți și două gropi.

Parii de lemn au fost surprinși în S. XVIII, XIX, XXII și în carourile sudice ale S. XX și XXI, formând două șiruri paralele, resturi probabile ale unor garduri. O notă aparte o face parul ars la bază găsit în apropierea Gr. 103 (S. XX, c. 15.) și care se leagă de aceasta din urmă.

Gr. 100 (S. XIX, c. 5), de formă ovală-trapezoidală, nu avea inventar specific, doar câteva oase mici de animale și cioburi getice antrenate din M. 257 pe care l-a deranjat. Și această groapă avea în apropiere un par de lemn. Forma destul de neobișnuită și lipsa inventarului menajer pune sub semnul întrebării natura ei. Datarea ei pare a fi relativ recentă, dată fiind natura umpluturii (pământ brun închis, pigment alb de la materiale organice putrezite).

Gr. 103 (S. XX, c. 15) este medievală târzie, fapt indicat de un inel cu șaton din sticlă verde aurită și luleaua turcească găsite în ea. Era de formă cilindrică, cu adâncimea de -1,23 m, iar conturul ei se distingea clar. Presupunem că a servit drept latrină. Complexele amintite, fără descoperirea altora contemporane prin apropiere,

dovedesc o dată în plus distrugerea stratului arheologic în această zonă.

Necropola getică.

În campania 2001 au fost înregistrate 23 morminte getice. Această cifră nu corespunde însă numărului real de defuncți identificați. Astfel, în S. XVIII, c. 5, la primul rând de cazma au fost găsite câteva oase calcinate și un fragment ceramic. Deși înregistrate pe plan, ele nu au fost inventariate ca mormânt, datorită adâncimii prea mici și lipsei unui context clar. Un eventual mormânt din apropiere ar fi putut fi deranjat de Gr. 103 din imediata vecinătate. Oase calcinate izolate au mai apărut și în alte sectoare ale săpăturilor, fără a se localiza morminte.

-M. 251 (S. XVIII, c. 4) era suprapus de M. 245, la o diferență de nivel de -0,33 m, rămânând posibilitatea să fie de fapt un singur mormânt.

-M. 253 (S. XIX, c. 4) s-a dovedit ulterior a fi unul și același cu M. 242 (descoperit în 2000), deci nu poate fi luat în calcul. El face parte din categoria mormintelor de incinerare cu groapă alungită, osemintele depuse pe sol și având alături vase de ofrandă.

-M. 260 (S. XX, c. 16) conținea cel puțin trei grupe de oase calcinate: unele depuse direct pe sol, altele depuse într-o cană lucrată cu mâna și altele într-un crater lucrat la roată. Rămâne de văzut dacă toate oasele aparțin aceleiași individ sau mai multora. Alte vase găsite împreună cu ele erau vase de ofrandă și/sau capace pentru vasele cu oase. În acest caz am putea avea de a face fie cu un mormânt multiplu (caz care s-a mai întâlnit în această necropolă), fie cu morminte diferite ale aceleiași familii, ținând seama că nu toate vasele se aflau la aceeași adâncime.

-M. 262 (S. XXI, c. 3) nu a fost încă descoperit. El s-ar putea afla la V de S. XXI. Craniul apărut izolat și răsturnat nu era *in situ*.

-M. 263 (S. XX, c. 16-17) ridică probleme nu atât ca existență cât în ceea ce privește componența. Oasele calcinate erau mărginite spre NV și SE de câte un vas. Dar vasul dinspre N se afla mai sus și era legat de oase printr-o bandă de culoare neagră (lemn carbonizat), care nu se mai întâlnește la vasul dinspre S. Pe de altă parte, oasele calcinate apăreau pe două straturi. Și aici ar putea fi de fapt doi defuncți.

-M. 269 (S. XX-XXI, c. 14-15) a fost descoperit pe două niveluri: un grup mic de oase calcinate împreună cu cioburi din mai multe vase au apărut la -0,15/0,2 m, în timp ce o grupare masivă de oase a apărut la -0,45/0,52 m. Trebuie avută în vedere de asemenea aglomerarea de oase calcinate de la fundul „Gr. 105”, destul de numeroase și ele, aflate la -1,5 m. Inițial am presupus că fuseseră antrenate de animale tot din M. 269, dar în final cantitatea lor era prea mare. Este mai probabil ca Gr. 105 să fie de fapt tot un mormânt.

Mormintele de inhumare

Au fost înregistrate 7 morminte de inhumare. Despre așa-numitul M. 262 am vorbit mai sus.

M. 254 (S. XX, c. 4-5, -0,7/0,84 m) aparținea unei femei. Groapa a fost parțial delimitată, având o formă alungită, cu un mic prag pe latura de V. Scheletul se afla în decubit dorsal, cu brațele aduse pe abdomen. O parte din oase erau deranjate. La picioare avea o lespede de piatră. Sub gât a apărut o fusaiolă cilindrică de lut, iar sub șoldul drept un disc emisferic de os (epifiză de femur) perforat (fusaiolă sau mărgică?). *Orientare*: SSE 160° - NNV 340°.

M. 264 (S. XXI, c. 8, -0,5 m) aparținea tot unei femei. Scheletul se afla în decubit dorsal, cu brațele întinse pe lângă corp. *Orientare* era mai puțin obișnuită: SV 225° - NE

45°. În dreptul craniului s-a descoperit o verigă de plumb formând o buclă. În dreptul picioarelor s-a descoperit scheletul unei broaște țestoase, ajunse acolo probabil ulterior.

M. 267 (S. XXI, c. 1, -0,5 m). Scheletul, parțial deranjat, aparținea unui adult de sex masculin, *senex*. Unele alveole dentare erau obturate. Era așezat în decubit dorsal, cu mâna stângă adusă pe bazin și dreapta pe piept. *Orientare*: SSE 175° - NNV 345° (aproape S-N). Nu avea inventar.

M. 270 (S. XXI, c. 9-10, -0,7 m) aparținea unui defunct de sex feminin. Scheletul era deranjat de galerii de animale, cu o parte din oase lipsă. Era așezat în decubit dorsal, cu mâna dreaptă întinsă și stânga adusă pe bazin. *Orientare*: SSE 160° - NNV 340°. La cca. 0,4 m de cap a fost găsită o lespede de piatră șlefuită pe o parte, așezată în picioare. La baza acesteia s-a găsit o prismă mică din piatră moale de culoare roșie, folosită probabil pentru machiaj. Sub maxilar a fost găsită o mărgică (?) de bronz. La picioare a fost găsită o așchie de silex.

M. 271 (S. XXII, c. 4, -0,15/0,2 m) aparținea unei femei tinere. Scheletul era în decubit dorsal, cu brațele întinse pe lângă corp. *Orientare*: SSE 150° - NNV 330°. La mâna dreaptă avea o brățară de bronz cu secțiuni lenticulară, spată.

M. 272 (S. XXI, c. 11, -0,8 m) aparținea unui adult probabil de sex masculin. Scheletul era în decubit dorsal, cu brațele întinse pe lângă corp. Era parțial deranjat, iar capetele oaselor erau distruse de agenții humici. *Orientare*: SSE 120° - NNV 230°. Spre deosebire de alte morminte de bărbați, acesta avea un inventar mai aparte. În dreptul capului s-a descoperit un fragment de lespede de piatră, lustruită și vopsită cu roșu pe ambele fețe; lângă cotul stâng se afla depus un cuțit de fier, între genunchi o bucată de silex neprelucrat, iar în dreptul labelor picioarelor un bulgăre mic de ocră roșu.

Mormintele de incinerare

M. 250 (S. XX, c. 13, -0,18 m) era un mormânt de incinerare cu urnă, distrus de arătură. Din urnă se păstrau fragmente din fundul (conținând încă o parte din oase) și din pereții unui vas lucrat la roată, cu pereții groși (cană?). Nu s-au descoperit elemente de inventar.

M. 251 (S. XVIII, c. 4, -0,48 m) a apărut sub M. 245, descoperit anul trecut la -0,15 m. Groapa era de formă circulară, cu diametrul de cca. 1,15 m. Suprapunerea aproape exactă a două morminte, la o diferență de peste 0,30 m era posibilă doar în cazul în care acest lucru era intenționat, cu condiția ca primul mormânt să fi fost anterior marcat. La descoperirea M. 245, acesta consta dintr-o aglomerare de oase calcinate și un obiect de bronz topit pe rug, iar în apropiere fragmente de amforă, probabil ofrandă ori semn de mormânt. Despre problema amforelor vom discuta mai jos. Printre oasele calcinate ale M. 251 au apărut trei mărgele de sticlă albastră cu „ochi”. Posibilitatea ca M. 245 și M. 251 să fie un singur mormânt rămâne deschisă. O altă problemă ridicată de M. 251 este forma gropii: groapa circulară era întâlnită până acum la Stelnică doar la mormintele de incinerare cu urnă. În acest an am constatat că puteau fi folosite și gropile circulare, atunci când nu erau depuse vase de ofrandă.

M. 252 (S. XX, c. 7-8, -0,1/0,2 m) era de tipul incinerare cu urnă. Urna consta dintr-o amforă, probabil rhodiană, așezată vertical și cu partea superioară distrusă de arătură. Nu s-au găsit fragmente din torți sau din gura amforei, de unde se poate presupune că amfora nu a fost

depusă întreagă (nici piciorul amforei nu era complet). La interiorul amforei se afla partea inferioară a altei amfore, depuse cu piciorul în jos și acoperind câteva oase calcinate. Se remarcă numărul foarte mic de oase calcinate (culese selectiv?), lipsa oricărui alt inventar precum și poziția „anormală” a celui alt fund de amforă care acoperea oasele.

M. 253 (S. XIX, c. 4, -0,4 m) era reprezentat de o aglomerare de oase calcinate, împreună cu un cuțit de fier fragmentar, asociate în apropiere cu fragmente de strachină lucrată la roată. La o examinare mai atentă a fragmentelor ceramice a rezultat că acestea fac parte din același vas cu cel fragmentar găsit în M. 242, anul trecut, considerat mormânt de incinerare cu urnă și capac. Dar atunci oasele nu fuseseră găsite în vas ci deplasate în afară. M. 242/253 este deci de tipul cu osemintele depuse pe sol și vase de ofrandă, în groapa alungită

M. 255 (S. XX, c. 1, -0,44 m) era de incinerare cu urnă. Urna era un vas clopot prevăzut cu patru apucători sub diam. maxim, spart *in situ*. Nu avea capac și nici inventar.

M. 256 (S. XX, c. 3, -0,55 m) era reprezentat de o aglomerare masivă de oase calcinate, având printre ele o fibulă de tip tracic, un vârf de săgeată de bronz, o mărgică de os pictată și două de sticlă albastră, cu „ochi”. Puțin mai jos de nivelul oaselor au apărut fragmente dintr-o cană lucrată la roată, din pastă roșie și două fragmente de amforă, probabil purtate. Fragmentele de cană ar putea cu greu reprezenta o urnă, cel mult ar fi o urnă simbolică (?). Forma gropii nu a putut fi delimitată, dar presupunem că era circulară, deoarece nici în S. XVII/1992, al cărei capăt atingea M. 256, nu a fost semnalat nimic. Mormântul aparținea unei femei adulte, după inventar și forma oaselor. Remarcăm apariția din nou, într-un mormânt de femeie, a vârfului de săgeată deus ca ofrandă.

M. 257 (S. XIX, c. 5, -0,1 m) este reprezentat prin mai multe fragmente întregibile parțial de vas în formă de clopot, având spre N câteva oase calcinate (foarte puține). În imediata vecinătate se afla însă Gr. 100, modernă, în care au apărut alte câteva fragmente din vas și care a deranjat în mod evident mormântul, înainte de lucrările mecanice ulterioare care au îndepărtat stratul arheologic. Din acest motiv nu avem toate datele pentru încadrarea tipologică a mormântului.

M. 258 (S. XX, c. 17, -0,15/0,25 m) a fost deranjat de arătură. O parte din fragmentele urnei (un vas cu apucători) și ale capacului (cană lucrată la roată) au fost deplasate spre S. Nu avea inventar. Mormânt de incinerare cu urnă și capac.

M. 259 (S. XX, c. 18, -0,28 m) era de același tip cu precedentul. Urna era o cană lucrată cu mâna, cu gura lipsă, acoperită cu fragmente dintr-un borcan decorat cu brâu alveolar și apucători. Nu avea inventar.

M. 260, (S. XX, c. 16, -0,12/0,37 m) poate fi considerat mormânt colectiv. Pe direcția SSE 130° - NNV 310° se înșirau mai multe vase sparte *in situ*, împreună cu oase calcinate, după cum urmează: fragmente dintr-o ceașcă sau căniță lucrată la roată, împreună cu un fragment de toartă lucrată cu mâna; o cană lucrată cu mâna, fără gât și toartă, conținând oase calcinate în cantitate mare; oase calcinate împrăștiate pe sol; un vas lucrat la roată cu corpul globular, două torți orizontale pe umăr gât cilindric și buza evazată (*hydrie* sau *crater*), conținând oase calcinate în cantitate mică și acoperită cu fragmente dintr-un borcan lucrat cu mâna, alte oase calcinate, fragmente de capac discoidal și de la alte vase lucrate cu mâna, dispuse la S de vasul-urnă. Sub acestea din urmă a apărut un obiect de fier corodat,

fragmentar. Avem aici în primul rând un mormânt cu oasele depuse pe sol și vase de ofrandă, în groapă alungită, în care au fost depuse și două urne: cana și *crater*-ul (*hydria*) acoperită cu un borcan. Analiza oaselor calcinate ar putea eventual stabili câți indivizi erau depuși în acest mormânt.

M. 261 (S. XXI, c. 6, -0,2/0,38 m) era de incinerare cu urnă, probabil *cenotaf*. „Urna” era un vas pântecos, cu corp globular și gura arcuită spre exterior, prevăzut pe diam. maxim cu două torți orizontale și două aplicații în forma literei S (șarpe). Vasul nu avea capac, în schimb stătea pe două fragmente mari de castron lucrat cu mâna, cu gura lată, slab arcuită spre interior. Cioburile nu se întregeau. Oase calcinate nu au apărut, cu excepția unui fragment găsit la partea superioară, probabil purtat. Nu avea alt inventar. Ar putea fi vorba și de o groapă de ofrandă, dar în apropiere nu se găsea nici un mormânt.

M. 263 (S. XX, c. 16-17, -0,4/0,76 m) a fost discutat mai sus (p. 10). Era de tipul cu osemintele depuse direct pe sol și vase de ofrandă. *Orientare*: SSE 130° - NNV 310°. Primul vas, așezat în partea de NNV era o oală cu două torți orizontale sub diametrul maxim, decorată pe o parte cu o „potcoavă” în relief. Vasul era culcat cu gura spre E. Mai spre SE s-au găsit oase calcinate, unele la -0,4/0,45 m, altele de la -0,6/0,76 m. Între vas și oasele calcinate, pe partea de E a gropii, au fost găsite amprente de lemn, carbonizate, formând o bandă subțire, continuă precum și granule de ocru roșu. În gruparea de mai jos a apărut și un obiect de bronz, deformat de foc. La SSE de oase a apărut un castron decorat în afara gurii cu 4 „coaste” în relief. Lungimea totală a grupării era de cca. -2,6 m, ceea ce se încadrează printre lungimile unor asemenea gropi de morminte. Nu este exclusă nici suprapunerea a două morminte, aparținând aceleiași familii.

M. 265 (S. XXI, c. 1, -0,46 m) era de incinerare cu urnă. Forma gropii nu a fost identificată, dar era probabil cilindrică. Urna era o cană mare cu corp globular și gât vertical. Gâtul și toarta lipseau din vechime. Oasele calcinate ale unui adult umpleau jumătatea inferioară a vasului. Nu avea inventar.

M. 266 (S. XX, c. 15, -0,25/0,42 m) - mormânt de incinerare cu urnă și capac. Urna era un vas cu corpul globular, cu 2 torți orizontale și două apucători, lucrat cu mâna, acoperită cu un castron fragmentar, lucrat în aceeași tehnică și prevăzut cu apucători. Mai sus se afla un fragment mare de borcan cu brâu alveolar. Inventar: o amuletă de piatră având forma unui topor, găsită printre oasele din urnă. Mormântul suprapunea Gr. 105.

M. 268 (S. XX, c. 16, -0,35 m) consta dintr-o aglomerare de oase calcinate și câteva fragmente ceramice lucrate cu mâna. Împreună cu ele au mai ieșit două granule sferice de bronz. Nu au fost distinse forma gropii și nici indicii sigure ale existenței unei urne; cioburile au servit probabil pentru acoperirea oaselor calcinate.

M. 269 (S. XX-XXI, c. 14-15, -0,18/0,52 m) era format din două grupări. Prima a apărut la -0,18 m, în stratul arabil și era formată din fragmente de la trei vase, unele purtate la distanță: vas clopot decorat cu „potcoave” în relief, castron și strachină lucrate la roată. Lângă fragmentele de vas-clopot au ieșit câteva oase calcinate. Un fragment din castron a apărut la nivelul aglomerației inferioare de oase calcinate. Estimăm că este vorba de un singur mormânt, deranjat, de tipul cu oasele depuse pe sol și vase de ofrandă.

În afara mormintelor propriu-zise, alte descoperiri aparținând necropolei getice trebuie menționate și comentate. Este vorba de descoperirile izolate de fragmente de amfore. Asemenea fragmente, fără legătură aparentă cu vreun mormânt, au apărut de regulă la primul rând de cazma, în S. XIX, c. 5 (perete), S. XX, c. 2 (perete), c. 7 (două picioare și două torți, una thasiană cu ștampilă), S. XXI, c. 5-6 (trei picioare de amforă înfipite în pământ lângă ele un os calcinat). În campaniile precedente am mai întâlnit asemenea cazuri. Ele se aflau fie în gropi separate lângă un mormânt, fie înfipite alături de mormânt, fie serveau ca „marcaj” la partea superioară a unei gropi de mormânt². De data aceasta, ținând seama de caracteristicile actuale ale terenului, estimăm că în cele mai multe cazuri ele reprezintă urme ale unor morminte distruse (la fel și alte fragmente ceramice getice, găsite în strat). În privința picioarelor de amfore din S. XXI, c. 5-6, nu excludem posibilitatea ca ele să fie în apropierea unor morminte aflate mai spre V, mai ales că două din cele trei picioare au apărut în casetă. Să mai remarcăm și faptul că nici unul din picioarele de amfore nu aveau baza intactă, după cum nici vasele din mormintele descoperite în acest an nu se întregesc complet. Considerăm deci că pentru ceremoniile funerare au fost folosite vase scoase din uz, dacă nu cumva au fost chiar „ucise” ritual.

„Groapa hallstattiană” (Gr. 105 - S. XX, c. 15, -0,8/1,46) a început să fie vizibilă la adâncimea relativă de cca. -0,8 m, sub forma unei pete de formă neregulată de pământ brun. La partea superioară a zonei au apărut câteva fragmente ceramice provenind de la mai multe vase hallstattiene, unele cu decor canelat și imprimat, neîntregibile. La partea inferioară au apărut mai multe vase *in situ*. În partea de SE a gropii au fost descoperite, grupate, următoarele vase: o ceașcă de formă globulară decorată cu brâu alveolar, fundul unui vas clopot, un castron cu torți orizontale spart în două, cu jumătățile suprapuse, împreună cu multe cochilii de melci și scoici. Către centrul „gropii”, intrând cu baza în solul viu a apărut un vas întreg, cu corp globular prevăzut cu torți orizontale, gât cilindric și gura orizontală. Tot la baza „gropii” au ieșit și multe fragmente de cărbune de lemn. În partea de V, în marginea peretelui a fost găsită o aglomerare de oase calcinate. Stratigrafia zonei se prezintă sub forma unor straturi discontinue de pământ brun și brun-gălbui, atribuite inițial de noi unor galerii de animale. Apariția oaselor calcinate ne face să presupunem că avem de a face cu un mormânt (M. 273), dar nu cu unul în groapă ci poate cu unul tumular. Urmează ca în campania următoare să verificăm din nou profilul din S. XX și S. XXI (ultima secțiune nefiind terminată) pentru a stabili dacă putem vorbi într-adevăr de un tumul nivelat. În această situație, este posibil ca unele din mormintele getice descoperite în imediata apropiere și chiar deasupra „Gr. 105” să fie înmormântări secundare în acest tumul (M. 260, 266, 268, 269). Fragmentele ceramice hallstattiene găsite la partea superioară a „gropii” ar fi putut fi antrenate de pe terenul din jur cu prilejul ridicării tumulului.

Complexele Coslogeni.

Au fost descoperite cel puțin trei complexe aparținând epocii bronzului (cultura Coslogeni).

Gr. 104 (S. XX, c. 19) era de formă tronconică, cu diam. gurii de 1,25/1,3 m și al fundului de 1,68 m. În umplutură au apărut câteva oase de animale și fragmente ceramice. Pe fundul gropii era masată o mare cantitate de fragmente ceramice provenind în principal de la două vase: 1. un vas de provizii cu pereții groși, patru torți groase pe diametrul maxim și aplicații în formă de brăuri orizontale și oblice; 2. un vas cu pereții foarte groși (cca. 3 cm), de formă neprecizată încă,

dar probabil de tipul „copaie”, după descoperiri similare din anii precedenți.

Gr. 106 (S. XXII, c. 6-7) era de formă ovală în plan (0,7 x 0,6 m), puțin adâncă. La -0,45 m în ea a apărut un fragment spart dintr-un castron bitronconic, decorat cu creștături pe buză și umăr.

Gr. 108 (S. XXI c. 17) avea gura ovală în plan (1,15 x 1 m), trapezoidală în profil, fiind lărgită spre N. În umplutură au ieșit câteva fragmente ceramice și oase de animale, împreună cu granule de cărbune. Pe fundul gropii au apărut fragmente din mai multe categorii de vase, suprapuse de o pereche de tibii de bovidu.

Gr. 107 (S. XXI, c. 18-19) avea deschiderea la gură de 1,1 m și la fund de 1,25/1,35m. Deși a fost bine delimitată în plan, conținutul ei consta doar din câteva oase fragmentare de animale și 2-3 fragmente ceramice atipice. Atribuirea ei epocii bronzului este ipotetică.

În afara acestor complexe, în S. XXI și S. XII au mai apărut alte fragmente de borcan datând din epoca bronzului, unele decorate cu creștături pe gât și pe buză, altele fără decor. Aceasta ne duce la concluzia existenței anterioare în această zonă puternic afectată și a altor complexe din această perioadă.

Descoperiri neolitice

În campania anului 2001 au apărut câteva fragmente de vase neolitice, atipice, unul singur fiind decorat cu barbotină (în S. XX, c. 16, -0,2 m). Aceste cioburi indică existența în zonă a unor complexe neolitice, distruse odată cu eliminarea stratului arheologic.

Materialele arheologice descoperite au fost depozitate la Muzeul Județean Ialomița din Slobozia, pentru restaurare și conservare. Doar obiectele mărunte din metal, sticlă, os au fost aduse temporar la Institutul de Arheologie Vasile Pârvan pentru a fi studiate, unele și conservate. Ulterior ele vor reveni tot muzeului. Osemintele umane urmează a fi studiate de d-na Laurenția Georgescu. Documentația de șantier (planuri, relevee, fotografii) se află la Institutul de Arheologie Vasile Pârvan.

Nu se pune problema conservării *in situ* a descoperirilor arheologice, fiind vorba de un sit afectat de lucrări agricole și mecanice. O parte a inventarelor mormintelor descoperite precum și obiecte aparținând culturii Coslogeni vor fi prezentate în expoziția de bază a Muzeului Județean Ialomița, în curs de amenajare.

Planșa 107

Note:

1. Pentru stratigrafia generală a sitului și descoperirile anterioare vezi Cronica cercetărilor arheologice în România, Campania 2000, p. 232-235.
2. N. Conovici, Gh. Matei, *Materiale S. N.*, 1, 1999, p. 130.

Bibliografie:

- N. Conovici, Gh. Matei, *Necropola getică de la Stelnica-Grădiștea Mare (jud. Ialomița). Raport general pentru anii 1987-1996*, *Materiale și cercetări arheologice*, Serie nouă, I, 1999, p. 99-144.

Rezultatele parțiale ale săpăturilor au fost prezentate la sesiunile anuale de rapoarte arheologice, în mai multe comunicări științifice și au fost publicate succesiv în *Cronica cercetărilor arheologice din România*.

Résumé

Le lieu dit "Grădiștea-Mare" e situé dans l'interfluve du Danube nommé "Balta Borcei", au N du pont ferroviaire de Fetești-Cernavoda. Il a une superficie d'environ 15 ha et 0,50-2,00 m de hauteur. Les fouilles sont concentrés sur une nécropole gète du IVe -IIIe siècles av. J. -C. Dans le même endroit on a découvert des vestiges d'autres époques: du néolithique (civilisation de Boian), de l'époque du bronze récent (civilisation de Coslogeni), médiévales tardifs et modernes.

Les découvertes d'époque médiévale et moderne consistent en trois fosses et plusieurs trous de piliers marquant un enclos.

De la nécropole du IV-IIIe siècles av. J. -C. on a enregistré 23 tombes, dont 7 à inhumation, les autres à crémation. Les rituels observés et le mobilier funéraire sont similaires aux tombes découvertes auparavant. La plupart des complexes étaient dérangés par les labours et d'autres travaux mécaniques. La „Fosse 105”, considérée au début comme hallstattienne, c'e avérée comme tombe par la présence de plusieurs vases in situ et des ossements calcinés. On croit qu'il s'agit ici d'une tombe tumulaire, rasé.

De la civilisation de Coslogeni (époque du Bronze tardif) on a trouvé trois fosses, probablement cultuelles, contenant de la céramique et peu d'ossements d'animaux. De la couche néolithique on a trouvé des fragments céramique épars.

212. Stupini, com. Sânmihaiu de Câmpie, jud. Bistrița Năsăud

Punct: Fânațele Archiudului

Cod sit: 34529. 02

Colectiv: Corneliu Gaiu (CM Bistrița)

Stațiunea arheologică din punctul „Fânațele Archiudului” este situată în parte de N-E a Câmpiei Transilvaniei, pe o vale laterală a bazinului Lechinței, între localitățile Stupini și Brăteni. Așezarea, delimitată de pârâul Brătenilor la E și de valea Bânda spre S, este dispusă pe culmea prelungă cu orientare sudică de la intersecția celor două văi. O serie de mici terase și pâraie delimitează zonele locuite în antichitate. Cercetările arheologice, începute în anul 1995, s-au desfășurat de o parte și alta a pârâului ce străbate de la N la S situl. Cele două sectoare între care se interpune o zonă mlăștinoasă au fost notate cu A, cel din dreapta și B cel care ocupă terasa din stânga pârâului amintit.

În campania din anul 2001 în sectorul A au fost deschise patru suprafețe însumând o suprafață de 14 x 24 m situate la S de zona cercetată în anii precedenți. Stratigrafia în acest sector nu diferă prea mult de cea consemnată în campaniile anterioare, depunerile arheologice nefiind deranjate în vreme întru-cât terenul a fost folosit în permanență ca fânaș. Stratul arheologic pornește chiar de la baza humusului actual și conține depuneri sporadice și urme de locuire feudale timpurii (secolul IX). Sub acest nivel urmează nivelul consistent ce aparține locuirii romane; urmează un strat de depunere arheologică aparținând Hallstatt-ului timpuriu, cultura Gáva și la baza nivelului de locuire urme sporadice aparținând bronzului târziu (Wietenberg + Noua).

În afara materialelor apărute în strat au putut fi delimitate mai multe complexe de locuire: o locuință aparținând culturii

Gáva, două locuințe de epocă romană și patru locuințe feudale timpurii.

În sectorul B, profitând de rotația culturilor, a fost deschisă o secțiune marginală (S₃₁ 125 x 2 m), care a străbătut terasa de la V la E, pentru a obține o stratigrafie completă a locuirii din această parte a sitului. Ea a fost completată prin alte două suprafețe care au urmărit dezvelirea unor complexe intersectate de secțiune. Profilul obținut a evidențiat faptul că locuirea se oprește la marginile platoului, pantele mai accentuate care coboară pe cursurile de apă dinspre V și E nefiind preferate pentru locuire. Stratigrafic, sub humusul actual se află un nivel de locuire aparținând epocii romane cu o grosime medie de 0,40 - 0,50 m, urmat de un nivel de locuire din epoca bronzului care coboară până la 1-1,20 m. Fără a fi marcate de nivelele continue de locuire, au fost descoperite complexe de locuire și din alte epoci: neolitic, migrații și medievale timpurii.

Locuirea neolitică a fost semnalată prin două bordeie amplasate la capătul vestic al secțiunii. În umplutura complexelor a apărut o mare cantitate de material ceramic cu forme și decor specifice culturii Petrești.

Din așezarea Wietenberg merită menționat cuptorul de ars ceramică, distrus parțial de o groapă de provizii din epoca romană. Instalația era realizată sub forma unei nepi gropi în formă de căldare, cu pereții arși până la vitrifiere, în care erau așezate vasele, multe dintre ele deformate de foc. Formele înregistrate încadrează cuptorul în faza timpurie a culturii Wietenberg.

Așezarea de epocă romană cuprinde o fază din vremea provinciei și un orizont roman târziu care străpunge nivelul de locuire din sec. II -III. Din prima fază au fost intersectate și dezvelite parțial trei locuințe adâncite în pământ și șapte gropi de provizii. Materialul arheologic cuprinde formele comune ale ceramicii romane provinciale dar și vase de tradiție autohtonă lucrate cu mâna și la roată. Din inventarul metalic menționăm trei fibule din bronz aparținând unor tipuri diferite: cu corpul puternic profilat, în formă de T și cu corpul traforat. Inventarul locuințelor romane târzii se reduce la oale, străchini, vase de provizii, din pastă cenușie sau cenușiu-negricioasă aparținând celor două variante: zgrunțuroasă sau fină cu decor lustruit, alături de care se perpetuează tipurile ceramice romane provinciale.

Așezarea din secolul VI nu se întinde decât în sectorul B. Din cadrul acestei așezări au fost dezvelite complet sau doar interceptate în secțiune alte trei locuințe de tipul celor adâncite în pământ. În umplutura bordeielor apare un bogat material ceramic, fragmentar, constând din borcane, câni, vase de provizii lucrate la roată dintr-o pastă zgrunțuroasă cenușiu-negricioasă sau cenușiu gălbuie și într-o proporție mai redusă cele din pastă cenușiu fină cu decor lustruit, ceramică care se regăsește și-n așezarea din punctul „Vătaștină”.

Orizontul din sec. IX - X are o mare extensiune, locuirea cunoscând aceeași densitate și-n acest sector. Din cele trei locuințe aparținând acestui orizont, una a fost dezvelită în întregime, celelalte două fiind conturate doar în secțiune. Este vorba de locuințe adâncite în pământ cu vetre pietrar pe una din laturi cu un inventar restrâns, dar semnificativ. El constă din fragmente ceramice cărămizii și brun-roșcate lucrate la roată, decorate cu benzi de linii incizate, drepte și în val.

Urmează, ca în campaniile viitoare, să fie degajate toate complexele identificate și delimitate limitele așezării,

precum și urmărirea reporturilor de continuitate sau discontinuitate între orizonturile de locuire din primul mileniu.

213. Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călărași

Punct: Malu-Roșu

Cod sit: 104216. 03

Colectiv: Radian Andreescu - responsabil (MNIR), Cătălin Alexandru Lazăr-responsabil sector, Valentin Parnic, Vasile Oprea (MDJ Călărași)

Sultana-„Malu Roșu” reprezintă unul dintre cele mai importante situri eneolitice aparținând culturii Gumelnița descoperite pe teritoriul României. Așezarea de tip *tell* se afla la cca. 800 m S/S-E de satul Sultana, comuna Mănăstirea, județul Călărași, în punctul denumit „Malu Roșu”, pe terasa înaltă a lacului Mostiștea. Cea mai mare parte a așezării a fost erodată de apele lacului Mostiștea, astăzi păstrându-se doar un rest al ei cu diametrele de cca. 30 x 35 m, afectat în mare parte de cercetările din vechime.

Așezarea eneolitică de la Sultana-Malu Roșu. a fost primul sit gumelnițean care a făcut obiectul unor cercetări științifice în anii '20 ai secolului trecut. Ion Andrieșescu împreună cu Vladimir Dumitrescu au fost cei dintâi care au realizat o cercetare sistematică a sitului, relevând potențialul deosebit al acestuia. Ulterior, în anii 50 ai secolului trecut s-au făcut mai multe descoperiri întâmplătoare în urma unor cercetări de suprafață în zona *tell*-ului. După 1975 până la mijlocul anilor 80, așezarea a fost cercetată aproape în întregime, de un colectiv condus de Constantin Isăcescu și Cornel Hălcescu. Din păcate rezultatele acestor cercetări au rămas necunoscute. Se păstrează în schimb materialul arheologic care, prin originalitatea și spectaculozitatea sa face din Sultana un sit deosebit în cadrul epocii eneolitice. Din puținele date disponibile știm că nivelul cultural avea cca. 4 m grosime cuprinzând resturile celor trei faze de evoluție ale culturii Gumelnița A₁, A₂ și B₁, suprapuse de sporadice descoperiri aparținând culturii Cernavoda II.

Obiective: verificarea situației stratigrafice, verificarea existenței sistemului de protecție format din șanț și val de pământ, deschiderea unor suprafețe pentru identificarea unor complexe arheologice și cercetarea acestora, realizarea unei ridicări topografice a sitului.

Metodologie, rezultate. Pentru atingerea obiectivelor propuse în partea de N a sitului a fost deschisă o secțiune SI (6X6m) într-o zonă mai puțin afectată de vechile săpături. Cercetările au dus la descoperirea resturilor unei locuințe care va fi cercetată în campaniile viitoare. Pentru verificarea situației stratigrafice a fost începută taluzarea unei secțiuni săpate în anii 70 pe panta de S-V a așezării (SII), secțiune în care fuseseră surprinse șanțul și valul de apărare. Existența acestora precum și verificarea situației stratigrafice urmează a fi finalizate în campania următoare.

Materialul ceramic este fragmentar și destul de amestecat. Formele întâlnite sunt vasele bitronconice de diverse mărimi, străchini, castroane bitronconice, capace. Decorul variat constă în barbotină, incizii, mai rar pictură cu grafit, aplicații plastice, butoni, brâuri alveolate. Au mai fost descoperite o statueta fragmentară antropomorfă și una zoomorfă. Inventarul este completat de unelte din silex, corn și os. Încadrare cronologică: Gumelnița B1.

Planșa 108

Bibliografie:

1. Andrieșescu I, *Les fouilles de Sultana*, Dacia, I, 1924, p. 51-107; Isăcescu C., *Stațiunea eneolitică de la Sultana - com. Mănăstirea*, Documente recent descoperite și informații arheologice, București, 1984, p. 11-20; Isăcescu C., *Săpăturile de salvare de la Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călărași*, Cercetări Arheologice, VII, 1984, București, p. 27-42.

214. Sutoru, com. Zimbor, jud. Sălaj

Cod sit: 143183. 01

Colectiv: Constantin Ilieș (UBB Cluj, Departamentul Oradea), Sorin Cociș (IAIA Cluj), Felix Marcu (MNIT), Dan Tamba, Alexandru Matei (MJIA Zalău)

Finanțare: Departamentul Oradea al Facultății de Teologie Greco-Catolică, UBB Cluj, MCC, MJIA Zalău

Scopul cercetărilor din anul 2001 a fost identificarea castrului și a *vicus*-ului aferent. Au fost deschise trei secțiuni S1, S2 și S3 cu dimensiunile de 22 x 2 m, 20 x 1,5 m și 10 x 1,5 m, pe proprietățile domnilor Cornel Crișan, Nosa Gabor și Ioan Iepure.

Secțiunile se grupează în apropierea văii Căpușului, de-o parte și de alta a DN Zimbor-Cuzăplac.

S1

A fost deschisă în stânga drumului Zimbor-Cuzăplac, perpendiculară pe el, fiind orientată NV-SE. Dimensiunile inițiale au fost de 20 x 2 m după care a fost prelungită cu încă 2 m. Spre surprinderea noastră, au fost identificate, pe întreaga suprafață, straturi de depuneri aluvionare rezultate în urma numeroaselor inundații ale apei Almașului. Grosimea acestor depuneri este de cca. 1, 20 m. Sub aceste depuneri apare un nivel de pământ relativ compact, de culoare brună-neagră. Acest nivel este de asemenea, lipsit de material arheologic, conținând doar slabe urme de pigmenti. Primele urme arheologice apar la cca. 1,80 m adâncime, constând dintr-o dărâmătură din pietre de carieră și puțini bolovani de râu. Această dărâmătură provine de la două ziduri (Z1 și Z2) orientate SE-NE, fiind, astfel, perpendiculare pe secțiune.

Z1 - Are o lățime de 0,80 m, fiind surprins până la o adâncime de 0,75 m. Este construit din piatră de carieră cu dimensiuni de maximum 0,35-0,40 m, prinsă foarte bine cu mortar.

Z2 - Are o lățime de 0,90 m, și este construit în aceeași tehnică în care a fost realizat și zidul Z1.

Ambele ziduri sunt lucrate îngrijit.

Datorită faptului că pânda de apă freatică este destul de ridicată, săpătura nu a putut să fie finalizată. Astfel, s-au putut identifica doar următoarele elemente: - între cele două ziduri apare un nivel de locuire care are o formă ușor albiată, identificându-se doar capetele lui, din apropierea zidurilor. La S de Z1 apar resturile unei instalații de *hypocaust* și, în sfârșit, la N de Z2, între el și capătul de N al secțiunii, a fost identificat un strat de arsură. Nivelul de locuire dintre cele două ziduri se caracterizează printr-un lut bătătorit, de culoare gălbuie, cu slabe urme de arsură. Instalația de *hypocaust* a putut fi surprinsă pe o porțiune de doar 1 m. Cărămizile au dimensiuni de 0,60 x 0,60 m respectiv 0,20 x 0,20 m. S-a mai identificat o mică parte din podeaua de *cocciopesto*. La S de Z1, pe restul

suprafeței de 12 m, nu a mai fost identificat nimic, cu excepția unui nivel, destul de gros, de aluviune.

Materialul arheologic descoperit în S1 constă din două țigle cu ștampila N M O și două fragmente ceramice romane.

S2

A fost trasată paralel cu drumul actual, la cca. 2 m de el, având dimensiunile de 20 x 1,5 m.

Faza de epoca bronzului

Singurul element care aparține acestei faze este o groapă circulară cu diametru de 0,40 m, coborând până la o adâncime maximă de cca. 0,50 m. Din această groapă au fost recoltate câteva fragmente ceramice. Acestea provin de la vase cu pereți subțiri, realizate dintr-o pastă omogenă, conținând nisip fin și pietriș. Fragmentele se datează în epoca bronzului timpuriu.

Faza de lemn romană

În capătul de V al secțiunii, în dreptul metrului 18, a fost identificat șanțul de scoatere al unui perete de lemn și chirpic. Acesta apare ca o urmă mai închisă la culoare, cu urme de chirpici are, surprinsă aprox. perpendicular pe secțiune, fiind lată de 0,40 m. Cu certitudine, face parte dintr-o clădire de lemn, care continuă înspre V. Având în vedere chirpicul foarte înroșit, putem presupune că această structură a fost desființată la un moment dat prin incendiere. Pentru că nu a putut fi identificată o podea clară, presupunem că ea era alcătuită din pământ bătut. Peste această presupusă podea se află un strat gros de cca. 0,15 m din chirpici ars, provenit evident de la demolarea peretelui. Urme din acest chirpic au fost identificate și la E de perete, pe o suprafață de cca. 0,80 m.

Materialul corespunzător acestei faze este extrem de sărăcăcios, constând din fragmente ceramice romane atipice.

Faza de piatră - epoca romană

Aprox. de-a lungul secțiunii, între m 1,20-11,30, intrând parțial în profil, a fost surprins un zid de piatră denumit Z3. Este constituit din piatră de carieră, prinsă cu mortar, fiind asemănător zidurilor din S1, descrise mai sus. Grosimea maximă, surprinsă în dreptul metrului 11,40, este de 0,80 m. De această dată, a fost identificată și fundația zidului, constituită din pietre de râu de mici dimensiuni (max. 0,15 m). Aceasta pare să fie mai îngustă decât zidul propriu-zis. Face parte dintr-o clădire de mari dimensiuni, a cărei planimetrie nu se mai poate stabili din cauza construirii drumului actual (DN Zimbor-Cuzăplac).

Pe toată suprafața secțiunii, inclusiv deasupra acestui zid, se distinge un strat gros de maximum 0,80 m. Acest strat reprezintă un nivel de dărâmtură și, totodată, unul de locuire despre care se va discuta mai jos.

Materialul arheologic corespunzător fazei de piatră romane este reprezentat prin: *tegulae* ștampilate, ceramică, un opaiț, fragmente de sticlă, o monedă, un ac de păr de os, o bucată dintr-o tablă de bronz și un cui. Ștampilele de pe *tegulae*, sunt identice cu cele de pe *tegulae*-le descoperite în S1. Ceramica este relativ puțină, confecționată din pastă fină și semifină, de culoare roșiatică și brună.

Moneda reprezintă un sesterț având pe o parte chipul împăratului Filip Arabul, iar pe cealaltă personificarea Daciei (PROVINCIA DACIA).

Urme de locuire postromană

Nu s-a identificat un nivel clar de locuire, ci doar câteva fragmente ceramice și un vârf de săgeată. Fragmentele ceramice provin din două vase (oale) modelate la roata înceată. Sunt de culoare cărămizie și cenușie.

S3

Are dimensiunile de 10 x 1,5 m, fiind trasată în apropierea văii Căpușului, pe direcția V-E.

Nivelul de epoca bronzului

În dreptul metrului 7,30, la o adâncime de 1,50 m, a fost identificat un bordei. În interiorul acestuia s-au descoperit mai multe fragmente ceramice care reprezintă pereți de vase, groși de cca. 1-1,2 cm.

În ceea ce privește încadrarea cronologică, descoperirile din bordeiul B1 aparțin "unei etape finale a bronzului târziu și începutul primei epoci a fierului".

Prima fază de epocă romană

Este reprezentată prin trei gropi menajere, G1, G2, G3, și un bordei notat convențional cu B2. Gropile au diametrul de 0,50-0,60 m. Caracterul menajer este dovedit de forma lor și prin descoperirea în interiorul lor a câtorva fragmente ceramice. Bordeiul a fost surprins pe o lungime de 2,70 m, și pe o lățime de doar cca. 0,40 cm. Nu putem preciza dimensiunile exacte ale complexului deoarece limita lui de S intră în profilul secțiunii. Are o formă alveolată, adâncimea surprinsă fiind de cel mult 0,30 m. În interior au fost descoperite două fragmente ceramice romane atipice.

A doua fază de epocă romană

Din păcate, datorită ploilor abundente, în urma cărora profilele au fost spălate, nu s-a putut distinge delimitarea dintre cele două (?) faze romane. Existența a două faze pare să fie demonstrată de o lentilă compactă de mortar, descoperită în capătul de E al secțiunii.

Moneda descoperită se datează între 246-247 p. Chr. Fragmentele ceramice sporadice, din mortar și de pe întreaga suprafață a secțiunii, sunt, din nefericire, atipice.

În această zonă nu s-au mai identificat urme de locuire postromane. Deasupra nivelului roman se disting doar straturi succesive de aluviune.

Principala concluzie se referă la caracterul așezărilor identificate. Întrucât urmele de locuire din epoca bronzului sunt relativ izolate, identificându-se cu certitudine o singură locuință (bordeiul din S3), nu se poate preciza care era caracterul acestei așezări. Foarte probabil, este vorba de o așezare civilă.

Important este, însă, caracterul locuirii din epoca romană. Avem sau nu de-a face cu un castru roman? Una din certitudinile legate de această problemă este existența a două faze de locuire: una cu locuințe de chirpici și una cu clădire de piatră. Din păcate, elemente clare de datare există doar pentru cea de-a doua fază, cea cu clădiri (clădire) de piatră. Este vorba de monedele de la Filip Arabul, descoperite în S2 și S3. Așadar, locuința de chirpici din S2 este desființată, prin incendiere, cândva în secolul al III-lea. Era o structură rectangulară fără să se poată preciza cu exactitate ce tip de locuință reprezenta. Datorită orientării aleatorii a construcțiilor din "faza de lemn" (S2), precum și datorită existenței bordeiului din S3, nu se poate vorbi de un castru. Luând în considerare modul de construcție al zidurilor din S1, cât și din S2, nu este exclus ca ele să aparțină unei singure construcții de mari dimensiuni. Tocmai monumentalitatea acestei clădiri ne-a făcut să credem, la un moment dat, că ne aflăm în interiorul unui castru. Doar absența altor construcții (vezi S1 și S2), în această fază, ne îndeamnă, totuși să credem că nu ne aflăm într-un interior de castru. Nu este mai puțin adevărat că există și caste în care anumite zone - în special în *latera praetorii* - sunt lipsite de construcții. O astfel de clădire ar putea să reprezinte, într-un castru,

doar *principia* sau *praetorium*-ul. Dacă ar fi castru ar fi trebuit ca măcar în S3 să apară alte construcții tipice.

Plauzibilă este caracterizarea acestor locuințe și clădiri ca aparținând unei așezări civile. Problema este dacă această așezare reprezintă *vicus*-ul aferent castrului sau un alt *vicus*, ce nu depindea de castru. Caracterul militar sau apropierea de castru este certă, fiind demonstrată și prin descoperirea a numeroase țigle cu ștampila *numerus*-ului amintit. De asemenea, o construcție cu ziduri masive din piatră cum este cea descrisă, nu și-ar justifica prezența într-o așezare civilă, numai dacă nu reprezenta termele militare sau o *mansio*. Ca urmare, este foarte probabil că ne găsim în apropierea unui castru. Dar, impedimentul major în identificarea castrului derivă din faptul că poziția topografică nu este cea mai potrivită.

215. Șimleu Silvaniei, jud. Sălaj

Punct: *Observator*

Cod: sit: 139893.01

Colectiv: Horea Pop - responsabil, Ioan Bejinariu, Dan Băcucț Crișan, Sanda Băcucț Crișan (MJIA Zalău).

Cunoscut în literatura istorică de specialitate datorită descoperirii, în anul 1964, a unui tezaur de monede grecești de tip Dyrhachium, punctul *Observator* este amplasat pe platourile superioare ale *Măgurii Șimleului*, complex de dealuri situat la N de orașul Șimleu Silvaniei. În urma unor cercetări de teren de la începutul anilor 90 în acest punct a fost identificată o așezare fortificată hallstattană cu suprafața de aprox. 35 ha, cu un plan adaptat configurației terenului. Vechea fortificație hallstattană (sec. X-VII a. Chr.) a fost refolosită în mai multe rânduri și în maniere diferite în epoca dacică (sec. I a. Chr.) și în evul mediu timpuriu (sec. VIII-X p. Chr.).

Debutul unui amplu plan de cercetare a complexului de locuire din spațiul *Măgurii Șimleului* cât și intenția de a lămuri evoluția cronologică a fortificației de la *Observator* a impus deschiderea unui șantier de lungă durată în acest punct.

a) anterioare: Până în prezent s-au desfășurat șase campanii de săpături arheologice (1994, 1995, 1996, 1999, 2000) prin 11 secțiuni de verificare: S. 1/1994-magistrală (227/2 m orientată S-N, de la m 197 la 227 având lățimea de 3 m, iar de la m 227 la 247 de 1,5 m), S. 2/1994 (10/2 m orientată S-N), S. 3/1994 (27/1,5 m orientată E-V), S. 1/1995 (16/2 m orientată S-N), S. 1/1996 (35/1,5 m orientată aprox. V-E), S. 1/1999 (14/2 m, orientată S-N), S. 1/2000 (42/1,5 m, orientată aprox. NNW-SSE), S. 2/2000 (18/1,5 m, orientată aprox. S-N), S. 3/2000 (11/2 m, orientată S-N), casele: C. 1/1999 și C. 2/1999 (8/3,5 m, respectiv 8/2,5 m, orientate S-N), S. 1/2001 (50/1,5 m, orientată aprox. S-N), S. 2/2001 (22/1,5 m, orientată aprox. S-N), care au decopertat 969,5 m² din sit în care au apărut 112 gropi de provizii, rituale și menajere (54 preistorice, 58 dacice), 23 locuințe (14 preistorice, 9 dacice), 9 cuptoare (6 dacice, 3 preistorice) și 7 vetre (4 dacice, 3 preistorice). Au fost surprinse, deocamdată, patru elemente dacice de fortificație, constând în șanțuri masive, prevăzute cu valuri cu palisade, care separă cca. 10 ha din zona mai înaltă a fortificației hallstattiene. Cele trei valuri sugerează faze de extindere a spațiului fortificat. Valul intermediar a fost dezafectat la o dată greu de precizat, pe când celelalte două au funcționat până la momentul părăsirii zonei (începutul sec. I p. Chr.), suferind însă ajustări în timp.

b) Campania anului 2001 (desfășurată în perioada 9 iulie-1 august) a vizat cele mai nordice elemente ale amenajărilor artificiale cu val continuu, dar și completarea rezultatelor obținute în anul 1999 în sectorul final nordic al magistralei S. 1/1994. Au fost trasate trei secțiuni (S. 1 și S. 2/2001- responsabil de sector H. Pop și prelungirea magistralei S. 1/1994 - responsabil de sector I. Bejinariu) prin care au fost decopertați 136,5 m², excavându-se cel puțin 150 mc.

Secțiunea S. 1/2001 a urmărit cercetarea elementelor de fortificație de la extremitatea nordică a platoului *Observator*, în zona în care fortificația hallstattană melcată cunoaște o extindere realizată într-o altă manieră, doar cu val și șanț. Secțiunea a avut dimensiunile de 50 x 1,5 m și orientarea aprox. S-N. În acest sector este vizibilă la suprafață existența unei terase ce înconjoară platoul superior.

Între m 0 și m 8 stânca apare la mică adâncime, secțiunea fiind practică pe panta ce separă două segmente ale teraselor melcate hallstattiene. Nu au fost surprinse urme ale parapetului care susținea terasa superioară decât abia la m 9 unde a fost golită o groapă de stâlp cu diametrul de 0,6 m adâncă de 0,35 m față de nivelul stâncii sterile.

Alături de această groapă de stâlp au mai fost identificate și altele mai mici (7 la număr) care pot fi puse în relație cu parapetul amintit. Între m 10,5 - 16 au fost surprinse urmele a două amenajări dacice de locuit, un colț de locuință poligonală și o altă locuință de suprafață cu vatră de foc detectată între m 12 - 15,5. Între m 16,5 - 19 a fost surprinsă o aglomerare de pietre locale (micașist) provenind foarte probabil de la o amenajare defensivă dacică practică exact pe valul mai vechi hallstattan. Fața acestei palisade simple cu piatră și pământ în spate, a fost vizibilă la m 20. Fortificația nu a fost dotată cu șanț, probabil datorită diferenței de nivel mari între palisadă și zona șanțului hallstattan. Mai mult, în acest sector (m 32-50), în epoca dacică a fost practică o nivelare variabilă ca grosime (0,2-0,4 m).

Nivelul dacic suprapune, fără a deranja prea mult straturile inferioare, amenajările de terasare, fortificare și locuire hallstattiene. Pentru realizarea terasei melcate, în sectorul investigat, mai precis în buza terasei se poate constata prezența unor straturi succesive de rocă sfărâmată de diferite dimensiuni, lut și pământ din nivele anterioare, toate ajungând la o grosime maximă de 1 - 1,3 m, pe o lungime de 5 - 6 m, presupunând un efort considerabil pentru realizatorii acestei amenajări. Pe panta ce separă acum șanțul fortificației (săpat la 6 m diferență inferioară de nivel față de nivelul terasei, lat de 4 m la gură și de 2,2 m la fund, adânc 0,8 m) de terasa amintită, au fost descoperite două gropi masive de stâlpi, care cu siguranță făceau parte din parapetul-fortificație care sprijinea terasa. În spatele elementelor defensive, rămășițele acestora, scurse în șanț, au fost descoperite urmele construcțiilor civile destinate locuirii umane. Materialele ceramice bogate, cât și urmele unui cuptor sugerează o locuire intensă în spatele drumului de rond al fortificației preistorice. Incendierea acesteia impune un asemenea final și fortificației care o proteja. Dezafectarea fortificației a permis ulterior, când locuirea fortificată s-a extins în afara amenajării melcate, să se locuiască chiar în vechiul șanț colmatat intenționat (m 38-42, locuință cu groapă și vatră de foc, cuptor) și în afara acestuia (m 42-50), locuință hallstattană cu groapă, cuptor și locuință

poligonală dacică din care a fost surprins doar un colț). Ulterior, în Latène, la baza valului hallstattian, este practică în panta cruțată în micașist o îndreptare de 4 m pe care au fost surprinse urme de stâlpi (4) și o grindă-talpă transversală care pot proveni de la o palisadă complexă lată de 3 m. Umplutura acestei amenajări suprapune și locuirea hallstattiană ulterioară din șanț, dar este acoperită de nivelarea dacică ulterioară amintită.

Secțiunea S. 2/2001 a fost trasată la extremitatea nordică a așezării fortificate hallstattiene cu val continuu. Secțiunea S. 2/2001, lungă de 22 m, lată de 1,5 m, orientată aprox. S - N, a avut ca scop investigarea elementelor defensive care blocau accesul spre cota maximă a Măgurii dinspre N.

În urma acestei investigații arheologice s-a putut constata prezența a patru faze preistorice de amenajare a terenului. În cea dintâi este realizată o nivelare cu rocă sfărâmată și puține fragmente ceramice de epoca bronzului. Nivelarea a avut ca scop îndreptarea terenului și realizarea patului fortificației. Aceasta a fost realizată din două rânduri de stâlpi (așezați aproape unul lângă celălalt) paralele, dispuse la 0,5 m distanță unul de celălalt (m 9-10). Stâlpii aveau un diam. de 0,2 m. Între acești doi paramenți și în fața construcției a fost bătut lut cu rocă sfărâmată. Paramenții erau legați între ei cu bărne transversale transformate în cenușă la incendierea palisadei. Construcția defensivă avea o lățime de 1 m, înălțimea păstrată fiind de 0,8 m, aceasta fiind de fapt partea îngropată a fortificației (fundăția). Incendierea violentă a acesteia a înroșit lutul din emplecton și din bermă (m 10 - 11), din stâlpii de lemn rămânând doar mici porțiuni de lemn ars. În spatele acestei palisade au fost identificate urme de locuire (m 2,5 - 6,5) groapă și o posibilă locuință adâncită. Șanțul acestei faze de fortificare a fost săpat la baza unei pante lungi de 5 m, între m 15 - 18,6, având o adâncime de 0,9 m față de umărul acestuia. Cu o formă alveolată, fundul șanțului se află la o diferență de nivel inferioară de 3 m, față de baza palisadei.

Cea de-a doua fază de fortificare surprinsă este realizată pe nivelarea resturilor celei dintâi, utilizând ca bermă exact partea superioară a vechii palisade arse la roșu. De această dată a fost utilizat sistemul gardurilor cu împletitură de nuiele. Fața acestei construcții a fost surprinsă la m 9, păstrată pe o înălțime de 0,5 m. În spatele acesteia, pe o lungime de 5-6 m și o grosime de până la 1 m au fost descoperite urmele incendiate și prăbușite ale structurii palisadei care pare să nu fi avut mai mult de 2 m lățime. Această nouă fază refolosește parțial și șanțul mai vechi, de astă dată cu dimensiuni ceva mai modeste (deschidere 2,5 m, adâncime 0,9 m).

Cea de-a treia fază de amenajare a locului o constituie de fapt o nivelare a rămășițelor fortificației descrise anterior și suprapunerea acestora cu un strat de steril nivelat peste care a fost depus un strat de pământ maroniu cu materiale arheologice. Acest din urmă strat constituie o constantă atât pe val cât și în spatele acestuia și în șanțul fortificației, pe care îl colmatează complet.

Cea de-a patra fază de amenajare este de fapt o locuire hallstattiană ulterioară celor prezentate înainte, concretizată printr-un nivel (groapă și o posibilă locuință) adosat în spatele valului dezafectat deja demult timp.

Secțiunea S. I/1994 prelungirea din 2001- lungă de 19 m și lată de 1,5 m. Prin această prelungire am urmărit să completăm datele despre amenajările defensive în acest sector. În 1999 am constatat că în fața palisadei-parapet hallstattiene (cercetată în 1996) exista o terasă antropogenă cu locuințe și gropi, terasă locuită și ulterior în epoca dacică.

În campania anului 2001 am prelungit secțiunea peste buza terasei și pe pantă. Între capătul din 1999 al secțiunii și prelungire am lăsat un martor lat de 1 m din rațiuni practice (pământul de umplere nu era suficient de tasat). În 1999 pe ultimii 3 m ai secțiunii nu am surprins complexe, ci doar nivelul hallstattian ce suprapune mai multe straturi de nivelare. Între m 228 - 230,4 (la marginea terasei) s-a conturat într-o nivelare realizată din rocă sfărâmată o amenajare cu o umplură de culoare cenușiu-deschis. Excavând această amenajare am descoperit o fibulă din fier dacică, iar pe fundul ei a apărut un fragment ceramic dacic, elemente importante în stabilirea perioadei în care a fost realizată amenajarea respectivă.

În nivelarea cu rocă sfărâmată, chiar în zona unde se termină, pe buza terasei, s-au conturat două alveolări de formă alungită ce se adâncesc față de acest nivel cu 0,15 - 0,4 m.

Mai departe, pe pantă, stratigrafia surprinsă constă dintr-un nivel negru compact cu ceramică hallstattiană ce se află sub humusul actual. Acest nivel suprapune un nivel maroniu-lutos în care apar rulate materiale din prima epocă a fierului și din bronzul târziu. Sub acest ultim nivel la 0,8/1 m adâncime apare sterilul. Între m 239,4 - 242,1 secțiunea a intersectat traseul unui șanț săpat în nivelul maroniu-lutos. Deschiderea la gură a șanțului este în această zonă de max. 2,7 - 2,8 m, iar spre fund de cca. 1 m. Adâncimea de la nivelul de conturare este de max. 1,5 m. În umplutura șanțului cu aspect unitar, compact au apărut doar materiale hallstattiene. Pe fundul șanțului apare o lentilă din rocă sfărâmată grosă de 0,5 m în care au apărut materiale similare. Probabil cele două alveolări surprinse pe buza terasei reprezintă resturi ale amenajării defensive hallstattiene căreia îi aparține acest șanț. Din păcate amenajarea de perioadă dacică din acest sector a distrus alte urme ale fortificației hallstattiene în zona cercetată.

Se pare că la un anumit moment această linie defensivă a fost abandonată și șanțul este umplut intenționat, iar umărul său exterior este parțial dislocat în favoarea unei amenajări datând tot din prima epocă a fierului. Resturile acestei amenajări, surprinse doar parțial, au apărut între m 243-246. Datorită faptului că în acest sector au apărut 3 tipare întregi și fragmentare, lespezi de gresie arsă, mult cărbune și ceramică credem că în această zonă a funcționat un atelier metalurgic. Atelierul a avut două faze. Din faza veche s-au păstrat doar urmele unor gropi de stâlpi peste care s-a așternut o nivelare grosă de cca. 0,2 m, vizibilă foarte bine mai ales în profilul estic printr-un strat galben-lutos. Această nivelare care constituie podina fazei recente a atelierului este străpunsă de gropile de stâlpi corespunzătoare acestei faze. Într-o alveolare săpată în această nivelare a apărut o parte dintr-un schelet uman (probabil copil). Este vorba despre partea de la bazin până la genunchi a unui schelet cu oasele aflate în conexiune anatomică. Credem că este vorba despre o depunere rituală pentru fondarea acestei construcții care prin activitatea desfășurată în incinta sa avea evident o semnificație superioară față de locuințe.

Materialul arheologic recoltat în această campanie este deosebit de bogat, pentru Hallstatt, datorită concentrării atenției colectivului asupra unui segment al sitului foarte important din punct de vedere istoric și arheologic vizând latura militară, defensivă a amenajărilor preistorice. A fost recoltată o cantitate apreciabilă de material ceramic preistoric întregibil, mosorașe și idoli

hallstattieni. Materialul metalic, exclusiv feros, aparține epocii dacice fiind reprezentat de o fibulă întregă și un vârf de săgeată.

6. Obiectivele cercetării viitoare: Complexitatea și importanța istorică a fortificațiilor și locuirilor umane, într-o succesiune aproape neîntreruptă timp de șase mii de ani, obligă la continuarea cercetărilor arheologice sistematice la Șimleu Silvaniei, pe Măgură, la cota maximă în punctul Observator. Aflate, deocamdată, în stadiul de sondaje ample, datorită conjuncturilor economice contemporane nefavorabile și a condițiilor concrete locale determinate de accesul anevoios, sursele sărace de apă, lipsa curentului electric, dar mai ales de absența unei baze arheologice stabile (compensate temporar de bunăvoința conducerii Ocolului Silvic Șimleu Silvaniei care ne-a facilitat găzduirea într-un imobil forestier amplasat în interiorul sitului) colectivul șantierului arheologic Șimleu Silvaniei-Observator se confruntă cu sumbra perspectivă a suspendării lucrărilor de cercetare a uneia dintre cele mai importante rezervații arheologice din Transilvania. Necesitatea realizării unei ridicări topografice devine acută, dar în actualele condiții economice și la suprafața mare luată în calcul acest deziderat rămâne doar la stadiul de intenție.

Desfășurată sub forma unei tabere arheologice cu elevi și studenți (unica formă posibilă pentru acest important punct arheologic) campania anului 2001 a resimțit nevoia unui sprijin financiar mai consistent necesar unei abordări mai ample, deci de mai mare anvergură, a fenomenului tracic, dacic și românesc de la Șimleu Silvaniei Observator.

Bibliografie:

1. *Șantierul arheologic Șimleu Silvaniei*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice*, Cluj Napoca, 1995, 87-90;
2. *The Dacian and Preistoric Fortresses and Dwellings from the Knoll of Șimleu, Șimleu Silvaniei, Sălaj County*, în *The Tracian World at the Crossroads of Civilisations*, București, 1996, 323-324;
3. *Șantierul arheologic Șimleu Silvaniei-Observator*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice*, Campania 1996, București, 1997, 60-61;
4. *Șantierul arheologic Șimleu Silvaniei-Observator*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice*, Vaslui, 1999;
5. *Șantierul arheologic Șimleu Silvaniei-Observator*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice*, Deva, 2000, 102-103;
6. *Șantierul arheologic Șimleu Silvaniei-Observator. Fortificațiile și așezările preistorice și dacice*, Zalău, 2000 (pliant promoțional),
7. *Șantierul arheologic Șimleu Silvaniei-Observator*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice*, Suceava, 2001, 243-245.

216. Șoimeni (Ciomortan), com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita

Punct: „Vărdomb/Dealul Cetății/Dâmbul Cetății”

Cod sit: 83400. 01

Colectiv: Valeriu Căvruc - responsabil, Dan Buzea (MCR), Gheorghe Lazarovici (MNIT).

În perioada 20 iulie - 20 octombrie 2001 au fost continuate săpăturile arheologice în așezarea Păuleni (Ciomortan), din apropierea satului Șoimeni (Csikcsomortán). S-a făcut ridicarea topografică. Săpăturile s-au desfășurat în sectorul estic al sitului. Au fost continuate cercetările în suprafața deschisă în campania din a. 2000, în c. A,B,C,D/4-

12 și E,F/4-6. S. I a fost extinsă spre E, prin c. G,H,I,K/1-3, G,H,I,K,L,M/4-8 și C,D/12-14. Pentru cercetarea șantului nordic de apărare, au fost continuat lucrările în c. A/18-20. În scopul cercetării caracterului fortificării așezării din partea sudică, au fost reluate lucrările în carourile A/1'-15'.

ENEOLITIC. În c. A-D/4-10 au fost cercetate urmele unor complexe eneolitice: L. 5, L. 6, L. 11 și L. 12.

L. 5 (c. B,C/9,10, A,B/11-13). A fost cercetată doar partea de S a locuinței, în zona peretelui de S; aici au apărut materiale ceramice, printre care se remarcă o fructieră-suport cu două orificii pe picior, aflată în situ pe podea. Fructiera a fost decorată pe fondul roșu cu motive spiralice în alb. Peretele de V a fost surprins pe lungime de 3,5 m. Acesta a fost alcătuit din argilă locală, amestecată cu pietriș.

L. 5A (c. A,B/7,8; C/8; A,B/9; B/10). Cercetată parțial. După toate probabilitățile, construcția a fost ridicată la scurt timp după L. 5. O parte din stâlpi de la peretele de N-E au fost adosați peretelui de S-V a L. 5. Au fost descoperite puține fragmente de lipitură. S-a constatat că la ridicarea pereților s-a folosit ca sprijin peretele L. 5. Lângă acesta au fost înfipti pari, groși de 10-14 cm. Podeaua, construită pe o structură din bârne groase, pare să fi fost parțial suspendată. Pe podea au fost descoperite vase *in situ*.

1. Inventarul cuprinde vase întregi sau întregibile, dar și fragmente ceramice aruncate peste urmele construcției, dovadă că locuința, a fost folosită, o anumită perioadă, pentru depozitarea unor resturi menajere. Separarea inventarului inițial de cel secundar nu a fost totdeauna posibilă.

Piese

Trei piese de cupru: 1 ac, 1 vârf de ac, 1 pumnal de dimensiuni mici (L=8,8 cm).

Plastica: 1 idol cu corpul conic și brațele în formă de cruce; 1 braț de idol decorat cu linii incizate; fragmente de idoli zoomorfi și antropomorfi, 2 fragmente de picior de altăraș de dimensiuni mici; o "rondea" lucrată dintr-o pastă cu multă pleavă în compoziție.

Piese din piatră cioplită: o lamă de obsidian, retușată pe ambele fețe, un "cuțit" de silex cenușiu-negricios, retușat pe ambele fețe, o lamă de silex cenușiu cu retușe fine, 1 vârf de lamă confecționată din cornean de culoare cenușie.

În perimetrul construcției, în gropi de cârțiță, au fost descoperite și câteva fragmente ceramice aparținând culturii Coțofeni, ornamentate cu incizii în forma "ramurilor de brad", benzi umplute cu incizii oblice, împunsături realizate cu unghia, și 1 fragment ornamentat cu "boabe de linte". Tot din acest nivel, provine 1 fragment de vas ceramic confecționat din pastă fină, de culoare cenușiu-închisă, ornamentat cu linii unghiulare realizate prin tehnica "împunsăturilor succesive".

Inventarul ceramic de tip Ariușd. Au fost descoperite cca. 25 vase, sparte, dintre care menționăm: o lingură-polonic pictată; o oală cu corp sferic, canelată, pictată cu motive unghiulare și arcuiri, de culoare albă pe fond roșu; un suport miniatural, de formă cilindrică; un vas de provizii, cu pereții arcuiți, ornamentat pe exterior, sub buză, cu un șir de ciupituri, cu doi butoni și două toarte dispuse simetric pe corp; o cană, cu perforații sub buză, cu pereții ușor arcuiți și buza trasă spre interior; un vas tronconic sau capac; un pahar miniatural, de formă tronconică cu fundul ușor rotunjit; 2 vase de provizii decorate cu barbotină.

L. 6. (c. B/4, A,B,C/5; B,C/6). Dimensiunile locuinței erau de cca. 4,30/4,90 x 3,70/4,10 m. Disponerea gropilor de stâlpi și alte resturi sugerează că această construcție avea pereții din lemn, unele gropi țineau de structura de bază, iar altele, probabil de amenajările interioare.

Materialul ceramic cuprinde: 2 vase confecționate din pastă fină: o cupă cu fundul sferic și o oală cu corpul sferic și marginea trasă spre interior, având pe umăr proeminențe, perforate vertical; 2 oale-castron, din pastă grosieră, ornamentate în stilul "C"; multe fragmente de aspect comun. Remarcăm lipsa ceramicii pictate din inventarul acestei locuințe, ceea ce indică o etapă de retardare. Locuința a fost afectată de locuirea Ciomortan-Costișa și de o groapă Wietenberg (Gr. 4).

L. 11 (c. C,D/4 și D/5). Perimetrul locuinței a fost marcat de mai multe gropi de stâlp care au perforat stratul subțire de cultură din perioada L. 5. Contur nesigur.

L. 12 (c. D/5,6). Cea mai mare parte din ea se află în zona încă necercetată (c. E,F/6,7).

Materialul arheologic din stratul de cultură.

Unelte șlefuite: 1 topor de tip calapod, confecționat dintr-o rocă gălbuie, bine șlefuit, cu perforație de înmănușare la mijloc.

Unelte de corn și os: 2 dalte din corn, fragmentare; 1 străpungător de os; 2 spatule, 1 os tubular tăiat longitudinal.

Concluzii. Locuințele par să fi fost ridicate în mai multe perioade. Unele complexe conțin materiale mai timpurii decât L. 5, altele mai târzii sau contemporane cu L. 5A. Materialul din complexele târzii indică un proces de involuție. Ceramica cu pictura albă și alte materiale caracteristice din L. 5 se încadrează în etapa A₂ a culturii Cucuteni, în timp ce materialul ceramic din locuința 5A aparține fazei A₃. L. 6, având în vedere lipsa ceramicii pictate, marchează probabil o fază în retardare, după A₃.

EPOCA BRONZULUI

Valul are structura complexă și cuprinde: urme de substructură din stâlpi, mai multe depuneri succesive de pământ, urme de palisadă și un „gard” interior. Spre deosebire de aprecierea anterioară, conform căreia depunerile din val nu au valențe cronologice semnificative, observațiile din ultima campanie arată că ele reflectă faze de ridicare și funcționare a valului și corespund diferitor niveluri de locuire. Primul nivel al valului constă din lut galben bătătorit. Acest nivel al valului, în zona de unde pleacă panta interioară a acestuia, a fost suprapus de o vatră-rug, pe care se afla 1 fragmente ceramic de tip Coțofeni. Al doilea nivel al valului, pe de o parte, suprapune câteva ruguri asociate cu un număr redus de fragmente ceramice Coțofeni, precum și un nivel din care provin câteva fragmente ceramice de tip Ciomortan, iar pe de altă parte, este perforat de L. 7a. Celui de-al doilea nivel al valului îi corespund și urmele unui „gard” surprins sub L. 7a în car. A/8, A/7, C/7, D/7. Acesta se prezenta sub forma unui șanț lat de 0,4-0,5 m, în cuprinsul căruia s-au observat pete circulare cu diametru de cca. 0,15 - 0,2 m, dispuse una lângă alta, cu umplutura identică cu cea a valului - după toate probabilitățile urme de stâlpi. „Gardul” marca limita interioară a celui de-al doilea nivel al valului. Acestuia din urmă îi aparține și complexul 13.

Observațiile de mai sus fac posibilă atribuirea primului nivel al valului locuirii Coțofeni, ulterioară celei descoperită sub primul val (a se vedea rezultatele cercetării din campania a. 2000). Fără să excludem poziția secundară a fragmentelor ceramice Coțofeni din nivelul ce corespunde primului val, precizăm că unul dintre ele era decorat prin împunsături succesive, tehnica ce apare în cadrul acestei culturi doar din

faza a 2-a. Se constată totodată că la Păuleni sunt, cel puțin, două niveluri de locuire aparținând culturii Costișa-Ciomortan: înainte și după ridicarea celui de-al doilea nivel al valului.

Al treilea nivel al valului reprezintă, probabil, rezultatul reamenajării din perioada locuirii Wietenberg. În ceea ce privește stratul superior al valului, sunt două posibilități: el reprezintă, fie urmarea alunecării pământului de pe coama valului, fie urme de amenajare din perioada dacică (în cuprinsul așezării au fost descoperite fragmente ceramice izolate de factura dacică).

În suprafața din panta interioară a valului, în c. I,K/5,6, pe fundalul umpluturii valului, au apărut două dungii drepte, alăturate, late de 0,6-0,8 și 1-1,5 m, dispuse aprox. perpendicular pe direcția valului. Ambele au fost secționare de locuințele culturii Wietenberg. Întrucât cercetările din campania a. 2001 s-au oprit la acest nivel, nu putem preciza rostul acestor dungii, presupunem însă, că ele reprezintă urme de structură de lemn a valului. În c. L,M/4-6, sub coama valului a fost surprins un șanț îngust, probabil de la palisadă.

la marginea de S a așezării, în c. A/8'-9' și A/13'-14', pe panta accentuată a dealului, au fost urmărite două rânduri de pietre, iar în c. A/9'-10', gropi de stâlpi; la N de acestea au fost surprinse două șanțuri mici, urme ce arată că în partea de S, așezarea a fost apărată de construcții mai modeste.

Șanțul nordic de apărare a fost cercetat în c. A/18,19,20. S-a constatat că acesta avea lățimea de 1,6 m la gură și adâncimea de 1,6 m de la suprafața terenului (dimensiuni diminuate probabil de nivelarea drumului ce trece peste șanț). În partea de jos a umpluturii șanțului a fost descoperit 1 fragmente ceramic de certă factură Ciomortan.

L. 7a descoperită în campania din a. 2000 în panta internă a valului de apărare, a fost cercetată definitiv. L. 7a era suprapusă de L. 7 (aparținând culturii Wietenberg) și reprezenta groapa ovală de 3,5 x 2 m, adâncă până la 0,3 m, înconjurată de 14 gropi de stâlpi. În umplutura complexului a fost descoperită ceramica de tip Ciomortan, fragmente de oase de animale și câteva fragmente de oase umane.

Urme de locuire post-eneolitice de sub val. După ce a fost îndepărtată umplutura valului de sub L. 7a, în c. B/8,9, au fost găsite câteva fragmente ceramice de tip Ciomortan, de categorie grosieră, unele cu suprafața striată. La cca. 2 m N-E de acest loc, în c. C,D/8, între primul și al doilea nivel al valului, au fost descoperite 4 ruguri alăturate, și câteva fragmente ceramice de tip Coțofeni. Unul dintre ruguri, situat mai la N, în c. C/10, „urca” pe primul nivel al valului.

Complexul 13 reprezintă un culoar care traversează valul. În campania din a. 2001 s-a constatat că acesta se extinde și la N de coama valului. La cca. 1,8 m N de coamă, el se lărgeste și se unește cu un rând de gropi de stâlpi dispuse paralel cu linia valului. Culoarul a fost amenajat într-o fază în care se ridica al doilea nivel al valului. De ambele părți, culoarul a fost flancat de pari sau stâlpi, iar în partea sa de E au fost surprinse urme a două rânduri de scândură, cu care probabil au fost căptușiți pereții. Pe fundul culoarului, sub coama valului, într-un strat de cenușă neagră, gros de cca. 10-15 cm, se aflau resturi incinerate a doi defuncți, unul adult iar altul copil. Ambii se aflau în poziție chircită, față în față, orientați cu capetele spre N. Sub scheletele defuncților s-au observat

urme de bârne arse, dispuse longitudinal. Alături și sub craniul defunctului adult se aflau câteva pietre neprelucrate, cu urme de ardere. Lângă scheletele defuncților, iar uneori și sub ele, se aflau fragmente ceramice provenind de la vase de tip Ciomortan, unele sparte pe loc, precum și un vas întreg. Uneori, fragmentele din care s-au întregit vasele aveau culori diferite, dovada arderii lor secundare, după spargerea. La picioarele defunctului adult se aflau fragmente ceramice de la partea superioară a unei amfore lucrată din pastă semifină, cu corp pântecos, gât cilindric îngust, două toarte trase din gât și prinse de umeri. Între gât și umeri, amfora a fost decorată cu o bandă îngustă, formată din două linii horizontale incizate și împunsături, iar pe umeri coborau triunghiuri incizate umplute cu împunsături. În fața zonei pectorale a copilului se aflau fragmentele unei amfore mai mici, de formă similară celei de sus, însă de dimensiuni mai mici, decorată pe umeri cu triunghiuri hașurate cu incizii orizontale. La cca. 0,9 m N de capul defunctului adult se afla partea inferioară a unei străchini din pastă fină, de culoarea neagră, a cărei parte superioară a fost reconstituită din fragmente descoperite, disparat, pe panta exterioară a valului. Strachina a fost decorată pe umeri cu triunghiuri hașurate cu incizii oblice, încrustate cu alb. Cel de-al patrulea vas, o cană din pastă grosieră, cu o toartă trasă din buză, nedecorat, se afla între capetele celor doi defuncți.

Deasupra defuncților se afla un strat gros de 0,8/1 m, de pământ ars la roșu. În partea superioară a depunerii de pământ roșu au fost descoperite mai multe lespezi de piatră (20/40 x 20/40 x 4/6 cm) aflate în poziție orizontală, care, probabil, reprezintă elemente ale unui „acoperiș”.

La 0,15 m mai jos de fundul culoarului, sub locul unde erau depuși cei doi defuncți, în c. C,D/12, a fost evidențiat conturul unei gropi circulare cu diametrul de cca. 1,2 m. Descoperită spre finalul campaniei, groapa a fost conservată și a rămas necercetată.

Materialul ceramic de tip Ciomortan descoperit în stratul de cultură, în cantități apreciabile, grupată uneori în aglomerări, provine în principal din zona de lângă valul de apărare (c. A,B,C,D/4,5,6; G,H,I,K/1,2,3). Ea prezintă aceleași caracteristici ca și cea descoperită în campaniile anterioare. Printre elemente noi menționăm o amforetă cu patru „buline” în relief aplicate simetric pe corp, cu două tortițe, ovale în secțiune, trase din buză și prinse de umăr.

Urme de locuire ale culturii Wietenberg. În sectorul de E al valului, pe panta sa interioară, au fost descoperite și cercetate 3 locuințe de suprafață, dreptunghiulare, ușor adâncite (până la 0,3 m pe latura înspre coama valului), aparținând culturii Wietenberg. Împreună cu L. 7, cercetată în campania din a. 2000, ele formau un rând dispus paralel cu coama valului. Lângă L. 7 și L. 8, au fost cercetate 2 gropi menajere (Gr. 4 și Gr. 5).

L. 8 se afla la 0,6 m ESE de L. 7, în c. D,E,F-6,7,8, la ad. de 0,5-0,8 m. Latura sa de E a fost ușor afectată de un șanț îngust, practicat de Székely Z. (S. V, din anul 1967), iar partea de VSV, de intervenții întreprinse aici în primăvara a. 2001 de niște „căutători de comori”. În partea sa superioară, L. 8 se prezenta ca o aglomerare, de formă dreptunghiulară, de bolovani de piatră, în amestec cu puține fragmente ceramice și lipitură, răspândite pe suprafața de 4 x 3 m. După îndepărtarea bolovanilor au apărut aglomerări de fragmente de lipitură, fragmente de vase ceramice, precum și vase sparte pe loc. Sub acest nivel, în centrul locuinței, au apărut două vetre circulare (D = 0,6 m) lutuite, dispuse una lângă cealaltă, amenajate pe un pavaj de piatră și fragmente ceramice. Dimensiunile locuinței au fost de cca. 4 x 4 m.

Din L. 8 provin 2 piese de cupru sau bronz (1 fragment de lamă de cuțit, 1 fragment de placă de ac), 2 de os (o mârgea și 1 fragment de ac), 2 de piatră (o „cute” de gresie, o râșniță de formă ovală, concavă), 2 de lut ars (un disc decorat prin incizie cu o „cruce” și 1 „cap de băț” de formă tronconică).

Materialul ceramic din cuprinsul L. 8 este bogat și variat. Categoria grosieră este reprezentată de fragmente ale unor vase-borcan, decorate cu brăie alveolate. Uneori pereții de vase, aparținând acestei categorii, sunt decorate cu spirală în relief, aplicată. Ceramica de categorie intermediară este reprezentată de urne și străchini lobate. Urnele, vase de proporții înalte, cu corpul bombat, gâtul înalt, aproape cilindric și buza evazată, au fost decorate pe umeri cu caneluri oblice sau prin linii incizate orizontale și oblice, aveau suprafața netezită sau ușor lustruită. Una dintre urnele se remarcă prin pereții foarte subțiri, pasta fină și suprafața bine netezită, de culoare neagră. Dintre străchinile lobate menționăm 1 fragment de la un recipient cu lobi dubli, decorat pe exteriorul buzei cu două rânduri paralele de triunghiuri imprimate, acestea formând, în negativ, zig-zag. Pe marginea buzei, recipientul a fost decorat cu x-uri incizate. Categoriei fine îi aparține o strachină cu pereții subțiri, corpul bombat și buza dreaptă. Sub buză este prinsă o toartă scundă, alături de care se află patru perforații. Recipientul este ornamentat în felul următor: între corp și fund este incizată o linie orizontală, sub buză sunt incizate alte patru linii orizontale, iar deasupra lor, pe buză, sunt imprimate mici cercuri dispuse într-un șir orizontal.

De importanță deosebită sunt 2 fragmente ceramice aparținând culturii Monteoru, descoperite în interiorul L. 8. Acestea reprezintă toarte cu șa. Una dintre ele este decorată, asemeni exemplarelor din perioada MIC2 din Moldova, cu bandă formată din două linii orizontale incizate, între care se află un șir orizontal format din împunsături oblice.

În imediată apropiere de L. 8, la ad. de 0,4-0,5 m, în c. G,H,I,K/4-6, a fost descoperită o aglomerare de bolovani de piatră, în amestec cu fragmente ceramice de tip Wietenberg, cuprinzând, de fapt, resturi a două locuințe, respectiv L. 9 și L. 10.

L. 9 se afla la 0,8 m SEE de L. 8 și la 0,6 m NVV de L. 10. Sub nivelul de bolovani de piatră, la ad. de 0,6 m, a apărut conturul locuinței, marcat de peretele de NE, săpat în panta valului, precum și de aglomerarea de fragmente ceramice, vase întregi și lipitură. Sub această aglomerare au fost descoperite 2 vetre circulare lutuite: prima amplasată relativ în centrul locuinței, cu diametrul de 0,6 m, era perforată în centru de o groapă de stâlp ce avea diametrul de 0,25 m. A doua vatră era amplasată lângă peretele de N-V al locuinței. III. 2. 2. 1. Printre piesele descoperite în L. 9 menționăm 2 „străpungătoare” de corn și o „seceră” din gresie.

Ceramica din L. 9 include fragmente de vase-borcan, decorate cu brăie în relief; un vas bitronconic miniatural, de culoare cărămizie, cu două perforații laterale, folosit probabil ca „opaiț”; cești și căni cu toarte supraînălțate și decorate de cele mai multe ori cu caneluri oblice sau în spirală; o strachină cu buza lobată.

L. 10 se afla în imediata apropiere de L. 9. Sub aglomerarea de bolovani de piatră, în c. H,I,K/3,4,5, a apărut conturul locuinței, marcat de aglomerări de bucăți de lipitură, vase ceramice sparte pe loc și fragmente ceramice dispartate, precum și de peretele săpat în valul

de apărare. Peretele de E (dinspre coama valului), era săpat până la ad. de 0,4 m de la suprafața terenului, era drept și paralel cu coama valului. Locuința avea forma dreptunghiulară cu dimensiunea de 4x4 m. În partea de ESE complexul avea o anexă îngustă, care făcea corp comun cu restul locuinței. Pe fundul locuinței au fost descoperite două vetre circulare, lutuite, amplasate relativ în centrul locuinței, având la bază pavae din pietre și fragmente ceramice. Pe una dintre vetre se observau urme de incizii.

Inventarul L. 10 cuprinde: ceramica grosieră (vase și fragmente de vase-borcan, decorate cu brăie alveolate și crestate, în relief); specia de categorie intermediară reprezentată de urne decorate cu caneluri oblice și străchini; ceramica fină (câni cu toate supraînălțate, decorate cu caneluri oblice). Dintre piese, se remarcă 1 disc ceramic decorat cu zvestica incizată. În anexa L. 10 s-au găsit 2 vase mari de provizii, lucrate din pastă grosieră, ornamentate cu brâu alveolat sub buză, sparte pe loc. Sub aceste vase a fost descoperit un recipient cilindric cu două orificii sub buză, lucrat din pastă fină de culoare neagră, lustruit.

În c. G,H,I,K/1,2,3 au fost descoperite urme ale altor complexe aparținând culturii Wietenberg, de la care s-au consemnat aglomerări de bolovani de piatră, urme de pari arși, bucăți de lipitură, fragmente ceramice. Descoperite spre sfârșitul campaniei, ele nu au putut fi cercetate definitiv și au fost conservate.

Gropi menajere

Gr. 4 a fost descoperită în c. B,C/6-7 la ad. de 1,05 m. Avea gura ovală (1,9 x 1,4 m), ad. 1,84. Pereții se îngustau spre fundul drept. Inventar: ceramica Wietenberg, printre care remarcăm fragmentele unei străchini cu marginea lobată, decorată sub buză cu un brâu subțire, crestă, iar pe umeri, cu triunghiuri formate din linii unghiulare circumscrise; în zona diametrului maxim, recipientul era decorat cu o bandă formată din două linii orizontale incizate, hașurată cu incizii în rețea; sub această bandă este realizat un șir orizontal din cercuri mici imprimate. În groapă au mai fost găsite fragmente ceramice eneolitice și cele de tip Ciomortan.

Gr. 5, a fost descoperită în c. C,D/6-7, la ad. 1,2 m. Avea gura circulară (D=1,5 m) și pereții drepti ce se îngustau spre fundul drept. Ad. gropii 2,15 m. Umplutura - pământ amestecat, lemn ars, bucăți de lut crud. Inventar: 1 toporaș de piatră, eneolitic, ceramica culturii Wietenberg.

Concluzii. Urme de locuire Wietenberg prezintă similitudini relevante cu materialul ceramic din așezarea Oarța de Sus, necropola Turia și altele, din faza a doua a acestei culturi. Încadrarea nivelului de locuire Wietenberg de la Păuleni de către M. Rotea, în finalul primei faze a acestei culturi avea drept unul dintre argumente lipsa ceramicii decorate cu spirală. Acest considerent - în urma descoperirii în ultima campanie de săpături a mai multor fragmente ceramice decorate cu acest motiv, atât prin tehnica aplicării în relief cât și prin canelură - s-a dovedit a fi depășit. În schimb, descoperirea ceramicii de tip Monteoru, probabil IC2, într-o locuință a culturii Wietenberg, vine să confirme sincronismul între a 2-a fază de evoluție a culturii Wietenberg și faza IC2 a culturii Monteoru.

VALORIFICAREA REZULTATELOR CERCETĂRII

Publicații: V. Cavruc, D. Buzea, Gh. Dumitroaia, M. Rotea, Zs. Szekely, Cercetări arheologice la Șoimeni (Ciomortan), com. Păuleni. În: Cronica cercetărilor arheologice din România, CIMEC, 2000, p. 103-104; V. Cavruc, Noi cercetări la Păuleni. Raport preliminar. Prezentare generală. În: Angustia, 5/Arheologie, 2000, p. 94-

102; Gh. Lazarovici, S. A. Luca, D. Buzea, C. Suciuc, Descoperirile Cucuteni-Ariușd de la Păuleni. În: Angustia, 5/Arheologie, 2000, p. 103-130; V. Cavruc, Gh. Dumitroaia, Locuirea Ciomortan de la Păuleni. În: Angustia, 5/Arheologie, 2000, p. 131-154; V. Cavruc, M. Rotea, Locuirea Wietenberg de la Păuleni, în: Angustia, 5/Arheologie, 2000, p. 155-172; M. Rotea, Beitrage zur Kennits der Phase I der Kultur Wietenberg. Die Bewong von Păuleni (Ciomortan), Kreis Harghita. În: Acta Musei Napocensis, 37/I, 2000, S. 21-41; V. Cavruc, D. Buzea, Gh. Dumitroaia, Gh. Lazarovici, M. Rotea, Șoimeni (Ciomortan), com. Păuleni, jud. Harghita. Punct "Várdomb/Dealul Cetății/Dâmbul Cetății". Cronica Cercetărilor arheologice din România. Campania 2000. CIMEC, 2001, p. 245-247, 345; Cultura Costișa, Piatra-Neamț, 2001, coordonatori V. Cavruc și Gh. Dumitroaia; V. Cavruc, D. Buzea, Gh. Lazarovici, Cercetări arheologice în așezarea preistorică Păuleni (Ciomortan). Campania 2001. În: Angustia, 6/Arheologie, 2002. Sub tipar.

Expoziții: Cultura Costișa. Septembrie-octombrie 2001, Muzeul de Istorie Piatra-Neamț, noiembrie-decembrie 2001, Muzeul Spiritualității Românești, Sfântu Gheorghe; Păuleni. O așezare preistorică din Depresiunea Ciucului. Februarie-martie 2002, Centrul Cultural „Miron Cristea”, Miercurea-Ciuc.

Manifestări științifice: Colocviul internațional Carpații Răsăriteni în epoca bronzului”, Piatra-Neamț - Miercurea-Ciuc, 12-15 septembrie 2001.

217. Tauș, com. Tauș, jud Arad

Punct: La Cetate

Cod sit: 12466.01

Colectiv: George Pascu Hurezan, Peter Hügel (CM Arad), Adrian Andrei Rusu (IAIA Cluj)

Punctul "La Cetate" (sau "Cetatea Turcească"), un mamelon acoperit cu o bogată vegetație de talie medie (de fapt, o livadă căzută în paragină), se află la cca 1 km în stânga pârâului Cigher, la limita S-V a comunei Tauș. Deja în 1892 sunt semnalate ruinele și lucrările de fortificație existente aici. Precedente arheologice nu sunt cunoscute.

Am început investigația arheologică prin defrișarea terenului, acoperit cu o bogată vegetație de talie medie, și cu ridicarea topografică. Astfel am putut constata că se păstrează foarte bine urmele celor două șanțuri și valuri care în zona de E și S-E se întretaie formând două insule.

Elementele de fortificație închid un platou aprox. rectangular, cu o suprafață de 0,2 ha. Pe latura nordică a acesteia se păstrează un segment de 25 m lungime din zidul de incintă. La nivelul solului, incinta mai poate fi recunoscută pe laturile de E și S. În sectorul nordic zidul este conservat până la o înălțime maximă de 1,70 m, din care cca. 1 m reprezintă elevația, marcată printr-o crepidă care mărește grosimea construcției de la 1 la 1,10 m.

La 14 m S de fața exterioară a incintei, se poate distinge, la nivelul solului, ductul unui alt zid pe direcția V - E. Spre E, acesta pare că descrie un umăr de altar, iar la cca. 10 m S se poate distinge zidul de închidere a navei.

În interiorul construcției au fost depistate trei sondaje recente executate de căutători de comori. Acestea au răscolit două morminte de mături și au scos la lumină o podea de cărămidă așezată pe un pat de mortar. Cu

ocazia unor lucrări de extragere de piatră de construcție, efectuate în secolul XIX, au fost deranjate alte morminte, acreditând, atunci, ideea existenței unui osuar în această zonă.

Puținele fragmente ceramice ieșite la iveală cu ocazia lucrărilor executate de noi se înscriu în categoria ceramicii comune databile în sec. XIV - XVI. La acestea se adaugă altele, similare, găzduite de muzeul școlar din comună, împreună cu câteva fragmente de cahle din sec. XV - XVI.

Pe baza datelor preliminare obținute până acum, se poate afirma că în acest punct s-a aflat un complex ecleziastic, dublat sau urmat în timp de o nouă amenajare cu spații rezidențiale. Se poate afirma cu toată certitudinea că locul a fost utilizat cel puțin până în secolul al XV-lea.

Bibliografie:

1. ***, Repertoriul arheologic al Mureșului inferior. I. Județul Arad, Timișoara, 1999, p. 126, sv Tauț, pct. 6.
2. A. A. Rusu, G. P. Hurezan, Biserici medievale din județul Arad, Arad, 2000, p. 141 - 144, 196.

218. Tășnad, jud. Satu Mare

Punct: Sere

Cod sit: 136651. 01

Colectiv: Némethi János (MM Carei), Ciprian Astaloș (MJ Satu Mare), Szilárd Gál (student, UBB Cluj)

Săpăturile arheologice din iunie - iulie 2001 de la Tășnad - Sere au avut drept scop eliberarea de sarcină arheologică a zonei afectate de săparea canalului de evacuare a apei reziduale din ștrandul Tășnad. S-a urmărit detectarea complexelor arheologice, pe traseul canalului fiind descoperite 5 astfel de complexe, în dreptul celor mai importante fiind deschise casete, pentru decopertarea integrală a lor.

Complexele 1, 2, 3 și 5 sunt datate în neoliticul timpuriu, cultura Starcevo - Criș, faza III B sau IV A, iar complexul nr. 4 în perioada de tranziție la epoca bronzului, cultura Coțofeni. Semnificative s-au dovedit a fi C2, C4 și C5, în dreptul cărora s-au deschis casetele: 1 (5x3 m. -C2), 2 (4x3 m. -C4) și 3 (4x3 m. -C4 și C5).

Materialul descoperit este consistent: ceramică de diverse tipuri, piese litice cioplite și șlefuite, figurine feminine din ceramică, oase de animale, domestice și sălbatice.

În campania 2001 au fost salvate parțial încă două complexe din neoliticul timpuriu (Gr. 1 și Gr. 2), amenințate cu distrugerea de către apele canalului Cehal, importantă fiind descoperirea în Gr. 2 a unui mormânt Starcevo-Criș, cu scheletul, foarte bine păstrat, aflat în poziție chircită.

Trebuie menționată importanța deosebită a acestui sit, unul dintre cele mai bogate din neoliticul timpuriu din nord-vestul Transilvaniei, în care săpăturile au fost începute din 1989, de către Neța Iercoșan.

Abstract

Started in 1989, the excavations from Tasnad - Sere had, in 2001, a rescue feature. There were saved, totally or partially, 7 complexes, 6 of them belonging to Early Neolithic (Starcevo-Cris culture) and one belonging to Cotofeni culture. In one of the pits, partially destroyed by the waters of Cehal channel, it was discovered an inhumation grave, with the skeleton in stunted position, dated in Early Neolithic.

219. Târgoviște, jud. Dâmbovița

Punct: Biserica Crețulescu

Cod sit: 65351.07

Colectiv: Cornel Ionescu, Petru Diaconescu, Gheorghe Olteanu (CNMCD Târgoviște)

În perioada 7 mai - 25 iunie 2001 la biserica Crețulescu din Târgoviște s-au executat săpături de cercetare arheologică, în vederea întocmirii proiectului de consolidare antiseismică.

Au fost executate șase secțiuni exterioare S1- S6 și două secțiuni interioare - S7 - în altar și S8 în naos. Secțiunile exterioare au avut dimensiunile de 1 x 2 m, iar cele interioare, dimensiuni apropiate de acestea, dictate de dimensiunile dalelor pardoselii actuale, de 60 x 60 cm.

La cca. 30 cm sub nivelul terenului actual, în exterior a fost interceptat pragul fundației, care, ieșea în afara planului zidului elevației cu o lățime cuprinsă între 7 și 15 cm., variabil de-a lungul conturului clădirii. Aceeași situație a fost întâlnită în interior și se datorește neregularității conturului șanțului de fundație.

De la această cotă în jos începea fundația propriu-zisă, alcătuită din bolovani de râu cu mortar de var negru. Adâncimea fundației de la pragul ei de sub elevație până la talpa fundației este de cca. 1,15 m. În terenul exterior investigat nu există nici un fel de stratigrafie, solul fiind răscolit de înmormântări, în cele mai multe locuri, până la cca. 15 cm mai jos de cota tălpilor fundației.

Cele mai multe morminte erau deranjate de cele practicate posterior, dar, au fost găsite și morminte nederanjate, în general fără inventar. În umplutura răscolită a mormintelor au fost găsite, însă și un număr de monede, multe Patrona Hungarie și câteva podoabe, inele, cercei, dar în general mormintele nu prezintă un inventar deosebit.

În cele două secțiuni din interiorul bisericii a fost interceptat stratul de construcție al bisericii actuale, alcătuit dintr-o masă de mortar de var, întinsă de la paramentul zidului până la o distanță de cca. 1 m. distanța de zid.

Deasupra stratului de mortar se află umplutura așezată de către constructorii bisericii până la cota pardoselii originare. Sub stratul de mortar au fost găsiți bolovani răzleți, rămași surplus de la executarea fundațiilor. Acești bolovani stăteau pe pământul scos din săpătura șanțurilor de fundație. În acest pământ se află material arheologic caracteristic epocii lui Mircea cel Bătrân. Pământul respectiv stătea peste un strat de arsură provenit din incendierea unei construcții de lemn anterioare bisericii actuale. În acest strat se găsea, de asemenea, material arheologic caracteristic epocii, ceea ce arată că respectiva construcție de lemn fusese incendiată în această perioadă. Totodată, prezența acestui material, în stratul aflat sub stratul de construcție a bisericii actuale, arată că actuala biserică Crețulescu, cel puțin în partea ei inferioară, a fost ridicată în această perioadă.

Din examinarea fundațiilor bisericii actuale s-a constatat că acestea au fost executate integral în cadrul aceluiași proces constructiv, pentru: altar, naos, pronaos, iar pridvorul executat ulterior, existând o despărțire vizibilă între acesta și restul bisericii.

Tălpile fundațiilor stăteau, în mare parte, pe morminte, care aparțineau cimitirului din jurul bisericii de lemn

existente anterior pe acest loc și care a fost interceptată în secțiunile executate în interiorul bisericii.

Referitor la biserica de lemn

Deoarece terenul natural avea o pantă ușoară dinspre V-S-V spre E-N-E, constructorii primului edificiu de lemn au construit în prealabil un postament din bolovani de râu între care au pus pământ. Cu acest postament au realizat un pat orizontal pe care au pozat tălpile de lemn ale aceluși edificiu de lemn. Începutul acestui postament s-a găsit în partea de V a naosului actual și era format din două rânduri de pietre, iar, terminația lui, din partea de E a altarului, era alcătuită din cinci rânduri de bolovani și avea înălțimea de cca. 55-60 cm. Pentru pozarea primului rând de bolovani terenul natural fusese săpat pe o adâncime de 10-15 cm. În partea de E postamentul de pietre avusese o lățime ce o depășea pe a construcției actuale. Astfel, fundațiile bisericii, în partea de E străpunseseră postamentul de bolovani, care ieșea în afara fundațiilor, dând impresia că fuseseră executate în două etape, căci, mortarul cu care fuseseră realizate fundațiile actuale prinsese și pietrele din respectivul postament. Biserica de dimensiuni reduse, 9 x 4,5 m, are o extindere în a doua parte a existenței sale, spre V, încadrată în lungimea menționată, ocupând spațiul altarului și parțial naosului actual. Prezintă mai multe refaceri ale pardoseli din lut, în ultima fază la interior i s-a aplicat și fresca. În interior, spre intrare, a fost descoperit și un mormânt de bărbat dar fără inventar relevant pentru datare.

În nici una din secțiuni nu a fost interceptat vreun complex de locuire sau de viețuire gospodărească. De asemenea, nu a fost întâlnit vreun strat de cultură cu depuneri arheologice rezultate dintr-o locuire pe amplasamentul actualei biserici.

Pe terenul natural de sub biserică, precum și în umplutura mormintelor s-au găsit materiale ceramice aparținând fazei de sfârșit a epocii bronzului, Hallstatt, dacice și romane, fără a se preciza nivele certe de locuire.

Referitor la biserica actuală

Peste stratul de mortar constituind stratul de construcție, ce îl sigila pe cel anterior în care se află materialul caracteristic epocii lui Mircea cel Bătrân, constructorii bisericii au pus pământul de umplură pentru realizarea înălțimii hotărâte pentru executarea pardoselii bisericii. Acesta fusese pus întâi în mijlocul edificiului, apoi spre margini, căci, straturile de umplură aveau o pantă dinspre mijloc spre pereți. Peste această umplură au fost descoperite trei pardoseli succesive, plus pardoseala actuală. Din pardoseală, aparținând primei faze de utilizare a bisericii, se păstra un pat de mortar de var, gros de 2-3 cm. Peste acesta se află un strat de pământ de câțiva centimetri, peste care fusese executată o a doua pardoseală, din cărămizi hexagonale, pe pat de mortar. Din această pardoseală a fost găsită în naos o cărămidă întreagă și una în stare fragmentară. În rest se păstra numai incomplet, adică numai patul de mortar de poză în care se imprimaseră formele cărămizilor. Peste pardoseală s-a așezat un strat de pământ. Urmează, un nou strat de mortar de poză, executat din var și nisip, în care fusese montată o alta din cărămizi pătrate.

Cea mai mare parte din cărămizi a fost demontată de constructorii pardoselii actuale, urmând deasemeni, un strat de pământ, peste care se află un strat alcătuit din frescă sfărâmată, amestecată cu nisip. Peste acest strat de frescă cu nisip se află pozate dalele pardoselii actuale, din gresie, de 60x60 cm, executate în anul 1861, după cum reiese din inscripția: "ANUL 1861", săpată într-o dală din partea de N-E a altarului.

Nivelului fiecăreia din pardoselile enumerate îi corespund pe pereți, câte o tencuială cu urme de culoare: benzi de culoare închisă, stropi scurși de sus.

Cronologic, prima pardoseală, este executată de constructorii bisericii. Cea de-a doua, cu - cărămizile hexagonale, este caracteristică epocii lui Matei Basarab, descoperită fiind și la Mitropolia Veche din Târgoviște, în faza Matei Basarab, precum și la alte monumente. Execuția ei corespunde cu momentul Dragomir din Plăviceni și Runcu, menționat de documente, ce s-a petrecut în anii 1641-1643. Pardoseala cu cărămizi pătrate este databilă în perioada brâncovenească, începutul secolului al XVIII-lea.

În S7, în altar, a fost identificată baza unei catapetesme de zid, executată din aceeași cărămidă, cu același mortar și de la același nivel, ca și zidurile bisericii. Se vede că această catapetesma a fost ridicată deodată cu biserica, fiind prima catapetesma a bisericii. Catapetesma respectivă avea mai multe fracturi și fusese demolată înainte de executarea pardoselii brâncovenești, al cărei strat de poză stătea pe ea, în timp cel corespunzând pardoselii anterioare celei brâncovenești, băteau în ea.

Cu privire la fresca veche

În afară de fresca decapată la momentul 1861 și așezată sub această pardoseală în chip de strat de poză, în toate secțiunile exterioare, în stratul corespunzător momentului 1861 a fost descoperită și fresca presărată într-un strat subțire pe solul contemporan.

Fundațiile bisericii actuale se prezintă în patru înfățișări:

- prima, la cele de la răsărit, descrisă mai sus;
- a doua, înregistrată în special pe latura de S, este cea caracterizată printr-o execuție deosebit de îngrijită, cu fața aprox. plană și cu mortarul de var pus din belșug, dând aspectul unui beton din care abia se văd pietrele;
- a treia este cea în care constructorii au avut un deficit de mortar, lăsând să se vadă la exterior pietrele și rosturile dintre ele, pe o anumită adâncime. Aceasta se întâlnește în special pe latura de N. Cea de-a patra este cea întâlnită la pridvor, unde fundațiile sunt izolate, sub forma unor blocuri de fundație executate din piatră sub stâlpii pridvorului, blocuri legate între ele cu arce de piatră, la partea superioară a fundației.

Menționăm că sub trotuarul executat din lespezi din piatră de râu în faza 1983, nu a fost interceptată nici o urmă a vreunui alt trotuar mai vechi în jurul clădirii bisericii. Nici în gropile mormintelor nu s-a găsit nici un fragment de material care să constituie un indiciu al unui trotuar mai vechi.

Concluzii

Biserica Crețulescu din Târgoviște a fost construită în întregime dintr-o dată, în cadrul aceluiași efort constructiv, în epoca lui Mircea cel Bătrân, sau a urmașilor săi direcți, afară de pridvor. Lucrările de care vorbesc documentele, executate în sec. XVII, XVIII și 1861, au fost numai lucrări de reparații, întreținere, refacere de pardoseli (în decursul timpului umplutura, destul de groasă de sub pardoseli, se tasa și de-a lungul pereților ieșea la vedere zidăria netencuită, iar pragurile ușilor rămâneau mai sus, în vecinătatea pereților, straturile de poză ale pardoselilor sunt înclinate dinspre perete spre mijlocul bisericii, urmare legii lui Bernoulli: spre pereți viteza este mai mică). Primul ctitor menționat în perioada 1638-1640 este Dragomir din

Plăviceni și Runcu, după moartea acestuia în 1652 intrând în proprietatea familiei Crețulescu.

Ca și alte biserici refăcute din zid în secolul XV, Sf. Ioan, Sf. Nicolae - Geartoglu, Sf. Voievozi sau Stelea Veche, Biserica Crețulescu a fost precedată de un lăcaș din lemn, ridicat în secolul XIV și distrus ca și celelalte biserici, de un incendiu petrecut în timpul conflictelor cu turcii de la sfârșitul sec. XIV sau începutul celui următor.

Dat fiind faptul că cercetările au avut strict utilitatea cerută de proiectul de consolidare, pentru a obține date concludente asupra importanței și cronologiei bisericii, unică cel puțin în arhitectura târgovișteană, cât și a raporturilor cu construcțiile și nivele de locuire contemporane și anterioare acesteia se impune extinderea lor atât în incintă cât și în împrejurimi, deoarece biserica trebuie pusă în legătură cu așezarea rurală ce a precedat orașul.

220. Târgșoru Vechi, com. Târgșoru Vechi, jud. Prahova

Cod sit: 130297. 01

Colectiv: Alexandru Niculescu, Andrei Măgureanu (IAB); Dan Lichiardopol, Bogdan Ciupercă, Alin Frânculeasa, Eugen Paveț (MJIA Prahova)

Scurtă prezentare a sitului

Situl arheologic de la Târgșorul Vechi se află la 9 Km. N-V de orașul Ploiești, fiind situat la dreapta drumului județean Ploiești-Strejnic-Târgșorul Vechi, întinzându-se cu precădere pe malul stâng al pârâului Leaota (astăzi secat).

Cercetările arheologice au debutat în anul 1956, sub conducerea regretatului Gh. Diaconu, derulându-se în campanii anuale, până în prezent.

Au fost descoperite obiective arheologice datate din Paleolitic până în evul mediu târziu, fiind cercetate cu predilecție: necropola de tip Sântana de Mureș, așezările din sec. II-III, V-VII, VIII-X, termele romane, curtea medievală etc.

Obiectivele cercetării

În campania de cercetare arheologică 2001, desfășurată între 1 septembrie-9 noiembrie, în rezervația arheologică Târgșorul Vechi, s-au continuat săpăturile în sectorul B, sector care circumscrie aria vestică a necropolei de tip Sântana de Mureș - Cerneahov și a doua incintă a Curții medievale.

S-a urmărit surprinderea limitei de V a necropolei și cercetarea complexelor medievale existente în aceea zonă. Pentru aceasta a fost trasată secțiunea S III B, paralelă cu secțiunea S II B1, orientată SV-NE, în lungime de 62 m. și lățimea de 2 m. Între secțiunile S II B1 și S III B a fost păstrat un martor stratigrafic cu lățimea de 50 cm.

Scurtă descriere a descoperirilor:

În campania arheologică 2001 au fost cercetate integral sau parțial un număr de 35 complexe, toate databile în epoca medievală. Aceste complexe pot fi clasificate în mai multe tipuri:

Gropi de var. Au fost descoperite trei astfel de gropi.

Astfel *complexul 17* a fost surprins în □ 18-24 pe toată lungimea secțiunii, la adâncimea de 34cm (□ 18) și 23cm (□ 24), intrând pe ambele laturi în profilul secțiunii. Groapa de var (*complexul 17*), în care se mai păstra var ce putea fi observat pe o grosime de până la 20 cm, fusese ulterior umplută cu fragmente de cărămidă și pietre provenind din

demantelări, probabil cu rol de nivelare. În umplutura gropii au mai fost descoperite fragmente ceramice medievale, oase, diverse obiecte de metal. Groapa a afectat nivelul antic, în umplutură descoperindu-se fragmente ceramice datate sec. III-IV d. H. și un pandantiv prismatic din os specific epocii.

O altă groapă de var (*complexul 18*) a fost descoperită în carourile □10-16, la o adâncime de 30-40 cm, de-a lungul secțiunii. Acest complex a fost surprins și în secțiunea S II B, aprox. în aceeași zonă.

Groapa de var apare în zona de V a secțiunii la adâncimea de 60cm.

Complexul 18 este suprapus de *complexul 21* ce pare a fi tot o groapă de var. Groapa apare în partea de E a secțiunii, cu limita □9-14, la adâncimi de 18 cm (□9) și 48 cm (□13) și intră în profilul de E a secțiunii S III B, apărând și în secțiunea S II B1. În plan se prezintă ca o suprafață ovală de culoare albă (din cauza varului). Inventarul este sărăcăcios, alcătuit din fragmente ceramice medievale, oase. Groapa are baza la 1,15 cm adâncime.

Un alt tip de complex sunt gropile săpate pentru extragerea lutului și refoșite ulterior ca gropi menajere. Aceste complexe sunt:

Complexul 4 - a fost surprins în □30, la adâncimea de 54 cm. În plan se prezintă ca o suprafață de culoare cărămizie fapt datorat prezenței chirpiciului ars în umplutura gropii. Complexul, care intră în profilele de V și N, are diametrul de 50 cm. Inventarul este alcătuit din fragmente ceramice medievale, oase și fragmente de cărămizi.

Groapa perforează stratul galben lutos.

Complexul 7 - a fost surprins în □17, la adâncimea de 0,65 m și intra în profilul vestic al secțiunii. În plan are formă ovală cu diametrul de 60 x 26 cm. Groapa are inventar sărăcăcios constând din fragmente ceramice, oase și cenușă. Baza complexului a fost surprinsă la adâncimea de 85 cm.

Complexul 9 - a fost surprins în □18, la adâncimea de 0,87 m. Are diametrul de 48 cm și intră în profilul de V al secțiunii. A fost observat în plan datorită prezenței abundente a cenușii. Au mai fost recuperate fragmente ceramice medievale și oase. Groapa perforează stratul steril din punct de vedere arheologic.

Complexul 10 - a fost surprins în □26-27, la adâncimea de 0,73 m, intra în profilul de V al secțiunii. În plan apare pe o lungime de 1,50 m și lățime de 20-30 cm. Apare ca o suprafață de culoare cărămizie. În umplutura gropii au fost descoperite urme de cenușă, ceramică și pământ ars. Groapa perforează stratul antic gălbui lutos.

Complexul 11 - a fost observat în □26-27, la adâncimea de 0,92 m, este de formă semirotundă cu diametrul de 1,50 m. x 74 cm. Intră în profilul de V. În plan a fost identificat ca o suprafață de culoare cenușie. Inventarul este alcătuit din fragmente ceramice medievale, oase de animale și cenușă. Complexul 11 este tăiat parțial de *complexul 10*.

Complexul 14 - a fost surprins în □4-5, la adâncimea de 0,83 m, are formă în plan semirotundă cu diametrul de 2. 10 x 1. 40 m. Intră în profilul de V. În plan a fost identificată ca o suprafață de culoare cenușie. Inventarul este alcătuit din fragmente ceramice medievale, oase de animale și cenușă. Groapa perforează stratul antic gălbui lutos.

Complexul 16 - a fost surprins în □5 la adâncimea de 0,59 m. Intră în profilul de V, iar în secțiune apare ca o

suprafață de 44 x 16 cm. Umplutura gropii este de culoare cenușiu-negricioasă. Groapa nu prezintă inventar. Groapa perforază stratul antic gălbui lutos.

Complexul 20 - apare în □ 6-7, la adâncimea de 0,65-0,73 m. Apare de-a latul secțiunii perforând solul gălbui, antic. Inventarul este format din fragmente ceramice medievale, oase de animale. Acest complex a fost observat până la adâncimea de 90 cm.

Complexul 22 - a fost surprins în □1-3, la adâncimea de 0,80-0,85 m, are forma dreptunghiulară rotunjită la colțuri. Inventarul este format din ceramică medievală, oase și fragmente de cărămizi. Umplutura are culoarea negricioasă. Complexul perforază stratul antic gălbui lutos.

Complexul 23 - a fost surprins în □13-14, la adâncimea de 0,95 m, are diametrul de 52-48 cm. A fost observat datorită umpluturii cu pământ friabil negricios, dat de prezența cărbunelui ars. La baza gropii, care se află la 1,18 m, au fost descoperite foarte multe pietre. Are inventar sărăcăcios, câteva fragmente ceramice medievale și lut ars.

Complexul 24 - a fost surprins în □1, la adâncimea de 0,40 m. Groapa intră în profilele de E și S ale secțiunii. Apare până la adâncimea de 0,83 m, perforând solul galben lutos. Inventarul acestei gropi este format din fragmente ceramice medievale și cărămizi fragmentare.

Complexul 25 - a fost surprins în □8-9, la adâncimea de 0,45 m. Are diametrul de 1,20 x 0,56 m. Groapa intră în profilul de V al secțiunii. Apare până la adâncimea de 1,18 m, perforând solul galben lutos. Inventarul acestei gropi este format din fragmente ceramice medievale și oase de animale.

Complexul 26 - a fost surprins în □1, la adâncimea de 0,30 m. Groapa, care perforază complexul 19, intră în profilul de S ale secțiunii și are fundul în pământul galben lutos. Inventarul acestei gropi este format din fragmente ceramice medievale, cărămizi și pietre.

Complexul 28 - a fost surprins în □17-18, la adâncimea de 1,13 m. În plan descrie o suprafață semirotondă cu diametrul de 2,10 x 0,90 m care intră în profilul de V. Umplutura gropii este de culoare gălbui-maronie. Inventarul este format din fragmente de ceramică medievală, oase și cenușă.

Complexul 32 - a fost surprins în □1-2, la adâncimea de 1,30-1,35 m. și intră în profilul de V. Diametrul acestui complex este de 1,40 m. În plan umplutura gropii este de culoare negricioasă pigmentată cu pământ ars. Inventarul gropii este compus din fragmente ceramice medievale, oase și obiecte de metal fragmentare.

Complexul 33 - a fost surprins în □1--1, la adâncimea de 0,70 m. și intră în profilul de V. Diametrul acestui complex este de 1,47 m. Baza gropii a fost reperată la adâncimea de 1,78 m. În plan umplutura gropii este de culoare negricioasă pigmentată cu var și cărămidă. Inventarul acestei gropi este format din fragmente ceramice medievale, oase și var.

Complexul 34 - a fost surprins în □24-25, la adâncimea de 0,70-0,75 m. și intră în profilele de E și V. În plan umplutura gropii este de culoare cenușie negricioasă. Groapa perforază solul galben lutos.

Complexul 35 - a fost surprins în □26-27, la adâncimea de 1 m. fiind suprapusă de complexul 11. Groapa intră în profilul de V. În plan umplutura gropii este de culoare cenușie. Umplutura acestei gropi este format din fragmente ceramice medievale, bucăți de cărămizi și cenușă. Fundul gropii perforază pământul galben lutos.

Zone pietruite

Între □16-18, la o adâncime cuprinsă între 0,23-0,34 m. a fost observată o zonă pietruită (complexul 5)

cu grosimea de 10-20 cm. Pietrele au diametrul cuprins între 10-15 cm. Acest nivel de pietre a fost surprins și în secțiunea S II B 1, aprox. în aceeași zonă. Acest nivel pare să fie drumul de acces ce făcea legătura între poarta celei de-a doua incinte și turnul poartă de la prima incintă.

Complexul 13 - a fost surprins în □28-29, la adâncimea de 0,90 m. Este o zonă pietruită de formă neregulată (1,20 x 0,55 m), cu pietre de dimensiuni relativ reduse (10-15 cm). Complexul, care se continuă în profilul de E, a fost cercetat parțial.

Un complex deosebit a fost descoperit în □7-8, la adâncimea de 0,42-0,62 m. Acest complex se prezintă sub forma unui pavaj realizat din cărămizi reutilizate, legate între ele cu lut.

Complexul a fost deranjat din vechime, zona centrală fiind perforată de o groapă. Complexul, este perpendicular pe lungimea secțiunii și intră în profilele de E și V, având o lățime de aprox. 2 m.

În legătură cu gropile medievale, dacă avem în vedere observațiile stratigrafice și inventarul lor, acestea par a data din două perioade distincte de funcționare a Curții medievale de la Târgșorul Vechi.

Gropile ce de obicei sunt umplute cu cărămidă și pietre provenite din demantelări și care apar în plan la adâncimi ce variază între 0,20-0,30 m. și 0,50-0,70 m. par a fi utilizate ulterior construirii celei de-a doua incinte medievale, respectiv sec. XVII (a doua fază).

Celelalte gropi par a fi anterioare construirii celei de-a doua incinte medievale. De regulă acestea sunt suprapuse de complexe mai târzii. Inventarul gropilor este sărăcăcios și nu conține cărămizi sau mortar provenit din demantelări. Acest tip de complexe este sesizabil începând cu adâncimi ce variază între 0,50-0,70 m.

Precizăm și faptul că în nivelurile arheologice, la adâncimi cuprinse între 0,80-1,15 m, apar fragmente ceramice romane și fragmente ceramice datate în sec. III-IV p. H, fără să fie surprinse complexe arheologice cărora să le poată fi atribuită ceramica. Foarte probabil, complexele medievale, numeroase și de dimensiuni apreciabile, au distrus complexe romane sau din sec. III-IV p. Chr., antrenând materialul ceramic conținut de ele.

Suprafața din sectorul B abordată în campania arheologică 2001, reprezentând extremitatea de V a necropolei de tip Sântana de Mureș -Cerneahov, nu s-a soldat cu descoperirea complexelor funerare așteptate, fapt care n-ar putea da indicii asupra limitei vestice a necropolei, deși prezența fragmentelor ceramice din sec. III-IV în complexele medievale poate avea o semnificație contrară. Numai extinderea spre V a săpăturii în campaniile viitoare va putea oferi certitudini în această privință.

Semnificative sunt însă datele privind monumentele medievale din centrul voievodal de la Târgșor care, alături de cele deja cunoscute, completează imaginea asupra evoluției curții domnești și a concentrării urbane din jurul acesteia. Dacă prima incintă este bine cunoscută, iar a doua incintă este într-o proporție apreciabilă cercetată, despre existența unor complexe de locuire în afara incintelor, cu precădere pe malul vestic al pârâului Leaoț, avem date încă din campaniile anterioare. Ele par a fi destul de numeroase și pe malul estic, fiind prezente de

jur împrejurul incintei. În stadiul actual al cercetării se prefigurează posibilitatea reconstituirii unei evoluții a configurației târgului medieval în etapa dinaintea extinderii curții domnești, în a doua jumătate a sec. XVII, și după această extindere. În acest scop se impune a fi continuată și încheiată cercetarea celei de a doua incinte și extinse săpăturile în ariile de N și E ale curții domnești, abordate prin cercetări sistematice numai în mică măsură. Cercetările de suprafață indică însă prezența masivă în aceste zone a materialului arheologic medieval.

Materialele arheologice descoperite în campania de anul trecut, aflate în curs de prelucrare și cercetare, se păstrează în depozitul de șantier de la Târgșorul Vechi.

Piese vor fi restaurate și puse în valoare în cadrul Expoziției permanente "Descoperiri arheologice de la Târgșorul Vechi", expoziție aflată în Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova.

Cercetări geofizice

Florin Scurtu (GEI - PROSECO București)

În situl arheologic Târgșoru Vechi au fost efectuate în anul 2000 cercetări magnetometrice. Ele au început (cu finanțare dintr-un grant ANȘTI) prin realizarea unor profile de recunoaștere, orientate N - S, pe o zonă presupusă arheologic a conține construcții aparținând unui castru roman. Scopul acestor profile a fost de a obține informații care să confirme existența în subsol a unor neomogenități corelabile cu foste ziduri din cărămidă (material de construcție utilizat și la realizarea termelor romane dezgropate la cca. 50 m SV de zona cercetată de noi).

Profilele au indicat un câmp geomagnetic destul de agitat, cu anomalii locale ce depășesc 20 nT (uneori chiar peste 100 nT), deci subsolul nu este omogen din punct de vedere al susceptibilității magnetice, iar cauza anomaliilor magnetometrice o constituie chiar fundațiile îngropate ale unor astfel de construcții sau alte forme de aglomerare a materialelor tegulare (cărămizi, țigle etc.).

Urmare a informațiilor obținute prin profilele magnetometrice, am realizat o cercetare de mare detaliu pe aceeași zonă. Harta magnetometrică generală obținută la V de șoseaua Ploiești - Strejnic - Târgșoru Vechi arată prezența unui aliniament anormal principal orientat NNE - SSV, pe care îl atribuim unui pavaj din cărămidă lat de cca. 5 m, un aliniament NV - SE (în partea de N a hărții) reprezentând probabil un zid din cărămidă, precum și numeroase alte zone anormale cu diferite forme și divers orientate (dar mai ales NV - SE și SV - NE) care au drept cauză tot construcții din cărămidă sau aglomerări de țiglă și cărămidă rezultate din dărâmarea unor construcții vechi (în cazul anomaliilor de formă izometrică).

În a doua parte a cercetărilor efectuate la Târgșoru Vechi (cu finanțare din fonduri de la Ministerul Culturii și Cultelor și din fonduri proprii ale firmei) măsurătorile geofizice au fost efectuate la E de șoseaua Ploiești-Strejnic-Târgșoru Vechi, pe o zonă agricolă. Pe imaginea geofizică se disting cu destulă claritate aliniamente ce se întretaie în unghi drept (delimitând foste clădiri, respectiv intersecții de străzi), dar și linii paralele curbe (mai ales în partea de S-E a ariei cercetate de noi) și chiar o formă circulară. Harta magnetometrică a fost supusă unor filtrări matematice care au permis detașarea unor zone în care cantitatea de material (cărămizi, țigle, chirpici ars etc.) este mult mai mare decât în

restul perimetrului cercetat. Din punct de vedere arheologic aceste zone pot reprezenta fie foste clădiri mari din cărămidă, care prin prăbușire au constituit mari volume de dărâmătură, fie acoperișuri de țiglă căzute pe loc, fie foste locuințe din chirpici care au fost distruse de incendiu, fie chiar foste pavaje din cărămidă. Încadrarea surselor anomaliilor magnetometrice în una din aceste categorii poate fi făcută numai în urma unor viitoare săpături arheologice.

Planșa 109

221. Târgu Frumos, jud. Iași

Punct: Baza Pătule

Cod sit: 95480.01

Colectiv: Dumitru D. Boghian - responsabil (Univ. ȘtcM Suceava), Nicolae Ursulescu, Vasile Cotiușă, Felix Tencariu (UAIC Iași), Lăcrămioara Istina (MIA Bacău)

În perioada 25 iunie - 25 septembrie 2001 au continuat cercetările arheologice sistematice pe șantierul arheologic-școală Târgu Frumos-Baza Pătule (a XII-a campanie), cu participarea studenților practicanți de la facultățile de istorie ale Universităților "Al. I. Cuza" din Iași și "Ștefan cel Mare" din Suceava, urmărindu-se completarea datelor referitoare la planimetria locuirii precucutenine de aici, cea mai întinsă așezare Precucuteni III cunoscută până în prezent (cca. 10 ha); pentru amplasarea geografică a sitului, vezi rapoartele anterioare.

În luna iulie a participat la lucrările șantierului și un grup de 15 studenți italieni de la Universitatea din Bari, conduși de prof. Rodolfo Striccoli, precum și, pentru o săptămână, cursanții Școlii internaționale de vară de arheozoologie (din Italia, Olanda și România), organizată de Facultățile de Biologie și Istorie ale Universității "Al. I. Cuza" din Iași, care au efectuat unele determinări osteologice la fața locului. Asistența arheozoologică a fost asigurată pe șantier de prof. Sergiu Haimovici (Facultatea de Biologie a Univ. "Al. I. Cuza"), iar prof. Gh. Lupașcu (de la Facultatea de Geografie a aceleiași universități) a prelevat probe de sol (S XI, m. 11,50).

Cercetarea în anul 2001 s-a concentrat în sectorul D, unde au fost trasate și cercetate integral S IX (m. 21-27), S X (m. 0-27) și S XI (m. 0-18), toate cu lățimea de 3 m (conform caroiajului stabilit prin planul general), corespunzătoare liniilor de casete B, C și E, dezvelindu-se o suprafață totală de 153 m². În aceste secțiuni au fost identificate o serie de complexe arheologice noi sau alte porțiuni din cele descoperite în anii precedenți.

Astfel, în ultimul tronson al S IX (m. 21-27), care completa partea nesăpată până la S V, într-un spațiu situat la V de L 8, s-au descoperit alte resturi din "pavajul" de lutuală, cu nisip în compoziție (sesizat în 1996), precum și bucăți arse inegal, cu nuanțe brun-cenușii și negre (cu impresiuni de nulele), dintr-un eventual perete prăbușit în afară. Unele lutuiei de dimensiuni mai mari, precum cele din dreptul m. 26, prezentau urme de butuci despicați, orientați pe direcția NV-SE, ceea ce pare să întărească ipoteza, emisă anterior, a existenței unei anexe a L 8, în partea sud-vestică a acesteia, cu porțiuni de platformă, sau a unei amenajări, menită să corecteze

tasarea pământului în dreptul șanțului de împrejurire a așezării (pe care acest complex de lutieli îl suprapunea).

Cea mai importantă aglomerare de materiale arheologice (numeroase resturi osteologice, fragmente ceramice, piese litice, spărturi mozaicale de vatră răvășite etc.) a fost identificată în S X, în zona carourilor 0-16, în continuarea spre V a ceea ce s-a desemnat în campania precedentă, în S VIII-IX, drept L 12 (fără platformă), fără a se putea stabili încă latura sa vestică. Tot pe tronsonul acestui șanț, între m. 23,50 și 25a, pe o lățime de 0,60 m de la profilul vestic, la 0,60 m de la suprafața actuală, au fost identificate alte vestigii, ce se pot lega de locuința nr. 9, sesizată spre capătul vestic al S V încă din 1995. Aceste resturi constau din lutieli de perete, de podea și câteva fragmente ale unui mare vas de provizii. Celelalte resturi ale acestei locuințe vor fi cercetate într-o campanie viitoare, prin săparea liniei de carouri A. O remarcă deosebită merită descoperirea în această zonă (□ 25a, la adâncimea de 0,73 m), a unei brățări fragmentare de aramă, lucrată din tablă, înfășurată sub forma unui tub turtit.

Partea estică a gropii nr. 32 a fost descoperită între m. 3,50 și 5,20, completându-se astfel planul ei general, prin coroborare cu datele din S IX. Ea este aprox. ovală, cu axul lung pe direcția E-V și are dimensiuni mari (diametrele de cca. 2,80 x 1,70 m). A fost săpată din nivelul al treilea de locuire și fundul ei se prezintă ca o alveolare, cu adâncimea maximă spre mijloc (până la 1,10 m). În conținutul său se găseau numeroase materiale osteologice, fragmente ceramice, unelte de silex, multe pietre plate (lespezi pentru așezat, nicovale și rășnițe, paturi de vetre dezafectate etc.).

Groapa nr. 38 a fost surprinsă parțial în partea vestică a șanțului, între m 1,50 și 4,80, fiind probabil de foarte mari dimensiuni (3,30 x 1,60 m în momentul de față). A fost săpată tot din nivelul al treilea de locuire; fundul gropii prezintă multe neregularități, adâncindu-se treptat spre profilul vestic (mai ales între m. 1,80 și 4,80, unde atinge 1 m de la suprafața actuală). Umplutura gropii este asemănătoare cu a gr. 32, având în plus resturi de vatră dezafectată, identificate, mai ales, în carourile 2-4a.

Cu ocazia desenării profilului vestic al S X, au mai fost sesizate două gropi, care se prezentau mai mult ca niște alveolări, săpate tot din nivelul al III-lea: nr. 41, surprinsă între m. 9,10 și 10,80, cu adâncimea maximă de 1,05 m; nr. 42, între m. 11 și 13, cu adâncimea de aproape 1 m. Conținutul lor era foarte bogat în materiale osteologice de mari dimensiuni și în ceramică.

La S de groapa nr. 42 se afla un "pavaj" de gresii sarmațiene, care se prezenta ca un aliniament E-V, în dreptul m. 11,20-14,20, la adâncimea de 0,70-0,80 m, funcționând, probabil, pe parcursul locuirii corespunzătoare celui de-al treilea nivel precucutenian. Având în vedere asocierea acestui "pavaj" de piatră cu materiale osteologice, fragmente ceramice și unelte litice din nivelul al III-lea, ca și cu gropile din jur, într-un spațiu din afara zonei locuințelor cu platformă, considerăm că aici ar fi vorba de un sector gospodăresc, unde, sub cerul liber sau sub eventuale adăposturi ușoare, se realiza sacrificarea și tranșarea animalelor, situația fiind asemănătoare cu descoperirile din S VIII și IX, desemnate drept L 12, despre a cărei destinație s-ar putea face aceeași presupunere.

În sprijinul acestor considerații vine și faptul că, în nivelul de călcare dintre locuințele 8, 9 și 11, materialele osteologice și ceramice au fost rare, cu excepția gropilor, ceea ce ar dovedi preocuparea precucutenienilor pentru asigurarea

sănătății habitatului uman, prin separarea "zonei economice" de spațiul locuibil propriu-zis.

În S XI descoperirile sunt destul de rarefiate până la m. 9, o dovadă a faptului că ne aflăm în marginea dinspre cuestă a așezării. Cu toate acestea, în primii doi m a fost surprinsă groapa nr. 40, săpată, probabil, din nivelul al doilea de locuire, cu adâncimea maximă (1,15 m) spre capătul de NV al secțiunii; era umplută cu materiale osteologice și ceramice.

Cele mai importante descoperiri din această secțiune, s-au făcut între m. 9,60 și 16,10, unde a fost cercetat un complex format din două mari gropi: nr. 36 și 37, care se intersectau la partea superioară, dar aveau fundurile distincte. Ele continuă spre E, astfel că planurile lor au putut fi stabilite doar parțial. Groapa nr. 36, cuprinsă între m. 12,85 și 16,10 era probabil aprox. circulară, cu o deschidere spre V, spre interiorul secțiunii, de 2,08 m; a fost săpată din nivelul al III-lea, având fundul denivelat, cu adâncimea maximă spre profilul estic (1,25 m).

Groapa nr. 37, tot de formă aprox. circulară, are partea superioară identificată între m. 9,60 și 13,70, pe toată lățimea secțiunii, iar în dreptul m. 13,40 intersecta gr. 36, fiind, deci, mai nouă decât aceasta. Fundul gropii, cvasioval, se găsește pe mijlocul S XI, în dreptul m. 12 unde atinge -1,25 m.

Umplutura celor două gropi prezintă identități, atât în ceea ce privește consistența cât și conținutul. Astfel, o primă umplere a celor două gropi, aflată la fund, cu o grosime de aprox. 0,40-0,50 m era deosebit de compactă și cuprindea numeroase materiale osteologice de bovine (*Bos primigenius* și *taurus*), cervidee, suide, ovicaprine, cabaline, o cantitate apreciabilă de ceramică, provenind de la vase întregibile, unelte de silex și os, idoli antropomorfi fragmentari etc. Remarcăm faptul că pe fundul ambelor gropi se găsea câte un bucraniu (în gr. nr. 36 un frontal, iar în groapa nr. 37 un frontal cu coarne, ceea ce ar putea avea, eventual, o semnificație cultică, dar nu atât de evidentă ca în cazul gropii nr. 26, cercetată în sectorul A al așezării. Un al doilea nivel de umplere, destul de bogat în materiale osteologice și ceramice, era mai puțin compact și avea o grosime de cca. 0,20 m identificându-se, la partea superioară, cu al treilea nivel precucutenian.

Campania din 2001 a adus noi date referitoare la planimetria acestei stațiuni Precucuteni III, punând noi probleme, care vor determina regândirea destinației unor complexe arheologice și a raporturilor dintre acestea, pe care sperăm să le elucidăm în campaniile viitoare (dacă vom mai avea permisiunea proprietarului terenului de a continua săpăturile).

Planșele 110, 111

Résumé

Les recherches 2001 ont été effectuées seulement au secteur D du vaste habitat (environ 10 ha) appartenant à la dernière phase (IIIe) de la civilisation Précucuteni (l'Énéolithique ancien de la Moldavie). Une surface de 153 m² a été fouillée dans une zone qui, par ses nombreux restes ostéologiques et lithiques, a été considérée comme une place réservée à quelques activités de production, surtout comme "abattoir". Cette zone était située en dehors du périmètre des habitations à plate-forme en argile et bois nos. 8, 9 et 11. En S IX (m. 21-27) on a trouvé des restes d'une annexe de l'habitation no. 8 et en S X (m. 23,50-25) une partie de l'habitation no. 9.

Dans la "zone de production" on a découvert des vestiges d'une construction (désignée en tant que l'habitation no. 12), sept fosses très riches en matériels archéologiques (nos. 32, 34, 35, 38, 39, 41 et 42), aussi bien qu'un "pavage" en grès.

En S IX, tracé vers la marge de la cuesta où on trouve l'habitat, les restes ont été plus rares; pourtant, trois fosses (nos. 36, 37 et 40) ont été saisies. On remarque les fosses nos. 36 et 37, qui constituent ensemble un grand complexe, bien que la fosse no. 37 a été fouillée un peu plus tard. Aux fonds des deux fosses on trouvait un bucran, ce qu'il pourrait avoir la signification d'un dépôt de culte. De même, des recherches archéozoologiques et pédologiques ont été effectuées.

222. Târgu Mureș, jud. Mureș

Punct: Cetate

Cod sit: 114328.03

Colectiv: Adrian Andrei Rusu - responsabil (IAIA Cluj), Mihai Petică (MJ Mureș), Soós Zoltán, studenții Ioan Barbu, Adina Németh, Rác Zsuzsa, Roxana Vlad, Florin Mărginean, Györfy Zsolt, László Keve, Kosza Antal (UBB Cluj), Ionuț Codrea și Alina Bădescu (Univ. Alba Iulia)

Au fost practicate secțiunile arheologice S X - S XIV, împreună cu alte patru casete laterale, în incinta protejată a bisericii parohiale reformate și în exterior, paralel cu gardul de N.

Cel mai vechi complex medieval identificat a fost o locuință aparținătoare sec. XII-XIII, respectiv anterior construcției mănăstirii franciscane. S-au obținut delimitări parțiale, o parte din cuptorul ei și o mare cantitate de material ceramic.

Au fost urmărite racordurile corpului de E a mănăstirii, cu capela actuală și extinderile spre N lor de N. În aceeași zonă s-au descoperit compartimentări, dintre care una a fost apreciată ca fiind un posibil turn. Cronologia acestora este socotită a fi anterioară sfârșitului sec. al XV-lea.

Din incinta cetății, ridicată către sfârșitul secolului al XV-lea, a fost regăsit, pentru prima dată, un turn de flancare de pe latura de N. Parțial demantelat, el a putut fi urmărit pe două laturi, în așa fel încât să fim convingși de planimetria sa cu unghiuri drepte.

În apropierea aceluiași turn a fost cercetată, pentru prima dată, o locuință care a aparținut perioadei sec. XVI-XVII. Ea avea dotări de pivniță și amenajări de ziduri din cărămidă.

Materialul arheologic este, ca și în campania precedentă, extrem de generos. În afara materialelor preistorice (culturi diferite neolitic și bronz) au fost recuperate câteva monede, piese de bronz, fier, sticlă, os, ceramică de construcție (cahle de sobă) și veselă de toate tipurile.

Materialele arheologice se află în depozitele Muzeului Județean Tg. Mureș.

223. Târgușor, com. Târgușor, jud. Constanța

Punct: Ester

Cod sit: 62994.01

Colectiv: Gabriel Custurea (MINAC).

În perioada iunie - iulie 2001, în așezarea medievală de la Ester s-au continuat cercetările arheologice. În zona

centrală a orașului s-a trasat o secțiune S IIB, de 30 x 4 m, cu orientarea E - V și apoi o alta, în capătul estic, perpendiculară pe prima (S IIIB) de 20 x 3 m. A fost decoperat parțial un edificiu cu absidă spre E (probabil o biserică), cu ziduri din piatră legată cu pământ. Grosimea zidurilor este de 0,70 - 0,80 m față de nivelul de călcare. S-a recoltat puțin material ceramic, în general fragmentar, aparținând unor farfurii, ulcioare și castroane. S-au putut întregii două farfurii smălțuite în interior cu smalt verde maro și galben, un castron de mari dimensiuni, cu fund plat și corpul evazat, smălțuit la exterior cu verde oliv și o cană cu toartă, cu corpul ovoidal, fund plat și gât alungit, cu buza dreaptă, smălțuită în interior cu maro, iar la exterior cu 5 linii de vopsea albă. Materialul se datează în sec. XVII - XVIII.

Cercetările viitoare urmează să stabilească dimensiunile și utilitatea complexului, ca și datarea sa mai precisă. Materialele recoltate se află în depozitele MINAC.

Bibliografie:

G. Custurea, Istro - Pontica, Tulcea, 2000, p. 581, cu bibliografia la zi.

Abstract

During the 2001 summer archaeological campaign, an apse edifice (probable a church) with stone and earth walls, has been excavated. The ceramics found there can be dated between the 17th - 18thcent.

The future excavations will establish the exact dimensions and dating of the edifice.

224. Teregova, com. Teregova, jud. Caraș Severin

Punct: La Hideg (La Luncă)

Cod sit: 54289.01

Colectiv: Ioan Piso, Felix Marcu (MNIT), Adrian Ardeț (MJERG Caransebeș), Carmen Lucia Ardeț (Liceul Teoretic „Traian Doda“ Caransebeș)

În acest castru, parțial bine păstrat, parțial distrus de apele râului Hideg, N. Gudea a făcut un prim sondaj în anul 1969. Noi am ales o zonă, singura necultivată, de la mijlocul laturii de S a castrului, cu scopul de a cunoaște elementele defensive. Am deschis peste acestea secțiunea S1, sperând să surprindem și urme de barăci. Am întâmpinat dificultăți din cauza forței de muncă reduse și din cauza presiunilor proprietarului pentru a readuce în cel mai scurt timp terenul în starea inițială. Prin urmare, ultimele faze ale lucrării au fost făcute sub presiunea timpului și vor trebui verificate.

A fost surprinsă faza de lemn a elementelor de fortificație. Valul de pământ este alcătuit din straturi de glijă alternând cu straturi de lut, având grosimea de cca. 10 cm. Era cuprins între berma, astăzi invizibilă, și *via sagularis*, având lățimea maximă constatată de 5,20 m. Înălțimea maximă constatată este de 2,10 m. Dintr-un prim șanț de apărare triunghiular sunt păstrate o lățime de 1,40 m și o adâncime de 0,60 m. În continuare avem un al doilea șanț, ale cărui dimensiuni totale ne sunt la fel de puțin cunoscute, deoarece este tăiat de șanțul din faza de piatră. A fost surprins pe o lățime de 1,20 m și pe o adâncime de 1 m.

În ce privește faza de piatră, zidul Z1 este parțial lipit de de valul fazei de pământ, care devine *agger*, și parțial îl taie. Substrucția este lată de 1,75 m și grosă de 0,40 m și este alcătuită din pietre de râu mici și mijlocii. Elevația a fost construită din piatră de carieră de mari dimensiuni, legată cu mortar alb. Este lată de 1,40 m, iar înălțimea păstrată este de 1,65 m. Reparații târzii au fost făcute inclusiv cu monumente, de pildă cu inscripția dedicată lui Iupiter. Șanțurile fazei de lemn au fost umplute. Primul sau unicul șanț al fazei de piatră taie extremitatea sudică a umpluturii celui de-al doilea șanț al fazei de lemn. Are păstrate lățimea de 5,50 m și adâncimea de 1,10 m. În porțiunea de 2,50 m până la capătul sudic al secțiunii S1 nu am găsit nici un element al fazei de piatră, dar nu excludem un al doilea șanț dincolo de el.

În interior a fost surprinsă o primă *via sagularis* cu lățimea de 3 m. La N de ea a fost secționată o primă baracă, din care am surprins o substrucție de podea. Această baracă a fost demolată fără intervenția focului. A fost așternută o nouă *via sagularis* peste cea dintâi și a fost construită o nouă baracă, a cărei substrucție de podea se distinge cu claritate. A fost surprinsă o vatră de foc. Baraca a fost distrusă de un incendiu. În stratul de amenajare a fost descoperit mult material ceramic și militar. Nu știm dacă numai prima fază sau ambele faze ale barărilor corespund fazei de lemn a fortificației. A fost așternută o a treia și ultimă *via sagularis*. O a treia baracă a fost construită de data aceasta cu o fundație de piatră lipită de lut, lată de 0,60 m și adâncă de cca. 0,20 m. Din această fază nu s-a păstrat nici podeaua, nici substrucția ei.

Materialele cele mai semnificative descoperite sunt un altar sau o bază de statuie închinată lui Iupiter Optimus Maximus, două ștampilă a cohorții *VIII Raetorum*, două enigmatice ștampile MAG și material ceramic și militar.

225. Timișoara, jud. Timiș

Punct: Freidorf

Cod sit: 155252.03

Colectiv: Mircea Mare - responsabil, Daniela Tănase (MB Timișoara)

Situl arheologic este situat la marginea de S a cartierului Freidorf al municipiului Timișoara, pe o terasă aflată în stânga drumului de legătură între acest cartier și D. N. 59 (spre Moravița).

Cronologic, situl cuprinde o așezare eneolitică, suprapusă de o așezare daco-romană din sec. II-IV și de o necropolă din sec. V p. Chr., aparținând unor populații alogene. Din anul 1986 s-a trecut la cercetări sistematice care continuă și în prezent.

Importanța cercetărilor în acest sit constă în încercarea de reconstituire a habitatului rural autohton în perioada sec. II-IV.

Rezultatele cercetărilor de până acum constau în descoperirea a nouă locuințe (șase de tip bordei și trei de suprafață), 12 gropi de provizii și 13 gropi menajere, un cuptor de olar și un cuptor menajer, ambele aflate în spații deschise.

În anul 2001, obiectivul propus a fost acela de a relua cercetările spre limita de E a așezării, în apropierea zonei unde au fost găsite cele două cuptoare mai sus menționate. În acest scop a fost practicată o secțiune S. 1/2001, cu

orientarea NE-SV și dimensiunile de 20 x 1,5 m. Stratigrafic, s-a constatat prezența sporadică a nivelului eneolitic, la o adâncime cuprinsă între -0,4/0,6 m, bulversat de nivelul ulterior, cel al așezării de sec. II-IV, aflat la o adâncime cuprinsă între -0,3/-0,7 m. Solul viu apare la o adâncime de -0,8 m. În lungimea secțiunii S. 1/2001, în porțiunea metrilor 2,7/4,2, respectiv 12,2/13,3, la o adâncime de -0,3 m, au apărut fragmente din podinile unor locuințe de suprafață (notate L. 1 și L. 2). Acestea aveau o grosime cuprinsă între 0,1/0,15 m și erau confecționate din lut ars de culoare cărămizie. Trebuie menționată compoziția stratificată a acestor podine, având în conținut și fragmente ceramice de vase lucrate la roată, de culoare gălbui-portocalie și cenușie deschis, răspândite în structura respectivelor podine.

În zonele învecinate celor două complexe de locuire au fost găsite fragmente de chirpici cu urme de nuiete de la pereții locuințelor de suprafață, cât și fragmente ceramice cenușii, lucrate la roată, specifice sec. II-IV și o fusaiolă bitronconică, cenușie, în zona podinei L. 1.

Sub podina fragmentară a locuinței L. 2, în marginea de NE a acesteia, la o adâncime de aprox. -0,5 m, au fost găsite, răsfirate, fragmente prost păstrate ale unui schelet uman-un craniu fragmentar și câteva oase mici din partea superioară a scheletului. Nu s-a găsit inventar care ar fi ajutat la datare. Contextul descoperirii pare să indice apartenența scheletului uman la epoca eneolitică.

La aprox. 2 m de platforma locuinței L. 1, au apărut în pereții secțiunii S. 1/2001, atât la N, cât și la S de acesta, câte o groapă de provizii dezafectată.

Groapa G. 1, la N de platforma locuinței L. 1, avea pereții drepți, de formă cilindrică și diametrul de aprox. 1/1,1 m. În umplutura din profil apare un strat de arsură, gros de 0,1/0,15 m, având la margine un bulgăr de zgură metaliferă cu diametrul de aprox. 0,2 m. Groapa G. 2-la S de platforma locuinței L. 1, dezvelită parțial, avea formă circulară, un diam. de 1,6 m și o adâncime de -1,02 m, de la nivelul actual de călare.

Materialul arheologic constă din fragmente ceramice cenușii (sec. II-IV) și fragmente de oase de animale.

La capătul de SV al secțiunii S. 1/2001 au apărut urmele unui complex, fapt pentru care au fost deschise casete de dimensiuni reduse în ambele părți (spre N și S). A fost dezvelită parțial o groapă-notată G. 3, de formă circulară, cu un diam. de 1,2 m și adâncimea tot de -1,2 m. Materialul arheologic constă din fragmente ceramice cenușii, lucrate la roată, specifice sec. II-IV.

Inventarul arheologic rezultat în urma campaniei din anul 2001 a fost depozitat pentru prelucrare și restaurare la Muzeul Banatului.

În campania din anul 2002 cercetările vor continua în această zonă, situată spre limita de E a așezării daco-romane din sec. II-IV, pentru a obține noi date despre complexele de locuire și dimensiunile perimetrului locuibil al acestui sit arheologic.

Bibliografie:

1. Gh. Lazarovici, Fr. Resch, C. Gherman, *Descoperiri arheologice la Timișoara*, Banatica, 7, 1983, p. 35-51.
2. D. Benea, *Dacia sud-vestică în sec. III-IV*, Timișoara, 1986, p. 293-294.
3. M. Mare, *Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice efectuate la Timișoara-Freidorf între anii 1994-1998*, în AnBan, S. N., VII-VIII, 1999-2000.

226. Tiream, com Tiream, jud. Satu Mare**Punct: Valea Barnoldului I**

Cod sit: 139116.01

Colectiv: Némethi János - responsabil (MM Carei), Ciprian Astaloș, Cristian Virag, Speranța Pop (MJ Satu Mare)

Săpătura de salvare de la Tiream - Valea Barnoldului I s-a făcut la aprox. jumătatea distanței dintre Tiream și Vezendiu, pe prima terasă (stângă) a Văii Barnoldului, pe traseul lucrărilor Romtelecom. Au fost trasate trei secțiuni: S I (10x1,5 m.), S II (5x1,5) și S III (20x1,5 m.). Stratigrafia e simplă: strat vegetal (0-0,40 m.), strat de cultură (-0,40-0,80 m.), steril (la -0,80 m.). A fost detectat un singur complex, mai degrabă o arie de acumulare a materialelor decât o groapă propriu-zisă, cu lungimea de 4 - 5 m, în S I și S III (situată în continuarea primei). Materialele constau în ceramică în cea mai mare parte grosieră, puține piese litice (cioplitte și șlefuite), fragmente mărunte de oase calcinate, cu excepția dinților de ierbivore. Preliminar, datăm materialul în neolitic târziu, fără a putea face deocamdată precizări mai nuanțate.

227. Turda, jud. Cluj [Potaissa]**Punct: Dealul Viilor (Dealul Cetății)**

Cod sit: 55268.01

Colectiv: Mihai Bărbulescu - responsabil (UBB Cluj), Ana Cătișă, Claudia Luca (MI Turda), Adrian Husar (Univ. Târgu Mureș), Irina Nemeti (MNIT), Sorin Nemeti, Mariana Pâslaru, Florin Fodorean, Pavel Husarik, Alexandru Stănescu (UBB Cluj)

Castrul legiunii V Macedonica se află la marginea sud-vestică a municipiului Turda, pe platoul dealului Viilor-Cetății. Cercetările arheologice se desfășoară din anul 1971, până în prezent fiind dezvelite poarta de pe latura de V, două bastioane, clădirea comandamentului, depozitul de cereale, câteva cazărmi și, parțial, termele. S-au executat lucrări de conservare la poarta de pe latura de V, bastionul din colțul nord-vestic, un bastion de curtină de pe latura de V, un canal deversor din colțul nord-estic, clădirea comandamentului.

Din 1993 a început cercetarea termelor situate în *praetentura dextra*, urmărindu-se dezvelirea sistematică a acestora.

Cercetările din anul 2001 s-au desfășurat potrivit planificării, în zona de V a termelor, în continuarea lucrărilor din acest punct din campania precedentă. Totodată, s-au executat lucrări de conservare primară.

S-au executat șase casete în zona de S-V a termelor și trei casete în zona de N-V a termelor, cercetându-se astfel o suprafață de 390 m².

Cercetările din zona sud-vestică au încheiat decopertarea încăperii E, au dus la dezvelirea încăperilor H și I (prevăzută cu absidă), la V de acestea fiind surprinse alte încăperi cu hipocaust, J, K și L. Cercetările din zona nord-vestică au avut ca scop decopertarea zonei centrale din *frigidarium* I.

Încăperea E. Dimensiuni interioare: 23 x 9 m. Se învecinează spre N cu *frigidarium* I, spre E cu *latrinae* I, *frigidarium* II și cu încăperea F, spre S se învecinează cu încăperea H.

Zidurile încăperii E, ca și a celorlalte încăperi descoperite sunt construite din piatră de carieră cu mortar, folosindu-se și cărămizi și sunt îngrijit tencuite. Zidul vestic este lat de 1, 10 m, zidurile de N și S sunt late de 0, 95. Deși s-au găsit puține țigle presupunem că încăperea E era acoperită. Încăperea E este străbătută de canalul III, care conducea apa spre *latrinae* I. În dreptul intrării spre H se află o suprafață de 2, 50 x 3, 15 m delimitată printr-o bordură din lespezi de piatră și cărămizi. În colțul sud-estic se află spațiul unui mic bazin rectangular de 2, 55 x 1, 30 m. În încăperea E s-au descoperit două altare votive și fragmente dintr-o statuie de bronz.

Încăperea H. Dimensiuni interioare: 9, 05 x 4, 90 m. Grosimea zidului vestic - 1, 10 m, iar a zidului sudic, care o desparte de camera I, este de 0, 85 m. Era acoperită cu boltă, descoperindu-se numeroase elemente de teracotă din cofrajul bolții.

În faza I aici exista un *frigidarium*, scurgerea făcându-se printr-un canal de cărămidă practicat în zidul care desparte camera H de E.

În faza II în locul *frigidarium*-ului s-a amenajat o încăpere încălzită cu hipocaust. Pentru aceasta s-a desființat canalul III pe sectorul corespunzător camerei H, el fiind blocat sub zidul dintre E și H. Nivelul de călcare din faza II se poate reconstitui și prin trasajele observate pe tencuiala care indică nivelul suspensurii. În faza II s-a obturat canalul de scurgere din *frigidarium* și s-a deschis un alt loc de scurgere în zidul dintre H și E unde s-au încastrat tuburi de teracotă cu diametrul de 14 cm care evacua apă în canalul III.

Încăperea I. Absida și prefurniul acestei încăperi orientate spre E au fost cercetate în campania precedentă, acum decopertându-se spațiul rectangular al încăperii I, lung de 9 m. Lățimea acestui spațiu nu se poate deocamdată preciza, încăperea I continuând probabil spre S și fiind prevăzută, poate, cu încă o absidă. Și încăperea I era acoperită cu boltă. Încălzirea se făcea prin canalul ce traversa zidul care închide absida. Nivelul inferior al hipocaustului, bine păstrat, este din cociopesto roșu cu urme de arsură. O pilă păstrată pe întreaga înălțime (88 cm) era formată din 2 plinte inferioare, peste care se așezau 8 cărămizi, iar partea superioară era formată din trei plinte suprapuse. Și pe tencuiala peretelui vestic al încăperii I se observă două trasaje orizontale care indică nivelul de călcare în încăpere.

Se observă amenajări ulterioare care constau din ridicarea unui zid gros de 80 cm, construit din piatră fasonată, nefasonată, cărămizi și mortar, adosat zidului care închide absida, precum și doi contraforți. Este posibil ca aceste amenajări să fie contemporane cu faza II din încăperea H.

Spre V de încăperile E, H și I apar alte încăperi din care cel puțin două (K și L) sunt prevăzute cu hipocaust. În această zonă cercetările vor continua în campania viitoare.

Prin cercetările din zona nord-vestică a termelor s-a decopertat partea centrală din *frigidarium* I, observându-se două nivele de călcare, nivelul superior fiind pardosit cu cărămizi ca și încăperea E. S-a decopertat zidul nordic de la *frigidarium* I unde se constată o dublare a acestuia.

S-a descoperit un variat material tegular: țigle, olane, cărămizi pentru ziduri, cărămizi pentru hipocaust, tuburi de conductă, tuburi din cofrajul bolților. Cu excepția tuburilor din cofrajul bolților materialul tegular prezintă o mare varietate de ștampile ale legiunii. S-au descoperit de

asemenea *tegulae mammatae*, cuie în formă de T de la fixarea acestora, fragmente de tencuială pictată cu roșu, verde și alb. S-au descoperit monede, piese de echipament militar, podoabe (inel de argint, fibulă din argint cu picior întors pe dedesupt) etc.

Cercetările din actuala campanie au permis observații interesante cu privire la funcționarea termelor și au completat planul edificiului termal. S-au putut preciza mai bine fazele din terme. Se constată de pe acum că ne găsim în cele mai mari terme construite în Dacia, un complex întins pe o suprafață care depășește 120 x 75 m.

228. Tureni, com. Tureni, jud. Cluj Punct: *Tumulul Mare (Dealul Ghicenghe)*

Cod sit: 59773.03

Colectiv: Zoia Maxim - responsabil, Viorica Crișan - responsabil sector; Luminița Săsăran (MNIT)

Mormânt tumular: sfârșitul eneoliticului - începutul epocii bronzului (cultura Coțofeni, bronz timpuriu). Fragmente de oase umane au fost trimise la Universitatea din Heidelberg (Germania) pentru datări cu C¹⁴.

Cercetările s-au concentrat asupra cadranelor IV care a fost împărțit în carouri de 2 x 2 m marcate cu litere (AA, BB, AB..., AM, MA). S-a decopertat întreaga suprafață pe două nivele (adâncimea - 0,4 m) și s-a golit o groapă (Z1) ce se contura în vârful tumulului din al doilea nivel de săpate (adâncimea de - 1,23 m).

Materialele arheologice descoperite constau din: fragmente ceramice aparținând fazei II a culturii Coțofeni; utilaj litic (15 buc) din calcedonie, obsidian, jasp (nuclee, gratoare, răzuitoare, vârfuri, zdrobitoare, așchii) și un fragment de os uman. În Groapa Z1 au fost descoperite puține fragmente ceramice Coțofeni II, iar pământul era de culoare neagră, compactă, cu vinișoare de calcar descompus (au fost recoltate mostre de sol pentru efectuarea analizelor pedologice și de granulometrie).

S-a continuat cercetarea cadranelor I (s-a găsit un lustritor) și III (pe axa mediană, într-o zonă fără pietre).

După dispunerea pietrelor (bolovanilor) care formează mantaua tumulului se pot observa sistemul de "construcție": - spre margine este un gen de bordură care delimitează mormântul, de la care urcă spre vârf niște "nervuri" din pietre.

Cercetările viitoare se vor concentra asupra decopertării totale a cadranelor IV pentru o cercetare de ansamblu a sistemului de construcție a tumulului. Porțiuni din cadranele I și III au fost conservate prin întărirea liantului dintre pietre pentru protejare.

Materialele arheologice sunt în colecția de preistorie a MNIT Cluj-Napoca.

229. Țaga, com. Țaga, jud. Cluj

Punct: *Baza arheologică*

Cod sit: 59835.01

Colectiv: Gheorghe Lazarovici, M. Meșter, Zoia Maxim (MNIT)

Cercetările de la Țaga, principala săpătură arheologică din Câmpia Transilvaniei au avut ca obiectiv principal studiul arhitecturii, densitatea de locuire și contactul dintre civilizațiile neolitice târzii din estul Transilvaniei cu cele din zonele de V,

din Bazinul Someșan (grupul Iclod) și cele din S (sinteza Iclod - Petrești).

Anterior deschiderii s-au făcut prospectări pentru a căuta zone semnificative. Zona de N de cabana arheologică (punctul nostru de referință) era destul de "liniștită" fără anomalii prea mari, motiv pentru care suprafețele mari au fost plasate la S de cabană, spre stația de gaz.

În suprafețele 10 și 11 (S. 10: de 20 x 10 m S. 11: de 20 x 8 m), amplasate la 10 m S și în dreptul cabanei, în anii 1999-2001 au fost desfășurate cercetările la trei locuințe neolitice de mari dimensiuni, deosebit de importante pentru arhitectura neolitică. Acolo au fost efectuate prospectări cu rezistivitate pe o suprafață de 20 x 10 m, la mai multe nivele de săpare. Cele mai semnificative au fost cele de la - 0,45 m, nivel la care au apărut primele complexe în capătul de S al săpăturii. Aceste prospectări au arătat existența unor anomalii determinate de dărâmăturile de chirpici și aglomerările de oase.

Acestea aparțineau nivelelor de locuire Țaga I-III În 2001 în noua suprafață (situată spre V sunt cabluri și conducte și suprafața nu a putut fi mai mult extinsă, intenția era de a fi tot de 20 x 10 m) a fost cercetat nivelul Țaga II, parțial, Țaga III în întregime (acesta era distrus parțial de nivelări de la fosta amenajare de șantier pentru construirea stației de uscarea a gazului). Cercetarea la complexele din nivel Țaga II și I va fi încheiată, în această suprafață în campaniile viitoare.

Stratigrafia (în suprafața 10):

- 0,2/0,25 m strat de humus cu pietre de la fosta amenajare de șantier, cu ceramică în poziție secundară dar aflată în proces de involuție (Țaga III);

- 0,25/0,4 m strat de cultură, negru - brun, granulos, în care apar resturi de complexe deranjate de lucrări edilitare și agricole cu materiale aflate în proces de retardare Țaga III;

- 0,4/0,6 m strat de cultură, negru granulos în partea superioară, lutos în cea inferioară, în care apar complexe de locuit și funduri de semibordeie și materiale din faza Țaga II, în care se constată un proces de sinteză Iclod - Petrești - Precucuteni;

- 0,6/0,75 m strat de cultură, brun-negru, lutos, cu mari complexe de locuit cu materiale grupul Iclod, faza II (Iclod II) cu elemente Petrești (Țaga Ib);

- 0,75/0,85 m strat brun gălbui, lutos, cu materiale Iclod I (Țaga Ia);

- 0,85/0,95/1 m strat gălbui, cu puțină ceramică Iclod I (o etapă târzie), trece ușor în galben steril;

- 1/1,4 m strat gălbui deschis, argilos, fără urme arheologice.

În suprafața 11, în partea de V, stratigrafia este deranjată de nivelări realizate în vremea construirii stației de gaz. În partea de E stratigrafia este ca în S. 10.

După cercetarea suprafețelor 5, 10 și parțial 11 constatam existența a trei nivele de locuire (cum precizăm mai sus Țaga I-III), divizate de două orizonturi de complexe. Unul spre suprafață, cu baza la cca. -0,4/0,5 m, cu o mai mică densitate de complexe, cu aspect de colibe, formând orizontul Țaga III. De la baza nivelului Țaga III sau din partea superioară a nivelului Țaga II, datele stratigrafice nu erau prea sigure (aprecierile erau pe criteriul adâncimii, dar nivelul de la care s-a săpat groapa nu a fost prea sigur stabilit el pornind din pământ negru) a fost preparată o groapă de mari dimensiuni cu numeroase

oase de animale, în special maxilare și coarne de cerb și bovine și, uneori, trofee de cerb cu coarnele retezate.

După materialele din conținut groapa 28 pare o depunere rituală, cu numeroase fragmente de maxilare de bovine și cerb, probabil de resturi ale unui banchet. Asemenea banchete mai sunt întâlnite și în orizonturi mai vechi ale acestei civilizații, la Zau de Câmpie, de exemplu (săpături Lazarovici - Maxim - Lazăr). Ceramica din groapă marchează și procesul de sinteză Iclod - Petrești, sinteză petrecută după faza Petrești A, după cum rezultă și din cercetările de la Baci - str. Nouă. Materialul din groapă conține materiale cu trăsături ale etapei Petrești timpurie. Din aceste motive considerăm că groapa ar putea aparține orizontului Țaga II.

Resturile de complexe, de la adâncimile de -0,7/0,85 m, ce reprezintă baza nivelului Țaga II, aparțin unor locuințe de mari dimensiuni, care depășeau suprafața cercetată, întinzându-se în suprafața 11.

Orizontul Țaga I are primul nivel de călcare la -0,95/1m, fiind complexe de mari dimensiuni (ex. locuința 3) cu structuri de bărne masive, cu fundații mari, marcate ca Țaga I.

Stratul de cultură al acestui prim orizont are o grosime de cca. 0,3 m. Grosimea este dată de perioada de funcționare cât și nivelul de dărâmare. Următoarele nivele de calcare, Țaga II sunt pe la -0,55 cm adâncime, deși situația este relativă din cauza înclinației spre E a pantei terasei pe care este stațiunea.

Complexele. Jumătatea de S al suprafeței 11 cercetarea nu este încheiată. În carourile de N cercetarea este epuizată orizonturile fiind distruse de nivelări și de șanțurile unor conducte de gaz și cabluri electrice. **Locuința 23 (formată din P22, P23)** a fost numai parțial preparată, partea de V fiind sub profil spre suprafața 11. Una din dimensiuni, cea de E este de cca. 7,8/8 m. Nu știm dacă este lungimea sau lățimea, orientarea ei fiind N-S.

Locuința 23 locuința 1 (era în S. 5, apare sub numele de P 15), situată în centrul săpăturii, are dimensiunile, pe una din axe de cca. 7,8/8m, dimensiuni pe care le putea avea și locuința 3. Latura de V nu este cercetată fiind sub profilul de V. Aparține nivelului Țaga II, tăiată de groapa din 28 și de G32.

Locuința 26: formată din P21, P26, P27, P30) colțul de NV și latura de V fiind sub profil. Este tot o locuință de mari dimensiuni. Gropile de la structura de bază, cu excepția laturii de S, nu au fost golite așa încât latura de E nu este preparată, noi așteptând dezvelirea întregului complex în campaniile viitoare. Dimensiunile erau de 7 x 8,5 m. Materialul ceramic descoperit aparține grupului Iclod, faza II.

Locuința 20 (formată din P20, P24) se afla în colțul săpăturii, fiind surprinsă doar jumătatea de N a complexului. Cuprinde materiale din nivelul Țaga II.

Groapa 28 (marcaj G28, P28) este o groapă ovală, cu dimensiunile de 2,8 x 2,2 x 0,35 m, posibil să fi fost un semibordei abandonat, transformat în groapă pentru resturi menajere. În umplutura gropii erau numeroase resturi de crani de cerb și vită, multe din ele cu urme de ardere și oase de animale, din păcate în stare proastă de păstrare. Fragmentele ceramice descoperite aparțin procesului de sinteză Iclod-Petrești petrecut între grupul Iclod și cultura Petrești, după etapa Petrești A, Iclod I aparținând de orizontul Țaga III.

Banchetul ar putea semnifica încheierea unui pact, a unei înțelegeri între comunități Iclod, Precucuteni și Petrești sau groapă de fundație, ofranda de început, de fundarea unei noi locuiri. La Zau de Câmpie, stațiune aflată spre SE, după

cumpăna apelor, în bazinul Arieșului, după un asemenea banchet stațiunea începe a fi locuită de comunități Petrești peste un orizont Lumea Nouă târzie - Iclod I. Vechile comunități se strămută pe cealaltă parte a râului, la cca. 2 km.

Locuința 44 (se afla în S. 11, c. E-I respectiv 1-4). Este formată din grupările P 44 și P 45 ne fiind cercetate decât partea din spre N a complexului, perioada de dărâmare. Resturile se întind pe o lățime de 7/8 m. Cercetarea nu este încheiată. În vecinătate, spre S a fost descoperit pe nivel de călcare un vas întregibil. Materialele sunt caracteristice pentru grupul Iclod, etapă timpurie, aparțin etapei Țaga Ib.

Dintre materialele mai semnificative, deosebite prin caracterul artistic, dar și prin raritatea apariției lor este un idol cu fața în formă de "figură de pasăre", decorat cu incizii, cu câte un pandantiv pe piept și altul pe spate. După Maria Gimbutas (Dumitrescu **; Gimbutas 1992, p. fig. **) este vorba de o divinitate feminină legată de cultul fecundității și fertilității, o variantă a Marii Zeițe Mame, "Mama Pământ" (*Mater Gea, Mother Earth*).

Planșele 112, 113

Bibliografie:

1. M. Gimbutas, *The Civilization of the Goddess*, 1991, p. 232, fig. 7/14-18.

230. Țara Făgărașului

Colectiv: Antal Lukács - responsabil (FIB), Aurel Dagne (masterand Facultatea de Teologie, ULB Sibiu), Alexandru Ciocăltan (student FIB)

Pornind de la informațiile cuprinse în izvoarele scrise și în cele cartografice din sec. XVII-XVIII, am încercat să identificăm ruinele unor mănăstiri ortodoxe dispărute din Țara Făgărașului. Cercetările noastre anterioare¹ au certificat menținerea ruinelor mănăstirilor ortodoxe din această zonă, condițiile noi, postdecembriste creind contextul favorabil pentru revigorarea lor. Am constatat cu îngrijorare că refacerea acestor stabilimente nu este precedată aproape niciodată de investigarea științifică a vechiului amplasament, reconstruirea ducând inevitabil la distrugerea vestigiilor arheologice, sau, în cel mai bun caz, la blocarea accesului la ele pentru perioade a căror durată e greu de prevăzut!

Pe baza hărților militare austriece ne-am propus să identificăm ruinele mănăstirilor din hotarele satelor Șinca Veche, Șinca Nouă, Arpașu de Sus, Sebeș și Mărgineni.

În hotarul satului Arpașu de Sus, (jud. Sibiu, com. Arpașu de Jos) la poalele dealului Podei, documentele din sec. XVIII. și hărțile vechi menționează o mănăstire ortodoxă (v. harta nr. 1.) Cercetările noastre au dus la regăsirea ruinelor unor construcții din care s-au păstrat doar fundațiile de piatră. Pe malul pârâului am regăsit fundațiile unei construcții patruleter, cu dimensiunile de 4/12 m., orientată destul de riguros N-S. În imediata vecinătate, am putut observa și ruinele unei alte construcții, dar din păcate crucea pe care localnicii au ridicat-o deasupra ei nu ne-a permis investigații menite să lămurească destinația ei. Bănuim că este vorba (având în vedere orientarea construcției) de biserica mănăstirii, iar construcția alăturată a servit drept locuință pentru călugării

mănăstirii. Numai cercetări arheologice extinse ar putea rezolva problema stabilirii destinației tuturor ruinelor.

Cercetările din hotarul satului Mărgineni (jud. Brașov, com. Hârseni) au avut drept scop identificarea ruinelor mănăstirii indicată pe harta militară (v. harta nr. 2.) la ieșirea din munți a văii Sebeșului. Indicația s-a dovedit corectă, ruinele fiind relativ bine conservate. Cu toate că n-am putut sonda terenul din cauza ridicării unei uriașe cruci chiar pe amplasamentul bisericii, măsurătorile efectuate au certificat existența unei biserici din piatră cu dimensiunile de 8,5/5 m. Absida, destul de bine conturată, avea adâncimea de 3,80 m. Pe baza observațiilor, se pare că absida era despărțită de navă printr-un zid de piatră, ceea ce ar indica o datare destul de timpurie a bisericii. Considerăm că organizarea unor săpături arheologice exhaustive sunt absolut necesare. ²

Izvoarele scrise din sec. al XVIII-lea atestau cele mai multe mănăstiri ortodoxe în hotarul satelor Șinca Veche și Șinca Nouă. Dintre acestea, localizarea a două dintre ele nu ridică nici o problemă: mănăstirea rupestră și cea de pe dealul care domină satul, marcată de bisericuța de lemn care este funcțională și astăzi. Pe baza informațiilor scrise din sec. XVIII. și a hărților din sec. XVIII (v. harta nr. 3.), am reușit să regăsim amplasamentul a două mănăstiri ortodoxe, necunoscute localnicilor.

Pe Valea Strâmbei, afluentul din stânga al pârâului Șinca, harta indică hidronimul Valea Mănăstirii. Cercetările noastre au dus la identificarea ruinelor mănăstirii, pe un platou situat la ieșirea văii dintre dealuri, într-un loc de o frumusețe unică. Din fericire, vegetația crescută pe ruină a împiedicat cuprinderea zonei în exploatare agricolă, arbuștii conservând perfect ruinele. Sondajul efectuat a dovedit că acolo există ruinele (fundațiile de piatră) ale unei biserici, cu dimensiunile de 9/5 m. În ciuda distrugerilor provocate de localnici (locul este folosit ca umbră pentru vite!), se poate observa că biserica avea un altar semicircular, nedecroșat. Din păcate, exploatarea zonei adiacente (pășune și fâneată) nu ne-a permis extinderea cercetărilor (ele ar fi însă posibile cu o minimă despăgubire pentru proprietari!).

Pe malul afluentului din dreapta al Văii Șincăi, pârâul Trestioara, am putut identifica ruinele de zid ale mănăstirii pomenite în documentele din sec. al XVIII-lea. Complexul este reprezentat de fundațiile bisericii, chiliile călugărilor și de un complex de șanțuri și valuri de pământ, extrem de interesant, dar puțin lămurit din cauza caracterului redus al investigației arheologice. Considerăm că extinderea cercetării este absolut necesară, având în vedere faptul că este singurul obiectiv în care au fost identificate "fortificații" de pământ!

Materialele arheologice recoltate din aceste cercetări se datează în sec. XVII-XVIII. Ele sunt păstrate, deocamdată, la Facultatea de Istorie din București, până la extinderea cercetărilor și până la obținerea unei imagini mai complete asupra cronologiei și tipologiei acestor mănăstiri.

231. Urluieni (Afrimești), com. Bârla, jud. Argeș

Punct: Castellum B

Cod sit: 14566.01

Colectiv: Ioana Bogdan-Cătăniciu - responsabil (IAIA Cluj)

Pe baza contractului cu MCC, în funcție de începerea finanțării doar la 1 septembrie 2001, săpăturile la Urluieni au început la 1 oct. (după ce s-a efectuat cercetarea de la

Adamclisi) și s-a lucrat în regim de 10 ore, ca să rămână timp și pentru cercetările de la Alba Iulia- Partoș.

S-a continuat cercetarea ariei din vestul *principiae*, unde presupunem că edificiul descoperit ar fi *praetorium*. S-a deschis o suprafață de 4 x 20 m, la 4 m de suprafața cercetată în 2000 și paralelă cu aceasta.

S-a determinat închiderea spre S a edificiului. Zidurile sale din cărămidă au fost demantelate în epoca modernă până la nivelul stratului de pietriș așezat în groapa de fundație. S-a pus în evidență existența a două faze de locuire. În sectorul de N al suprafeței a apărut o structură deocamdată de neexplicat, un scurt "val" din pământ de culoare neagră, pe care s-a scurs restul unei incendieri puternice. "Valul" nu depășește lungimea de 2 m de la profilul de N pe care se vede deosebit de clar; deocamdată ne punem problema că este un zid de pământ și lemn dintr-o fază anterioară de existență a construcției ce exista în ultima fază.

Cercetările au scos la iveală o cantitate extrem de mică de material arheologic, practic doar câteva fragmente ceramice, dar un număr mare de vârfuri de săgeți de diferite tipuri și o monedă ruptă în antichitate, ce nu poate fi identificată fără să fie curățită.

S-a lucrat cu 17 muncitori, un număr de 1312 ore. Datorită întâzierii cu care s-a putut începe cercetarea nu am avut mână de lucru, locuitorii din satele comunei fiind ocupați cu recoltarea porumbului. Acesta este motivul că nu s-a putut lucra după programul alcătuit. Cercetările ar trebui efectuate, pe îndelete, în perioada de vară, când elevii sunt în vacanță și se găsește mâna de lucru necesară.

Note:

1. Pentru toate informațiile bibliografice și istorice v. Antal Lukács, *Țara Făgărașului în Evul Mediu*, București, 1999, sub voci.

2. Aceasta cu atât mai mult cu cât, în conformitate cu informațiile localnicilor, există intenția fermă a refacerii mănăstirii cu cheltuiala actualilor proprietari ai terenului!

232. Vadu Săpat, com. Fântânele, jud. Prahova

Punct: Budureasca 4 N - "Puțul Tătarului"

Cod sit: 133321.03

Colectiv: Dan Lichiardopol, Bogdan Ciupercă, Alin Frânculeasa (MJIA Prahova)

Valea Budureasca este situată în zona dealurilor subcarpatice, în estul județului Prahova la o distanță de aprox. 5 km. N de orașul Mizil. Cercetările arheologice au fost demarate în această zonă în anii '60 ai secolului XX de către arheologul Victor Teodorescu și în decursul timpului au fost depistate în această vale 31 de situri arheologice ce cuprind mai multe nivele de locuire, într-un areal de cca. 10 km². Cercetarea arheologică a fost axată în special pe studierea așezărilor de tip Ipotești-Cândești, datate în sec. V-VII, și a complexelor dacice, "accidentale" au fost cercetate și alte tipuri de complexe. Datorită unui accelerat proces de despădurire zona Văii Budureasca este supusă permanent eroziunii solului fapt ce generează distrugerii ale teraselor ce au fost locuite în vechime și implicit a complexelor arheologice.

În campania de cercetare arheologică din anul 2001 s-a urmărit cercetarea părții de N a terasei Budureasca 4, "Puțul Tătarului", care este despărțită în prezent de restul platoului printr-o viroagă cu lățimea de cca. 6 m., orientată V-E. Obiectivele acestei campanii au fost de a urmări întinderea locuirii din sec. V-VII în această parte a terasei și de a confirma sau nu structura stratigrafică observată în partea de S a sitului. În acest scop s-a trasat secțiunea S I, orientată V-E, având dimensiunile de 50 m. lungime și 1.5 m. lățime și caseta Cas. A cu dimensiunile de 8 m. lungime și 2 m. lățime. Secțiunea S I a fost împărțită în carouri din metru în metru, începând de la punctul 0 situat în partea de V a acesteia, ce corespunde zonei celei mai înalte a terasei care prezintă o înclinație naturală V-E. În campania din anul 2001 au fost cercetate un număr de 11 complexe arheologice după cum urmează:

Complexe de tip Ipotești-Cândești, sec. V-VII, ce se grupează în partea de E a suprafeței cercetate.

Complexul 5 a apărut în carourile 35 - 40, la adâncimea de 80 cm. în caroul 35 și de 48 cm. în caroul 40. În carourile 38 - 39 la adâncimea de 35 cm. s-a observat existența pietrelor demantelate ale instalației de foc aparținând unei locuințe care a primit denumirea de B1/N, pietre ce intrau în profilele N și S ale S I. Limitele lui B1, surprins în S I, Bud. 4 N, au fost observate în caroul 35 la adâncimea de 80 cm. față de actualul nivel de călcare și în caroul 40 la adâncimea de 48 cm. Deoarece B1 se întinde spre N și S de S I, s-a deschis cas. A între carourile 35 și 42 ale S I având 8 m. lungime și 2 m. lățime. Între S I și cas. A s-a lăsat un martor cu lățimea de 30 cm. În cas. A s-a înaintat în această campanie până la adâncimea de 92 cm în caroul 35 și de 70 cm. în caroul 42 și s-a observat continuarea pietrelor depistate în S I. La demontarea primului nivel de piatră căzute din construcția instalației de foc a B1, s-a observat că prezentau urme puternice de ardere, iar printre acestea se afla un pământ negru în amestec cu cenușă, pigment de chirpici, cărbune și fragmente ceramice. Vatra instalației de foc a fost observată la adâncimea de 105 cm. În poziție inițială se mai aflau două pietre plate așezate pe cant, cu dimensiunile de 50x43 cm. și 50x40 cm. Cele două pietre erau așezate formând un unghi de 90°, iar între acestea s-a păstrat o parte din vatră care descrie în plan un arc de cerc și are culoare roșie, vitrifiată. Aprox. în fața vetrei, intrând în profilul S al S I s-a observat o zonă cu bucăți provenind de la lipitura pereților.

În acest stadiu al cercetării putem afirma că B1 este o locuință de tipul celor adâncite în pământ cu laturile de 3x3. 6 m, și se adâncea de la nivelul de săpare cu 80 cm. Pe mijlocul laturii de SV a fost observată o groapă de par cu un diametru de cca. 40 cm. Materialul arheologic descoperit în B1 este format în exclusivitate din fragmente ceramice provenind de la oale borcane modelate la roată sau cu mâna. Ceramica lucrată la roată este realizată dintr-o pastă de bună calitate de culoare cărămiziu-cenușie, având ca degresant nisip în amestec cu pietricele fine. Ceramica lucrată cu mâna este realizată dintr-o pastă cărămizie având ca degresant cioburi pisate, finisată mai neglijent. Ceramica din B1 prezintă în marea majoritate a cazurilor ardere secundară și nu este decorată. De asemenea se observă preponderența ceramicii modelate cu mâna. În campania din anul viitor urmează a se continua cercetarea în cas. A, urmărindu-se surprinderea limitelor B1 care intră în profilul de N al cas. 1". Materialul ceramic descoperit în mare majoritate printre dărâmăturile instalației de foc, de tipul "pietrarului", datează B1 în sec. V -VII.

Complexul 9 a apărut în carourile 41 - 42 ale cas. A aferentă S I Bud. 4 N, la adâncimea de 70 cm. Limitele complexului 9 se pierd în profilul N și S ale casetei, descriind aprox. un arc de cerc. Acest complex se prezintă ca o groapă de mari dimensiuni având ca umplutură un pământ de culoare neagră, cu foarte mult chirpici și cărbune în compoziție. Acest complex a fost cercetat decât parțial în această campanie, urmând ca în campania viitoare să fie precizate limitele clare ale acestuia și funcționalitatea pe care a avut-o. Materialul ceramic descoperit în acest complex este compus exclusiv din fragmente ceramice provenind de la oale borcan. Ceramica lucrată la roată este realizată din pastă de bună calitate conținând ca degresant nisip cu pietricele fine iar ceramica modelată cu mâna dintr-o pastă ce conține cioburi pisate. Ceramica acestui complex nu prezintă decor. pe baza materialului ceramic acest complex se datează în sec. V-VII.

Complexul 10 a fost observat în carourile 49-50, la adâncimea de 60 cm. și se prezintă ca o zonă cu concentrație mare de material ceramic datat în sec. V - VII. Limita observată în caroul 49 intră în profilul N și S ale S I Bud. 4 N, descriind un arc de cerc. Probabil că este vorba de colțul unei locuințe din sec. V - VII, ce nu va putea fi cercetată decât parțial deoarece la 1m de limita estică a secțiunii malul a fost rupt datorită unor alunecări de pământ și a distrus complexe arheologice. Inventarul acestui complex este format în exclusivitate din ceramică. Ceramica lucrată la roată este de bună calitate realizată dintr-o pastă de culoare roșiatică ce are ca degresant nisip cu pietricele mărunte. Ceramica modelată cu mâna este realizată dintr-o pastă cărămizie-cenușie ce prezintă ca degresant cioburi pisate și pietricele. Câteva fragmente din categoria ceramicii lucrate la roată prezintă decor realizat prin incizie dispus pe partea superioară a vasului, alcătuit din val simplu, decor linear dispus orizontal, registru de valuri încadrate de un decor linear.

Complexe medievale:

Complexul 2 a fost surprins în caroul 47 la adâncimea de 40 cm. spre profilul S al

S I și se prezintă ca o groapă circulară cu diametrul de 50 cm., având un contur regulat, bine precizat, umplută cu un pământ de culoare galbenă impregnat cu bucățele de calcar, chirpici ars și pietricele. Din umplutura complexului 2 au fost recuperate 2 fragmente ceramice de mici dimensiuni ce prezintă urme de smalt fapt ce datează acest complex cel mai devreme în sec. XV - XVI. Complexul 2 se adâncea cca. 14 cm. față de nivelul de la care a fost surprins.

Complexul 3 a apărut în caroul 49 la adâncimea de 46 cm. și intră în profilul N al S I. Complexul se prezintă ca o groapă similară ca structură și compoziție complexului 2, având dimensiunile de 24 x 56cm. Umplutura sa este alcătuită din pământ galben în amestec cu bucățele de calcar, chirpici ars și pietricele. Complexul 3 s-a adâncit cu 16 cm. față de nivelul de la care a fost observat și nu a avut material arheologic în compoziție, dar similitudinea cu complexul 2 ne îndreptățește la o datare în sec. XV - XVI, cele două complexe fiind săpate de la același nivel.

Complexul 4 a apărut în carourile 49 - 50 la adâncimea de 45 cm. și se prezintă ca un aliniament de 11 gropi de mici dimensiuni, provenind cel mai probabil de la pari, dispuse în două șiruri ce formează un unghi de aprox. 90, orientate NV-NE și SV-NV. Gropile sunt aprox. circulare cu diametre cuprinse între 4 și 8 cm., adâncindu-

se 6-8 cm., umplutura lor fiind alcătuită din pământ galben similară celei întâlnite în complexe 2 și 3. Acest aliniament de gropi de par poate să aparțină unei construcții temporare contemporană cu complexe amintite mai sus.

Complexe dacice:

Complexul 7 a fost identificat în carourile 22-26, la adâncimea de 130 cm. în caroul 22 și de 120 cm. în caroul 26. În campania din acest an nu s-a reușit a se observa foarte clar limitele acestui complex. În zona carourilor 26 și 27 s-a observat o limită ce traversează S I și intră în profilele N și S ale acesteia. Din complexul 7 au fost recuperate materiale ceramice provenind de la vase de culoare cărămizie cu decor alveolar de tradiție dacică. În zona complexului 7 pământul avea o culoare maronie cu puternică pigmentație de chirpic. În campania din anul viitor urmează a se continua cercetarea complexului 7 la N și S de S I pentru a se putea preciza toate limitele. Din observațiile acestei campanii și datorită întinderii sale considerăm că în cazul complexului 7 este vorba de o locuință dacică.

Complexul 11 a fost depistat în caroul 41 la adâncimea de 100 cm., la E de B1, fiind distrus parțial de acesta. Complexul 11 intră în profilul N al S I și nu i s-au precizat cu exactitate limitele. Din acest complex s-au recuperat fragmente ceramice provenind de la un vas de provizii de mari dimensiuni ce a fost întregit parțial, cu patru apucători, modelat cu mâna dintr-o pastă bine arsă de culoare galben-cenușiu. Acest recipient are buza dreaptă și prezintă un decor realizat din șiruri de alveole dispuse în apropierea buzei și a fundului.

Complex nedefinit cultural

Complexul 1 a fost surprins în carourile 4-6 la adâncimea de 50 cm. în caroul 6 și de 70

cm. în caroul 4. Acest complex se prezintă ca un nivel de arsură cu puternică pigmentație de cărbune și chirpici deasupra căruia s-au găsit pietre, unele de mari dimensiuni, fără a fi dispuse într-o construcție. Limitele complexului 1 nu s-au distins foarte clar și conținea material ceramic. Din acest complex a fost recuperată o lupă de fier fragmentară situată în caroul 6 lângă profilul de N al S I, la adâncimea de 50 cm.

Complexul 8 a fost observat în carourile 1 și 2 ale S I, la adâncimea de 90 cm. și este reprezentat de un perimetru cu dimensiunile de 160x116 cm. ce intră în profilele V și N ale S I, cu o limită sinuoasă. Acest complex pare a fi o groapă sau o zonă de pământ și pietre alunecate. În compunerea complexului 8 au fost observate pietre de calcar și calcar măcinat în amestec cu pământ de culoare galbenă. Dintre pietrele de calcar a fost recuperată o rășniță fragmentară aflată în poziție secundară.

Materialele arheologice rezultate în campania din anul 2001 se află depozitate la sediul Muzeului de Istorie și Arheologie Prahova. În campania din anul 2002 se va finaliza cercetarea complexelor ce au fost depistate în anul trecut și se va extinde suprafața cercetată în partea de N a sitului din punctul Budureasca 4 "Puțul Tătarului", pentru a se completa informațiile privind locuirea din sec. V-VII și din epoca dacică.

233. Valea Dacilor, mun. Medgidia, jud. Constanța

Punct: Valul mic de pământ

Cod sit: 60874.01

Colectiv: Gheorghe Papuc - responsabil punct (MINAC)

Ca urmare a solicitării avizului de la Secțiunea Teritorială a Monumentelor Istorice nr. 10 „Dunărea de Jos” în vederea instalării conductei de tranzit gaze Rusia - Grecia, Turcia, s-a încheiat contractul nr. 16/2001 între Muzeul de istorie națională și arheologie Constanța și Romgaz S. A. Mediaș în vederea eliberării terenului de sarcină arheologică.

În cursul lunii iunie s-au efectuat săpături arheologice în Valul mic de pământ, în vederea montării conductei de tranzit gaze, la cca. 2 Km S de localitatea Valea Dacilor și, totodată, la S de intersecția drumului comunal ce vine de la Siminoc cu D. J. 381, la Km 135,5 de pe gazoduct.

Săpăturile au determinat încă odată lățimea fortificației care este de 31 m, din care șanțul are o deschidere de 14 m și adâncimea de 3,75 m; valul are lățimea de 17 m și se păstrează pe o înălțime de 2,90 m.

În perioada de până la cooperativizarea agriculturii pe val a funcționat un drum vicinal care a contribuit și el la tasarea valului.

La data construcției valul avea înălțimea de cca. 4 m, iar fortificația avea cca. 8 m.

Nu s-au descoperit materiale arheologice. Construcția antică a fost refăcută la nivelul de dinaintea săpăturii.

234. Vaslui, jud. Vaslui

Punct: Curțile Domnești

Cod sit: 161954. 01

Colectiv: Costică Asăvoaie - responsabil (IA Iași), Mircea D. Matei (UV Târgoviște), Gheorghe Sion (CPPCN), Laurențiu Chiriac (MJ Vaslui), Veronica Predoi (MJ Teleorman), Vitalie Joseanu (MO Târgu Neamț)

Prezentarea sitului arheologic

Târgul medieval Vaslui s-a întemeiat pe locul unei mai vechi așezări, întrucât săpăturile arheologice din 1942 și din anii 1958-1959 au dat la iveală obiecte din paleolitic și din neolitic, din perioadele Hallstatt și Latène, precum și morminte de inhumație din epoca migrației popoarelor.¹ Însă prima mențiune documentară despre acest oraș datează din 1423, când - într-un document emis de cancelaria lui Alexandru cel Bun - este amintit, ca martor în divanul domnesc, un "pan Șerbea ot Vasluia".² Totuși, cea mai importantă mențiune despre acest târg este în scrisoarea din 1435, prin care Iliș-vodă (fiul lui Alexandru cel Bun) anunță pe regele Poloniei că s-a împăcat cu fratele său, Ștefan-voievod, dându-i acestuia să stăpânească, între altele, "orașul Vaslui și ocolul ce ascultă de acest oraș".³ Într-adevăr, multe din documentele comune ale celor doi frați sunt date din acest târg.

Astfel, din felul cum este menționat în 1435, alături de alte centre vechi ale țării, ca Bârladul și Chilia, apoi din împrejurarea că, în 1490, Ștefan cel Mare întărește orașenilor "obiceiul cel vechi" ca să nu plătească, în cuprinsul târgului, nici un fel de vamă pentru mărfurile aduse acolo spre vânzare (cu excepția carelor de pește!), Vasluiul apare ca unul din orașele vechi ale Moldovei.

Chiar dacă nu figurează ca punct vamal în privilegiul comercial din 1408 acordat liovenilor, are însă această calitate la reînnoirea din 1460, când se prevede ca negustorii din Liov - care vor duce postavuri în Țara Românească - să plătească, în afară de vama principală din Suceava (3 groși de grivnă), și câte 2 zlotzi de car în orașele principale prin care vor trece, printre care e amintit și Vasluiul.⁴ De asemenea, acest târg era locul unde se plătea vama internă pentru peștele adus cu carele de la Dunăre sau Nistru.

Faptul că se afla la întretăierea unor importante drumuri comerciale - cum ar fi drumul internațional care lega orașele galițiene (Cracovia și Lembergul) de cetățile Chilia și Cetatea Albă, iar de aici până la Marea Neagră - și faptul că era situat la confluența râului Bârlad cu Vasluiul și cu Racova, i-a determinat pe cei doi fii ai lui Alexandru cel Bun să aleagă târgul Vaslui drept un loc de reședință domnească și chiar capitala Moldovei Meridionale, dar și să-l considere un important punct de vamă și un centru comercial strategic. Vasluiul oferea și un cadru natural propice de dezvoltare urbană, mai ales că vatra târgului era amplasată pe terasele înalte ale Dealului Morii, constituind, astfel, o adevărată barieră naturală în fața atacurilor din exterior.

În atari condiții, în 1435, în timpul lui Ștefan al II-lea (fiul lui Alexandru cel Bun), se construiește aici o Curte domnească. Totuși, există și ideea -pertinență de altfel, că această Curte ar fi putut fi construită încă din timpul lui Alexandru cel Bun sau chiar de dinaintea domniei acestuia.⁵ Cert este faptul că locul denumit, în mod tradițional, de către localnici drept "Curțile Domnești" se află în imediata vecinătate sudică a actualei biserici "Sf. Ioan Botezătorul" din Vaslui, cunoscute fiind în acest amplasament încă din vremea lui Vasile Lupu (e voba de anii 1635 și 1646).⁶

Despre existența și importanța "Curților Domnești" din Vaslui s-a știut dintotdeauna, fapt pentru care punerea lor în valoare s-a încercat, de către Primăria Vaslui, încă de la sfârșitul sec. al XIX-lea. Primul sondaj arheologic a fost făcut de către asistentul universitar D. Constantinescu de la Institutul de Istorie "A. D. Xenopol" din Iași, în 1942, dar rezultatele acestuia au rămas nepublicate. Abia în anii 1958-1959, cu ocazia lucrărilor de amenajare a terasei pe care s-a construit stadionul orașenesc, s-au desfășurat primele cercetări arheologice cu caracter sistematic. Aceste investigații arheologice au continuat, cu câteva întreruperi, și în anii 1976-1982. Toate aceste săpături arheologice au fost coordonate științific de către Institutul de Arheologie din București, în colaborare cu alte instituții de profil, iar colectivul de cercetare a fost condus, ani în șir, de către regretatul prof. univ. dr. Alexandru Andronic. El a fost ajutat, în timp, de merituoși colaboratori, cum ar fi: Florentina Banu, Ionel Bauman, Rica Popescu, Ruxandra Maxim-Alaiba, Magda Istrati etc.⁷ Trebuie spus și faptul că, din 1976, aceste lucrări s-au desfășurat și sub egida Muzeului Județean "Ștefan cel Mare" Vaslui.

Principalele descoperiri arheologice de la "Curțile Domnești" din Vaslui, în perioada 1958-1959 și 1976-1982, au fost:

- fragmentele ceramice din epoca paleoliticului, neoliticului, Hallstatt și Latène, dar și unele morminte de inhumație din perioada migrației popoarelor;

- fragmentele de cahle de sobă, smălțuite și specifice reședințelor domnești din vremea lui Ștefan cel Mare, precum și obiectele din sec. XV-XIX;

- două monede de aramă, anepigrafe, de la Alexandru cel Bun (provenind, probabil, dintr-un mormânt din prima jumătate a sec. XV) și fragmentele de vase de uz comun,

precum și o serie de cahle din pastă roșie (smălțuite și nesmălțuite, cu ornamente geometrice și zoomorfe, în tehnica traforului);

- o importantă construcție patulateră din piatră (denumită de către Al. Andronic drept locuința domnească L. 10), un nivel de locuire și un pavaj din pietre de râu (ce suprapune humusul medieval), precum și alte fragmente de zid -toate datate în sec. XV;

- o monedă de argint de la Vladislav al II-lea al Ungariei (emisă după 1490), dar și numeroase obiecte de podoabă (cercei, inele, cruciulițe etc.) din sec. XV;

- un cuptor de ars piatra de var, din prima jum. a sec. XVI (în interiorul căruia erau fragmente de butoni triunghiulari din pastă roșie cu smalt verde sau galben-auriu și fragmente de cărămidă smălțuită -folosită la decorul exterior al bisericii ștefaniene din 1490);

- numeroase fragmente de pictură murală (provenind de la biserica amintită deja);

- diferite complexe și obiecte din sec. XVII-XIX: fragmente de căni din sticlă, un nivel de locuire din sec. XVIII, resturi de vase de lux etc.

- resturile unei construcții din piatră (denumită L. 9), demantelată aproape în întregime.

Toate aceste descoperiri arheologice au fost publicate⁸ și ele se constituie într-un important tezaur de cunoștințe pentru analiza evoluției "Curților Domnești" ale Vasluiului, așa încât oricine dorește să cerceteze acest sit nu poate să nu țină cont de această prodigioasă muncă a colectivului coordonat de Alexandru Andronic.

După o perioadă mai puțin fastă pentru "Curțile Domnești" de la Vaslui -care a urmat etapelor consistente de cercetare amintite-, începând cu anul 1998, s-au reluat investigațiile arheologice la acest important obiectiv. Lăudabila inițiativă a reluării săpăturilor arheologice a aparținut prof. Ioan Mancaș -directorul Muzeului Județean "Ștefan cel Mare" Vaslui-, acesta beneficiind de susținerea morală a prof. univ. dr. Mircea D. Matei, dar și de susținerea materială a Primăriei Vaslui. Colectivul de cercetare arheologică care s-a constituit cu această ocazie îl are ca responsabil științific de șantier pe cercet. șt. Costică Asăvoaie -de la Institutul de Arheologie din Iași, el fiind ajutat de: prof. univ. dr. Mircea D. Matei -de la Universitatea "Valahia" din Târgoviște, consultant științific; arhitect Gheorghe Sion -de la Centrul de Proiectare pentru Protecția Patrimoniului Cultural Național (București), șef proiect de restaurare; arheolog Laurențiu Chiriac - de la Muzeul Județean Vaslui, responsabil sector B; arheolog Veronica Predoi -de la Muzeul Județean Teleorman, responsabil sector D; muzeograf Vitalie Josanu - de la Muzeul orașenesc Târgul Neamț.

Actualmente, "Curțile Domnești" de la Vaslui se află amplasate pe strada Ștefan cel Mare, nr. 12, din orașul cu același nume, fiind situate în imediata vecinătate sudică a actualei biserici "Sf. Ioan Botezătorul". Datorită neprotejării și neamenajării lor, devenind în timp loc de deversare a resturilor menajere provenite de la locuitorii clădirilor din jur, "Curțile Domnești" se află într-o vizibilă stare de degradare continuă, fapt pentru care este necesară luarea unor măsuri importante pentru protejarea și conservarea lor. Acest sit arheologic reprezintă un complex arheologic de tip reședință domnească (datând din sec. XV și până în sec. XIX).

Importanța acestui sit este dată de faptul că tocmai clarificarea problemelor legate de această Curte domnească poate contribui la lămurirea multor aspecte

controversate din istoriografia noastră, cum ar fi: diferențierea dintre o Curte domnească și o reședință voievodală, rolul Vasluiului în Evul Mediu moldav, precum și importanța acestor curți domnești în cadrul sistemului militar defensiv al Țărilor Române etc.

Obiectivele cercetării arheologice

Cercetarea arheologică de la "Curțile Domnești" din Vaslui a fost extinsă din 1998 și până în anul 2001, fapt pentru care putem spune că la acest sit arheologic s-au avut în vedere mai multe obiective:

- principalul obiectiv a fost (și rămâne, deocamdată) acela de a stabili stratigrafia generală de pe axele N-S și E - V ale întregului sit arheologic;

- un alt obiectiv important a fost acela de a stabili rolul pe care l-a avut biserica (aflată în imediata vecinătate) în cadrul complexului "Curților Domnești";

- depistarea tuturor complexelor arheologice găsite de colectivul coordonat de Al. Andronic și reinterpretarea lor;

- identificarea, reinventarierea și conservarea-restaurarea tuturor obiectelor arheologice descoperite la "Curțile Domnești" Vaslui, atât a celor descoperite în cadrul investigațiilor anterioare, cât și a celor depistate în anii 1998-2001;

- un alt obiectiv important a fost și acela de a sesiza limitele spațiale și cele cronologice ale cimitirului bisericii deja menționate;

- în sfârșit, dar nu în ultimul rând, un alt obiectiv a fost acela de a marca, conserva, restaura și pune în valoare muzeistică toate elementele de construcție depistate la "Curțile Domnești" Vaslui.

Rezultatele cercetării și interpretarea lor

Încă din 1998, odată cu reluarea investigațiilor, s-a considerat, chiar de la început, că punctul "0" al întregului sit arheologic ar trebui să fie decroșul sud-vestic al absidei sudice a actualei biserici "Sf. Ioan Botezătorul". De fapt, s-a plecat de la următoarea supoziție: aceea că biserica ar fi putut fi capela Curții Domnești. Cercetările din teren au confirmat această supoziție, astfel încât acest punct "0" a devenit punctul principal de referință pentru toate săpăturile arheologice efectuate ulterior.

În consecință, s-a început cu trasarea secțiunii S. 1/1998 (cu lățimea de 2 m. și lungimea de 56 m.) -ca o secțiune magistrală, având orientarea N-S. Axul longitudinal al acestei secțiuni a fost tocmai decroșul sud-vestic al absidei sudice a bisericii. Cele mai importante rezultate ale investigațiilor de la această secțiune au fost:

- a) Descoperirea - sub fundațiile actualei biserici - a altor două fundații mai vechi. Aceste două fundații se suprapun și ele aparțin unor construcții ecleziastice mai vechi: prima fundație aparține unei biserici de plan treflat (care, spunem noi, ar putea fi ctitorie din timpul lui Alexandru cel Bun sau din timpul urmașilor săi imediați); cea de-a doua fundație aparține unei biserici de plan triconc moldovenesc (atribuită, în mod firesc, perioadei ștefanienă). Abia peste cele două fundații s-a pus temelia actualei biserici. Așadar, actuala construcție (aflată " în picioare") nu aparține lui Ștefan cel Mare, ci este mai târzie, chiar dacă pisană reîncastrată în fațada principală este cea originală. Astfel, urmele ctitoriei din 1490 a marelui domn se află sub fundația actualei biserici (construită, așa cum se știe, abia pe la 1820). Totuși, prima fundație, aflată sub cea ștefaniană, poate să aparțină unei ctitorii a lui Alexandru cel Bun sau unei ctitorii a fiilor acestuia. Oricum, întrucât nu s-au găsit elemente certe de datare, această problemă rămâne deschisă, urmând ca cercetările ulterioare să o clarifice.

- b) Descoperirea cimitirului generat de existența bisericii, în relația sa de delimitare sudică și cronologică față de Curtea Domnească propriu-zisă. Astfel, s-a constatat că această necropolă este mai târzie, datând cel mai devreme de la mijlocul sec. XVI (pe baza unor elemente certe de datare).

Tot în 1998, concomitent cu S. 1, s-au trasat alte două secțiuni magistrale (S. II/1998 și S. III/1998), paralele cu prima și având același scop de a stabili stratigrafia generală a sitului arheologic. Cele două secțiuni amintite au confirmat rezultatele primei magistrale: existența a două fundații mai vechi sub temelia actualei biserici, existența unui cimitir mai târziu, dar, mai ales, bulversarea straturilor arheologice care să ne lămurească în privința etapelor de construcție, de reconstrucție sau chiar de demantelare. De aici și imposibilitatea noastră, pentru moment, de a stabili exact stratigrafia generală pe axa N-S. Secțiunea S. II a fost trasată cu aceleași dimensiuni ca S1, dar având ca ax longitudinal tocmai muchia care delimitează fațada vestică a bisericii de cea sudică. Având aceleași dimensiuni, S. III a fost executată la egală distanță între primele două magistrale, dar cu axul longitudinal fixat pe linia care delimitează naosul de pronaos. Toate cele trei magistrale începute în 1998 au fost cercetate (din păcate, parțial) și în anii 1999-2000, fiind extinse și numerotate ca atare. Aceste prelungiri au dat, în general, aceleași rezultate pe care le-am amintit mai sus.

În campania 2000, continuându-se extinderea săpăturilor arheologice pe direcția N-S, s-a observat clar că limita sudică a cimitirului menționat deja a existat dintru început pe aliniamentul care delimitează actuala proprietate a bisericii "Sf. Ioan Botezătorul" de locul unde au existat construcțiile Curții domnești propriu-zise. Acest lucru sugerează faptul că necropola bisericii este mai târzie și aparține fazei în care deja biserica nu mai era capela Curții domnești, ci devenise una orășenească. De aici și ideea noastră că cimitirul apare abia după încetarea funcționalității reședinței domnești propriu-zise (adică, la jumătatea sec. XVI). Chiar dacă prima monedă descoperită în cimitir datează din 1535 (e vorba de un dublu gros), totuși trebuie spus faptul că durata de circulație a acestui tip de monedă nu este cert cunoscută, așa încât aserțiunea noastră poate fi menținută. De fapt, dacă avem în vedere și imperativul Porții otomane adresat lui Alexandru Lăpușeanu, acela de a dezafecta cetățile și fortificațiile de apărare ale Moldovei-, atunci putem corela încetarea funcționalității Curții domnești de la Vaslui cu acest eveniment major. În consecință, tot de la mijlocul sec. al XVI-lea, capela de Curte este adaptată necesităților mai mari de cult și, astfel, devine o biserică a tuturor orășenilor. În același timp, această reședință domnească de la Vaslui a mai continuat să existe o vreme.¹⁰

Din păcate, în ceea ce privește stabilirea stratigrafiilor generale pe axa N-S, nici în campania anului 2000 nu s-a reușit acest lucru, datorită atât intervențiilor moderne care au afectat terenul, cât și a resturilor de zid din aceeași perioadă. De asemenea, s-a încercat și finalizarea secțiunilor magistrale începute în 1998 și continuate în 1999, dar abia în anii următori vor putea fi cercetate exhaustiv.

Paralel cu investigațiile arheologice din zona bisericii și din cea a cimitirului, încă din 1998, s-a trecut și la redescoperirea vechilor complexe arheologice cercetate

de colectivul coordonat de Al. Andronic. Astfel, am reperat fundațiile construcției denumită L9 (de către Al. Andronic) ¹¹, dar se pare că ele nu aparțin fostei locuințe domnești, ci -mai degrabă- unei clădiri anexe. Și această problemă urmează să o elucidăm în cadrul viitoarelor campanii de săpături arheologice. În anii 1999-2000 am executat alte două secțiuni, orientate E-V, de mici dimensiuni (2x8m.), dar care nu au dat nici un rezultat. În aceeași ani, am deschis o a treia secțiune, orientată tot E-V, de aceleași dimensiuni, dar prevăzută cu martori intermediari. Această secțiune ne-a permis să identificăm un nivel de demantelare (datând din sec. XVII). Concomitent, am descoperit și un nivel de călcare (tot din sec. XVII) -aflat în partea vestică a construcției denumită L. 9.

Cercetările arheologice din anul 2001 au constatat în prelungirea secțiunilor magistrale S I/2000 și S II/2000, cu scopul de a completa imaginea stratigrafică generală a întregului sit arheologic. Pe parcursul acestor săpături, s-a confirmat ipoteza emisă anterior-conform căreia cimitirul generat în jurul actualei Biserici "Sf. Ioan Botezătorul" din Vaslui este o necropolă târzie față de ultimul moment de funcționare a Curții domnești propriu-zise și datează abia din a doua jumătate a sec. al XVI-lea.

Cele mai semnificative rezultate ale săpăturilor arheologice efectuate în acest an și finanțate de către Ministerul Culturii și Cultelor (conform *Contractului pentru cercetare arheologică și conservare primară* a "Curților Domnești"-Vaslui, cu nr. 562 din 15. 06. 2001, având o valoare de 30. 000. 000 lei) constă în descoperirea unor ziduri ce provin de la mai multe construcții de suprafață și care formau în trecut aripa estică a unei posibile amenajări cu caracter aulic din cadrul Curții domnești. Aceste ziduri au fost descoperite la o adâncime de -1,55 m. față de actualul nivel de călcare, au o orientare SV-NE și au o grosime de 1,2 m.

Pentru a urmări traseul acestor ziduri, s-a mai trasat o altă casetă C. I/2001, la o distanță de 1m spre E față de S. I/2001, în care au fost surprinse colțurile dinspre N-E ale zidurilor descrise mai sus. Mai mult decât atât, aceste colțuri de zidărie sunt și ele puternic demantelate și suprapuse de construcții moderne. Tot spre E, dar la o distanță de 4m față de secțiunea inițială S. I/2001, a fost trasată o altă secțiune S. IV/2001, cu scopul de a descoperi zidurile de pe latura estică a clădirilor de suprafață mai sus amintite. Și aceste ziduri au aceeași grosime, sunt puternic demantelate și sunt, de asemenea, suprapuse de construcții moderne. O importanță deosebită o reprezintă faptul că și ruinele cunoscute până acum (descoperite în anii 1976-1979, de către colectivul coordonat de profesorul Al. Andronic) fac parte din aceeași aripă estică a "Curților Domnești". De asemenea, trebuie spus faptul că toate aceste ziduri ce provin de la vechiul edificiu aulic sunt demantelate sistematic și suprapuse de alte construcții moderne, dar totuși urmele lor sunt evidente și ne îndreptătesc să emitem ipoteza că această Curte Domnească a funcționat începând cu un moment plasat undeva cu mult înainte de epoca lui Ștefan cel Mare.

Din punct de vedere stratigrafic, săpăturile arheologice de până acum au evidențiat existența a cel puțin 3 etape: o primă etapă datează din prima jumătate a sec. XV, următoarea etapă coincide cu epoca lui Ștefan cel Mare, iar a treia etapă datează cel mai devreme de la mijlocul sec. XVI. Dacă avem în vedere și situația de la Biserica "Sf. Ioan Botezătorul" din apropiere (cu aceeași evoluție în 3 etape), se poate ajunge la concluzia că întregul complex al "Curților

Domnești" din Vaslui (adică, curtea domnească propriu-zisă și biserica) datează dintr-o perioadă cel mult contemporană primei părți a domniei lui Alexandru cel Bun (1400-1432).

Din punct de vedere planimetric, situația de la "Curțile Domnești" - Vaslui se modifică, ca interpretare, în urma săpăturilor arheologice din acest an. Ea arată faptul că cele cunoscute până acum reprezintă doar elemente de substructie ale unei construcții care are un plan ce poate fi asemuit cu cel al unui palat cu două laturi - unite între ele printr-un corp de clădiri de suprafață. Între cele două aripi se profilează existența unei *Curți de reprezentare*, sub forma amenajărilor întâlnite la marile Curți ale seniorilor europeni ai Evului Mediu Occidental. * De altfel, această ipoteză nu o mai regăsim printre observațiile istoriografice făcute până în prezent de către cercetătorii români care s-au ocupat de problematica Curților Domnești de la noi (e vorba de Mircea D. Matei, Emil Iamandi, Nicușor Constantinescu, Gheorghe Cantacuzino etc.).

În ceea ce privește evoluția construcției cu caracter aulic din cadrul complexului "Curților Domnești" de la Vaslui, se mai poate afirma faptul că elementele de arhitectură care s-au mai păstrat până acum nu pot constitui dovezi peremptorii pentru a fi susținută ideea că ele ar aparține unei epoci mai vechi decât prima jumătate a sec. al XVII-lea. Aceasta nu înseamnă că obiectivul arheologic cercetat își pierde din importanța sa, datorită elementelor moderne care îl suprapun. Mai degrabă, urmează ca cercetările ulterioare să clarifice întreaga evoluție arhitecturală a construcțiilor de la "Curțile Domnești" din Vaslui.

Scurtă descriere a descoperirilor arheologice

În cadrul celor trei campanii de săpături arheologice (1998-2000), am descoperit o serie diversificată de obiecte -cele mai multe aparținând creștinilor înmormântați în cimitirul bisericii. Astfel, pe parcursul celor 3 ani, am identificat 102 morminte care aparțineau, în general, oamenilor de rând din târgul Vaslui. Toate aceste morminte au avut un inventar relativ sărăcăcios, iar orientarea morților era evident creștinească. Ele au fost descoperite la o adâncime minimă de -1,5 m (față de actualul nivel de călcare) și la o adâncime maximă de -3 m (față de actualul nivel de călcare). Aparțineau atât femeilor și copiilor (cu vârste cuprinse între 5-15 ani pentru copii și 18-70 ani pentru femei), cât și bărbaților (cu vârste cuprinse între 18-70 ani). În secțiunea S. I/1998, în carourile 1-4, s-au găsit și morminte care aparținuseră preoților bisericii "Sf. Ioan Botezătorul" (5 morminte), dar și unor importante persoane ale orașului (4 morminte). La fel, în secțiunile S. II/1998 și S. III/1998, tot în primele carouri, am reperat alte 8 morminte ale preoților și demnitarilor orașului. Firesc, ele aveau un inventar ceva mai bogat și mai diversificat.

În schimb, inventarul relativ sărăcăcios al mormintelor ce aparținuseră locuitorilor de rând cuprindea: cca. 150 de monede (databile între anii 1535-1938); cca. 30 de obiecte de podoabă din sec. XVI-XX (mărgele, cercei, inele, pandantivi, lăntișoare, aplice etc.); fragmente textile (provenite de la îmbrăcămintea decedaților); fragmente ceramice (ceramică de uz casnic, olane, teracotă, cahle, discuri, rozete, plăci, etc) și bucăți de zidărie (provenite, în special, din fazele de construcție și restaurare a bisericii actuale). La fel, inventarul mormintelor preoților și demnitarilor vasluieni cuprindea cam aceleași obiecte,

numai că erau mai valoroase și mai multe (raportate la numărul mic de morminte).

Concomitent cu descoperirea obiectelor menționate mai sus, s-au găsit și elemente de construcție provenite atât de la biserică, cât și de la Curtea domnească propriu-zisă. E vorba de fragmentele de stucatură ce aparțin restaurării din perioada interbelică a bisericii, dar și de fragmentele de zid rămase de la casele construite în sec. XIX-XX, în arealul fostei Curți domnești. De asemenea, nu putem omite descoperirea elementelor de decor de la biserică, amintite deja.

Toate aceste obiecte arheologice sunt depozitate la Muzeul Județean "Ștefan cel Mare" din Vaslui, iar marea majoritate dintre ele au fost deja cercetate. Însă, o parte a pieselor (cum ar fi: fragmentele de textile și resturile osteologice) sunt în curs de cercetare, în cadrul unor laboratoare specializate din Iași.

Dintre monedele găsite, rețin atenția - în mod deosebit- dublii groși emiși între anii 1535-1575 și cei emiși între 1635-1654, având o stare de conservare relativ bună. Interesant este faptul că emisiunile monetare de la mijlocul sec. XVII și, mai ales, cele din sec. XVIII sunt extrem de rare, iar cele din sec. XIX-XX sunt foarte multe (mai ales cele emise în 1867). Cele mai multe monede sunt cele de circulație curentă, dar câteva dintre ele este posibil să fi fost păstrate în scopul tezaurizării lor (ne referim la dublii groși).

Fragmentele textile provin, probabil, de la accesoriile vestimentare (de la brâie, încingători, dantele sau chiar de la o cămașă). Ele sunt din in și bumbac, dar au o frumoasă ornamentație (cu motive populare specifice moldovenești și chiar cu fire din aur și argint). Ele au fost descoperite, cu precădere, în mormintele preoțești și cele ale demnitarilor urbei, dar nu lipsesc nici din mormintele oamenilor de rând. De asemenea, obiectele de podoabă au fost găsite în aceleași morminte în care erau și fragmentele textile, toate fiind bine conservate. Rețin atenția două perechi de cercei și două inele - datând, probabil, din sec. XVI-XVII - frumos lucrate și ornate cu pietre prețioase. În schimb, mărgelile descoperite nu mai prezintă aceeași valoare artistică, fiind lucrate modest și din materiale de slabă calitate.

Ceramica găsită este, în general, cea de uz casnic (străchini, căni, cupe, farfurii etc.), cu o ornamentație săracă și aparținând oamenilor obișnuți. Această ceramică datează din sec. XVI-XVII (mai rară), dar, mai ales, din sec. XVIII-XX (marea majoritate). Fragmentele de olane și teracotă provin de la construcția din 1820 a bisericii "Sf. Ioan Botezătorul", ca și cele din cărămidă inscripționată- aparținând mormintelor preoțești din cimitir.

În cadrul campaniei de săpături din anul 2001, s-au mai descoperit o serie de fragmente ceramice din sec. XV-XVII, dar mai ales din sec. XVIII-XIX. Acestea provin, în marea lor majoritate, de la obiectele de uz casnic (oale, străchini, farfurii, olane etc.), dar și fragmente de zidărie provenite de la fazele de construcție, reconstrucție sau de restaurare ale clădirilor din cadrul "Curților Domnești" de altădată.

De asemenea, tot în cadrul cercetărilor arheologice din acest an, au fost găsite două piese monetare care datează din două etape diferite: prima monedă datează din sec. XVI și este emisă de Ferdinand de Habsburg, iar cea de a doua este o monedă măruntă otomană din sec. XIX. Toate obiectele arheologice descoperite la "Curțile Domnești"-Vaslui se află în curs de conservare-restaurare la Muzeul Județean Vaslui.

Obiectivele cercetărilor arheologice viitoare

Principalele obiective pe care le are în vedere colectivul de cercetare de la Vaslui sunt următoarele:

a) continuarea investigațiilor arheologice, cu scopul de a stabili stratigrafia generală a întregului sit, atât pe axa N-S, cât și pe axa E-V;

b) salvarea, protejarea și conservarea-restaurarea întregului material arheologic care va fi descoperit;

c) identificarea tuturor elementelor de construcție ale sitului arheologic "Curțile Domnești" (a celor care s-au mai păstrat), precum și stabilirea datelor planimetrice, a repartiției și destinației lor;

d) stabilirea traseului eventualei incinte din zid a "Curților Domnești"-Vaslui.

Propuneri de conservare, restaurare și protejare a sitului arheologic

Pe viitor, pentru conservarea, protejarea și punerea în valoare (din punct de vedere muzeistic) a "Curților Domnești" de la Vaslui, colectivul de cercetare arheologică propune următoarele măsuri:

a) obturarea căii de acces (aleea Ghica-Vodă) care străbate, pe direcția E-V, actualul sit arheologic, precum și îngrădirea zonei acestui sit fie cu panouri din tablă, fie cu gard viu (în scopul delimitării și protecției sale);

b) marcarea cu dale și tablă ondulată a fiecărui zid care a aparținut complexului "Curților Domnești", precum și protecția individuală a acestor ziduri;

c) crearea - în cadrul viitorului Plan de restaurare-conservare (conceput de firma ABRAL - ART PRODUCT din București) - a unor condiții propice amenajării unui parc arheologic, prevăzut cu: spații verzi între zidurile restaurate și supraînălțate, parcări auto și căi de acces pentru publicul vizitator (în scopul punerii în valoare muzeistică a acestui sit arheologic);

d) punerea în valoare muzeistică a pietrelor și lespezilor de mormânt (descoperite fie în săpătură arheologică, fie în cadrul construirii sau restaurării bisericii actuale), prin crearea *in situ* a unui minimuzeu în aer liber, sub forma unui lapidarium;

e) marcarea, prin dale divers colorate, a principalelor etape de evoluție ale bisericii "Sf. Ioan Botezătorul" din Vaslui: etapa I -prima fundație, aparținând unei biserici de plan treflat; etapa a II-a -fundația bisericii ștefaniene, de plan triconc și etapa a III-a -fundația actualei biserici, construită în sec. al XIX-lea. Considerăm necesar acest lucru, întrucât credem că restaurarea-conservarea și punerea în valoare muzeistică a Curții domnești propriu-zise și, deopotrivă, a bisericii trebuie să se desfășoare în mod unitar.

*Trebuie precizat faptul că această idee reprezintă un punct de vedere al responsabilului de șantier, dar ea nu este altceva decât o simplă ipoteză de lucru care urmează a fi clarificată de rezultatele cercetărilor arheologice viitoare.

Bibliografie:

- Alexandru Andronic, *Considerații privind geneza orașelor medievale din Moldova în lumina urbanizării localității Vaslui*, în revista "Historia Urbana", nr. 1/1994, tomul II, Editura Academiei, București, p. 19-22;
- Idem*, cap. II - *Mărturii arheologice și istorice, în volumul Cronica Vasluiului, Partea I*, autori: Al. Andronic, Mihai Ciobanu și Petru Nicula, Editura Publirom, Iași, 1999, p. 43-94;

3. Al. Andronic și Ioan Olaru, cap. III - *Biserica "Sf. Ioan Botezătorul"*, din același volum *Cronica Vasluiului*, Partea I, p. 95-134;

4. Rapoartele arheologice privind cercetarea "Curților Domnești" de la Vaslui, campaniile 1998, 1999 și 2000 (cele din 1998 și 1999 au fost publicate în *Cronica cercetărilor arheologice din anii 1999 și 2000*, iar cel din 2000 se află la Serviciul Arheologie-din cadrul Ministerului Culturii și Cultelor). Autorii celor trei rapoarte arheologice sunt membrii colectivului științific de la "Curțile Domnești"-Vaslui.

Note:

1. Al. Andronic, E. Neamțu și Fl. Banu - art. *Săpăturile de salvare de la Vaslui*, în revista "Materiale și cercetări arheologice", VIII, București, 1962, p. 89-101; Al. Andronic, I. Ioniță și Fl. Banu - art. *Șantierul arheologic Vaslui*, în aceeași revistă, VIII, 1962, p. 795-802; Al. Andronic - art. *Mărturiile arheologice privind continuitatea de locuire pe meleagurile vasluiene*, în revista "Acta Moldaviae Meridionalis"-Anuarul Muzeului Județean Vaslui, I, Vaslui, 1979, p. 9-18;

2. M. Costăchescu - *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, II, Iași, 1932, p. 680;

3. *Ibidem*, II, p. 682;

4. I. Bogdan - *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, București, 1913, p. 274-279;

5. Este doar o ipoteză de lucru a colectivului științific de la Vaslui, făcându-se corelația între vechimea primei fundații (aparținând unei biserici de plan treflat) și Curtea domnească propriu-zisă;

6. xxx - *Documente privind istoria României, A. Moldova, sec. al XVII-lea*, vol. II, București, Editura Academiei, 1954, p. 263 și p. 278; prin cele două documente emise, Vasile Lupu interzicea luarea de pietre și materiale de construcție de la clădirile ruinate ale fostei Curți domnești de la Vaslui;

7. vezi Al. Andronic - cap. II-*Mărturiile arheologice și istorice*, în volumul *Cronica Vasluiului. Partea I*, autori: Al. Andronic, Mihai Ciobanu și Petru Nicula, Iași, Editura Publirom, 1999, p. 43-94;

8. vezi Al. Andronic, Ionel Bauman, Magda Istrate, Ruxandra Maxim-Alaiba, Rica Popescu - art. *Șantierul arheologic Vaslui. Principalele rezultate ale săpăturilor din anii 1976-1977*, în revista "Acta Moldaviae Meridionalis"- Anuarul Muzeului Județean Vaslui, I, Vaslui, 1979, p. 101-118; de asemenea, vezi Al. Andronic și Rica Popescu - art. *Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice de la Vaslui-Curțile Domnești, din anul 1978*, în aceeași revistă, I, 1979, p. 119- 128; vezi și Al. Andronic - art. *Curtea Domnească de la Vaslui în vremea lui Ștefan cel Mare*, în revista "Muzeul Național", VI, București, 1982, p. 153-166; vezi și trimiterea de la nota 7;

9. Este doar o ipoteză de lucru a întregului colectiv de cercetare de la Vaslui, avându-se în vedere forma și amploarea acestei fundații;

10. Este un punct de vedere al colectivului științific, corelat cu fenomenele similare de la celelalte Curți domnești din Moldova, dar și cu informațiile scrise din acea vreme;

11. vezi Al. Andronic și colab. - art. *Șantierul arheologic Vaslui. Principalele rezultate ale săpăturilor din anii 1976-1977*, p. 107.

235. Vărădia, com. Vărădia, jud. Caraș Severin

Punct: Chilii

Cod sit. 54519.02

Colectiv: Eugen Iaroslavschi - responsabil (MNIT); Ovidiu Bozu (MBM Reșița).

Cercetările au avut loc în luna septembrie a anului 2001, pe platoul de la partea superioară a dealului "Chilii", situat pe malul din dreapta al râului Caraș și care domină zona asigurând o bună vizibilitate de jur împrejur.

Locuit încă din preistorie începând cu epoca bronzului (săpături B. Milleker la începutul secolului XX), acest platou a fost ales și de romani pentru amplasarea unui castru de pământ, aflat în linie dreaptă la aprox. 1 km față de cel binecunoscut din Pustă, săpat de Gr. Florescu și identificat cu *Arcidava*.

Obiectivul principal al cercetărilor noastre a fost acest castru însă în paralel, în mod inevitabil, au fost cercetate și vestigiile din perioade anterioare mai cu seamă din prima vârstă a fierului.

Fondurile limitate ne-au obligat să concentrăm săpăturile într-un singur loc și anume în partea de răsărit a platoului, în afara castrului, în zona cu barăci, identificate și parțial săpate în campaniile anterioare.

În cei 40 m ai secțiunii late de 2 m și cu o adâncime variind între 0,50 și 1,50 m au fost surprinse două bordeie hallstattiene, mai multe gropi aparținând aceleiași perioade și resturile unor barăci romane. Acestea din urmă constau din fundațiile, săpate în stânca de calcar, resturile carbonizate ale bânelor ce intraseră în aceste șanțuri precum și ale unor stâlpi verticali și bârne din elevație.

Se constată că aceste fundații aparțin aceleiași barăci de mari dimensiuni săpate în campania anului 2000. Este vorba despre o construcție cu mai multe despărțituri interioare și fundații de asemenea adâncite în calcar. Se constată că latura de E a barăcii este paralelă cu latura lungă a castrului. Nici în acest an însă nu s-a terminat cercetarea zonei așa că spre a avea o imagine de ansamblu, cu forma și dimensiunile exacte ale barăcilor, săpăturile ar trebui să continue și în acest an.

Materialul arheologic hallstattian constă din ceramică, piese mărunte din bronz, doi idoli zoomorfi fragmentari iar cel roman din ceramică, fibule, vârfuri de săgeți și sulite, monede, materiale de construcție.

Tot materialul arheologic se păstrează la Muzeul Banatului Montan din Reșița, la fel ca și documentația fotografică și grafică.

236. Vărădia, com. Vărădia, jud. Caraș Severin

Punct: Pustă

Cod sit. 54519.04

Colectiv: Eduard Nemeth (UBB Cluj), Ovidiu Bozu (MBM Reșița)

În campania de săpături arheologice din anul 2001 de la castrul roman de la Vărădia-"Pustă" (jud. Caraș-Severin) s-au continuat săpăturile sistematice de către Universitatea din Cluj în colaborare cu Muzeul Banatului Montan din Reșița. Fondurile de săpătură au fost asigurate de către Ministerul Culturii și Cultelor, prin Serviciul de Arheologie.

În acest an au fost practicate două secțiuni prin clădirea comandamentului castrului. Prima secțiune, S X, a avut lungimea de 40 m și lățimea de 1,5 m. Ea a fost trasată pe direcția NNW-SSE, ceea ce reprezintă orientarea castrului pe axa între *porta praetoria* și *porta decumana*. Cu această ocazie s-au descoperit ca structuri de construcție următoarele:

a) din faza de piatră

- în carourile 2-4 - zidul de incintă de N (punctele cardinale notate cu asterisc sunt convenționale; pentru simplificare am convenit ca orientarea axei lungi a castrului să fie notată N-S) și colțul interior al acestuia cu zidul de incintă de V.
- în carourile 21-22 zidul care despărțea *atrium* de *basilica*.
- în carourile 32-33 zidul care despărțea *basilica* de încăperile de pe latura de S a principiei (*officia principiorum* și *aedes principiorum*).
- în carourile 38-39 zidul de incintă de S a principiei.

Din zidurile din piatră s-au păstrat doar fundațiile din piatră de carieră; partea lor superioară se găsește la 0,90-1 m față de solul actual și coboară până la cca. 1,50 m față de acest nivel actual.

b) din faza de lemn și pământ

- trasee ale unor pereți din lemn în carourile 5-6, 8-9, 10-11, 16-17.
- gropi din faza de lemn în carourile 14, 15, 26-27.
- latura unei clădiri din lemn cu un colț și un perete interior, în carourile 22-29.

Traseele pereților din lemn sunt vizibile la adâncimea de 1,40 m față de solul actual, coborând până la cca. 1,70 m față de acesta.

A doua secțiune din anul 2001, S XI, a fost trasată pe direcția VSV-ENE, ceea ce

reprezintă orientarea axei între cele două *portae principales*. Această secțiune a avut lungimea de 30 m și lățimea de 1,5 m. Structurile de construcție identificate au fost următoarele:

1. din faza de piatră

- zidul de incintă de V a principiei, în carourile 4-6.
- zidurile despărțitoare dintre cele 5 camere de pe latura din spate a principiei (*officia principiorum* și *aedes principiorum*), în carourile 4-6, 11-12, 16-18.
- zidul de incintă de E a principiei, în caroul 23-25.

Zidurile de piatră - păstrate doar ca fundații din piatră de carieră - au partea superioară la adâncimea de cca. 0,70-0,80 m față de nivelul actual și coboară până la cca. 1,50 m față de acesta.

2. din faza de lemn și pământ

- vatră de foc, în carourile 2-5, la adâncimea de 1,80 m față de nivelul actual.

Se constată și la principia succesiunea a două faze, prima din lemn, a doua din piatră. Nu putem atribui încă cu siguranță toate structurile din faza de lemn unei clădiri din lemn a principiei, care trebuie să fi existat cu aproximație pe același amplasament cu cel al clădirii comandamentului din faza de piatră. În vederea acestui demers vor trebui dezvoltate săpăturile din această zonă a castrului.

Materialul arheologic a constat în special din monede de bronz și de argint (de la Vespasian, Domitian și Traian), piese de echipament și de podoabă din bronz (inclusiv o fibulă cu corpul puternic profilat, de tip norico-panonic, cu o nodozitate, databilă de asemenea în intervalul de timp conturat de către monedele găsite). Nu s-au găsit nici în

acest an ștampile tegulare, deși cantitatea de fragmente de țigle de acoperiș a fost apreciabilă în stratul de dărâmatură al fazei de piatră.

Cercetările viitoare se vor concentra în continuare în zona centrală a castrului, în vederea identificării elementelor decisive pentru cronologia și garnizoana castrului de la Vărădia-“Pustă”.

Abstract

In the year 2001 the archaeological research of the Roman fort from Vărădia-“Pustă” was continued. This campaign focused on the principia of the fort. Two trenches were carried out. The first trench was noted as S X and was oriented NNW-SSE and uncovered the foundations of the stone walls that separated the parts of the headquarters building: atrium, basilica and the officia principiorum. We have found also the traces of the timber walls, probably from the headquarters building of the timber and earth phase of the fort. The second trench was noted as S XI and was oriented WSW-ENE. It revealed the stone foundations of the separating walls between the rooms in the back of the principia. Only a fireplace represents the traces of the timber and earth level in this area.

The archaeological finds are coins from Vespasian, Domitian and Trajan, sherds, tiles and so on. Unfortunately no stamped tiles could be found this year either, although the quantity of roof tiles was very substantial.

The future research will continue the investigations in the central area of the fort in search for further relevant items regarding the chronology and the garrison of this fort.

237. Vârtopeu, com. Ciuperceni, jud. Gorj

Punct: Vârtoapele

Cod sit: 79718. 01

Colectiv: Gheorghe Calotiu - responsabil (MJ Gorj)

În perioada 15 - 25 septembrie 2000 și 20 septembrie - 4 octombrie 2001 au fost efectuate cercetări arheologice de Muzeul județean Gorj în necropola tumulară din satul Vârtopeu, punctul Vârtoapele, comuna Ciuperceni, județul Gorj

În cadrul acestei necropole, în anul 2000, au fost cercetați trei tumuli de dimensiuni medii, iar în anul 2001 s-au cercetat doi tumuli.

Tumulul nr. 1 are dimensiunile de 8,70 x 10 m și adâncimea de 0,65 m.

La 1,5 m S-V de centrul mivelei și la adâncimea de 0,50 m s-au descoperit patru vase de formă bitronconică. Vasele dispuse în partea centrală sunt în poziție verticală, cu gura în sus, iar cele de margine sunt în poziție oblică aplecate spre vasele din mijloc. La 10 cm de aceste vase, pe o suprafață de 0,23 x 0,10 m și o grosime de 0,06-0,08 m s-au descoperit cărbuni, cenușă și oase calcinate.

Tumulul nr. 2 are dimensiunile de 6,5 x 7 m și o înălțime de 0,70 m. În poziție centrală, la adâncimea de 0,68 m a fost descoperit un vas de formă bitronconică, cu buza evazată și fundul drept, iar în apropierea acestuia au fost găsite fragmente de la o căniță cu toartă, care avea urme de arsură secundară. În apropierea acestor vase, pe o suprafață de 0,40 x 0,50 m s-au mai descoperit oase

calcinat, cărbuni și cenușă aduse de la rugul funerar. În apropierea acestei suprafețe de resturi cremate au mai fost descoperite fragmente ceramica de la o cană de formă bitronconică și de la un pahar (recipient circular).

Tumulul nr. 3 are dimensiunile de 7,50 x 7,25 m și înălțimea de 0,45 m. Pământul din umplutură este de culoare galbenă. În partea de S-V, la 3,50 m de centru și adâncimea de 0,38 m, s-a descoperit un vas de formă bitronconică cu buza evazată și fundul drept. Vasul are o toartă trasă din buză. La 0,10 m N de aceste vas s-au mai găsit fragmente ceramice de la un vas de culoare roșie, cu fundul drept; lângă aceste vase, pe o suprafață de 0,025 x 0,30 m au fost descoperite bucăți mici de cărbune și oase calcinate. La 1,80 m N-V de acest complex arheologic și la adâncimea de 0,36 m au fost descoperite fragmente ceramice de la alte două vase bitronconice, puse unul lângă altul.

Tumulul nr. 4 are dimensiunile de 6,20 x 6,10 m. La adâncimea de 0,52 m și la 0,35 m, în poziție centrală, la N-V de axul N-S au fost descoperite două vase cu gura în sus. În apropierea acestora, la adâncimea de 0,45 m, pe o suprafață de 0,10 x 0,15 s-au găsit câteva fragmente mici de oase calcinate, cărbuni și cenușă aduse de la rugul funerar din afara necropolei.

- vas de formă bitronconică, din pastă cenușie, cu nisip în compoziție, are buza evazată, corpul puternic bombat, buza concavă. Are sub buză o toartă mică. H = 15,8 cm, D bazei = 9,4 cm, D gurii = 18,3 cm.

-vas fragmentar de formă bitronconică, din pastă cărămizie cu nisip granulos în compoziție, are fundul drept și se mai păstrează o parte din pereți.

Tumulul nr. 5 are dimensiunile de 7,40 x 7,20 m. În mantaua de pământ, în „sfertul” N-V au fost descoperiți mai mulți bolovani mari de râu dispuși într-o formă neregulată. La adâncimea de -0,44 m, în poziție centrală, a fost descoperit, ca variantă de ritual, un postament de bolovani de râu sub forma unui dreptunghi cu dimensiunile de 1,93 x 0,58 m. Acest postament era format dintr-un singur rând de bolovani, care avea cinci șiruri de pietre mari dispus... În partea de N-V a tumulului au fost găsiți câțiva bolovani de râu de dimensiuni mai mari (diametrul cca. 0,25-0,35 cm).

-vas de formă bitronconică din pastă castanie, în compoziție nisip din care se păstrează o parte din pereți, baza dreaptă și o apucătoare tubulară pe pântec.

-perete de vas de formă tronconică din pastă cărămizie fină, cu baza dreaptă.

Ritul funerar folosit în necropola tumulară de la Vârtoapele - Vârtopu, Ciuperceni, jud. Gorj, constă în incinerarea osemintelor în afara necropolei.

Ritualul funerar constă în depunerea resturilor cremate (oseminte incinerate, cărbuni, cenușă) lângă vasele de ofrandă. Majoritatea acestor vase prezintă urme de arsură secundară, fapt ce ne dovedește că acestea au ars la rugul funerar împreună cu osemintele umane.

În cazul tumulului nr. 5, oasele incinerate, bucățile de cărbune și cenușa au fost depuse pe un postament de bolovani de râu. Acest postament era format din cinci șiruri de bolovani, iar pe acestea, în partea de N-V au fost puse și vasele de ofrandă.

Astfel putem concluziona că materialul arheologic descoperit în necropola tumulară de la Vârtoapele - Vârtopu - Ciuperceni, se încadrează cronologic în etapa Bronzului timpuriu având un substrat Glina final - Verbița - Ostrovul Corbului (Glina IV), Bela Crkva - Priboi, dar s-ar putea anunța elemente de tip Bubani III - Vecina - Ostrovul

Corbului (post-așezare Glina și ante-așezările de tip Gornea - Orlești).

Planșa 114

Résumé

Dans cette nécropole on été rechercher 5 tumulus. Comme rite funéraire on été utiliser l'incineration.

La rituelle consiste dans la dépôt les ossements d'incinerations, les charbons et le cendre à côté les vases d'offrande.

Dans le cas de tumul no. 5 les depouilles cremats ont été déposer sur un postament des pierres de rivière à côté les vases d'offrande.

La nécropole de Vârtoapele - Vârtopu - Ciuperceni s'encadre chronologique dans l'étape de bronze initielle qu'elle ait un substrate (fond) Glina finale - Verbița - Ostrovul Corbului (Glina IV), Bela Crkva - Priboi, mais probable s'annoncer des elementes de type Bubani III - Vecina - Ostrovul Corbului (post- le village Glina et ante- les villages Gornea - Orlești).

238. Veșel, com. Veșel, jud. Hunedoara [Micia]

Cod sit: 91991.01

Colectiv: Liviu Petculescu (MNIR), Dorin Alicu (MNIT); Mihaela Simion (MNIR), Virginia Rădeanu (MCDR Deva)

Sector: Vicus militar. S-E Amfiteatru

În campania 2001 au fost continuate cercetările sistematice începute anul trecut în vicusul militar. Dacă obiectivul prioritar al campaniei din anul 2000 a fost acela de a stabili principalele faze de evoluție și de planimetrie ale vicusului, motiv pentru care a fost trasată o secțiune-sondaj de 100 x 2m¹, anul acesta obiectivul a fost acela de a cerceta principalele structuri dezvelite pe traseul secțiunii S₁. Deoarece în cursul campaniei 2000 cercetarea arheologică în S. I - Sector S nu a fost epuizată, obiectivul principal al campaniei 2001 a fost finalizarea ei precum și dezvelirea, în continuare, a unei clădiri de mari dimensiuni, delimitate de un zid de piatră. În acest scop, la E de S. I, pe traseul lui Z₂, au fost trasate două suprafețe: S. II și S. III fiecare de 4 x 4m.

S. I.

Partea din S. I., rămasă neterminată în cursul anului 2000, este cuprinsă, conform sistemului de carriere din doi în doi m, între carourile 36-47, respectiv pe o lungime de 22 de m². Adâncimea până la care s-a săpat anul trecut și de unde s-a continuat anul acesta a fost cuprinsă între - 1/1,2 m față de nivelul gliei actuale, respectiv un strat de lut ars la roșu (carourile 47/42), perforat de numeroase gropi moderne, și un nivel de pietriș de culoare gălbuie, compact, ce avea aspect de amenajare de exterior (carourile 43/36). Aspectul acestui lut roșu, compact, forma și dimensiunile aprox. regulate ale gropilor care îl perforau, precum și marea cantitate de zgură recoltată de pe suprafața și deasupra lui, ne-a determinat anul trecut să formulăm ipoteza existenței în zonă a unor cuptoare metalurgice, respectiv a gurilor de alimentare ale acestora. Reluând săpătura, la îndepărtarea treptată a nivelului de arsură am constatat că grosimea lui varia între 0,1/0,2 m, fiind amestecat pe alocuri cu bucăți de lemn carbonizat, cărămizi și țigle, unele întregi. De asemenea,

la baza lui se afla un strat de cărbune de 3-4cm, pe alocuri chiar mai gros.

Următorul nivel aflat dedesubt este reprezentat de o suprafață de țigle ce se întinde pe o lățime de cca. 0,4 m și o lungime de 8 m, foarte clar delimitat de o margine aflată la aprox. 0,1 m de-a lungul profilului vestic al S. I. Aceste țigle, având aspect evident de acoperiș prăbușit, se aflau pe un pat de pietriș mărunț amestecat cu nisip fin și pigmenți de arsură ce se întindea până în profilul estic al secțiunii, respectiv Z₂. Înspre profilul vestic, nivelul de țigle era continuat de un lut roșcat foarte compact.

După îndepărtarea țiglelor, aprox. pe mijlocul secțiunii apare o amenajare de pietriș ce are aspectul unui drum orientat NS. Având o lungime de cca. 8 m și lățime de 1 m, este foarte clar delimitat înspre E, exact pe marginea țiglelor, de un lut galben. La nivelul următor se observă și mai clar limitele drumului construit din straturi succesive de pietriș, unele posibile reparații, ușor bombat înspre E și albiat în partea opusă datorită rigolei pentru drenare.

Următorul grund înfățișează foarte clar de-a lungul profilului vestic fundația peretelui incendiat cu urmele stâlpilor de susținere și urmele unei alte podele din lut, ce pare să fi fost acoperită cu scânduri ulterior scoase, judecând după urmele foarte regulate și late de 0,1 m. De asemenea se poate observa și drumul, pietrișul fiind de data asta mult mai fin.

Câțiva cm mai jos s-a surprins foarte clar, substrucția din pietriș a drumului, urma fundației unui perete din aceeași fază și din nou gropile stâlpilor de susținere ai clădirii din faza anterioară. Aceștia sunt atât de adânci deoarece susțineau un acoperiș masiv al unei clădiri de tip *streifenhaus*, surprinsă pe o lungime de cca. 15 m.

În ansamblu, nivelele descrise mai sus reprezintă resturile a două clădiri succesive, demolate prin incendiere, având pereți de chirpici și acoperiș de țigle. Ambele clădiri erau orientate de-a lungul unui drum secundar, orientat N-S (*cardo*), construit din straturi succesive de pietriș. În faza clădirii incendiate, *cardo*-ul se intersectează cu un *decumanus* pe suprafața carourilor 38-39. De la caroul 38 înspre N stratigrafia este foarte deranjată de intruziuni moderne, astfel ca este imposibil de precizat dacă drumul N-S continuă spre N.

S. II și S. III

În secțiunile S. II și S. III a fost dezvelită o clădire de piatră de mari dimensiuni ce se întinde spre E în raport cu S. I. Z₂ orientat NS are o lățime de 90cm și coboară până la -1,44m față de nivelul gleei. Z₃ este orientat EV și are o lățime de 0,8 m. Clădirea are două faze, fapt ce nu s-a observat anterior, în S. I, iar nivelul de călcare al ultimei faze nu s-a mai păstrat. Stratul masiv de lut care separă cele două faze ale clădirii este evident adus în vedere nivelării și construirii celei de-a doua podele. Se mai pot observa în fotografii urmele unor pereți dintr-o fază anterioară acestei clădiri.

În stadiul actual al cercetării nu putem preciza cronologia complexelor săpate, destinația și planul lor. Pe baza analogiilor cu alte situri de tip *kastellvicus*, complexele săpate par să reprezinte așa-numitele case tip *Streifenhaus*, clădiri rectangulare, cu latura lungă între 30/40 m lungime, orientate cu latura scurtă de-a lungul străzilor ce ieșeau din castru. În general sunt construite din lemn, respectiv paie, parțial din piatră. În spate și parțial în interior, se găsesc anexe sau încăperi cu destinația de depozit, magazii, hambare, gropi de provizii, latrine și instalații profesionale, ca de exemplu cuptoare pentru ceramică sau prelucrarea metalului. Pe lângă destinația de locuință, aceste case serveau și ca

ateliere de producție, magazine și prestări servicii³. O dovadă în plus este materialul recoltat, constituit dintr-o cantitate foarte mare de zgură de fier și de sticlă. Numeroase cuie, piese de armament fragmentare (*lorica squamata*, piese de harnașament), posibile unelte folosite de meșteri în prelucrarea metalului, fragmente de *lorica squamata* și piese de harnașament din bronz, o fibulă în curs de prelucrare precum și fragmente de creuzete pentru topirea metalului sunt argumente care ne fac să presupunem că structurile dezvelite aparțin acestui tip de locuință. Ceramica este extrem de variată, de la cea grosieră până la *terra sigillata* (relativ puțină însă). Printre cele mai interesante piese se numără un opaiț cu decor vegetal pe bordură și inscripția CASSI, probabil import, și un vas cu litera P incizată în pasta crudă. [Virginia Rădean]

Note:

1. Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2000, Vețel, p. 268-270.
2. Suprafața delimitată de carourile 47-50 a fost încheiată și acoperită în campania 2000
3. S. Sommer, *Kastellvicus und Kastell. Untersuchungen zum Zugmantel im Taunus und zu den Kastellvici in Obergermanien und Raetien*, în: *Fundberichte aus Baden-Württemberg*, Band 13 1987, pp. 627sqq.

Sector "Așezare civilă. E Amfiteatru"

Campania de săpături arheologice întreprinsă de colectivul de la Muzeul Național de Istorie a României, în perioada 26 07 2001 - 25 08 2001 a avut ca obiectiv principal degajarea zonei limitrofe drumului magistral¹, care delimitează principalele zone urbanistice din nordul așezării civile de la *Micia*.

În acest scop s-a optat pentru metoda de săpătură în suprafață. Au fost deschise două suprafețe, cu dimensiunile de 10 x 6 m. denumite convențional Sp1 și Sp2. Ele au fost amplasate cu latura lungă paralelă spre V față de S¹². A fost utilizat un caroiș de 2/2 m. numeric pe axa N-S și alfabetic pe axa E-V. Martorii de control păstrați între Sp1, Sp2 și S1 au lățimea de 1 m.

Investigația arheologică de pe această suprafață a pus în evidență cinci complexe principale, după cum urmează:

Cpl1, localizat în Sp1, C a4 - 5, b5 și Sp2, C a1-b1, parțial c1, reprezintă o zonă de pavaj. Lespezile din construcția pavajului sunt fasonate și au dimensiuni mijlocii și mari (0,60 x 0,40; 0,80 x 0,60 m). Nivelul de călcare corespunzător acestui pavaj se află la cca. 0,37 m față de actualul nivel. Se constată prezența unei faze inițiale de funcționare a pavajului la cota relativă de 0,51 m. Se cuvine menționat faptul că o parte din acest complex a fost dezvelită în campania din anul trecut (C9 din S1), limita sa de E fiind distrusă de o intervenție modernă. Materialul arheologic recoltat din acest complex este sărac și provine mai mult din stratul superior, grav afectat de lucrările agricole.

Cpl2 este situat în Sp1, pe suprafață cuprinsă de C b2-c2; b3-c3; b4-c4, b5-c5 și constă în urmele destul de bine conservate ale unei încăperi cu o podea din mortar în amestec cu fragmente de cărămidă pisată. Aflat imediată vecinătate a amfiteatrului, complexul nu a fost pus în evidență în întregime. A fost dezvelită în întregime latura de E, care are o lungime de 4,70 m. Laturile de N și de S au fost decoperite parțial, pe o lungime de 2 m și respectiv 1,80 m. Nivelul de călcare corespunzător

utilizării podelei a fost evidențiat la o adâncime de -0,70 m. Se pare că structura de locuire căreia îi aparținea podeaua a fost la un moment dat dezafectată, spațiul primind o altă destinație. Afirmatia este confirmată de intervențiile ulterioare care deranjează Cpl. 2. Astfel, în colțul de NE, complexul este perforat de o groapă (G2), cu diametrul de cca. 0,55 m și adâncimea de 0,93 m, față de nivelul actual. De asemenea, limita de S a Cpl2 este suprapusă de două amenajări ce par a indica prezență unor baze de coloană, aflate în conexiune stratigrafică cu Cpl1 (cu diametre de 0,80 respectiv 1,00). În sfârșit, colțul de NV este perforat de amenajarea Cpl3.

Cpl. 3 - Probabil cuptor menajer. Localizat în C c2-3. Aparține ultimului nivel de locuire iar construcția sa a afectat Cpl2. Este mărginit de o amenajare din material tegular fragmentar, pe laturile de N și E. Pe latura de N sunt vizibile un șir de țigle așezate vertical limitate la rândul lor de cărămizi așezate orizontal. Grosimea acestei borduri este de cca. 0,20 m iar lungimea de cca. 1,30 m. În interior, la o distanță de cca. 0,15 m față de aceasta amenajare de protecție se distinge peretele circular a unui cuptor, cu un diametru de 0,80 m. Interiorul său este placat cu cărămizi (0,40 x 0,27 x 0,05 m), ce au o înclinație pronunțată spre V. Grosimea peretelui este de cca. 0,03 m. Material recoltat din acest complex constă într-un fragment de ceramica de bucătărie (castron). Nu a fost posibilă degajarea întregului complex din motivul amplasării în imediata vecinătate a profilului de V.

Cpl. 4 este amplasat în Sp2, C a5,b5,c5 și constă într-o zonă de dărâmtură ce anunță prezența unei clădiri în partea de S a Sp2. Limita superioară se află la -0,55m, imediat după înlăturarea stratului afectat de lucrările agricole. Extensia maximă a complexului este în C b5, pe o lățime de 1,60 m. În dreptul C c5 zona de dărâmtură se întrerupe fiind constatată prezență unui sediment alcătuit din piatră mărunțită, praf de rocă și pietriș de râu, ce ar putea proveni de la substrucția unui pavaj, la -0,75-0,80 m, deteriorat, suprapus de dărâmtura Cpl. 4. Se constată prezență unor urme rarefiate de mortar din var. Cpl 1 este deranjat tot în C c5 de o groapă de mari dimensiuni (G1), care se întinde spre S. Materialul arheologic recoltat până în acest moment din G1 (ceramică menajeră spartă în antichitate, piese de fier deteriorate, fragmente minuscule de bronz) indică o funcționalitate posibil menajeră.

Cpl 5 Drumul roman

A fost pus în evidență transversal Sp2, de-a lungul Ca3-4; b2-3; c2-3. Are o orientare aprox. E-V. Spre deosebire de sectorul de drum surprins în campania anterioară, porțiunea de drum decopertată în actuala campanie se află într-o stare precară de conservare. Dalele de gresie ce constituiau nivelul de călcare a drumului nu au mai fost puse în evidență decât în dreptul Ca3-4 la cota de -0,40 m. Dimensiunile și tehnica de construcție nu comportă modificări față de cele descrise în raportul din anul precedent³.

Cercetarea din acest an a dus precizări importante în ceea ce privește complexele datate după mijlocul secolului al II-lea p. Chr. La N de drumul magistral a fost descoperită extremitatea unei clădiri publice din prima fază a așezării, anexă a amfiteatrului, care trebuie să fi avut o funcționalitate similară cu cea a clădirii identificate la Ulpia Traiana ca fiind *schola gladiatorum*. [Liviu Petculescu]

Note:

1. *Cronica Cercetărilor Arheologice din România, Campania 2000*, 2001, p. 269.

2. *Ibidem*, 268-270.

3. *Ibidem*, 269.

239. Vezendiu, com. Tiream, jud. Satu Mare

Punct: Colțarăt

Cod sit: 139 134. 01

Colectiv: Nemeti Janos - responsabil (MM Carei), Liviu Marta - responsabil sector, Cristian Virag, Speranța Pop (MJ Satu Mare)

Scurtă prezentare a sitului: punct situat pe terasa înaltă a lerului, la cca. 300 m. capătul com. Vezendiu.

Punctul a fost descoperit în urma unor cercetări de teren efectuate de către I. Nemeti (MM Carei) și care a identificat cu această ocazie o așezare aparținând culturii Tiszapolgar, faza evoluată (Nemeti 1988, p. 127). În 1996 a fost efectuat un sondaj de verificare (Iercoșan, Sălceanu 1997, p. 77), punctul fiind publicat sub numele de "Drumul Tireamului". Cercetările din anul 2001 au relevat existența a unor locuri din diferite epoci: perioada eneolitică (Tiszapolgar), perioada târzie a epocii bronzului (grupul Cehăluț) și etapa timpurie a epocii fierului (Gáva), precum și urma sporadice din perioada medievală.

Obiectivele cercetării: salvarea complexelor preistorice afectate de șanțul de plantare a cablului Romtelecom.

Rezultatele cercetării și interpretarea lor:

Au fost trasate trei secțiuni, aflate pe același aliniament: S I (11 x 1,5 m.); S II (10 x 2 m.); S III (8 x 2 m.), precum și două casete: Cas. A (3 m².); Cas. B (3 x 2,80 m.).

Stratigrafia: -0 - 0,30 m. - strat vegetal, cu fragmente ceramice preistorice și medievale, chirpici desemnat

- 0,30 - 0,85 m. - strat de cultură negru - cenușiu, cu fragmente ceramice preistorice

Complexele:

S I (11 x 1,5 m.): C1; C2 - complexe de epoca bronzului, având ca inventar fragmente ceramice. În C1 a fost descoperită o aglomerare de vase întregibile (3 vase) și un altăraș de lut. Pentru dezvelirea integrală a C1 a fost deschisă Caseta B (3 x 2,80).

S II (10 x 2 m.): C3 - complex cu fragmente ceramice aparținând culturii Gáva.

S III (8 x 2 m.): C3, descoperit în S II și care se extinde și în S III. Pe S III a fost deschisă Caseta A (3 m².).

Materialele sunt depozitate la MJSM.

Bibliografie:

1. Nemeti 1988 - I. Nemeti, *Noi descoperiri arheologice din eneoliticul târziu din nord-vestul României*, în *ActaMP*, XII, 1988, p. 121 - 141
2. Iercoșan, Sălceanu 1997 - N. Iercoșan, II. Sălceanu, *Așezarea eneolitică de la Vezendiu "Drumul Tireamului"*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice, campania 1996*, București, 12-15 iunie 1997, p. 9-10
3. Nemeti 1999 - I. Nemeti, *Repertoriul arheologic al zonei Carei*, București 1999, p. 23

Abstract

Settlement with traces of inhabitation from Eneolithic Age (Tiszapolgar culture), Late Bronze Age (Cehalut group) and the beginning of the Iron Age (Gáva culture), where there were made rescue excavations.

240. Vințu de Jos, com. Vințu de Jos, jud. Alba**Punct: Mănăstirea Dominicană și Castelul Martinuzzi**

Cod sit: 8835. 02

Colectiv: Adrian Andrei Rusu - responsabil (UBB Cluj), studenții Ioana Barbu (UBB Cluj), Ionuț Codrea, Alina Bădescu (Univ. Alba Iulia)
Finanțare MCC

Campania anului 2001 s-a desfășurat în intervalul 15 august - 20 septembrie

Fondurile de cercetare au aparținut, în exclusivitate, Ministerului Culturii și Cultelor. A fost a noua campanie de cercetare.

Secțiunile arheologice trasate au fost următoarele: S XXXVI (6 x 3,50 x 3 m) a fost trasată în nava bisericii, aproape de latura de N a sa, la cca. 5 m distanță de umărul altarului. S XXXVII (6 x 2,50 m x 2,80 m) a fost amplasată pe latura de N a sanctuarului, la cca. 3 m de umărul navei. Se afla la 15 m distanță de extrema de E a secțiunii S XXXVI. Ei i s-a adăugat o casetă C XXXVII, în extremitatea de V a sa, acolo unde profilul s-a prăbușit datorită existenței, la mică distanță, a unui zid transversal.

S XXXVIII (7 x 2,50 x 2,70 m) a fost amplasată în zona de S a complexului constructiv, raportată fiind la secțiunea S XXVIII.

Caseta F (= fântână) a fost amplasată pe locul unde a fost identificată, în anul 1991, fântâna din curtea castelului. Inițial a avut dimensiunile de 2 x 2 m, dar s-a extins mai apoi, către S-E, cu încă un perimetru de cca. 1,50 x 1,50 m, pentru a prinde toată suprafața ghizdului și a avea posibilitate de manevrare a pământului extras de la adâncime. Perimetrul propriu-zis al fântânii a fost excavat până la adâncimea de - 3,80 m, loc în care a fost întâlnită apa freatică.

Elementele constructive.

Nava bisericii. A fost regăsită aprox. paralel cu latura de N a secțiunii S XXXVI. Dincolo de jumătatea profilului, zidul s-a descoperit pe întreaga suprafață. A fost identificat al doilea contrafort, din nordul navei, element constructiv presupus deja din poziția traveelor. Ceea ce este foarte important este constatarea că, de-a lungul acestei laturi, în interior, nu s-a mai descoperit nici un stâlp adosat, dovedindu-ne că, inițial, a existat un proiect, din care s-au realizat doar doi astfel de stâlpi, la limita de V a primei trave a navei, care proiect a fost modificat radical în etapa următoare de construcție.

Noutatea absolută a constat din descoperirea unei intrări în navă, dinspre N, respectiv dinspre drumul principal de circulație, medieval, dar și contemporan. Intrarea a fost realizată printr-o evazare de la interior spre exterior, fără nici un fel de elemente decorative de încadrare, conservate *in situ*. Pragul a fost realizat din cărămizi romane, alternate cu cărămizi medievale și pietre.

Tot legat de mobilierul interior, în colțul de N-E al secțiunii a fost regăsită parțial, urma unei baze de altar secundar. Este cel de-a treilea descoperit în ansamblu.

Corul, cercetat prin secțiunea S XXXVII, a adus și el unele noutăți constructive importante. S-a stabilit definitiv că, în afara laturilor de închidere a absidei, pe laturile sale lungi, nu au fost elemente decorative care să coboare la nivelul podelelor. Acestea din urmă, nu au fost uniforme pe toată lungimea sa. Dacă, spre extrema de E, au fost descoperite podele așezate pe bârne, jumătatea de V posedă aceleași elemente de cărămidă, ca și restul navei. În această podea au fost identificate urmele unor șiruri, aprox. paralele, de mici

țaruși (?). Funcționarea acestei orânduiri este incertă tocmai datorită imposibilității stabilirii cronologiei sale. Dacă este târzie, atunci ea trebuie asociată obligatoriu cu zidul transversal, despre care vom relata în continuare.

Către extrema de V a secțiunii, respectiv la profilul scurt, a fost descoperit un zid adosat peretelui corului. Gros de 0,80 m, el a fost ridicat în cea mai mare parte din pietre profilate ori neprofilate medievale. După ce străbate lățimea secțiunii, el se oprește la cca. 0,15 m de profilul de S. Acolo trebuie să fi funcționat o intrare. La nivel inferior este înzestrată cu un prag, iar în elevație, se distinge curbura unui arc de portal.

Apreciem că este o amenajare foarte târzie (sec. XVII ?), care delimita un spațiu în care a funcționat - conform datelor arheologice din campaniile precedente - o pivniță-depozit de cereale.

Fântâna. A fost construită uniform, din piatră de râu, lipită cu pământ, cu un diametru de m. A fost golită, cu mijloace speciale, până la adâncimea de - 3,80 m față de nivelul actual de călcare. La acest nivel a fost atinsă apa freatică. Până la acest nivel, nici unul dintre materialele scoase nu au fost medievale, ci moderne. Ele dovedesc folosința fântânii până în secolul al XIX-lea și ridică întrebarea dacă a fost sau nu vechea fântână a mănăstirii.

Clădire din sudul complexului. Această clădire este o noutate. Ea se datează într-o fază târzie a complexului (sec. XVI-XVII), fiind situată pe un loc unde, odinioară (sec. XIV-XV), fusese o pantă accentuată. Surprinderea ei la capătul profilului scurt al secțiunii S XXXVIII, a împiedicat orice fel de aprecieri făcute cu privire la formele sale. Ceea ce știm este doar că a avut o latură orientată E-V. Din caracteristicile sale constructive, reținem doar fundația în ic, coborâtă până la solul viu și un umăr de fundație destul de neglijent.

Palisada din sec. XVI. A fost regăsită în S XXXVII. Cele două rânduri de pari, care au compus-o se regăsesc și aici. Cei exteriori sunt mai bine înfipti. Grosimile de 0,20-0,24 cm se păstrează cu consecvență. Datarea sa în secolul al XVI-lea, nu se modifică. Ca o noutate înregistrăm aici un canal de drenaj care străbate grosimea palisadei, de la N la S. Un tub de lemn (?) a fost acoperit cu un șir de cărămizi.

Morminte. Au fost descoperite cinci morminte, atât în navă (M 70 - M 73), cât și în cor (M 74 - M 76). Caracteristicile mormintelor se păstrează: inventarul este extrem de sărac. De astă dată, șansa a făcut ca din groapa de umplere a lui M 70 să iasă la lumină o monedă de sec. XV, iar din M 75 ? o aplică, în zona bazinului, urmele de cuie de sicriu și din benzile care încingeau sicriul. Oase umane răvășite au fost descoperite atât în navă, cât și în cor.

Materiale arheologice.

Piese de piatră reprezintă, ca de fiecare dată, cele mai importante materiale descoperite la Vințu. O parte dintre ele au fost găsite în nivelele de dărâmare, altele reclădite în zidul transversal, care a compartimentat suprafața corului, după secolul al XVI-lea. O frumoasă piatră profilată, poate reutilizată (romană ori altă fază medievală), a făcut parte dintr-un soclu. Mici fragmente de baghete, alăturate unor scotii largi, au fost identificate în groapa de reparare-refacere din navă. Tot de acolo provin fragmente de diferite dimensiuni ale unor ogive, de forme identice. Tipul este cunoscut deja la Vințu, din alte campanii, și se datează în secolul al XIV-lea. Numai datorită demolărilor zidului transversal, s-au putut observa,

în structura sa, cu profilaturile orientate către miezul zidului, două componente de soclu (?), cu modelaj aprox. identic. Este vorba despre o scotie mai largă, încadrată de două baghete cu alte retrageri unghiulare. La baza aceluiași zid a fost întâlnită o piatră profilată provenită din stâlpuș adosat de la limita de N-V a primei travei a navei.

Piese de metal.

b. 1. **Monede.** Au fost regăsite două piese numismatice medievale. Una, de la mijlocul secolului al XV-lea, a fost descoperită în umplutura mormântului M 70 (S XXXVI). Cealaltă a fost găsită în straturi formate din aruncarea unor resturi menajere (S XXXVIII).

b. 2. **Piese de bronz.** Un fost descoperite două ace de păr, cu gămălie simplă (S XXXVII și S XXXVIII), o mică aplică de curea foarte pliată, din groapa de mormânt a lui M 7?. O încadrare imprecizabilă o deține o piesă de podobă care are forma unui triunghi cu colțuri rotunjite, compusă din două rame-cadre între care s-au fixat, prin monturi de gheare, mici pietre șlefuite, gălbui. Alte fragmente de plăci de bronz, provin, după toate probabilitățile, de la vase.

b. 3. **Piese de fier.** Acestea constau dintr-un pinten aproape întreg, o cataramă cu spin, de formă dreptunghiulară, o verigă de ham, o aplică de broască, decupată în forma unui cvadrilob, piroane de construcție, cuie de șindrili. Din fântână provine o fereastră târzie, cu doi batanți de tablă, ramă de fier și balamale prelungite cu capete ornamentate.

b. 4. **Sticlăria.** *Ochiurile de geam*, rare, aparțin tipurilor cunoscute. *Vesela.* În afara unui fund de flacon mic, din pastă maronie, nu s-au descoperit decât fragmente mici de vase, din aceeași pastă, dar și din sticlă de import, transparentă.

b. 5. **Ceramica.**

Cahlele. Repertoriul lor, remarcabil la Vinț, se întregeste prin campania anului 2001, cu o noutate de foarte mare importanță: o piesă care îl reprezintă pe „cavalerul în turnir” (mijl. sec. XV), traforată. Este a doua piesă de aceeași factură, descoperită în Transilvania, după cea de la Hunedoara (astăzi pierdută). Pe lângă această cahă, am regăsit cahle cu reprezentarea Sf. Gheorghe (două ipostaze), cahla reprezentându-l pe Samson în luptă cu leul, cahă cu „pasărea Phoenix”, cahle cu decor „în oglindă”, cahle-oală cu gura pătrată. Cahle tipic habane, cu smalț alb sau albastru au apărut în fragmente foarte mărunte.

Ceramica comună este reprezentată prin două loturi mai importante de materiale, ambele provenite din S XXXVII: unul cu vase din sec. XVI, altul cu vase din sec. XIV-XV. În acest din urmă lor, a apărut, ca o raritate, un fund de vas cu „marcă de olar”.

Materialele arheologice aparțin Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei, de la Cluj-Napoca.

241. Vlădeni, com. Vlădeni, jud. Ialomița

Punct: Popina Blagodeasca

Cod sit: 94802. 01

Colectiv: Ștefan Olteanu (IRT București), Emilia Corbu (MJ Ialomița)

A doua campanie de săpături arheologice de la Vlădeni - Popina Blagodeasca s-a desfășurat în perioada 8 august - 5 septembrie, cu scopul finalizării sondajului început în anul anterior pe grindul A și a cercetării complexelor descoperite în S. A. S-a făcut ridicarea topografică a întregii rezervații de aproape 10 ha și s-au remarcat două platouri de locuire.

Colectivul de cercetare a fost format din prof. dr. Ștefan Olteanu, conducător științific, din partea Universității "Dimitrie Cantemir" București și Emilia Corbu, muzeograf la Muzeul Județean Ialomița.

A fost trasată o secțiune SB, orientată E-V, de 40 x 1, 5 m perpendiculară pe S. Secțiunea S. A a fost prelungită cu încă 20 de m. Au fost cercetate parțial sau integral un număr de 14 complexe aparținând celor două așezări descoperite aici, încadrate în epoca geto-dacă și în cultura Dridu. Astfel, bilanțul primului sondaj pe grindul A al popinei este mai mult decât pozitiv. Numărul total al complexelor descoperite este de 22, din care 7 bordeie, 9 gropi geto-dace, două complexe nedeterminate încă, din care unul caracterizat de prezența unui șanț, două depuneri de chirpici și o groapă medievală.

Complexele descoperite în 2001, au fost numerotate în continuarea celor descoperite în campania precedentă.

Așezarea geto-dacă

În cele două campanii arheologice s-au identificat un număr de 7 complexe, din care 2 bordeie, 9 gropi, 2 concentrări („depuneri”) de lipitură arsă și materiale arheologice, un complex nedeterminat caracterizat de prezența unui șanț.

Complexul nr. 1 (S. B, C1, C -1, C -2; Cas. I, C 1-4)

Este vorba de un șanț cu o lățime de 0,6 m și o adâncime de 0,52 m. Cercetat în 2001 pe o lungime de 8 m. Șanțul coboară din primul nivel geto-dac și continuă pe panta grindului, având o formă puțin curbata. Asupra datării și funcțiunilor pe care le-a avut acest complex ne vom pronunța după cercetarea integrală.

Complexul nr. 3 (SB, C 10)

Cercetat parțial doar pe traseul secțiunii, aparține celei mai vechi faze de locuire geto-dacă. Era caracterizat de pelicule de pământ brun, afânat, cu resturi ceramice, pietricele, pigmenti albi de calcar, resturi de scoici, chirpic. Acest complex a fost intersectat de o groapă geto-dacă (complexul nr. 6) coborâtă din nivelul târziu de locuire și o depunere de lipitură arsă și materiale arheologice (complexul nr. 14).

Complexul nr. 4 - bordeiul nr. 2 (SA, C 18- 20, Cas. IX).

Este intersectat și parțial distrus de bordeiul Dridu nr. 2 și de cuptorul Dridu nr. 1. A fost delimitată latura nordică ce coboară în trepte pe o podea aflată la - 1, 55 m. Delimitarea în plan s-a făcut pe baza materialelor arheologice descoperite. Rezultă că era un bordei orientat NV- SE, cu colțurile rotunjite și laturile de aprox. 3,5 x 2,75 m.

Complexul nr. 5- Groapa nr. 1 (SA, C 28- 29)

A apărut la - 0, 5 m de la nivelul actual al solului ca o peliculă ovală de pământ brun - cenușos. Are formă aprox. tronconică, de clopot. Diam. maxim de 2,15 m, lățimea de 1,25 m, adâncimea de -1,76 m de la nivelul de săpare și - 2,3 m de la nivelul actual al solului. Pereții sunt neamenajați deși în umplutură s-au găsit și bucăți de chirpic.

În umplutura gropii erau pelicule alternative de pământ galben, pelicule brune de pământ afânat amestecat cu lentile de cenușă, arsură de lemn, scoici, melci, oase. Materialul ceramic este foarte divers dar neîntregibil, provenind de la aprox. 18 vase, în care predomină cele din pastă grosieră lucrată cu mâna. Sunt resturi de la trei vase de provizii, patru amfore, o strecurătoare, trei vase din ceramică neagră, fină, o ceașcă, cinci borcane cu butoni și brâu alveolat.

Complexul nr. 6 - groapa nr. 2 (S. B, C 10)

Era o groapă căpăcuiță cu un strat de pământ galben apărut la - 0,5 m de la nivelul actual al solului. A fost cercetată parțial. Este obiectivul prioritar al viitoarei campanii.

Complexul nr. 13 (S. B, Cas. I, c 2)

Pe traseul complexului nr. 1 (șanțul) se afla o depunere de chirpici, de fapt lipitură arsă, în care au fost găsite cioburi geto-dace din borcane lucrate cu mâna.

Complexul nr. 14 (S. B, c 10)

Pe una din laturi, chiar lângă martor, la - 0,61 m se afla o concentrare de chirpici de aprox. 1,5 m lungime și 0,5 m lățime. Bucățile de lipitură arsă, foarte friabilă, de dimensiuni mari de 20 x 10 cm, erau amestecate cu cioburi și oase. Proveneau din lipitura unei construcții de paintă sau a unui cuptor.*

Opinia domnului Sârbu a fost că locuirea getică în sectoarele cercetate nu este prea intensă, dovezi fiind grosimea nu prea mare a stratului arheologic și distanțele relativ mari între complexe, ca și modestia inventarului. Întrucât locuirea feudală timpurie suprapune nivelul getic, stratul și complexele de suprafață au fost distruse și pulverizate, salvându-se parțial complexele adâncite (bordeie, gropi).

Umplutura gropilor conține materiale diverse în cantități modeste: fragmente de vase getice și grecești, oase de animale, pietre și bucăți de rocă, fragmente și bucăți de lipitură arsă și vetre.

De obicei, gropile au o formă tronconică („clopot”) cvasilindrică sau neregulată (o serie de gropi n-au fost săpate).

Bordeiele, de formă dreptunghiulară, cu colțurile rotunjite, au trepte de coborâre și podeaua bătătorită.

Vasele getice. Majoritatea recipientelor sunt modelate cu mâna și arse oxidant, formele cele mai numeroase fiind borcanele și vasele tronconice sau bitronconice, prevăzute cu proeminențe pentru manevrare, decorate cu brăuri alveolate, orizontale, oblice sau verticale. Destul de rare sunt castroanele și străchinile cu gura invazată, modelate cu mâna, unele forme imitând lekanoi grecești cu toate torsionate. Se mai adaugă ceștile și strecurătorile. Rare sunt vasele din argilă semifină, cenușie sau castanie, modelate cu mâna (castroane sau vase bitronconice).

Extrem de rare sunt tipurile modelate cu roata, arse inoxidant, de culoare cenușie sau neagră, de obicei castroane sau vase de provizii (pithoi) sau căni. Importurile grecești constă, îndeosebi, din amfore pontice sau sudice, plus câteva fragmente de la castroane și străchini cu gura invazată, cu firnis negru sau roșietic-castaniu.

Importurile grecești și formele de vase getice ne indică o locuire de sec. IV-III a. Chr.

AȘEZAREA MEDIEVAL - TIMPURIE**Complexul nr. 18 - Bordeiu nr. 2 (SA, c 19- 20, Cas. VIII, Cas. IX)**

Orientat NE-SV, cu colțurile puțin rotunjite și dimensiuni de 4 x 3, 5 m cu podeaua amenajată din pământ galben nisipos, la aprox. - 1m și denivelări ce ajung la - 1,14 m, pe acest bordei s-a suprapus construcția cuptorului nr. 1. A fost cercetat în proporție de 85%. Cercetarea integrală va fi finalizată după demontarea cuptorului și a martorului din caseta IX

La rândul său intersectează un bordei geto-dac.

Umplutura bordeiului constă din două categorii de pământ. Prima, aflată pe laturile bordeiului era compusă din pământ brun, afânat, cu chirpici, cenușă, lentile de pământ galben și provenea din construcția pereților. A doua, aflată

mai spre centru era compusă din pământ brun - cenușos, cu resturi de cărbune și provenea din construcția acoperișului. Aproape pe toată suprafața bordeiului, la diferite adâncimi, se aflau lentile de pământ tare, ceea ce presupune un acoperiș acoperit cu pământ. În umplutura bordeiului se aflau fragmente ceramice din care nu s-a întregit nici un vas, oase, zgură, fondanți.

Ceramica aparține celor două categorii, nisipoasă care este majoritară și cenușie în cantitate foarte mică. Se aflau și câteva fragmente de amforă din pastă cu pigmenți de ocru.

Bordeiul a fost datat în sec. IX-X, spre sfârșitul acestei perioade, pe baza materialului ceramic avându-se în vedere următoarele elemente:

Lipsa ceramicii de import, cu excepția fragmentelor de amforă, provenite din straturile superioare ale umpluturii;

Ceramica din pastă caolinoidă în cantitate neglijabilă;

Resturi ceramice de la un borcan din pastă roșie - cărămizie, probabil cu pigmenți de ocru grosieră, ardere oxidantă, cu decor în val neglijent, descoperite la nivelul podelei;

Prezența unor fragmente ceramice striate cu angobă cărămizie;

Fragmente de oală din pastă fină cu angobă galben cărămizie și decor striat în rețea.

Această situație trebuie analizată în contextul în care așezarea se afla în apropierea cetăților Capidava și Hârșova. Acest bordei este contemporan cu bordeiul nr. 1 aflat la aprox. 10 m distanță.

Complexul nr. 20 - Bordeiu nr. 3 (SB, c 17, Cas. III)

Este cercetat parțial. În SB, c 17, s-a aflat cuptorul apărut la - 0,6 m, ca o peliculă de chirpici ars, în formă de potcoavă, cu diametrul de 1,5 m. Caseta a intersectat chiar mijlocul bordeiului, din umplutura căruia au fost scoase numeroase fragmente de ceramică nisipoasă, dar și cioburi de amforă cu coaste la interior și angobă cărămizie. Materialul ceramic va fi analizat după cercetarea integrală, când va fi propusă și datarea acestui complex.

Complexul nr. 19 - Cuptorul nr. 1 (S. A, c 19, Cas. IX)

Este un cuptor casnic cu vatra în formă de potcoavă, cu diametrul de 1,5 m și lățimea tot de 1,5 m. A fost construit aproape la suprafața solului cu vatra adâncită în umplutura bordeiului nr. 2. Distrus din vechime. Pe vatra păstrată se afla chirpici ars, fragmente de zgură. În apropiere s-a găsit o lupă de fier. A fost datat în sec. X-XI pe baza prezenței în nivelul cuptorului și pe vatră a numeroase resturi de amfore bizantine, ceramică cenușie și a unei greutate de lut în formă de trunchi de piramidă. Acestea li se adaugă situația stratigrafică. Cuptorul intersectează bordeiul nr. 2.

Construirea cuptorului pe bordeiul nr. 2 este dovada existenței la Popina Blagodeasca a două faze de locuire. Prima situată în sec. IX- X, din care s-au cercetat bordeiele 1 și 2 încadrate cronologic la finalul acestei faze și probabil începutul celeilalte și a doua din sec. X-XI, căreia îi aparține cuptorul nr. 1

Note:

* Pentru analiza complexelor și a materialului ceramic am beneficiat de consultația colegului nostru Valeriu Sârbu, director adjunct la Muzeul Brăilei, fapt pentru care îi

mulțumim și pe această cale. Opiniile domniei -sale vor fi redate mai jos, după descrierea complexelor.

Abstract

In sector A, a section SB was trased, to 40 x 1.50 m wide, east-ouest directed, perpendicular on SA. Some time we opened cases for research of the last year discovered dwelling-houses. Fourteen units belong to Geto-Dacians and Dridu culture settlement was completed or partialy researched. From Geto-Dacian settlement we discovered ten units, one dwelling-houses, three undetermined units and five pits. On the pottery, this settlement is dated in the 4th-3rd centuries BC. From Dridu settlement we discovered two dwelling-houses, only one complete dated to 9th-10th centuries. On SA, 18-20 squares we intersected three units, the Dridu furnace no. 1, Dridu dwelling-house no. 2 and Geto-Dacian dwelling-house no. 3. This situation shows a dynamic living on this sector.

242. Voinești, com. Voinești, jud. Dâmbovița

Punct: Cetate

Cod sit: 69535.01

Colectiv: Gheorghe I. Cantacuzino, Adrian Ioniță (IAB), Petre Diaconescu, Gheorghe Olteanu (CNMCD Târgoviște)

Cetatea de pământ de la Voinești e situată la cca. 200 m de malul stâng al Dâmboviței. Ea se află în raza localității Voinești în partea de N a Stațiunii de Cercetări Pomicole, la cca. 300 m V de șoseaua Câmpulung -Târgoviște. În anul 1965 au mai fost efectuate săpături de către Muzeul Județean Dâmbovița rămase din păcate inedite.

Cetatea are un plan patrulater, cu dimensiunile de cca. 34 m pe axa E-V și cca. 37 m pe axa N-S. Prin noile cercetări din 2001 s-a urmărit obținerea de precizări privind fortificația și datarea acesteia. S-a trasat o secțiune de 43 m lungime, lată de 2 m care a străbătut fortificația de la V la E, evitând săpătura mai veche și amenajările moderne. Datorită epuizării fondurilor săpătura nu a putut fi încheiată. S-a ajuns la un strat de pământ nisipos cu urme de chirpici și fragmente ceramice deasupra căruia s-a constatat existența unui strat subțire albicios nisipos cu pietriș.

Valul are o lățime de aprox. 7/8 m și se mai păstrează pe o înălțime de 1,5/2 m. El a fost amenajat cu pământul scos din șanțul înconjurător și cu pământ cu pietriș adus din apropiere. Șanțul avea o lățime la gură de 5 m. În depunerile anterioare amenajării valului au fost găsite fragmente ceramice, nu foarte numeroase, din perioada sec. VIII -X și un vârf de săgeată din fier de formă alungită, elipsoidal în secțiune, cu tub de fixare. Depunerile ulterioare amenajării valului sunt destul de subțiri, atingând 0,4/0,5 m. În aceste depuneri s-au găsit câteva fragmente ceramice din perioada sec. XVII - XVIII.

Urmele de locuire sunt puțin consistente, fiind surprinse doar resturile unei vetre deschise, care nu a putut fi cercetată integral, iar materialele arheologice sunt foarte sărace.

Urmează ca prin adâncirea săpăturii, eventual și prin executarea altor secțiuni să poată fi aduse precizări suplimentare de natură cronologică. În stadiul actual al cercetării valul ar putea fi datat în perioada sec. VIII - X sau ulterior.

243. Vorniceni, com. Vorniceni, jud. Botoșani

Punct: Pod Ibăneasa

Cod sit: 39845.02

Colectiv: Paul Șadurschi - responsabil, Maria Diaconescu, Eduard Setnic (MJ Botoșani), Sergiu Haimovici (UAIC Iași), Aurelia Ungureanu (Grup Școlar „Gh. Asachi”, Botoșani)

La E de sat, la cca. 3 km pe partea dreaptă a pârâului Ibăneasa, între smârcul „La morișcă” (Lupu) și un pârâiș ce izvorăște din dealul din preajmă, pe un promontoriu înalt de cca. 4 m ce se pierde în zona inundabilă, se află o așezare din faza Cucuteni AB.

Urmare a amenajărilor hidrotehnice ce se fac în această zonă pentru regularizarea cursului apelor Ibăneasa - Jijia, această așezare este pusă în pericol. Drept urmare ne-am propus o săpătură de salvare.

Lucrările au durat două săptămâni între 29 octombrie - 12 noiembrie.

S-au proiectat patru secțiuni și cinci casete care au dezvelit patru locuințe și trei gropi menajere.

Cercetarea ne-a fost limitată de anotimpul rece, de ploi, zăpadă.

Primele cercetări de suprafață care au dus la descoperirea așezării eneolitice au fost făcute de Aristotel Crâșmaru¹, colectivul RAJB².

Obiectivele cercetării

Săpăturile de la Vorniceni au avut mai multe obiective. A fost stabilită stratigrafia sitului, urmând ca pe baza acesteia să nuanțăm periodizarea eneoliticului din nordul Moldovei. Am urmărit reconstituirea ambientului și vieții comunităților ce au trăit în zona Vorniceniilor, plantele și animalele de care s-au înconjurat, relația pe care au avut-o cu mediul, influența ce-a avut-o aceasta asupra evoluției lor, știut fiind faptul că această zonă este una cu multe izvoare, bălți iazuri. S-a acordat o mare atenție tehnicii construcțiilor cucuteniene, modului lor de conservare, date asupra economiei și vieții spirituale a acestei populații.

Aflându-se la mică adâncime (între 0,20 - 0,50 m) față de nivelul de călcare actual al solului, așezarea a fost afectată de lucrările agricole, de construirea șoselei Herța - Săveni.

Stratigrafia

Profilul stratigrafic al stațiunii este relativ simplu, urmărit de sus în jos: la suprafață este solul arabil, negru, ce ajunge până la 0,20 m, după care urmează un strat negru, bogat în humus, în medie între 0,20 și 0,40 m. Al treilea strat, stratul cucutenian în fapt este un sol brun cenușos, ce este de altfel cel mai bogat în material arheologic, ajunge la cca. 0,90 cm, după care am înregistrat un strat galben cu puține materiale arheologice, urmat de solul steril.

Ceramica

Prezintă un repertoriu variat și relevă existența celor trei specii: pictată, de uz comun și tip C.

Printre formele întâlnite aici putem enumera: castroane mai scunde sau mai înalte, cu umărul rotunjit sau carenat, au cel mai des buza trasă spre interior,. Au pictată întreaga suprafață. Vasele “binoclu” sunt o formă des întâlnită la Vorniceni. Vasele mari sunt sub forma amforelor, cu corpul bitronconic. Străchinile au formă tronconică, cu fundul plat și gura deschisă. Paharele sunt modelate cu îngrijire, din pastă fină, bine arse. Decorul e realizat din benzi liniare roșii sau negre - brune pe învelișul alb al vasului, așezat în registre orizontale

încadrându-se în grupa stilistică α și β^3 cu analogii la Corlăteni⁴, Băiceni - Dâmbul Morii⁵ și Lozna⁶.

Unelte

Din numărul mare de materiale descoperite la Vorniceni, amintim existența a numeroase unelte, arme de silex, variate tipologic, dar și din os, piatră, ceramică, ce ilustrează diverse ocupații, activități gospodărești, și continua preocupare de îmbunătățire a uneltelor și calității vieții.

Enumerăm printre acestea: percutoare, vârfuri de săgeată, topoare de gresie marnoasă, diferite frecătoare de râșniță, împungător de os, fusaiole etc.

Plastica

Un loc important pe lângă celelalte materiale enumerate până acum, îl ocupă plastica antropomorfă și zoomorfă. S-au găsit figurine antropomorfe fragmentare aflate în diverse stări de conservare, două figurine zoomorfe și o amuletă de os.

Locuințe

S-au scos la iveală urmele parțiale a patru locuințe sub formă de chirpici ars de culoare cărămizie de la pereții locuințelor în care pe lângă pleavă se văd imprimate amprente de nuiele, bârne având culoare galbenă - cenușie de la podina locuințelor având imprimate lemne despicate, lotbe așezate direct de pământ. Locuințele prezintă frecvent goluri în masa de chirpici dată fiind adâncimea mică la care se află amplasate. Orientarea locuințelor este E-V

În interiorul acestora, pe lângă ceramică, resturi osteologice, unelte, s-au găsit și fragmente de arsură, cenușă, chirpici cu urme de pari, probabil de la vatră.

În locuințe s-au găsit mai multe fragmente de râșniță.

Gropi menajere

Pe traseul secțiunilor deschise s-au găsit trei gropi menajere care conțineau pe lângă diverse resturi osteologice, fragmente ceramice, bucăți de chirpici ars, figurine antropomorfe fragmentare. Acestea au formă de sac, alveolată, ovală.

Ocupații

Diversitatea ocupațiilor comunității cucuteniene de la Vorniceni se poate deduce după diversitatea de unelte, arme, existența a numeroase figurine descoperite, resturi osteologice. Deducem astfel că aceștia se ocupau cu creșterea animalelor, vânătoarea, pescuitul, olăritul, prelucrarea pietrei, lemnului, osului, torsul, țesutul, având și o bogată viață spirituală.

Materialul rezultat după ridicarea sa din locul descoperirii a fost pus în pungă, cutii, marcat și în prezent se află în laboratorul de restaurare al Muzeului Județean Botoșani.

Concluzii

Bogăția și diversitatea obiectelor descoperite, gradul bun de conservare a acestora ne îndreptățesc să credem că așezarea va releva în viitoarele săpături noi date referitoare la cultura Cucuteni în general și a fazei AB în special, legăturile pe care această așezare le va fi avut cu așezările cucuteniene din această zonă: Corlăteni, Lozna, Drăgușeni.

Obiectivele cercetării viitoare

Vom urmări să delimităm întinderea așezării, realizarea unei cronologii cât mai riguroase și încadrarea culturală a vestigiilor.

Propuneri de conservare, protejare, punere în valoare

Data fiind calitatea deosebită a vestigiilor descoperite la Vorniceni, acestea vor fi expuse în expoziția de bază a muzeului, în expoziții temporare.

Note:

1. A. Crășmaru, SCIV, 21, 1970, 2, p. 279;
2. A. Păunescu, P. Șadurschi, V. Chirica, RAJB, 1976, p. 299.
3. A. Nițu, Formarea și clasificarea grupelor de stil AB și B ale ceramicii pictate Cucuteni - Tripolie, în Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”, Supliment V, Iași, 1984.
4. I. Nestor și colab., SCIV, 1, 1950, 1, p. 30-32; idem, SCIV, II, 1951, 1.
5. M. Petrescu - Dîmbovița, Cucuteni, București, 1966, p. 27-28.
6. P. Șadurschi, Materiale și cercetări arheologice - a XV-a Sesiune anuală de rapoarte, 1981, Brașov - București, 1983, p. 86-92.

Studiul materialului arheozoologic provenit din așezarea eneolitică de la Vorniceni - Pod Ibăneasa

Aurelia Ungureanu (Grup Școlar „Gh. Asachi”, Botoșani)

Vorniceni, capitala comunei cu același nume, este situată la jumătatea distanței dintre Dorohoi și Săveni. Puțin spre NE, curge pârâul Ibăneasa, care are traseu apoi spre SE pentru a se vărsa tot în Jijia. În acest punct deci, pe malul drept al pârâului Ibăneasa, în apropierea podului ce traversează șoseaua Vorniceni - Săveni se găsește așezarea aparținând fazei Cucuteni AB.

Materialul arheozoologic ne-a fost pus la dispoziție prin amabilitatea colectivului de cercetare arheologică, respectiv domnul Paul Șadurschi și doamna Maria Diaconescu. Prin determinările preliminare efectuate asupra fragmentelor osoase, s-au conturat o serie de aspecte privind fauna zonei și ocupația locuitorilor.

Având în vedere abundența resturilor osoase, în ceea ce privește mamiferele sălbatice, predominant era cerbul - *Cervus elaphus*, urmat de mistreț - *Sus scrofa ferus* și bour - *Bos primigenius*. Au fost deasemenea identificate și resturi aparținând câpriorului - *Capreolus capreolus*. Prezența acestor specii, sunt o dovadă a extinderii pe care o aveau pădurile de foioase, dar și dumbrăvile umede și a șesurilor mlăștinoase preerate de specii ca mistrețul și bourul.

În ceea ce privește economia locurilor, se pare că era dominată de creșterea taurinelor, specie de mamifer ce constituia o sursă sigură și suficientă de hrană, luând în considerare talia acestor animale. Alături de ele, locuitorii se ocupau și cu creșterea porcilor, oilor și caprelor atât pentru diversificarea hranei cât și pentru alte subproduse de natură animală (lapte, piei, lână, oase).

Se remarcă în cadrul materialului, a unui număr destul de mare de fragmente osoase prelucrate care aveau probabil diverse întrebuințări dar și a unor reprezentări zoomorfe.

Prin definitivarea studiului materialului arheozoologic scos la iveală din așezarea de la Vorniceni sperăm să adunăm completări importante, care să ofere o imagine globală cât mai exactă asupra vieții locuitorilor ei.

244. Zalău, jud. Sălaj**Punct: Palvar**

Cod sit: 139713. 18

Colectiv: Dan Băcuț Crișan - responsabil (MJIA Zalău)

Săpătura arheologică a fost efectuată în baza Autorizației de săpătură arheologică Nr. 160/2001.

Situl arheologic de la Zalău punctul "Palvar" este plasat pe teritoriul orașului Zalău, pe strada Crasnei în incinta Poligonului militar de tancuri.

Primele cercetări realizate în acest punct au fost realizate în 1989 și au avut un caracter de salvare. În urma acestor cercetări au fost descoperite mai multe morminte de inhumație, creștine, cu orientare V-E, morminte dispuse pe trei șiruri paralele, datate în sec. IX-X d. Chr. Cercetările în acest sit au fost reluate în anul 2000, fiind descoperite încă două morminte de inhumație.

Campania de cercetări desfășurată în anul 2001 a avut ca scop extinderea investigațiilor asupra necropolei în vederea clarificării modului de dispunere a mormintelor, surprinderea marginilor necropolei.

În suprafața cercetată au fost descoperite patru morminte de inhumație și două locuințe de suprafață.

În cadrul campaniei de cercetări desfășurată în anul 2001 au fost trasate un număr de șase case fiind descoperite următoarele tipuri de complexe:

C. 1/2001. Caseta C1 avea dimensiunile de 3,3 x 12 m, fiind orientată paralel cu C. 2/2000 la distanța de 30 m față de aceasta.

La adâncimea de -0,5 m față de nivelul actual de călcare a fost surprins mormântul M1.

M. 1 - mormânt de inhumație cu orientare V-E. Oasele scheletului s-au păstrat foarte prost, fiind recuperate doar puține fragmente din calota craniană și câteva oase ale picioarelor. Mormântul avea dimensiuni mici, probabil mormânt de copil. Nu avea inventar. Scheletul se afla în groapă în poziția decubit dorsal. Mortul a fost depus mai întâi într-o cutie de lemn, fiind descoperite urmele acesteia precum și opt scoabe din fier care probabil întăreau cutia la colțuri.

C. 2/2001. Caseta C. 2 avea dimensiunile de 4,2 x 4 m, fiind deschisă la E de C. 1/2001 (între cele două case a fost păstrat un martor de 0,3 m). În această suprafață au fost surprinse trei morminte de inhumație.

M. 2 - mormânt de inhumație cu orientare V-E, sesizat la adâncimea de -0,36 m față de nivelul actual de călcare. Scheletul se afla în groapă în poziția decubit dorsal. Mortul a fost depus direct în groapă, mâinile pe lângă corp și îndoite din coate astfel încât palmele erau una peste alta pe bazin. Inventarul mormântului constă într-un fragment de vas ceramic lucrat la roata rapidă, dispus în apropierea craniului, în partea dreaptă a acestuia.

M. 3 - mormânt de inhumație cu orientare V-E, sesizat la adâncimea de -0,3 m față de nivelul actual de călcare. Scheletul s-a păstrat foarte prost, fiind recuperate puține oase din zona craniului și a picioarelor. Probabil că a fost așezat în groapă în poziția decubit dorsal. Mortul a fost depus direct în groapă, fiind lipsit de inventar.

M. 4 - mormânt de inhumație cu orientare V-E, sesizat la adâncimea de -0,16 m adâncime față de nivelul actual de călcare. De asemenea și acest schelet s-a păstrat foarte prost, fiind recuperate foarte puține oase (zona craniului și a picioarelor). Probabil că a fost așezat în groapă tot în poziția

decubit dorsal. Mortul a fost depus direct în groapă. Nu avea inventar.

În vederea surprinderii mai multor morminte au fost deschise casele C. 3, C. 4 și C. 5.

C. 3/2001. Caseta C. 3/2001 cu dimensiunile de 4 x 5 m, a fost deschisă pe latura de S a casei C. 2/2001, fiind păstrat un martor de 0,3 m între ele.

În această suprafață a fost descoperită o locuință, notată L1.

L1- locuință de suprafață conturată la adâncimea de -3 m față de nivelul actual de călcare. Au fost surprinse urmele a patru stâlpi ce susțineau pereții construcției. Instalația de foc a locuinței era constituită dintr-un cuptor de tip pietrar, cu pereții ridicați din blocuri de gresie și piatră de râu. Vatra cuptorului era arsă la roșu prezentând o nuanță brun-cărămizie. Totodată în interiorul locuinței a mai fost cercetată o groapă umplută cu cenușă și bucăți de lemn ars.

Inventarul locuinței L1 constă în ceramică lucrată la roata rapidă (majoritatea), ceramică lucrată la roata înceată și câteva fragmente de vase lucrate cu mâna. Oramentația ceramicii constă în linii drepte paralele trasate orizontal pe aproape toată suprafața vasului și linii în val încadrate de linii drepte paralele.

C. 4/2001. Caseta C. 4/2001 cu dimensiunile de 3,5 x 4 m a fost deschisă pe latura de S a casei C. 3/2001 fiind păstrat un martor de 0,3 m. În această suprafață nu a fost surprins nici un complex arheologic.

C. 5/2001. Caseta C. 5/2001 cu dimensiunile 3,5 x 6 m a fost deschisă pentru a putea surprinde restul locuinței L. 1. În această suprafață au mai fost sesizate urmele a încă trei stâlpi ce aparțineau de L. 1.

C. 6/2001. Caseta C. 6/2001 cu dimensiunile de 4 x 6 m, a fost deschisă la 3,5 m de caseta C. 2/2000, pe latura nord-estică a acesteia, în vederea surprinderii unor noi morminte.

În această suprafață a fost cercetată o nouă locuință notată L. 2, fiind sesizată la adâncimea de -0,45 m față de nivelul actual de călcare. Complexul este o locuință de suprafață, de formă patrulateră, construită pe tălpi de lemn. Din păcate locuința nu a putut fi cercetată decât parțial, fiind surprinse doar trei din cele patru laturi. Pe toate laturile cercetate au fost surprinse urmele tălpilor de lemn precum și stâlpii de susținere a construcției. În interiorul construcției au mai fost surprinse urmele a opt stâlpi care susțineau acoperișul. Instalația de foc a locuinței consta într-o vatră arsă la roșu, vatră mărginită de pietre de râu și blocuri de gresie.

Ceramica descoperită în complex este lucrată la roata rapidă sau înceată, fiind ornamantată cu linii drepte paralele trasate orizontal. Pe unele fragmente ceramice apar și linii în val încadrate de linii drepte paralele.

Primele morminte descoperite în acest punct, în urma cercetărilor desfășurate în anul 1989, au fost datate în sec. IX-X d. Chr. Cercetările desfășurate în anul 2000 precum și descoperirile din anul 2001, aduc un plus de informații privind această necropolă. Stadiul actual al cercetării ne determină să încadrăm cronologic această necropolă în intervalul reprezentat de prima jumătate a sec. X.

Locuințele descoperite în campania de cercetări desfășurată în iulie 2001 nu sunt contemporane cu necropola. La nivelul actual al cercetării, utilizând materialul arheologic descoperit în cele două locuințe, credem că cele două complexe (L1 și L2) ar putea fi

încadrate cronologic în intervalul de timp reprezentat de sfârșitul sec. IX - începutul sec. X p. Chr.

Materialul arheologic descoperit la Zalău punctul "Palvar" în campania de cercetări din anul 2001, ca de altfel întregul material descoperit în campaniile din anii 1989 și 2000 se află păstrat în depozitele Muzeului Județean de Istorie și Artă Zalău.

Bibliografie:

1. Dan Băcuceș-Crișan, *Șantierul arheologic Zalău "Palvar", în Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2000*, p. 274.

245. Zalău, jud. Sălaj

Punct: Ortelec - Cetate

Cod sit: 139713.19

Colectiv: Călin Cosma - responsabil (IAIA Cluj), Aurel Rustoiu (IRT Cluj)

Scopul urmărit în campania din 2001 a fost acela de a scoate în evidență existența sistemului de fortificare pe latura de E a platoului.

Secțiunea marcată prin sigla S. 1/2001, a fost orientată pe coordonatele E-V și a fost dispusă în porțiunea de teren unde valul de pământ, observabil la suprafața solului, a avut cea mai mare înălțime păstrată. Se urmărește ca respectiva secțiune să traverseze întreg platoul de la E la V, pentru a avea o stratigrafie verticală a sitului, în dorința de a reliefa eventualele nivele de cultură (complexe arheologice), adiacente fortificației, și/sau altele mai noi sau mai vechi decât cele corespunzătoare fortificației.

S. 1/2001 a avut lungimea de 35 m și lățimea de 1,50 m. Metrul 0 este dispus la 4 m spre E, pe panta foarte abruptă a terasei, deoarece s-a dorit să se observe cât de jos coboară sistemul de apărare a fortificației (dacă există o eventuală manta amenajată a valului de apărare, care să coboare spre baza terasei). De la buza platoului secțiunea traversează platoul înspre V pe o porțiune de 31 m.

Situația stratigrafică surprinsă în S. 1/2001, la care se adaugă complexele arheologice precum și materialul arheologic descoperit, reliefează existența a trei orizonturi cronologice diferite: necropola medieval timpurie (a doua jumătate a secolului XI); fortificația medieval timpurie (a doua jumătate sau sfârșitul secolului X și începutul secolului XI; epoca bronzului).

Necropola medieval timpurie (a doua jumătate a secolului XI)

Pe toată lungimea secțiunii humusul contemporan are o grosime în medie de 0,20 m. Între m. 4 și 4,60 prezintă o ușoară alveolare exterioară după care coboară lin și continuă vertical până la m. 35. Metrul 4 al secțiunii constituie punctul cel mai înalt și în același timp marginea platoului, de unde începe o pantă foarte abruptă, spre m. 0, care continuă în jos până la baza terasei, pe la poalale căreia la o distanță de aprox. 20 m curge valea Ortelecului.

De la m. 7 și până la m. 28,90 sub humusul contemporan, există un strat de pământ negru-măzăros. De la m. 7 și până la m. 8,60 coboară accentuat urmărind ductul umpluturilor care continuă spre metrul 0. Baza pământului negru-măzăros la m. 8,60 se află la adâncimea de -0,80 m de la actualul nivel de călcare. Continuă vertical spre până la m. 11 după care coboară lin până la m. 12, baza la acest metru fiind la adâncimea de -1,20 m de la actualul nivel de

călcare. Baza statului continuă vertical până la m. 20, de unde încep alveolări succesive, întregul nivel încheindu-se printr-un ic care intră în humusul contemporan la m. 29. Între m. 18 și 19 stratul de pământ negru măzăros este întrerupt de o groapă al cărui fund corespunde cu baza respectivului strat. Între m. 12 și 14 în profil s-au păstrat oase care provin de la schelete umane.

În stratigrafie orizontală au fost descoperite 10 morminte de inhumăție. La nici unul dintre cele 10 morminte nu a putut fi surprinsă groapa mortuară. Nu există urme care să certifice prezența unor sicrie. Morții au fost depuși direct pe pământ. Starea de conservare a scheletelor este extrem de precară. Mormintele sunt aranjate în șiruri, orientate pe coordonatele N-S.

Mormântul nr. 1

A fost descoperit între m. 7 și 8,60. Adâncimea la care a fost descoperit: -0,27 m. Orientare: NV capul, SE picioarele (deviația de la axa V-E este foarte mică). Lungimea totală a scheletului: 1,60 m. Nu i s-au păstrat labele picioarelor și nici partea de la bazin spre coaste. Antebrațul stâng lipsește. Conform resturilor păstrate din antebrațul drept, se pare că ambele antebrațe au fost îndoite din cot și așezate pe piept. Capul a fost așezat pe pământ cu privirea în sus. sFără inventar.

Mormântul nr. 2

A fost descoperit între m. 9,50 și 10,65. Adâncimea la care a fost descoperit: -0,42 m. Orientare: V capul, E picioarele. Lungimea totală a scheletului: 1,10 m. Nu i s-au păstrat decât craniul și oasele picioarelor fără partea inferioară. Capul a fost așezat pe pământ cu privirea în sus. Fără inventar.

Mormântul nr. 3

A fost descoperit între m. 12,10 și 13,50. Adâncimea la care a fost descoperit: -0,96 m. Orientare: SV capul, NE picioarele (deviația de la axa V-E este foarte mică, nu este exclusă o deranjare ulterioară a mormântului). Lungimea totală a scheletului: 1,45 m. Nu i s-au păstrat decât craniul, un os din mâna dreaptă și oasele picioarelor fără partea inferioară. Capul a fost așezat pe pământ cu privirea în sus.

Inventar:

La tâmpla stângă au fost descoperite două inele de tâmplă, din argint, care au unul dintre cele două capete terminate în formă de "S".

Mormântul nr. 4

A fost descoperit între m. 16,65 și 17,80. Adâncimea la care a fost descoperit: -0,66 m. Orientare: NV capul, SE picioarele (deviația de la axa V-E este foarte mică). Lungimea totală a scheletului: 1,20 m. S-au păstrat craniul, mâinile, fragmente din coaste, din bazin și femurele. Capul a fost așezat pe pământ cu privirea în sus. Mâinile au fost întinse pe lângă corp. Fără inventar.

În poziție secundară la o distanță foarte mică de craniul scheletului, a fost descoperit un alt craniu uman, care provine probabil dintr-un mormânt bulversat de lucrările contemporane de amenajare a terenului.

Mormântul nr. 5

A fost descoperit între m. 19,22 și 20,48. Adâncimea la care a fost descoperit: -1,15 m. Orientare: SV capul, NE picioarele (deviația de la axa V-E este foarte mică). Lungimea totală a scheletului: 1,30 m. S-au păstrat doar craniul, resturi din brațe și picioare. Conform resturilor păstrate din antebrațul stâng, se pare că ambele antebrațe au fost îndoite din cot și așezate pe piept. Capul a fost așezat pe pământ cu privirea în sus. Fără inventar.

Mormântul nr. 6

A fost descoperit între m. 24,60 și 26. Adâncimea la care a fost descoperit: -0,47 m. Orientare: V capul, E picioarele. Lungimea totală a scheletului: 1,40 m. S-au păstrat doar craniul, resturi din brațe și picioare. Conform resturilor păstrate din antebrațul drept, se pare că ambele antebrațe au fost îndoite din cot și așezate pe piept. Capul a fost așezat pe pământ cu privirea în sus. Fără inventar.

La 0,10 m distanță spre S de piciorul drept al M. 6, la aceeași adâncime cu acesta, a fost descoperit un craniu uman aflat în poziție secundară, care provine de la un mormânt bulversat de lucrările contemporane de amenajare a terenului.

Mormintele nr. 7-8

Ambele morminte au fost total bulversate. Oasele scheletelor sunt împrăștiate, nefiind în poziție anatomică corectă. Se concentrează între m. 13-14,60. Craniul scheletului numerotat cu nr. 7 s-a descoperit la adâncimea de -0,90 m. Craniul scheletului numerotat cu nr. 8 s-a descoperit la adâncimea de -0,75 m, oase din picioare fiind descoperite până la adâncimea de -1,10 m. Se pare că ambele schelete, conform craniilor au fost orientate: V capul, E picioarele. Fără inventar.

Mormântul nr. 9

A fost descoperit între m. 31,40 și 32,63. Adâncimea la care a fost descoperit: -0,28 m. Orientare: SV capul, NE picioarele (deviația de la axa V-E este foarte mică). Lungimea totală a scheletului: 1,15 m. S-au păstrat doar craniul, resturi din brațe și picioare. Fără inventar.

Mormântul nr. 10

A fost descoperit între m. 5,90 și 7,10. Adâncimea la care a fost descoperit: -0,27 m. Orientare: V capul, E picioarele. Lungimea totală a scheletului: 1,22 m. Starea de conservare relativ bună. Ambele antebrațe au fost îndoite din cot și așezate pe piept. Capul a fost așezat pe pământ cu privirea în sus. Fără inventar.

Datarea necropolei într-o perioadă posterioară fortificației (urmează a fi prezentată în rândurile care urmează), este asigurată de poziția stratigrafică a mormintelor. Cea mai clară situație o reprezintă mormintele nr. 1 și 10 a căror schelete au fost depuse exact peste valul de apărare a fortificației. Și celelalte morminte apar în stratul de pământ care acoperă locuirea medieval timpurie surprinsă în interiorul incintei fortificate și care pornește imediat de lângă valul de apărare. Faptul că în anii trecuți pe latura vestică a platoului au apărut elemente de datare care plasează fortificația începând cu a doua jumătate a secolului X (sau chiar la sfârșitul acesteia) și până în primele decenii ale secolului următor, la care se adaugă și cele descoperite în campania din 2001 (vezi mai jos), atunci necropola conform situației stratigrafice nu poate fi plasată decât cândva pe parcursul secolului XI (probabil a doua jumătate, conform datelor deținute până acum).

Mai trebuie precizat faptul că adâncimile destul de mici la care apar unele morminte, precum și resturile de schelete descoperite în secțiune se datorează lucrărilor de nivelare a platoului, petrecute în anii 70 ai secolului XX. Pământul a fost împins cu buldozerul dinspre partea sudică spre cea nordică a platoului.

Fortificația medieval timpurie (a doua jumătate sau sfârșitul secolului X și începutul secolului XI) și nivelul de cultură adiacent acesteia din interiorul incintei fortificate.

Între m. 2 și 8 există o primă umplutură de pământ a cărei culoare este cenușiu spre roz-roșiatic. La m. 2 baza

acesteia se găsește la adâncimea de -0,30 m, iar la m. 8 la adâncimea de -0,70 m, ambele adâncimi fiind măsurate de la actualul nivel de călcare. Lentila de pământ are partea superioară sub forma unei cupole, punctul cel mai înalt fiind în dreptul metrului 4, aflându-se la -0,15 m de la actualul nivel de călcare. De la m. 4 spre m. 0 coboară abrupt, urmând ductul terenului.

Între m. 1,65 și 8,65 sub pământul cenușiu spre roz-roșiatic, există o umplutură de pământ de culoare brun-gălbui. La m. 1,65 baza acesteia se află la adâncimea -0,40 m de la actualul nivel de călcare. Partea superioară la m. 2 se află la adâncimea de -0,40 m de la actualul nivel de călcare. Capătul înspre m. 0 se termină în humusul contemporan. De la m. 2 spre m. 8 partea superioară urcă treptat după care coboară în pantă abruptă și se închide în ic la m. 8,65. La m. 8,65 baza acestei umpluturi se află la adâncimea de -1,40 m de la actualul nivel de călcare. Partea superioară, la m. 8, se află la adâncimea de -0,70 m de la actualul nivel de călcare. Din lentila de pământ brun-gălbui se adâncesc în roca arinoasă, aflată dedesubtul respectivei lentile, două gropi de stâlpi. Prima groapă s-a conturat între m. 3,80 și 4,60, dimensiuni care constituie deschiderea maximă. Se adâncește în roca arinoasă cu aprox. -0,20 m. Fundul gropii este alveolat și are o deschidere de 0,25 m. O altă groapă de stâlp, adâncită de asemenea în roca arinoasă, s-a conturat între m. 6 și 6,60. Fundul este alveolat și se adâncește cu -0,10 m.

Sub nivelul reprezentat de pământul gri-gălbui se află o altă umplutură constituită dintr-un pământ arinos (rocă arinoasă) foarte bine tasat. Apare între m. 0,80 și 10. La m. 0,80 baza se află -0,20 m adâncime. Partea superioară, la m. 1,60, se află de asemenea la -0,20, umplutura terminându-se în humusul contemporan. Această rocă arinoasă este dispusă exact peste steril, format dintr-un lut galben-roșiatic. Grosimea acestei roci arinoase de la nivelul sterilului spre partea superioară a platoului este de aprox. 0,80 m. De la m. 0,80 până la m. 8,60 urcă în pantă lină, fiind puțin mai groasă între m. 2 și 3,50, pentru a asigura o nivelare a terenului spre partea exterioară a platoului, după care coboară accentuat până la m. 10 unde se închide sub formă de ic. Baza, la m. 10, se află la adâncimea de -2 m de la actualul nivel de călcare. Partea superioară, la m. 8,60, se află la adâncimea de -2 m.

Adâncimea de la care apare sterilul la: m. 3 = - 2 m; m. 2,80 = - 2,80 m; m. 10 = - 2 m.

Sistemul defensiv constă deci, din ridicarea unui val așezat pe marginea platoului. Se prezintă sub forma unui val de apărare care dispunea de o palisadă formată din două rânduri paralele de garduri din lemn, spațiul dintre acestea fiind umplut cu pământ.

Pentru a da mai multă consistență părții superioare, pe lutul steril a fost depus un strat de pământ arinos (rocă arinoasă), care are o grosime în medie de 0,80 m. Această rocă arinoasă a constituit de fapt baza valului. În acest strat au fost înfipte cele două palisade paralele, fapt sugerat de alveolările care apar în roca arinoasă între m. 3,60-4,60 și m. 6-6,60. Alveolarea dintre m. 3,80 și 4,60 corespunde pe înălțime exact cu marginea platoului care este de altfel și punctul cel mai înalt, după care urmează o pantă foarte accentuată spre partea de jos a platoului. Aceste alveolări pornesc din stratul de pământ compact de culoare brun-gălbui, depus intenționat peste roca arinoasă. Probabil respectivul strat de pământ reprezintă

nivelul de călcare al construcției valului. Pământul galben spre roz-roșiatic aflat deasupra acestuia, provine de la umplutura palisadei, culoarea intens spre roz-roșiatic sugerând chiar o incendiere, nu de foarte mari proporții însă. Chiar dacă aceasta nu a existat, odată cu degradarea în timp, acest pământ a căzut de o parte și de alta a celor două garduri din lemn putrezite sau deteriorate.

Lățimea totală, la bază, a întregului sistem defensiv este de 9,20 m, îngustându-se apoi treptat spre vârf. Lățimea maximă a celor două rânduri de garduri de palisadă este de 3 m. Nu este exclus ca în fața gardului din lemn exterior să fi existat și o bermă al cărui nivel superior să fie reprezentat de pământul brun-gălbui.

Valului de apărare îi corespunde un nivel de cultură care pornește din sistemul de fortificare și merge spre interiorul platoului.

Între m. 8,90 și 12, marcat în partea superioară de ductul stratului de pământ negru măzăros, există o lentilă de pământ brun-gălbui. Demarcația dintre această lentilă și stratul de deasupra este dată de un rând de pietre păstrate în profil.

La m. 8,60 sub lentila de pământ brun-gălbui și continuând sub stratul de pământ negru-măzăros s-a conturat un strat de pământ de culoare negru-cenușiu. Ca și consistență acest strat este continuu pe orizontală până la m. 17,10 unde se întrerupe brusc. Reapare între m. 20,60 și 26,50, iar mai apoi între m. 33,30 și 35. La m. 8,60 partea superioară se află la adâncimea de -1,20 m, iar la m. 17,10 la -0,80 m, ambele adâncimi fiind date de la actualul nivel de călcare. De la m. 8,60 până la m. 10 coboară lin și oblic pe lângă lentila de lut care continuă spre m. 0, iar la m. 10 coboară aproape vertical în lutul steril. Adâncimea la m. 10, în punctul unde se adâncește în steril și unde se termină roca arinoasă este de -2 m de la actualul nivel de călcare. De la acest nivel peretele se adâncește cu încă un 1 m. Podeaua este dreaptă și se termină la m. 11,60, după care urcă aproape vertical până la m. 11,90. Avem probabil de-a face cu o locuință (numerotată cu sigla L. 1). Între m. 10,10 și 12,40 există o lentilă de lut galben. Are o grosime în medie de 0,20 m, partea superioară aflându-se la -1,65 m, iar baza la -1,80, ambele adâncimi fiind date de la actualul nivel de călcare la m. 11.

De la m. 12,40, de unde se termină lentila galbenă, stratul coboară într-o ușoară alveolare care se închide la m. 14,80, după care urmează începând de la m. 15 o adâncire aproape verticală care se termină la m. 15,60. Urmează o podea orizontală până la m. 17,10 după care urcă vertical. Partea superioară a stratului se află la adâncimea de -0,80 m de la actualul nivel de călcare, iar podeaua se află la adâncimea de -2 m de la actualul nivel de călcare. Această groapă din profil corespunde de fapt în plan orizontal unei locuințe, numerotată cu sigla L. 2. În stratigrafie orizontală au fost surprinse doar două laturi ale acesteia care ambele intră în profil, fiind imposibil de a preciza dimensiunile exacte. Se pare că avem de-a face cu o locuință rectangulară. Cele două laturi se unesc în unghi. A fost surprinsă la adâncimea de -1,65 m podeaua fiind la adâncimea de -2 m.

Metru 17,10 este punctul în care nivelul de cultură medieval timpuriu se întrerupe brusc. Întreruperea se datorează unei intervenții probabil ulterioare, de forma unei gropi dreptunghiulare al cărui conținut constă din pământ de culoare gălbuie amestecat cu pietricele și care nu a conținut material arheologic. Această groapă, la m. 17,10 are baza la adâncimea de -2 m, iar partea superioară la -0,80 m, ambele adâncimi fiind măsurate de la actualul nivel de călcare. La m.

20,60 baza se află la adâncimea de -1,80. În dreptul m. 21,15 (acolo unde se termină în profil), partea superioară se află la adâncimea de -1,20 de la actualul nivel de călcare. Groapa nu a conținut nici un fel de material arheologic.

Nivelul de cultură reapare la m. 20,60 și continuă până la m. 26,50. Între m. 20,60 și 24 partea inferioară a stratului este orizontală, ea aflându-se la adâncimea de -1,60 m. În această porțiune avem de-a face de altfel cu o locuință (numerotată cu sigla L. 3), fiind surprinsă de altfel și în stratigrafie orizontală. Au fost depistate urmele a două podele carbonizate găsite: prima la m. 23,40 cu o lățime de 0,20 m, iar cea de-a doua la m. 24,20 cu o lățime de 0,25 m. Locuința dispunea de un cuptor pietrar, bulversat în totalitate. A fost detectat între m. 22 și 23. Din ceea ce s-a mai păstrat se pare că nu a avut un diametru prea mare. A fost construit din pietre de râu lipite cu lut. Întreaga locuință a fost distrusă de lucrările ulterioare de amenajare a terenului.

La m. 26,50 nivelul de cultură medieval timpuriu se întrerupe din nou brusc. Reapare sub forma unei podine de locuințe la m. 33,30 care intră în profilul scurt la m. 35. Baza podinei, la m. 33,30, se află la adâncimea de -0,80, m iar la m. 35 la -1 m. Are o grosime în medie de 0,10 m. Sub această podină urmărind ductul acesteia, se află o lentilă de lut galbenă groasă de 0,15 m, utilizată probabil la amenajarea podelei locuinței.

Atât în stratul de cultură, cât și în interiorul complexelor au fost descoperite fragmente ceramice. Ceramica a fost lucrată la roată cu turație medie și la roată cu turație rapidă, dintr-o pastă destul de fină având ca ingredient nisip și mică. Arderea este semioxidantă, existând mai multe nuanțe de culori: negru-cărămiziu, brun-cenușie, brun-cărămizie, cărămiziu-cenușie. Ornamentele întâlnite se rezumă la: striuri orizontale, ornament realizat cu roțița, benzi de linii orizontale intercalate cu benzi de linii în val, alveole realizate cu unghia. Se datează începând cu a doua jumătate a secolului X și în secolul XI. Ceramica este identică cu cea descoperită în anii trecuți, în stratul de cultură adiacent sistemului de fortificare surprins pe latura vestică a platoului "Cetate" de la Zalău/Ortelec.

Sub nivelul de cultură încadrabil în perioada medieval timpurie există un alt strat de pământ, detectat între m. 12 și până la m. 25,70. Este vorba de un pământ lutos de culoare neagră-gălbuie. În dreptul m. 12, baza acestuia se află la adâncimea de -2,50 m, iar partea superioară a lui la adâncimea de -1,70 m; ambele adâncimi sunt date de la actualul nivel de cultură. Până la m. 15,60 grosimea acestui strat este identică cu cea de la m. 12, fiind bulversat doar de o alveolare ce pornește din nivelul de sus (între m. 12,30 și 14). Este posibil ca groapa din nivelul de sus, dintre m. 10 și 12, să fi tăiat acest strat negru gălbui, deoarece la m. 12 el se oprește exact în profilul gropii. De asemenea și locuința dintre m. 15,15 și 17,10 se adâncește în stratul respectiv. De la m. 17,10 și până la m. 25,70 stratul se subțiază considerabil, având o grosime în medie de cca. 0,10 m. În acest strat de pământ nu a fost descoperit nici un fel de material arheologic.

Acest strat de pământ suprapune un alt nivel de cultură databil în epoca bronzului. Poate fi considerat un strat de depunere naturală, peste nivelul din epoca bronzului și sub cel reprezentat de locuirea medieval timpurie.

Nivelul de cultură databil în epoca bronzului.

Între m. 11,80 și 35 există un strat de pământ de culoare neagră, foarte clicos ca și consistentă. Până la m. 25,70 este suprapus de pământul lutos de culoare neagră-gălbuie (strat de depunere naturală ce desparte nivelul medieval de cel de epoca bronzului, a fost prezentat mai sus). Între m. 25,70 și până la m. 26,50 este suprapus de nivelul medieval timpuriu. Între m. 26,50 și până la m. 33,30 este suprapus de un strat de pământ lutos de culoare galbenă. De la m. 33,30 și până la m. 35 este suprapus de lentila galbenă și podeaua locuinței corespunzătoare nivelului de cultură medieval timpuriu. Stratul de pământ negru lutos este așezat direct pe lutul steril de culoare galben-roșiatică. Baza stratului, la m. 12, se află la adâncimea de -2,80 m de la actualul nivel de călcare, adâncime la care apare sterilul. Partea superioară a stratului de cultură, la m. 12, se află -2,50 m de la actualul nivel de călcare. Această grosime, în medie de 0,30 m, a stratului de cultură se păstrează pe aproape toată porțiunea pe care acesta apare, până la m. 35. Este puțin mai groasă între m. 30-33,30. La m. 35 baza pământului negru lutos se află la adâncimea de -1,60 de la actualul nivel de călcare, adâncime de la care începe sterilul. Partea superioară a stratului de cultură la m. 35 se află la adâncimea de -1,10. Între m. 15,60 și 19,10, în partea superioară a stratului de cultură, există o lentilă de pământ negru-gălbui, care este posibil să reprezinte podina unei locuințe. Grosimea acesteia este de 0,10 m. Între m. 23,50-24 s-au conturat urmele unei vetre de foc, cu o grosime de 0,05 m. În nivelul de cultură au fost descoperite fragmente ceramice care prin caracteristicile pe care le comportă (pastă, ardere, formă, ornament) datează în perioada de început a epocii bronzului.

Nivelul de epoca bronzului se termină brusc la m. 11,90, fiind tăiat de groapa dintre m. 10 și 11,90, al cărui fund pătrunde până în steril. Nu continuă de la m. 10 spre m. 0.

Între m. 21,20 și 35 există un strat de pământ lutos de culoare gălbuie. Este suprapus până la m. 28,90 de stratul de pământ negru-măzăros, după care până la m. 35 este suprapus direct de humusul contemporan. De la m. 21,20 și până la m. 26,50 suprapune nivelul medieval timpuriu. De la m. 26,50 și până la m. 35 suprapune stratul de epoca bronzului. Până la m. 29 stratul este afectat de alveolări succesive, mai pronunțate între m. 23-24 și 26-27. Baza stratului: la m. 21,20, = -1,20 m; la m. 26,50 = -1,40 m; la m. 35 = -0,95 m; adâncimile sunt date de la actualul nivel de călcare. În acest strat de pământ nu a fost descoperit nici un fel de material arheologic. Prezintă de altfel urme de bulversări datorate lucrărilor contemporane de amenajare a platoului.

Abstract

The research of the year 2001 was focused on the eastern side of the terrace.

We have uncovered 10 inhumation graves. The graves were set in rows and oriented on the N-S coordinates. The orientation of the deceased: the head to the West and the feet to the East. With exception of the grave M. 3, that contained two silver hair rings, with one ending in „S” shape, all other tombs had no burial inventory.

The stratigraphy of the graves shows a date after the building of the fortress (which began in the second half or even at the end of the 10th century and until the first decades of the 11th century). The clearest situation is represented by the graves M. 1 and 10, where the deceased were buried exactly on the earth wall of the fortress. The graveyard can by the stratigraphical situation be placed some time in the

11th century (most probably in the second half, by all that we know by now).

An earth wall on the limit of this terrace represents the defensive system from the eastern side of the terrace. It is an earth wall with a palisade, which is formed by two parallel rows of wood fences. The space between the fences has been filled up with earth. The wall is 9,20 m broad at the base and gets thinner toward the top. The maximum space between the two palisade rows measures 3 m. It is possible that a beam existed in front of the external palisade.

To the wall corresponds a culture level that goes from the fortification system and reaches the interior of the terrace. Three dwellings have been uncovered. One of them, L. 3 had an oven of stones bound with clay.

The pottery from the culture level and the dwellings can be dated beginning with the second half of the 10th century and in the 11th century.

The culture level from the Bronze Age has been seen between the meters 11,80 and 35. It lies directly on the sterile clay layer. Between the meters 15,60 and 19,10 a dwelling floor has been observed. Between the meters 23,50 and 24 a 0,05 m thick fire hearth has been found. The pottery from this context is dated at the beginning of the Bronze Age.

246. Zăguzeni, com. Constantin Daicoviciu, jud. Caraș Severin [Tibiscum]

Punct: Conducta de gaz

Cod sit: 51939. 01

Colectiv: Doina Benea, Simona Regep, Mariana Crînguș, Călin Timoc, Dorel Micle, Gabriel Socol (UV Timișoara)

Cercetările arheologice au avut loc între 1-15 iulie 2001 și au urmărit dezvelirea întregului edificiu cu ziduri de piatră, scos în evidență de săpăturile anterioare din 1998 și 2000. Edificiul se afla, după măsurătorile efectuate în vara anului 2001, la 550 m NV de *porta principalis sinistra* a castrului mare de la Tibiscum.

S-au trasat secțiunile $S_1 = 14 \times 1$ m și $S_2 = 20 \times 1$ m, care au completat informațiile legate de zidurile care nu erau încă cunoscute. $C_1 = 5 \times 2,5$ m a fost executată pentru a surprinde colțul sud-vestic al clădirii.

$S_3 = 20 \times 1,25$ m s-a trasat perpendicular pe S_1 și S_2 (care erau paralele, orientate la 4,5 m distanță una de alta) la S de clădirea din piatră, în afara ei cu scopul de a lămurii relația clădirii cu zona liberă, învecinată. În această zonă și mai spre S, la suprafața solului s-a putut observa în urma lucrărilor agricole o dâră de pietriș, probabil de la drumul de acces spre acest edificiu. Secțiunea S_3 a scos în evidență fundația unui drumeag, paralel cu zidul exterior la o distanță de 10 m, fapt ce ar sugera existența și altor anexe sau construcții învecinate cu edificiul din piatră așa cum au fost surprinse pe latura nordică în săpăturile din anul 2000. Drumul, format dintr-un stat de pietriș gros de 0,2 m era lat de 4 m și în preajma lui a apărut un abundent material ceramic și osteologic. Adâncimea în aceste secțiuni s-a făcut până la adâncimea de 1,25 - 1,40 m și în toate cazurile s-a atins solul viu.

Stratigrafia verticală este simplă și se compune în general din următoarele nivele:

0/-0,15 m = strat deranjat de lucrările agricole recente;

-0,15/-0,35 m = strat de dărâmatură antică, bulversat de arăturile adânci, fără material arheologic, doar sporadic apar fragmente de țigle și olane;

-0,35/-0,75 m = strat de locuire antică din interiorul edificiului de piatră;

La o analiză preliminară a rezultatelor investigațiilor arheologice am ajuns la concluzia, că edificiul cu ziduri din piatră, cu câte 2 contraforți ce susțin zona mediană a fiecărei laturi lungi ar fi putut avea un caracter public. În interiorul construcției nu am identificat amenajări interioare sau alți pereți ce să împartă spațiul locuibil.

Grosimea zidurilor este de 0,75 m și sunt realizate din piatră de râu legate cu mortar, fundația măsurând pe alocuri aproape 1 m. La cca. 3 m distanță de edificiu mai apare un zid ce încadrează pe toate laturile clădirea centrală. Acest zid este mai modest ca structură, el nu depășește 0,5 m lățime și pietrele de râu din care este constituit nu sunt legate cu mortar. În profilul vertical nu s-a observat în 1998, nici o urmă de dărâmatură, iar fundația este constituită din 2-3 rânduri de piatră, fără să depășească 0,5 m. În profilul vertical din S₂/2001 și S₁/1998 au ieșit între ziduri și la exteriorul edificiului un strat compact de țigle fapt ce ne obligă să conchidem că întreaga suprafață a clădirii era acoperită cu țigle. Una din țiglele găsite în acest strat în S₂/2000 (în apropiere de latura estică a edificiului) are imprimată ștampila MID.

Zidul de piatră legat cu lut foarte probabil era doar un soclu pentru susținerea stâlpilor de lemn ce susțineau marginea acoperișului și pentru a-i proteja să nu putrezească.

Materialul arheologic în interiorul edificiului din piatră este extrem de sărac. În afară de câteva piroane din fier și puțină ceramică atipică de uz comun nu a mai ieșit nimic, majoritatea pieselor importante (monede, ace de păr și de cusut din os, fibulă de bronz, mărgea de sticlă de mari dimensiuni și un bogat material ceramic, atât lucrat cu mâna cât și la roată) au apărut în săpăturile din exteriorul clădirii.

Edificiul nu are decât un singur nivel de locuire și după primele impresii din timpul săpăturilor arheologice, ridicarea lui pare a se data în prima jumătate a sec. III p. Chr.

Résumé

Les recherches archéologiques ont conduit à la découverte de la construction en pierre qui se trouve à 550 m. de mur de l'incinte du grand camp de Tibiscum. On a été précisé deux phases de l'habitation datées du II-ème - III-ème siècles.

247. Ziduri, com. Mozăceni, jud. Argeș

Punct: Măgura

Cod sit: 68397. 01

Colectiv: Spiridon Cristocea, Dragoș Măndescu (MJ Argeș)

Comuna Mozăceni se află situată în extremitatea sud-estică a județului Argeș, la 50 km de Pitești. Pe islazul satului Ziduri, la aprox. 1, 5 km N-V de vatra satului, în punctul „Măgura” se află un tell care are astăzi un diametru maxim de 45 m și o înălțime maximă, în zona central-vestică, de 2 m. Se află situat chiar în lunca plată a Drâmbovnicului, râu care curge la 400 m V, și este înconjurat de o terasă înaltă (promontoriu) atât la N (200 m distanță), dar mult mai aproape la E (doar 10-15 m).

În perioada 20 august - 6 septembrie 2001 am continuat aici săpăturile arheologice începute cu un an înainte printr-un sondaj arheologic (Spiridon Cristocea, Dragoș Măndescu). În campania 2001 s-a intenționat observarea situației arheologice din tell-ul de la Ziduri prin săparea unor suprafețe mai mari. Astfel, au fost executate două suprafețe în zona central-estică a tell-ului, adiacente la S1/2000, la S și la V de aceasta. Prima suprafață alcătuită din secțiunile S2 și S3 cu un martor între ele a avut dimensiunile de 5 x 6 m, iar cea de-a doua suprafață (S4) a măsurat 3 x 4 m.

Observarea stratigrafiei a confirmat rezultatele obținute în campania din anul 2000: tell-ul are șase straturi de cultură, primele trei aparținând fazei Gumelnița A2 (un aspect tardiv), iar celelalte trei (cele superioare) marcând o intensă locuire Gumelnița B1. Succesiunea straturilor se prezintă astfel, de sus în jos:

strat vegetal actual, cu o grosime de până la 18 cm;

strat cenușiu cu puternice urme de incendiere, cu o grosime între 50 și 85 cm (Gumelnița B1);

strat galben-cenușos, și acesta prezentând urme de arsură, cu grosimea de 40-50 cm (Gumelnița B1);

strat galben-vinețiu, cu grosimea variind între 25 și 50 cm (Gumelnița B1);

strat gălbui cu aspect nisipos și cu mici concrețiuni calcaroase, cu grosimea variind între 20 și 50 cm (Gumelnița A2);

strat negru, cu grosimea între 20-45 cm, cu slabe urme de locuire (Gumelnița A2);

strat vinețiu cu pigment galben, cu grosimea între 20 și 40 cm (Gumelnița A2);

sol steril - începe la adâncimea de 2, 50 - 2, 80 m.

Rezultatul principal al campaniei din anul 2001 a fost dezvelirea totală sau parțială a patru locuințe de suprafață, construite în tehnica obișnuită, cu podina din lut bine bătătorit și cu pereții din împletitură de nuiele între pari de lemn, peste care s-a aplicat lipitură (pomosteală) de lut amestecat cu paie și cu pleavă. Două dintre cele patru locuințe aparțin fazei Gumelnița A2 iar celelalte două fazei Gumelnița B1, acestea din urmă fiind distruse printr-un incendiu de proporții care, de altfel, a pus capăt definitiv locuirii eneolitice de la Ziduri. În cele ce urmează prezentăm locuințele în ordinea descoperirii lor.

Locuința 1 a fost descoperită în ultimul nivel de locuire (Gumelnița B1), în cadrul secțiunilor S1/2000, S2/2001 și S3/2001, aprox. 1/4 din suprafața sa rămânând necercetată. Locuința este dreptunghiulară în plan, cu laturile lungi la E și la V și se remarcă prin dimensiunile sale mari: 6, 3 x 4, 1 m. Nu au fost surprinse în săpătură decât patru gropi de pari (două la colțul sud-vestic, una în jumătatea sudică și alta în marginea intrării). Podina din lut bătătorit avea o grosime maximă de 15 cm. Pereții erau prăbușiți spre interior, grosimea stratului de chirpici fiind de maxim 35 cm. Intrarea se afla pe latura lungă dinspre V și avea o deschidere de 1, 6 m. În interior, opus intrării, în zona central - estică a locuinței se afla o vatră circulară, cu diametrul maxim de 70 cm. Inventarul recuperat se compune din: 10 unelte de silex, o dăliță de mână din rocă roșcată, un vas *askos* întreg și multe fragmente ceramice neîntregibile, precum și o râșniță dintr-o piatră mare de râu. Majoritatea pieselor de inventar erau dispuse în zona de N-V a locuinței, cu excepția râșniței găsite aproape de colțul sud-vestic.

Locuința 2 se afla tot în ultimul nivel de locuire (Gumelnița B1), cercetată în întregime în secțiunile

S1/2000, S2/2001 și S4/2001. Era foarte aproape de locuința 1, la V de aceasta, spațiul dintre ele fiind de doar 60 cm. Este dreptunghiulară în plan, cu laturile lungi la N și la S, însă dimensiunile sunt mai modeste: 4, 2 x 3 m. Deși face parte tot din categoria locuințelor de suprafață, locuința 2 era ușor adâncită, în special în partea de V, cu maxim 70 cm de la nivelul de călcare corespunzător. Intrarea a fost localizată pe latura lungă dinspre S și avea o deschidere de 50 cm. Pe laturile de S și de E erau vizibile cinci gropi de pari. Vatra se afla în interior, în apropierea peretelui sudic, în stânga intrării, cu diametrul de 85 x 60 cm. Inventarul era grupat, în general, în jumătatea de E a locuinței și se compunea din: șase piese de silex la care se adaugă încă una găsită în apropierea intrării, un mic cilindru de lut (phalus?), un vas miniatural, două greutate pentru războiul de țesut și o lamă de cupru.

Locuința 3 a fost descoperită în întregime în secțiunile S1/2000 și S2/2001, în cel de-al doilea nivel de locuire (Gumelnița A2 tardiv). Este dreptunghiulară în plan, cu laturile lungi la E și la V, cu dimensiunile de 3, 2 x 2, 2 m. În privința amenajării acestei locuințe, s-a putut observa faptul că înainte de construirea podinii din lut bine bătătorit, pe nivelul de călcare corespunzător a fost întins un strat subțire de pietriș mărunt care la descoperire dădea impresia că face corp comun cu podina. Pe traseul pereților s-au evidențiat cinci gropi de pari. Intrarea nu a fost găsită, însă probabil că se afla pe latura de N, unde a fost observată o ușoară discontinuitate a stratului de chirpici prăbușiți. Vatra era lipită de mijlocul peretelui estic, circulară, cu diametrul de 1, 15 m. În imediata apropiere a vetrei, la S de ea au fost găsite un os de animal și o rășniță dintr-o piatră mare de râu. La V de vatră era amenajată o platformă de pietre. Inventarul era grupat mai ales în zona sudică a locuinței: două unelte de silex, trei străchini din care una întregibilă și un corn de cerb. În exteriorul locuinței, la doar 25 cm de colțul său de S-V a fost găsită o săpăligă din corn, cu gaură rectangulară pentru înmănșare.

Locuința 4 nu a putut fi dezvelită în totalitate datorită adâncimii mari la care se afla (-1, 85/-2, 25 m). A fost cercetată în S3/2001 și în martorul dintre S2/2001 și S3/2001. Această locuință face parte din cel de-al treilea nivel de locuire (Gumelnița A2 tardiv). Era tot o locuință de suprafață, cu podina ușor adâncită (20 cm) în nivelul inferior. Inventarul, descoperit în colțul sud-estic al secțiunii S3/2001, se compune din trei răzuitoare de silex și o sulă de cupru.

Planșa 115

248. Zimnicea, jud. Teleorman

Punct: Cetate

Cod sit: 151987.01

Colectiv: Mircea Babeș - responsabil (FIB, IAB), Daniel Spănu (IAB), George Trohani (MNIR), Ion Pătrașcu (MJ Teleorman)

Strategia de săpătură. Săpătura din campania 2001 a avut ca scop finalizarea șanțului S. XVIIIa și documentarea profilului sudic orientat E-V al șanțului magistral care traversează întreaga așezare de pe situl "Cetate". Săparea șanțului S. XVIIIa a presupus surprinderea limitelor umpluturii șanțului S. XVIII săpat de A. D. Alexandrescu în 1975 și adâncirea la S de acesta pe cât posibil până în solul geologic, sub depunerile pre- și protoistorice.

În campania 2001 limitele săpăturii au fost raportate la un sistem de borne amplasat încă din anul 2000 care se compune din două șiruri de repere dispuse în cruce, orientate N-S și E-V. Sistemul de borne a avut ca scop împărțirea sitului în areale de 10 m (E-V) /20 m (N-S), denumite cu litere (de la S spre N) și cifre (de la V spre E). Săpătura din campania 2001 s-a desfășurat în arealele G10-19. Suprafața șanțului S. XVIIIa a fost la rândul ei împărțită în carouri de 2,5 m lungime, astfel încât patru carouri să corespundă câte unui areal. Șanțul SXVIIIa cuprinde 37 de carouri, la care se adaugă încă 1,5 m din caroul 38, astfel încât lungimea sa totală este de 94 m.

În campania 2001 au fost înregistrate 69 de noi complexe (25-93) și 225 noi numere de inventar (0207-0432).

Descrierea profilului de S al S XVIIIa. Sector I - arealele G 18, carourile 33-38 din S XVIIIa, orientare E 1600 ‰ - W 4800 ‰. Pe o lungime de 14 m, nivelul de călcare actual coboară de la W la E, diferența de nivel fiind de 1,7 m. Săpătura s-a adâncit până la - 3,3/3,8 m. În acest sector, intervențiile moderne suprapun și afectează complexe și depunerile din cea de a doua epocă a fierului. Este cazul contextelor 31, 34, 39 a, b, c, a vetrei 41 și a podelei 42. Complexul 31 este datat în faza târzie a epocii Latène pe baza unei fibule de bronz de schemă LTC cu resort bilateral și coarda exterioră. Acest complex (o locuință adâncită cu podea de lemn, mărginită la E de un aliniament de bolovani neregulați) suprapune o depunere eoliană de nisip (ctx. 69) în care au fost antrenați câțiva bolovani și bulgări de lutoială crudă - galbenă. Sub această depunere care pare a fi naturală, se află complexe 34 și 39, care pe baza fragmentelor ceramice pe care le conțin pot fi datate în perioada timpurie a celei de a doua epoci a fierului.

O situație particulară și în același timp complexă o reprezintă puțul 36 identificat în carourile 33/32. Surprins în grund la - 3 m, puțul a fost săpat până la -6,8 m fără a fi epuizat. Amenajarea puțului 36 a cunoscut două faze: în faza întâia (denumită 36a), groapa a fost săpată de la un nivel corespunzător unui strat intermediar din complexul 39 (cca. 0,2 m sub vatra 42, mai precis -3,3 m de la nivelul actual de călcare); în faza ulterioară (36b) groapa puțului a fost săpată vertical, iar pereții au fost căpușiți în partea superioară cu lemn și lut gălbui. Groapa a fost căpăcuiată de locuința adâncită, Cpl. 31, care este datată pe baza fibulei de bronz în Latène-ul târziu. Amenajarea Cpl. 31 a prilejuit deteriorarea nivelului de la care a fost săpată faza a doua (b) a gropii 36. Se poate considera că ambele faze ale gropii 36 aparțin fazei timpurii a locuirii getice din situl de la Zimnicea (sec. IV-III).

SECTOR II - areale G 16-17, S XVIIIa - carouri 24-32, ESE 1700 ‰ - WNW 4900 ‰. Sectorul II cuprinde o porțiune de 22 m din S. XVIIIa și în același timp este și zona cea mai adâncă din întreaga săpătură efectuată în campania 2001 (excepție face numai groapa 36). Ultimul strat arheologic (cel mai vechi nivel getic) se afla în acest sector la -4,2/4,5 m. Săpătura a fost continuată până la - 4,6 m în carourile 32/28, fără a se epuiza gropile de epocă Latène, din cauza adâncimii mult prea mari. Stratigrafia ilustrează o succesiune de complexe moderne și medievale care suprapun mai multe niveluri de epocă Latène.

De la un nivel de călcare modern aflat la baza stratului cenușiu mazăros -friabil (ctx 79) au fost săpate mai multe

gropi care s-au adâncit în depunerile medievale și chiar în straturile aparținând celei de a doua epoci a fierului.

Sub depunerile medievale (mai precis sub podeaua pivniței medievale cpl. 13) se află depunerile din cea de a doua epocă a fierului care în acest sector par a avea grosimea maximă (între - 2 m și 4,3/4,5 m, deci o grosime de peste 2m). În partea superioară a stratului Latène târziu, deranjată de locuirea medievală, a fost descoperit un fragment de cupă cu decor în relief.

Stratul Latène târziu suprapune în carourile 26-24 o alveolare uriașă care se continua în sectorul III, care a fost săpată și documentată în campania 2000 și din care au provenit materiale databile în sec. IV-III a. Chr. Limita de E a acestei alveolări este marcată de un șir de pietre orientat N-S, aflat între -2,6/3,1 m, identificat tot în campania 2000 în secțiunea transversală C.

SECTOR III - areale G 13-15, S XVIIIa - carouri 13-23 S XVIII, ESE 1700 ‰ - WNW 4900 ‰. Sectorul III din șanțul SXVIIIa a fost cercetat în campania 2000. În campania 2001 profilul a fost din nou curățat și s-au efectuat noi observații stratigrafice cu scopul de a verifica documentația din anul precedent. Cu excepția unor mici neconcordanțe, desenele de profile realizate în anul precedent s-au dovedit a fi corespunzătoare; redesenarea profilelor din sectorul III nu a fost necesară.

Sub solul vegetal actual (0,1/0,25 m grosime) se află o depunere subțire de pământ galben excavat cu ocazia săpăturilor din 1975 (0,05/0,2 m grosime). Urmează o depunere cenușiu nisipoasă (între 0,2/0,6 m grosime) ulterioară locuirii medievale, care a suferit intervenții recente, așa cum este cazul gropilor 9, 10, 16, 20, și 21 care s-au adâncit uneori până în stratul medieval. Stratul medieval măsoară între 0,4/0,5 m grosime, și din el au fost săpate gropile medievale (complexele 1, 3, 4, 6, 13 sau 19) sau chiar a unei pivnițe (cpl 2 - peste 8 m lungime) care s-au adâncit până la aprox. - 2 m sau chiar la - 2,75m. În sectorul III al S. XVIIIa au putut fi surprinse trei nivele de locuire de epocă Latène. Un prim nivel de călcare (nivelul târziu) este indicat de prezența în profil a unor bolovani (așa cum este cazul aglomerării cpl. 14), fragmente de chirpici, pete de lutuală galbenă, fragmente ceramice și oase aflate la o adâncime de - 1,2/1,5 m. O diferență de culoare între solul aflat deasupra și cel aflat dedesubtul acestor elemente care indică un prim nivel de călcare nu a putut fi stabilită. Al doilea nivel de călcare de epocă Latène este ilustrat de nivelul de la care s-a săpat groapa cpl. 22, care a fost căpăcuită de o lentilă de lutuală galbenă care delimitează cel dintâi nivel de călcare. În mod evident groapa cpl 22 a fost săpată de sub nivelul târziu de călcare. Situația se regăsește în cazul gropii cpl. 23 și ea căpăcuită de o lentilă de arsură aparținând nivelului târziu de călcare. Cu toate că în stadiul actual al prelucrării materialelor recoltate, cele două nivele mai noi de locuire getică nu au oferit deocamdată materiale cu o datare mai bine asigurată, urmărirea stratigrafiei permite încadrarea ambelor straturi care suprapun cele două nivele de călcare în Latène-ul târziu.

La baza nivelelor de locuire Latène târziu se află stratul de lentile de cenușă și arsură, între 0,7/1,4 m grosime, în care se intercalează și lentile de dărâmătură de chirpici și cioburi și care alcătuiește umplutura unei uriașe alveolări care a putut fi urmărită în carourile 26/15, deci pe o lungime de cca. 25 m. Această succesiune de depuneri este extrem de bogată în materiale: oase de la diferite specii de animale (păsări, porcine, ovicaprine, bovine), ceramică getică lucrată la roată și cu mâna, bolovani mari (până la 40 cm latura),

particule de zgură, grăunțe și semințe, fragmente sau bulgări de chirpici ars puternic, ars superficial sau chiar nears. De remarcat faptul că din întregul material ceramic nu au apărut niciodată vase întregi. Datarea suprapunerilor de lentile de cenușă și arsură este asigurată de fragmentul de *kantharos Westslope* (sec. III a. Chr.) și de gâtul de amforă ștampilată de Heracleea Pontică (datat aprox. în ultimul sfert al sec. al IV-lea a. Chr.), ambele descoperite la baza umpluturii, în carourile 17-16.

SECTOR IV - Areal G 12, carourile 9-12 din S XVIIIa, E 1600 ‰ - W 4800 ‰. În sectorul IV, panta promontoriului pe care s-a instalat situl începe să coboare brusc spre V (diferența de nivel pe o distanță de 5 m și anume între țărșii 12 și 10 este de 1,2 m), iar stratigrafia sitului se simplifică, depunerile arheologice fiind mai subțiri, coborând până la numai -1,6 m adâncime. Căderea bruscă a pantei în carourile 12-11 s-ar putea datora unei deranjări recente (ctx 93) care a perturbat stratul medieval și regiunea superioară a depunerilor Latène. O prezență Latène târziu în sectorul IV este ilustrată de groapa 26, din umplutura căreia provin două fragmente de cupă cu decor în relief. Gura acestei gropi este tăiată de groapa de locuință medievală cpl. 2.

SECTOR V - arealele G10-11, carourile 1-8 din S XVIIIa, E 1600 ‰ - W 4800 ‰. Profilul documentat în sectorul V, situat la extremitatea de W a șanțului S XVIIIa, ilustrează o zonă puternic perturbată de gropi moderne sau din cea de a doua epocă a fierului. În acest sector stratul medieval este absent - fapt datorat fie unor nivelări moderne, fie eroziunii. Prezența unei locuiri medievale în extremitatea de V a S. XVIIIa este însă ilustrată de complexul 6 - groapă de locuință medievală descoperită în campania 2000. În ansamblu, stratigrafia cuprinde sub stratul vegetal actual o depunere modernă de cca. 30 cm grosime sub care au putut fi distinse două straturi de epocă Latène adâncite până la cca. -1,3 m, a căror datare (în sec. IV-III sau II-I a. Chr.) nu poate fi elucidată în stadiul actual de prelucrare a materialelor.

249. Zoltan, com. Ghidfalău, jud. Covasna

Cod sit: 64381.01

Industria materiilor dure animale în așezarea aparținând culturii Noua: privire generală

Corneliu Beldiman (UCDC București)

Preliminarii. Cercetările arheologice din așezarea plasată pe teritoriul satului Zoltan (Etfalva), com. Ghidfalău, jud. Covasna, au fost inițiate de regretatul dr. Zoltán Székely (1971-1972); ele s-au reluat sub conducerea dr. Valeriu Cavruc, directorul "Muzeului Carpaților Răsăriteni", Sf. Gheorghe, desfășurându-se fără întreruperi pe parcursul a cinci ani, în perioada 1996-2000 (astăzi putându-se considera ca încheiate). Cu această din urmă ocazie au fost precizate definitiv etapele locuirii preistorice, s-au explorat numeroase complexe și s-a recuperat un material bogat, aflat în curs de prelucrare și valorificare integrală, în vederea realizării monografiei sitului; unele rezultate parțiale au fost deja publicate, constituindu-se în contribuții foarte importante la cunoașterea genezei culturilor epocii bronzului în spațiul

Transilvaniei și permițând reliefaarea contactelor cu regiunile înconjurătoare, în primul rând cu zona E-carpatică.

Context. Obiective. Situl de la Zoltan a prilejuit decelarea mai multor etape de ocupare în cursul preistoriei, cărora le corespund cinci dintre nivelurile stratului arheologic, respectiv cinci culturi și aspecte culturale: 1. eneolitic (cultura Ariușd-Cucuteni); 2. perioada de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului (cultura Coțofeni); 3. perioada timpurie a epocii bronzului; 4. perioada mijlocie a epocii bronzului (cultura Wietenberg); 5. perioada târzie a epocii bronzului (cultura Noua). La ora actuală, așezarea culturii Noua de la Zoltan este cea mai amplu cercetată din Transilvania. Materialul arheologic, recoltat din cele 48 de complexe de tipul gropilor și cenușarelor, include și bogate resturi osteologice de animale, provenind de la specii domestice și sălbatice (analizate recent într-un amplu studiu realizat de dr. Georgeta El Susi, în curs de publicare în revista *Angustia*, nr. 6, 2001), ca și numeroase artefacte aparținând industriei materiilor dure animale (în continuare, IMDA), conservate în condiții bune (predomină piesele întregi și fragmentare). Acestea ne-au fost puse la dispoziție pentru studiu, în condiții optime, de către dr. Valeriu Cavruc, prin încheierea unui protocol de colaborare. Analiza exhaustivă a acestui lot este în curs de desfășurare, urmând a se finaliza în toamna anului 2002, rezultatele sale constituind un capitol distinct al monografiei sitului (în curs de elaborare), fiind, totodată, prima abordare sistematică, din perspectivă paleotehnologică și paleoeconomică, a unui lot de artefacte IMDA databil în epoca bronzului descoperit pe teritoriul României; se are în vedere aplicarea sistematică a metodologiei actuale a domeniului, asimilată recent în cercetarea preistorică de la noi și ilustrată prin elaborarea tezei de doctorat a autorului acestor rânduri și a mai multor studii - cf. bibliografia.

Cu prilejul de față ne propunem a oferi, în premieră, datele generale preliminare relative la materialul analizat, așa cum se conturează ele în urma parcurgerii primelor etape ale studiului: ● structura tipologică; ● materiile prime reprezentate; ● parametrii etapelor operatorii: metodele debitajului și ale fasonării; ● urmele de utilizare și funcționalitatea prezumată; ● reliefaarea elementelor paleotehnologice inovative ale culturii Noua în domeniul IMDA. Menționăm că foarte recent a fost elaborat, tot ca o premieră a cercetării preistorice de la noi, studiul exhaustiv al unei categorii tipologice (arme) și grupe tipologice bine reprezentate și specifice în inventarul așezărilor culturii Noua: este vorba de **armăturile proiectilelor compozite ușoare** din materii dure animale (MDA) sau, în termeni comuni, **vârfurile de săgeți** (lucrare inserată în sumarul revistei *Angustia*, nr. 6, 2001).

Considerații metodologice. Ca exigențe metodologice generale ale studiului IMDA, respectate în prezentul demers menționez: ● descrierea exhaustivă a materialelor prin aplicarea vocabularului etalonat; ● studiul tehnic complet, urmărind elucidarea aspectelor specifice ale fabricării artefactelor (debitaj, fasonare) și ale utilizării lor (prin analiza macro- și microumelor, recurgându-se în mod sistematic la mijloacele microscopiei optice de mică putere). Din rațiuni practice, impuse de realizarea analizei IMDA, fiecare dintre etapele culturale atestate în situl preistoric de la Zoltan (implicit nivelul corespunzător ei) a fost numerotată cu cifre romane, de la nivelul inferior spre cele superioare (I - V; nivelul culturii Noua are numărul V); cifra respectivă este precedată de sigla sitului, separată de aceasta prin bară oblică (ZLT); astfel, artefactele IMDA atribuite culturii Noua au primit fiecare câte un **indicativ**, indispensabil identificării

exacte și aplicării metodelor cantitativ-statistice, format din: **sigla sitului, numărul nivelului și numărul de ordine în cadrul lotului** (exemplu: ZLT/V 129).

Tipologia. În primul rând aici se impune formularea unei precizări de natură metodologică. Abordarea sistematică a problematicii IMDA atribuite culturii Noua nu beneficiază încă de finalizarea documentării noastre asupra diferitelor genuri de artefacte. Această situație este imputabilă lipsei preocupărilor sistematice anterioare în preistoria românească, datelor disparate sau sumare de care dispunem actualmente; totodată, unele loturi importante de materiale sunt inedite sau inaccesibile studiului complet direct. Dezideratele imediate sunt: ● cunoașterea exactă a parametrilor pieselor din MDA intrând în structura diferitelor loturi (atâtea câte sunt publicate), provenind de pe un teritoriu vast, corespunzând întregii arii de răspândire a complexului cultural Noua-Sabatinovka-Coslogeni (teritoriile României, Ucrainei, Republicii Moldova, Rusiei); ● cunoașterea detaliată a tipologiei artefactelor din alte materiale (bronz, materiale litice); ● identificarea unor eventuale studii recente din literatura internațională centrate pe o problemă similară etc. Drept consecință, date fiind aceste deziderate, în cadrul abordării de față suntem nevoiți a ne limita strict la definirea exclusivă și neierarhizată a tipurilor prezente în lotul avut la dispoziție; scopul imediat este acela de a permite decelarea exactă a acestor tipuri și derularea analizei coerente complete, potrivit canoanelor metodologice adoptate. În perspectiva scopului propus (studiul unui singur lot) și a caracterului deocamdată provizoriu al documentării s-a evitat vizarea unei clasificări tipologice de tendință globalizantă, care se dovedește rapid prematură, inoperantă; în aceste condiții s-a preferat soluția elaborării unei clasificări funcționând coerent la nivelul materialelor analizate; această opțiune oferă atât posibilitatea extinderii clasificării, pe măsura studierii unor noi materiale din alte situri aparținând aceluiași complex cultural, cât și pe aceea a corelării cu clasificarea tipologică exhaustivă a IMDA preistorice din România existentă (paleoliticul superior - neoliticul timpuriu). Și aceasta cu atât mai mult cu cât se constată (și în cadrul culturii Noua), incidența unor tipuri ale IMDA întâlnite în epoci și culturi diverse (de exemplu, cazul vârfurilor pe semimetapodii de ovicaprine, I A7). În consecință, clasificarea adoptată aici preia cele cinci mari categorii tipologice: I Unelte; II Arme; III Podoabe/Piese de port; IV Elemente receptoare; V Diverse. Piese tehnice și de utilitate incertă. În cadrul lor, tipurile au fost numerotate continuu de la 1 la n, conform ilustrării unor grupe tipologice cunoscute (vârfuri, netezitoare, dălțițe, patine, vârfuri de săgeți, rondele etc.). Sigla sau codul tipologic al unei piese se formează din cifra categoriei și numărul de ordine al tipului în cuprinsul acesteia (exemplu: I 12; III 2; V 7). Necesitatea analizei exhaustive a impus și cuantificarea pieselor fragmentare și a fragmentelor, care nu permit încadrări tipologice integrale; acestea au fost individualizate prin cifre separate (exemplu, fragmentele proximale de ace sau de patine). Totodată, se remarcă faptul că unele tipuri sunt, în fapt, subtipuri sau variante tipologice. Aceste situații au fost, însă, explicate și acceptate ca atare în premise, impuse fiind, în mod necesar, de caracterul provizoriu, perfectibil al clasificării de ordin tipologic. În cadrul lotului IMDA de la Zoltan se întâlnesc atât tipuri clar definite

anterior, cât și tipuri noi, unele dintre ele specifice culturii Noua (cf. *infra*, datele din listele tipologice).

Este prea bine cunoscut faptul că în cadrul diverselor culturi preistorice se întâlnesc artefacte de același tip și funcționalitate, realizate din materiale diferite: litice, lemn, materii dure animale (os, corn de cervide ș. a.), metal (cupru, bronz, aur, fier). Clasificarea tipologică ținând spre exhaustivism a acestora (inclusiv în ceea ce privește complexul cultural Noua-Sabatino-Coslogeni) va trebui să țină seama de repertoriul extins al descoperirilor, de marea variabilitate morfologică și de corelarea parametrilor morfometrici ai artefactelor, indiferent de materia primă utilizată la realizarea lor (vezi cazul armăturilor - vârfuri de săgeți din silex, bronz, os și corn; cazul acelor de cusut, de păr sau pentru prinderea veșmintelor din os, corn, bronz ș. a.).

Baza documentară. Contextul descoperirii. Lotul analizat însumează un efectiv total de 189 piese (N total = 189), în cea mai mare parte inedit, provenind din cercetările efectuate în anii 1996-2000. Examinarea exhaustivă a materialelor arheozoologice de către dr. Georgeta El Susi a permis identificarea și recuperarea pieselor nesesizate la momentul descoperirii, care ne-au fost puse la dispoziție spre studiu (eboșe, materii prime în fazele inițiale ale aplicării «lanțului operator», fragmente de piese finite etc.). Astfel, avem certitudinea că lotul artefactelor IMDA ZLTV rezultat din cercetările întreprinse între 1996 și 2000 este quasi-complet, ceea ce constituie un avantaj major în derularea analizei, deziderat pe care nu-l asigură alte colecții de materiale similare. Ele au fost descoperite în complexe de tipul gropilor și cenușarelor, ca și în stratul de cultură; uneori sunt întâlnite două exemplare de același tip într-un singur complex sau se constată asocierea în complexe a minimum două tipuri diferite, ceea ce probează coexistența lor în uzul epocii. Din înregistrarea contextelor descoperirii nu au putut fi evidențiate date relevante pe plan crono-cultural legate de asocierile tipologice.

Materii prime. Piese studiate ilustrează prezența, în proporții diferite, a categoriilor următoare (elemente scheletice): ● oase lungi de mamifere domestice și sălbatice - metapodii, radius, humerus, femur, ulna, fibula, oase lungi nedeterminabile; ● oase late de mamifere domestice și sălbatice - omoplat, mandibulă, coxal, corp costal; ● corn de cervide (cerb și căprior); ● dinți de erbivore - incisiv, molar; ● valve (lamelibranhiate - scoici); ● cochilii (gasteropode - melci). Se observă conturarea a trei clase: prima și cea mai consistentă cuprinde materiile prime predilecte: oasele lungi nedeterminabile și corpurile costale, fiecare cu efective peste 40 (N = 89); a doua include materiile prime de utilizare relativ frecventă: fibula, cornul de cerb, scapula, metapodiile și radiusul, fiecare cu efective cuprinse între 11 și 24 (N = 85); ultima este formată din materiile prime de utilizare probabil incidentală, puțin frecventă: incisivii, semivalvele, mandibulele, ulna, cornul de căprior, osul coxal, epifiza femurală, fiecare cu efective cuprinse între 1 și 3 (N = 15). Speciile reprezentate în lotul osteologic studiat din punct de vedere arheozoologic aparțin mamiferelor, păsărilor, lamelibranhiatele și gasteropodelor; au fost domestice, iar 13 sălbatice. Speciile care au furnizat materii prime pentru IMDA, în număr de 9 sunt următoarele (în ordinea cantitativă descrescătoare a artefactelor): ● bovinele; ● ovicaprinele; ● suinele; ● ecvidele; ● erbivorele nedeterminabile; ● cerbul; ● căpriorul; ● lamelibranhiatele; ● gasteropodele. Predomină speciile domestice, aceasta fiind, de altfel, o caracteristică definitorie a IMDA în cadrul culturilor preistorice bazate pe

economia de caracter productiv, ilustrată și la nivelul perioadei târzii a epocii bronzului; urmează cervidele, iar pe ultimul loc se plasează lamelibranhiatele și gasteropodele.

Structura tipologică. Sunt prezente toate cele cinci categorii, incluzând 57 de tipuri (cf. planșele). După mărimea efectivelor se pot distinge trei grupe: prima este constituită de categoria uneltelor (I), având 128 piese, repartizate în 25 tipuri; a doua este formată din categoriile armelor (II), **podoabelor/pieselor de podoabă** (III) și diverselor (V), fiecare cu efective de 18-22 piese, având un număr total de 59 piese; ultima este categoria elementelor receptoare (IV), cu 2 piese. În ceea ce privește ponderea diverselor tipuri în cadrul categoriilor remarcăm următoarele caracteristici: în categoria uneltelor domină netezitoarele, caracterizate prin marea varietate tipologică (N = 66, 8 tipuri); pe criteriile distribuției cantitative, în efectivul lor se disting trei grupe: prima, dominantă, este formată din cele realizate pe segment de corp costal cu partea activă laterală (I 19, N = 34); a doua cuprinde piesele realizate pe fragment de os lung fasonat distal (I 14) și piesele amenajate pe segment proximal de omoplat crestă (I 18) - câte 10 exemplare fiecare; ultima grupă este formată din tipurile reprezentate prin 1-3 exemplare (N = 12, tipurile I 15, I 16, I 17, I 20, I 21). Vârfurile ocupă locul al doilea în categoria uneltelor; ele sunt, de asemenea, caracterizate prin marea varietate tipologică (N = 47, 12 tipuri); distribuția lor cantitativă relevă existența a trei grupe: prima numără 32 piese (N = 32) și este formată din piesele pe fibula, cu sau fără epifiză (N = 18, tipurile I 10 - I 12) și din cele realizate pe fragment de os lung fasonat distal (N = 14, tipul I 1); a doua (N = 9) are în componență acele pe fibula (N = 5, I 13) și vârfurile pe metapod lateral (N = 4, I 4); a treia grupă numără 11 piese, cu tipuri în efectiv foarte mic, de 1-3 exemplare: vârf pe fragment proximal de os lung fasonat distal (N = 3, I 2), vârf pe fragment de os lung fasonat integral (N = 2, I 3), vârf pe fragment de corp costal (N = 2, I 7), vârf pe fragment de corp costal (N = 2, I 7); vârf pe semimetapod distal de ovicaprine, vârf pe ulna (câte un exemplar, I 5 - I 6). Patinele ocupă locul al treilea ca efectiv în cadrul categoriei uneltelor (N = 9); alături de două fragmente (I 23) se află tipul cu perforație axială, dominant cantitativ (N = 4, I 24), urmat de cel cu perforație transversală (N = 3, I 25). Acele de cusut pe fibula (N = 5, un tip) se plasează spre capătul seriei uneltelor, pe ultimul loc aflându-se **dălița (chasse-lame)** - N = 1, un tip. Categoria armelor include în primul rând vârfurile de săgeți din os și corn (N = 21, 7 tipuri); domină piesele de corn cu peduncul lung, majoritatea cu partea distală piramidală - în trei muchii (N = 14, tipurile II 5 - II 7); pe locul al doilea se plasează vârfurile de os cu peduncul scurt (N = 7, tipurile II 1 - II 4). În aceeași categorie se află **toporul-ciocan** din corn de cerb, într-un singur exemplar, fragmentar (N = 1, II 8). Categoria podoabelor este dominată de ace - de păr sau pentru prinderea veșmintelor (N = 11, 5 tipuri); distribuția lor cantitativă nu este semnificativă - majoritatea o formează eboșele de os și corn (N = 5, III 9), urmată de piesele fragmentare (N = 3, III 5); remarcăm prezența unui splendid exemplar întreg, decorat. Urmează valvele perforate excentric (N = 3), rondoarele perforate central (N = 3) și cochilia de melc (N = 1), toate cu unul-două tipuri. Elementele receptoare sunt piese rare în lotul analizat, fiind reprezentate doar prin două mănere, de tipuri diferite (N = 2, IV 1 - IV 2). Ultima categorie tipologică, Diverse. Piese tehnice și de

utilitate incertă este eterogenă și are în componență: elemente scheletice diverse - os și corn de cervide, materii prime, deșeuri sau eboșe, purtând urme de debitaj sau depesare (tăieturi, fracturi intenționate) - N = 16, 12 tipuri, V 1 - V 12; piese de utilitate incertă - **incisivi crestați** pe coroană, N = 2, V 13; un **fragment de os lung cu rosături** de rozătoare mari, tipice pentru acțiunea factorilor tafonomici de origine neantropică/atehnică - V 14. Ca tipuri specifice pentru cultura Noua menționăm: netezitorul pe **segment sau fragment de corp costal cu partea activă distală crestată** (I 20 - I 21); netezitorul pe segment proximal de omoplat crestată **la partea distală** (I 18); patinele pe oase lungi (I 23 - I 25); **vârful de săgeți din corn de cerb** (II 5 - II 6); **incisivii crestați** (V 13). În lotul analizat de la Zoltan subliniem execuția tehnică remarcabilă a vârfurilor de săgeți din corn de cerb și a acului decorat.

Studiul tehnologic. Fabricarea - Debitajul. Această etapă tehnică urmărește extragerea unui bloc de materie primă având dimensiuni apropiate de acelea ale formei brute a artefactului. Parametrii morfometrici indică respectarea (cu marje diferite) a unor dimensiuni standardizate. Aplicarea predilectă unor procedee tehnice și operații (în formulă unică sau combinate, având grade de dificultate variabile) este adaptată în mod optim naturii materiei prime și caracteristicilor sale morfo-mecanice. În cazul osului s-a recurs la percuție directă și despicare ca procedee aplicate în majoritatea cazurilor (debitaj longitudinal și axial), urmărindu-se fragmentarea/spargerea elementului scheletic (os lung sau plat). Acestea sunt procedee simple, cu grad scăzut de precizie și dificultate. Excepție face fragmentarea segmentelor de corpuri costale prin metoda combinată a percuției pentru înlăturarea marginilor și a despicerii. Alături de aceste soluții tehnice se înregistrează recurgerea la tăierea transversală. Ca utilaj, se poate presupune folosirea perculatorului litic (piatră de râu de dimensiuni medii), a toporului, a cuțitului și a ferăstrăului, toate metalice. În cazul cornului de cerb, în prealabil înmuiat (probabil prin imersie în apă, minimum 24 de ore) se aplica o schemă operatorie cuprinzând mai multe etape distincte: 1. extragerea de pe ax sau rază a unui segment, prin cioplire oblică sau tăiere transversală cu ferăstrăul și fracturare prin flexiune; 2. despiceria succesivă a segmentului pentru obținerea unor fragmente (baghete, eboșe) de formă quasi-rectangulară; 3. în unele cazuri, regularizarea marginilor baghetei prin cioplire razantă, pentru obținerea unei forme generale rectangulare; cornul era, probabil, umezit intermitent în cursul prelucrării; 4. eventual, eliminarea curburii anatomice prin plasticizare - probabil încălzire sau înmuiere. Ca utilaj înregistrăm folosirea toporului, a ferăstrăului și a cuțitului, toate metalice. Pentru unele materii prime și artefacte, etapa debitajului este absentă (cazul patinelor, al podoabelor pe valve și cochilii, al incisivilor crestați).

Fabricarea - Fasonarea. Această etapă tehnică urmărește obținerea formei definitive a artefactului și amenajarea atributelor sale morfo-funcționale (barbeluri, șanțuri, crestături, perforații, decor). Standardizarea tipodimensională apare ca o constantă și în etapa fasonării. Ca și în cazul debitajului, se aplicau în mod predilect procedee tehnice și operații adaptate în mod optim naturii materiei prime, caracteristicilor sale morfo-mecanice și obținerii parametrilor standard. Se întâlnesc atât procedee simple, precum **abraziunea multidirecțională**, cât și altele, mai pretențioase (cioplire, scobire, gravare, perforare), de obicei combinate. Se constată preferința pentru soluții de fasonare expeditivă, care conduc la **transformarea parțială a materiei prime** (cu păstrarea, în proporții diferite, a

volumelor anatomice); nu lipsesc însă obiectele fasonate integral, după scheme operatorii complexe, care determină eliminarea totală a morfologiei anatomice a materiei prime - cazul vârfurilor de săgeți, al rondelilor din corn de cerb (tipurile II 5 - II 6 și III 4) și al acelor (tipurile III 5 - 9). În cazul osului s-a recurs la: 1. **percuție directă** pentru obținerea formei brute a artefactului; 2. **retușare directă** sau **inversă** pentru regularizarea marginilor; 3. **cioplire razantă**; 4. **abraziune multidirecțională (axială, oblică, transversală)** pentru regularizarea fețelor, a marginilor și amenajarea extremităților (partea proximală și partea distală - activă); 5. **perforare** unilaterală/bilaterală, transversală sau axială prin rotație alternativă sau continuă (însoțită de scobire pentru înlăturarea țesutului spongios); 6. **gravare** și 7. **crestare** pentru realizarea decorului; crestarea cu ajutorul cuțitului (dispunere oblică a marginilor crestăturii) sau cu ferăstrăul (dispunere paralelă a marginilor crestăturii) se întâlnește la amenajarea părții active a netezitoarelor pe segment proximal de omoplat (I 19 - I 21). Ca utilaj înregistrăm folosirea probabilă a perculatorului litic, a cuțitului, toporului, a vârfului sau perforatorului, toate metalice, a polizorului mobil (galeț) sau fix (lespede de gresie). În cazul **cornului de cerb** se pot distinge mai multe etape ale schemei operatorii (sau «lanțului operator»), după urmele păstrate pe piesele aflate în diferite faze de prelucrare (schemă ilustrată, mai ales, de vârfurile de săgeată de tip II 5 și II 6 și de rondela de tip III 4); ele conduceau, de regulă, la **transformarea integrală** a materiei prime: 1. **cioplire razantă**; 2. **tăiere transversală**; 3. **abraziune multidirecțională**; 4. **gravare**; 5. **crestare**; 6. **perforare** unilaterală/bilaterală, transversală sau axială prin rotație alternativă sau continuă (însoțită de scobire pentru înlăturarea țesutului spongios). Ca instrumentar înregistrăm folosirea toporului, a cuțitului, a vârfului sau perforatorului (toate metalice), a polizorului mobil (galeț) sau fix (lespede de gresie).

Tratamentul termic. Ultima etapă de prelucrare includea, probabil, aplicarea unei rețete de tratament termic prin coacerea unora dintre piese (cum sunt vârfurile de os sau vârfurile de săgeți) în cenușă fierbinte; scopul urmărit era acela de a elimina curbura anatomică a materiei prime sau de a spori duritatea părții active a artefactelor; astfel, acestea dobândeau o culoare brun-deschisă, brun-închisă, uniformă sau cu pete negre-cenușii.

Fixarea în suport. Multe dintre artefactele studiate sunt de tip compozit, fiind fabricate din minimum două materii prime organice diferite (parte a vârfurilor și a netezitoarelor de os, vârfurile de săgeți, patinele, obiectele de podoabă, mânerele). Fixarea putea fi: 1. de tip terminal axial direct; 2. de tip transversal; 3. de tip combinat - axial și transversal. Se pot decela două modalități: 1. **fixare de tip pozitiv** - artefactul este înglobat în suport; 2. **fixare de tip negativ** - artefactul este prevăzută cu o scobitură sau perforație destinată introducerii suportului. Cel mai frecvent este cazul fixării artefactelor din MDA în coadă, mâner sau pe tija (corpul) săgeții, toate acestea realizate din lemn, cu recurgerea la legarea cu fibre vegetale sau de origine animală. Obiectele de podoabă (valve și cochilii, rondela) se montau (suspendau) pe un fir oarecare (ca pandantive sau mărgelile) sau se fixau prin coasere; nu se exclude însă posibilitatea ca rondela de os sau corn să fie elemente de decor ale capătului mânerelor spadelor de

bronz. Cazul acelor cu perforație proximală este diferit, în sensul că ele aveau probabil legat un element decorativ de tipul unui ciucure din lână, piele sau un pandantiv. În acest sens am putea încadra funcțional și acele pe fibula cu perforație proximală transversală (I 13), deși, pentru moment, optăm pentru plasarea lor în categoria uneltelor. Pe baza datelor de care dispunem, este de acceptat că fabricarea artefactelor din MDA se făcea în contextul domestic obișnuit al fiecărei gospodării; nu avem, deocamdată, dovezi clare ale existenței unor ateliere specializate.

Urme de utilizare. Ocupații documentate. Cele mai frecvente urme de utilizare se localizează la nivelul părții/extremității distale sau active a artefactelor; aceste urme constau în: tocire; lustruire; striuri rare, dispuse neregulat, axial și oblic (vârfuri, netezitoare, patine, ace); fracturi de impact, de flexiune, de tracțiune sau de presiune (vârfuri, ace, dălțiță, patine, netezitoare, vârfuri de săgeți, topor-ciocan); **așchieri** de impact (dălțiță). Situația înregistrată în teren a descoperirii artefactelor ilustrează, în general, contextul de abandon (locuințe dezafectate sau gropi, stratul de cultură). Ca **ocupații** atestate cu probabilitate prin artefactele IMDA menționăm: prelucrarea pieilor; țesătutul cailor; asamblarea pieilor și a materialelor textile prin coasere; împletitul fibrelor vegetale și animale; prelucrarea lemnului; prelucrarea prin cioplire indirectă a materialelor litice (silex, obsidiană); deplasarea pe gheață - patine; utilizarea curentă a arcului cu săgeți și a toporului-ciocan, ca arme de vânătoare sau arme în conflictele intercomunitare; utilizarea obiectelor de podoabă și de port diverse - mai ales a acelor.

Reamenajare. Unele piese suportau aplicarea reamenajării părții active după producerea unor fracturi de uzură funcțională; se recurgea, de regulă, la procedeul abraziunii multidirecționale, așa cum s-a putut constata în cazul unora dintre vârfurile de os și al armăturilor ușoare - vârfurile de săgeți.

Concluzii. Constituindu-se în prima abordare sistematică, din perspectivă paleotehnică, a unui lot de artefacte IMDA databil în epoca bronzului și descoperit pe teritoriul României, analiza materialelor provenind din situl atribuit culturii Noua de la Zoltan a prilejuit aplicarea metodologiei actuale a domeniului, asimilată recent în cercetarea preistorică de la noi. Protocolul analitic standard la care s-a recurs, rutinat deja în cazul loturilor de artefacte databile din paleoliticul superior și până în neoliticul timpuriu, a urmărit epuizarea aspectelor legate de achiziția materiei prime, tipologie, fabricare și utilizare. S-a decelat existența a 5 categorii și 57 tipuri, definite provizoriu, numerotate convențional și neierarhizate. Reperele tipologice fixate vor putea constitui baza elaborării unei necesare tipologii a IMDA aparținând culturii Noua. Descrierea morfo-tehnică exhaustivă s-a făcut prin aplicarea vocabularului etalonat. Prin analiza macro- și microurmelor, recurgându-se în mod sistematic la mijloacele microscopiei optice de mică putere s-au precizat etapele fabricării artefactelor (debitaj, fasonare); demersul a permis constatarea recurgerii preferențiale la procedee simple (percuție directă, abraziune) sau la scheme tehnice sofisticate (incluzând cioplirea, retușarea, tăierea transversală, abraziunea, crestarea, gravarea, scobirea, perforarea), adaptate în mod optim caracteristicilor morfo-mecanice ale materiilor prime folosite. Situl de la Zoltan ne oferă repere solide pentru studiul comportamentului tehnologic în cadrul ultimei etape de dezvoltare majoră a IMDA preistorice de pe teritoriul României (ilustrată de cultura Noua), documentând în mod concludent aportul

acestui gen particular de industrie la elucidarea unor aspecte paleoeconomice și de specific cultural.

Perspective. Ca etape viitoare ale abordării analizei IMDA aparținând complexului cultural Noua-Sabatinovka-Coslogeni se impune: repertorierea regională la scară națională (Transilvania, Moldova, Muntenia) a descoperirilor similare din diverse materii prime (litice, MDA, metal); compararea lor cu loturile provenind din zone mai depărtate din aria aceluiași complex cultural (teritoriile actuale ale Republicii Moldova, Ucraina, Rusia); scopul vizat este stabilirea tipologiei, a tendințelor evolutive, a valorii crono-culturale a acestor tipuri de artefacte, a precizării elementelor de specific pe care le aduc și a progreselor înregistrate în această importantă sferă a paleotehnologiei la sfârșitul epocii bronzului.

Planșele 116, 117; ANEXA 6

Bibliografie:

1. M. V. Angelescu, C. Borș, I. Oberländer-Târnoaveanu (ed.), *Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2000, 2001*, CIMEC, București, 2001;
2. C. Beldiman, *Industria materiilor dure animale în paleoliticul superior, epipaleolitic, mezolitic și neoliticul timpuriu pe teritoriul României*, Teză de doctorat, Institutul de Arheologie «Vasile Pârvan», București, 1999 (ms.); C. Beldiman, *Industria materiilor dure animale în așezările paleolitice de pe versantul răsăritean al Carpaților*, *Angustia*, 5, 2000, p. 1-26;
3. C. Beldiman, *Obiecte de podoabă neolitice timpurii din materii dure animale descoperite pe teritoriul României: brățări din corn de cerb.*, *BMG*, 5-6, 1999-2000, p. 65-91;
4. C. Beldiman, *Tehnologia și regnul animal în preistorie: istoricul cercetărilor asupra industriei materiilor dure animale și evoluția concepțiilor metodologice*, *AUCDC*, 4, 2001 (2002), p. 25-64;
5. C. Beldiman, *Vârfuri de săgeți din materii dure animale în așezarea aparținând culturii Noua de la Zoltan, jud. Covasna*, *Angustia*, 6, 2001 (sub tipar);
6. V. Cavruc, *The final stage of the Early Bronze Age in South-Eastern Transylvania (in the light of new excavations at Zoltan)*, *Thraco-Dacica*, 18, 1997, 1-2, p. 97-113;
7. V. Cavruc, *Considerații privind situația etnoculturală în sud-estul Transilvaniei în epoca bronzului mijlociu.*, *Angustia*, 4, 1999, p. 13-41;
8. G. Cavruc, *Groapa rituală din așezarea culturii Noua de la Zoltan*, *Angustia*, 5, 2000, p. 193-197;
9. V. Cavruc, G. Cavruc, *Așezarea din epoca bronzului timpuriu de la Zoltan*, *Angustia*, 2, 1997, p. 157-172;
10. V. Cavruc, G. Cavruc, D. Buzea, Zoltan, com. Ghidfalău, jud. Covasna, în: Angelescu, Borș, Oberländer-Târnoaveanu (ed.) 2001, p. 277;
11. G. El Susi, *Cercetări arheozoologice în așezarea de epoca bronzului (cultura Noua) de la Zoltan (jud. Covasna)*, *Angustia*, 6, 2001 (sub tipar). **Abrevieri:** AUCDC = Analele Universității Creștine «Dimitrie Cantemir», București; BMG = Buletinul Muzeului Județean «Teohari Antonescu», Giurgiu.

ADDENDA

Limba, com. Ciugud. Jud. Alba.

Punct: Vărăria

Cod sit: 1106.03

Colectiv: Prof. dr. Iuliu Paul – Responsabil; Ciută Marius, Florescu Cristian, Mazăre Paula, Gligor Mihai, Daisa Beatrice, Breazu Marius, Călin Șuteu (Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia – BCUM)

Complexul de stațiuni neolitice de la Limba se află în bazinul mijlociu al Mureșului, pe prima terasă (inferioară) din stânga râului, la o înălțime de aproximativ 15 m față de nivelul acestuia, între localitățile Oarda de Jos, spre vest, și Limba, spre est (partea stângă a DJ 7), având în față, la aproximativ 3-4 km (linie dreaptă spre N) orașul Alba Iulia.

În campania anului 2001 a fost abordat sectorul de sit cu toponimicul „Vărăria”, sector care a mai fost cercetat în prealabil - în cadrul grant-urilor de cercetare arheologică ale Centrului de Cercetări Pre- și Protoistorice (Universitatea „1 Decembrie 1918” – Alba Iulia) - între anii 1996-1998, când s-au realizat două taluzări LI/1996, LII/1997 și o secțiune de control stratigrafic SXI/1998. În urma acestora s-au constatat următoarele:

- locuirea intensă a terasei Mureșului de către purtătorii culturii Vinča și Starčevo-Criș dovedită prin grosimea stratului de cultură, ce coboară până la adâncimea de cca 1,8 m);
- zona nordică a terasei a fost distrusă într-o oarecare măsură de apele Mureșului, aflate aici într-o zonă de cot activ, pe de o parte și lucrările antropice de nivelare și consolidare a terasei, pe de altă parte.

Pentru surprinderea unei secvențe stratigrafice cât mai complete, pe o arie cât mai extinsă și dezvelirea integrală a locuinței surprinse în SXI/1998, au fost deschise trei secțiuni orientate nord-sud, una în prelungirea celeilalte, cu martori de 1m între ele, în scopul relevării evoluției secvențelor stratigrafice pe axa nord-sud.

SXIII/2001

Având dimensiunile de 10x2 m, a fost deschisă perpendicular pe capătul nordic al terasei fiind lăsat un martor stratigrafic de 1m față de extremitatea sudică a taluzării din anul 1997. Ulterior, pentru surprinderea integrală a unuia dintre complexe (G2), a fost deschisă o casetă adiacentă pe latura estică a capătului sudic, cu dimensiunile de 3x2 m, fiind lăsat martor stratigrafic de 0,2 m. Datorită lucrărilor de amenajare a terasei, în cadrul caroului 1 este semnalată o diferență de nivel de aproximativ 0,5 m.

Stratigrafic, situația se prezintă astfel:

- 0-0,3 m – nivel vegetal, negru închis, sfărâmițos. Materialul ceramic prezent în acest nivel a fost antrenat, din nivelul inferior, de lucrările agricole. Acesta este puternic fragmentat.
- 0,3 m-0,6 m – nivel cenușiu închis, ce aparține culturii Vinča, faza clasică (B). La baza acestuia a fost surprins nivelul de călcare, aglomerare de ceramică, pietre de râu și material osteologic. Dintre materialele descoperite trebuie amintite: o sulă din metal (Cupru ?), cu parte activă la ambele capete, capace de vas, picioare de cupă, material ceramic pictat de tip Lumea Nouă etc.
- 0,6 m - 0,85 m – nivel cenușiu deschis, afânat, cu apartenență culturală Vinča, faza timpurie (A3?), dată de materialul ceramic (fragmente de vase negru-cenușiu decorate cu pliseuri fine și benzi incizate-punctate înguste, puternic lustruite, picioare de cupă goale în interior etc.)
- 0,85 m-1,2 m - strat brun, slab pigmentat. Materialul arheologic apare în cantități reduse: ceramică reprezentată prin fragmente barbotinate, picioare de cupă scurte realizate din pastă cu material organic, material litic reprezentat prin piese de silex și obsidian, pietre de râu etc. Nivelul aparține culturii Starčevo-Criș.

Dintre complexe descoperite (G1/2001, G2/2001 și L1/2001 din C1) o atenție deosebită trebuie acordată G2, complex cu rol cultic. Surprinsă încă din primul nivel de locuire, în cadrul carourilor 4-5, groapa străpunge toate nivelurile și coboară în steril până la adâncimea de 2,1 - 2,3 m. Forma gropii este circulară, cu un diametru de aproximativ 1,5 m. Cu aspect de clopot, aceasta prezintă mai multe niveluri de umplere succesive, cu mai multe straturi de cenușă. La adâncimea de 1,1 m, central, a fost semnalată prezența unei vetre, fățuită, cu o grosime de 5 cm, fragmentată, pe care a fost pus un cap de bour. Fragmente din această vatră au fost descoperite și în straturile inferioare de cenușă. Pe fundul gropii, în stratul de cenușă au fost descoperite un corn de cerb, vase ceramice sparte și oase provenind de la animale de talie mare. În aglomerarea de vase ceramice sparte dinspre peretele vestic al gropii au fost depuse două grupări de câte patru oase. Materialul ceramic, în cantitate mare, permite încadrarea complexului în cultura Vinča, faza clasică.

SXIV/2001

Cu dimensiunile de 10x2m și o orientare nord-sud, secțiunea a fost amplasată perpendicular pe vechea secțiune SXI din 1998, având drept scop surprinderea, pe cât posibil, a limitei estice a locuinței dezvelite în campania anului 1998. Urmărind dezvelirea integrală a complexelor M1/2001 și B1/2001 apărute în urma săpăturii, au fost deschise, pe laturile de est și vest, două casete adiacente (CI/2001 și CII/2001) cu dimensiunile de 2,5 x 1,5 m, respectiv 3 x 2,5 m.

Din punct de vedere stratigrafic, succesiunea nivelurilor de cultură este identică cu cea din SXIII, cu mențiunea că straturile de cultură coboară până la adâncimea de 1,5 m.

La adâncimea de 0,5 m, pe toată suprafața secțiunii s-au profilat resturile locuinței L1/1998, datată în etapa B₁-B₂ a culturii Vinča. Materialele recoltate constau în ceramică (toate speciile, vase întregibile), unelte de os și corn, utilaj litic cioplit, silex și obsidian. De amintit sunt și urmele de pari și nuiiele impregnate pe resturile de pereți de chirpic. Sub locuință s-a profilat o aglomerare de râșnițe și lespezi de piatră în apropierea căreia a fost descoperit un schelet uman (-0,8 m). Mormântul, orientat sud-vest - nord-est, reprezintă o groapă de formă ovală în care a fost depus scheletul, în poziție chircită, culcat pe partea stângă. Inventarul constă dintr-un vas ceramic de factură grosieră, așezat pe tibia mortului cu gura în jos și cochilii de scoici și melci. În apropierea mormântului, în CI/2001, la adâncimea de 0,7 m a fost descoperită o vatră fățuită, albiată, cu cel puțin două faze de refacere, în legătură directă cu groapa mortului și aglomerarea de râșnițe.

Pe parte vestică de a secțiunii și în CII/2001 a fost surprins bordeiul B1/2001, cu pereții cuptoriți, ce pornește din nivelul vincian timpuriu, străpunge stratul Criș și coboară în steril până la 3 m. În interior bordeiul a apărut o vatră cu mai multe faze de amenajare.

La adâncimea de -0,5 m. în colțul nord-estic al CII/2001, s-a profilat o aglomerare compactă de chirpici. În urma șpăcluirii chirpicului a apărut calota craniană a unui schelet uman (M2/2001). După demontare s-a observat că este vorba de un individ adult (spre deosebire de M1 care pare a fi fost un copil), așezat în poziție chircită, pe partea dreaptă, ce avea ca inventar un vas întregibil depus la cap și unelte de os răspândite pe lângă el. Mortul era depus pe o platformă realizată din resturi de pereți, bucăți de chirpici fiind puse și pe lateral ceea ce dădea impresia realizării unei „ciste” amenajate.

Tot în CII a fost surprinsă și partea estică a bordeiului, unde exista o treaptă care ținea probabil de intrarea în acesta, partea estică fiind mai puțin expusă vântului și curenților de aer.

Datorită lipsei de timp această casetă a intrat în conservare.

Concluzionând, descoperirea celor două morminte aduce date importante despre ritul și ritualul de înmormântare al comunităților neolitice de la Limba care până în prezent ne erau necunoscute ci numai bănuite prin comparație cu alte comunități din aceeași perioadă. Totodată materialele descoperite în această campanie aduc o lămurire mai detaliată a evoluției culturii Vinča în această zonă.

SXV/2001

Având dimensiunile de 8x2m. a fost trasată între cele două secțiuni amintite anterior cu orientarea nord-sud. Situația stratigrafică, identică în ceea ce privește succesiunea straturilor de cultură o leagă organic de cele două stratigrafii din secțiunile mai sus amintite.

La adâncimea de -0,5 m a fost surprinsă pe întreaga suprafață a secțiunii, o aglomerare de ceramică și chirpici, precum și material osteologic. S-a constatat că aparține, cu cea mai mare probabilitate, aceleiași locuințe surprinsă stratigrafic și în S XIV. În carourile 3-4, de remarcat apariția a 4 fragmente ceramice pictate aparținând complexului „Lumea Nouă-Cheile Turzii”; decorul este tipic: fond-angobă de culoare alb-gălbuie, peste care sunt trasate benzi de linii de culoare roșie. În caroul 1 a apărut un vas întreg, bitronconic, cu 4 butoni de prindere, din categoria uzuală.

După demontarea resturilor locuinței, la 0,7 m adâncime s-a profilat o vatră exterioară (V1), amenajată într-o groapă, cu mai multe faze de refacere (fățuieli), având un diametru de 80-90cm.

În nivelul vincian timpuriu a mai apărut o vatră (V2) tot cu faze de reamenajare.

Din lipsa timpului afectat cercetării în acest sit, s-a decis conservarea secțiunii în acest stadiu al cercetării și continuarea în campania viitoare.

Pentru această unitate stratigrafică, chiar dacă nu a fost cercetată până la atingerea sterilului, o concluzie importantă ce se poate trage este apariția din nou – ca și în campaniile anterioare – a ceramicii pictate aparținând complexului „Lumea Nouă-Cheile Turzii”, în asociere cu ceramică tipică aparținând fazei timpurii a culturii Vinča.

O altă latură importantă a cercetărilor arheologice de la Limba a fost aceea a aplicării unor metode și tehnici moderne de cercetare interdisciplinară. Astfel din vetrele dezvelite în această campanie au fost ridicate probe de arheomagnetism. Din nivelurile culturale și complexe închise s-au recoltat probe paleobotanice și palinologice.

În concluzie, săpăturile desfășurate în această campanie au confirmat informațiile stratigrafice obținute în campaniile anterioare și au dus date noi asupra unor aspecte legate de viața spirituală a comunităților vinciene de aici.

Șeușa, com. Ciugud. Jud. Alba**Punct: Gorgan**

Cod sit: 1124.02

Colectiv: Marius-Mihai Ciută - responsabil (Universitatea Alba Iulia) Gligor Adrian (MNU Alba Iulia), Cristian Florescu, Marius Breazu, Beatrice Daisa, Mihai Gligor, Dan Anghel (BCUM Alba Iulia).

Situl arheologic de la Șeușa, punctul numit Gorgan, se află pe vârful unei măguri cu o altitudine de peste 350 m față de nivelul mării. Din punct de vedere geo-morfologic, măgura, numită de localnici și *Vârful Gorganu*, sau *La Gorgan*, aparține ramei vestice a Podișului Secașelor, în sectorul de contact al acestuia cu valea mijlocie a Mureșului, în dreptul orașului Alba Iulia, la poalele ei aflându-se, de la sud la nord, localitățile Șeușa, Drâmbar, Teleac. Pentru o mai precisă localizare în cadrul microarealului, specificăm faptul că măgura respectivă se află la o distanță de aproximativ 4-5 km, spre sud-est de așezarea fortificată de la Teleac, la aproximativ 2,5 km spre vest de vârful Măgura Străjii și la cca. 6 km est de orașul Alba Iulia. Măgura domină culoarul Mureșului, în sectorul Sântimbru-Vințu de Jos, beneficiind de o excelentă perspectivă.

Obiectivele cercetării acestui an au fost condiționate, pe de o parte de rezultatele campaniei anterioare, iar pe de altă parte, de ceea ce ne-am impus încă de la demararea cercetărilor din acest punct. Astfel s-a urmărit completarea profilelor stratigrafice obținute din campania anterioară (care au surprins succesiunea culturală și cronologică a locuirilor umane din acest loc, aparținând culturilor Tiszapolgar și Coțofeni), precum și delimitarea extinderii pe orizontală a locuirilor preistorice, concomitent cu surprinderea raporturilor și/sau relațiilor posibile dintre ele, prin executarea unor secțiuni-sondaj de control și informare stratigrafică.

S-a urmărit totodată dezvelirea integrală a unui număr cât mai mare de complexe, aparținând diferitelor locuri, și recuperarea unor materiale cât mai reprezentative, în scopul surprinderii evoluției culturilor neo-eneolitice prezente în acest loc, prin deschiderea unor suprafețe de mai mari dimensiuni, cu posibilitatea efectuării permanente a verificărilor și racordărilor stratigrafice, și chiar a urmăririi microstratigrafiilor în complexele de suprafață și/sau de adâncime.

În timpul săpăturii, în momentul descoperirii unor structuri incendiate de mari dimensiuni, au fost prelevate eșantioane reprezentative din acestea în scopul obținerii unor repere cronologice asupra complexelor, cu ajutorul metodei arheomagnetice (sau a magnetismului remanent).

Situația stratigrafică relevată în campania anului trecut (2000) a fost pe deplin confirmată de săpăturile recente, în sensul că deasupra sterilului arheologic (galben lutos, pe alocuri cu pietriș) se află o locuire Tiszapolgar, ce are o grosime de aproximativ 20-30 cm (cu maximum de grosime la nivelul amenajării cu destinație cultică), urmată de o succesiune de locuri Coțofeni (aparținând fazei a treia din evoluția acestei culturi).

Un prim demers al abordării din acest an a fost acela al dezvelirii integrale a complexului de cult (altar-grânar) aparținând culturii Tiszapolgar, surprins în campania trecută, dar lăsat *in situ* din lipsa mijloacelor adecvate pentru prelevarea (ridicarea) lui și aducerea în laboratorul de conservare-restaurare al Universității (respectiv al BCUM-ului). Odată realizată relevarea integrală a lui pe soclul lăsat în anul precedent, complexul a fost fotografiat din mai multe unghiuri, redesenat, împărțit pe carouri codificate cu simboluri, fiind apoi ridicat, bucată cu bucată, prelevarea integrală („în bloc”) nefiind posibilă (operațiunile de ridicare, conservare, respectiv restaurare au fost efectuate de către colegul conservator-restaurator Dan Anghel). La ridicarea fragmentelor de altar au putut fi observate pe partea inferioară a acestora urme longitudinale (pe axa lungă a altarului) de nulele groase (diam. 3-5 cm), care au constituit un „pat” lemnos pe care a fost realizată, cel mai probabil, lipitura de argilă amestecată cu mult degresant organic (pleavă). Grosimea altarului este de aproximativ 15 cm spre margini, unde se înalță ușor, sub forma unei gardine, în vreme ce spre mijloc grosimea scade până la numai 2-4 cm. Astfel că întreg altarul are un aspect ușor albiat. La ora actuală masa-altar se află în curs de restaurare.

Ulterior s-a deschis o nouă suprafață (S III/2001) cu dimensiunile de 8x4m situată în continuarea spre nord - nord-est a S II/2000, cu un martor de 50 cm între ele, în scopul dezvelirii complexelor surprinse parțial în cea din urmă amintită secțiune. După cum aminteam, situația stratigrafică a fost similară cu cea surprinsă în S II, în sensul sesizării unor locuri sezoniere Coțofeni în jumătatea superioară a stratului aparținând acestei culturi, la baza stratului fiind relevată o locuință de suprafață de formă rectangulară (dreptunghiulară), dezvelită parțial, construită pe un pat (podină) de argilă gălbui-verzuie cu grosimea de cca. 5 cm (procurată din vecinătate) care a fost incendiată, întocmai ca L1/2000, cu care este dealfel contemporană.

Sub primul nivel de locuire Coțofeni, s-a continuat (după cum era de așteptat din situația surprinsă anterior în S II/2000) amenajarea (locuință, sanctuar ?) în care a funcționat altarul mai sus prezentat. S-a surprins pe o suprafață de 4x3m o masă compactă de chirpici ars, amestecată cu fragmente de vase ceramice de mari dimensiuni (chiupuri), vase întregibile și chiar întregi (6 vase), elemente de plastică antro- și zoomorfă, piese litice cioplite din silex și fragmente de rășnițe. Din modul de relevare al amenajării, este clar faptul că ea se continuă sub profilul-martor nord-vestic dinspre S VIbis.

În scopul cartării extinderii locuirilor preistorice pe întreg perimetrul măgurii, au fost trasate trei secțiuni de control și informare stratigrafică (S IV-V-VI/2001 = 10x2m, cu martori de 5 metri între ele), orientate nord-vest - sud-est, pe versantul cu expunere nord-estică a măgurii. Datorită morfologiei terenului, bănuiam aici posibilitatea existenței unor terase de origine antropică, pe care s-ar fi aflat posibile complexe reprezentând extinderi ale locuirilor eneolitice, ținând cont și de faptul că el este cel mai bine ferit de vânturi, prezentând avantaje naturale, favorabile pentru habitat. Situația stratigrafică relevată, îndeosebi în secțiunile aflate la o distanță mai mare de borna topografică aflată în vârful dealului (amplasate exact pe acele „terase”), au dovedit faptul că respectivele configurații sunt de proveniență naturală, sub stratul vegetal cu grosimi cuprinse între 0,2 și 0,45 m - lipsit de materiale arheologice - apărând sterilul de culoare galbenă, similar celui surprins în SI și SII/2000. S-a putut astfel constata faptul că locuirile eneolitice de la Gorgan sunt grupate în jurul vârfului măgurii (pe o rază de cel mult 15-20 m), deși această concluzie nu poate fi, deocamdată, una definitivă, ci

doar o ipoteză de lucru dictată de momentul actual al cercetărilor, cel puțin până când nu vor fi sondați și versanții sudici și sud-estici ai măgurii, care nu prezintă însă aceleași caracteristici avantajoase de habitat.

Doar în secțiunea VI/2002, amplasată la o distanță de doar 6 m de borna topo, a fost distins clar stratul de cultură Coțofeni sub care s-a conturat nivelul Tiszapolgar. Tocmai acesta a fost și motivul pentru care am lărgit această secțiune pe latura sa lungă (de sud-est, spre S III/2001 în scopul dezvelirii integrale a locuințelor și complexelor surprinse deja acolo), această unitate de cercetare devenind astfel practic un trapez (SVI/bis) cu laturile de 10 x 4,35 x 6,5 x 10,5 m. Au fost surprinse locuințe sezoniere de tip colibă, incendiate, prezente sub forma unor aglomerări dispartate de chirpici ars, dar fără a avea un aspect compact. Sub acest nivel, la o adâncime diferită datorită pantei naturale, s-a conturat o altă locuință de suprafață (Coțofeni) din care a fost surprinsă, parțial, podina și resturi din dărâmăturile peretelui ars, de această dată cu un aspect compact și laturi ferm delimitate.

Datorită condițiilor meteorologice, dar și a celor de natură financiară, am fost nevoiți să conservăm *in situ* aceste două locuințe (urmând ca ele să fie reluate în campania anului următor), sub care se continuă complexul cu altar Tiszapolgar.

În momentul de față, considerăm locuirea Tiszapolgar, ca fiind apropiată temporal de fenomenul de tip Decea Mureșului (realitate relevată și de factura și formele ceramice) deși există și elemente care pledează pentru o încadrare, posibilă, mai timpurie. Cert este faptul că privite la modul general, materialele acestui orizont de la Gorgan nu prezintă similitudini depline cu cele originare (Tiszapolgar). Probabil că este vorba de un facies local, cu posibile (inerente) tendințe de periferizare și/sau mixtură culturală.

În campania anului 2002 urmează să finalizăm cercetarea în S VIbis, concomitent cu sondarea versanților sudici și estici, în scopul delimitării extinderii locuirilor eneolitice.

